Jesuit-Krauss-McCormick Library
BR60.G848 M592w
Methodius, of Olympus, Saint, d. MAIN
Methodius / herausgegeben ... von G. Nat
3 9967 00084 1333

ACCESSION NUMBER SHELF NUMBER

The Virginia Library

McCormick

Theological Seminary

of the

Presbyterian Church, Chicago

826 Belden Avenue

From

Received Sept. 1922.

2301/22

DIE GRIECHISCHEN

CHRISTLICHEN SCHRIFTSTELLER

DER

ERSTEN DREI JAHRHUNDERTE

HERAUSGEGEBEN VON DER KIRCHENVÄTER-COMMISSION

DER KÖNIGL. PREUSSISCHEN AKADEMIE DER WISSENSCHAFTEN

METHODIUS

[Werke]

LEIPZIG

J. C. HINRICHS'sche BUCHHANDLUNG

1917

GERMANY

McCORMICK THEOLOGICAL SEMINARY
McGAW MEMORIAL LIBRARY
800 WEST BELDEN AVENUE
CHICAGO, ILLINOIS 60614

IN DER REIHENFOLGE DES ERSCHEINENS BAND 27

Druck von August Pries in Leipzig.

BR
60
G848
M592w

Hermann und Elise geb. Heckmann
Wentzel-Stiftung

METHODIUS

HERAUSGEGEBEN

IM AUFTRAGE DER KIRCHENVÄTER-COMMISSION

DER KÖNIGL. PREUSSISCHEN AKADEMIE DER WISSENSCHAFTEN

VON

D. G. NATHANAEL BONWETSCH
PROFESSOR AN DER UNIVERSITÄT GÖTTINGEN

VIRGINIA LIBRARY
McCORMICK
THEOLOGICAL SEMINARY

LEIPZIG
J. C. HINRICHS'sche BUCHHANDLUNG
1917

INHALT VON METHODIUS

Seite

Einleitung

Zeugnisse IX
Ausgaben und Übersetzungen XVII
Die handschriftliche Überlieferung XIX

Text

Symposion 1
De autexusio 143
De vita 207
De resurrectione 217
De cibis 425
De lepra 449
De sanguisuga 475
De creatis 491
Contra Porphyrium 501
Fragmente zu Hiob 509
Kleine Fragmente 520

Register

I. Stellenregister 525
1. Altes Testament 525
2. Neues Testament 528
3. Profane und kirchliche Literatur 532
II. Namenregister 538
III. Wortregister 541
Ergänzungen und Berichtigungen 578

McCORMICK
THEOLOGICAL SEMINARY
LIBRARY.

Einleitung.

I. Zeugnisse.[1]

Der Dialog des Adamantius, der besonders die Abhandlung De autexusio, aber auch De resurrectione ausgeschrieben (vgl. S. 150—175. 183—188. 194. 232ff. 257ff. 264—268. 353—358. 366f. 383—386. 391. 394. 396. 406. 408f, s. auch S. 242. 259. 261. 346), hat Methodius als den Verfasser nicht genannt.

Eusebius teilt De praepar. evang. VII, 22 ein großes Fragment aus De autexusio c. 5—12 S. 157—178 mit, aber als ein Werk des Maximus (VII, 21,5 *Μαξίμῳ . . λόγος οἰκεῖος συγγέγραπται ὁ Περὶ τῆς ὕλης*). — Aus Eusebius haben diesen Abschnitt Basilius und Gregor von Nazianz in die Philokalie des Origenes c. 24 aufgenommen: *Περὶ ὕλης, ὅτι οὐκ ἀγένητος οὐδὲ κακῶν αἰτία. ἐκ τῆς Εὐσεβίου τοῦ Παλαιστιναίου εὐαγγελικῆς προπαρασκευῆς, λόγος ζ'* (vgl. J. Armit. Robinson, The Philocalia of Origen, Cambridge 1893), indem sie es als dessen Werk beurteilten. Denn ihre Unterschrift lautet: *Ταῦτα ἀπὸ τοῦ ζ' λόγου τῆς Εὐσεβίου τοῦ Παλαιστιναίου εὐαγγελικῆς προπαρασκευῆς ἤντληται, ὄντα ὥς φησιν Μαξίμου οὐκ ἀσήμου ἐν τοῖς Χριστιανοῖς συγγραφέως. αὐτολεξεὶ δὲ ταῦτα ηὕρηται κείμενα ἐν τῷ Ὠριγένους πρὸς Μαρκιωνιστὰς καὶ ἄλλους αἱρετικοὺς διαλόγῳ, Εὐτροπίου δικάζοντος, Μεγεθίου δὲ ἀντιλέγοντος.* — Durch Hieronymus wissen wir (C. Ruf. I, 11 s. u. S. XI), daß Eusebius dem Methodius seine Gegnerschaft gegen Origenes zum Vorwurf gemacht hat.

Eustathius De engastrimytho c. 22 S. 50, 32ff Klostermann: *Μεθόδιος γὰρ ὁ τῆς ἁγίας ἄξιος μνήμης ἔγραψεν ἀποχρώντως εἰς τόδε τὸ θεώρημα, καὶ διέδειξέ γε ⟨ἀνα⟩φανδόν, ὅτι τοῖς αἱρεσιώταις ἔδωκε πάροδον ἀβούλως, ἐπὶ εἴδους, ἀλλ' οὐκ ἐπὶ σώματος αὐτοῦ τὴν ἀνάστασιν ὁρισάμενος* (vgl. auch c. 1 S. 16, 14f).

1) Vgl. dazu Harnack, Gesch. d. altchr. Liter. bis Eusebius I S. 470—478; O. Bardenhewer, Gesch. d. altkirchl. Liter. II (Freiburg 1903) S. 291ff.

Inwieweit die Berührungen zwischen Athanasius und Methodius (s. S. [13. 370. 387.] 421. 436—439. 477. 480f. 488. 503f) auf Benutzung beruhen oder auf Schultradition (über solche vgl. Bousset, Jüdisch-christlicher Schulbetrieb in Alexandria u. Rom, Forsch. zur Rel. u. Lit. d. A. u. N. Ts. N. F. 6, Göttingen 1915), muß dahingestellt bleiben. Noch weniger beweist — um von Basilius (s. S. 190. 317. 481) zu schweigen — das mehrfache Zusammentreffen Gregors von Nazianz mit Methodius (S. [230.] 250. 258. 281—285. 292. 350) eine unmittelbare Abhängigkeit. Das Gleiche gilt in betreff des Didymus 484f. — Dagegen hat Gregor von Nyssa sichtlich den Methodius benutzt, s. S. 186. 230—239. 243—249. 258. 277. 281—285. 346. 350. 356. 371. 375. 380—389. 392. 401. 405. 454. 478; vgl. Fr. Hilt, Des hl. Gregor v. Nyssa Lehre vom Menschen, Köln 1890; F. Diekamp, Die Gotteslehre des hl. Gregor v. Nyssa, Münster 1898. Doch nennt Gregor ihn nirgends. Die Abhandlung De imagine Dei in homine (s. unter Anastas. Sin.) ist nicht von ihm.

Epiphanius gedenkt nicht nur des Methodius mit besonderer Auszeichnung, Panar. haer. 64,11. 63. 70 II, 598. 668. 683, sondern er hat den griechischen Text von Methodius De resurrectione zum großen Teil in sein Werk aufgenommen und dadurch erhalten (s. u. S. 242—345). Er schließt: *ἕως ὧδε τὸ μέρος τῶν Μεθοδίου*, und fügt hinzu S. 590 D: *Ταῦτα μέν* (*οὖν* + U) *ἐστιν, ἃ* (< U) *ἀπὸ μέρους καθ' εἱρμὸν τῶν ὑπὸ τοῦ μακαρίτου Μεθοδίου, τοῦ καὶ Εὐβουλίου, περὶ τοῦ προειρημένου Ὠριγένους καὶ τῆς αὐτοῦ διὰ σοφιστικῆς πλάνης κακοπιστίας ἐν τῷ αὐτῷ περὶ ἀναστάσεως λόγῳ, ἃ* (*τῆς ἀ. ἀνατροπῆς* U) *ἐνταῦθα παραθέμενοι ἱκανῶς ἔχειν ἐνομίσαμεν πρὸς τὰς ἐκείνου φλυαρίας καὶ τὴν αὐτοῦ ἀνατροπὴν τῆς τῶν ἀνθρώπων ζωῆς δι' ἐπιπλάστου ἐξ Ἑλληνικῆς δεισιδαιμονίας κακοηθείας. πολλὰ γὰρ καὶ ἕτερα ἐν τῇ περὶ τῆς ὑποθέσεως ἀκολουθίᾳ τῷ προειρημένῳ Μεθοδίῳ, ἀνδρὶ λογίῳ ὄντι καὶ σφόδρα περὶ τῆς ἀληθείας ἀγωνισαμένῳ* (*εἰρημένα* + U). *εἴρηται, πάντως που καὶ ἔπη τοσαῦτα ἕτερα. ἀλλ' ἐπειδὴ ἐπηγγειλάμεθα καθ' ἑκάστην αἵρεσιν ὀλίγα πρὸς τὴν αὐτῆς ἀνατροπὴν λέγειν . ., ἕως ὧδε ἐκ τῆς αὐτοῦ πραγματείας παραθέμενοι ἠρκέσθημεν.* haer. 64,11 S. 534C: *ἐγὼ . . ἀρκεσθῆναι ἐνόμισα καλῶς ἔχειν τοῖς ὑπὸ τοῦ μακαρίτου Μεθοδίου εἰς τὸν περὶ τῆς ἀναστάσεως λόγον κατὰ τοῦ αὐτοῦ Ὠριγένους εἰρημένοις, ἅτινα ἐνταῦθα κατὰ λέξιν παραθήσομαι. καὶ ἔστι τὰ ὑπὸ Μεθοδίου οὕτως ὡς καὶ αὐτὸς ἐτάξατο.* Es folgt *Τῶν Ὠριγένους ἐπιτομὴ ἐκ τῶν Μεθοδίου* wie S. 242ff. Aus Methodius stammt auch 64,65 S. 674 (*θεὸς*) *ἐπεμέλετο τοῦ ἐλαττωθέντος σκεύους . ., ἵνα μὴ μείνῃ ἠλαττωμένος εἰς τὸ διηνεκές, ἀλλ' ὡς ἄριστος κεραμεὺς τὸ . . ἀγγεῖον ἐπιστρέψας εἰς τὸ ἴδιον φύραμα . .*

ἐν τῇ ἀναστάσει ἀναπλάσσει (s. S. 291). C. 67 S. 677, 26 Dind.: *ὡς καὶ ἤδη διὰ πολλῶν ἐξήλεγξέν σου τὴν μυθοποΐαν ὁ καλλίων ἡμῶν πρεσβύτης καὶ μακαριστὸς ἀνὴρ Μεθόδιος.* C. 70 S. 601 A (683, 15 Dind.): *ὡς καὶ ὁ καλλίων μακάριος εἶπε Μεθόδιος τοῖς τε αὐτοῖς καὶ αὐτοὶ οἰκοδομοῦντες προσεθήκαμεν.*

Im Gegensatz zu seiner sonstigen Abhängigkeit von Eusebius weiß Hieronymus selbständig um Schriften des Methodius. Er macht jedoch im einzelnen nur auf die gegen Porphyrius aufmerksam. Ob seine Erklärung von Ps. 136 (137), 1. 2 direct aus Methodius (s. S. 48) entlehnt ist, läßt sich nicht erweisen. — De viris illustr. c. 83 S. 44f Bernoulli: Methodius, Olympi Lyciae et postea Tyri episcopus, nitidi compositique sermonis adversus Porphyrium confecit libros, et Symposium decem virginum, de resurrectione opus egregium contra Origenem, et adversus eumdem de Pythonissa, et de *αὐτεξουσίῳ*, in Genesin quoque et in Cantica canticorum commentarios, et multa alia quae vulgo lectitantur. et ad extremum novissimae persecutionis, sive, ut alii affirmant, sub Decio et Valeriano, in Chalcide Graeciae martyrio coronatus est. — Epist. 48 ad Pammach. c. 13. Bd. I S. 223 ed. Vall. (Vened.): Origenes, Methodius, Eusebius, Apollinarius multis versuum millibus scribunt adversus Celsum et Porphyrium. — Ep. 70 ad Magn. orat. c. 3 S. 703 Hilb.: scripserunt contra nos Celsus atque Porphyrius: priori Origenes, alteri Methodius, Eusebius et Apollinaris fortissime responderunt; quorum Origenes octo scripsit libros, Methodius usque ad decem millia procedit versuum (vgl. dazu Allatius S. 358ff). — Praef. Comm. in Daniel. V, 617: Porphyrius . . cui solertissime responderunt Eusebius Caesariensis episcopus tribus voluminibus, id est octavo decimo et nono decimo et vicesimo, Apollinarius quoque uno grandi libro, hoc est vicesimo sexto, et ante hos ex parte Methodius. — Comm. in Dan. c. 13, 13. V, 730: cuius (des Porphyrius) calumniae, ut diximus, plenius responderunt Eusebius Caesariensis, Apollinarius Laodicenus et ex parte disertissimus vir martyr Methodius. — C. Rufin. II c. 33. II, 527 DE: Ex eo quod asserui, Porphyrium contra hunc prophetam (Daniel) multa dixisse, vocavique huius rei testes Methodium, Eusebium et Apollinarium, qui multis versuum millibus illius vesaniae responderunt, me accusare poterit, quare non in praefatiuncula contra Porphyrii libros scripserim. — C. Rufin. I c. 11. II, 466: Eusebius, Caesariensis episcopus . . in VI. libro *τῆς ἀπολογίας* Origenis hoc idem obiicit Methodio episcopo et martyri, quod tu in meis laudibus criminaris, et dicit: Quomodo ausus est Methodius nunc contra Origenem scribere, qui haec et haec de Origenis locutus est dogmatibus. Praef. in Dan. PL 28, 1360.

Die Berührungen zwischen den sog. Apostolischen Constitutionen

(s. S. 350. 409. 421—423. 446. 456f. 460ff. 472ff) oder gar die zwischen Theodor (S. 271) oder Chrysostomus (s. S. 292. 313. 432) und Methodius erfordern keine Abhängigkeit von diesem. Wohl aber haben Isidor von Pelusium (s. S. 231. 312. 315. 319. 350. 373. 387. 438) und besonders Nilus (s. S. 35f. 56. 66. 292. 343. 455. 457. 470) den Methodius verwertet; beide ohne ihn zu nennen.

Philostorgius, Kirchengeschichte VIII, 14 S. 115, 7ff Bidez: *Ἀπολλινάριος κατὰ Πορφυρίου γράψας ἐπὶ πολὺ κρατεῖ τῶν ἠγωνισμένων Εὐσεβίῳ κατ᾽ αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ τῶν Μεθοδίου κατὰ τῆς αὐτῆς ὑποθέσεως σπουδασμάτων.*

Sokrates, Kirchengeschichte VI, 13: *Τοῦτο πέπονθε πρῶτος Μεθόδιος τῆς ἐν Λυκίᾳ πόλεως λεγομένης Ὀλύμπου ἐπίσκοπος .. Μεθόδιος μὲν οὖν πολλὰ καταδραμὼν Ὠριγένους ὕστερον ὡς ἐκ παλινῳδίας θαυμάζει τὸν ἄνδρα ἐν τῷ διαλόγῳ ᾧ ἐπέγραψε Ξένωνα* (s. S. 493).

Theodoret, Eranistes Dial. I Immutabilis I S. 55f: ein Fragment mit dem Lemma *Μεθοδίου ἐκ τοῦ περὶ τῶν μαρτύρων λόγῳ* (s. S. 520, 2).

Die *Δέησις Βασιλείου τοῦ διακόνου καὶ λοιπῶν μοναχῶν* (Mansi IV, 1101 D) nennt in der Reihe der von ihr aufgezählten Autoritäten auch den Methodius.

Prokopius von Gaza hat in seinem Oktateuchcommentar den Methodius mehrfach ausgeschrieben (vgl. unten S. 183. 193. 271. 276. 281—286. 291. 296. 441. 443), ihn aber auch direct citiert; zu Gen. 3, 21 (PGr 87a, 221). Unter den Gegnern der allegorischen Erklärung der *δερμάτινοι χιτῶνες* nennt er Klemens Al., Dionysius, Petrus, Athanasius, Theophilus, Kyrill, Irenäus, Justin, Basilius, Gregor von Nyssa und Gregor von Nazianz *καὶ ἐν Ἀγλαοφῶντι Μεθόδιος, ἐξ οὗ τινας ἐννοίας ἐν τοῖς φθάσασι παρεθέμεθα.* Ebenso in seiner Oktateuchcatene.

Justinian in seinem Brief an den Patriarchen Mennas schreibt Methodius aus (vgl. S. 268. 272ff. 304. 350), aber nennt ihn nicht.

Leontius von Byzanz De sectis III, 1: *Ἐγένοντο δὲ ἐν τοῖς χρόνοις τοῖς ἀπὸ τῆς γεννήσεως τοῦ Χριστοῦ μέχρι τῆς βασιλείας Κωνσταντίνου διδάσκαλοι καὶ πατέρες οἵδε· Ἰγνάτιος ὁ θεοφόρος, Εἰρηναῖος, Ἰουστῖνος φιλόσοφος καὶ μάρτυς, Κλήμης καὶ Ἱππόλυτος ἐπίσκοπος Ῥώμης, Διονύσιος Ἀρεοπαγίτης, Μεθόδιος ἐπίσκοπος Πατάρων, Γρηγόριος ὁ θαυματουργός, Πέτρος ὁ Ἀλεξανδρείας ἐπίσκοπος καὶ μάρτυς.*

Sind die Beziehungen des Aeneas von Gaza zu Methodius unsicher (s. S. 372. 404), so ist um so unverkennbarer die Verwertung seiner Schriften De autexusio und De resurrectione durch Zacharias von

Mitylene (s. S. 145. 274f. 292. 372), der ihn zudem ausdrücklich nennt (s. zu S. 274, 13), KG I, 1 S. 4, 11ff Ahrens Krüger: »Methodios aber, der Bischof von Olympos und Märtyrer, berichtet in der Schrift, die er gegen den Aglaophon über die Auferstehung der Toten schrieb«.

Andreas von Caesarea im Commentar zur Apokalypse, Prolog (PGr 106, 220): *Περὶ μέντοι τοῦ θεοπνεύστου τῆς βίβλου περιττὸν μηκύνειν τὸν λόγον ἡγούμεθα τῶν μακαρίων Γρηγορίου τοῦ θεολόγου καὶ Κυρίλλου, προσέτι δὲ καὶ τῶν ἀρχαιοτέρων Παππίου, Εἰρηναίου, Μεθοδίου καὶ Ἱππολύτου ταύτῃ προσμαρτυρούντων τὸ ἀξιόπιστον.* — Zu Apok. 6, 2 (PGr 106, 265): *ἡμεῖς δὲ ἐντετυχηκότες Μεθοδίῳ, οὕτως εἰρηκότι ἐπὶ λέξεως* (es folgt Symp. S. 89); zu Apok. 12, 1 (PGr S. 320): *Ὁ δὲ μέγας Μεθόδιος εἰς τὴν ἁγίαν ἐκκλησίαν ἐξέλαβεν, ἀνάρμοστα τῇ δεσποτικῇ γεννήσει τὰ περὶ αὐτῆς ἡγησάμενος διὰ τὸ ἤδη πρὸ πολλοῦ τετέχθαι τὸν κύριον ἡμῶν. καλὸν δὲ καὶ αὐτῶν τῶν ῥημάτων τοῦ μακαρίου Μεθοδίου μεμνῆσθαι, ὅς φησιν ἐν τῷ λεγομένῳ συμποσίῳ ἐκ προσώπου Πρόκλης* (l. *Θέκλης*) *παρθένου οὕτως· ἡ γυνή* usw. Symp. 8, 5 S. 86ff (s. zu S. 89, 7). Zu Apok. 13, 1: *τοῖς δὲ ἁγίοις Μεθοδίῳ καὶ Ἱππολύτῳ καὶ ἑτέροις εἰς αὐτὸν τὸν ἀντίχριστον* usw. (s. S. 86—94. 97. 297f). — Die Bemerkungen des Andreas wiederholt ähnlich Arethas in seinem Commentar zur Apokalypse.

(Pseudo-)Oekumenius zur Apostelgeschichte und den paulinischen Briefen zieht wiederholt Methodius heran, und zwar stets unter Hinzufügung von *οὕτως ὁ ἐν ἁγίοις Μεθόδιος ἐν τῷ περὶ ἀναστάσεως λόγῳ* (in der übereinstimmenden Catene [von Cramer] steht das Lemma *Μεθοδίου*). So zu Röm. 7, 18 PGr 118, 461 (Catene IV, 196, 24f; vgl. zu S. 340); zu Röm. 7, 22f Sp. 465 (Catene IV, 204, 24—206, 4; vgl. S. 341, 1); zu Röm. 8, 7 Sp. 473 (Catene IV, 221, 17f; s. zu S. 322); zu Röm. 9, 21 Sp. 516 (s. zu S. 293 u. 407); zu I Kor. 15, 44 Sp. 888 (Catene V, 323; vgl. zu S. 413); zu I Kor. 15, 49 Sp. 889 (vgl. zu S. 369; die Catene auch zu S. 370. 420); zu II Kor. 5, 1 Sp. 973 (Catene V, 379ff; vgl. zu S. 360f); zu Phil. 3, 21 PGr 119, 132 (vgl. zu S. 410); zu I Thess. 4, 16ff Sp. 92 (vgl. zu S. 376). Auch in der Praefatio in Apok. (Catene VIII, 173) *Μεθοδίῳ τῷ σοφωτάτῳ ἐπισκόπῳ ἐν τῷ περὶ ἀναστάσεως.*

In umfassender Weise hat Eznik in seiner »Widerlegung der Sekten« des Methodius Schrift De autexusio ausgeschrieben (s. S. 150—206); nur geringe Berührungen mit andern Schriften des Methodius liegen vor (351. 396. 480).

Maximus Confessor zu Dionys. Areop. De eccl. hier. 7 PGr 4, 176: *ἀνάγνωθι Μεθοδίου τοῦ ἁγίου μάρτυρος καὶ Ὀλύμπου .. Ἀδριανουπόλεως ἐπισκόπου τῆς Λυκίας τὰ κατ᾽ αὐτοῦ* (*Ὠριγένους*) *ὑπ᾽ αὐτῶν*

περὶ ἀναστάσεως γραφέντα καὶ Ἀντιπάτρου τοῦ Βόστρων ἐπισκόπου, καὶ μαθήσῃ τὴν μυθώδη αὐτοῦ καὶ ἀλλόκοτον ληρῳδίαν (s. S. 130).

Die Sacra Parallela haben aus dem Symposion, aus De autexusio, aus De resurrectione, in Coisl. 294 auch aus De lepra zahlreiche Bruchstücke mitgeteilt; vgl. S. 21—24. 46. 52. 70. 99—111. 121. 153—180. 186—190. 257. 262f. 269—273. 280f. 285—294. 297—307. 337f. 348—352. 373—379. 506f und 455—467. — Das Lemma lautet: *τοῦ ἁγίου Μεθοδίου ἐκ τοῦ περὶ συμποσίων* (s. S. 21, 15) oder *τοῦ ἁ. Μ. ἐκ τῶν περὶ ἁγνείας συμποσίων* (s. S. 22, 19. 52, 4. 70, 16. 99, 2 [*συμποσίου*]); *τοῦ ἁ. Μ. ἐκ τοῦ περὶ αὐτεξουσίου* (s. S. 153. 337) oder *π. ἀναστάσεως* (S. 262. 287. 297). Zu De lepra in Coisl. 294: *περὶ τῶν δ̄ τῆς λέπρας εἰδῶν. Μεθοδίου* (s. S. 455).

Die syrisch erhaltenen Florilegien haben »Des heiligen Methodius« (so S. 64. 306. 360. 370) oder »Des heiligen Methodius, des Bischofs von Lycien, des Philosophen und Märtyrers, aus dem Buch über die Auferstehung, welches genannt wird *Ἀγλαοφῶν*« (S. 297) oder »Aus der dritten Abhandlung über die Auferstehung gegen Origenes« (S. 424) oder »Des hl. Meth. aus d. Abh. von der Auferstehung« (S. 377) oder »Aus d. Abh. über das Wort Johannes des Evangelisten 9, 5« (S. 506) oder »Aus d. Abh., die er in Fragform schrieb über die Virginität u. Reinheit in d. Rede d. Thekla«.

Anastasius Sinaita. In Hexaëmeron 10 PGr 89, 1045: Atque qui dicit quidem, ait ipse Methodius, protoplastum habuisse corpus firmiusve longe melius, quod ordinem habebat intermedium inter interitum et incorruptionem seu remotiorem ab interitu, is minime aberraverit (vgl. Symp. S. 34, 4ff. De res. S. 368, 12ff). — De imagine Dei in homine s. S. 521 (Mai, Script. vet. N. coll. IX, 619) und S. 570. 593 ed. Tarin.: *ὅθεν καί φησι τὴν ψυχὴν ἐν τῷ συμποσίῳ ὁ Μεθόδιος ἀμήχανον καὶ ἀδιήγητον κάλλος ἔχειν, καὶ τούτου χάριν ὥσπερ ζηλοτυπεῖσθαι καὶ ἐρᾶσθαι αὐτὴν ὑπὸ τῶν ἐναντίων πνευμάτων, ὡς κρείττονα αὐτῶν τῶν νοερῶν περικειμένην μορφήν. — ὁ πολὺς ἐν σοφίᾳ Μεθόδιος ἐν τῷ ὑπ' αὐτοῦ συνταγέντι παρθενικῷ συμποσίῳ λέγει ὅτι καὶ ἐποίησεν ὁ θεὸς τὸν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα ὁμοίαν τῆς εἰκόνος ἑαυτοῦ.* — Wohl derselbe in der Doctrina patrum S. 179, 20 Diekamp citiert De res. I, 32, 7 S. 269, aber aus Epiphanius schöpfend (s. zu S. 269, 10); ebenso De res. I, 39, 1—4 S. 282f. — Vgl. auch S. 258; das cod. Mon. gr. 146 als aus Meth. Mitgeteilte trifft nicht zu.

Gekannt hat den Methodius auch der Verfasser der ihm untergeschobenen Schrift De Symeone et Anna, die auf das Symposium gleich im Anfang Bezug nimmt: *Πάλαι ἱκανῶς .. διὰ βραχέων τὰ περὶ παρθενίας ἐν τοῖς περὶ ἁγνείας συμποσίοις κατεστροκότων ἡμῶν.*

Der Patriarch von Konstantinopel Germanus De haeres. et synod. 9 PGr 98, 45f: *σφαιροειδῆ δέ τινα σώματος ἔγερσιν καὶ μὴ αὐτὴν τὴν πλάσιν τοῦ ἀνθρώπου ἐν τῷ ἰδίῳ σχήματι ἀνίστασθαι μυθευόμενος, ὡς ἔστι καταμαθεῖν ἐκ τοῦ πονηθέντος κατ' αὐτοῦ* (gegen Origenes) *λόγου Μεθοδίῳ τῷ μεγάλῳ.*

Eustratius De operatione animarum separatarum, herausgegeben von Allatius, De utriusque ecclesiae occidentalis atque orientalis perpetua in dogmate de purgatorio consensione, Rom 1654, S. 494ff; vgl. auch in seiner De Methodiorum scriptis diatriba S. 325f (s. zu S. 415f): *καὶ Μεθόδιος δὲ ὁ ἅγιος μάρτυς καὶ ἐπίσκοπος ἐν τῷ λόγῳ τῷ πρὸς Ἀγλαοφῶντα τοιαῦτά φησιν ὡς ἀπὸ τοῦ Ὠριγένους παρατιθέμενος.*

Eusebius von Thessalonich — ebenso der von diesem bestrittene Aphthartodoket Andreas — (Photius Bibl. cod. 162 S. 106a, 30ff) führen an Zeugnisse *ἐκ τῶν λογάδων πατέρων, Ἀθανασίου καὶ τῶν τριῶν Γρηγορίων, τοῦ τε θαυματουργοῦ λέγω καὶ τοῦ θεολόγου καὶ τοῦ θεσπεσίου Νύσσης, Βασιλείου τε τοῦ Καισαρείας καὶ Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου, Κυρίλλου τε τοῦ Ἀλεξανδρείας καὶ τοῦ Κωνσταντινουπόλεως Πρόκλου, ἀλλὰ δὴ καὶ Μεθοδίου τοῦ ἱερομάρτυρος καὶ Κοδράτου· ὧν ἐνίων καὶ ῥήσεις τινὰς ὁ Ἀνδρέας ἀποσπαράξας καὶ παραπλασάμενος . . ἐκεῖθεν (ὡς ᾤετο) τὴν οἰκείαν πλάνην ἐκράτυνεν.*

Johannes von Damaskus in De imaginibus II PGr 94, 1420 teilt mit Method. De res. II 34, 1 S. 379 unter der Aufschrift *τοῦ ἁγίου Μεθοδίου ἐπισκόπου Πατάρων περὶ ἀναστάσεως λόγῳ β.* — An dies Fragment schließt sich an (S. 379ff) das in Vat. gr. 1611 mitgeteilte Bruchstück mit dem Lemma *Μεθοδίου Πατάρων.*

Johannes von Thessalonich sagt in den Acten des 2. nicänischen Concils (Mansi XIII, 165): *καὶ τοῦτο πολλοὺς τῶν ἁγίων πατέρων φρονήσαντας εὑρίσκομεν, ὧν ἐστι Βασίλειος ὁ μέγας καὶ ὁ ἐν ἁγίοις Ἀθανάσιος καὶ ὁ μέγας Μεθόδιος καὶ οἱ ἀμφ' αὐτούς.*

Photius verfügte über eine Sammlung von Schriften des Methodius, obwohl eine andere als die des slavischen Übersetzers. In seiner Bibliotheca teilt er daraus umfangreiche Auszüge mit. Er berichtet über folgende Schriften S. 293—313 ed. Bekker: Cod. 234 *Ἀνεγνώσθη τοῦ ἁγίου Μεθοδίου ἐπισκόπου καὶ μάρτυρος ἐκ τοῦ περὶ ἀναστάσεως λόγου.* Cod. 235 *Ἀνεγνώσθη ἐκ τοῦ ἁγίου μάρτυρος Μεθοδίου καὶ ἐπισκόπου τοῦ περὶ τῶν γενητῶν ἐκλογὴ κατὰ σύνοψιν.* Cod. 236 *Ἀνεγνώσθη τοῦ αὐτοῦ ἐκ τοῦ περὶ αὐτεξουσίου τῆς ἴσης καὶ αὐτὸς τυχὼν συντομίας.* Cod. 237 *Ἀνεγνώσθη τοῦ αὐτοῦ ἐκ τοῦ περὶ ἁγνείας ὃς καὶ ἐν ὁμοίῳ συνόψεως ἐξεδόθη τύπῳ.* Zu dieser letzteren Schrift bemerkt er S. 313a, 11—15: *σημειωτέον ὡς οὗτος ὁ διάλογος, ᾧ ἐπιγραφὴ συμπόσιον ἢ περὶ ἁγνείας, παρὰ πολύ ἐστι νενοθευμένος·*

εὑρήσεις γὰρ ἐν αὐτῷ παραβεβλημένας καὶ Ἀρειανικὰς δοξοκοπίας καὶ ἑτέρων τινῶν κακοδοξούντων μυθολογήματα. — (Vgl. denselben aus Eusebius von Thessalonich.) — S. u. S. 11. 15. 18f. 25. 27f. 32f. 37f. 48f. 52. 54f. 58ff. 63. 66—68. 74—82. 86. 91. 104—109. 113. 115. 122. 152—154. 157—180. 189. 261. 264 usw., vgl. S. XXXVI. 493—500. Ferner in Contra Latinos (Allatius 320): εἰ καὶ τῆς ἀκριβείας ὡς ἄνθρωποι παρεσύρησαν, ὃ πολλοὶ πεπόνθασι τῶν μεγάλων ἔν τισιν ὡς Ἀλεξανδρείας Διονύσιος καὶ Μεθόδιος ὁ Πατάρων καὶ ὁ δεῖνα τῶν ἐπὶ ἁγιωσύνῃ ὀνομασθέντων ὧν τινας ῥήσεις οὐκ ἀποδεχθῆναι τῇ ἐκκλησίᾳ καὶ ταῦτα ἐπὶ τοῖς ἄλλοις σφόδρα θαυμαζομένων. Ferner De s. spiritus mystagogia 75 ed. Hergenröther S. 76 PGr 102, 356B nach Klem. Rom. und Dion. Alex.: τὸν ἐν ἱερομάρτυσι λάμποντι τῶν Πατάρων τὸν μέγαν Μεθόδιον, ὃς ἀγγέλων τὴν ἀσώματον καὶ ἀπαθῆ φύσιν πρὸς ἔρωτα βρότειον καὶ ὁμιλίαν σωμάτων καταπεσεῖν οὐκ ἐλαύνει δόξης. Ferner Ep. I 24, 21 PGr 102, 813C: καὶ τὸν ἐν μάρτυσι μέγαν Μεθόδιον, ὃς τοὺς ἀρχιερατικοὺς τοῦ Πατάρων θρόνου ἐπιδαλιούχησεν οἴακας.

Als aus Photius Adv. veteres Romae asseclas 9 S. 115 ed. Hergenröther wird ein Zeugnis mitgeteilt, das Allatius Diatriba S. 320f als ein Wort des Georg von Korkyra anführt: τινὲς ἢ κατ' οἰκονομίαν ἴσως εἰρήκασιν ἣ καὶ ὁ μέγας ἐχρήσατο Βασίλειος . ., ἢ καὶ τῆς ἀκριβείας ὡς ἄνθρωποι παρεσύρησαν ὃ πολλοὶ πεπόνθασι τῶν μεγάλων ἔν τισιν ὡς ὁ Ἀλεξανδρείας Διονύσιος καὶ Μεθόδιος ὁ Πατάρων καὶ Κλήμης ὁ Στρωματεὺς καὶ Πιέριος καὶ Πάμφιλος καὶ Θεόγνωστος καὶ Εἰρηναῖος καὶ Ἱππόλυτος ὁ αὐτοῦ μαθητής. τινὰς γὰρ αὐτῶν ῥήσεις οὐκ ἀποδεχόμεθα, καίτοι τ' ἄλλα σφόδρα θαυμάζονται.

Theophanes Kerameus (PGr 132, 385. 405. 841. 932f) hat dem Symposion mehrere Stellen — ohne es zu erwähnen — entnommen; vgl. S. 16. 22. 94—96.

In einem Verzeichnis des Cod. 1280 s. 17 des Klosters Iwiron (vgl. Phil. Meyer in ZKG XI, 156) werden namhaft gemacht: Μεθοδίου βιβλία κατὰ Πορφυρίου. τοῦ αὐτοῦ συμπόσιον ι' παρθένων. τοῦ αὐτοῦ περὶ ἀναστάσεως. τοῦ αὐτοῦ περὶ αὐτεξουσίου. τοῦ αὐτοῦ ὑπομνήματα εἰς τὸ ᾆσμα τῶν ᾀσμάτων. Vermutlich handelt es sich nur um einen Auszug aus Hieronymus-Sophronius.

Antonius Melissa (PGr 136, 1145 und 1153) enthält einige Fragmente, s. S. 92. 262. 334. 520, wohl im Anschluß an die Sacra Parallela.

Aus Hieronymus bekennt selbst geschöpft zu haben das Martyrologium Romanum 14. Kal. Octobris: Natalis sancti Methodii, Olympi Lyciae at postea Tyri episcopi, sermonis nitore ac doctrina clarissimi, qui ad extremum novissimae persecutionis, ut scribit sanctus Hieronymus,

in Chalcide Graeciae martyrio coronatus est. — Ebenso bietet Suidas nur die griechische Übersetzung von De vir. ill.

Im Menologium Graecum des Kaisers Basilius auf den 20. Juni III, 138 ed. Urbin. 1727: *Μεθόδιος ὁ τοῦ Χριστοῦ ἱερόμαρτυς ἐκ βρέφους ἑαυτὸν τῷ θεῷ ἀναθεὶς σκεῦος τίμιον καὶ δοχεῖον τοῦ θεοῦ πνεύματος γέγονεν. ὅθεν καὶ ψήφῳ θεοῦ τῆς ἀρχιερωσύνης ἀξιωθεὶς καὶ τῆς ἐν Πατάροις ἐκκλησίας ἐπίσκοπος γεγονώς, καλῶς ἐποίμανε τὸ ποίμνιον ἑαυτοῦ. διὸ καὶ τὴν Ὠριγένους αἵρεσιν πλεονάζουσαν ἰδών, ὡς ἄριστος ποιμήν, τῷ θείῳ πυρὶ τῶν αὑτοῦ λόγων κατέφλεξε. καὶ μὴ φέρων ὁ ἐχθρὸς διάβολος τὴν αὑτοῦ παρρησίαν καὶ ἔνστασιν ἐξώπλισε τοὺς αὑτοῦ ὑπουργοὺς πρὸς τὴν τούτου ἀναίρεσιν. ὁ δὲ καὶ πρὸ τοῦ θανάτου τῆς αὑτοῦ μαρτυρίας νέκρωσιν ζωηφόρων ἐνδυσάμενος καὶ καθ᾽ ἑκάστην ἡμέραν νεκρὸν ἑαυτὸν λογιζόμενος κατὰ τὸν θεῖον ἀπόστολον Παῦλον, ξίφει τὴν ἱερὰν καὶ μακαρίαν αὑτοῦ κεφαλὴν ἀποτμηθείς, πρὸς κύριον ἐξεδήμησε χαίρων καὶ ἀγαλλόμενος.*

Das Synaxarium in den Menäen vom 10. Juli nimmt besonders auch Rücksicht auf die Apokalypse des Pseudomethodius. Auf sie beziehen sich auch die Angaben des Ebedjesu, Assemani, Bibl. orient. III, 1, 27f.

Wohl mit Recht bezieht Allatius auf das Symposion des Methodius »Ode 3 des griechischen Kanons«: *Τῆς παρθενίας τὸ σεπτὸν καὶ τῆς ἁγνείας τὸ κάλλος διὰ πείρας ἔδοξε μαθών, σοφίᾳ τῇ σῇ καὶ λόγων χάριτι, πᾶσαν τὴν τούτων καλλονὴν ὑποδεικνύεις, θεόφρον, καὶ τὴν αἰωνίζουσαν φαιδρότητα*, und *Στερεωτέρας ἐδωδῆς πνευματικῶν συμποσίων ἐμπλησθέντες πάνσοφοι τῶν σῶν τὴν ὄντως τροφὴν ἐκεῖθεν τρέφονται τὴν διαμένουσαν ἀεὶ συμφυουμένην ἀρρεύστως καὶ συναυξουμένην τοῖς μετέχουσιν* (Diatriba S. 315). Ebenso auf De resurrectione das »Troparion im Kanon«: *Ἡ τῶν σῶν λόγων καλλονὴ καὶ ἡ τῆς γνώσεως σάλπιγξ καὶ δογμάτων εὔσημος φθογγὴ εἰς πᾶσαν τὴν γῆν ἐξῆλθεν, ὅσιε, πάντας καλλοῦσα τοὺς πιστοὺς πρὸς μετουσίαν, παμμάκαρ, τῶν οὐρανίων ἀπολαύσεων.*

II. Ausgaben und Übersetzungen.

Unter den Schriften des Methodius wurden zuerst herausgegeben De autexusio, soweit es in directer Überlieferung griechisch erhalten ist, und die unechten Homilien, von Joh. Meursius in Variorum divinorum l. unus, Leiden 1619, S. 89—110; vgl. auch dessen Werke, Florenz 1741. — Eine Gesamtausgabe unternahm Franz Combefis, SS. patrum Amphilochii Iconiensis, Methodii Patarensis et Andreae Cretensis opera omnia, Paris 1644, S. 283—474: Die Auszüge des Photius und solche der Sacra Parallela für De autexusio und De resurrectione, der

Text des Meursius (zum Teil auch, was Epiphanius und andere Fragmente bieten); ferner die Methodius zugeschriebenen Homilien. In seinem Auctarium novissimum bibl. graec. patrum, Paris 1672, hat dann Combefis das inzwischen erschienene Symposion aufgenommen und mit Anmerkungen versehen (S. 64—162).

Dies Symposium war inzwischen von Allatius und Possinus ediert worden. Die erste Ausgabe des Symposion ist die des Leo Allatius: S. p. n. Methodii episcopi et martyris convivium decem virginum Leo Allatius hactenus non editum primus graece vulgavit, latine vertit, notas et Diatribam de Methodiorum scriptis adiecit. Romae typis s. congreg. de propaganda fide, 1656 (gewidmet Papst Alexander VII.); S. I auch der griechische Titel: *Τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν Μεθοδίου ἐπισκόπου καὶ μάρτυρος συμπόσιον τῶν δέκα παρθένων ἢ περὶ ἁγνείας.* Allatius hat eine Abschrift des cod. O des Symposion (s. u.) benutzt, die sich unter seinem Nachlaß in der Bibl. Vallicelliana sub CXIX, 2 befindet (Mitteilung von Hans von Soden v. 9. 6. 1906). Bei deren zahlreichen Randglossen dürfte es sich um Bemerkungen handeln, wie sie Allatius seiner Ausgabe S. 387ff als Noten beigefügt hat. S. 437ff seiner Ausgabe hat Allatius abweichende Lesarten aus einem Vaticanus und Barberinus (offenbar Vat. gr. 1451 und Barb. gr. 427) mitgeteilt, ihnen auch den in O fehlenden Text von Symp. IXff entnommen.

Fast unmittelbar ist der Ausgabe des Allatius die gleichfalls P. Alex. VII. gewidmete des P. Possinus gefolgt: *Τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν Μεθοδίου, ἐπισκόπου καὶ μάρτυρος συμπόσιον παρθένων.* S. p. n. Methodii episcopi et martyris convivium virginum. Nunc primum editum et latinitate donatum a Petro Possino soc. Jesu theologo ac S. D. N. Alexandro VII. dicatum. Parisiis, e typographia regia 1657. Lucas Holstenius, so berichtet Possinus, habe ihn auf eine Handschrift des Symposion aufmerksam gemacht und ihm eine eigenhändige Abschrift derselben eingehändigt, er selbst sie in wenigen Tagen ins Lateinische übersetzt. In seiner an H. Valesius gerichteten Vorrede schildert er, wie die Königin von Schweden ihn zur Veröffentlichung gedrängt, die Mittel dazu versprochen, in der vaticanischen Bibliothek ihn an die von ihm zu erwartende Edition erinnert, ein Gelehrter aber (offenbar Allatius) erklärt habe, er vielmehr werde das Symposion edieren. So zurückzustehen genötigt, übersende er Valesius das Autograph seiner Übersetzung. Dieser verbesserte den Text des Possinus unter Heranziehung eines Codex Mazarinus und übergab ihn der Kön. Druckerei zur Veröffentlichung (S. 177).

Die Ausgabe der Werke des Methodius von Combefis ist wiederholt von Gallandi, Bibl. vet. patrum III, Venedig 1767, S. 663—832 und

in Mignes PGr 18, 9—408, ebenso von Albert Jahn, S. Methodii opera et s. Methodius platonizans. Pars I. S. Methodii opera, Halle 1865 (*Τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν Μεθοδίου ἐπισκόπου καὶ μάρτυρος τὰ εὑρισκόμενα πάντα.* S. p. n. Methodii episcopi et Martyris opera omnia, quae quidem integra supersunt ac deperditorum reliquiae. Nunc primum separatim edidit et fragmentis suppletis ac dispositis recognovit et annotavit A. J.) unter Beifügung von Anmerkungen des Allatius und Valesius und eigenen Erläuterungen, besonders aber unter Beleuchtung aus Plato im 2. Teil. — Pitra, Analecta sacra spicilegio Solesmensi parata III. IV, Paris und Venedig 1883, hat dann aus den SS. Parallela, den Catenen und syrischen Florilegien neue mit dem Namen des Methodius bezeichnete Stücke (auch eine ihm zugeschriebene Homilie auf die Himmelfahrt Christi) veröffentlicht, auch die abendländische theologische Welt auf die altslavische Version von Werken des Methodius aufmerksam gemacht. — Auf Grund dieser (mir als vorhanden bereits bekannten) Version habe ich dann meine erste Ausgabe des Methodius veranstaltet, das Slavische in deutscher Übersetzung wiedergebend: Methodius von Olympus. I. Schriften, Erlangen und Leipzig 1891.

Den Ausgaben von Allatius, Possinus, Combefis, Gallandi, Migne sind lateinische Ubersetzungen beigefügt. Eine englische von W. R. Clark in Ante-Nicene Christ. Lib. XIV (Edinburg 1869, nach Mignes Ausgabe), Ed. Coxe VI (1886); eine russische von Evgraph Lovjagin (S. Petersburg 1877); eine vortreffliche deutsche des Symposion von L. Fendt, Bibliothek der Kirchenväter², Kempten u. München 1911. — Abhandlungen: Th. Zahn, Über den Bischofssitz des Methodius, ZKG 1886; N. Bonwetsch, Über d. Schrift des M. vom Aussatz, Abhdl. f. Alex. v. Oettingen, München 1898, und Die Theologie des M., Berlin 1903; C. G. Lundberg, Methodius, Biskop of Olymp, Stockh. 1901; Fendt, Die Bußlehre des M., Katholik 1905; Fr. Ullrich, Entstehung u. Entwicklung der Literaturgattung des Symposion II, Würzb. Gymn. Programm 1909.

III. Die handschriftliche Überlieferung.

A. Textzeugen, die Sammlungen von Schriften des Methodius verwerten.

Eine einheitliche Überlieferung der Schriften des Methodius gibt es nicht. Aber dem altslavischen Übersetzer, Photius und dem Autor der Sacra Parallela, doch wohl auch den Verfassern der Catenen, haben Sammlungen von Werken des Methodius vorgelegen, aus denen sie ihre Übertragung oder ihre Auszüge geschöpft haben. Somit erscheint es angezeigt, die indirecte Überlieferung vor der directen zu behandeln.

a) Die altslavische Übersetzung.

Die vollständigste Überlieferung der Schriften des Methodius, ein Corpus Methodianum, liegt vor in der altslavischen Übersetzung. Sie umfaßt die Schriften »Von Gott und von der Materie und von dem freien Willen«, »Desselben zweite Abhandlung über das Leben und die vernünftige Handlung«, »Dem (Zu?) Aglaophon über die Auferstehung«, »Über die Unterscheidung der Speise. Und über die junge Kuh, welche im Leviticus erwähnt wird, mit deren Asche die Sünder besprengt wurden«, »An (Zu) Sistelius vom Aussatz« und »Von dem Igel, welcher in den Sprüchwörtern ist, und von ›Die Himmel verkünden die Herrlichkeit Gottes‹«. Den des Slavischen Kundigen war das Dasein dieses Corpus Methodianum vertraut aus der »Beschreibung der slavischen Handschriften in der Moskauer Synodalbibliothek« von Gorskij und Nevostruev (s. u.) und aus der eingehenden Übersicht über ihren Inhalt in dem Lexicon palaeoslov.-graeco-lat. von Miklosich S. XVf. Auch hatte E. Golubinskijs Kirchengeschichte Rußlands, 1. Aufl. Moskau 1880, I S. 745 ein Verzeichnis der altslavischen Übersetzungen griechischer Väter auf Grund jener Beschreibung gegeben, und E. Lovjagin (s. o. S. XIX) die Moskauer Handschrift bei seiner Übersetzung der griechisch erhaltenen Schriften des Methodius ins Russische verwertet. Aber die patristisch interessierte Welt Westeuropas wurde doch erst durch Pitra über jene slavische Version unterrichtet. Ich habe sie dann möglichst wortgetreu ins Deutsche zu übertragen versucht (s. o. S. XIX).

Die altslavische Übersetzung des Methodius ist in nicht wenigen Handschriften erhalten.

1. Obenan steht die Handschrift der in die St. Petersburger Öffentliche Bibliothek übergegangenen Bibliothek des Grafen F. A. Tolstoj. Vgl. die »Ausführliche Beschreibung der Slavisch-Russischen Handschriften des Grafen F. A. Tolstoj« [Obstojateljnoe opisanie slavjanorossiiskich rukopisej grafa Feod. Andr. Tolstova], herausgegeben von K. Kalaidovitsch und P. Stroev, Moskau 1826, unter II, 56 (= A). Es ist eine Papierhandschrift in Quart, nach dem Urteil der Slavisten des 16. Jahrhunderts. Die Blätter sind 0,207 m hoch, 0,145 breit; die Schrift 0,155 × 0,085. Nach den Schriften des Methodius folgen Basilius an Kliton, zwei Sendschreiben des Kievschen Metropoliten Nicephorus und Erklärungen zu Genesis und Exodus. Auf jeder Zeile der Blätter, die Schriften des Methodius enthalten, stehen 22 Zeilen. Später, von Bl. 312 an, hat eine andere Hand eingesetzt; namentlich Bl. 375 Z. 3 v. u. bis 382^{v} ist von jüngerer Hand geschrieben, Bl. 383, 21—398, 8 wie es scheint wieder von älterer. Auf der Rückseite von Bl. 423 ist von alter

Hand bemerkt: »Buch, Methodius von Patara« (Kniga, Mefodii patarskij). Den Seitenbeginn in dieser Handschrift habe ich im Apparat angemerkt.

2. Dem 16. Jahrhundert gehört auch an Nr. 110 (früher Nr. 496) der Moskauer Synodalbibliothek, nach seinem (mit A übereinkommenden) Inhalt eingehend beschrieben von A. Gorskij und K. Nevostruev in ihrer »Beschreibung der slavischen Handschriften der Moskauer Synodalbibliothek« (Opisanie slavjanskich rukopisej Moskovskoj sinodaljnoj biblioteki), Moskau 1855ff, II, 2, 16ff (= B). Die Handschrift ist 0,200 hoch und 0,140 breit; der Raum der Schrift 0,150 × 0,085; jeder Buchstabe etwa $^1/_4$ cm hoch und breit; auf jeder Seite stehen 22 Zeilen. Blatt 1—265 enthält die Handschrift die Schriften des Methodius, auch dann dieselben wie A.

3. Den gleichen Inhalt hat die Handschrift Nr. 40 der Moskauer Geistlichen Akademie, nur steht das zweite Schreiben des Nicephorus erst nach der Erklärung zum Exodus, und es folgt noch ein Sendschreiben des Patriarchen Meletius. Auch Bemerkungen an der Seite in B, z. B. zu De res. I, 4, 5, kehren wieder. Der Text beginnt: »Buch des heiligen Methodius von Pamphilien und Märtyrers«. Die Abschrift hat Arsenij Suchanov (gest. 1668) anfertigen lassen, bekannt durch seine Reisen in der Angelegenheit der Reform der liturgischen Bücher. Die Unterschrift: »Buch des Erzdiakons Arsenij, kostete 3 Rubel 27—4« (Kniga archidiakona Arsenia stalo 3 rubli 27—4) erinnert z. B. an Nr. 707 der Bibliothek des Dreieinigkeitsklosters in Sergiev: Kniha archidiakona Arsenia kuplena u diakona Arkadia, dana 3 rubli. Die Handschrift ist sichtlich von B abgeschrieben und trägt für den Text des Methodius nichts aus.

4. Selbständiger gegen B zeigt sich Nr. 41 der Bibliothek der Moskauer Geistlichen Akademie (= C), eine Papierhandschrift in Kleinfolio, geschrieben im Jahr zrli, d. h. im Jahr 6138 seit Erschaffung der Welt, somit 1632 oder 1633. Mehrfach begegnen Änderungen des Textes von B, um ein besseres Verständnis zu erzielen; besonders in Schriftcitaten wird geändert. Aber keine dieser Correcturen nötigt zur Annahme einer anderen oder weiteren Vorlage statt oder neben B. Blatt 108^v kehrt das in B über pyem übergeschriebene ta ebenso in C wieder wie in der Handschrift des Arsenius. Nur muß der Schreiber von C ein bibelkundiger und verständnisvoller Mann gewesen sein. In meiner ersten Ausgabe des Methodius habe ich zu De autexusio die Abweichungen von C mitgeteilt, gelegentlich auch sonst, wo es scheinen könnte, daß ein anderer Text vorgelegen habe; in dieser Ausgabe ist es nur ganz vereinzelt geschehen.

5. Die bisher genannten Handschriften habe ich abgeschrieben

oder verglichen. Unzugänglich geblieben sind mir dagegen folgende, mir nur aus A. E. Viktorov, Beschreibung der Handschriftensammlungen in den Bibliotheken des nördlichen Rußland (Opisanie rukopisnych sobranii v knigochranilištšach sěvernoj Rossii), St. Petersburg 1890, bekannt gewordenen Handschriften: Nr. 68 der Bibliothek des Geistl. Seminars zu Archangelsk — nach Viktorov eine sorgfältig geschriebene Handschrift in Quart, des 17. Jahrh.s, mit ungefähr 150 Blättern —; Nr. 24 (713. 1794) des Siiskischen Antoniusklosters — in Quart, des 16. Jahrh.s, ungefähr 500 Blätter — und Nr. 28 (42) der Florischtschevschen Einsiedelei — in Quart, des 17. Jahrh.s, mit 240 Blättern; sie beginnt: »Von Gott, und was die Materie ist«. — A. Viktorov, Das Öffentliche und Rumjanzovsche Museum zu Moskau. Handschriftensammlung J. D. Běljaevs (Moskovskij publičnyj i Rumjancevskij muzej. Sobranie rukopisej J. D. Bělaeva), Moskau 1881, nennt als Nr. 63 (1572) eine Handschrift in Quart, des ausgehenden 17. Jahrh.s, aus verschiedenen Handschriften abgeschrieben, die auf Bl. 1—16 enthält: »Des Methodius von Pathilikien und Märtyrers von Gott, von der Materie und von der Selbstmächtigkeit«. Beginnt: »Der hellenische« usw. Die Abhandlung ist unvollständig. — Nr. 151 (514) der aus der Klosterbibliothek zu Volokalamsk stammenden Handschriften der Moskauer Geistlichen Akademie (in Sergiev) enthält auf Blatt 337—341 kurze Auszüge aus Methodius und Basilius (die also auf eine mit A und B übereinkommende Vorlage zurückgehen); vgl. Hieromonach Joseph, »Verzeichnis der aus der Bibliothek des Klosters des ehrw. Joseph in die Bibliothek der Moskauer Geistlichen Akademie übergeführten Handschriften« (Opisj rukopisej perenesennych iz biblioteki Iosifova monastyrja v biblioteku Moskovskoj duchovnoj akademii). Moskau 1882. Nr. 151 ist eine Handschrift des Jahres 1563 in Quart mit 508 Blättern. Bl. 311^{v} beginnt: »Des Methodius von Patara von der Auferstehung der Toten«.

Gern hätte ich namentlich die Handschrift des Siiskischen Antoniusklosters verglichen. Der Schwierigkeit, dorthin zu gelangen, hätte jedoch der Ertrag einer Collation schwerlich entsprochen.

6. Alle verglichenen slavischen Handschriften gehen auf denselben Archetypus zurück. Durch nichts angedeutete Lücken treten mitten in einer Zeile wiederholt ein und in ganz gleicher Weise wird dann fortgefahren. Dieselben Corruptelen kehren in allen drei Handschriften wieder (z. B. S. 149, 9. 20. 151, 9. 11. 154, 5. 8. 169, 7. 211, 17. 27. 222, 15f. 228, 17 usw.). — Den besseren und altertümlicheren Text vertritt A. A bietet auch öfters einen Textüberschuß gegenüber B; wo — sehr selten — ein solcher in B gegenüber A sich findet, läßt er sich auch

bei der Annahme von A als Vorlage von B erklären. Mitunter ist B im Ausdruck, bei gleicher Wortbedeutung, A gegenüber selbständig. So hat A kyždo, B kŭždo; A bŭchmo, B vesjma; S. 177, 3 A volgŭgloe, B mokroe; S. 179, 10 A uboi, B ubiistvo; S. 199, 10 A različenia, B različia; S. 215, 6. 22 A cěi, B iže; S. 216, 4 A oblichovasja, B oblišisja; S. 223, 22 A mudrenija, B mudrovania usw. Wo die Lesart von B der in A vorzuziehen ist (z. B. S. 179, 11 liest A mněkoego statt někoego τινός, S. 191, 21 navy statt navyk »lernend«), kann dies auf eigener Verbesserung des Abschreibers beruhen. Eine solche dürfte es sein, wenn B am Wortschluß das »t« ausschreibt, wo A es weggelassen. Daher habe ich im Apparat die Lesart in B nur dort angemerkt, wo sie von A differiert. Wie die Handschrift des Siiskischen Antoniusklosters verfahren, entzieht sich leider meiner Kenntnis.

7. Die Treue in der Überlieferung des slavischen Textes, die die erhaltenen Handschriften bekunden, berechtigt, sie auch für ihre Vorlagen als wahrscheinlich vorauszusetzen. Die Lücken im gegenwärtigen Text — an Stellen, wo der griechische Text erhalten, wie S. 161, 7—164, 13. 255, 13—260, 7. 321, 14—322, 9f, läßt sich das genauer controllieren — können nicht durch solche im griechischen Original veranlaßt sein, da jeder Versuch fehlt, den unterbrochenen Zusammenhang herzustellen. Dabei ist der Umfang der Lücke S. 161, 7ff und S. 321, 14ff der gleiche, jener der Lücke S. 255ff genau dreimal so groß, — somit werden sie auf dem Ausfall von Blättern beruhen. Der Versuch ist kaum gemacht worden, den Text sinnvoller zu gestalten. — Die griechische Vorlage, soweit sie erhalten, zeigt aber auch die Treue in der Übersetzung. Der Übersetzer ist zwar öfters Schwierigkeiten durch Auslassung oder Umschreibung aus dem Weg gegangen, aber im ganzen hat er das Original wortgetreu, ja buchstäblich, wiedergegeben. Natürlich ist daher der Sinn oft schwer oder kaum verständlich; eine gewisse Hilfe leistet öfters die wörtliche Rückübersetzung ins Griechische, nicht selten freilich auch sie nicht.

Einzelne griechische Worte sind ins Slavische herübergenommen worden; vgl. *ψαλμός* De res. I, 26, 2 S. 253, 18, *διὸ σθένος* I, 27, 1 S. 255, 1, *παροιμία* De sanguis. 2, 2 S. 478, 25. Andere in etwas veränderter Gestalt wie *παράδεισος, κεραμεύς, παλάτιον.* In der Schrift »Von der Unterscheidung der Speisen«, aber nur in dieser, wird meist das griechische *νόμος* beibehalten. Die »Vom Igel« fällt auf durch ihre leichtere Verständlichkeit. Es scheint dennoch die slavische Version die Eines Übersetzers zu sein. Nach dem Urteil von Gorskij und Nevostruev ist auch in den im Codex auf die Schriften des Methodius folgenden Werken des Pseudobasilius die Art der Übertragung die gleiche.

Nicht immer hat der Übersetzer dasselbe griechische Wort durch dasselbe slavische wiedergegeben. Ein slavisches Wort muß natürlich eine ganze Anzahl griechischer vertreten[1].

Wie bei den Werken Hippolyts und Pseudohippolyts, bei der Doctrina Iacobi nuper baptizati ist auch bei dem vom Slaven übersetzten Corpus Methodianum der Text der griechischen Vorlage von S ein guter. — Leider hat der Übersetzer oder schon seine griechische Vorlage den Text nicht in seiner vollen Gestalt bewahrt, vielmehr je länger je mehr an ihr gekürzt. De autexusio scheint in vollem Umfang vom Slaven erhalten zu sein. Aber im Verlauf von De resurrectione wird, was er bietet, schließlich geradezu Excerpt. Bei drei griechisch erhaltenen Fragmenten läßt sich daher die Stelle nicht mehr nachweisen, bei einem anderen nur mit Wahrscheinlichkeit.

8. Wann ist die Übersetzung ins Slavische entstanden? Altertümlichere slavische Formen als in B sind in A erhalten, ebenso wieder in B als in den jüngeren Handschriften. Für das 11. Jahrh. sind schon Gorskij und Nevostruev eingetreten (II, 2 S. 23ff). Sehr altertümliche Sprachformen legen in der Tat eine Zuweisung an jene Blütezeit der Übersetzungen ins Altslavische nahe. So z. B. vladyku als Instrumentalform De autex. 17, 6 S. 190, 22 oder De lepra 5, 4 (s. zu S. 456, 11) »Der Böse« nepriaznj, das in glagolitischen Handschriften sich zu finden pflegt (Beobachtung L. Masings). Für die Übersetzung von Hippolyts Danielcommentar und De antichristo hat J. Evsěev bereits das 11. Jahrh., speciell die Schule Simeons, wahrscheinlich zu machen gewußt[2]. Ähnliches dürfte für die Übertragung der Schriften des Methodius zutreffen.

---

1) Ich wiederhole hier die Anführung auf S. XIV meiner ersten Methodiusausgabe. Es ist z. B. vesjma = *παντάπασιν, ἐκ παντός, ἐπὶ παντός, ὁλοσχερῶς, αὐτόπρεμνος, εἰς ἄρδην, τῷ ὄντι, ὅλως, εἰλικρινῶς.* — glagolati = *λέγειν, φράζειν, φθέγγεσθαι, ἀποφήνασθαι, ἀπαγγέλλεσθαι, μαρτυρεῖν, διορίζεσθαι, λογικεύεσθαι.* — iskonjni = *ἀπ᾽ ἀρχῆς, ἐξ ἀρχῆς, τὴν ἀρχήν, κατ᾽ ἀρχάς, ἄνωθεν.* — narizati = *λέγειν, καλεῖν, ὀνομάζειν, δηλοῦν, νομίζειν, ἐπίστασθαι.* — obraz = *εἰκών, σχῆμα, εἶδος, μορφή, τρόπος, χαρακτήρ, ἄγαλμα, ἀνδριάς, εἴδωλον, τύπος, δεῖγμα, σημασία, ὄψις, σῶμα* (2 mal). — podobno = *ὅμοιον, ὁμοειδές, παραπλήσιον, ἄξιον, προσῆκον, ἔξεστιν, δεῖ.* — nepodobnyj = *ἀκόλαστος, ἀνάρμοστος, ἄτοπος, ἀσύστατος.* — podobstvo = *παραλλαγή, εἶδος, μίμημα, χαρακτήρ, εἰκών.* — priimati = *λαμβάνειν, ἀναλαμβάνειν, προσλαμβάνειν, ἀπολαμβάνειν, ἀποδέχεσθαι, δέχεσθαι, ὑποδέχεσθαι, διαδέχεσθαι, κληρονομεῖν, κομίζειν, προσιέναι, ὑπομένειν, ἔχειν, ἅπτεσθαι.* — razuměvati = *διατίθεσθαι, μανθάνειν, καταμανθάνειν, συνίστασθαι, αἰσθάνεσθαι, ἐφιστάναι, διαλαμβάνειν, παραλαμβάνειν, ὑπολαμβάνειν, γιγνώσκειν, προσέχειν, νοεῖν, ἐξηγεῖσθαι, συλλογίζεσθαι, σκοπεῖσθαι, συνήδεσθαι, διασκέπτεσθαι.* — razum = *νοῦς, νόημα, γνῶσις, θεωρία, ἐκδοχή, ἀναλογισμός, εἰκών.* — razuměnie = *ἀνάγνωσμα, ἑρμηνεία, τάξις.* — utverždenie = *βάσις, στερέωμα, ἑδραίωμα.*

2) »Die Erklärungen zum Buch des Propheten Daniel in der altslavischen

b) Die Bibliotheca des Photius.

Auch dem Photius (= Ph) hat ein Corpus Methodianum vorgelegen, obwohl nicht das gleiche wie dem slavischen Übersetzer. In die handschriftliche Überlieferung der Bibliotheca hat Martini, Textgeschichte der Bibliothek des Patriarchen Photius von Konstantinopel, Abhandlungen der Kön. Sächs. Ges. d. Wiss. Bd. 28 Nr. 6, Leipzig 1911, Klarheit gebracht. Er hat gezeigt, daß zwei Handschriften die grundlegenden sind: Marc. gr. 450 (A bei Bekker) und Marc. gr. 451.

Marc. 450 (vgl. Martini S. 6ff) ist ein Pergamentcodex in folio, 23 × 33 cm, in zwei Columnen von je 35—37 Zeilen von Einer Hand geschrieben; nach Zanetti und Morelli s. XII, nach Bekker s. XI, nach Bruno Keil, dem Martini zustimmt, der 2. Hälfte des 10. Jahrh.s angehörend. Er war im Besitz des Theodoros Skutariotes s. XIII.

Der cod. Marcian. gr. 451 (vgl. Martini S. 16ff) ist eine Pergamenthandschrift in folio, 25 × 37, mit je 39 Zeilen. Er ist von drei gleichzeitigen Händen geschrieben, 1. Bl. 1—120 und 227—441^r, 2. Bl. 121—160, 3. Bl. 161—226, und gehört dem 12. Jahrh. an. Nur die Bibliothek des Photius ist darin enthalten. Er war Eigentum des Klosters S. M. D. zu Thessalonike.

Von beiden Handschriften hat Martini photographische Textproben mitgeteilt. — Die durch die gütige Unterstützung der Kirchenvätercommission ermöglichte photographische Aufnahme der betreffenden Abschnitte in Marc. 450 und 451 ließ freilich viel zu wünschen übrig, und eine erneute von Marc. 451 hatte ein nur wenig besseres Ergebnis.

Bidez, Philostorgius' Kirchengeschichte (Leipzig 1913) S. XVf, hat gezeigt, wie Photius, auch wo er abkürzt und umschreibt, sich vielfach an die Ausdrucksweise seiner Vorlage anlehnt, ohne doch zum bloßen Copisten zu werden. Bei den Excerpten aus Methodius ist dies in wohl noch höherem Maße der Fall. Was er bietet, kommt also auch dann für den Text des Methodius in Betracht.

Über den Umfang der von Photius excerpierten Schriften des Methodius s. oben S. XVf.

---

und der alten russischen Literatur« (Tolkovanija na knigu proroka Daniila v drevneslavjanskoj i starinnoj russkoj pismenosti) in den »Altertümern« (Drevnosti). Arbeiten der Slavischen Commission der Kais. Moskauer Archäolog. Gesellschaft 1902 (Separatausgabe: »Bemerkungen über die altslavische Übersetzung der Hl. Schrift. V. Die Erklärungen zum Buch des Propheten Daniel [Zamětki po drevne-slavjanskomu perevodu sv. pisanija]. Moskau 1901); vgl. dazu V. Jagič im Archiv für slav. Philol. 1902 S. 262.

c) Die Sacra Parallela.

Nicht minder wertvoll wie die Bibliotheca des Photius sind für die Überlieferung des Methodius die Sacra Parallela. Was an Excerpten aus Methodius in den Sacra Parallela Aufnahme gefunden, hat K. Holl, Fragmente vornicänischer Kirchenväter aus den Sacra Parallela, Leipzig 1899 (Texte u. Untersuchungen, Neue Folge V, 2), mitgeteilt. Er hat auch einen Einblick gegeben in die mannigfache Umgestaltung, die diese Sammlung als solche in ihrer handschriftlichen Überlieferung erfahren; auf ihn kann für alles einzelne verwiesen werden.

Obenan stehen nach Holl die Handschriften Coisl. 276, s. X (= C, bzw. C^{C}) und Vat. gr. 1553, s. XII—XIII (= K), beide schon Kürzungen des ursprünglichen Werkes. Über Coisl. 276 vgl. Holl S. VI. — Stärker als in Coisl. 276 ist in Vat. gr. 1553, s. XII—XIII, das ursprüngliche Werk gekürzt, daher auch mitunter ein Vergreifen im Lemma. »Auch der Text steht tiefer als der des Coisl. 276«, vielleicht schon durch Schuld des Schreibers des Archetypus; »jedenfalls macht sich bemerklich, daß« der Text »durch mehrere Hände hindurchgegangen ist«. »Jedoch sind die Verderbnisse meist einfacher, äußerlicher Art« (Holl S. VII). — Noch mehr verkürzende Recensionen enthalten Ottob. gr. 79 und der »mit ausgezeichneter Sorgfalt« hergestellte (Holl S. X) cod. Rupefucaldinus (Phillipp. 1450, s. XII—XIII, jetzt in Berlin). Ottob. gr. 79, s. XV, und der ihm nahe verwandte Ambros. H. 26 des ausgehenden 15. Jahrh.s vertreten eine besondere Recension der Sacra Parallela. Eine Mischung der vaticanischen und rupefucaldinischen Recension stellt dar das dritte Bruchstück im Laurent. VIII, 22 (L^{C}); die gleiche Form bildet die Grundlage von Hieros. s. Sep. 15 (Holl S. XI). In etwas entfernterer Beziehung zu den Sacra Parallela steht (vgl. Holl ebd.) Coisl. 294, welche Handschrift neben einem Fragment aus De resurrectione Bruchstücke aus De lepra enthält. Es ist eine Pergamenthandschrift in Quart, des 11.—12. Jahrh.s, 0,227 m hoch (die Schrift 0,200), 0,130 breit, von mir verglichen (s. 1. Ausg. S. XXXI f).

Die syrischen Florilegien enthalten, außer einem Fragment aus dem Symposion (s. S. 64) und einem der Schrift C. Porphyrium entnommenen (s. S. 506), Bruchstücke aus De resurrectione. Die Handschriften sind solche des Brit. Museums (vgl. W. Wright, Catalogue of Syr. Mss. in the Brit. mus. II, 915a und II, 1009a), Addit. 17214, des 7. Jahrh.s (A), Addit. 17191, des 9.—10. Jahrh.s (B), Addit. 14538, des ausgehenden 10. Jahrhunderts (C), ferner Addit. 14532. 12155. 12156. A Bl. 78^{r}a—78^{v}b und B Bl. 59^{r} bieten De res. II, 14, 8. 9 (s. S. 360) und II, 18, 8—11 (s. S. 370f), B Bl. 2^{v} De res. II, 23, 1—5 (s. S. 377f),

B Bl. 53^{v} und C Bl. 30^{r} De res. I, 46, 3—48, 4 (s. S. 297 ff). Das Fragment in A Bl. 66^{r} (Wright II, 917a) ist von Pitra-Martin nicht mitgeteilt. De res. I, 51, 5 findet sich in Addit. 14532 Bl. 51^{r}b, in Addit. 12155 Bl. 70^{r}a und 123^{r}a und in Addit. 12156 Bl. 70^{r} (s. S. 306).

In welchem Umfang den Verfassern der Catenen Schriften des Methodius vorgelegen, ist nicht mit Sicherheit zu bestimmen. Meine Vermutung (1. Ausgabe S. XXVIII Anm. 1), daß die u. a. von Mosqu. 385 repräsentierte Gestalt der mit Namen versehene Commentar Prokops zum Oktateuch sei, ist unabhängig davon nicht lange hernach von L. Cohn mit Erfolg geltend gemacht worden. Caro-Lietzmann haben nunmehr den Einblick in die Catenenliteratur erschlossen. Die Entlehnungen aus Methodius in den Catenen zum Oktateuch, zu den Psalmen, Hiob, den Kleinen Propheten sind von ihnen namhaft gemacht. Für des Methodius Erklärung von Stellen des Buches Hiob bildet die Catene die einzige Quelle unserer Kenntnis (s. u.).

Den Commentar Prokops Monac. 358 (vgl. dazu L. Eisenhofer, Procopius von Gaza, Freiburg 1897, u. E. Lindl, Die Oktateuchcatene des Procopius von Gaza u. die Septuagintaforschung, München 1902) habe ich durch die Güte der Königl. Hofbibliothek in München hierher erhalten und verglichen. Die Basler Catene AN III, 13 (s. Caro-Lietzmann S. 3 ff) hat mein Freund Professor Heinzelmann für mich zu vergleichen die Güte gehabt. Das Maß der Blätter ist 25 × 18,2 (18,4) cm. Es ist eine Pergamenthandschrift des 11. Jahrh.s, 268 Blätter umfassend. Auf Bl. 34 (39^{v}) bietet sie De res. I, 36 ff mit dem Lemma *Μεθοδίου ἐπισκόπου*. Eng mit der Basler Handschrift berührt sich (vgl. auch Caro-Lietzmann S. 5) Petropol. gr. 124 (122) der Kais. Öffentlichen Bibliothek, eine Papierhandschrift des 13. Jahrh.s, 35,2 × 27, für meine erste Ausgabe des Methodius von mir verglichen. Über Mosqu. 5 der Synodalbuchdruckerei, s. X, jetzt Synod. gr. 385 (vgl. Caro-Lietzm. S. 5 ff) hat P. Caspari sorgfältig berichtet in Theologisk Tidskrift for der evangelisk-lutheriske kirke: Norge, Neue Reihe V. — In der Psalmencatene, Ottob. gr. 398, s. XI, wird auch Methodius unter den Autoren genannt (Caro-Lietzm. S. 28 f); ebenso Vindob. 297, s. XI, Bl. 137^{r} — mit dem Ambros. F 12 a. 961 übereinstimmt — (Caro-Lietzm. S. 38 f) und Ambros. M 47, s. IX—X, Bl. 8^{v} (Caro-Lietzm. S. 64). Die Lukascatenen III. Gestalt und die des Niketas nennen Methodius von Patara zwei- und einmal, C.-L. S. 576. 578. Vgl. Cramer Cat. II (Oxford 1844) und Mai Script. vet. IX (Sickenberger TU NF VII, 4 S. 83—101). Die Johannescatene Mosqu. 41 Bl. 210^{r} (in Par. suppl. gr. 1076 zweimal), Caro-Lietzm. S. 585. Ebenso die Catene zu den Paulusbriefen, (Pseudo)-Oekumenius und Cramer Cat. IV—VII, Caro-Lietzm. S. 598 (Vat. 762,

s. X, Bl. 234). 600f. 604. 609 (Vindob. 166, s. XIII, Bl. 61r). Leider ist die Wiedergabe dieser Catene keine ganz genaue, und doch bietet öfters sie allein den griechischen Text der betreffenden Stelle in Meth. De resurrectione. — Über die Methodiusfragmente in der Hiobcatene s. u.

B. Die Überlieferung der einzelnen Schriften.

a) Das Symposion.

Der Titel der Schrift ist verschieden überliefert; vgl. zu S. 3, 1f. Die Handschriften nennen sie *συμπόσιον περὶ παρθενίας* oder *περὶ ἁγνείας*, ebenso die Sacra Parallela *περὶ ἁγνείας συμπόσια*, Photius S. 308a, 6 *τὸ περὶ ἁγνείας*; aber S. 313a, 11f heißt es in Marc. 451 ausdrücklich *ὁ διάλογος, ᾧ ἐπιγραφὴ συμπόσιον ἢ περὶ ἁγνείας* (in Marc. 450 fehlt *ᾧ — ἁγνείας*). Für diesen letzteren Titel ist daher Klostermann mit Recht eingetreten; so auch schon Bardenhewer, Gesch. d. altkirchl. Literatur II, 295.

A. Die Patm. 202 verwandten Handschriften. 1. Unter den Handschriften des Symposion ist die älteste cod. Patmius 202 (P), vgl. Sakkelion, *Πατμιακὴ βιβλιοθήκη*, Athen 1890, S. 113. Mein früh verewigter Freund Alexander Berendts hat sie im Juni 1901 für mich verglichen; auch hatte Herr Dr. Paul Marc die Güte, einige Blätter für mich photographisch aufzunehmen. Es ist eine Pergamenthandschrift des 11. Jahrh.s, von 235 Blättern, mit je 26—27 Zeilen auf der Seite. Das Symposion steht auf Bl. 149r—235r. Die Höhe der Handschrift beträgt etwa 13, die Breite etwa $11^1/_2$ cm, die der Schrift $9 \times 7^1/_2$. Dem Symposion geht voraus Bl. 3—134 Nemesius *Περὶ φύσεως ἀνθρώπου*, Bl. 135—140 Gregor der Thaumaturge *Πρὸς Τατιανόν τινα* und Bl. 140v—148r die Irrisio des Hermias. Die Überschrift des Symposion lautet: *τοῦ ἁγίου ἱερομάρτυρος Μεθοδίου ἐπισκόπου Πατάρου συμπόσιον περὶ ἁγνείας καὶ διαφόρων ἑρμηνεῖαι γραφῶν*. Die Schlußworte Bl. 235 sind sehr anders geschrieben: *ὡς ὁρᾷς ὥρα λοιπὸν τραπέσθαι καὶ περὶ τὸν τοῦ ἔξωθεν ἀσχολίαν ἡμᾶς ἀνθρώπου.*

2. Eine (unmittelbare?) Abschrift von P ist Vat. gr. 1451 (= V), eine Papierhandschrift des 15.—16. Jahrh.s (nach H. v. Sodens Mitteilung aus der Mitte des 16. Jahrh.s). Sie umfaßt 60 Blätter, mit je 25 Zeilen auf der Seite. H. v. Soden hat für mich gütigst eine Photographie, weiß auf schwarz, besorgt (Juni 1906). Die Abhängigkeit von P zeigt sich am deutlichsten S. 99, 8 meiner Ausgabe, wo in P *περειής* (α über ε) steht und deshalb V *πέρα εἴης* bietet. Im Anschluß an P hat V S. 41, 9 *νοσιλευομένῳ*. Gelegentliche Auslassungen begegnen in V. So S. 39, 9f *μὴ ἅπτεσθαι — γυναικὸς*, S. 78, 8—11 *μακάριοι γὰρ — ἤκουσαν*,

S. 92, 10f ἄνω — δή ἐστιν, S. 93, 15 τοῖς — εὔβοτος. Auch Abweichungen von P sind vorhanden; so z. B. S. 52, 15 τὸν λόγον für τὸ δῶρον, S. 61, 20 θύσεται statt σπείσεται, S. 83, 3 πόθον statt πόθων. Aber diese geringen Differenzen beruhen auf Verschreibung oder Correctur einer solchen. V konnte daher geradezu als Controlle für die Collation von P dienen und ist zu diesem Zweck von mir verglichen worden.

3. Größer sind gegenüber P die Abweichungen von Barber. 427 (=B). Es ist eine Handschrift des 16. (oder Anfang des 17.) Jahrh.s, Palimpsest. Sie umfaßt 178 Seiten, jede mit 20 Zeilen, in sehr gleichmäßiger Schrift. Auch von B hat mir Herr H. v. Soden eine photographische Aufnahme, weiß auf schwarz, vermittelt. — Eine Abschrift von V kann B nicht sein, denn B bietet den Text der von V ausgelassenen Stellen. Im Unterschied von PV fügt B S. 42, 10 kein γυναῖκα hinter λάβῃς hinzu und S. 59, 8 liest es nicht wie PV καὶ ὀργὴν κ. ἰὸν. Es scheint also, daß B nicht in directer Linie auf P zurückgeht, obwohl die Differenzen gegenüber P auch dann möglich wären. Jedenfalls stammt aber B, wenn nicht von P, so von einer diesem ganz nahestehenden Handschrift. Den Beweis gibt der ganze Apparat, der sich darauf beschränken konnte, nur die wenig zahlreichen Abweichungen in B von P anzumerken.

4. Eine Abschrift von Vat. gr. 1451, im Auftrag des Cardinals Francesco Barberini besorgt von Franciscus Arcudius, ist Barber. gr. 463, geschrieben unter Papst Urban VIII. (1623—44).

5. Nicht vermag ich aus den mitgeteilten Proben zu entscheiden, ob Ottob. gr. 135 von B oder von V abgeschrieben ist. Es ist eine Papierhandschrift des 17. Jahrh.s, an Größe 0,278 × 0,200 m, und enthält auf 148 Blättern das Symposion mit der Überschrift dieser ganzen Gruppe: *Μεθοδίου ἐπισκόπου Πατάρων συμπόσιον περὶ ἁγνείας καὶ διαφόρων ἑρμενείαι* (so) *γραφῶν.*

6. Dieselbe Überschrift hat auch Sinait. 1139 Bl. 72ff, eine Handschrift auch des 17. Jahrh.s und nach gütiger Einsichtnahme Herrn Professors Carl Schmidt wohl auch auf P zurückgehend.

B. 1. Selbständig ist dagegen gegenüber P Ottob. 59 (= O), nach C. m. gr. Ottobon. rec. E. Feron und F. Battaglini, Rom 1893, eine Bombycinhandschrift, groß 36,4 × 24,8 cm, des 13. oder 14. (so Wilh. Meyer und Rahlfs, die ich befragt), nicht, wie die Herausgeber des Katalogs urteilen, des 15. Jahrh.s. Sie umfaßt 76 Blätter, mit je 25—27 Zeilen auf der Seite. — Von Bl. 36^r an enthält die Handschrift das Symposion unter dem Titel: *Μεθοδίου ἐπισκόπου Πατάρων συμπόσιον περὶ ἀγγελομιμήτου παρθενίας*; sie schließt schon mit dem Ende der achten Rede. Leider ist O vielfach unleserlich geworden; die von Herrn H. v. Soden

mir besorgte photographische Aufnahme war daher nur schwarz auf weiß möglich.

2. Von Ottob. 59 abgeschrieben ist Paris. gr. 946, s. XVI (= M), eine Papierhandschrift von 67 Blättern, der von Valesius verwertete cod. Mazarinus (Mazarin. Reg. 2906), im Sommer 1901 mir gütigst hierher überlassen. Überschrift: *Μεθοδίου ἐπισκόπου Πατάρων συμπόσιον τῶν δέκα παρθένων ἢ περὶ παρθενίας*. Die zahlreichen Lücken, zumeist von jüngerer Hand (Valesius?), aber offenbar nach Vermutung, ausgefüllt, bekunden, wie unleserlich O schon damals war. Eine Mitteilung dieser Conjecturen wäre eine verwirrende Belastung des Apparats. Nur dort war eine Angabe der Abweichungen im M von O angezeigt, wo doch vielleicht M heute Unleserliches noch hatte lesen können, — also namentlich dort, wo M zusammentrifft mit der Ausgabe des Allatius. Gerade ein Vergleich von Allatius und M zeigt aber, daß sich damals O wesentlich schon in demselben Zustand befand wie heute.

C. Wie verhalten sich nun P und O zueinander? Der Text beider Handschriften weist auf einen ihnen gemeinsamen Archetypus. S. 100, 8—10 fehlt infolge des Homoioteleuton in beiden *ὃ δὴ — συνέστηκε,* ein Satz, den die Sacra Parallela (= C) bieten, und den doch schwerlich P und O unabhängig voneinander weggelassen haben. S. 18, 13 *καταριθμοῦνται* für *καταξιοῦνται* (Verbesserung Klostermanns), S. 63, 10 lesen P und O *ἀναπεμπάζουσα* für *ἀναπέμπουσα,* S. 66, 18 *φύρασαι* für *φυράσασαι,* S. 75, 15 *ἀφθόρῳ* für *ἀφθόνῳ* (Photius), S. 91, 22 *μεταβλητέον* statt *μεταληπτέον*, vgl. auch S. 81, 11 *εἰρήκεσαν* für *εἰρήκασιν* und die Wortstellung S. 100, 11.

Welches aber ist das Verhältnis von P und O, wo sie auseinandergehen? In erster Stelle fallen auf eine Reihe von Auslassungen in P gegenüber O. So *τελεσιουργῆσαι* S. 12, 23; *ὁ λόγος* S. 24, 16; *καὶ τηκτὸν ὅ. καὶ ὑδαρῆ* S. 31, 15 — in P (auch in B) eine Lücke von einer halben Zeile —; 56, 21 *συνουσίας*; 63, 7 f *μὴ* und *διὸ*; 73, 4 *κόσμον*; 75, 1 *ἐστι μόνη*; 82, 4 *τ. ψυχὰς*; 99, 7 *ὄντως*; 108, 8 *τινι*; 90, 10 (wegen des gleichen Auslauts) *ἐκτυπουμένης — αὐτοῖς*; 91, 12 f *προόντα — ἐν τοῖς*; 97, 16 *θρασύνεται — γὰρ*. Aber O bietet auch in einer Reihe von Fällen die bessere Lesart: vgl. S. 31, 17 *καταλειβομένη καὶ καταστάζουσα* (P *καταλαβομένη καὶ κατασκήψασα*); 33, 13 *ἀναπαλαίσας* (P *ἀναπλασθεὶς*); 54, 8 *ἄζυγα* (P *ἄζυμα*); 60, 19 *ἀπάτας ἀνασοβουμένη* (P *ἀπάτας βουλομένη*); 62, 22 *ἀνακομίζοντες* (P *ἀνακομίζονται*); 63, 6 f *φαντάζεται* und *προσιεμένης* (P *φαντάζονται* und *προιεμένης*); 65, 25 *ἐπισπερχομένας* (P *ἐπεισερχομένας*); 66, 1 *ἔρωτα* (P *αἰῶνα*); 67, 7 *ἄσυλον* (P *ἄϋλον*); 70, 21 *εἰσορμίσασθαι σπεύδειν* (P *εἰσαρμόσασθαι*

σπουδήν); 72, 12 *ἄχραντον* (P *ἄκρατον*); 75, 17 *κάλλος* (P *κλέος*); 80, 5f *ἀποτορνεύσας τῷ πνεύματι* (P *ἀποτορνεῦσαι τῷ πατρί*); 81, 12 *ἐπιδειξομένους* (P *ἐπιδειξομένην*); 84, 22 *λόγος* (P *λόγους*); 88, 23 *ἡ αὐγὴ* (P *αὐτῇ*).

Es fehlt jedoch auch nicht an Stellen, wo P vorzuziehen ist. Die Auslassung freilich in O S. 42, 7 *καλὸν — ἀνάγκην* entspricht nur der in P S. 42, 10f *καὶ ἐὰν — ἥμαρτε*, beide Male handelt es sich um die Schriftstelle I Kor. 7, 25ff. Aber S. 63, 21 fehlt *ὦ Ἀρετή* in O; 67, 23 *ἔλαιον* und *κἀκεῖνοι*; 73, 16 ist mit P *αἴγλην*, nicht mit O *ἁπλῆν* zu lesen und 73, 19 *ἀποκρούεσθαι* statt *ἀποκρίνεσθαι* mit O; 66, 18f *κακίᾳ* und *ἁγνεύσασαι* (so auch Photius) gegen *κακίας* und *ἁγνευσάμεναι* in O; 79, 17 *ἀσχημοσύνην* ist *ἀσθένειαν* in O vorzuziehen, 80, 22 *ἀπ' αὐτῆς* dem von Jahn gebilligten *ἀπ' ἀρχῆς* in O, 85, 11 *τὰ φερόμενα* dem *τὰ φαινόμενα* in O.

Hieraus ergibt sich, daß O im ganzen eine bessere Textüberlieferung vertritt als P, daß aber O dennoch nicht ohne weiteres in jedem Fall gegen P zu folgen ist, sondern daß öfters eklektisch verfahren werden muß, wo dann die Entscheidung durch den Sinn der Stelle, durch den Sprachgebrauch des Methodius, gelegentlich auch durch die indirecte Überlieferung gegeben wird.

Was die Schreibweise in P anlangt, so wird beim Zeilenwechsel der Wort- und Silbenschluß berücksichtigt. Das bewegliche *ν* wird nicht nur vor folgendem Vocal gesetzt. So heißt es in P z. B. *ἀνέβρυεν* S. 6, 4, *ἀνέλαβεν* 13, 1, *ἐφόρεσεν* 13, 2, *ἀνδράσιν* 24, 9, *ἐκέλευεν* 41, 10, *παντάπασιν* 41, 16, *ἥμαρτεν* und *ἐπήγαγεν* 42, 18. 21, *ἀνατέταλκεν* 51, 14, *ἐκέλευσεν* 70, 14. Das Jota subscriptum fehlt, gelegentlich ist es beigeschrieben: *κατωικίσθη* 10, 14, *μελωιδῶν* 32, 16, *ὠιδὴν* 49, 25, *προπηδωιην* 64, 5. — O pflegt mit dem Plural des Neutrums einen Plural des Zeitworts zu verbinden.

Besondere Aufgaben stellte der Text des Hymnus am Schluß des Symposion. Hier aber durfte ich der bestmöglichen Hilfe, nämlich der meines verehrten Collegen Wilhelm Meyer, mich erfreuen. Auch hier sei ihm aufs herzlichste dafür gedankt.

b) De autexusio.

1. Nur ein Bruchstück von De autexusio ist direct überliefert, Cap. 1—7,5. Cod. Laurent. Plut. IX, 23, der es Bl. 193ff enthält, bricht am Schluß der Handschrift ab mit den Worten *οὐκ ἐκ ναῶν* S. 163, 16. Mit eben diesen Worten schließen aber auch alle anderen Handschriften, die den Eingang von De autexusio enthalten: so Vindob. theol. gr. 49 der Hofbibliothek in Wien (wie diese bietet Meursius 2,4 *σιωπῶν* für

σκοπῶν) und Ottob. gr. 194 (Papierhandschrift, s. XVII, Größe 0,250 × 0,170, mit 275 Blättern, nach Feron und Battaglini). Sie sind daher alle Abschriften des Laurentianus. Dieser (= F) ist (vgl. Bandini I, 427—430) eine Pergamenthandschrift des 10. Jahrhunderts, deren Minuskelschrift fast zur Majuskel wird; Bandini »grandibus ac fere dicam uncialibus characteribus«; die Buchstaben etwa 3 mm. Vorausgehen besonders Homilien des Chrysostomus (bis Bl. 83), das Leben Gregors d. Gr. u. a. Die Höhe des Codex ist 34, die Breite 23,5 cm. Eine Collation der Handschrift, die ich selbst auch schon verglichen hatte, hat Herr Professor Vitelli in Florenz für mich vorzunehmen seinerzeit die große Güte gehabt; ich habe sie auch für diese Ausgabe zugrunde gelegt. Soweit F erhalten, bin ich dieser Handschrift als der einzigen von De autexusio in der Schreibweise gefolgt.

2. Noch ehe F abbricht, setzt der wertvollste Zeuge für den griechischen Text von De autexusio ein, Buch VII c. 22 der Praeparatio evangelica des Eusebius, ein Abschnitt, der auch in die Philokalie des Origenes, wie sie Basilius und Gregor von Nazianz besorgt, Aufnahme gefunden hat (E), s. o. S. IX. Ist das Bruchstück gleich von Eusebius bezeichnet als aus einer Schrift des Maximus entnommen, so bildet sein Inhalt doch nicht nur einen unablöslichen Bestandteil der Schrift des Methodius, sondern auch alle Textzeugen bekunden die Zugehörigkeit zu dieser. Ebenso sicher ist aber auch, daß Methodius der Verfasser der Schrift De autexusio ist und daß dieser nicht etwa einen älteren Schriftsteller in diesem Abschnitt wörtlich ausgeschrieben hat. Dem gibt Zeugnis die allgemeine Zuweisung der Schrift in der Überlieferung an Methodius und die Übereinstimmung mit anderen Schriften des Methodius. Vgl. z. B. S. 159, 12f mit De creatis S. 497, 13, S. 165, 9 mit De res. I, 30, 2 S. 262, 7, S. 165, 15ff mit De res. I, 2, 5. 6 S. 221, 18ff, S. 170, 1. 3 mit Symp. S. 80, 17. De res. I, 2, 1, S. 176, 14 mit Symp. S. 109, 1f. Im übrigen vgl. Th. Zahn, Zeitschr. f. KG 1888 (IX), 226ff und Arm. Robinson (s. u.) S. XLXff.

Eusebius hat den Text des Methodius getreu übernommen. Aber welches ist die handschriftliche Überlieferung der Praeparatio des Eusebius und des aus ihr entlehnten Abschnittes der Philokalie? — Was die erstere anlangt, hat schon Heikel, De Praeparationis Evangelicae Eusebii edendae ratione, Helsingfors 1888, für das siebente Buch als die entscheidenden Handschriften Ven. gr. 341 (= I) und Bonon. 3643 (= O) nachgewiesen. I ist eine Handschrift des 15., O eine solche des 13. Jahrhunderts. Für meine Ausgabe der Schrift De autexusio konnte ich eine Collation des Ven. 341 von Castellani verwerten und die Varianten des Bonon. 3643 von H. Köbert notieren. Für die vorliegende Ausgabe

verwies mich Herr Prof. E. Schwartz auf den Apparat der Ausgabe der Praeparatio von Gifford, Oxford 1903, als zuverlässig, und dies dürfte trotz der zweifellos nicht unberechtigten Bedenken von Stählin, Editionstechnik, S. 16 (N. Jahrbb. f. d. klass. Alt. S. 406) für den Methodius entlehnten Abschnitt zutreffen. Eine photographische Aufnahme der in Betracht kommenden Blätter der Bolognaer Handschrift, die ich von dort im Sommer 1914 erbat, ist mir — vielleicht infolge des Kriegs — nicht zugegangen. — Den Cod. Laur. plut. VI, 9, nach Heikel S. 28f Abschrift von O, hat seinerzeit A. Hausrath für meine erste Ausgabe verglichen.

Die Ausgaben des Textes in der Praeparatio von Gaisford (Oxford 1843), Routh (Reliquiae sacrae² II, 75ff) und Dindorf (Eus. Caes. opp. I, 390ff) sind durch die — freilich nicht auf Grund photographischer Aufnahmen, sondern von Collationen von verschiedener Hand gearbeitete — Ausgabe von Gifford überholt. —

Eine eigene selbständige Collation auch der Handschriften von Praepar. VII, 22 bietet die Ausgabe der Philokalie von Arm. Robinson: The Philocalia of Origen, Cambridge 1893, die ich meiner Verwertung des Textes der Philokalie (E^2) zugrunde legen konnte. Sie beruht vornehmlich auf den beiden Handschriften Marcian. 47, s. XI (= J) und des Patmius 270, s. X (= P) und Paris. Suppl. 615; ich habe mich auf die Notierung der Lesarten von J und P beschränkt.

3. Schon vor dem Excerpt des Eusebius setzt ein und wohl schon zeitlich früher hat stattgefunden die Benutzung von De autexusio in dem Dialog des Adamantius *Περὶ τῆς εἰς θεὸν ὀρθῆς πίστεως*, herausgegeben von W. H. van de Sande Bakhuyzen, Leipzig 1901. Die erhaltenen Handschriften des griechischen Textes gehen alle auf Ven. gr. 496 (= D) — für mich seinerzeit ebenfalls von Castellani verglichen — zurück, eine Pergamenthandschrift s. XII. Über sie vgl. Bakhuyzen S. XXVIIIf und Klostermann in Euseb. IV S. XVI. Eine Controlle des Textes von D gewährt die lateinische Übersetzung Rufins, herausgegeben von P. Caspari, Kirchenhistorische Anecdota, Christiania 1883, S. IVf, und ebenfalls von Bakhuyzen a. a. O. Die Abhängigkeit des Dialogs von Methodius tritt überall zutage, am deutlichsten 3, 5 S. 152, 3, wo *τὸ Θυέστειον δεῖπνον* von D mit *τοῦτό ἐστι δι᾽ ὧν* wiedergegeben wird. Die Umgestaltung, die der griechische Text etwa 330—337 erfahren hat, trägt für den Text des Methodius nichts aus.

4. In ihrem ganzen Umfang ist offenbar die Abhandlung De autexusio in der slavischen Übersetzung wiedergegeben. Dies wird bestätigt durch »des Wardapet Eznik von Kolb« Schrift »Wider die Sekten« (übersetzt von Joh. Mich. Schmid, Wien 1900, unter Benutzung des von

Kalemkiar für die 10. armenische Ausgabe hergestellten Textes), in die jene Abhandlung beinahe vollständig Aufnahme gefunden; außer kleinen Stücken fehlen nur C. 1. 2. 8, 2—10. Natürlich steht die Wiedergabe an Treue hinter der einfachen Übersetzung in S zurück, aber sie bleibt trotzdem als Textzeuge von hohem Wert. Alle ihre Abweichungen waren daher im Apparat zu verzeichnen.

5. Beträchtliche Abschnitte von De autexusio haben aber auch die Sacra Parallela (C) und Photius (Ph) erhalten. Die ersteren haben C. 3, 9—13, 5 S. 153, 14—180, 9. 16, 2—17, 4 S. 186, 8—190, 9. 19, 2 S. 196, 2—4. 22, 3—11 S. 203, 1—206, 14 mit einigen Auslassungen (besonders 8, 2—10 S. 165, 3—167, 2) aufgenommen. Die Excerpte der Bibliotheca des Photius cod. 236 S. 304b, 37—308a, 4 umfassen, gelegentlich gekürzt, C. 5, 1—13, 5 S. 157, 6—180, 9 (außer S. 165, 4—167, 2. 169, 12—170, 12). 17, 1. 2 S. 189, 9ff.

Wegen der geradezu einzigartigen Mannigfaltigkeit der Textzeugen sind in der Ausgabe von De autexusio stets die in Betracht kommenden unter dem Text angegeben.

c) De resurrectione.

Der Titel der Schrift ist verschieden überliefert, s. zu S. 219, 1f. Überall aber kehren wieder Ἀγλαοφῶν und περὶ ἀναστάσεως. Daher wird Ἀγλαοφῶν ἢ περὶ ἀναστάσεως der richtige Titel sein. Vgl. auch Zacharias von Mitylene, Kirchengesch. I, 1 S. 4, 11ff Ahrens-Krüger oben S. XIIf.

1. Auch De resurrectione ist erst durch die slavische Übersetzung als vollständiges Werk erschlossen worden. Aber nicht in seiner Vollständigkeit. Vielmehr setzt im Verlauf der Wiedergabe von De resurrectione in immer stärkerem Maße ein verkürzendes Verfahren ein, daher Buch II und III hinter Buch I an Umfang sehr zurückstehen. Die Schuld an der Verkürzung trägt vermutlich der Übersetzer; doch war in späterer Zeit auf griechischem Boden die Neigung überhaupt groß, ältere Werke nur im Excerpt fortzupflanzen. Eine Übereinstimmung in den Verkürzungen von S mit den Excerpten bei Photius und in den Sacra Parallela läßt sich nicht wahrnehmen. Die Einordnung der griechisch erhaltenen Fragmente wenigstens hat die slavische Übersetzung fast überall ermöglicht. Unsicher bleiben nur das II, 30, 8 S. 388 eingefügte Fragment des Photius und das III, 14, 4 S. 410f gebotene Stück aus Oekumenius, besonders aber das S. 424 mitgeteilte nur syrisch erhaltene Bruchstück. Unecht ist das von Pitra, Anal. sacra III, 610f zuerst veröffentlichte Fragment (s. S. 423f Anm.), denn die Beziehung der tausend Jahre Apok. Joh. 20, 5 auf die zeitlose Ewigkeit widerspricht

der Unterscheidung Symp. S. 120, 10ff zwischen jenen, den σάββατα τὰ ἀληθινά, und der schließlichen Vollendung; auch wird II Petrus sonst von Methodius nicht verwertet.

2. Für den griechischen Text von De resurrectione steht obenan das große, I, 20—II, 8 S. 242—345 umfassende Bruchstück, das Epiphanius seiner Bestreitung des Origenes im Panarion haer. 64 einverleibt hat (s. o. S. X). Die handschriftliche Grundlage des Epiphanius hat Holl eingehend untersucht. Für haer. 64 wird sie durch Marc. 125 und Urbinas 17/18 geboten.

Marc. 125 (bei mir V, in der Epiphaniusausgabe Holls M) aus dem Jahr 1057 ist eine Pergamenthandschrift aus 394 (in Wirklichkeit 396) Blättern. Ihre Größe 32 × 22 cm, Schreibraum 22,5 × 16. Sie ist geschrieben in Minuskel, in 2 Columnen, je 6,8 breit. Die Accente sind von erster Hand, aber nachlässig und nicht ganz sicher gesetzt, »das beigeschriebene ι vereinzelt, aber ebenso oft falsch wie richtig« (S. 31), Das bewegliche ν steht nicht nach der Schulregel (briefl. Mitteilung Holls vom 28. 8. 14).

Die Doppelhandschrift Urbinas 17/18 (U) stammt aus dem 12. bis 13. Jahrhundert. Urbinas 18 umfaßt 168 Blätter (Holl S. 46). Bietet U öfters eine ansprechendere Form, wo die Lesart der älteren Handschriften verderbt ist, so kehren doch alle jenen gemeinsame Fehler in U wieder. U setzt »überall den vom ›Corrector‹« ... hergestellten Text des Vaticanus [503] voraus, ist aber »durch mindestens zwei Glieder von ihm geschieden«; nirgends beruhen die U eigentümlichen Lesarten auf einer besseren Überlieferung, sondern nur auf, nicht einmal glücklicher, Vermutung (Holl S. 48—53). Eine vorzügliche photographische Wiedergabe von U, weiß auf schwarz, ist mir durch Vermittlung der Leitung der vaticanischen Bibliothek geworden. — Wie Herr Professor Holl die große Güte gehabt, den Apparat in betreff Marc. 125 und Urb. 17/18 durchzusehen, so hat er auch seine Verbesserungen des Textes für seine Epiphaniusausgabe mir freundlichst mitgeteilt.

3. Der Dialog des Adamantius (D) hat von De resurrectione viel eingeschränkteren Gebrauch gemacht als von De autexusio. Jedoch findet sich ein mehr oder minder nahes Zusammentreffen des Dialogs mit De resurrectione I, 9. 11. 14ff. 28, 2. 29, 4. 7. 31f. II, 9, 1. 11, 2. 12, 1. 6. 13, 2. 4f. 17, 2. 10. 20. 26—29. III, 3, 5. 5, 2. 8. 10, 6. 12, 2. 5f S. 230ff. 234. 237ff. 257. 259. 261. 264—268. 346. 353—358. 366ff. 383—386. 391. 394. 396. 406. 408f. An die Treue in Wiedergabe des Textes von De autexusio reicht die in der Abhandlung über die Auferstehung nicht heran.

4. Recht umfangreich sind die Excerpte der Sacra Parallela auch

aus De resurrectione. Es handelt sich um I, 2, 6. 28, 2ff. 30, 3. 32, 7—8. 34, 1—35, 2. 38, 1—4. 40, 5—41, 4. 42, 3—44, 1. 44, 4—45, 1. 47, 3—52, 1. II, 4, 7—5, 2. 9, 11f. 10, 6. 18, 3—11. 20, 7—21, 4. 23, 1—24, 1 S. 221, 19f. 257. 262f. 269f. 271—273. 280f. 285f. 288—294. 297—307. 337f. 348—352. 368—371. 373—379. — Auch die syrischen Florilegien enthalten mehrere Abschnitte aus De resurrectione: I, 46, 3—48, 4. 51, 5. II, 14, 8. 9. 18, 8—11. 23, 1—5 S. XIV. 297ff. 306. 360. 370f. 377f. 424.

5. In der Bibliotheca des Photius bietet cod. 234 S. 293a—301b Abschnitte aus De resurrectione. Vgl. I, 34, 4. 35, 2. 3. 37, 1—4. 41, 3—42, 3. 53, 4. 54, 4. 55, 2. 62, 9—II, 8, 8. 9, 7—10. 15, 3—8. 16, 9. 18. 21, 4. 22, 1. 23, 1—5. 28, 5. 30, 8. III, 3, 4. 5. 5, 1—6, 8. 7, 2. 4. 9. 15. 16, 5. 17, 2—18, 5. 21, 12 S. 272. 274f. 277f. 287—289. 310f. 313f. 329—345. 346f. 361ff. 365. 368—371. 375—378. 385f. 388. 391. 394—399. 403. 411—416. 420. Hier und da verfährt Photius das von Methodius Gesagte kürzer zusammenfassend.

6. Prokopius von Gaza hat in seinem kürzeren Commentar zum Oktateuch De resurrectione mehrfach benutzt (s. o. S. XII); vgl. I, 34, 2. 4. 36, 2. 38, 5. 39. 41. 43, 4. 46, 2 S. 271f. 276. 281—287. 291. 296. Auch in seiner größeren, mit den Namen der benutzten Autoren ausgestatteten Catene zum Oktateuch ist Methodius verwertet; vgl. I, 36, 2—38, 1 S. 276ff. Daher auch in der allein gedruckten Form, der sog. Leipziger Catene des Nikephorus (vgl. S. 273f). (Pseudo)-Oekumenius, bzw. die von Cramer edierte Catene, haben zahlreiche Abschnitte, nicht immer völlig wortgetreu, ihrem Kettencommentar einverleibt; s. S. 293. 322. 340f. 360f. 369. 376. 407. 410. 413; vgl. auch S. 370. 420 und Monac. gr. 412 zu S. 341. Andreas von Caesarea hat aus De resurrectione I, 47, 3—5 S. 297f seinem Werk einverleibt. Vat. gr. 1611 hat unter dem Lemma *Μεθοδίου Πατάρων* De res. II, 24, 3 u. 25 S. 379—382 erhalten. In welchem Umfang cod. Athous 4720, 18 De res. I, 59 S. 322 bietet, steht noch dahin (Lemma *Μεθοδίου κατὰ Ὠριγένους*).

7. Recht umfangreich sind die Auszüge aus De resurrectione in dem Schreiben des Kaisers Justinian an den Patriarchen Mennas; vgl. I, 32, 2. 3. 34, 4—35, 2. 50, 3. II, 10, 2 S. 268. 272ff. 304. 350. Die Doctrina patrum, wahrscheinlich des Anastasius, hat I, 32, 7. 39, 1. S. 269. 282 aufgenommen. Teilweise allein durch Eustratius ist der griechische Text von III, 18, 4—8 S. 415f erhalten; allein durch Johannes von Damaskus, De imaginibus De res. II, 24, 1. 2 S. 379. Nur spärlich sind die Berührungen von Eznik, Wider die Sekten mit De resurrectione (s. S. 351. 396).

Ob etwa eine Verwertung der Schrift des Methodius in den vier

Büchern des Johannes von Dara über die Auferstehung stattgefunden, wird erst eine Ausgabe derselben erkennen lassen (Assemani, Biblioth. orientalis II, 120f).

C. Durch die slavische Übersetzung erschlossene Schriften.

Ausschließlich oder doch durchaus überwiegend in der slavischen Version überlieferte Schriften sind die: »Über das Leben und die vernünftige Handlung«, »Über die Unterscheidung der Speisen«, »Über den Aussatz« und »Über den Igel in den Sprüchwörtern«.

1. In der Abhandlung »Über das Leben und die vernünftige Handlung«, nur slavisch erhalten, vermißten schon Gorskij und Nevostruev (s. o. S. XXI) zwar offenkundige Merkmale der Abfassung durch Methodius, sie fanden aber, daß nichts gegen sie spricht und daß Inhalt und Ton an die Schrift »Von Unterscheidung der Speisen« erinnern. Stärker als sonst bei Methodius ist hier die Einwirkung der stoischen Philosophie. Auch scheint der Übersetzer seine Vorlage weniger gut verstanden zu haben als bei den übrigen Schriften. Somit bleiben Bedenken gegen die Abfassung durch Methodius, aber sie sind, wie mir scheint, nicht durchschlagend. Auch entspricht es der Art des Methodius, wie sich der philosophischen Argumentation die Begründung aus der Schrift anreiht.

2. Durchaus gesichert ist die Autorschaft des Methodius für die Schrift »Über die Unterscheidung der Speise. Und über die junge Kuh, welche im Leviticus erwähnt wird, mit deren Asche die Sünder besprengt wurden«, gerichtet an die Frenope und an die Kilonia (C. 1, 1. 4, 2). Denn hier wird gleich im Eingang C. 1, 1. 2 S. 427 Bezug genommen auf die »Abhandlung über die Jungfrauschaft« und — als auf eine noch nicht vollendete — auf die »Über die Auferstehung«. »Die junge Kuh« war schon in der jüdischen Literatur Gegenstand der Erörterung, vgl. Hier. De vir. ill. 57. Ob eine Abhängigkeit von Methodius in den Stellen vorliegt, die sich mit De cibis berühren — Kyr. Al., Theodoret, Prokop, vgl. S. 441. 443 — läßt sich nicht entscheiden.

3. Im Unterschied von De vita und De cibis besitzen wir durch Coisl. 294 Fragmente der Schrift »Sistelius ⟨oder⟩ über den Aussatz« im griechischen Original. Diese Bruchstücke zeigen, daß der slavische Übersetzer oder schon seine Vorlage starke Verkürzungen vorgenommen haben. Methodius heißt bei S Bischof von Philippi oder Philipus, ebenso heißt es in Coisl. 294 Bl. 251^{v}, 12 *Μεθοδίου ἐπισκόπου φιλίππ.* M. E. ist dies sicher aus Olympus entstanden. Sistelius, auch in De resurrectione I, 1, 2 (hier Sistelinus) und 1, 1, 4. 2, 1 genannt,

wird schon in der Überschrift als Unterredner erwähnt, ja es ist nach der Analogie des Symposion und von De resurrectione und De creatis sehr wahrscheinlich, daß der Titel lautete: »Sistelius oder über den Aussatz«. Ob die Bezeichnung des Sistelius als Hamaskeunites (?) irgendwie auf Hamakia im westlichen Cilicien hinweist, muß zweifelhaft bleiben (vgl. meine 1. Ausgabe S. XXXIII). Vorübergehend erscheint 11, 1 ein Euthymius als der sich Unterredende. Es könnte eine Corruption aus Sistelius statthaben, wahrscheinlich aber hat Methodius einen Wechsel der verhandelnden Personen eintreten lassen; gerade an den Stellen, wo dies geschieht, scheinen Auslassungen vorzuliegen. Methodius als den Verfasser der Schrift bekunden die Selbstbezeichnung des Autors als Eubulius, die seiner Art gemäße Gestaltung des Eingangs im Anschluß an Platos Protagoras und Phaedrus, die Nachahmung der Diotima in der lykischen Lehrerin c. 13. Es kommen hinzu Übereinstimmungen mit dem Symposion und De resurrectione; vgl. De lepra 5, 2 S. 455, 29 mit Symp. S. 8, 22. 11, 16. 16, 17ff. 22, 14. 38, 18, De lepra 6, 1 S. 45, 7f mit Symp. 8, 13 S. 97, 14f, De lepra 9, 4 S. 463, 13f mit Symp. 11 S. 138, 12f, De lepra 10, 4. 5 S. 464f mit Symp. 4, 5. 7, 3. 8, 12 S. 51, 17ff. 74, 6ff. 96, 20ff, De lepra 11, 4 S. 465, 22f mit Symp. 8, 10 S. 92, 20f, De lepra 14, 5 S. 469, 6ff mit Symp. 9, 1 S. 113, 23ff. Ebenso vgl. De lepra 9, 4 S. 463, 9 mit De res. I, 34, 4 S. 272, 7. Auch an die Beziehungen zwischen De lepra und De cibis und De sanguisuga ist zu erinnern; vgl. De lepra 14, 5 S. 469, 6 mit De cibis 8, 6. 10, 1. 6 S. 438, 10f. 439, 27ff, De sang. 1, 1. 10, 5, De lepra 14, 2 S. 468, 23 mit De cibis 12, 1 S. 442, 29, De lepra 7, 8 S. 461, 11 mit De cibis 14, 3 S. 446, 23, auch De lepra 6, 2. 7, 4 mit De cibis 14, 5 S. 446, 29ff. Die Ausführungen über das rechte Verhalten bei Versündigungen schließen sich ganz an Origenes an und zeigen ähnliche kirchliche Zustände.

4. Die wieder nur in der slavischen Übersetzung auf uns gekommene Abhandlung »Über den Igel, welcher in den Sprüchwörtern ist, und über ›Die Himmel verkünden die Herrlichkeit Gottes‹« trägt ebenfalls durchaus das Gepräge des Methodius, weist namentlich dem Symposion verwandte Züge auf. Zu vergleichen ist der Gegensatz zur jüdischen buchstäblichen Exegese De sang. 1, 1. 9, 4 S. 477, 4ff. 488, 2ff und Symp. 6, 5 S. 70, 8. 113, 23, ferner *αἴσθησις* und *νοῦς* De sang. 8, 1 S. 486, 11ff und Symp. 5, 2 S. 54, 12f, besonders das Gleichnis Richt. 9, 7ff De sanguis. 2 S. 479 und Symp. 10, 2 S. 122, 20ff, die Deutung Pharaos auf den Teufel und die Aufforderung ihn unterzutreten De sanguis. 4, 3. 6, 2 S. 481, 13. 483, 22 und Symp. 4, 2 S. 47, 19f. — Die Methodius eigentümliche Betonung der Geburt Christi auch im Herzen jedes Gläubigen, Symp. 3, 8. 8, 8 kehrt De sang. 8, 3. 4 S. 486, 24f wieder.

5. Die Schrift »Über den Leib«, auf die De sanguis. 10, 4 verweist, fehlt leider auch im slavischen Corpus Methodianum. Ebenso auch nicht die von Hieronymus (oben S. XI) erwähnten Schriften.

D. Nur in Fragmenten erhaltene Schriften.

1. Nur durch die Auszüge in der Bibliotheca des Photius sind Bestandteile der Schrift des Methodius *Περὶ τῶν γενητῶν* auf uns gekommen. Es ist offenbar dieselbe, die Sokrates KG VI, 13 als den Dialog mit der Aufschrift *Ξένων* bezeichnet (s. o. S. XII und S. 493). Wie De resurrectione den Namen des Hauptunterredners Aglaophon trägt, so De creatis den des Xenon, der hier das Wort führt.

2. Für die zuerst von Gretser, De sancta cruce, Ingolstadt 1600, herausgegebenen, von A. Jahn der Schrift gegen Porphyrius zugewiesenen Fragmente habe ich eine photographische Wiedergabe aus Monac. gr. 498 benutzt. Monac. gr. 498 ist (vgl. Hardt V, 180ff) ein Pergamentcodex in Quart, in Minuskelschrift, s. X, 264 Blätter enthaltend. Ebenso habe ich eine Photographie des größten Teils dieses Fragments aus cod. Dresdensis A. 1, 2 Bl. 714 (Schnorr v. Carolsfeld, Katal. d. Hdschr. d. Kön. öffentl. Bibl. zu Dresden) erhalten. Sie scheint mir darzutun, daß hier nur eine Abschrift aus Monac. gr. 498 vorliegt; es genügte daher eine Anführung der Varianten des Dresdensis, nur wo er von M abweicht. Den Schluß des 3. Fragments bietet auch die syrische Handschrift des Brit. Museums Addit. 12156 Bl. 70^{r}bf (aus dem Jahr 562, vgl. Wright II S. 640), bei Pitra Anal. s. IV, 205. 438, wo das Fragment bezeichnet ist als Tractat über die Worte Joh. 9, 4: »Wirket, solange es Tag ist« (nicht über Joh. 12, 35). Aber cod. Rupefuc. (Phillipp. 1450) führt die unmittelbar voraufgehenden Zeilen desselben Fragments auf die Schrift gegen Porphyrius zurück, und gerade altkirchliche apologetische Werke enthalten derartige Darlegungen (vgl. den Hinweis von Salmon im Dict. of Chr. Biogr. III, 911 auf Justin, Apol. I, 55, und schon den von Allatius auf Tert., Apol. 16, Ad Nation. I, 12 und Minuc. Fel. 29, 7). Fragment III, 4 stimmt ganz überein mit De res. III, 23, 4; vgl. auch die Überschrift des 2. Fragments mit De res. II, 30, 2 S. 387, 1f.

3. Die Fragmente zu Hiob sind sonst nicht bezeugt. Das Lemma weist sie zum Teil Methodius von Side zu, vgl. zu S. 511, 1. 3. 9. 15 u. S. 512, 16; zumeist lautet es jedoch einfach *Μεθοδίου*. Wahrscheinlich ist Methodius von Olympus gemeint. Die Zugehörigkeit der Fragmente zu ihm dürfte nicht zu bezweifeln sein. Mit S. 515. 517f vgl. De res. I, 56, 7 S. 316, 22f. Fragm. 2 gibt die Deutung des Origenes von Hiob 9, 5, die dann freilich, wie die Niketascatene zeigt, auch später immer wieder-

kehrt. — Schwieriger ist die Frage, welche von den durch das Lemma dem Methodius zugewiesenen Fragmenten ihm wirklich angehören. In bezug auf Nr. 6. 19. 22ff ist es nicht wahrscheinlich. — Caro-Lietzmann orientieren auch über die Catenen zu Hiob. Leider machte es der Krieg unmöglich, im Anschluß daran systematisch die Catenenüberlieferung nach ihren verschiedenen Klassen zu verwerten. Die vielfach auch nur nach einem Teil mögliche Berücksichtigung der erreichbaren — leider fast durchweg der Einen Hauptklasse von Handschriften angehörenden — mußte genügen, — die mehrerer vaticanischer Handschriften und der beiden Münchener. Sie konnte aber auch m. E. genügen, da sie für die Herstellung des Textes ausreichen dürfte. — Unter den verwerteten Handschriften gehören enger zusammen Vat. Pii II 1 (D) und Monac. 148 (M), vgl. zu S. 511, 5—9; andererseits Vat. 749 (A). 750 (B), Monac. 491 (O). Besonders erwünscht wäre noch eine Heranziehung von Paris. gr. 151 (s. Caro-Lietzmann S. 321), obwohl der gleichen Klasse angehörend, und von Palat. 230 (s. X—XI) gewesen. Die Ausgabe von Junius hat englische Handschriften, die Übersetzung des Comitolus Vat. 1231 u. Ambr. B 117 verwertet (C.-L. S. 319).

Kleine Fragmente s. S. 520f.

E. Unechte Schriften.

Unter dem Namen des Methodius sind auch einige Festreden überliefert: auf das Fest der Hypapante, auf den Palmsonntag und auf das Himmelfahrtsfest. Eine allseitig befriedigende Erkenntnis über diese Reden wird erst zu gewinnen sein, wenn einmal — was sehr wünschenswert — die mit den Namen älterer Männer der Kirche bezeichneten Festreden im Zusammenhang untersucht sind. Es kann ja nicht zufällig sein, wenn z. B. eine sonst den Namen des Chrysostomus tragende Rede auf die Hypapante in Par. gr. 713 Bl. 374^v Gregor dem Wundertäter zugeschrieben wird, wenn andere den Namen Hippolyts tragen usw. Es scheint, daß absichtlich spätere Festreden jenen Männern der kirchlichen Vorzeit zugesprochen wurden. Was die Rede unter dem Namen des Methodius: *Εἰς τὸν Συμεῶνα καὶ εἰς τὴν Ἄννην τῇ ἡμέρᾳ τῆς ἀπαντήσεως καὶ εἰς τὴν ἁγίαν θεοτόκον* anlangt, so hat offenbar Combefis recht gesehen, daß sie dem Methodius von Olympus angehören will (gegen meine Bedenken in der ersten Methodiusausgabe S. XXXVII). Die Worte *Πάλαι ἱκανῶς .. διὰ βραχέων τὰ περὶ παρθενίας ἐν τοῖς περὶ ἁγνείας συμποσίοις κατεστρωκότων ἡμῶν* wollen sichtlich ihn zum Verfasser jener Rede stempeln. Die Vermutung liegt nahe, daß dies in den christologischen Kämpfen geschehen; doch können immerhin auch andere Motive zur Vindicierung an alte kirchliche Autori-

täten geführt haben. Außer Zweifel steht, daß Methodius nicht der Verfasser jener Rede ist; läßt sich doch erst um 385 die Feier des Festes der Hypapante in Jerusalem nachweisen (Usener, Religionsgesch. Untersuchungen S. 205), und der rhetorische Schwulst und die ausgebildete dogmatische Terminologie, welche durchgängig die Rede charakterisiert, sind unverkennbare Merkmale einer späteren Zeit. Vgl. z. B. S. 110: *τοῦ θεοῦ λόγου σάρκωσιν, τὴν εἰς ἀεὶ ἀτρέπτως τε καὶ ἀμερίστως ἐν αὐτῷ διαμένουσαν* und die Anrede an Christus am Schluß S. 152: *σὺ εἶ φῶς ἀληθινὸν ἐκ φωτός τε ἀληθινοῦ, θεὸς ἀληθινὸς ἐκ θεοῦ ἀληθινοῦ, εἷς κύριος πρὸ τῆς ἀνθρωπήσεως καὶ μετὰ τὴν πανύμνητον ἐνανθρώπησιν, ἐξ ἑαυτοῦ μὲν καὶ οὐ κατὰ χάριν θεός, δι᾽ ἡμᾶς δὲ καὶ τέλειος ἄνθρωπος.* Besonders C. Oudin, Commentar. de scriptor. ecclesiast. I, 303, später Pankau im Katholik 1887 II, 21ff haben gezeigt, daß Methodius von Olympus nicht der Verfasser sein kann; vgl. die entscheidenden Gründe in meiner ersten Ausgabe S. XXXVIf.

Die Rede *Εἰς τὰ βαΐα,* auch Chrysostomus zugeschrieben (so z. B. auch in Miklosich, Monum. palaeosloven. S. 234—245), weist durchweg nicht auf Methodius als den Verfasser. — Die auf die Himmelfahrt Christi, aus armenischen Handschriften (Par. armen. 46 Bl. 318^{v}b —319^{r}a; einige Zeilen daraus auch in Par. armen. 85 Bl. 60^{v}) von Martin mitgeteilt, Anal. sacra IV, 207ff. 439ff, trägt auch an sich die Art der Reden der späteren Zeit. Die Überschrift lautet: Sancti Methodii episcopi et martyris sermo in ascensionem domini nostri Iesu Christi und Sancti Methodii episcopi e sermone in ascensionem (Pitra IV, 207. 209).

Abweichungen der Handschriften in den Accenten, dem Spiritus, dem beweglichen *ν*, dem *ι* subsr. habe ich nicht angemerkt.

Die Kirchenvätercommission der Kön. Preuß. Akad. d. Wiss. hat die Mittel gewährt, die Handschriften der vaticanischen Bibliothek für das Symposion, De resurrectione und die Fragmente zu Hiob zu photographieren, ebenso für die photographische Aufnahme der Abschnitte aus Photius in der Marciana; auch des Monac. 498 und Dresd. A 1, 2.

Aber auch für vielfach erfahrene persönliche Hilfe habe ich zu danken. Zwei von denen, welchen ich Dank schulde, weilen nicht mehr unter uns: Alexander Berendts, der in williger Aufsichnahme vieler Beschwerden die Handschrift des Symposion in Patmos für mich verglichen, und Paul Wendland, der eine lehrreiche Correctur des Symposion für mich gelesen; er hat u. a. mich auf die Verwertung der Stelle aus Demokrit S. 16, 16 aufmerksam gemacht. Keinem bin ich in

dem Maße zu Dank verpflichtet wie Herrn Prof. Erich Klostermann in Straßburg, der alle Correcturen immer wieder mit gelesen hat. Seiner Beratung in bezug auf Verwertung der Schrift und profaner und kirchlicher Autoren, auf Herstellung und Correctheit des Textes durfte ich mich durchgängig erfreuen; ein Nennen einzelner Stellen würde dies mehr verdunkeln als klarlegen. Ebenso hat Herr Prof. Carl Schmidt in Berlin im Namen der Kirchenvätercommission eine Correctur der ganzen Ausgabe gelesen und auf Versehen und Unebenheiten gütigst aufmerksam gemacht. Der Hilfe Holls für den von Epiphanius erhaltenen Text aus De resurrectione und für De lepra durfte ich oben gedenken (s. S. XXXV). Ebenso der von Prof. W. Meyer für den Hymnus im Symposion erfahrenen. Der Leiter der vaticanischen Bibliothek Monsignore Ratti und Monsignore Mercati haben in großer Güte die Aufnahmen aus Urbin. 17/18, aus der Hiobcatene und aus Vat. gr. 1611 ermöglicht und vermittelt. Mein Oheim, Pfarrer Buxtorf in Lohn i. d. Schweiz, hat sich dabei ebenfalls um mich verdient gemacht. Der Leitung der Marciana habe ich die Vermittlung der Aufnahmen aus Photius zu danken. Der Nationalbibliothek in Paris die Überlassung von Paris. gr. 946 hierher, und ebenso der Kön. Hofbibliothek in München die gütige Übersendung von Mon. 358. 148 u. 491. Es ist mir auch Bedürfnis, der geehrten Verlagsbuchhandlung für die Fertigstellung in dieser Kriegszeit und dem Herrn Korrektor für seine Sorgfalt zu danken.

Göttingen, Mai 1916.

N. Bonwetsch.

ΜΕΘΟΔΙΟΥ
ΣΥΜΠΟΣΙΟΝ Η ΠΕΡΙ ΑΓΝΕΙΑΣ

Verzeichnis der Handschriften und Abkürzungen.

Handschriften des Symposion

B = Barber. gr. 427 s. XVI
M = Mazarin., jetzt Paris. gr. 946 s. XVI
O = Ottobon. gr. 59 s. XIII—XIV
P = Patmos. gr. 202 s. XI
Sin. 1139 s. XVII
V = Vatic. gr. 1451 s. XV—XVI

Handschriften der Bibliotheca des Photius (Ph)

A = Marcian. gr. 450 s. X
B = Marcian. gr. 451 s. XII

Handschriften der Sacra Parallela (C)

C (Cc) = Coisl. 276 s. X
H = Hieros. s. Sep. 15 s. X (XI)
K = Vatic. 1553 s. XII—XIII
L = Laur. VIII, 22 s. XIV
O = Ottob. gr. 79 s. XV
P = Paris. gr. 923 s. X—XI
R = Rupefuc., jetzt Berolin., Phillipp. 1450 s. XII—XIII

Abkürzungen

Pl = Plato
Al = Allatius
Bo = Bonwetsch
Cb = Combefis
Jh = Jahn
Kl = Klostermann
Po = Possinus-Valesius
Wd = Wendland

Erklärung der Zeichen.

< = läßt aus
+ = fügt hinzu
. . = Lücke
⟨ ⟩ = Zusatz durch Conjectur
[ ] = zu beseitigen
† = nicht zu heilende Verderbnis

ΜΕΘΟΔΙΟΥ
ΣΥΜΠΟΣΙΟΝ Η ΠΕΡΙ ΑΓΝΕΙΑΣ

ΕΥΒΟΥΛΙΟΝ. Εὐκαιρότατα ἐπέστης, ὦ Γρηγόριον· καὶ γὰρ ἔναγχός σε ἐζήτουν, βουλομένη μαθεῖν τὴν Μαρκέλλης συνουσίαν καὶ Θεοπάτρας καὶ τῶν λοιπῶν παρθένων τῶν τότε ἐν τῷ συνδεί|πνῳ 2 Allat. παραγενομένων, περὶ τῶν τῆς ἁγνείας λόγων, τίνες ἦσαν. φασὶ γὰρ σφόδρα μεγαλοπρεπῶς οὕτως αὐτὰς καὶ ἰσχυρῶς ἠγωνίσθαι, ὡς μηδενὸς εἶναι τῶν εἰς τὸ προκείμενον ἀναγκαίων ἐπιδεεῖς. εἰ οὖν ἑτέρου τινὸς ἕνεκα ἦλθες, τοῦτο εἰσαῦθις ἀναβαλλομένη μὴ ὀκνήσῃς νῦν περὶ ὧν πυνθανόμεθά σου ἀκολούθως ἡμῖν ἅπαντα διελθεῖν.

ΓΡΗΓΟΡΙΟΝ. Ἤμβροτον, ὡς ἔοικε, τῆς ἐλπίδος, ἑτέρου προαναγγείλαντος ἤδη περὶ ὧν ἐρωτᾷς. ἐγὼ γὰρ μηδέπω μηδὲν ἀκηκοέναι νομίσασά σε τῶν γεγονότων σφόδρα μέγα ἐφρόνουν ἐπὶ τούτῳ καὶ

3 Plato Symp. 172 A — **7** vgl. Plato Symp. 199 C. 194 A — **8** Plato Symp. 174 E — **9** Plato Gorg. 475 D. Symp. 172 A — **10** Plato Phaed. 88 E — **13** Plato Symp. 198 D

1 f *Μεθ(οδίου ἐ)πισκόπου πατάρων Συμπόσιον (περ)ὶ τῆς ἀγγελομιμήτου παρθενίας* O (*Μεθοδίου ἐπισκόπου πατάρων συμπόσιον τῶν δέκα παρθένων ἢ περὶ παρθενίας* M, ebenso [nur *π. ἁγνείας*] las Al nach S. 323): *Τοῦ ἁγίου ἱερομάρτυρος μεθοδίου ἐπισκόπου πατάρων συμπόσιον περὶ ἁγνείας καὶ διαφόρων ἑρμηνεῖαι γραφῶν* (Majuskelschrift P) P B Sin: *τοῦ ἁγ.* (*ἱερομάρτ.* + R) *Μεθ.* (*πατάρων* + R) *ἐκ τῶν περὶ ἁγνείας συμποσίων* C: *συμπ. ἢ π. ἁγν.* Ph^b S. 313 a, 12 **3** *ΕΥΒΟΥΛΙΟΝ* stets P: *Εὐβούλιος* Po Jh, < O; vgl. freil. S. 2, 16 f, u. S. 294 Al liest P *τωθαζόμενος* u. *ἀληθεύων* (*τωθαζόμενον* u. *ἀληθεῦον* B), aber S. 293 Al zeigt, daß Eubul. u. Methodius nicht einfach identisch sind **3 ff** Pl *ἐπιστὰς . . καὶ ἔναγχός σε ἐζήτουν βουλόμενος διαπυθέσθαι τὴν . . συνουσίαν . . . καὶ τῶν ἄλλων τῶν τότε ἐν τῷ συνδείπνῳ παραγενομένων, περὶ τῶν ἐρωτικῶν λόγων τίνες ἦσαν* **4** *βουλόμενος* w. e. sch. O M Ausgg.: das *η* corr. in P | *. . θεῖν* O **5** *. . . θένων* O **7** *οὕτως* undeutl. O **8** *ἐνδεεῖς* viell. richtig O, aber vgl. S. 6, 17 **8 f** Pl *εἰ δ' ἄλλου τινὸς ἕνεκα ἦλθες, εἰς αὖθις ἀναβαλοῦ* **9** *ἀναβαλομένη* O | Pl *μὴ ὄκνει* **9 f** *περὶ ὧν* < B **10** *ἡμῖν* < P **11** *Ἄμβροτον* B **11 f** *προαγγείλαντος* O **13** *σε* < O | Pl *πάνυ δὴ μέγα ἐφρόνουν*

ἐκαλλωπιζόμην ὡς πρώτη σοι μέλλουσα ἐξαγγέλ|λειν. διὸ δὴ καὶ 3
ἐσπούδαζον τάχιον δεῦρο ἐλθεῖν πρὸς ὑμᾶς, αὐτὸ δὴ τοῦτο εὐλαβηθεῖσα, τὸ μὴ προληφθῆναι ὑπὸ ἄλλου.

ΕΥΒΟΥΛ. Θάρσει· καὶ γὰρ οὐδὲν ἀκριβῶς, ὦ μακαρία, πεπύσμεθα τῶν γεγονότων. οὐ γὰρ ἔσχεν ὁ ἀναγγείλας ἀφηγήσασθαι πλέον ἢ ὅτι διάλογοι γεγένηντο· τίνες δὲ καὶ ὅπως, ἐπανερωτώμενος ἠγνόει.

ΓΡΗΓΟΡ. Οὐκοῦν βούλεσθε, ἐπειδὴ δι᾽ αὐτὸ ἐνταῦθα παρεγενόμην, ἁπάντων ἐξ ἀρχῆς ἐπακοῦσαι τῶν εἰρημένων; ἢ τὰ μὲν παραλείψω, τῶν δὲ ἐπιμνησθῶ, ἃ καὶ ἀξιομνημόνευτα ἡγοῦμαι τυγχάνειν;

ΕΥΒΟΥΛ. Οὔπω πάντως· ἀλλ᾽ ἐξ ἀρχῆς ἡμῖν, ὦ Γρηγόριον,
| πρῶτον εἰσήγησαι τήν τε συνέλευσιν ἔνθα ἐγενήθη καὶ τῶν ἐδεσμά- 4
των τὰς παρασκευάς, σεαυτήν τε πῶς ᾠνοχόησας·

αἱ δὲ χρυσέοις δεπάεσσιν
δειδέχατ᾽ ἀλλήλας μέγαν οὐρανὸν εἰσορόωσαι.

ΓΡΗΓΟΡ. Ἀεὶ δεινὸς ἐν ταῖς ὁμιλίαις καὶ φιλοπευστῶν, ὦ Εὐβούλιον, σφόδρα τυγχάνεις, ἅπαντας ἀτεχνῶς ἐξελέγχων.

ΕΥΒΟΥΛ. Οὐκ ἄξιον περὶ τούτων, ὦ Γρηγόριον, νῦν σε φιλονεικεῖν· ἀλλ᾽, ὅπερ ἐδεόμεθά σου, διήγησαι ἡμῖν τὰ γεγονότα ἐξ ἀρχῆς καὶ μὴ ἄλλως ποίει.

ΓΡΗΓΟΡ. Ἐγὼ δὴ πειράσομαι. πρῶτον δέ μοι αὐτὴ ἀπόκριναι· γινώσκεις δήπου τὴν θυγατέρα Φιλοσοφίας Ἀρετήν;

ΕΥΒΟΥΛ. Τί οὖν;

1 Theaet. 195 D. Meth. De res. I, 27, 4 — **4** vgl. Plato Prot. 314 D — Plato Charm. 153 C — **5** Plato Symp. 172 B — **6** Plato Prot. 338 C — **9** Plato Symp. 178 A — **11** Plato Symp. 174 A — **14** Ilias 4, 3. 4 — **16** Plato Symp. 173 D — **18** Plato Symp. 173 E

1 *ἐκαλλωπιζόμην ὡς* auch Res. I, 27, 4 u. Pl | *σοι* < O **2** *δή*: *δὲ* B **3** *ὑπ᾽* Jh **4** *Τάρσει* B: Pl *θάρρει* **4f** *πεπείσμεθα* P: *πεπύσμεθα* auch Pl **5** *ἀγγείλας* P **6** *ἐπανερωτόμενος* B **8f** *παρεγε|νόμην* P 149v **9** *τῶν*] . . . *των* O, *τούτων* M **10** *καὶ* < P | *τυγχάνοντα* P **11** *ΕΥΒΟΥΛ.* < O | *ἡμῖν* < O **13** *οἰνοχόησας?* O **14** *χρυσείοις* OP (nicht B) **15** *δειδέχαται* P | *μέγαν* unleserl. O | *ἐς* (*εἰς?* B) *οὐρ.* P | *εισ* . . . *ωσαι* O: *ὁρῶσαι* P, *ὁρόωσαι* B **16** *αἰεὶ* O | *δεινὸν* P | *φιλοπευστῶν* P (*ῶ* corr.): *φιλοπευστοῦν* V, *φιλόπευστον* B, *φιλοπ* . . . . *ων* O, *φιλοπείσμων* M Al Cb, *φιλοπαίσμων* Jh mit Pl Pol. V, 452 E **16f** *ὦ Εὐβούλιον* unleserl. O: < M Al Jh **17** *ἀτέχνους* P | *ἐξελέγχων* O 36v **21** *δὴ* < P: *δὲ* Jh | *αὐτὸς* O Ausgg.: *αὐτὴ* P (in Rasur [zuvor *αὐτός*]) **22** *γάρ που* P | (*Ἀρε*)*τήν* unleserl. O **23** *ΕΥΒΟΥΛ.* u. *ΓΡΗΓ.* S. 5, 1 < O

ΓΡΗΓΟΡ. Ταύτης εἰς τὸν κῆπον κληθεῖσαι τὸν κατ' | ἀνατολὰς 5
ἀποκαρπεύσασθαι τῶν ὡραίων, ἐπορευόμεθα ἐγώ τε (ἔφη μοι ἡ Θεο-
πάτρα· αὐτῆς γὰρ ἐπυνθανόμην) καὶ ἡ Πρόκιλλα καὶ ἡ Τυσιανή.
ὡς τραχεῖαν καὶ δύσβατον ὡδεύσαμεν, ὦ Γρηγόριον, καὶ ἀνάντη
τρίβον. ἐπειδὴ οὖν ἠγγίζομεν, ἡ Θεοπάτρα, ἤδη, ἔφη, τῷ χωρίῳ,
μεγάλη τις καὶ εὐειδὴς ἡσυχῇ βαίνουσα καὶ εὐσχημόνως ὑπήντησεν
ἡμῖν γυνή, στολὴν πάνυ ἔκλαμπρον ὥσπερ ἀπὸ χιόνος ἠμφιεσμένη·
θεῖον δέ τι καὶ ἀμήχανον ἀληθῶς ἅπασα κάλλος ἦν· αἰδὼς γὰρ αὐτῇ
τῷ προσώπῳ πολλὴ μετὰ σεμνότητος ἐπήνθει, τό τε βλέμμα βλο-
συρὸν μετὰ πραότητος ἱλαρῶς οὕτω κεκερασμένον οὐκ οἶδα, ἔφη,
ποτὲ θεασαμέ|νη· πάντα γὰρ ἀκαλλώπιστος ἦν καὶ νόθον ἔφερεν 6
οὐδέν. αὕτη οὖν προσελθοῦσα μετὰ πολλῆς χαρᾶς ἑκάστην ἡμῶν
μήτηρ ὥσπερ διὰ πολλοῦ θεασαμένη περιεπτύσσετο καὶ κατεφίλει, Ὦ
θυγατέρες, σφόδρα μοι ποθούσῃ, λέγουσα, εἰς τὸν λειμῶνα τῆς ἀφθαρ-
σίας ὑμᾶς εἰσαγαγεῖν, μόλις ἐληλύθατε, κατὰ τὴν ὁδὸν ἴσως ποικίλων
ὑμᾶς ἐκφοβησάντων ἑρπετῶν. ἑώρων γὰρ ἀποσκοπεύουσα πολλάκις
ἐκτρεπομένας, καὶ ἐδεδίειν μή πως ἀποπηδήσασαι κατολισθήσητε διὰ
κρημνῶν. ἀλλὰ χάρις ᾧ ἡρμοσάμην ὑμᾶς, ὦ τέκνα, νυμφίῳ, ἐπινεύ-
σαντι πάντα τελεσιουργὰ ταῖς εὐχαῖς. καὶ ἅμα | ταῦτα λεγούσης εἰς 7
τὸν περίβολον, ἔφη, φθάνομεν, ἀνεῳγμένων ἔτι τῶν θυρῶν, εἰσελ-
θοῦσαί τε καταλαμβάνομεν ἤδη τὴν Θέκλαν καὶ τὴν Ἀγάθην καὶ τὴν
Μάρκελλαν μελλούσας δειπνεῖν. εὐθέως οὖν τὴν Ἀρετὴν ἔφη φάναι·
Δεῦτε δὴ καὶ ὑμεῖς παρὰ τὰς ὁμοτρόπους ὑμῖν ταυτασὶ ἐφεξῆς ἐνθάδε
κατακλιθῆναι. ἦμεν γάρ, ὡς οἶμαι, πᾶσαι τὸν ἀριθμὸν ἐκεῖ δαιτυ-

1 Gen. 2, 8 — **4** Plat. Pol. II, 364 D. VII, 515 E — **17** II Kor. 11, 3 — **20** Plato Symp. 174 E

1 *τὸν* vor *κῆπον* + O **2** *καρ* unleserl. O, *ἀποκαρπεύσασθαι* M Al: *καρπεύεσθαι* P Jh | *ἐγὼ δὲ* B | *ἡ* unleserl. O **3** *ἑαυτῆς* O, *ταύτης* P **4** *ἀνάντη?* O **5** *χώρῳ* P Jh **7** *εὔλαμπρον* Cb **8** *θεῖον* P 150 **9 f** *βλοσσυρὸν* P **10** *οὕτως* P (nicht B) **12** *προελθοῦσα* P | *ἑκάστη* O **13** *περιεπτύσατο* Cb, *περιεπτύξατο* Jh **15** *ἡμᾶς* B | *εἰσήγαγον* P | *ἴσως* < O Jh **17** *ἀναποδίσασαι* viell. richtig O Jh **18** *ᾧ* < P Jh **19** *λέγουσα* B **20 ff** Pl *ἀνεῳγμένην καταλαμβάνειν τὴν θύραν . . . καταλαμβάνειν ἤδη μέλλοντας δειπνεῖν. εὐθὺς δ' οὖν . . τὸν Ἀγάθωνα . . φάναι* **20 f** (*εἰσελθ*)*οῦσαι* unleserl. O: *εἰσελθούσας* M Al **21** *τε*] *δὲ* Cb Jh: < O | *κατελαμβάνομεν* P (nicht B) | *ἤδη*] *δὴ* P | *καὶ Ἀγάθην* B **22** *μαρκελλ . .* O: *μαρκέλλην* M | *ἔφη φά*(*ναι*) unleserl. O **23** *δὴ* < P: *δὴ?* O, aber M Al | *περὶ* O Jh | *. . εξῆς* O | *. . θάδε* O (2. Hd. M) **24** *. . τακλιθῆναι* O **24 f** *ἦμεν — δαιτυμόνες* (außer *γὰρ* u. *πᾶσαι τ* u. *αιτ.μ*) unleserl. O, aber Al u. M (nur [*δαι*]*τυμόνες* v. spät. Hd.) | *ἐκεῖ δαιτ.* < P

μόνες, ἔφη μοι, δέκα. ἦν δὲ τὸ χωρίον περικαλλὲς ὑπερφυῶς καὶ πολλῆς ἀναπαύσεως πεπληρωμένον. ἀὴρ μὲν γὰρ ἐκέχυτο καθαραῖς φωτὸς βολαῖς ἀνακεκερασμένος κούφως μετὰ πολλῆς εὐταξίας, καὶ πηγὴ κατὰ τὸ μεσαίτατον ἡσύχως ἐλαίου δίκην ἀνέβρυε γλυκύτατον πόμα, ἀφ᾽ ἧς | ὕδωρ διειδὲς καὶ καθαρὸν ῥέον ἐποίει κρήνας. αἱ δὲ 8 ποταμηδὸν ὑπερχεόμεναι ἐπότιζον ἅπαντα τὸν χῶρον, πλούσια παρέχουσαι νάματα. δένδρα γὰρ ἦν διάφορα νεαραῖς ὀπώραις πληθύνοντα ἐκεῖ, εἰς ἓν κάλλος τῶν καρπῶν ἀπαιωρουμένων ἱλαρῶς, καὶ λειμῶνες ἀειθαλεῖς, ἐμπνόοις ἄνθεσι καὶ ποικίλοις κατεστεμμένοι, ἀφ᾽ ὧν προσέβαλεν ἠπίως πνεῦμα πολλὴν εὐωδίαν φέρον. ἦν γὰρ ἐγγὺς ἄγνος δένδρον ὑψηλόν, ὑφ᾽ ᾧ ἀνεπαυόμεθα διὰ τὸ λίαν ἀμφιλαφὲς αὐτὸ καὶ σύσκιον τυγχάνειν.

ΕΥΒΟΥΛ. Δεύτερον δοκεῖς μοι καταγώγιον, ὦ μακαρία, τοῦ παραδείσου χρησμῳδεῖν.

ΓΡΗΓΟΡ. Ἀληθῆ προμηθεῖ. ὡς οὖν δαιτός τε παντοδαπῆς ἤδη καὶ εὐφροσύνης ποικίλης ἐτυγχάνομεν, ὡς μηδενὸς | εἶναι τῶν 9 τερπνῶν ἐπιδεεῖς, ἔφη τὸ μετὰ ταῦτα εἰσελθοῦσαν εἰσηγήσασθαι τὴν Ἀρετὴν τάδε· Ὦ νεάνιδες, ἐμῆς αὐχήματα μεγαλοφροσύνης, ὦ καλλιπάρθενοι τοὺς ἀνηρότους Χριστοῦ γεωργοῦσαι λειμῶνας ἀνυμφεύτοις χερσί, τροφῆς μὲν ἅλις ἤδη καὶ εὐωχίας· πάντα γὰρ πλήρη καὶ ἄφθονα τὰ παρ᾽ ἡμῶν. τί οὖν ἐστιν, ὃ θέλω λοιπὸν ἤδη, καὶ τί προσδοκῶ;

2 Plato Axioch. 371 D — **4** vgl. Gen. 2, 6. Plato Theaet. 144 B. Phaedr. 229 B — **9** Apok. Petri 15. 16 — **10** Plato Pol. III, 401 C. Phaedr. 230 B — **13** vgl. Plato Phaedr. 259 A — **14** Plato Pol. IX, 586 B — **15** Plato Prot. 316 C — **17** Plato Symp. 176 E

1 ἔφη O 37 **2** ἀὴρ P 150v **2 f** Pl ἀὴρ χεῖται ἁπαλαῖς ἡλίου ἀκτῖσιν ἀνακιρνάμενος **2** γὰρ < P **3** . ωτὸς O | κοῦφος O **4** ἡσύχως < P | . . . κύτατον O **5** ῥέον über d. Lin. P | . . οίει O **6** . . . ντα O **7** διάφ(ορα) unleserl. O | πληθύοντα P **8** τῶν unleserl. O | ἀπεωρουμένων P **9** ἐμπν(όοις) unleserl. O: εὐπνόοις M Al Jh | κατεστεμμένοι (κατεστρμμένοι?) w. e. sch. auch O (κατεστρομμένοι M), κατεστρωμμένοι Al Cb, κατεστρωμένοι Jh **9 f** προσέβαλλεν B **10** γὰρ] δὲ Jh | ἄγνος < P **11** ὑφ᾽ ὃ P **11 f** Pl μαλ᾽ ἀμφιλαφής τε καὶ ὑψηλή, τοῦ τε ἄγνου τὸ ὕψος κ. σύσκιον πάγκαλον **12** εὐσύσκιον O **13** . . ταγώγιον O | ὦ μακ. καταγώγιον P **15** ἀληθῶς Al Jh: ? O | προμηθεῖς O P, προμηθῇ Pl | τε < P **16** καὶ v. 2. Hd. üb. d. Lin. P **17** τὸ unleserl. O | Pl τὸ μετὰ τοῦτο | εἰσελθοῦσαν < P **18 f** καλιπάρθενοι P (nicht B) **19** ἀνηρότους P wie S. 31, 8: ἀκηράτους O Jh **20** ἅλι . O **21** ἤδη] δὴ P

λόγον ἑκάστην ὑμῶν ἐγκωμιαστικὸν περὶ παρθενίας εἰπεῖν. καταρχέτω δὲ Μάρκελλα, ἐπειδὴ καὶ πρώτη ἀνάκειται καὶ ἔστιν ἅμα πρεσβυτέρα. τὴν μέντοι καλῶς ἀγωνισαμένην, αἰσχυνοίμην ἂν ἐμαυτήν, ἐὰν μὴ ποιήσαιμι ζηλωτήν, τοῖς ἀμιάντοις τῆς σοφίας ἀναδήσασα πετά|λοις. 10

Λόγος α΄.

Μάρκελλα.

I. Τὴν μὲν οὖν Μάρκελλαν ἐντεῦθεν, ὡς οἶμαι, ἀρξαμένην εὐθέως ἔλεγεν εἰπεῖν ὅτι Μεγάλη τίς ἐστιν ὑπερφυῶς καὶ θαυμαστὴ καὶ ἔνδοξος ἡ παρθενία, καὶ εἰ χρὴ φανερῶς εἰπεῖν ἑπομένην ταῖς γραφαῖς, τὸ οὖθαρ τῆς ἐκκλησίας καὶ τὸ ἄνθος καὶ ἡ ἀπαρχὴ αὐτῆς τοῦτο τὸ ἄριστον καὶ κάλλιστον ἐπιτήδευμα μόνον τυγχάνει. καὶ διὰ τοῦτο καὶ ὁ κύριος εἰς τὴν βασιλείαν εἰσελάσαι τῶν οὐρανῶν τοὺς ἀποπαρθενεύσαντας ἐκείνους σφᾶς αὐτοὺς ἐπαγγέλλεται, ἔνθα περὶ διαφορᾶς εὐνουχισμῶν ἐν εὐαγγελίοις παρεγγυᾷ. σπάνιον γὰρ πάνυ καὶ δυσεπίτευκτον | ἀνθρώποις ἁγνεία, καὶ ὅσῳ κορυφαιότατον καὶ μεγαλο- 11
πρεπές, τοσούτῳ καὶ τοὺς κινδύνους μείζονας ἔχον. δεῖται οὖν ἐρρωμένων καὶ γενναίων φύσεων, αἵτινες ἀθρόως τὸ ῥεῦμα μετοχετεύσασαι τῆς ἡδυπαθείας ἄνω μετέωρον ἀπευθύνουσι τὸ ὄχημα τῆς ψυχῆς, μὴ ἀπολήγουσαι τοῦ σκοποῦ, ἔστ᾽ ἂν ὑπερπηδήσασαι κούφως τὸν κόσμον

1 Plato Symp. 177 D — **8** Plato Symp. 178 A — **13** Mt. 19, 12 — **19** Plato Phaedr. 246 D — **20** Symp. S. 70, 5

1 ff *λόγον* P 151: Pl *ἕκαστον ἡμῶν λόγον εἰπεῖν ἔπαινον . . . ἄρχειν δὲ Φαῖδρον πρῶτον, ἐπειδὴ καὶ πρῶτος κατάκειται καὶ ἔστιν ἅμα πατὴρ τοῦ λόγου* | *ἐγκ. περὶ* < P **3** *. . ωνισαμένην* O **4** *ποιησαίμην* P | *. . λωτὴν* O **6 f** *Μαρκέλλα. λόγος ᾱ΄* nach *εἰπεῖν* Z. 9 P Al: < O **8** *Τὴν μὲν* unleserl. O | *μὲν* < M Al **8 f** Pl *ἀρξάμενον ἐνθένδε ποθὲν λέγειν ὅτι μέγας . . καὶ θαυμαστὸς* **9** *ὡς ἔλεγεν* M Al **10** *παρθ. καὶ εἰ* undeutl. O | *φανερ(ῶς)* unleserl. O | *τ. ἁγίαις γραφαῖς* Po Cb Jh **10** *γραφαῖς — ἄνθος* Z. 11 unleserl. O **11** *ἐκκλ.*] *ἀφθαρσίας* M Al Jh | *αὐτῆς*] *αὐτὸ* P **11 f** *τοῦτο (τὸ ἄρ)ιστον* unleserl. O | *τοῦτο* < M Al **12** *καὶ κάλλ.* O 37v | *κ. διὰ ταῦτα* Al Jh **13** *καὶ* < P | *εἰσελάσαι* < P **14** *ἐκείνους* < P Jh **15** *πάνυ*] *σφόδρα* P **17** *καὶ* vor *τοὺς* unleserl. O **17 f** *ἐρομένων* B **18** *καὶ γενναίων* unleserl. O **18 f** *τὸ ῥ. μετ. τῆς ἡδυπαθείας*] *τῆς ἡδυπ. τὸ ῥεῦμα* P Jh: *ὑπερπτάμεναι* nach *ῥεῦμα* + Po Cb Jh **19** *(ἡδυ)παθείας* unleserl. O | *ἄνω* undeutl. O | Pl *ἄνω μετεωρίζουσα* **20** *εὖτ᾽ ἂν* P

ὀξυτάτῳ διανοίας τάχει, καὶ ἐπὶ τὴν οὐρανίαν ἀληθῶς ἁψῖδα στα-
θεῖσαι, αὐτὴν εἰλικρινῶς θεάσωνται τὴν ἀφθαρσίαν, ἀπὸ τῶν ἀμιάν-
των τοῦ παντοκράτορος ἀναπηδῶσαν κόλπων. τοῦτο τὸ πόμα γεννᾶν
οὐκ ἐχώρησε γῆ· μόνος αὐτὸ πηγάζειν οἶδεν ὁ οὐρανός. παρθενίαν
γὰρ βαίνειν μὲν ἐπὶ γῆς, ἐπιψαύειν δὲ τῶν οὐρανῶν ἡγητέον· ἧς δὴ
ἐφιέμενοι καὶ | πρὸς μόνον τὸ τέλος αὐτῆς ἀφορῶντές τινες, ἀνίπτοις 12
ποσὶν ἀτελεῖς ὑπὸ βαναυσίας προσελθόντες, ἐκ μέσης ἀνέκαμψαν τῆς
ὁδοῦ, οὐδὲν ἄξιον φρόνημα τοῦ ἐπιτηδεύματος ἐπανῃρημένοι. οὐ γὰρ
μόνον ἄφθορα τὰ σώματα τηρεῖσθαι δεῖ, ὥσπερ οὐδὲ τοὺς ναοὺς
κρείττονας ἀποφαίνεσθαι τῶν ἀγαλμάτων, ἀλλὰ τὰς ψυχὰς ἀγάλματα
τῶν σωμάτων οὔσας θεραπεύεσθαι χρὴ κοσμουμένας δικαιοσύνῃ. θερα-
πεύονται δὲ καὶ ἀποσμήχονται τότε μᾶλλον, ὁπόταν ἀόκνως κατα-
κούειν τῶν θείων ἁμιλλώμεναι λόγων μὴ ἀπολήγωσι πρὶν αὐτοῦ
ἐφάψασθαι ὅ ἐστιν ἀληθές, ἐπὶ σοφῶν ἀφικνούμεναι θύρας. ὥσπερ
γὰρ ἅλατι τῶν κρεῶν οἱ ἰχῶρες | ἐκτήκονται καὶ αἱ σηπεδόνες καὶ 13
πάντα τὰ φθοροποιά, τὸν αὐτὸν δὴ τρόπον καὶ τῆς παρθένου αἱ
ἄλογοι πᾶσαι τοῖς μαθήμασιν ἀποστύφονται τοῦ σώματος ἐπιθυμίαι.
ἀνάγκη γὰρ τὴν μὴ πασσομένην δίκην ἅλατος τοῦ Χριστοῦ ταῖς
φωναῖς ψυχὴν ἐπόζειν καὶ σκώληκας ποιεῖν, ὥσπερ ἀμέλει »ἐπώζεσαν
καὶ ἐσάπησαν οἱ μώλωπές μου« μετὰ δακρύων ἐξομολογούμενος ὁ
Δαυὶδ ἐν τοῖς ὄρεσιν ἔκραζεν ὁ βασιλεύς, ὅτι μὴ ἀπέστυψεν ἁλίσας
τοῖς σωφρονισμοῖς ἑαυτόν, ἀλλὰ ῥαθυμήσας εἰς οἶστρον ὑπεσύρη καὶ

1 Plato Phaedr. 250 E. 247 B C — **2** Plato Symp. 211 E — **5** Plato Pol. VI, 495 D — **9** Symp. 5, 4. 9, 4. 11, 1 — **10** Plato Symp. 216 E. Pol. III, 410 C. Phaed. 114 E — **13** Plato Pol. VI, 490 A — **14** Sir. 6, 36. Plato Phaedr. 245 A — **15** Symp. 4, 4 — **17** Symp. 9, 4 — **19** Psal. 37, 6

1 *οὐράνιον* P Jh: *οὐρανίαν ἁψῖδα* auch Pl | *ἁψίδα* O P, *ἀψίδα* B **1f** *σταθει* . . . O **2** *θεάσ.* P 151v **3** *ἀναπηδῶσαν* P: *ἀναπιδύουσαν* O, *ἀναπηδύουσαν* M Al, *ἀποπηδῶσαν* Cb **4** *ἐχώρη$^{\kappa}$σε* O, *ἐχώρη$^{\sigma}$κε* M | *ὁ* vor *οὐρ.* < O **5** *οὐρανίων* P **5ff** Pl *οὗ δὴ ἐφιέμενοι πολλοὶ ἀτελεῖς . . διὰ τὰς βαναυσίας τυγχάνουσιν* | *ἧς διεφιέμενοι* P (nicht B) **7** *προσυπελθόντες* B | *τῆς* vor *ὁδοῦ* + O **10f** Pl Phaed. *κοσμήσας τὴν ψυχὴν . . δικαιοσύνῃ* **13** *τῶν θείων* < P **13f** Pl *ἁμιλλᾶσθαι . . καὶ . . οὐκ . . ἀπολήγοι . ., πρὶν αὐτοῦ ὃ ἔστιν . . ἐφάψασθαι* **15** *(ση)πεδόνες* unleserl. O **16** *(παρθ)ένου αἱ* unleserl. O: *παρθενίας* M Al **17** *τοῦ σώμ.* unleserl. O **18** *(δ)ίκην ἅλατος* unleserl. O **19** *ψυ(χὴν)* unleserl. O | *. πόζειν* O | *(σκώ)ληκας ποιεῖν ὥσπερ* unleserl. O | *ποιεῖν*] *γεννᾶν* M Al Jh | *ἐπώζεσαν* unleserl. O **20** *καὶ ἐσάπ.* O 38 | *οἱ μώλ.* P 152 **21** *ὄρεσι* (*βάρεσι* empfiehlt Cb) *κέκραγεν* O **22** *εἰς ὕστερον* P, *εἰσύστερον* B

ἐξώξεσε μοιχείαν. ταύτῃ πᾶν δῶρον ἐν τῷ Λευϊτικῷ, ἐὰν μὴ πρῶτον
ἅλατι ἁλισθῇ, ἀπαγορεύεται εἰς ὁλοκάρπωμα | προσφέρεσθαι κυρίῳ 14
τῷ θεῷ. ἅλας γὰρ ἡμῖν τὸ δηκτικὸν ⟨καὶ⟩ πρὸς ὠφέλειαν ἀποστῦφον ἡ
πνευματικὴ πᾶσα τῶν γραφῶν ἐδόθη μελέτη, ἧς δὴ χωρὶς ἀδύνατον
τῷ παντοκράτορι διὰ τοῦ λόγου προσενεχθῆναι ψυχήν· »ὑμεῖς« γάρ
»ἐστε τὸ ἅλας τῆς γῆς« ὁ κύριος τοῖς ἀποστόλοις ἔφη. χρὴ οὖν
τὴν παρθένον ἀεὶ τῶν καλῶν ἐρᾶν καὶ τοῖς πρωτεύουσιν εἰς σοφίαν
ἐμπρέπειν, καὶ μηδὲν ῥᾴθυμον μηδὲ μαλθακὸν ἔχειν, ἀλλὰ ἀριστεύειν
καὶ ἄξια τῆς παρθενίας φρονεῖν, ἀποσμήχουσαν τῷ λόγῳ τοὺς ἰχῶρας
ἀεὶ τῆς ἡδυπαθείας, μή πως λαθοῦσα βραχεῖα σηπεδὼν γεννήσῃ τὸν
σκώληκα τῆς ἀκολασίας· »ἡ« γάρ »ἄγαμος μεριμνᾷ τὰ τοῦ κυ|ρίου, 15
πῶς ἀρέσει τῷ κυρίῳ, ἵνα ᾖ ἁγία καὶ σώματι καὶ πνεύματι«, φησὶν
ὁ μακάριος Παῦλος. πολλαὶ δὲ πάρεργον ἡγούμεναι τὴν ἀκρόασιν
νομίζουσι χαρίζεσθαι μεγάλα, ἐὰν κἂν τὸ βραχὺ παράσχωσι τὰς ἀκοάς·
ἃς ἐκκριτέον· μικρολόγῳ γὰρ φύσει καὶ ταπεινῇ καὶ ἐπιμορφαζομένῃ
σοφίαν οὐ χρὴ μαθημάτων θείων κοινωνεῖν. ἢ γὰρ οὐ γελοῖον ἐκεί-
ναις ἀδολεσχεῖν, αἵτινες ἐπὶ μὲν τοῖς μικροῦ ἀξίοις πάντα ποιεῖν
συντείνονται, ὅπως ἀκριβέστατα ἕξουσι τὰ τελεσιουργούμενα, ἐπὶ δὲ
τῶν ἀναγκαίων, δι' ὧν μᾶλλον αὐτὸς ὁ τῆς σωφροσύνης ἔρως αὔξε-
ται, μὴ μεγίστας ἡγεῖσθαι τὰς ἀ|κριβείας; 16

II. Μεγάλη γὰρ ἀληθῶς ὑπερβολῇ τὸ τῆς παρθενίας ἀνθρώποις ἀπ' οὐρανῶν κατεπέμφθη φυτόν, καὶ διὰ τοῦτο ταῖς πρώταις οὐκ ἀπεκαλύφθη γενεαῖς. ἔτι γὰρ ὁ ἄνθρωπος ὀλιγοστὸς ἦν, καὶ ἐχρῆν εἰς πλῆθος πρῶτον αὐτὸν αὐξήσαντα τελειωθῆναι. διὸ δὴ καὶ τὰς σφετέρας ἀδελφὰς οἱ παλαιοὶ λαμβάνοντες γυναῖκας οὐδὲν ἠσχημόνουν,

1 Lev. 2, 13 — **5** Mt. 5, 13 — **10** De sang. 6 — **11** I Kor. 7, 34 — **15** Plato Polit. 303 B — Plato Pol. VI, 486 A. Meth. Symp. S. 50, 10 — **16** Plato Pol. VI, 504 D E — **22** Symp. 10, 2 ff — **23** vgl. S. 10, 12 — **24** Gen. 1, 28

1 ἐν unleserl. O | πρῶτον < O Jh **2** φέρεσθαι P **3** γὰρ] δὲ Po Cb Jh ἀποστύφον HSS **4** ἧς undeutl. O | χωρὶς] αὐτῆς + P **5** (προσ-εν)εχθῆναι unleserl. O **6** ἔφη vor τοῖς Po Cb Jh: < P **8** ἀλλ' Jh **10** μή-πον P **12** ἀρέσῃ Jh | ἦ φησιν O **15** ἐκκριτέον auch Pl **16** σοφία O (Cb) | ἢ P **16 ff** Pl ἢ οὐ γελοῖον ἐπὶ μὲν ἄλλοις σμικροῦ ἀξίοις πᾶν ποιεῖν συντεινομένους, ὅπως ὅτι ἀκριβέστατα ἕξει, τῶν δὲ μεγίστων μὴ μεγίστας ἀξιοῦν εἶναι καὶ τὰς ἀκριβείας; **17** αἵτινες P 152ᵛ | τοῦ μικροῦ ἀξίου P **18** ἕξωσι B | τελεσιουργημένα P (nicht B) | ἐπὶ unleserl. O **19** αὐταῖς O Ausgg. **21** μεγάλη . . ὑπερβολὴ B | ἀληθ . . O **24** ἐκ πλήθους P | αὐτὸν vor εἰς P Jh | δὴ unleserl. O **25** (λαμβάνον)τες u. (οὐ)δὲν unleserl. O | ἠσχημ.] ἦν ἀπρεπὲς M Al **25 f** ἠσχημ. μέ(χρι) unleserl. O

μέχρι νόμος ἐλθὼν διεστείλατο καὶ τὸ πρότερον δοκοῦν εἶναι καλὸν
ἀπαγορεύσας ἁμαρτίαν ἀπεφήνατο, »ἐπικατάρατον« καλῶν »τὸν ἀπο-
καλύπτοντα τὴν ἀσχημοσύνην τῆς ἀδελφῆς αὐτοῦ«, τοῦ θεοῦ κατὰ
καιρὸν καὶ καιρὸν τὴν ἁρμόζουσαν ἡμῶν τῷ γένει σπουδαίως προσ-
φέροντος βοήθειαν, | ὥσπερ δὴ καὶ οἱ πατέρες τοῖς υἱοῖς. οὐ γὰρ 17
εὐθέως ἄνωθεν ἐπιστατοῦσι τοὺς παιδαγωγούς, ἀλλὰ τὴν παιδικὴν
ἡλικίαν ἐάσαντες ἀθύρεσθαι μοσχαρίων δίκην, πρῶτον εἰς διδασκάλων
συμψελλιζόντων ἀποστέλλουσιν, ἔστ' ἂν ἀποβαλόντες τὴν μειρακιώδη
τρίχα τοῦ νοῦ εἰς τὴν τῶν μειζόνων μαθημάτων ἄσκησιν παραπεμ-
φθῶσι κἀκεῖθεν αὖθις εἰς τὴν τῶν ἔτι μειζόνων. ταύτῃ γὰρ καὶ τὸν
θεὸν καὶ πατέρα τῶν ὅλων ἡγητέον προσηνέχθαι τοῖς πρὸ ἡμῶν.
ἔτι γὰρ ὁ κόσμος ἀνθρώπων ἀπλήρωτος ὢν ὡς νήπιος ἦν, καὶ ἐχρῆν
αὐτὸν εἰς πλῆθος πρότερον ἐκ τούτων ἀνδρωθέντα πληθυνθῆναι.
ἀλλ' ὅτε λοιπὸν ἀπὸ περάτων ἐπὶ πέρατα κατῳκίσθη, τῆς ἀνθρω-
πότητος εἰς ἄπειρον κεχυμένης, οὐκέτι τοῖς αὐτοῖς | ἐπιμένειν τὸν 18
ἄνθρωπον ἐπέτρεπεν ὁ θεός, σκοπῶν ὅπως ἀπὸ τῶνδε εἰς τάδε
μεταβαίνοντες πλησιαίτερον προκόπτωσιν ἔρχεσθαι τῶν οὐρανῶν,
μέχρις ἂν εἰς αὐτὸ τὸ μέγιστον μάθημα καὶ κορυφαιότατον τὴν παρ-
θενίαν φθάσαντες τελειωθῶσιν, ἀπὸ τῆς ἀδελφομιξίας ὁδεύσαντες πρῶ-
τον εἰς τὸ ὀθνείας ἐπάγεσθαι γαμετάς, κἀκεῖθεν εἰς τὸ μηκέτι πολλαῖς
ἐπιβαίνειν τετράποδος νόμῳ, καθάπερ εἰς ὀχείαν γεγονότας, κἀν-
τεῦθεν εἰς τὸ μὴ μοιχοὺς γεγονέναι, καὶ αὖ πάλιν εἰς σωφροσύνην,
καὶ ἀπὸ σωφροσύνης εἰς παρθενίαν, ἔνθα μελετήσαντες τῆς σαρκὸς
ὑπερφρονεῖν εἰς τὸν τῆς ἀφθαρσίας εὔδιον ἀφόβως ὁρμίζονται χῶρον.

2 Lev. 18, 9. 20, 17 — **7** De cibis 7, 6. Plato Prot. 325 D — **8** Symp. 9, 4. Plato Alkib. I, 120 B — **12** Gen. 1, 28. I Kor. 13, 11. De autex. 18, 7 u. zu De res. I, 36, 2 — **16** Plato Symp. 211 BC — **21** Plato Phaedr. 250 E — **23** Plato Phaed. 67 E

1 *πρ.* Wd: *πρῶτον* M Al, unleserl. O: < P | *δοκοῦν* O 38v **4** *καὶ καιρὸν* < Cb Jh, aber vgl. II, 1 S. 15, 7 | *σπουδαῖαν* B **6** *ἀλλὰ* unleserl. O **7** *δίκ..* O | *εἴς* O | *διδάσκαλον* P: *διδασκάλων* auch Pl **8** *συμψελλίζοντας* P | (*ἀπο-στέλλ*)*ουσι*(*ν*) unleserl. O **8f** Pl *τὴν ἀνδραποδώδη τρίχα* **9** *νοῦ* O: *νοὸς* P | *τ. ἔτι μειζόνων* B | *μαθημάτων* < M Al Jh, Auslassungszeichen u. etwas a. Rand O; *ἄσκησις τ. θείων μαθημάτων* Symp. 9, 4 **10** *τῶν* unleserl. O **11** *προ-σηνέ|χθαι* P 153: *προηνέχθαι* B **12** *ὡς* < P **15f** *ἐπέτρεπε τὸν ἄνθρω-πον* P **18** *μέγιστον* undeutl. O **18f** *τῆς παρθενίας* B Jh **21** *τετραπόδων* O Jh: Pl *τετράποδος νόμον βαίνειν ἐπιχειρεῖ* **21f** *κἀντεῦθεν — γεγονέναι* < P **23** *ἀμελήσαντες* P **24** (*ἀφ*)*θαρ*(*σίας*) undeutl. O: *παρθενίας* P (durch den Zusammenhang ausgeschl.) | *ἐνορμίζονται* P Jh

III. *Εἰ* δέ τις ὡς ἀμάρτυρον τῶν γρα|φῶν αἰτιάσασθαι τολμήσει 19
τὸν λόγον, φέρε δὴ παραθέντες καὶ τὰ τῶν προφητῶν ἀληθέστερα
μᾶλλον ἀποδείξωμεν τὰ προειρημένα. ὁ γοῦν Ἀβραὰμ πρῶτος ἐν
διαθήκῃ τὴν περιτομὴν λαβὼν οὐδὲν ἕτερον αἰνίσσεσθαι δοκεῖ, τὸ οἰ-
κεῖον περιτεμνόμενος τῆς σαρκὸς αὐτοῦ μέλος, ἢ τοῦτο, τὸ μηκέτι
εἰς τὴν ἐκ τοῦ αὐτοῦ αἵματος σάρκα δημιουργηθεῖσαν παιδοσπορεῖν,
ἀπὸ τῆς ἰδίας ἕκαστον διδάσκων ἀδελφῆς οἷα σαρκὸς ἀποτέμνειν τὴν
κατὰ συνουσίαν ἡδονήν. ὥστε τὸ πλησιάζειν καὶ ὁμεύνοις χρῆσθαι
ταῖς σφῶν ἀδελφαῖς ἀπὸ τῶν τοῦ Ἀβραὰμ πέπαυται καιρῶν· τὸ δὲ
πλειόνων συναλλαγαῖς ἁρμόζεσθαι γυναικῶν ἀπὸ τῶν προφητικῶν
ἀναιρεῖται | χρόνων. »ὀπίσω« γάρ »τῶν ἐπιθυμιῶν σου« φησί »μὴ πορευ- 20
θῇς, καὶ ἀπὸ τῶν ὀρέξεών σου κωλύου«· »οἶνος γὰρ καὶ γυναῖκες
ἀποστήσουσι συνετούς«. καὶ ἐν ἑτέρῳ· »ἡ πηγή σου τοῦ ὕδατος ἔστω
σοι ἰδία, καὶ συνευφραίνου μετὰ γυναικὸς τῆς ἐκ νεότητός σου«, δη-
λονότι παραιτούμενος ἤδη τὰς πολλάς. ὁ δὲ Ἱερεμίας »ἵππους θηλυ-
μανεῖς« ἀναφανδὸν τοὺς εἰς διαφόρους μαργῶντας γυναῖκας καλεῖ·
»πολύγονον« γάρ φησιν »ἀσεβῶν πλῆθος οὐ χρησιμεύσει, καὶ ἐκ νόθων
μοσχευμάτων οὐ δώσει ῥίζαν εἰς βάθος«. ἀλλὰ γάρ, ἵνα μὴ μακρη-
γορῶμεν ἐπὶ πολὺ τὰς προφητικὰς ἀναλεγόμενοι φωνάς, φέρε δὴ
συστήσωμεν πάλιν ὅπως | διαδέχεται τὴν ἐπὶ μιᾷ γυναικὶ συναλλαγὴν 21
ἡ σωφροσύνη, μέχρις ἂν ἐκλύσῃ τελείως τὴν ἐκ τοῦ ἔθους ἐπὶ τὴν
συνουσίαν καταφοράν, πρὸς ὀλίγον ἀφαιρουμένη τὰς τῆς σαρκὸς ἡδυ-

1 De resurr. I, 42, 1. 56, 3. Vgl. Symp. 8, 4. 10, 2 — **3** Gen. 17, 10 — **11** Sir. 18, 30 — **12** Sir. 19, 2 — **13** Prov. 5, 18 — **15** Jerem. 5, 8 — **17** Weish. Sal. 4, 3

3—8 Phot. Bibl. 237, S. 308a, 8—14

1 *ὡς* undeutl. O | *τολμήσοι* P Jh **2** *(φ)έρε* unleserl. O | *καὶ* unleserl. O **3** *(ἀπ)οδείξ(ωμεν)* unleserl. O, *ἀποδείξομεν* Al | *ὁ γοῦν — ἡδονήν* Z. 8 Ph S. 308a, 8 **4** *τὴν περιτ(ομὴν)* unleserl. O | *οὐδὲν* unleserl. O | *αἰνίττεσθαι* Ph **4f** *ὀχεῖον* empfiehlt Po **5** *περιτέμν. τῆς* unleserl. O (*περιστελλόμενος* M) | *ἀποτεμνόμενος* Ph | *ἑαυτοῦ* w. e. sch. O (M Al) | *μέλος — 6 δημιουργηθεῖσαν* (außer *ἢ τοῦτο τὸ*) unleserl. O, von *εἰς — σάρκα* (außer *ἐκ τοῦ αὐτοῦ*) auch anders bei Al **6** *εἰς τὴν*] *τὰ* M Al | *αὐτοῦ — δημ.* v. 2. Hd. in M | *αἵμ. σ.*] *σπέρματος* M Al | *δημιουργηθέντα* M Al: P 153v | *παιδοσπορεῖν* O 39: *παιδοσπορίαν ἐπιτελεῖν* Ph **8** *ἡδονήν*] es endet Ph | *(πλησι)άζειν* unleserl. O **11** *ἀνήρηται* P Jh | *γάρ φησι* P (nicht B) | *σου τῶν ἐπιθυμιῶν* B Jh | *φησι* < P Jh **13** *σου* < P **14** *ἰδία*] *ἡδεῖα* P | *σου* undeutl. O **15** *ἤδη* + O **15f** *(θηλυμαν)εῖς* unleserl. O **16** *μαργαίνοντας* P **17** *πλῆθος* O Jh: *γένος* P **21** *ἐκλ. τελ.*] *ἐκ λυσιτελείας* B **22** *τῆς σαρκὸς τὰς* P

παθείας. αὐτίκα γοῦν εἰσάγεταί τις ἐμφανῶς ἤδη λοιπὸν παραιτού-
μενος τουτονὶ τὸν περισπασμόν, »κύριε« λέγων »πάτερ καὶ δέσποτα
τῆς ζωῆς μου, μὴ ἐγκαταλίπῃς με ἐν βουλῇ αὐτῶν· μετεωρισμὸν
ὀφθαλμῶν ἄφελε ἀπ᾽ ἐμοῦ· καρδίας ὄρεξις καὶ συνουσιασμὸς μὴ κατα-
λαβέτωσάν με«. καὶ ἐν τῇ παναρέτῳ δὲ Σοφίᾳ γυμνῶς ἤδη τοὺς
ἀκροατὰς εἰς ἐγκράτειαν ἐφελκόμενον καὶ σωφροσύνην τὸ πνεῦμα τὸ
ἅγιον τοιαῦτα μελῳδεῖ, »κρεῖσσον ἀτεκνία μετ᾽ ἀρετῆς« | κεκραγός· 22
»ἀθανασία γάρ ἐστιν ἐν μνήμῃ αὐτῆς, ὅτι καὶ παρὰ θεῷ γινώσκεται
καὶ παρὰ ἀνθρώποις, παροῦσάν τε τιμῶσιν αὐτὴν καὶ ποθοῦσιν ἀπελ-
θοῦσαν, καὶ ἐν τῷ αἰῶνι στεφανηφοροῦσα πομπεύει, τὸν τῶν ἀμιάν-
των ἄθλων ἀγῶνα νικήσασα«.

IV. *Περὶ* μὲν οὖν τῶν καιρῶν τῆς ἀνθρωπότητος, ὅπως ἀρξαμένη
ἀπὸ τῆς ἀδελφομιξίας ὥδευσεν ἐπὶ τὴν ἐγκράτειαν, εἴρηται· περὶ δὲ
τῆς παρθενίας λείπεται. ὅσον οὖν δυνατόν, πειρατέον φράσαι. καὶ
πρῶτον ἐξεταστέον, δι᾽ ἣν αἰτίαν πολλῶν προφητῶν καὶ δικαίων
πολλὰ καὶ καλὰ διδαξάντων καὶ ἐργασαμένων παρθενίαν οὐδεὶς οὔτε
ἐνεκωμίασεν | οὔτε εἵλετο. μόνῳ γὰρ ἄρα ἐφυλάσσετο τοῦτο πρε- 23
σβεῦσαι τὸ μάθημα τῷ κυρίῳ, ἐπεὶ καὶ μόνος παρελθὼν ἄνθρωπον
ἐδίδαξε χωρεῖν εἰς θεόν. »ἔπρεπε γὰρ« τῷ ἀρχιερεῖ καὶ ἀρχιπροφήτῃ
καὶ ἀρχαγγέλῳ τούτῳ καὶ ἀρχιπαρθένῳ προσαγορευθῆναι. τὸ δὲ
παλαιὸν οὐδέπω τέλειος ὁ ἄνθρωπος ἦν, καὶ διὰ τοῦτο τὸ τέλειον
οὐδέπω χωρῆσαι, τὴν παρθενίαν, ἴσχυεν. ἔτι γὰρ ἔχρῃζε, »κατ᾽ εἰκόνα«
θεοῦ γεγονώς, καὶ τὸ »καθ᾽ ὁμοίωσιν« ἀπολαβεῖν· ὅπερ τελεσιουργῆσαι
καταπεμφθεὶς ὁ λόγος εἰς τὸν κόσμον, τὴν ἡμετέραν μορφὴν πρό-

2 Sir. 23, 1. 4—6 — **7** Weish. Sal. 4, 1. 2 — **12** Plato Symp. 196 D — **13** Symp. S. 42, 1 ff — **15** Plato Symp. 179 C. 177 C — **19** Hebr. 2, 10; vgl. Orig. Jerem. homil. S. 10, 17 f — **22** Gen. 1, 26 — **23** Iren. Adv. haer. III 18, 1 — **24** Phil. 2, 7

20 vgl. Greg. Nyss. De virg. 2

2 *τοῦτον* B | *λέγων* P 154 **3** *μή με ἐγκαταλ.* P LXX cod. 54 | *βουλῇ*] *ζωῇ* P **4** *ὀρέξεις* P LXX cod. 106. 253 **5** *γυμνοὺς* O P **7** *τοιαῦτα* undeutl. O | *μετὰ* P **8** *ἐστιν ἐν* undeutl. O **10** *στεφανη(φορ.)* unleserl. O **13** *τῆς* vor *ἀδελφ.* unleserl. O | *ὥδευεν* B **13 ff** Pl *εἴρηται· περὶ δὲ σοφίας λείπεται. ὅσον οὖν δυνατόν, πειρατέον μὴ ἐλλείπειν. καὶ πρῶτον* | *δὲ* — **14** *ὅσον* unleserl. oder undeutl. O **14** *τῆς* < Po Cb Jh, auch Pl, schwerl. < P, da in V **14** *φράσαι* — **15** *αἰτίαν* unleserl. O | *φᾶναι* M, *φάναι* Al **15** *ἐξετ.* — *αἰτίαν* < M | *αἰτίαν*] + *πολλῶν πατριαρχῶν καὶ* (v. 2. Hd.) M Al Jh **15 f** Pl *πολλῶν πολλὰ καὶ καλὰ ἐργασαμένων* **16** *πολλὰ* O 39v **17** *ἄρα* < P **18** *ἐπὶ καὶ* B | *παρελθὼν ἄνθρωπον* P, vgl. I, 5 S. 13, 13: *ἀπ᾽ ἀνθρώπων* O **21** *ὁ* < P | *τοῦτο* P 154v | *τὸ* < P **23** *ἀπολαβεῖν* wohl auch O | *τελεσιουργῆσαι* < P **24 f** *προτέρως* P

τερον ἀνέλαβε πολλοῖς ἁμαρτήμασι κατεστιγμένην, ἵνα δὴ τὴν θείαν
ἡμεῖς, δι᾽ οὓς αὐτὸς ἐφό|ρεσε, πάλιν χωρῆσαι δυνηθῶμεν. καθ᾽ 24
ὁμοίωσιν γὰρ ἀκριβωθῆναι τότε πάρεστι θεοῦ, ὁπότε δὴ τοὺς αὐτοὺς
αὐτῷ χαρακτῆρας τῆς κατὰ ἄνθρωπον πολιτείας ζωγράφων δίκην
ἐπιστημόνων ἐν ἑαυτοῖς ⟨ὥσπερ⟩ σανίσιν ἐντυπωσάμενοι ἀσινεῖς κατ-
έχωμεν, ἣν αὐτὸς ἐφανέρωσε μαθητεύοντες τρίβον. ταύτῃ γὰρ
ᾑρετίσατο τὴν ἀνθρωπίνην ἐνδύσασθαι σάρκα θεὸς ὤν, ὅπως ὥσπερ
ἐν πίνακι θεῖον ἐκτύπωμα βίου βλέποντες ἔχωμεν καὶ ἡμεῖς τὸν γρά-
ψαντα μιμεῖσθαι. οὐ γὰρ ἕτερα φρονῶν ἕτερα ἐποίει· οὐδὲ μὴν ἕτερα
νομίζων εἶναι τὰ καλὰ ἐδίδασκεν ἕτερα· ἀλλ᾽ ἅπερ ἦν ἀληθῶς ὠφέ-
λιμα καὶ καλά, ταῦτα καὶ ἐδίδασκε καὶ ἐποίει.

V. Τί οὖν ὁ κύριος, ἡ ἀλή|θεια, τὸ φῶς, εἰς τὸν κόσμον ἐπραγμα- 25
τεύσατο κατελθών; ἄφθορον ἐφύλαξεν ἐν παρθενίᾳ τὴν σάρκα κοσμή-
σας. καὶ ἡμεῖς ἄρα, εἰ μέλλοιμεν »καθ᾽ ὁμοίωσιν« ἔσεσθαι θεοῦ, τοῦ
Χριστοῦ φιλοτιμώμεθα τὴν παρθενίαν τιμᾶν· ὁμοίωσις γὰρ θεῷ
φθορᾶς ἀποφυγή. ὅτι δὲ καὶ ἀρχιπάρθενος, ὃν τρόπον καὶ ἀρχι-
ποιμὴν καὶ ἀρχιπροφήτης, γέγονεν ὁ λόγος ἐνανθρωπήσας τῆς ἐκκλη-
σίας, καὶ ὁ χριστόληπτος ἡμῖν παρίστησιν ἐν βίβλῳ τῆς Ἀποκαλύψεως
Ἰωάννης λέγων »καὶ εἶδον, καὶ ἰδοὺ τὸ ἀρνίον ἑστὼς ἐπὶ τὸ ὄρος
Σιών, καὶ μετ᾽ αὐτοῦ ἑκατὸν τεσσαράκοντα τέσσαρες χιλιάδες ἔχουσαι
τὸ ὄνομα αὐτοῦ καὶ τὸ ὄνομα τοῦ πατρὸς | αὐτοῦ γεγραμμένον ἐπὶ 26

1 vgl. Plato Gorg. 524 E — **4** Plato Pol. VI, 500 E — **7** Plato Pol. VI, 501 A — **10** vgl. De resurr. II, 18, 8 — **12** Joh. 14, 6. 3, 19. 8, 12 — **14** Gen. 1, 26 — **15** Plato Theaet. 176 B — **19** Apok. Joh. 14, 1—4

7 vgl. Athan. De incarn. 16, 5

1 Pl *διαμεμαστιγωμένην* **2** *δι᾽ ἧς* P **3f** Pl *οἱ τῷ θείῳ παραδείγματι χρώμενοι ζωγράφοι* | *αὐτοὺς αὐτῷ*] *αὐτοῦ* P Jh **4** *πολιτείαν* B **5** *ἐπιστιμόνων* B | *ὥσπερ* + Po Cb Jh | *σανίσιν* < O: sollte es in P aus dem *ἀσινεῖς* entstanden sein? | *ἐντυποσάμενοι* B: *ἐκτυπ.* P Jh | *ἀσινεῖς* < P **6** *ταύτην* P **7** *ἡρετήσατο* P (nicht B) | *ἀνθρωπίνην* undeutl. O **8** *ἐντύπωμα* B | *κ. ἡμεῖς* < P **10** *ἕτερα ἐδίδασκεν* P | (*ἀληθ*)*ῶς* unleserl. O **11** *καὶ* vor *ἐδίδ.* < P **12** *οὖν* unleserl. O | *εἰς τὸν κόσμον* < Cb Jh **13** *κατελθών* PMAl, unleserl. O: *παρελθὼν* B viell. O **14** *ἔσεσθαι* undeutl. O **14f** *τοῦ Χρ.*] *καὶ Χρ.* Cb Jh **15** *Χριστοῦ* unleserl. O | *φιλοτιμούμεθα* P | *τὴν* < P | (*ὁμοί*)*ωσις* unleserl. O **16** *φθορᾶς* P 155 | *ἀρχιποιμ* . . O **17** *ἐνανθρ. γέγ. ὁ λόγος* P | (*ἐνανθ*)*ρωπήσας τῆς* unleserl. O **18** *ὁ χριστόλη*(*πτος*) unleserl. O | (*παρ*)*ί*(*στ*)*ησι*(*ν ἐν*) — *τῆς Ἀπο*(*καλ.*) unleserl. O | *παρέστησεν* Al Jh | *βιβλίῳ* Aussg. **19** *Ἰωάννης — ὄρος* unleserl. O | *τὸ* < M Al | *ἑστὸς* M Al **20** *καὶ μετ᾽* O 40 | *ἑκατὸν καὶ* P | *τέσσαρες* < B

τῶν μετώπων αὐτῶν. καὶ ἤκουσα φωνὴν ἐκ τοῦ οὐρανοῦ ὥς
φωνὴν ὑδάτων πολλῶν καὶ ὡς φωνὴν βροντῆς μεγάλης· καὶ ἡ φωνὴ
ἣν ἤκουσα, ὡς φωνὴ κιθαρῳδῶν κιθαριζόντων ἐν ταῖς κιθάραις αὐ-
τῶν. καὶ ᾄδουσι ᾠδὴν καινὴν ἐνώπιον τοῦ θρόνου καὶ ἐνώπιον τῶν
τεσσάρων ζῴων καὶ τῶν πρεσβυτέρων· καὶ οὐδεὶς ἠδύνατο μαθεῖν
τὴν ᾠδήν, εἰ μὴ αἱ ἑκατὸν τεσσαράκοντα τέσσαρες χιλιάδες, οἱ ἠγο-
ρασμένοι ἀπὸ τῆς γῆς. οὗτοί εἰσιν, οἳ μετὰ γυναικῶν οὐκ ἐμο-
λύνθησαν· παρθένοι γάρ εἰσιν οὗτοι οἱ ἀκολουθήσαντες τῷ ἀρνίῳ
ὅπου ἂν ὑπάγῃ«, τοῦ χοροῦ τῶν παρθένων ἐξάρχοντα δεικνύων τὸν
κύριον. ἐπίστησον δὲ πρὸς τούτοις, ὅπως τὸ ἀξίωμα τῆς παρθενίας
μέγιστον παρὰ τῷ | θεῷ. »οὗτοι ἠγοράσθησαν ἀπὸ τῶν ἀνθρώπων 27
ἀπαρχὴ τῷ θεῷ καὶ τῷ ἀρνίῳ, καὶ ἐν τῷ στόματι αὐτῶν οὐχ εὑρέθη
ψεῦδος· ἄμωμοί εἰσιν· ἀκολουθοῦσι« φησί »τῷ ἀρνίῳ ὅπου ἂν ὑπάγῃ«.
σαφῶς ἡμᾶς καὶ ἐντεῦθεν διδάσκειν βούλεται, ὅτι ἐν ἀριθμῷ τοσούτῳ,
τουτέστιν ἑκατὸν τεσσαράκοντα καὶ τέσσαρσι χιλιάσιν, ἀπάνωθεν τὸ
πλῆθος περιώριστο τῶν παρθένων, τῶν ἄλλων ἁγίων εἰς πλῆθος
ἀόριστον ὀχλιζομένων. τί γὰρ παρεγγυᾷ καὶ περὶ τῶν λοιπῶν δια-
λεγόμενος, προσεκτέον· »καὶ εἶδον ἀπὸ πάσης γλώττης καὶ φυλῆς
καὶ παντὸς ἔθνους πλῆθος πολύ, ὃ ἀριθμῆσαι αὐτὸ οὐδεὶς ἠδύνατο«.
οὐκοῦν συνέστηκεν, ὡς ἔφην, ἐπὶ μὲν τῶν ἄλλων ἁγί|ων αὐτὸν πλη- 28
θὺν ἄφατον εἰσάγειν, ἐπὶ δὲ τῶν ἐν παρθενίᾳ βραχύτατον ἀριθμόν,
ὡς πρὸς σύγκρισιν τῶν εἰς ἀναρίθμητον πλῆθος συντελούντων.

Οὗτος, ὦ Ἀρετή, ὁ παρ' ἐμοῦ σοι περὶ παρθενίας, ἔφη, λόγος· εἰ δέ τι παρέλιπον, ἀναπληρούτω διαδεξαμένη με Θεοφίλα.

11 Apok. Joh. 14, 4. 5. 4 — **18** Apok. Joh. 7, 9. — **23** Plato Symp. 197 E. 188 E

1 *ὥσπερ* O: *ὡς* P Jh NT **3** *ὡς* < P | *κιθαρωδῶν*] *ἣν* P (nicht B) **4** *ὠιδὴν καινὴν* P NT: *κ. ὠδὴν* O **5** *καὶ πρεσβυτέρων* P **7** *οὗτοί εἰσιν* O: *οὗτοι γάρ εἰσιν* P **8** vor *οἱ* + *εἰσιν* Jh **8** *οἱ ἀκολουθ.* O: *ἀκολουθοῦσι* wie Z. 13 P **9** *ὑπάγοι*, a. Rand *γη* B **10** *ὅπως* O: *πῶς* P **11** *τῷ* < O | *ἀπὸ τ. ἀνθρώπων* O Jh: *παρὰ τ. ἐθνῶν* P **12** *καὶ ἐν* P 155v **13** *γάρ εἰσι· καὶ ἀκ.* Po Cb Jh **14** *κἀντεῦθεν* Jh | *ὅτι*] *οὐ γὰρ* O **15** *ἕκατον καὶ* P | *τέτρασι* HSS | *ἐπάνωθεν* O **17** *καὶ* vor *περὶ* < O **18** *γλώσσης* P **19** *ὃ* < P **20 f** *(π)ληθύ(ν)* unleserl. O **22** *πρὸς*] *ὥσπερ* B, ab. a. Rand *ὡς πρὸς* | *πρὸς σύγ* unleserl. O | *πλῆθος* < O **23 f** Pl Symp. 197 E *οὗτος, ἔφη, ὁ παρ' ἐμοῦ λόγος, ὦ Φαῖδρε.* 188 E *ἀλλ' εἴ τι ἐξέλιπον, σὸν ἔργον, ὦ Ἀριστ., ἀναπληρῶσαι* **23** *ὁ πα(ρ')* unleserl. O | *περὶ* < P **24** *ἀποπληρούτω* O | *. . . . ξαμ . . .* O: *διαδεχομένη* P | *με?* O (ab. M Al)

Λόγος β'.

Θεοφίλα.

I. *Εἰπεῖν οὖν ἔφη τὴν Θεοφίλαν, ὅτι Δοκεῖ μοι ἀναγκαῖον εἶναι,
ἐπειδὴ καλῶς ἡ Μάρκελλα ὁρμήσασα ἐπὶ τὸν λόγον οὐχ ἱκανῶς
ἐπλήρωσεν, ἐμὲ πειρᾶσθαι τέλος ἐπιθεῖναι τῷ λόγῳ. τὸ μὲν γὰρ
εἰς παρθενίαν ἐκ προβάσεως προκόψαι τὸν ἄνθρωπον, τοῦ θεοῦ
παρορμήσαντος αὐτὸν κατὰ και|ρὸν καὶ καιρόν, δοκεῖ μοι καλῶς* 29
*διελέσθαι, τὸ δὲ μηκέτι χρῆναι λέγειν τοὐντεῦθεν τεκνογονεῖν οὐ
καλῶς. ἐγὼ γὰρ καθεωρακέναι μοι δοκῶ σαφῶς ἀπὸ τῶν γραφῶν
ὅτι παρθενίας ἐλθούσης ὁ λόγος οὐκ ἀνεῖλε πάντῃ τὴν τεκνογονίαν.
οὐ γὰρ ἐπειδὴ τῶν ἄστρων ἡ σελήνη μείζων ἐστί, παρὰ τοῦτο τῶν
ἄλλων ἀστέρων τὸ φῶς ἀναιρεῖται. ἀρξώμεθα δὲ ἀπὸ τῆς Γενέσεως,
ἵνα δὴ καὶ πρεσβεύωμεν μᾶλλον τὴν γραφήν. ἡ γὰρ ἀπόφασις
τοῦ θεοῦ καὶ τὸ διάταγμα τὸ ἐπὶ τῆς παιδοποιίας ὁμολογουμένως
μέχρι καὶ νῦν συμπληροῦται, πλάσσοντος τὸν ἄνθρωπον ἔτι τοῦ δη-
μιουργοῦ. τοῦτο γὰρ καὶ παντὶ καταφανές, ὡς ἄρα τὸν κόσμον
ἀκμὴν ἐργάζεται ζωγραφῶν ὁ | θεός, ὥσπερ δὴ καὶ ὁ κύριος ἐδίδαξεν,* 30
*»ἕως ἄρτι ὁ πατήρ μου ἐργάζεται« λέγων. ἀλλ' ὁπόταν οἱ ποταμοὶ
ἤδη λωφήσωσιν εἰς τὸ τῆς θαλάσσης ἐμβάλλοντες ἀγγεῖον, καὶ τὸ
φῶς τελείως χωρισθῇ τοῦ σκότους (νῦν γὰρ ἔτι διαχωρίζεται) καὶ
τοὺς καρποὺς μετὰ τῶν ἑρπετῶν καὶ τετραπόδων ἀναδιδόναι παύ-
σηται λοιπὸν ἡ ξηρά, καὶ ὁ προωρισμένος τῶν ἀνθρώπων ἀριθμὸς*

3 Plato Symp. 185 Ef — **13** Gen. 1, 28 — **17** De creatis 6. Plato Tim. 28f — **18** Joh. 5, 17 — Gen. 1, 9. 4. 11. 24

9—12 Phot. Bibl. 237 S. 308a, 15—19

1f *Θεοφίλα λόγος Β'ος* P: < O **3ff** Pl *Εἰπεῖν δὴ τὸν Ἐρυξ.· Δοκεῖ τοίνυν μοι ἀναγκαῖον εἶναι, ἐπειδὴ Πανσ. ὁρμήσας ἐπὶ τὸν λόγον καλῶς οὐχ ἱκανῶς ἀπετέλεσε, δεῖν ἐμὲ πειρᾶσθαι τέλος ἐπιθεῖναι τῷ λόγῳ. τὸ μὲν γὰρ . . δοκεῖ μοι καλῶς διελέσθαι . . . καθεωρακέναι μοι δοκῶ ἐκ τῆς . . ἄρξομαι δὲ ἀπὸ τῆς . ., ἵνα καὶ πρεσβεύωμεν τὴν τέχνην* **3** *(Θεο)φίλ(αν) ὅτι* (?) unleserl. O | *ὅτι*] *Οὐκοῦν* M Al Jh **4** *(ὁρ)μήσασα ἐπὶ* unleserl. O (*περὶ*, übergeschr. *ἐπὶ* M) **5** *(πειρ)ᾶσθαι — τῷ* unleserl. O | *πειρ.*] *δεῖ* + M Al, *δεῖν* + Jh Pl | *τέλος* < (M?) Al | *προσεπιθεῖναι* (2. Hd. in Lücke) M Al **6** *ἐκ* O 40v | *προσβάσεως* O | *τοῦ* < P **7** *παρορ|μήσ.* P 156 | *καιρ. καὶ καιρὸν*] vgl. ob. S. 10, 3f **8** *τὸ ἐντεῦθεν* P **9** *ἐγὼ — ἀναιρεῖται* Z. 12 Ph **10** *τὴν* < Ph | *(τεκν)ογ(ον)ίαν* undeutl. O **11** *ἀστέρων* P Jh **12** *τῆς* < O **14** *τεκνοποιίας* B Jh **16** *παντὶ* Jh nach Pl Tim. 53 C. Symp. 187 A und Meth. Symp. 105: *πάντῃ* HSS **18** *ἐργ. ὁ πατήρ μου* P **19** *ἤδη λωφήσωσιν* O Jh: *πληρώσωσιν* viell. richtig P | *ἐμβάλλ.* O: *εἰσβάλλοντες* P Jh **21** *ἀναδ. δ.* O **21f** *παύσεται* P M: *ηται* unleserl. O

ἀναπληρωθῇ· τότε δὴ λοιπὸν καὶ τῆς παιδοποιίας ἀφεκτέον. νῦν
γὰρ εἰς τὴν εἰκόνα τοῦ θεοῦ τὸν ἄνθρωπον ἀνάγκη συνεργεῖν, ἔτι
συνεστῶτος τοῦ κόσμου καὶ τεκταινομένου. »αὐξάνεσθε« γὰρ ἐλέχθη
»καὶ πληθύνεσθε«. καὶ οὐ χρὴ τὸ διάταγμα βδελύττεσθαι τοῦ δη-
μιουργοῦ, | ἐξ οὗ δὴ καὶ αὐταὶ γεγόναμεν. ἀρχὴ γὰρ γενέσεως ἀν- 31
θρώπων ἡ τοῦ σπέρματος εἰς τὰς αὔλακας τῆς μήτρας γίνεται κατα-
βολή, ὅπως τὸ ἐκ τῶν ὀστέων ὀστοῦν καὶ ἡ ἐκ τῆς σαρκὸς σὰρξ
ἕτερος ἄνθρωπος ἀοράτῳ ληφθέντα δυνάμει πάλιν ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ
τεχνίτου δημιουργηθῶσι. ταύτῃ γὰρ ἐκείνην ἡγητέον πληροῦσθαι
τὴν φωνήν »τοῦτο νῦν ὀστοῦν ἐκ τῶν ὀστέων μου καὶ σὰρξ ἐκ τῆς
σαρκός μου«.

II. Τοῦτο γὰρ ἴσως ἠνίσσετο καὶ ἡ κατὰ τὸν ὕπνον ἔκστασις
ἐπιβληθεῖσα τῷ πρωτοπλάστῳ, προδιατυπουμένη τὴν ἐπὶ τῆς φιλο-
τησίας θέλξιν τοῦ ἀνδρός, ὁπότε διψήσας τέκνων ἐξίσταται ταῖς
παιδογόνοις ἐκθηλυνόμενος καθ᾽ ὕπνον ἡδοναῖς, ἵνα πάλιν τι ἀπὸ
τῶν ὀστῶν αὐτοῦ καὶ τῆς σαρκὸς ἀποσπασθὲν | ἕτερος ἄνθρωπος, 32
ὡς ἔφην, ἀναπληρωθῇ. ἐκταρασσομένης γὰρ τῆς ἁρμονίας τῶν σω-
μάτων ἐν τοῖς κατὰ τὴν συνουσίαν ἐρεθισμοῖς, ὡς οἱ τετελεσμένοι
τὴν γαμήλιον ἡμᾶς διδάσκουσι τελετήν, πᾶν τὸ μυελῶδες τοῦ αἵματος
καὶ γονιμώτατον, ὅπερ ἐστὶν ὑγρὸν ὀστοῦν, ἐκ πάντων ἐπαθροιζό-
μενον τῶν μελῶν, ἀφροποιῆσαν καὶ θρομβωθὲν διὰ τῶν παιδογόνων
ὀργάνων εἰς τὴν ἔμψυχον τῆς θηλείας ἐξέσσυται γῆν. εἰκότως ἄρα

2 Gen. 1, 27 — **3** Gen. 1, 28 — **7** Symp. 3, 1 — **7. 10** Gen. 2, 23 — **12** Gen. 2, 21 — **14** Symp. 2, 5 — **16** Demokrit Fr. 32 Diels — **17** De lepra 5, 2

18—20 Theophan. Keram. PGr. 132, 385BC

1 *δὴ* < P | *τὸ τῆς* P | *ἐφεκτέον* P, *ε* übergeschr. O | *νῦν* — **2** *(τ)ὴν* unleserl. O **2** *τοῦ* P 156v **3** *τος τοῦ κόσμου* unleserl. O | *αὐξάνεσθαι* P | *ἐλέχθη* O: *ἔφη* P **4** *οὐ χρὴ* unleserl. O | *βδελύσσεσθαι* P Jh **5** *αὐτοὶ* HSS **6** *(σπέρμα)τος εἰς τὰς αὐ(λ.)* unleserl. O | *τοὺς αὔλακας* P **7f** Symp. 3, 1 *τὸ ἀπὸ τῶν ὀστέων ὀστοῦν ἄνθρωπος ἕτερος ληφθέν* **7** *(ὀστ)οῦν καὶ* unleserl. O **8** *ληφθέντα — τοῦ* undeutlich O **9** *ταύτῃ γὰρ ἐκεί(νην)* unleserl. O | *δὲ πληρ,* M: *δὴ πληρ.* Al, wohl auch O **10** *νῦν — καὶ* unleserl. O **11** *σαρκὸς — ὕπνον* Z. 12 unleserl. O **12** *ἴσως ἠνίσσ. καὶ*] *δείκνυσιν* M Al | *κατὰ*] *μετὰ* M Al Jh | *ἔκστασις* O 41 **13f** *φιλοτισίας* P (nicht B) **14** *τέκνων*] *ν* scheint ausradiert in P **15** *θηλυνόμενος* P | *καὶ* vor *καθ᾽* + O | *πάλιν τι*] *τι τῶν* O: *πάλιν* P **18** *τὴν* < Cb Jh (schwerl. P, da in V) **18ff** *οἱ γὰρ πρὸς τὴν λυσσώδη μίξιν ἐρεθισμοὶ ἐξ αὐτοῦ τοῦ σώματος πᾶν τὸ γόνιμον τοῦ αἵματος καὶ μυελῶδες ἐξοίσουσι* (*ἐκσείουσι* Jh) Theoph. **20** *ἐστὶν* wohl auch O **20f** *ἀθροιζόμενον* P **21** *(ἀφρο)ποίησαν* undeutl. O (*ἀφροποιεῖ* De lepra) | *θρομ|βωθὲν* P 157 **22** *ἐξέσσυται*] *ἐξύεται* P: *ἐξύσσεται* O, *ἐξέσσυται* auch Demokr.

ἕνεκεν τούτου καταλιπεῖν λέλεκται »τὸν πατέρα καὶ τὴν μητέρα«, τότε πάντων ἀθρόως ἀμνημονήσας, ὅτε φιλοστόργοις ἑνούμενος τῇ γυναικὶ συμπλοκαῖς κάτοχος ἐπιθυμίας γίνεται γεννητικῆς, παρέχων ἀφαιρεῖσθαι τῷ θείῳ τὴν πλευ|ρὰν δημιουργῷ, ὅπως ἐξ υἱοῦ δὴ καὶ 33 αὐτὸς ὁ πατὴρ πάλιν ἐκφανῇ. οὐκοῦν εἰσέτι πλάσσοντος καὶ νῦν δὴ τὸν ἄνθρωπον τοῦ θεοῦ, πῶς οὐ τολμηρὸν τὸ βδελύσσεσθαι τὴν παιδουργίαν, ἣν αὐτὸς οὐκ ἐπαισχύνεται ταῖς ἀμιάντοις ὁ παντοκράτωρ ἐργαζόμενος χερσί; »πρὸ τοῦ« γάρ »με πλάσαι σε ἐν κοιλίᾳ μητρός, ἐπίσταμαί σε« τῷ Ἱερεμίᾳ φησί· τῷ δὲ Ἰὼβ »μὴ σὺ λαβὼν πηλὸν ἔπλασας ζῷον καὶ λαλητὸν αὐτὸ ἔθου« ἔφη »ἐπὶ τῆς γῆς;« καὶ ὁ Ἰὼβ δὲ πρὸς αὐτὸν εὐκτικῶς φέρεται λέγων τό »αἱ χεῖρές σου ἐποίησάν με καὶ ἔπλασάν με«. πῶς δὲ οὐκ ἄτοπον τὸ ἀπαγορεύεσθαι γάμων συναλλαγάς, προσδοκωμένων ἔτι καὶ μεθ᾽ ἡμᾶς ἔσεσθαι μαρτύρων καὶ τῶν ἀντιτασσομένων τῷ πονηρῷ, δι᾽ οὓς δὴ καὶ τὰς ἡ|μέρας ὁ 34 λόγος ἐπηγγείλατο κολοβωθήσεσθαι; εἰ γὰρ φαῦλον, ὡς ἔφης, ἀπεντεῦθεν νενόμισται τῷ θεῷ τὸ παιδοσπορεῖν, δι᾽ ἣν αἰτίαν οἱ παρὰ δόγμα φυόμενοι καὶ τὴν βουλὴν τὴν θείαν εὐάρεστοι δυνήσονται παραστῆναι τῷ θεῷ; ἀνάγκη γὰρ εἶναι κίβδηλον, ἀλλὰ μὴ θεοφιλὲς τὸ τεχθέν, εἰ παρὰ τὴν γνώμην καὶ τὸ διάταγμα δίκην παραχαράγματος πλάσσεται τῆς δυνάμεως, ἵνα δὴ καὶ ἀνθρώπους δύνασθαι δῶμεν ἀνθρωποπλαστεῖν;

III. *Καὶ ἡ Μάρκελλα* ὑπολαβοῦσα, Ὦ Θεοφίλα, μέγα σφάλμα, ἔφη, καὶ ἐναντίον οἷς εἶπας ἀναφαίνεται, καὶ οἴει λεληθέναι παρωσαμένη τηλικοῦτον νέφος; ἥκει γὰρ ἐκεῖνος ὁ λόγος, ὃν ἴσως |

1 Gen. 2, 24 — **3** Gen. 2, 21 — **8** Jerem. 1, 5 — **9** Hiob 38, 14 — **10** Hiob 10, 8 — **14** vgl. Ephes. 6, 13. 16. Jak. 4, 7 — Mt. 24, 22 — **24** Plato Gorg. 521 E

2 *ὅτε*] *ὁ δὲ* P **3** *γίνε(ται)* unleserl. O, *γένηται* M Al **4** *τ. πλ. δημ.*] *τὴν δημιουργίαν* P **5** *ὁ* < O | *ἐκφανῇ* O: *ἐφάνη* P | *. κοῦν* O | *εἰσέτι καὶ* mit übergeschriebenem *καὶ* vor *νῦν* P (nicht B) **6** *τὸ* < P **8 f** *μητρὸς* < P LXX **9** *φησί* < P **10** *ἔθου* O LXX: *ἐποίησας* P | *. φη* O **11** *δὲ* < Jh | *(χεῖρ)ές σου ἐποί(ησάν)* unleserl. O **12** *τὸ* < P | *(ἀπαγο)ρεύεσθαι γ(άμ.)* unleserl. O **13 f** *ἔσ. μαρτ. καὶ* unleserl. O | *μάρτυρας* M Al **14 f** *ἡμ. ὁ λόγ. ἐπηγγείλ(ατο)* unleserl. O | *ὁ λόγος* < M Al **15** *ἐπειγγείλατο* M | *κολωβωθήσεσθαι* B | *(ἔ)φης — νενόμ(ισται)* Z. 16 unleserl. O **16** *τὸ* < O | *οἱ — θείαν* Z. 17 unleserl. O **16 f** *π. τὸ δόγμα γινόμενοι* M Al **17** *τὴν* vor *βουλὴν* < M | *(δυνήσον)ται — εἶναι* Z. 18 unleserl. O **18** *πάλιν παραστ.* M Al | *ἀνάγκη γὰρ* P 157v: *ἢ πῶς οὐκ ἀνάγκη* M Al Jh | *θεοφιλές* P, *θεοφιλῆς* B: *θεοφυὲς* M Al Jh: unleserl. O **19** *τὸ τεχθέν* O 41v: *τὸ λεχθὲν* P **20** *ἀνθρώποις* P **23** *οἴῃ* B **24 f** Pl *ὁ αὐτὸς δέ μοι ἥκει λόγος, ὅνπερ . . ἔλεγον* **24** *ἐκεῖνος* undeutl. O

ἀπαιτῶν σέ τις, ὦ σοφωτάτη, λέξει· Περὶ τῶν ἐκ μοιχείας ἀνόμως 35
φυομένων τί φῄς; ἔδωκας γὰρ εἰσελθεῖν εἰς τὸν κόσμον ἀμήχανον
εἶναι καὶ ἀδύνατον, μὴ χειραγωγηθέντα τῷ θελήματι τῆς μεγαλο-
σύνης, κατασκευασθέντος αὐτοῦ τοῦ σκηνώματος πρὸς τοῦ θεοῦ. καὶ
ἵνα μὴ καταφύγῃς ὥσπερ εἰς τειχίον, ἐχέγγυον προχειριζομένη τὴν
λέγουσαν γραφὴν »τέκνα δὲ μοιχῶν ἀτελεσφόρητα«, ἀποκρούσεταί σε
πράως εἰπὼν ὅτι· Καὶ μὴν τελεσφόροις πολλαχῶς ὠδῖσιν ὥριμον
καρπὸν τοὺς ἐκ παρανόμων συλληφθέντας ὧδε συναλλαγῶν ὁρῶμεν
φυομένους. εἰ δ' αὖ πάλιν σοφιζομένη φαίης· Ὦ οὗ|τος, ἐγὼ τὸ ἀτε- 36
λεσφόρητον ἐπὶ τῶν μὴ τελειουμένων ἡγοῦμαι τάσσεσθαι τῇ χριστο-
διδάκτῳ δικαιοσύνῃ, λελέξεται· Καὶ μήν, ὦ μακαρία, πλεῖστοι τεχθέν-
τες ἐξ ἀδίκου σπορᾶς οὐδὲν ἧσσον οὐ μόνον τῇ ποίμνῃ συναγελάζεσθαι
καταξιοῦνται τῶν ἀδελφῶν, ἀλλὰ καὶ προκαθηγεῖσθαι τούτων
κληροῦνται πολλαχῶς. οὐκοῦν ὄντος φανεροῦ καὶ πάντων ἱστορούν-
των καὶ τὰ ἐκ μοιχείας φυόμενα τελεσιουργεῖσθαι, οὐ χρὴ νομίζειν
συλλήψεων πέρι καὶ τοκετῶν τὸ πνεῦμα πεπροφητευκέναι, ἀλλ' ἴσως
περὶ τῶν τὴν ἀλήθειαν μοιχωμένων, οἵτινες κλεψισόφοις νοθεύοντες
δόγμασι τὰς γραφὰς ἀτελεσφόρητον γεννῶσι σοφίαν, τῇ θεοσεβείᾳ

4 vgl. Plato Axioch. 366 A — **5** Plato Pol. VI, 496 D — **6** Weish. Sal. 3, 16

6—16 u. **17—S. 19, 1** Phot. Bibl. 237 S. 308a, 21. 24ff. 21ff

1 *ὡς σοφωτάτην* P: Pl *ὦ σοφωτάτη* | *περὶ* undeutl. O | *μοιχίας* B **3** *μὴ* unleserl. O | *χορηγηθέντα* B **3f** *μεγαλωσύνης* B: *δυνάμεως* viell. richtig O **4** (*κατασκ*)*ευασθέντος* unleserl. O | *αὐτῷ* O **5** *ὥσπερ* < O | *τειχίον* unleserl. O: verb. mit *ἐχέγγυον* HSS | Pl *ὑπὸ τειχίον ἀποστάς* **6** *τέκνα — τὴν πλάνην* S. 19, 1, bzw. *κυρίου* S. 19, 4 bei Ph | *δὲ* < P *ἀποκρούσ. — ἴσως* Z. 16] *ἄλλως γὰρ νοηθῆναι οὐκ ἐγχωρεῖ. οὔτε γὰρ ἐπὶ τοῦ μὴ τίκτεσθαι τὰ ἐκ μοιχείας τέκνα καὶ εἰς φῶς αἰσθητὸν ἄγεσθαι δύναται νοεῖσθαι* (*νοεῖσθ. δύν.* B), *ὅτι πολλοὶ οὐ μόνον ἐτέχθησαν, ἀλλὰ καὶ τετόκασιν ἐκ μοιχείας τεχθέντες· οὔτε ἐπὶ τοῦ πνευματικῶς καὶ θείως τελεσφορηθῆναι, πολλῶν γὰρ μοιχῶν τέκνα πλήρη* (*πλήρεις* A) *ἐγένοντο* (*πλήρης ἐγένετο* B) *ἁγίου πνεύματος* Ph Z. 25ff **7** *Καὶ μὴν*] *μὲν καὶ* P **9** *ὡς οὕτως* O **10** *μὴ* < Jh **11** *λέξεται* P **11f** *τεχθέντες* P 158 **12** *ἧττον* P, *ἶσον* B | (*συν*)*αγε*(*λάζεσθαι*) undeutl. O **13** *καταξ.* Kl: *καθαριθμοῦνται* O P | (*προκαθηγ*)*εῖσθαι* unleserl. O, *καθ.* Jh | *τούτων* unleserl. O **14** *πληροῦνται* P **14f** *ἱστορ*(*ούντ*)*ων* unleserl. O **15** (*νομίζ*)*ειν* unleserl. O **16** *περὶ συλλήψεων* P | *τόκων* P (auch S. 28, 1) | *πεπρ. — ἴσως* unleserl. O | *ἀλλὰ* P **17** *μοιχομένων* Ph: + *φησὶν εἰρῆσθαι* Ph | (*οἵτ*)*ινες — νοθεύοντες* unleserl. O **17f** *κλεψ. . . δογμ.*] *κλεψίσοφοι* Ph **18** *δόγμασι* < Ph | *γεννῶσι — θεοσεβείᾳ* unleserl. O | *θεοσεβία* M Al

συγκιρνῶντες τὴν πλάνην. διὸ καὶ ταύ|της σου τῆς προφάσεως ἐξη- 37
ρημένης ἴθι δή, εἰ καὶ τὰ ἐκ μοιχείας εὐδοκοῦντος, ἀπόκριναι, γεννῶν-
ται τοῦ θεοῦ. ἔφης γὰρ εἶναι ἀδύνατον ἀνθρώπου τελεσφορηθῆναι
γονήν, μὴ μορφώσαντος αὐτὴν καὶ ἐμψυχώσαντος τοῦ κυρίου.
IV. *Καὶ ἡ Θεοφίλα ὑπὸ γενναίου ὥσπερ ληφθεῖσα τῶν μέσων ἀν-*
ταγωνιστοῦ ἐσκοτοδινίασε, καὶ μάλα μόλις ἀναπνεύσασα ἔφη· Ἐρωτᾷς
ἐρώτημα διὰ παραδείγματος. ὦ μακαρία, χρῇζον ἀποδειχθῆναι, ἵν' ἔτι
μᾶλλον ἴδῃς ὡς διὰ πάντων ἡ ποιητικὴ δύναμις διοικοῦσα τοῦ θεοῦ
πλέον εἰς τὴν τῶν ἀνθρώπων γένεσιν αὐτουργεῖ, αὔξουσα τὰ εἰς
γόνιμον φυτευόμενα γῆν. οὐ γὰρ τὸ σπειρόμενον αἰτιατέον, ἀλ|λὰ 38
τὸν εἰς ἀλλοτρίαν ἄρουραν κλεψιγάμοις εὐναῖς, οἷα μισθωτὸν ὀλίγης
ἡδονῆς, τὴν ἰδίαν ἀναισχύντως πιπράσκοντα σποράν. ἀπείκασον γὰρ
τοιούτῳ τινὶ τὴν ἡμετέραν γέννεσιν εἰς τὸν βίον, οἷον οἴκῳ παρα-
κειμένην ἔχοντι τὴν εἴσοδον ὄρεσιν ὑψηλοῖς· διήκειν δὲ τὸν οἶκον
ἐπὶ πολὺ κάτω μέχρι μακρὰν τῆς εἰσόδου, ἔχοντα πολλὰς ὀπὰς ἐκ
τῶν ὀπίσω καὶ περιφερῆ κατὰ τοῦτο τὸ μέρος γεγονότα.

2 Plato Gorg. 452 D — **5** Plato Prot. 339 E — **6** Symp. II, 5. De res. I, 27, 1 — Plato Pol. VI, 487 E — **8** De creatis 9 — **10** Plato Tim. 87 B; vgl. Meth. Symp. 228 Al — Plato Tim. 91 D — **12** Plato Pol. VII, 514 A B

1 *συγκηρνῶντες* B (*συγκερνῶντες* V), *συγκρίνοντες* Ph | *διὸ — ἐξῃρημένης* < Ph: unleserl. O | *διὸ δὴ καὶ* M Al | *σου* < M Al **2** *ἴθι — κυρίου* Z. 4] *ὅτι ἀπορεῖ λέγων, εἰ παρὰ θεοῦ δίδονται αἱ ψυχαί, ἀλλ' οὐ παρὰ τοῦ πατρὸς τοῖς τικτομένοις, πῶς δίδωσι καὶ τοῖς ἐκ μοιχείας τικτομένοις; εἰ γὰρ δίδωσι, συνεργεῖν ἂν δόξειεν τοῖς μοιχευομένοις· εἰ γὰρ μὴ ἔδωκε τὴν ψυχήν, οὐκ ἂν ἐτίκτοντο* Ph. Ph schließt *λύει δὲ τὴν ἀπορίαν διὰ πλειόνων καὶ σαφῶν παραδειγμάτων* | (*εὐδοκ*)*οῦντες — ἔ*(*φης*) Z. 3 unleserl. O **3** *ἀδύνατον — μορφώσαντος* Z. 4 unleserl. O | *τελεσφορουμένην* M Al **4** *μορφῶσαι . . ἐμψυχῶσαι* M Al | *καὶ*] *ἢ* O | (*ἐμψυχ*)*ώσαντος — ὥσπερ* Z. 5 außer (*ὑ*)*πὸ γεννα*(*ίου*) unleserl. O | *ψυχώσαντος* P Jh | *τὸν κύριον* M Al **5** *Καὶ ἡ Θ.*] *ἡ δὲ* M Al Jh | *ὥσπερ ἀπὸ γενναίου* M Al; *ὥσπερ* vor *ὑπὸ* wohl auch O | *ληφθεῖσα* O 42 **6** *ἐσκοτοδεινίασεν* P (nicht B) | *μάλα μόγις* Pl z. B. Pol. I, 342 C. De res. I, 27, 1 *μόλις* u. *μόγις* bezeugt | *πρὶν ἀναπνεῦσαι* Pl Euthyd. 276 C. **6 ff** Pl *ἐρωτᾷς . . ἐρώτημα δεόμενον ἀποκρίσεως δι' εἰκόνος λεγομένης . . ἄκουε δ' οὖν τῆς εἰκόνος, ἵν' ἔτι μᾶλλον ἴδῃς ὡς* **8** *ἴδῃς* Jh Pl: *εἰδῇς* O P | *διοικοῦσα* O: *διήκουσα* P Jh **10** *αἰτιᾶται* M Al: ? O: vgl. S. 20, 22 **10 f** Pl Tim. 91 D *ὡς εἰς ἄρουραν τὴν μήτραν . . κατασπείραντες* **12 f** Pl *ἀπείκασον τοιούτῳ πάθει τὴν ἡμετέραν φύσιν . .· ἰδὲ γὰρ . . οἷον ἐν καταγείῳ οἰκήσει . . τὴν εἴσοδον ἐχούσῃ μακράν . . Ὁρῶ, ἔφη* | (*ἀπεικα*)*σον* undeutl. O **13** *γέννεσιν* O: *γένεσιν* P | (*οἴ*)*κῳ* unleserl. O **13 f** *παρακειμένῳ* P **14** *δὲ*] *τε* P **15** *μέχρις* B | *μακρὰν*] *ἄκρων* P

Ἀπεικάζω, ἔφη ἡ Μάρκελλα.

Οὐκοῦν ὑπόλαβε ἔνδον καθεζόμενον ἐργάζεσθαι πλάστην πολλοὺς ἀνδριάντας· τούτῳ δ' αὖ τὴν ὕλην τοῦ πηλοῦ διὰ τῶν ὀπῶν ἔξωθεν νόησον ὑπὸ πολλῶν ἀνθρώπων ἀνενδεῶς χορηγεῖσθαι, οὐδενὸς αὐτῶν ὁρῶντος τὸν τεχνίτην. δὸς δὲ κεκαλύφθαι τὸν οἶκον ὁμίχλῃ καὶ νεφέ|λαις καὶ μηδὲν αὐτοῖς ἔξωθεν εἶναι καταφανὲς ἢ μόνας τὰς ὀπάς. 39

Δεδόσθω, ἔφη, καὶ τοῦτο.

Ἔχειν τε ἕκαστον αὐτῶν τῶν συμπονούντων εἰς τὴν τοῦ πηλοῦ συγκομιδὴν ἀπονενεμημένην αὐτῷ μίαν ὀπήν, εἰς ἣν μόνην αὐτὸν φέροντα τὴν ἰδίαν ὕλην ἀποτίθεσθαι, μὴ ἁπτόμενον ἑτέρας. εἰ δ' αὖ περιέργως ἀνοιγνύναι τὴν ἑτέρῳ κεκληρωμένην ἐπιχειροίη, πῦρ αὐτῷ καὶ μάστιγας ἀπειλητέον. † οὐκοῦν τὸ μετὰ ταῦτα λοιπὸν δὴ θεώρησον, ἔσωθεν τὸν πλάστην περιερχόμενον τὰς ὀπὰς καὶ τὸν εὑρισκόμενον ἐν ἑκάστῃ πηλὸν κατ' ἰδίαν λαμβάνοντα πλάττειν, καὶ μηνῶν περιόδοις ἀποπλάσαντα πά|λιν ἀποδιδόναι τοῖς ἔξω 40 διὰ τῆς αὐτῆς τὸν πλάστην ὀπῆς, ἔχοντα τοιαύτην ἐντολήν, πάντα τὸν δυνάμενον δημιουργηθῆναι πηλὸν ἀδιαφόρως ἐργάζεσθαι, κἂν εἰς ἀλλοτρίαν ὑπό τινος εἰσοχετεύηται κακοτρόπως ὀπήν (οὐδὲν γὰρ ἠδικηκέναι τὴν ὕλην· διὸ ὡς ἀναιτίαν μὲν δὴ χρῆναι πλάττεσθαι καὶ μορφοῦσθαι), τὸν δὲ παρὰ τὸ διάταγμα καὶ τὴν ἐντολὴν εἰς ἀλλοτρίαν αὐτὴν ἀποτιθέμενον ὀπήν, τοῦτον ὡς ἀλάστορά τε καὶ παραβάτην τιμωρεῖσθαι. οὐ γὰρ τὸν πηλὸν αἰτιατέον, ἀλλ' ἐκεῖνον τὸν παρὰ τὸ ὅσιον τοῦτο πεποιηκότα· ἀκρασίας γὰρ χάριν εἰς ἀλλοτρίαν ἀποκομίσας ὀπὴν ἀπέθετο λαθραίως ἢ βίᾳ.

Ἀληθέστατα λέγεις.

18 vgl. De autex. 15, 7

3 *τοῦ πηλοῦ* < P **4** *αὐτὸν* B Jh **5** *δὸς γὰρ* P **8** *τε*] *δὲ* P Jh | *ξυμπονούντων* O **9** (*ἀπονενε*)*μ*(*ημέν*)*ην αὐ*(*τῶ*) unleserl. O | *χρὴ* vor *μόν.* + Cb Jh | *μόνον* P **11** *ἀνοιγνύναι* Jh: *ἀνεωγνύναι* O P (a. Rd., im Text *ἀνεώγνυνται*) **12** *ἀπειλητε ἀπειλητεον καὶ* . . (*γὰρ* + M Al, unleserl. O, < P) O: *ἀπειλητέον* (?). *Καὶ μάλα* (etwa; dann *Οὐκοῦν*) vermutet mit Recht Kl | *τὰ μετὰ* B Jh **13** *δὴ* < P | *ἔσωθεν*] *ἔνδοθεν* Jh | *περιερχό*|*μενον* P 159 **14** *ἐν* < O | *π . λον* O | *ἰδίαν λαμβ*(*άνοντα*) unleserl. O **15** *ἀποπλάσσοντα* P | (*ἀποδ*)*ιδόναι τοῖς* unleserl. O **16** (*ἐν*)*το*(*λὴν*) — *δυνάμενον* Z. 17 unleserl. O **17** *πηλὸν δημιουργηθῆναι* P | *διαφόρως* P (nicht B) | *κἂν* — *ὑπὸ* Z. 18 unleserl. O | *κἂν* M Al (w. e. sch. auch O) Cb Jh: *εἰ καὶ* P **18** *ἀλλότρια* B | *κακοτρόπως ὀχεύηται ὑπό τινος* B | *ὀχεύηται* P **19** *ἠδικηκέναι* — *ὡς* unleserl. O | *διὸ ὡς*] *δοκεῖ τὴν καταβληθεῖσαν* M Al | *ἀναιτίαν*] . . *αυτὴν* O | *δὴ* < O | (*πλάττ*)*εσθαι* unleserl. O **19 f** *καὶ μορφ.* O 42v **21** *τοῦτον* < Cb Jh **22** ob. S. 19, 10 | *ἢ* Kl: *τῇ* O P

V. Οὐκοῦν λοιπὸν δὴ και|ρὸς τούτων ἤδη προδιηνυσμένων ταύ- 41
την σε πᾶσαν προσάπτειν, ὦ σοφωτάτη, τὴν εἰκόνα τοῖς ἤδη ἔμπρο-
σθεν εἰρημένοις, τὸν μὲν οἶκον ἀφομοιοῦσαν τῇ ἀοράτῳ τῆς γενέσεως
ἡμῶν φύσει, τὴν δὲ προσκειμένην εἴσοδον τοῖς ὄρεσι τῇ ἀπὸ τῶν
οὐρανῶν εἰς τὰ σώματα καταβάσει καὶ παραπομπῇ τῶν ψυχῶν, τὰς
δὲ ὀπὰς τῷ θηλυκῷ καὶ γυναικείῳ γένει, τὸν δὲ πλάστην τῇ ποιητικῇ
δυνάμει τοῦ θεοῦ, ἥτις ἐπικαλύμματι τῆς γενέσεως ἡμῶν ὡς ἔφην
τῇ φύσει χρωμένη ἔνδον ἡμᾶς ἀοράτως ἀνθρωποπλαστεῖ, τὰ ἐνδύ-
ματα ταῖς ψυχαῖς ἐργαζομένη. τοὺς δὲ κομίζοντας τὴν ὕλην τοῦ
πηλοῦ τῷ ἀνδρείῳ καὶ ἀρρενικῷ παραβλητέον, ὁπότε διψήσαντες
τέκνων εἰς τοὺς κατὰ φύσιν τῆς θηλείας φερόμενοι πόρους ἐγκατα-
βάλλουσι τὴν σποράν, | ὥσπερ κἀκεῖ τὸν πηλὸν εἰς τὰς ὀπάς. θείας 42
γάρ, ὡς ἔπος εἰπεῖν, μοίρας τῆς δημιουργικῆς τὸ σπέρμα μεταλαμβά-
νον οὐκ αὐτὸ αἴτιον νομιστέον εἶναι τῶν τῆς ἀκολασίας ὑπεκκαυμά-
των. ἡ μὲν γὰρ τέχνη τὴν ὑποκειμένην ὕλην ἀεὶ τεκταίνεται· οὐδὲν
γὰρ αὐτό τι καθ᾽ ἑαυτὸ τῶν πραγμάτων ἡγητέον εἶναι κακόν, ἀλλὰ

1 Plato Pol. VII, 517 A B — **5** Plato Pol. X, 614 D — **6** Symp. II, 4 S. 19, 8 — **8** Plato Gorg. 523 D — **10** Symp. II, 2 S. 16, 14 — **12** Plato Symp. 206 C — **15** Plato Symp. 180 E f — **16** De autex. 15

15—S. 22, 6 SS Parall. S. 198 Holl

1 *δὴ λοιπὸν* P | *καιρὸς* tilgt Jh | *ἤδη* < P | *προηνυσμένων* P **1ff** Pl *ταύτην τοίνυν . . τὴν εἰκόνα, ὦ φίλε Γλ., προσαπτέον ἅπασαν τοῖς ἔμπροσθεν λεγομένοις, τὴν μὲν . ., τὸ δέ* **2** *ὡς σοφωτάτην* P **3** *οἶκον* undeutl. O **4** *δὲ προσκ.* unleserl. O | *προκειμένην* Al **5** Pl *καταβαίνειν ἑτέρας ἐκ τοῦ οὐρανοῦ* | *καὶ* undeutl. O | *ψυχῶν*] in O hier in kleiner Schrift eine Verteidigung des Verfassers gegen Häresie, abgedruckt bei Al 393 **6** *γυναικείῳ καὶ* (*θηλυκῷ* unleserl.) O; *γυν. τε καὶ θηλυκῷ* M Al | *γένει* unleserl. O | *ποιητικὴ* P 159v **7** *τοῦ θεοῦ — (γεν)έσεως* unleserl. O | *ἐπικαλύμματι*] *αἰτία* M Al | *ὡς ἔφην* < B **8** *χρωμένη — ἀοράτως* unleserl. O | *χρωμένης* M Al | *ἔνδον ἡμ. ἀορ.*] *ἐστὶ. αὕτη δὲ ἴσως* M Al | *ἀνθρωπ.* O 43 **8f** *ἐνδ.*] *ἀμφιέσματα* Pl **9** *τοὺς δὲ* unleserl. O **10** *ἀρρ. παραβλ.* unleserl. O | *ἀρρενωπῷ* M Al **11** *κατὰ φ* unleserl. O | (*θηλ*)*είας φερ.* (*πόρ*)*ους* unleserl. O, auch kein Raum für *φερ.*; *φερ.* < M Al | *φερομένους* P **12** (*τ*)*ὰς — θεί*(*ας*) unleserl. O **13** (*σπ*)*έρμα* unleserl. O **14** (*ἀ*)*κολασίας* unleserl. O **15** (*ἄ*)*ει* (*τε*)*κταί-ν*(*εται*) unleserl. O | *οὐδὲν — δημιουργὸν* S. 22, 6 in C (C 234r f. u. R 222r). Lemma *τοῦ ἁγίου Μεθοδίου ἐκ τοῦ περὶ συμποσίων* **15ff** Pl *πᾶσα γὰρ πρᾶξις . . αὐτὴ ἐφ᾽ ἑαυτῆς πραττομένη οὔτε καλὴ οὔτε αἰσχρά, . . ἀλλ᾽ ἐν τῇ πράξει . . τοιοῦτον ἀπέβη· καλῶς μὲν γὰρ πραττόμενον καὶ ὀρθῶς καλὸν γίγνεται, μὴ ὀρθῶς δὲ αἰσχρόν* **15** *οὐδὲ* P **16** *γὰρ αὐτό τι* < C | *πραγμ.*] *πραττομένων* C | (*ἡγητ*)*έον* unleserl. O

παρὰ τὴν πρᾶξιν τῶν χρωμένων τοιοῦτο γίνεσθαι. κοσμίως μὲν γὰρ πραττόμενον καὶ σωφρόνως κόσμιον ἀπέβη, αἰσχρῶς δὲ καὶ ἀσχημόνως αἰσχρόν. τί γὰρ ἠδίκησε σίδηρος γεωργικῆς χάριν καὶ τεχνῶν εὑρεθεὶς τοὺς εἰς ἀλληλοφόνους θήξαντας αὐτὸν μάχας; τί δὲ χρυσὸς ἢ ἄργυρος ἢ χαλκὸς καὶ συλλήβδην ἡ εὐέργαστος | πᾶσα γῆ τοὺς 43 πλημμελοῦντας ἀχαρίστως εἰς τὸν σφέτερον δημιουργὸν ἐν τῷ προστρέπεσθαι τὰ ἀπ᾿ αὐτῶν ποικιλλόμενα βρέτη; κἂν γὰρ ἀπὸ κλεψιμαίων τῇ ὑφαντικῇ παρέχοιτό τις ἔρια τέχνῃ, πρὸς ἓν μόνον ἀποβλέπουσα τοῦτο ἡ τέχνη δημιουργεῖ τὴν ὑποκειμένην ὕλην, εἰ δέξεται τὴν κατασκευήν, οὐδὲν ἀποβαλλομένη τῶν ἑαυτῇ χρησίμων, ἐπεὶ μηδὲ αἴτιόν ἐστιν ἐνταῦθα τὸ κλαπέν, ἄψυχον ὄν. διὸ δὴ αὐτὸ μὲν ἐργαστέον καὶ κοσμητέον, τὸν δὲ ὑφελόμενον ἀδίκῳ φωρᾷ τιμωρητέον. ἀτὰρ δὴ καὶ τοὺς δηλήμονας τῶν γάμων καὶ διαρρήκτας τῆς εὐαρμοστίας τοῦ βίου, τῶν χορδῶν φλεγμαίνοντας οἴστρῳ καὶ τὴν ὄρεξιν εἰς | μοιχείαν ἐκκαλουμένους, αὐτοὺς μὲν βασανιστέον καὶ τιμωρητέον· 44 ἀπ᾿ ἀλλοτρίων γὰρ κήπων τὰς παιδογόνους λυμαίνονται κλέπτοντες συμπλοκάς· τὴν δὲ σποράν, ὥσπερ δὴ κἀκεῖ τὰ ἔρια, μορφωτέον καὶ ἐμψυχωτέον.

VI. *Καὶ τί χρὴ παραδείγμασι τοσούτοις καταχρωμένην μηκύνειν*

19 Plato Polit. 277 D. Menex. 244 D

13 f Theophan. Ker. hom. 45, PGr 133, 841 B — **19—S. 24, 1** SS. Parall. S. 199 f Holl

1 (τοιο)ῦτο (γ)ί(νεσθαι) unleserl. O | τοιοῦτο C (τοιοῦτον Cr): τοιῶσδε P: τοιουτῶδες M Al Jh | μὲν] οὖν Cr | γὰρ < C **2** πλαττόμενον O | ἀπ . βη O | αἰσ(χρῶς) undeutl. O **3** ἠδίκησεν Cc | (γεωρ)γικῆς χάριν undeutl. O | γεωργῶν Al: γεοργικῆς B **4** αὐτὸν θήξαντες B Al (αὐτ. θήξ. αὐτόν M, ab. Punkte u. d. l. αὐτ.) | χρ(υσὸς) unleserl. O **5** ἅπασα P Jh **6** σφετέρων Cr | δημιουργὸν] es endet C **6 f** προτρέπεσθαι O P, παρατρέπεσθαι Cb **7** πηλικωμένα P | βρέφη P | **8** nach ἔρια Rasur in P **9** . ημιουργεῖ O **10** μηδὲν Jh **11** α . τιόν O **12** κοσμη(τέον) unleserl. O | φορᾶ P **13** τ. δηλήμ. — βίου Z. 14] οἱ γάμων ἀλλοτρίων δηλήμονες κ. διαρρῆκται τῆς ἁρμοστίας τοῦ βίου Theophan. | δηλήμονας undeutl. O | τῶν < O | γά(μων) unleserl. O: νόμων M Al **14** τ. β., τ. χορδῶν φλ. Interpunktion Wd's | φλεγμα . . οντας O | οἴστρω undeutlich O **15** κ. (τιμωρ)ητέο(ν) undeutl. O **16** λυμαίνοντας B | κλ(έπτο)ντες unleserl. O **17** κἀκεῖ] καὶ P | ορ u. καὶ unleserl. O **18** ψυχωτέον P, ψυχοτέον B **19** Καὶ — ἰδέας S. 23, 13 in C nach K (Vat. 1553) 24v f, bzw. O A Lc, Lemma in K τοῦ ἁγίου Μεθοδίου ἐκ τῶν περὶ ἁγνείας συμποσίων; in O A Lc τοῦ ἁγίου Μεθοδίου περὶ ἀναστάσεως, π. ἀν. tatsächl. zum Folgenden gehörend | χρὴ] δεῖ Al Jh | καταχρώμενον C: κεχρημένην Cb | μηκύνειν — ἂν S. 23, 1 unleserl. O

τὸν λόγον; οὐδὲ γὰρ ἂν οὕτως ἐν ὀλίγῳ χρόνῳ τοσοῦτον ἄνευ θείας
κομιδῆς ἔργον ἐξήνυσε φύσις. τίς γὰρ ὀστέων ἔπηξεν ἄπηκτον οὐσίαν;
τίς δὲ ξυνέδησεν ἐπιτείνεσθαι νεύροις καὶ ἀνίεσθαι περὶ τὰς ἁρμογὰς
καμπτόμενα τὰ μέλη; ἢ τίς θεὸς ἐξύμωσε χυμὸν δεύσας αἵματι καὶ
μαλθακὴν ἐκ χοὸς σάρκα ἢ μόνος ὁ ἀριστοτέχνας, τὴν λογικωτάτην
εἰκόνα καὶ ἔμψυχον | τὸν ἄνθρωπον, ἡμᾶς, ἑαυτοῦ τεκταινόμενος καὶ 45
κηροπλαστῶν ἐξ ὑγρῶν καὶ βραχυτάτων σπερμάτων ἐν μήτρᾳ; τίς
γάρ ἐστιν ὁ προμηθούμενος μὴ συμπνίγεσθαι τῷ ὑγρῷ καὶ τῇ συνοχῇ
τῶν ἀγγείων ἐπικλυζόμενον ἔσω τὸ ἔμβρυον; ἢ τίς ὁ μετὰ τὸ λοχευ-
θῆναι καὶ εἰς φῶς ἀνελθεῖν εἰς μέγεθος καὶ κάλλος καὶ ῥώμην ἐξ
ἀσθενοῦς καὶ βραχέος μεταβάλλων, εἰ μὴ αὐτὸς οὗτος ὁ ἀριστοτέχνας,
ὡς ἔφην, θεός, τῇ ποιητικῇ δυνάμει τῷ Χριστῷ μετασχηματίζων καὶ
μεταζωγραφῶν τὰς ἰδέας; ὅθεν δὴ καὶ τημελούχοις ἀγγέλοις, κἂν ἐκ
μοιχείας ὦσι, τὰ ἀποτικτόμενα παραδίδοσθαι παρειλήφαμεν ἐν θεο-
πνεύστοις γράμμασιν. εἰ γὰρ παρὰ τὴν γνώμην ἐγίνοντο καὶ τὸν
θεσμὸν τῆς μακαρίας ἐκείνης φύσεως τοῦ θεοῦ, πῶς | ἀγγέλοις ταῦτα 46

1 De res. II, 20, 6 — **13** Apok. Petri in Klem. Al. Eklog. 48

1 *οὐ γὰρ* C | *τοσοῦτον* < C | *ἄνευ θείας*] *εὐθείας* P (in V *ἀν* übergeschr.) B: *ἔξω θείας* Po Cb Jh **2** *κομηδῆς* C | *ἔργον ἐξ.* (*φύ*)*σις* unleserl. O | *ἐξέ-νυσεν* C | *ἔπηξεν ἄπηκτον* PB: *ἄπηκτον ἔπηξεν* O: *ἐξῆπτεν ἄτηκτον* C: *ἄτηκτον ἔπηξεν* Jh | **3** *δὲ* < P | *συνέδησεν* C | *ἐπιτ.—ἀνίεσθαι* unleserl. O | *νεύ-ροις ἐπιτ.* M Al Jh | *ἀνίεσθαι*] *ζευγνυνύεσθαι* M (2. Hd.) Al **4** (*καμπ*)*τόμενα* — *αἵματι* unleserl. O | *ἢ τίς — σάρκα* Z. 5] *τίς δ' ὑπονόμους κατεσκεύασε τῷ αἵματι καὶ μαλακὴν ἀρτηρίαν τῷ πνεύματι* M (ab. *τίς δ' — τῷ* u. *ἀρτ. τ. πνεύμ.* v. 2. Hd.) Al: vor *ἢ τίς — σάρκα* schalten dies ein Cb Jh | *ἢ* < C | *θεὸς*] *ὃς* C: *ἄλλος* Cb | *ἐξύμωσεν* C | *ἔχυμον* C: *χυμοὺς* Jh | *αἵμ. δεύσας* C **5** *μα-λακην* O: *μαλθ. ἡμῖν* C | *ἐ*(*κ χ*)*οὸς σάρκα* unleserl. O | *ἢ μόνος* O 43 | *ἢ* < C | *ὁ ἀρι*(*στοτ*)*έχνας* unleserl. O | *ἀριστο|τέχνας* P 160v: *ἀριστοτέχνης* Al Jh **5f** *λογ. εἰκόνα καὶ* unleserl. O **5** *λογικοτάτην* B **6** *ἑαυτῷ* P **8** *τὸ ὑγρὸν* B **8f** *καὶ τῇ συνοχ*(*ῇ τῶν ἀ*)*γγείων ἐ* unleserl. O **8** *καὶ*] *ἐν* M Al Jh | *συνοχεῖ* M **9** *ὁ μετὰ τὸ λοχευ* unleserl. O | *ὁ* + C M Al Jh **10** *ῥώμην ἐ* unleserl. O **11** *ἀριστοτέχνης* Al Jh: unleserl. O **12** *τῷ χρηστῷ* C, *τοῦ χριστοῦ* P | *καὶ* unleserl. O **13** *ζωγραφῶν* M Al (nicht O) | *ἰδέας*] es endet C; ab. sofort wieder bis *ῥαστώνης* S. 24, 1 Holl S. 199f aus C Bl. 63r (Cc) und R Bl. 61v (Cr). Lemma in Cc *τοῦ ἁγίου Μεθοδίου ἐκ τοῦ*(?) *περὶ ἁγνείας συμποσίων*, in Cr *Μεθοδίου ἐκ τοῦ περὶ ἁγνείας συμποσίου* | *ἀ . . ἐλοις* O | *κἂν — ἀποτικτ.* Z. 14 < C **14** (*παρειλήφ*)*αμεν* unleserl. O **15** *ἐγένοντο* O, *ἐγίνετο* C (*ἐγένετο* Cr) **16** (*θ*)*εσμὸν* unleserl. O

παρεδίδοτο τραφησόμενα μετὰ πολλῆς ἀναπαύσεως καὶ ῥᾳστώνης; πῶς δὲ καὶ κατηγορήσοντα σφῶν αὐτῶν τοὺς γονεῖς εὐπαρρησιάστως εἰς τὸ δικαστήριον ἐκίκλησκον τοῦ Χριστοῦ, »σὺ οὐκ ἐφθόνησας ἡμῖν, ὦ κύριε, τὸ κοινόν« λέγοντα »τοῦτο φῶς· οὗτοι δὲ εἰς θάνατον ἡμᾶς ἐξέθεντο, καταφρονήσαντες τῆς σῆς ἐντολῆς;« »ἐκ« γάρ »ἀνόμων« φησίν »ὕπνων τέκνα γεννώμενα μάρτυρές εἰσι πονηρίας κατὰ γονέων ἐν ἐξετασμῷ«.

VII. *Καὶ τάχα μὲν οὖν δὴ χώραν ἕξει πιθανολογῶν τις ἐν οὐ κριτικοῖς καὶ φρονίμοις ἀνδράσι, τὸν χιτῶνα τῆς ψυχῆς τὸν σάρκινον τοῦτον ὑπὸ ἀνθρώπων φυτευόμενον αὐτοματὶ μορφοῦσθαι παρὰ τὴν ἀπόφασιν τοῦ θεοῦ· οὐ μὴν ἤδη καὶ τῆς ψυχῆς τὴν | οὐσίαν μετὰ τοῦ 47
θνητοῦ σπείρεσθαι διδάσκων πιστευθήσεται σώματος. τὸ γὰρ ἀθάνατον καὶ ἀγήρων μόνος ὁ παντοκράτωρ ἐμφυσᾷ, ᾗ καὶ μόνος τῶν ἀοράτων ἐστὶ καὶ ἀνωλέθρων ποιητής. »ἐνεφύσησε« γάρ »εἰς τὸ πρόσωπον αὐτοῦ πνοὴν ζωῆς, καὶ ἐγένετο« φησίν »ὁ ἄνθρωπος εἰς ψυχὴν ζῶσαν.« ἀμέλει τοὺς χειροτέχνας τούτους αἰτιώμενος ὁ λόγος, ἐπὶ λύμῃ τῶν ἀνθρώπων τὰ ἀνδροείκελα κατασκευάζοντας ἀγάλματα, οὐκ αἰσθανομένους τὸν ἴδιον ποιητήν, ἐν τῇ παναρέτῳ Σοφίᾳ φησί· »σποδὸς ἡ καρδία αὐτῶν, καὶ γῆς εὐτελεστέρα ἡ ἐλπὶς αὐτῶν, πηλοῦ τε ἀτιμότερος ὁ βίος αὐτῶν, ὅτι ἠγνόησαν | τὸν πλάσαντα αὐτοὺς 48
καὶ τὸν ἐμπνεύσαντα αὐτοῖς ψυχὴν ἐνεργοῦσαν καὶ ἐμφυσήσαντα αὐτοῖς πνεῦμα ζωτικόν.« οὕτως ἐστὶ πάντων ἀνθρώπων ποιητὴς ὁ θεός.

5 Weish. Sal. 4, 6 — 14 Gen. 2, 7 — 19 Weish. Sal. 15, 10. 11

1 *παραδίδοται* C: (*παρεδίδο*)*το* unleserl. O, *παρεδίδος* M Al | *ῥαστ.*] es endet C 2 *πῶς*] *ὡς* mit Rasur vor *ω* P | *δὲ* < P | *κατηγορήσοντας* P (ς üb. Rasur in P) 3 *ἐκίκλησκον* < P 4 *ἡμᾶς εἰς θάν.* P 5 *τῆς* < BV (wohl auch P) 7 nach *ἐξ.* + *πιθανῶν λόγων* O Jh: + *αὐτῶν* LXX 8 *δὴ* < B | *χώραν* P 161 | *πιθανολόγων* P, *πειθανῶν λόγων* B 8f *οὐκ ἐν κριτικ.* Al; im Text auch M, ab. corr. a. Rd. 10 *ὑπ'* B | (*μορφ*)*οῦσθαι* unleserl. O 11 *ἤδη* < P | *ἀθάνατον* vor *οὐσίαν* + Jh 12 *θνητοῦ*] *ἐνθανάτου* P | *σπείρασθαι* P (nicht B) 13 *ἀγήρω* O | *ᾗ*] *ἡμῖν* P | *τῶν* unleserl. O 14 (*ἀορά*)*των* unleserl. O 14f *εἰς τὸ πρόσωπον* unleserl. O 15 *πνοὴν* unleserl. O 15f (*ψυχ*)*ὴν ζῶ*(*σαν*) unleserl. O 16 (*χειρο*)*τέχνας* unleserl. O | *αἰτιώμενοι* B | *ὁ λόγος* < P 17 *τῶν* — *ἀνδροεί*(*κελα*) undeutl. O 18 (*αἰσθ*)*αν.* — *τῇ* unleserl. O | *αἰσθόμενα* P: *δὲ* + M Al Jh 19 *σποδὸς ἡ* — *ἡ* (außer *γῆς εὐ*) unleserl. O | (*πηλ*)*οῦ* — *ἠγνόησαν* Z. 20 unleserl. O | *πῆλον εὐτελέστερον* (*εὐτελεστέρα* M) *ἡ ζωὴ αὐτῶν* M Al 20 *ὅτι*] *ἔτι* M | *πλάσαντα*] *ποιήσαντα* P | *καὶ τὸν* M Al | *τὸν* O 44 21 *ἐμφυτεύσαντα* P | *αὐτοῖς* < O 22 *οὕτως* corrig. aus *οὗτος* (so Jh) od. umgek. O, *οὕτω* B | *ἐστὶ* < P | *ὁ θεός ἐστι ποιητὴς* P

διὸ καὶ »πάντας ἀνθρώπους« κατὰ τὸν ἀπόστολον »σῴζεσθαι βούλεται καὶ εἰς ἐπίγνωσιν ἀληθείας ἐλθεῖν«. — καὶ ἐπειδὴ τοῦτο μόλις ἔσχε τέλος, λοιπὸν δὴ τὰ μετὰ ταῦτα λεκτέον. ὁπόταν γάρ τις τὴν θεωρίαν τῶν κατὰ τὸν ἄνθρωπον συμβαινόντων κατὰ φύσιν ἀκριβῶς ἐκμάθῃ, εἴσεται μὴ βδελύσσεσθαι παιδοποιίαν, ἐπαινεῖν δὲ καὶ προτιμᾶν ἁγνείαν. οὐδὲ γάρ, ἐπειδὴ τῶν ἄλλων ἐστὶν ἡδύτερον καὶ προσηνέστερον τὸ μέλι, τὰ λοιπὰ δὴ ταύτῃ προσῆκε νομίζεσθαι πικρά, ὁπόσα δὴ τῇ ἐμ|φύτῳ γλυκασίᾳ κεκέρασται τῶν ἀκροδρύων. καὶ 49
τούτων μὲν ἐχέγγυον μάρτυρα παρέξομαι τὸν Παῦλον »ὥστε καὶ ὁ γαμίζων« λέγοντα »τὴν ἑαυτοῦ παρθένον καλῶς ποιεῖ, καὶ ὁ μὴ γαμίζων κρεῖσσον ποιεῖ«. οὐ γὰρ δὴ τῇ τοῦ κρείττονος καὶ γλυκυτέρου παραθέσει τὸ ἕτερον ἀνεῖλεν ἀπαγορεύσας ὁ λόγος, ἀλλ' ἑκάστῳ τὸ οἰκεῖον καὶ λυσιτελὲς ἀπονέμων διαθεσμοθετεῖ. τοῖς μὲν γὰρ οὐδέπω συνεχώρησε παρθενίας τυχεῖν, τοὺς δὲ καὶ οὐκέτι βούλεται χραίνεσθαι φοινισσομένους ἐρεθισμοῖς, ἀλλὰ μελετᾶν ἀπεντεῦθεν ἤδη καὶ φαντάζεσθαι τὴν ἰσάγγελον μεταστοιχείωσιν τῶν σωμάτων, ἔνθα »οὔτε γαμοῦσιν οὔτε γαμίσκονται«, κατὰ τοὺς ἀψευδεῖς τοῦ κυρίου | χρησμούς· ἐπεὶ μηδὲ πᾶσιν ὁ ἀμόλυντος καὶ παρεκτικὸς τῆς 50
βασιλείας τῶν οὐρανῶν εὐνουχισμὸς ἐμπιστεύεται, ἀλλὰ μόνοις ἐκείνοις δηλονότι τοῖς καὶ δυναμένοις τὸ ἀειθαλὲς ἄνθος καὶ ἄχραντον τῆς παρθενίας τηρῆσαι. ἀνθηροτάτῳ γὰρ ἀπεικάζεσθαι καὶ ποικιλωτάτῳ λειμῶνι λόγος ἔχει προφητικὸς τὴν ἐκκλησίαν, οὐ μόνον τοῖς

1 I Tim. 2, 4 — **2** Symp. S. 33, 19. 42, 3 u. 182 Al — **8** Symp. 2, 3. 3, 5 — **9** I Kor. 7, 38 — **16** Mt. 22, 30 — **19** Mt. 19, 11f

6f Phot. Bibl. 237 S. 308a, 19f

2 *ἐπίγνωσιν* undeutl. O **3** *τέλος ἔσχεν* (*ἔσχε* B) P **4** *τῶν*] *αὐτῶν*, mit Punkt unt. *α*? O | *τὸν* < P | *ἄνθρωπον σν* unleserl. O | *κατὰ φύσιν*?: < O | *κατὰ* P 161v **5** *βδελ. μὲν* P | (*π*)*αιδο*(*ποιίαν*) unleserl. O **6** *ἐπειδὴ — πικρά* Z. 7 Ph S. 308a, 1ff | *ἡδύτερόν ἐστιν* Jh **6f** *γλυκύτερον τὸ μέλι καὶ ἡδύτερον* Ph **7** *δὴ — πικρά*] *πικρὰ καὶ ἀνήδονα νομιστέον* Ph | *προσήκει* Jh | *νομ. προσῆκε* B **8** *τῆς ἐμφυτοῖς γλυκασίας* P, *τοῖς ἐν φυτοῖς γλυκασίας* B | *ἀ*(*κροδ.*) unleserl. O **9** *ἐχ.*] *βέβαιον* + P **10** *λέγοντα* < P | *παρθένον ἑαυτοῦ* O **11** *δὴ* < O | *τῇ* < P **13** *ἀπονέμειν* B Jh **14** *συνεχώρηκε* O | *καὶ* < B Jh **16** *. σάγγελον* O **17** *κατὰ* unleserl. O **18** *ἐπὶ* B | *μὴ πᾶσιν* P | *ὁ* < O | *ἀμόλυντος* O: *ὁμαλὸς* viell. richtig P **19** *βασιλείας* wohl auch O **19f** *. κείνοις* O **20** *ἄνθος* < P **20f** (*ἄχραντο*)*ν τῆς* unleserl. O **21** *παρ . . νίας* O **21f** *καὶ ποικιλ. λειμῶνι ἀπεικάζεσθαι* B **22** *λόγ. ἔχει* unleserl. O | *προφ.* P 162 **22f** *τοῖς τῆς* < P

τῆς ἁγνείας πεποικιλμένην καὶ κατεστεμμένην ἄνθεσιν, ἀλλὰ καὶ τοῖς τῆς τεκνογονίας καὶ τοῖς τῆς ἐγκρατείας. »ἐν κροσσωτοῖς« γάρ »χρυσοῖς πεποικιλμένη« »ἐκ δεξιῶν ἡ βασίλισσα« παρίσταται τοῦ νυμφίου.

Ταῦτά σοι κατὰ δύναμιν κἀγὼ τὴν ἐμαυτῆς, ὦ Ἀρετή, εἰς τὸν ὑπὲρ τῆς ἁγνείας συμβάλλομαι λόγον.

Εἰπούσης δὲ ταῦτα τῆς Θεοφίλας θόρυβον | ἡδὺν ἐκ πασῶν ἡ 51
Θεοπάτρα ἔφη γεγονέναι τῶν παρθένων ἐπαινουσῶν τὸν λόγον. ὡς δὲ ἡσύχασαν, σιωπῆς ἐπὶ πολὺ γεγενημένης ἀναστῆναι τὴν Θάλειαν· ταύτῃ γὰρ ἐκ τρίτου ἐπετέτραπτο μετὰ τὴν Θεοφίλαν ἀγωνίζεσθαι.

Λόγος γ'.

Θάλεια.

I. Ὑπολαβοῦσα οὖν ἐντεῦθεν, ὡς οἶμαι, ἤδη καὶ αὐτή, Σύ μοι δοκεῖς, ὦ Θεοφίλα, ἔφη, καὶ τῇ πράξει καὶ τῷ λόγῳ πασῶν κρατιστεύειν καὶ σοφίας τὰ δεύτερα φέρεσθαι οὐδενός. οὐ γὰρ ἔστιν ὅστις αἰτιάσεται σου τὸν λόγον, οὐδ' εἰ παντάπασι φιλόνεικος εἴη καὶ ἀντιλογικός. πλὴν ἐκεῖνό με μόνον τῶν ἄλλων ὀρθῶς εἰρημένων, ὦ

2 Psal. 44, 14. 10 — 4 Plato Symp. 185 C — 6 Plato Symp. 198 A — 12 Plato Symp. 176 D — 15 Plato Gorg. 515 B

1 ἀποποικιλμένην P (nicht B) | (κα)ὶ κατεστε(μμένην unleserl. O: < P 2 τῆς vor τεκν. < O | τεκνογονείας B 2 f (κροσσωτ)οῖς γὰρ χρυσο(ῖς) πεπο(ικιλ)μένη ἐκ unleserl. O 2 γὰρ] καὶ M Al 3 πεποικιλμένοις P: πεποικιλμένην B | ἐκ] ἀπὸ M Al Jh 4 f Pl ταῦτά σοι, . . ὦ Φ., . . συμβάλλομαι 4 Ταῦτα . . κατὰ unleserl. O | τὴν] τὸν P | εἰς τὸν < B 5 περὶ Jh | ἁγνείας (συμβάλλο)μαι unleserl. O | ἁγνείας Kl: ἀληθείας P M Ausgg. | συμβαλλομένον M 6 Pl εἰπόντος δὲ τοῦ Ἀγ. πάντας ἔφη . . ἀναθορυβῆσαι τοὺς παρόντας | (Εἰ)πούσης δὲ ταῦτα unleserl. O | θεοφίλης O | θόρυβον — ἐπαινουσῶν Z. 7 unleserl. O | ἡδὺν] γένεσθαι M (2. Hd.) Al Jh 7 ἔφη — παρθένων] ἐκ πασῶν, ἔφη ἡ Θεοπάτρα τῶν παρθένων συμβέβηκε M Al: ἔφη ἡ Θ. ἐκ πασῶν τ. παρθένων Jh | ἐπαιν.] παραπεμπουσῶν M Al Jh | ὡς O 44v 8 ἡσυχάσασαν O, ἡσύχασεν B | γενομένης P Jh 9 τριῶν O: τρίτων Pl Gorg. 500 A 10 f Θαλεία. Λόγος Γος P nach αὐτή; in O eine Lücke nach αὐτή 12 Pl φάναι ὑπολαβόντα Φ. | . πολαβοῦσα O | ἤδη a. Rd. in B, im Text Zeichen des Fehlens | Σύ μοι] Ἐμοὶ P, E in Rasur in P 13 ἔφη < B 15 αἰτιάσαιτό O | Pl φιλόνεικος εἶ 15 f (ἀντιλο)γικός unleserl. O | ἀντιλεκτικὸς M Al: Pl Theaet. 197 A εἰ . . ἦ ἀντιλογικός 16 f με . . ταρ. τε κ. ἀνιᾶν] vgl. Pl Phaed. 103 C. Gorg. 485 B

μακαρία, δοκεῖ ταράττειν τε καὶ ἀνιᾶν, ἀναλογιζομένην ὡς | οὐκ ἂν 52
ὁ πνευματικώτατος καὶ σοφὸς ἀνήρ, τὸν Παῦλον λέγω, ματαίως ἀνέφερεν »εἰς Χριστὸν καὶ τὴν ἐκκλησίαν« τὴν σύνερξιν τοῦ πρωτοπλάστου καὶ τῆς γυναικός, εἰ μηδὲν ὑψηλότερον ἐφαντάζετο τῶν ῥητῶν καὶ τῆς ἱστορίας ἡ γραφή. εἰ γὰρ ὅλως εἰς τὸν περὶ συνελεύσεως ἀνδρός τε καὶ γυναικὸς δεῖ παραλαμβάνεσθαι τύπον ψιλῶς τὴν γραφήν, τίνος δὴ χάριν ὁ ἀπόστολος τούτων ἐπιμνησθεὶς καὶ εἰς τὴν τοῦ πνεύματος ἡμᾶς, ὡς οἶμαι, χειραγωγῶν ὁδόν, »εἰς Χριστὸν καὶ τὴν ἐκκλησίαν« ἀναφέρων ἀλληγορεῖ τὰ κατὰ τὴν Εὔαν καὶ τὸν Ἀδάμ; ἡ μὲν γὰρ λέξις τῆς Γενέσεως οὕτω φησί· »καὶ εἶπεν ὁ Ἀδάμ·
τοῦτο | νῦν ὀστοῦν ἐκ τῶν ὀστέων μου καὶ σὰρξ ἐκ τῆς σαρκός μου· 53
αὕτη κληθήσεται γυνή, ὅτι ἐκ τοῦ ἀνδρὸς αὐτῆς ἐλήφθη. ἕνεκεν τούτου καταλείψει ἄνθρωπος τὸν πατέρα αὐτοῦ καὶ τὴν μητέρα καὶ προσκολληθήσεται τῇ γυναικὶ αὐτοῦ, καὶ ἔσονται οἱ δύο εἰς σάρκα μίαν«. ὁ δὲ ἀπόστολος εἰς αὐτὴν δὴ ταύτην ἐπισκεπτόμενος τὴν περικοπὴν οὐκέτι κατὰ τὸ κείμενον αὐτήν, ὡς ἔφην, αἰσθητῶς ἐπὶ συνέρξεως βούλεται παραλαμβάνεσθαι γυναικός τε καὶ ἀνδρός, ὥσπερ δὴ καὶ σύ. σὺ γὰρ φυσικώτερον ἐπεργαζομένη τὸν λόγον συλ-

3 Ephes. 5, 32 — **10** Gen. 2, 23. 24 — **16** vgl. S. 18, 16

8 Phot. Bibl. 237 S. 308a, 37ff

3 *σύνερξιν* PJh wie Z. 17, vgl. Pl Tim. 18 D *εἰς τὴν τῶν γάμων σύνερξιν*: *σύζευξιν* O **4** *μὴ δὲ* B | (*ὑψηλ*)*ότερον* unleserl. O **5** *εἰ* P 162v **6** *τύπον* Al: *τόπον* OP **8** *ὡς* + O | *εἰς Χρ.* — *εἰς τ. ἐκκλησίαν* S. 28, 11f auszugsw. bei Ph *ὅτι τὰ ἐν τῇ Γενέσει φερόμενα, οἷον τὸ »τοῦτο οὖν ὀστοῦν ἐκ τῶν ὀστῶν μου καὶ σὰρξ ἐκ τῶν σαρκῶν μου· αὕτη κληθήσεται γυνή, ὅτι ἐκ τοῦ ἀνδρὸς αὐτῆς ἐλήφθη· ἕνεκεν τούτου καταλείψει ἄνθρωπος τὸν πατέρα αὐτοῦ καὶ τὴν μητέρα καὶ προσκολληθήσεται τῇ γυναικὶ αὐτοῦ, καὶ ἔσονται οἱ δύο εἰς σάρκα μίαν«, ταῦτα οὖν οὐ κατὰ τὸ γράμμα φησὶ δεῖν μόνον νοεῖσθαι, ἀλλὰ καὶ πνευματικῶς εἰς Χριστὸν καὶ εἰς τὴν ἐκκλησίαν. καί φησιν ὅτι καὶ ὁ θεῖος Παῦλος μετὰ τὴν τῶν ῥητῶν τούτων ἔκθεσιν λέγει, »τὸ μυστήριον τοῦτο μέγα ἐστί, λέγω δὲ ἐγὼ εἰς Χριστὸν καὶ εἰς τὴν ἐκκλησίαν«. ἀλλὰ καὶ τὸ »αὐξάνεσθε* usw. (s. u. zu S. 38, 15) **9** *τὴν ἐκκλ.*] *εἰς ἐκκλ.* Jh | (*ἀνα*)*φέρων* undeutl. O **10** *οὕτως φησίν* P **11** *νῦν*] *οὖν* Ph s. o. | *ὀστῶν* OB **12** (*αὐ*)*τῆς* unleserl. O (undeutl. M) **13** *αὐτοῦ . . αὐτοῦ* Ph Jh **14** *αὐτοῦ* nach *μητέρα* + P: < O Ph LXX | *γυν. αὐτοῦ*] *ἰδίᾳ* O **15** *ὁ δὲ* ausgelöscht O **16** *κατὰ τὸ* ausgelöscht O **17** *γυν. τε καὶ ἀνδρός* < P **18** *ἐπεξεργαζομένη* M Al Jh, vgl. S. 29, 5; (*ἐπεξ*)*εργα* unleserl. O

λήψεων πέρι καὶ τοκετῶν ἔδωκας ἀποφαίνεσθαι μόνον τὴν γραφήν·
ἵνα γὰρ τὸ ἀπὸ τῶν ὀστέων ὀστοῦν ἄνθρωπος ἕτερος ληφθὲν γεν-
νηθῇ, ταύτῃ συνεῖναι τὰ ζῷα σπαργῶντα καὶ ὠδίνοντα δένδρων δίκην
ἐν | ὥρᾳ τοῦ κυεῖν. ἐκεῖνος δὲ πνευματικώτερον εἰς τὸν Χριστὸν 54
ἀναλαμβάνεσθαι τὸν λόγον διδάσκων οὕτως ἔφη· »ὁ ἀγαπῶν τὴν
ἑαυτοῦ γυναῖκα ἑαυτὸν ἀγαπᾷ. οὐδεὶς γάρ ποτε τὴν ἑαυτοῦ σάρκα
ἐμίσησεν, ἀλλ' ἐκτρέφει καὶ θάλπει αὐτήν, καθὼς καὶ ὁ Χριστὸς τὴν
ἐκκλησίαν, ὅτι μέλη ἐσμὲν τοῦ σώματος αὐτοῦ. ἀντὶ τούτου κατα-
λείψει ἄνθρωπος τὸν πατέρα αὐτοῦ καὶ τὴν μητέρα καὶ προσκολλη-
θήσεται τῇ γυναικὶ αὐτοῦ, καὶ ἔσονται οἱ δύο εἰς σάρκα μίαν. τὸ
μυστήριον τοῦτο μέγα ἐστίν· ἐγὼ δὲ λέγω εἰς Χριστὸν καὶ τὴν ἐκ-
κλησίαν.«

II. Μὴ κινείτω δέ σε, εἰ περὶ ἑτέρων διαλεγόμενος εἰς ἕτερα
μεταπηδᾷ, ὥστε νομίζειν ἀναμιγνύναι καὶ παρεμβάλλειν αὐτὸν ἀνό-
μοια τοῖς προκειμένοις, παρεκβαίνοντα τοῦ σκέμματος, ὥσπερ δὴ καὶ 55
νῦν. τὸν περὶ τῆς ἁγνείας γὰρ ἐθελήσας, ὡς εἰκός, μεμελημένως
αὐτῷ κρατυνθῆναι λόγον, προδιορθοῦται πρότερον τὴν ἐπιχείρησιν,
τῷ λειοτέρῳ τῆς φράσεως ἀρχόμενος τύπῳ. ὁ γάρ τοι χαρακτὴρ
αὐτῷ τῶν λόγων, ποικιλώτατος ὢν καὶ κατὰ παραύξησιν ἐξειργα-
σμένος, ἄρχεται μὲν ἐπιπολαιότερον, προχεῖται δὲ εἰς τὸ ὑψηλότερον
καὶ μεγαλοπρεπές· εἶτ' αὖθις εἰς βαθύτητα μεταβάλλων ὁτὲ μὲν εἰς
τὸ ἁπλούστερον καὶ ἀφελές, ὁτὲ δὲ εἰς τὸ δεινότερον καταλήγει καὶ
λεπτόν, οὐδὲν ἀλλότριον ἐπεισάγων τῶν κεφαλαίων ταῖς ἐξαλλαγαῖς,
ἀλλὰ πάντα κατά τινα θαυ|μαστὴν οἰκειότητα συμπεριγράφων εἰς ἓν 56

3 Plato Symp. 206 D — **5** Ephes. 5, 28—32

1 *τόκων* P (wie S. 18, 16) | *ἔδωκας* undeutl. O | *μόνον ἀποφ.* P Jh | *ἀποφ(αίνεσθαι)* unleserl. O **2** *ἀνθρώπου* M Al: undeutl. O | *ἕτερος (ληφ)θὲν* unleserl. O **3** Pl *τῷ κυοῦντί τε κ. ἤδη σπαργῶντι* | *σπάργοντα* P | *καὶ ὠδίνοντα* undeutl. O: < Al Jh | *δέ(νδρων)* unleserl. O: *δρῶν* P: *δρυῶν* Cb | Pl Tim. 91 C *οἷον ἀπὸ δένδρων* **4** *ἐν ὥ(ρᾳ)* unleserl. O | *κυεῖν*] *ποιεῖν* P | *δὲ* unleserl. O | *τὸν* + P **5** *(ἀνα)λαμβάν.* unleserl. O: *ἀναπέμψας* M Al Jh | *διδάσκων* < P **6** *ἑα(υτοῦ)* — *ἀγαπᾷ* unleserl. O | *γυναῖκα* P 163 | *οὐδεὶς* O 45 **7** *αὐτήν* + O **9** *τ. πατ. κ. τ. μητέρα αὐτοῦ* P **10** *τῇ* < O | *αὐτοῦ* < O **11f** *εἰς τὴν ἐκκλ.* B Jh **13** *Μὴ*] st. *M* leerer Raum in P **14** *ἀπεπήδα* P | *(ἀναμιγν)ύναι* unleserl. O **14f** *ἑαυτὸν ἀνόμοιον* P **16** *τὸν* < P | *μεμελημένως ἔχει* Pl nur Prot. 344 B; vgl. unt. S. 80, 13; über den Gebrauch dieser Adv. bei Meth. vgl. Jahn Meth. platon. Nota 136 **18** *τῷ* < O **19f** *ἐξεργασάμενος* P **23** *κεφαλαίων* undeutl. O **24** *συμπερι|γράφων* P 163v

τὸ προκείμενον αὐτῷ σκέμμα τῆς ὑποθέσεως ἀπεργάζεται. ἀνδρειότερον γὰρ ἀνακαλύψαι τὸν νοῦν τῶν κατὰ τὸν ἀπόστολον ἐπιχειρημάτων, οὐδὲν τῶν ἔμπροσθεν εἰρημένων ἀποκρουομένην. ἱκανῶς γὰρ κἀκεῖνά μοι διεξεληλυθέναι καὶ λαμπρῶς δοκεῖς, ἀκινδυνότερον, ὦ Θεοφίλα, τὰ ῥήματα τῆς γραφῆς, ὡς εἶχεν, ἐπεξεργασαμένη. σφαλερὸν γὰρ πάντη καταφρονεῖν τῶν κειμένων, ὡς εἴρηται, μάλιστα τῆς Γενέσεως, ἔνθα ἀποφάσεις ἀπαράλλακτοι φέρονται τοῦ θεοῦ εἰς τὴν σύστασιν τοῦ παντός, αἷς ἡρμοσμένως εἰσέτι καὶ νῦν κάλλιστα κατὰ μέτρον τέλειον ἀπευθύνεται τελείως ὁ κόσμος, ἔστ᾽ ἂν αὐτὸν πάλιν αὐτὸς ὁ δια κοσμήσας νομοθέτης ἀναστοιχειῶσαι βουληθεὶς 57
ἑτέρῳ διατάγματι τοὺς πρώτους τῆς φύσεως ἀναλύσῃ θεσμούς. ἀλλ᾽ ἐπειδὴ οὐ χρὴ ἀνεξέλεγκτον καὶ ὥσπερ ἐξ ἡμισείας χωλὴν τὴν ἀπόδειξιν τοῦ λόγου καταλεῖψαι, φέρε δὴ καὶ τὴν κατ᾽ ἀναγωγὴν αὐτῷ συζυγίαν ἀποδῶμεν ἡμεῖς βαθύτερον ἐπισκεψάμεναι τὴν γραφήν. οὐ γὰρ ⟨τοῦ Παύλου⟩ καταφρονητέον τοῦ ὑπεραναβαίνοντος τὸ ῥητὸν καὶ εἰς τὸν Χριστὸν αὐτὸ συντείνειν καὶ εἰς τὴν ἐκκλησίαν ἀποφηναμένου.

III. Καὶ πρῶτον ἐξεταστέον — εἰκὸς γὰρ ἀντιπροσθεῖναί τινας ἄλλοτε ἄλλως —, πῶς ὁ Ἀδὰμ ἀπεικάζεσθαι δύναται τῷ υἱῷ τοῦ θεοῦ, ἐν τῷ παραπτώματι τῆς παραβάσεως εὑρεθεὶς καὶ ἀκούσας τό »γῆ εἶ, καὶ εἰς γῆν ἀπελεύσῃ«. πῶς δὲ καὶ »πρωτότοκος πάσης τῆς 58
κτίσεως« νομισθήσεται ὁ μετὰ τὴν γῆν καὶ τὸ στερέωμα πηλοπλαστούμενος; πῶς δὲ καὶ τὸ »ξύλον τῆς ζωῆς« αὐτὸς εἶναι συγχωρηθήσεται ὁ ἐκβαλλόμενος διὰ τὴν παράβασιν, »ἵνα μὴ πάλιν ἐκτείνας τὴν

10 vgl. Plato Phaedr. 246 E — **12** vgl. S. 57, 1 — **21** Gen. 3, 19 — Kol. 1, 15 — **23** Apok. Joh. 2, 7 — **24** Gen. 3, 22

1 *ἀποθέσεως* Jh **1 f** *ἀνδριέστερον γὰρ* P, *ἀνδρειέστερον γὰρ* B: *χρὴ οὖν με ἀκριβέστερον* Po Cb Jh **3** *ἀνακρουομένην* Cb Jh **4** *κἀκεῖνο* viell. richtig O | *δοκεῖν* P | *ἀκινδυνώτερον* P (nicht B) **5** *ἀπεργασαμένη* O, vgl. Z. 1 **7** *ἔνθα* verbessert? P **8** *σύ ... σιν* O | *ἡρμοσμένος* P | *κάλλ(ιστα)* unleserl. O **9** *μέτρον* M Al Jh: *μέρος* O P | *τέλεον* P Jh | *ἀπευ . ύνεται* O **10** *αὐτὸς (ὁ) διακ(οσμή)σας νο(μο)θέτ(ης)* unleserl. O **11** *διδάγματι* O | *τού(ς) πρώτο(υς)* unleserl. O | *φύσεως* undeutl. O | *θεσμούς* unleserl. O: *δεσμούς* M Al **12** *ἐπεὶ* P Jh | *(ὥσ)περ ἐξ ἡμι(σείας)* unleserl. O **13** *κατ᾽ ἀναγω(γὴν)* unleserl. O: *κατὰ ἀν.* M Al | *αὐτῇ* B Jh **14** *(ἐπισκε)ψάμεναι — καταφρονητέον* Z. 15 unleserl. O | *ἐπισκεψάμενοι* Al | *τὴν γραφήν* < M Al **15** + *τοῦ Παύλου* M Ausgg. | *τὸ ῥητὸν* O 45v **16** *αὐτὸν* B | *εἰς* vor *τὴν* + O **18** *εἰκὸς — ἄλλως* Z. 19 < Jh | *εἰκὸς* P 164 | *γὰρ* + O **19** *πῶς* + O: *εἰ* Po Cb Jh | *ὁ* < Jh **21** *τῆς* < P **22** *νομ.*] *εὑρεθήσεται* viell. richtig P | *καὶ* nach *γῆν* undeutl. O **23** *(αὐτ)ὸς* unleserl. O **24** *ὁ* < P

χεῖρα καὶ φαγὼν ἀπ᾽ αὐτοῦ ζήσεται εἰς τὸν αἰῶνα«; τὸ γὰρ ἀπεικαζόμενον ἐκείνῳ οὗ ἐστιν ἀπεικασία ὁμοιοῦσθαι [αὐτῷ] καὶ παραβάλλεσθαι κατὰ πολλὰ χρή, ἀλλὰ μὴ ἐκ τῶν ἐναντίων καὶ ἀνοικείων τὴν σύστασιν ἔχειν. οὐ γὰρ ἂν τὸ ἄνισον τῷ ἀρτίῳ ἢ τὴν ἁρμονίαν τῇ ἀναρμοστίᾳ τις ἐξισάσαι τολμῶν ὡς ἔμφρων ἀποδεχθήσεται, ἀλλὰ τὸ ἴσον τῷ φύσει ἴσῳ, κἂν ἐξ ὀλίγου ἴσον ᾖ, καὶ τὸ λευκὸν τῷ φύσει λευκῷ, κἂν αὐτὸ βραχύτατον καὶ με|τρίως φαντάζοιτο τὴν λευκό- 59
τητα ἐκείνου, δι᾽ ἣν δὴ καὶ αὐτὸ λέγεται λευκόν. ἴσον δὲ καὶ ἁρμόνιον καὶ λαμπρὸν τὸ ἀναμάρτητον εἶναι καὶ ἀδιάφθορον ἀνενδοιάστως παντί που σαφὲς τὴν σοφίαν, ἀνάρτιον δὲ καὶ ἀναρμόνιον τὸ θνητὸν καὶ ἁμαρτωλὸν καὶ διὰ κατάγνωσιν ἐκβληθὲν καὶ ὑπὸ καταδίκην ἐληλυθός.

IV. Τὰ μὲν οὖν δὴ πρὸς τῶν πολλῶν ἀντισφαιριζόμενα σχεδὸν εἶναι τοιαῦτα δὴ νομίζω, ὅσοι δὴ μὴ θέλουσιν εἰς Χριστὸν ἀναφέρεσθαι τὸν πρῶτον ἄνθρωπον, καταφρονοῦντες τῆς συνέσεως, ὡς εἰκός, Παύλου. φέρε γὰρ ἡμεῖς ἐπισκεψώμεθα, πῶς ὀρθοδόξως ἀνήγαγε τὸν Ἀδὰμ εἰς τὸν Χριστόν, οὐ μόνον αὐτὸν τύπον ἡγούμενος εἶναι καὶ εἰκόνα, | ἀλλὰ καὶ αὐτὸ τοῦτο Χριστὸν καὶ αὐτὸν γεγονέναι 60
διὰ τὸ τὸν πρὸ αἰώνων εἰς αὐτὸν ἐγκατασκῆψαι λόγον. ἥρμοζε γὰρ τὸ πρωτόγονον τοῦ θεοῦ καὶ πρῶτον βλάστημα καὶ μονογενὲς τὴν σοφίαν τῷ πρωτοπλάστῳ καὶ πρώτῳ καὶ πρωτογόνῳ τῶν ἀνθρώπων ἀνθρώπῳ κερασθεῖσαν ἐνηνθρωπηκέναι. τοῦτο γὰρ εἶναι τὸν

16 Plato Prot. 330 B — **20** Plato Symp. 208 B; vgl. Prov. 8, 22. 23. Joh. 1, 18

1 *ζήσηται* P **2** *ἐκεῖνο* P | *ἀπεικασία* P, a. Rd. in B, wohl auch O (d. Endung abgekürzt); vgl. S. 35, 5 u. De lepra 6, 7: *ἀπείκασμα* B (im Text) M Ausgg. | *ὡμοιῶσθαι* O P | *αὐτῷ* < Po Cb Jh: *αὐτὸ*? Kl **3** *ἀνοικ.* auch O **5** (*ἀναρμοσ*)*τία* unleserl. O | *ἐξισάσαι* O Ausgg.: *ἐπισάζειν* viell. richtig P | *ἀποδ.* O Ausgg., *ἀποδειχθήσεται* viell. richtig P **6** *ἐξ ὁμολόγου* O, ab. a. Rd. corrigiert in *ἐξ ὀλίγου* (ebenso M 1. Hd.) **7** *βραχ.*] + *ᾖ* O (Jh) **9** *ἀνενδυάστως* P **11** *ἀπὸ καταδίκης* B **13** *Τὰ*] P 164ᵛ | *ἀντισφαιρ . ζόμενα* O: *ἀντισφετεριζόμενα* P **16** (*Παύλ*)*ου* unleserl. O | Pl *φέρε δὴ . . σκεψώμεθα ποῖον* **17** *τύπον αὐτὸν* Jh **18** *εἶναι* < P | (*ἀ*)*λ*(*λ*)*ὰ* unleserl. O | *αὐτῷ τούτῳ* P **19** *ἐ*(*γκατασκῆ*)*ψαι* unleserl. O | *ἥρμωσε* P **20** *τοῦ* < O | Pl *τὸ αὐτοῦ ἀποβλάστημα* | (*μονογεν*)*ὲς* undeutl. O **21** *τῇ προτοπλ.* B | *κ. πρωτο*(*γό*)*νῳ τ.* unleserl. O **22** *ἀνθρώπῳ* < O | *. ερασθεῖσαν* O | (*ἐνην*)*θρωπεκέναι.* (*τοῦτο γὰρ*) — *ἄνθρωπον* S. 31, 1 unleserl. O | *ἐνηνθρωπικέναι* P

Χριστόν, ἄνθρωπον ἀκράτῳ θεότητι καὶ τελείᾳ πεπληρωμένον καὶ θεὸν ἐν ἀνθρώπῳ κεχωρημένον· ἦν γὰρ πρεπωδέστατον τὸν πρεσβύτατον τῶν αἰώνων καὶ πρῶτον τῶν ἀρχαγγέλων, ἀνθρώποις μέλλοντα συνομιλεῖν, εἰς τὸν πρεσβύτατον καὶ πρῶτον τῆς ἀνθρωπότητος ἄνθρωπον εἰσοικισθῆναι τὸν Ἀδάμ. ταύτῃ γὰρ ἀναζωγραφῶν τὰ ἐξ ὑπαρ|χῆς καὶ ἀναπλάσσων αὖθις ἐκ παρθένου καὶ πνεύματος 61
τεκταίνεται τὸν αὐτόν, ἐπειδὴ καὶ κατ᾽ ἀρχάς, οὔσης παρθένου τῆς γῆς ἔτι καὶ ἀνηρότου, λαβὼν χοῦν τὸ λογικώτατον ἐπλάσατο ζῷον ἀπ᾽ αὐτῆς ὁ θεὸς ἄνευ σπορᾶς.

V. *Καί* μοι ἐχέγγυος μάρτυς καὶ σαφὴς ὁ προφήτης Ἱερεμίας παρίτω, »καὶ κατέβην εἰς τὸν οἶκον τοῦ κεραμέως« λέγων »καὶ ἰδοὺ αὐτὸς ἐποίει ἔργον ἐπὶ τῶν λίθων. καὶ διέπεσε τὸ ἀγγεῖον, ὃ αὐτὸς ἐποίει ἐν ταῖς χερσὶν αὐτοῦ. καὶ πάλιν ἐποίησεν αὐτὸ ἀγγεῖον ἕτερον, καθὼς ἤρεσεν ἐνώπιον αὐτοῦ τοῦ ποιῆσαι«. ἔτι γὰρ πηλουργούμενον τὸν Ἀδάμ, ὡς ἔστιν εἰπεῖν, καὶ τηκτὸν ὄντα καὶ ὑδαρῆ, καὶ μηδέπω φθάσαντα δίκην ὀστράκου τῇ ἀφθαρσίᾳ κραταιωθῆναι καὶ | ἀποπετρωθῆναι, ὕδωρ ὥσπερ καταλειβομένη καὶ καταστάζουσα διέλυ- 62
σεν αὐτὸν ἡ ἁμαρτία. διὸ δὴ πάλιν ἄνωθεν ἀναδεύων καὶ πηλοπλαστῶν τὸν αὐτὸν »εἰς τιμήν« ὁ θεός, ἐν τῇ παρθενικῇ κραταιώσας πρῶτον καὶ πήξας μήτρᾳ καὶ συνενώσας καὶ συγκεράσας τῷ λόγῳ, ἄτηκτον καὶ ἄθραυστον ἐξήγαγεν εἰς τὸν βίον, ἵνα μὴ πάλιν τοῖς τῆς φθορᾶς ἔξωθεν ἐπικλυσθεὶς ῥεύμασιν τηκεδόνα γεννήσας διαπέσῃ. —

6 Luk. 1, 35 — **7** Iren. Adv. haer. III, 21, 10 — **8** Gen. 2, 7 — **10** Symp. 2, 2. 7 S. 18, 5. 25, 9 — De res. I, 43, 5. Jerem. 18, 3. 4 — **18** De res. I, 44, 1. Hipp. In Dan. IV, 11, 5. De antichr. 26 — **19** II Tim. 2, 20. 21

1 *ἄνθρωπον* < M Al | *ἐν* vor *ἀκράτῳ* + M Ausgg. | *ἀκράσθω* w. e. sch. O (nicht M Al) | *θεότητι καὶ* undeutl. O **2** *θεὸν — πρεπωδ.* unleserl. O | *θεὸν — γὰρ*] *τὸν ἐν κάλλει* M Al **3** *καὶ τὸν πρ.* M Al | *τὸν πρ.* O 46 **4f** *τῆς ἀνθρ. ἄνθρ.*] *τῶν ἀνθρώπων* P Jh **7** *οὔσης — ἀνηρότου* Z. 8 < P **10** *ἱ|ερεμ.* P 165 (bis *διὸ δὴ* Z. 18, sowie einige Worte hernach, erneuert; war mit e. Flüssigkeit begossen) **11** *παρήτω* O Po Cb: *παρείτω* P **12** *ἐπὶ τὸν λίθον* P Al **13** *ἐποίει* O: *ἐποίησεν* P **13f** *ἀγγ. ἀστεῖον* P: *ἀστεῖον ἀγγ.* B **14** *καθὰ* B V, *καθὼ?* P | *τοῦ* < P **15** *καὶ τ. — ὑδαρῆ* < P, aber in P (u. B) halbe Zeile leer **16** *μήπω* O **16f** *κ. ἀποπετρ.*] *κ. ἀποπαγιωθῆναι* P: < B: *κ. παγιωθῆναι* Jh **17** *καταλαβομένη κ. κατασκήψασα* P **18** *πάλιν ἄν. ἀναδεύων*] leerer Raum in B, v. 2. Hd. in V; gehört nicht zu dem in P Erneuerten **19** *τὸν* < P **22** *ἔξωθεν* < B | *τηκεδόνα* P: *τηκεδόνας* O

καὶ ἐν τῇ περὶ τῆς ἀνευρέσεως δὲ τοῦ προβάτου φαίνεται ⟨τὰ αὐτὰ⟩
διδάσκων ὁ κύριός μου παραβολῇ, ἔνθα φησὶ πρὸς τοὺς παρεστηκό-
τας· »τίς ἐστιν ἐξ ὑμῶν ἄνθρωπος, ὃς ἔχει ἑκατὸν πρόβατα, κἂν
ἀπολέσῃ ἓν ἐξ αὐτῶν, οὐκ ἀφίησι τὰ ἐνενήκοντα ἐννέα ἐπὶ τοῖς ὄρεσι,
καὶ πορευθεὶς ἐπὶ | τὸ ἀπολωλὸς ζητεῖ αὐτὸ ἕως εὕρῃ; καὶ εὑρὼν 63
ἐπιτίθησιν ἐπὶ τοὺς ὤμους αὐτοῦ, καὶ ἐλθὼν εἰς οἶκον συγκαλεῖται
τοὺς φίλους καὶ τοὺς γείτονας, λέγων· συγχάρητέ μοι, ὅτι εὑρέθη τὸ
πρόβατόν μου τὸ ἀπολωλός.«

VI. Ἐπειδὴ γὰρ αὐτὸς ὡς ἀληθῶς ἦν τε καὶ ἔστιν, »ἐν ἀρχῇ«
ὢν »πρὸς τὸν θεὸν« καὶ »θεὸς« ὤν, ὁ »ἀρχιστράτηγος« καὶ »ποιμὴν«
τῶν κατ᾽ οὐρανόν, ᾧ πάντα πείθονται καὶ ὁμαρτοῦσι τὰ λογικά, καὶ
ποιμαίνων εὐτάκτως καὶ ἀριθμῶν τὰ πλήθη τῶν μακαρίων ἀγγέλων, . .
οὗτος γὰρ ἴσος καὶ τέλειος ἀριθμὸς ἀθανάτων ζῴων κατὰ γένη καὶ
φῦλα διῃρημένων, συμπαραληφθέντος ἐνταῦθα τῇ ποίμνῃ καὶ τοῦ
ἀνθρώπου· δεδημιούργητο | γὰρ δὴ καὶ αὐτὸς ἔξω φθορᾶς, ἵνα τὸν 64
βασιλέα γεραίρῃ πάντων καὶ ποιητὴν ἀντίφθογγα μελῳδῶν ταῖς τῶν
ἀγγέλων ἐξ οὐρανοῦ φερομέναις βοαῖς. ἀλλ᾽ ἐπεὶ συνέβη παρεληλυ-
θότα τὴν ἐντολὴν ὀλέθριον πτῶμα καὶ δεινὸν πεσεῖν, εἰς θάνατον
ἀναστοιχειωθέντα, διὰ τοῦτό φησιν ὁ κύριος ἑαυτὸν εἰς τὸν βίον ἐκ
τῶν οὐρανῶν ἐληλυθέναι, καταλελοιπότα τὰς τάξεις καὶ τὰ στρατό-
πεδα τῶν ἀγγέλων. ἀπεικονιστέον γὰρ τὰ μὲν ὄρη τοῖς οὐρανοῖς,

2 Iren. Adv. haer. III, 19, 3 — **3** Luk. 15, 4—6 — **9** Joh. 1, 1 — **10** Jos. 5, 14. Jes. 40, 11; vgl. Hos. 13, 4 — **19** vgl. Symp. 8, 7

1—8 u. **21—S. 33,3** Phot. Bibl. 237 S. 308b, 15ff — **9** Hier. PL 26, 135. Petr. Laod. S. 204

1 καὶ — παρεστηκότας Z. 2f] ὅτι τὸ ἐν τοῖς εὐαγγελίοις εἰρημένον παραβολικῶς Ph | ὡς καὶ Po Cb Jh | δὲ < Po Cb Jh | φαίν.] φέρεται nur scheinbar O | τὰ αὐτὰ + Kl **2** μου + O | παραβολήν O | ὁ κύριος μου nach φησὶ + P **3f** καὶ ἀπολέσει P Ph **4** ἓν unleserl. O | οὐκ — ἀπολωλὸς Z. 5] καὶ ἑξῆς Ph | ἐπὶ < P **6** αὐτοῦ Jh | (οἶ)κον unleserl. O **7** μοι unleserl. O **9** Ἐπειδὴ — ἀγγέλων Z. 21 < Ph | Ἐπειδὴ] P 165v | ἀληθῶς undeutl. O **11** οὐρανῶν B, ab. a. Rd. νὸν | πείθεται P | (ὁμαρ)τοῦσι (τὰ) λογικ(ὰ) unleserl. O | καὶ < P **12** ἀριθμῶν] κυβερνῶν P | τῶν μα(καρ.) unleserl. O | . .] ἑκατὸν εἶχε πρόβατα, od. mehr, ausgefallen Kl **13** οὗτος — καὶ unleserl. O | ἴσος] αὐτὸς M Al | (ζ)ώων — διῃρ. Z. 14 unleserl. O | κ. γ. — διῃρ. Z. 14 v. 2. Hd. M | γενεὰς Al (? M) **14** φῦλα] κατὰ φύλας Jh | διορισμένων? M, διορισμένος Al | ποίμνῃ O 46v **15** ἐδημιουργεῖτο P | δὴ vor καὶ < O Jh | ἔξω φθορᾶς < P **17** συμβαίνει P **19** αὐτὸν O **21** ἀπεικ. — ποιμήν S. 33, 3] ἐνενήκοντα ἐννέα μὲν πρόβατα τὰς οὐρανίους δυνάμεις φησὶν ἐκδέχεσθαι χρή, ἓν δὲ τὸ ἀπολωλὸς τὸν ἄνθρωπον ἤγουν τὴν ἀνθρωπείαν φύσιν, δι᾽ ἣν καὶ κατεληλυθέναι τὸν λόγον τοῦ πατρὸς ἐκ τῶν οὐρανῶν u. endet Ph

τὰ δὲ ἐνενήκοντα πρόβατα καὶ ἐννέα ταῖς δυνάμεσι καὶ »ταῖς ἀρχαῖς
καὶ ταῖς ἐξουσίαις«, ἃς καταλέλοιπεν ἀναζητῆσαι κατελθὼν τὸ ἀπο-
λωλὸς ὁ στρατηγὸς καὶ ποιμήν. ἔλειπε γὰρ ἄνθρωπος εἰς τὸν ὅμι-
λον ἐγκαταλεχθῆναι τούτων ἔτι καὶ τὸν ἀριθμόν, βαστάσαντος αὐτὸν
τοῦ | κυρίου καὶ ἀμφιεσαμένου, ἵνα δὴ μὴ πάλιν, ὥς ἔφην, ταῖς τρι- 65
κυμίαις καὶ ταῖς ἀπάταις τῆς ἡδονῆς περικλυσθεὶς καταποντωθῇ.
ταύτῃ γὰρ τὸν ἄνθρωπον ἀνείληφεν ὁ λόγος, ὅπως δὴ δι᾿ αὐτοῦ
καταλύσῃ τὴν ἐπ᾿ ὀλέθρῳ γεγονυῖαν καταδίκην, ἡττήσας τὸν ὄφιν.
ἥρμοζε γὰρ μὴ δι᾿ ἑτέρου νικηθῆναι τὸν πονηρόν, ἀλλὰ δι᾿ ἐκεί-
νου, ὃν δὴ καὶ ἐκόμπαζεν ἀπατήσας αὐτὸν τετυραννηκέναι· ὅτι μὴ
ἄλλως τὴν ἁμαρτίαν λυθῆναι καὶ τὴν κατάκρισιν δυνατὸν ἦν, εἰ μὴ
πάλιν ὁ αὐτὸς ἐκεῖνος ἄνθρωπος, δι᾿ ὃν εἴρητο τό »γῆ εἶ καὶ εἰς γῆν
ἀπελεύσῃ«, ἀναπαλαίσας ἀνέλυσε τὴν ἀπόφασιν τὴν δι᾿ αὐτὸν εἰς
πάντας ἐξενηνεγμένην, ὅπως, καθὼς »ἐν τῷ | Ἀδάμ« πρότερον »πάν- 66
τες ἀποθνήσκουσιν, οὕτω« δὴ πάλιν καὶ »ἐν τῷ« ἀνειληφότι »Χρι-
στῷ« τὸν Ἀδὰμ »πάντες ζῳοποιηθῶσιν«.

VII. Καὶ περὶ μὲν τοῦ τὸν ἄνθρωπον ὄργανον γεγονότα καὶ ἔν-
δυμα τοῦ μονογενοῦς τοῦτο ἀπειργάσθαι, ὅπερ ἦν αὐτὸς ὁ εἰς αὐτὸν
εἰσοικισθείς, σχεδὸν ἤδη μοι δοκεῖ τέλος ἔχειν· τὸ δὲ ὅτι μήτε ἀνι-
σότης ἐστὶ μήτε μὴν ἀναρμοστία πάλιν ἐξ ἀρχῆς διὰ βραχέων ἐπι-
σκεπτέον. τὸ γὰρ αὐτοφύσει καλὸν καὶ αὐτοφύσει δίκαιον καὶ ὅσιον,
οὗ τὰ ἄλλα κατὰ μετοχὴν γίνεται καλά, τὴν σοφίαν ὁ λέγων τυγχά-
νειν μετὰ τὸν θεὸν ὀρθότατα λέγει, τὸ δὲ αὖ ἀνόσιον καὶ ἄδικον

1 vgl. Ephes. 3, 10. Kol. 1, 16 — **6** vgl. Mt. 13, 22. Luk. 8, 14 — **9** C. Porph. 1, 2. De autex. 20, 4. 21, 8. Iren. Adv. haer. V, 21, 1 — **12** Gen. 3, 19 — **14** I Kor. 15, 22 — **19** Symp. S. 25, 2f. 42, 3f. S. 182 Al — **21** Plato Symp. 211 B — **22** vgl. Plato Phileb. 34 A

1 ἐνε. ἐνν. πρόβατα P **3** ἄνθρωπον P **3f** τ. ὅμ. Kl wie 69, 24; 77, 20: τὴν ἀγέλην zuvor Bo: τὴν βίβλον O P Ausgg. **4** ταύτὴν P | βαστάξαντος P **5** ἀμφιασαμένου O | μὴ] καὶ B, corr. v. 1. Hd. a. Rd. in μὴ | ὡς ἔφην nach τρικυμαίς O **6** τῆς ἡδονῆς < P | περικλ. P 166 **7** δι᾿ αὐτοῦ B V (? P): < O **9** τὸ vor μὴ + P **9f** δι᾿ ὃν δὴ O **12** τό < P **13** ἀπελ.] πορεύσῃ B | ἀναπαλαίσας O, vgl. C. Porph. 1, 2: ἀναπλασθεὶς P **14f** πάντες πρότερον viell. richtig O **18** ἀπειργάσθαι w. e. sch. O·Al, ἀπεργάσασθαι P | ἦν] καὶ Po Cb Jh **19** ὅτι < P **20** μὴν üb. d. Lin. P **21f** Pl (τὸ καλὸν) αὐτὸ . . ὄν, τὰ δὲ ἄλλα πάντα καλὰ ἐκείνου μετέχοντα **21** αὐτὸ φύσει beidemal O | καὶ unleserl. O **22** γίνονται O **22f** Pl λέγων ὀρθῶς ἂν τις λέγοι | τυγχάνειν unleserl. O **23** μετὰ u. θεὸν undeutl. O, τὸν w. e. sch. < O (auch M Jh) | θεοῦ Jh | ὀρθότ . τ . O

καὶ πονηρὸν τὴν ἁμαρτίαν. δύο γὰρ τὰ εἰς ἄκρον ἀλλήλοις ἐναν-
τία | ζωὴ καὶ θάνατος, ἀφθαρσία καὶ φθορά. ἰσότης μὲν γάρ ἐστιν 67
ἡ ζωή, ἀνισότης δὲ ἡ φθορά, καὶ ἁρμονία μὲν ἡ δικαιοσύνη καὶ ἡ
φρόνησις, ἀναρμοστία δὲ ἡ ἀδικία καὶ ἡ ἀφροσύνη. ὁ δὲ ἄνθρωπος,
τούτων ὢν μεταξύ, οὔτε αὐτὸ τοῦτο δικαιοσύνη οὔτε μήν ἐστιν ἀδι-
κία· ἀλλὰ τῆς ἀφθαρσίας ἐν μέσῳ βεβηκὼς καὶ τῆς φθορᾶς, εἰς ὁπο-
τέραν ⟨ἂν⟩ αὐτῶν νεύσας προσκλιθῇ, εἰς τὴν τοῦ κρατήσαντος μετα-
βάλλεσθαι λέγεται φύσιν. ἐκκλίνας μὲν γὰρ εἰς τὴν φθορὰν φθαρτὸς
γίνεται καὶ θνητός, εἰς δὲ τὴν ἀφθαρσίαν ἄφθαρτος καὶ ἀθάνατος.
μεθόριος γὰρ τοῦ »τῆς ζωῆς« ξύλου καὶ τοῦ γνωστοῦ »καλοῦ τε καὶ
πονηροῦ« τεθείς, οὗπερ ἀπεγεύσατο τῶν καρπῶν, εἰς τὴν τούτου καὶ
με|τεβλήθη μορφήν, οὔτε »τὸ τῆς ζωῆς ξύλον« αὐτὸς ὢν οὔτε τὸ τῆς 68
φθορᾶς, ἀλλὰ μετοχῇ μὲν καὶ παρουσίᾳ φθορᾶς θνητὸς φανείς, προσ-
οικειώσει δὲ καὶ ἀλοιφῇ ζωῆς ἄφθαρτος πάλιν καὶ ἀθάνατος. ὥς που
καὶ Παῦλος ἐδίδαξεν εἰπών· »οὐ γὰρ ἡ φθορὰ κληρονομήσει τὴν
ἀφθαρσίαν«, οὐδὲ ὁ θάνατος τὴν ζωήν, φθορὰν μὲν καὶ θάνατον
αὐτὸ τὸ φθεῖρον ὁρισάμενος εἰκότι λόγῳ καὶ τὸ ἀποκτεῖνον, ἀλλ' οὐ
τὸ φθειρόμενον καὶ τὸ θνῆσκον, ἀφθαρσίαν δὲ καὶ ζωὴν αὐτὸ τὸ
ἀπαθανατίζον καὶ ζῳοποιοῦν, ἀλλ' οὐ τὸ ἀπαθανατιζόμενον καὶ
ζῳοποιούμενον. ὥστε οὔτε ἀναρμοστία καὶ ἀνισότης ὁ ἄνθρωπός
ἐστιν οὔτε μὴν ἰσότης καὶ εὐαρμοστία· ἀλλ' ὅτε μὲν ἐδέξατο τὴν
ἀναρμοστίαν, ὅπερ ἐστὶ τὴν | παράβασιν καὶ τὴν ἁμαρτίαν, γέγονεν 69
ἀνάρμοστος καὶ ἀπρεπής· ὅτε δὲ τὴν ἁρμονίαν, τουτέστι τὴν δι-
καιοσύνην, γέγονεν εὐάρμοστον ὄργανον καὶ εὐπρεπές, ὅπως ὁ κύ-
ριος, ἡ ἀφθαρσία νικήσασα τὸν θάνατον, εὐήχως τὴν ἀνάστασιν μελῳ-

4 Plato Phaed. 93 E — **5** Plato Symp. 202 B — vgl. Tatian 13 — **7** Plato Tim. 90 BC — **8** De resurr. II, 18, 2. 3 (Just. mart.) — **10** Gen. 2, 9 — **13** vgl. Gen. 2, 17 — **15** De resurr. II, 18, 5 — I Kor. 15, 50 — **23** vgl. Plato Lach. 188 D

1 (ἁμαρ)τίαν unleserl. O | *δύο* P 166v **2** (θά)νατος — φθ(ορά) unleserl. O | *ἰσότης* O 47 **4** Pl *εἴπερ ἡ μὲν κακία ἀναρμοστία, ἡ δὲ ἀρετὴ ἁρμονία εἴη* | *ἡ ἀφροσύνη καὶ ἡ ἀδικία* B **5f** Pl *μὴ εἶναι ἀγαθόν . ., μηδέν τι μᾶλλον . . κακὸν εἶναι, ἀλλά τι μεταξὺ . . τούτοιν* **6f** *ὁπότερον* P Jh: + *ἂν* Wd **7** *αὐτὸ νεύσας* P | *προσκλίθη* P: *προεκλίθη* B V **10** *μεθόρι°* = *μεθόριος* O: *μεθόριον* Al Jh **11** (ἀπε)γεύσατο unleserl. O | *τὸν καρπὸν* O, ab. vgl. unt. S. 41, 10 **14** *ὥς που* O: *ὥσπερ* P Jh **15** *ὁ* vor *Παῦλος* + Cb Jh | *ἐδίδαξεν εἰπών* O: *ἐδίδαξε λέγων* P Jh **16** *οὐδ'* O **17** *ἀποκτεννύον* O **18** *τὸ* vor *θνῆσκον* + O **19** *ἀθανατίζον* P | *ἀθανατιζόμενον* P 167 (u. B) **23** *καὶ* vor *ἀνάρ.* + O | Pl *ἁρμονίαν . . ἡρμοσμένος* **23f** (δικαιοσ)ύνην unleserl. O **25** *ἡ*] B a. Rd. *τῇ* | εὐ(ήχως) unleserl. O

δήσῃ τῇ σαρκί, μὴ ἐάσας αὐτὴν κληρονομηθῆναι πάλιν ὑπὸ τῆς φθορᾶς. καὶ μὲν δὴ καὶ περὶ τούτων αὐτάρκως ἤδη λελέχθω.

VIII. *Προγεγύμνασται γὰρ μετὰ συστάσεων οὐκ εὐκαταφρονήτων ἐκ τῆς γραφῆς ὡς ἄρα ὁ πρωτόπλαστος οἰκείως εἰς αὐτὸν ἀναφέρεσθαι δύναται τὸν Χριστόν, οὐκέτι τύπος ὢν καὶ ἀπεικασία μόνον καὶ εἰκὼν τοῦ μονογενοῦς, ἀλλὰ καὶ αὐτὸ τοῦτο σοφία γεγονὼς καὶ λόγος. δίκην γὰρ ὕδατος ὁ ἄνθρωπος συγκερασθεὶς τῇ σοφίᾳ καὶ* 70 *τῇ ζωῇ τοῦτο γέγονεν, ὅπερ ἦν αὐτὸ τὸ εἰς αὐτὸν ἐγκατασκῆψαν ἄκρατον φῶς. ὅθεν ὁ ἀπόστολος εὐθυβόλως εἰς Χριστὸν ἀνηκόντισε τὰ κατὰ τὸν Ἀδάμ. οὕτως γὰρ ἂν μάλιστα ἐκ τῶν ὀστῶν αὐτοῦ καὶ τῆς σαρκὸς τὴν ἐκκλησίαν συμφωνήσαι γεγονέναι, ἧς δὴ χάριν καταλείψας τὸν πατέρα τὸν ἐν τοῖς οὐρανοῖς κατῆλθεν ὁ λόγος προσκολληθησόμενος τῇ γυναικὶ καὶ ὕπνωσε τὴν ἔκστασιν τοῦ πάθους, ἑκουσίως ὑπὲρ αὐτῆς ἀποθανών, »ὅπως αὐτὸς ἑαυτῷ παραστήσῃ τὴν ἐκκλησίαν ἔνδοξον καὶ ἄμωμον, καθαρίσας τῷ λουτρῷ« πρὸς ὑποδοχὴν τοῦ νοητοῦ καὶ μακαρίου σπέρματος, ὃ σπείρει μὲν αὐτὸς ὑπηχῶν καὶ καταφυτεύων ἐν τῷ βάθει τοῦ νοός, ὑποδέχεται δὲ καὶ μορφοῖ* 71 *δίκην γυναικὸς ἡ ἐκκλησία εἰς τὸ γεννᾶν τὴν ἀρετὴν καὶ ἐκτρέφειν. ταύτῃ γὰρ καὶ τό »αὐξάνεσθε καὶ πληθύνεσθε« πληροῦται προσηκόντως, εἰς μέγεθος καὶ κάλλος καὶ πλῆθος αὐξανομένης καθ᾽ ἡμέραν αὐτῆς διὰ τὴν σύνερξιν καὶ τὴν κοινωνίαν τοῦ λόγου συγκαταβαίνοντος ἡμῖν καὶ νῦν ἔτι καὶ ἐξισταμένου κατὰ τὴν ἀνάμνησιν τοῦ πάθους. οὐ γὰρ ἂν ἄλλως ἡ ἐκκλησία συλλαβεῖν τοὺς πιστεύοντας καὶ ἀναγεννῆσαι »διὰ τοῦ λουτροῦ« δύναιτο »τῆς παλιγγενεσίας«, ἐὰν*

2 Plato Tim. 89 D — **10** vgl. Gen. 2, 24. 21 — **14** Ephes. 5, 27. 26 — **18** Plato Symp. 209 C E — **19** Gen. 1, 28 — **24** Tit. 3, 5

13 Nilus Epist. I 26 PGr 79, 92 C

2 *καὶ περὶ τούτων μὲν δή?* Wd | *αὐτάρκως* unleserl. O: *ταῦτα* Al Jh **3** *συστασ . . .* O, *συστάσεως* M Al | *οὐκ εὐκαταφρ.* unleserl. O: *καὶ σωφροσύνης* M Al **4** *(πρω)τόπλαστος οἰκείως* unleserl. O | *οἰκ.] δικαίως* M Al **5** *δύναιτο* P | *ἀπεικασία* vgl. o. S. 30, 2 u. De lepra 6, 7: *ἀπείκασμα* (a. Rd. *ἀπεικασία*) B Jh | *μόνον* unleserl. O **6** *τ. μονογ.* auch O: + *υἱοῦ* M Al | *ἀλλὰ — γεγονὼς* unleserl. O: *ἀλλ᾽ αὐτὸς ὁ μονογενὴς υἱὸς* (2. Hd.) M Al **7** *ὕδ(ατ)ος* unleserl. O | *ὁ ἄνθρ. συγκ.* O 47v: *συγκ. ὁ ἄνθρ.* P Jh **9** Pl Pol. VIII, 545 A *ἡ ἄκρατος δικαιοσύνη* | *ἀνηκόντησε* P O **10** *ὀστέων* O **11** *συμφωνήσῃ* O P: *συμφωνήσει* Jh **13** |*ὕπνωσεν* P 167v **13f** *(ἑκουσ)ίως* unklar O **18** Pl *τίκτει καὶ γεννᾷ . . καὶ . . συνεκτρέφει . . . γεννήσαντες παντοίαν ἀρετήν* **19** d. 1. *καὶ* < O V **20** *καθ᾽ ἡμ. αὐξ.* P Jh **21** *τὴν* vor *κοινωνίαν* < B Jh **22** *ἔτι καὶ νῦν* P Jh **24** *τοῦ* < P | *τῆς παλιγγενεσίας δύν.* P

μὴ καὶ δι' αὐτοὺς ὁ Χριστὸς κενώσας ἑαυτόν, ἵνα χωρηθῇ κατὰ τὴν
ἀνακεφαλαίωσιν, ὡς ἔφην, τοῦ πάθους, πάλιν ἀποθάνῃ καταβὰς ἐξ
οὐρανῶν καὶ προσκολληθεὶς τῇ ἑαυτοῦ γυναικί, τῇ ἐκκλησίᾳ, | παρά- 72
σχοι τῆς πλευρᾶς ἀφαιρεῖσθαι τῆς ἑαυτοῦ δύναμίν τινα, ὅπως αὐξη-
θῶσιν οἱ ἐν αὐτῷ οἰκοδομηθέντες ἅπαντες, οἱ γεγεννημένοι διὰ τοῦ
λουτροῦ, ἐκ τῶν ὀστῶν καὶ ἐκ τῆς σαρκός, τουτέστιν ἐκ τῆς ἁγιω-
σύνης αὐτοῦ καὶ ἐκ τῆς δόξης προσειληφότες. ὀστᾶ γὰρ καὶ σάρκα
σοφίας ὁ λέγων εἶναι σύνεσιν καὶ ἀρετὴν ὀρθότατα λέγει, πλευρὰν
δὲ »τὸ πνεῦμα τῆς ἀληθείας« τὸ παράκλητον, ἀφ' οὗ λαμβάνοντες
εἰς ἀφθαρσίαν ἀναγεννῶνται προσηκόντως οἱ πεφωτισμένοι. ἀδύνα-
τον δὲ τοῦ πνεύματος τοῦ ἁγίου μετασχεῖν τινα καὶ μέλος καταλε-
χθῆναι Χριστοῦ, ἐὰν μὴ πρότερον καὶ ἐπὶ τούτου συγκατελθὼν ὁ
λόγος ἐκστῇ κοιμηθείς, ἵνα τὴν ἀνανέωσιν καὶ τὸν ἀνακαινισμὸν συν-
εξαναστὰς | τοῦ ὕπνου τοῦ κεκοιμημένου καὶ αὐτὸς μεταλαβεῖν 73
δυνηθῇ, πνεύματος ἀναπλησθείς. τοῦτο γὰρ κυρίως ἂν ἡ πλευρὰ
λέγοιτο τοῦ λόγου, »τὸ πνεῦμα τῆς ἀληθείας« τὸ ἑπτάμορφον κατὰ
τὸν προφήτην· ἀφ' οὗ λαμβάνων ὁ θεὸς μετὰ τὴν ἔκστασιν τοῦ Χρι-
στοῦ, ὃ δή ἐστι μετὰ τὴν ἐνανθρώπησιν καὶ τὸ πάθος, τὴν »βοηθὸν«
αὐτῷ κατασκευάζει, λέγω δὴ τὰς ἡρμοσμένας αὐτῷ καὶ νενυμφευμέ-
νας ψυχάς. ἔστι γὰρ ὅτε πολλαχῶς αὐτὸ τὸ ἄθροισμα καὶ τὸ στῖφος

1 Phil. 2, 7 — **2** vgl. Ephes. 1, 10 — **3** Gen. 2, 24. 21. 1, 28 — **4** Ephes. 2, 21 (vgl. 5, 26) — **9** Joh. 15, 26 — **13. 17** vgl. Gen. 2, 21 — **16** Joh. 15, 26 — Jes. 11, 2 — **18** Gen. 2, 18 — **19** II Kor. 11, 2

2 ff Nilus a. a. O. — **7 ff** Nilus Epist. I 254 PGr 79, 176 D

1 *καὶ* unleserl. O | *δι' αὐτοὺς* O: *διὰ τούτους* P **2 ff** Nilus *μέλλειν ὑπνοῦν τὸν ἀνθρώπινον θάνατον ἐν τῷ σταυρῷ, ὅπως ἐκ τῆς ἁγίας αὐτοῦ πλευρᾶς . . οἰκοδομηθῇ ἡ νοητὴ νύμφη αὐτοῦ* **3** (*προσκολλη*)*θεὶς* unleserl. O: *προσκολληθῇ* M Al | *ἑαυτοῦ τῇ* O | *γυναικῇ* B **4** *τῆς* vor *ἑαυτ.* undeutl. O | *δυνάμει τινὶ* P **5** *οἰκοδ. ἐν αὐτῷ* O | *τοῦ* < O **6** (*λου*)*τροῦ* undeutl. O | *ἐκ τῶν* P 168 | (*σαρ*)*κός* unleserl. O **6 f** *ἁγιοσύνης* B **7** *γὰρ* unleserl. O | *σάρκας* O **7 ff** Nil. *ἐκ τῶν σαρκῶν αὐτοῦ κ. τ. ὀστέων ἐσμὲν διὰ τὸ μετέχειν Χριστοῦ κ. συνηνῶσθαι αὐτῷ ἐν πίστει κ. γνώσει κ. ἀρεταῖς* **8** (*λέγε*)*ι* unleserl. O **9** (*ἀληθ*)*είας* unleserl. O | *τὸ*? O **10** (*ἀναγεννῶντ*)*αι* (*προση*)*κόντως οἱ πεφωτισμένοι* unleserl. O | *οἱ* < M Al **11** (*με*)*λος* — *ἐ*(*ὰν*) unleserl. O **13** *κοιμηθεὶς* — *τὴν* unleserl. O **13 f** *συνεξαναστὰς* undeutl. O **14** *τοῦ ὕπνου* unleserl. O: < M Al | *τοῦ κεκοιμ.* sehr undeutl. O: *τῷ ὑπὲρ αὐτοῦ κεκοιμωμένῳ* M Ausgg. | *κ. αὐτ. μεταλ.* sehr undeutl. O **15** *δυν. πν. ἀναπλ.* unleserl. O | *πνεύμ. ἀναπλ.*] *τῆς ἀναπλάσεως* M Al | *τοῦτο γὰρ* undeutl. O | *κυρίως ἂν*] unleserl. O: *πάντως* M Al | *ἡ πλευρὰ* O 48

ἀγεληδὸν τῶν πεπιστευκότων ἐκκλησίαν οὕτως ὀνομάζουσιν αἱ γραφαί, τῶν τελειοτέρων κατὰ προκοπὴν εἰς ἓν πρόσωπον καὶ σῶμα τὸ τῆς ἐκκλησίας ἀναγομένων. οἱ μὲν γὰρ κρείττονες καὶ τρανότερον σπάσαντες ἤδη τὴν ἀλήθειαν, οὗτοι διὰ τὴν | τελείαν κάθαρσιν καὶ πίστιν 74 ἀποστερωθέντες τῶν τῆς σαρκὸς ἀτοπημάτων ἐκκλησία γίνονται καὶ »βοηθὸς« τοῦ Χριστοῦ, »παρθένος« ὥσπερ κατὰ τὸν ἀπόστολον αὐτῷ καθηρμοσμένοι τε καὶ νενυμφευμένοι, ἵνα τὴν καθαρὰν τῆς διδασκαλίας ὑποδεξάμενοι καὶ γόνιμον σπορὰν συνεργήσωσι βοηθοῦντες τῷ κηρύγματι πρὸς τὴν τῶν λοιπῶν σωτηρίαν. οἱ δὲ ἀτελεῖς ἔτι καὶ ἀπαρχόμενοι εἰς σωτηρίαν τῶν μαθημάτων ὠδίνονται καὶ μορφοῦνται ὥσπερ ὑπὸ μητράσι πρὸς τῶν τελειοτέρων, ἔστ' ἂν ἀποκυηθέντες ἀναγεννηθῶσιν εἰς μέγεθος καὶ κάλλος ἀρετῆς, καὶ πάλιν αὖ κατὰ προκοπὴν ἐκκλησία καὶ οὗτοι γεγονότες εἰς ἑτέρων τόκον ὑπουργήσωσι τέκνων καὶ ἀνατροφήν, μήτρας δίκην ἐν τῷ | δοχείῳ 75 τῆς ψυχῆς τὸ θέλημα τελεσφορήσαντες ἀλώβητον τοῦ λόγου.

IX. Ἐπισκέψασθαι γὰρ χρὴ καὶ τὰ περὶ τὸν ἀοίδιμον Παῦλον, ὅτι ὁπότε οὐδέπω »τέλειος« οὗτος ἦν »ἐν Χριστῷ«, γεννᾶται πρότερον καὶ γαλουχεῖται, εὐαγγελιζομένου καὶ ἀνακαινίζοντος αὐτὸν Ἀνανίου τῷ βαπτίσματι, καθὼς ἐν ταῖς Πράξεσιν ἡ ἱστορία περιέχει· ὅτε δὲ ἠνδρώθη καὶ ᾠκοδομήθη ἤδη εἰς τελειότητα πνευματικὴν ἀναπλασθεὶς καὶ »βοηθὸς« ἀπειργάσθη καὶ »νύμφη« τοῦ λόγου, τὰ σπέρματα τῆς ζωῆς ὑποδεξάμενος καὶ συλλαβών, τὸ τηνικαῦτα ὁ πρότερον χρηματίσας παιδίον ἐκκλησία γίνεται καὶ μήτηρ, ὠδίνων καὶ αὐτὸς τοὺς δι' αὐτοῦ τῷ κυρίῳ πεπιστευκότας, ἔστ' ἂν καὶ ἐν τούτοις ὁ Χριστὸς μορφωθεὶς ἀποτεχθῇ. »τεκνία« γάρ »μου« φησίν »οὓς πάλιν ὠδίνω, ἄχρις 76

6 Gen. 2, 18 — II Kor. 11, 2 — **10** vgl. Gal. 4, 19 — **17** Kol. 1, 28 — **18** Act. 9, 17f — **20** I Kor. 13, 11. 10 — **21** Gen. 2, 18. Hohel. 4, 8ff — **25** Gal. 4, 19

5 vgl. z. B. Makar. Aeg. hom. 12, 15. PGr 34, 566 — **16. 25**—S. **38, 2** Phot. Bibl. 237 S. 308b, 11—14

1 ἀγεληδὸν + O | (ἐκκλη)σίαν οὕτως unleserl. O (οὕτως <Al, ? M) **2** (πρόσω)πον unleserl. O **3** τρανώτερον P, außer τρ unleserl. O **4** διὰ P 168v | πίστην B **5** ἀποστ. Wd: ἀποστειρωθέντες O P Jh | τῆς < O | ἐκκλησίαι O **8** συνεργήσωμεν P **10** τ. μαθ. εἰς σωτ. Po Cb Jh | εἰς σωτηρίαν < O **13** ἕτερον O | τόκον] τόπον P **16** ἐπισκέψασθε P | χρὴ < P | περὶ O: κατὰ P Jh | Παῦλον] καθὼς καὶ Παῦλος βοᾷ Ph, vgl. zu S. 38, 15 **17** ὁπότε < P **21** (ἀπ)ειργάσθη (κ.) νύμφ(η) unleserl. O **22** (ὑποδε)ξάμενος κ. συλλαβών unleserl. O | ὑπο|δεξ. P 169 | τὸ vor τηνικ. + O **23** παιδίον — μήτηρ unleserl. O γίγνεται P (nicht B) **24** τῷ κυρ. — ἂν unleserl. O | ἔστ' ἂν] ἐπειδὰν M Al **25** ἀποτεχθῇ unleserl. O | τεκνία μου undeutl. O: τέκνα καλῶν τοὺς οὕτω δι' αὐτοῦ γεννηθέντας· τέκνα γάρ Ph | μου γαρ O | φησίν — ἐγέννησα S. 38, 2 auch Ph | οὓς π. ὠδίνω unleserl. O, leerer Raum in M | ἄχρις] ἕως O

οὗ μορφωθῇ Χριστὸς ἐν ὑμῖν« καὶ πάλιν »ἐν γὰρ Χριστῷ Ἰησοῦ διὰ τοῦ εὐαγγελίου ἐγὼ ὑμᾶς ἐγέννησα«. οὐκοῦν ταύτῃ συνέστηκεν εἰς τὴν ἐκκλησίαν ἀναφέρεσθαι καὶ τὸν Χριστὸν τὸ κατὰ τὴν Εὔαν θεώρημα καὶ τὸν Ἀδάμ. τοῦτο γὰρ »τὸ μέγα μυστήριον« ὡς ἀληθῶς καὶ ὑπερκόσμιον, ὃ ἐγὼ δι' ἀσθένειαν καὶ ἀμβλύτητα νοὸς κατ' ἀξίαν τε καὶ μέγεθος εἰπεῖν ἀδυνατῶ. ὅμως δ' οὖν ἐπιχειρητέον· λέγειν γὰρ ἑπόμενον ἂν εἴη λοιπὸν δὴ καὶ τὰ καθεξῆς πρὸς ὑμᾶς.

X. Ὁ γάρ τοι Παῦλος εἰς ἁγιασμὸν ἐκκαλούμενος πάντας καὶ
σωφροσύνην, ταύτῃ τὸ κατὰ τὸν πρωτόπλαστον καὶ τὴν Εὔαν | κατὰ 77
δευτέραν ἐπαπόρησιν εἰς Χριστὸν ἀνηκόντισε καὶ τὴν ἐκκλησίαν πρὸς τὸ τοὺς ἀνεπιστήμονας κατασιγᾶσθαι γυμνουμένους προφάσεων. ἀκολασταίνοντες γὰρ διὰ τὰς ὑπερβαλλούσας ῥύσεις ἐν αὐτοῖς τῶν ἡδυπαθειῶν παρὰ τὸν ὀρθόδοξον βιάζεσθαι τολμῶσι λογισμὸν τὰς γραφάς, ὥσπερ ἔρυμα προανατείνοντες ἀκρασίας τό τε »εἶπεν ὁ θεός· αὐξάνεσθε καὶ πληθύνεσθε« καὶ τό »ἕνεκεν τούτου καταλείψει ἄνθρωπος τὸν πατέρα αὐτοῦ καὶ τὴν μητέρα«, οὐδὲ αἰσχύνονται κατατρέχοντες τοῦ πνεύματος, ἀλλ' ὥσπερ ἐπὶ τούτῳ γεγονότες, ἐντυφόμενον ἔτι καὶ ἐνθωπεύοντα τὸν οἶστρον ἀναρριπίζουσιν ἐξάπτοντες ἐρεθι-
σμοῖς. διὸ δὴ μάλα δριμέως τὰς ἐπικλόπους ταύτας | αὐτῶν κακοφρο- 78
σύνας τε καὶ πεποιημένας προφάσεις ἐκκόπτων, ἐλθὼν εἰς τὸ διατάξασθαι, πῶς δέοι προσφέρεσθαι τοὺς ἄνδρας ταῖς γυναιξί, καὶ ἀποφηνάμενος, ὅτι οὕτως ὥσπερ καὶ ὁ Χριστὸς τῇ ἐκκλησίᾳ, »ἑαυτὸν παραδιδοὺς« ὑπὲρ αὐτῆς, »ἵνα αὐτὴν ἁγιάσῃ καὶ καθαρίσῃ τῷ λουτρῷ

1 I Kor. 4, 15 — **3. 10** Ephes. 5, 32 — **8** vgl. I Tim. 2, 15 — **14** Gen. 1, 28. 2, 24 — **18** vgl. De lepra 5, 2 — **22** Ephes. 5, 25f

15ff Phot. Bibl. 237 S. 308b, 7—10

1 *μορφ.—πάλιν* leerer Raum M | *μορφ.—ὑμῖν* Z. 2 unleserl. O | *Χρ. ἐν ὑ. μορφ.* Ph **1f** *ἐγὼ ὑ. ἐγένν. διὰ τ. εὐαγγ.* B **2** *εὐαγγελίου* O 48v | *ν εἰς* unleserl. O **4** *μα κ. τὸν* unleserl. O **5** *ὑπ . . κόσμιον* O **7** *τὰ καθεξῆς* O: *τὰ ἑξῆς* P Jh **10** *ἀνηκόντησε* P **11** *ἀνεπηστήμονας* B | *γυμνουμένους* O: *γυμνοὺς* P Jh mit Pl Pol. IX, 577 B **12f** *ἡδυπαθημάτων* O **14** *τό τε*] *τε* < O: *ὅτι* Al **15ff** *αὐξάνεσθε*] *ἀλλὰ καὶ τὸ »αὐξάνεσθε καὶ πληθύνεσθε« οὐκ ἐπὶ τῶν ἐκ σπέρματος καὶ μίξεως γεννωμένων ἀνθρώπων καὶ σιτίοις αὐξανομένων* (*αὐξομ.* A) *φησὶν εἰρῆσθαι μόνον, ἀλλὰ καὶ* (< A) *περὶ τῶν κατὰ πνεῦμα τελειουμένων καὶ γεννωμένων, καθὼς καὶ Παῦλος* usw. (s. ob. S. 37, 16) Ph **16** *αὐτοῦ* nach *πατέρα* + O | *οὐδὲ* P 169v **17** (*ὥσ*)*περ* unleserl. O, *ὡς* M | *ἐπὶ τούτω* O: *ἐπὶ τοῦτο* P | *ἐντυφφόμενον* (ab. m. Zeich., daß ein *φ* zu tilgen) B: *ἐντυφώμενον* M Al (nicht O) **18** *ἐνθωκεύοντα* Cb: *ἐμφωλεύοντα* Jh **19** *καὶ* vor *μάλα* + B Jh **21** *καὶ* vor *ἀποφ.* < Jh **22** *καὶ* vor *ὁ* < P **23** *παραδιδοὺς* P: *παραδοὺς* O | *κα . . ρ . σας* O: *καὶ καθαρίσῃ* P

τοῦ ὕδατος ἐν ῥήματι«, ἀνέδραμεν εἰς τὴν Γένεσιν ἐπιμνησθεὶς τῶν περὶ τὸν πρωτόπλαστον ῥητῶν, ἐξομαλίζων εἰς τὸν προκείμενον αὐτῷ καὶ αὐτὰ νοῦν τῆς ὑποθέσεως, ὅπως μὴ παράσχῃ λαβὴν τοῖς κεφαλαίοις καταχρῆσθαι τούτοις τοὺς πρεσβεύοντας προφάσει τεκνογονίας σωμάτων παρατριβάς.

XI. *Ἐπισκέψασθε γὰρ ὅτι σωφρονεῖν, ὦ παρθένοι, κατὰ κράτος θέλων τοὺς πεπιστευκότας διὰ πολλῶν αὐτοῖς τεκμηρίων ὑπεμφαίνειν πειρᾶται τὸ ἀξίωμα τῆς ἁγνείας· ὁτὲ | μέν »περὶ δὲ ὧν ἐγράψατέ* 79
μοι« λέγων »καλὸν ἀνθρώπῳ γυναικὸς μὴ ἅπτεσθαι«, αὐτόθεν δείκνυσι ἤδη περιφανῶς τὸ μὴ προσψαύειν γυναικὸς εἶναι καλόν, προτάξας αὐτὸ καὶ προεκθέμενος ἀπολελυμένως. εἶτα τὴν ἀσθένειαν αὖθις συνιδὼν καὶ τὴν ὑπέκκαυσιν τῶν ἀκρατωτέρων τὴν εἰς συνουσίαν, συνεχώρησε τοῖς μὴ δυναμένοις ἄρχειν σαρκὸς χρῆσθαι ταῖς ἑαυτῶν ὁμεύνοις μᾶλλον ἢ παραπίπτοντας ἀσχημόνως ἐκχεῖσθαι περὶ πορνείας. ἀμέλει μετὰ τὸ ἐπιτρέψαι ταῦτα παρήγαγεν εὐθέως τόδε »ἵνα μὴ πειράζῃ ὑμᾶς ὁ σατανᾶς διὰ τὴν ἀκρασίαν«, ὅπερ ἐστίν· εἰ δὲ μὴ δύνασθε, ὦ οὗτοι, παντάπασι σωφρονεῖν διὰ τὴν ἀκρασίαν καὶ τὴν ὑγρότητα τῶν σωμάτων, | ἐπέτρεψα μᾶλλον ταῖς σφῶν αὐτῶν 80
κοινωνεῖν γαμεταῖς, καὶ ἵνα μὴ ἐγκράτειαν ἐπαγγέλλεσθαι νομιζόμενοι πειράζησθε συνεχῶς ὑπὸ τοῦ πονηροῦ, εἰς ἀλλοτρίας ἐκφλεγόμενοι.

5 vgl. De res. I, 61, 1 — **8** I Kor. 7, 1. — **16** I Kor. 7, 5 — **18** Plato Tim. 86 D — vgl. Symp. S. 300 Al

1 *ὕδατο .* O | *Γένε(σιν ἐπι)μνησ(θεὶς)* unleserl. O **2** *(ἐξομαλί)ζων — προκείμ(ενον)* unleserl. O **3** *(ὑποθέσε)ως — παράσχῃ* unleserl. O | *βλάβην* P **4** *κεφαλαίοις* < O | *καταχρήσασθαι* viell. richtig P Jh | *(τού)τοις* O | *τοὺς* < O **4f** *(πρεσβεύον)τας — τεκν(ογονίας)* unleserl. O **4** *πρεσβεύουσι* Al, corrig. in M | *προφ.] τὰς περὶ* M Al **5** *παρατριβάς* O De res. I, 61: *περιτριβάς* P, *διατριβὰς* Al **6** *γὰρ — κα(τὰ)* unleserl. O **7** *(θέ)λων* unleserl. O | *(πεπιστευ)κότας — ἁγνείας* Z. 8 (außer *τεκμηρίων*) unleserl. od. sehr undeutl. O **7f** *ὑπεμφ. πειρ.] ὑπεφήνατο ὁρᾶσθαι* M Al **8** *ὁτὲ* O 49 | *μέν περὶ* unleserl. O | *ἔγραψε* B **9** *μοι* < P | *λέγων* u. *ἀνθρώπῳ* undeutl. O | *. πτεσθαι* O **9f** *δεικνὺς* P Jh **10** *ἤδη* < O | *γυναικὸς εἶν(αι)* unleserl. O **11** *ἀσθένειαν* P 170 **12** *ἀκρατοτέρων* B, *ἀκρατόρων* O wie 44, 3 | *τὴν* < P **14** *αὐτῶν* P | *ἐκχύσθαι* P **15** *εὐθέως* [*παρήγαγε* P Jh **15f** *τοῦτο δὲ* O, *τόδε* P Jh **16** nach *ἀκρασίαν* + *καὶ τὴν ὑγρότητα*, ab. eingeklammert B **17** *δὲ* < P Jh | *παντάπασι* < O **18** *τὴν* vor *ὑγρότητα* < O Jh | Pl *(ἕξιν) ἐν σώματι ῥυώδη καὶ ὑγραίνουσαν* | *ἐπέτρεψα* O: *ἐπέτρεψε* P: *ἐπιτρέψω* Po Cb Jh **19** *καὶ μὴ ἵνα* P: *ἵνα μὴ καὶ* Cb Jh | *ἐπαγγ. νομ.] ἐπαγγελλόμενοι* P **20** *πηράζησθε* B

XII. Φέρε γὰρ αὐτὰ τὰ κείμενα διαθρήσωμεν ἐπιμελέστερον, ὅτι
μὴ ἀπολελυμένως ὁ ἀπόστολος ἐπένευσε ταῦτα τοῖς πολλοῖς, ἀλλὰ
προσθεὶς τὴν αἰτίαν πρότερον, δι' ἣν εἰς τοῦτο παρήχθη. ἀποφηνά-
μενος γοῦν »καλὸν εἶναι ἀνθρώπῳ γυναικὸς μὴ ἅπτεσθαι« εὐθέως
παρήγαγε »διὰ δὲ τὰς πορνείας ἕκαστος τὴν ἑαυτοῦ γυναῖκα ἐχέτω«,
τουτέστι διὰ τὴν ἀνάγκην τῆς πορνείας, εἰ μὴ φέρετε κολάζειν τὴν
ἡδονήν, »καὶ ἑκάστη γυνὴ τὸν ἴδιον ἄνδρα ἐχέτω. τῇ γυναικὶ ὁ ἀνὴρ |
τὴν ὀφειλὴν ἀποδιδότω, ὁμοίως δὲ καὶ ἡ γυνὴ τῷ ἀνδρί. ἡ γυνὴ 81
τοῦ ἰδίου σώματος οὐκ ἐξουσιάζει, ἀλλ' ὁ ἀνήρ· ὁμοίως δὲ καὶ ὁ
ἀνὴρ τοῦ ἰδίου σώματος οὐκ ἐξουσιάζει, ἀλλ' ἡ γυνή. μὴ ἀποστε-
ρεῖτε ἀλλήλους, εἰ μή τι ἂν ἐκ συμφώνου πρὸς καιρόν, ἵνα σχολάζητε
τῇ προσευχῇ· καὶ πάλιν ἐπὶ τὸ αὐτὸ συνέρχεσθε, ἵνα μὴ πειράζῃ ὑμᾶς
ὁ σατανᾶς διὰ τὴν ἀκρασίαν. τοῦτο δὲ λέγω κατὰ συγγνώμην, οὐ
κατ' ἐπιταγήν«. τεθεωρημένως δὲ σφόδρα καὶ τοῦτο. »κατὰ συγ-
γνώμην« γὰρ ἐπεσημήνατο συμβεβουλευκέναι νῦν, καὶ »οὐ κατ' ἐπι-
ταγήν«, ἐπειδὴ τὴν μὲν ἐπιταγὴν ἐπὶ τῆς σωφροσύνης καὶ τοῦ μὴ
ἅπτεσθαι γυναικὸς παραλαμβάνει, τὴν δὲ συγγνώμην ἐπὶ τῶν μὴ δυνα- 82
μένων, ὡς ἔφην, κολάζειν τὴν ἐπιθυμίαν. καὶ περὶ μὲν οὖν μονο-
γάμων τε καὶ μονογαμίδων, ὧν ἡ συζυγία ἕως ἔτι καὶ αὖθις, ταῦτα
νομοθετεῖ· περὶ δὲ τῶν ἀποβαλομένων ἤδη ⟨τὰς⟩ γαμετὰς ἀνδρῶν ἢ γυ-
ναικῶν τοὺς σύζυγας πάλιν αὐτὴν ἀκριβῶς ἐξιχνευτέον τοῦ ἀποστόλου
τὴν φωνήν, ὅ τί ποτε χρησμῳδεῖ. »λέγω δὲ τοῖς ἀγάμοις καὶ ταῖς
χήραις· καλὸν αὐτοῖς, ἐὰν οὕτως μείνωσιν, ὡς καὶ ἐγώ. εἰ δὲ οὐκ
ἐγκρατεύονται, γαμείτωσαν· κρεῖσσον γὰρ γαμῆσαι ἢ πυροῦσθαι.«

4 I Kor. 7, 1 — **5** I Kor. 7, 2 — **7** I Kor. 7, 2—6 — **17** vgl. Tert. De exhort. cast. 3. De monog. 11. De pud. 16 — **22** I Kor. 7, 8. 9

2 μὴ] οὐκ P **3** δι' ἣν < O | παρήχθη] περιηνέχθη viell. richtig O **4** γυν. ἀνθρ. O **9** σώματος P 170v | ὁ ἀνήρ — ἀλλ' Z. 10 < B (2 mal in V) **11** ἂν < P **12** (αὐ)τὸ unleserl. O | 'συνέρχεσθε] ἦτε P **13** διὰ τ. ἀκρ. undeutl. O **14** τεθεωρημένως unleserl. O **15** συμβ. — τοῦ Z. 16 in Lücke M | συμβεβουλ(ευκέναι) unleserl. O | νῦν undeutl. O | καὶ < Po Cb Jh **16** τὴν (μὲν ἐπι)ταγὴν unleserl. O | τοῦ? O, τὸ M Al **17** γυναικὸς (undeutl.) vor μὴ ἅπτ. O | λαμβάνει P Jh | τὴν δὲ O 49v | (συγγν)ώμην — (μὴ) δυναμέν(ων) undeutl. O **18** ὡς ἔφην < B | (κολάζ)ειν ausgelöscht O (a. Rd. M, i. Text κολάζεται) | καὶ + O | περὶ unleserl. O **19** (μονογαμ)ίδω(ν) unleserl. O | ὧν ἡ συζυγία < M Al, w. e. sch. auch O **20** δὲ τ. (ἀπ)οβαλο(μένων) unleserl. O | ἀποβαλλομένων P | τὰς + Kl **21** συζύγους B Jh | ἐξιχνεύω viell. richtig O **22** χρησμοδεῖ B, εῖ unleserl. O **23** αὐτοῖς O: αὐταῖς P, ab. vgl. S. 41, 2 | οὕτω B: < O | κἀγώ O **24** γαμησάτωσαν P Jh

*ἐπέμεινε καὶ ἐνθάδε προκρίνων τὴν ἐγκράτειαν. ἑαυτὸν γὰρ παρά-
δειγμα μέγιστον λαβὼν εἰς τὸ ζηλῶσαι τοὺς ἀκροατὰς προεκαλέσατο
ταύτην τὴν | ἔνστασιν, κρεῖττον εἶναι διδάξας τὸν ἐπὶ μιᾷ γαμετῇ* 83
*συνεζευγμένον ἐφ᾽ ἑαυτῷ μένειν, ὥσπερ δὴ καὶ αὐτός. εἰ δ᾽ αὖ τοῦτο
διὰ τὴν ἐκπύρωσιν καὶ τὴν ἀκμὴν τοῦ σώματος δυσκατόρθωτον εἴη
τινί, εἰς δεύτερον κατὰ συγγνώμην παρελθεῖν τὸν οὕτως ἔχοντα συγ-
κατατίθεται γάμον, οὐκ αὐτὸ τοῦτο τὴν διγαμίαν ἀποφηνάμενος εἶναι
καλόν. ἀλλ᾽ ἄμεινον κρίνας τῆς ἐκπυρώσεως. ὥσπερ γὰρ εἴ τις ἐν
ἡμέρᾳ τοῦ πάσχα καὶ τῆς νηστείας ἐπισφαλῶς νοσηλευομένῳ προσέ-
φερε τροφὴν καὶ ἐκέλευε διὰ τὴν ἀσθένειαν ἀπογεύεσθαι τῶν προσφε-
ρομένων τούτων, λέγων· Ὡς ἄρα τὸ μὲν ἀληθῶς, ὦ οὗτος, καλὸν †
ἐχρῆν ὥσπερ δὴ καὶ ἡμᾶς καὶ σὲ καρτερῶς διαμείναντα τῶν αὐτῶν . .
μεταλαβεῖν (ἀπηγόρευται γὰρ σήμερον διαίτης ἐπιμνησθῆναι τὸ σύν-* 84
*ολον)· ἀλλ᾽ ἐπειδὴ νόσῳ προκατασχεθεὶς ἐξησθένησας καὶ οὐ δύνῃ
φέρειν, ταύτῃ δὴ συγγνώμην ἀπονέμοντες συμβουλεύομεν σιτίων
ἐπορέξασθαί σε, ἵνα μὴ παντάπασι διὰ τὴν νόσον οὐ δυνηθεὶς ἀντι-
σχεῖν πρὸς τὴν ἐπιθυμίαν τῆς τροφῆς διαφθαρῇς· οὕτω δὴ καὶ ὁ
ἀπόστολος ἐνθάδε, πρότερον εἰπὼν ὅτι βούλοιτο πάντας ὑγιεῖς εἶναι
καὶ σώφρονας, ὥσπερ δὴ καὶ αὐτός, τὸ μετὰ ταῦτα τοῖς βεβαρημένοις
νόσῳ τῶν παθῶν, ἵνα μὴ πορνεύσαντες πάντῃ λυμανθῶσιν, οἰστρη-
λατούμενοι τῶν παιδογόνων μελῶν τοῖς γαργαλισμοῖς εἰς ἐπιμιξίας
ὀθνείων σπερμάτων, ἐπέτρεψε τὴν διγαμίαν, μᾶλλον κρεῖσσον αὐτὴν
εἶναι κρίνας τοῦ »πυροῦσθαι« καὶ ἀσχημονεῖν.*

8 vgl. Tert. De exhort. cast. 3 — **23** I Kor. 7, 9

3 *κρεῖττον* P 171 | *τὸν* < P **4** *ἐφ᾽ ἑαυτὸν* B | *εἰ δὲ τοῦτο* P **7** *τὴν* + O | *διγαμίας* B **8** *ἀλλὰ* P **9** *νοσιλευομένω* P, *νοσευομένῳ* B **10** *ἀπογεύσασθαι* viell. richtig P **10 f** *τούτων τ. προσφ.* P **11** *κακῶν* od. *καλῶν*? Kl **12** *ἐχρῆν* tilgt Wd | *αὐτ.*] + *πόνων*? Bo **13** *διαίτης* unleserl. O: *τροφῆς* M Al | *ἐπιμνησθεῖναι* B **14** *(ἐξ)ησθένησας* unleserl. O **15** *νέμοντες* P Jh | *συμβουλευόμεθα* P Jh, w. e. sch. O: *(συμ)βουλ.* unleserl. O **16** *νόσον* unleserl. O **16 f** *(δυν)ηθεὶς (ἀντ)ισχ. π(ρὸς τὴν ἐπι)θυμίαν* unleserl. O **17** *οὕτω — ἀπόστολος* Z. 18 unleserl. O | *δὴ* Kl: *δὲ* B V, ? P: < M Al Jh **18** *πρότερον* ausgelöscht O | *ὑγιεῖς — καὶ* Z. 19 unleserl. O: *οὕτως διαμεῖναι* (in Lücke) M Al Cb **19** *δὴ καὶ* unleserl. O **19 f** *(β)εβαρημ. νόσῳ* unleserl. O **20** *ἵνα — παιδογόνων* Z. 21 unleserl. O | *πορν. — λυμ.*] *πορνείαις μιανθῶσιν* in Lücke M Al Cb | *πορνεύ|σαντες* P 171v **21** *τ. παιδ.*] *τ. πάθων καὶ τῶν* in Lücke M, *τοῖς πάθεσι καὶ τῶν* Al | *μελῶν* (*με* undeutl.) O 50 **22** *σπερμάτων* unleserl. O: *σωμάτων* Al (? M) **23** *πυρακτοῦσθαι* O

XIII. *Καὶ | περὶ μὲν ἐγκρατείας καὶ γάμων καὶ σωφροσύνης καὶ* 85 *κοινωνίας ἀνδρῶν, καὶ ἐν τίνι τούτων τὸ ὠφέλιμόν ἐστιν εἰς δικαιοσύνης κατασκευήν, σχεδὸν ἤδη μοι τέλος ἔχει· περὶ δὲ παρθενίας εἰρῆσθαι λείπεται λοιπόν, εἴ τι καὶ περὶ ταύτης ἄρα διαθεσμοθετεῖται. οὐκοῦν καὶ τούτων πέρι διαληπτέον. ἔχει γὰρ ὧδε· »περὶ δὲ τῶν παρθένων ἐπιταγὴν κυρίου οὐκ ἔχω· γνώμην δὲ δίδωμι, ὡς ἠλεημένος ὑπὸ κυρίου πιστὸς εἶναι. νομίζω οὖν τοῦτο καλὸν ὑπάρχειν διὰ τὴν ἐνεστῶσαν ἀνάγκην, ὅτι καλὸν ἀνθρώπῳ οὕτως εἶναι. δέδεσαι γυναικί; μὴ ζήτει λύσιν. λέλυσαι ἀπὸ γυναικός; μὴ ζήτει γυναῖκα. ἐὰν δὲ καὶ λάβῃς, οὐχ ἥμαρτες, καὶ ἐὰν γήμῃ ἡ παρθένος, | οὐχ ἥμαρτε· θλίψιν δὲ ἕξουσι τῇ σαρκὶ οἱ τοιοῦτοι. ἐγὼ δὲ ὑμῶν* 86 *φείδομαι.« λίαν εὐλαβῶς τὸν περὶ παρθενίας εἰσηγησάμενος λόγον καὶ μέλλων συμβουλεύειν γαμίζειν τὴν ἑαυτοῦ παρθένον ὅτῳ φίλον, ὅπως δὴ μηδὲν τῶν εἰς ἁγιασμὸν ἀναφερομένων κατ᾽ ἀνάγκην γένοιτο καὶ βίαν, ἀλλὰ κατὰ πρόθεσιν αὐτεξούσιον ψυχῆς (τοῦτο γὰρ πρόσφορον θεῷ), οὐ βούλεται ἐξ αὐθεντίας αὐτῷ ταῦτα καὶ γνώμης λελέχθαι τοῦ κυρίου, τουτέστι τὸ γαμίζεσθαι τὴν παρθένον. ἀμέλει φήσας »ἐὰν δὲ καὶ γήμῃ ἡ παρθένος, οὐχ ἥμαρτε« σχεδὸν πάλιν ὑπευλαβηθεὶς ἀνετάραξε τὴν συγκατάθεσιν, κατὰ συγγνώμην ἀνθρωπίνην ὑπεμφαίνων ταῦτα συμβεβουλευκέναι, ἀλλ᾽ οὐ κατὰ θείαν. εὐθέως | γοῦν μετὰ τὸ εἰπεῖν »καὶ ἐὰν γήμῃ ἡ παρθένος, οὐχ ἥμαρτε« ἐπήγαγε* 87 *τό »θλίψιν δὲ ἕξουσι τῇ σαρκὶ οἱ τοιοῦτοι. ἐγὼ δὲ ὑμῶν φείδομαι«, ὅ δή ἐστιν· ἐγὼ φειδόμενος ὑμῶν, ὦ οὗτοι, ταῦτα συνεθέμην,*

1 Symp. S. 25, 3. 33, 17. 19. S. 182. 194 Al. De res. I, 25, 1. 39, 5. Plato Symp. 196 D — **5** I Kor. 7, 25—28 — **12** vgl. Plato Eryx. 395 E — **15** vgl. Phil. 4, 18. I Tim. 2, 3 — **16** I Kor. 7, 25 — **18. 21** I Kor. 7, 28

2 *ἀνδρῶν* unleserl. od. < O; < M Al **3** *ἤδη* unleserl. O **4** *εἰρῆσθαι*] *αἱρεῖσθαι* P **4 f** *διαθεσμοθεῖται* Cb Jh **5** *διαλ.*] s. d. Stellen im Index **6** *(γνώμ)ην δὲ* unleserl. O **7** *καλὸν — ἀνάγκην* Z. 8 < O **10** *γυναῖκα* nach *λάβῃς* + P (nicht B) | *καὶ ἐὰν — ἥμαρτε* Z. 11 < P **12** Pl *εἰσηγεῖ τὸν λόγον* **13** *ἑαυτοῦ* < O, ab. + *τὴν ἑαυτοῦ* nach *φιλόν* **14** *δὴ* + O | *ἀναφερομένων* O: *φερομένων* P Jh **15** *ψυχῆς* P 172 **16** *αὐτοῦ* P | *ταῦτα* u. *λελέχθαι* < P **17** *τοῦ* < O **18** *ἐ(ὰν)* unleserl. O **18 f** *ἐπευλαβηθεὶς* P, *ἀπευλαβηθεὶς* B **19** Pl Phaed. 88 C *ἀναταράξαι* | *(συγκατά)θεσιν* unleserl. O **20** *κατὰ* unleserl. O (*κατ᾽ εὐθεῖαν* M Al) **21** *οὖν* O | *(παρ)θένος — ἐπήγα(γε)* unleserl. O **21 f** *ἐπήγαγεν τὸ οὐχ ἥμαρτε* P **22** *τῇ σαρκὶ ἕξουσιν* P (nicht B) | *ὑμῶν — ὅ* unleserl. O **23** *ἐγὼ δὲ* O NT Jh: *ἐγὼ γὰρ* P **23 f** *(συν)εθέμην ἐπ. οὕ(τως)* unleserl. O: *συνεθ. δήπου οὕτως* M Al

*ἐπειδήπερ οὕτως αὐτοὶ φρονεῖν εἵλεσθε, ὅπως δὲ μὴ δόξω κατὰ βίαν
ἐπισπέρχειν ὑμῶν εἴς τοῦτο καὶ καταναγκάζειν τινάς. ὅμως δὲ εἰ
καὶ ταύτην φίλον ὑμῖν μᾶλλον τρέπεσθαι ἀποδυσπετήσαντας ἁγνείαν
βαστάσαι, καὶ οὕτως λυσιτελεῖν ἡγοῦμαι κρατεῖν ὑμᾶς τῶν τῆς σαρ-
κὸς ἐρεθισμῶν, μὴ παραχρωμένους διὰ τὸ γεγαμηκέναι τοῖς ἑαυτῶν
σκεύεσιν εἰς ἀκαθαρσίαν. ἐπιφέρει γοῦν »τοῦτο δέ φημι, ἀδελφοί,
ὁ καιρὸς λοιπὸν συνεσταλμένος ἐστίν, ἵνα καὶ οἱ ἔχοντες γυναῖ-
κας ὡς | μὴ ἔχοντες ὦσιν.« εἶτα αὖθις ἐπιμένων καὶ προκαλούμενος* 88
*ἐπὶ τοῖς αὐτοῖς ἐπεξειργάσατο τὸν λόγον, ἰσχυρῶς κρατύνων τὴν
ἔνστασιν τῆς παρθενίας. ῥητῶς γοῦν τὰ ἑξῆς ἐπισυνάψας τοῖς προ-
ειρημένοις ἐπεφώνησε »θέλω δὲ ἀμερίμνους ὑμᾶς εἶναι. ὁ ἄγαμος μεριμνᾷ
τὰ τοῦ κυρίου, πῶς ἀρέσει τῷ κυρίῳ· ὁ δὲ γαμήσας μεριμνᾷ τὰ τοῦ κόσμου
πῶς ἀρέσει τῇ γυναικί. καὶ μεμέρισται καὶ ἡ γυνὴ καὶ ἡ παρθένος. ἡ
ἄγαμος μεριμνᾷ τὰ τοῦ κυρίου, ἵνα ᾖ ἁγία καὶ σώματι καὶ πνεύματι·
ἡ δὲ γαμήσασα μεριμνᾷ τὰ τοῦ κόσμου, πῶς ἀρέσει τῷ ἀνδρί.« πᾶσι
γὰρ ἀναμφισβητήτως ἐστὶ καταφανές, ὡς ἄρα μεριμνᾶν τὰ τοῦ | κυ-* 89
*ρίου καὶ ἀρέσκειν τῷ κυρίῳ πολλῷ ἄμεινον τοῦ μεριμνᾶν ἐστι τὰ τοῦ
κόσμου καὶ ἀρέσκειν τῇ γυναικί. τίς γὰρ οὕτως ἠλίθιος καὶ πηρὸς
τὰς ὄψεις, ὃς οὐκ αὐτόθεν αἴσθεται τὴν παραίνεσιν τοῦ Παύλου τὸ
πλέον ῥέπουσαν εἰς ἁγνείαν; »τοῦτο γάρ« φησί »πρὸς τὸ ὑμῶν αὐτῶν
συμφέρον λέγω, οὐχ ἵνα βρόχον ὑμῖν ἐπιβάλω, ἀλλὰ πρὸς τὸ εὔ-
σχημον«.*

5 vgl. I Thess. 4, 4 — **6** I Kor. 7, 29 — **11** I Kor. 7, 32—34 — **20** I Kor. 7, 35

1 *οὕτ. αὐτοὶ* O: *ταῦτα οὕτω* P Jh | *ὅπως* unleserl. O | *δὲ* < Cb Jh | (*δό*)*ξω — ἐπισπέρ*(*χειν*) Z. 2 unleserl. O **1f** *κατὰ β. ἐπισπ.*] *μάχεσθαι καὶ κατατρέχειν* M Al **2** *ἀναγκάζειν* Cb Jh | *ὅπως* P | *δὲ — ὑμῖν* Z. 3 unleserl. O: *δὲ ἐπειδὴ ἐπὶ τὸ γαμεῖν* M Al **3** *τρέπεσθε* Al | (*ἀποδυσπετή*)*σαντας — λυσιτελεῖν* Z. 4 unleserl. O **3f** *ἁγν. βαστ. καὶ*] *ὑμᾶς ὁρῶν* M Al **3** *ἁγνείας* B **4** *βαστάζειν* M Al Jh | *οὕτω* B Jh | *ὑμᾶς* < O **5** *ἐρεθ. — φημι* Z. 6 außer (*γεγαμη*)*κέναι τοῖς* u. *τοῦτο* unleserl. O | *μὴ παρ.*] *ἵνα μὴ περιπέσωμεν* M Al | *διὰ τὸ γεγ.* < M, *εἰς ἐπιθυμίας κενάς* Al | *τοῖς*] *παρὰ*? + M **6** *σκεύεσιν*] *ἁρμούμενοι* + M, *ἀρκούμενοι* + Al | *ἀκαθ.* < Al, *ἐπιθυμίας κενὰς* M | *ἐπιφ. γοῦν*] *καὶ πάλιν* M Al | *φημι*] *λέγω* M Al | *ἀδελφοί* O 50v **7** *ὅτι ὁ* P | *συνεστ. λοιπὸν* B Jh: *λοιπὸν* < P **8** *προσκαλ.* B **9** *ἐπε*|*ξειργάσατο* P 172v | *ἰσχύι, ὡς* P **10** . . *στασιν* O **11** *δὲ* + O | *ὑμᾶς ἀμερ.* P Jh **12** *κυρίου — τὰ τοῦ* a. Rd. v. 2. Hd. in P | *πῶς — κυρίῳ* < Cb Jh **13** *καὶ μεμέρισται — παρθένος* < B | *καὶ* vor u. nach *μεμέρ.* < P **14** *καὶ* vor *σώματι* < P **17** *τῷ κυρίῳ*] *τῷ θεῷ* P; a. Rd. in B, i. Text *τῇ γυναικί* | *τ. μεριμνᾶν*] *ἐστὶ* + O | *τοῦ* < O **18** *γυν.*] ob + *ἢ τῷ ἀνδρί*? Kl **20** *αὐτῶν* < B Al Jh **21** *περιβάλω* O

XIV. Ἐπίστησον δὲ πρὸς τοῖς εἰρημένοις ὅπως καὶ θεοδώρητον
εἶναι τὸ τῆς παρθενίας ἐπιτήδευμα παρεγγυᾷ· ὅθεν τοὺς κατὰ πρό-
φασιν κενοδοξίας τῶν ἀκρατεστέρων ἐπὶ τοῦτο παρεληλυθότας ἀπο-
βάλλεται συμβουλεύων γαμεῖν, ἵνα μὴ καιρῷ τῆς ἀκμῆς σφυγμοὺς καὶ
φλεγμονὰς παρεχούσης αὐτοῖς τῆς σαρ|κὸς ἀσχημονῶσιν οἰστρηλατού- **90**
μενοι τὴν ψυχήν. τί γὰρ παραδίδωσιν ἐπισκεπτέον. »εἰ δέ τις
ἀσχημονεῖν ἐπὶ τὴν παρθένον αὐτοῦ νομίζει« φησίν »ἐὰν ᾖ ὑπέρακ-
μος, καὶ οὕτως ὀφείλει γενέσθαι, ὃ θέλει ποιείτω, οὐχ ἁμαρτάνει·
γαμείτωσαν«, οἰκείως ἐνταῦθα προκρίνων τὸν γάμον τῆς ἀσχημοσύ-
νης ἐπὶ τῶν ἑλομένων μὲν παρθενεύειν, δυσανασχετούντων δὲ τὸ
μετὰ ταῦτα καὶ ἀποκαμνόντων, καὶ λόγῳ μὲν δι' αἰδῶ τὴν πρὸς
τοὺς ἀνθρώπους αὐχούντων ἐπιμένειν, ἔργῳ δὲ οὐδὲ μακρότερον
ἐνδιατρίψαι δυναμένων. τῷ μέντοι αὐτοκρατορικῇ καὶ αὐθαιρέτῳ
κρίνοντι προθέσει »τηρεῖν τὴν ἑαυτοῦ« σάρκα »παρθένον« καὶ μὴ ἔχοντι
»ἀνάγκην«, ὅπερ ἐστὶ πάθος ἐκκαλούμενον τὴν | ὀσφῦν εἰς συνουσίαν **91**
(εἶναι γὰρ δὴ καὶ διαφοράς, ὡς εἰκός, σωμάτων), τούτῳ διαμιλλω-
μένῳ καὶ διαθλοῦντι καὶ σπουδαίως ἐπιμένοντι τῇ ἐπαγγελίᾳ καὶ
ταύτην ἄριστα διαπεραινομένῳ παρακελεύεται μένειν καὶ τηρεῖν, τῇ
παρθενίᾳ τὰ πρωτεῖα νέμων. ὁ γὰρ δυνάμενος, φησί, καὶ φιλοτιμού-
μενος »τηρεῖν τὴν ἑαυτοῦ« σάρκα »παρθένον κρεῖττον ποιεῖ«, ὁ δὲ μὴ
δυνάμενος, »γαμίζων« δὲ νομίμως καὶ μὴ λαθροφθορῶν, »καλῶς«. καὶ

6 I Kor. 7, 36 — **14** I Kor. 7, 37 — **19** I Kor. 7, 37f

2 εἶναι < O **3** ἀκρατόρων wie S. 39, 12 viell. richtig O | ἐπὶ] εἰς (wie De res. I, 30, 5) O **5f** (οἰστρηλατού)μενοι unleserl. O **6** τῇ γὰρ παραδόσει P 173 **7** τῆς παρθένου Cb Jh | αὐτο . O **8** οὕτως undeutl. O **9f** (ἀσχη)μοσύνης — ἑλομεν(ων) unleserl. O **10** ἑλομ.] βουλομένων M Al | (παρθ)ενεύειν unleserl. O **11** ταῦτα κ. ἀποκ. unleserl. O | καὶ vor καμν. (ἀποκ.), αὐχούντων u. ἔργῳ v. 2. Hd. in Lücke eingetragen M | ἀποκαμόντων B Jh: καμνόντων M Al | λογ . O | δι' αἰδῶ O P: διὰ B | τὴν πρὸς < B **12** τοὺς < O Ausgg. | (αὐχ)ούντων — μα(κρότ)ερον (ἐνδιατρί)ψαι Z. 13 u. (δ)υναμ. — ἔχοντι Z. 14 unleserl. O | αὐχ. u. ἔργῳ v. 2. Hd. in M | ἐπιμένειν < M Al **13** nach δυναμ. + τῷ εὐνουχισμῷ M Al Jh | τῷ μ. αὐτοκρ. < M Al **13f** τὸν . . κρίνοντα . . ἔχοντα P **13** αὐτοκρατορικῷ P **13f** κ. μὴ αὐθαιρέτως κρίνονται M Al **14** προθ. — παρθένον] οἱ τοιοῦτοι παρὰ τὴν ἐπαγγελίαν αὐτῶν M Al | ἔχοντες M Al **15** ἀνάγκην O 51 **16** δὴ + P **18** παρακελεύσεται B **19** παρθενίᾳ unleserl. O **19f** καὶ φιλοτ. φησὶ O **20** τηρεῖν auch nach σάρκα, ab. durch Punkte als zu tilgen bezeichnet in O **21** νομικῶς P | κ. μὴ λαθροφθ. < P

περὶ μὲν τούτων αὐτάρκως. λαβέτω δὲ μετὰ χεῖρας ὁ βουλόμενος τὴν πρὸς Κορινθίους ἐπιστολήν, καὶ καθ' ἕκαστον ὁμιλήσας τοῖς ἐγγεγραμμένοις, τότε καὶ τὰ ὑφ' ἡμῶν λεγόμενα σκεψάσθω ἀντιπαραβάλλων, εἰ μὴ συμφωνίας | πάσης ἔχονται καὶ ὁμοφροσύνης τῆς 92 *πρὸς αὐτά.*

Ταῦτά σοι κατὰ δύναμιν ὑπὲρ ἁγνείας, ὦ Ἀρετή, κἀγὼ συνεισφέρω.

ΕΥΒΟΥΛ. Σφόδρα διὰ πολλῶν, ὦ Γρηγόριον, μόλις εἰς τὸ προκείμενον ἀφίκετο, μακρότατον ἀναμετρησαμένη καὶ περαιωθεῖσα πέλαγος λόγων.

ΓΡΗΓ. Ἔοικεν οὕτως ἔχειν· ἀλλ' ἴθι καὶ τὰ λοιπὰ ἐφεξῆς μνημονεύσαντες μιμητικώτατα διέλθωμεν, ὧν ἔτι ἔναυλον τὴν ἀκρόασιν ἔχειν μοι δοκῶ, πρὶν ἀποπτῆναι καὶ διαφυγεῖν·

εὐεξάλειπτοι γὰρ νέων ἀκουσμάτων
μνῆμαι γερόντων.

ΕΥΒΟΥΛ. Ἀλλὰ λέγε· τούτων γὰρ καὶ ἐληλύθαμεν ἀσμένως ἀκουσόμενοι τῶν λόγων.

ΓΡΗΓ. Καὶ μὲν δή, καθάπερ εἶπας, μετὰ τὸ καταχθῆναι τὴν Θάλειαν | δρόμοις ἀκυμάντοις εἰς τὴν γῆν ἡ Θεοπάτρα ἐφεξῆς ὑπο- 93 *λαβοῦσαν ἑαυτὴν ἔφη εἰπεῖν τάδε.*

Λόγος δ'.

Θεοπάτρα.

I. ***Εἰ*** *μὲν ἐπὶ τῶν αὐτῶν, ὦ παρθένοι, διεξόδων ἡ σοφία τῆς λογικῆς ἵστατο τέχνης καὶ τὴν αὐτὴν ἀεὶ διεπορεύετο τρίβον, οὐδεμία ἂν ὑπῆρχε μηχανὴ τοῦ οὐκ ἀποκναίειν ἐπιχειροῦσαν τοῖς ἤδη*

1 vgl. Symp. S. 77, 4f. De autex. 12, 9 — **11** Plato Pol. V, 460 D — **12** vgl. Plato Menex. 235 C — **24** Plato Phaed. 86 A Legg. VI, 780 D

1 *μὲν* < O, nach *τούτων* Al | *μετὰ χειρὸς* Jh **3** *τότε* P 173v | *ἀφ' ἡμῶν* B **8** *Εὐβ.* u. *Γρηγ.* hier stets < O **9** *ἀφίκετο* < O | *μακρότερον* O **10** Pl Parm. 137 A *πέλαγος λόγων* **11f** Pl *ἐφεξῆς διέλθωμεν* | *μνημονεύσοντες* B V (? P) **12** *ὡς ἔτι* P | Pl *ἔναυλος ὁ λόγος* **14** *ἀκουμάτων* B **16** *καὶ* üb. d. Lin. in P **18** *Γρηγόρ.* B, *. εοπάτρα δ̄ος* O | *Καὶ*] *. αὶ* O (*Θ* u. *K* sollten mit anderer Tinte geschr. werden): *Ναὶ* B **19f** *ὑπολαβοῦσα* HSS: *ὑπολαβοῦσαν* Cb Jh; (vgl. S. 5, 2f) **21f** *Θεοπάτρα. λόγος δ̄ος* P, < O **24f** Pl Phaed. *οὐδεμία γὰρ μηχανὴ ἂν εἴη* **25** *(μη)χανὴ — ἀποκναίειν* unleserl. O | *τοῦ*] *μὴ* Al Jh | *ἀποκναίειν* HSS: *ἀποκνεῖν* Jh mit Pl Legg. *ἐπιχειρῶν λέγειν ἔοικας . . ἀποκνεῖν;*

προηγωνισμένοις. εἰ δὲ μυρίαι μὲν λόγων ὁρμαὶ καὶ διέξοδοι, »πολυμερῶς καὶ πολυτρόπως« ἐπεισπνέοντος ἡμᾶς τοῦ θεοῦ, τίς ἡ ἀποκλήρωσις ἐγκαλύπτεσθαι καὶ δειλιᾶν; οὐκ ἀνυπαίτιος γὰρ ὅτῳ μέτεστι χάριτος, ἐὰν τὰ καλὰ μὴ | κοσμῇ λόγοις εὐχαριστηρίοις. διὸ φέρε καὶ 94 ἡμεῖς ὑμνήσωμεν τῶν χαρισμάτων τὸ καλλιφεγγὲς ἄστρον καὶ τιμαλφέστατον τοῦ Χριστοῦ, τὴν ἁγνείαν. εὐρυτάτη γὰρ ἡ τοῦ πνεύματος αὕτη καὶ ἄφθονος ὁδός. πόθεν οὖν ἀπαρξάμεναι δὴ πρέποντα δόξομεν καὶ εἰκότα λέγειν τοῖς προκειμένοις, ἐντεῦθεν ἐπισκεπτέον.

II. Ἐγὼ γὰρ ἀκριβῶς ᾐσθῆσθαί μοι δοκῶ, ὅτι τῆς εἰς τὸν παράδεισον ἀποκαταστάσεως καὶ τῆς εἰς τὴν ἀφθαρσίαν μεταβολῆς καὶ τῆς πρὸς τὸν θεὸν καταλλαγῆς οὐδὲν αἴτιον οὕτως ἄλλο γέγονε καὶ σωτήριον ἀνθρώποις, τὸ στρατηγῆσαν ἡμᾶς εἰς ζωήν, ὡς ἁγνεία. πειράσομαι γὰρ ᾗ διανοοῦμαι περὶ τούτων ἐνδείξασθαι νῦν, ἵνα | σα- 95 φῶς τὴν δύναμιν τοῦ προειρημένου χαρίσματος ἀκούσασαι, πόσων ἡμῖν παρεκτικὸν ἀγαθῶν ἐγενήθη γνῶτε. τὸ γοῦν ἀρχαῖον, μετὰ τὸ μετοικισθῆναι τὸν ἄνθρωπον ἐκβληθέντα διὰ τὴν παράβασιν, τὸ ῥεῦμα τῆς φθορᾶς ἐπὶ πολὺ προσεχύθη καὶ φερόμενον σφοδρῶς

1 Plato Prot. 361 D — Hebr. 1, 1 — **8** s. ἐπισκεπτ. im Index — **12** vgl. Plato Symp. 193 B — **17** Plato Tim. 43f

3f SS Parall. S. 200 Holl

1 (μ)υρίαι — δι(έξοδοι) unleserl. O | μὲν λ. ὁ.] συναναφαίνονται τρίβοι (v. 2. Hd. in Lücke) M Al | μὲν < Jh **2f** ἐπεισπν. — ἀποκλ(ήρωσ)ις unleserl. O: ἐπιπνέοντος ἡμῖν τοῦ πνεύματος, τὶς ἀπ. (v. 2. Hd. in Lücke) M Al **3** ἐγκαλύ|πτεσθαι P 174: Pl Phaedr. 237 A ἐγκαλυψάμενος | οὐκ — εὐχαριστ. Z. 4 C (Ck). Lemma ἐκ τῶν αὐτῶν (vorherg. Symp. 7, 1) | οὐκ — μέτεστι unleserl. O (οὐκ ἂν ὑπ' ἀγνοίας ὀκνῆσαι μέτεστι M [ο ἂν ὑ. ἀ. ὀκνήσαιμεν τῆς Al]): ὑπαίτιος οὕτως μετέστη C **4** ἐὰν τὰ unleserl. O: καὶ τὰ M Al | κοσμοίη B, κοσμοῖ C: κοσμῆσαι M Al | λόγοις — χαρισμάτων Z. 5 unleserl. O: κ. τὰ φαῦλα μὴ διασκευάσαι (διασκεδάσαι Al [auch Cb]) καίπερ (καὶ πῶς Al) οὐκ ἐπαινέσαι τολμήσομεν τ. χαρ. v. 2. Hd. M Al | εὐχαρ.] πρὸς οἰκοδομὴν τῶν πυθομένων + C u. endet **5** ὑμνήσωμεν Jh: ὑπομνήσωμεν P | τὸ O 51v **9** αἰσθάνεσθαί viell. richtig O (αἰσθέσθαι Cb) **11** τὸν vor θεὸν + O | οὕτως αἴτιον P Jh **12** σωτήρ(ιον) undeutl. O | Pl ὁ Ἔρως . . στρατηγός **13** ᾗ] εἰ übergeschr. ῇ O **15** ἀγαθῶν παρεκτικὸν O **16** διὰ < P (ein Zeichen in B) **17 ff** Pl Tim. 43f ἐφέροντο . . ἀτάκτως μὴν ὅπῃ τύχοι προϊέναι . . . πολλοῦ γὰρ ὄντος τοῦ κατακλύζοντος καὶ ἀπορρέοντος κύματος . ., τὰ τῶν προσπιπτόντων παθήματα . ., ὅτε . . διὰ τοῦ σώματος αἱ κινήσεις ἐπὶ τὴν ψυχὴν φερόμεναι προσπίπτοιεν, αἳ δὴ . . αἰσθήσεις . . κέκληνται . . . αἷς δ' ἂν ἔξωθεν αἰσθήσεις τινὲς . . προσπεσοῦσαι συνεπισπάσωνται καὶ τὸ τῆς ψυχῆς ἅπαν κύτος, τόθ' αὗται κρατούμεναι κρατεῖν δοκοῦσι

συρμοῖς ἐξαισίοις οὐ μόνον ἔξωθεν ἀτάκτως παρεφέρετο προστυγχάνον, ἀλλ' ἤδη καὶ ἐπεισχεόμενον εἴσω κατέκλυζε τὰς ψυχάς. αἱ δὲ συνεχῶς τοῦτο πάσχουσαι κωφαὶ καὶ δυσμαθεῖς ἐφέροντο, κυβερνᾶν ἀπαλλαγήσασαι τὰ σφέτερα σκάφη παρὰ τὸ μὴ ἔχειν ἐφάψασθαι βεβαίου τινός. αἱ γὰρ αἰσθήσεις τῆς ψυχῆς, ὡς οἱ τούτων ἔφασαν ἐπιστήμονες, ἐπειδὰν τῶν ἔξωθεν προσπιπτόν|των παθῶν ἡττηθεῖσαι 96 προσδέξωνται τὰς ἐπιφορὰς τοῦ τῆς ἀνοίας ἐπικλύσαντος εἴσω κύματος, εὐθέως τῆς εὐθείας ὁρμῆς ἐμποδίζουσι σκοτωθεῖσαι τὸ πᾶν αὐτῆς εὐήνιον πορεύεσθαι κατὰ φύσιν κύτος. ὅθεν οὖν ὁ θεὸς οἰκτειρήσας ἡμᾶς ἔχοντας οὕτως καὶ οὔτε ἀνασχεῖν οὔτε ἀνασφῆλαι δυναμένους κατέπεμψεν ἐξ οὐρανῶν τὸ ἄριστον καὶ εὐκλεέστατον βοήθημα, τὴν ἁγνείαν, ὅπως ἐξ αὐτῆς ἀποδήσαντες ἡμῶν τὰ σώματα πλοίων δίκην γαληναίως ἔχωμεν ὁρμισθέντες τῆς φθορᾶς, καθὼς καὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον μαρτυρεῖ. τοῦτο γὰρ ἐν τῷ ἑκατοστῷ τριακοστῷ ἕκτῳ φέρεται ψαλμῷ, ἔνθα ὕμνον εὐχαριστήριον ἀναπέμπουσιν ἱλαρῶς αἱ ψυχαὶ τῷ θεῷ, ὁπόσαι δὴ παραληφθεῖσαι καὶ κρατηθεῖσαι 97 περιπολοῦσιν ἤδη μετὰ Χριστοῦ τὸν οὐρανόν, ὅτι μὴ κατεσπάσθησαν ὑπὸ τῶν ὑλικῶν καὶ σωματικῶν ῥευμάτων. ἐντεῦθεν γὰρ καὶ τὸν Φαραώ φασι τύπον ἀπενέγκασθαι ⟨τὸν⟩ κατὰ τὴν Αἴγυπτον τοῦ διαβόλου, ἐπειδὴ τὰ μὲν ἄρρενα ἀφειδῶς εἰς τὸν ποταμὸν ἐκέλευε

5 Plato a. a. O. — **9** Symp. 10, 4. Plato Legg. II, 653 D — **10** vgl. De res. II, 13, 4. III, 9, 9. De lepra 7, 5 — **14** Psal. 136, 1. 2 — **17** Plato Phaedr 246 B — **19** Exod. 1, 16 — Orig. In Ex. hom. 2, 1

1 *ἐξαισίοις συρμοῖς* Al Jh **2** *ἐπισχεόμενον* B **3** *τοῦτο* < P | *δυσπαθεῖς* P **4** *ἀπαλαγήσασαι* O: *ἀπαλλαγεῖσαι* P 174v Jh **6** *παθω* . O **8** *εὐθέως τῆς . . ὁρμῆς* undeutl. O | *θείας* M Al Jh: *εὐθείας* P w. e. sch. O | (*ἐμποδίζ*)*ουσι* unleserl. O **9** *εὐήνιον* undeutl. O: *εὔδιον* M Al: Pl Phaedr. 247 B *εὐήνια* | *πορεύεσθαι*? O: *πορευθὲν* M Al Jh | *κῦτ . .* O | *οὖν* + O **9 f** Pl *θεοὶ οἰκτειρήσαντες . . ἔδοσαν* **10** *ἔχοντας — ἀν*(*ασχεῖν οὔ*)*τε* unleserl. O **11 f** (*βοήθ*)*ημα — αὐτῆ*(*ς ἀποδήσ*)*αντες* unleserl. O **12** *ἁγνείαν*] *παρθενίαν* M Al Jh | *ἀποδύσαντες* M Al | *σώμ*(*ατα*) unleserl. O **13** *δίκ. γαλ. ἔχωμεν* unleserl. O | *γαλήνην ἔχωμεν* (2. Hd.) M Al Jh | (*ὁρμισθ*)*έντες — φέρεται* Z. 15, außer *καθ*(*ὼς κ*)*αὶ τὸ* (vor *πνεῦμα*) und *τοῦτο . . ἐν τῷ*, unleserl. O | *ὁρμισθέντων* Al (? M) | *τῆς* < Jh: *ἄνευ* 2. Hd. M Al **14** *τὸ ἅγιον μαρτυρεῖ*] ganz anders 2. Hd. M Al | *τῷ* < B Jh **15** *φέρεται*] *δηλοῦται* M Al | *ψαλμῷ* O 52 **16 f** *κ. κρατηθεῖσαι* < P **17** Pl *οὐρανὸν περιπολεῖ* (*πᾶσα ψυχή*) **18** *τῶν* < B | Pl Tim. 44 B *τροφῆς ῥεῦμα* **19** *γὰρ* < P | *φησὶ* P | *τὸν* + Kl **20** *τοῦ* < Po Cb Jh | *εἰς τ. ποταμὸν* < P

ῥίπτεσθαι, τὰ δὲ θήλεα ζῳογονεῖσθαι. καὶ γὰρ καὶ ὁ διάβολος βασιλεύων »ἀπὸ Ἀδὰμ καὶ μέχρι Μωυσέως« τῆς μεγάλης Αἰγύπτου, τοῦ κόσμου, τὰ μὲν ἄρρενα καὶ νοητὰ τῆς ψυχῆς ἔκγονα ὑπὸ τῶν ῥευστῶν παραφέρεσθαι καὶ ἀναιρεῖσθαι παθῶν σπουδὴν ἔσχε, τὰ δὲ σαρκικὰ καὶ αἰσθητὰ αὐξάνεσθαί τε καὶ πληθύνεσθαι γλίχεται.

III. Ἀλλὰ γὰρ ἵνα μὴ πα[ρ]εκβαίνωμεν τοῦ προκειμένου, φέρε δὴ 98 τὸν ψαλμὸν ἐν χερσὶν ἐξηγησώμεθα λαβοῦσαι τοῦτον, ὃν αἱ καθαραὶ καὶ ἀλώβητοι ψυχαὶ προσᾴδουσι τῷ θεῷ, »ἐπὶ τῶν ποταμῶν« λέγουσαι »Βαβυλῶνος, ἐκεῖ ἐκαθίσαμεν καὶ ἐκλαύσαμεν ἐν τῷ μνησθῆναι ἡμᾶς τῆς Σιών. ἐπὶ ταῖς ἰτέαις ἐν μέσῳ αὐτῆς ἐκεῖ ἐκρεμάσαμεν τὰ ὄργανα ἡμῶν«· ὄργανα καλοῦσαι τὰ σκηνώματα σαφῶς ἑαυτῶν, ἃ ἀνεκρέμασαν ἀπὸ τῶν πεισμάτων τῆς ἁγνείας ἐξάψασαι τοῦ ξύλου, ἵνα μὴ δυνηθῶσιν ἐξαρπασθεῖσαι πάλιν παρασυρῆναι τῷ ῥεύματι τῆς ἀκρασίας· Βαβυλὼν γάρ, τάραχος ἢ σύγχυσις ἑρμηνευομένη, τὸν περίρρυτον βίον δείκνυσι τοῦτον, οὗ ἐν μέσῳ καθεσθέντες περικλυζόμεθα καθ' ὃν | ἐσμὲν ἐν τῷ κόσμῳ χρόνον, τῶν ποταμῶν τῆς κακίας 99 ἐφορμώντων ἀεί. διὸ καὶ περιδεεῖς ἐσμεν καὶ κατολοφυρόμεθα καὶ βοῶμεν μετὰ κλαυθμοῦ πρὸς τὸν θεόν, ἵνα μὴ κατολισθήσωσιν ἡμῶν ἀπορρηχθέντα τοῖς κύμασι τῆς ἡδονῆς ἀπὸ τοῦ φυτοῦ τῆς ἁγνείας τὰ ὄργανα. ἐν τύπῳ γὰρ τῆς παρθενίας τὴν ἰτέαν πανταχοῦ παραλαμβάνουσιν αἱ θεῖαι γραφαί, ἐπειδήπερ τὸ ἄνθος αὐτῆς εἰς ὕδωρ

2 Röm. 5, 14 — **3** Plato Theaet. 150 D — **5** vgl. Gen. 1, 28 — **7** Plato Pol. X, 611 BC — **8** Psal. 136, 1. 2 — **14** vgl. Gen. 11, 9

8—S. **49, 5** Phot. Bibl. 237 S. 308b, 22—39 — **11. 14. 20** Hier. In Psal. 136. PL 26, 1304

1 *καὶ* vor *ὁ διαβ.* < P **2** *καὶ* vor *μέχρι* < P Jh | *μωσέως* O: *μω|υσέως* P 175 **3** Pl *ψυχῆς ἔκγονον* **5** *ἀναίσθητα* P Jh **7** *ἐξηγησώμεθα ἐν χερσὶ* O Jh | Pl *οὐ λελωβημένον* (v. d. Seele) . ., *ἀλλ'* . . *καθαρὸν* **8** *ἐπὶ — ἡμῶν* Z. 11] Ph *ὅτι τὸ ἐπὶ τ. ποταμῶν Βαβυλῶνος καὶ τὰ* (< A) *ἑξῆς αἱ ψυχαί φησιν λέγουσιν* **10** *τῆς* < Jh | *ἐκεῖ* + O LXX cod. A **11** *ὄργ.*] *ἔστενον γὰρ* Ph[b] | *σαφῶς* (< Ph) *τὰ σκηνώματα* P Jh **12** *ἐκρέμασαν* Ph **13** *ἐξαψάμεναι* O **14 f** *περίρυτον* B **15** *καθεσθεῖσαι* O, übergeschr. . . *έντες* **16** *καθ' ὃν — χρόνον* < Ph **17** *ἀεὶ* < Ph | *περιδ. — κατολ. καὶ* < Ph **18** *κλαυθμῶν* B **18 f** *ἡμῶν ἀπορρηχθέντα* (*ἀπορραγέντα* 2. Hd. M Al) unleserl. O | **19** *κύμασιν* Ph | *φυτοῦ — γὰρ τῆς* unleserl. O **20** *ὄργανα — γὰρ*] *σώματα. τύπον δὲ* 2. Hd. M Al | *ἐν τύπω* P 175[v] **20 f** *παντ. παραλ. τὴν ἰτέαν* P Jh | *παραλ. αἱ θεῖαι* unleserl. O **21** *θεῖαι* < Ph | *αὐτῆς* auch Ph[ab] | *ὕδωρ — (ὀχ)είας (ἀναζ)εῖ* S. 49, 1 unleserl. O: ganz anders 2. Hd. M, ebenso Al, aber auch *ὕδωρ τριβὲν ἐὰν ποθῇ*

ἀποτριβέν, ἐὰν ποθῇ, πᾶν ὅσον εἰς ὀχείας ἀναζεῖ καὶ ἐρεθισμοὺς κατασβέννυσιν, ἔστ' ἂν εἰς ἄρδην ἀποστειρώσῃ καὶ ἄγονον ἀπεργάσηται πᾶσαν τὴν ἐπὶ παιδοποιίαν φοράν· ὥσπερ δὴ καὶ Ὅμηρος ἐμήνυσε, διὰ τοῦτο καλέσας ὠλεσικάρπους τὰς ἰτέας. | καὶ ἐν Ἡσαΐᾳ 100
δὲ οἱ δίκαιοι ὡς ἰτέα λέγονται φύειν ἐπὶ παραρρέον ὕδωρ. εἰς ὕψος γὰρ τότε τὸ τῆς παρθενίας ἔρνος μεγεθύνεται σφοδρῶς τε καὶ λαμπρῶς, ὁπόταν ὁ δίκαιος καὶ ἐγκεχειρισμένος τηρεῖν αὐτὴν καὶ ἐργάζεσθαι τοῖς ἠπιωτάτοις τοῦ Χριστοῦ νάμασιν ἀρδεύῃ, σοφίᾳ καταψεκάζων. ὃν γὰρ τρόπον τὸ δένδρον τοῦτο χλοηφορεῖν πέφυκεν ὕδατι καὶ βλαστάνειν, οὕτως ἐπανθεῖν ἀεὶ καὶ ἐπακμάζειν πιαινομένη λόγοις πέφυκεν ἡ παρθενία, ἵνα δὴ καὶ ἀνακρεμάσαι τὸ ὄργανον ἀπ' αὐτῆς ἑαυτοῦ δύνηταί τις.

IV. Εἰ οὖν οἱ ποταμοὶ τῆς Βαβυλῶνος τὰ ῥεύματα τῆς ἡδυπαθείας εἰσίν, ὥς οἱ σοφοί φασι, τὰ συγχύνοντα καὶ ταράσσοντα τὴν ψυχήν, ἀνάγκη τὰς ἰτέας εἶναι τὴν σωφροσύνην, ἀφ' ἧς ἀνακρεμῶντες
ἀν|έλκομεν τὰ ὄργανα τὰ παιδογόνα ταλαντούμενα κάτω καὶ βρίθοντα 101
τὸν νοῦν, ἵνα μὴ κατενεχθέντα περὶ τοὺς ὀχετοὺς τῆς ἀκρασίας σκωλήκων δίκην εἰς τοὺς ἰχῶρας ἐγχρίμπτωνται καὶ τὰς σηπεδόνας. χρησιμωτάτην γὰρ καὶ ἐπίκουρον εἰς ἀφθαρσίας κτῆσιν τὴν παρθενίαν ὁ θεὸς ἐδωρήσατο, σύμμαχον ἀποστείλας τοῖς ὀριγνωμένοις καὶ ποθοῦσι, καθὼς ὁ ψαλμῳδὸς ὑφηγεῖται, τὴν Σιών, ὅ δή ἐστι τὴν ἔκλαμπρον ἀγάπην καὶ τὴν περὶ αὐτῆς ἐντολήν, ἐπειδήπερ ἡ Σιὼν ἐντολὴ σκοπιᾶς ἑρμηνεύεται. — ὧδε γὰρ ἀναλογισώμεθα πάλιν καὶ τὰ ἑξῆς. τί δή ποτε ἐπηρωτῆσθαι πρὸς τῶν αἰχμαλωτιστῶν
ὁμολογοῦσιν αἱ ψυχαὶ τὴν ᾠδὴν ἐπὶ γῆς | ἀλλοτρίας ᾆσαι κυρίου ἢ 102

3 Odyss. 20, 510 — **4** Jes. 44, 4 (vgl. Hilar. In Psal. 136 § 7) — **8** vgl. Plato Tim. 75E — **14** Origenes? — Plato Phil. 63D — **16** Symp. 6, 4. 8, 2. 4. 10 — **17** Symp. 1, 1 S. 9, 9ff (8, 15. 19) — **19** Plato Symp. 180B — **20** Plato Axioch. 366 A — **23** Onom. s. 198, 64 Lagarde — **24** Symp. 5, 5. De lepra 9, 1 — **25** Psal. 136, 4

1 ἂν Ph | ἀναζῇ P Ph | καὶ ἐρ. O 52v | τοὺς vor ἐρεθ. + 2. Hd. M Al **2** ἀποσβέννυσιν Ph | εἰς tilgt Wd | καὶ — πᾶσαν Z. 3 < Ph **3** ἐπὶ τῇ παιδοποιίᾳ σποράν O | ὁ vor Ὅμ. + Ph^b **4** ἰτέας] es endet Ph **5** ἰτέα < O **6** τότε γὰρ O **7** ὅτ' ἂν P, ὅταν B **8** ἀρδεύηται P **11** ἡ < O | ἀπ'] ἐπ' O, ab. vgl. Z. 15 **12** δυνηθῇ O **13** οὖν] γὰρ O **14f** Pl τὰς ψυχὰς . . ταράττουσαι **15** ἀνακρεμνῶντες B **17** ἵνα P 176 **18** ἐγχρίπτονται B **19** Pl Ἔρωτα . . κυριώτατον εἶναι εἰς ἀρετῆς . . κτῆσιν **20** ὀρεγνυμένοις P | Pl ὀριγνωμένη **21** ψαλμὸς P Jh | τῇ σ. O **23** ἀναλογισόμεθα P, ἀναλογησώμεθα w. e. sch. B: ἀναλογισώμεθα Pl Prot. 332 D | πάλιν < B **25** γῆς] τῆς B | ἀλλοτρίας (ᾆσα)ι κυρίου unleserl. O | τοῦ κυρίου M Al

πάντως, ὅτι τὸ εὐαγγέλιον ἱερὰν ᾠδὴν εἶναι καὶ ἀπόρρητον διδάσκουσιν, ἣν οἱ ἁμαρτάνοντες καὶ μοιχώμενοι τῷ πονηρῷ προσᾴδουσιν; ἐξέρχονται γὰρ τὰς ἐντολάς, τὸ θέλημα »τῶν πνευματικῶν« τελοῦντες »τῆς πονηρίας«, καὶ ῥίπτουσι »τὰ ἅγια τοῖς κυσὶ καὶ τοὺς μαργαρίτας ἔμπροσθεν τῶν χοίρων«, ὃν τρόπον κἀκεῖνοι περὶ ὧν ὁ προφήτης δυσχεραίνων φησί· »καὶ ἀνέγνωσαν ἔξω νόμον«. οὐ γὰρ ὅτι τῶν πυλῶν ἔξω τῆς Ἱερουσαλὴμ ἢ τῶν οἰκιῶν ἀνεγίνωσκον ἐξιόντες οἱ Ἰουδαῖοι τὸν νόμον, διὰ τοῦτο δὴ καὶ ὁ προφήτης ἰσχυρῶς αὐτῶν κατηγορεῖ καὶ ὑπευθύνους ἐγκλήματι βοᾷ γεγονέναι, ἀλλ' ὅτι παρερχόμενοι τὰς ἐντολὰς καὶ ἀσεβοῦντες εἰς τὸν θεὸν ἐπιμεμορφα|σμένως **103** *μὲν ἀνεγίνωσκον δῆθεν ὡς εὐσεβεῖς τὰ προστάγματα, κατὰ ψυχὴν δὲ οὐκ ἐδέχοντο μετὰ πίστεως ἴσχοντες, ἀλλ' ἀπέπτυον »ἔργοις ἀρνούμενοι«. ἐντεῦθεν γὰρ τὴν ᾠδὴν ἐπὶ γῆς ἀλλοτρίας ᾄδουσι κυρίου, ταπεινότερον περιέλκοντες καὶ ἐξηγούμενοι τὸν νόμον, βασιλείαν αἰσθητὴν προσδοκῶντες, καὶ ἐπὶ γῆς ταύτης τῆς ἀλλοτρίας, ἣν παρελεύσεσθαι λόγος, τιθέμενοι τὰς ἐλπίδας, ἔνθα οἱ αἰχμαλωτίζοντες δελεάζουσιν ἡδοναῖς λοχῶντες πρὸς ἀπάτην.*

V. *Ἐοίκασι δὲ καὶ οἱ προσᾴδοντες τὸ εὐαγγέλιον ἄφροσιν »ἐπὶ γῆς ἀλλοτρίας« μελῳδεῖν »τὴν ᾠδὴν κυρίου«, ἧς μή ἐστιν ὁ Χριστὸς γεωργός. ἀλλ' αἱ τὸ καθαρώτατον καὶ φαιδρὸν καὶ ἀμιγὲς καὶ εὐλαβὲς καὶ εὐπρεπὲς τῆς παρθενίας ὑποδῦσαι καὶ ἀναλάμψα|σαι κάλλος,* **104** *καὶ στεῖραι καὶ ἄγονοι τῶν ῥευστῶν καὶ ἀλγεινῶν εὑρεθεῖσαι παθῶν, »ἐπὶ γῆς ἀλλοτρίας« οὐ μελῳδοῦσι »τὴν ᾠδήν«, ὅτι μὴ φέρονται τὰς ἐλπίδας τῇδε, μηδὲ προστετήκασι θνητῶν σωμάτων τρυφαῖς, μηδὲ ταπεινῶς κατασκέπτονται τὸν νοῦν τῶν ἐντολῶν, ἀλλ' εὖ καὶ γεν-*

3 Ephes. 6, 12; vgl. Orig. In Psal. 136. 13, 137 Lomm. (Hier. PL 26, 1305) **4** Mt. 7, 6 — De creat. 1 — **6** Amos 4, 5 — **12** Tit. 1, 16 — **14** vgl. S. 27, 16ff — **15** Mt. 24, 35 — **17** Plato Tim. 69 D — **19** vgl. De lepra 2, 4. Ignat. Ad Philad. 3, 1 — **25** vgl. Plato Gorg. 521 A. Theaet. 146 C. 151 E

1 *εἶναι κ. ἀπόρρητον* unleserl. O: *ε. ἀπὸ τούτων* 2. Hd. M Al **2** *πονηρῷ* unleserl. O **3** *ἐξέρχονται* O P, *ἐξάρχονται* B, *ἐξορχοῦνται* Jh: vgl. auch Z. 9f *γὰρ — τελοῦντες* unleserl. O | *τὰς ἐντ.*] *τῶν ἐντολῶν τοῦ κυρίου* 2. Hd. M Al | *τ. πν.* Kl: *τ. πνευμάτων* P Ausgg.: < M | *τελ.*] *κακῶς ἐπιτελοῦντες* M Al **4** *τῆς* O 53 **6** *τὸν* vor *νόμον* + O (< LXX) | *ὅτι*] *ἔτι* B **7** *ἢ* < P | *οἰκείων* P, *οἰκειῶν* B | *οἱ* < P (nicht B) **9** *ἀλλ'* P 176v **10** *εἰς* < P | *ἐπιμεμορφωμένως* P **13** *γῆς*] *τῆς* P Jh | *ἀλλοτρίας — κυρίου* < P **14** *βασιλείαν* in Abkürzung O (*βασιλίαν* M) **16** *αἰχμαλωτισταὶ* P Jh **20** *καθαρότατον* B **20f** *καὶ εὐλαβὲς* < O **23f** *ταῖς ἐλπίσι* viell. richtig Jh **25** *κατασκέψονται* P **25f** *γενναίως μετὰ* undeutl. O

ναίως μετὰ φρονήματος ὑψηλοῦ τὰς ἐπαγγελίας ἄνω περιαθροῦσι, τὸν οὐράνιον διψῶσαι καὶ σύμφυτον τόπον. ὅθεν ἀγάμενος αὐτῶν ὁ θεὸς τὰ φρονήματα »μεθ᾽ ὁρκωμοσίας« ἐξαιρέτους ἐπαγγέλλεται διδόναι τιμάς, »ἐν ἀρχῇ τῆς εὐφροσύνης« προανατάσσων καὶ προκαθιδρύων. λέγει γὰρ ὧδε »ἐὰν ἐπιλάθωμαί σου, Ἱερουσαλήμ, ἐπιλησθείη ἡ δεξιά μου. κολληθείη ἡ γλῶσσά μου τῷ | λάρυγγί μου, ἐὰν μή σου μνησθῶ, 105 ἐὰν μὴ προανατάξωμαι τὴν Ἱερουσαλὴμ ὡς ἐν ἀρχῇ τῆς εὐφροσύνης μου«, Ἱερουσαλὴμ τὰς ἀμιάντους αὐτὰς δὴ ταύτας, ὡς ἔφην, καὶ ἀπήμονας ψυχὰς εἶναι λέγων, αἵτινες ἄτρυγον τὸ τῆς παρθενίας αὐστηρῶς ἀμολύντοις χείλεσι σπασάμεναι πόμα, »ἑνὶ ἀνδρὶ παρθένον ἁγνὴν« καθαρμόζονται »παραστῆσαι Χριστῷ« κατ᾽ οὐρανόν, »τὸν τῶν ἀμιάντων ἄθλων ἀγῶνα νικήσασαι«. ταύτῃ γὰρ καὶ Ἡσαΐας ὁ προφήτης παρεγγυᾷ »φωτίζου, φωτίζου« λέγων »Ἱερουσαλήμ· ἥκει γάρ σου τὸ φῶς, καὶ ἡ δόξα κυρίου ἐπὶ σὲ ἀνατέταλκε«. ταῦτα δὲ τὰ ἐπαγγέλματα μετὰ τὴν ἐξανάστασιν τελεσιουργηθήσεσθαι δῆλον καὶ παντί. οὐ | γὰρ περὶ τῆς πολυθρυλλήτου κατὰ Ἰουδαίαν πολίχνης 106 τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον χρησμῳδεῖ, ἀλλὰ περὶ τῆς οὐρανοπόλεως ὡς ἀληθῶς ἐκείνης καὶ μακαρίας Ἱερουσαλήμ, ἣν δή φασιν αὐτὴν εἶναι τὸ ἄθροισμα τῶν ψυχῶν, ἃς προανατάξασθαι πρώτας »ἐν ἀρχῇ τῆς εὐφροσύνης« τῶν καινῶν αἰώνων ἀνεπισφαλῶς ὁ θεὸς ἐπαγγέλλεται, εἰς καθαρὰν οἴκησιν ἀδύτων φώτων τῷ λευκοτάτῳ τῆς παρθενίας ἐστολισμένας κόσμῳ κατοικίζων, ὅτι μὴ ἐμνημόνευσαν τὸν κόσμον ἀποδύσασθαι τὸν νυμφικόν, τουτέστι χαυνῶσαι τὸν λογισμὸν φαντασίαις ἐκτόποις.

1 Plato Axioch. 370 D. 366 A — **3** vgl. Hebr. 7, 21 — **5** Psal. 136, 5. 6 — **9** Plato Phaedr. 248 C — **10** II Kor. 11, 2. De lepra 15, 5 — **11** Weish. Sal. 4, 2 — **13** Jes. 60, 1 — **17** Hebr. 12, 22f; De lepra 10, 4 — **19** Psal. 136, 6 — **21** Plato Phaed. 114 C — vgl. Apok. Joh. 3, 4. 5. 6, 11. 7, 9. 13

1 (περι)αθρ. — διψῶσαι Z. 2 unleserl. O | παριαθροῦσαι P: περιοδεύουσι 2. Hd. M Al **2** τὸν οὐρανὸν P **2f** ὁ θεὸς — με(θ᾽) unleserl. O: τὴν σωφροσύνην μεθ᾽ 2. Hd. M Al **3** ὁρκομοσίας B: ὀρκωμόνας(?) M, ὅρκου μόνας Al | (ἐπαγγέλλ)εται — ἐν Z. 4 unleserl. O **4** καὶ — σου Z. 5 unleserl. O: καὶ λέγων· εἰ ἐπιληθῶ σου 2. Hd. M Al | καθιδρύων B Jh **5** λέγει P 177 | ἱερουσα(λημ ἐπ)ιλησθείη unleserl. O | ἡ δεξιά O 53v **9** Pl ἀπήμονα (ψυχήν) **10f** παρθένον ἁγνὴν wohl auch O: παρθένον(?) ἁγνὴ M, παρθένῳ ἁγναὶ Al **11** παραστῆναι HSS | κατ᾽ οὐρανὸν < P **13** λέγων < P **14** ἀνατέθαλκε] ε unsicher B **15** τελεσιουργηθήσεται P **16** πολυθρυλήτου P | κατὰ τὴν P **17** οὐρανουπόλεως O Jh | ὡς < P **18** καὶ < O | φασιν O Kl: φησιν P Jh **20** ὁ ἀνεπισφαλῶς O: ἐπιφανῶς P, προφανῶς Cb Jh **21** Pl εἰς τὴν καθαρὰν οἴκησιν | καθαρῶν P **22** ἐμνιμόνευσε B: P 177v **23** ἀποδύσθαι P

VI. Ἀμέλει τὸ μὴ ἐπιλαθέσθαι νύμφην τὸν κόσμον, μηδὲ παρ-
θένον τὴν στηθοδεσμίδα αὐτῆς, λεγόμενον ἐν Ἱερεμίᾳ, τὸ μὴ ἐνδοῦναι
καὶ χαλάσαι τὸν | δεσμὸν τῆς σωφροσύνης ἀπάταις δηλοῖ καὶ περι- 107
σπασμοῖς. στήθη γὰρ αἱ φρένες εἰκότι λόγῳ καὶ ὁ νοῦς ἡμῶν εἶναι
νομίζεται· ἡ δὲ στηθοδεσμίς, ἡ συνδοῦσα ζώνη καὶ συσφίγγουσα τὴν
πρόθεσιν τῆς ψυχῆς εἰς ἁγνείαν, ἐστὶν ἡ πρὸς θεὸν ἀγάπη, ἣν ἐμοί
τε καὶ ὑμῖν ὁ στρατηγὸς ἡμῶν καὶ ποιμὴν Ἰησοῦς καὶ ἄρχων καὶ
νυμφίος, ὦ καλλιπάρθενοι, ἄρρηκτόν τε καὶ ἐσφραγισμένην μέχρι
»τέλους« τηρῆσαι παράσχοι. τούτου γὰρ τοῦ κτήματος τοῖς ἀνθρώ-
ποις ἄμεινον βοήθημα οὐκ ἄν τις ῥᾳδίως ἕτερον λάβοι ἀρέσκον
θεῷ καὶ προσφιλές. διὸ ἐγὼ χρῆναί φημι τὴν ἁγνείαν ἅπαντας
τιμᾶν καὶ διαφερόντως ἀσκεῖν τε καὶ ἐγκωμιάζειν.

Αὗταί σοι καὶ παρ' ἡμῶν αἱ ἀπαρχαὶ τῶν λό|γων ἀνακείσθωσαν, 108
ὦ Ἀρετή, τὰ μὲν παιδιᾶς, τὰ δὲ καὶ σπουδῆς χάριν.

Ἀλλὰ δέχομαι τὸ δῶρον, ἔφη φάναι τὴν Ἀρετήν, καὶ κελεύω μετὰ σὲ τὴν Θάλλουσαν λέγειν· δεῖ γάρ με παρὰ μιᾶς ἑκάστης ὑμῶν ἀποδέξασθαι τὸν λόγον.

1 Jerem. 2, 32 — **3** De res. II, 6, 6 — **7** Joh. 10, 11. 14 — **8** Mt. 9, 15. 25, 1 ff — I Kor. 1, 8 — **9** Plato Symp. 212 B — **13** Plato Symp. 197 E — **16** Plato Symp. 194 D

1—6 Phot. Bibl. 237 S. 308 b, 40—309 a, 5 — **4 f** SS Parall. S. 200 Holl

1 Ph ὅτι φησιν Ἀμ. usw. | ἐπιλανθάνεσθαι P **2** στηθεσμίδα P | αὐτῆς Jh: < Ph **3 f** κ. περισπ. < Ph **4** στήθη — νομίζεται Z. 5 in C (Ck = Vat. 1553, Bl. 182r); Lemma τοῦ ἁγίου Μεθοδίου ἐκ τῶν περὶ ἁγνείας συμποσίων | γὰρ . . φρένες unleserl. O | αἱ] καὶ C | εἰκότι] αἰσθητικῷ τινι C | ὁ < C **5** νομ.] ὀνομάζεται ἐν τῇ γραφῇ C | (στηθοδ)εσμίς, ἡ συνδοῦσα unleserl. O | ἡ συνδ.] αὐτῶν 2. Hd. M Al | ζωὴ Ph **6** τῆς ψ. ε. ἁγν. unleserl. O | θεὸν P Jh: Χριστὸν O Ph | ἀγάπη] es endet Ph **7** ὑμῖν] ἡμῖν M Al | στρατ. ἡμ. κ. unleserl. O: στρατηλατῶν κ. 2. Hd. M Al **7 f** Ἰησοῦς (καὶ ἄρχων) κ. νύμφιος unleserl. O **8** (καλλ)ιπάρθενοι ἄρρηκτόν unleserl. O | καλιπάρθενοι P | τε < Cb Jh | καὶ — τοῦ Z. 9 unleserl. O | μέχρι — παράσχοι Z. 9 auch Al, ab. Lücke fast e. Z. M **9—12** Pl τούτου τοῦ κτήματος τῇ ἀνθρωπείᾳ φύσει συνεργὸν ἀμείνω Ἔρωτος οὐκ ἄν τις ῥᾳδίως λάβοι. διὸ δὴ ἔγωγέ φημι χρῆναι πάντα ἄνδρα τὸν Ἔρωτα τιμᾶν, καὶ αὐτὸς τιμῶ . . καὶ διαφερόντως ἀσκῶ **9** κτήματος O 54: ἡττήματος B, a. Rd. corr. κτήμ. **10** ἀμείνω P **12** διαφερ.] διὰ παντὸς P **13 f** Pl οὗτος . . ὁ παρ' ἐμοῦ λόγος, ὦ Φ., τῷ θεῷ ἀνακείσθω, τὰ μὲν παιδιᾶς, τὰ δὲ σπουδῆς . . μετέχων **14** παιδείας OP **15** ἀρε . . . O **16 f** Pl ἀποδέξασθαι παρ' ἑνὸς ἑκάστου ὑμῶν τὸν λόγον

Λόγος ε'.

Θάλλουσα.

I. Τὴν οὖν Θάλλουσαν βραχὺ ἐπισχοῦσαν καὶ πρὸς ἑαυτήν τι
σκεψαμένην εἰπεῖν ἔφη· Ἀλλ', ὦ Ἀρετή, συλλήπτειραν ἀξιῶ παραστῆ-
ναί σε κατὰ νοῦν, ὅπως πρῶτον μὲν σοῦ, καὶ τῶν παρόντων δὲ
φανῶμεν ἄξια λέγειν. τὸ γὰρ μέγιστον καὶ ἐπιφανέστατον ἀνάθημα
καὶ δῶρον, οὗ μηδὲν ἀντάξιον ἄλλο προσενέγκασθαι πά|ρεστιν ἀνθρώ- 109
ποις θεῷ, τὸν ἆθλον τῆς παρθενίας εἶναι πέπεισμαι διαρκῶς, ἀπὸ
τῶν ἱερῶν ἠσθημένη γραμμάτων. οὐ γὰρ ἄν, πολλὰ πολλῶν κατ'
εὐχὰς ἐν τῷ νόμῳ καλὰ κατεργασαμένων, μόνοι μεγάλην εὐχὴν ἐλέ-
γοντο πληροῦν οἱ σφᾶς αὐτοὺς αὐθαιρέτῳ βουλῇ προσενέγκαντες
θεῷ. ἔχει γὰρ τὸ ῥητὸν οὕτως· »καὶ ἐλάλησε κύριος πρὸς Μωυσῆν
λέγων· λάλησον τοῖς υἱοῖς Ἰσραήλ, καὶ ἐρεῖς πρὸς αὐτούς· ἀνὴρ ἢ
γυνή, ὃς ἂν μεγάλως εὔξηται εὐχὴν ἀφαγνίσασθαι ἁγνείαν κυρίῳ«.
εὔχεται χρυσᾶ καὶ ἀργυρᾶ εἰς τὸν νεὼν σκεύη προσκομίσας ἀναθεῖναί
τις, ἕτερος ἀναθεῖναι τὴν δεκάτην τῶν καρπῶν, ἄλλος τῆς οὐσίας,
ἕτερος τὰ κράτιστα τῶν ποιμνίων, ἄλλος τὴν ὕπαρξιν | καθιεροῖ, καὶ 110
οὐδέπω μεγάλην εὐχὴν εὔξασθαι λέγεται τῷ κυρίῳ, ἀλλ' ἐκεῖνος ὁ
ἑαυτὸν ἀναθεὶς τῷ θεῷ ὁλοτελῶς.

II. Ἐπιχειρητέον γὰρ ἀληθεῖ λόγῳ πρὸς ὑμᾶς, ὦ παρθένοι,
τὴν κατὰ τὸ πνεῦμα διάνοιαν δηλῶσαι τῆς γραφῆς. ὁ γὰρ κατά τι

3 Plato Phaed. 95 E — **9** Plato Symp. 179 C — **12** Num. 6, 1 — **20** Plato Tim. 53 B

2 . *άλλουσα Eος* O, vor *ά* Raum für e. großen Buchst., ebenso vor *ἣν* Z. 3: *Θάλλουσα. λόγος ε̅ος* P **3f** Pl *ἐπισχὼν καὶ πρὸς ἑαυτόν τι σκεψάμενος . . ἔφη* **3** *ἑαυτὸν* B | *τί* O **4** *συλλήπτειραν* wohl auch P, da in V: *συλλήπτριαν* Jh **5** *κατὰ νοῦν* O: *καὶ τὰ νῦν* P Jh | *δὲ* < P **6** *ἄξια* < P (in V über d. Lin.) **9** *ἱερῶν*] *σῶν* P | *πολλῶν πολλὰ* B Jh (Pl *πολλῶν πολλὰ κ. καλὰ ἐργασαμένων*) **11** *προσενέγκασθαι* P Jh **12** *θεῷ*] *θεῷ ἑλόμενοι* Po: *βουλόμενοι* Cb Jh | *οὕτω* B **14** *ἂν* < O Jh **15** *τὸν νεοσκευῆ* P | *προσκομίσαι* P **15f** (*ἀνα*)*θεῖναί τις* unleserl. O **15** *ἀναθῆναι* B **16** *ἕτερος — οὐσίας* < B | *ἀναθεῖναι*] *ἀνάθημα* P **17** *καθιερεῖ* B, *οι* unleserl. O **18** *μεγ. εὐχὴν* unleserl. O | *λέγ.*] *δύναται* P Jh | *τῷ* < O **19** *ἀναθεὶς — ἐπι*(*χειρητέον*) Z. 20 unleserl. O | *τῷ θεῷ* < P **20** *ἀήθει* Pl, aber vgl. S. 60, 11 | *δηλοῦν* Pl **21** *τὴν — διάν*(*οιαν*) unleserl. O | *κατὰ τ. πν.* 2. Hd. M | *πνεῦμα*] *προκείμενον* Al Cb | *κατὰ — προσ*(*έχων*) S. 54, 1 unleserl. O

μόριον φυλασσόμενος καὶ προσέχων, κατά τι δὲ περισπώμενος καὶ
πλημμελῶν ὅλος οὐκ ἀνάκειται θεῷ· χρῆν γὰρ τὸν τέλειον πάντα
ἀναθεῖναι καὶ τὰ τῆς ψυχῆς καὶ τὰ τῆς σαρκός, ὅπως ἄρτιος εἴη καὶ
μὴ ἐλλιπής, ταύτῃ γὰρ δὴ καὶ τῷ Ἀβραὰμ ὁ θεὸς ὑφηγεῖται, »λάβε
μοι« λέγων »δάμαλιν τριετίζουσαν καὶ αἶγα τριετίζουσαν καὶ κριὸν
τριετίζοντα, καὶ τρυγόνα καὶ περιστεράν«, ὅ ἐστιν εὐφήμως (ἐπίστη-
σον γὰρ ὅτι περὶ τούτων κἀκεῖνο πα|ρεγγυᾷ)· προσένεγκέ μοι καὶ **111**
φύλαξον ἄζυγα καὶ ἀκάκωτόν σου τὴν ψυχὴν δαμάλεως δίκην, καὶ
τὴν σάρκα καὶ τὸν λογισμόν, τὴν μὲν ὡς αἶγα, ἐπειδὴ τὰ μετέωρα
καὶ κρημνώδη περιπολεῖ, τὸν δὲ ὡς κριόν, ἵνα μηδαμῶς ἀποσκιρτήσας
ἐκπέσῃ καὶ ἐξολισθήσῃ τῆς ἀληθείας· οὕτω γὰρ ἐντελὴς ἔσῃ καὶ
ἀνεπίληπτος, ὦ Ἀβραάμ, ἀναθεὶς ἐμοὶ καὶ τὴν ψυχὴν καὶ τὴν αἴσθη-
σιν καὶ τὸν νοῦν· ἃ συμβολικῶς δάμαλιν ἔφη καὶ αἶγα καὶ κριὸν
τριετίζοντα, οἱονεὶ τὴν γνῶσιν ἀκακέμφατον τῆς τριάδος ἐπανηρη-
μένα. τάχα δὲ καὶ τὴν πρώτην καὶ τὴν μέσην καὶ τὴν τελευταίαν
τοῦ βίου τῆς ἡλικίας ἡμῶν αἰνίσσεται τρίβον, βουλόμενος, ὡς ἔνι
μάλιστα, καὶ τὸν τῶν παίδων καὶ τὸν τῶν | ἀνδρῶν καὶ τὸν τῶν **112**
γεραιτέρων χρόνον σωφρόνως βιώσαντας αὐτῷ προσενέγκασθαι. καθ᾽
ὃν τρόπον καὶ ὁ κύριος ἡμῶν ἐν εὐαγγελίοις παρακελεύεται Ἰησοῦς
Χριστός, ὧδε νομοθετῶν· »οἱ λύχνοι ὑμῶν« μὴ σβεννύσθωσαν, καὶ »αἱ
ὀσφύες ὑμῶν μὴ λυέσθωσαν. διὰ τοῦτο καὶ ὑμεῖς ὅμοιοι γίνεσθε
ἀνθρώποις προσδεχομένοις τὸν κύριον αὐτῶν, πότε ἀναλύσει ἐκ τῶν
γάμων, ἵνα ἐλθόντι καὶ κρούσαντι αὐτῷ εὐθέως ἀνοίξωσι. μακάριοί

3 vgl. 2 Tim. 3, 17 — **4** Gen. 15, 9 — **8** De lepra 9, 2. 4. 11, 3 — **14** Symp. 8, 10. De lepra 11, 4. De cibis 12, 2ff — **20** Luk. 12, 35—38. De lepra 10, 5

4—S. **55, 19** Phot. Bibl. 237 S. 309a, 6—309b, 2

1 κατά P 178^v | περισπόμενος B | καὶ — ἀνάκειται Z. 2 unleserl. O **2** ὅλος — ἀνάκ.] οὐκ εὐαρεστεῖ τῷ 2. Hd. M Al | χρῆναι (w. e. sch.) O P | τὸν τ(έλ)ειον unleserl. O **3** ἀναθεῖναι — ἐλλιπής Z. 4 unleserl. O: ganz anders 2. Hd. M Al **4** ἐλλειπής P | ταύτῃ O 54^v | γὰρ < Cb Jh | λάβε — κύριον S. 55, 19 Ph S. 309a, 6ff: ὅτι τὸ λάβε usw. **5** λέγων vor καὶ αἶγα P Jh: < Ph | κ. αἶγα τριετ. < Ph^b **6** καὶ vor τρυγόνα < O | ὅ — παρεγγυᾷ Z. 7] αἰνίττεσθαί φησιν ὅτι Ph **7** προσένεγκαί O P **7f** καὶ φύλαξον < Ph **8** ἄζυμα P: ἄζυγον Ph^a | ἀκακώτατον Ph^b **10** . ηδαμῶς O **11** οὕτως P | ἐντελὴς ἔσῃ καὶ < Ph (ἔσῃ nach ἀνεπ.) **12** ὦ] ὡς Ph^a, ὡς ὁ Ph^b | ἂν ἀναθῇς Ph **14f** ἐπανηρημέναι P, ἐπανειρηκέναι B **16** ἔνι] ὅτι Ph^b, ἄρα Ph^a **18** γεραιοτέρων O **19** ἐν εὐαγγ. ὁ κύριος (ohne ἡμῶν) Ph | εὐαγγελίῳ B | παρακ. — νομοθ. Z. 20] ὁ κύριος νομοτεθεῖ Ph | πα|ρακελεύεται P 179 | Ἰησοῦς < O **20** οἱ — λυέσθωσαν Z. 21 < Ph **20f** οἱ ὀσφύες P **22** αὐτῶν Jh

ἐστε, ὅτι ἀνακλινεῖ ὑμᾶς καὶ παρελθὼν διακονήσει· κἂν τῇ δευτέρᾳ, κἂν τῇ τρίτῃ, μακάριοί ἐστε.« ἐπισκέψασθε γὰρ ὅτι τρεῖς ὑποθέμενος φυλακὰς νυκτός, ἑσπερινὴν καὶ δευτέραν καὶ τρίτην, καὶ τρεῖς ἑαυτοῦ πα|ρουσίας, ὦ παρθένοι, τὰς τρεῖς ἡμῶν τῆς ἡλικίας ἠνίξατο 113
μεταβολάς, τὴν μειρακιώδη καὶ τὴν πρόσηβον καὶ τὴν πρεσβυτικήν, βουλόμενος, ἵνα κἂν τὴν πρώτην ἄγοντας ἡλικίαν, τουτέστι παῖδας ὄντας, ἐὰν ἔλθῃ παραληψόμενος ⟨ἐκ⟩ τοῦ κόσμου, ἑτοίμους καταλάβῃ καὶ καθαρούς, μηδὲν ἐπιτετηδευκότας σκαιόν, κἂν τὴν δευτέραν ὁμοίως, κἂν τὴν τρίτην. ἑσπερινὴ γὰρ φυλακὴ ὁ καιρός ἐστι τῆς ἀκμῆς τοῦ ἀνθρώπου καὶ ἡ νεότης, καθ' ἣν ἄρχεται ταράσσεσθαι τὸ ἡγεμονικόν, ἐπιθολούμενον ταῖς ἐξαλλαγαῖς τοῦ βίου, ἡβώσης αὐτοῦ τῆς σαρκὸς ἤδη καὶ τρεπομένης εἰς πάθη. δευτέρα δέ, ὁπηνίκα λοιπὸν »εἰς ἄνδρα τέλειον« ἐλάσας ἄρχεται στάσιν καὶ βεβαιότητα τῶν θορύβων ὁ νοῦς προσλαμβάνειν καὶ τῆς οἰήσεως. | τρίτη δέ, ὅτε αἱ πλεῖσται 114
φαντασίαι φθίνουσι τῶν ἐπιθυμιῶν, ἀπομαραινομένης ἤδη τῆς σαρκὸς καὶ εἰς γῆρας προκοπτούσης.

III. Διὸ προσῆκεν ἄσβεστον ἐν τῇ καρδίᾳ τῆς πίστεως ἐξάψαντας τὸν λύχνον, καὶ τὴν ὀσφῦν ἀναζωσαμένους τῇ σωφροσύνῃ, ἐγρηγορέναι καὶ προσδοκᾶν ἀεὶ τὸν κύριον, ἵνα, κἂν ἐν τῇ πρώτῃ ἡμῶν ἡλικίᾳ παραλαβεῖν ἡμῶν τινας βουληθῇ, κἂν ἐν τῇ δευτέρᾳ, κἂν ἐν τῇ τρίτῃ, ἐλθὼν καὶ εὑρὼν ἑτοιμοτάτους καὶ ἃ προσέταξεν ἐργαζο-

7 vgl. Joh. 14, 3 — **10** vgl. Plato Tim. 44 AB — **12** Ephes. 4, 13 — **15** Plato Pol. I, 328 D — **17** De lepra 10, 5

4 Cramer Catene II, 103, 25 ff

1 f κἂν . . κἂν] καὶ . . καὶ O P **2** τῇ vor τρίτῃ < Ph^a | φυλακῇ nach τρίτῃ + Cb Jh | ἐστε sehr undeutl. O **3** νυκτὸς ἑσπε(ριν)ὴν καὶ (δ)ευ(τέραν) unleserl. O | ὑποθέμενος vor ἑσπερ. + P **4** ἑαυτοῦ — τρεῖς < Ph | (παρ)ουσίας ὦ (π)αρθέν(οι) τὰς unleserl. O **5** μετα(βο)λ(άς) — (πρόση)βον u. (πρεσβ)υτ. — ἡ(λικί)αν Z. 6 unleserl. O | πρεσβυτέραν 2. Hd. M Al: πρεσβυτικήν bei Pl nur Legg. III, 685 B **6** βουλόμενος + P Ph: < M Al Cb Jh | κἂν] καὶ P Ph | τὴν — τουτέστι < Ph | τουτέστι O 55 **7** ἐὰν] ἂν P | ἐκ + Kl | τὸν κόσμον Ph | παραλάβῃ O: καταλάβοι P Ph **8** μηδὲν — σκαιόν < Ph | ἐπιτηδευκότας P | σκαιόν < P **8 f** κἂν . . κἂν] καὶ . . καὶ P Ph **10** καὶ ἡ νεότης < Ph | καταράσεσθαι O **11** ἐπιθολ.] vgl. S. 204. 296 Al | ταῖς — πάθη Z. 12] τοῖς πάθεσιν Ph | γὰρ nach ἡβώσ., aber mit Zeichen, daß zu tilgen O **12** πάθος P **13** στάσιν καὶ < Ph | βεβαι. P 179^v **14** νοῦς προσλ. nach κ. τ. οἰήσεως (< Ph) in O **15** τ. ἐπιθ. φθίνουσιν Ph | Pl αἱ κατὰ τὸ σῶμα ἡδοναὶ ἀπομαραίνονται **17** προσῆκεν O P (so auch P 58, 13) Ph: προσήκει Jh | τῆς < P **18** τὸν < P | τῆς σωφροσύνης P | **19** κύριον] es endet Ph **19 f** κἂν . . κἂν . . κἂν] καὶ . . καὶ . . καὶ P (nicht B) **20** ἡμῶν + O

μένους, ἀνακλίνῃ εἰς Ἀβραὰμ κόλπους καὶ Ἰσαὰκ καὶ Ἰακώβ. καὶ
Ἱερεμίας δέ »ἀγαθόν« φησίν »ἀνδρί, ὅταν ἄρῃ ζυγὸν βαρὺν ἐν νεότητι
αὐτοῦ« καὶ »ἀπὸ τοῦ κυρίου« οὐ μὴ »ἀποστῇ ἡ ψυχὴ | αὐτοῦ«. ἀγαθὸν 115
γὰρ ἐκ παίδων ὡς ἀληθῶς ὑποθέντα τὸν αὐχένα τῇ θείᾳ προσ-
οχῇ μὴ ἀποσείσασθαι μέχρι γήρως τὸν ἐπιβάτην καθαραῖς φρεσὶν
ἐποχούμενον, ἀεὶ τὸν λογισμὸν εἰς τὰ χείρω καθέλκοντος τοῦ πονη-
ροῦ. τίς γὰρ οὐ τὰς δι᾿ ὀμμάτων, τίς δ᾿ οὐ τὰς δι᾿ ὤτων, τίς δ᾿
οὐ τὰς διὰ γεύσεως ὀσφρήσεώς τε καὶ ἁφῆς ἡδονὰς καὶ τέρψεις ἀπο-
δέχεται, τὸν ἡνίοχον μὴ φέρων, σωφροσύνην εἴργουσαν καὶ καθαι-
μάττουσαν τὸν ἵππον τῆς κακίας; ἕτερος μὲν οὖν εἰς ἕτερα ἐπιβλέψας
ἄλλα δοξάσει, ἡμεῖς δὲ ἀνατιθέναι λέγομεν τελείως ἑαυτὸν τῷ θεῷ,
ὃς καὶ τὴν σάρκα ἄχραντον ἐκ παίδων φιλοτιμεῖται φυλάττειν, παρ-
θενίαν ἀσκῶν. περισπουδάστους γὰρ καὶ μεγάλας | ἐλπίδων δωρεὰς 116
τοῖς ἐφιεμένοις αὐτῆς ταχέως φέρει, τὰ λυμαντήρια τῆς ψυχῆς ἀπο-
μαραίνουσα πάθη καὶ ὑπεκκαύματα. — φέρε γὰρ εἰσηγήσωμαι, πῶς ἀνα-
κείμεθα τῷ κυρίῳ.

IV. Τὸ γοῦν »μεγάλως εὔξασθαι εὐχήν«, ἐν τοῖς Ἀριθμοῖς νομοθετούμενον, τοῦτο παρίστησιν, ὅπερ ἐπὶ πλέον ἐγὼ διηγησαμένη ἀποφανῶ, μεγάλην εὐχὴν εἶναι παρὰ πάσας εὐχὰς ἀποδεικνύουσα τὴν ἁγνείαν. τότε γὰρ ἀνάκειμαι προφανῶς πᾶσα τῷ κυρίῳ, ὁπότε μὴ μόνον τὴν σάρκα συνουσίας ἀνέπαφον, ἀλλὰ καὶ τῶν λοιπῶν ἀτοπημάτων ἄσπιλον τηρεῖν ἀγωνίζομαι. »ἡ γὰρ ἄγαμος μεριμνᾷ« φησί

1 Luk. 16, 22. Mt. 8, 11 — **2** Klag. Jerem. 3, 27 — **3** Jerem. 17, 5 (6, 8) — **9** Plato Phaedr. 254 E. 247 B — **17** Num. 6, 2 — **21** vgl. Symp. ob. S. 8, 8f. u. 11, 1 S. 279 Al. De lepra 9. 11 — **22** I Kor. 7, 32. 34

20 ff Nilus Epist. III, 298

1 ἀνακλινῇ P: ἀνακλινεῖ O B **1f** καὶ Ἱερ.] ὁ ἱερ. P: Ἱερ. Cb Jh **2** βαρὺν + O **3** τοῦ < O | οὐ < Cb Jh **4** τὸν vor ἐκ + O **4f** προσευχῇ O **6** τὸ χεῖρον P Jh **7** δι᾿ ὀμμ. — τὰς < O M: δι᾿ ὀμμάτων, οὐ τὰς Al | (ὤ)των — οὐ Z. 8 unleserl. O **8** γεύσεων· ὀσφρήσεων τε P | καὶ τέρψεις unleserl. O **9** Pl ὁ δ᾿ ἡνίοχος . . καθήμαξεν, 247 B ὁ τῆς κάκης ἵππος | τὸν] τὴν Po Cb Jh | (εἴρ)γουσαν καὶ καθαι(ματτ.) unleserl. O **10** ἕτερος P 180 | μὲν — ἕτερα unleserl. O | ἕτερα] τοῦτο M Al | ἐπιβλέψ(ας) undeutl. O **11** δοξάζει B, ab. a. Rd. δοξάσει: unleserl. O, δικάζει (ικ auf Rasur) M Al | ἀναθεῖναι (corr. aus ἀναθῆναι, so w. e. sch. O) M Al | λέγωμεν P: O 55v | ἑαυτὸν τελείως P Jh | τῷ vor θεῷ + P **12** κ. τ. σάρκα ἄχρ. < P **14** λυματήρια B **15** εἰσηγήσομαι P: εἰσηγητέον O **18** ἐπὶ πλεῖον O **19** ἀποφανῶ O: ἀποφαίνω P Jh **20** καὶ προφανῶς P | πᾶσα < P | τῷ < O **21** συνουσίας < P **22** φησὶ μεριμνᾷ O

»τὰ τοῦ κυρίου, πῶς ἀρέσει τῷ κυρίῳ«, οὐ μόνον ἵνα μὴ χωλὴν
τῆς ἀρετῆς κατά τι μόριον | ἀπενέγκηται τὴν δόξαν, ἀλλ' ἄμφω, κατὰ 117
τὸν ἀπόστολον, καὶ »ἐν τῷ πνεύματι καὶ ἐν τῷ σώματι« ἁγιάζηται,
ἀναθεῖσα τὰ μέλη κυρίῳ. τί γάρ ἐστι τὸ ἀναθεῖναι τελείως ἑαυτὸν
κυρίῳ, λεκτέον. ἐὰν ἐπὶ τῶνδε μὲν ἀνοίξω τὸ στόμα, ἐπὶ τῶνδε δὲ
κατακλείσω, οἷον ἀνοίξω μὲν περὶ τὰς ἐξηγήσεις τῶν γραφῶν εἰς τὸ
ὀρθοδόξως ὑμνῆσαι καὶ μεγαλοπρεπῶς κατὰ δύναμιν τὸν θεόν, κατα-
κλείσω δὲ »θύραν« αὐτῷ θεμένη καὶ »φυλακὴν« ⟨τοῦ⟩ μάταια μὴ λαλεῖν,
ἁγνεύει μου τὸ στόμα καὶ ἀνάκειται τῷ κυρίῳ, »ἡ γλῶσσά μου κάλα-
μος« γέγονε, σοφίας ὄργανον· γράφει γὰρ δι' αὐτῆς ἀριδήλοις γράμ-
μασιν, ἀπὸ τοῦ βάθους καὶ τῆς δεινότητος τῶν γραφῶν φωτίζων
τὸν »νόμον τοῦ πνεύματος«, ὁ λόγος, | ὁ κύριος, ὁ γραμματεὺς 118
τῶν αἰώνων ὀξυγράφος, ὅτι ταχέως καὶ ὀξέως τὴν βουλὴν ἀνα-
γράφεται μόνος καὶ πληροῖ τοῦ πατρός, »ὀξέως σκύλευσον« ἀκούων
»ταχέως προνόμευσον«. τούτου »κάλαμός« ἐστιν »ἡ γλῶσσά μου«
τοῦ »γραμματέως«· ἡγνίσθη γὰρ αὐτῷ καὶ ἀνάκειται κάλαμος ὥσπερ
»ὡραῖος«, ὡραιότερα γράφων τῶν τὰ ἀνθρώπινα δόγματα κρατυνόν-
των ποιητῶν καὶ λογογράφων. ἐὰν ἐθίσω καὶ τὰς ὄψεις μὴ ἐπιθυ-
μεῖν ὥρας σωμάτων, μηδὲ τέρπεσθαι θέαις ἀσχήμοσιν, ἀλλὰ τὰ ἄνω
περισκοπεῖν, ἁγνεύουσι καὶ οἱ ὀφθαλμοὶ καὶ ἀνάκεινται τῷ κυρίῳ.
ἐὰν τὰ ὦτα φράξασα ἀπὸ δυσφημίας καὶ ψιθυρισμῶν ἀνα|πετάσω 119
λόγῳ θεοῦ, φοιτῶσα παρὰ σοφοῖς, ἀνατέθεικα καὶ τὰς ἀκοὰς τῷ
κυρίῳ. ἐὰν ἀποσείσωμαι τὰς χεῖρας ἀπὸ καπηλείας, ἀπὸ μεταπράσεως,
ἀπὸ φιλοχρημοσύνης, ἀπὸ πληκτισμοῦ, ἁγνεύουσι καὶ αἱ χεῖρες τῷ

1 Plato Legg. I, 634 A — **6** Symp. 9, 4 — **8** Psal. 140, 3 (33, 14) — **9. 12. 15** Psal. 44, 2. 3 — **12** Röm. 8, 2 — **14** Jes. 8, 3 — **19** Kol. 3, 1. 2; vgl. Plato Pol. VII, 529 A

1f Pl *χωλὴν τὴν ἀνδρείαν* **3** *ἐν τῷ σώματι* vor *ἐν τῷ πνεύματι* P Jh | *ἁγιάζεται* P **4** *ἑαυτὸν τελείως* P Jh **6** *οἷον* P 180v **8** *φυλα(κὴν)* unleserl. O | *τοῦ* + Po Cb Jh | *λαλῶν* (ohne *τοῦ*)? Kl **9** *κυρίω* O: *θεῷ* P Jh **10** *ὄργ. σοφ.* O Jh **11** *φ . . . ζων* O **12** *νόμον*] *νοῦν* P Jh | *ὁ* (< P, nicht V) *γραμμα . εὺς* O **13** *τῶν αἰώνων* undeutl. O | *ὀξυγρ.*] *ὁ ζωγράφος* O | *τὴν — μόνος* Z. 14 unleserl. O | *τὴν* < M Al, w. e. sch. auch O **13f** *ἀναγρ.*] *ἐξηγεῖται* 2. Hd. M Al **14** *(ἀκ)ούων — ἐστιν* Z. 15 unleserl. O **16** *(γραμματ)έως — ἀνάκειται* und **17** *ὡραῖος — ἀνθρώπινα* unleserl. O | *ἡγν. γ. αὐτῷ*] *ἁγνείας αὐτῷ δὴ* 2. Hd. M Al **17** *ὡρ. ὡρ.* < M | *δόγματα* O 56 **19** *ὥρας*] vgl. S. 71, 20 u. z. B. Pl Legg. VIII, 837 *τῆς ὥρας . . πεινῶν* **22** *σοφούς* viell. richtig Jh | *τῷ* < P **23** *ἀποσείσ.* wie S. 56, 5] *ἀποστήσωμαι* M Ausgg. *ἀπὸ* P 181 **24** *τῷ* vor *θεῷ* + O

θεῷ. ἐὰν ἀφέξω τὸ πορευτικὸν διεστραμμένας ὁδοὺς πορεύεσθαι, ανατέθεικα καὶ τοὺς πόδας, οὐκ εἰς δικαστήρια καὶ θιάσους παρερχομένη,

ὅθι τ᾽ ἄνδρες ἀλιτροδίκαι τελέθουσιν,

ἀλλ᾽ εἰς τὸ κατορθῶσαι πληρώσασά τι τῶν ἐντολῶν. τί μοι λοιπόν, ἐὰν διαγνεύω καὶ τὴν καρδίαν, πάσας τὰς διανοήσεις αὐτῆς ἀναθεῖσα κυρίῳ; φλαῦρον οὐδὲν ἐνθυμοῦμαι, κοσμικὸν οὐδὲν διαλογίζομαι, τῦφος οὐκ ἐμπολιτεύεται καὶ ὀργὴ παρ᾽ ἐμοί, τὸν νόμον καὶ ἐν ἡμέρᾳ μελετῶ κυρίου καὶ ἐν νυκτί· καὶ τοῦτ᾽ ἐστί »ἁγνείαν ἁγ|νεῦσαι, 120
μεγάλην εὐξάμενον εὐχήν«.

V. *Πειράσομαι* γὰρ καὶ τὰ ἑξῆς ὑμῖν τούτων, ὦ παρθένοι, φράσαι τῶν διατάξεων, ἐπειδήπερ τῶν σφετέρων ἐξήρτηται καὶ αὐτὰ κατορθωμάτων, θεσμοὶ περὶ παρθενίας ὄντα καὶ χρησμοὶ διδάσκοντες ὧν ἀπέχεσθαι προσήκει καὶ ἀναγωγὸν εἶναι τὴν παρθένον. γέγραπται γὰρ οὕτως· »καὶ ἐλάλησε κύριος πρὸς Μωυσῆν λέγων· λάλησον τοῖς υἱοῖς Ἰσραὴλ καὶ ἐρεῖς πρὸς αὐτούς· ἀνὴρ ἢ γυνή, ὃς ἂν μεγάλως εὔξηται εὐχὴν ἀφαγνισθῆναι κυρίῳ, ἀπὸ σίκερα καὶ οἴνου ἁγνισθήσεται, καὶ ὄξος ἐξ οἴνου καὶ ὄξος ἐκ σίκερα καὶ ὅσα κατεργάζεται ἐκ σταφυλῆς οὐ πίεται, καὶ σταφυλὴν πρόσφατον καὶ σταφίδας οὐ φάγεται | πάσας τὰς ἡμέρας τῆς εὐχῆς αὐτοῦ«, ὅπερ ἐστίν· ἀπὸ τοῦ 121
φυτοῦ τῆς πονηρίας τῶν γεννωμένων ὁ κατεγγυήσας ἑαυτὸν τῷ κυρίῳ καὶ ἀναθεὶς οὐ δρέψεται διὰ τὸ παρεκτικὸν ἀεὶ μέθης αὐτὸ καὶ ἐκστάσεως πεφυκέναι. δύο γὰρ ἀμπέλων διαφορὰς ἐκ τῶν γραφῶν

2 Plato Theaet. 173 D — **7** Psal. 1, 2 (Sir. 6, 37) — **8** Num. 6, 1 — **10** Symp. 4, 4 S. 49, 24. De lepra 9, 1 — **14** Num. 6, 1—4

22—S. **59, 11** Phot. Bibl. 237 S. 309b, 5—10

1 ἀφ . ξω O: ἐφέξω P Jh **2** Pl εἰς ἀγορὰν οὐκ ἴσασι τὴν ὁδόν, οὐδὲ ὅπου δικαστήριον **3** ὅτι P | τ᾽ < P **6** φαῦλον P Jh | ἐνθυμοῦμαι — οὐδὲν < Cb Jh **8 f** μεγάλην ἁγνείαν B Jh **10** γὰρ] δὲ Po Cb Jh | τούτων ὦ < Cb Jh (ὦ < B) **11** ἐξήρηνται P; vgl. S. 77, 16 **12** θεσμὸς B **13** προσῆκεν P, προσῆκε B (vgl. oben 25, 7. 55, 17 | ἀναγωγὴν M Al (nicht O) | παρθενίαν M Al Jh | γέγραπτε B **14** πρὸς (undeutl.) μωϋσῆν O: τῶ μωϋσεῖ P, τῷ μωυσῇ B Jh **15** (ἀν)ὴρ ἢ (καὶ Al) γυ(νή) unleserl. O **16** ἀφαγνίσασθαι O | ἐν vor κυρίῳ + M Al, ἐν(?) ausgelöscht in O (ἁγνείαν?) | ἀ(π᾽ οἴ)νου καὶ σίκ. O **17** καὶ ὄξ. ἐκ σίκ. ὅσα unleserl. O | σίκερα P 181ᵛ | κατεργάζ . . αι O **18** πίετε . . φάγετε Jh ([πίετ]αι unleserl. O, ab. πίεται M Al) | σταφυλὴν unleserl. O | πρόσφ . τ . . O | καὶ — (φ)άγεται Z. 19 unleserl. O | σταφίδα Jh: σίκερα 2. Hd. M Al **19** πάσας O 56ᵛ **20** γενομένων O | ἑαυτὸν < P, τῷ < O **21** αὐτῶ O **22** δύο — Γομόρρας S. 59, 10 Ph | δύο — ἀποστόλοις S. 59, 6] ὅτι δύο εἴδη ἀμπέλων παρὰ τῇ γραφῇ, λίαν ἀγαθὴ καὶ λίαν κακή· καὶ γάρ φησιν ὁ κύριος Ph

ᾐσθήμεθα, αἳ χωρὶς ἀλλήλων γεγονέτην ἀνομοίως τε ἐχέτην. ἡ μὲν γὰρ ἀθανασίας τε καὶ δικαιοσύνης ἐστὶ παρεκτική, ἡ δὲ μανίας αὖ καὶ παραφροσύνης. ἄμπελος μὲν γὰρ νηφάλιος καὶ εὐφραντική, κλημάτων δίκην ἐκ τῶν μαθημάτων τοὺς βότρυς ἱλαρῶς ἀπαιωροῦσα τῶν χαρισμάτων καταστάζοντας ἀγάπην, ὁ κύριος ἡμῶν ἐστιν Ἰησοῦς ὁ λέγων διαρρήδην | τοῖς ἀποστόλοις »ἐγώ εἰμι ἡ ἄμπελος ἡ ἀληθινή, 122
ὑμεῖς τὰ κλήματα· ὁ δὲ πατήρ μου ὁ γεωργός«. ἀγρία δὲ καὶ θανατηφόρος ὁ διάβολος, λύσσαν καὶ ἰὸν καὶ ὀργὴν ἀποστάζων, ὥσπερ δὴ καὶ Μωυσῆς ὑφηγεῖται διαγράφων περὶ αὐτοῦ· »ἐκ γὰρ ἀμπέλου Σοδόμων« φησίν »ἡ ἄμπελος αὐτῶν, καὶ ἡ κληματὶς αὐτῶν ἐκ Γομόρρας. ἡ σταφυλὴ αὐτῶν σταφυλὴ χολῆς, βότρυς πικρίας αὐτῶν. θυμὸς δρακόντων ὁ οἶνος αὐτῶν, καὶ θυμὸς ἀσπίδων ἀνίατος«. ἐκ ταύτης τρυγήσαντες οἱ Σοδόμων οἰκήτορες εἰς ἄκαρπον ἀρρένων ὄρεξιν οἰστρηλατήθησαν τραπῆναι »παρὰ φύσιν«. ἐντεῦθεν οἱ ἐπὶ Νῶε κραιπαλήσαντες εἰς ἀπιστίαν κατώλισθον καὶ ὑ|ποβρύχιοι κατεποντώθησαν κατακλυσμῷ, ἐντεῦθεν ἀρυσάμενος ὁ 123
Κάϊν τὰς μισαδέλφους ἐφοίνιξε χεῖρας καὶ ἔχρανε πρῶτος τὴν γῆν λύθρῳ συγγενικῷ, ἐντεῦθεν μεθυσκόμενα τὰ ἔθνη θήγουσιν ἑαυτῶν εἰς ἀλληλοφόνους μάχας τοὺς θυμούς. οὕτως γὰρ οὐκ ἐξίσταται ἄνθρωπος ἀπὸ οἴνου καὶ παραπαίει, ὥσπερ ἀπὸ ζήλου καὶ ὀργῆς· οὕτως οὐ μεθύσκεταί τις ἀπὸ οἴνου καὶ παραφρονεῖ, ὡς ἀπὸ λύπης, ὡς ἀπὸ ἔρωτος, ὡς ἀπὸ ἀκρασίας. ἀπὸ ταύτης προστέτακται τῆς ἀμπέλου μὴ γεύσασθαι τὴν παρθένον, ἵνα νηφάλιος ὑπάρχουσα καὶ

3 Psal. 103, 15 — **6** Joh. 15, 1. 5 — **9** Deut. 32, 32. 33 — **12** Gen. 18, 20. 19, 4. — **13** Röm. 1, 26 (Plato Legg. VIII, 841 D) — **14** Gen. 6, 12f — **16** Gen. 4, 8. Symp. S. 288. 290 Al. De resurr. I, 37, 6 — **20** De lepra 5, 4. Plato Legg. I, 649 D

1 *αἱ* < P | *γενέσθην* P B, *ἐγενέσθην* Jh | *ἐχέθων* Cb, *ἔχετον* Jh **4** *βότρυας* O | *ἀπεωροῦσα* P **6** *ἐγὼ — κλήματα* Z. 7 auch Ph **7** *ὁ δὲ — γεωργός* < Ph | *ἀγρ. — διάβ.* Z. 8] *ἡ δὲ κακὴ* (Ph[a] 321) *κ. ἀγρία ἐστὶν ὁ διάβ.* Ph **8** *καὶ ὀργὴν κ. ἰὸν* P: < Ph | *ὥσπερ δὴ*] *ὡς* Ph **9** *ὑφηγεῖται* < Ph **10** *φησίν* vor *ἐκ γὰρ* Ph | *Γομόρρας*] *καὶ ἑξῆς* + Ph **11** *χολῆς* P 182 **14** *οἱ ἐπὶ*] *καὶ ἐπὶ* Cb Jh **16** . . *σαδέλφους* O | *ἐφοίνιζε* B | *πρῶτος* + O **17** *λύτρῳ* a. Rd. corr. in *λύθρῳ* B | *συγγενεῖ* P; unleserl. O, w. e. sch. *κῷ* die Endung | *ἔθνει* B **17 f** *ἑαυτ. εἰς ἀλληλοφόνους* unleserl. O **18** *οὕτω* B | *οὐκ* < M Al | *ἐξίστ. — οἴνου* Z. 19 unleserl. O **19** *παραπ* . . . O | *ζήλου* w. e. sch. auch O: *ζάλης* 2. Hd. M Al | *(ὀρ)γῆς — τις ἀπὸ* Z. 20 unleserl. O **20** *οὐ* < M Al | *παρ. — ἔρωτος* Z. 21 unleserl. O | *παραπαίει* M Al Cb | *λύπης*] *ἄσσης* 2. Hd. M Al, *ἄσης* Jh **21** *ὡς ἀπὸ ἀκρ.* O 57 **22** *(ἀ)μπέλου μὴ γεύ(σασθαι)* unleserl. O

ἄϋπνος ἀπὸ μερίμνης βιωτικῆς ἔκλαμπρον τὴν λαμπάδα τοῦ φωτὸς
τῆς δικαιοσύνης ἐξάπτῃ τῷ λόγῳ. »προσέχετε« γάρ φησιν ὁ κύριος
»μήποτε βαρυν|θῶσιν ὑμῶν αἱ καρδίαι κραιπάλῃ καὶ μέθῃ καὶ μερί- 124
μναις βιωτικαῖς καὶ ἐπιστῇ ἐφ᾽ ὑμᾶς ἡ ἡμέρα ἐκείνη ὡς παγίς«.
VI. Οὐ μόνον δὲ τῶν ἐκ τῆς ἀμπέλου κατεργαζομένων ἐκείνης
προστέτακται μηδαμῶς κατὰ μηδένα τρόπον προσψαύειν τὴν παρθέ-
νον, ἀλλὰ καὶ τῶν ἀντιμίμων αὐτῆς καὶ παραπλησίων· σίκερα γὰρ
πᾶς ὁ σκευαστὸς οἶνος καλεῖται καὶ νόθος, κἄν τε ἐκ τῶν φοινίκων
καὶ ἐκ τῶν ἄλλων ἀκροδρύων σκευαζόμενος ᾖ. ἐπιστομίζουσι γὰρ
ὃν τρόπον αἱ ἐξ οἴνου προποσίαι καὶ ταῦτα σφοδρῶς τὸν λογισμόν.
καὶ εἰ χρὴ φάναι λόγῳ πρὸς ὑμᾶς ἀληθεῖ, πᾶν τὸ μέθην φέρον καὶ
ἔκστασιν τῇ ψυχῇ μετὰ τὸν οἶνον τὸν ἐξ ἀμπέλου σίκερα κικλήσκου-
σιν οἱ σοφοί. ὅπως | οὖν δὴ μὴ μόνον τῶν γενικῶν ἁμαρτημάτων 125
φυλασσομένη τῆς πονηρίας ὑπὸ τῶν ἀντιμίμων αὐτῆς χραίνηται καὶ
ἀντιρρόπων, ἑτέρων μὲν κρατοῦσα, ὑφ᾽ ἑτέρων δὲ κρατουμένη, τουτ-
έστιν ἱματίων διαφερόντων ὑφαῖς ἁβρυνομένη ἢ καὶ λίθοις καὶ χρυ-
σῷ καὶ πλεονεξίᾳ καὶ τοῖς ἄλλοις τοῖς περὶ τὸ σῶμα καλλωπισμοῖς,
ἃ δὴ καὶ αὐτὰ μεθύσκει τὴν ψυχήν· διὰ τοῦτο ταῦτα νομοθετεῖ, ἵνα
μὴ εἰς γυναικισμοὺς ἐκχέηται καὶ γέλωτας καὶ ἀπάτας ἀνασοβουμένη
καὶ μωρολογίας, ἃ περιδινοῦσι καὶ κυκῶσι τὸν λογισμόν· ὥσπερ καὶ
ἐν ἑτέροις ἐμήνυσεν, »οὐ φάγεσθε τὴν ὕαιναν« εἰπών »καὶ τὰ ὅμοια

1 Mt. 25, 7 — **2** Luk. 21, 34 — **13** Origenes? — **15** Plato Phaed. 69 A. 64 D — **20** Plato Krat. 439 C — **21** vgl. Lev. 11, 7. 29; vgl. Barnab. 10, 7. 8

7ff vgl. Theophylakt zu Lk. 1, 15 — **11f** Phot. Bibl. 237 S. 309b, 3. 4

1 (ἀ)πὸ μερίμνης unleserl. O **3** αἱ καρδ. ὑμῶν O **4** βιωτικ . . . O | ἐφ᾽ ὑμᾶς P 182v **7** αὐτῇ Jh **8** κἂν B Jh: ἢν O P **9** καὶ] κἂν Cb Jh | ἐκ < O **10** αἱ üb. d. Lin. P | προσποσίαι P **11** (nach ὅτι σίκερά φησιν) πᾶν — ἀμπέλου Z. 12 Ph **11f** κ. ἔκστ. τῇ ψ. < Ph **12** ἔκστ. ψυχῆς P | τὸν vor ἐξ < Cb Jh | ἀμπέλων Ph **13** δὴ < O **14** αὐτοῖς Cb, αὐτῇ Jh **15—17** Pl συμβαίνει αὐτοῖς κρατουμένοις ὑφ᾽ ἡδονῶν κρατεῖν ἄλλων ἡδονῶν u. ἱματίων διαφερόντων . . καὶ τοὺς ἄλλους καλλωπισμοὺς τοὺς περὶ τὸ σῶμα **15** δὲ] μὲν B **16** ἢ < O **17** καὶ πλεονεξίᾳ < Jh | καλλοπισμοῖς B **18** μεθύσκουσι O, μεθίσκει B **19** ἀνασοβ.] βουλομένη P **20** ἅπερ ὠδίνουσι κ. κυοῦσι (κύουσι B) P, in V corr. wie i. Text: vgl. unt. S. 70, 5 | καὶ κυκῶσι M Al, w. e. sch. O | Pl ὥσπερ εἴς τινα δίνην ἐμπεσόντες κυκῶνται **20** (τὸ)ν λογ(ισμόν) unleserl. O **21** φάγ. τ. ὕαιναν unleserl. O | φά|γεσθε P 183 | εἶπεν B

αὐτῇ, καὶ τὴν γαλῆν καὶ τὰ ὅμοια ⟨αὐτῇ⟩«. αὕτη γὰρ ὀρθὴ | πρὸς 126
οὐρανὸν καὶ σύντομος ὁδοιπορία, τὸ μὴ μόνον ἐμπόδιον ἐφέλκεσθαί
τι τῶν ἐκτραχηλιζόντων τὸν ἄνθρωπον ἐπτοημένον περὶ τὰς ἡδυ-
παθείας καὶ τέρψεις, ἀλλὰ καὶ τῶν ἀντιμίμων αὐτοῖς· καὶ γὰρ θυσια-
στήριον ἀναίμακτον εἶναι παρεδόθη θεοῦ τὸ ἄθροισμα τῶν ἁγνῶν.
οὕτως μέγα τι χρῆμα καὶ ἔνδοξον ἡ παρθενία φαίνεται. διὸ δὴ καὶ
ἄχραντον αὐτὴν καὶ καθαρὰν πάντῃ φυλακτέον, μηδὲν κοινωνοῦσαν
ταῖς σαρκὸς ἀκαθαρσίαις, ἀλλ᾽ ἔσω »κατὰ πρόσωπον τοῦ μαρτυρίου«
σοφίᾳ κεχρυσωμένην εἰς τὰ ἅγια τῶν ἁγίων ἱδρύσθαι, τὴν εὐωδίαν
τῆς ἀγάπης ἀναθυμιῶσαν κυρίῳ. »ποιήσεις« γάρ »μοι«, φησί, μετὰ
τὸ θυσιαστήριον τὸ περικεχαλκωμένον | (εἰς ὃ τὰ ὁλοκαυτώματα 127
ἀνεκομίζοντο καὶ αἱ προσφοραί) ἄλλο »θυσιαστήριον ἐξ ἀσήπτων
ξύλων«, »καὶ καταχρυσώσεις αὐτὸ χρυσίῳ«, »καὶ δώσεις αὐτὸ ἀπέναντι
τοῦ καταπετάσματος τοῦ ἐπὶ τῆς κιβωτοῦ τοῦ μαρτυρίου« κατὰ
»πρόσωπον τοῦ ἱλαστηρίου«, ὅ ἐστιν »ἐπὶ τῶν μαρτυρίων«, »ἐν οἷς
γνωσθήσομαί σοι ἐκεῖ. καὶ θυμιάσει ἐπ᾽ αὐτοῦ Ἀαρὼν θυμίαμα [κυρίῳ]
ἀρωμάτων ἐν πρωΐ, ὅτε ἀγαθύνῃ τοὺς λύχνους· θυμιάσει ἐπ᾽ αὐτοῦ
θυμίαμα διαπαντὸς ἔναντι κυρίου εἰς τὰς γενεὰς ὑμῶν. οὐκ ἀνοίσεται
ἐπ᾽ αὐτοῦ θυμίαμα ἀλλότριον καὶ ὁλοκαύτωμα· θυσίαν καὶ σπονδὴν
οὐ σπείσεται ἐπ᾽ αὐτοῦ.«

VII. Εἰ ὁ νόμος ἐστὶ κατὰ τὸν ἀπόστολον »πνευματικός«, τὰς
εἰκόνας ἐμπεριέχων »τῶν | μελλόντων ἀγαθῶν«, φέρε δὴ ἀπαμφιάσα- 128
σαι τὸ ἐπ᾽ αὐτῷ »κάλυμμα« τοῦ »γράμματος« ἐφηπλωμένον ἐπισκεψώ-
μεθα γυμνῶς τὴν ἀκρίβειαν. μίμημα τῆς ἐκκλησίας ἐκελεύοντο δαι-

4 Polyk. Ad Phil. 4, 3 — **6** Plato Symp. 188 D — **7** Plato Phaed. 67 A — **9** vgl. Ephes. 5, 2 — **10. 15 ff** Exod. 30, 1. 6—9 — **15** Lev. 16, 2. 13 — **21** Röm. 7, 14 — **22** Hebr. 10, 1; vgl. Plato Symp. 221 E f — **23** II Kor. 3, 10—16. 6 — Symp. 9, 7. Orig. De princ. IV, 2, 6

1 κ. τ. γαλ. — αὐτῇ < P | αὐτῇ — πρὸς unleserl. O | αὐτῇ Kl: τούτοις M Al Jh **2** ὁδ . . πορ . . O | τὸ — ἐμ(πόδιον) u. ἐφέλκ. — ἐκτρα(χηλιζόντων τὸν) Z. 3 u. 3 ἄνθρ. — τέρψ(εις) Z. 4 unleserl. O | τὸ μὴ] οὐ δεῖ 2. Hd. M Al | vgl. Pl Phaed. 65 A E ἐμπόδιον u. ἐφέλκων | μόν. ἐμπ. ἐφέλκ. 2. Hd. M **3** τι < M Al | ἐπτοημ. — τέρψεις Z. 4 anders M Al | ἐπτοημένην P **4** τῶν O 57v **5** θεοῦ < O **6** Pl οὕτω πολλὴν καὶ μεγάλην . . δύναμιν ἔχει . . ὁ Ἔρως **7 f** Pl μηδὲν ὁμιλῶμεν τῷ σώματι μηδὲ κοινωνῶμεν . ., ἀλλὰ καθαρεύωμεν ἀπ᾽ αὐτοῦ **11** ὃ < P **12** ᾧ ἀνεκομίζοντο P | καὶ < P **16** κυρίῳ + O (gegen LXX) **17** ἀρωμάτων — θυμίαμα Z. 18 a. Rd. in B | ὅτι O | ἀγαθύνει P | αὐτῷ O **18** θυμίαμα P 183v **23** ἐφηπλομένον B **24 f** δαιδαλεῖν P

δάλλειν Ἑβραῖοι τὴν σκηνήν, ἵν' ἔχοιεν διὰ τῶν αἰσθητῶν »τὴν εἰκόνα« τῶν θείων προκαταγγέλλειν »πραγμάτων«. τὸ γὰρ ἐν τῷ ὄρει παράδειγμα παρενεχθέν, πρὸς ὃ βλέπων ἐτεκτήνατο τὴν σκηνὴν ὁ Μωυσῆς, ἰδέα τις ἦν τῆς κατὰ τὸν οὐρανὸν οἰκήσεως ἀκριβής, ἣν ἡμεῖς τρανότερον μὲν τῶν τύπων, ἀμαυρότερον δὲ τῆς ἀληθείας θεραπεύομεν νῦν. ἦλθε γὰρ ἀκραιφνὲς εἰς ἀνθρώπους ὡς πέφυκεν οὔπω τὸ ἀληθές, οἳ μηδὲ βαστάσαι φέρομεν ἄ|κρατον ἐνταῦθα θεά- 129
σασθαι τὴν ἀφθαρσίαν, ὁπότε μηδὲ τὰς ἡλιακὰς ἀνέδην ἀκτῖνας. ἀλλ' Ἰουδαῖοι μὲν τὴν »σκιὰν« τῆς εἰκόνος τρίτην ἀπὸ τῆς ἀληθείας κατηγγέλκασιν, ἡμεῖς δὲ τὴν εἰκόνα τῆς κατ' οὐρανὸν διοικήσεως ἐναργῶς ἐκθειάζομεν. τὸ γὰρ ἀληθὲς ἀκριβῶς μετ' ἀνάστασιν δηλωθήσεται, ὁπότε »πρόσωπον κατὰ πρόσωπον« τὴν ἁγίαν σκηνήν, τὴν »πόλιν« τὴν ἐν τοῖς οὐρανοῖς, »ἧς τεχνίτης καὶ δημιουργὸς ὁ θεός«, ἀλλ' οὐ δι' »αἰνιγμάτων« καὶ »ἐκ μέρους« ἐποπτεύσομεν.

VIII. Ἰουδαῖοι μὲν γὰρ τὰ ἡμέτερα προανεφώνησαν, ἡμεῖς δὲ τὰ οὐράνια προαγγέλλομεν, ἐπειδήπερ ἡ μὲν σκηνὴ σύμβολον ἦν τῆς ἐκκλησίας, ἡ δὲ ἐκκλησία | τῶν οὐρανῶν. διὸ τούτων οὕτως ἐχόντων 130
καὶ τῆς σκηνῆς ἐν τύπῳ τῆς ἐκκλησίας, ὡς ἔφην, λαμβανομένης χρὴ καὶ τὰ θυσιαστήρια σύνθημά τι τῶν κατὰ τὴν ἐκκλησίαν πραγμάτων φέρειν, καὶ τὸ μὲν περικεχαλκωμένον ἀπεικάζεσθαι τῇ γερουσίᾳ καὶ τῷ περιβόλῳ τῶν χηρῶν (θεοῦ γάρ εἰσιν ἔμψυχος βωμός, εἰς ὃν ἀνακομίζοντες τοὺς μόσχους καὶ τὰς δεκάτας καὶ τὰ ἑκούσια θυσίας τελοῦμεν κυρίῳ), τὸ δὲ περίχρυσον θυσιαστήριον ἔνδον ἐν τοῖς ἁγίοις

1 Hebr. 10, 1 — **2** Exod. 25, 40 — vgl. Plato Tim. 28f — **9** Hebr. 10, 1 — Plato Pol. X, 599 D — **12** I Kor. 13, 12 — Hebr. 11, 10; vgl. 12, 22 — **13** vgl. Plato Phaedr. 250 C. Clem. Al. Strom. VII, 732 — **20** vgl. De lepra 15, 4 — **21** Polyk. 4, 3 — **23** vgl. Hebr. 9, 4

1 *τὴν* < Cb Jh **4** *κατ' οὐρανὸν διοικήσεως* O wie Z. 10, vgl. De res. I, 37, 1. 3 | *τὸν* < Jh | *ἀκρηβὴς* B, unleserl. O **5** *τρανώτερον* P: s. d. Index | *τῆς — νῦν* Z. 6 unleserl. O | *ἀληθινῆς* M Al **6** *ἀκραιφνὲς*, vgl. De res. I, 49, 4 | *ὡς — ἀληθές* Z. 7 unleserl. O | *ὡς πέφυκεν*] *ὥσπερ ἔοικεν* M Al Jh **7** *τ' ἀληθὲς* P | *οἳ*] *ἣ* P, *ἢ* B | *. αστ . . . .* O, *βαστάζειν* Al: <(?) M Jh | *(φέρ)ομεν ἄκρα(τον) — (τ)ὴν* Z. 8 unleserl. O **8** *μηδὲ — ἀκτῖνας* unleserl. O | *ἀναίδην* P: *φέρομεν ἀνέδην ἰδεῖν* Jh: *φέρομεν ὁρᾶν* 2. Hd. M, *φέρομεν ἰδεῖν* Al **9** *ἀλλ'* O 58, *ἀλλὰ* B | Pl *τρίτος ἀπὸ τῆς ἀληθείας εἶ* **11** *τὸ γὰρ* P 184 | *μετὰ ἀνάστασιν* P **13** *τοῖς* < Cb Jh | *ὁ θεός* < B, ab. deutet an, daß etw. ausgefallen **14** *ἐποπτεύσοιμεν* P | Pl *ἐποπτεύοντες ἐν αὐγῇ καθαρᾷ* **16** *προαναγέλλομεν* B | *ἦν* < P **20** *τῷ μὲν περικεχαλκωμένῳ* P | *τὴν γερουσίαν* P | *καὶ* < P **22** *ἀνακομίζονται* P | *θυσίαν* P Jh **23** *τελούμενα* P

*τῶν ἁγίων ἀνακείμενον κατὰ πρόσωπον τοῦ μαρτυρίου, εἰς ὃ ἀπεί-
ρηται θυσίαν καὶ σπονδὴν ἀναφέρεσθαι, ταῖς ἐν παρθενίᾳ παραβλη-
τέον, τῷ ἀκηράτῳ χρυσῷ τὰ ἄσηπτα συνουσίας σώματα κατησφαλι-
σμέναις. δύο | γὰρ ἃ εἰς ἔπαινον θρυλλοῦνται χρυσοῦ, ὅτι τε ἰὸν οὐ* 131
*παραδέχεται καὶ τὴν χροιὰν ταῖς ἡλίου μετρίως παραπλησιάζειν
φαντάζεται βολαῖς· σύμβολον δὲ εἰκότως ἄρα τοῦτο τῆς ἁγνείας τῆς
μὴ προσιεμένης ἐστὶ κηλῖδα καὶ σπῖλον, ἀλλὰ τῷ φωτὶ καταστραπτο-
μένης ἀεὶ τοῦ λόγου. διὸ καὶ ἔνδον εἰς τὰ ἅγια τῶν ἁγίων ἕστηκε
πλησιέστερον καὶ ἔμπροσθεν τοῦ πετάσματος, ἀχράντοις χερσὶ θυμια-
μάτων δίκην τὰς προσευχὰς ἀναπέμπουσα κυρίῳ, δεκτὰς εἰς »ὀσμὴν
εὐωδίας«, καθὼς καὶ Ἰωάννης ἐμήνυσε, τὰ θυμιάματα τὰ ἐν ταῖς
φιάλαις τῶν εἰκοσιτεσσάρων πρεσβυτέρων προσευχὰς ἁγίων εἶναι
φράσας.*

Ταῦτά σοι ὡς ἐκ τοῦ παραχρῆμα κἀγὼ κατὰ δύ|ναμιν ὑπὲρ 132
ἁγνείας, ὦ Ἀρετή, συμβάλλομαι.

Λόγος ς′.

Ἀγάθη.

I. *Εἰπούσης δὲ ταῦτα τῆς Θαλλούσης ἡ Θεοπάτρα ἔφη τῷ σκήπ-
τρῳ τὴν Ἀρετὴν ψαῦσαι τῆς Ἀγάθης, τὴν δ' αἰσθομένην εὐθέως
ἀναστῆναι καὶ ἀποκρίνασθαι ἔτι ὅτι Μετὰ πολλῆς εὐτολμίας καὶ
πειθοῦς καὶ τῆς τοῦ καλῶς εἰπεῖν ὑπολήψεως, ὦ Ἀρετή, σοῦ παρο-*

7 vgl. Ephes. 5, 27 — **10** Ephes. 5, 2 — **11** Apok. Joh. 5, 8 — **14** Plato Symp. 185 C

4 f Phot. Bibl. 237 S. 309b, 11

1 *κείμενον* O **3 f** *κατησφαλισμένα* P **4** *ἃ* Kl: *τὰ* O P Jh | *θρυλοῦντα* P: *θρυλλεῖται* Kl **4 f** *ὅτι ὁ χρυσὸς ἰὸν οὐ παραδέχεται* Ph **5** *καὶ* P 184ᵛ | *ταῖς*] ? B **6** *φαντάζονται* P | *ἆρα* P **7** *μὴ* < P | *προιεμένης* P *τῷ*] *καὶ* Cb Jh **8** *διὸ* < P **9** *πλησιέστερον* O: *πλησιαίτερον* P Jh *πετάσμ.*] $\overline{\pi\nu\varsigma}$ O, $\overline{\pi\rho\varsigma}$ P: *παραπετάσματος* Cb Jh **10** *ἀναπέμπ.* vgl. S. 284 Al, *ἀναπεμπάζουσα* P, *ἀναπεμπα . ουσα* O, *ἀναπεμπάζουσι* Cb | *δεκ(τὰς)* unleserl. O **11** *τὰ* vor *ἐν* < P **11 f** *ἐν ταῖς φιάλαις* unleserl. O **12** *(ἁγ)ίων* unleserl. O **13** *φράσας* unleserl. O: *φήσας* 2. Hd. M Al **14 f** Pl *ταῦτά σοι, ἔφη, ὡς ἐκ τοῦ παραχρῆμα, ὦ Φ., περὶ Ἔρωτος συμβάλλομαι* **14** *κἀγὼ (κατὰ δύν.) ὑπὲρ (ἁγ)νείας, (ὦ) Ἀρ. συμβάλλ(ομαι) — Θεοπά(τρα ἔφη) τῷ σκή(πτρῳ)* Z. 18 f unleserl. O **14 f** *ὑπὲρ ἁγνείας* < P **15** *συμβ.* 2. Hd. M **16 f** *Ἀγάθη . Λόγος ξος* P **19** *τὴν Ἀρ.* O 58ᵛ **20** *ἔτι* + O **21** *καλῶς εἰπεῖν* P: *καλοῦ* O | *ὦ Ἀρετή* < O

μαρτούσης πειράσομαι δὴ κατὰ δύναμιν κἀγὼ εἰς τὸ προκείμενον
εἰσενέγκασθαί τι, κατ᾿ ἐμαυτὴν μέντοι καὶ οὐ πρὸς τὰ εἰρημένα. οὐ
γὰρ ἂν δυναίμην ἐφάμιλλα τούτοις οὕτω ποικίλως καὶ λαμπρῶς
ἀπειργασμένοις φιλοσοφεῖν· δόξω γὰρ ἀποφέρεσθαι ψόγον ἀβελτηρίας,
εἰ τοῖς κατὰ σοφίαν ἐξισάζεσθαι κρείττοσι προ|πηδῴην. εἰ οὖν ἀνέ- 133
ξεσθε καὶ τῶν ὅπως ἂν τευχθῇ ῥητορευόντων, ἐπιχειρῶ λέγειν,
οὐδὲν προθυμίας καθυφειμένη. ἀρκτέον δὲ ἐντεῦθεν.

Ἀμήχανον, ὦ παρθένοι, κάλλος καὶ συγγενὲς τῇ σοφίᾳ καὶ πρόσ-
φορον ἅπαντες εἰς τὸν κόσμον κεκτημένοι τοῦτον ἀφικνούμεθα.
ἀπηκρίβωνται γὰρ αἱ ψυχαὶ τῷ γεννήσαντι τότε μάλιστα καὶ πλασα-
μένῳ, ὁπότε τὴν »καθ᾿ ὁμοίωσιν« ἰδέαν ἄχραντον ἐκλάμπουσαι καὶ τοὺς
χαρακτῆρας τῆς ὄψεως ἐκείνης, πρὸς ἣν ἀφορῶν ὁ θεὸς ἀθάνατον
μορφὴν καὶ ἀνώλεθρον ἐχούσας αὐτὰς ἀπειργάζετο, τοιαῦται διαμέ-
νουσι. τὸ γὰρ ἀγέννητον κάλλος καὶ ἀσώματον καὶ μή|τε ἀρχόμενον 134
μήτε φθῖνον, ἀλλ᾿ ἄτρεπτον καὶ ἀγήρων καὶ ἀπροσδεὲς αὐτὸ ἐν
ἑαυτῷ καὶ [εἰς] αὐτὸ φῶς ἐν ἀφράστοις καὶ ἀπροσίτοις ἀναπαυόμενον,
ἐξουσίας περιουσίᾳ πάντα περιέχον καὶ κτίζον καὶ μετασκευάζον ἐτε-
κτήνατο »κατ᾿ εἰκόνα« τῆς εἰκόνος ἑαυτοῦ τὴν ψυχήν. διὸ καὶ λογικὴ
καὶ ἀθάνατός ἐστι· »κατ᾿ εἰκόνα« γὰρ δημιουργηθεῖσα τοῦ μονογενοῦς,
ὡς ἔφην, ἀνυπέρβλητον ἔχει τὸ κάλλος. διὸ δὴ καὶ »τὰ πνευματικὰ
τῆς πονηρίας« ἐρῶσιν αὐτῆς καὶ ἐφεδρεύουσι, χρᾶναι βιαζόμενα τὴν
θεοείκελον αὐτῆς ἐκείνην καὶ ἐπέραστον ἰδέαν, ὥσπερ δὴ καὶ ὁ προφή-

1 Plato Symp. 199 A — **7** Plato Symp. 210 A. Vgl. De res. II, 4, 7 — **11. 19** Gen. 1, 27 — **12** Plato Tim. 29 A. Phaed. 69 B — **14** Plato Symp. 211 A — **16** I Tim. 6, 16? — **20** Ephes. 6, 12 — **22** De res. I, 43, 5

14—20 Pitra Anal. sacra IV, 206. 438

1 κἀγὼ κατὰ δύν. P **2f** Pl οὐ γὰρ ἂν δυναίμην, οὐ μέντοι· ἀλλὰ . ., εἰ βούλεσθε, ἐθέλω εἰπεῖν **3** οὕτως P **5** προσπηδῴην Po Cb Jh **5f** εἰ οὖν ἀνέξ.] ἢ συνάεσθαι P, ἢ συνᾰ̈ναίνεσθαι B **6** ἂν] οὖν P | ἐπιτεύχῃ P: τύχῃ Cb Jh **7** Pl προθυμίας οὐδὲν ἀπολείψω | ῥητορευ|όντων P 185 | καθυφεμένη B | δ᾿ O **9** ἅπαντι τῷ κεκτημένῳ ohne εἰς τ. κόσμον O **13** ἀνόλεθρον u. ἀπεργάζετο B **13f** διαμένωσιν P **14ff** Syrus Brit. Mus. Addit. 14532 Bl. 78ᵛ B. 12155 Bl. 80ᵛ (17194 Bl 9). S. Einl. | Pl (καλόν,) οὔτε γιγνόμενον οὔτε ἀπολλύμενον οὔτε αὐξανόμενον οὔτε φθῖνον **15** ἀγήρω O | αὐτὸς HSS Ausgg. **15f** αὐτὸ — αὐτὸ] ἐν αὐτῷ Syr **16** εἰς tilgt Jh | αὐτόφως Jh | ἐν φωσὶν ἀφρ. Syr **17** ἐξουσίαις O P | περιέχων κ. κτίζων O Ausgg. | μετασκευάζων Ausgg. **19** (ἀ)θάνατ(ός) ἐστι undeutl. O | (μονο)γενοῦς unleserl. **20** ἀνυπέρβλητον P: ἀφόρητον viell. richtig O | τὸ < P **21** καὶ ἐφεδρεύ(ουσι) unleserl. O **22** (α)ὐτῆς — ἐπέρ(αστ)ον unleserl. O | ἐκείνην] ἁγνὴν 2. Hd. M, αὐγὴν Al

της Ἱερεμίας παρίστησιν ὀνειδίζων Ἱερουσαλήμ | »ὄψις πόρνης ἐγένετό 135
σοι· ἀπηναισχύντησας ἀπέναντι τῶν ἐραστῶν σου«, τὴν παρασχοῦσαν
ἑαυτὴν ταῖς ἀντικειμέναις δυνάμεσιν εἰς βεβήλωσιν λέγων. ἐρασταὶ
γάρ εἰσιν ὁ διάβολος καὶ οἱ περὶ αὐτὸν ἄγγελοι, οἱ τὸ λογικὸν ἡμῶν
καὶ διορατικὸν τῆς φρονήσεως κάλλος μιαίνειν καὶ μολύνειν τῇ ἑαυτῶν
ἐπιμιξίᾳ τεχναζόμενοι καὶ μοιχοὶ γενέσθαι πάσης τῆς τῷ κυρίῳ νενυμ-
φευμένης ἐπιθυμοῦντες ψυχῆς.

II. Ἐὰν οὖν ἀμόλυντον τοῦτο τηρήσῃ τις τὸ κάλλος καὶ ἀσινὲς
καὶ τοιοῦτον, ὁποῖον αὐτὸς ὁ συστησάμενος αὐτὸ καὶ ζωγραφήσας
ἀπετύπωσε, τὴν αἰώνιον ἀπομιμησάμενος φύσιν καὶ νοητήν, ἧς καὶ
χαρακτήρ ἐστιν ὁ ἄνθρωπος καὶ ἀπεικόνισμα, γεγονὼς | οἷον ἄγαλμά 136
τι περικαλλέστατον καὶ ἱερόν, ἐντεῦθεν μετενεχθεὶς εἰς τὴν μακάρων
πόλιν τοὺς οὐρανούς, ὥσπερ ἐν ναῷ κατοικισθήσεται. ἄχραντον γὰρ
τὸ κάλλος ἡμῶν ἄριστα τηρεῖται τότε καὶ ἀσφαλῶς, ὁπόταν δὴ παρ-
θενίᾳ σκεπόμενον ὑπὸ τοῦ καύσωνος ἔξωθεν μὴ μελαίνηται τῆς
φθορᾶς, ἀλλ᾽ αὐτὸ ἐφ᾽ ἑαυτοῦ μένον δικαιοσύνῃ κοσμῆται, νυμφαγω-
γούμενον τῷ υἱῷ τοῦ θεοῦ· ὃν τρόπον δὴ καὶ αὐτὸς εἰσηγεῖται,
χρῆναι παραινῶν ὥσπερ ἐν λαμπάσιν ⟨ἐν⟩ ταῖς σφετέραις σαρξὶ τὸ
φῶς ἄσβεστον ἀνακαίεσθαι τῆς ἁγνείας, ἐπειδήπερ ὁ τῶν δέκα παρ-
θένων ἀριθμὸς τὰς εἰς τὸν Ἰησοῦν πεπιστευκυίας ἀναμετρεῖσθαι βούλεται
ψυχάς, τῷ ῑ τὴν ἀπευθύνουσαν μόνην ὁδὸν εἰς τοὺς οὐρανοὺς ἀπο- 137
τυπούμενος. ἀλλ᾽ αἱ μὲν πέντε ἔμφρονες ἐτύγχανον ἄρα καὶ σοφαί,
αἱ δὲ πέντε »μωραὶ« καὶ ἄσοφοί τινες· οὐ γὰρ ἐπρομηθεύσαντο ἐλαίου
σφῶν τὰ ἀγγεῖα πλήρη παρασκευάσαι, δικαιοσύνης ἀπομείνασαι κεναί.
αἰνίσσεται γὰρ διὰ τούτων τὰς ἐπὶ πέρατα παρθενίας ἐπισπερχομένας

1 Jerem. 3, 3 — **11** Plato Tim. 37 C — **15** vgl. Sir. 31, 19 (Hohel. 1, 6) — **16** Symp. S. 69, 12. 73, 4 — **16f** Mt. 25, 1 — **22** Mt. 25, 2. 3

1 *(π)αρίστησι ὀν. Ἱερ.* unleserl. O: *ὀνειδ.* < Al, *τὴν Ἱερ.* M Al | *π . ρν : ς* O **2** *(ἀπηναι)σχύντησας — (τὴν παρ)ασχοῦσαν* unleserl. O | *ἠπηνεσχύντησας* M Al P 185v | st. *τ. ἐρ. σου* u. *(παρ)ασχοῦσαν* u. 3 *ταῖς — βεβή(λωσιν)* u. 4 *ὁ — οἱ* u. *αὐτὸν — οἱ* Lücke in M **3** *(τα)ῖς — (λέγ)ων* unleserl. O **4** *ὁ. διάβ. — ἡμῶν* unleserl. O | *λογ.] γνωστικὸν* 2. Hd. M Al | *ὑμῶν* Al **5** *καὶ διορ.* O 59 **9** *αὐτὸ ὁ συστ. αὐτὸ* (? P) B V | *ζωγρ.]* ob. S. 15, 17 **11** Pl *τῶν ἀϊδίων θεῶν γεγονὸς ἄγαλμα* | *γεγονὸς* P **14** *τότε τηρεῖται* P Jh | *δὴ* < P **16** *ἐφ᾽ ἑαυτὸ* O, *ἐφ᾽ ἑαυτοῦ* P | *μόνον* P | *κοσμεῖται* P **19** *φῶς* P 186 | *ἄσβεστον* < P Jh **20** *τὸν] Χριστὸν* P Jh | *Ἰησοῦν* < B V (? P) | *ἀναμετρεῖσθαι* O wie 3, 14 S. 45, 9: *ἀριθμεῖσθαι* P Jh **21** *ῑ] ἰῶτα* O: *δέκα* P **22** *ἔμφρονες — πέντε* Z. 23 < B **23** *προεμηθεύσαντο* O **25** *αἰνίσσεταί τοι (τι* B) *διὰ* P | *ἐπισπ.] ἐπεισερχομένας* P

ἐλθεῖν καὶ πάντα εἰς τὸ συμπληρωθῆναι τὸν ἔρωτα τοῦτον κοσμίως δρώσας καὶ σωφρόνως, καὶ τὰς ἐπαγγελλομένας μὲν καὶ σεμνυνομένας τοῦτο σκοπεῖν, ὀλιγωρούσας δὲ καὶ ἡττωμένας τοῦ κόσμου ταῖς ἐξαλλαγαῖς καὶ ὥσπερ σκιαγραφούσας μᾶλλον εἴδωλον ἀρετῆς ἢ αὐτὴν ἐργαζομένας ἔμπνουν τὴν ἀλήθειαν.

III. *Τὸ γὰρ λεγόμενον ὡμοιῶσθαι τὴν βασιλείαν »τῶν οὐρανῶν δέκα | παρθένοις, αἵτινες« ἔλαβον »τὰς λαμπάδας ἑαυτῶν καὶ ἐξῆλθον«* 138 *ἀπαντήσουσαι τῷ νυμφίῳ, σημαίνειν βούλεται τὴν αὐτὴν ὁδὸν τοῦ ἐπιτηδεύματος πάσας ἐπανῃρημένας, διὰ τὴν ἔμφασιν τοῦ ῑ στοιχείου. ἐστείλαντο μὲν γὰρ αἱ ⟨δέκα⟩ παραπλησίως ἑαυτὰς εἰς τοῦτο καθομολογήσασαι, καὶ ταύτῃ κικλήσκονται δέκα, ἐπειδὴ τὴν αὐτήν, ὡς ἔφην, εἵλοντο πρόθεσιν· οὐκέτι δὲ ὁμοίως ἐξῆλθον ὑπαντήσουσαι τῷ νυμφίῳ. αἱ μὲν γὰρ τροφὴν ἄφθονον καὶ εἰσαῦθις ἐπορίσαντο ταῖς ἐλαιοθρέπτοις λαμπάσιν, αἱ δὲ κατερρᾳθύμησαν, τοῦ παρόντος μόνον ἐπιμεληθεῖσαι. διὸ δὴ καὶ ἰσάριθμοι πρὸς πέντε διαιροῦνται, ἐπειδήπερ τὰς πέντε αἰσθήσεις αἱ μὲν αὐτῶν ἐφυλά|ξαντο καθαρὰς καὶ* 139 *παρθένους ἁμαρτημάτων, ἃς οἱ πλεῖστοι σοφίας προσηγόρευσαν πύλας, αἱ δὲ τοὐναντίον πλήθεσιν ἀδικημάτων ἐλωβήσαντο φυράσασαι κακίᾳ.*

4 Plato Symp. 212 A. Meth. De res. I, 28, 2 — **6** Mt. 25, 1—4 — **16** Orig. In Mt. IV, 354 Lomm. (Hier. PL 26, 191 BC) — **17** ? (Zeller, Phil. d. Gr.[4] III, 1, 73 f)

6—S. 67, 19 Phot. Bibl. 237 S. 309b, 12—310a, 13 — **15 ff** vgl. Nilus Epist. III, 298

1 *πάντα τὰ* P | *πληρωθῆναι* P Jh: *συντείνοντα* + P Jh | *ἔρωτα*] *αἰῶνα* P **2** *δράσας* B **4** *σκιογραφούσας* P? O: *σκιαγραφία* Pl Phaed. 69 B | *μᾶλ(λον)* unleserl. O **4 f** Pl *οὐκ εἴδωλα ἀρετῆς, . . ἀλλ' ἀληθῆ* **6** *Τὸ γὰρ — ἁρπασθέντες τοῦ κυρίου* S. 69, 2 bei Ph (eingel. mit *ὅτι φησίν*) mit Auslassung von *ἀνομβρούσης* S. 67, 19 — *αἱ λαμπάδες* S. 68, 20 | *Τὸ γὰρ λεγ(όμενον)* unleserl. O | *ὁμοιοῦσθαι* O | *(οὐρ)ανῶν — αἵτινες* Z. 7 unleserl. O **7** *αἵτινες — νυμφίῳ* Z. 8 < Ph | *αὐτῶν* P **8** *ἀπαν(τή)σουσαι — (σημαί)νειν βούλεται* unleserl. O | *ὑπαντ.* M Al | *βουληθῆναι* M Al | *ὁδὸν — τοῦ ῑ (στοιχείου)* Z. 9 f unleserl. O, sehr abweichend 2. Hd. M Al **9** *πάσας* + Ph M Al Jh **10** *ἐστείλαντο* O 59v | *μὲν* P 186v | *αἱ* < Ph Jh | *δέκα* + Bọ Wd **11** *ταύτῃ*] *πάντῃ* Ph[b] | *δέκα*] *δὲ . καὶ* P | *ἐπειδὴ — πρόθεσιν* Z. 12 < Ph **13** *καὶ εἰσαῦθις* < Ph **14** *τοῦ — ἐπιμελ.* Z. 15 < Ph **15** Nilus *ἐκεῖνον γὰρ ἐγὼ παρθένον καλῶ, τὸν καὶ ψυχῇ καὶ σώματι παρθενεύοντα. . . . . ὁ κύριος τὰς μὲν πέντε εἰς τὸν νυμφῶνα τῆς βασιλείας εἰσήγαγε διὰ τὸ τῇ ψυχῇ καὶ τῇ σαρκὶ καθαρεύειν, τὰς δὲ πέντε ἀπέκλεισεν, ἐπειδὴ τῷ σώματι μόνῳ ἐπαρθένευον, τοῖς δὲ λογισμοῖς ἐρρυπαίνοντο ἑαυτὰς ἀπατῶσαι* **16 f** *κ. π. ἁμαρτ.* < Ph **17** *πύλας προσηγ.* Ph **18** *πλήθ. ἀδικ.* < Ph | *κατελοβήσαντο* Ph | *φύρασαι* HSS: < Ph | *κακίας* O

ἐγκρατευσάμεναι γὰρ καὶ ἁγνεύσασαι δικαιοσύνης εὐφόρησαν μᾶλλον παραπτώμασιν· ἐξ οὗ δὴ καὶ συνέβη τῶν θείων ἔξω περιβόλων ἀποκλεισθείσας ἀπαγορευθῆναι. εἴτε γὰρ κατορθοῦμεν εἴτε πλημμελοῦμεν, διὰ τούτων ἑκάτερα καὶ τὰ ἀνδραγαθήματα κρατύνεται καὶ τὰ κακοπραγήματα. καὶ ὥσπερ ἡ Θάλλουσα καὶ ὀφθαλμῶν ἁγνείαν ἔφη καὶ ὤτων εἶναι καὶ γλώσσης καὶ τῶν λοιπῶν καθεξῆς αἰσθητηρίων, οὕτω δὴ καὶ ἐνταῦθα τὴν πίστιν ἄσυλον ἡ φυλαξαμένη τῶν πέντε διόδων τῆς ἀρετῆς, ὁράσεως, γεύσεως, ὀσφρήσεως, ἁφῆς τε καὶ 140 ἀκοῆς, πέντε προσαγορεύεται παρθένοι, διὰ τὸ τὰς πέντε τῆς αἰσθήσεως ἁγνὰς ἀποκαταστῆσαι τῷ Χριστῷ φαντασίας, ἀφ' ἑκάστης αὐτῶν οἷα λαμπτὴρ τὴν ὁσιότητα λάμπουσα τρανῶς. ἡ γὰρ πεντάφωτος ἡμῶν ὡς ἀληθῶς λαμπὰς ἡ σάρξ ἐστιν, ἣν ἡ ψυχὴ βαστάζουσα δᾳδὸς δίκην τῷ νυμφίῳ παρίσταται Χριστῷ τῇ ἡμέρᾳ τῆς ἀναστάσεως, παραφαίνουσα διὰ πασῶν τῶν αἰσθήσεων διεκθρώσκουσαν λαμπρὰν τὴν πίστιν· καθὼς αὐτὸς ἐδίδαξεν εἰπών »πῦρ ἦλθον βαλεῖν εἰς τὴν γῆν, καὶ τί ἤθελον εἰ ἤδη ἀνήφθη;« γῆν ἡμῶν τὰ σκηνώματα φράσας, εἰς ἃ ἐβούλετο ταχέως ἀναφθῆναι τὴν | ὀξυκίνητον τῆς διδασκαλίας 141 αὐτοῦ καὶ διάπυρον πρᾶξιν. τὸ γὰρ ἔλαιον τῇ σοφίᾳ καὶ τῇ δικαιοσύνῃ παραβλητέον· ἀνομβρούσης γὰρ ταῦτα τῆς ψυχῆς ἀφθόνως καὶ ἐπιχεούσης τῷ σώματι εἰς ὕψος ἀναφλέγεται τῆς ἀρετῆς ἄσβεστον »τὸ φῶς, ἔμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων« ἐκλάμπον τὰς πράξεις τὰς καλάς, ὥστε δοξασθῆναι »τὸν πατέρα« »τὸν ἐν τοῖς οὐρανοῖς«.

IV. Τοιοῦτον ἔλαιον ἄρα κἀκεῖνοι προσέφερον ἐν τῷ Λευϊτικῷ, »ἄτρυγον ἔλαιον, καθαρόν, κεκομμένον καῦσαι λύχνον ἔξω τοῦ κατα-

2 Mt. 25, 10. 12 — **6** Symp. 5, 4 S. 57, 5ff — **10** II Kor. 11, 2 — **15** Lk. 12, 49 — **16** vgl. II Petr. 1, 13. 14 — **21** Mt. 5, 16 — **24** Lev. 24, 2. 3

1 *ἐγκρατεύσασαι* Cb | *ἁγνευσάμεναι* O | *μᾶλλον εὐφόρεσαν* Ph **2** *δὴ* < Ph | *τῶν — ἀποκλεισθ.* Z. 3] *αὐτὰς* Ph **3** *ἀποκλεισθεῖσαι* P **4** *κραθύνεται* B **5** *κακὰ πράγματα* Ph *ἁγνείαν* nach *ὤτων* Z. 6 P Jh **7** *οὗτως* P | *δὴ* < P | *ἄϋλον* P **8** *ὀσφράνσεως* B: P 187: < Ph^b **9** *προσαγορεύονται* P Ph^a Jh **10** *αὐτῆς* Ph **11** *λαμπάδα* O Jh | *λάμπ.* B Ph^a Wd: *λάμπουσαν* O P (in Ph^b das *ν* übergeschr.) **12** *ὡς* < O Ph **13** *ἀναστάσεως* undeutl. O **14** (*αἰσθή*-*σ*)*εων διε*(*κθρώ*)*σκουσαν* sehr undeutl. O | *διεκθρώσκουσα* Ph^b: in Lücke 2. Hd. M **15** *καθὼς* undeutl. O | *ἐδίδαξεν — ἦ*(*λθ*)*ον* unleserl. O | *ἐδίδασκεν* M Al **16** *τί* < P Ph; auch B, aber e. Zeichen des Ausfalls | *τί ἤ*(*θελον*) *— ἀνήφθη* unleserl. u. *γῆν ἡμῶν* undeutl. O | *εἰ ἤδη ἀνήφθη* in Lücke 2. Hd. M | (*φρά*)*σας — διδασκαλίας* Z. 17 unleserl. O: *φράζων* M Al, dann bis *ὀξυκ.* Z. 17 ganz abweichend in Lücke 2. Hd. M Al **18** *αὐτοῦ* O 60 **18f** *τῇ δικ. κ. τῇ σοφίᾳ* Ph **19** *ἀνομβρούσης — λαμπάδες* S. 68, 20 < Ph **23** *ἔλαιον . . κἀκεῖνοι* < O

πετάσματος ἔναντι κυρίου«. ἀλλ᾽ ἐκείνοις μὲν βραχύτατον φῶς προσετέτακτο θεραπεύειν »ἀφ᾽ ἑσπέρας εἰς ἕω«. ὁ γάρ τοι λύχνος αὐτῶν ἔοικεν εἰκάζεσθαι τῷ λόγῳ τῷ προφητικῷ τὴν ἐπὶ σωφροσύνῃ φαίνοντι παρρησίαν, τρεφόμενος ἀπὸ τῶν πράξεων καὶ | τῆς 142 πίστεως τοῦ λαοῦ, ὁ δὲ ναὸς τῷ »σχοινίσματι τῆς κληρονομίας«, ἐπειδήπερ λύχνος περὶ οἶκον ἕνα μόνον δύναται φαίνειν. πρὸ τῆς ἡμέρας οὖν ἐχρῆν τοῦτον καίεσθαι τὸν λύχνον· »καύσουσι« γάρ φησιν »αὐτὸν ἕως πρωΐ«, τουτέστιν ἕως τῆς παρουσίας τοῦ Χριστοῦ, ὅτι »τοῦ ἡλίου« τῆς ἁγνείας ἀνατείλαντος καὶ »τῆς δικαιοσύνης« οὐ χρεία λύχνου. ὅσον μὲν οὖν ὁ λεὼς ἐκεῖνος χρόνον ἀπεθησαύριζε τὰ τρέφοντα τὸν λύχνον ἐπιχορηγῶν τὸ ἔλαιον διὰ τῶν ἔργων, ὁ λύχνος αὐτοῖς οὐκ ἔσβεστο τῆς σωφροσύνης, ἀλλ᾽ ἦν φαινόμενος ἀεὶ καὶ λάμπων ἐν τῷ »σχοινίσματι τῆς κληρονομίας«· ὅτε δὲ ἐπέλιπε τὸ ἔλαιον ἀπὸ τῆς πίστεως εἰς ἀκολασίαν αὐτῶν ἐκτρο|παλιζομένων, ὁ 143 λύχνος ἄρδην ἀπεσβέσθη, ἵνα δὴ πάλιν ἐξαστράψωσι τὰς λαμπάδας ἐπαλλήλοις διαδοχαῖς ἄνωθεν αἱ παρθένοι τῷ κόσμῳ πυρσεύουσαι τὴν ἀφθαρσίαν. χορηγητέον οὖν δὴ τὸ ἄτρυγον ἔλαιον καὶ νῦν τῶν καλῶν ἔργων ἀδεῶς καὶ τῆς συνέσεως, πάσης κάτω βριθούσης ἀφυλισμένον φθορᾶς, ἵνα μὴ »χρονίσαντος τοῦ νυμφίου« σβεσθῶσιν ὁμοίως καὶ ἡμῶν αἱ λαμπάδες. ὁ γάρ τοι χρονισμός ἐστι τὸ πρὸ τῆς παρουσίας διάστημα τοῦ Χριστοῦ, ὁ δὲ νυσταγμὸς καὶ ἡ κοίμησις τῶν δέκα παρθένων ἡ ἔξοδος ἀπὸ τοῦ βίου, τὸ δὲ μεσονύκτιον ἡ βασιλεία τοῦ ἀντιχρίστου, καθ᾽ ἣν ὁ ὀλοθρευτὴς ἄγγελος ἐπιπορεύεται τὰς οἰκίας. ἡ δὲ κραυγὴ ἡ γεγενημένη καὶ | λέγουσα »ἰδοὺ ὁ νυμφίος 144 ἔρχεται· ἐξέρχεσθε εἰς ἀπάντησιν αὐτοῦ« ἡ φωνή ἐστιν ἡ ἀπὸ τῶν οὐρανῶν καὶ ἡ σάλπιγξ, ὁπότε πάντες ἐξαναστάντων αὐτοῖς οἱ ἅγιοι

5. 13 Deut. 32, 9. Psal. 104, 11 — **7** Lev. 24, 3 — **9** Mal. 4, 2. Apok. Joh. 21, 23. 22, 5 — **16** Plato Pol. I, 328 A — **19** Mt. 25, 5. 8 — **23** Exod. 11, 4. 12, 23 — **24** Mt. 25, 6 — **26** I Thess. 4, 16. 17

20—S. 69, 2 Phot. Bibl. 237 S. 310a, 4—12

2 ὁ γάρ P 187v **3f** ἐπὶ σωφροσύνην B **7f** γάρ φησιν αὐτὸν O P, γὰρ αὐτόν φησιν V B Jh **8** τῆς < B Jh **10** ἀπεθησαύριζε O: ἀπεθησαύρισε B **13** λάμπων] λαμπρὸς P **14** ἐκτροπαλισθέντων viell. richtig O **16** διαδοχαῖς P Jh: διδαχαῖς O **18** κάτω βριθ. s. Index **20** ὁμοίως undeutl. O | ὁ γὰρ — ἐστι] χρονισμὸν δὲ Ph S. 310a, 4 | ὁ γάρ P 188 **21** τῆς (παρ)ουσίας δ. unleserl. O | ὁ δὲ — κοίμ.] νυσταγμὸν δὲ καὶ κοίμησιν Ph | κίνησις O **22** τῶν — ἔξοδος] τῆς παρθένου τὴν ἔξοδον τὴν Ph | δέκα + O | παρθένων — τ(ὸ) unleserl. O **22f** μεσον. δὲ τὴν βασιλείαν Ph **22** δὲ — βασιλεία Z. 23 undeutl. O **23** καθ᾽ — οἰκίας Z. 24 unleserl. O: Lücke in M, aber Al **24** ἡ δὲ — λέγ.] κραυγὴν δὲ λέγουσαν Ph | κραυ.. O | ἡ γεγ. O 60v: ἡ γενομένη Al Jh **25** ἡ φ. — σάλπ. Z. 26] τὴν ἀ. τ. οὐρ. φωνὴν κ. σάλπιγγα Ph | ἐστὶν ἡ φωνὴ P Jh **26** πάντων O P | οἱ ἅγιοι < Ph

τῶν σωμάτων ἐπὶ νεφελῶν οἰχήσονται, »εἰς τὴν ἀπάντησιν« ἁρπασθέντες »τοῦ κυρίου«. προσεκτέον γὰρ ὅτι μετὰ τὴν κραυγὴν ἐγηγέρθαι πάσας ἔφη τὰς παρθένους ὁ λόγος, τουτέστι μετὰ τὴν ἐκ τῶν οὐρανῶν ἐνεχθεῖσαν βοὴν ἀναστήσεσθαι τοὺς νεκρούς· ὥς που καὶ Παῦλος παρεγγυᾷ, ὅτι »αὐτὸς ὁ κύριος« λέγων »ἐν κελεύσματι, ἐν φωνῇ ἀρχαγγέλου καὶ ἐν σάλπιγγι θεοῦ καταβήσεται ἀπ' οὐρανοῦ, καὶ οἱ νεκροὶ ἐν Χριστῷ ἀναστήσονται πρῶτον« (τουτέστι τὰ σκηνώματα· ἐνεκρώθησαν γὰρ ἀπαμφιασθέντα τῶν ψυχῶν)· »ἔπει|τα ἡμεῖς 145 οἱ ζῶντες ἅμα σὺν αὐτοῖς ἁρπαγησόμεθα«, τὰς ψυχὰς λέγων· ἡμεῖς γὰρ κυρίως οἱ ζῶντές ἐσμεν αἱ ψυχαί, αἵτινες μετὰ τῶν σωμάτων, ἀπειληφυῖαι ταῦτα, ἐν νεφέλαις ὑπαντησόμεθα τὰς λαμπάδας φέρουσαι κεκοσμημένας οὐκ ἀλλοτρίῳ καὶ κοσμικῷ κόσμῳ τινί, ἀλλὰ τῷ φρονήσεως καὶ σωφροσύνης, ἄστρων δίκην ἀποστιλβόντων σέλας αὐγῆς αἰθερίου πεπληρωμένον.

V. Ταῦτα τῶν ἡμετέρων, ὦ καλλιπάρθενοι, τὰ ὄργια μυστηρίων· αὗται τῶν ἐν παρθενίᾳ μυσταγωγηθέντων αἱ τελεταί· ταῦτα τὰ ἐπίχειρα »τῶν ἀμιάντων ἄθλων« τῆς σωφροσύνης. νυμφεύομαι τῷ λόγῳ καὶ τὸν ἀΐδιον τῆς ἀφθαρσίας προῖκα λαμβάνω στέφανον καὶ πλοῦτον παρὰ τοῦ πατρός, καὶ »ἐν τοῖς αἰῶσι στεφανηφοροῦσα πομπεύω« τὰ | λαμπρὰ καὶ ἀμάραντα τῆς σοφίας ἄνθη· συγχορεύω βρα- 146 βεύοντι τῷ Χριστῷ κατ' οὐρανὸν ἀμφὶ τὸν ἄναρχον καὶ ἀνώλεθρον βασιλέα· ἀδύτων γέγονα λαμπαδηφόρος φώτων καὶ ἐφυμνῶ τὸ καινὸν μετὰ τῆς ὁμηγύρεως ᾆσμα τῶν ἀρχαγγέλων, τὴν καινὴν χάριν ἐξαγγέλλουσα τῆς ἐκκλησίας· ξυνέπεσθαι γὰρ ἀεὶ τὸν ὅμιλον τῶν παρθένων τῷ κυρίῳ καὶ συνθιασωτεύειν ἔνθα ἂν εἴη, λόγος ἠχεῖ. καὶ

2 Mt. 25, 7 — **5** I Thess. 4, 16. 17 — **7** De res. II, 21, 4. III, 21, 7 — **10** vgl. De res. III, 21, 12. Plato Axioch. 365 E — **12** Plato Phaed. 114 E — Meth. Symp. S. 65, 16. 73, 4 — **17** Weish. Sal. 4, 2 — **24** Apok. Joh. 14, 3. 4

1 ὀχήσονται P **2** κυρίου] es endet Ph **4** 'ὥπου B **5f** καὶ ἐν φωνῇ P **9f** Pl ἡμεῖς . . ἐσμὲν ψυχή **11** ὑπαντησόμεθα O: ἀπαντησόμεθα P Jh **12f** Pl κοσμήσας τὴν ψυχὴν οὐκ ἀλλοτρίῳ ἀλλὰ τῷ αὐτῆς κόσμῳ, σωφροσύνῃ τε καὶ δικαιοσύνῃ **12** ἀλλὰ P 188v | τῷ] τὸ P **15** καλιπάρθενοι P (nicht B) **18** λαμβάνων B **20** τὰ < P | τὰ ἄνθη P: ἄνθεα O **22** (λαμπαδηφό)ρος φ(ώτ)ων unleserl. O (φωτὸς M, ab. φώτων w. e. sch. O) | λαμπαδιφόρος P (nicht B) | καινὸν w. e. sch. auch O, καινότατον M Al **23** (ἀ)ρ(χ)αγ(γ)έλων τὴν unleserl. O | χάριν P, so auch Jh S. 292 Al: χαρὰν w. e. sch. O (M Al), viell. richtig **24** (ἐκκ)λ(ησ)ίας (ξ)υνέπ. — τὸν unleserl. O | συνέπεσθαι P **25** τῷ — σ(υν)θι(ασω)τεύ(ειν) ἔνθα (ἂν) εἴ(η) unleserl. O | ὁ λόγος P M Al Jh • ἔχει viell. richtig O Jh **25f** ἠχεῖ τοῦτο P | καὶ vor τοῦτο + O 61

τοῦτο καὶ Ἰωάννης ἐν τῇ περὶ τῶν ἑκατὸν τεσσαράκοντα χιλιάδων καὶ τεσσάρων αἰνίσσεται μνήμῃ. ἴτε οὖν, ὦ νεολαία τῶν καινῶν αἰώνων, ἴτε τὰ ἀγγεῖα πληρώσατε σφῶν δικαιοσύνης· ὥρα γὰρ λοιπὸν ἐξεγείρεσθαι καὶ ὑ|παντιάζειν τῷ νυμφίῳ. ἴτε τὰς ἴϋγγας καὶ τὰ 147
θέλγητρα κούφως παραμείψασαι τοῦ βίου τὰ περιδινοῦντα καὶ γοητεύοντα τὴν ψυχήν· τεύξεσθε γὰρ τῶν ἐπαγγελμάτων,

καὶ »μὰ τὸν ἁμετέρας« ζωᾶς δείξαντα κέλευθον.

Σοὶ τόνδε πλεκτὸν στέφανον ἐκ τῶν προφητικῶν λειμώνων, ὦ Ἀρετή, κἀγὼ κοσμήσασα προσφέρω.

Λόγος ζ'.

Πρόκιλλα.

Διαπεραναμένης οὖν ἄριστα καὶ Ἀγάθης, ἔφη, τὸν λόγον καὶ εὐδοκιμησάσης ἐφ' οἷς ἰσηγόρησεν, πάλιν ἡ Ἀρετὴ τὴν Πρόκιλλαν ἐκέλευσε λέγειν.

I. Ἡ δὲ ἀναστᾶσα καὶ ἔμπροσθεν παρελθοῦσα τῆς κλισιάδος ἔλεξε τοιάδε· Ἀπορραθυμεῖν καὶ μετὰ τοσούτους οὐ θέ|μις μοι λόγους, 148
ὦ Ἀρετή, ἀναμφισβητήτως πεπιστευκυῖαν τῇ »πολυποικίλῳ τοῦ θεοῦ σοφίᾳ«, πλουσίως ἐχούσῃ διδόναι καὶ διαφόρως ὅτῳ βούλεται. καὶ γὰρ πελάγιοι πλωτῆρές φασι φέρεσθαι μὲν τοῖς ναυτιλλομένοις τὸ αὐτὸ πνεῦμα, ἄλλους δὲ τὰ περὶ τὸν πλοῦν ἀλλοίως [αὐτῶν] μεταχειριζομένους οὐκ εἰς τὴν αὐτὴν εἰσορμίσασθαι σπεύδειν· οἷς μὲν γὰρ

3 Mt. 25, 4. 6f. Röm. 13, 11 — 7 Diels, Vorsokr. 45, 15 — 8 Eurip. Hippol. 73f, vgl. Symp. 198 Al. De sanguis. 1, 1. Mart. Lugd. bei Eus. KG. V, 1. Klem. Al. Paed. II, 8 — 17 Ephes. 3, 10

15—18 SS Parall. Holl 200

1 περὶ + P 1f χιλιάδων καὶ τεσσαρ. καὶ τ. P Jh 2 νεωλέα P, νεολέα B 2f τῶν κεινεώνων P, τ. κενεώνων VB 3 τὰ < P 5 τὰ P 189 | περιδ. vgl. S. 60, 20: παραδινοῦντα P 7 ζωᾶς Jh: ζωῆς HSS 8 προφητείας πλεκτὸν PB, aber in B mit e. Zeichen über προφ. 10 f Λόγ. ζ' Πρόκ. vor Ἡ δὲ Jh, < O 12 für ein Δ vor ιαπεραν. Raum in O 13 ἠγόρευσε Jh | προκίλλαν P 15 ἀνασθῆσα B 16 Ἀπορρ. — βούλεται Z. 18 in C (nach K Bl. 250). Lemma: τοῦ ἁγίου Μεθοδίου ἐκ τῶν περὶ ἁγνείας συμποσίων | ἀποραθυμεῖν C | ἀπο-Ἀποῤῥαθυμεῖν B | καὶ — Ἀρετή Z. 17] πρὸς τὸ τὰ συμφέροντα διηγήσασθαι οὐ θέμις, ὦ ἄνδρες C | καὶ < B 17 πεπιστευκυῖα B: πεπιστευκότας C | ποικίλῃ O 17f σοφ. τοῦ θεοῦ P Jh 18 ὅτε βούλ. P: τοῖς βουλομένοις C u. endet 20 πλ. ἀλλοίους P | αὐτὸν P (o Correctur in B): getilgt von Wd 21 εἰσαρμόσασθαι σπουδὴν P

τὸ πνεῦμα κατὰ πρύμναν οὔριον ἵσταται, τοὺς δὲ καὶ ἐξ ἐγκαρσίων
φέρει, καὶ ὅμως ἑκατέροις ὁ πλοῦς ἀνύεται ῥᾷστα. ἀτὰρ δὴ καὶ τὸ
τῆς σοφίας »νοερὸν πνεῦμα καὶ ἅγιον καὶ μονογενές«, ἀπὸ τῶν
πατρῴων ἄνωθεν πράως καταπνεόμενον θησαυρῶν, πάσαις ἡμῖν
λιγυρὸν οὖρον πνεῦσαν γνώσεως ἐπαρκέσει τὸν δρόμον ἀλύπως 149
ἀπευθῦναι τῶν λόγων· ἐμοὶ γὰρ καιρὸς ἤδη λέγειν.

Εἷς τρόπος ἀληθὴς ἐπαίνων οὗτός ἐστιν, ὦ παρθένοι, καὶ
σεμνός, ὁπόταν ὁ ἐπαινῶν τοῦ ἐπαινουμένου τῶν ἐπαίνων κρείττονα
παρέχῃ μάρτυρα· πάρεστι γὰρ ἐντεῦθεν μαθεῖν ἀκριβῶς, ὅτι μὴ πρὸς
χάριν μηδὲ ἐξ ἀνάγκης μηδὲ κατὰ δόξαν ἡ εὐφημία γίνεται τῶν
λόγων, ἀλλὰ κατὰ ἀλήθειαν καὶ ἀθώπευτον κρίσιν. καὶ γὰρ οἱ πληρέ-
στερον εἰσηγησάμενοι περὶ τοῦ πρὸ αἰώνων υἱοῦ τοῦ θεοῦ προφῆται
καὶ ἀπόστολοι καὶ μᾶλλον αὐτὸν τῶν ἄλλων θεολογήσαντες ἀνθρώ-
πων οὐκ εἰς ἀγγελικὴν ἀνήγαγον αὐτῷ ῥῆσιν τοὺς ἐπαίνους, ἀλλ'
εἰς αὐτὸν τὸν ἀνημμένον πάντων τὸ κῦρος καὶ τὸ | κράτος· ἦν γὰρ 150
ἐμπρεπὲς τὸν ἁπάντων μείζονα τῶν ἄλλων μετὰ τὸν πατέρα μόνῳ
τῷ ἑαυτοῦ μείζονι πατρὶ χρήσασθαι μάρτυρι. καὶ δὴ καὶ τῆς ἁγνείας
οὐκ εἰς ἀνθρωπίνην ἀνοίσω κἀγὼ δόξαν τοὺς ἐπαίνους, ἀλλ' εἰς
αὐτόν, ᾧ μέλομεν καὶ ὃς τὸ πᾶν ἀνήρηται, γεωργὸν αὐτῆς ἀπο-
δεικνύουσα τοῦτον καὶ ἐραστὴν τῆς ὥρας ὄντα καὶ ἀξιόχρεω μάρ-
τυρα. καὶ τοῦτο καὶ ἐν τῷ τῶν Ἀισμάτων Ἄισματι πάρεστι δια-
θρῆσαι τῷ βουλομένῳ φανερῶς, ἔνθα αὐτὸς ὁ Χριστὸς τὰς ἐν παρ-
θενίᾳ παγίως καταγεγενημένας ἐγκωμιάζων φησίν »ὡς κρίνον ἐν
μέσῳ ἀκανθῶν, οὕτως ἡ πλησίον μου ἐν μέσῳ τῶν θυγατέρων«,
κρίνῳ παρεικάζων διὰ τὸ καθαρὸν καὶ εὔπνουν καὶ ἡδὺ καὶ ἱλα|ρὸν 151
τὸ χάρισμα τῆς ἁγνείας· ἐαρινὸν γὰρ ἡ ἁγνεία καὶ ἐπανθοῦν ἁβρῶς

3 Weish. Sal. 7, 22 — **4** De res. II, 8, 10 — **5** vgl. Odyss. 5, 268 — **7** Plato Symp. 195 A — De autex. 8, 3 — **11** De res. I, 27, 2. 5 — **16** Joh. 14, 28 — **23** Hohel. 2, 2

1 *πρύμνης* B, *πρύμνας* Cb **3** *καὶ* vor *ἅγιον* < P **4** *πάσαις* P 189v **5** *οὔριον* P | *ἐπαρκέσοι* P, *οι* undeutl. B: ? O | Od. *οὖρον .. λιαρόν* | *τὸν δρόμον* < P **6** *(ἀ)πευθ(ῦναι)* unleserl. O | *τὸν λόγον* P | *(λέ)γειν — ἐπαί(νων)* Z. 7 unleserl. O **7** Pl *εἷς δὲ τρόπος ὀρθὸς παντὸς ἐπαίνου* **8** *ὁ(π)όταν — ἐπαιν(ουμένου)* unleserl. O | *τοῦ ἐπαιν.*] *καὶ* + Cb Jh | *ἐπαίνων*] *ἐπαινουμένων* P | *κρείττω* Jh **9** *(π)αρέχῃ — ἐντεῦθε(ν μα)θεῖν* unleserl. O | *παρέχει* M Al | *πρὸς* O 61v **12** *πρὸ αἰώνων υἱοῦ* O: *τοῦ πρὸ αἰώνων* nach *θεοῦ* P: < Cb Jh **14** *αὐτοῦ*? wie *τῆς ἁ.* Z 17 Kl **17** *τῷ* < B | *μείζονι* < P | *πατρὶ* < O | *καὶ* vor *τῆς* < P **18** *ἀνήσω* O **19** *μέλλομεν* O P **20** *ἀξιόχρεον* P: *ἀξιόχρεων* V B **21** *παρέστησε* P **22** *τῷ βουλ.* P 190 | *ὁ Χριστὸς*] *ὁ* $\overline{\chi\varsigma}$' O

ἀεὶ λευκοῖς τοῖς κάλυξι τὴν ἀφθαρσίαν. ὅθεν δὴ καὶ ἐρᾶσθαι τοῦ κάλλους τῆς ἀκμῆς αὐτῆς ὁμολογεῖν οὐκ ἐπαισχύνεται, »ἐκαρδίωσας ἡμᾶς« ἐν τοῖς ἑξῆς »ἀδελφή μου νύμφη«, λέγων »ἐκαρδίωσας ἡμᾶς ἑνὶ ἀπὸ ὀφθαλμῶν σου, ἐν μιᾷ ἐνθέματι τραχήλου σου. ὅτι ἐκαλλιώθησαν μαστοί σου ἀπὸ οἴνου, καὶ ὀσμὴ ἱματίων σου ὑπὲρ πάντα τὰ ἀρώματα. κηρίον ἀποστάζουσι χείλη σου, νύμφη· μέλι καὶ γάλα ὑπὸ τὴν γλῶσσάν σου, καὶ ὀσμὴ ἱματίων σου ὡς ὀσμὴ λιβάνου. κῆπος κεκλεισμένος, ἀδελφή μου νύμφη, κῆπος κεκλεισμένος, πηγὴ ἐσφραγισμένη«. | ταῦτα Χριστὸς ταῖς ἐπὶ πέρατα παρθενίας ἐλθούσαις 152 τὰ ἐγκώμια ψάλλει, πάσας ἑνὶ περιγράψας τῷ νύμφης ὀνόματι, ἐπειδὴ τὴν νύμφην ἡρμόσθαι μὲν δεῖ καὶ κατωνομάσθαι τῷ μνηστευσαμένῳ, ἄχραντον δὲ ἔτι καὶ ἀμιγῆ τυγχάνειν, παράδεισον ὥσπερ ἐσφραγισμένην, ἐν ᾧ πάντα τῆς εὐωδίας τῶν οὐρανῶν φύει τὰ ἀρώματα, ἵνα μόνος ἐλθὼν αὐτὰ δρέψηται Χριστὸς ἀσωμάτοις βλαστήσαντα σποραῖς. ἐρᾷ γὰρ ὁ λόγος οὐδενὸς τῶν σαρκός, ὅτι μὴ πέφυκεν ἀποδέχεσθαί τι τῶν φθειρομένων, οἷον χεῖρας ἢ πρόσωπον ἢ πόδας, ἀλλ' εἰς αὐτὸ τὸ ἄϋλον καὶ πνευματικὸν βλέπων εὐφραίνεται κάλλος, μὴ ἁπτόμενος τοῦ σώ|ματος τῆς ὥρας. 153

II. Ἐπισκέψασθε γὰρ ὅτι τὸ »ἐκαρδίωσας ἡμᾶς«, ὦ παρθένοι, τῇ νύμφῃ πρὸς αὐτοῦ λεγόμενον, »ἑνὶ ἀπὸ ὀφθαλμῶν σου« τὸν διορατικὸν τῆς φρονήσεως ὀφθαλμὸν δείκνυσιν, ὁπότε δὴ τοῦτον ὁ ἔσω σμήξας ἄνθρωπος καθαρῶς τρανότερον τὴν ἀλήθειαν ἐποπτεύει· δισσὴν γὰρ ὄψεως δύναμιν εἶναι παντί που καταφανές, μίαν μὲν ψυχῆς, θατέραν δὲ σώματος. ἀλλ' οὐχὶ τῆς τοῦ σώματος ὁ λόγος ἐρᾶν ὁμολογεῖ, ἀλλὰ τῆς κατὰ διάνοιαν μόνης, »ἐν ἑνί« φάσκων

2 Hohel. 4, 9—12 — **11** vgl. II Kor. 11, 2 — **13** vgl. Hohel. 4, 6. 5, 1 — **16** Plato Symp. 211 A E — **18** vgl. Plato Legg. VIII, 837 B — **21** vgl. Plato Pol. VII, 527 E

1 ἠρᾶσθαι O P **3** νύμφη < P **4** ἐν vor ἑνὶ + Jh | τοῦ vor τραχήλου + P **5** μασθοί P | ἀπὸ οἴνου < B Jh **6** (κηρ)ίον (ἀ)ποστ(άζουσι) unleserl. O **7** γλῶσσαν — ὀσ(μὴ ἱματ.) unleserl. O | (λι)βάνου — ἀδελ(φή) Z. 8 unleserl. O **8** μου auch nach νύμφη P | (κῆ)πος — Χριστὸς außer ταῦτα unleserl. O | κῆπος — ἐσφραγ. Z. 9 in Lücke in M **9** ἐπὶ O 62 **12** ἄκρατον P | τυγχάνειν P 190v **13** φύουσι O **14** βλαστήσασα B **16 f** Pl 211 A οἷον πρόσωπόν τι οὐδὲ χεῖρες. 211 E αὐτὸ τὸ θεῖον καλὸν . . κατιδεῖν **18** Pl τῆς ὥρας ἅπτεσθαι **19** ἐπισκέψασθαι O | ἡμᾶς < B **19 f** λεγ. πρ. αὐτοῦ τῇ νύμφῃ P Jh **20** ἐν vor ἑνὶ + Jh **22** τρανώτερον P **23** ὄψεων P | εἶναι δύναμιν P Jh **24** ἐρᾷν ὁ λόγ. P Jh **25** μόνον P Jh

»ἐκαρδίωσας ἡμᾶς ἀπὸ ὀφθαλμῶν σου, καὶ ἐν μιᾷ, ἐνθέματι τραχήλου
σου«, ὅπερ ἐστίν· ὦ αὕτη, τῷ ἐπεράστῳ σου βλέμματι τῆς συνέσεως
ἀνεπτέρωσας ἡμῶν τὴν καρδίαν εἰς πόθον, ἔσωθεν τὸν ἀρίδηλον
κόσμον ἐξαστράπτουσα τῆς σω|φροσύνης. ἐνθέματα γὰρ τραχήλων 154
καλεῖται τὰ περιδέραια, τὰ ἐκ τιμίων καὶ ποικίλων συντιθέμενα
λίθων. ἀλλ' αἱ μὲν σωμασκοῦσαι ψυχαὶ τὸν αἰσθητὸν τουτονὶ κόσμον
ἀμφὶ τὸν τράχηλον τὸν ἔξω τῆς σαρκὸς περιτιθέασι πρὸς ἀπάτην
τῶν θεωμένων, αἱ δὲ ἁγνεύουσαι ἔνδοθεν ἔμπαλιν τὸν κόσμον
ἐξάπτονται, τὸν ἀπὸ τῶν τιμίων καὶ ποικίλων ὡς ἀληθῶς συγκεί-
μενον λίθων τῆς ἐλευθερίας, τῆς μεγαλοφροσύνης, τῆς σοφίας, τῆς
ἀγάπης, ὀλίγα φροντίσασαι τῶν τῇδε προσκαίρων ποικιλμάτων, ἃ
φύλλων δίκην πρὸς ὥραν θάλλοντα συναφαναίνονται τοῦ σώματος
ταῖς τροπαῖς. διπλοῦς γὰρ ὁ περὶ τὸν ἄνθρωπον φαίνεται κόσμος,
ὧν τὸν ἔνδον ὁ κύριος | ἀποδέχεται, τὸν ἀκήρατον, »ἐν μιᾷ« λέγων 155
»τραχήλων ἐνθέματι« τῆς νύμφης κεκαρδιῶσθαι, οἱονεὶ τὸ τοῦ ἔσω-
θεν ἀνθρώπου τῆς καταστολῆς αἴγλην ἀποστίλβοντος ὠρέχθαι ση-
μαίνων, ὥς που καὶ ὁ ψαλμῳδὸς μαρτυρεῖ, »πᾶσα« λέγων »ἡ δόξα
τῆς θυγατρὸς τοῦ βασιλέως ἔσωθεν«.

III. Μὴ ὑπολαμβανέτω δέ τις ἀποκρούεσθαι τὸν ἕτερον ὅμιλον τῶν πεπιστευκότων, δόξας ἡμᾶς τὰς παρθένους μόνας εἰσηγεῖσθαι τευξομένας τῆς ἐπαγγελίας, οὐ συννοήσας ὅτι καὶ φυλαὶ καὶ πατριαὶ καὶ τάγματα »κατ' ἀναλογίαν« ἑκάστων ἔσονται »τῆς πίστεως«. καὶ τοῦτο καὶ Παῦλος διαγράφει, »ἄλλη δόξα ἡλίου, καὶ ἄλλη δόξα σελή-

4 Plato Pol. IV, 430 E. Meth. Symp. S. 65, 16. 69, 12 — **6** De res. I, 28, 1. 4 — **11** vgl. Plato Phaed. 65 A — **14** vgl. I Petr. 3, 4 — **17** Psal. 44, 14 — **21** 1 De res. I, 49, 2 — **22** Röm. 12, 6 — **23** I Kor. 15, 41

1 *καὶ ἐν — ἐπεράστῳ σου* Z. 2 < B **4** Pl *κόσμος πού τις . . ἡ σωφροσύνη ἐστὶ* | *κόσμον* < P | *ἐνθέματα* P 191 **5** *καλοῦνται* O | *περιδέρραια* O, *περιδέρεα* P, *περί-δέῤῥεα* B | *ποικίλων καὶ τιμίων* P Jh **6** *τουτονὶ* sehr undeutl. O **7** *(σαρ)κὸς περιτιθέασι* unleserl. O **8** *ἁγνεύουσαι* unleserl. O **9** *τιμίων — συγκείμενον* Z. 9f unleserl. O (*ὡς — π. συγκ.* Z. 9f nachträglich eingefügt in M) — *τιμ. ὡς ἀλ. κ. ποικ. σ.* M Al **10** *τῶν τῆς*[1] M | *τῆς μεγ. — φ(ρον)τί(σα)σ(αι)* unleserl. O | *τῆς σοφ. — συναναφ.* Z. 12 in Lücke nachträgl. in M **11** *ἀγάπ.*] *σωφροσύνης* M Al | *φροντίζουσαι* M Al | *προσκαίρων* < O Jh | *(ποι)κιλμάτων — συ(ναφαναίν)ον(ται)* Z. 12 unleserl. O **12** *φύλλων*] *δι' ἀλλήλων* M Al | *πρ. ὥρ. θ.*] anders M Al | *ἐπαφαναίνονται* M Al | *τοῦ σώμ.* O 62v **15** *τὸ* + O **16** *αἴγλην*] *ἀπλῆν* O **19** *ἀποκρίνεσθαι* O Jh **20** *εἰσηγήσασθαι* P **21** *τευξομένους* B | *συννο|ήσας* P 191v **22** *ἕκαστον* P

νης« λέγων »καὶ ἄλλη δόξα ἀστέρων· ἀστὴρ γὰρ ἀστέρος διαφέρει |
ἐν δόξῃ. οὕτως καὶ ἡ ἀνάστασις τῶν νεκρῶν«. καὶ ὁ κύριος δὲ οὐ 156
πᾶσι τὰς αὐτὰς ὁμολογεῖ διδόναι τιμάς, ἀλλ' ἑτέρους μὲν ἐπὶ τὰ
βασίλεια καταριθμεῖται τῶν οὐρανῶν, ἄλλοις κληρονομίαν ἐπαγγέλ-
λεται γῆς, ἑτέροις ὄψεσθαι τὸν πατέρα. καὶ δὴ καὶ ἐνταῦθα πρῶτον
τὸ τάγμα καὶ τὸν χορὸν τὸν ἅγιον αὐτῷ τῶν παρθένων ὥσπερ εἰς
νυμφῶνα τὴν ἀνάπαυσιν τῶν καινῶν αἰώνων ἐφομαρτοῦντα συνεισ-
ελεύσεσθαι χρησμῳδεῖ. ἐμαρτύρησαν γὰρ οὐ κατά τι μόριον χρόνων
ἐν βραχεῖ καρτερήσασαι σωμάτων ἀχθηδόνας, ἀλλὰ διὰ παντὸς ἔτλη-
σαν τοῦ βίου μὴ ἀποδειλιάσασαι τὸν ἀγῶνα τὸν Ὀλυμπιακὸν ἀληθῶς
διαθλῆσαι τῆς ἁγνείας· βασάνοις τε γὰρ ἀγρίαις ἡδονῶν καὶ φόβοις
καὶ λύπαις ἀντισχοῦσαι καὶ τοῖς ἄλλοις τῆς | πονηρίας τῶν ἀνθρώ- 157
πων κακοῖς, ἀποφέρονται τὰ γέρα πρῶται τῶν ἄλλων, εἰς τὸν ἀμεί-
νω τῆς ἐπαγγελίας ἐκτασσόμεναι χῶρον. ἀμέλει ταύτας μόνον
ἐκλεκτὴν νύμφην τὰς ψυχὰς καὶ γνησίαν ὁ λόγος ἑαυτοῦ καλεῖ, τὰς
δὲ λοιπὰς παλλακὰς καὶ νεανίδας καὶ θυγατέρας, λέγων ὧδε· »ἑξή-
κοντά εἰσι βασίλισσαι καὶ ὀγδοήκοντα παλλακαί, καὶ νεανίδες ὧν οὐκ
ἔστιν ἀριθμός. μία ἐστὶ περιστερά μου, τελεία μου· μία ἐστὶ τῇ μητρὶ
αὐτῆς, ἐκλεκτὴ τῇ τεκούσῃ αὐτήν. εἴδοσαν αὐτὴν θυγατέρες, καὶ
μακαριοῦσιν αὐτήν, βασίλισσαι καί γε παλλακαὶ αἰνοῦσιν αὐτήν«.
πολλῶν γὰρ οὐσῶν δηλονότι τῆς ἐκκλησίας τῶν θυγατέρων | μία 158

3 Mt. 5, 3. 5. 8 — **6** vgl. I Kor. 15, 23. Mt. 25, 1. 10. Apok. Joh. 14, 4 — **10** De res. I, 56, 2. Plato Phaedr. 256 B — **13** vgl. Hebr. 8, 6 — **16** Hohel. 6, 7. 8

14—S. **79, 12** Phot. Bibl. 237 S. 310 a, 13—311 a, 19

1 *λέγων* nach *ἀστέρων* O **2** *οὕτω* P Ausgg. **3** *μὲν* < P **3f** *ἐπὶ τὰ βασίλεια* O: *ἐν βασιλείᾳ* P Jh **8** *χρόνον* P, *χρόνου* B Jh **9f** *ἔτλησε* B **10** De res. I, 56, 2 *τὸν ἀληθῶς Ὀλυμπιακὸν ἀγῶνα*, Pl *τῶν ὡς ἀληθῶς Ὀλυμπιακῶν* **11** *διαθλήσασαι* P | *τὲ* (*τὶ*?) O | *ἀγρίοις* Cb Jh **12** *τοῖς* < O **14** *ἀμέλει — τῆς ἀφθαρσίας* S. 79, 12 mit Auslassungen bei Ph. Ph schickt voraus *ὅτι περὶ τῶν παρθένων κ. ἁγνῶν ψυχῶν πλεῖστα εἰπὼν ἐπιφέρει καὶ τοῦτο* | *μό|νον* P 192 **15** *νύμφην* undeutl. O | *κ. γνησίας* B: < Ph **15f** *τ. λοιπ. δὲ* Ph **16** *πελλακὰς* B | *νεανὶ* unleserl. O **17** (*βασ*)*ίλισσαι — παλλακαί* unleserl. O: 2. Hd. M | *καὶ νεανίδες — καί γε* Z. 20 < Ph[b] **18** (*ἀρ*)*ιθμός — ἐ*(*στὶ τῇ*) unleserl. O | *μία — μου* 2. Hd. M | *ἔστιν ἡ π.* M Al **19** (*αὐτῆ*)*ς — θυγατέρες* unleserl. O, etwas abweichend 2. Hd. M Al | nach *ἐκλεκτὴ* + *ἐστι* Ph[b] | *ἴδοσαν* P **19f** *καὶ μακαρ.* O 63 **20** *βασίλισσαι — αὐτήν* < P | *αἰνέσουσιν* Ph Jh

ἐστὶ μόνη ἐκλεκτὴ καὶ τιμιωτάτη ἐν ὀφθαλμοῖς αὐτῆς ὑπὲρ πάσας, τὸ τάγμα τῶν παρθένων.

IV. Ἐὰν δέ τῳ περὶ τούτων ἀμφισβήτησις ᾖ, ὡς οὐδέπω τῶν κεφαλαίων ἱκανῶς ἐπεξειργασμένων, καὶ ἔτι βούλοιτο κατ' ἀναγωγὴν αὐτῶν πνευματικὴν διαρθρωθῆναι πληρέστερον, τίνες εἰσὶν αἱ βασίλισσαι καὶ αἱ παλλακαὶ καὶ αἱ νεάνιδες, λέξομεν δύνασθαι ταῦτα λελαλῆσθαι καὶ ἐπὶ τῶν ἐξ ἀρχῆς κατὰ πρόβασιν χρόνων ἐν δικαιοσύνῃ διαπρεψάντων, οἷον τῶν πρὸ τοῦ κατακλυσμοῦ καὶ τῶν μετὰ τὸν κατακλυσμὸν καὶ τῶν ἀπὸ τοῦ Χριστοῦ καθεξῆς· εἶναι γὰρ νύμφην μὲν τὴν ἐκκλησίαν, βασιλίσσας δὲ τὰς βασιλικὰς ἐκείνας τὰς πρὸ τοῦ κατακλυσμοῦ ψυχάς, εὐαρέστους τῷ θεῷ γεγενημένας, τουτέστι τὰς ἀμφὶ τὸν Ἄβελ καὶ | τὸν Σὴθ καὶ τὸν Ἐνώχ, παλλακὰς δὲ τὰς 159
μετὰ τὸν κατακλυσμὸν τῶν προφητῶν, αἷς πρὸ τοῦ τὴν ἐκκλησίαν ἁρμοσθῆναι τῷ κυρίῳ παλλακίδων δίκην συγγινόμενος ἀληθεῖς ὑπέσπειρε λόγους ἐν ἀφθόνῳ καὶ καθαρᾷ φιλοσοφίᾳ, ἵνα γεννήσωσιν αὐτῷ συλλαβοῦσαι πίστιν, »πνεῦμα σωτηρίας«. τοιαῦτα γὰρ ἀποβλαστήματα φύουσιν αἱ ψυχαί, ἀείμνηστον φέροντα κάλλος, ὁπόσαις ἂν ὁ Χριστὸς συνανακραθῇ. εἰ γὰρ βούλεσθε εἰς Μωσέως ἀποβλέψαι τὰς βίβλους ἢ Δαυὶδ ἢ Σολομῶνος ἢ Ἡσαΐου ἢ τῶν καθεξῆς προφητῶν, ὦ παρθένοι, εἴσεσθε οἷα καταλελοίπασιν ἑαυτῶν ἔκγονα τῷ βίῳ σωτήρια διὰ τὴν πρὸς τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ κοινωνίαν. ὅθεν | τεθεωρημένως παλλακὰς προσηγόρευσε τὰς ψυχὰς τὰς προ- 160
φητικὰς ὁ λόγος, ὅτι μὴ φανερῶς αὐτὰς οὕτως ὥσπερ δὴ καὶ

5 Hohel. 6, 7 — **15** Plato Symp. 210 D — **16** Jes. 26, 18 — Plato Symp. 209 C D

1 *ἐστὶ μόνη* < P | *ἡ ἐκλεκτὴ* Ph | *αὕτη* P **3** *Ἐὰν — ἐκκλησίαν* Z. 10 < Ph | *ᾖ* P O: *ἦν* B: < Cb Jh **4** *κατὰ* O **5** *αὐτῶν* < O · **7** *ἐξ*] *ἀπ'* viell. richtig O | *πρόσβασιν* P **9** *τοῦ* < P **10** *βασίλισσαν δὲ* P: *βασιλίσσας δὲ αἰνίττεσθαι ἡ προφητεία βούλεται* Ph (*ὅτι οὐ ὑφ' ἕνα ἤγοντο βασιλέα βασιλευόμεναι, ἀλλ' ἑκάστη ὥσπερ αὐτοδέσποτος καὶ βασίλισσα ἦν, καὶ ὅτι τῶν μετὰ ταύτας ἀρχαὶ καὶ πρῶται ἦσαν* + Ph a) **11** *κατακλ.* P 192 v **15** *ἀφθόνῳ* Ph Jh mit Pl *λόγους . . τίκτῃ . . ἐν φιλοσοφίᾳ ἀφθόνῳ*: *ἀφθόρῳ* HSS (das *o* undeutl. B) | *γεννήσωσιν* Ph Jh: *γεννῶσιν* O P **16** *πνεῦμα* < Ph | *τοιαῦτα — τεθεωρημένως* Z. 22 < Ph **16 ff** Pl *τοιούτους παῖδας μᾶλλον γεγονέναι, . . εἰς Ὅμηρον ἀποβλέψας κ. Ἡσ. κ. τοὺς ἄλλους ποιητάς . ., οἷα ἔκγονα ἑαυτῶν καταλείπουσιν* **17** *κλέος* P Jh **18** *Μωϋσέως* B Jh **19** *τὰς* < P | *Σολομῶντος* B **20** *αὐτῶν* O **22** *τεθεωρημέναι ὡς* B | *παλλακὰς δὲ* wieder Ph | *προσηγόρ . . σε* O | *τὰς προφ. ψυχὰς* Ph **23** *(φανερ)ῶς (αὐ)τὰς οὕτως* unleserl. O | *αὐτὸς* M Al | *οὕτω* B: < Ph | *ὥσπερ* O Ph: *καθάπερ* P Jh

τὴν ἐκκλησίαν ἐπηγάγετο, θύσας δι᾽ αὐτὴν »τὸν μόσχον τὸν σιτευτόν«.

V. Ἐπαπορητέον δὲ καὶ τοῦτο πρὸς τούτοις, ἵνα μηδὲν ἡμᾶς τῶν ἀναγκαίων διαδρᾶναι δυνηθῇ, τί δήποτε τὰς μὲν βασιλίσσας ἑξήκοντα ἔφη, τὰς δὲ παλλακὰς ὀγδοήκοντα, τὰς δὲ νεάνιδας τοσαύτας, ὅσον μηδὲ ἀριθμεῖσθαι διὰ τὴν πληθύν, τὴν δὲ νύμφην μίαν. — καὶ πρῶτον ⟨μὲν⟩ περὶ τῶν ἑξήκοντα λεκτέον. ἑξήκοντα βασιλίσσας ἐντεῦθεν, ὡς οἶμαι, δὴ τοὺς ἀπὸ τοῦ πρωτοπλάστου μέχρι Νῶε κατὰ διαδοχὴν εὐαρεστήσαντας ἐκάλεσε τῷ θεῷ, ἐπειδήπερ ἑτέρων οὗτοι παραγγελμάτων καὶ θεσμῶν | εἰς τὸ σωθῆναι χρείαν οὐκ ἐσχήκασιν, 161 ἔτι προσφάτου τῆς κατὰ τὴν ἑξαήμερον οὔσης αὐτοῖς τοῦ κόσμου συστάσεως. ἐμέμνηντο γὰρ οὗτοι ὡς ἐν ἓξ ἡμέραις ὁ θεὸς ἐτεκτήνατο τὴν κτίσιν, τά τε ἐν τῷ παραδείσῳ γεγονότα καὶ πῶς ὁ ἄνθρωπος ἐντολὴν ἔχων μὴ ἅψασθαι τοῦ φυτοῦ τῆς φρονήσεως ἐξώκειλεν, ἀποβουκολήσαντος αὐτὸν τοῦ τῆς κακίας σοφιστοῦ. ἐντεῦθεν οὖν δὴ τὰς ἀπὸ τῆς συστάσεως εὐθέως τοῦ κόσμου κατὰ διαδοχὴν τὸν θεὸν ποθεῖν ἑλομένας ψυχὰς καὶ σχεδόν, εἰ χρὴ φάναι, τοῦ πρώτου αἰῶνος οὔσας ἔκγονα καὶ γείτονας τῆς μεγάλης ἑξαημέρου ἑξήκοντα βασιλίσσας ἔφη συμβολικῶς, διὰ τὸ μετὰ τὴν ἑξαήμερον εὐθέως, ὡς ἔφην, γεγονέναι. μεγάλην γὰρ ἐσχήκασιν οὗτοι τιμήν, ἀγγέλοις ὁμιλή|σαντες καὶ τὸν θεὸν ὕπαρ, οὐκ ὄναρ πολλάκις θεασάμενοι. ἐπι- 162 σκέψασθε γὰρ ὅσην ἔσχε παρρησίαν ὁ Σὴθ πρὸς τὸν θεόν, ὅσην ὁ Ἄβελ, ὅσην ὁ Ἐνώς, ὅσην ὁ Ἐνώχ, ὅσην ὁ Μαθουσάλα, ὅσην ὁ Νῶε,

1 Luk. 15, 23 — **4** Hohel. 6, 7. 8 — **12** Gen. 1 — **14** Gen. 3, 3. 6 — **18** vgl. Plato Tim. 40 D

1 *ἐπηγάγετο* Ph: *προσηγάγετο* O, ab. über *ροσ* übergeschr. *ἐπη* (*προεπηγάγετο* M Al): *εἰσηγάγετο* P | *τὸν* vor *μόσχον* < Ph **1f** *τὸν σι(τευτόν)* unleserl. O **3** *Ἐπαπορητέον — λεκτέον* Z. 7 < Ph | *(τούτ)οις — ἀναγ(καίων)* Z. 4 unleserl. O **4** *διαδρᾶναι* O: *ἀποδρᾶναι* P Jh | *(δή)ποτε — πα(λλα)κὰ(ς)* Z. 5 unleserl. O **5** *ἔφη*] *εἶναι λέγει* in Lücke M Al | *ὀ . δοή . οντα* O | *τὰς δὲ* O 63v | *νεάν.* P 193 **6** *ὅσας* O **7** *μὲν* + Cb Jh | *ἑξήκοντα δὲ* wieder Ph **8** *δὴ*] *δεῖν* P **9** *καλέσαι* P **10** *καὶ θεσμῶν* < Ph | *σωθήσεσθαι* Ph **11** *ἔτι δὲ* Ph | *αὐτῆς τοῦ* Ph^a **12** *οὗτοι ὡς* P: *ὅπως* O: *ὅτι* Ph **13** *καὶ πῶς — σοφιστοῦ* Z. 15 < Ph **15** *αὐτὸν τῆς κακίας τοῦ* O | *οὖν* < P Jh **16** *εὐθέως* < P **17** *ἑλομένας ποθεῖν* Ph^b | *τὰς τοῦ* (< Ph^b) *πρ.* Ph **18** Pl *ἐκγόνοις . . θεῶν* **19** *εὐθέως* O P: *ταύτας* Ph | *ὡς* < P **20** *οὗτοι τιμὴν ἐσχήκασιν* Ph **20f** *ὁμιλήσαντες* O Ph: *συνομιλήσαντες* P Jh, *συνομηλήσαντες* B **21** *πολλάκις* < Ph **21f** *ἐπισκ.* P 193v **23** *ὅσην ὁ Ἐνώς* < O Ph | *ὁ* vor *Μαθουσάλα* < Ph | *ὅσην ὁ Νῶε* < P

πρῶτοι δικαιοσύνης γεγονότες ἐρασταὶ καὶ πρῶτοι τῶν »πρωτοτόκων« τέκνων τῶν »ἀπογεγραμμένων ἐν οὐρανοῖς« τῆς βασιλείας καταξιωθέντες, ὥσπερ ἀπαρχή τις τῶν φυτευομένων εἰς σωτηρίαν πρώϊμος τῷ θεῷ βλαστήσαντες καρπός. καὶ περὶ μὲν τούτων αὐτάρκως· περὶ δὲ τῶν παλλακῶν πάλιν λεκτέον.

VI. Τοῖς μετὰ τὸν κατακλυσμὸν ἀπωτέρω λοιπὸν ἡ γνῶσις ἦν
τοῦ θεοῦ, καὶ ἔχρῃζον ἑτέρας διδαχῆς — ἑρπούσης ἤδη τῆς εἰδωλο-
λατρείας — ἥτις αὐτοῖς αὖθις ἀλεξίκακος ἔσοιτο καὶ βοηθός. ὁ οὖν
θεός, | ἵνα μὴ πάντῃ τὸ γένος τῶν ἀνθρώπων ἀϊστωθῇ λήθῃ τῶν 163
καλῶν, τὸν ἴδιον παῖδα τοῖς προφήταις ἐκέλευσεν ὑπηχῆσαι τὴν
ἐσομένην ἑαυτοῦ παρουσίαν διὰ σαρκὸς εἰς τὸν βίον, καθ' ἣν ἡ τῆς
πνευματικῆς ὀγδοάδος χαρὰ καὶ γνῶσις κηρυχθήσεται, ἀφέσεως ἁμαρ-
τημάτων οὖσα καὶ ἀναστάσεως παρεκτική· περιτμηθήσεσθαι γὰρ δι'
αὐτῆς τῶν ἀνθρώπων τὰ πάθη καὶ τὴν φθοράν. καὶ διὰ τοῦτο
τὸν κατάλογον τῶν ἀπὸ τοῦ Ἀβραὰμ προφητῶν, διὰ τὴν τῆς περι-
τομῆς πρεσβείαν τὸν ὀκτὼ περιεχούσης ἀριθμόν, ἧς ἐξήρτηται καὶ ὁ
νόμος, ὀγδοήκοντα παλλακὰς ἐκάλεσεν, ὅτι πρῶτοι, πρὶν τὴν νύμφην
τὴν ἐκκλησίαν κατεγγυηθῆναι τῷ λόγῳ, τὰ θεῖα συλλαβόντες σπέρ-
ματα, τῆς νοητῆς προεξήγγειλαν ὀγδοάδος | τὴν περιτομήν. — νεάνιδας 164
δὲ πάλιν εἰς ἀναρίθμητον συντελούσας ὅμιλον τὰ ὑπὸ τοῖς κρείττοσι
δικαιοπραγήσαντα πλήθη καὶ νεανικῶς καὶ γενναίως διαθλήσαντα
πρὸς τὴν ἁμαρτίαν καλεῖ.

1 Hebr. 12, 23 — **9** Plato Protag. 321 A — **15** vgl. Gen. 17, 12 — **16** Lev. 12, 3. — **21** Plato Theaet. 168 C

1 *καὶ πρῶτοι — καρπός* Z. 4 < Ph | *γεγ.*] *ὄντες* Ph **2** *τῶν* < P **3** *καταξιωθέντες* < O | *ἀπαρχή τις*] *ἀπ' ἀρχῆς* P | *φυτευμάτων* B Jh **4** *βλασθήσαντες,* a. Rand corrig. in *βλαστήσαντες* B | *καρπός* < O (M, nicht Al) | *τούτων μὲν* Ph **6** *ἀνωτέρω* P: *ὁπωτέρω* Ph[a] **7** *ἐχρὴν* P, *ἐχρῆν* B **7f** *εἰδωλολατρίας* P, *ειας* unleserl. O **8** *ἥτις — βοηθός* < Ph **9** *θεὸς — πάντῃ* fast od. ganz unleserl. O | Pl *μή τι γένος ἀϊστωθείη* | *ἀϊστωθῇ* < Ph[a] **10** *τὸν — τοῖς* unleserl. O **10f** (*ἐκέλευσ*)*εν ὑ*(*π*)*ηχ*(*ῆσ*)*αι* (*τὴν ἐσομέ*)*νην ἑ*(*αυ*)*τοῦ παρουσίαν* unleserl. O **10** *ὑπηχῆσαι* P Jh: *ὑφηγῆσαι* Ph (*ὑφηγεῖται* S. 54, 4. 59, 9), *ἀπηχῆσαι* M Al: vgl. De res. II, 4, 6 **11** *αὐτοῦ* Ph[b] | *βί*(*ον*) — *γνῶσις* Z. 12 unleserl. O | *βίον* P: *κόσμον* Ph | *καθ' — χαρὰ καὶ* Z. 12] *δι' οὗ τῆς ἀληθείας ἡ* 2. Hd. (?) M Al **12** *κηρυχθήσεται* O 64 **13** *περι . . . θήσεσθαι* O **14** *τὸν ἄνθρωπον* Ph **16** *τὸν ὄγδοον* P | *περι|εχούσης* P 194 | *ἧ ἐξ.* B: vgl. ob. S. 58, 10 **17** (*ὀγδο*)*ήκοντα* unleserl. O (*ὀγδοήκοντας* M): < Ph | *πρῶτοι, πρὶν*] *πρὸ τοῦ* Ph **18** *προσλαβόντες* Ph[a] **19** *νοητῆς* < P | *ὀγδοάδος προεξήγγειλαν* P **20** *ἀνάριθμον* P, *ἀνα . . θμητον* O, *ἀρίθμητον* Al | *κριταῖς* O **21** Pl *νεανικῶς . . βεβοήθηκας*

VII. *Ἀλλὰ τούτων οὔθ' αἱ »βασίλισσαι« οὔθ' αἱ »παλλακαὶ« οὔθ' αἱ »νεάνιδες« συγκρίνονται τῇ ἐκκλησίᾳ· ἡ γὰρ »τελεία« καὶ »ἐκλεκτὴ« παρὰ πάσας νομιζομένη αὐτάς, ἡ ἐκ πάντων συνεστῶσά τε καὶ συνημμένη τῶν ἀποστόλων, ἐστὶν ἡ ὑπερβάλλουσα νύμφη τῷ κάλλει τῆς ἀκμῆς καὶ τῆς παρθενίας πάσας. διὸ καὶ μακαρίζεται καὶ αἰνεῖται πρὸς τῶν ἄλλων, ὅτι αὕτη καὶ εἶδε καὶ ἤκουσεν ἀφθόνως, ἃ ἐκεῖναι ἐπεπόθησαν κἂν ἐκ βραχέος θεάσασθαι καὶ οὐκ εἶδον, καὶ ἀκοῦσαι καὶ οὐκ | ἤκουσαν. »μακάριοι« γάρ φησιν »οἱ ὀφθαλμοὶ ὑμῶν« ὁ* 165 *κύριος τοῖς μαθηταῖς »οἱ βλέποντες ἃ βλέπετε. λέγω γὰρ ὑμῖν ὅτι πολλοὶ προφῆται ἐπεθύμησαν ἰδεῖν ἃ βλέπετε, καὶ οὐκ εἶδον, καὶ ἀκοῦσαι ἃ ἀκούετε, καὶ οὐκ ἤκουσαν«. οὐκοῦν διὰ ταῦτα μακαρίζουσι ταύτην οἱ προφῆται καὶ θαυμάζουσιν, ὅτι ὧν αὐτοὶ μὴ ἐπέτυχον ἀκροαταὶ γενέσθαι καὶ θεάμονες ἡ ἐκκλησία κατηξιώθη καὶ μετείληφεν. »ἑξήκοντα« ⟨γάρ⟩ »εἰσι βασίλισσαι καὶ ὀγδοήκοντα παλλακαί, καὶ νεάνιδες ὧν οὐκ ἔστιν ἀριθμός. μία ἐστὶν ἡ περιστερά μου, τελεία μου.«*

VIII. *Δυνήσεταί δέ τις καὶ ἑτέρως τὴν νύμφην φάναι τὴν σάρκα τὴν ἀμόλυντον εἶναι τοῦ κυ|ρίου, ἧς χάριν καταλείψας τὸν πατέρα* 166 *κατῆλθεν ἐνταῦθα καὶ προσεκολλήθη καὶ ἐγκατέσκηψεν ἐνανθρωπήσας εἰς αὐτήν. διὸ δὴ καὶ περιστερὰν αὐτὴν ἔφη τροπικῶς, ἐπειδὴ*

1. 2 Hohel. 6, 7. 8. — **8** Mt. 13, 16. 17. Lk. 10, 23. 24 — **14** Hohel. 6, 7. 8 — **17** Tertull., De res. 63. Orig. III, 77, 12 Kl — **20** Hohel. 6, 8. Philo Quis rer. div. haer. III, 30, 6 ff. 52, 23 f Wd

1f *οὔθ' αἱ νεάν.* < Ph **3** *νομιζομέ . . αὐτὰς* O: *αὐτὰς νομ.* P Jh: *ὀνομαζομένη* Ph | *ἡ ἐκ*] *ἐκ τῶν* P | *συνημμένη* O Ph: *συνηνωμένη* P Jh **5** *καὶ αἰνεῖται* < Ph **5f** *πρὸ τῶν* O, aber vgl. Hohel. 6, 8 **6** *καὶ αὕτη* O | *καὶ* vor *εἶδε* < Ph | *ἐκεῖναι*] *ἰδεῖν* + P **7** *ἐπεπόθ.* — *ἤκουσαν* Z. 8] *ἐπεπόθ. ἰδεῖν καὶ ἀκοῦσαι καὶ οὐκ εἶδον οὐδ' ἤκουσαν* Ph | *βραχέως* Al Jh **8** *οἱ ὀφθ. φησίν* Ph **9** *ὅτι* < P **11** *διὰ* P 194v **12** *αὐτὴν* Ph | *καὶ θαυμάζουσιν* < Ph **13** *ἀκροαταὶ* — *θεάμονες* < Ph | *(καθηξι)ώθη* unleserl. O **13f** *μετείληφε καὶ ἠξιώθη* Ph **14** *ἑξήκ.* — *τελεία μου* Z. 16 < Ph | *γὰρ* + Ausgg. **15** *καὶ νεάνιδες* unleserl. O | *ἐστὶ* ohne *ἡ* P Jh **17** *δύναται* Ph | *καὶ* < P | *τὴν* vor *νύμφην* < P **17f** *(σάρ)κα τὴν (ἀμόλ)υντον* unleserl. O **18** *τὸν πατέρα καταλ.* P Jh **19** *κατῆλθεν* — *(προσε)κολλήθη καὶ (ἐγ)κατέσκηψεν* u. bis *πε(ριστε . ὰν)* Z. 20 unleserl. O | *καὶ ἐγκατέσκηψεν* < Ph | *ἐγκατεσκήνωσεν* M Al Jh **19f** *ἐνανθ. ε. αὐτ.* Lücke M | *ἐνανθρωπίσας* P Phb | *αὐτῇ ἐνανθρωπ.* Ph **20** *. . τὴν* O 64v | *ἐκάλεσε τροπ.* O, *τροπ. ἔφη* P Phb, *ἔφη τροπ.* Pha Jh **20ff** Philo (*τρυγὼν* u. *περιστερὰ*) *τιθασὸς . . καὶ διαίτῃ τῇ μετὰ θνητῶν ἀσμενίζουσα* u. *ἐπειδὴ τιθασὸν καὶ σύντροφον ἡμῖν ἐστι τὸ ζῷον*

τιθασὸν τὸ ζῷον καὶ ὑπωρόφιον καὶ διαίτῃ τῇ μετὰ ἀνθρώπων ἀσμενίζον. μόνη γὰρ ὡς ἔπος εἰπεῖν ἄσπιλος καὶ ἀμίαντος εὑρέθη καὶ πάντας ὑπερέχουσα τῷ τῆς δικαιοσύνης κόσμῳ καὶ κάλλει, ὥστε μηδένα καὶ τῶν εἰς ἄκρον εὐαρεστησάντων τῷ θεῷ ταύτης δυνηθῆναι πέλας ὡς πρὸς σύγκρισιν ἀρετῆς στῆναι, καὶ διὰ τοῦτο κατηξιῶσθαι κοινωνὸν αὐτὴν γενέσθαι τῆς βασιλείας τοῦ μονογενοῦς, αὐτῷ καθηρμοσμένην τε καὶ ἑνωθεῖσαν. καὶ ἐν τῷ | τεσσαρακοστῷ 167 δὲ καὶ τετάρτῳ ψαλμῷ ἡ ἐκ τῶν πλειόνων παρισταμένη καὶ δεξιῶν βασίλισσα τοῦ θεοῦ μερῶν, ἡ τῷ διαχρύσῳ τῆς ἀρετῆς κόσμῳ κατεστολισμένη, ἧς ἐπεθύμησε »τοῦ κάλλους« »ὁ βασιλεύς«, ἡ σάρξ ἐστιν, ὡς ἔφην, ἡ ἄχραντος ἐκείνη καὶ μακαρία, ἣν αὐτὸς ἀνακομίσας ὁ λόγος εἰς οὐρανοὺς »ἐκ δεξιῶν« παρέστησε τοῦ πατρός, »ἐν ἱματισμῷ διαχρύσῳ« κεκοσμημένην, ὃ δή ἐστι τοῖς ἐπιτηδεύμασι τῆς ἀφθαρσίας, ἃ συμβολικῶς ἔφησε »χρυσᾶ κροσσωτά«, ἐπειδήπερ ἐκ ποικίλων ποικίλλεται τοῦτο καὶ συγκαθυφαίνεται κατορθωμάτων τὸ ἔνδυμα, οἷον ἁγνείας, φρονήσεως, πίστεως, ἀγάπης, ὑπομονῆς καὶ τῶν λοιπῶν ἀγαθῶν, ἃ δὴ κατακαλύπτοντα τὴν ἀσχημοσύνην τῆς σαρκὸς κοσμεῖ τὸν ἄνθρωπον | κόσμῳ χρυσῷ. 168

IX. Ἔπειτα τί δὴ πάλιν καὶ ἐν τοῖς ἑξῆς τοῦ ψαλμοῦ μετὰ τὸ τὸν ἄνθρωπον »ἐκ δεξιῶν« ἐνθρονισθῆναι τοῦ παντοκράτορος, ὃν ἀνείληφεν ὁ λόγος, τὸ πνεῦμα παραδίδωσιν, ἐπισκεπτέον. »ἀπενεχθήσονται τῷ βασιλεῖ παρθένοι« φησίν« »ὀπίσω αὐτῆς· αἱ πλησίον αὐτῆς ἀπενεχθήσονταί σοι. ἀπενεχθήσονται ἐν εὐφροσύνῃ καὶ ἀγαλλιάσει· ἀχθήσονται εἰς ναὸν βασιλέως.« πάνυ προφανῶς ἐνθάδε λοιπὸν ἔοικεν ἐγκωμιάζειν τὸ πνεῦμα τὴν ἁγνείαν, μετὰ τὴν νύμφην, ὡς

2 Hermas III, 5, 6, 7 — Vgl. Orig. De princ. II, 6, 4 — **6** Hermas III, 5, 6, 6. Symp. S. 7, 13ff. 9, 22f — **7** II Kor. 11, 2 — **8** Psal. 44, 10 — **14** Psal. 44, 14 — **21** Psal. 44, 15. 16

1 *τιθασσὸν* O B Ph^{b}: *τίθασον* P | *ὑπορρόφιον* Ph^{b} | *μετὰ*] < Ph: *τῶν* Cb Jh **2** *ἐνασμενίζον* O Jh: *ἀσμενίζον* Ph (Philo): *ἀσμενιζόμενον· ἣ* P | *μόνη — ἑνωθεῖσαν* Z. 6 < Ph | *μόνη* < P **3** *δικαιοσύν(ης)* unleserl. O **4** *καὶ* vor *τῶν* < P | *εὐ(α)ρεστησ(άντων)* unleserl. O **5** *ἀρ(ετ)ῆ(ς)* unleserl. O **6** *βασιλείας* undeutl. O **7** *καὶ* vor *ἐν* unleserl. O **8** *δὲ* < Ph | *πλειόνων*] *λαώνων* O | *ἡ — μερῶν* Z. 9] *ἐκ τῶν δεξιῶν παρισταμένη λαιῶν καὶ τοῦ θεοῦ μερῶν βασιλίσσα* Ph^{ab} | *παριστ.* nach *κ. δεξ.* O | *ἐκ δεξιῶν* B Jh **9f** *κατε|στολ.* P 195 **11** *ἀνακαινίσας* Ph^{b} **13** *ἐστιν ἐν τοῖς* P: *ἐστι συμβολικῶς τοῖς* Ph | *ἀφθαρσίας*] es endet Ph **14** *ἐπειδὴ γὰρ* P | *ποικίλλων* B **17** *ἀσχημοσύνην* P: *ἀσθένειαν* O | *κοσμοῦσι* O **18** *κόσμῳ*] *γὰρ* + O **20** *παντοκρ.*] *πατρὸς* Cb Jh **21** *νῦν σκεπτέον* M Al, nicht w.e. sch. O **22** *φησίν* < P | *πλησίον* unleserl. O, *παρθένοι* 2. Hd. M Al **25** *τῆς ἁγνείας* B | *ἁγνείαν* unleserl. O

ἀποδεδώκαμεν, τοῦ κυρίου δευτέρας προσιέναι τῷ παντοκράτορι »ἐν ἀγαλλιάσει καὶ εὐφροσύνῃ« τὰς παρθένους ἐπαγγελλόμενον, ὑπ᾽ ἀγγέλων δορυφορουμένας τε καὶ παραπεμπομένας. οὕτω γὰρ ἐπέραστόν τι τὸ τῆς | παρθενίας ἐστὶν ὡς ἀληθῶς καὶ τριπόθητον κλέος, ὥστε 169 *ὀπίσω τῆς βασιλίσσης, ἣν ἀνήγαγεν ὁ κύριος ἀναμάρτητον ἀποτορνεύσας τῷ πατρί, τὸν χορὸν τῶν παρθένων καὶ τὸ τάγμα προσκομίζεσθαι, τὰ δευτερεῖα τῆς νύμφης κεκληρωμένον.*

Ταῦτά σοι καὶ παρ᾽ ἡμῶν, ὦ Ἀρετή, τὰ γυμνάσματα τῶν λόγων ὑπὲρ ἁγνείας ἐστηλιτεύσθω.

Λόγος ή.

Θέκλα.

Εἰπούσης δὲ ταῦτα τῆς Προκίλλης, Ἐμὸς ὁ κλῆρος, ἡ Θέκλα ἔφη, μετὰ ταύτην ἐφεξῆς ἀγωνίζεσθαι, καὶ χαίρω ξυνέμπορον ἔχουσα κἀγὼ τὴν σοφίαν τῶν λόγων, αἰσθανομένη κιθάρας δίκην ἔσωθεν ἁρμοζομένην με καὶ παρασκευάζουσαν εἰς τὸ μεμελημένως εἰπεῖν καὶ εὐσχημόνως.

ΑΡΕΤ. Ἄριστα, ὦ Θέκλα, τὴν | προθυμίαν ἀπεδεξάμην, καὶ 170 *πιστεύω εἰς δύναμιν πρέποντας ἀποδοῦναί σέ μοι τοὺς λόγους· φιλοσοφίας τε γὰρ τῆς ἐγκυκλίου καὶ παιδείας οὐδενὸς ὑστερήσεις· τῆς εὐαγγελικῆς τε αὖ καὶ θείας, τί χρὴ καὶ λέγειν, παρὰ Παύλῳ σεσοφισμένην;*

I. *Οὐκοῦν λέγωμεν δὴ πρῶτον, αὐτόθεν ἀπ᾽ αὐτῆς ἀπαρξάμεναι τῆς ἐπωνυμίας, δι᾽ ἣν αἰτίαν ἐκλήθη παρθενία τοῦτο τὸ κορυφαιότατον καὶ μακάριον ἐπιτήδευμα, οἷόν τε ὂν τυγχάνει καὶ δύναμιν*

13 Plato Phaed. 108 C — De autex. 9, 4 — **14** Athenag. Suppl. 7, 9. Hipp., De antichr. 2. Cohort. 8 — **18** Plato Tim. 26 D — **20** Plato Symp. 218 B. Acta Pauli 7 f. 18 — **24** Plato Phaedr. 237 C

1 *δ..τέρας* O | *(πρ)οσιέναι τῷ* unleserl. O (*προσνεῖμαι τῷ* M Al) **2** *(ἀγαλλ)ιάσει — ἐπαγγελλ(όμενον)* unleserl. O | *καὶ — παρθ.* Lücke in M **2f** *(ἀγγέλ)ων — γὰρ* Z. 3 unleserl. O, Lücke in M **3** *οὕτω γὰρ*] *τοσοῦτον* M Al | *ἐπέραστον* O 65 **5** *ἣν* < P **5f** *ἀποτορνεύσας τῷ πνεύματι* O: *ἀποτορνεῦσαι τῶ πατρὶ* P: *ἀποτορνεύσας τῷ πατρί* Jh **7** *δευτέρια* P **9** *ἐστηλιτεύθω* O **10f** *Λόγος η′ Θέκλα* < O: *Θέκλα λόγ. ῆς′* P **12** größerer Raum, dann *.ιπούσης* O **13** *ξυνέμπορον* O: *συνέμπορον* P: Pl *συνεμπόρων .. θεῶν τυχοῦσα* **15** *μεμελ.* vgl. S. 28, 16 u. De res. II, 5, 3 **17** *ἣ καὶ* P (Jh) **18** Pl *τὸ πρέπον εἰς δύναμιν .. ἀποδοῦναι* **20** Pl *τί δεῖ λέγειν;* **22** *αὐτῆς*] *ἀρχῆς* O Jh **24f** Pl *οἷόν τ᾽ ἐστι καὶ ἣν ἔχει δύναμιν ..., εἴτε ὠφέλειαν .. παρέχει*

ἣν ἔχει, καὶ εἰσύστερον, ὁποίους καρποὺς ἀποτελεῖ. κινδυνεύουσι
γὰρ ὀλίγου ξύμπαντες αὐτὴν ἠγνοηκέναι, καὶ μυρίων διαφέρουσαν 171
τῶν ἄλλων τῆς ἀρετῆς πλεονεκτημάτων, ὁπόσα εἰς κάθαρσιν καὶ
κόσμον διαπονούμεθα τῆς ψυχῆς. παρθεΐα γὰρ ἡ παρθενία κατὰ
μίαν ὑπαλλαγὴν καλεῖται στοιχείου, ὡς δὴ μόνη τὸν ἔχοντα καὶ τετε-
λεσμένον αὐτῆς τὰς ἀφθόρους τελετὰς θεῷ παρεικάζουσα, οὗ μεῖζον
ἀγαθὸν ἀδύνατον εὑρεῖν, ἡδονῆς καὶ λύπης ἀπῳκισμένον· ⟨ᾗ⟩ καὶ
τὸ τῆς ψυχῆς καταρδόμενον ἀληθῶς αὔξεταί τε καὶ κουφίζεται
πτέρωμα, τῶν ἀνθρωπίνων ἐξίπτασθαι καθ᾿ ἡμέραν ἐθιζόμενον
σπουδασμάτων. ἐπειδὴ γὰρ πανήγυριν τὸν βίον ἡμῶν σοφῶν
παῖδες εἰρήκασιν εἶναι, ἡμᾶς δὲ τὸ δρᾶμα τῆς ἀληθείας τὴν δικαιοσύ-
νην ἥκειν ὡς εἰς | θέατρον ἐπιδειξομένους — ἀντιτεχνούντων ἡμῖν 172
καὶ ἀνταγωνιζομένων τοῦ διαβόλου καὶ τῶν δαιμόνων —, ἀνανεύ-
οντας ἄνω δεῖ καὶ ἀνιπταμένους μετεωρίζεσθαι καὶ φεύγειν τὰ θέλ-
γητρα τῆς καλλιφωνίας αὐτῶν καὶ τὰ σχήματα, ἔξωθεν φαντασίᾳ
σωφροσύνης ἐπικεχρωσμένα, ἢ τὰς Σειρῆνας μᾶλλον τὰς Ὁμηρικάς.
κηλούμενοι γὰρ ταῖς ἡδοναῖς τῆς πλάνης πτερορρυοῦσι πολλοὶ καὶ
βαρύνονται εἰς τὸν καθ᾿ ἡμᾶς ἥκοντες βίον, χαυνωθέντων αὐτοῖς καὶ

3 Plato Soph. 227 C — **5** Plato Phaedr. 249 C — **7 ff** Plato Phaedr. 246 E. 248 C. 249 C — **10** Pythagor. bei Diog. Laërt. VIII, 1, 6; Teles ed. Hense zu 15, 11 (Tatian 19 von d. Welt) — **13** C. Porph. 1, 2 — **15** Plato Epist. VII, 340 D — **16** De autex. 1. De res. I, 28, 1 — **17** Plato Pol. III, 413 C — Plato Phaedr. 218 C

4—7 Phot. Bibl. 237 S. 311a, 20—23

1 *εἰς ὕστερον* P 196 **2** *σύμπαντες* B | *καὶ* + O | *μυρίῳ* ansprechend Jh **3** Pl *τῶν τῆς ψυχῆς καθάρσεων* **4** *τῆς* < O | *παρθεία — εὑρεῖν* Z. 7 Ph 311a, 20—23 | *πανθεΐα* P Wd: *παρθεΐα* OKl: *περθεῖα* Ph a, *παρὰ θεῖα* Ph b | *γὰρ* < Ph **5** *ὑπαλλαγὴν* HSS: *ἀπαλλαγὴν* Ph b Jh, schwerl. richtig | *δὴ μόνη* undeutl. O | *μόνην* P **5 f** *καὶ τετελ.* < Ph | Pl *τελέους ἀεὶ τελετὰς τελούμενος* **6** *ἀφθόρους* O: *ἀφθάρτους* P | *τελετὰς* unleserl. O | *παρεικάζουσαν* P: *ἀπεικάζουσα* Ph **7** *εὑρεῖν — κ(αὶ) λύ(πης)* unleserl. O | *ᾗ* + Jh **7 ff** Pl *τούτοις .. αὔξεται .. τὸ τῆς ψυχῆς πτέρωμα .. 248 ᾧ (πτερῷ) ψυχὴ κουφίζεται. 249 ἐξιστάμενος .. τῶν ἀνθρωπίνων σπουδασμάτων* **8** *καταρδευόμενον* B | *(ἀλη)θῶς — πτέρωμα* Z. 9 unleserl. O (von *αὔξεται* an Lücke in M) **9** *(ἀ)νθρωπ(ίν)ων* (*ἀκτίνων* M) — *σπουδα(σμ)άτων* unleserl. O (*ἐξ. — σπουδ.* Lücke in M) **10** *πανήγυριν* O 65v **11** *εἶναι* vor *σοφῶν* Z. 10 O | *εἰρήκεσαν* O P . **12** *ἐπιδειξομένην* P **14 f** *θέλγητρα* P 196v **15 f** Pl *δόξαις .. ἐπικεχρωσμένοι* **17** Pl *ὑφ᾿ ἡδονῆς κηληθέντες* | *πολλοὶ* nach *βαρύνονται* Z. 18 O **17 f** Pl *βαρυνθεῖσα δὲ πτερορρυήσῃ* **18** *εἰς τῶν* (übergeschr. über *τὸ*) O, *τὸν* ab. »verblichen, viell. ausgetilgt« P | *βίον ἥκοντες* P

χαλασθέντων τῶν τόνων, καθ' οὓς ἡ τῶν πτερῶν τῆς σωφροσύνης συγκρατεῖται φύσις, κουφίζουσα τὰ κάτω νεύοντα περὶ τὴν φθορὰν τῶν σωμάτων. ὅθεν, ὦ Ἀρετή, εἴτε . . [δι' ἑαυτὴν] εἴτε διὰ τὸ αἴρειν καὶ μετεωρίζειν πρὸς οὐρανὸν τὰς ψυχὰς ταύτην ἔσχηκας τὴν ἐπωνυμίαν, ἐπὶ λευκοτάτων ἀεὶ βαίνουσα φρενῶν, ἴθι μοι συναντιληψομένη τοῦ 173 λόγου, ὃν αὐτὴ προσέταξας εἰπεῖν.

II. Οἱ γὰρ πτερορρυήσαντες καὶ πεσόντες εἰς τὰς ἡδονὰς οὐ πρότερον λήγουσι λύπης καὶ πόνων, ἔστ' ἂν τῇ τοῦ πάθους ἐπιθυμίᾳ τὴν ἀνάγκην ἐκπληροῦντες τῆς ἀκρασίας ἀμύητοι καὶ ἀτελεῖς τοῦ τῆς ἀληθείας ἀπομείνωσι δράματος, ἀντὶ τῆς μετ' αἰδοῦς καὶ σωφροσύνης παιδοποιήσεως ἀγρίαις ἐρώτων λυττήσαντες ἡδοναῖς. αἱ δὲ εὔπτεροι καὶ κοῦφαι εἰς τὸν ὑπερκόσμιον τόπον ὑπερκύψασαι τοῦ βίου καὶ ἰδοῦσαι μακρόθεν ἃ μὴ ἕτερος ἀνθρώπων ἐθεάσατο, τοὺς λειμῶνας αὐτοὺς τῆς ἀφθαρσίας, ἀμήχανα κάλλη καὶ ἄνθη φέροντας καὶ πεπλη|ρωμένους, ἀεὶ πρὸς αὐτούς εἰσιν, ἀναπολοῦσαι τὰ ἐκεῖ 174 θεάματα, καὶ διὰ τοῦτο μικρὰ ἡγοῦνται τὰ ἐνταῦθα νομιζόμενα καλά, πλούτους καὶ δόξας καὶ γένη καὶ γάμους, καὶ οὐδὲν ἔτι ἐκείνων

2 vgl. zu S. 81, 7f — **3** Plato Kratyl. 415 D. Phaedr. 246 D — **5** Symp. 9, 1. De res. I, 27, 1 — **7** Plato Tim. 42 C — **9** Plato Phaed. 69 C. Phaedr. 248 B — **12** Plato Phaedr. 247 C. 249 C — **13** Plato Axioch. 371 C — Symp. S. 6, 8f. Apok. Petr. 15 — **16** Plato Theaet. 173 E — **17** vgl. Plato Gorg. 523 C

3f Phot. Bibl. 237 S. 311 a, 24—26

3 *ὦ Ἀρ.—ἐπωνυμ.* Z. 4 Ph 311 a, 24ff | *ὦ Ἀρ. εἴτε*] *ἡ ἀρετὴ ἤτοι* Ph | *ὅτι* nach *εἴτε* u. *αἱρετὴ* nach *ἑαυτὴν* + Po Cb Jh nach Pl, *διὰ τὸ εἶναι αἱρετὴν* + Kl **4** Pl Phaedr. *ἄνω μετεωρίζουσα* | *τὰς ψυχὰς* < P | *ἔσχηκε* Ph **7** Pl *οὐ πρότερον πόνων λήξοι* **9f** Pl Phaed. *ἀμύητος καὶ ἀτέλεστος.* Phaedr. 248 *ἀτελεῖς τῆς τοῦ ὄντος θέας ἀπέρχονται* **10** *δράματος*] *ὁράματος* Jh, aber vgl. S. 81, 11 | *μετὰ* B **11** Pl Phaed. 81 A *ἀγρίων ἐρώτων.* Legg. IX, 586 *ἔρωτας λυττῶντας* | *λυσσήσαντες* O **12** *κοῦφοι* P | Pl 247 *τὸν δὲ ὑπερουράνιον τόπον* **13** *μακρόθεν*] *πόρρωθεν* viell. richtig P Jh **13f** Pl *εἰς τὸν τῶν εὐσεβῶν χῶρον οἰκίζονται, ἔνθα . . παντοῖοι . . λειμῶνες ἄνθεσι ποικίλοις ἐαριζόμενοι* **14** *λειμῶνας* P 197 | *αὐτοὺς* undeutl. O **15** *καὶ* vor *πεπλ.* < P | *(αὐτ)ούς* sehr undeutl. O, *αὐταῖς* Po Cb, *αὐτοῖς* M Al Jh | *ἀναπωλοῦσαι* P, *ἀναπλοῦσαι* B **16** *μικρὰ ἡγοῦνται* undeutl. O: *μὴ ῥέπουσαι πρὸς* 2. Hd. in Lücke M Al | Pl *ταῦτα πάντα ἡγησαμένη σμικρὰ καὶ οὐδέν* **17** Pl *γένη καὶ πλούτους* | *(πλού)τους* undeutl. O | *πλοῦτον κ. δόξαν* M Al | *κ. γένη—γάμους* unleserl. O (2. Hd. in Lücke M) | *καὶ* vor *οὐδὲν* < M Al | *οὐδε .* O | *ἔτι* P: *τι* Al Jh, auch wohl O wie Al

περὶ πλείονος ποιοῦνται. ἀλλὰ καὶ εἴ τις αὐτῶν θηρίοις ἢ πυρὶ τὰ σώματα βούλοιτο παραδιδόναι καὶ τιμωρεῖσθαι, ἑτοίμως ἔχουσι τῶν ἀλγηδόνων ἀφροντιστεῖν διὰ τὸν ἐκείνων πόθον καὶ τὴν ἐκείνων ἔκπληξιν, ὥστε δοκεῖν αὐτὰς καὶ ἐν κόσμῳ οὔσας μὴ εἶναι ἐν κόσμῳ, ἀλλὰ τῷ φρονήματι καὶ τῇ ὁρμῇ τῆς ἐπιθυμίας εἰς τὴν ἄγυριν ἤδη τῶν ἐν τοῖς οὐρανοῖς τυγχάνειν. οὐ γὰρ θέμις ἐπὶ γῆς βρίθειν κατὰ τὴν ἑαυτοῦ φύσιν τῷ τῆς παρθενίας πτερῷ, ἀλλ' ἄνω φέρειν εἰς καθαρὸν αἰθέρα καὶ τὸν τῶν | ἀγγέλων γείτονα 175
βίον. ὅθεν καὶ πρῶται τῶν ἄλλων μετὰ τὴν ἀνάκλησιν καὶ τὴν ἐντεῦθεν ἐκδημίαν αἱ ὀρθῶς καὶ πιστῶς παρθενεύσασαι τῷ Χριστῷ τὰ νικητήρια φέρονται τῶν ἄθλων, τοῖς τῆς ἀφθαρσίας ἄνθεσι στεφθεῖσαι πρὸς αὐτοῦ· ἅμα γὰρ τῷ καταλεῖψαι τὸν κόσμον τὰς ψυχὰς λόγος ταῖς παρθένοις ὑπαντῶντας ἀγγέλους μετὰ πολλῆς εὐφημίας εἰς τοὺς προειρημένους παραπέμπειν λειμῶνας αὐτάς, εἰς οὓς καὶ πρόσθεν ἐλθεῖν ἐγλίχοντο, μακρόθεν αὐτοὺς φαντασιωθεῖσαι τότε, ὁπότε ἔτι ἐπενδημοῦσαι τοῖς σώμασιν ἰνδάλλοντο τὰ θεῖα.

III. Ἐνταῦθα οὖν δὴ ἐλθούσας θαυμαστά τινα θεάσασθαι καὶ ἔκλαμπρα καὶ μακάρια κάλλη καὶ ὁποῖα ἐξειπεῖν εἰς ἀνθρώπους δυσχερές. εἶναι γὰρ αὐτὴν δικαιοσύνην καὶ αὐτὴν σωφροσύνην, 176
ἀγάπην αὐτὴν ἐκεῖ καὶ ἀλήθειαν καὶ φρόνησιν καὶ τὰ ἄλλα ὡσαύτως ἐπιφανῆ τῆς σοφίας ἄνθη καὶ φυτά, ὧν ἡμεῖς ἐνθάδε σκιὰς μόνας φασματώδεις ὀνειρώσσοντες ἀπὸ τῶν πράξεων ἡγούμεθα τῶν ἀνθρω-

1 I Kor. 13, 3? — **4** vgl. Plato Symp. 211 D — Ep. ad Diognet. 5 — **6** Symp. S. 49, 16. 68, 18. 85, 7. 92, 15; vgl. Tatian 13 — **9** vgl. Apok. Joh. 14, 4. I Thess. 4, 16 — **10** II Kor. 5, 9 — **13** Apok. Petr. ? — **15** Plato Phaedr. 248 A — **16** II Kor. 5, 6 — **17** Plato Phaedr. 250 B — **18** vgl. Plato Tim. 28 C — **19** Plato Phaedr. 247 DE — **21** Symp. S. 114, 5. Plato Pol. VII, 532 C

1 *πλέονος* P | *ποιοῦνται (ἀλλ)ὰ καὶ εἴ* unleserl. O | *ἀλλὰ*] *ὥστε* M Al | *αὐ* . . . O: *αὐτοῖς* M Al | *(θηρ)ίοις ἢ* undeutl. O **1f** *βούλ. τὰ σώμ.* P Jh | **2** *βούλοιτο* O 66 **3** *πόθων* P (nicht V) **4** *καὶ* vor *ἐν* < Cb Jh | *οὖσαι* B **6** *τῶν ἄστρων ἐν* P **7** *τὸ . . πτερὸν* P | *ἀλλὰ* P **8** *φέρ.*] *εἰς οὐρανόν* + P Jh **10** *παρθενεύουσαι* B **12** *πρ. αὐτ.* auch O (*παρ' ἑαυτοῦ* M Al) **13** *λόγος*] *ἔχει* P **14** *παραπέμ|πειν* P 197ᵛ **15** Pl *γλιχόμεναι . . τοῦ ἄνω* **16** *ἐπενδημοῦσαι* O: *ἐνδημοῦσαι* P Jh: *ἐκδημοῦσαι* Po **17** *οὖν* + O | *θεάσ. θαυμ. τινα* O **17f** Pl *κάλλος δὲ τότ' ἦν ἰδεῖν λαμπρόν, ὅτε . . μακαρίαν ὄψιν τε καὶ θέαν . . εἶδον* **18** *ἐκλάμποντα* O **19f** Pl *καθορᾷ μὲν αὐτὴν δικαιοσύνην, καθορᾷ δὲ σωφροσύνην, καθορᾷ δὲ ἐπιστήμην . .· καὶ τἆλλα ὡσαύτως τὰ ὄντα ὄντως θεασαμένη* | *αὐτὴν* vor *σωφρ.* < Cb Jh | *φρόνησιν . . σωφροσύνην* P **21 f** Pl *φαντάσματα θεῖα κ. σκιάς*

πίνων συνίστασθαι, ὅτι μὴ ἔστιν αὐτῶν δεῦρο μηδὲν εἴδωλον κατα-
φανές, ἀλλ᾿ ἀπεικονίσματα μόνον ἀειδῆ, ἃ δὴ καὶ αὐτὰ σκοτεινῶς
πολλάκις ἀπεικάζοντες αἰσθανόμεθα. οὐ γὰρ ἂν πώποτε δικαιοσύνης
αὐτῆς ἢ συνέσεως ἢ εἰρήνης ὀφθαλμοῖς ἐθεάσατό τις μέγεθος ἢ
σχῆμα ἢ κάλλος· ἐκεῖ δὲ ἐν τῷ ὄντι, ὥς εἰσίν, ὁλοτελῆ βλέπονται
καὶ σαφῆ. εἶναι γὰρ δένδρον τι σωφροσύνης αὐτῆς, εἶναι ἀγάπης,
εἶναι | συνέσεως, ὥσπερ καὶ τῶν ἐνθάδε τὰ φυτὰ καρπῶν, οἷον στα- 177
φυλῆς ἢ ῥόας ἢ μήλων. οὕτω δὴ κἀκείνων βλέπεσθαι μὲν καὶ ἐσθίε-
σθαι τοὺς καρπούς, οὐ μὴν ἀπόλλυσθαι καὶ φθίνειν, ἀλλ᾿ εἰς ἀθανα-
σίαν αὔξειν καὶ θειότητα καὶ τοὺς δρεπομένους· καθὼς κἀκεῖνος, ἐξ
οὗ πάντες ἐσμέν, πρὸ τοῦ παραπεσεῖν καὶ πηρωθῆναι τὰς ὄψεις ἐν
τῷ παραδείσῳ τυγχάνων ἀπεκαρπεύετο, τοῦ θεοῦ θεμιστεύοντος τὸν
ἄνθρωπον τῶν τῆς σοφίας ἐργάτην τεθῆναι καὶ φύλακα φυτῶν.
τοιούτους γὰρ ἦν καρποὺς πεπιστευμένος γεωργεῖν καὶ ὁ πρῶτος
Ἀδάμ. καὶ ὁ Ἱερεμίας δὲ ταῦτα τυγχάνειν ἰδικῶς ἔν τινι τόπῳ καὶ
ἀφεστῶτι μεγάλην ἀπόστασιν τῆς | καθ᾿ ἡμᾶς οἰκουμένης οἶδεν, ἔνθα 178
τοὺς ἐξολισθήσαντας τῶν αἰωνίων ἀγαθῶν κατοικτίζων λέγει »μάθετε
ποῦ ἐστι φρόνησις, ποῦ ἐστιν ἰσχύς, ποῦ ἐστιν ἡ σύνεσις τοῦ γνῶναι,
ἅμα ποῦ ἐστι μακροβίωσις καὶ ζωή, ποῦ ἐστι φῶς ὀφθαλμῶν καὶ
εἰρήνη. τίς εὗρε τὸν τόπον αὐτῆς, ἢ τίς εἰσῆλθεν εἰς τοὺς θησαυ-
ροὺς αὐτῶν;« τούτων οὖν διελθούσας εἰς τοὺς θησαυροὺς ἀποκαρ-
πεύεσθαι λόγος τῶν ἀρετῶν τὰς παρθένους, εὐτάκτοις φωσὶ καὶ
πολλοῖς καταρδομένας, ἃ δίκην πηγῆς αὐταῖς ὁ θεὸς ἀνερεύγεται,
καταλάμπων ἐκεῖνον τὸν αἰῶνα φωσὶν ἀδύτοις. αἱ δὲ χορεύουσιν
ἐμμελῶς γεραίρουσαι τὸν θεόν· περικέχυται γὰρ αὐταῖς ἀὴρ καθαρὸς
καὶ μὴ καθιππευόμενος ἡλίῳ. 179

1 vgl. Plato Phaedr. 250 B — **8f** vgl. Apok. Joh. 2, 7 — **13** Gen. 2, 15 — **17** Baruch 3, 14. 15

1 *συνεστᾶναι* P (*-στάναι* B) **2** *μόνον — ἃ* undeutl. O | *ἀειδῆ* M Al Po Cb Jh, w. e. sch. auch O: *καὶ εἴδη* P | *ἃ δὴ* < P **3** (*αἰσθ*)*ανόμεθα* unleserl. O **4** (*ὀφθαλμ*)*οῖς* undeutl. O | *μέγεθος* < O **5** (*ὁλο*)*τελῆ βλέπ.* unleserl. O | *βλέποντες* M Al **6** (*ἀ*)*γάπης* unleserl. O **7** *συνέσεως — τ*(*ῶν*) unleserl. O, anders auch M Al | *τὰ* O 66ᵛ **8** *ἢ* vor *ῥόας* < B Jh | *ῥοιᾶς* P Jh | *ἢ*] *καὶ* (a. Rand *ἢ*) B Jh | *μὲν* P 198 **8f** *ἐσθίεσθαι* P Jh: *ἔδεσθαι* O **10** *καὶ* vor *τοὺς* + O **12** *ἐπεκαρπεύετο* O, aber vgl. Z. 21f | *θεμιστεύσαντος* viell. richtig P Jh **13** *τῶν* über d. Lin. in P: *τὸν* O **15** *ἐνδικῶς* P **16** *οἰκούμενος* B **18** *ποῦ ἐστιν ἡ*] *ἢ* O | *ἡ* < Jh **20** *τὸν* < B V (ob auch P?) | *τόπον* durchstrichen B | *τοὺς* < P **21** *αὐτῶν* P Jh: *αὐτῆς* O **22** *λόγους* P **23** *αὐτὰς* P **24** *αἱ* O: *ἀεὶ* P Jh

IV. *Νῦν οὖν*, ὦ παρθένοι, σωφροσύνης ἀχράντου θυγατέρες, ὑπὲρ ζωῆς ἡμῖν ἀφθόνου καὶ βασιλείας οὐρανῶν ἡ σπουδή. εἰς τὴν αὐτὴν δόξαν τῆς ἁγνείας καὶ ὑμεῖς προθύμως ταῖς πρὸ ὑμῶν συμφρονήσατε, ὀλίγα φροντίσασαι ⟨τοῦ⟩ βίου· οὐ γὰρ μικρὸν εἰς ῥαστώνην ἀφθαρσίας ἁγνεία, ἀνωφερῆ τὴν σάρκα πρὸς ὕψος αἴρουσα καὶ τὸ κάθυγρον αὐτῆς ἀναξηραίνουσα καὶ πηλῶδες βάρος ὁλκῇ μείζονι. μηδὲ βριθέτω τῆς ἀκοῆς ὁ ῥύπος ῥέπων εἰς τὴν γῆν, μηδὲ μετακοσμείτω λύπη τὴν χαράν, ἐκτήκουσα τὰς ἐπὶ τοῖς κρείττοσιν ἐλπίδας· ἀλλὰ ἀτρύχως ἀποσείεσθε τὰς ἐπισυμβαινούσας ὑμῖν συμφοράς, μὴ θολοῦσαι γόοις | τὸν λογισμόν. νικάτω γὰρ ἡ πίστις πάντῃ, καὶ 180
ἀπωθείσθω τὸ φῶς αὐτῆς τὰ φερόμενα τοῦ πονηροῦ περὶ τὴν καρδίαν φάσματα. ὥσπερ γὰρ ὁπόταν ἡ σελήνη τὸν οὐρανὸν αἴγλης ἐκλάμψασα πληρώσῃ καὶ πᾶς ὁ ἀὴρ αἴθριος γενηθῇ, ἄφνω δὲ νεφέλαι ποθὲν ἐκ δυσμῶν ὑποδραμοῦσαι βάσκανοι πρὸς ὀλίγον τὸ φῶς αὐτῆς ἐπισκιάζουσιν, οὐ μὴν ἀφαιροῦνται, ἅτε εὐθέως τῇ ῥύμῃ τοῦ πνεύματος ἐξωθούμεναι· οὕτω δὴ καὶ ὑμεῖς ἐν τῷ κόσμῳ λάμπουσαι τὴν ἁγνείαν, ὑπὸ θλίψεων ὀχληθεῖσαι καὶ πόνων, ὦ παρθένοι, μὴ ὀκλάσητε πρὸς τὰς ἐλπίδας. ἐξωθοῦνται γὰρ τῷ πνεύματι τὰ ἐκ τοῦ πονηροῦ νέφη, ἐὰν ὥσπερ ἡ μήτηρ ὑμῶν καὶ ὑμεῖς, ἡ γεννῶ|σα 181
τὸν ἄρσενα παρθένος ἐν τῷ οὐρανῷ, μὴ δειλιάσητε λοχῶντα καὶ ἐφεδρεύοντα τὸν ὄφιν· περὶ ἧς ἐγὼ πρὸς ὑμᾶς ἀμηγέπη διεξελεύσομαι δηλοῦσα· καιρὸς γὰρ τὰ νῦν. — »καὶ ὤφθη μέγα σημεῖον ἐν τῷ οὐρανῷ« τὴν Ἀποκάλυψιν ὁ Ἰωάννης ἐξηγούμενος λέγει »γυνὴ περιβεβλημένη τὸν ἥλιον· καὶ ἡ σελήνη ὑποκάτω τῶν ποδῶν αὐτῆς· καὶ

4 Plato Legg. III, 684 D — **7** Plato Phaedr. 247 B. Vgl. zu S. 83, 6 — **13** vgl. 96, 16f — **16** Mt. 5, 16 — **22** Apok. Joh. 12, 1—6

1 *Νῦν* P 198ᵛ | ὦ < P **2** *ὑμῖν* Jh | *οὐρανῶν* undeutl. O **3** *συμφρονήσα . . .* O **4** *τοῦ* + Ausgg. | *τοῦ β(ίου)* unleserl. O (in Lücke in M) | Pl *οὐ σμικρὸν εἰς ῥαστώνην* **5** *ἀφθαρσία καὶ* O | *ἀνωφερῆ τὴν σάρκα* P, w. e. sch. auch O: *ἄνω φέρουσα καὶ* (außer *ἄνω φερ.* in Lücke M) Al Jh **6** *(κάθ)υγρον·(καθαρὸν* M) . . *(αὐ . . ῆς ἀν . ξηραίν)ουσα* unleserl. O | *αὐτῆς* P: *αὐτῇ* M: < Al Cb Jh | *ἀναξυραίνουσα* B **7** *μηδὲ — ῥέπων* unleserl. O (*μηδὲ — ῥύπος* Lücke in M) | *ῥύπος* auf Rasur P **7 f** *μετακοσμεῖτο — ἐκτήκουσα* unleserl. O (Lücke in M) **8** *κρείττοσιν* O 67 **9** *ἐπισείεσθε* P **10** *παντὶ* P **11** *τὸ* nach *φῶς* O | *φερ.]* *φαινόμενα* O **12** *ὅταν* P Jh **13** *αἴθρηος* B **14 f** *τὸ φῶς αὐτῆς* vor *πρ. ὀλίγον* P Jh **16** *δὴ* < O **17** *ὀχληθεῖσαι* P 199 **18** *ὀκλά* (στ) O **19** *καὶ ὑμεῖς* vor *μὴ* Z. 20 mit Recht Kl **20** *παρθένον* (*παρ* (θν) O) Al Po Cb, *παρθένοι* Jh **21** *ἀμηγέπῃ* Jh wie Pl Pol. V, 474 C *ἀμῇ γέ πῃ*

ἐπὶ τῆς κεφαλῆς αὐτῆς στέφανος ἀστέρων δεκαδύο· καὶ ἐν γαστρὶ ἔχουσα κράζει ὠδίνουσα καὶ βασανιζομένη τεκεῖν. καὶ ὤφθη ἄλλο σημεῖον ἐν τῷ οὐρανῷ· καὶ ἰδοὺ δράκων πυρρὸς μέγας, ἔχων κεφαλὰς ἑπτὰ καὶ κέρατα δέκα, καὶ ἐπὶ τὰς κεφαλὰς αὐτοῦ ἑπτὰ διαδήματα· καὶ ἡ οὐρὰ αὐτοῦ σύρει τὸ | τρίτον μέρος τῶν ἀστέρων τοῦ οὐρανοῦ, 182 καὶ ἔβαλεν αὐτοὺς εἰς τὴν γῆν· καὶ ὁ δράκων ἕστηκεν ἐνώπιον τῆς γυναικὸς τῆς μελλούσης ἐκτεκεῖν, ἵνα ὅταν τέκῃ τὸ τέκνον αὐτῆς καταφάγῃ. καὶ ἔτεκεν υἱὸν ἄρσενα, ὃς μέλλει ποιμαίνειν πάντα τὰ ἔθνη ἐν ῥάβδῳ σιδηρᾷ· καὶ ἡρπάσθη τὸ τέκνον αὐτῆς πρὸς τὸν θεὸν καὶ πρὸς τὸν θρόνον αὐτοῦ· καὶ ἡ γυνὴ ἔφυγεν εἰς τὴν ἔρημον, ὅπου ἔχει ἐκεῖ τόπον ἡτοιμασμένον ὑπὸ τοῦ θεοῦ, ἵνα ἐκεῖ τρέφωσιν αὐτὴν ἡμέρας χιλίας διακοσίας ἑξήκοντα.« καὶ τὰ μὲν οὖν περὶ τῆς γυναικὸς ἱστορούμενα καὶ τοῦ δράκοντος ὡς ἐν ἐπιτομῇ τέλος ἔχει· περὶ δὲ τοῦ τὴν ἐπίλυσιν αὐτῶν ἀνευράσθαι καὶ εἰπεῖν μεῖζον ἢ καθ' ἡμᾶς. ὅμως τολμητέον, πιστεύσασαν τῷ κελεύσαντι »τὰς γραφὰς« ἐρευνᾶν. 183 εἰ οὖν καὶ σφῷν τὰ λεγόμενα συνδοκεῖ, χαλεπὸν οὐδὲν ἤδη στείλασθαι· πάντως γὰρ συγγνώσεσθε, πρὸς τὴν ἀκρίβειαν τῆς γραφῆς ἐὰν μὴ δυνηθῶ διαρκέσαι.

V. Ἡ ὀφθεῖσα περιβεβλημένη τὸν ἥλιον ἐν τῷ οὐρανῷ γυνὴ καὶ στέφανον ἐξ ἀστέρων περικειμένη δώδεκα, ἧς τὴν ἕδραν εἶχεν ἡ σελήνη πρὸς τοῖς ποσί, καὶ ὠδίνουσα καὶ βασανιζομένη τεκεῖν, αὕτη κυρίως ἐστὶ κατὰ τὸν ἀκριβῆ λόγον ἡ μήτηρ ἡμῶν, ὦ παρθένοι.

12 S. 25, 3. 33, 19. 42, 3. Plato Tim. 40 D — **15** Joh. 5, 39 — **22** vgl. Symp. S. 37, 1 ff

19 ff Phot. Bibl. 237 S. 311 a, 42—b, 4 — Andreas PG 106, 320 B (Cramer Cat. 8, 535, 13)

1 *καιφαλῆς,* a. Rd. *κε,* B | *δώδεκα* P Jh, *δόδεκα* B **4** *διαδ . ματα* O **5** *τῶν ἀστέρων* < O (viell. etw. a. Rd., *μέρ. . . τ. οὐρ.* < M Al) **6** *καὶ ἔ(βαλ)εν αὐτοὺς* unleserl. O **7** *(μελλού)σης ἐκτεκεῖν* unleserl. O (*μελλ. τεκεῖν* M Al) **8** *καταπίῃ* P | *ἔτεκεν υἱὸν* undeutl. O | *ἄρσενα — ποιμαί(νειν)* unleserl. O | *ποιμένειν* B **9** *ἐν* < P | *σ . . ηρᾶ* O, *σιδηροῦ* P | *καὶ — τέκνον* unleserl. O | *ἡρπάγη* Po Cb Jh **10** *θρόνον* P 199^{v} | *αὐτοῦ — ἔρημον* unleserl. O **11** *ἐκεῖ* < O | *τόπον* O 67^{v} **12** *καὶ* vor *τὰ* + O **12 ff** Pl *ταῦτα . . τὰ περὶ . . εἰρημένα . . ἐχέτω τέλος . περὶ δὲ τῶν . . μεῖζον ἢ καθ' ἡμᾶς* **14** *ἀνευρᾶσθαι* P **15** *τολμητέον*: vgl. auch Pl Phaedr. 247 C | *πιστεύσαντας* P, *πιστεύσαντες* B **19** *Ἡ ὀφθεῖσα* etc. c. 5—8] Ph kurz zusammenfassend *ὅτι τὰ πλεῖστα τῆς τοῦ Ἰωάννου Ἀποκαλύψεως ῥητὰ εἰς τὴν ἐκκλησίαν κ. τὰς παρθενευούσας ψυχὰς ἀνάγει. ἀλλὰ σχεδὸν καὶ ὅσα ἂν ῥητὰ καὶ ἄλλοθεν ἔλαβεν, ἀλληγορικῶς αὐτὰ καὶ οὐ κατὰ τὸ γράμμα διηγεῖται ἐν τῷδε τῷ διαλόγῳ* | s. Andr zu S. 89, 7 ff **20** *ἐξ*] *ἐκ τῶν* Cb Jh **22** *κυρίως* < O | *ἡ* < P | *ὑμῶν* P | *ὁ παρθένοι* B

δύναμίς τις οὖσα καθ' ἑαυτὴν ἑτέρα τῶν τέκνων, ἣν ὁτὲ μὲν Ἱερου-
σαλὴμ οἱ προφῆται κατὰ τὴν σύνοψιν τῶν ἐπιφερομένων, ὁτὲ δὲ
νύμφην, ὁτὲ δὲ Σιὼν ὄρος, ὁτὲ δὲ ναὸν καὶ σκηνὴν τοῦ θεοῦ κεκλή-
κασιν. ἡ γὰρ | παρορμωμένη φωτίζεσθαι δύναμις ἐν τῷ προφήτῃ, 184
»φωτίζου, φωτίζου« κεκραγότος αὐτῇ τοῦ πνεύματος »Ἱερουσαλήμ·
ἥκει γάρ σου τὸ φῶς, καὶ ἡ δόξα κυρίου ἐπὶ σὲ ἀνατέταλκεν. ἰδοὺ
καλύψει σκότος καὶ γνόφος γῆν, καλύψει ἐπ' ἔθνη· ἐπὶ δὲ σὲ φανή-
σεται κύριος, καὶ ἡ δόξα κυρίου ἐπὶ σὲ ὀφθήσεται. καὶ πορεύσονται
βασιλεῖς ἐν τῷ φωτί σου καὶ ἔθνη ἐν τῇ λαμπρότητί σου. ἀνά-
βλεψον κύκλῳ τοῖς ὀφθαλμοῖς σου καὶ ἴδε συνηγμένα τὰ τέκνα σου.
ἥκασι πάντες οἱ υἱοί σου μακρόθεν, καὶ αἱ θυγατέρες σου ἐπ' ὤμων
ἀρθήσονται« ἔστιν ἡ ἐκκλησία, ἧς τὰ τέκνα πασσυδὶ ἐν τῷ βαπτί-
σματι μετὰ τὴν ἀνάστασιν πάντοθεν πρὸς αὐτὴν ἥξει καταθέοντα
αὐτῇ, δεχομένη τε τὸ φῶς τὸ ἀνέσπερον, τὴν λαμπρότητα στολῆς 185
σχήματι περιβεβλημένη τοῦ λόγου, ἥδεται. ποίῳ γὰρ ἄλλῳ τιμαλ-
φεστέρῳ κόσμῳ ἢ τιμιωτέρῳ τὴν βασίλισσαν ἔπρεπε κοσμηθεῖσαν
νυμφαγωγηθῆναι τῷ κυρίῳ, »φῶς ὡς ἱμάτιον« λαβοῦσαν, δι' ὃ καὶ
αὐτὴν ὑπὸ τοῦ πνεύματος ἀνακληθῆναι; ἴτε γὰρ ἀναβᾶσαι τῷ λόγῳ
θεάσασθε ὥσπερ τὰς πρὸς γάμον παρθένους γυναῖκα μεγάλην, καθα-
ρὸν καὶ ἄχραντον ὅλον καὶ μόνιμον κάλλος καὶ οὐδὲν ἐλαττούμενον
τῆς λαμπρότητος τῶν φώτων ἀθοστίλβουσαν, καὶ ἀντὶ μὲν στολῆς
αὐτὸ φῶς ἠμφιεσμένην, ἀντὶ δὲ λίθων τιμίων ἀστράσι φαιδροῖς τὴν
κεφαλὴν κεκοσμημένην. ὃ γὰρ ἡμῖν ἐσθής, τοῦτο ἐκείνη φῶς· ὃ δὲ

1. 3 Hebr. 12, 22 (8, 2). I Kor. 3, 16f. II Kor. 6, 16. Ephes. 2, 21 — **5** Jes. 60, 1—4 — **15** Psal. 44, 9 — **17** Psal. 103, 2

12. 23—S. **88, 3** Andreas PG 106, 320 B (Cramer Cat. 8, 535, 13 ff)

3 τοῦ < P Jh **4** παρορμωμένη O: παρωρμημένη P Jh **5** d. 2. φωτίζου < Po Cb Jh | κεκραγότι V Jh: P 200, dann Rasur | αὐτῇ — πνεύματος < P Jh **7** ἐπὶ ἔθνη O **8** κυρίου O: αὐτοῦ P **9** ἐν + O | ἐν + O **10** τοὺς ὀφθαλμοὺς w. e. sch. O (M) **11** οἱ w. e. sch. < O | καὶ — ἐπ' unleserl. O **12** ἧς τὰ undeutl. O | τέκνα πασσυδὶ unleserl. O (a. d. Seite e. Bemerkung): ἥξει hier Al **12 f** ἐν τῷ βαπτίσματι + O, viell. vor πασσυδὶ zu lesen **13** πάντ. πρ. αὐτὴν sehr undeutl. O | ἥξει < O | καταθεὸν O **14** αὐτῇ verbindend mit dem Folgenden Jh: < O | . . . ομένη O | τε < O | (ἀνέσπερ)ον — (λαμπρό)τητα — περι(βεβλημένη) Z. 15 unleserl. O (st. τὴν λ. στολῆς Lücke in M) **15** (ἥδε)ται — τιμιωτέρῳ Z. 16 unleserl. O (nur κόσμῳ u. Lücke in M) **16** ἢ τιμιωτέρῳ < Al | βασίλειαν O | ἔπρεπε O 68 **17** διὸ καὶ δὴ O **18** πν. Bo, vgl. Z. 5: πατρὸς O P | ἀναβληθῆναι O | ἴθε, ab. a. Rd. corr. ἴτε, B **19 f** ψαθαρὸν P (nicht B) **21** ἀντὶ P 200ᵛ **22** τιμίων λίθων O **23** ὁ γὰρ (ὁ δὲ Andr) — εὐφεγγεστέρα S. 88, 3 auch Andr | τοῦτ' ἐκείνης P

ἡμῖν χρυσὸς ἢ διαφανεῖς λίθοι, τοῦτο ἐκείνη τὰ | ἄστρα, ἄστρα δὲ οὐχ 186
ὁποῖα ταῦτα τὰ ἐν τῷ ὁρατῷ κείμενα τόπῳ, ἀλλά τινα κρείττω καὶ
εὐφεγγέστερα, ὥστε εἰκόνας ἐκείνων μᾶλλον νομίζεσθαι ταῦτα καὶ
ἀπεικονίσματα.

VI. Βεβηκέναι τε ἐπὶ τῆς σελήνης, σελήνην, ὡς ἡγοῦμαι, τροπικῶς
τὴν πίστιν τῶν ἀποκαθαιρομένων τὴν φθορὰν τῷ λουτρῷ λέγων, διὰ τὸ
προσεοικέναι τὸ φῶς αὐτῆς μᾶλλον ὕδατι χλιαρῷ καὶ πᾶσαν ἐξ αὐτῆς
ἠρτῆσθαι τὴν ὑγρὰν οὐσίαν. ἐφέστηκεν οὖν ἐπὶ τῆς πίστεως καὶ
προσλήψεως ἡμῶν ἡ ἐκκλησία κατὰ τὴν τῆς σελήνης σύνοψιν, μέ-
χριπερ ἂν »εἰσέλθῃ τὸ πλήρωμα τῶν ἐθνῶν«, ὠδίνουσα καὶ ἀναγεν-
νῶσα τοὺς ψυχικοὺς εἰς πνευματικούς, καθ᾽ ὃν λόγον καὶ μήτηρ ἐστίν.
ὥσπερ γὰρ σπορὰν ἀνδρὸς ἀμόρφωτον ὑποδεξαμένη γυνὴ περιό|δοις 187
χρόνων ἄνθρωπον ὁλόκληρον ἀποκύει, ταύτῃ δὴ καὶ τοὺς προσφεύ-
γοντας τῷ λόγῳ φήσειεν ἄν τις συλλαβοῦσαν ἀεὶ τὴν ἐκκλησίαν, καὶ
τὴν καθ᾽ ὁμοίωσιν ἰδέαν αὐτοὺς καὶ μόρφωσιν μορφοῦσαν τοῦ Χρι-
στοῦ, περιόδοις χρόνων πολίτας τῶν μακαρίων ἐκείνων αἰώνων
ἐργάζεσθαι. ὅθεν ἐξ ἀνάγκης αὐτὴν ἐφεστάναι δεῖ τῷ λουτρῷ τοὺς
λουομένους γεννῶσαν· τούτῳ γὰρ καὶ σελήνη κέκληται τῷ τρόπῳ ἡ
περὶ τὸ λουτρὸν αὐτῆς ἐνέργεια, ἐπειδὴ νέον σέλας ἀνανεασθέντες οἱ
ἀναγεννώμενοι λάμπουσιν, ὅ ἐστι νέον φῶς, ὅθεν καὶ νεοφώτιστοι
καλοῦνται περιφραστικῶς, τὴν πνευματικὴν αὐτοῖς πανσέληνον κατὰ
τὴν περίοδον τοῦ πάθους καὶ τὴν ἀνάμνησιν νέαν ἀεὶ παραφαινού-
σης, | ἔστ᾽ ἂν ἡ αὐγὴ καὶ τὸ φῶς τὸ τέλειον ἀνατείλῃ τῆς μεγάλης 188
ἡμέρας.

3 vgl. Symp. S. 62, 10 — **10** Röm. 11, 25 — **11** vgl. I Kor. 2, 14. 15 — **15** Gal. 4, 19 — **18** Plato Kratyl. 409 B

5—16 Andreas PG 106, 320 B (Cramer Cat. 8, 535, 15—19)

1 τὰ + O Andr **1f** οὐχ — τινα < Andr **2** ταῦτα < O | ὁρατῷ P, nach Pl Pol. VII, 532 D ἐν τῷ . . ὁρατῷ τόπῳ auch Jh: οὐρανίῳ viell. richtig O **3** ἐμφανέστερα Andr **4** ἀπεικάσματα P Jh **5** Βεβ. — Χριστοῦ Z. 15f Andr | ἐπιβέβηκε δὲ Andr | τε < P | τῆς < Andr **5f** δὲ τρ. ἡγ. τ. π. Andr | τὴν πίστιν τροπικῶς P **6** τὴν φθορὰν < O | λέγων — αὐτῆς² Z. 7] τῷ ἐκ τῆς σελήνης Andr **7** λιερῷ B, λιαρῷ Po **8** ἐφ. — ἐθνῶν Z. 10 < Andr **9** προσλήμεως P **11** καθ᾽ — ἐκκλ. Z. 14 < Andr **13f** προσφυγόντας P Jh **14** φύσειεν B **15** μορφοῦσα Andr **15f** Χριστοῦ unleserl. O **16** (πολ)ίτας unleserl. O (πολλῶν M) | τῶν < P **17** ὅθεν P 201 | ἀνάγκης unleserl. O | ἐφεστάναι δεῖ unleserl. O (ἐφιστ. δὴ M Al) **18** γεννῶσαν· (τού)τῳ — σε(λήνη κέ)κλ(ηται) unleserl. O | γὰρ < M Al | καὶ < Cb Jh **19** λουτρὸν — (σέ)λας ἀνανεασ(θέντες) unleserl. O | οἱ O 68ᵛ **21** παραφραστικῶς Jh | αὐτ. πανσέληνον O: πανσ. αὐτ. P Jh **23** ἡ αὐγὴ] αὐτῇ P

VII. Ἐὰν δέ τις (οὐδὲν γὰρ χαλεπὸν ἔτι διαρρήδην εἰπεῖν) ἀγανακτήσας φράσῃ πρὸς τὰ εἰρημένα, Καὶ πῶς ὑμῖν ἡ ἐξήγησις ἔτι, ὦ παρθένοι, γίνεται κατὰ νοῦν τῆς γραφῆς, ὁπότε ἡ μὲν Ἀποκάλυψις ἄρσενα τὴν ἐκκλησίαν διορίζεται γεννᾶν, ὑμεῖς δὲ ἐπὶ τῶν ἀπολουμένων παρειλήφατε τὰς τελεσφόρους ὠδῖνας αὐτῆς πληροῦσθαι λουομένας; λέξομεν, Ἀλλ', ὦ φιλαίτιε, ἀλλ' οὐδέ σοι πάρεστιν ἀποδεῖξαι τὸν Χριστὸν αὐτὸν εἶναι τὸν γεννώμενον· πάλαι γὰρ πρὸ τῆς Ἀποκαλύψεως ἐπεπλήρωτο τὸ μυστήριον τῆς ἐνανθρωπήσεως τοῦ λόγου, ὁ δὲ Ἰωάννης περὶ παρόντων καὶ | μελλόντων θεσμῳδεῖ. ὁ 189 δὲ Χριστὸς πάλαι κυηθεὶς οὐχ ἡρπάσθη ὁπότε ἐτέχθη πρὸς τὸν θρόνον τοῦ θεοῦ, φόβῳ τοῦ μὴ λυμήνασθαι αὐτὸν τὸν ὄφιν· ἀλλὰ διὰ τοῦτο ἐγεννήθη καὶ κατῆλθεν αὐτὸς ἀπὸ τῶν θρόνων τοῦ πατρός, ἵνα τὸν δράκοντα χειρώσηται μείνας προστρέχοντα τῇ σαρκί. ὥστε ἀνάγκη ὁμολογεῖν δὴ καὶ σὲ τὴν ἐκκλησίαν εἶναι τὴν ὠδίνουσαν καὶ γεννῶσαν τοὺς ἀπολυτρουμένους, ὥς που καὶ ἐν Ἡσαΐᾳ τὸ πνεῦμά φησι »πρὶν τὴν ὠδίνουσαν τεκεῖν καὶ πρὶν ἐλθεῖν τὸν πόνον τῶν ὠδίνων, ἐξέφυγε καὶ ἔτεκεν ἄρσεν. τίς ἤκουσε τοιοῦτο; καὶ τίς ἑώρακεν οὕτως; εἰ ὤδινεν ἡ γῆ ἐν μιᾷ ἡμέρᾳ, εἰ δὲ καὶ τέκοι ἔθνος εἰσάπαξ, ὅτι ὠδίνησε Σιὼν καὶ ἔτεκεν ἄρσενα«. τίνα ἐξέφυγεν ἢ 190

1 Plato Legg. X, 898 C — **11** vgl. Symp. S. 32, 19 — **16** Jes. 66, 7. 8

7—9. 13—S. **90, 2** Andreas PG 106, 320 BC (vgl. Arethas, Cramer Cat. 8, 352 f)

1 ἔτι διαρρ.] ἐπιδιαρρήδην P | οὐδὲν — εἰπεῖν Pl **2** προειρημένα O | ἡ < P | ἔτι + O **4** ἄρρενα O | ἐπὶ Kl: ἀπὸ O P **4 f** ἀπολουομένων O P: ἀπολουμένων B: ἀπολουτρουμένων Po Jh (auch Z. 15) **5** τελεσφορουμένας O **6** λέξωμεν O **6 f** ἐπιδεῖξαι Cb Jh **7 ff** Andr S. 320 A ὁ δὲ μέγας Μεθόδιος εἰς τὴν ἁγίαν ἐκκλησίαν ἐξέλαβεν, ἀνάρμοστα τῇ δεσποτικῇ γεννήσει τὰ περὶ αὐτῆς ἡγησάμενος διὰ τὸ ἤδη πρὸ πολλοῦ τετέχθαι τὸν κύριον. S. 320 B C καὶ πάλιν φησίν (Meth.)· οὐ χρὴ τ. Χρ. α. ε. νομίζειν τὸν γενν. etc. — θεσμῳδεῖ Z. 9 **7** πρὸ] τὸ P **8** ἐπηπλήροτο B | τὸ < P **9 f** ὁ δὲ P 201ᵛ **11** τοῦ²] τῷ B **13** μινας P | τρέχοντα P: ἐπιτρέχοντα Po Cb Jh | ὥστε — ἄρσενα S. 92, 2 Andr (καὶ μεθ' ἕτερα· ὥστε etc.) **14** δὴ] δεῖ P Andr | κ. σὲ u. που καὶ Z. 15 < Andr **15** ἀπολελυτρωμένους Andr **15 f** φησιν vor ἐν Andr **16** καὶ — ὠδίνων Z. 17 u. τίς — ἄρσενα Z. 19 < Andr **17** τοιοῦτ. O: τοιοῦτον M Al **18** ἡ γῆ O: γυνὴ B, in P üb. ausradiertem γῆ | καὶ εἰ P | ἐγενήθη P, ἐγέννησεν Jh; unleserl. O aber wohl τέκοι wie Justin Dial. 85, 28 (Kl), τέκοι 2. Hd. M Al **19** ἄρσενα: τὰ τέκνα w. e. sch. O, dann etwas verwischt (τὰ τέκνα αὐτῆς M Al)

πάντως τὸν δράκοντα, ἵνα γεννήσῃ τὸν λαὸν ἡ νοητὴ Σιὼν τὸν ἄρσενα, τὸν τῶν γυναικείων παθῶν καὶ τῆς ἐκλύσεως εἰς τὴν ἑνότητα τοῦ κυρίου καταντήσαντα καὶ ἀπαρσενωθέντα τῇ σπουδῇ;

VIII. Λέγωμεν οὖν πάλιν ἐξ ἀρχῆς ἐπαναπολήσασαι, μέχριπερ ἂν καθεξῆς πρὸς τὸ τέλος ἔλθωμεν ἐξηγούμεναι τὰ εἰρημένα. σκόπει οὖν, ἐάν πως καὶ σοὶ δοκῇ πρὸς εὐδοξίαν ὁ λόγος πληροῦσθαι. ἐγὼ γὰρ τὸν ἄρσενα ταύτῃ γεννᾶν εἰρῆσθαι νομίζω τὴν ἐκκλησίαν, ἐπειδὴ τοὺς χαρακτῆρας καὶ τὴν ἐκτύπωσιν καὶ τὴν ἀρρενωπίαν εἰλικρινῶς τοῦ Χριστοῦ προσλαμβάνουσιν οἱ φωτιζόμενοι, τῆς καθ' ὁμοίωσιν μορφῆς ἐν αὐτοῖς ἐκτυπουμένης τοῦ λόγου καὶ | ἐν αὐτοῖς γεννωμένης 191 κατὰ τὴν ἀκριβῆ γνῶσιν καὶ πίστιν, ὥστε ἐν ἑκάστῳ γεννᾶσθαι τὸν Χριστὸν νοητῶς. καὶ διὰ τοῦτο ἡ ἐκκλησία σπαργᾷ καὶ ὠδίνει, μέχριπερ ἂν ὁ »Χριστὸς« ἐν ἡμῖν »μορφωθῇ« γεννηθείς, ὅπως ἕκαστος τῶν ἁγίων τῷ μετέχειν Χριστοῦ Χριστὸς γεννηθῇ· καθ' ὃν λόγον καὶ ἔν τινι γραφῇ φέρεται τὸ »μὴ ἅψησθε τῶν Χριστῶν μου, καὶ ἐν τοῖς προφήταις μου μὴ πονηρεύησθε«, οἱονεὶ Χριστῶν γεγονότων τῶν κατὰ μετουσίαν τοῦ πνεύματος εἰς Χριστὸν βεβαπτισμένων, συμβαλλούσης ἐνταῦθα τὴν ἐν τῷ λόγῳ τράνωσιν αὐτῶν καὶ μεταμόρφωσιν τῆς ἐκκλησίας. βεβαιοῖ δὲ τοῦτο καὶ Παῦλος φανερῶς διδάσκων, | ἔνθα φησί »τούτου χάριν κάμπτω τὰ γόνατά μου πρὸς 192 τὸν θεὸν καὶ πατέρα, ἐξ οὗ πᾶσα πατριὰ ἐν οὐρανῷ καὶ ἐπὶ γῆς ὀνομάζεται, ἵνα δῷ ὑμῖν κατὰ τὸν πλοῦτον τῆς χρηστότητος αὐτοῦ δυνάμει κραταιωθῆναι διὰ τοῦ πνεύματος αὐτοῦ εἰς τὸν ἔσω ἄνθρω-

4 Plato Legg. IV, 723 D — **13** Gal. 4, 19 — **15** Psal. 104, 15 — **20** Ephes. 3, 14—17

11—14 Andreas PG 106, 320 C (Cramer Cat. 8, 535, 19—22. Arethas, ebenda 353, 8 ff)

2 ἄρρενα Andr | τῆς (ἐκλύσ)εως — καταντ. Z. 3 unleserl. O (Lücke in M) **3** τῇ — ἐπ(αναπ.) Z. 4 unleserl. O (σπουδῇ — ἀρχῆς Lücke in M) **4** Pl πάλιν οὖν . . ἐξ ἀρχῆς . . ἐπαναπολήσωμεν | ἐπαναπ. mit Pl Jh: ἐπαναποδίσασαι HSS (. . αναποδίσασαι O) | μέχρ. O 69 **5** προσειρημένα P nach Berendts, προειρημένα VB **6** εὐδο|ξίαν P 202 **7** ταύτην O **8** εἰλικρινῶς < Cb Jh **9** Χρ.] Ἰησοῦ O **10** ἐκτυπ. — αὐτοῖς < P **10 f** γεννωμένοις O **11** ὥστε — γεννηθῇ Z. 14 Andr (Areth) **12** σπαργανοῖ Andr **13** μέχριπερ] ἄχρις Andr | μορφ. ἐν ἡμῖν Andr **14** τῶν ἁγίων < Andr | γένηται viell. richtig (Kl) Andr **15** τὸ + O **16** πονηρεύεσθε HSS **17** πνευμ.] πατρὸς B **18** συμβ.] συλλαμβανούσης O **19** τοῦτο καὶ O: καὶ ταῦτα P Jh **21** ἐν οὐρανοῖς O **22** χρηστ.] δόξης O **23** δύναμιν O, viell. O überall richtig

που, κατοικῆσαι τὸν Χριστὸν διὰ τῆς πίστεως ἐν ταῖς καρδίαις ὑμῶν«. εἰς γὰρ τὰς ἀναγεννωμένων ψυχὰς ἀναγκαῖον ἐξομοργνύμενον ἐκτυποῦσθαι τὸν λόγον τῆς ἀληθείας.

IX. Ἔοικε δὲ τοῖς εἰρημένοις καὶ τοῦτο μάλιστα προσεοικέναι καὶ συμφωνεῖν τὸ χρησμῳδούμενον ἄνωθεν ἐξ αὐτοῦ τοῦ πατρὸς τῷ Χριστῷ ἐπὶ τὸν ἁγνισμὸν ἥκοντι τοῦ ὕδατος ἐν τῷ Ἰορδάνῃ »υἱός μου εἶ σύ· ἐγὼ σήμερον γεγέννηκά σε«. παρατηρητέον γὰρ ὅτι τὸ μὲν υἱὸν αὐτοῦ εἶναι ἀο|ρίστως ἀπεφήνατο καὶ ἀχρόνως· »εἶ« γάρ 193
»υἱός« αὐτῷ ἔφη, καὶ οὐ »γέγονας«, ἐμφαίνων μήτε πρόσφατον αὐτὸν τετυχηκέναι τῆς υἱοθεσίας, μήτε αὖ προϋπάρξαντα μετὰ ταῦτα τέλος ἐσχηκέναι, ἀλλὰ προγεννηθέντα καὶ ἔσεσθαι καὶ εἶναι τὸν αὐτόν. τὸ δέ »ἐγὼ σήμερον γεγέννηκά σε« ὅτι προόντα ἤδη πρὸ τῶν αἰώνων, λέγει, ἐν τοῖς οὐρανοῖς ἐβουλήθην καὶ τῷ κόσμῳ γεννῆσαι, ὃ δή ἐστι πρόσθεν ἀγνοούμενον γνωρίσαι. ἀμέλει τοῖς μηδέπω τῶν ἀνθρώπων συνῃσθημένοις τὴν πολυποίκιλον σοφίαν »τοῦ θεοῦ« ὁ Χριστὸς οὐδέπω γεγέννηται, ὅπερ ἐστὶν οὐδέπω ἐγνώσθη, οὐδέπω πεφανέρωται, οὐδέπω ἐφάνη. εἰ δὲ αἴσθοιντο καὶ οὗτοι τῆς χάριτος τὸ μυστή|ριον, 194
τότε δὴ καὶ αὐτοῖς, ὁπότε ἐπέστρεψαν καὶ ἐπίστευσαν, κατὰ τὴν γνῶσιν καὶ τὴν σύνεσιν γεννᾶται. διὸ καὶ προσηκόντως ἐντεῦθεν ἡ ἐκκλησία τὸν ἄρσενα λόγον ἐν τοῖς ἁγνιζομένοις ἀεὶ μορφοῦν λέγεται καὶ γεννᾶν. — καὶ τὰ μὲν δὴ περὶ τῶν ὠδίνων αὐτῆς εἰς δύναμιν εἴρηται· τὰ δὲ περὶ τοῦ δράκοντος καὶ τῶν ἄλλων τῇδε μεταληπτέον. οὐκοῦν πειρώμεθα πάλιν ἀμωσγέπως δηλοῦν, ὦ παρθένοι, μηδὲν

2 Plato Legg. VI, 775 D — **6** Luk. 3, 22 — **15** Ephes. 3, 10 — **21** Symp. S. 25, 3. 33, 17 ff. 42, 1 ff. De res. I, 25, 1. 39, 5. Plato Symp. 196 BD — **23** vgl. De lepra 13, 2

4—16 Phot. Bibl. 237 S. 311 A, 27—41

2 *Εἰς* P 202^{v} | *εἰς — ἐκτυπ.* Pl **4** *Ἔοικε — πεφανέρωται* Z. 16 Ph | *προσεοικ. καὶ* < Ph **5** *χρησμ.* unleserl. O **6** *ἐπὶ — ὕδατος* < Ph | *ἥκοντι — ἐν* unleserl. O: *κατὰ τ. ὕδ. ἐν* M Al **7** *(σή)μερον — γὰρ* unleserl. O (*παρατ.* in Lücke in M) **7 f** *τὸν μὲν* B **8** *εἶναι*] *εἶναι αὐτὸν* Ph^{b} | *(ἀορ)ίστως — αὐτῷ* Z. 9 unleserl. O: *ἀορ. ἀπεφ. ἅτε ἀχρ. συνόντα αὐτῷ* in Lücke in M Al **9** *καὶ οὐ* O 69^{v} | *κ. οὐ γέγ.* < Ph^{a} (Lücke) **10** *προϋπάρξαντα* O Ph: *ὑπάρξαντα* P | *μετὰ ταῦτα* < Ph **11** *προγ. κ. ἔσ. καὶ* < Ph | *καὶ ἔσεσθαι* < O | *εἶναι ἀεὶ* Ph | *τὸν* < P **12** *προόντα — ἐν τοῖς* Z. 13 < P **13** *λέγει — ἀμέλει* Z. 14 < Ph^{a} | *λέγει* < O Ph^{b} | *οὐρ.*] *χρόνοις* P | *ἐβουλήθη* P **15** *συνειθισμένοις* P | *τοῦ θεοῦ σοφίαν* Ph **16** *πεφαν.*] es endet Ph **19** *διὸ* P 203 | *καὶ* vor *προσηκ.* + O **21** *εἰς* unleserl. O **22** *μεταληπτέον* Jh: *μεταβλητέον* O P, *βεταβλητέον* B **23** *ἀλλῶσ γέ πως* O, *ἄλλως γέπως* P, *ἀμωσγέπως* Jh

ἀποδειλιᾶσαι πρὸς τὸ μέγεθος τῶν αἰνιγμάτων τῆς γραφῆς· εἰ δέ τι δύσκολον ἐμπίπτοι τοῖς λόγοις, ἐγὼ πάλιν ὑμᾶς ὥσπερ ποταμὸν διαβιβάσω.

X. Ὁ »δράκων« ὁ »μέγας«, ὁ »πυρρός«, ὁ πολύτροπος, ὁ πολυσχιδής, ὁ ἑπτακέφαλος, ὁ κερασφόρος, ὁ σύρων »τὸ τρίτον τῶν ἀστέρων«, ὃς »ἕστηκεν« ἐφεδρεύων, ἵνα »τὸ τέκνον« τῆς ὠδινούσης γυ- 195 ναικὸς »καταφάγῃ«, ὁ διάβολος οὗτός ἐστιν ὁ ἐνεδρεύων, ὁ λοχῶν λυμήνασθαι τῶν φωτισθέντων τὸν χριστόληπτον νοῦν καὶ τὴν ἐκτύπωσιν καὶ τράνωσιν τὴν ἐν αὐτοῖς ἀποτεχθεῖσαν τοῦ λόγου. ἀλλ' ἀστοχεῖ καὶ σφάλλεται τῆς ἄγρας, ἄνω πρὸς ὕψος ἁρπαζομένων τῶν ἀναγεννωμένων »πρὸς τὸν θρόνον τοῦ θεοῦ«· ὅ δή ἐστιν, ἄνω περὶ τὴν θείαν ἕδραν καὶ τὴν ἀσκανδάλιστον ὑπόβασιν τῆς ἀληθείας αἴρεται τὸ φρόνημα τῶν ἀνακαινισθέντων, τὰ ἐκεῖ βλέπειν καὶ τὰ ἐκεῖ φαντάζεσθαι παιδαγωγούμενον, ἵνα μὴ ἀπατηθῇ πρὸς τοῦ δράκοντος βρίθοντος κάτω· οὐ γὰρ αὐτῷ θέμις τοὺς ἄνω νεύοντας καὶ τοὺς ἄνω βλέποντας ἀφανίσαι. οἱ δὲ ἀστέρες εἰσίν, οὓς τῷ τῆς οὐρᾶς 196 ἄκρῳ κατὰ κορυφῆς ἐφαπτόμενος εἰς τὴν γῆν κατασπᾷ, τῶν αἱρέσεων αἱ συστροφαί· ἀστέρας γὰρ σκοτεινούς, ἀμυδροὺς καὶ ταπεινοστρεφεῖς τὰς ἐπισυνόδους εἶναι τῶν ἑτεροδόξων φραστέον, ἐπειδὴ τῶν οὐρανίων ἐπιστήμονες εἶναι δὴ βούλονται καὶ αὐτοὶ καὶ εἰς Χριστὸν πεπιστευκέναι καὶ τὴν ἕδραν ἔχειν τῆς ψυχῆς ἐν τοῖς οὐρανοῖς καὶ πλησιάζειν τοῖς ἄστροις ὡς »φωτὸς τέκνα«. ἀλλὰ κατασύρονται τοῦ δράκοντος ἐκσεισθέντες ταῖς πλοκαῖς, ὅτι μὴ τῶν τριγώνων εἴσω τῆς εὐσεβείας ἔστησαν σχημάτων, πταίσαντες αὐτῆς περὶ τὴν ὀρθό-

1 Plato Legg. X, 900 C — **4** Apok. Joh. 12, 3. 4 — **10** Apok. Joh. 12, 5 — **13** Plato Phaedr. 250 A — **15** Symp. S. 49, 16. 68, 18. 83, 6. 85, 7 — **18** vgl. Jud. v. 12f — **20** De lepra 11, 4 — **22** Ephes. 5, 8 — **23** Symp. S. 11; vgl. Plato Tim. 53 C

4—7. 9—11 Andreas PG 106, 321 C (Arethas, Cramer S, 355, 25—29 — **23** Antonius Melissa I, 13

1 ἀποδ. Wd, vgl. 96, 22: ἀποδειλιῶσαι O P Jh | εἰ — διαβ. Z. 3 aus Pl | εἰ P: ἐὰν O Jh: ἂν Pl **2** ἐμπίπτοι O P: ἐμπίπτει B, ἐμπίπτῃ Jh mit Pl **2f** διαβιβῶ τ. ποτ. Pl **4** ὁ δράκων — ἐστιν Z. 7 Andreas (περὶ δὲ τούτων καὶ ὁ μακάριος Μεθόδιός φησιν οὕτως ἐπὶ λέξεως· ὁ δρ. etc.) **4f** ὁ πολύτρ. ὁ πολυσχ. u. ὁ κερασφ. < Andr **6f** γυναικὸς < Andr **7** καταφάγῃ undeutl. O | οὗτος < Andr | ἐστιν] καὶ τὰ ἑξῆς + Andr | ὁ ἐνεδρεύων < O **9** (κ)αὶ τράν(ωσιν) unleserl. O (κ. τ. ἅλωσιν M) | ἀλλ' — ἀναγεννωμένων Z. 11 wieder Andr **10** καὶ σφ(άλλεται) unleserl. O **11** θρόνον — ἐστιν unleserl. O **12** θείαν — ὑπόβασιν außer ἀσκ unleserl. O **12f** αἴρεται O 70 **13** Pl εἶδον τότε τἀκεῖ | ἐκεῖ P 203ᵛ **14** παιδαγωγουμένων P **15f** τοὺς ἄνω vor βλέποντας < P **18** σκοτεινούς < O **18f** ταπεινοστεφεῖς P, ταπινοστεφεῖς B **19** τῶν ἑτεροδ. εἶναι P Jh **20** δὴ < O

δοξον θρησκείαν, ὅθεν καὶ τρίτον τῶν ἀστέρων ἐκλήθησαν μέρος,
οἷον περὶ ἕνα τῶν ἀριθμῶν τῆς τριάδος διεσφαλμένοι, ὁτὲ μὲν τὸν
τοῦ πατρός, ὡς Σαβέλλιος, αὐτὸν τὸν παν|τοκράτορα λέξας πεπον- 197
θέναι, ὁτὲ δὲ τὸν τοῦ υἱοῦ, ὡς Ἀρτεμᾶς καὶ οἱ δοκήσει αὐτὸν ἀπο-
φηνάμενοι πεφηνέναι, ὁτὲ δὲ περὶ τὸν τοῦ πνεύματος, ὡς Ἐβιωναῖοι,
ἐξ ἰδίας κινήσεως τοὺς προφήτας φιλονεικοῦντες λελαληκέναι· Μαρ-
κίωνος γὰρ καὶ Οὐαλεντίνου καὶ τῶν περὶ τὸν Ἐλχασαῖον καὶ τοὺς
ἄλλους καλὸν μηδὲ μνημονεῦσαι.

XI. Ἡ δὲ γεννήσασα καὶ γεννῶσα τὸν ἀρρενωπὸν ἐν ταῖς καρδίαις
τῶν πιστευόντων λόγον, καὶ ἄχραντος καὶ ἀβλαβὴς ἀπὸ τοῦ θηρὸς
τῆς ὀργῆς εἰς τὴν ἔρημον παραγεγενημένη, ἡ μήτηρ ἡμῶν ἐστιν, ὡς
ἀποδεδώκαμεν, ἡ ἐκκλησία. ἡ δὲ ἔρημος, εἰς ἣν ἐλθοῦσα τρέφεται
τὰς χιλίας καὶ διακοσίας ἡμέρας καὶ ἑξήκοντα, ἡ κακῶν ἔρημος ἀλη-
θῶς καὶ | ἄγονος καὶ στεῖρα φθορᾶς καὶ δυσπρόσιτος καὶ δύσβατος 198
τοῖς πολλοῖς, εὔκαρπος δὲ καὶ εὔβοτος καὶ εὐθαλὴς καὶ εὐεπίβατος
ἁγίοις καὶ πλήθουσα σοφίας καὶ βλαστάνουσα ζωήν, ἐστὶ τοῦτο αὐτὸ
δὴ τῆς Ἀρετῆς τὸ κάλλιστον καὶ καλλίδενδρον καὶ καλλίπνουν χω-
ρίον, ἔνθα »ἐξηγέρθη ὁ νότος καὶ διέπνευσεν ὁ βορρᾶς, καὶ ῥέουσι
τὰ ἀρώματα« καὶ πάντα τῶν ἀμβροσίων πεπλήρωται δρόσων, ἀθα-

1 De lepra 11, 4 — **12** Symp. S. 86f — **15** Plato Kritias 111 A — **18** Hohel. 4, 16

1f. 12—14 Andreas PG 106, 321 C (Arethas, Cramer 8, 355, 31ff)

1 *καὶ* < P | *τρίτον — διεσφαλμένοι* Z. 2 Andr **1f** *τρίτον δὲ τ. ἀστ. ἐκλήθη μέρος οἱ* Andr **2** *τῶν ἀριθμῶν* P: *τὸν ἀριθμὸν* O: *τοῦ ἀριθμοῦ* Andr | *τ. τρ. διεσφ.* auch Andr vgl. Areth **3** *τοῦ* < O **5** *πεφηνέναι* O: < P: *πεφυκέναι* Al Jh | *δὲ* < B | vor *περὶ* in O etw. getilgt, darunter Punkte | *Ἐμβιωναῖοι* P **6** *τοὺς* P 204 | *λελαλ. φιλον.* B Jh **7** *τὸν περὶ ἐλκ.* O | *Ἑλκεσαῖον* O **8** *μηδὲ μνημ.* unleserl. O **9** *γεννῶσα κ. γεννήσασα* P Jh **9f** *καρ(δ)ίαις (τ)ῶν* unleserl. O **10** *τὸν π.* M Al | *πιστευσάντων* P Al, *πιστεύοντα* M | *ἀπὸ*] *ὑπὸ* Al Jh | *τοῦ* (< Al w. e. sch. auch O, nicht? M) | *θ(η)ρὸς* unleserl. O **11** *παραγεγενημένη* P Jh: *παραγενομένη* O **12** *ἡ δὲ ἔρ. — φθορᾶς* Z. 14 auch Andr | *ἡ ἔρ. δὲ* Andr **12f** *ἣν (ἐ)λθ. τρε(φ). τὰ(ς)* unleserl. O **12** *ἐλθ. τρ.*] *ἐλθὼν ἐπέφερε* 2. Hd. M Al **13** *τὰς — ἑξήκ.*] *ἡ ἐκκλησία* Andr | *ἡμέρας* unleserl. O | *ἔρημος .. κ. ἄγονος — δυσ(πρόσιτος)* Z. 14 unleserl. O | *ἔρημος*] *πλήρης* M Al **13f** *ἀλ. κ. ἄγ.* < Andr **14** *κ. στ. φθ.* 2. Hd. in Lücke M | *καὶ δύσβατος* O 70v **15** *εὔβοτος* Po Cb Jh: *εὔβατος* P, üb. *α* übergeschr. *ο* O: Pl *εὔκαρπον .. καὶ τοῖς ζῴοις πᾶσιν εὔβοτον* **16** *πληθύνουσα* O **16f** *ἔστι τοῦτο αὐτὸ δὴ* O: *αὐτὸ δὴ τοῦτο .. ἐστιν* P (*ἐστι* B) B Jh **18** *ἐνθάδ᾽* P **19** *καὶ πάντα* < P | *πεπλήρωνται* O

*νάτου ζωῆς βλάσταις ἀμαράντοις κατεστεμμένα, εἰς ὅ ἐσμεν ἡμεῖς
ἀνθολογοῦσαι νῦν καὶ πλέκουσαι τῇ βασιλίσσῃ τὸν ἁλουργῆ στέφανον
καὶ ἔκλαμπρον τῆς παρθενίας ἀθίκτοις δακτύλοις· Ἀρετῆς γὰρ κοσμεῖ-
ται καρποῖς ἡ νύμφη τοῦ λόγου. | αἱ δὲ χίλιαι καὶ διακόσιαι ἡμέραι* 199
*καὶ ἑξήκοντα, ἃς ἐνθάδε ἐσμὲν εἰς ἐπιδημίαν, ἡ περὶ τοῦ πατρός
ἐστιν, ὦ παρθένοι, καὶ τοῦ υἱοῦ καὶ τοῦ πνεύματος κατ' εὐθεῖαν ἀκρι-
βὴς καὶ ἀρίστη σύνεσις, ᾗ γέγηθεν ἡμῶν ἡ μήτηρ αὐξανομένη καὶ
ἀγάλλεται τουτονὶ τὸν χρόνον, μέχριπερ ἂν τῆς ἀποκαταστάσεως τῶν
καινῶν αἰώνων εἰς τὴν ἄγυριν ἐλθοῦσα κατὰ τοὺς οὐρανοὺς μηκέτι
δι' ἐπιστήμης κατασκέψηται τὸ ὄν, ἀλλὰ τρανῶς ἐποπτεύσῃ Χριστῷ
συνεισβᾶσα. τὰ γὰρ χίλια ἐν ἑκατοντάσι δεκαπλασιασθέντα τέλειον
ἀριθμὸν καὶ πλήρη περιέχει, ὃ δή ἐστι σύμβολον αὐτοῦ τοῦ πατρὸς
τοῦ ἀφ' ἑαυτοῦ δημιουργήσαντος καὶ ἐν ἑαυτῷ συγκρατοῦντος τὸ
πᾶν, τὰ δὲ διακόσια τὸν ἐκ δύο τελείων | ἀριθμῶν συνεζευγμένον, ὃ* 200
*δή ἐστι σύμβολον τοῦ ἁγίου πνεύματος, καθὸ τῆς γνώσεώς ἐστι τοῦ
υἱοῦ τοῦτο καὶ τοῦ πατρὸς παρεκτικόν. τὰ δὲ ἑξήκοντα τὸν ἓξ ἀριθ-
μὸν ἐν δεκάσιν ἔχει, ὃ δή ἐστι σύμβολον τοῦ Χριστοῦ, ἐπειδήπερ ὁ
τῶν ἓξ ἀπὸ μονάδος προϊὼν ἀριθμὸς ἐκ τῶν ἰδίων συντίθεται μερῶν,
ὥστε μήτε λείπειν ἐν αὐτῷ τι μήτε πλεονάζειν· εἰς τὰ ἑαυτοῦ γὰρ
μέρη ἀναλυόμενος συμπληροῦται, οἷον τῶν ἓξ εἰς ἴσα μέρη ἐξ ἴσων
τεμνομένων μερῶν ἀνάγκη τὴν αὐτὴν ἐκ τῶν διαμερισθέντων τμη-
μάτων πάλιν ποσότητα πληροῦσθαι. πρῶτον γὰρ μέρος κατὰ μέσον*

1 Symp. 6, 5 ob. S. 70, 8 — De sanguis. 1. Eurip. Hipp. 73f — **8** vgl. Act. 3, 21 — **9** Symp. 8, 2 S. 83, 5f — **10** vgl. I Kor. 13, 12 — De res. I, 30, 5

11f Andreas PG 106, 321 D — **17—S. 96, 10** vgl. Theophan. Keram. hom. 18 PGr 132, 405 AB; vgl. ders. hom. 53 zu S. 95, 15

1 *βλαστοῖς* O **4** *αἱ δὲ* P 204ᵛ **5** *περὶ* + O **9** *κατὰ τ. οὐρ.* < O | *κατὰ* Po Jh, vgl. S. 83, 5f: *καὶ* P **10** *κατασκέπτηται* P **11** *γὰρ*] *δὲ* Andr | *τὸν ἐν ἑκ. πολλαπλ.* Andr **14** *ἀριθμὸν* P | *(σὺνεζευγ)μένον ὃ* undeutl. O **15f** *τοῦτο τοῦ υἱ . .* O **16** *τοῦ* vor *πατρ.* < P | *περιεκτικόν* Cb Jh: *ον* unleserl. O **17** *ἐπειδήπερ — συγκείμενος* S. 96, 10 auszugsweise bei Theoph. | *ἐπειδὴ γὰρ* Theoph. **17f** *ὁ ἀπὸ τῶν μονάδων τῶν ἓξ* Theoph. **18** *ἐκ* unleserl. O | *ἰδίων συντίθεται* undeutl. O | *μερῶν συντιθέμενος ὡς* Theoph. **19** *(μή)τε . . ἐν — (μή)τε (πλε)ονά(ζ)ειν* unleserl. O | *τὸ ἐλλείπειν* Theoph. | *ἑαυτῷ* Theoph. Cb Jh | *τι* < Theoph. | *εἰς γὰρ ἑ.* Theoph. | *γὰρ* nach *μέρη* O **20** *(ἀνα)λυόμενος* unleserl. O | *συμπλ. — ἑαυτὸν* S. 95, 3 < Theoph. | *συμπληροῦται οἷον* O | *τῶν . . εἰς* unleserl. O | *τῶν* Jh: *τὰ* P: *τὸν* Al Po Cb | *καὶ εἰς* M Al | *ἴσον μέρος* P | *(μέρ)η* unleserl. O *ἐξ ἴσων* O 71 **22** *πρῶτον* P 205

διαιρούμενος ποιεῖ τὸν τρία, εἶτα εἰς τρία διαιρούμενος μέρη ποιεῖ
τὸν δύο, εἶτα εἰς ἓξ μερισθεὶς ποιεῖ τὸν ἕνα, καὶ συμπληροῦται πάλιν
εἰς ἑαυτόν· εἰς γὰρ δὶς τρία καὶ τρὶς δύο καὶ ἑξάκις ἓν διαιρούμενος, 201
συντιθεμένων τῶν τριῶν καὶ τῶν δύο καὶ τοῦ ἑνός, πάλιν ἀναπλη-
ροῖ τὸν ἕξ. τέλειον δὲ πᾶν ἐξ ἀνάγκης ἐστὶ τὸ μήτε προσδεόμενον
εἰς συμπλήρωσιν ἑτέρου μήτε πλεονάζον ἑαυτοῦ πώποτε. τῶν δὲ
ἄλλων ἀριθμῶν οἱ μὲν ὑπερτέλειοί εἰσιν, ὡς ὁ δώδεκα (τὸ γὰρ ἥμισυ
αὐτοῦ μέρος τὰ ἕξ, καὶ τὸ τρίτον τὰ τέσσαρα, καὶ τὸ τέταρτον τὰ
τρία, καὶ τὸ ἕκτον τὰ δύο, καὶ τὸ δωδέκατον τὸ ἕν, εἰς ἃ δύναται
μερίζεσθαι, συντεθέντα ὑπερβάλλουσι τὸν δώδεκα, οὐ τηρήσαντος
ἑαυτὸν ἴσον τοῖς ἑαυτοῦ μέρεσιν, ὡς ὁ ἕξ), οἱ δὲ ὑποτέλειοι, ὡς ὁ
ὀκτώ. τὸ γὰρ ἥμισυ αὐτοῦ τὰ τέσσαρα, καὶ τὸ τέταρτον τὰ δύο,
καὶ τὸ ὄγδοον τὸ ἕν, εἰς ἃ τέμνεται μέρη, συντεθέντα | ποιεῖ τὸν 202
ἑπτά, καὶ προσδεῖται μονάδος εἰς τὴν ἑαυτοῦ συμπλήρωσιν, οὐχ ὡς
ὁ ἓξ παντοίως ἑαυτῷ σύμφωνος ὤν. διὸ καὶ τὴν ἀναφορὰν εἰς τὸν
υἱὸν ἀνείληφε τοῦ θεοῦ, ἀπὸ τοῦ πληρώματος »τῆς θεότητος« εἰς
τὸν βίον ἐληλυθότος· κενωθεὶς γὰρ καὶ τὴν »μορφὴν« τοῦ »δούλου«
προσλαβὼν εἰς τὴν ἑαυτοῦ τελειότητα πάλιν ἀνεπληρώθη καὶ τὴν

16 Kol. 2, 9 — **17** Phil. 2, 7

15—S. **96, 4** Theophan. Keram. hom. 53 PGr 132 S. 932f

1 *εἶτα τὸν* P **2** *εἶτα τὸν* P **3** *εἰς — διαιρούμενος*] *φημὶ δὲ εἰς τρὶς δύο, καὶ δὶς τρεῖς, καὶ ἑξάκις ἓν ἐξ αὐτῶν πάλιν συνίσταται* Theoph. **4** *τῶν τριῶν καὶ* < O, ab. üb. *δύο καὶ* steht *καὶ τριῶν* (*τ. δύο καὶ τριῶν* M Al) | *τοῖν δυοῖν* Theoph. | *πάλιν — ἕξ* Z. 5] *τέλειός ἐστι* Theoph. **5** *δὲ*] *γὰρ* Theoph. **5f** *μήτε πλεον. ἑ. π.* vor *μήτε — συμπλ. ἑ.* Theoph. | *τινὸς ἑτέρου προσδ. εἰς συμπλ.* Theoph. **7** *εἰσιν ὑπερτ.* Theoph. | *ὁ δωδέκατος* Theoph. | *τὸ γὰρ — ὁ ἕξ* Z. 11] *οὗ τὰ μέρη συντιθέμενα ὑπερεκπίπτει τὰ δώδεκα* Theoph. **8** *τὸ* vor *τέταρτον* < P **11** *αὐτοῦ μέρ.* Cb Jh | *οἱ δέ εἰσιν ἀτέλειοι* Theoph. | *ὁ*² < Theoph. **12** *τὸ γὰρ — ἑπτά, καὶ* Z. 14] *οὗ τὰ μέρη συντιθέντα* Theoph. **14** *τὴν ἑ. συμπλ.*] *τὸ γενέσθαι ὄκτω* Theoph. | *οὐχ ὡς — ποιητική* S. 96, 8 anders Theoph. hom. 18 (doch s. S. 96, 4) **15ff** *διὸ καὶ* etc. vgl. Theoph. hom. 53 *φασὶ δὲ καὶ τὸν ἕκτον ἀριθμὸν τέλειον ὄντα, ὡς ἐκ τῶν ἰδίων μερῶν συμπληρούμενον, τὴν ἀναφορὰν ἔχειν εἰς τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ, θεὸν τέλειον ὄντα καὶ τέλειον ἄνθρωπον. καὶ ὥσπερ οὗτος ὁ ἀριθμὸς εἰς τὰ ἴδια μέρη ἀναλυόμενος, συντεθέντων αὖθις τῶν μερῶν εἰς ἑαυτὸν πάλιν ἀποκαθίσταται, οὕτως ὁ τοῦ θεοῦ μονογενὴς υἱός, κενωθεὶς καὶ δούλου μορφὴν λαβὼν καὶ οἱονεὶ σμικρυνθείς, εἰς τὴν ἑαυτοῦ τελειότητα καὶ ἀξίαν πάλιν ἀνεπληρώθη, οὐδέποτε τοῦ τέλειος εἶναι ζημιωθείς* **16** *εἴληφε* Jh | (*θεό*)*τη*(*τος*) undeutl. O **18** (*προσ*)*λαβὼν εἰς* unleserl. O | *προσλα|βὼν* P 205ᵛ

ἀξίαν. αὐτὸς γὰρ ἐν ἑαυτῷ σμικρυνθείς, καὶ ἐν τοῖς ἑαυτοῦ μέρεσιν
ἀναλυθείς, ἐκ τῆς ἑαυτοῦ σμικρότητος καὶ τῶν ἑαυτοῦ μερῶν εἰς τὴν
συμπλήρωσιν πάλιν τὴν ἑαυτοῦ καὶ τὸ μέγεθος κατέστη, οὐδέποτε
τοῦ τέλειος εἶναι μειωθείς. ἀλλὰ καὶ ἡ τοῦ κόσμου κτίσις ἐκ τούτου
φαίνεται πᾶσα συγκειμένη | τοῦ ἀριθμοῦ καὶ τῆς ἁρμονίας, »ἐν ἓξ 203
ἡμέραις« ποιήσαντος τοῦ θεοῦ »τόν τε οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν καὶ τὰ
ἐν αὐτοῖς«, τῆς ποιητικῆς δυνάμεως τοῦ λόγου τὸν ἓξ ἐμπεριέχοντος
ἀριθμόν, καθ' ὃν ἡ τριὰς σωμάτων ἐστὶ ποιητική· μῆκος γὰρ καὶ
πλάτος καὶ βάθος σῶμα ἐργάζεται, ὁ δὲ ἓξ ἐκ τῶν τριγώνων ἐστὶ
συγκείμενος. — καὶ περὶ μὲν τούτων οὐκ ἔστι καιρὸς πρέπων ἐν τῷ
παρόντι δι' ἀκριβείας διεξελθεῖν, ἵνα μὴ τὸ προκείμενον ἐάσαντες τὸ
πάρεργον σκοπῶμεν.

XII. Οὐκοῦν δεῦρο εἰς τὴν ἔρημον ἐλθοῦσα ταύτην καὶ ἄγονον
κακῶν, καθὼς καὶ πρόσθεν εἰρήκαμεν, ἡ ἐκκλησία τρέφεται, πτερου-
μένη τοῖς οὐρανοπόροις τῆς παρθενίας πτεροῖς, ἃς ἀετοῦ μεγάλου
πτέρυγας ὁ λόγος ἔφη, νικήσασα τὸν ὄφιν καὶ τῆς πληροσελήνου |
τῆς ἑαυτῆς τὰς νεφέλας τὰς δυσχειμέρους ἀπωσαμένη. τούτων γὰρ 204
χάριν οἱ μεταξὺ πάντες οὗτοι παρηνέχθησαν λόγοι, διδάσκοντες ὑμᾶς
ὦ καλλιπάρθενοι, κατὰ κράτος μιμεῖσθαι τὴν μητέρα, μὴ ἐπιθολοῦ-
σθαι δὲ ταῖς ἀχθηδόσι καὶ τροπαῖς καὶ θλίψεσι τοῦ βίου, ἵνα συνεισ-
έλθητε γαῦροι μετ' αὐτῆς εἰς τὸν νυμφῶνα, παραφαίνουσαι τὰς
λαμπάδας. μὴ οὖν ἀποδειλιάσητε »πρὸς τὰς μεθοδείας« καὶ διαβολὰς
τοῦ θηρός, ἀλλὰ καρτερῶς ἐνσκευάσασθε πρὸς τὴν μάχην, τὴν κόρυν

5 Exod. 20, 11 — **8** Plato Legg. X, 896 D — **14** Symp. S. 93, 9ff — **15** Symp. S. 82, 1. 83, 7 — Ezech. 17, 3 — **16** vgl. Symp. S. 85, 12ff — **21** Mt. 25, 10 — **22** Ephes. 6, 11. 17. 19

4 ff. 8 ff Theophan. Keram. hom. 18 PGr 132 S. 405 B

1 γὰρ ἐν ἑαυτῷ (σμικρ)υνθείς, καὶ unleserl. O | ἐ(ν) — (ἑαυτοῦ) σμι(κρότητος) Z. 2 unleserl. O **3** τὴν ἑαυτοῦ unleserl. O **4** μειωθείς unleserl. O | ἀλλὰ — αὐτοῖς Z. 7] ὅθεν καὶ ἡ τοῦ κόσμου κτίσις τὴν τῆς ἑξάδος ἁρμονίαν οὐκ ἔφευγεν. ἐν γὰρ ἓξ ἡμέραις ὁ δημ. πᾶν τὸ φαινόμ. ἐτεκτήνατο Theoph. S. 405 B | καὶ ἡ τοῦ (κ)όσμου unleserl. O **5** (σ)υγκ(ειμ). τ. ἀριθμοῦ unleserl. O | συγκ.] συνεστεικέναι M Al **6** ποιήσαντος O 71^{v} | τε < P Jh **7** περιέχοντος P **8** ἡ τριὰς < P | ἐστι σωμ. P **8 f** Pl μήκους σωμάτων κ. πλάτους κ. βάθους **8** μῆκος — συγκ. Z. 10] μῆκος κ. βάθος κ. πλάτος, ὡς ἐκ τριγ. συγκείμενος· ἐκ τούτων δὲ πάντων τὸ σῶμα Theoph. hom. 18 S. 405 B **11** διεξ. δι' ἀκριβείας B **11 f** τὰ πάρεργα P **13** ἐλθοῦσαν P **14** καθὼς — εἰρήκαμεν < Po Cb Jh **15** ἃς] αἳ B **16** προσελήνου O, üb. π e. Punkt **17** ἀπεωσαμένη HSS **18** οἱ < O Jh | πάντες P 206 | ἡμᾶς O **23 f** (κό)ρυν τοῦ unleserl. O

»τοῦ σωτηρίου« καὶ »τὸν θώρακα« καὶ τὰς κνημῖδας ἐξωπλισμέναι. μυρίαν γὰρ αὐτῷ κατάπληξιν παρέξετε μετὰ πολλοῦ λήμματος καὶ εὐψυχίας προσβάλλουσαι, οὐδὲ στήσεται πάντως ἐκ τοῦ κρείττονος 205 *ὁρῶν τὰς ἀντιπάλους παρατεταγμένας, ἀλλ᾽ αὐτόθεν ἄρασθαι τῶν ἑπτὰ παλαισμάτων ὑμᾶς συγχωρήσει τὰ ἀριστεῖα ὁ πολυκέφαλος καὶ πολυπρόσωπος θήρ,*

> *πρόσθε λέων, ὄπιθεν δὲ δράκων, μέσση δὲ Χίμαιρα,*
> *δεινὸν ἀποπνείουσα πυρὸς μένος αἰθομένοιο·*
> *καὶ τὴν μὲν κατέπεφνε πατρὸς τεράεσσι πιθήσας*
> *Χριστὸς ἄναξ· πολλοὺς γὰρ ἀπώλεσεν, οὐδέ τις ἔτλη*
> *λοίγιον ἐκ γενύων ἀφρὸν ἐρευγομέναν,*

εἰ μὴ πρότερον ἐκλύσας αὐτὴν κατειργάσατο καὶ ἀσθενῆ καὶ εὐκαταφρόνητον ἡμῖν παντελῶς ἐποίησε Χριστός.

XIII. *Διὸ θυμὸν ἄρρενα λαβοῦσαι καὶ νήφοντα ἐναντία θέσθε τῷ θηρὶ σφριγῶντι τὰ ὅπλα, μηδὲ ὑποχωρήσητε τὸ σύνολον, ἐφ᾽* 206 *οἷς θρασύνεται ταραχθεῖσαι· μυρίον γὰρ ἕξετε κλέος, ἐὰν ἀφέλητε νικήσασαι τοὺς ἐπ᾽ αὐτῷ στεφάνους ἑπτά, δι᾽ οὓς ὁ ἀγὼν ἡμῖν πρόκειται καὶ ἡ πάλη κατὰ τὸν διδάσκαλον Παῦλον. ἡ γὰρ καταγωνισαμένη τὸν διάβολον πρότερον καὶ νεκρώσασα τὰς ἑπτὰ κεφαλὰς τῶν ἑπτὰ στεφάνων τῆς ἀρετῆς ἐγκρατὴς γίνεται, τοὺς ἑπτὰ μεγάλους ἀγῶνας διαθλήσασα τῆς ἁγνείας. κεφαλὴ γὰρ τοῦ δράκοντός ἐστιν ἡ ἀκρασία καὶ ἡ τρυφή· ὁ ταύτην θλάσας ἀναδεῖται τὸν στέφανον*

5 Plato Pol. IX, 588 C — **7 ff** Ilias 6, 181—183 — **14** vgl. Apok. Joh. 12, 5 — **17** I Kor. 10, 24f — **18** Ephes. 6, 12 — **19** Apok. Joh. 13, 1

18—20 Andreas PG 106, 321 D

1 *κνυμήδας* B **2** *(μυρ)ίαν γὰρ* unleserl. O | *κατάπλ. αὐτῶ* O | *πολλοῦ* unleserl. O **3** *εὐψυ(χ)ίας* undeutl. O | *(κρ)είττονος* unleserl. O **5** *(παλαισμ)άτων* unleserl. O | *τὰ ἀρίστια* P: unleserl. O **5f** Pl *θηρίου ποικίλου κ. πολυκεφάλου* **7** *(πρ)όσθε λέων* unleserl. O (a. Rd. v. 2. Hd. in M, *ν ἐὼν* im Text) **8** *δει(νὸν ἀπο)πνείουσα πυρὸς μένος* unleserl. O **9** *(κατέπ)εφνε (πατρὸς)—πιθήσας* unleserl. O: *κατέπ. πρὶν ὁ Πέρσευς, τὴν δὲ* v. 2. Hd. in M Al | *τετράεσι* B: *τεράτεσσι* Po Jh **10** *ἄναξ* undeutl. O | *γὰρ* auch O: *δὲ* M Al | *οὐδὲ* O 72 **11** *ἐρευγόμενον* P Al **12 f** *(εὐκατα)φ(ρόνη)το(ν)* undeutl. O **14** *Διὸ*] P 206v | *ἄρσενα* O **15** *σφρίνοντι* P, am Rand corr. | *ὑταναχω* ... w. e. sch. O, *ὑπαναχωρήσητε* viell. richtig M **15f** *ἐφ᾽ οἷς* undeutl. O **16** *θρασύνεται—γὰρ* < P | *(ἕξ)ετε κλέος* unleserl. O | *ἀφέλησθε* O **17** *αὐτοῦ* P Jh | *(στεφ)άνους* unleserl. O | *δι᾽ (οὓς ὁ) ἀγὼ(ν)* unleserl. O **18** *ἡ δὲ καταγ.—γίνεται* Z. 20 Andr **19** *τοῦ διαβόλου* P: *κατὰ τοῦ διαβ.* Andr | *κεφαλὰς* undeutl. O **20** *γίγνεται* P | *μεγάλους* P: unleserl. O: *μεγίστους* M Al Jh **22** *συνθλάσας* B Jh

τῆς σωφροσύνης. κεφαλή ἐστι καὶ ἡ δειλία καὶ ἡ θρύψις· ὁ ταύτην πατήσας τὸν στέφανον ἀναιρεῖται τοῦ μαρτυρίου. κεφαλή ἐστι καὶ ἡ
ἀπιστία καὶ ἡ ἄνοια καὶ τὰ ἄλλα ὡσαύτως τῆς πονηρίας πλεο|νεκτή- 207
ματα· ὁ ταῦτα κατεργασάμενος καὶ ἀνελὼν τὰς ἐπ᾿ αὐτοῖς τιμὰς ἀποφέρεται, πολυτρόπως ἐκκεραϊζομένης τοῦ δράκοντος τῆς ἰσχύος. καὶ γὰρ καὶ τὰ δέκα κέρατα καὶ κέντρα, ἅπερ ἐπὶ ταῖς κεφαλαῖς ἐλέχθη φέρειν, αἱ δέκα ἀντιθέσεις εἰσίν, ὦ καλλιπάρθενοι, τῆς δεκαλόγου, αἷς ἀνακερατίζειν εἴωθε καὶ βάλλειν τὰς τῶν πλείστων ψυχάς, τῇ »ἀγαπήσεις« ἐντολῇ »κύριον τὸν θεόν σου« τὰ ἐναντία φρονῶν καὶ τεκταινόμενος καὶ τοῖς ἑξῆς νομοθετήμασιν. ἰδὲ γὰρ κέρας αὐτοῦ διάπυρον καὶ πικρὸν τὴν πορνείαν, ᾧ τοὺς ἀκράτορας βάλλει, ἰδὲ τὴν μοιχείαν, ἰδὲ τὸ ψεῦδος, ἰδὲ τὴν φιλαργυρίαν, ἰδὲ τὴν κλοπὴν
καὶ τὰ ἄλλα τούτων ἀδελφὰ καὶ συγγενῆ, ὁπόσα ἐξισχύουσιν ἀμ|φὶ 208
ταῖς κεφαλαῖς αὐτοῦ ταῖς ἀνθρωποκτόνοις πεφυκότα· ἃς ὑμεῖς συμμαχήσαντος Χριστοῦ ἐκκεραΐσασαι λήψεσθε, τοῖς κατὰ τοῦ δράκοντος καταυθεμοῦσαι στεφανώμασιν ὑμῶν τὰς θείας κεφαλάς. ἡμέτερον προκρίνειν γὰρ τὰ κρείττω καὶ προτάσσειν πρὸ τῶν γηγενῶν, αὐτοκράτορα καὶ αὐτεξούσιον τὸν λογισμὸν εἰληφότας καὶ πάσης ἀνάγκης ἐκτὸς εἰς τὸ αὐτοδεσπότως αἱρεῖσθαι τὰ ἀρέσκοντα, οὐ δουλεύοντας εἱμαρμένῃ καὶ τύχαις ... ὡς οὐκ ἄνθρωπος ἀλλ᾿ ὡς μακάριος ἔσοιτο καὶ ἀγαθός, εἰ [μὴ] τῷ ἀνθρωπίνῳ παραδείγματι χρώμενος τοῦ Χρι-

6 Apok. Joh. 12, 3 — 9 Deut. 6, 5 — 17 De autex. 16, 2. 5. 7. 17, 1. De res. I, 38, 3

2 zu *ἀναιρ.* vgl. S. 134, 12 (Kl) **2f** *ἐστιν ἡ ἀπιστ.* O **8** *αἷς*] *ἧς* P | *ἀνακ. εἴωθε* unleserl. O **9** *(ἀγαπ)ήσεις — τὰ* unleserl. O **10** *(τεκ)ταιν. (καὶ) — (μ)οι(χείαν)* Z. 12 außer *τὴν πορ* fast ganz unleserl. O | *τὴν ἑξῆς* M | *νομοθ.*] *τήμα* anders M | *ἴδε* stets B, P 207 | *γὰρ* < M Al **11** *καὶ διάπυρον* P | *ἀκρατεῖς ἀναβάλλει* viell. richtig P **12** *ἴδε τὴν — ἄλλα* Z. 13 unleserl. O **13** *καὶ συγγ. — κεφαλαῖς* Z. 14 unleserl. O | *ὑπερεξισχύουσιν* M Al **14** *ἀνθρωπ. — ἐ(κκεραΐσασαι)* Z. 15 unleserl. O | *πεφυκότα* 2. Hd. in Lücke in M **14f** *συμμαχίᾳ* M Al **15** *λήψεσθε* O 72ᵛ | *δρακῶντος* O **16** *καταυθ.* Wd: *καθανθεμῶσαι* O P **17** *γὰρ προκρίνειν καὶ* B, aber *καὶ* a. Rd. corr. in *γὰρ* | *πρὸ* < Po Jh | *τῶ(ν)* unleserl. O **18** . *άσης* O **19** *οὐ δ(ουλ.)* unleserl. O **20** nach *τύχαις* wohl etwas ausgefallen | *οὐκ — μα(κ)άρι(ος)* unleserl. O | *ἀλλ᾿ ὡς μακάριος*] *αὐτοῦ (αὔτοῦ* Jh) *κύριος,* v. 2. Hd. in Lücke in M, Al Jh | *ἔστω* P **21** *ἀγαθός . . μὴ* unleserl. O | *μὴ* < Po | *ἀνθρωπίνω* w. e. sch. O: *ἀνθρωπείω* P **21f** *(χρ)ώμενος τοῦ Χριστοῦ* unleserl. O

στοῦ καὶ πρὸς ἐκεῖνον ἑαυτὸν ζωγραφῶν κἀκεῖνον μιμούμενος βιώσει.
πάντων γὰρ κακῶν μέγιστον | ἔμφυτον τοῖς πολλοῖς τὸ τὰς αἰτίας 209
τῶν ἁμαρτημάτων εἰς τὰς τῶν ἀστέρων κινήσεις ἀναφέρειν καὶ τὸν
βίον ἡμῶν οἰακίζεσθαι τῆς εἱμαρμένης ταῖς ἀνάγκαις λέγειν, καθάπερ
οἱ μετὰ ἀλαζονείας πολλῆς ἀστεροσκοπήσαντες· ὑπονοίᾳ γὰρ μᾶλλον
ἢ τῷ φρονεῖν πεπιστευκότες, ὃ μεταξὺ τῆς ἀληθείας ἐστὶ καὶ τοῦ
ψεύδους, πολὺ τῆς τῶν ὄντως ὄντων θέας ἐξηπατήθησαν. ὅθεν εἰ
παρείης, ὦ Ἀρετή, πληρωθέντος ἤδη μοι τοῦ λόγου, ὃν αὐτὴ προσέ-
ταξας, δέσποινα, ῥηθῆναι, πειράσομαι δὴ συναγωνιζομένης σου καὶ
συμπνεούσης πρὸς τοὺς χαλεπαίνοντας καὶ ἀμφισβητοῦντας, ὡς οὐκ
ἀληθῆ λέγομεν αὐτεξούσιον εἶναι φά|σκουσαι τὸν ἄνθρωπον, διευκρι- 210
νήσασθαι ὅτι

σφῇσιν ἀτασθαλίῃσιν ὑπέρμορον ἄλγε᾽ ἔχουσιν,

αἱρούμενοι τὰ ἡδέα πρὸ τῶν συμφερόντων.

ΑΡΕΤΗ. Ἀλλὰ παρίημι καὶ συναγωνίζομαι· τελέως γὰρ ὁ λόγος κεκοσμήσεται καὶ τούτων προσαφθέντων.

XIV. ΘΕΚΛΑ. Πάλιν οὖν δὴ πρῶτον περὶ τῶν τοιούτων εἰς δύναμιν εἴπωμεν, τὴν γοητείαν αὐτῶν, ἐφ᾽ ᾗ θρασύνονται, γυμνώ-

13 Odyss. 1, 34, vgl. Symp. S. 107, 14

2—S. **107, 14** SS Parall. S. 200—205 Holl

1 πρὸς undeutl. O | βιώσει M Al Jh: βιώσῃ P: (βιώ)σει unleserl. O **2** πάν-των] es beginnt C in K (Vat. 1553) Bl. 93ᵛ—98ʳ; Lemma τοῦ ἁγίου Μεθοδίου ἐκ τῶν περὶ ἁγνείας συμποσίου (so) | γὰρ] τῶν C | τοῖς < C | αἰ(τίας) undeutl. O **3** (ἁμαρτη)μάτων unleserl. O | φέρειν C **4** τῆ(ς) εἱμαρμ. unleserl. O **5** μετ᾽ C | (π)ολλ(ῆ)ς unleserl. O: < C | ἀστ . . ο . . . πήσαντος O **6** τῷ] τὸ C | (πεπιστευ)κότες ὁ μεταξὺ unleserl. O | ὃ] ἃ C **7** ὄντων ὄντως C | ὄντως < P | ὄντων P 207ᵛ | θέας ἐ unleserl. O: ἀληθείας 2. Hd. in Lücke M Al | ὅθεν—χαλεπ. καὶ Z. 10 < C **8** παρείης O P (πᾶρείης P): παρίῃς Jh | (λό)γου unleserl. O **9** (συν)αγωνι(ζομένης) unleserl. O **10** ἀμφισ . ητοῦν . . . O, ἀμφισβητοῦντες C **11** φάσκουσαι < C | τὸν ἄνθρ. διευ unleserl. O **11f** διευκρ. < C: Pl nur Parm. 135 B διευκρινησάμενον **12** ὅτι unleserl. O **13** σφίσιν C | ἀτασθαλ . . σ . . O **13f** (ἄλ)γε᾽ ἔχουσιν αἱρ(ού)μεν(οι) unleserl. O **14** (συμφερ)όντ(ων) unleserl. O **15** Ἀρετή unleserl. O | Ἀλλὰ—ὑποθέσεις S. 100, 2 < C | παρίημι κ. συναγ. unleserl. O (st. συναγ. Lücke in M) | παρίημι Jh: πάρειμι P Al | γὰρ—Πάλ(ιν) Z. 17 unleserl. O (Παλ. οὖν Lücke in M) **17** (πρ)ῶτον—γοητεί(αν) Z. 18 unleserl. O | τῶν—δύν. Z. 18 in Lücke in M | τῶν τοιούτων] τούτων Cb Jh **18** εἴπ. τ. γοητ. Lücke in M | ᾗ—κατειλη(φότων) S. 100, 1 unleserl. O **18f** μώσαντες (so)—οὐρανὸς S. 100, 1 in Lücke in M

σαντες, ὡς μόνων κατειληφότων ἐξ οἵων ὁ οὐρανὸς κεκόσμηται σχη-
μάτων κατὰ τὰς Χαλδαϊκὰς ὑποθέσεις. φάσκουσι γὰρ ὥσπερ σφαίρας
ἐντόρνου στροφαῖς ἀπεικάζεσθαι τὴν περιφέρειαν τοῦ κόσμου, τῆς
γῆς κέντρου καὶ σημείου τόπον ἐχούσης. περιφορᾶς | γὰρ οὔσης σφαι- 211
ρικῆς, ἀνάγκη, φασί, κατὰ τὰς ὁμοίας διαστάσεις τῶν αὐτῶν ὄντων
διαστημάτων μέσην τοῦ παντὸς τὴν γῆν τυγχάνειν, περὶ ἣν ὁ οὐρα-
νὸς περιδινεῖται προγενεστέραν οὖσαν. εἰ γὰρ ἐκ σημείου καὶ κέντρου
περιφέρεια συνέστηκεν, ὃ δὴ κύκλος εἶναι δοκεῖ, ἀδύνατον δὲ χωρὶς
σημείου καταγραφῆναι κύκλον, κύκλον δ' ἔσεσθαι ἀδύνατον ἄνευ
σημείου, πῶς οὐ πρὸ πάντων ἡ γῆ, φασί, συνέστηκε καὶ τὸ κατ'
αὐτὴν χάος καὶ βάθος; εἰς χάος γὰρ ὄντως καὶ βάθος κατωλίσθησαν
οἱ σχέτλιοι πλάνης, ὅτι »γνόντες τὸν θεὸν οὐχ ὡς θεὸν ἐδόξασαν ἢ
ηὐχαρίστησαν, ἀλλ' ἐματαιώθησαν ἐν τοῖς διαλογισμοῖς αὐτῶν, καὶ
ἐσκοτίσθη ἡ ἀσύνετος αὐτῶν καρδία«, καὶ ταῦτα καὶ τῶν παρ' αὐτοῖς
εἰρηκότων σοφῶν ὡς οὐδὲν Ὀλυμπίων ἐντιμότερον γηγενὲς καὶ
πρεσβύτερον. ὅθεν οὐκ ἀεὶ παῖδες ὄντως | οἱ Χριστὸν ἐγνωκότες, 212

2 Plato Legg. X, 898 B — **6** vgl. Plato Phaed. 108 E — Plato Tim. 40 BC — **12** Röm. 1, 21 — **15** Plato Legg. V, 727 E — **16** Plato Tim. 22 B; vgl. I Kor. 14, 20 — vgl. Gal. 4, 9

1 *μόνον* B Al: < M | *ὑπειληφότων* M Al | *οἵων — τὰς* Z. 2 unleserl. O **2** *χαλδαϊκὰς* O: *αἰγυπτιακὰς* P: *Αἰγυπτίων καὶ Χαλδαίων* M Ausgg., schwerl. ist *Αἰγυπτιακὰς καὶ Χαλδαϊκὰς* zu lesen | *ὑποθ. — ἀπεικά(ζεσθαι)* Z. 3 unleserl. O | *φάσκοντες* M | *γὰρ ὥ. σφ.* < M | *γὰρ] τοίνυν* C **2 f** Pl *σφαίρας ἐντόρνου ἀπεικασμένα φοραῖς* **3** *ἐκτόρν. στρ. ἀπ.* in Lücke in M | *ἐντόρνους* P: *ἐν τόρνῳ* C | *στροφὰς* C | *τὴν — τόπον* Z. 4 unleserl. O **3 f** *τῆς γῆς κ.* in Lücke in M, *κ. σημ.* < M **4** *σκοπὸν* M | *ἐπεχούσης* B Jh (*ἰχούσης* M): *ἔχουσιν* C | *περιφορᾶς — τυγχάνειν* Z. 6 außer (*ὁμ*)*οίας διαστ*(*άσεις*) unleserl. O **5** *ἀνάγκη* in Lücke in M | *φησίν* C M | *κατὰ] καὶ* C | *τ. ὁμ.* u. *ὄντ. — τυγχ.* Z. 6 Lücke in M **6** *περὶ* O 73 | *ἣν* P 208 **7** *περιδ . νεῖται* O, *περιδίνεται* P, *περιδείνεται* C | *προγενέστερον* P **8** *περιφερείας* C | *συνέστηκεν — φασί* Z. 10 < O P **9** *κύκλος δὲ* C | *δυνατὸν* C **10** *φασί* Bo: *φησίν* C Jh **11** *βάθος* undeutl. O | *εἰς χάος γὰρ ὄντως καὶ βάθος* C: *εἰς χ. γὰρ καὶ β . . ος ὄντως* O: *εἰς βάθος γὰρ καὶ χάος ὄντως* P Jh **12** *ὅτι] οἳ* O | *γνῶντες* C | *ὡς* u. *ἢ* unleserl. O **13** *διαλογισμοῖς* (w. e. sch. O) C: *λογισμοῖς* P | *αὐτῶν* nach *διαλ.* + C **14** (*ἐσκοτί*)*σθη ἡ* unleserl. O | *παρ' αὐτ*(*οῖς*) unleserl. O **15** (*σο*)*φῶν ὡς οὐδ*(*ὲν*) unleserl. O | *οὐδὲν — γηγ.* Pl | *. λ . . πίων* O | *γηγενὲς — οὐκ* Z. 16 unleserl. O | *γηγενοῦς* M Al: *γενέσθαι* C **15 f** *κ. πρεσβ. ὅθεν* < C **16** *ὄντως* undeutl. O: < C | (*ἐ*)*γνω*(*κότες*) unleserl. O

καθάπερ Ἕλληνες οἱ μύθοις μᾶλλον καὶ πλάσμασιν ἢ τέχνῃ τῶν
λόγων τὴν ἀλήθειαν χώσαντες καὶ τοῖς οὐρανίοις τὰς τῶν ἀνθρώ-
πων προσαρμόσαντες συμφοράς, οὐδὲν αἰσχύνονται καταγράφοντες
τὴν τῆς οἰκουμένης περιφορὰν γεωμετρικοῖς θεωρήμασι καὶ σχήμασι,
καὶ τὸν οὐρανὸν εἰδώλοις πτηνῶν καὶ νηκτῶν καὶ χερσαίων εἰση-
γούμενοι κεκοσμῆσθαι καὶ τὰς ποιότητας τῶν ἀστέρων ἐκ τῶν περὶ
τοὺς ἀρχαίους ἀνθρώπους συμφορῶν κατεσκευάσθαι, ὥστε τὰς τῶν
πλανητῶν αὐτοῖς κινήσεις ἐκ τῶν τοιούτων ἠρτῆσθαι σωμάτων.
εἱλίσσεσθαι γὰρ περὶ τὴν τῶν δώδεκα ζωδίων φύσιν φασὶ τοὺς ἀστέ-
ρας, ἑλκομένους τοῦ ζωδιακοῦ κύκλου τῇ φορᾷ, ὡς καὶ διὰ τῆς συγ-
κράσεως αὐτῶν ὁρᾶσθαι τὰ ἀποβαίνοντα πολλοῖς κατὰ τὰς πρὸς 213
ἀλλήλους αὐτῶν συναφείας τε καὶ ἀπορροίας, ἀνατολάς τε αὖ καὶ δύσεις.
σφαιροειδὴς γὰρ ὑπάρχων πᾶς ὁ οὐρανὸς καὶ κέντρῳ καὶ σημείῳ κατ᾽
αὐτοὺς τῇ γῇ χρώμενος, διὰ τὸ πάσας ἀπὸ τῆς περιφορᾶς τὰς προσ-
πιπτούσας εὐθείας ἐπὶ τὴν γῆν ἴσας ἀλλήλαις εἶναι, ὑπὸ τῶν περιεχόν-
των αὐτὸν διακρατεῖ⟨ται⟩ κύκλων· ὧν μείζων μὲν ὁ μεσημβρινὸς δοκεῖ,
καὶ δεύτερος ὁ εἰς ἴσα τέμνων μέρη καλούμενος ὁρίζων, τρίτος δὲ ὁ
τούτους ἐπιδιαιρῶν ἰσημερινός. παρ᾽ ἑκάτερα δὲ τούτου τροπικοὶ
δύο, θερινὸς καὶ χειμερινός· καὶ ὁ μὲν πρὸς τοῖς ἀρκτίοις, ὁ δὲ πρὸς
τοῖς νοτίοις. κατὰ δὲ τούτων ὁ λεγόμενος ἄξων, περὶ ὃν αἵ τε
Ἄρκτοι, ὅ τε ἀνταρκτικὸς ἔξωθεν τῶν τροπικῶν. καὶ αἱ μὲν Ἄρκτοι 214

1 οἱ undeutl. O | μᾶλλον (καὶ) πλά(σμ)ασιν unleserl. O | ἢ] τῇ C | τ.χνη O **2** τοῖς οὐρ. τὰς unleserl. O | οὐρανίοις C Al, vgl. S. 105, 3: οὐρανοῖς P Jh **3** οὐδὲν O Po Cb Jh: οὐδὲ P C | κα(ταγράφον)τες unleserl. O **4** περιφέρειαν vermutet Cb **4f** (σχήμ)ασι κ. τὸν unleserl. O **5** καὶ vor τὸν < M Al **5f** (εἰσηγούμ)ενοι unleserl. O **6** κεκοσμεῖσθαι C **7** κατασκευάσασθαι C **8** τῶν vor τοιούτων + O | ἠρτεῖσθαι C **9** φύσιν P 208ᵛ **10f** συγκρ.] γηράσεως C **11** ὑποβαίνοντα C | τῆς vor κατὰ + P | τὰς] τά? C **12** συναφὰς C | τε undeutl. O **13** σφεροειδὴς C | ὑπάρχων πᾶς unleserl. O | ὁ πᾶς P Jh | κ(έν)τρῳ (καὶ) σ. κατ᾽ unleserl. O **13f** κατ᾽ αὐτοῦ C **14** χρώμενος undeutl. O | διὰ — περι(φορὰς) unleserl. O | ἀπὸ τ.] τὰς M Al **14f** προπτούσας C **15** τὴν — περ(ιεχόν)των αὐ(τὸν) Z. 16 unleserl. O | γῆν < C | ἴσας] εἰς C **16** διακρατεῖται Jh | (κ)ύ(κ)λων — εἰ(ς) Z. 17 unleserl. O | κύκλον M | μεσημερινὸς P Jh **17** εἰς < C | (τέ)μνων — ἰ(ση)μερι(νό)ς Z. 18 unleserl. O **18** τοῦτον M Al | ἑκάτερα — πρὸ(ς) Z. 19 unleserl. O | δὲ < C **19** ὁ θερ. M Al | ταῖς ἄρκτοις C | (ἀρκτ)ίοις — παντὸς S. 102, 2 unleserl. O **20** κατὰ δὲ] μέρεσιν in Lücke M Ausgg. | λεγ.] χειμερινὸς M Al | αὔξων C **21** ἀνταρκτ. ἔξωθεν C: ἀρκτικὸς ἔμπροσθεν P Al | ἔχων τὸν τροπικὸν in Lücke M Ausgg.

περὶ αὐτὰς στρεφόμεναι καὶ βρίθουσαι τὸν διὰ τῶν πόλων ἄξονα τὴν τοῦ παντὸς ἀπεργάζονται κίνησιν κόσμου, κατὰ τὰς ἀλλήλων ἰξύας ἔχουσαι τὰς κεφαλὰς καὶ ἄχραντοι τοῦ καθ᾽ ἡμᾶς ὁρίζοντος οὖσαι, τῷ τὸν ζωδιακὸν κύκλον πάντων ἐφάπτεσθαι τῶν κύκλων, λοξὴν ποιούμενον τὴν κίνησιν· εἶναί τε ἐν αὐτῷ ζωδίων ἀριθμόν, ἃ καλεῖται δωδεκατημόρια δώδεκα, ἀπὸ Κριοῦ τὴν ἀρχὴν ἔχοντα μέχρι τῶν Ἰχθύων· ἃ κατηστερίσθαι παριστᾶσιν ἐχεμύθοις αἰτίαις· τὸν μὲν Κριὸν φάσκοντες τὸν τὴν Ἕλλην εἶναι τὴν Ἀθάμαντος διακομίσαντα καὶ Φρίξον εἰς Σκύθας, τὸ δὲ Βούκρανον, εἰς τιμὴν Διός, τοῦ τὴν Εὐρώπην ταύρου διαπεραιώσαντος εἰς τὴν Κρήτην· καὶ τὸν καλούμενον | δὲ Γαλαξίαν κύκλον, ὃς τὴν ἀρχὴν ἀπὸ τοῦ συνδέσμου τῶν 215 Ἰχθύων ἐπὶ τὸν Κριὸν ποιεῖ, ἐκ τῶν τῆς Ἥρας μαζῶν Ἡρακλεῖ προχυθῆναι λόγος Διὸς ταγαῖς. ὥστε κατ᾽ αὐτοὺς πρὸ τῆς Εὐρώπης καὶ Φρίξου καὶ τοῖν Διοσκούροιν καὶ τῶν ἄλλων ζωδίων τῶν ἐξ ἀνθρώπων καὶ θηρίων καταστερισθέντων οὔπω γένεσις ἦν, ἀλλὰ χωρὶς γενέσεως ἐβίωσαν ἡμῶν οἱ παλαιότεροι. ἐπιχειρητέον γὰρ μή πως τὸ ψεῦδος ἰσχύσωμεν ὥσπερ ἰατροὶ φαρμάκοις τῶν λόγων ἀμβλύνοντες ἰατικοῖς σβέσαι, τῇδε σκοποῦσαι τὴν ἀλήθειαν.

XV. *Εἰ* κρεῖσσον ἦν τὸ ὑπὸ γένεσιν εἶναι τοὺς ἀνθρώπους, ὦ σχέτλιοι, τοῦ μὴ εἶναι, δι᾽ ἣν αἰτίαν οὐκ αὐτόθεν, ἀφ᾽ οὗπερ τὸ γένος

16 De resurr. I, 27, 4 — **17** Symp. S. 140, 3f

1 *αὐτὰς* P (M?), *αὐτὰ* C, *αὐτὸν* Al | *κ. βρίθ.*] *μέσον ἔχουσι* in Lücke M Al | *τὸν — πόλων* in Lücke M | *πολλῶν αὔξωνα* C | *ἄξωνα* P (nicht B) **2** *ἀπεργ.* O 73v: *ἐργάζεται* C **3** *ἡμᾶς* unleserl. O **4** *οὖσαι — κύκλον*] *οὓς ἄτοπον κύκλον ζωτικὸν* C | *τῷ . . κύκλον* < Po Cb Jh | *ἐφάπτεσθε* B | *τ. κύκλ.* undeutl. O **5** *ποιούμενος* C | *(κ)ίνησι(ν)* unleserl. O **6** *δωδεκατημόρια* < C | *(ἀ)πὸ* unleserl. O | *ἔχοντα* P 209 **7** *κατηστερῖσθαι* O, *κατηστερῆσθαι* P, *καταστερεῖσθαι* C | *παριστῶσιν* O, *παρίστησιν* P C | *ἐχε . . θοις* O: *ἔχει μύθοις* C **8** *φασ . . ντες* O | *τ. Ἕ.*] *Ἑλλήνην* C | *διακοσμήσαντα* C **9** *φρῖξον* w. e. sch. O | *εἰς Σκ.* undeutl. O | *τὴν* < C **10** *(διαπερα)ιώσαντος* unleserl. O **10f** *(καλού)μενον* unleserl. O **11** *δὲ* < C Al | *ὃς* unleserl. O | *τοῦ* < O? **12** *ἐκ*] *ἀπὸ* P Jh | *τὸν . . μαζὸν* P **13** *λόγος* < C | *σταγαῖς* C **14** *φ . ίξον* O | *τοὺς Διοσκ.* C | *διοσκόροιν* P C (nicht B) **15** *θηρῶν* P Ausgg. | *καταστερισθ . ντων* O, *κατηστερησθέντων* P, *κατηστερισθέντων* B, *καταστερησθέντων* C zuerst, *καταστερισάντων* M Al | *γένεσιν ἦν* B **16** *οἱ* unleserl. O | *μὴ* < P **17** *τὸν λόγον* C | *ὥσπερ ἰατρικοῖς* unter Streichung von *ἰατικοῖς* Z. 18 Wd **17f** *ἀμβλύναντες* P Jh **18** *οἱ ἰατρικοῖς* C; *ἰατρικοῖς* B | *τήνδε* C | *(σκοπο)ῦσαι* unleserl. O, *σκοπούντων* Al, *σκοποῦντες* C **19** *τὸ ὑπὸ*] *τόπου* C **20** *διὰ τίνα αἰτ.* richtig Wd | *(οὔ)περ* undeutl. O (*οὗ* M): *οὗ περὶ* C **20f** *ἔφυ τὸ γένος* P Jh: *τοῦ ἑνὸς ἔφυ* C

ἔφυ τὸ τῶν | ἀνθρώπων, γένεσις ἦν; εἰ δὲ ἦν, τίς χρεία τῶν ὑπό- 216
γυιον καταστερισθέντων, Λέοντος, Καρκίνου, Διδύμων, Παρθένου, Ταύρου, Ζυγοῦ, Σκορπίου, Κριοῦ, Τοξότου, Ἰχθύων, Αἰγόκερω, Ὑδροχόου, Περσέως, Κασσιοπείας, Κηφέως, Πηγάσου, Ὕδρου, Κόρακος, Κρατῆρος, Λύρας, Δράκοντος, καὶ τῶν ἄλλων, ἐξ ὧν εἰσηγεῖσθε κατακοσμηθέντων τοὺς πολλοὺς κατειληφέναι τὴν μαθηματικὴν ταύτην, μᾶλλον δὲ καταθεματικήν, πρόγνωσιν; ἤτοι οὖν καὶ ἐπὶ τῶν ἔμπροσθεν γένεσις ἦν, καὶ μάταιος ἡ τούτων σύστασις, ἢ οὐκ ἦν, καὶ εἰς τὴν κρείσσονα κατάστασιν καὶ διαγωγὴν ὁ θεὸς τὸν βίον μετέστησε, τῶν ἔμπροσθεν χείρονα βιωσάντων χρόνον. ἀλλὰ κρείττους οἱ | πα- 217
λαιότεροι τῶν νῦν, ὅθεν καὶ χρυσοῦν ἐκλήθησαν γένος. οὐκ ἄρα γένεσις. εἰ ὁ ἥλιος καθιππεύων τοὺς κύκλους καὶ ἐπιπορευόμενος ἐτησίοις τὰ ζώδια περιόδοις τὰς μεταβολὰς ἀποτελεῖ καὶ τὰς τροπὰς τῶν καιρῶν, οἱ πρὸ τοῦ καταστερισθῆναι τὰ ζώδια γεγονότες καὶ κοσμηθῆναι τούτοις τὸν οὐρανὸν πῶς διήρκεσαν, μηδέπω θέρους, μετοπώρου, χειμῶνος, ἔαρος διακεκριμένων, δι᾽ ὧν ἡ τοῦ σώματος αὔξεται καὶ συγκρατεῖται φύσις; ἀλλ᾽ ἐξήρκεσαν καὶ πολυχρονιώτεροι γεγόνασι καὶ ῥωμαλεώτεροι παρὰ τοὺς νῦν, ὁμοίως καὶ τότε διευθύναντος τοὺς καιροὺς τοῦ θεοῦ. οὐκ ἄρα ἐκ τοιούτων ὁ οὐρανὸς

10 Plato Phileb. 16 C

1 *τὸ* vor *τῶν* + O | *ἡ δὲ ἦν τῆς χρείας* C | *εἰ* unleserl. O **1 f** *. πογυιον* O, *ὑπόγυον* P, *ὑπογυίων* C **2** *(κατ . στερι)σθέντων* unleserl. O, *κατηστερησθέντων* P, *κατηστερισθέντων* B, *λάθρα ἀστερισθέντων* C | *Καρκίνου, Δι(δύμων)* unleserl. O **3** *σκορ . . ου* O | *(Κρ)ιοῦ — Ἰ(χθύων)* unleserl. O | *Κριοῦ* < C | *αἰγοκέρωτος* O: *αἰγοκέρου* P C **4** *ὑδριχώου* C | *Περσέως — Πηγάσου* unleserl. O | *κασσιεπείρας* P, *κασσιεπείας* B, *κασιεπίας* C | *ὕδρας* O **5** *κράτερας* C | *(Λύ)ρας — εἰση(γεῖσθε)* unleserl. O | *ἐξ* P 209ᵛ | *ἡγεῖσθε* M Al **5 f** *(κατακοσμηθέν)των — μαθηματι(κὴν)* Z. 6 unleserl. O | *καταχ.* C Wd: *κατακοσμηθέντας* O P Jh **6** *πόλους* M Al **7** *καταθεμ. — ἐπὶ* unleserl. O **8** *γένεσις — ἔμπρ(οσθεν)* Z. 10 unleserl. O | *τούτων σύστ.*] *τοιαύτη δόξα* M Al **9** *διαμονὴν ὁ θ.* M Al **10** *τὸν ἔμπρ.* C | *χείρονα* O 74, *χείρωνα* B **10 f** Pl *οἱ . . παλαιοὶ κρείττονες ἡμῶν* **12** *ἡ γένεσις* P **13** *ἐτησ.*] *στασίαις* C | *τὰ ζ(ώδια)* unleserl. O | *τὰς* < O | *ἀ . . τελεῖ* O **14** *καταστερηθῆναι* P | *τὰ — κοσμηθῆναι* Z. 15 < C **15** *δι . ρκ . . αν* O | *θέρο . ς* C **16** *μετωπώρου* B | *διακεκ . . ένων* O, *διακεκρημένου* C **17** *ἐξήρκεσαν* M Al: *ἐ . . ρκεσαν* O, *ἔξησαν* P, *ἔζησαν* B C | *πολυχρωνιώτεροι* C **18** *(γεγόν)ασι* unleserl. O | *ῥωμαλαιότεροι* P C **18 f** *διευθύνοντος* O **19** *ὁ οὐρ. ἐκ τοιούτ.* C | *ἐκ* + C Wd | *τῶν* vor *τοιούτ.* + O | *. . . . ύτων* O (*πάντων* M)

πεποίκιλται σχημάτων. εἰ ὁ »ἥλιος καὶ ἡ σελήνη καὶ« | τὰ »ἄλλα 218
ἄστρα«, τὰ εἰς διορισμὸν καὶ φυλακὴν ἀριθμῶν χρόνου γεγονότα
καὶ κόσμον οὐρανοῦ καὶ τροπὰς καιρῶν, θεῖά ἐστι καὶ κρείττονα τῶν
ἀνθρώπων, ἀνάγκη καὶ κρείττονα βίον καὶ μακάριον αὐτὰ καὶ εἰρη-
νικὸν καὶ πολλῷ τοῦ ἡμετέρου βίου διαλλάττοντα δικαιοσύνῃ καὶ
ἀρετῇ διάγειν, κινούμενα κίνησιν εὔτακτον καὶ εὐδαίμονα. εἰ δὲ τὰς
τῶν θνητῶν συμφορὰς καὶ κακοφροσύνας αὐτὰ τεκταίνεται καὶ ἐνερ-
γεῖ, περὶ τὰς ἀσελγείας ἀσχολούμενα καὶ τὰς μεταβολὰς καὶ τροπὰς
τοῦ βίου ἄρα ἀθλιώτερα τῶν ἀνθρώπων ἐστίν, εἰς τὴν γῆν βλέ-
ποντα καὶ τὰς ἐπικήρους καὶ ἀθέσμους πράξεις καὶ μηδὲν κρεῖττον
τῶν ἀνθρώπων διάγοντα, εἴ γε τῆς ἐκείνων | ἀπορροίας καὶ κινή- 219
σεως ὁ ἡμέτερος ἤρτηται βίος.

XVI. *Εἰ* πᾶσα πρᾶξις χωρὶς ἐπιθυμίας οὐ γίνεται, οὐδὲ μὴν ἐπι-
θυμία χωρὶς ἐνδείας, ἀνενδεὲς δὲ τὸ θεῖον, ἀνεννόητον ἄρα πονηρίας.
καὶ εἰ ἡ τῶν ἄστρων φύσις ἐγγυτέρω τέτακται τοῦ θεοῦ, κρείσσων
οὖσα τῆς τῶν κρεισσόνων ἀνθρώπων ἀρετῆς, ἀνεννόητα κακίας ἐστὶ
καὶ ἀνενδεῆ τὰ ἄστρα. καὶ ἄλλως· πᾶς ἡμῖν ὁμολογήσει τῶν

1 Gen. 1, 16 — **2** Plato Tim. 38 C — **3** Plato Epinom. 981 E — **13** vgl. Plato Symp. 200 A. Pol. II, 381 C — **14** De res. III, 18, 4

6—17 Phot. Bibl. 237 S. 311|b, 5—16

2 *τὰ* < C | *εἰς — χρόνου* Pl | *φυλακὴν*] *φυξὶ* (viell. aus *φυλακὴν*) O, *φυσικὴν* a. Rd. M, im Text wie O **3** *τρο|πὰς* P 210 **4** *καὶ* vor *ἀνάγκη* + P **5** *τὸν ἡμέτερον* P C | *βίου* + O | *διαλλάσσοντα* C **6** *εὔ . . κτον* O | *εἰ*] mit *ὅτι ἀναιρῶν τοὺς εἱμαρμένην δοξάζοντάς φησιν* beginnt Ph | *δὲ* < Ph **7** *αὐτὰ*] *τὰ ἄστρα* Ph **7 f** *καὶ ἐνεργεῖ* < Ph **8** *ἀσελγεία* . O | *ἀσχολ.* (+ nach *βίου* Z. 9) *κ. τ. μεταβ.* < Ph | *με(τ)α(β)ολὰς* unleserl. O | *τὰς* vor *τροπὰς* Z. 9 + O **9** *ἄρα ἀθλιότερα* C | *τῶν ἀ . ων* O | *εἰσὶν* C | *εἰς — βίος* Z. 12] *ὅτι οὐ μόνον αὐτὰ τῶν κακῶν ἐρῶσιν, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἀνθρώπους ἀναγκάζουσιν ταῦτα πράττειν* Ph | *εἰς* unleserl. O **9 f** *γῆν β(λέπ)οντα* unleserl. O **10** *ἐπικείρους* C | *ἀθ . . μους* O | *πράξις* B | *μηδὲν κρεῖττον* unleserl. O **10 f** *τῶν ἀνθρ. κρεῖττον* C **11** *(ἀν)θρώπων διάγ(οντα)* unleserl. O | *γε* undeutl. O | *καὶ — πρᾶξις* Z. 13 unleserl. O **13** *ἔτι εἰ* Ph | *πᾶσα — ἐνδείας* Z. 14 C auch in K Bl. 158r | *ἐπιθ. — ἐνδείας* Z. 14 unleserl. O **14** *ἀνεν . . ες* O | *ἄρα — φύσις* Z. 15 unleserl. O **15** *καὶ εἰ ἡ*] *ἡ δὲ* Ph | *ἀστέρων* C | *τοῦ* vor *θεοῦ* + O | *κρείσσων — ἀνθρώπων* Z. 16 unleserl. O **16** *(ἀνενό)ητα — ἀστέρας* S. 105, 1 unleserl. O | *ἀνεννόητον* Al **16 f** *ἄρα καὶ ἀνενδ. ἐστὶν* Ph | *εἰσὶν καὶ* C: *εἰ δὲ* (*δὲ* 2. Hd.) M Al **17** *ἄστρα*] es endet Ph | *ἄλλος πᾶς* C **17 f** *τῶν πεπιστευμένων* C: *τῶν πρεσβευόντων* M Al

πεπεισμένων τὸν ἥλιον καὶ τὴν σελήνην καὶ τοὺς ἀστέρας εἶναι θεῖα,
καὶ μακρὰν ἀπῳκίσθαι κακίας καὶ τῶν γηγενῶν πράξεων, ἀνεπίδεκτα
πάθους ἡδονῆς ὄντα καὶ λύπης· οὐ γὰρ προσεῖναι τοῖς οὐρανίοις
τοιαύτας ὀρέξεις βδελυκτάς. εἰ δὲ τούτων ἐκτὸς καὶ ἀνενδεῆ πεφύ-
κασι, πῶς τοῖς ἀνθρώποις ἃ μὴ αὐτὰ βούλονται καὶ ὧν ἐκτός εἰσι 220
τεκταίνονται; οἱ διοριζόμενοι μὴ εἶναι τὸν ἄνθρωπον αὐτεξούσιον,
ἀλλ' ἀνάγκαις ἀφύκτοις εἱμαρμένης λέγοντες οἰακίζεσθαι καὶ ἀγρά-
φοις προστάγμασιν, εἰς αὐτὸν ἀσεβοῦσι τὸν θεόν, παρεκτικὸν τῶν
ἀνθρωπίνων αὐτὸν κακῶν καὶ ποιητὴν εἰσηγούμενοι. εἰ γὰρ τὴν
τῶν ἀστέρων ἅπασαν κυκλικὴν κίνησιν ἐμμελῶς αὐτὸς ἀφράστῳ
σοφίᾳ καὶ ἀνεννοήτῳ διέπει, κατευθύνων τὸν οἴακα τῆς οἰκουμένης,
οἱ δὲ ἀστέρες τὰς ποιότητας τῆς κακίας καὶ τῆς ἀρετῆς ἐκτελοῦσι
τῷ βίῳ, ἀνάγκης δεσμοῖς τοὺς ἀνθρώπους ἕλκοντες εἰς ταῦτα,
αἴτιον τῶν κακῶν τὸν θεὸν ἀποφαίνονται καὶ δότην. ἀλλ' ἀναί-
τιος πᾶσι πάσης βλάβης | ὁ θεός. οὐκ ἄρα γένεσις. πᾶς ὅστις 221
κἂν βραχὺ συνετὸς ὁμολογήσει τὸ θεῖον δίκαιον, ἀγαθόν, σοφόν,
ἀληθές, ὠφέλιμον, ἀναίτιον κακῶν, ἀσύμπλοκον πάθους καὶ πᾶν
ὅ τι τοιοῦτον. καὶ εἰ οἱ δίκαιοι κρείσσους εἰσὶ τῶν ἀδίκων καὶ
ἔστιν αὐτοῖς ἡ ἀδικία βδελυκτή, χαίρει δὲ ὁ θεὸς τῇ δικαιοσύνῃ, δί-

11 vgl. Plato Polit. 272 E — De res. I, 37, 2 — **14** Plato Tim. 42 D — De res. I, 36, 3. 38, 4. De autex. 9, 4 — **16** Plato Phaedr. 246 E — **19** vgl. Plato Pol. I, 352 A B

1 τὸν < C | εἶναι O 74ᵛ **2** καὶ vor μακρὰν < C | ἀπῳκίσθαι] ἄνω κεῖσθαι C | π.άξεων O **2f** (ἀνε)πίδεκ(τα) π(ά)θου(ς ἡδο)ν(ης) unleserl. O **3** λύπης undeutl. O **3f** οὐρ. τοιαύ(τας) unleserl. O **3** οὐρανίοις B: οὐρανοῖς P M Al **4** .δ..τάς O | εἰ P 210ᵛ | ἀνενδιῆ unleserl. O **5** πῶς τ. ἄνθρ. unleserl. O | καὶ ὧν ἐκτ(ὸς) unleserl. O [ὦ C | καὶ nach εἰσι + P **6** διο(ριζομ)ενοι μ(ὴ) unleserl. O | δὲ ὁριζόμενοι Cb Jh | τὸν ἄνθρ. vor μὴ εἶναι P Jh | ἀ(ν)θρ. unleserl. O | αὐτε(ξο)ύ(σ)ι(ον) unleserl. O **7** ἀλλὰ C | (ἀ)νάγκ(αις ἀ)φύκτοις εἱμαρμ. unleserl. O **8** π(ροσ)τ(ά)γμασι(ν) unleserl. O **8f** αὐτὸν τῶν ἀνθρ. P Jh **9** ἀ(ν)θρωπίνων unleserl. O | αὐτῶν C | ποιητὴν unleserl. O | εἰ..γ..μενοι O | τὴν < C **10** ἅπασαν unleserl. O: πᾶσαν C: Lücke in M | ἐ..ελῶς O | αὐτοῖς C **14** τὸν θεὸν . . καὶ < C | δώτην P **15** πᾶσι < O | ὅστις] ὅς ἐστι C **15f** συνεστὼς ὁμολογῇ C **16** Pl τὸ θ. σοφ., ἀγ. | τὸν θεὸν C | ἀγαθόν, δίκαιον P | (σ)οφόν unleserl. O **17** ἀληθῆ C **17f** πᾶν ὅ(τι) unleserl. O **18** ὅ τι] εἴ τι 2. Hd. M Al | τοιοῦτο P C | (κρ)είσ(σ)ους unleserl. O | ἀ...ων O **19** αὐτοῖς sehr undeutl. O | ἀδικ.] κακία C | βδελυκτή — ἀδικία S. 106, 1 < B | εἰ χαίρει δὲ C | δὲ unleserl. u. ὁ < O | ..καιοσύνη O

καιος ὤν, στυγητὴ δὲ αὐτῷ ἡ ἀδικία, ἐναντίον οὖσα καὶ ἐχθρὸν τῇ δικαιοσύνῃ, οὐκ ἄρα ἀδικίας αἴτιος ὁ θεός. — εἰ τὸ ὠφελοῦν πάντως ἐστὶν ἀγαθόν, ὠφέλιμον δὲ σωφροσύνη καὶ οἴκῳ καὶ βίῳ καὶ φίλοις, ἀγαθὸν ἄρα ἐστὶν ἡ σωφροσύνη. καὶ εἰ ἡ σωφροσύνη φύσει ἀγαθόν, ἀκολασία δὲ ἐναντίον σωφροσύνῃ, τὸ δὲ ἐναντίον τῷ ἀγαθῷ κακόν, κακὸν ἄρα ἡ ἀκο|λασία. καὶ εἰ ἡ ἀκολασία φύσει 222 κακόν, κατὰ ἀκολασίαν δὲ μοιχεῖαι γίνονται καὶ κλοπαὶ καὶ ὀργαὶ καὶ φόνοι, φύσει ἄρα κακόν ἐστιν ὁ ἀκόλαστος βίος· τὸ δὲ θεῖον παθῶν ἀσύμπλοκον. οὐκ ἄρα γένεσις. — εἰ οἱ σώφρονες βελτίους εἰσὶ τῶν ἀκρατῶν καὶ ἔστιν αὐτοῖς ἡ ἀκρασία βδελυκτή, χαίρει δὲ ὁ θεὸς τῇ σωφροσύνῃ, παθῶν ἀνεννόητος ὤν, στυγητὴ ἄρα καὶ τῷ θεῷ ἡ ἀκρασία. ὅτι δὲ ἡ κατὰ σωφροσύνην πρᾶξις, ἀρετὴ οὖσα, κρείττων ἐστὶ τῆς κατὰ ἀκρασίαν, κακίας οὔσης, μαθεῖν ἔστιν ἀπὸ βασιλέων, ἀπὸ ἀρχόντων, ἀπὸ στρατηγῶν, ἀπὸ γυναικῶν, ἀπὸ τέκνων, ἀπὸ πολιτῶν, ἀπὸ δεσποτῶν, ἀπὸ οἰκετῶν, ἀπὸ παιδαγωγῶν, ἀπὸ διδασκάλων· ἕκαστος γὰρ τούτων καὶ | ἑαυτῷ καὶ τῷ κοινῷ ὠφέλιμος 223

2 Plato Pol. X, 608 E. Charm. 169 B — **6** Plato Gorg. 477 E — **8** Plato Gorg. 494 E

12—S. 107, 2 Phot. Bibl. 237 S. 311 b, 38—312 a, 2

1 *ὢν — α(ὐτῷ)* unleserl. O | *δὲ* < M Ausg. | *καὶ (ἐ)χθρὸ(ν)* unleserl. O **2** *(δικ)αιοσύνῃ — ἀδικίας* unleserl. O | *τὸ (ὠ)φελοῦν — σω(φροσύνῃ)* Z. 3 unleserl. O | *ὀφελοῦν* C **2f** *πάντως: ὄντως* M Al **3** *ἐστὶν] καὶ* M Al | *ὀφέλιμον* C | Pl *σωφροσύνην ὠφέλιμόν τι καὶ ἀγαθόν* | *βίῳ* unleserl. O **4** *φίλοις — εἰ ἡ σωφρ.* unleserl. O | *φιλίᾳ* M Al | *ἡ σωφρ. ἐστὶ* M Al | *καὶ εἰ — σωφροσύνῃ* Z. 5 < P C **5** *ἐναντ. σωφρ. — κα(κόν)* Z. 6 unleserl. O | *ἐναντίον* P 211 **5f** *τῷ ἀγαθῷ* < C **6** *κακὸν ἄρα — κακόν* Z. 7 < P | *καὶ εἰ — μο(ιχεῖαι)* Z. 7 unleserl. O | *καὶ εἰ ἡ ἀκολ.* < C **7** *κακόν* < C | *ἀκολασίαν* 2. Hd. in Lücke M | *κακῶν* vor *μοιχεῖαι* + C | *γί(νον)ται* unleserl. O: *γίγνονται* P | *κλοπαὶ — ἀκ(όλαστος)* Z. 8 unleserl. O | *ὀργαὶ κ.* 2. Hd. in Lücke M **8** *φύσει* < M Al | *ἆρα* P | Pl *ὁ τῶν κιναίδων βίος* | *βίος — βδελυκτή* Z. 10 unleserl. O **9** *κακῶν ἀσ. πέφυκεν* u. *βελτ. — ἀκολ.* (s. zu Z. 10) u. *γὰρ ὁ θ. τῇ σωφρ.* v. 2. Hd. in Lücke in M **9** *παθῶν] κακῶν* M Ausgg. | *ἀσύμπλ.] πέφυκεν* + M Ausgg. | *οὐκ ἄρα γέν.* < M Al | *οἱ σωφροσύνης* C **10** *ἀκρατῶν* P: *ἀκρατόρων* C: *ἀκολάστων* M Al Jh | *καὶ — βδελυκτή* < M (nicht Al) | *χαίρει* O 75 | *δὲ* unleserl. O: *γὰρ* M Al **10f** *θεὸς τῇ* unleserl. O **11** *τῷ* unleserl. O **12** *ὅτι]* wieder Ph | *δὲ* < Ph: *γὰρ* M Al | *πρᾶξις .. οὖσα .. οὔσης* Z. 13 < Ph | *ἐστὶν* u. *εἰσὶν* stets Ph **13** *κατ' ἀκρασίαν* C | *καὶ ἀπὸ βασ.* Ph **14** *. π . ἀρχ.* O | *ἀπὸ γυν.* < Ph | *(ἀ)πὸ τεκν(ῶ)ν* u. *πολιτῶν* Z. 15 unleserl. O **15** *ἀπὸ δεσποτῶν* < Ph | *ἀπὸ οἰ(κετῶν)* unleserl. O **15f** *ἀπὸ δι(δα)σκάλ(ων)· ἕκαστος* unleserl. O | *ἀπὸ διδ.* < Ph **16** *καὶ* vor *ἑαυτῷ* < Ph | *. . . νῷ* O | *ὀφέλιμος* C

γίνεται σωφρονῶν, ἀκολασταίνων δὲ καὶ ἑαυτῷ καὶ τῷ κοινῷ βλα-
βερός. καὶ εἰ ἔστι διαφορά τις κιναίδων καὶ ἀνδρῶν καὶ ἀκολάστων
καὶ σωφρόνων, καὶ ἔστι κρείσσων ἡ τῶν ἀνδρείων καὶ σωφρόνων,
χείρων δὲ ἡ τῶν ἐναντίων, οἱ δὲ τῆς κρείσσονος ἐγγύς εἰσι καὶ φίλοι
θεοῦ, οἱ δὲ τῆς χείρονος μακρὰν καὶ ἐχθροί, οἱ λέγοντες γένεσιν τὸ
αὐτὸ τὴν ἀδικίαν εἶναι καὶ τὴν δικαιοσύνην διορίζονται, κιναιδίαν
καὶ ἀνδρείαν, ἀκρασίαν καὶ σωφροσύνην, ὅπερ ἀδύνατον. εἰ γὰρ τῷ
κακῷ τὸ ἀγαθὸν ἐναντίον, τὸ δὲ ἄδικον κακόν, τούτῳ δὲ ἐναντίον
τὸ δίκαιον, τὸ δὲ δίκαιον ἀγαθόν, τὸ δὲ ἀγαθὸν ἐχθρὸν τοῦ κα|κοῦ, 224
ἀνόμοιον δὲ τὸ κακὸν τῷ ἀγαθῷ, ἕτερον ἄρα τὸ δίκαιον τοῦ ἀδίκου.
οὐκ ἄρα αἴτιος κακῶν ὁ θεός, οὐ χαίρει τοῖς κακοῖς — ὡς συνέστησεν
αὐτὸς ὁ λόγος — ἀγαθὸς ὤν. εἰ εἰσὶ δὲ πονηροί τινες, κατὰ ἔνδειαν
φρενῶν εἰσιν οὗτοι πονηροὶ καὶ οὐ κατὰ γένεσιν,

σφῇσιν ἀτασθαλίῃσιν ὑπέρμορον ἄλγε᾿ ἔχοντες.

εἰ τὸ ἀνελεῖν τινα καὶ φόνῳ τὰς χεῖρας αἱμάξαι γένεσις ἐργάζεται,
τοῦτο δὲ νόμος κωλύει, κολάζων τοὺς ἀλάστορας καὶ δι᾿ ἀπειλῆς
ἀπείργων τὰ τῆς γενέσεως δόγματα, οἷον τὸ ἀδικῆσαι, μοιχεύσασθαι,

2 vgl. Plato Gorg. 494 E — **8** vgl. Plato Pol. I, 353 E — **14** Odyss. 1, 34, vgl. ob. S. 99, 13

15—S. 109, 3 Phot. Bibl. 237 S. 311b, 16–37 — **15—S. 109, 15** SS Parall. S. 205 Holl

1 *γίνεται* undeutl. O: < P | *σωφρονῶν* unleserl. O | *ἀκολασταί . . . . ὲ* O: *ἀκολαστιῶν* C | *καὶ* vor *ἑαυτῷ* < Ph **1f** *τῷ κ. βλαβερός* unleserl. O | *βλαβερός*] es endet Ph **2** *καὶ* < C | *ἔστι* undeutl. O | *δ . αφορ .* O | *ἀνδρείων* O Ausgg. | *καὶ* vor *ἀκολάστων* + O **3** *(κρ)είσσων* unleserl. O | *ἡ τ. σωφρ. ἀνδρῶν* C | *ἀνδρῶν* P C **4** *οἱ δὲ* unleserl. O | *κρείττονος* C **5** *οἱ δὲ* O C: *καὶ οἱ* P Jh | *(ἐχ)θροί* unleserl. O | *οἱ* < C | *γέννεσιν* O **6** *εἶναι* nach *δικαιοσ.* O | *κιναιδείαν* B, *κιναίδειαν* C **7** *καὶ ἀκρασ.* C **8** *τ᾿ ἀγαθὸν* B Jh | Pl *ἀρετὴν . . δικαιοσύνην, κακίαν δὲ ἀδικίαν* | *τοῦτο* P Jh, *τούτου* C | *ἐναν|τίον* P 211v **9** *τῷ δικαίῳ* P Jh **11** *θεός*] eine unleserl. Bemerkung am Rd. in O, im Text *καὶ οὕτως. οὐκ αἴτιος κακῶν ὁ θεός* | *τῶν κακῶν* C | *ὁ θεός. εἰ ὁ θεὸς* C | *οὐ* P C: *οὐδὲ* O Ausgg. (vor *χαίρει*) | *ὡς*] *οὐ* O P | *συνίστησιν* O P Jh, ab. vgl. S. 110, 14 **12** *αὐτοὺς* O P: < C | *εἰ* < C | *τινες κατὰ ἔνδ.* unleserl. O **14** *. φῆσιν* O, *σφῆισιν* P, *σφίσιν* C | *ἔχοντες*] es endet C **15** *εἰ τὸ*] wieder Ph (*ἔτι εἰ* [[*εἰς* Ph b] *τὸ*) und C (K Vat. Bl. 98r), Lemma *ἐκ τοῦ αὐτοῦ.* Am Rand in P *ὅτι μὴ δυνατὸν γένεσιν ἑαυτὴν καταλύειν* | *καὶ — αἱμάξαι* < Ph | *τὰς — γένεσις* unleserl. O | *τ. χειρ.* in Lücke in M | *αἱμ. γέν.* < M **16** *(τ)οῦ(το) δὲ* unleserl. O | *ἀ(λ)άστ. — (ἀπείργ)ων* Z. 17 unleserl. O **17** *δόγματα* unleserl. O | *οἷον — φαρμακεῦσαι* S. 108, 1 < Ph | *ἀδικ. μοιχεύσασθ(αι)* unleserl. O | *μοιχήσασθαι* P, *μοιχεῦσαι* C

κλέψαι, φαρμακεῦσαι, ἐναντίον ἄρα νόμος γενέσει. ὅσα μὲν γὰρ γέ-
νεσις ὥρισε, ταῦτα νόμος κωλύει, ὅσα δὲ νόμος κωλύει, ταῦτα γέ|νεσις 225
ποιεῖν βιάζεται. πολέμιον ἄρα γενέσει νόμος. εἰ δὲ πολέμιον, οὐκ
ἄρα κατὰ γένεσιν οἱ νομοθέται νομοθέται· τὰ γὰρ ἐναντία δογματί-
ζοντες γενέσει γένεσιν λύουσιν. ἤτοι οὖν γένεσις ἔστι, καὶ οὐκ ἐχρῆν
εἶναι νόμους, ἢ εἰσὶ νόμοι, καὶ οὐκ εἰσὶ κατὰ γένεσιν. ἀλλὰ ἀμήχανον
χωρὶς γενέσεως φῦναί τινα καὶ διαπράξασθαί τι· οὐδὲ γὰρ τὸν δά-
κτυλον ἐξεῖναί φασι χωρὶς εἱμαρμένης κινῆσαί τινι. κατὰ γένεσιν ἄρα
καὶ Μίνως καὶ Δράκων καὶ Λυκοῦργος καὶ Σόλων καὶ Ζάλευκος
νομοθέται φύντες διετάξοντο τοὺς νόμους, ἀπαγορεύοντες μοιχείας,
φόνους, βίας, ἁρπαγάς, κλοπάς, ὡς οὐκ ὄντων τούτων καὶ γινομένων
κατὰ γένεσιν. εἰ δὲ κατὰ γένεσιν καὶ ταῦτα, οὐ | κατὰ γένεσιν οἱ νόμοι· 226
οὐ γὰρ ἂν αὐτὴ ὑφ᾽ ἑαυτῆς ἀνῃρεῖτο γένεσις, αὐτὴ ἑαυτὴν ἀκυροῦσα
καὶ αὐτὴ ἑαυτῇ μαχομένη, καὶ ἐνταῦθα μὲν ἀπαγορευτικοὺς μοιχείας
καὶ φόνων νόμους τιθεμένη καὶ τιμωρουμένη καὶ ἐπεξερχομένη τοὺς
κακούς, ἐνταῦθα δὲ φόνους καὶ μοιχείας ἐργαζομένη. ἀλλὰ τοῦτο

7 Alex. Aphrod. De fato c. 9. 35 S. 175, 7ff. 207, 4ff Bruns.

1 . . . μακ . υσαι O | ἐναντίον — γὰρ γέ(νεσις) Z. 1f unleserl. O | ἆρα P | ὁ vor νόμος + B Jh | ὅσα] ἃ C **2** (ταῦτα) νόμος — γένεσις unleserl. O | ὅσα δὲ] εἰ γὰρ M Al **2f** νόμος κωλύει, ταῦτα γένεσις ὥρισεν, ὅσα δὲ γέν. π. βιάζεται, ταῦτα ν. κωλύει Ph **3** (βιά)ζεται — δογματίζοντες Z. 4f unleserl. O | βιάζ. — γενέσει u. κατὰ γέν. Z. 4 in Lücke M | ἄρα τῆς γενέσεως πολέμιον ὁ M Al | τῇ γεν. C **4** ἄρα < C | οἱ νομ.] γεγόνασιν οἱ νόμοι in Lücke M Al | d. 2. νομοθέται + Ph Jh | καὶ γὰρ M Al **5** γενέσει O 75ᵛ | ἤτι C, εἴ τοι Al | καὶ οὐκ] ἢ οὐκ C | οὐ χρὴ Ph **6** εἶναι μόνους C? | νόμου(ς) u. νόμοι unleserl. O | οὐκ ἔστι C | ἀλλ᾽ P Jh **7** φ . ναι O | τινί τινα Ph | τι unleserl. O | γὰρ nach δάκτ. O **8** (ἐξεῖν)αι φασ(ὶ) unleserl. O | εἱμαρ(μένης) unleserl. O | τινι < P Ph | γένεσιν unleserl. O **8f** ἆρα καὶ P **9** Μήνωος C | Μίν. καὶ Ῥαδάμανθος Ph | (Ζ)ά(λ)ευκος unleserl. O **10** ν . μοθέται O: P 212 | (ἀπ)αγο(ρεύο)ν(τες μοι)χείας unleserl. O | ἀπαγορεύοντας Ph | μοιχείας — οἱ νόμοι Z. 12] κλοπὰς φόνους κ. τὰ ὅμοια, ἃ κατὰ γένεσιν ἐπισυμβαίνειν δογματίζουσιν. ὅπερ ἀδύνατον Ph **11** το(ύτ)ων unleserl. O | γενομένων C **12** κατὰ γέν. unleserl. O | καὶ vor ταῦτα < C | ταῦ . . O | κα(τὰ) γέν(εσιν) unleserl. O **13** οὐ — αὐτὴ] αὐτὴ γὰρ ἂν Ph | ὑφ᾽ C Ph: ἀφ᾽ O P | ἀναιρεῖτο C | ἡ vor γένεσις übergeschr. Ph^a Jh | αὐ . . O | ἀκυ(ροῦ)σα unleserl. O **14** καὶ — μαχομένη < Ph | αὐτὴ < C | (ἀπα)γορευτι(κ)οὺς unleserl. O **15** φόνων] τῶν ἄλλων Ph | καὶ τιμωρ. — κακούς Z. 16 < Ph | τιμωρ.] ἐπιτιμουμένη C **16** ἐνταῦθα — ἐργαζ. < Ph^b | φόνους] τοὺς νόμους Ph | τὰς μοιχ. C Ph **16f** ἀλλὰ τ. ἀδύν. < Ph

ἀδύνατον· οὐδὲν γὰρ ἀλλόκοτον αὐτὸ ἑαυτοῦ καὶ αὐτὸ ἑαυτῷ ἀπεχθανόμενον καὶ αὐτὸ ἑαυτὸ καταλῦον καὶ ἀσύμφωνον αὐτὸ ἑαυτῷ. οὐκ ἄρα γένεσις. — εἰ κατὰ γένεσιν πᾶν ὅ τί ποτ᾽ οὖν γίνεται καὶ ἔστι δίχα γενέσεως οὐδέν, ἀνάγκη καὶ τὸν νόμον γενέσει γεγονέναι. ἀλλὰ νόμος γένεσιν ἀναιρεῖ, διδακτὴν διδάσκων τὴν ἀρετὴν καὶ ἐξ ἐπιμελείας προσγινομένην, φευκτὴν δὲ τὴν κακίαν καὶ | 227 ἐξ ἀπαιδευσίας φυομένην. οὐκ ἄρα γένεσις. — εἰ τὸ ἀλλήλους ἀδικεῖν καὶ τὸ ὑπ᾽ ἀλλήλων ἀδικεῖσθαι γένεσις ποιεῖ, τίς χρεία νόμων; εἰ δὲ ἵνα τοὺς ἁμαρτάνοντας ἀμύνωνται, φροντίζοντος τοῦ θεοῦ τῶν ἀδικουμένων, ἄμεινον ἦν κακοὺς μὴ ποιῆσαι καθ᾽ εἱμαρμένην ἢ μετὰ τὸ ποιῆσαι νόμοις ἐπανορθοῦσθαι. ἀλλ᾽ ἀγαθὸς ὁ θεὸς καὶ σοφὸς καὶ τὰ κρείσσω ποιῶν. οὐκ ἄρα γένεσις. — ἤτοι ἀνατροφαὶ καὶ τὰ ἔθη τῶν ἁμαρτημάτων εἰσὶν αἴτια, ἢ τὰ πάθη τῆς ψυχῆς καὶ αἱ διὰ σώματος ἐπιθυμίαι. ὁπότερον δ᾽ ἂν τούτων ᾖ τὸ αἴτιον, ὁ θεὸς ἀναίτιος. — εἰ κρεῖσσόν ἐστι τὸ δίκαιον εἶναι τοῦ ἄδικον, διὰ τί τοιοῦ-

1 De autex. 12, 5 — 5 Plato Prot. 323 C — 6 vgl. Plato Tim. 86 E — 8 Alex. Aphrod. De fato c. 36 S. 208, 25 — 14 vgl. Plato Pol. X, 617E; vgl. Hipp. Refut. I, 19, 71

15—S. **111, 11** SS Parall. S. 206f Holl

1 *αὖ* vor *αὐτὸ* + Ph^a | *ἑαυτοῦ*] *ἑαυτὸ* Ph: *ἑαυτῷ* Jh | *καὶ αὐτὸ ἑ.* < Ph: *κατὰ τὸ αὐτὸ* C **1f** *ἑαυτοῦ ἀπεχθ.* P | *ἀπεχθ.*] *μαχόμενον* Ph **2** *καταλ.* — *ἑαυτῷ*] *καταλύειν σπεῦδον* Ph | *ἀσύμφρωνον* B, aber mit Punkten über d. *ρ*: *σύμφωνον* C | *ἑαυτοῦ* P, *ἑαυτό* C **3** *γένεσις*] es endet Ph | *ὅτί ποτε γίν.* B | *γίν.*] *γίγνεται* + C **4** *γεγονέ(ναι)* unleserl. O **5** *(γέ) . (ε)σι(ν)* unleserl. O | *ἀναιρεῖ* als Corr. 1. Hd. am Rd. (aus *ἀνηρεῖ*) in B: *ἀνερεῖ* C **5f** Pl *(τὴν ἀρετὴν) διδακτόν τε καὶ ἐξ ἐπιμελείας παραγίγνεσθαι* **5** *ἀρετ . ν* O | *καὶ* unleserl. O: < C **6** *ἐπιμ. προσγ.* unleserl. O | *γινομένην* C: *περιγινομένην* M Al | *ἐξ* — *γένεσις* Z. 7 unleserl. O **7** *(ἀδ)ικεῖν* — *τίς* Z. 8 unleserl. O | *καὶ* — *ἀλλήλων* Z. 8 2. Hd. in Lücke in M **8** *ποιεῖ*] *τέλει* M Al | *δ(ὲ ἵ)να* — *τοῦ* Z. 9 unleserl. O **9** *ἀμύνονται* P | *φροντ.* C 99: *τίζοντος* 2. Hd. M | *τοῦ* < M Al **9—14** *(ἀδ)ικου(μένων)* — *σώματος* außer *(εἱμαρμ)ένην* u. *(σο)φὸς καὶ* u. *τὰ ἔθη τῶν* unleserl. O **10** *κακ.*] *τὸ κακὸν* 2. Hd. M Al Jh | *καθ᾽* P 212^v | *καθ᾽* — *ποιῆσαι* Z. 11 wegen des Homöotel. < C **11** *νόμον ἐπιτεθεῖναι* 2. Hd. M Al **12** *οὐκ* — *ἀνατροφαὶ* u. Z. 13 *ἢ* — *αἱ* Lücke in M | *ἀναστροφὴ* C | *ἤθη* C **13** *αἰτίαι* M | *πάθη*] *ἤθη* C **14** *ἐπιθυμίαι* unleserl. O 76: *ἐπὶ σώματι* in Lücke M | *τὸ* unleserl. O **14f** *ὁ* (< O) *θεὸς ἀναίτιος* O C Ph vgl. Pl: *οἷς ἂν ᾖ αἴτιον* P: *οἷς ἂν ᾖ αἴτιον, θ. ἀναίτιος* Jh | *ἀναίτιος*] es endet C **15** *εἰ κρεῖσσον*] wieder C (K 99^r), ohne Lemma an das Vorige angereiht | *κρεῖσσόν* unleserl. O | *τὸ (δίκαι)ον* unleserl. O, Lücke in M | *ἄδικον* Kl: *ἀδίκου* O P C **15f** *(δι)ὰ τί (το)ιοῦτος* unleserl. O

τος αὐτόθεν ὁ ἄνθρωπος ἀπὸ τῆς γενέσεως οὐ γίνεται; εἰ δὲ | ὕστερον, 228 ὅπως ἀμείνων γενηθῇ, σωφρονίζεται μαθήμασι καὶ νόμοις, ὡς αὐτεξούσιος ἄρα σωφρονίζεται καὶ οὐχ ὡς ἐκ φύσεως ὢν κακός. — εἰ οἱ πονηροὶ πονηροὶ κατὰ γένεσιν πεφύκασι προνοίας ταγαῖς, οὐκ εἰσὶ μεμπτοὶ καὶ ἄξιοι τιμωρίας τῆς ἐκ τῶν νόμων, ζῶντες κατὰ τὴν οἰκείαν φύσιν, ἐπεὶ μὴ δεδύνηνται μεταβληθῆναι. — καὶ ἄλλως· εἰ οἱ ἀγαθοὶ κατὰ τὴν οἰκείαν φύσιν ζῶντές εἰσιν ἐπαινετοί, τῆς γενέσεως οὔσης αἰτίας τοῦ εἶναι τοὺς ἀγαθοὺς ἀγαθούς, οὐδὲ οἱ πονηροὶ ἄρα, κατὰ τὴν οἰκείαν φύσιν ζῶντες, αἰτιατέοι παρὰ δικαίῳ κριτῇ. καὶ εἰ χρὴ διαρρήδην εἰπεῖν, ὁ κατὰ τὴν προσοῦσαν αὐτῷ φύσιν ζῶν οὐδὲν ἁμαρτάνει· οὐ γὰρ ἑαυτὸν ἐποίησε τοιοῦ|τον, ἀλλ᾽ ἡ εἱμαρμένη, καὶ 229 ζῇ κατὰ τὴν ταύτης κίνησιν ἀγόμενος ἀφύκτοις ἀνάγκαις. οὐδεὶς οὖν κακός. ἀλλ᾽ εἰσὶ κακοί, καὶ ἡ μὲν κακία ψεκτὴ καὶ ἐχθρὰ τῷ θεῷ, ὡς συνέστησεν ὁ λόγος, ἡ δὲ ἀρετὴ προσφιλὴς καὶ ἐπαινετή, θεοῦ διατάξαντος νόμον τιμωρὸν τῶν κακῶν. οὐκ ἄρα εἱμαρμένη.

XVII. *Καὶ τί* τοσοῦτον ἐπιδιατρίβουσα τοῖς ἐλέγχοις εἰς μῆκος ἐξάγω τὸν λόγον, τὰ ἀναγκαιότερα καὶ χρήσιμα πρὸς πειθὼ καὶ συγκατάθεσιν τοῦ συμφέροντος ἐκθεμένη καὶ πρόδηλον πᾶσι καὶ ἐξ ὀλί-

9. 13 Alex. Aphrod. c. 36 S. 209, 17f. 210, 1f. 18f. 22f — **12** Plato Legg. IX, 873 C — **16** vgl. Symp. S. 121, 17f

1 (γεν)έσεως unleserl. O | γίγνεται P **2** ἀμείν(ων γενηθῇ) σωφ(ρο)νίζετ(αι) unleserl. O | ἀμείνω C **3** (σωφρον)ίζεται καὶ οὐχ (viell. stand noch mehr da) unleserl. O | ὡς οὐχ ὡς C: οὐκ P Jh | κα.ο. O | εἴπερ οἱ C **4** πον..οὶ π.νηροί O, nur Ein πονηροὶ C Al | γένεσ(ιν) — ταγαῖς unleserl. O | φύουσι P Jh: < M Al (O): οὐ φύσιν C | προνίας B | ταγ.] τάχα M **5** (τιμωρ)ίας — αὐτὴν (außer ς ἐκ) unleserl. O | κατ᾽ αὐτὴν τὴν οἰκ. B Jh **6** μηδὲ δύνανται C | (μεταβ)ληθῆναι unleserl. O | ἀ.λ.. O | ἀγα(θοὶ) unleserl. O **7** τῆς < C **7f** (οὔσ)ης αἰτ. τοῦ unleserl. O **8** ε..αι O | d. 2. ἀγαθοὺς u. οὐδὲ < C **9** οικει.. O | αἰτιαταῖοι P; οὐκ αἰτ. C **10** (δια)ρρ. unleserl. O **11** οὐ] οὐδὲ C **12** αὐτῆς κίν. C | Pl ἀφύκτῳ .. τύχῃ ἀναγκασθείς **13** κακοί P 213 | εἰ μὲν C **13f** τῷ θεῷ < P **13** τῷ < C **14** συνέστηκεν O: vgl. ob. S. 107, 11 | ἀρ..ὴ πρ..φιλὴς O **15** (τιμωρ)ὸν τ.(ν κακῶν) unleserl. O (wohl τιμωρὸν τῶν κ.), τιμωρητικὸν (τιμωρητὸν? M) τῶν κακῶν M Al, τιμωρῶν τὸν κακόν C: τῶν < P Jh **16** τί < P | ἐπιδιατρίβων C | (το)ῖς — εἰ(ς) unleserl. O | μ.κος O **17** ἀναγκαιότερα undeutl. O: ἀναγκαιότατα Al | καὶ < P Jh | χρήσιμα O C: χρησιμώτερα P: < Jh | πρὸς π unleserl. O **17f** συγκατάθ. — συμφέρ(οντος) unleserl. O | συγκατάβασιν Al **18** ἐκθέμενον C | καὶ < O | (πρόδ)ηλον — ὀλίγω(ν) Z. 18f unleserl. O | καὶ ἐξ] δι᾽ M Al

*γων τὴν διαφωνίαν τοῦ τεχνάσματος αὐτῶν ἐξεργασαμένη; ὥστε
διορᾶν καὶ ἐπαισθάνεσθαι τὴν πλάνην ἤδη καὶ παιδίον, | ὡς ἐφ᾽ ἡμῖν* 230
*ἐστι τὸ διαπράξασθαι τὸ καλὸν ἢ τὸ κακὸν καὶ οὐκ ἐν τοῖς ἀστράσι.
δύο γὰρ κινήσεε ἐν ἡμῖν ἐστόν· ἐπιθυμία πεφυκότε σαρκὸς καὶ ψυχῆς,
διαφέρετον ἀλλήλοιν. ὅθεν καὶ δύο ἐλαβέτην ὀνόματε· ἡ μὲν γὰρ
ἀρετῆς, ἡ δὲ κακίας. δεῖν δὲ τῇ καλλίστῃ καὶ χρυσῇ πείθεσθαι τῆς
ἀρετῆς ἀγωγῇ, τὰ βέλτιστα πρὸ τῶν φαύλων αἱρουμένους. — ἀλλὰ
περὶ τούτων ἅλις ἤδη, καὶ ἐφέξω τὸν λόγον. αἰδοῦμαι γὰρ μετὰ
τοὺς τῆς ἁγνείας λόγους καὶ ἐγκαλύπτομαι, τὰς τῶν μετεωρολόγων
ἢ ματαιοσκόπων ἀνθρώπων ἀναγκαζομένη δόξας εἰσηγεῖσθαι, οἳ τὸν
τῆς ζωῆς μετ᾽ οἰήσεως καταναλίσκουσι χρόνον, οὐδενὶ ἢ μυθικοῖς
ἐνδιατρίβοντες πλάσμασι.*

Ταῦτά σοι καὶ παρ᾽ ἡμῶν, ὦ δέσποινα Ἀρετή, ἀπὸ | θεορρήτων 231
συγκαθυφασμένα λόγων προσκομιζέσθω τὰ δῶρα.

ΕΥΒΟΥΛ. Ὡς λίαν ἀγωνιστικῶς ἡ Θέκλα καὶ ἐνδόξως, ὦ Γρηγόριον.

ΓΡΗΓΟΡ. Τί οὖν, εἰ αὐτῆς ἐκείνης ἀκηκόεις ῥύδην καὶ εὐτρόχῳ

2 vgl. Plato Symp. 204 B (Euthyd. 279 D) — **4** vgl. Gal. 5, 17 — **6** Plato Legg. I, 644 Ef — **8** Plato Polit. 287 A

1 *(δ.αφ)ωνίαν τ(οῦ)* unleserl. O | *. . . νάσματος* O, *τεχνήματος* B | *ἐξεργασάμενον* C | *ὥστε — ἤδη* Z. 2 unleserl. O **2** *καὶ εἰσορᾶν* C: *ἐξεῖναι* + 2. Hd. M Al | *καὶ εἰς αἰσθάνεσθαι* C: *καὶ θεᾶσθαι* 2. Hd. M Al | *τὴν — ὡς* < C | Pl *ἤδη καὶ παιδί* | *παιδίῳ* M Al, ? O | *ὡς — καλὸν* Z. 3 unleserl. O **3** *ἐστὶν καὶ τὸ διαπρ.* C | *ἢ καλὸν ἢ κακὸν* C | *ἐν — καλλίστ(η)* Z. 6 außer *ἐπ(ιθυ)μ(ία) πεφυ* und *(ἐ)λαβ(έτην)* unleserl. O **4** *δυοῖν γὰρ κινήσεων* C: Lücke in M | *ἔστον* B, *εἰσι* C | *ἐπιθυμίαι* C | *πεφυκότες* P Al: nach *ψυχῆς* C | *σαρκὸς — διαφ.* Z. 5 Lücke in M **5** *διαφερετῶν* C | *ἀλλήλων* C M, *ἀλλήλοις* Al | *λαβέτην* P M Al: *βλάβαι* C | *ὀνομασταὶ* C | *ἡ — ἀρετῆς* Z. 6 Lücke in M **5f** *τῆς μὲν ἀρ., τῆς δὲ* C **6** *δὲ τῇ?* O 76ᵛ **6f** Pl *ἀγωγὴν χρυσῆν . . δεῖν δὴ τῇ καλλίστῃ ἀγωγῇ τῇ τοῦ νόμου ἀεὶ συλλαμβάνειν* | *(πεί)θεσθαι — (π)ρὸ τῶν (φ)αύλων αἱρ.* unleserl. O **7** *βελτίω* M Al | *αἱρούμενος* C **8** Pl *καὶ τούτων μὲν ἅλις* | *(τ)ούτων — μετὰ* unleserl. O (außer *καὶ*) | *ἤδι* C **9** *τῆς* < O | *καὶ ἐγκ. — δέσπ(οι)να Ἀρε(τή)* Z. 13 außer *μυθ.* u. *ριβον* Z. 11f so gut wie ganz unleserl. O | *ἐκκαλυπτόμενος* C | *μεταιωρολόγων* Al **10** *ἀναγκαζόμενος* C | *ἐξηγεῖσθαι* C: *εἰσηγήσασθαι* Cb | *τὸν*] *τοὺς* C **11** *καταναλίσκουσι* C M Al: *ἀναλίσκουσι* P Jh | *χρόνους* C u. endet | *οὐδὲν* M Al **13** *ὦ* P 213ᵛ **14** *(συγκαθ)υφασμένα* unleserl. O | *(προσ)κομιζέσθω* unleserl. O **15** *ΕΥΒ.*] *Μεθ.* P, M a. Rand **15f** *ἐνδόξως, ὦ Γρηγ.* u. *ΓΡΗΓ.* Z. 17 unleserl. O **15** *ὦ* < M Al **17** *Γρηγόριον* P | *Ὅτι οὖν* P | *ἠκηκόεις* O **17f** *εὐτρόχῳ (τῇ γ)λώ(ττῃ)* unleserl. O

τῇ γλώττῃ μετὰ πολλῆς χάριτος καὶ ἡδονῆς διαλεγομένης; ὥστε ἀγασθῆναί τινα προσέχοντα, καὶ τῆς μορφῆς ἐπανθούσης τοῖς λόγοις, ὡς ἐνδιαθέτως καὶ τῷ ὄντι φανταζομένη περὶ ὧν ἀφηγεῖτο διετέλει, ὑπερυθραινομένης αὐτῇ τῆς ὄψεως αἰδοῖ· ὅλη γὰρ εἶναι πέφυκε λευκὴ καὶ σῶμα καὶ ψυχήν.

ΕΥΒΟΥΛ. Ὀρθῶς, ὦ Γρηγόριον, ταῦτα φῄς, καὶ οὐδὲν αὐτῶν ψεῦδος. ἔγνων γὰρ καὶ ἀπὸ τῶν ἄλλων ἀνδραγαθημάτων μῆτιν αὐτῆς, καὶ λέ|γειν ὅσα καὶ οἷα κατώρθωσεν, ὑπερβαλλούσης ἀγάπης 232
ἐπίδειξιν ποιουμένη Χριστῷ, καὶ ὡς διαπρεπὴς πολλάκις ἐφάνη τοῖς μεγάλοις καὶ πρώτοις ἄθλοις ὑπαντῶσα τῶν μαρτύρων, ἴσην τῇ προθυμίᾳ τὴν σπουδὴν κεκτημένη καὶ τῇ ἀκμῇ τῶν βουλευμάτων τὴν ῥώμην τοῦ σώματος.

ΓΡΗΓΟΡ. Ἀληθέστατα καὶ σὺ φῄς· ἀλλὰ μὴ διατρίβωμεν. τούτων γὰρ πέρι καὶ αὖθις ἔσται πολλάκις ἡμᾶς διαλέξασθαι. νῦν δὲ πρῶτον καὶ τῶν ἑξῆς παρθένων ἐξαγγεῖλαί με δεῖ σοι τοὺς λόγους, καθὼς ὑπέστην, μᾶλλον δὲ Τυσιανῆς καὶ Δομνίνας· αὗται γὰρ ἔτι περιλείπονται.

Λόγος Θ´.

Τυσιανή.

I. Ὡς οὖν ἀπεπαύσατο καὶ ἡ Θέκλα τοσαῦτα εἰποῦσα, ἔφη προστάξαι τὴν Ἀρετὴν ἡ Θεοπάτρα | τῇ Τυσιανῇ λέγειν· τὴν δὲ μειδιάσασαν ἔμπροσθεν αὐτῆς παρελθεῖν καὶ φάναι· Ὦ Ἀρετή, παρθενίας 233

1 vgl. Psal. 44, 2 — **8** Ephes. 3, 19 — **11** Paulusakten — **13** Plato Prot. 361 E — **20** Plato Prot. 328 D

2 (ἀγασθ)ῆναι unleserl. O | προσέχ O **3** φανταζομένης P, φανταζομένως Po Cb Jh **4** ὑπερ.] ραι undeutl. O | αἰδοῖ τῆς ὄψεως P Jh **6** *ΕΥΒ.* < P: Μεθ. B, u. am Rd. O **7** (ἀνδραγαθ)ημάτων unleserl. O | μῆτιν M Aussg.: μῆκος P, μῆ . . . O (am Schluß eher ν als ς) **8** καὶ λέγειν unleserl. O, καὶ < M Al | κατ(ώρθ)ωσεν unleserl. O | ὑπερβαλούσης O **9** ἐ(π)ίδει(ξιν) — καὶ unleserl. O | ποιουμένης P Al | καὶ vor ὡς < M | πολλ. — πρώτοις Z. 10 unleserl. O | πολλ.] παρθένη M, παρθένος Al **10** ἐν μεγ. M Al | (μαρτύρ)ων — καὶ Z. 11 unleserl. O **11** κεκτ.] ποιουμένη M Al | βουλ. — καὶ Z. 13 unleserl. O **13** (διατρ)ίβωμεν — πολλάκις Z. 14 unleserl. O **14** ἡμῖν M Al | νῦν — ἐξαγγεῖλαί Z. 15 unleserl. O **15** καὶ τῶν P 214 | σοι] es folgen noch mehrere unleserliche Zeilen in O, dann endet O **16** καθὼς M Al Jh: καθ' οὓς P | ὑπεθέμην M Al **18 f** Τυσιανή. Λόγος Θος nach φάναι P **19** P1 τοσαῦτα . . ἐπιδειξάμενος ἀπεπαύσατο

ἐρασταῖς ἐπέραστον καύχημα, κἀγὼ συναντιληψομένην μοι παραστῆναί σε παρακαλῶ, μή πως ἀπορήσω λόγων, ἅτε πολλῶν ἤδη καὶ παντοδαπῶν εἰρημένων. διὸ καὶ παραιτοῦμαι τὰ προοιμιώδη ταῦτα καὶ προκατασκευαστικὰ τῶν λόγων, ἵνα δὴ μὴ χρονίζουσα προσήκοντα τούτοις ἐφαρμόττειν αὐτῶν ἐκπέσω τῶν προκειμένων· οὕτως ἔνδοξόν ἐστιν ἡ παρθενία καὶ τίμιον καὶ μεγαλοπρεπές.

Ὁ θεὸς τὴν ἑορτὴν τῆς σκηνοπηγίας διδάσκων τῆς ἀληθινῆς τοὺς
ἀληθινοὺς | Ἰσραηλίτας, πῶς ἑορτάζειν δεῖ καὶ τιμᾶν ἐν τῷ Λευϊτικῷ 234
παρίστησι μᾶλλον τῶν ἄλλων ἁγνείᾳ φάσκων δεῖν τὴν ἑαυτοῦ σκηνὴν ἕκαστον κοσμεῖν. παραθήσομαι δὲ καὶ τὰ ἀπὸ τῆς γραφῆς, ἀφ᾽ ὧν ἀναμφισβητήτως δειχθήσεται πᾶσιν ὅσον καὶ θεῷ πρόσφορόν ἐστι καὶ προσφιλὲς τὸ κατόρθωμα τοῦτο τῆς ἁγνείας. »καὶ τῇ πεντεκαιδεκάτῃ ἡμέρᾳ τοῦ μηνὸς τοῦ ἑβδόμου, ὅταν συντελέσητε τὰ γεννήματα τῆς γῆς, ἑορτάσετε κυρίῳ ἑπτὰ ἡμέρας, καὶ τῇ ἡμέρᾳ τῇ ὀγδόῃ ἀνάπαυσις ἔσται. καὶ λήψεσθε τῇ πρώτῃ ἡμέρᾳ καρπὸν ξύλου ὡραῖον καὶ κάλλυντρα φοινίκων καὶ κλάδους ξύλου δασεῖς καὶ ἰτέας καὶ ἄγνου κλάδους ἐκ χειμάρρου, εὐφρανθῆναι ἔναντι κυρίου τοῦ θεοῦ
ὑμῶν ἑπτὰ ἡμέ|ρας τοῦ ἐνιαυτοῦ, νόμιμον αἰώνιον εἰς τὰς γενεὰς 235
ὑμῶν. ἐν τῷ μηνὶ τῷ ἑβδόμῳ ἑορτάσετε αὐτήν· ἐν σκηναῖς κατοικήσετε ἑπτὰ ἡμέρας. πᾶς αὐτόχθων ἐν Ἰσραὴλ κατοικήσουσιν ἐν σκηναῖς, ὅπως ἴδωσιν αἱ γενεαὶ ὑμῶν ὅτι ἐν σκηναῖς κατῴκισα τοὺς υἱοὺς Ἰσραὴλ ἐν τῷ ἐξαγαγεῖν με ὑμᾶς ἐκ γῆς Αἰγύπτου. ἐγὼ κύριος ὁ θεὸς ὑμῶν.« πάντως ὑπολήψονται οἱ Ἰουδαῖοι — ψιλῷ τῆς γραφῆς τῷ γράμματι περιπετόμενοι, ὥσπερ καὶ τὰ καλούμενα ψυχία τῶν λαχάνων τοῖς φύλλοις, ἀλλὰ μὴ τοῖς ἄνθεσι καὶ καρποῖς ὡς ἡ μέ-

2 Symp. S. 120, 31. Plato Symp. 198 B. 193 E — **8** Joh. 1, 47 — vgl. De res. II, 21 — **12** Lev. 23, 39—43 — **23** Symp. 3, 1. De lepra 14, 6. Orig. z. B. In Exod. hom. 3 S. 27, 7 Lomm. De princ. IV, 2, 6 (13); s. auch zu S. 115, 6

7 ff Phot. Bibl. S. 237 S. 312 a, 7—11

1 *καύχημα* am Rand als Corr. 1. Hd. in B, *κάλλος* (so auch Po) im Text **2 f** Pl *καὶ πῶς .. οὐ μέλλω ἀπορεῖν .. μετὰ καλὸν οὕτω καὶ παντοδαπὸν λόγον ῥηθέντα;* **2** *πολλῶν*] nicht *καλῶν* mit Pl **4** *δὴ* < Jh **7 ff** *Ὁ θεὸς*] Ph (*ὅτι — παρουσίᾳ* < Ph[b]) *ὅτι τὸ ἐν Λευϊτικῷ περὶ τῆς σκηνοπηγίας λεγόμενον εἰς τὴν ἐν τῇ β′ τοῦ κυρίου παρουσίᾳ ἐσομένην τῶν ἀνθρώπων ἀνάστασιν ἐκδέχεται, σκηνὴν ἑκάστου τὸ οἰκεῖον τιθεὶς* (*τιθεῖσα* Ph[a]) *σῶμα, τὰς δὲ ἑπτὰ ἡμέρας εἰς τύπον τῶν ἑπτὰ αἰώνων, καὶ τὰ ἄλλα* (*τ᾽ ἄλλα* Ph[b]) *ἀναλόγως* **11** *πρόσ|φορον* P 214[v] **13 f** *γενήματα* P **14** *ἑορτάσατε* P (? B) **16** *κάλυνθρα* P **20** *Ἰσραὴλ* v. 1. Hd. a. Rd. in B, im Text *Ἱερουσαλὴμ* **22** *ἐκαγαγεῖν* B **23** *πάντως* Cb: *πάντες* P **24** *ψυχία* (»Schmetterlinge; *ψύχιον* CI 6309 B« Kl): *φύκια* Po

λισσα — τούτους τοὺς λόγους καὶ ταύτας τὰς νομοθεσίας περὶ σκη-
νῆς τοιαύτης οἵας οὗτοι τεκταίνονται λελέχθαι, ὡς τοῦ θεοῦ χαί-
ροντος ταῖς ἐξιτήλοις κατακοσμήσεσιν, αἷς αὐτοὶ κατακο|σμοῦντες 236
συσκευάζουσιν ἐκ τῶν ἀκροδρύων, οὐ συνησθημένοι τῶν »μελλόντων
ἀγαθῶν« τὸν πλοῦτον. ὡς αὔρα ταῦτα καὶ σκιαὶ φασματώδεις, προ-
εξαγγέλλουσαι τὴν ἀνάστασιν καὶ πῆξιν τοῦ πεπτωκότος εἰς γῆν
ἡμῶν σκηνώματος, ὃ τῇ ἑβδόμῃ χιλιονταετηρίδι πάλιν ἀθάνατον
ἀπειληφότες ἑορτάσομεν τὴν μεγάλην ἑορτὴν τῆς ἀληθινῆς σκηνο-
πηγίας ἐν τῇ καινῇ καὶ ἀλύπῳ κτίσει, συντελεσθέντων τῶν τῆς γῆς
καρπῶν καὶ τῶν ἀνθρώπων μηκέτι γεννώντων καὶ γεννωμένων, ἀλλὰ
καταπαύσαντος ἀπὸ τῶν ἔργων τῆς κοσμοποιίας τοῦ θεοῦ. ἐπειδὴ
γὰρ ἐν ἓξ ἡμέραις ὁ θεὸς κατεσκεύασε τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν καὶ
συνετέλεσε πάντα τὸν κόσμον καὶ »κα|τέπαυσε τῇ ἡμέρᾳ τῇ ἑβδόμῃ 237
ἀπὸ τῶν ἔργων αὐτοῦ ὧν ἐποίησε, καὶ εὐλόγησε τὴν ἡμέραν τὴν
ἑβδόμην καὶ ἡγίασεν αὐτήν«, ἐντεῦθεν συμβολικῶς τῷ μηνὶ τῷ ἑβ-
δόμῳ, ὁπόταν ἤδη συντελεσθῶσιν οἱ καρποὶ τῆς γῆς, ἑορτάζειν προσ-
τασσόμεθα τῷ κυρίῳ, ὃ δή ἐστιν, ὁπόταν ὁ κόσμος οὗτος συντελεσθῇ
τῇ ἑβδόμῃ χιλιονταετηρίδι, ὅτε ὡς ἀληθῶς ὁ θεὸς συντελέσας τὴν
οἰκουμένην ἐφ᾽ ἡμῖν »εὐφρανθήσεται«. νῦν γὰρ ἀκμὴν ἔτι πάντα
δημιουργεῖται τῇ διαρκεῖ βουλήσει αὐτοῦ καὶ ἀνεννοήτῳ δυνάμει,
ἀναδιδούσης ἔτι τῆς γῆς τοὺς καρπούς, καὶ τῶν ὑδάτων συναγο-
μένων »εἰς τὰς συναγωγάς«, καὶ τοῦ φωτὸς ἔτι διαχωριζομένου, καὶ
τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ἀνθρώπων ἔτι δημιουργουμένου, καὶ τοῦ ἡλίου »εἰς
ἀρχὰς« ἀνατέλλοντος »τῆς ἡμέρας« | καὶ τῆς σελήνης »εἰς ἀρχὰς« ἔτι 238
»τῆς νυκτός«, καὶ τῶν τετραπόδων καὶ θηρίων καὶ ἑρπετῶν ἐκ τῆς
γῆς ἀναδιδομένων καὶ πτηνῶν καὶ νηκτῶν ἐκ τῆς ὑγρᾶς οὐσίας.
τότε δὲ ὁπόταν συντελεσθῶσιν οἱ καιροὶ καὶ παύσηται ὁ θεὸς ἐργα-
ζόμενος ταύτην τὴν κτίσιν, τῷ ἑβδόμῳ μηνί, τῇ μεγάλῃ τῆς ἀναστά-

2 De res. II, 21, 1 — **4** Hebr. 10, 1 — **5** Symp. ob. S. 83, 21f — **6** Amos 9, 11; vgl. Barn. 15, 4. 5. — **10** vgl. Mt. 22, 30 — **12** Gen. 2, 2 — **18** Symp. S. 120, 14 — **19** Psal. 103, 31 — **21ff** Gen. 1, 11. 9. 4. 28. 16. 24. 20. Plato Polit. 272 A — **27** Gen. 2, 2; vgl. Symp. S. 15, 18ff

1 ταύτας < V Cb Jh **2** ὡς P 215 **4** συνησθ.] η auf Rasur P **7** χιλιονταεταιρίδι P (nicht B) **8** ἑορτάζομεν P **9** vielleicht ἀλύτῳ mit Cb Jh, vgl. Pl Tim. 41 B ἄλυτοι; auch De res. II, 21, 4 αἰωνίους ἡμῶν τὰς σκηνὰς οὐκέτι . . λυθησομένας, aber s. zu S. 119, 30 u. De res. I, 55, 1 ἄλυπον ἀνάπαυσιν, weiteres im Index (Plato, Polit. 272 A ἄλυπον) **18** χιλιονταεταιρίδι P, χιλιονταετερίδι B **19** νῦν P 215v | τὰ vor πάντα + Po Cb Jh **27** παύσεται P wie S. 15, 21f, aber schwerlich ursprünglich

σεως ἡμέρα, ἑορτὴ συγκροτεῖται τῷ κυρίῳ τῆς σκηνοπηγίας ἡμῶν,
ἧς εἰσιν ἐν τῷ Λευϊτικῷ τὰ λεγόμενα σύμβολα καὶ τύποι, ἃ ἐξιχνεύ-
οντας χρὴ νοεῖν τὴν ἀλήθειαν γυμνήν. »τῶν δέ« γάρ »ἀκούσας«
φησί »σοφὸς σοφώτερος ἔσται, νοήσει τε παραβολὴν καὶ σκοτεινὸν
λόγον, ῥήσεις τε σοφῶν καὶ αἰνίγματα.« ὅθεν αἰσχυνέσθωσαν οἱ
Ἰουδαῖοι, τὰ βάθη τῶν γραφῶν μὴ συν|ησθημένοι καὶ πάντα σωμα- 239
τικὰ τὸν νόμον ἡγούμενοι καὶ τοὺς προφήτας εἰρηκέναι, ἅτε τῶν
κοσμικῶν ἐφιέμενοι καὶ τὸν ἔξωθεν πλοῦτον τοῦ περὶ ψυχὴν προ-
κρίνοντες. διαιρουμένων γὰρ τῶν γραφῶν εἰς τὸν περὶ τῶν παρῳχη-
κότων καὶ μελλόντων τύπον, ἀποπηδήσαντες οἱ σχέτλιοι τῶν μελ-
λόντων ὡς παρῳχηκότων ἤδη τελοῦσι τοὺς τύπους, καθάπερ καὶ
ἐπὶ τῆς τοῦ προβάτου σφαγῆς, ἀνάμνησιν τῆς κατ᾿ Αἴγυπτον τῶν
πατέρων αὐτῶν γεγενημένης σωτηρίας ἡγούμενοι μόνην εἶναι τὸ
μυστήριον τοῦ προβάτου, ὁπότε πατασσομένων τῶν πρωτοτόκων
τῆς Αἰγύπτου αὐτοὶ διεσώθησαν, τὰς φλιὰς τῶν σφετέρων οἴκων
φοινίξαντες τῷ αἵματι· οὐκέτι δὲ καὶ τῆς σφαγῆς τύπον ἡγήσαντο
τοῦτο προδηλωτικὸν γεγονέναι | Χριστοῦ, οὗ αἱ κατησφαλισμέναι τῷ 240
αἵματι καὶ σφραγισθεῖσαι ψυχαί, τῆς οἰκουμένης ἐκπυρουμένης καὶ
τῶν πρωτοτόκων ὀλοθρευομένων τέκνων τοῦ Σατανᾶ, περισωθή-
σονται τῆς ὀργῆς, τῶν τιμωρητῶν ἀγγέλων ἐντραπησομένων τὴν
ἀπὸ τοῦ αἵματος ἐπ᾿ αὐτοῖς ἐκτετυπωμένην σφραγῖδα.

II. Καὶ ταῦτα μὲν οὖν ὡς ἐπὶ παραδείγματος εἰρήσθω δεικνυ-
ούσης, ὅτι τὰ παρόντα τύπους ἡγούμενοι τῶν ἤδη γεγονότων οἱ
Ἰουδαῖοι τῆς ἐλπίδος »τῶν μελλόντων« ἐξώκειλαν »ἀγαθῶν«, μηδὲ
τοὺς τύπους τῶν εἰκόνων βουληθέντες εἶναι προκαταγγελτικούς,
μηδὲ τὰς εἰκόνας τῆς ἀληθείας. ὁ μὲν γὰρ »νόμος« τῆς εἰκόνος ἐστὶ
τύπος καὶ σκιά, τουτέστι τοῦ εὐαγγελίου, ἡ δὲ εἰκών, τὸ εὐαγγέλιον,
αὐτῆς τῆς ἀληθείας. οἱ γὰρ παλαιότεροι καὶ ὁ νόμος τοὺς | τῆς 241
ἐκκλησίας προεξήγγειλαν ἡμῖν προφητεύοντες χαρακτῆρας, ἡ δὲ ἐκκλη-

2 Symp. 5, 7 S. 62, 9ff; vgl. De lepra 13. De sanguis. 9, 1 — **3** Prov. 1, 5. 6 — **6** De res. II, 21, 1. De cib. 8, 6. 10, 1. De lepra 14, 6. De sanguis. 1, 1. Tert., De res. 26. Orig., De princ. IV, 13. In Exod. hom. 5 u. anderw. — **11** Hipp., Seg. Jak. 12, 3 — **12** Exod. 12, 3. 6. 7. 12—14. 23; vgl. S. 68, 23 — **17** Apok. Joh. 7, 3. 14. 6, 16. 9, 4 — **19** Röm. 5, 9 — **24** Hebr. 10, 1 — **29** Symp. 5, 7. 8 S. 61, 21ff

26—28 Phot. Bibl. 237 S. 312a, 3—5

8 *καὶ τὸν* P 216 **13** *γεγενημένος* B **17** *τοῦτον* P **20** *ἐκτραπησομένων* Jh **21** *ἐντετυπομένην* B **22f** *δεικνυούσῃ*? Kl **25** *τῶν* P 216[v] **26** *ὁ μὲν*] Ph | *γὰρ* < Ph **26f** *τύπ. ἐστὶν κ. σκιὰ τ. εἰκόνος* Ph **27** *ἡ*] *εἰ* Ph b **28** *ἀληθ.*] *τῆς ἐσομένης ἐν τῇ δευτέρᾳ τοῦ κυρίου παρουσίᾳ* + Ph u. endet

σία τοὺς τῶν καινῶν αἰώνων. ὅθεν ἡμεῖς οἱ τὸν εἰπόντα Χριστὸν »ἐγώ εἰμι ἡ ἀλήθεια« δεξάμενοι τὰς μὲν σκιὰς καὶ τοὺς τύπους ἴσμεν πεπαυμένους, ἐπὶ δὲ τὴν ἀλήθειαν σπεύδομεν, τὰς ἐναργεῖς αὐτῆς εἰκόνας προκαταγγέλλοντες. »ἐκ μέρους γάρ« ἔτι καὶ ὡς »δι᾽ ἐσόπτρου« »γινώσκομεν«, ἐπεὶ μηδέπω »τὸ τέλειον« ἥκεν, ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν καὶ ἡ ἀνάστασις, εἰς ἡμᾶς, ὅτε »καταργηθήσεται τὸ ἐκ μέρους«. τότε γὰρ αἱ σκηναὶ πήγνυνται πάντων ἡμῶν, ὁπότε τῶν ὀστῶν συγκολλωμένων καὶ συμπηγνυμένων ταῖς σαρξὶν ἀνίσταται σῶμα. τότε τὴν ἡμέραν τῆς χαρᾶς ἑορτάζομεν κυρίῳ εἰλικρινῶς, ὁπότε τὰς σκηνὰς αἰω|νίους ἀποληψόμεθα, οὐκέτι θνηξομένας ἢ λυθησομένας 242 εἰς γῆν χώματος. ἦν γὰρ ἡμῶν καὶ πρόσθεν ἄπτωτος ἡ σκηνή· ἀλλὰ διὰ τὴν παράβασιν ἐσαλεύθη καὶ ἐκλίθη, τοῦ θεοῦ τὸ ἁμάρτημα λύσαντος θανάτῳ, ἵνα μὴ ἀθανάτως ἁμαρτωλὸς ὁ ἄνθρωπος ὤν, ζώσης ἐν αὐτῷ τῆς ἁμαρτίας, αἰωνίως κατάκριτος γενηθῇ. καὶ διὰ τοῦτο καὶ τέθνηκεν, οὐ γενόμενος θνητὸς ἢ φθαρτός, καὶ διεκρίθη τῆς σαρκὸς ἡ ψυχή, ἵνα νεκρωθῇ διὰ τοῦ θανάτου τὸ παράπτωμα, μηκέτι δυνάμενον ζῆν ἐν τῷ τεθνηκότι.

Ὅθεν ἀποθανόντος τοῦ παραπτώματος καὶ διεφθαρμένου πάλιν ἀθάνατος ἀνίσταμαι, καὶ ὑμνῶ τὸν θεὸν τὸν διὰ θανάτου τὰ τέκνα ἐκ θανάτου | σῴζοντα, καὶ ἑορτάζω νομίμως 243 αὐτῷ, κοσμήσασα τὴν σκηνήν μου τὴν σάρκα τοῖς ἔργοις τοῖς καλοῖς, ὥσπερ κἀκεῖ ταῖς πενταφώτοις αἱ παρθένοι λαμπάσιν. III. ἐξεταζομένη τῇ πρώτῃ τῆς ἀναστάσεως ἡμέρᾳ εἰσφέρω τὰ προστεταγμένα, εἰ κεκόσμημαι τοῖς τῆς ἀρετῆς καρποῖς, εἰ τοῖς κλάδοις τῆς ἁγνείας κατασκιάζομαι. νόει γάρ μοι τὴν ἀνάστασιν εἶναι τὴν σκηνοπηγίαν, νόει μοι καὶ τὰ εἰς τὴν σύνθεσιν παραλαμβανόμενα τῆς σκηνῆς τὰς πράξεις εἶναι τῆς δικαιοσύνης. λαμβάνω οὖν τῇ ἡμέρᾳ τῇ πρώτῃ τὰ ὑποτεταγμένα, οἱονεὶ τῇ ἡμέρᾳ ᾗ κρίνομαι, εἰ τὴν σκηνὴν ἐκόσμησά μου τοῖς προστεταγμένοις, εἰ εὑρίσκονται ταῦτα ἐν αὐτῇ, ἅπερ ἐνταῦθα μὲν ἐν τῷ κόσμῳ κτήσασθαι προστασσόμεθα,

2 Joh. 14, 6 — **4** I Kor. 13, 9. 12. 10 — **7** De res. II, 21, 2 — **9** vgl. Barn. 15, 7 — **11** Dan. 12, 2 — **13** De res. I, 32, 7. 38, 5. 42, 3. 43, 3. II, 6, 3. Theoph. Ad Autol. II, 26. Iren. Adv. haer. III, 23, 6 — **16** vgl. De res. III, 23, 4 — **22** Mt. 25, 7

7 f *τῶν ὀστῶν*, *ω* u. *ων* in *συγκολλ.* u. *μένων* in *συμπ.* auf Rasur in P **10** *ἀποληψώμεθα* B | *θνιξομένας* B **13** *μὴ* P 217 **22** *καλλοῖς* B, aber unter d. 2. *λ* ein Punkt **24** *κεκ.* corr. aus *κεκόσμηται* B

ἐκεῖ δὲ | προσφέρειν τῷ θεῷ. — ἴτε γὰρ καὶ τὰ ἑξῆς ἐπισκεψώμεθα. 244 »καὶ λήψεσθε ἑαυτοῖς τῇ πρώτῃ« φησίν »ἡμέρᾳ καρπὸν ξύλου ὡραῖον καὶ κλάδους ξύλου δασεῖς ⟨καὶ ἰτέας⟩ καὶ ἄγνου κλάδους ἐκ χειμάρρου, εὐφρανθῆναι ἐναντίον κυρίου τοῦ θεοῦ ὑμῶν.« καρπὸν ὡραιότατον ξύλου οἱ τὴν »καρδίαν ἀπερίτμητοι« Ἰουδαῖοι διὰ τὸ μέγεθος τὸ κίτριον ἡγοῦνται τυγχάνειν, οὐδὲ ἐγκαλύπτονται κιτρίῳ τὸν θεὸν λέγοντες τιμᾶσθαι, ᾧ »τὰ τετράποδα πάντα τῆς γῆς οὐκ εἰσὶν εἰς ὁλοκαύτωσιν ἱκανὰ καὶ ὁ λίβανος εἰς καῦσιν«. καὶ ὅλως εἰ τὸ κίτριον, ὦ ἀτεράμονες, ὡραῖον, διὰ τί μὴ καὶ ἡ σταφυλὴ μᾶλλον ὡραία; διὰ τί μὴ καὶ ἡ ῥόα; διὰ τί μὴ καὶ τὸ μῆλον | καὶ τὰ ἄλλα ἀκρόδρυα 245 τὰ μᾶλλον διαφέροντα τοῦ κιτρίου; ἀμέλει ἐν τῷ Ἄισματι τῶν ᾀσμάτων πάντων ὁ Σολομὼν τούτων ὡραίων μνημονεύσας τὸ κίτριον ἀπεσιώπησε μόνον. ἀλλὰ τούτων ἀπεβουκολήθησαν οἱ ἄφρονες μὴ νοήσαντες »τὸ ξύλον τῆς ζωῆς«, ὃ πρόσθεν μὲν ὁ παράδεισος ἔφερε, νῦν δὲ πᾶσιν ἀνεβλάστησεν ἡ ἐκκλησία, τὸν ὡραῖον καὶ εὐπρεπῆ τῆς πίστεως ποιοῦν καρπόν. — τοιοῦτον ἐληλυθότας καρπὸν τῇ πρώτῃ τῆς ἑορτῆς ἡμέρᾳ εἰς τὸ δικαστήριον ἡμᾶς κομίζειν δεῖ Χριστοῦ. ἐὰν μὴ τοιοῦτον σχῶμεν καὶ ἡμεῖς καρπόν, οὐ δυνησόμεθα συνεορτάσαι τῷ θεῷ, οὐ τευξόμεθα κατὰ τὸν Ἰωάννην τῆς πρώτης ἀναστάσεως· τὸ γὰρ ξύλον ἐστὶν ἡ πρωτότοκος πάντων σοφία. »ξύλον ζωῆς ἐστι τοῖς ἀν|τεχομένοις αὐτῆς« φησὶν ὁ προφήτης »καὶ τοῖς ἐπερει- 246 δομένοις ἐπ᾽ αὐτὴν ὡς ἐπὶ κύριον ἀσφαλής·« »ξύλον παρὰ τὰς διεξόδους πεφυτευμένον τῶν ὑδάτων, ὃ τὸν καρπὸν αὐτοῦ δώσει ἐν καιρῷ αὐτοῦ«, διδασκαλία καὶ ἀγάπη καὶ σύνεσίς ἐστιν, ἐν καιρῷ προσήκοντι τοῖς ἐπὶ τὰ ὕδατα τῆς ἀπολυτρώσεως ἀφικνουμένοις διδομένη. — ὁ μὴ πιστεύσας Χριστῷ, μηδὲ τὴν ἀρχὴν αὐτὸν εἶναι, τὸ ξύλον τῆς ζωῆς, ἠσθημένος, οὐκ ἔχων δεῖξαι τῷ θεῷ τῷ ὡραιοτέρῳ τῶν ὡραίων καρπῶν τὴν σκηνὴν αὐτοῦ κεκοσμημένην, πῶς ἑορτάσει; πῶς εὐφρανθήσεται; θέλεις γνῶναι τὸν ὡραῖον καρπὸν τοῦ ξύλου; ἐπίσκεψαι τοὺς λόγους τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, πῶς

2 Lev. 23, 40 — **5** Jerem. 9, 26 (Act. 7, 51) — **7** Jes. 40, 16 — **9ff** Hohel. 4, 3. 13. 5, 1. 7, 12 — **15** vgl. Iren. V, 20, 2. Hipp. In Dan. I, 17, 12. Ad Diogn. 12 — **17** II Kor. 5, 10 — **19** Apok. Joh. 20, 5. 6 — **20** vgl. Prov. 8, 22. Sir. 1, 4 — Prov. 3, 18 — **22** Psal. 1, 3

1 *ἐκεῖ* P 217^{v} **3** *καὶ ἰτέας* < P **10** *ῥόα* wie S. 84, 8: *ῥοιά* P **17** *ἡμέρα* P 218 **18** *καὶ ἡμεῖς σχῶμεν* B **20** *ξύλον*] *ζωῆς* + Jh, aber hier eine Ausdeutung von Lev. 23, 40 | *ἐστὶν — ζωῆς* < B **24** *καὶ ἀγάπη* < Cb Jh, aber s. S. 118, 22 **25** *τῆς* vor *ἐπὶ* st. vor *ἀπολυτρ.* P **28** *τῶν* verwischt in B **30** *ἐπίσκεψον* Po Cb Jh

εἰσιν | ὡραῖοι κάλλει »παρὰ τοὺς υἱοὺς τῶν ἀνθρώπων«. ὡραῖος 247
καρπὸς ἐβλάστησε διὰ Μωσέως ὁ νόμος· ἀλλ᾽ οὐχ οὕτως ἦν ὡραῖος,
ὡς τὸ εὐαγγέλιον. ἐκεῖνος μὲν γὰρ τύπος τις ἦν καὶ σκιὰ »τῶν μελ-
λόντων πραγμάτων«, τοῦτο δὲ »ἀλήθεια« καὶ ζωῆς »χάρις«. ὡραῖος
ἦν τῶν προφητῶν ὁ καρπός, ἀλλ᾽ οὐχ οὕτως ὡραῖος, ὡς ὁ ἐξ αὐτοῦ
γεωργούμενος τῆς ἀφθαρσίας.

IV. *»Καὶ λήψεσθε ἑαυτοῖς τῇ πρώτῃ ἡμέρᾳ καρπὸν ξύλου ὡραῖον*
καὶ κάλλυντρα φοινίκων«, λέγων τὴν ἄσκησιν τῶν θείων μαθημά-
των, οἷς ἐκκαθαίρεται καὶ κοσμεῖται ψυχὴ νικῶσα τὰ πάθη, ἀποσα-
ρουμένων ἀπ᾽ αὐτῆς καὶ ἐκβαλλομένων τῶν ἁμαρτημάτων. δεῖ γὰρ
καθαροὺς καὶ κεκοσμημένους ἥκειν εἰς τὴν ἑορτήν, ὥσπερ | κοσμήτρῳ 248
ταῖς ἀσκήσεσι καὶ μελέταις τῆς ἀρετῆς πεφιλοπονημένους· ὅτι μελέ-
ταις ἐπιπόνοις καὶ ἀσκήσεσι καθαιρόμενος ὁ νοῦς τῶν ἐπικαλυπτόν-
των αὐτὸν ἀλλοίων διανοημάτων ὀξυδερκεῖ πρὸς τὴν ἀλήθειαν,
καθάπερ καὶ ἡ χήρα τὸν κοδράντην ἐν τοῖς εὐαγγελίοις ἀνεύρατο
μετὰ τὸ σαρῶσαι τὸν οἶκον καὶ ῥῖψαι τὰ κόπρια, τὰ ἐπισκοτοῦντα
καὶ καλύπτοντα πάθη τὴν ψυχήν, τὰ ἀπὸ τῆς θρύψεως ἡμῶν καὶ
τῆς ἀμελείας πληθύνοντα. καὶ τοίνυν ὁ σπουδάζων εἰς τὴν ἑορτὴν
τῶν σκηνῶν ἐκείνων φθάσαι καὶ τοῖς ἁγίοις συγκαταλεχθῆναι πρῶ-
τον τὸν ὡραῖον τὴν πίστιν κτησάσθω καρπόν, εἶτα τὰ κάλλυντρα,
τὴν | ἄσκησιν καὶ μελέτην τῶν γραφῶν· εἶτα τοὺς ἐριθηλέας ἐφεξῆς 249
κλάδους τῆς ἀγάπης καὶ δασεῖς, οὓς καὶ μετὰ τὰ κάλλυντρα παρεγγυᾷ
λαμβάνεσθαι, κλάδους δασεῖς εὐθυβολώτατα τὴν ἀγάπην φράσας· τὸ
γὰρ δασὺ κατάκαρπον ὅλον ἐστὶ καὶ πυκνόν, μηδὲν ψιλὸν ἢ διάκενον
ἔχον, ἀλλὰ πάντα πεπληρωμένα, καὶ τοὺς ὅρπηκας καὶ τὰ στελέχη.
τοιοῦτον γάρ ἐστιν ἡ ἀγάπη, μηδαμόθεν ὑπόκενος ἢ ἄκαρπος οὖσα.
ἡ γάρ, »ἐὰν πωλήσω τὰ ὑπάρχοντά μου καὶ δώσω πτωχοῖς, καὶ ἐὰν
τὸ σῶμά μου πυρὶ παραδώσω, καὶ ἐὰν τοσαύτην πίστιν, ὥστε ὄρη
μεθιστᾶν, κτήσωμαι, ἀγάπην δὲ μὴ ἔχω, οὐδέν εἰμι.« ἡ ἀγάπη ἄρα
τὸ κατάκαρπόν | ἐστι καὶ δασύτατον ξύλον πάντων, ἡ γέμουσα καὶ 250
πεπληρωμένη τῶν χαρισμάτων. — εἶτα τί παραλαμβάνεσθαι βούλεται

1 Psal. 44, 2 — **3** Hebr. 10, 1 — **4** Joh. 1, 17 — **7** Lev. 23, 40 — **8** Symp. S. 8, 17. 59, 4. Plato Pol. VII, 527 D — **12** De lepra 18, 5; vgl. Symp. 5, 4 — **13** De lepra 9, 1 — **15** Luk. 15, 8 — **27** I Kor. 13, 3. 2

4 δὲ B, δ᾽ P | *ὡραῖος* P 218v **8** *κάλλυνθρα* stets P **8 f** Pl *μαθήμασιν . . ὄργανόν τι ψυχῆς ἐκκαθαίρεται* **9 f** *ἀποσαρκουμένων* P **10** *ἀπ᾽*] *ἐξ* B **14** *ὀξυδορκεῖ* P (nicht B) **21** *ἐριθηλέας* P 219 **25** *πεπλ.* Wd: *πεπληρωμένον* P **29** *ἔχων* B **31** *χαρίτων* Cb Jh

*καὶ ἕτερον; κλάδους ἰτεΐνους φησί, τὴν δικαιοσύνην ἰτεΐνους κικλή-
σκων κλάδους, ἀνθ᾽ ὧν οἱ δίκαιοι κατὰ τὸν προφήτην »ὡς ἀναμέσον
ὕδατος ἀνατέλλουσι χόρτος καὶ ὡς ἰτέα ἐπὶ παραρρέον ὕδωρ«, θάλ-
λοντες τῷ λόγῳ. καὶ ἐπὶ πᾶσι τοὺς ἀγνίνους ἐπικοσμοῦντας τὴν
σκηνὴν παρακελεύεται προσφέρεσθαι κλάδους διὰ τὸ φερώνυμον εἶναι
τὸ δένδρον τῆς ἁγνείας, ᾧ κατακοσμεῖται τὰ προειρημένα. ἐρρέτωσαν
οἱ ἀκολασταίνοντες νῦν καὶ διὰ τὰς ἑαυτῶν ἡδυπαθείας ἁγνείαν
ἀποδιωθούμενοι. πῶς γὰρ εἰς τὴν | ἑορτὴν συνεισελεύσονται Χριστῷ,* 251
*μὴ κοσμήσαντες ἑαυτῶν τὴν σκηνὴν κλάδοις ἁγνείας, τῷ θεοποιῷ
καὶ μακαρίῳ φυτῷ; ᾧ τοὺς εἰς τὴν ἄγυριν σπεύδοντας ἐκείνην καὶ
τὸν γάμον ἀναδήσασθαι δεῖ καὶ κατασκιάζεσθαι τὰς ὀσφύας. ἴτε γάρ,
ὦ καλλιπάρθενοι, τὴν γραφὴν αὐτὴν ἐπισκέψασθε καὶ τὰς ἐντολάς,
πῶς ὡς ἐπὶ συμπληρώματος τῶν προειρημένων κατορθωμάτων παρέ-
λαβεν ὁ λόγος τὴν ἁγνείαν, διδάσκων ὅσον διαπρεπὴς καὶ τριπόθη-
τος ἔσται τῇ ἀναστάσει καὶ ὅτι χωρὶς αὐτῆς οὐδεὶς τεύξεται τῶν
ἐπαγγελμάτων. ἣν ἐξαιρέτως γεωργοῦμεν ἡμεῖς αἱ παρθενεύουσαι
καὶ προσφέρομεν κυρίῳ. χρῶνται δὲ καὶ οἱ πρὸς τὰς ἑαυτῶν ἁγνεύ-
οντες γαμε|τάς, καὶ ὥσπερ ἀμφὶ τὸ στέλεχος κλῶνας αὐτῆς φέρουσι* 252
*βλαστήσαντας σωφροσύνην, τῶν ἄνω μὴ ἐφικνούμενοι καὶ μεγάλων
αὐτῆς ἐπιψαῦσαι κλάδων καθάπερ ἡμεῖς· ὅμως, εἰ καὶ μικρούς, οὐδὲν
ἧσσον προσφέρουσι δὴ καὶ αὐτοὶ κλῶνας ἁγνείας. οἱ δὲ οἰστρηλατού-
μενοι, κἂν μὴ πορνεύσωσιν, ἀλλὰ καὶ εἰς μόνην τὴν ἔννομον ἀδια-
στόλως ἐπιμίγνυσθαι θέλγωνται γαμετήν, πῶς ἑορτάσουσιν; πῶς εὐ-
φρανθήσονται, μὴ κοσμήσαντες τὴν σκηνὴν ἑαυτῶν, τὴν σάρκα, τοῖς
κλάδοις τῆς ἄγνου, μηδὲ εἰσακούσαντες τοῦ εἰρημένου »ἵνα καὶ οἱ
ἔχοντες γυναῖκας ὡς οἱ μὴ ἔχοντες ὦσιν«;*

V. *Διὰ τοῦτο πάντων μάλιστα τοὺς τῶν ἀγώνων ἐφιεμένους
καὶ μεγάλῃ φρονήσει χρωμέ|νους τὴν ἁγνείαν ἀμελητί φημι ⟨αἰν⟩εῖν* 253
*καὶ τιμᾶν ὡς ὠφελιμωτάτην καὶ ἐπίδοξον. ἐν γὰρ τῇ καινῇ καὶ
ἀλύπῳ κτίσει, ὃς ἂν ἁγνείας μὴ εὑρεθῇ κλάδοις κεκοσμημένος, οὐ*

1 Lev. 23, 40 — **2** Jes. 44, 4 — **8. 11** Mt. 25, 10 — **10** vgl. Symp. S. 83, 5. 94, 9 — **11** Luk. 12, 35 — **25** I Kor. 7, 29 — **28** Plato Symp. 212 B

1f *κλάδους ἰτεΐνους κικλήσκων* B Jh **6** *ἐρρέτωσαν* P 219v **11** *ἀναδήσασθαι* Po: *ἀναδέξασθαι* P: *ἀναδεῖσθαι* Cb Jh **12** *ὦ* < B Jh | *ἐπισκέψασθαι* P **22** *τὴν*] *καὶ* Cb Jh | *ἔννομον* P 220 **23** *ἑορτάζουσι* im Text B, corr. v. 1. Hd. am Rand **28f** Pl *διὸ δὴ ἔγωγέ φημι χρῆναι πάντα ἄνδρα τὸν Ἔρωτα τιμᾶν* **28** *ἀμελητί* V B | *αἰνεῖν* (od. *φιλεῖν* od. *ἀσκεῖν*) wie S. 129, 5 Bo: *δεῖν* P Jh; nach *δεῖν* sei etwa ein *ἀσκεῖν* ausgefallen Jh **30** *ἀλύπῳ*] *ἀλύτῳ* Cb Jh, aber vgl. oben S. 114, 9. De res. I, 55, 1. II, 15, 8

τεύξεται τῆς ἀναπαύσεως, μὴ πληρώσας τὴν ἐντολὴν τοῦ θεοῦ κατὰ τὸν νόμον, οὐδὲ εἰς τὴν γῆν ἐπιδημήσει τῆς ἐπαγγελίας, μὴ ἑορτάσας πρῶτον τὰς σκηνάς. οἱ γὰρ ἑορτάσαντες μόνοι τὴν σκηνοπηγίαν εἰς τὴν ἁγίαν καταίρουσι γῆν, ἀπάραντες ἀπὸ τῶν καλουμένων σκηνῶν, ἔστ᾽ ἂν εἰς τὸν νεὼν φθάσωσιν ἐλθεῖν καὶ τὴν πόλιν τοῦ θεοῦ, εἰς τὴν μείζονα καὶ ἐνδοξοτέραν προκόψαντες χαράν, καθὼς καὶ οἱ τύποι συνιστᾶσιν οἱ γεγονότες ἐπὶ Ἰουδαίων. ὥσπερ γὰρ ἐξελ|θόντες τῶν 254 ὅρων ἐκείνων τῆς Αἰγύπτου ὥδευσαν πρῶτον καὶ ἦλθον εἰς τὰς σκηνὰς κἀκεῖθεν ἀπάραντες πάλιν ἦλθον εἰς τὴν γῆν τῆς ἐπαγγελίας, οὕτω δὴ καὶ ἡμεῖς. ὁδεύσασα γὰρ ἐντεῦθεν καὶ ἐξελθοῦσα κἀγὼ τῆς Αἰγύπτου τούτου τοῦ βίου, ἔρχομαι πρῶτον εἰς τὴν ἀνάστασιν, τὴν ἀληθινὴν σκηνοπηγίαν, κἀκεῖ τοῖς καρποῖς τῆς ἀρετῆς πήξασα τὴν σκηνήν μου κεκοσμημένην, τῇ πρώτῃ τῆς ἑορτῆς ἀναστάσεως ἡμέρᾳ, τῇ κρίσει, συνεορτάζω τῷ Χριστῷ τὴν χιλιονταετηρίδα τῆς ἀναπαύσεως, τὰς ἑπτὰ καλουμένας ἡμέρας, τὰ σάββατα τὰ ἀληθινά. εἶτα αὖθις ἑπομένη τῷ διεληλυθότι »τοὺς οὐρανοὺς« Ἰησοῦ ἔρχομαι πάλιν καθάπερ κἀκεῖνοι μετὰ τὴν ἀνάπαυσιν τῆς σκηνοπηγίας εἰς τὴν γῆν τῆς ἐπαγγελίας, τοὺς οὐρανούς, | ἐν σκηναῖς μὴ ἀπομείνασα, τουτέστι 255 τοῦ σκηνώματός μου μὴ ἀπομείναντος τοιούτου, ἀλλὰ μετὰ τὴν χιλιονταετηρίδα μεταβληθέντος ἀπὸ τοῦ σχήματος τοῦ ἀνθρωπίνου καὶ τῆς φθορᾶς εἰς ἀγγελικὸν μέγεθος καὶ κάλλος· ἔνθα λοιπὸν ἀπὸ τοῦ θαυμαστοῦ τῆς σκηνῆς, ὦ παρθένοι, τόπου μετὰ τὸ συμπερασθῆναι τὴν ἑορτὴν τῆς ἀναστάσεως εἰς τὰ μείζω καὶ κρείττω διερχόμεθα, εἰς τὸν οἶκον αὐτὸν ἀναβαίνουσαι τὸν ὑπὲρ τοὺς οὐρανούς »τοῦ θεοῦ, ἐν φωνῇ ἀγαλλιάσεως καὶ ἐξομολογήσεως ἤχους ἑορτάζοντος«, καθώς φησιν ὁ ψαλμῳδός.

Τούτῳ κἀγώ, ὦ Ἀρετή, κατὰ τὴν ἐμαυτῆς, δέσποινα, δύναμιν δωροῦμαί σε τῷ πέπλῳ.

ΕΥΒΟΥΛ. Λίαν | ἀγωνιῶ, ὦ Γρηγόριον, κατ᾽ ἐμαυτὴν ἐννοουμένη 256 ἐν ὁποίῳ θορύβῳ νῦν ἄρα ἡ Δομνίνα ἦν, ταρασσομένης αὐτῇ τῆς καρδίας καὶ φοβουμένης μὴ ἀπορήσῃ λόγων καὶ ἐνδεέστερόν τι τῶν

5 Hebr. 12, 22. Apok. Joh. 21, 2 — **14** Barn. 15, 7 — Symp. S. 114, 18 — **16** Hebr. 4, 14 — **25** Psal. 41, 5 — **31** Symp. S. 113, 2. 121, 6. Plato Symp. 193 E

4 *ἀπαιρούμενοι* Cb **5** von *ἐστ᾽* an w. e. sch. v. neuer Hand B 149 ff **9** *πάλιν* P 220ᵛ **14** *χιλιονταεταιρίδα* hier u. Z. 20 P (nicht B) **19** *μου* nach *ἀπομ.* + P (nicht B) **22** *ὦ* Kl: *αἱ* P **22 f** *συμπερανθῆναι* B **25** *ἤχου* B **27** *Τούτῳ*] P 221 | *ἐμαυτὴν* B **29** *ον* in *Γρηγ.* auf Rasur in P | *ἐμαυτὸν* Jh | *ἐννοουμένα* P, *α*(?) auf Rasur: *ἐννοούμενος* Jh **30** *ἆρα* P | *αὐτῇ* Po Cb Jh: *αὐτῆς* P **31** Pl *ἐφοβούμην μὴ ἀπορήσωσι λόγων*

ἄλλων παρθένων ἀποφθέγξηται, τοσούτων ἤδη ῥηθέντων εἰς τὸ προκείμενον καὶ ποικίλων. εἰ οὖν εὔδηλος ἐγένετο κεκινημένη, φέρε καὶ τοῦτο περαίωσον· θαυμάζω γὰρ εἴ τι ἔσχεν εἰπεῖν τελευταία κεκληρωμένη.

ΓΡΗΓΟΡ. Τεταράχθαι μὲν αὐτήν, ὦ Εὐβούλιον, καὶ σφόδρα, ἔφη μοι ἡ Θεοπάτρα, οὐ μὴν ἠπορηκέναι λόγων. μετὰ ⟨δὲ⟩ τὸ παύσασθαι τὴν Τυσιανὴν ἡ Ἀρετὴ τὸν ὀφθαλμὸν εἰς αὐτὴν ἐπιβαλοῦσα, Δεῦρο δὴ καὶ σὺ θύγατερ, ἔφη, τὸν λόγον ἀπόδος, ἵνα | πληρώσωμεν ἐντελῆ 257
τὴν εὐωχίαν.

Λόγος ι'.

Δομνίνα.

I. Τὴν οὖν Δομνίναν ἐρυθριάσασαν ἐπιπολὺ μόλις ἀναπνεῦσαι καὶ εἰς εὐχὴν ἐξαναστᾶσαν τραπῆναι καὶ καλεῖν τὴν σοφίαν παραστῆναί οἱ βοηθόν. εὐξαμένη δὲ αὐτῇ θάρσος, φησίν, εὐθέως ἐγγίγνεται, καί τις αὐτὴν θεία ἀνακωχὴ κατέλαβε, καὶ ἔφη, Ὦ Ἀρετή, κἀγὼ παραλείψασα τὰς μακρολογίας τῶν προεξηγημάτων εἰς αὐτὰ τὰ προκείμενα κατὰ δύναμιν εἰπεῖν πειράσομαι, ἵνα δὴ μὴ τῷ μηκύνεσθαι τὰ πάρεργα πλείονα χρόνον ὧν ἕνεκα λέγονται παράσχω· ἡγοῦμαι γὰρ μέγιστον μέρος φρονήσεως εἶναι τὸ μὴ μακροὺς ἐκ πε|-
ριόδων πρὸ τῶν ἐπερωτηθέντων ποιεῖσθαι τοὺς λόγους κηλοῦντας 258
τὰ ὦτα, ἀλλ' αὐτόθεν εὐθέως περὶ ὅτου τὸ ἐπερώτημά ἐστιν ἄρχεσθαι. διὸ ἐνθένδε κἀγὼ κατάρξομαι· καιρὸς γάρ.

Οὐδὲν οὕτως ὀνῆσαι δυνήσεται πρὸς τὸ καλὸν τὸν ἄνθρωπον, ὦ καλλιπάρθενοι, ὡς ἁγνεία· τὸ γὰρ κάλλιστα καὶ ἄριστα διακυβερνηθῆναι τὴν ψυχὴν καὶ κηλίδων καὶ μιασμάτων καθαρὰν ἀπολου-

8 vgl. z. B. Plato Symp. 194 D — **15** vgl. Plato Phaedr. 245 A. Ion 536 C — **17** Symp. S. 110, 16f — **23** Plato Pol. X, 600 D — **24** Plato Pol. IX, 573 D

19—21 SS Parall. S. 207 Holl

3 *περαίωσαι* P, *περαίωσε* B **5** *Εὐβ.* auf Rasur in P, *Εὐβούλιε* Jh **6** *δὲ* + Kl **10f** *Δομνίνα. Λόγος ι̅τος* nach *ἔφη* Z. 15 in P **12** *ἀνανεῦσαι* P, aber vgl. S. 19, 6 u. De res. I, 27, 1 **14f** *ἐγγίγνεται* P: *ἐγγίνεσθαι* B Jh **15** *ἀνακωχὴ* über d. Lin. P: *κατοκωχὴ* Cb Jh, vgl. Pl Ion. *θείᾳ . . κατοκωχῇ* **16** *τῶν* P 221ᵛ | *προεξηγησαμένων*? Kl **19** *μέγ. μέρος ἡγοῦμαι* C (H = Hieros. s. Sep. 15), ohne Lemma **20** *ἐρωτηθέντων* Cb Jh | *ποιεῖσθαι*] *ἀποτείνεσθαι* viell. richtig C | *τοὺς* < C | *κηλοῦντες* C **21f** *ἄρχ.*] es endet C **22** *κατάρξομαι* < B **23** Pl *πρὸς ἀρετὴν ὀνῆσαι* (od. *ὀνεῖναι*) *ἀνθρώπους* **24f** Pl *διακυβερνᾷ τὰ τῆς ψυχῆς* **25f** *ἀπολουθῆναι* Bo: *ἀπολυθῆναι* P Jh

θῆναι τοῦ κόσμου. μόνη ποιεῖ τοῦτο καὶ ἐργάζεται ἁγνεία. ἀφ᾽ οὗ γὰρ ὁ Χριστὸς ἐδίδασκεν αὐτὴν ἀσκεῖν ἡμᾶς καὶ ἐμήνυσεν ἡμῖν τὸ ἀνυπέρβλητον κάλλος αὐτῆς, ἡ βασιλεία τοῦ πονηροῦ καθηρέθη, πρότερον ἀεὶ πάντας αἰχμα|λωτίζοντος καὶ δουλουμένου, ὡς μὴ τῶν 259 παλαιοτέρων εὐάρεστον γεγονέναι κυρίῳ τινά, ἀλλὰ πάντας ἐπικρατηθῆναι πταίσμασιν, οὐ σφόδρα τοῦ νόμου τῆς φθορᾶς ἀρκέσαντος ἐλευθερῶσαι τὴν ἀνθρωπότητα, μέχρις ἡ παρθενία διαδεξαμένη τὸν νόμον Χριστοῦ ταγαῖς τῶν ἀνθρώπων ἐβασίλευσεν. οὐ γὰρ ἂν οὕτως οἱ πρόσθεν εἰς μάχας καὶ φόνους καὶ ἔρωτας καὶ εἰδωλολατρείας συνελαύνοντο πολλάκις, εἰ ἦν αὐτοῖς ἡ ἐκ τῶν νόμων αὐτάρκης πρὸς σωτηρίαν δικαιοσύνη. νυνὶ δὲ τότε μὲν μεγάλαις καὶ πολλαῖς πολλάκις ἐνεφύροντο συμφοραῖς· ἀφ᾽ οὗ δὲ Χριστὸς ἐνηνθρώπησε καὶ παρθενίᾳ τὴν σάρκα κοσμήσας ὥπλισεν, ὁ ὠμοτύραννος ἄρχων τῆς ἀκρα|σίας ᾑρέθη καὶ εἰρήνη καὶ πίστις κρατεῖ, οὐκέτι τῶν ἀνθρώπων 260 ὡσαύτως τρεπομένων εἰς εἰδωλολατρείαν ὥσπερ καὶ πάλαι.

II. Ἀλλ᾽ ἵνα μὴ δόξω τισὶ σοφίζεσθαι καὶ ἀπὸ τῶν εἰκότων τεκμαίρεσθαι ταῦτα καὶ φληναφᾶν, ἐκ τῆς παλαιᾶς ὑμῖν, ὦ παρθένοι, κἀγὼ παρέξομαι διαθήκης ἔγγραφον προφητείαν, ὡς ἀληθῆ λέγω, τοὺς Κριτάς, ἔνθα φανερῶς ἡ βασιλεία τῆς ἁγνείας ἤδη προκατήγγελτο. φησὶ γάρ »πορευόμενα ἐπορεύθησαν τὰ ξύλα τοῦ χρῖσαι ἐφ᾽ ἑαυτῶν βασιλέα, καὶ εἶπαν τῇ ἐλαίᾳ· βασίλευσον ἐφ᾽ ἡμᾶς. καὶ εἶπεν αὐτοῖς ἡ ἐλαία· ἀφεῖσα τὴν πιότητά μου, ἣν ἐδόξασεν ὁ θεὸς καὶ οἱ ἄνθρωποι, πορευθῶ ἄρχειν τῶν ξύ|λων; καὶ εἶπαν τὰ ξύλα πάντα 261 τῇ συκῇ· δεῦρο βασίλευσον ἐφ᾽ ἡμᾶς. καὶ εἶπεν αὐτοῖς ἡ συκῆ· ἀφεῖσα τὴν γλυκύτητά μου καὶ τὸ γέννημά μου τὸ ἀγαθὸν πορευθῶ ἄρχειν τῶν ξύλων; καὶ εἶπαν τὰ ξύλα τῇ ἀμπέλῳ· βασίλευσον ἐφ᾽ ἡμᾶς. καὶ εἶπεν αὐτοῖς ἡ ἄμπελος· ἀφεῖσα τὸν οἶνόν μου, τὴν εὐφροσύνην τῶν ἀνθρώπων, πορευθῶ ἄρχειν τῶν ξύλων; καὶ εἶπαν τὰ

3 vgl. Ignat. Ad Ephes. 19 — **10** vgl. Gal. 3, 21 — **13** vgl. Symp. S. 136, 10 — **16** Symp. 1, 3 S. 11, 1ff — **20** Richt. 9, 8—15

20—S. 126, 19 Phot. Bibl. 237 S. 312a, 12—313a, 10

7 *διαδεξομένη* B **8** *οὕτως* P 222 **9** *εἰδωλολατρίας* P **10** *συνηλαύνοντο* P (nicht B) **12** *ἐνανθρώπισε* P (nicht B) **15** *εἰδωλολατρίαν* P **19f** *προκατηγγέλλετο* P **20** *φησὶ γάρ*] Ph *ὅτι ἀναγωγικῶς* (*ἀναλόγως* Ph[a]) *ἐκδέχεται τὸ εἰς τοὺς Κριτὰς εἰρημένον* etc. | *ἐπορεύοντο* Ph **21** *ἑαυτῶν* auch Ph | *εἶπον* stets d. Ausgg. | *ἐφ᾽ ἡμῶν* Ph **23** *πάντα* < Ph[b] **24** *σὺ βασίλ.* Ph | *ἐφ᾽ ἡμῶν* Ph **25** *γένημα* Ph **26** *τῇ* P 222[v] | *βασίλευσον — Λιβάνου* S. 123, 4] *κ. ἕως οὗ* (*κ. ἕ. οὗ* < Ph[a]) *εἶπαν τῇ ῥάμνῳ* (*τὴν ῥάμνον* Ph[a]) *καὶ ἑξῆς . φησὶν γάρ* Ph

ξύλα πρὸς τὴν ῥάμνον· δεῦρο βασίλευσον ἐφ᾽ ἡμᾶς. καὶ εἶπεν ἡ
ῥάμνος πρὸς τὰ ξύλα· εἰ ἐν ἀληθείᾳ χρίετέ με ὑμεῖς εἰς βασιλέα ἐφ᾽
ὑμᾶς, δεῦτε πεποίθατε ἐν τῇ σκέπῃ μου· εἰ μή, ἐξέλθῃ πῦρ ἐκ τῆς
ῥάμνου καὶ καταφάγῃ τὰς κέδρους τοῦ Λιβάνου.« ταῦτα δὲ ὅτι μὴ
περὶ ξύλων τῶν ἐκ γῆς φυομένων ἐλέχθη, σαφές· οὐ γὰρ ἂν ἑαυτοῖς 262
τὰ δένδρα τὰ ἄψυχα χειροτονήσοντα βασιλέα συνήρχοντο, ταῖς ῥίζαις
εἰς τὴν γῆν κατεστηλωμένα. ἀλλὰ πάντως περὶ ψυχῶν ἱστορεῖται
ταῦτα, αἵ, πρὸ τῆς ἐνανθρωπήσεως τοῦ Χριστοῦ καθυλομανήσασαι
τοῖς παραπτώμασιν, προσίασιν, οἶκτον αὐτῶν ἀξιοῦσαι λαβεῖν τὸν
θεὸν καὶ βασιλεῦσαι τὸν ἔλεον ἐπ᾽ αὐτὰς ἤδη καὶ τὴν εὐσπλαγχνίαν,
ἣν ἐλαίας τύπῳ παρέλαβεν ἡ γραφὴ διὰ τὸ ἀρωγὸν τὸ ἔλαιον σω-
μάτων εἶναι καὶ λυτήριον καμάτων καὶ πόνων, φωτός τε παρεκτικόν.
ἐλαίῳ γὰρ καταρδόμενον πᾶν τὸ λυχνιαῖον αὔξεται σέλας· λυτήριοι
δὲ καὶ οἱ τοῦ θεοῦ πάντως οἰκτιρμοὶ θανάτου καὶ ἁμαρτημάτων καὶ
ἀρωγοὶ τῆς ἀνθρωπότητος καὶ τοῦ τῆς καρδίας φωτὸς θρεπτικοί. 263
καὶ ἐπισκέψασθε μήποτε τὰς ἀπὸ τοῦ πρωτοπλάστου μέχρι τοῦ
Χριστοῦ καθεξῆς ἡ γραφὴ νομοθεσίας δηλοῖ, ὧν ὁ διάβολος ἀντιμί-
μοις ἐξηπάτησε πλάσμασι τὸ τῶν ἀνθρώπων γένος· τὴν μὲν οὖν
συκῆν ἀπεικάζουσα τῇ κατὰ τὸν παράδεισον δοθείσῃ τῷ ἀνθρώπῳ
ἐντολῇ, ἐπειδὴ τὴν γύμνωσιν ἀπατηθεὶς οὗτος πετάλοις ἐπεκάλυψε
συκῆς, τὴν δὲ ἄμπελον τῇ ἐπὶ τοῦ κατακλυσμοῦ τῷ Νῶε διὰ τὸ οἴνῳ
κοιμηθέντα χλευασθῆναι, τὴν δὲ ἐλαίαν τῇ κατὰ τὴν ἔρημον τῷ
Μωσεῖ, ἐπειδὴ τὸ χάρισμα τὸ προφητικόν, τὸ ἔλαιον τὸ ἅγιον, ἀνο-
μησάντων αὐτῶν ἐκλελοίπει τῆς κληρονομίας, τὴν δὲ ῥάμνον τῇ ἐπὶ
τῇ σωτηρίᾳ τοῦ κόσμου τοῖς ἀποστόλοις, ἐπειδή|περ δι᾽ αὐτῶν ἐδι- 264
δάχθημεν ἁγνείαν, ἧς ἀπατηλὸν μόνης εἴδωλον οὐκ ἴσχυσεν ὁ διάβολος

6 vgl. De res. II, 9, 4. 5 — **11** Plato Prot. 334 B — **16** Symp. 1, 2. 3. 7, 4. 5. Iren. Adv. haer. III, 11, 8. IV, 15. 16. Tert. De virg. vel. 1 — **17** vgl. Hipp. De antichr. 6 — **20** Gen. 3, 7 — **21** Gen. 9, 21. 22 — **22** Num. 14, 23. 20, 12

5 *τῶν ἐκ γ. φυομ.* < Ph | *σαφές ἐστιν* Ph | *οὐ γὰρ — κατεστηλωμένα* Z. 7 < Ph | *ἂν*] *ἐν* Cb Jh **7** *πάντως* < Ph **9** *προσιᾶσιν* P **10** *ἐπ᾽ αὐτὰς ἤδη* + Ph | *τὴν* < B **11** *διὰ τὸ — θρεπτικοί* Z. 15 < Ph **13** *λυγχνϊαῖον* B **14** *πάντως* Al Jh: *πάντες* P **15** *θρεπτικοί* P 223 **16** *ἀπὸ*] *ἐπὶ* Ph **18** *ἐξηπ.* Ph Jh: *ἐξήτασε* P, aber vgl. *ἀπατηθεὶς* Z. 20 und *ἀπατηλὸν* Z. 26 | *τῶν* < Ph | *οὖν* + Ph **21** *τοῦ Νῶε* P | *οἴνῳ* < P **22** *χλευασθέντα κοιμηθῆναι* Ph **23** *μωυσεῖ* B, *μωυσῇ* Phb **24 f** *ἐπὶ τῆς σωτηρίας* Pha **25** *τῇ* vor *σωτ.* < B Jh | *ἐπειδήπερ* Ph: *ἐπειδὴ γὰρ* P **26** *ὁ διαβ. οὐκ ἴσχυσε* Ph

σκευάσαι. καὶ διὰ τοῦτο καὶ εὐαγγέλια τέσσαρα παραδέδοται, τετράκις εὐαγγελισαμένου τοῦ θεοῦ τὴν ἀνθρωπότητα καὶ παιδαγωγήσαντος τέσσαρσι νόμοις, ὧν οἱ καιροὶ σαφῶς ἀπὸ τῆς διαφορότητος δηλοῦνται [διὰ] τῶν καρπῶν. ἡ μὲν γὰρ συκῆ διὰ τὴν γλυκασίαν καὶ τὸν ὡραϊσμὸν τὴν τρυφὴν τὴν πρὸ τῆς παραβάσεως ἐν παραδείσῳ τοῦ ἀνθρώπου παρίστησι γεγενημένην· ἔστι γὰρ ὅτε δὴ καὶ σφόδρα πολλαχῶς τῆς συκῆς τὸν καρπὸν τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐπὶ τοῦ κρείττονος λαμβάνει, καθὼς ἀποδείξομεν ὕστερον. ἡ δὲ ἄμπελος, διὰ τὴν ἱλαρότητα τὴν ἐκ τοῦ οἴνου καὶ τὴν εὐφροσύνην τῶν περισωθέντων τῆς ὀργῆς καὶ τοῦ κατακλυσμοῦ, τὴν ἀπὸ τοῦ φόβου καὶ
τῆς | φροντίδος [τὴν] εἰς τὴν χαρὰν αὐτῶν μεταβολὴν αἰνίσσεται. ἡ 265
δὲ ἐλαία διὰ τὸν καρπὸν τοῦ ἐλαίου τὴν εὐσπλαγχνίαν τοῦ θεοῦ μηνύει, πάλιν ἀνεξικακήσαντος τοῦ θεοῦ μετὰ τὸν κατακλυσμόν, τῶν ἀνθρώπων ἐκτραπέντων εἰς ἀθεότητα, δοῦναι νόμον καὶ ἐμφανισθῆναί τισιν καὶ ὥσπερ ἀποσβεννυμένην ἤδη τὴν αὐγὴν τῆς ἀρετῆς ἐλαίῳ λιπᾶναι.

III. Ἡ δὲ ῥάμνος τὴν ἁγνείαν συνίστησι· τὸ γὰρ αὐτὸ δένδρον ῥάμνος καὶ ἄγνος ἐστίν, ὑφ' ὧν μὲν ῥάμνος καλούμενον, ὑφ' ὧν δὲ ἄγνος. καὶ τάχα διὰ τὸ συγγενὲς τὸ φυτὸν τοῦτο τῇ παρθενίᾳ πεφυκέναι, ταύτῃ ῥάμνος καὶ ἄγνος προσηγορεύθη, ῥάμνος μὲν παρὰ τὸ στερέμνιον καὶ καρτερὸν πρὸς τὰς ἡδονάς, ἄγνος δὲ παρὰ τὸ διὰ
παντὸς ἁγνεύειν. ὅθεν καὶ τὸν Ἠλί|αν, ἐκ προσώπου τῆς Ἰεζάβελ 266
γυναικὸς φεύγοντα, λόγος ὑπὸ ῥάμνον ἐλθεῖν πρῶτον, καὶ εἰσακουσθέντα ἐνισχῦσαι καὶ λαβεῖν τροφήν, ὅτι τῶν φευγόντων τὸν οἶστρον καὶ τὴν γυναῖκα τὴν ἡδονὴν τὸ καταγώγιον καὶ ἡ σκέπη τὸ τῆς ἁγνείας ἐβλάστησε ξύλον, ἀπὸ τῆς παρουσίας τοῦ ἀρχιπαρθένου Χρι-

8 vgl. c. 5 — 9 Psal. 103, 15 — vgl. Röm. 5, 9. I Thess. 1, 10 — 22 I Kön. 19, 4

1 καὶ vor διὰ + Ph 1f τέτρασιν Ph a, τοῖς τέτρασι Ph b 4 διὰ + P 5 τὸν ὡραϊσμὸν < Ph 5f ἐν παραδ. < Ph 6f δὴ κ. σφ. πολλ. < Ph 7 τὸν κ. — ἅγιον] ὁ καρπὸς τῇ γραφῇ Ph | ἅγιον P 223v 7f ἐ. τὸ κρεῖττον ἐκλαμβάνεται Ph 8 καθ. ἀποδ. ὕστ. < Ph 9 τὴν ἐκ Ph: < P 11 τὴν vor εἰς < JhBekker 12 ἐλέου Ph a | τοῦ θεοῦ B Ph: αὐτοῦ P 13 τοῦ θεοῦ + Ph 15 καὶ ὥσπερ — λιπᾶναι Z. 16 < Ph 18 ὑφ' ὧν — ἄγνος Z. 19 < Ph 19 τὸ vor φυτὸν < P 20 πεφυκέναι < Ph 23f εἰσακ. ἐν.] εἰσακουσθῆναι Ph 24 ὅτι P 224 | ὅτι τὸν φεύγοντα οἶστρον P 25 τὴν ἡδονὴν P: καὶ τὴν ἡδ. Ph

στοῦ βασιλεῦσαν τῶν ἀνθρώπων. τῶν γὰρ πρώτων ἀδυνατησάντων σῶσαι νομοθετημάτων τὸν ἄνθρωπον, τῶν ἐπὶ τοῦ Ἀδὰμ καὶ τοῦ Νῶε καὶ τῶν ἐπὶ τοῦ Μωσέως, ἡ κατὰ τὸ εὐαγγέλιον ἔσωσε μόνη νομοθεσία πάντας. — ἡ γὰρ συκῇ ταύτῃ λέγεται μὴ βασιλεῦσαι — τῶν ξύλων τῶν ἀνθρώπων νοουμένων, συκῆς δὲ τῆς ἐντολῆς —, ἀνθ' ὧν ὁ ἄνθρωπος μετὰ τὸ πεσεῖν ἤθελε πάλιν ὑπὸ τῆς ἀρετῆς
βασιλεύεσθαι καὶ τῆς ἀφθαρσίας τοῦ πα|ραδείσου τῆς τρυφῆς μὴ 267
ἀποβληθῆναι, ἀλλ' ἀπεκρούσθη παραβὰς καὶ ἀπεβλήθη μακράν, ὡς μὴ δυνάμενος ὑπὸ τῆς ἀφθαρσίας ἔτι μηδὲ χωρῶν βασιλεύεσθαι. καὶ πρῶτον αὐτῷ τὸ κήρυγμα μετὰ τὴν παράβασιν πέμπεται τὸ διὰ Νῶε, ἵν' ἐὰν πρόσσχῃ κἂν τούτῳ σωθῆναι τῆς ἁμαρτίας ἰσχύσῃ, ἀνάπαυσιν ἐπαγγελλόμενον τὴν ἀπὸ τῶν κακῶν καὶ εὐφροσύνην, εἰ ἀσκήσαιεν αὐτὸ κατὰ κράτος, ὥσπερ καὶ τὸν οἶνον ἡ ἄμπελος ἐπαγγέλλεται γεννᾶν τοῖς ἀσκοῦσιν αὐτὴν καὶ ἐργαζομένοις. ἀλλὰ καὶ τοῦτο οὐκ ἐβασίλευσε τὸ νομοθέτημα τῆς ἀνθρωπότητος, ὅτι μὴ ἐπείσθησαν αὐτῷ κηρυσσομένῳ σπουδαίως πρὸς τοῦ Νῶε. ἀλλὰ καὶ μετὰ τὸ συνέχεσθαι ἤδη καὶ πνίγεσθαι τοῖς ὕδασιν ἤρξαντο μετανοεῖν καὶ
ἐπαγγέλλεσθαι πα|ρέχειν ἑαυτοὺς πεισθησομένους ταῖς ἐντολαῖς. ὅθεν 268
καὶ ὑπερηφανοῦνται βασιλεύεσθαι, τουτέστιν ὑπὸ τοῦ κηρύγματος ὑπερηφανοῦνται βοηθεῖσθαι τῆς ἐντολῆς, ἀνταποκρινομένου τοῦ πνεύματος αὐτοῖς καὶ ὀνειδίζοντος, οἵπερ κατέλειψαν οἷς ἐκέλευσεν ὁ θεὸς ἀνθρώποις, ὦ ἀτεράμονες, βοηθεῖν μὲν καὶ σῴζειν τούτους καὶ εὐφραί-

8 Gen. 3, 24 — **10** Gen. 9, 1ff — **13** Psal. 103, 15

1 *τῶν γὰρ — ἐντολαῖς* S. 126, 11 Ph nur dem Sinn nach *ταύτην γὰρ μόνην τὴν τῆς ἁγνείας βασιλείαν ἀπὸ τῆς τοῦ Χριστοῦ παρουσίας ἀμεταμελητὶ προσήκαντο οἱ ἄνθρωποι, ἑκάστης* (A 324ᵛ) *τῶν προδεδομένων αὐτοῖς ἐντολῶν πρὸ τῆς Χριστοῦ παρουσίας κατὰ τάχος βασιλείας ἑαυτοὺς ἀφηνιάζοντες, καὶ τῇ ἀντιμίμῳ μᾶλλον πειθαρχεῖν καὶ ὑπ' αὐτῆς βασιλεύεσθαι προαιρούμενοι, εἰ καὶ μεταμελόμενοι* (*μεταμελώμενοι* Ph b) *πολλάκις ἐπεζήτουν πάλιν τὴν πρὸς θεοῦ δεδομένην αὐτοῖς βασιλικωτάτην ἐντολὴν καὶ ἀνακαινισμὸν τῶν διαφθαρέντων αὐτῶν ἐκ κακίας ψυχικῶν κατορθωμάτων. παραδιδόμενοι γὰρ εἰς χεῖρας ἐχθρῶν καὶ πάθη ἀτιμίας, ἐπεζήτουν βασιλεύεσθαι τῇ ἐντολῇ καὶ τοῖς προστάγμασι τοῦ θεοῦ, ἵνα γένηται αὐτοῖς λύσις τῶν πολυπλόκων συμφορῶν καὶ ἀπαλλαγὴ τῶν κακῶν. αἱ δὲ διὰ τὸ προσόζειν αὐτῶν καὶ ἀνιάτως ἔχειν τοὺς τῆς ψυχῆς μώλωπας οὐκ ἐβούλοντο βασιλεύειν αὐτῶν* | *πρῶτον* B | *ἀδυνατ.* Jh: *ἀθετησάντων* P **3** *μωυσέως* B **5** *τῶν ξύλων* verbindet B mit dem Vorhergehenden **10** *πρώτω* P **14** *καὶ τοῦτο* P 224ᵛ **21** *οἵπερ* Jh: *ὥσπερ* P | *κατελείψατε* vermutet Kl **22** *ὦ ἀτερ.* vor *ἔλθω* S. 126, 1 Jh; wohl vor *βοηθῆσαι* S. 126, 1 Bo

νειν, οἷον τὸν Νῶε καὶ τοὺς σὺν αὐτῷ· ἔλθω βοηθῆσαι τοῖς φρονήσεως ὑμῖν ἀκάρποις καὶ ξύλων ξηρῶν οὐδὲν ἀπεοικόσι, πρότερον μὴ πιστεύσασί μοι κηρύσσοντι φύξιν τῶν παρόντων;

IV. Καὶ δὴ καὶ τούτων οὕτως ἀπαξιωθέντων τῆς θείας κηδεμονίας καὶ πάλιν τῆς ἀνθρωπότητος εἰς πλάνην κεχυμένης αὖθις ὁ θεὸς ἀπέστειλε βασιλεύσοντα νόμον καὶ ὑπομνήσοντα δικαιοσύνην ἐπὶ Μωσέως. οἱ δὲ μα|κρὰν καὶ τούτῳ χαίρειν φράσαντες εἰς εἰδωλο- 269
λατρείαν μετέστησαν. ὅθεν ὁ θεὸς εἰς ἀλληλοφονίας καὶ δρασμοὺς καὶ αἰχμαλωσίας παρέδωκε καὶ τούτους, ἀποδοξήσαντος αὐτοὺς σῴζειν τοῦ νόμου, οἳ μετὰ τὸ συνελαθῆναι τοῖς κακοῖς ποτνιώμενοι πάλιν ἐπηγγέλλοντο πειθαρχεῖν ταῖς ἐντολαῖς, μέχρις ὁ θεὸς τέταρτον κατελεήσας τὸν ἄνθρωπον τὴν ἁγνείαν ἀπέστειλε βασιλεῦσαι, ἣν ῥάμνον ἀκολούθως ἐκάλεσεν ἡ γραφή· ἥτις καταναλώσασα τὰς ἡδονὰς καὶ ἀπειλήσασα λοιπόν, εἰ μὴ αὐτῇ πείθοιντο πάντες ἀνενδοιάστως καὶ ἐν ἀληθείᾳ προσέρχοιντο, πυρὶ καταδαπανῆσαι πάντας· οὐκέτι γὰρ μετὰ ταύτην ἔσεσθαι νόμον ἢ διδασκαλίαν ἑτέραν, ἀλλὰ κρίσιν καὶ πῦρ. καὶ διὰ | τοῦτο λοιπὸν ἀπεντεῦθεν δικαιοπραγεῖν ὁ 270
ἄνθρωπος ἤρξατο καὶ πιστεύειν βεβαίως τῷ θεῷ καὶ ἀποσχίζεσθαι τοῦ διαβόλου. οὕτως ὠφελιμώτατον καὶ ἀρωγὸν κατεπέμφθη τοῖς ἀνθρώποις ἁγνεία· μόνης γὰρ αὐτῆς ἀντίμιμον οὐκ ἴσχυσεν ἐργάσασθαι πρὸς ἀπάτην ὁ διάβολος, ὥσπερ καὶ τῶν ἄλλων νομοθετημάτων.

V. Τῆς γὰρ συκῆς, ὡς ἔφην, διὰ τὴν γλυκασίαν τοῦ καρποῦ καὶ τὸν ὡραϊσμὸν ἐν τύπῳ τῆς ἐν παραδείσῳ τρυφῆς παραληφθείσης, τοῖς ἀντιμίμοις αὐτῆς ἀποβουκολήσας τὸν ἄνθρωπον ὁ διάβολος ἤγρευσε, τὴν γύμνωσιν καλύψαι πείσας τοῦ σώματος πετάλοις συκῆς, ὅ ἐστι διὰ τὸ κνησμῶδες τρυφῇ φιληδόνῳ. τοὺς δὲ περισωθέντας αὖθις ἐκ τοῦ κατακλυσμοῦ | διὰ τὴν τῆς πνευματικῆς εὐφροσύνης 271
ἄμπελον ἀντιμίμῳ πόματι μεθύσας κατεχλεύασε πάλιν, ἀπογυμνώσας τὸν ἄνθρωπον ἀρετῆς. ἔσται δὲ σαφέστερον μᾶλλον ἐντεῦθεν ὃ λέγω. ἡ ἀντικειμένη δύναμις ἀεὶ μιμεῖται τῆς ἀρετῆς καὶ τῆς δι-

4 vgl. Plato Pol. V, 463 D — **25** Gen. 3, 7 — **28** Gen. 9, 21. 22 — **30** Tertull. De spect. 2. De bapt. 5. De ieiun. 16. De exhort. cast. 13

11—19 Phot. Bibl. 237 S. 313a, 1—10

3 *πιστεῦσαί* P **7 f** *εἰδωλολατρίαν* P **10** *οἱ* P 225 | *συνελασθῆναι* P (nicht B) **14** *πείθονται* Ph: < B Jh | *ἀνενδυάστως* P, e. Strich unter *υ* B: < Ph **16** nach *ἀλλὰ* + *καὶ* Ph **19** *διαβόλου*] es endet Ph **20** *αὐτῆς*: *ταύτης*? Kl **26** *τοὺς δὲ* P 225^{v}

καιοσύνης τὰ σχήματα, οὐ πρὸς ἄσκησιν κατὰ ἀλήθειαν, ἀλλὰ πρὸς ἀπάτην καὶ ὑπόκρισιν. ἵνα γὰρ δελεάσῃ πρὸς θάνατον τοὺς φεύγοντας τὸν θάνατον, ἀθανασίας ἔξωθεν καλλωπίζεται σχηματισμοῖς, καὶ ταύτῃ συκῆ βούλεται νομίζεσθαι καὶ ἄμπελος, καὶ γλυκύτητα καὶ εὐφροσύνην γεννᾶν, »εἰς ἄγγελον« μετασχηματιζομένη »φωτὸς« καὶ προσχήματι θεοσεβείας δελεάζουσα πολλούς. δύο γὰρ εἶναι διαφορὰς συκέων καὶ ἀμπέλων εὑρίσκομεν ἐν ταῖς γραφαῖς, σῦκα τὰ χρηστά, 272 »χρηστὰ λίαν, καὶ σῦκα τὰ πικρά, πικρὰ λίαν«, »οἶνον εὐφραίνοντα καρδίαν ἀνθρώπων«, καὶ »οἶνον θυμὸν δρακόντων καὶ θυμὸν ἀσπίδων ἀνίατον«. ἀλλ' ἀφ' οὗ λοιπὸν ἐβασίλευσεν ⟨ἡ⟩ ἁγνεία τῶν ἀνθρώπων, ἠλέγχθη ἡ πλάνη καὶ νενίκηται, τοῦ ἀρχιπαρθένου Χριστοῦ καταστρέψαντος αὐτήν, καὶ [ἡ ἀληθινὴ δὲ ἐλαία καὶ] ἡ ἀληθινὴ συκῆ καὶ ἡ ἀληθινὴ ἄμπελος καρποφοροῦσι μετὰ τὸ κρατῆσαι πάντων ἁγνείαν, καθάπερ καὶ Ἰωὴλ ὁ προφήτης εὐαγγελίζεται, »θάρσει, γῆ«, λέγων »καὶ χαῖρε καὶ εὐφραίνου, ὅτι ἐμεγάλυνε κύριος τοῦ ποιῆσαι. θαρσεῖτε, κτήνη τοῦ πεδίου, ὅτι βεβλάστηκε τὰ πεδία τῆς ἐρήμου, ὅτι ξύλον ἤνεγκε τὸν καρ|πὸν αὐτοῦ· ἄμπελος καὶ συκῆ 273 ἔδωκαν τὴν ἰσχὺν αὐτῶν. καὶ τὰ τέκνα Σιὼν χαίρετε καὶ εὐφραίνεσθε ἐπὶ κυρίῳ θεῷ ὑμῶν, διότι ἔδωκεν ὑμῖν βρῶσιν εἰς δικαιοσύνην«, ἄμπελον καὶ συκῆν δένδρα καρποὺς εἰς δικαιοσύνην βλαστήσαντα τοῖς τέκνοις τῆς νοητῆς Σιὼν τὰς ἔμπροσθεν νομοθεσίας καλῶν, ἃ μετὰ τὴν ἐνανθρώπησιν ἐκαρποφόρησαν τοῦ λόγου, ὁπότε ἐβασίλευσεν ἡμῶν ἡ ἁγνεία, πρόσθεν ἀποκρατήσαντα καὶ ἀπομύσαντα τὰς βλαστὰς διὰ τὴν ἁμαρτίαν καὶ τὴν πολλὴν πλάνην. οὐδὲ γὰρ ἠδύνατο τὴν εἰς ζωὴν ἀναδιδομένην ἡμῖν παρασχεῖν τροφὴν ἡ ἄμπελος ἡ ἀληθινὴ καὶ ἡ συκῆ ἡ ἀληθινή, ἔτι τῆς συκῆς τῆς μὴ ἀληθινῆς καὶ πρὸς ἀπάτην πεποικιλμένης ἀνθούσης. ἀλλ' ὅτε κατεξήρανεν ὁ κύριος | τὰ νόθα καὶ ἀντίμιμα τῶν ἀληθινῶν, ἀποφηνάμενος τῇ 274 πικροφόρῳ συκῇ, τό »μηκέτι γένηται καρπὸς ἐκ σοῦ εἰς τὸν αἰῶνα«, τότε τὰ ὄντως ἀνέθαλε καρποφόρα καὶ ἐβλάστησε »βρῶσιν εἰς δικαιοσύνην«. ἔστι δὲ καὶ ὅτε εἰς αὐτὸν ἀναφέρεται τὸν κύριον ἡ ἄμπελος πολλαχῶς, εἰς δὲ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἡ συκῆ, ὡς τοῦ μὲν

5 II Kor. 11, 14 — **8** Jerem. 24, 3 — Psal. 103, 15 — **9** Deut. 32, 33 — **14** Joel 2, 21—23 — **29** Mt. 21, 19 — **30** vgl. Joh. 6, 27 — **31** Joh. 15, 1

1 *κατὰ*: *καὶ*? Kl **2** *καὶ*: *καθ'*? **3** *ετ* in *καλλωπίζεται* auf Rasur in P **6** *δελεάζουσαν* P **10** *ἡ* + mit Al, vgl. Z. 23 **12** *καὶ ἡ — ἐλαία* < B (auch *ἡ ἀλ. συκῆ* hatte B zuerst ausgelassen) Po Cb Jh **19** *ἡμῶν* B **28** *τῇ* P 226ᵛ

κυρίου τὰς καρδίας ἱλαρύνοντος τῶν ἀνθρώπων, τοῦ δὲ πνεύματος ἰωμένου. καὶ διὰ τοῦτο προστάσσεται πρῶτον Ἐζεκίας παλάθη καταπλασθῆναι σύκων, ὃ δή ἐστι τῷ καρπῷ τοῦ πνεύματος, ἵνα θεραπευθῇ οἱονεὶ κατὰ τὸν ἀπόστολον τῇ ἀγάπῃ. »ὁ« γάρ »καρπός« φησί »τοῦ πνεύματος ἀγάπη, χαρά, εἰρήνη, μακροθυμία, χρηστότης, πίστις, πραότης, ἐγκράτεια«, ὃν διὰ τὴν | πολλὴν γλυκύτητα σῦκα ὁ [275] προφήτης ἐκάλεσε. καὶ ὁ Μιχαίας δέ »καὶ ἀναπαύσεται ἕκαστος« φησίν »ὑπὸ τὴν ἄμπελον αὐτοῦ καὶ ἕκαστος ὑποκάτω τῆς συκῆς αὐτοῦ, καὶ οὐκ ἔσται ὁ ἐκφοβῶν«. δῆλον γὰρ ὅτι οἱ ὑπὸ τὴν τοῦ πνεύματος προσφυγόντες καὶ ἐπαναπαυσάμενοι καὶ τὴν τοῦ λόγου σκέπην οὐ δειλιάσουσιν οὐδὲ πτυρήσονται τὸν ταράσσοντα τὰς καρδίας.

VI. Ὅτι δὲ καὶ ἡ ἐλαία τὴν ἐπὶ Μωσέως αἰνίσσεται νομοθεσίαν ὁ Ζαχαρίας παρίστησιν οὕτω λέγων· »καὶ ἐπέστρεψεν ὁ ἄγγελος ὁ λαλῶν ἐν ἐμοί, καὶ ἐξήγειρέ με ὃν τρόπον ὅταν ἐξεγερθῇ ἄνθρωπος ἐξ ὕπνου αὐτοῦ, καὶ εἶπε πρός με· τί σὺ βλέπεις; καὶ εἶπα· ἑώρακα, καὶ ἰδοὺ λυχνία χρυσῆ ὅλη καὶ τὸ λαμ|πάδιον ἐπάνω αὐτῆς, καὶ δύο [276] ἐλαῖαι, μία ἐκ δεξιῶν τοῦ λαμπαδίου αὐτῆς καὶ μία ἐξ εὐωνύμων«. καὶ μετ᾽ ὀλίγα· »καὶ τίνες εἰσίν« ἐρομένου »αἱ ἐλαῖαι« τοῦ προφήτου »αἱ ἐκ δεξιῶν τῆς λυχνίας καὶ αἱ ἐξ εὐωνύμων« »καὶ οἱ δύο κλάδοι τῶν ἐλαιῶν οἱ ἐν ταῖς χερσὶ τῶν δύο μυξωτήρων;« ἀπεκρίθη καὶ εἶπεν ὁ ἄγγελος »οὗτοι οἱ δύο υἱοὶ τῆς πιότητος, οἳ παρεστήκασι τῷ κυρίῳ πάσης τῆς γῆς«, τὰς δύο λέγων ἀρχεγόνους δυνάμεις εἶναι τὰς δορυφορούσας τὸν θεόν, αἳ ἐν τῷ οἴκῳ περὶ τὸ σχοίνισμα διὰ τῶν κλάδων ἐπιχορηγοῦσαι τὸ πνευματικὸν ἔλαιον τοῦ θεοῦ, ἵνα φῶς ἔχῃ θείας γνώσεως. οἱ γὰρ δύο κλάδοι τῶν δύο ἐλαιῶν ὁ νόμος εἰσὶ καὶ οἱ προφῆται οἱ περὶ τὸ σχοίνισμα τῆς κληρονομίας ἐπικληθέντες, οὓς ἐβλάστησεν ὁ | Χριστὸς καὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, οὔπω δυναμένων [277] ἡμῶν χωρῆσαι τὸν καρπὸν ὅλον καὶ τὸ μέγεθος τῶν φυτῶν τούτων, πρὶν ἄρξαι τοῦ κόσμου καὶ βασιλεῦσαι τὴν ἁγνείαν· ἀλλὰ τοὺς κλάδους αὐτῶν μόνους τὸν νόμον οἱονεὶ καὶ τὴν προφητείαν πρόσθεν ἐγεωργήσαμεν, καὶ ταῦτα μετρίως, πολλάκις διολισθήσαντες. τίς γὰρ Χριστὸν ἢ τὸ πνεῦμα τέλειον ἴσχυσε χωρῆσαί ποτε, μὴ καθαρεύσας

1 Psal. 103, 15 — **2** II Kön. 20, 7. Jes. 38, 21 — **4** Gal. 5, 22 — **7** Mich. 4, 4 — **14** Sachar. 4, 1—3. 11. 12. 14 — **24** vgl. Plato Pol. IX, 574 D — **27** vgl. Deut. 32, 9

1 ἱλαρύν.ντος B **6** ὃν] ὧν P **7** ἀναπαήσεται P (nicht B) **10** ἀναπαυσάμενοι Po Cb Jh | καὶ] κατὰ B **14** ὁ ἄγγελος P 227 **15** ἐξήγ. Kl: ἐξέγειρε P **19** ἐρωμένου B **20** αἱ vor ἐξ εὐων. < P (nicht B) **25** ἐπιχορηγοῦσι Jh | τῷ θεῷ P **32** ταῦτα P 227^{v}

πρῶτον; ἡ γὰρ πρὸς εὐδοξίαν ἐπιθυμητήν τε καὶ ἐραστὴν ἐκ παίδων ἐργαζομένη τὴν ψυχὴν ἄσκησις, καὶ τὸν κόσμον αὐτῇ τοῦτον μετὰ ῥᾳστώνης ἀβασάνιστον ἐκεῖ διακομίζουσα, καὶ μικρῶν αἱρουμένη πόνων μεγάλας ἐλπίδας, ἐστὶν ἡ ἀθανατοποιὸς τῶν σωμάτων ἡμῶν | ἁγνεία, ἣν δεῖ πάντας ἀσμένως ἀνθρώπους προτιμᾶν καὶ αἰνεῖν, 278 τοὺς μὲν ὅτι δι᾽ αὐτὴν ἐνυμφαγωγήθησαν τῷ λόγῳ παρθενίαν ἀσκήσαντες, τοὺς δὲ ὅτι πρὸς αὐτῆς ἠλευθερώθησαν τῆς »γῆ εἶ καὶ εἰς γῆν ἀπελεύσῃ« κατακρίσεως.

Οὗτος, ὦ Ἀρετή, καὶ ὁ παρ᾽ ἐμοῦ σοι, καθ᾽ ὅσον ἐγὼ δύναμαι, λόγος ὑπὲρ ἁγνείας, ὃν ἀξιῶ, κἂν μέτριος ᾖ, δέσποινα, καὶ ὀλίγος, προθυμότατά σε δέξασθαι παρ᾽ ἐμοῦ τελευταίαν εἰπεῖν ᾑρημένην.

Ἀρετῆς λόγος. XI.

Ἀλλὰ δέχομαι, τὴν Ἀρετὴν ἡ Θεοπάτρα ἔφη φάναι, καὶ πάσας ἐπαινῶ· κράτιστα γὰρ δή, κἂν οὕτω μὴ φανερῶς, ἀλλὰ μετὰ σπουδῆς τὰ λεχθέντα δεχομένη διεξελήλυθας, οὐ γλυκυμυθίαν πρὸς τέρψιν τῶν ἀκουόντων συσκευασαμένη, ἀλλὰ πρὸς ἐπανόρθωσιν ὑπόμνημα 279 καὶ νῆψιν. προτάττειν γὰρ τῶν ἐμῶν ἐπιτηδευμάτων ἁγνείαν ὁ λέγων δεῖν καὶ ἀσπάζεσθαι πρώτην τῶν ἄλλων ὀρθῶς παρακελεύεται· ἣν τιμᾶν μὲν νομίζουσι καὶ θεραπεύειν πολλοί, τιμῶσι δ᾽ αὐτὴν ὡς ἔπος εἰπεῖν ὀλίγοι. οὐ γὰρ ὁπόταν τὴν ἑαυτοῦ σάρκα τῆς κατὰ συνουσίαν ἄγευστον ἡδονῆς φιλοτιμῆται τηρεῖν ἄνθρωπος, τῶν ἄλλων μὴ κρατῶν, ἁγνείαν τιμᾷ· ἀτιμάζει μὲν οὖν αὐτὴν μᾶλλον οὐχ ἥκιστα βαναύσοις ἐπιθυμίαις, ἡδονὰς ἀντικαταλλασσόμενος ἡδοναῖς. οὐδέ γε ὁπόταν πρὸς τὰς ἔξω μὲν ἐπιθυμίας δια|πονῇ καρτερῶν, ὑπεραί- 280 ρηται δὲ φυσιούμενος, αὐτῷ δὴ τούτῳ τῷ δύνασθαι τῶν τῆς σαρκὸς ὑπεκκαυμάτων κρατεῖν, καὶ πάντας ὡς οὐδὲν ἐξουδενῶν ἡγῆται, ἁγνείαν τιμᾷ· ἀτιμάζει γὰρ αὐτὴν ὑβρίζων ὑψηλοφροσύνῃ, τῷ τὸ μὲν ἔξωθεν τοῦ

5 Symp. 4, 1. 9, 5 S. 46, 5f. 119, 28f. Plato Symp. 212 B — **7** Gen. 3, 19 — **15** De res. I, 28, 3; vgl. Symp. S. 101, 1f — **18** Plato Legg. V, 727 A C E. 728 A — **20** Symp. 1, 1. 5, 4. 9, 4 — **23** Plato Phaed. 69 A — **27** Mt. 23, 25

9 *ὁ* üb. d. Lin. P **11** *εἰπεῖν*] *λέγειν* B **12** *Ἀρετή. Λόγος ια'* Cb Jh **13** *πᾶσαν* B Jh **15** *πρὸς* P' 228 **18ff** Pl *τὴν αὐτοῦ ψυχὴν . . τιμᾶν δεῖν λέγων δευτέραν ὀρθῶς παρακελεύομαι. τιμᾷ δ᾽ ὡς ἔπος εἰπεῖν ἡμῶν οὐδεὶς ὀρθῶς, . . οὐδ᾽ ὁπόταν . . τότε οὐδαμῶς τιμᾷ, ἀτιμάζει δὲ* **23** Pl *ἡδονὰς πρὸς ἡδονὰς . . καταλλάττεσθαι* **24** *ὅταν* B | *ἔξω μὲν*] *ἔξωθεν* B **26** *ὡς* u. *ἐξουδενῶν* < Jh | *ἡγεῖται* P **27** *τιμᾶν* P

πίνακος καθαίρειν καὶ τῆς παροψίδος, τὴν σάρκα, τὸ σῶμα, τὴν δὲ
καρδίαν τύφῳ σίνεσθαι καὶ φιλοκρατίᾳ. οὐδέ γε ὁπότε ἐναβρύνεταί
τις χρήμασι, τιμᾶν αὐτὴν σπουδάζει· ἀτιμάζει μὲν οὖν παντὸς μᾶλλον
δὲ καὶ οὗτος, προκρίνων αὐτῆς ὀλίγον κέρδος, ἧς οὐδὲν ἀντάξιον τῶν
ἐν τῷ βίῳ τιμίων· »πᾶς« γὰρ πλοῦτος ἐνώπιον αὐτῆς καὶ »χρυσὸς«
ὡς »ψάμμος ὀλίγη«. οὐδέ γε ὁ ἑαυτὸν ὑπερφυῶς ἡγούμενος φιλεῖν |
καὶ τὸ ἑαυτῷ μόνῳ συμφέρον σπουδάζων σκοπεῖν, ἄφροντις δὲ τῶν 281
πλησίων, ἁγνείαν τιμᾷ· ἀτιμάζει μὲν οὖν αὐτὴν καὶ οὗτος· πολὺ γὰρ
λείπεται τῶν κατ' ἀξίαν ὁμιλούντων αὐτῇ, τῷ τὴν ἀγάπην αὐτῆς
καὶ τὸ συμπαθητικὸν καὶ τὸ φιλάνθρωπον λωβήσασθαι. οὐ γὰρ
τῇδε μὲν ἁγνεύοντας παρθενεύειν δεῖ, τῇδε δὲ κακοπραγοῦντας χραί-
νεσθαι καὶ ἀκολασταίνειν, οὐδὲ τῇδε μὲν ἐπαγγέλλεσθαι καθαρεύειν
καὶ σωφρονεῖν, τῇδε δὲ μολύνεσθαι καὶ ἁμαρτάνειν, οὐδ' αὖ τῇ μὲν
ὁμολογεῖν μὴ πεφροντικέναι τῶν κοσμικῶν, τῇ δὲ κτᾶσθαι καὶ ἐν
αὐτοῖς ἐξετάζεσθαι, ἀλλὰ πάντα τὰ μέλη φθορᾶς ἀκοινώνη|τα καὶ 282
ἀμιγῆ τηρεῖν, οὐ μόνον τὰ κνησμώδη καὶ συνουσιαστικά, ἀλλ' ἤδη
καὶ τὰ τούτων ἐνεργέστερα. χλεύη γὰρ τὰ μὲν τῆς παιδοποιήσεως
ὄργανα τηρεῖν παρθένα, τὴν δὲ γλῶτταν μὴ τηρεῖν, ἢ τὴν γλῶσσαν
μὲν τηρεῖν παρθένον, τὴν δὲ ὅρασιν ἢ τὴν ἀκοὴν ἢ τὰς χεῖρας μὴ
τηρεῖν, ἢ ταῦτα μὲν ἔχειν καὶ τηρεῖν παρθένα, τὴν καρδίαν δὲ μὴ
τηρεῖν, ἀλλ' ἑταιρίζεσθαι τύφῳ καὶ θυμῷ. δεῖ γὰρ πάντως τὸν
μέλλοντα μὴ ἁμαρτήσεσθαι περὶ τὴν ἄσκησιν τῆς ἁγνείας τὰ μέλη
πάντα καὶ τὰ αἰσθητήρια τηρεῖν ἑαυτοῦ καθαρὰ καὶ συνεσφιγμένα,
καθάπερ δὴ καὶ πλοίων [ὧν] οἱ κυβερνῆται τὰς ἁρμογὰς σφίγ|γουσι, 283
πρὸς τὸ μὴ σχεῖν ἔσω δίοδον τὴν ἁμαρτίαν ἐπεισχεομένην. τοῖς γὰρ
μεγάλοις ἐξ ἀνάγκης ἐπιτηδεύμασι μεγάλα καὶ τὰ πταίσματα συμβαί-
νει, καὶ τῷ ὄντι τῷ ἀγαθῷ μᾶλλον ἐναντιώτερον τὸ κακὸν ἢ τῷ

2 De lepra 12, 1 — **5** Weish. Sal. 7, 9 — vgl. De lepra 17, 5; vgl. Plato Legg. V, 728 A — **15** Symp. 5, 1 S. 53, 18f — **18** vgl. Jak. 1, 26 — **21** De lepra 6, 1 — **24** vgl. 7, 1 u. S. 139, 4f — **27** Plato Pol. VI, 491 D

17 Maximus, Loci comm. PGr 91 S. 737 C

4 *δὲ καὶ* P: *δὲ* < Jh, *καὶ* < VB | *ἀντάξ.* P 228v **8** *πλησίον* B Jh **17** *τὰ* vor *τούτων* < B | *χλεύη — θυμῷ* Z. 21 bei Maximus. Lemma *Χρυσοστ.* | *γὰρ* < Max | *παιδοποΐας* Max **18** *παρθένια* B, *παρθενίᾳ* Po | *γλῶσσαν*[1] Max **19** *παρθένον* < Max **20** *τὴν δὲ καρδίαν* Max **21** *θυμῷ*] es endet Max | *δεῖ* P 229 **24** *ὢν* tilgt Jh **27 f** Pl *ἀγαθῷ γάρ που κακὸν ἐναντιώτερον ἢ τῷ μὴ ἀγαθῷ*

μὴ ἀγαθῷ. πολλοὶ οὖν δοξάζοντες τὸ περὶ τὰς οἰστρώδεις μᾶλλον καρτερεῖν ἐπιθυμίας εἶναι τὴν ἁγνείαν, τῶν ἄλλων ἀμελήσαντες αὐτῆς ἔπταισαν καὶ τοῖς ὀρθῶς πρὸς αὐτὴν ὡρμημένοις προσῆψαν ψόγους, οὓς ὑμεῖς ἠλέγξατε, νόμος διὰ πάντων, αὐταὶ [γὰρ] παρθενεύσασαι καὶ ἔργῳ καὶ λόγῳ. καὶ τὰ μὲν δὴ τῆς παρθένου, ποταπὴν εἶναι προσῆκε, διεγράφη· ὑμᾶς δὲ διαρκῶς ἀγωνισαμένας τῷ λόγῳ αὐτήκοος γενομένη πάσας ἀποφαίνομαι νικᾶν καὶ στέφω, Θέκλαν | δὲ τῷ μείζονι στεφάνῳ καὶ δασυτέρῳ ὡς πρώτην ὑμῶν καὶ μεγαλο- 284
πρεπέστερον ἐκλάμψασαν.

Ταῦτα οὖν εἰποῦσαν ἔφη κελεῦσαι πάσας ἀναστῆναι τὴν Ἀρετὴν ἡ Θεοπάτρα, καὶ στάσας ὑπὸ τὴν ἄγνον εὐχαριστήριον πρεπόντως ὕμνον ἀναπέμψαι τῷ κυρίῳ, ἐξάρχειν δὲ τὴν Θέκλαν καὶ προϋφηγεῖσθαι. ὡς οὖν ἀνέστησαν, τὴν Θέκλαν μέσην μὲν τῶν παρθένων ἔφη, ἐκ δεξιῶν δὲ τῆς Ἀρετῆς στᾶσαν κοσμίως ψάλλειν, τὰς δὲ λοιπὰς ἐν κύκλῳ καθάπερ ἐν χοροῦ σχήματι συστάσας ὑπακούειν αὐτῇ.

Ὑπακοή.

ἁγνεύω σοι καὶ λαμπάδας φαεσφόρους κρατοῦσα,
νυμφίε, ὑπαντάνω σοι.

Ψαλμός.

Ἄνωθεν, παρθένοι, βοῆς
ἐγερσίνεκρος ἦχος ἦλθε | νυμφίῳ λέγων 285

1 Plato Legg. V, 734 A. Tim. 91 B — **14** Johannesacten 94

1 *δόξαντες* P **1 f** Pl *οἰστρώδεις ἐπιθυμίας* **1** *μᾶλλον* < B Jh **4** *οὓς* Kl: *ὡς* P | *γὰρ* tilgt Kl: *γε* Jh **4 f** *παρθεύουσαι* B Jh **8 f** *μεγαλοπρεπεστέραν* P Fendt **11** *Θεόπ.*] P 229^{v} | *στάσας* V B: *πάσας* P(?) Jh **11 f** *ὕμνον πρεπόντως* B Jh **12 f** *προαφηγεῖσθαι* P **13** *Θέκλην* P **16** *Ὑπακοή — ὑπαντ. σοι* Z. 18 erst hinter *ἄναξ* S. 132, 3 Jh, der hier überhaupt, beraten von G. F. Rettig, gewaltsam geändert hat | *Ὑπακοή* und *ἁγνεύω* etc. Z. 16 ff stets in Majuskel in P | Bei W. Christ u. M. Paranikas, Anthologia graeca carminum christianorum, Leipzig 1871, S. 33—37. Christ gibt Jh's Text; nur seine Abweichungen von Jh sind notiert. — W. Meyer, Ges. Abhandlungen über Rhythmik II 1905 S. 44—48. Meyer S. 45 »Die Strophen bestehen meistens aus 50 Silben, die sich in 3 Langzeilen zu 14 und 1 Kurzzeile zu 8 Silben gliedern. In einigen Strophen stehen entschieden mehr Silben; so geht in *A* und *M* der ersten Langzeile ein Stück von 8 Silben, in *H* und *N* ein Stück von unsicherer Länge voran«. L. Havet bei Bouvy, Étude sur les orig. du rythme tonique, Nimes 1886 S. 126 ff **19** *Ψαλμός* < B **20** *Ἄνωθεν παρθ. βοῆς* ist als Vorschlag der Strophe, die stets mit einem Vierzehnsilber beginnt, voranzustellen, vgl. Meyer S. 46 | *Ἄνωθα* Havet **21** *λέγων* < Jh

πασσυδὶ ὑπαντάνειν λευκαῖσιν ἐν στολαῖς
καὶ λαμπάσι πρὸς ἀντολάς· ἔγρεσθε πρὶν φθάσῃ
μολεῖν εἴσω θυρῶν ἄναξ.
⟨Ὑπ.⟩ ἁγνεύω σοι καὶ λαμπάδας φαεσφόρους κρατοῦσα,
νυμφίε, ὑπαντάνω σοι.
⟨Ψ.⟩ Βροτῶν πολυστένακτον ὄλβον ἐκφυγοῦσα καὶ
βίου τρυφῆς ἁδονὰς ἔρωτα, σαῖς ὑπ᾿ ἀγκάλαις
ζωηφόροις ποθῶ σκέπεσθαι καὶ βλέπειν τὸ σὸν
κάλλος διηνεκῶς, μάκαρ.
⟨Ὑπ.⟩ ἁγνεύω σοι καὶ λαμπάδας φαεσφόρους κρατοῦσα,
νυμφίε, ὑπαντάνω σοι.
⟨Ψ.⟩ Γάμων λιποῦσα θνητὰ λέκτρα καὶ . . δόμον,
ἄναξ, διὰ σὲ πολύχρυσον, ἦλθον ἀσπίλοις
ἐν εἵμασιν, ὅπως φθάσω κἀγὼ πανολβίων
θαλάμων εἴσω σὺν σοὶ μολεῖν.
⟨Ὑπ.⟩ ἁγνεύω σοι καὶ λαμπάδας φαεσφόρους κρατοῦσα,
νυμφίε, ὑπαντάνω σοι. |
⟨Ψ.⟩ Δόλους δράκοντος ⟨ἦλθον⟩ ἐκφυγοῦσα μυρίους, 286
μάκαρ, θελκτηρίους· ἔτλην δὲ καὶ πυρὸς φλόγα
καὶ θηρίων ἀνημέρων ὁρμὰς βροτοφθόρους,
σὲ προσμένουσ᾿ ἀπ᾿ οὐρανῶν.
⟨Ὑπ.⟩ ἁγνεύω σοι καὶ λαμπάδας φαεσφόρους κρατοῦσα,
νυμφίε, ὑπαντάνω σοι.
⟨Ψ.⟩ Ἐλαθόμην πάτρας, ποθοῦσα σὴν χάριν, λόγε,
ἐλαθόμην ⟨καὶ⟩ παρθένων ὁμηλίκων χορούς,

12 vgl. Paulusacten 20 — **19** Paulusacten 22. 28. 33—35 — **24** vgl. Psal. 44, 10

1 ⟨*νῦν*⟩ *πασσυδὶ* stellt Meyer zur Erwägung | *λευκέσιν* P: *λευκαῖσι τε* Christ | *ἐν στολαῖς* < Jh **2** *φθάσει* P **7** *βίου τρυφῆς ἁδονὰς* P: *ἁδονὰς* < Jh: der Text fordert eine Emendation, doch wage ich nicht einfach *τρυφὴν ἡδύν τε*, das Meyer S. 46 empfiehlt, als Text zu bieten | *μωρόν* nach *ἔρωτα* Christ **10** die Worte der Hypakoë werden in P von *καὶ λαμπάδας* oder *φαεσφόρους* oder *κρατοῦσα* oder etwa *νυμφίε* Z. 12 an meist nicht vollständig mitgeteilt, sondern nur markiert **12** die Einteilung der Strophen nach Meyer S. 46f | *τὰ θνητὰ* Po Cb | daß vor *δόμον* etwas ausgefallen, mit Recht Meyer; *δόμον* bedarf auch eines Beiworts **14f** *θαλάμων τῶν πανολβίων* Christ **15** *μολεῖν*] *ἄναξ* möchte Christ beifügen **18** *Δόλους* P 230 | ⟨*ἦλθον*⟩ *ἐκφυγοῦσα* Meyer **19** *ἔτι δὲ* Po | ⟨*ἥκω*⟩ *θελκτ.* Havet; *καὶ δεινὴν πυρ. φλ.* Christ **21** *προσμένουσα* B **25** *καὶ* vor *παρθένων* + Jh

μητρός τε καὶ γένους φρύαγμα· πάντα γὰρ σύ μοι
αὐτὸς σύ, Χριστέ, τυγχάνεις.
⟨Ὑπ.⟩ ἁγνεύω σοι καὶ λαμπάδας φαεσφόρους κρατοῦσα,
νυμφίε, ὑπαντάνω σοι.
⟨Ψ.⟩ Ζωῆς χοραγός, Χριστέ, [τυγχάνεις,] χαῖρε φῶς ἀνέσπερον,
ταύτην δέδεξο τὴν βοήν· χορός σε παρθένων
προσεννέπει, τέλειον ἄνθος, ἀγάπη, χαρά,
φρόνησις, σοφία, λόγε.
⟨Ὑπ.⟩ ἁγνεύω σοι καὶ λαμπάδας φαεσφόρους κρατοῦσα,
νυμφίε, ὑπαντάνω σοι. |
⟨Ψ.⟩ Ἠνοιγμέναις θύραις, ἄνασσα 287
φαιδρόκοσμε, ἐδέξω θαλάμων εἴσω χ' ἡμᾶς,
ἀχραντόσωμε, καλλίνικε νύμφα, καλλίπνου·
ὁμόστολοι παρήμεθα Χριστῷ, πανόλβιον
μέλπουσαι σὸν γάμον, θάλος.
⟨Ὑπ.⟩ ἁγνεύω σοι καὶ λαμπάδας φαεσφόρους κρατοῦσα,
νυμφίε, ὑπαντάνω σοι.
⟨Ψ.⟩ Θρηνοῦσι νῦν βαρύστονοι κόραι πυλῶν πικρῶς
νυμφῶνος ἔξω καὶ βοῶσι γοερῶς, ὅτι
τὸ λαμπάδων ἀποσβέσασαι φῶς οὐκ ἔφθασαν
χαρᾶς ταμεῖον εἰσιδεῖν.
⟨Ὑπ.⟩ ἁγνεύω σοι καὶ λαμπάδας φαεσφόρους κρατοῦσα,
νυμφίε, ὑπαντάνω σοι.
⟨Ψ.⟩ Ἱρᾶς ὁδοῦ γὰρ ἐκτραπεῖσαι πρὸς βίου πόρους
κτήσασθ' ἔλαιον ἠμέλησαν ἄθλιαι πλέον·
νεκρὰς δὲ φλογεροῦ πυρὸς φέρουσαι λαμπάδας
στένουσιν ἔνδον ἐκ φρενῶν.
⟨Ὑπ.⟩ ἁγνεύω σοι καὶ λαμπάδας φαεσφόρους κρατοῦσα,
νυμφίε, ὑπαντάνω σοι. |
⟨Ψ.⟩ Κρατῆρες ἀδυπληθέες πρόκεινται νέκταρος· 288
πίνωμεν· οὐράνιόν ἐστι πόμα, παρθένοι,

1 vgl. Paulusakten 20 — **18** Mt. 25, 11 — **25** Mt. 25, 3

5 *τυγχάνεις* < Jh; Meyer machte mich darauf aufmerksam, daß es aus Z. 2 herübergenommen **7** *προσενέπει* B **8** *φρόνησι* Havet **11** *Ἠνοιγμ.—ἄνασσα* Vorschlag, vgl. Meyer S. 45 **12** *φαιδρόκοσμ' ἡμᾶς δέδεξο* Christ | *ἐδέξω* Meyer: *δέδεξο* P, *δέδεξ'* Jh | *θαλάμων εἴσω χ'* < Jh **14** *πανόλβιε* Al Christ; *πανόλβιαι* P Jh; *πανόλβιον* Po, vgl. S. 132, 14f **19** *νυμφῶνος* < B **21** *ταμεῖον* Jh Meyer: *ταμιεῖον* P **24** *Ἱρᾶς* wegen des Rhythmus Meyer (auch Havet): *Ἱερᾶς* P Jh **26** *φλογ. π. φερ.* P: *φλογεροῦ* nach *φέρουσαι* Jh **31** *πίν.* P 230v | *οὐρ. γάρ ἐστι* Jh | *ἐστι* < B

ὁ νυμφίος ὅπερ τέθεικε τοῖς μετ' ἀξίας
εἰς τὸν γάμον κεκλημένοις.
⟨Ὑπ.⟩ ἁγνεύω σοι καὶ λαμπάδας φαεσφόρους κρατοῦσα,
νυμφίε, ὑπαντάνω σοι.
⟨Ψ.⟩ Λαμπρῶς σου τὸν ⟨φονὸν⟩ Ἄβελ προεκτυπῶν, μάκαρ,
ἔλεξεν αἱματοσταγὴς βλέπων εἰς οὐρανόν.
ἀνηλεῶς με συγγόνου τετρωμένον χειρὶ
δέξαι, λιτάζομαι, λόγε.
⟨Ὑπ.⟩ ἁγνεύω σοι καὶ λαμπάδας φαεσφόρους κρατοῦσα,
νυμφίε, ὑπαντάνω σοι.
⟨Ψ.⟩ Μέγιστον ἆθλον ἁγνείας
ὁ κάρτερος σου παῖς, λόγε, Ἰωσὴφ ἀνείλετο·
γυνὴ γὰρ αὐτὸν εἰς ἄθεσμα λέκτρα βιαίως
εἷλκε φλογωμένη πόθοις, ὁ δ' οὐδὲν ἐντραπεὶς
ἔφευγε γυμνὸς ἐκβοῶν·
⟨Ὑπ.⟩ ἁγνεύω σοι καὶ λαμπάδας φαεσφόρους κρατοῦσα,
νυμφίε, ὑπαντάνω σοι. |
⟨Ψ.⟩ Νεοσφαγῆ 289
ὁ Ἰεφθάε κόρην ἀνῆγε θυσίαν θεῷ,
ἄπειρον ἀνδρός, ἀμφὶ βωμὸν ἀμνάδος δίκην
ἡ δ' εὐγενῶς σου τὸν τύπον τῆς σαρκός, ὦ μάκαρ,
τελοῦσ' ἔκραζε καρτερῶς·
⟨Ὑπ.⟩ ἁγνεύω σοι καὶ λαμπάδας φαεσφόρους κρατοῦσα,
νυμφίε, ὑπαντάνω σοι.
⟨Ψ.⟩ Ξένων στρατηλάταν ὄχλων εὔτολμος εὐστόχοις
Ἰουδὴθ δόλοις καρατόμησε, κάλλεος τύποις

5 Gen. 4, 9. 10 — **7** De autex. 3, 3. De res. I, 37, 6. Symp. 5, 5 S. 59, 16f — **11** Gen. 39, 7ff — **18** Richt. 11, 31. 38 — **26** Judith 13, 8. Tert. De monog. 17

5 *ὁ σου* Havet | *σου τὸν*] *σὸν* Meyer | *φονὸν* + Bo: *θάνατον* + Po Cb Jh, *τὸν θάν. σου* Christ | *προτυπῶν* Christ | die Namen *Ἄβελ, Ἰωσήφ* etc. erklärt Havet für Glossen **6** *ἐς* Havet | *οὐρανοὺς* (aber übergeschr. *ὀν*) V Jh **11** *Μέγ. ἆθλον ἁγνείας* Vorschlag, vgl. Meyer S. 45. 47 **12** *ὁ κάρτερος* < Jh | *λόγε* < Jh | *ἀνείλατο* P (nicht V) **13** *βιαίως* < Jh **14** *εἵλκυσεν* Jh | *φλεγουμένη* Cb, *φλεγομένη* Jh | *αἰσχροῖς φλεγομένη πόθοις* vermutet Christ | *δὲ* B | *ἐκτραπεὶς* P **18** *Νεοσφαγῆ* (*ὁ Ἰεφθάε*?) Vorschlag, vgl. Meyer S. 45 »ein Stück von unsicherer Länge geht voran« **19** *κόραν ἦγε* Jh | *θυσίαν* tilgt Christ **21** *δὲ* B **25** *Ὁρῶντες* etc. (S. 135, 5) vor *Ξένων* etc. in B, aber die versehentliche Versetzung ist angedeutet | *Ξένον* P **26** *καρατόμησε* Christ: *καρατομήσασα* P Jh: *καρατομήσασα* (*καλλοῦς*)? Meyer: *κόρα καρατόμης ἢ* Havet

θέλξασα τοῦτον, οὐ χράναντα σώματος μέλη,
νικαφόροις δ' ἔφη βοαῖς·
⟨Ὑπ.⟩ ἁγνεύω σοι καὶ λαμπάδας φαεσφόρους κρατοῦσα,
νυμφίε, ὑπαντάνω σοι.
⟨Ψ.⟩ Ὁρῶντες εἶδος εὐπρεπὲς ὑφῆς δύο κριταὶ
Σουσάννας, ἐμμανεῖς ἔρωτι λέξαν· ὦ γύναι,
κρυπτῶν [σου] γάμων λέχη ποθοῦντες ἥκομεν, φίλα.
ἡ δ' ἐντρόμοις ἔφη βοαῖς·
⟨Ὑπ.⟩ ἁγνεύω σοι καὶ λαμπάδας φαεσφόρους κρατοῦσα,
νυμφίε, ὑπαντάνω σοι. |
⟨Ψ.⟩ Πολλῷ με κατθανεῖν ἄμεινόν ἐστιν ἢ λέχη 290
προδοῦσαν, ὦ γυναιμανεῖς, ὑμῖν αἰωνίαν
δίκην ὑπ' ἐμπύροις θεοῦ τιμωρίαις παθεῖν·
σῶσόν με, Χριστέ, τῶνδε νῦν.
⟨Ὑπ.⟩ ἁγνεύω σοι καὶ λαμπάδας φαεσφόρους κρατοῦσα,
νυμφίε, ὑπαντάνω σοι.
⟨Ψ.⟩ Ῥοαῖς καθαρσίοις λούων πλήθη βροτῶν ὁ σὸς
πρόδρομος ἀνόμως κακοῦ πρὸς ἀνδρὸς εἰς σφαγὴν
ἤχθη δι' ἁγνείαν, λύθρῳ δὲ φοινίῳ κόνιν
δεύων ἔκραζέ σοι, μάκαρ·
⟨Ὑπ⟩. ἁγνεύω σοι καὶ λαμπάδας φαεσφόρους κρατοῦσα,
νυμφίε, ὑπαντάνω σοι.
⟨Ψ.⟩ Σοῦ καὶ ζωητόκος χάρις [ἄθικτος,] ἄτεγκτος, ἀσπίλους
τὰς σὰς γονὰς ἐν ἀσπόρῳ φέρουσα νηδύι,
μορφὴν ὑπέσχεν ὡς προδοῦσα λέκτρα παρθένος·
ἔλεξε δ' ἔγκυος, μάκαρ·
⟨Ὑπ.⟩ ἁγνεύω σοι καὶ λαμπάδας φαεσφόρους κρατοῦσα,
νυμφίε, ὑπαντάνω σοι.
⟨Ψ.⟩ Τὴν σήν, μάκαρ, γα|μήλιον ποθοῦντες ἁμέραν 291
ἰδεῖν, ὅσους ἄνωθεν αὐτὸς ἀγγέλων ἄναξ
κέκληκας, ἥκουσιν μέγιστα δῶρά σοι, λόγε,
φέροντες ἀσπίλοις στολαῖς.

5 Dan. 13, 19f — **19** De res. I, 37, 6. Symp. 5, 5 S. 59, 17 — **25** Mt. 1, 18f — **29** I Petr. 1, 12; vgl. Luk. 17, 22. 10, 24. Joh. 8, 56 — **31** Mt. 2, 11 — **32** vgl. Apok. Joh. 7, 9. 13

1 *οὐ* Jh: *οὐδὲ* P **2** *δ'* < Jh **7** *σου* < Jh Meyer | *λέχ* B **8** *δὲ* B | *ἔφησε* P: *ἔφη* Jh Meyer **11** *Πολλῷ*] P 231 **13** *ἐμπυρίοις* P **19** *φονίω* P; aber *φοινίῳ λύθρῳ* De res. I, 37, 6 **23** *ἄθικτος* tilgt Christ; ebenso, da drei Silben zu viel, Meyer, Havet *ἄτεγκτος* **31** *ἥκουσιν* Jh: *ἧκασι* P

⟨Ὑπ.⟩ ἁγνεύω σοι καὶ λαμπάδας φαεσφόρους κρατοῦσα,
νυμφίε, ὑπαντάνω σοι.
⟨Ψ.⟩ Ὕμνοις, μάκαιρα θεόνυμφε, θαλαμηπόλοι
αἵ σαὶ γεραίρομεν σὲ νῦν, ἄθικτε παρθένε,
ἐκκλησία χιονόσωμε, κυανοβόστρυχε,
σῶφρον, ἄμωμ', ἐρασμία.
⟨Ὑπ.⟩ ἁγνεύω σοι καὶ λαμπάδας φαεσφόρους κρατοῦσα,
νυμφίε, ὑπαντάνω σοι.
⟨Ψ.⟩ Φθορὰ πέφευγε καὶ νόσων πόνοι δακρυσταγεῖς,
θάνατος ᾑρέθη, ὄλωλε πᾶσα ἀφροσύνη,
λύπη τέθνηκε τηξίφρων, ἔλαμψε δ' ἡ [τοῦ] θεοῦ [Χριστοῦ]
χαρὰ βροτοῖς ἄφνω πάλιν.
⟨Ὑπ.⟩ ἁγνεύω σοι καὶ λαμπάδας φαεσφόρους κρατοῦσα,
νυμφίε, ὑπαντάνω σοι.
⟨Ψ.⟩ Χῆρος [ὁ] βροτῶν παράδεισός ἐστιν οὐκέτι·
πάλιν γὰρ αὐτὸν ἐκ θείας ὥσ|περ τὸ πρὶν ταγῆς 292
οἰκεῖ τέχναις ὁ ποικίλαις δράκοντος ἐκπεσών,
ἄφθαρτος, ἄφοβος, μάκαρ.
⟨Ὑπ.⟩ ἁγνεύω σοι καὶ λαμπάδας φαεσφόρους κρατοῦσα,
νυμφίε, ὑπαντάνω σοι.
⟨Ψ.⟩ Ψάλλων τὸ καινὸν ᾆσμα νῦν χορός σε παρθένων
καθιστάνει πρὸς οὐρανούς, ἄνασσα, φῶς ὅλη,
ἐστεμμένος λευκοῖς κρίνων κάλυξι καὶ φλόγας
χερσὶ σελασφόρους φέρων.
⟨Ὑπ.⟩ ἁγνεύω σοι καὶ λαμπάδας φαεσφόρους κρατοῦσα,
νυμφίε, ὑπαντάνω σοι.
⟨Ψ.⟩ Ὦ τὰς ἀχράντους οὐρανοῦ, μάκαρ, ναίων ἕδρας,
ἄναρχε, πάντα συγκροτῶν αἰωνίῳ κράτει,
δέξαι σὺν παιδὶ σῷ, πάρεσμεν, ἔνδον εἰς ζωῆς
πύλας, πάτερ, καὶ ἡμέας.

10 vgl. Symp. 10, 1 S. 122, 13f — **21** vgl. Apok. Joh. 5, 9

3 *θεόνυμφε* Cb Jh: *νεόνυμφε* P: *θεόνυμφ' αἵ?* Meyer **4** *αἵ σαὶ* Meyer S. 47: *αἵ σε* P, *αἰέν σε* Jh, *αἰὲν* Christ **5** *ἰοβόστρυχε?* Christ **6** *σώφρων* P **10** *ᾑρέθη* V B Al **11** *τοῦ* < Jh | *Χριστοῦ* tilgen Christ, Havet, Meyer **12** *χαρὰ* vgl. S. 77, 12. 85, 8: *χαρὶς* Jh, vgl. S. 69, 23 **15** *Χῆρος* P 231^{v} | *ὁ* < Jh, vor *παράδ.* setzt es Christ **22** *φῶς ὅλη* Meyer (vgl. dazu S. 51, 21. 87, 21f): *σαφῶς ὅλη* P: *σαφῶς ὅλος* Jh (*ἄναξ σ. ὅ.* Hav.): *φωσφόρος?* Christ **24** *σελασφόροις* V B (? P) **28** *συγκρατῶν* Jh **29** *σὺν π. σῷ δέξαι* Hav.

⟨Ὑπ.⟩ ἁγνεύω σοι καὶ λαμπάδας φαεσφόρους κρατοῦσα,
νυμφίε, ὑπαντάνω σοι.

ΕΥΒΟΥΛ. Ἀξίως ἀπηνέγκατο τὰ πρῶτα τῶν ἄθλων ἡ Θέκλα, ὦ Γρηγόριον.

ΓΡΗΓ. Ἀξίως μὲν οὖν.

ΕΥΒΟΥΛ. Τί δαί; ἡ Τελμησιακὴ ξένη, | εἰπέ μοι, κἂν ἔξωθεν 293 *οὐκ ἐπηκροᾶτο; θαυμάζω γὰρ εἰ ἡσυχίαν εἶχεν ἐκείνη μαθοῦσα τὸ συσσίτιον τοῦτο, καὶ οὐκ εὐθέως ὥσπερ ὄρνεον ἐπὶ τροφὴν ἐφίπτατο τῶν λεγομένων ἀκουσομένη.*

ΓΡΗΓ. Οὐ· λόγος γὰρ αὐτὴν Μεθοδίῳ συμπαραγεγονέναι αὐτὰ δὴ ταῦτα τὴν Ἀρετὴν πυνθανομένῳ. ἀλλὰ καλὸν καὶ μακάριον τοιαύτῃ διδασκάλῳ χρήσασθαι καὶ ὁδηγῷ, τῇ Ἀρετῇ.

ΕΥΒΟΥΛ. Ἀτάρ, ὦ Γρηγόριον, ποτέρους ἀμείνους λέγομεν, τοὺς μὴ ἐπιθυμοῦντας μέν, κρατοῦντας δὲ τῆς ἐπιθυμίας, ἢ τοὺς ἐπιθυμοῦντας καὶ παρθενεύοντας;

ΓΡΗΓ. ⟨Τοὺς μὴ ἐπιθυμοῦντας καὶ παρθενεύοντας,⟩ ἐπειδὴ καὶ τὴν διάνοιαν οὗτοι καὶ τὴν αἴσθησιν ἀμόλυντον κέκτηνται καί εἰσιν ὁλοτελῶς ἀδιάφθοροι, κατὰ μηδὲν ἐξημαρτηκότες.

ΕΥΒΟΥΛ. Εὖγε νὴ τὴν σωφροσύνην, ὦ Γρηγόριον, καὶ συνετῶς. ἀτὰρ | μή τι κωλύω, ἐὰν ἀντιλαμβάνωμαι τῶν λόγων, ἵνα 294 *ἐρρωμενέστερον μάθω καὶ μηδεὶς ἐξελέγξῃ με ἔτι;*

ΓΡΗΓ. Ἀλλ' ἀντιλαμβάνου, ὅπῃ καὶ θέλεις· ἐγὼ γὰρ ἱκανῶς, ὦ Εὐβούλιον, διδάξαι σε ἔχω, ὅτι τοῦ ἐπιθυμοῦντος ὁ μὴ ἐπιθυμῶν κρείσσων ἐστί, καὶ οὐδεὶς οὐ μή σε ἐλέγξῃ.

ΕΥΒΟΥΛ. Βαβαί· χαίρω γάρ, ὅτι μοι μεγαλοφρόνως ἀποκρίνῃ καὶ δεικνύεις ὅσον πεπλούτηκας ἐπὶ σοφίᾳ.

ΓΡΗΓ. Κωτίλος τις ὡς ἔοικεν ἄνθρωπος εἶναι δοκεῖς, ὦ Εὐβούλιον.

ΕΥΒΟΥΛ. Τίνος δὴ χάριν;

ΓΡΗΓ. Ὅτι τωθαζομένη με ταῦτα λέγεις μᾶλλον ἢ ἀληθεύουσα.

6 vgl. De res. I, 13, 1 — **19—24** Plato Hipp. Mai. 287 A — **25** vgl. Plato Euthyd. 293 A. Euthyphr. 12 A

3 *Εὐβούλιον* B: st. *Εὐβ.* u. *Γρηγ.* immer *Ā* u. *B̄* in P **6** *Τί δὲ* B | *Τελμισιακὴ* B **8** *ἵπτατο* Jh **9** *ἀκουσαμένη* B **10** *οὐ λόγος* P: *Εὐλόγος* B, aber mit e. Strich unter *o* **11** *πυνθ.* P 232 **12** *χρῆσθαι* Jh **13** *γρηγόριε* P (nicht B) **14** *τὴν ἐπιθυμίαν* B **16** *Γρηγόριδν* B | *Τ. μὴ ἐ. δηλονότι* + Cb Jh, *κ. π.* + Kl Bo **19** *Εὐβ.* fortan stets B | *Εὖ γε νὴ τὴν* u. *ἀτὰρ — μάθω* u. *Ἀλλ' ἀντ.* auch Pl | *γρηγόριε* P **23** *εὐβούλιε* P **23 f** Pl *ἐγώ σε διδάξαιμι, ὥστε μηδένα ἀνθρώπων δύνασθαί σε ἐξελέγχειν* **27** *Κωπτίλος* B, *σκωπτίλος* P | *Εὐβούλιε* P **29** *ΓΡΗΓ.*] P 232^{v} | *τωθαζόμενος* P, *τωθαζόμενον* B | *ἀληθεύων* P, *ἀληθεῦον* B

ΕΥΒΟΥΛ. Εὐφήμησον, ὦ μακαρία· θαυμάζω γὰρ σφόδρα σου τὸ συνετὸν καὶ μεγαλόδοξον. ἐγὼ τοῦ|το ἔφην, ὅτι περὶ ὧν πολλοὶ 295 πρὸς ἑαυτοὺς πολλάκις ἀμφισβητοῦσι σοφοί, ταῦτα οὐ μόνον ἐπίστασθαι σὺ λέγεις, ἀλλὰ καὶ διδάσκειν ἑτέρους σεμνύνῃ.

ΓΡΗΓ. Σὺ γὰρ ἐξ ἀληθείας, εἰπέ μοι, δυσχεραίνεις, εἰ διαφέρουσιν ὅλως οἱ μὴ ἐπιθυμοῦντες τῶν ἐπιθυμούντων τε καὶ ἐγκρατευομένων; ἢ πάντως ἐμοῦ ταῦτα προσπαίζεις;

ΕΥΒΟΥΛ. Καὶ πῶς ἀποπειρωμένη, ἣ ὁμολογῶ μὴ εἰδέναι; ἀλλ' ἴθι φράσον ἐμοί, ὦ σοφωτάτη, τίνι διαφέρουσιν οἱ μὴ ἐπιθυμοῦντες καὶ ἁγνεύοντες τῶν ἐπιθυμούντων τε καὶ παρθενευόντων.

ΓΡΗΓ. Ὅτι πρῶτον μὲν καθαρὰν ἔχουσιν αὐτὴν τὴν ψυχὴν καὶ ἀεὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐν αὐτῇ κατοικεῖ, μὴ | περιελκομένης αὐτῆς 296 καὶ ἐπιθολουμένης φαντασίαις καὶ λογισμοῖς ἀκρασίας, ὥστε καὶ διὰ τῆς ἐνθυμήσεως ἐπιλωβηθῆναί ποτε· ἀλλ' εἰσὶν ἀνεπίδεκτοι πάντη καὶ κατὰ τὴν σάρκα καὶ κατὰ τὴν καρδίαν οὗτοι τῆς ἐπιθυμίας, γαλήνην ἄγοντες τῶν παθημάτων. οἱ δὲ διὰ τῆς ὄψεως ἔξωθεν δελεαζόμενοι ταῖς φαντασίαις καὶ ἐπεισρέουσαν δεχόμενοι τὴν ἐπιθυμίαν δίκην ῥεύματος εἰς τὴν καρδίαν οὐδὲν ἧσσον μολύνονται πολλάκις, κἂν νομίζωσιν ἀντιφιλονεικεῖν καὶ μάχεσθαι πρὸς τὰς ἡδονάς, ἡττώμενοι τὸν λογισμόν.

ΕΥΒΟΥΛ. Οὐκοῦν γαλήνην τοὺς ἄγοντας καὶ μὴ διοχλουμένους ὑπὸ τῆς ἐπιθυμίας λέξομεν καθαρούς;

ΓΡΗΓ. Καὶ σφόδρα. τούτους γὰρ τοιούτους ὁ καὶ θεοὺς διὰ τῶν μακα|ρισμῶν ἀπεργαζόμενος τοὺς ἀνενδοιάστως αὐτῷ πιστεύοντας 297 θεὸς »ὄψεσθαι« μετὰ παρρησίας ἀποφθέγγεται »τὸν θεόν«, ὅτι μηδὲν ἐπισκοτοῦν ἢ συνταράσσον τὸν ὀφθαλμὸν τῆς ψυχῆς πρὸς τὴν θείαν ἐπιφέρονται θεωρίαν, ἀλλ' ἐκτὸς γεγονότες τῶν ὀρέξεων πάντη τῶν κοσμικῶν τὴν σάρκα καθαρὰν οὐ μόνον, ὡς ἔφην, μίξεως τηροῦσιν, ἀλλ' ἤδη καὶ τὴν καρδίαν ἀνεπίδεκτον λογισμῶν ἀκρασίας, ἐν ᾗ μάλιστα καὶ τὸ ἅγιον ὡς ἐν ναῷ κατοικοῦν ἀναπαύεται πνεῦμα.

ΕΥΒΟΥΛ. Ἔχε δὴ (οἶμαι γὰρ ἐπὶ τὴν εὕρεσιν τῶν ὄντως κρειτ-

7 vgl. Plato, Menex. 235 C — **12. 30** Hermas II, 5, 2ff — **16** De res. II, 25, 5 — **17** De res. II, 7, 2 (vgl. Symp. S. 7, 18ff. 46, 17. 47, 18) — **19** Plato Lach. 191 D — **20** Plato Prot. 355 B — **25** Mt. 5, 8 — vgl. Plato Phaed. 66 A. 65 E — **30** vgl. I Kor. 3, 16. 6, 19. Ephes. 3, 17. Jak. 4, 5

8 *ἀποπειρωμένη ἣ* B: *ἀποπειρώμενος ὃς* P Jh **14** *ἐπιθυμήσεως* B **17** *ταῖς* P 233 **18** *ἧττον* B **20** Pl *ὑπὸ τούτων* (*τῶν ἡδονῶν*) *ἡττώμενος* **21** *τοὺς γαλήνην* B Jh **22** *τῆς* < B **23** *σφόδρα*] *μάλα* B | *θεοὺς καὶ* P (nicht B) **24** *ἀνενδυάστως* P

τόνων ὀρθότερον ἡμᾶς ἐντεῦθεν διελθεῖν) καί μοι φράσον· καλεῖς τινα κυβερνήτην ἀγαθόν;

ΓΡΗΓ. Ἔγωγε.

ΕΥΒΟΥΛ. Πότερον τὸν ἐν μεγάλαις καὶ ἀμηχάνοις | περισώσαντα 298
ζάλαις τὸ σκάφος ἢ τὸν ἐν γαλήνῃ καὶ νηνεμίᾳ;

ΓΡΗΓ. Τὸν ἐν μεγάλαις καὶ ἀμηχάνοις.

ΕΥΒΟΥΛ. Οὐκοῦν καὶ ψυχὴν τὴν περιαντλουμένην ταῖς τρικυμίαις τῶν παθημάτων καὶ μὴ ἀποκάμνουσαν ἢ ἐκλυομένην, ἀλλὰ τὸ σκάφος, τὴν σάρκα, γενναίως εἰς λιμένα τὸν τῆς σωφροσύνης ἀπευθύνουσαν λέξομεν τῆς ἐν εὐδίᾳ πλοϊζομένης κρείττονα καὶ δοκιμωτέραν;

ΓΡΗΓ. Λέξομεν.

ΕΥΒΟΥΛ. Τὸ γὰρ ἁρμόζεσθαι πρὸς τὰς ἐμβολὰς τῶν καταφυσημάτων τοῦ πονηροῦ πνεύματος καὶ μὴ ἀπορρίπτεσθαι ἢ νικᾶσθαι, ἀλλὰ πάντα πρὸς Χριστὸν ἀνανεύοντα καρτερῶς μάχεσθαι ταῖς ἡδοναῖς μείζονα τὸν ἔπαινον φέρει τοῦ μετὰ ῥᾳστώνης ἀχειμαστὶ παρθενεύοντος.

ΓΡΗΓ. Ἔοι|κεν. 299

ΕΥΒΟΥΛ. Τί δαὶ καὶ ὁ κύριος; οὐ δοκεῖ δεικνύναι διαφέρειν τὸν ἐπιθυμοῦντα μᾶλλον καὶ ἐγκρατευόμενον τοῦ μὴ ἐπιθυμοῦντός τε καὶ παρθενεύοντος;

ΓΡΗΓ. Ποῦ δή;

ΕΥΒΟΥΛ. Ἔνθα τὸν φρόνιμον παραβάλλων οἰκίᾳ τεθεμελιωμένῃ καλῶς ἄπτωτον αὐτὸν ἀποφαίνεται, μὴ δυνάμενον ὑπὸ τῆς βροχῆς καὶ τῶν ποταμῶν καὶ τῶν ἀνέμων καταβληθῆναι, ταῖς μὲν ἐπιθυμίαις ὡς ἔοικεν ἀπεικάζων τοὺς χειμῶνας, τῇ δὲ πέτρᾳ τὴν ἀκίνητον ἔνστασιν καὶ ἀδιάπτωτον τῆς ψυχῆς περὶ τὴν ἁγνείαν.

ΓΡΗΓ. Ἀληθῆ λέγειν δόξαις.

ΕΥΒΟΥΛ. Τί δαὶ καὶ ἰατρόν; οὐ τὸν ἐπὶ μεγάλαις ἤδη δεδοκιμασμένον νόσοις καὶ πολλοὺς ἰασάμενον ἄριστον καλεῖς;

ΓΡΗΓ. Ἔγωγε.

ΕΥΒΟΥΛ. Τὸν δὲ μηδὲν μηδέπω διαπραξάμενον, μηδὲ νοσοῦντας ὅλως ἐν χερσὶν ἐσχηκότα οὐ πάντως ἀδοκιμώτερον ἔτι;

19 vgl. z. B. Plato Krat. 423 E — **23** Mt. 7, 24

4 *ΕΥΒ.*] P 233ᵛ **4** u. **5** *αι* in *μεγάλαις* und *ν* in *νηνεμίᾳ* erneuert in P **6** *Γρηγόριον* B **19** Pl *τί δὲ δὴ τόδε; οὐ καὶ οὐσία δοκεῖ σοι εἶναι;* | *δαὶ*] *δὲ* B Jh **20** *ἐγκρατεύοντα* Po Cb Jh **24** *αὐτὸν* P 234 | *δυν.*] *α* u. *ον* erneuert in P | *ὑπὸ*] *ὑ* erneuert in P, *ἀπὸ* B **29** *δαὶ* B: *δὲ* P Jh

ΓΡΗΓ. Ναί.

ΕΥΒΟΥΛ. Οὐκοῦν καὶ ψυχὴν τὴν ἀνεχομέ|νην ὑγροτέρου σώματος καὶ τὰς περὶ τὰς ἡδονὰς αὐτοῦ νόσους καταπραΰνουσαν σωφροσύνης φαρμάκοις ἰατρικωτέραν λεκτέον τῆς ὑγιεινὸν διοικεῖν κεκληρωμένης σῶμα καὶ ἀπαθές; 300

ΓΡΗΓ. Λεκτέον γάρ.

ΕΥΒΟΥΛ. Τί δαὶ καὶ ἐν πάλῃ; πότερον παλαιστὴς ἀμείνων ὁ ἀνταγωνιστὰς ἔχων μεγάλους καὶ ἰσχυρούς, καὶ προσπαλαίων ἀεὶ καὶ μὴ καθαιρούμενος, ἢ ὁ μὴ ἔχων ἀνταγωνιστάς;

ΓΡΗΓ. Δῆλον ὡς ὁ ἔχων.

ΕΥΒΟΥΛ. Καὶ ἐν πάλῃ ἄρα δοκιμώτερος ἀθλητὴς ὁ τοὺς ἀνταγωνιστὰς ἔχων;

ΓΡΗΓ. Ἀνάγκη.

ΕΥΒΟΥΛ. Οὐκοῦν καὶ ψυχὴν ἀνάγκη πᾶσα τὴν μηχανωμένην πρὸς τὰς ἐφόδους τῆς ἐπιθυμίας καὶ μὴ κατασπωμένην, ἀλλ᾽ ἀνθέλκουσαν καὶ ἀντιτασσομένην, ἰσχυροτέραν φαίνεσθαι τῆς μὴ ἐπιθυμού|σης; 301

ΓΡΗΓ. Ἀληθῆ.

ΕΥΒΟΥΛ. Τί δαὶ τὸ καρτερῶς ἔχειν πρὸς τὰς ὁρμάς, Γρηγόριον, τῶν φαύλων ὀρέξεων; δοκεῖ σοι μᾶλλον ἀνδρείας εἶναι;

ΓΡΗΓ. Καὶ σφόδρα.

ΕΥΒΟΥΛ. Ἡ δὲ ἀνδρεία αὕτη δύναμις ἀρετῆς;

ΓΡΗΓ. Δῆλον.

ΕΥΒΟΥΛ. Οὐκοῦν εἰ δύναμις ἀρετῆς ἐστιν ἡ ὑπομονή, ἡ διοχλουμένη ἄρα ψυχὴ καὶ καρτεροῦσα πρὸς τὰς ἐπιθυμίας δυνατωτέρα φαίνεται τῆς μὴ ὀχλουμένης;

ΓΡΗΓ. Ναί.

ΕΥΒΟΥΛ. Εἰ δὲ δυνατωτέρα, καὶ κρείσσων;

ΓΡΗΓ. Ναί.

ΕΥΒΟΥΛ. Κρείσσων ἄρα ἡ ἐπιθυμοῦσα καὶ ἐγκρατευομένη τῆς μὴ ἐπιθυμούσης ἐστὶν ἐκ τῶν προωμολογημένων καὶ ἐγκρατευομένης.

2 ob. S. 39, 18. Plato Tim. 86 D — 3 Plato Tim. 67 A. Hipp. Min. 375 B; ob. S. 102, 17f — 14 vgl. Plato Pol. IV, 441 D — 24 Plato Hipp. Min. 375 E

3 καταπραΰνουσιν P: καταπραῦνον Pl 4 ἰατρικώτερον P: ἰατρικωτέρα Pl | ὑγιηνὸν P (nicht B) 7 δαὶ P: δὲ Jh 10 Γρηγ.] P 234ᵛ 11 δοκιμώτερος undeutl. in P 14 Pl κ. τοῦτο πᾶσα ἀνάγκη 19 δαὶ P: δὲ Jh 31 προομολογουμένων B

ΓΡΗΓ. Ἀληθῆ λέγεις, καὶ ἐπιθυμήσω πληρέστερον ἔτι περὶ τούτων διαλεχθῆναί σοι. εἰ οὖν σοι φίλον, αὔριον ἀφίξομαι πάλιν ἀκουσομένη τούτων. νῦν γάρ, ὡς ὁρᾷς, ὥ|ρα λοιπὸν τρα- 302
πέσθαι καὶ περὶ τὸ τοῦ ἔξωθεν ἀσχολεῖν ἡμᾶς ἀνθρώπου.

2 vgl. Plato Prot. 353 B. Lach. 201 BC — ob. S. 45, 16 f

2 διαλ . σε P 3 ὡς — ἀνθρ. Z. 4 von and. Hd. P 4 ἐπὶ τὴν + vor π. τὸ Jh | περὶ τὸ] πρὸς τὴν (. . ἀσχολίαν) Kl | τὸ τοῦ Bo: τὸν τοῦ P, τὴν τοῦ B: τὸν Jh | ἀσχολεῖν (od. ἀσχολεῖσθαι) Bo: ἀσχολίαν P Ausgg. | ἀνθρώπου P: τέλος καὶ τῷ θεῷ δόξα + B: τέλος τοῦ περὶ ἁγνείας συμποσίου τοῦ ἁγίου μεθοδίου ἐπισκόπου πατάρων + V

ΜΕΘΟΔΙΟΥ
ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΑΥΤΕΞΟΥΣΙΟΥ

Textzeugen, Handschriften und Abkürzungen.

Methodius De autexusio

F = Laurent. Plut. IX, 23 s. X
S = Altslavische Übersetzung. Sa = Tolstoi. II, 56 (jetzt Petropol.).
Sb = No 110 der Synodalbibl. in Moskau

Dialog des Adamantius, Ausgabe van de Sande Bakhuyzen

D = Überlieferter Text nach Marcian. 496 (1. Hand) s. XII (oder XI)
Dr = Rufins Übersetzung

Eusebius Praeparatio evang. VII, 22, Ausgabe E. H. Gifford

E1 = Überlieferter Text
E1i = Marcian. 341 s. XV
E1o = Bonon. 3643 s. XIII
E2 = Überlieferter Text der Philokalia des Origenes, Ausgabe Arm. Robinson
E2i = Marcian. 47 s. XI
E2p = Patmius 270 s. X

Sacra Parallela, Ausgabe Holl

C = Überlieferter Text
Cc = Coislin. 276 s. X
Ck = Vatican. 1553 s. XII—XIII
Cr = Rupef. (jetzt Berolin.) Philipp. 1450 s. XII—XIII

Photius Bibliotheca, Ausgabe Bekker

Ph = Überlieferter Text
Pha = Marcian. 450 s. X
Phb = Marcian. 451 s. XII

Eznik, Wider die Sekten

Ezn = Übersetzung J. M. Schmid

Abkürzungen

Pl = Plato
Bh = van de Sande Bakhuyzen
Bo = Bonwetsch
Jh = Jahn
Kl = Klostermann
Md = Mendelssohn

Zeichen wie S. 2

ΜΕΘΟΔΙΟΥ
ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΑΥΤΕΞΟΥΣΙΟΥ

I. Ὁ μὲν Ἰθακήσιος γέρων κατὰ τὸν τῶν Ἑλλήνων μῦθον, τῆς Σειρήνων βουλόμενος ἀκοῦσαι ᾠδῆς διὰ τὴν τῆς φωνῆς ἀκόλαστον ἡδονήν, δεσμώτης ἔπλει εἰς τὴν Σικελίαν καὶ τὰς τῶν ἑταίρων ἐνέφραττεν ἀκοάς, οὐκ ἐκείνοις ἕνεκα τῆς ἀκροάσεως φθονῶν, οὐδὲ ἑαυτὸν δεσμῷ περιβάλλειν ἐπιθυμῶν, ἀλλ᾽ ὅτι τέλος τῆς ἐκείνων ᾠδῆς τοῖς ἀκούουσι θάνατος ἦν· τοιαῦται γάρ ⟨ποτε⟩ παρ᾽ Ἕλλησιν ᾖδον αἱ Σειρῆνες. ἐγὼ δὲ τοιαύτης μὲν ᾠδῆς ἀκροατὴς οὐ γίνομαι, 2

3 Odyss. 12, 158 ff — Klem. Protr. 9 S. 64, 29 ff. 12 S. 83, 8 ff Stählin. Symp. 8, 1 S. 81, 16. De res. I, 28, 1 — **7** Röm. 6, 21

F S; vgl. Zacharias Mityl. PGr. 85, 1037. 1073 (Physiol. 23)

1 F 193 *τοῦ ἁγίου Μεθοδίου, ἐπισκόπου Ὠλύμπου καὶ μάρτυρος* S; *ἐπισκ. Ὠλ.* ep̃pa olympiiskago: pathilipiiskago HSS, so wohl auch in der Überschrift von De lepra pa aus episcopa, wie der Schreiber der Bemerkung am Rand ep̃pa erkannt zu haben scheint **2** vor *ΠΕΡΙ Τ. ΑΥΤ.* + *Περὶ θεοῦ, περὶ ὕλης καὶ* (vgl. F über c. 5) S, dann »Herr, segne Vater« + Sa, »Segne Vater« + Sb: *περὶ αὐτεξουσίου* auch C Ph | nach *ΑΥΤΕΞ.* + *λόγος α'* Meursius **3** *Ὁ μὲν*] davor *ΟΡΘΟΔ.* + d. Ausgg. | *Ἰθακήσιος*: »griechische« S **3 ff** Zachar. S. 1037 *τὰς Σειρῆνας μιμούμενοι τὰς Ὁμηρικὰς τῇ τῆς μουσικῆς ἡδονῇ τῶν φιλακροαμένων κατακλούσας τὰ ὦτα καὶ θανάτῳ ζημιούσας τοὺς πειθομένους, ὅθεν ἐπαινῶ . . τὸν Ἰθακήσιον ἐκεῖνον στρατιώτην . . οὐ τοίνυν τὰ παρ᾽ ἡμῖν τοιαῦτα.* S. 1073 *τότε τὸν κηρὸν τοῖς ὠσὶν ἐπιτίθεμεν τὸν Ὁμηρικόν· οὕτω τε τὴν ὀλέθριον ᾠδὴν τῶν θανατηφόρων Σειρήνων ἀποφυγγάνομεν* **3** *(κατ)ὰ — μῦ(θον)* auf Rasur F **4** *σιρήνων* stets F | *ᾠδῆς . . φωνῆς*: *φωνῆς . . ᾠδῆς* w. e. sch. S **5** »seiner Genossen« S, doch *τὰς τῶν (τε) ἑαυτοῦ ἑταίρων* las wohl kaum S | *ἑτέρων* F **7** *ἑαυτὸν* auch S **7 f** *τῆς . . ᾠδῆς*: »der Gesänge« pesnij, vermutl. aus »des Gesangs« pesni S **8** *τοιαῦται* F Kl: *τοιαῦτα* Bo, »so« S | *ποτε* + S | *Ἕλλησιν* S 1^v **9** *ᾖδον αἱ Σειρῆνες* S: *ἡδοναὶ σιρήναις* in F daraus entstanden Md: *ἡδοναὶ Σειρήνων* Ausgg. | *ᾠδῆς* hier, Z. 4. S. 146, 6. 18 u. *ἀκροάσεως* Z. 6 glasa = *φωνῆς*

οὐδὲ ἀκούειν ἐπιθυμῶ Σειρήνων ἐπιτάφιον ἀνθρώπων ᾀδουσῶν, ὧν
ἡ σιγὴ τῆς φωνῆς τοῖς ἀνθρώποις χρησιμωτέρα γίνεται· θείας δέ
τινος ἀπολαύειν φωνῆς εὔχομαι, ἧς κἂν πολλάκις ἀκούσω, πάλιν
ἀκούειν ἐπιθυμῶ, οὐκ ἀκολάστῳ ⟨τινὶ⟩ φωνῆς ἡδονῇ νενικημένος,
ἀλλὰ θεῖα διδασκόμενος μυστήρια καὶ τὸ τέλος οὐ θάνατον, ἀλλ᾽
αἰώνιον ἀπεκδεχόμενος σωτηρίαν. ᾄδουσι γὰρ τὴν ᾠδὴν οὐχ αἱ 3
θανατηφόροι Σειρῆνες Ἑλλήνων, ἀλλὰ θεῖός τις χορὸς προφητῶν,
ἐφ᾽ ὧν οὐκ ἔστιν ἀποφράττειν τῶν ἑταίρων τὰς ἀκοάς, οὐδὲ ἑαυτόν
τινα δεσμῷ περιβάλλειν, δεδοικότα τὴν ἐκ τῆς ἀκροάσεως τιμωρίαν.
τῶν μὲν γὰρ μετὰ τῆς φωνῆς ὁ ἀκροατὴς τοῦ ζῆν παύεται, τῶν δὲ
ἐπὶ πλεῖον ἀκούων τοῦ κρείττονος ἀπολαύσει βίου, ὑπὸ θείου πνεύ-
ματος χειραγωγούμενος. ἡκέτω τοίνυν σύμπας καὶ ἀκουέτω τῆς θείας 4
ᾠδῆς, μηδὲν πεφοβημένος. οὐκ εἰσὶν παρ᾽ ἡμῖν αἱ παρὰ Σικελίαν
Σειρῆνες, οὐδὲ τὰ Ὀδυσσέως δεσμά, οὐ κηρὸς τηκόμενος εἰς ἀνθρώ-
πων ἀκοάς, ἀλλὰ δεσμῶν μὲν ἄνεσις πᾶσα, ἐλευθέρα δ᾽ ἀκοὴ παρ᾽
ἑκάστῳ τῶν προσιόντων. τοιαύτης γὰρ ᾠδῆς ἀκούειν ἄξιον, τοιού-
τους τοὺς ᾄδοντας ἔχειν εὐκτέον εἶναί μοι δοκεῖ. εἰ δέ τις καὶ τοῦ 5
τῶν ἀποστόλων χοροῦ ἀκούειν ἐθέλοι, εὑρήσει τὴν αὐτὴν τῆς ᾠδῆς
συμφωνίαν. οἱ μὲν γὰρ προῇδον μυστικῶς τὴν θείαν οἰκονομίαν, οἱ

5 vgl. Röm. 6, 21f — **7** Klem. Protr. 12 S. 84, 13ff — **11** Klem. Protr. 12 S. 84, 18 — **18** De res. I, 56, 5

F S

1 *ἐπιτάφια?* S | **2** *τῆς φωνῆς* < S **3** *τιν.*] *μᾶλλον* + S | *κἂν πολλάκις ἀκούσω*] *πολλάκις ἀκούων?* S **4** *τινὶ* + S **6** *τὴν ᾠδὴν*] »mit Gesang« *τῇ ᾠδῇ* oder *τῇ φωνῇ* S **6f** *οὐχ θανατηφόροι ὡς αἱ?* S **7** *ὁ χορὸς οἱ δίκαιοι, . . προφῆται λαλοῦσιν* Klem **8** *τ. ἑταίρ. ἀποφράττειν* S | *ἑτέρων* F | *ἑαυτόν — περιβάλλειν* Z. 9] »sich selbst welche Fesseln anzulegen« S **9** *τινι δεσμῷ* Ausgg. | *ἐκ* < S **10** *μετὰ τ. φωνῆς*] »durch das Hören jener« (vielleicht »nach dem Hören jener«, so daß poslužaniem aus po slu^v anii entstanden wäre) S, aber schwerl. las S *ἐκείνων ἀκοῇ* **11f** *ὑπὸ θ. πνεύμ. χειραγ.* F: *ὑπὸ θ. χειραγ. πνεύμ.* S | *πρὸς ἀλήθειαν χειραγωγοῦ* Klem **12** *ἀκουέτω* S 2 **13** *πεφοβ. μηδέν* S | *οὐκ* »Denn« vor »nicht« + 2. Hd. in Sa | *αἱ*: »die . . welche« S, jaže i (*αἳ καὶ?*): von 2. Hd. »wie« jakoze Sa **14** *τὰ . . δεσμά* F: *τὸν . . δεσμόν* S **15** *πᾶσα ἄνεσις* S | *ἐλευθέρα δ᾽* Bo: *ἐλευθερίας δ᾽* F: *καὶ ἐλευθέρα δὴ* w. e. sch. S | *ἀκοῆς* Ausgg. | *παρ᾽* F: *πάρα* Md: < S **16** *γὰρ* F S: *ἄρ᾽* Md **17** *ἔχ. εὐκτ.*: »zu wünschen zu haben« S, doch las S schwerl. *εὔχεσθαι ἔχειν* | *μοι* < S (aber »mnit« wohl aus »mnit ⟨mi⟩« = *μοι δοκεῖ*) **18f** *τῆς ᾠδῆς συμφ.*] »des Einklangs Gesang« S **19** *προῇδον* F 193^v: *προεῖδον* S

δ' ᾄδουσιν ἑρμηνεύοντες τὰ ὑπ' ἐκείνων μυστικῶς ἀπηγγελμένα.
ὦ συμφώνου ἁρμονίας ὑπὸ θείου πνεύματος συγκειμένης· ὦ καλοῦ
χοροῦ τῶν ᾀδόντων τὰ μυστήρια. τούτοις κἀγὼ συνᾴδειν εὔχομαι.
ᾄσωμεν τοιγαροῦν καὶ ἡμεῖς τὴν ὁμοίαν ᾠδήν, καὶ τὸν ὕμνον ἀνα- 6
πέμψωμεν τῷ ἁγίῳ πατρί, πνεύματι δοξάζοντες Ἰησοῦν τὸν »ἐν
κόλποις αὐτοῦ«. μὴ φύγῃς, ἄνθρωπε, ὕμνον πνευματικόν, μηδὲ
ἀπεχθῶς πρὸς τὴν ἀκρόασιν διατεθῇς. θάνατον οὐκ ἔχει· σωτηρίας
ἐστὶν διήγημα ἡ παρ' ἡμῖν ᾠδή. ἐγὼ μὲν οὖν ἤδη καὶ τῶν κρειττό- 7
νων ἀπολαύειν δοκῶ περὶ τοιούτων διαλεγόμενος, καὶ μάλιστα ὅτε
ὁ τοιοῦτός μοι πάρεστιν ἀνθέων λειμών, τουτέστιν ἡ ὑμετέρα σύνοδος
τῶν ἅμα τε καὶ ἀκουόντων καὶ συνᾳδόντων τὰ θεῖα μυστήρια. ἐφ' 8
ὧν καὶ τὸ λέγειν θαρρῶ, ὅτι μοι παντὸς φθόνου καθαρὰς παρέχετε
τὰς ἀκοάς, οὐ τὸν ζῆλον τὸν τοῦ Κάϊν μιμούμενοι, οὐχ ὁμοίως τῷ
Ἠσαῦ διώκοντες τὸν ἀδελφόν, οὐ ⟨τοὺς⟩ τοῦ Ἰωσὴφ ἐπαινοῦντες
ἀδελφούς, ὅτι ἐφ' οἷς ἔλεγεν ἐμίσουν τὸν ἀδελφόν. ἀλλὰ τούτων
ἁπάντων μακρὰν ἀφεστῶτες, διόπερ ἕκαστος ὑμῶν τὰ τοῦ πλησίον
νομίζει λέγειν. καὶ διὰ τοῦτο ζῆλος πονηρὸς οὐκ ἔστιν ἐν ὑμῖν, τὰ
λείποντα τῷ ἀδελφῷ ἀναπληροῦν δεδιδαγμένοις. ὦ ἀκροατηρίου 9
καλοῦ καὶ συμποσίου σεμνοῦ καὶ πνευματικῶν ἐδεσμάτων. τοιούτοις
ἀεὶ συνεῖναι δικαίως ⟨ἂν⟩ εὐξαίμην.

II. ⟨ΟΥΑΛ.⟩ Χθὲς τὸ δειλινὸν περιπατῶν, ὦ φίλε, παρὰ τὸν τῆς θαλάσσης αἰγιαλὸν καὶ ὀξέως πως ἀτενίζων εἰς αὐτήν, ἑώρων ὑπερβολήν τινα θείας δυνάμεως καὶ σοφῆς ἐπιστήμης τέχνην, εἴ γε

1 vgl. Ignat. Ad Ephes. 4, 1 — vgl. Orig. In Ezech. hom. 2, 2 — **5f** Joh. 1, 18 — **10** vgl. Symp. S. 5, 14f. 6, 8f — **13** Gen. 4, 5 — vgl. Symp. S. 59, 16. 134, 5ff. De res. I, 32, 4. 37, 6 — Gen. 27, 41 — **15** Gen. 37, 8 — **17** vgl. Jak. 3, 14

F S

1 *μυστικῶς* < S | zu *μυστ. ἀπηγγ.* vgl. Orig. latenter significata **3** *κἀγὼ* S: *καὶ* F **5** *πνεύματι* < S **7** *σωτηρίας* S 2^{v} **11** *ἀκουόντων*: *ᾀδόντων* od. *ὑμνούντων* od. *φωνούντων* S | *συνᾳδόντων*] *ἡμῖν* + S **12** *θαρρῶν* S, od. »wagend« drŭzaja aus »wage« drŭzaju | *παντὸς* F: *πάντες* S | *φθόνου*] »neidloses und« = *ἀφθόνους καὶ* übersetzt S **13f** *τοῦ ἠσαῦ* F **14** *τοὺς* + Md **16** in *μακρὰν* d. 2. *α* corr. v. 1. Hd. aus *ο*: *μακρὸν* Ausgg. | *ὑμῶν*] *ἡμῶν* F | *τὰ* < S **17** *νομίζεται λέγων* S | *ὑμῖν* F: *ἡμῖν* S **18** *τοῦ ἀδελφοῦ*? S | *δεδιδαγμένοις* S Md: *δεδειγμένοις* F | *ἀκροατηρίου*] »Zuhörerschaft« poslušanii, »Ungehorsam« neposlušanii S **19** *πνευμ. ἐδεσμ.*] »geistiger Speise« S **20** *δικαίως*: *δικαίοις* F: < S | *ἂν εὐξαίμην* Md **21** *ΟΥΑΛ.* + Ausgg., am Rd. von F Spuren von *ορθ* | *δειληνὸν* F | *φίλε* F: *φίλοι* S **22** *πῶς* immer F: S 3 **23** *ἐπιστήμης* = věděnie: videnie S **23f** *εἴ γε κ. τ. a.* ob. Rand in S^{a}

καὶ τέχνην τὸ τοιοῦτο καλεῖν χρή. ὥσπερ γὰρ ὁ Ὁμηρικὸς στίχος φθέγγεται ἐκεῖνος,

> ὡς δ' ἄνεμοι δύο πόντον ὀρίνετον ἰχθυόεντα,
> Βορέης καὶ Ζέφυρος, τώ τε Θρήκηθεν ἄητον,
> ἐλθόντ' ἐξαπίνης· ἄμυδις δέ τε κῦμα κελαινὸν
> κορθύεται, πολλὸν δὲ παρὲξ ἅλα φῦκος ἔχευαν·

οὕτω μοι καὶ χθὲς γεγονέναι δοκεῖ. κορυφαῖς γὰρ ὀρέων παραπλήσια 2
ἑώρων κύματα, καὶ ὡς λόγον εἰπεῖν αὐτοῦ ἐφικνούμενα τοῦ οὐρανοῦ.
τὸ δ' ἐντεῦθεν οὐδὲν ἕτερον προσεδόκων ἢ ἅπασαν ἐπικλυσθήσεσθαι
τὴν γῆν, καί μοι φυγῆς ἐν τῷ νοῒ ἀνέπλαττον τόπον καὶ τὴν τοῦ
Νῶε ἀνέπλαττον κιβωτόν. τὸ δ' οὐκ ἦν ὃ ἐνόμιζον. ἀλλ' ὅπου 3
ἀνεκυρτώθη ἡ θάλασσα πάλιν ἀνελύετο εἰς ἑαυτήν, οὐχ ὑπερβαίνουσα
τὸν οἰκεῖον τόπον, ὡς ἔπος εἰπεῖν θεῖόν τι πρόσταγμα πεφοβημένη.
καὶ καθάπερ πολλάκις τῶν οἰκετῶν τις, ἄκων τι πρὸς τοῦ δεσπότου 4
πράττειν ἀναγκαζόμενος, τῷ μὲν προστάγματι διὰ τὸν φόβον πείθεται,
ὃ δὲ πάσχει, πράττειν μὴ θέλων, λέγειν [ὅτι] οὐ τολμᾷ, τονθορύζει
δὲ ἐν ἑαυτῷ, θυμοῦ τινος πληρούμενος, οὕτω μοί πως ἐφαίνετο καὶ
τὴν θάλασσαν, ὡσπερεὶ θυμουμένην καὶ ἐν ἑαυτῇ φράττουσαν τὴν
ὀργήν, κρατοῦσάν τε ἑαυτῆς, οὐ βουλομένην τῷ δεσπότῃ φανερὸν

1 Ilias 9, 4 — **13** vgl. Hiob 38, 11

F S

1 *τ. τ.*: *τοῦτο* S **3** *ἄνεμοι*: *ἂν ἐμοὶ* »mir« S | *δύο* < S | *ὀρίνετον*: *ὁρῶντες* (»welche sahen«) S **4** *τώ τε*: *τώτ' ἐκ* F | *Ζέφυρος — ἄητον*] »Ostwind wehend« S **5** *ἄμυδις — κορθύεται* Z. 6: »Eine Welle stolz sich erhoben habend (? vŭčelšisja) und groß geworden (veličivšisja)« S **6** *πολλὸν — ἔχευαν*: »fast bis zum Himmel ergießend« übers. S | *ἔχευον* F **7** *κορυφαῖς* F 194 | *παραπλήσιον* F | *ἔδοξεν*? S **8** *λόγον εἰπεῖν*] slovese⟨m rešti⟩ wie Z. 13 S (*εἰπεῖν* < S) | *λόγος* F **10** *καί μοι μὲν* (od. *δὴ*) mně ubo S | *ἀνέπλαττον* < Ausgg. **11** *ἀνέπλαττον* F Ausgg.: richtig »suchte«, *ἐζήτουν* od. *ἀνεζήτουν* S | *ὡς ἐνόμιζον* S | *ἀλλ' — θάλασσαν* Z. 12 mit S: *ἀλλὰ γὰρ ἅμα κυρτωθῆναι τὴν θάλασσαν* F; vielleicht ist zu lesen *ἀλλ' ὁπότ' ἀνακυρτωθείη ἡ θάλασσα* **13** *οἰκεῖον*] »bestimmten« S, aber *ὡρισμένον* las schwerlich S | *πεφοβ.* S 3ᵛ **14** *καὶ καθάπερ*] »Denn wie« *καθ' ἃ*, *καθὼς* oder *καθάπερ γὰρ* S **16** *ὅτι* F: < S, *τι* Ausgg. **16f** *τον θρύζει δε* F **17** *τινος*] »irgendwie« S, schwerl. las S *πως* | *πῶς* F: < S **18** *ὥσπερι* F **19** *κρατοῦσάν τε*: *κρατῆσαι* od. *κρατήσασθαι*, es mit *οὐ βουλ.* verbindend, S (»sich nicht irgendwie wollend halten«) S | *τε*: *τι* S | *τῷ*: *πως* w. e. sch. S

ποιῆσαι τὸν θυμόν. ταῦτα οὕτως γινόμενα σκοπῶν ἀτενίζειν ἠρχόμην, 5
καὶ τὸν οὐρανὸν καὶ τὸν κύκλον αὐτοῦ τῷ νοΐ καταμετρεῖν ἤθελον,
πόθεν τε ἄρχεται καὶ ποῦ καταπαύει ἀνεζήτουν ἐγώ, ποίαν τε κίνησιν
ἔχει, πότερον τὴν μεταβατικήν, τουτέστιν τὴν ἀπὸ τόπου εἰς τόπον,
ἢ τὴν κύκλῳ φοράν, πῶς δὲ καὶ τὴν ἐπίμονον βάσιν ἔχει. ἀλλά μοι 6
καὶ περὶ τοῦ ἡλίου ζητεῖν ἐδόκει, τίς τε ὁ τρόπος αὐτοῦ τῆς ἐν
οὐρανῷ θέσεως, τίς δὲ καὶ ἡ περίοδος τοῦ δρόμου, ποῦ δὲ καὶ μετ᾽
ὀλίγον χωρεῖ, καὶ ὅτι μηδὲ οὗτος παρέρχεται τὸν οἰκεῖον δρόμον,
ἀλλὰ καὶ αὐτός, ὡς ἔνεστιν εἰπεῖν, ἐντολήν τινα φυλάττει κρείττονος,
καὶ φαίνει μὲν τότε παρ᾽ ἡμῖν ὅτε ἔξεστιν αὐτῷ, ἀπέρχεται δὲ ὡς
καλούμενος. καὶ τούτων τοίνυν τὴν ἐξέτασιν ποιούμενος ἑώρων 7
παυόμενον μὲν τὸ τοῦ ἡλίου φέγγος, ἐπιλεῖπον δὲ καὶ τῆς ἡμέρας τὸ
φῶς, εὐθέως δὲ γινόμενον σκότος, καὶ σελήνην διαδεχομένην τὸν
ἥλιον, καὶ τὰ μὲν πρῶτα ἀνιοῦσαν μείονα, μετέπειτα δέ, προκόπτουσαν
τῷ δρόμῳ, φαντασίαν παρέχουσαν μείζονος. οὐκ ἐπαυόμην δὲ καὶ
περὶ ταύτης ζητῶν, καὶ τὴν αἰτίαν τῆς ἀφαιρέσεως καὶ τῆς προσθέ-
σεως ἀνηρεύνων, ὅτι τε καὶ αὐτὴ τηρεῖ τὸν κύκλον τῶν ἡμερῶν.
καί μοι ἐδόκει τὸ ἐντεῦθεν ὡς θεία τις ὑπάρχει οἰκονομία καὶ δύ- 8
ναμις κρειττόνων ἡ συνέχουσα τὰ ὅλα, ἣν καὶ θεὸν δικαίως ἂν
εἴποιμεν. καὶ τὸ λοιπὸν τὸν δημιουργὸν ἐπαινεῖν ἠρχόμην, τήν τε
γῆν πεπηγυῖαν ὁρῶν καὶ ζῴων διαφορὰς καὶ ποικίλα φυτῶν τὰ
ἐξανθήματα. οὐχ ἵστατο δέ μοι ἐπὶ τούτοις καὶ μόνοις ὁ νοῦς, ἀλλὰ 9
τὸ λοιπὸν ὅθεν ταῦτα τὴν σύστασιν ἔχει ζητεῖν ἠρχόμην, πότερον
ἔκ τινος συνόντος ἀεὶ τῷ θεῷ ἢ ἐξ αὐτοῦ καὶ μόνου, συνυπάρχοντος

F S

1 *ποιοῦσαν* S | *ταῦθ᾽ οὕτω* Jh | *σκοπῶν* F S, vgl. S. 2, 5 *ἑώρων*: Vind. gr. 49 und Ausgg. *σιωπῶν* **2** *καὶ* vor *τ. οὐρ.* < S **5** *βάσιν*: »Festigung u. Bewegung« *βάσιν καὶ κίνησιν* S **7** *τίς δὲ καὶ*] koe li ⟨i⟩S | *τοῦ δρ.* S 4 **8** *οὗτος* F: *οὕτως* S **9** *ἀλλὰ* < S | *ἐντολήν* »Gesetz« zapovědj: lěpovědj S **10** *μὲν* < S | *ἔξεστιν*] »ziemt« »zusteht« S | *δὲ πάλιν ὡς* S **11** *τοίνυν* < S **12** *μὲν* < S **13** *εὐθέως δὲ* F: »und sofort« S **14 f** *προκόπτ. τῷ δρ.* F 194v: »höher hinaufgehend« S **15** *φαντασίαν μοι* S | *μείζονα* S **18** *καί μοι — ὡς*: »Und es schien mir nun aber dieses«, etwa *καὶ ἐδόκει δέ μοι τοῦτο* oder *τοίνυν τοῦτο* S | *ὑπάρχειν* S **19** *κρείττονος* S **20** *τὸ λοιπὸν* ktomu: tomu S | *ἐπαινεῖν*] »Lob gebend« da⟨dy⟩ pochvalenie S **21** *κ. ποικ.* S 4v **22** *ἵσταται* (»bleibt haften«) S | *ἀλλὰ*] no: ni S **23** *τ. λ.* ktomu: ktože Sb | *ὅθεν* otkudu: ottudu S | *ταῦτα πάντα* S | *ζητῶν* S **24** *καὶ* < S

αὐτῷ οὐδενός. τὸ γὰρ ἐξ οὐκ ὄντων ⟨τι⟩ γεγονέναι οὐδὲ σκοπεῖν μοι καλῶς ἐδόκει, μὴ τέλεον ἀπιθάνου ⟨τοῖς πολλοῖς⟩ ὑπάρχοντος τοῦ λόγου· τὰ γὰρ γινόμενα ἐξ ὄντων πέφυκε τὴν σύστασιν ἔχειν. καὶ ὁμοίως ἀληθῶς ἐδόκει μηδὲν λέγειν ἀεὶ συνεῖναι τῷ θεῷ ἕτερόν τι παρ' αὐτόν, ἀλλ' ἐξ αὐτοῦ ⟨μόνου⟩ τὰ ὄντα γεγονέναι· καὶ γάρ πως ἔπειθέ με τὸ εὔτακτον τῶν στοιχείων καὶ ἡ περὶ αὐτὰ τῆς φύσεως εὐκοσμία.

III. Οὑτωσὶ δέ πως εὖ διατεθεῖσθαι νομίζων ἐπὶ τὴν οἰκίαν
ἀνεχώρουν τὴν ἐμήν. τῇ δ' ἐπιούσῃ, τουτέστιν σήμερον, ἐλθὼν
ἑώρων δύο τινὰς ὁμογενεῖς (ἀνθρώπους δὲ λέγω) διαπληκτιζομένους
καὶ διαλοιδορουμένους ἀλλήλοις, ἕτερον δ' αὖ πάλιν ἀφιματῶσαι
πειρώμενον τὸν πλησίον. ἤδη δέ τινες καὶ δεινότερα τολμᾶν ἤρχοντο. 2
ὃς μὲν γὰρ ἐσκύλευσε νεκρόν, καὶ τὸ κρυφθὲν ἤδη σῶμα τῇ γῇ πάλιν
ἐδείκνυεν ἡλίῳ, καὶ τὴν ὁμοίαν αὐτῷ ὕβριζεν εἰκόνα, βορὰν κυσὶ

2 Plato Phaedr. 265 B

F S D (von Z. 8 an) Ezn (von Z. 10 an)

1 ὄντος F | τι + S | γεγονέναι] πεποιηκέναι F S, πεφυκέναι Md | οὐδὲ: οὐδὲν Ausgg.; vgl. S. 153, 8 2 »sehr« vor καλῶς + S | μὴ tilgt Md | τέλεον] vgl. S. 170, 9 | Pl ἀπίθανον λόγον | ἀπιθάνου] τοῖς πολλοῖς + S, vgl. S. 155, 7 τοὺς πολλοὺς διατεθῆναι ποιεῖ 3 τὰ γ. γινόμενα wohl auch S, indem byvajuštago bo wohl aus byvajušta bo 4 ὁμοίως F: μοι ὡς S 4f ἕτερόν τι π. αὐτόν] »nämlich ein Anderes Unterschiedenes, aber nicht wie er« S 5 αὐτοῦ μόνου od. αὐτοῦ καὶ μόνου S 5f καὶ γάρ πως F: καὶ < S 7 εὐκοσμία nur Prot. 325 D bei Pl 8 Οὑτωσὶ δέ] es beginnt D (Dial. Adam. IV, 2 S. 136 Bakh.) nach den Worten ἀναγνωσθήτω τὸ δόγμα Οὐαλεντίνου | δὲ δή (od. δὲ οὖν od. δή) S: δή 2. Hd. D | πως ὡς S | νομίσας w. e. sch. S 9 ἐχώρουν F, viell. auch S | δὲ D 10 ἑώρων] »wir sehen« beginnt Ezn (Eznik, Wider die Sekten übers. von J. M. Schmid) I, 258 ff | ὁμογ... δὲ λέγω < D[r] | ὁμογ. S 5 | ἀνθρ. δὲ λέγω < Ezn | δὲ λέγω] λέγω δή D 11 καὶ λοιδορουμένους D: < Ezn | ἕτερον — πλησίον Z. 12] »gegenseitig sind sie dürstend nach Tod und Blut« Ezn | ἕτερος (ἕτερον corr.) πρὸς τὸν ἕτερον τὸν δ' αὖ D | ἀφιματῶσαι F S: ἀμφαιματῶσαι D; D[r] »deinde etiam caede multantes« (sowie auch Ezn) spricht für ἀμφαιματῶσαι. Aber schon ihre Vorlage konnte verdorben sein. ἀμφαιματῶσαι »ringsum blutig machen« gibt hier keinen Sinn« Bh 12 πειρώμενον S D: βουλόμενον F | ἤδη — νεκρόν Z. 13] »andere wühlen die Gräber auf« Ezn | ἤδη] ἰδού od. ἰδέ viell. richtig S | δὲ: οὖν? S | τολμᾶν: »zu tun« »zu vollbringen« S 13 ἔσκυλε D | κρυβὲν D | ἤδη < S 14 ἐδείκν. ἡλίῳ] praedae causa effodiebant D[r] | ἡλίῳ] »entkleidet und entehrt« + Ezn | τὴν — εἰκόνα] »vielleicht den achtbaren .., bedacht ihn nicht zu verbergen« Ezn | αὐτῷ S Md: οὕτως F D | ἐνύβριζεν D

καταλείπων τὸν νεκρόν. ὁ δὲ ξίφος ἐγύμνου καὶ ἐπὶ τὸν ὅμοιον 3
ἄνθρωπον . . ἐχώρει. καὶ ὁ μὲν φυγῇ τὴν σωτηρίαν πορίζειν ἤθελεν,
ὁ δὲ διώκειν οὐκ ἐπαύετο, οὐδὲ τοῦ θυμοῦ κρατεῖν ἤθελε. καὶ τί
δεῖ πλείονα λέγειν, ἀλλ᾽ ὅτι χωρήσας ἐπ᾽ αὐτὸν εὐθέως ἔπαιεν τῷ
ξίφει; ὁ δ᾽ ἱκέτης τῷ πλησίον ἐγίνετο καὶ χεῖρας ἱκεσίας ὤρεγεν, καὶ
τὴν μὲν ἐσθῆτα διδόναι ἤθελεν, μόνον δὲ τὸ ζῆν ἔχειν ἠξίου. ὁ δ᾽
οὐκ ἔθραυεν τὸν θυμόν, οὐδ᾽ ἠλέει τὸν ὁμογενῆ, οὐδὲ ἑαυτὸν διὰ
τῆς εἰκόνος ἐν ἐκείνῳ βλέπειν ἤθελεν, ἀλλ᾽ ὡς ἄγριος θὴρ τῷ ξίφει
τῆς βορᾶς ἤρχετο, ἤδη δὲ καὶ τὸ στόμα τῷ ὁμοίῳ προσέφερε σώματι·
τοσοῦτος γὰρ ἦν τῷ θυμῷ. καὶ ἦν ἰδεῖν τὸν μὲν ἤδη κείμενον, τὸν
δὲ λοιπὸν σκυλεύοντα καὶ μηδὲ γῇ σκεπάζοντα τὸ σῶμα, ὃ τῆς
ἐσθῆτος ἐγύμνωσεν. πρὸς δὲ τούτοις ἕτερος προσῆν, ὃς τοῦ πλησίον 4
γυναῖκα παίζειν ἤθελε, λῃστεύων γάμον ἀλλότριον καὶ ἐπὶ παράνο-

F S D Ezn

1 καταλιπὼν S D | ὁ δὲ — θυμῷ Z. 10] »Manchmal geschieht es, daß einer die Flucht ergreift und sich irgendwohin rettet, um sich das Leben zu erhalten, der andere aber, von Zorn entflammt, mit dem Schwert nachlaufend, läßt nicht nach, bis er den Zorn befriedigt: woher kommt dieser unersättliche Zorn? Ein anderer zieht dem Nächsten die Kleider aus, und wenn er sich dagegen widersetzt, entzieht er ihm sogar das Leben« Ezn | ὁ δὲ — ἐχώρει Z. 2 verbindet Bh mit dem Vorhergehenden | ὁ δὲ] τὸ δὲ F D: wie wenn er ἕτερος πάλιν gelesen, übersetzt S | ὅμοιον] ὁμοπαθῆ S **2** ἄνθρωπον] »böswillig« »Böses sinnend« + S | τ. σωτ. πορ.] vgl. Plato Protag. 321 B **3** ὁ] »dieser« S, aber schwerl. las S οὗτος | διώκειν F D: διώκων S Ezn Ausgg. | οὐκ ἐπαύετο] »wollte nicht ablassen« = παύεσθαι οὐκ ἤθελεν S **4** πλέον D | ἀλλ᾽ F 195 | ἔπαισε D **5** δὲ D | τῷ πλησίον D S: τοῦ πλησίον F | ἐγένετο D **6** ἔχειν] »zu empfangen« S **7** οὐκ] οὐδαμῶς übersetzt S | οὐδὲ D | ἐθραύετο D | οὐδὲ ἑαυτὸν — βλέπειν Z. 8 < S **8** ἐν ἐκείνῳ] ἐκείνω D, corr. ἐκείνου | ἄγριος] S 5v **9** τ. βορᾶς] »zu verzehren« jasti (jesti Sa), viell. aus jastija τῆς βορᾶς | ἤδη δὲ καὶ] i eže ubo übers. S | στόμα: σῶμα D **10** καὶ ἦν — ἐγύμνωσεν Z. 12 < Ezn | ἤδη κείμενον S: ἠδικημένον F D **11** λοιπὸν σκυλ.: αὐτὸν σκυλ. w. e. sch. S (odiraja ego: odiraema S) | γῆν las schwerl. S (wohl zemlju statt zemleju) | ὃ τῆς] ὁ καὶ τῆς (od. οὗ τὸ σῶμα καὶ τῆς) S, τῆς (γὰρ + 2. Hd.) D: ein ὡς übergeschr. in F **12** πρὸς — λῃστεύων Z. 13: »Wieder ein anderer hat es sich in den Sinn gesetzt, zu bestehlen« Ezn | δὲ: δὴ F | προσῄει 2. Hd. D: < S | ὅς τις S | τὴν vor τοῦ + Bh | τοῦ] αὐτοῦ (od. ἑαυτοῦ) + viell. S (τις τοῦ něky — od. in kyj — ego od. svoego: iněkoego S) **13** λῃστ. δὲ od. τε S | ἀλλότρ.] αὐτοῦ S

μου κοίτην τραπῆναι παρορμῶν, τὸν γεγαμηκότα γνήσιον πατέρα
γίνεσθαι μὴ θέλων. ἐντεῦθεν καὶ ταῖς τραγῳδίαις πιστεύειν ἠρχόμην, 5
καὶ τὸ Θυέστειον δεῖπνον ἀληθῶς ἐδόκει μοι γεγονέναι, πιστεύω δὲ
καὶ τῇ Οἰδιπόδαο παρανόμῳ ἐπιμιξίᾳ, καὶ τῇ τῶν ἀδελφῶν διὰ ξίφους
φιλονεικίᾳ οὐκ ἀπιστῶ. τοσούτων τοίνυν καὶ τοιούτων θεατὴς γε- 6
νόμενος ἐγώ, πόθεν ταῦτα ἀναζητεῖν ἠρχόμην, τίς δὲ καὶ ἡ τῆς
κινήσεως αὐτῶν ἀρχὴ καὶ τίς ὁ τοσαῦτα κακὰ ἀνθρώποις μηχανη-
σάμενος, πόθεν τε ἡ εὕρεσις αὐτῶν καὶ τίς ὁ τούτων διδάσκαλος.
καὶ τὸν μὲν θεὸν ποιητὴν τούτων λέγειν τολμᾶν οὐχ οἷός τε ἦν,
ἀλλὰ μὴν οὐδὲ ἐξ αὐτοῦ τὴν ὑπόστασιν ἔχειν, οὐδὲ τὴν τοῦ εἶναι
σύστασιν. πῶς γὰρ οἷόν τε ἦν ταῦτα περὶ θεοῦ ἐννοεῖν; ὃς μὲν γάρ 7
ἐστιν ἀγαθὸς καὶ τῶν κρειττόνων ποιητής, τῶν δὲ φαύλων αὐτῷ

3 Lukian De sacrif. 5 — **4** Odyss. 11, 271ff. Soph. Oed. T. 457ff. Diod. Sic. IV, 64f — **6** vgl. Tertull. De praescr. 7. Eus. KG V, 27

F S D Ph (von Z. 6 an) Ezn (Z. 6ff) — **6** vgl. Titus Bostr. C. Manich. 4

1 *τὸν — θέλων* Z. 2] »dem wahren Gatten nicht gebend ächter Vater zu sein« S **2** *γίγνεσθαι* F, *γενέσθαι* D | *ἐντεῦθεν — ἐγώ* Z. 6 anders Ezn | *καί*: *δὲ* Ausgg. | *πιστεύων* S **3** *τὸ Θυέστ. δεῖπνον*: *τοῦτό ἐστι δι' ὧν* D | *θυέστιον* F | *ἀληθῶς*: »wahr« od. »Wahrheit« S | *πιστεύειν* F | *δὲ* < D **4** *τὴν* (so auch F) *Οἰν. πάροινον ἐπιθυμίαν κ. τὴν . . φιλονεικίαν* D | *Οἰδιπόδαο* oder *Οἰδίπου* Bo: *Οἰνομάου* F D S (Oinomos S); aber vgl. z. B. Euseb. KG V, 1, 14 *Θυέστεια δεῖπνα καὶ Οἰδιποδείους μίξεις*, Athenag. Suppl. 3 *τρία ἐπιφημίζουσιν ἡμῖν ἐγκλήματα, ἀθεότητα Θυέσθεια δεῖπνα Οἰδιποδείους μίξεις* | *ἐπιμιξία* S: *ἐπιθυμία* F (vgl. D) **4** *τῷ ἀδελφῷ* F **5** *ἀπιστεῖν* F | *τοιούτων τ. κ. τοσούτων* S **6** *πόθεν — διδάσκαλος* Z. 8] es beginnt Ph (Photius Biblioth. 236 S. 304b, 24) (vorausschickend *Ἀνεγνώσθη τοῦ αὐτοῦ ἐκ τοῦ περὶ αὐτεξουσίου τῆς ἴσης καὶ αὐτὸς τυχὼν συντομίας*) *πόθεν τὰ κακὰ καὶ τίς ὁ τούτων ποιητής;* | *πόθεν — διδάσκαλος* Z. 8] »Woher kommt dieses alles, wer ist der Anfang und der Bewerkstelliger solcher Ungereimtheiten, wenn nicht anders irgendeine böse Kraft es ist, die alle diese Ungereimtheiten zu bewirken zuläßt und selbst deren Erschafferin ist?« Ezn **7** *αὐτῶν*] *τούτων* schwerl. S | *κατὰ ἀνθρώπων* F D: *κακὰ ἀνθρώποις* S **8** *εὕρεσις* S 6 | *τούτων*] *αὐτῶν* las schwerl. S **9** *καὶ τὸν — προσίεται* S. 153, 3] *ὁ μὲν γὰρ θεὸς οὐκ ἔστιν, ὅτι μηδὲ τούτοις ἥδεται, ἀλλὰ καὶ τοὺς δρῶντας αὐτὰ βδελύσσεται* Ph | *καὶ τ. μ.*: »denn« Ezn | *ποιητὴν τούτων* D S: *τούτων ποιητὴν* F | *τολμᾶν* < S | *οἷον τε* F **10** *ἀλλὰ μὴν* < S | *οὐδὲ — σύστασιν* Z. 11 < Ezn **11** *γὰρ οἷόν τε* < S | *ὅς*] *ὁ* D, *ὡς* S **12** *ἐστιν* < D S

πρόσεστιν οὐδέν· ἀλλ᾽ οὐδὲ τοῖς τοιούτοις χαίρειν πέφυκεν, ἀπαγορεύει
δὲ καὶ τὴν γένεσιν αὐτῶν, καὶ τοὺς μὲν χαίροντας τούτοις ἀποβάλ-
λεται, τοὺς δὲ φεύγοντας αὐτὰ προσίεται. καὶ πῶς οὐκ ἄτοπον ἦν
τὸν θεὸν τούτων λέγειν εἶναι δημιουργόν, τὸν ταῦτα παραιτούμενον;
οὐδὲ γὰρ ἂν ἐβούλετο μὴ εἶναι αὐτά, εἰ πρῶτος αὐτῶν ποιητὴς
ὑπῆρχεν αὐτός· τοὺς γὰρ προσιόντας αὐτῷ μιμητὰς αὐτοῦ γίνεσθαι
θέλει. ὅθεν ἄλογον ἔδοξεν εἶναί μοι ταῦτα προσάπτειν αὐτῷ, ἢ ὡς 8
ἐξ αὐτοῦ γεγονότα ἢ (εἰ καὶ τὰ μάλιστα συγχωρῆσαι δεῖ ἐξ οὐκ ὄντων
δυνατὸν εἶναί τι γίνεσθαι) ὅτι καὶ τὰ κακὰ ἐποίησεν αὐτός. ὁ γὰρ
»ἐκ τοῦ« οὐκ εἶναι »εἰς τὸ εἶναι« αὐτὰ »ποιήσας« οὐκ ἂν ἐκ τοῦ εἶναι εἰς
τὸ μηκέτι εἶναι αὐτὰ ἀνῄρει πάλιν. ἢ τοῦτο ἀνάγκη λέγειν ὡς ἦν
ποτε καιρός, ὅτε τοῖς κακοῖς ἔχαιρεν ὁ θεός, νῦν δὲ οὐκέτι; ὅπερ
ἀδύνατον εἶναί μοι δοκεῖ, λέγειν τοῦτο περὶ θεοῦ· ἀνοίκειον γὰρ τῆς
φύσεως αὐτοῦ τοῦτο προσαρμόζειν αὐτῷ. διόπερ ἔδοξέν μοι συν- 9

10 Hermas II, 1, 1 — 12 vgl. Symp. 8, 16 S. 105, 19ff

F S C (von Z. 14 an) D Ph Ezn

1 πρόσεστιν übersetzt nicht ausdrücklich S | ἀλλ᾽ < S | χαίρ. πέφ.] χαίρει S 2 τὴν γεν. — τούτοις: »die Werke und die Vollbringer« Ezn 2f ἀποβάλλεται — προσίεται] »denn das Böse ist unverträglich mit seiner Natur« Ezn 3 καὶ πῶς — αὐτῷ Z. 14 < Ph Ezn | ἄτοπον: »böse« S | ἦν < D 4 εἶναι < D 5 οὐδὲ F 195v: οὐ w. e. sch. S | αὐτά] ταῦτα D | πρῶτον übersetzt S 6 μιμ. αὐτῷ D 1. Hd.: »ihm nachahmen und seine Nachfolger sein«, viell. richtig S | γενέσθαι D 7 ἔδειξεν D | αὐτῷ] τῷ θεῷ F 8 ἢ + D: es vor ὅτι Z. 9 zu setzen schlägt Bh vor 8 συγχ. δεῖ] συγχωρήσειεν D (»ipso indulgente« Dr) 9 γενέσθαι D 10 εἰς τὸ εἶναι ἰέναι Jh | τοῦ εἶναι S 6v 10f εἰς τὸ μηκέτι εἶναι αὐτὰ < D, εἰς μὴ εἶναι τὸ ἔτι S, viell. las S am Rand εἰς μὴ τὸ ἔτι εἶναι 11 αὐτὰ < S | ἀνῄρει· πάλιν F | ἢ εἰ τοῦτο (»et videbitur« Dr) D, εἰ γὰρ (εἴγε?) καὶ τοῦτο S, (πάλιν) τε τοῦ F; ἢ ποῦ Jh | λέγειν] λέγω δὲ las schwerl. S, wohl rekuže aus rešti 12 οὐκέτι < D: οὐ w. e. sch. S 13 ἀδύνατον] »impossibile et valde indecens« Dr | εἶναι < S | ἀνοίκιον F, ἀνοικεῖον D | γὰρ < D 13f αὐτοῦ τῆς φύσεως D: τοῦτ᾽ ἐστὶ τῆς(?) φύσεως τοῦ θεοῦ ὡς od. ὥστε S 14 προσαρμ.] vgl. Plato Soph. 238 C | αὐτῷ < D | διόπερ] wieder Ph 304b, 25—36 Ezn Z. 292ff. C in Coisl. 276 Bl. 141, 19—143v Holl S. 183—187. Am Rand v. 1. Hd. ΑΓΛΑΟΦΩΝ; Lemma τοῦ αὐτοῦ (voraufgeht Meth. De res. II, 10, 1—6) ἐκ τοῦ περὶ αὐτεξουσίου | δι᾽ ὅπερ F C | ἔδοξέν μοι: »wird angenommen« Ezn

υπάρχειν τι αὐτῷ, ᾧ τοὔνομα ὕλη, ἐξ ἧς τὰ ὄντα ἐδημιούργησεν, τέχνῃ σοφῇ διακρίνας καὶ διακοσμήσας καλῶς· ἐξ ἧς καὶ τὰ κακὰ εἶναι δοκεῖ. ἀποίου τε γὰρ καὶ ἀσχηματίστου οὔσης αὐτῆς, πρὸς δὲ τούτοις καὶ ἀτάκτως φερομένης, δεομένης τε τῆς τοῦ θεοῦ τέχνης, οὐκ ἐφθόνησεν οὗτος ὥστε διὰ παντὸς καταλιπεῖν αὐτὴν οὕτως φέρεσθαι, ἀλλὰ δημιουργεῖν ἤρχετο καὶ ἀπὸ τῶν χειρίστων αὐτῆς τὰ κάλλιστα διακρίνειν ἤθελεν, καὶ οὕτως γοῦν ἐδημιούργησεν ὅσα ἐξ αὐτῆς ἥρμοζεν θεῷ δημιουργεῖν. τὰ δ' ὅσα αὐτῆς ὡς ἔπος εἰπεῖν τρυγώδη ἐτύγχανεν, ταῦτα ἀνάρμοστα ὄντα πρὸς δημιουργίαν ὡς εἶχεν κατέλιπεν, κατ' οὐδὲν αὐτῷ προσήκοντα· ἐξ ὧν δοκεῖ μοι νῦν παρὰ ἀνθρώποις ἐπιρρεῖν τὰ κακά. οὕτως ἔδοξέν μοι εὖ ἔχειν φρονεῖν. σὺ δέ, ὦ φίλε,

6 vgl. De creatis 6. 9

F S C D Ph Ezn

1 *τι*] *τε* D, »aliquid« D^r | nach *αὐτῷ* in S mit roter Tinte »Dies die Untersuchung, ob eine Materie mit Gott ist oder nicht« | *ᾧ*] *η* F, < S Ph | *τοὔνομα*] »ich sage eine gewisse« *τοῦτ' ἐστί τις* w. e. sch. S | *τὰ ὄντα*] »omnia quae sunt« D^r, *ταῦτα* S, »alle Geschöpfe« Ezn, < C **1 f** *τέχνῃ — καλῶς* < Ph **2 f** *ἐξ — δοκεῖ* < C **3** *ἀποίου τε*: *ἀποιήτου* D | *πρὸς δὲ τ.* < Ezn | *δὲ*] *δὴ* Ph **4** *ἀτάκτως*] »flatterhaft ausgleitend« Ezn | *δεομ. — οὗτος* Z. 5 < Ph | *τε* < C | *τῆς*] *αὐτῆς τῆς*(?) S | *οὐκ — ὥστε . . καταλ.* Z. 5] »Gott ließ sie aber nicht« Ezn **5** *οὗτος*] *αὐτὸς* C S (porevnova on »neidete er« Masing, porevnovan S), »desiderio eius« D^r | *ὥστε* Bo] *οὔτε* F D S, *οὐδε* C, *οὐ* Ph^b, *καὶ οὐ* Ph^a | *καταλιπεῖν*] *καταλειπεῖν* C (aber über *εἰ* v. alter Hand *ι*): *κατέλιπεν* S Ph. Schwerl. hat Meth. nach *φέρεσθαι* etwa ein *ἠνέσχετο* weggelassen | *ἀεὶ οὕτως* (»so« sice: sim S) S **6** *ἀλλα δὴ* C | De creat. 6 *τούτων* (*τῶν στοιχείων*) *ἀγενήτως προϋφεστηκότων καὶ πλημμελῶς φερομένων ὁ θεὸς διακρίνας ἐτεχνάσατο τὰ πάντα.* 9 *τὸν θεὸν ἦρχθαι τοῦ διοικεῖν . . καὶ κατακοσμεῖν τὴν πρότερον ἄμορφον οὖσαν ὕλην* **7** *καὶ* vor *οὕτως* < S falls nicht ursprüngl. otlučati ⟨i⟩ | *οὕτως γοῦν*? Ezn | *γοῦν* C D Ph S: < F | *ὅσα ἐξ — δημιουργεῖν* Z. 8 < D **8** *δημ.* S 7 | *τὰ δ' — τὰ κακά* Z. 11 in D nochmals S. 156, 17 ff | *τὰ δὲ* C Ph: »und« Ezn | *αὐτῆς — εἰπεῖν* < D S. 156 Ezn | *ὡς ἔ. εἰπεῖν*: *ἐποίει* D | *τρυγώδη*] »Bodensatz (po dno: podjnena S), nämlich Hefe« S; vgl. auch Eznik Z. 415 **9** *τ. ἀνάρμ. ὄντα*] *οὐκ ὄντα χρηστὰ* D S. 156 | *ὄντα* < C | *πρὸς* C 141^v | *ὡς εἶχεν*] *ταῦτα* D S. 156: < Ezn | *εἶχεν*: »erant incondita atque incomposita« D^r | *κατέλειψε* D (auch S. 156) **10** *κατ' οὐδὲν αὐτῷ προσήκοντα* < Ph Ezn | *κατὰ μηδὲν* D S. 156 | *ἐξ ὧν*] *ὅθεν* D S. 156; »und von diesem Bodensatz« Ezn | *νῦν π. ἀνθρ.* < D S. 156 | *νῦν* < S | *π. ἀ.* < Ph | *παρ'* D **11** *ἐπιρρεῖν* C D (S. 156, 19 *σπείρειν* D) Ph: *ἐπαίρειν* F | *τὰ κακά*] es endet Ph | *οὕτως — μέμφομαι* S. 155, 6 < Ezn | *εὖ ἔχειν φρονεῖν* auch D^r, nur *ἔχειν* D | *ἔχειν καὶ φρον.* imeti i smysliti S | *σὺ δέ — ποθῶ* S. 155, 2 < D | *σὺ δὲ*] »nun« + S

εἴ τινά σοι δοκεῖ μὴ καλῶς εἰρῆσθαι πρὸς ἐμοῦ, ἀναφέρων λέγε· καὶ
γὰρ πάνυ περὶ τοιούτων ἀκούειν ποθῶ.

IV. *ΟΡΘΟΔ.* Τὴν μὲν προθυμίαν ἀποδέχομαι τὴν σήν, ὦ φίλε,
καί σου τὴν περὶ τὸν λόγον σπουδὴν ἐπαινῶ· ὅτι δὲ περὶ τῶν ὄντων
οὕτως διετέθης, ὡς ἄρα ἐξ ὑποκειμένης τινὸς οὐσίας ταῦτα ἐδημιούρ-
γησεν ὁ θεός, οὐ πάνυ τι μέμφομαι. ὡς ἀληθῶς γὰρ ἡ τῶν κακῶν
γένεσις οὕτω τοὺς πολλοὺς διατεθῆναι ποιεῖ. καὶ γὰρ πρὸ σοῦ τε 2
καὶ ἐμοῦ πολλοί τινες ἄνδρες ἱκανοὶ περὶ τούτου τὴν μεγίστην ζήτησιν
ἐποιήσαντο. καὶ οἱ μὲν ὁμοίως διετέθησάν σοι, οἱ δ' αὖ πάλιν τὸν
θεὸν τούτων δημιουργὸν ἀπεφήναντο, σύγχρονον αὐτῷ ὑπόστασιν
δοῦναι πεφοβημένοι· κἀκεῖνοι ἐκ τοῦ φοβηθῆναι τῶν κακῶν ποιητὴν
εἰπεῖν τὸν θεὸν σύγχρονον αὐτῷ δοῦναι τὴν ὕλην ἔδοξαν. καὶ συνέβη
ἑκατέροις ἐκ τοῦ μὴ κατ' ἐπιστήμην τοῦ ἀληθοῦς φοβηθῆναι τὸν
θεὸν τὸ μὴ καλῶς εἰπεῖν. ἕτεροι δὲ τὴν ἀρχὴν [καὶ] περὶ τοῦ τοιούτου 3
ζητεῖν παρῃτήσαντο, ὡς οὐκ ἔχοντος τέλος τοῦ τοιούτου ζητήματος.

3 Symp. S. 80, 17f. De autex. S. 165, 13f. 170, 1f. Plato Protag. 361 D

F S C D Ezn — **11** vgl. Tit. Bostr. C. Manich. 1 S. 1, 10 Lagarde

1 *μὴ καλῶς* < C | *πρός με ἀνθυποφέρων* C **2** *πάνυ γὰρ* S | *τοιούτων*] *τούτων* Ausgg. **3** *ορθ* am Rand in F, *Μεθόδιος* fortan stets C, *ΑΔ.* D; D S. 142, 15ff nicht wörtlich | *Τὴν — φίλε*] *ἀποδέχομαι σου τὴν προθ.* D **4** Pl *ἐπαινῶ σου τὴν προθυμίαν καὶ τὴν διέξοδον τῶν λόγων* | *σου* < D | *π. τῶν σῶν λόγων* C | *ἐπαινῶ* < D | *ὅτι* C D S: *ὃ* F **5** *οὕτω* C (D?) **5f** *ἐδημιούργησεν* F 196 **6** *οὐ π. τι μέμφ.*] anders D | *τί* F: ? S | *καὶ γὰρ ὡς ἀληθῶς* D **7** *γένεσις*: *ζήτησις* D | *τοὺς πολλοὺς*: *πλείστους* D | *διατεθ. ποιεῖ*: »setzt viele in Verlegenheit« Ezn | *καὶ γὰρ — οἱ μὲν* Z. 9] *πολλοὶ γὰρ* D | *πρὸ — ἐμοῦ* Z. 8 < Ezn **7f** *σοῦ τε καὶ* < S **8** *ἱκανῶς* od. *ἱκανὴν* S, *καὶ ἱκανοὶ* C | *τὴν τούτου* F, *τοῦ τοιούτου* C | *τ. μεγίστην* < S **9** *καὶ οἱ μὲν — εἰπεῖν* Z. 14: »Die einen wollten etwas gleich Gott anfangsloses aufstellen, die andern aber neben ihm eine Materie, welche sie *ὕλη* nennen, (sagend) daß er aus ihr die Geschöpfe erschaffen habe« Ezn | *σοι διετέθησαν* D **10** *συγχρ.* S 7ᵛ | *αὐτῷ*: *τούτῳ* S **11** *δοῦναι*: »zu sagen« rešti S | *κἀκείνοις* C: *ἕτεροι δὲ* D **12** *δοῦναι*: »zu sagen« glati S | *ἔδοξεν* C **13** *ἑκατέροις* C D: *ἀμφοτέροις* F | *ὡς μὴ* jako i ne . . [ne] S **14** *ἕτεροι — προθύμως κἀγὼ* S. 156, 5 < D S. 144, 1ff, nur *ἐγὼ δὲ διὰ τὴν σὴν προθυμίαν* | *δὲ*: *πάλιν* S | *τ. ἀρχὴν — τοιούτου*: »gänzlich« Ezn | *καὶ* zu tilgen od. vor *τὴν ἀρχὴν* zu setzen, Md **15** *ζητεῖν*: »zu suchen und zu erforschen« (*ἐξετάζειν*?) S | *τέλος* C F: *τέλους* S

ἐμὲ δὲ τὰ κοινὰ τῆς πρὸς σὲ φιλίας παραιτεῖσθαι τὸ ζητούμενον
οὐκ ἐᾷ· καὶ μάλιστα ὅτε τὴν προαίρεσιν ἀπαγγέλλεις τὴν σήν, ὡς οὐ
προλήψει κρατούμενος (εἰ καὶ τὰ μάλιστα οὕτω πως ἐξ ἃν ὑπενόησας
ἔδοξας ἔχειν τὰ πράγματα), ἀλλ᾽ ἐν ἐπιθυμίᾳ τῆς τοῦ ἀληθοῦς γνώ-
σεως καθεστάναι λέγεις. ὅθεν προθύμως κἀγὼ ἐπὶ τὸν τῆς ζητήσεως
τραπήσομαι λόγον. βούλομαι δὲ καὶ τουτονὶ τὸν ἑταῖρον ἀκροατὴν 4
γενέσθαι τῶν ἡμετέρων λόγων· καὶ γὰρ δοκεῖ πως κατά τι περὶ
τούτων ὁμοίως σοὶ δοξάζειν καὶ αὐτός. διὸ κοινὸν πρὸς ἀμφοτέρους
τὸν λόγον ποιεῖσθαι βούλομαι· ἃ γὰρ ἂν εἴποιμι πρὸς σὲ οὕτως
ἔχοντα, ταῦτα καὶ πρὸς τοῦτον ὁμοίως λέξω. εἴ σοι τοίνυν ἀληθῶς
περὶ τοῦ κρείττονος λέγειν εὐγνωμόνως δοκεῖ, πρὸς ἕκαστον ἀπό-
κριναι ὧν ἐρωτῶ· ἐκ γὰρ τούτων γενήσεται καὶ σὲ μὲν τὸ ἀληθὲς
μανθάνειν, κἀμὲ δὲ μὴ μάτην τοὺς λόγους ποιεῖσθαι πρὸς σέ.
ΟΥΑΛ. Ταῦθ᾽ ἅπερ εἶπας πράττειν ἑτοίμως ἔχω, καὶ διὰ τοῦτο 5

1 De autex. 8, 2. Plato Phaedr. 279 C — 2 vgl. De res. I, 2, 6 — 5 vgl. Plato Apol. 21 B — 8 vgl. z. B. Plato Protag. 317 C. 348 A

F S C D Ezn

1 *κοινὰ τ. πρ. σὲ φιλίας*] vgl. S. 165, 10 und Pl *κοινὰ γὰρ τὰ τῶν φίλων* | *παραιτ. — ἐᾷ* Z. 2] »genötigt« Ezn **2** *καὶ μάλιστα — λέξω* Z. 10 < C | *καὶ μάλιστα — προθύμως κἀγὼ* Z. 5] »und weil die Gegner nicht richtig blicken, entsprechend unserer Schwäche zur Gnade Gottes Zuflucht nehmend« Ezn **3** *τὰ μάλιστα* od. *μᾶλλον* S **5** *ὅθεν* < S | *ἐπὶ — λόγον* Z. 6] Pl *ἐπὶ ζήτησιν . . ἐτραπόμην* **6** *βούλομαι — λέγειν* Z. 11 < D | *βούλομαι — ἐρωτῶ* Z. 12] »zumal da wir hoffend vertrauen auf die Bereitwilligkeit der aufrichtigen Zuhörer« Ezn | *καὶ τουτονὶ*] *ἢ τοῦτον ἢ* S, vielleicht aber das 1. *ἢ* ili aus i = *καὶ* | *τὸν ἕτερον* F S **7** *καὶ γὰρ δοκεῖ*: *δοκεῖ γὰρ* S **8** *αὐτός* S 8 | *δι᾽ ὃ* F **9** *ἃ*] *ὡς* schwerl. S, wohl jakože (= *ὡς*) aus jaže (= *ἃ*) | *ἂν*: *ὑμῖν* S **10** *εἰ δέ σοι* S, *εἰς ὃ* C | *ἀληθῶς* < C **11** *τῶν κρειττόνων*? S | *λέγεις* C | *δοκῶ* d. Ausgg., dafür auch Bh, < C D: *πρόκειται* (vor *λέγειν*) S | *εὐγνωμόνως* verbinden S C (ebenso Bh) mit dem Folgenden (in S dazwischen mit roter Tinte »Es beginnt die Rede«) | *ἕκαστα* D **12** *ἐρωτῶμεν* S | *τούτου* D S: ? Ezn **12f** *καὶ σὲ . . κἀμὲ*: »ihnen« . . »uns« Ezn **12** *ταληθὲς* C: *τἀληθῆ* w. e. sch. S **12f** *τὸ ἀλ. μανθάνειν*] *γνῶναι* (+ 2. Hd.) *τὸ ἀλ.* D, aber für *μανθάνειν* Pl **13** *καὶ ἐμὲ* C D | *τ. λόγους μου*? S | *ποιεῖσθαι*] *προσίεσθαι* C | *πρ. σέ* < Ezn **14** *ΟΥ* am Rand in F, aber schwerl. ist der Unterredende von Methodius als Valentinianer gedacht, vgl. Symp. 8, 10 S. 93, 7 | *Ταῦθ᾽ — τοῦ λόγου* S. 157, 4 < C D, nur daß in D *ἑτοίμως ἔχω* S. 144, 5 und S. 142, 14 *οὐ γὰρ σπεύδω νικῆσαι κακῶς, ἀλλὰ ζητῆσαι ἀληθῶς* | *Ταῦθ᾽ — μαθεῖν* S. 157, 2 < Ezn | *ἔχων* (*ω* auf Rasur) F

μετὰ πάσης προθυμίας ἐκεῖνα πυνθάνου, ἐξ ὧνπερ νομίζεις δύνασθαί με τὴν ἐπιστήμην τοῦ κρείττονος μαθεῖν. οὐ γάρ μοι τὸ νικῆσαι πρόκειται κακῶς, ἀλλὰ τὸ ἀληθὲς ἐκμαθεῖν καλῶς· ὅθεν ἔχου τὸ λοιπὸν τοῦ λόγου.

ΠΕΡΙ ΘΕΟΥ ΚΑΙ ΥΛΗΣ

V. *ΟΡΘΟΔ.* Ὅτι μὲν οὖν ἀδύνατον ὑπάρχειν ἀγένητα δύο ἅμα, οὐδὲ σὲ ἀγνοεῖν νομίζω, εἰ καὶ τὰ μάλιστα δοκεῖς προλαβὼν τοῦτο προστεθεικέναι τῷ λόγῳ, τὸ πάντως ἐξ ἀνάγκης τὸ ἕτερον δεῖν λέγειν, ἢ ὅτι κεχώρισται τῆς ὕλης ὁ θεός, ἢ αὖ πάλιν ὅτι ἀμέριστος αὐτῆς τυγχάνει. εἰ μὲν οὖν ἡνῶσθαι τις αὐτὸν εἰπεῖν ἐθέλοι, ἓν τὸ ἀγένητον 2 λέξει· ἕκαστον γὰρ τούτων μέρος ἔσται τοῦ πλησίον· ἀλλήλων δὲ

2 De autex. 8, 3 — 3 vgl. De res. I, 2, 6

F S E C D Ph Ezn

2 *μοι*: »uns« Ezn 3 *κακῶς*] *καὶ κακῶς* (so) *πάθος* od. *ἀγών* (stradanie) S | (*εἰπὼν*) *ψεῦδος νικῆσαι* S. 165, 15 | *καλῶς* F 196^{v} 5 es beginnt Maximus bei Euseb., Praep. evang. VII, 22 (E^{1}) *ὅτι μὴ ἀγένητος ἡ ὕλη μηδὲ κακῶν αἰτία* E^{1o}, vgl. 21, 5 *Μαξίμῳ . . λόγος οἰκεῖος συγγέγραπται ὁ Περὶ τῆς ὕλης*; Orig., Philokal. c. 24 (E^{2}) ed. Arm. Robinson S. 212 *Περὶ ὕλης, ὅτι οὐκ ἀγένητος οὐδὲ κακῶν αἰτία. ἐκ τῆς Εὐσεβίου τοῦ Παλαιστιναίου εὐαγγελικῆς προπαρασκευῆς λόγου ἑβδόμου.* C No 431, 36 Holl. D S. 146, 15. Ph 304 b, 37 ff. Ezn Z. 325 6 *ΟΡΘΟΔ.*] am Rand *ὀρθ.* F | *οὖν* PhD: *γὰρ* schwerl. S., wohl bo aus ubo; < F E C | *ἀδύνατον* (< E^{1o} nach Köbert) *ὑπάρχειν* E C S: *ὑπάρχειν ἀδύνατον* F D E^{2p} | *ὑπάρχειν* < Ph | *ἀγέννητα* (doppeltes *ν*) stets E^{11} | *ἅμα* C 142 7 *οὐδὲ — νομίζω*: »ist es klar« Ezn | *εἰ καὶ — λόγῳ* Z. 8 < Ph 8 *προστεθ.* E D S: *προτεθεικέναι* F, *προτεθηκέναι* C | *τῷ λόγῳ* F C E D S: *τοῦ λόγου* Jh nach Pl Legg. IV, 723 C. VI, 772 E | *τὸ πάντως — τυγχάνει* Z. 10] *ἢ γὰρ ἡνῶσθαι ἢ κεχωρίσθαι αὐτὰ λέγειν ἀνάγκη* Ph, »Denn wo zwei zusammen sind, da muß etwas sein, das sie von einander scheidet« Ezn | *τῷ πάντως* FE^{2}, *πάντως* (*γὰρ* + 2. Hd.) D: S 8^{v} | *δεῖ* F C D 9 *ἀμέριστος*: *ἀχώριστος* 2. Hd. D | *αὐτῆς*: *ταυτης* C 10 vor *εἰ μὲν* »Zu denen, die sagen, daß Gott mit der Materie zusammen (geeint) ist« mit roter Tinte + S | *καὶ εἰ μὲν* D | *οὖν* < D S | *εἰ μὲν οὖν — λέγειν* S. 158, 6 < Ezn | *τις* < Ph | *αὐτὸν εἰπεῖν ἐθέλοι* E: *εἰπεῖν αὐτὸν ἐθέλοι* F, *αὐτῇ ἐθέλοιεν* (< *ἓν*) C, *αὐτῷ* (*αὐτὸν* Bh) *ἐθέλοι* D, *αὐτὸν λέγει* S, *λέξοι* Ph | *ἓν* < S 11 *λέξει* < Ph | *ἑκάτερον* E, *ἢ ἕκαστον* (< *γὰρ*) C, *ἓν* S 11 f *ἔσται . . ἔσται*: *ἂν . . ἂν* Ph^{a}

μέρη τυγχάνοντα οὐκ ἔσται ἀγένητα δύο, ἀλλ' ἓν ἐκ διαφόρων συν-
εστός. οὐδὲ γὰρ τὸν ἄνθρωπον ἔχοντα διάφορα μέλη κατακερματί-
ζομεν εἰς πολλὰ γενητά· ἀλλ' εἰ, ὡς ὁ λόγος ἀπαιτεῖ, ἕν τι γενητὸν
τὸν ἄνθρωπον πολυμερὲς πρὸς τοῦ θεοῦ γεγονέναι φαμέν, οὕτως
ἀνάγκη, εἰ [μὲν] μὴ κεχώρισται τῆς ὕλης ὁ θεός, ἓν τὸ ἀγένητον
εἶναι λέγειν. εἰ δὲ κεχωρίσθαι φήσει τις, ἀνάγκη εἶναί τι τὸ ἀνὰ 3
μέσον ἀμφοτέρων, ὅπερ καὶ τὸν χωρισμὸν αὐτῶν δείκνυσιν. ἀδύνατον
γὰρ ἐν διαστάσει ἐξετάζεσθαί τι ἀπό τινος, οὐκ ὄντος ἑτέρου καθ'
ὃ ἡ διάστασις ἑκατέρου γίνεται. ὅπερ οὐ μέχρι τούτου ἵσταται καὶ 4
μόνου, ἀλλὰ καὶ πλείστων ὅσων· ὃν γὰρ ἐπὶ τῶν δύο ἀγενήτων
εἴπαμεν λόγον, τοῦτον ἐξ ἀνάγκης ὁμοίως προχωρεῖν, εἰ τὰ ἀγένητα

3 vgl. Plato Phil. 18 E

F S E C D Ph Ezn

1 οὐκ — συνεστός Z. 1 f] ἀγένητον ἀλλ' οὐκ ἀγένητα ἔσται Ph | ἀλλ' ἓν ἐκ: ὡς οὐδὲ E | διαφόρων — ἔχοντα Z. 2 < E **1f** συνεστῶς u. συνεστώς F D 2. Hd. **2** οὐδὲ — λέγειν Z. 6 < D | ἔχ. διάφ. μέλη: μέρη ἔχοντα Ph | μέλη: μέρη E (vgl. Ph) **2f** κατακερματιζόμενα E **3** γέννητα stets E^{1i} | γενητά] μέρη S | ἀλλ' — λέγειν Z. 6 < Ph | ἀλλ' εἰ (εἰ < E^{1i}) ὡς E: ἀλλ' ἢ ὡς F C E^{2p}: ἀλλ' ὡς S | ἀπαιτεῖ] »zeigt« S **4** πολυμερὲς ζῷον S, πολυμελὲς Jh | τοῦ < E | γεγονός od. γενόμενον S **5** μὲν < E C S | ὁ < E^{1o} **6** λέγειν εἶναι E^{1o} | λέγειν] λέγεσθαι od. λέγεται übersetzt S, aber las schwerlich so, sdr. gletjsja wohl aus glati corrumpiert | εἰ δὲ] wieder D Ph 305 a, 2 | εἰ δὲ — πλησίον S. 159, 2] »Wenn er aber nicht in ihr ist und auch nicht in einem Teil derselben, so ist klar, daß etwas anderes als Scheideraum zwischen beiden ist, größer als beide, und es ergeben sich auch demgemäß nicht blos zwei gleich anfangslose, sondern drei, nämlich Gott, die Materie und der Raum, ja der Zwischenraum ist größer als beide« Ezn | κεχώρισται E^{2p} C Ph | φησίν· τίς F, ἤ φησιν C **7** vor ὅπερ + S »zu denen, die sagen, daß getrennt sei Gott von der Materie« | δεικνύει C D | ἀδύνατον — ὑπόστασιν S. 159, 4] τοῦτο δὲ ἤτοι ταὐτὸν ὂν ἥνωται θατέρῳ τῶν δύο, καὶ ἀνάγκη πάλιν ἢ ἕνωσιν ἢ χωρισμὸν πρὸς τὸ ἕτερον ζητεῖν. ἕνωσιν μὲν ἀδύνατον ἰδεῖν, εἴπερ θατέρῳ ταὐτὸν εἶναι καὶ ἡνῶσθαι δέδοται· ἡνοῦτο γὰρ ἂν οὕτως καὶ τὸ ἐξ ἀρχῆς, ᾧ ταὐτὸν εἶναι τοῦτο ἐδόθη. εἰ δὲ κεχωρίσθαι ἀπαιτεῖ ὁ λόγος, πάλιν τὸ χωρίζον ἀπαιτετέον, ἕως ἂν ἀπείρων ἡμῖν ἀγενήτων ἑσμὸς ἀναφανῇ Ph 305 a, 4—10: ἀδύνατόν τι χωρίζεσθαι ἀπό τινος, μὴ ὄντος τοῦ χωρίζοντος D S. 146, 7 f **9** ὅπερ S 9 | καὶ < C S **10** πλεῖστον ὅσον C, ὅσων (war schwer übersetzbar) < S | ὃν] »auf welche Weise« S | καὶ vor ἐπὶ + S | δύο ἀγεν.] γενητῶν C **11** εἴπομεν E, so nach Jh stets Plato | λόγον < E^{1i} | προσχωρεῖν »kommen« S: προχωρεῖ Ausgg. | εἰς τὰ E^{1o}, ἐπὶ τὰ C, εἶτα S

δοθείη τρία. καὶ γὰρ περὶ τούτων ἐροίμην ἄν, εἰ κεχώρισται ἀπ' ἀλλή-
λων ἢ αὖ πάλιν ἕκαστον ἥνωται τῷ πλησίον. εἰ μὲν γὰρ ἡνῶσθαί 5
τις εἰπεῖν ἐθέλοι, τὸν αὐτὸν ἀκούσει τῷ πρώτῳ λόγον· εἰ δ' αὖ πάλιν
κεχωρίσθαι, οὐ φεύξεται τὴν ἐξ ἀνάγκης τοῦ χωρίζοντος ὑπόστασιν.
VI. Ἂν δ' ἄρα τις καὶ τρίτον εἶναι λέξῃ λόγον ὡς ἁρμόζοντα
περὶ τῶν ἀγενήτων λέγεσθαι, τουτέστιν τὸ μήτε κεχωρίσθαι τὸν
θεὸν τῆς ὕλης μήτ' αὖ πάλιν ὡς μέρη ἡνῶσθαι, εἶναι δὲ καθάπερ
ἐν τόπῳ ⟨ἐν⟩ τῇ ὕλῃ τὸν θεὸν ἢ καὶ τὴν ὕλην ἐν τῷ θεῷ, τὸ συνέχον
ἀκουέτω, ὅτι ἐὰν τόπον τοῦ θεοῦ τὴν ὕλην εἴπωμεν, ἐξ ἀνάγκης
αὐτὸν καὶ χωρητὸν λέγειν δεῖ καὶ πρὸς τῆς ὕλης περιγραφόμενον.
ἀλλὰ μὴν καὶ ὁμοίως αὐτὸν τῇ ὕλῃ ἀτάκτως φέρεσθαι δεῖ, μὴ ἵστασθαι 2
δέ, μηδὲ μένειν αὐτὸν ἐφ' ἑαυτοῦ ἀνάγκη, τοῦ ἐν ᾧ ἐστιν ἄλλοτε
ἄλλως φερομένου. πρὸς δὲ τούτοις καὶ ἐν χείροσι γεγονέναι τὸν
θεὸν εἰπεῖν ἀνάγκη. εἰ γάρ ποτε ἄκοσμος ἦν ἡ ὕλη, ἐκόσμησεν δὲ

F S E C D (Z. 5ff) Ph (Z. 5ff) Ezn (Z. 11. 14ff)

1 δοθείη] δεήσει C | τρία < C | περὶ] ἐπὶ E | ἐροῦμεν C, ἐρωτῶμεν od. ἐρώμεθα S | ἂν ἀεὶ κεχ. F | ἀπ' < E **3** εἰπεῖν θέλοι F C, εἴποι E¹°, εἰπεῖν ἐθέλει E¹ⁱ | ἀκούσοι E¹° **4** τὴν < C | χωρίζ.] πρώτου od. πρώτην (προτέρου od. προτέραν) + S **5** Ἂν δ' ἄρα] Ph 305a, 11—35 | Ἂν — τουτέστιν τὸ Z. 6] εἰ δέ τίς φησι D 146, 24 | δὲ E | ἄρα F | εἶναι < S Ph | λέξοι F, λέξει C E¹ Phᵃ, »meint« S | ὡς — λέγεσθαι Z. 6 < Ph | ὡς < F C | ὡς ἁρμ.] »gleich«, »ähnlich« od. »geeignet« S **6** λέγεσθαι τούτων C | μήτε] μὴ E **6f** τῆς ὕλης τὸν θεόν E D **7** μήτε F, μηδ' C E² D Ph | ἐν μέρει F E¹° Ph, μέρει E¹ⁱ E²ⁱ | ἐπὶ μέρει »zu einem Teil« w. e. sch. S, < D | ἡνῶ|σθαι F 197 | δὲ < S | καθάπερ] ὡς Ph **8** ἐν < C | τόπῳ] τινὶ + S, καθάπερ + Ph | ἐν + S | τῆς ὕλης D | ἢ vor καὶ + F E: ἢ statt καὶ Bh | ἐν τῷ: ἐπὶ τῷ schwerl. S | τὸ συνέχον verb. F C (142ᵛ) D mit dem Vorhergehenden: < Ph **9** εἴπωμεν: λέγωμεν F **10** χωρητὸν — φερομένου Z. 13 kürzer in Ph | χωρ. — ἀνάγκη Z. 12 in D auch S. 150, 12ff; Bh tilgt die Stelle als unecht, weil in diesem Zusammenhang unvernünftig, obwohl sie sich schon bei Rufin findet | χωρητικὸν E¹° nach Giff. **11** ὁμοίως S 9ᵛ | τῇ ὕλῃ] »wie die Materie . . (muß) sie (od. »von ihr«)« S | ἀτάκτως < D (aber + Dʳ) u. S. 152, 1 | δεῖ < E | μὴ ἵστασθαι — φερομένου Z. 13 < D, aber liest es (bis ἀνάγκη Z. 12) S. 152, 2 **12** δέ: τε E | μήτε E² | ἑαυτοῦ· ἀνάγκη E² S | ἀνάγκῃ Md | ἀνάγκη, τοῦ < C, ἀν. καὶ τοῦ w. e. sch. S **12 f** ἄλλο ὡς ἄλλοτε S | ἄλλοτ' E **13** φερόμενον C | καὶ πρὸς S | πρὸς — ἐροίμην S. 160, 2 < Ph | πρὸς] D S. 148, 4 | δὲ: δὴ F D E² ? S **14** εἰ γὰρ — θεός S. 160, 2 Ezn Z. 336ff | εἰ γὰρ — ὕλη zweimal E¹° | ἦν ποτὲ ἄκοσμος (καὶ ἄκοσμος E¹°) E | ἄτακτος καὶ ἄκοσμος S: »schmucklos und qualitätslos und ungestaltet« Ezn

αὐτήν, εἰς τὸ κρεῖττον τρέψαι προαιρούμενος, ἣν ποτε ὅτ' ἐν ἀκοσμή-
τοις ἦν ὁ θεός. δικαίως δ' ἂν καὶ τοῦτο ἐροίμην, πότερον ἐπλήρου 3
τὴν ὕλην ὁ θεὸς ἢ ἐν μέρει τινὶ ὑπῆρχεν αὐτῆς. εἰ μὲν γὰρ ἐν μέρει
τινὶ τῆς ὕλης εἰπεῖν τις ἐθέλοι τὸν θεόν, πλεῖστον ὅσον μικρότερον
αὐτὸν τῆς ὕλης λέγει, εἴ γε δὴ μέρος αὐτῆς ὅλον ἐχώρησεν τὸν θεόν·
εἰ δὲ ἐν πάσῃ εἶναι λέγοι καὶ δι' ὅλης κεχωρηκέναι τῆς ὕλης, πῶς
ταύτην ἐδημιούργησεν φρασάτω. ἀνάγκη γὰρ ἢ συστολήν τινα τοῦ
θεοῦ λέγειν, ἧς γενομένης ἐδημιούργει ἐκεῖνο ἀφ' οὗ ὑπεχώρησεν,
ἢ καὶ ἑαυτὸν τῇ ὕλῃ συνδημιουργεῖν, οὐκ ἔχοντα ὑποχωρήσεως τόπον.
εἰ δὲ τὴν ὕλην ἐν τῷ θεῷ εἶναί τις λέξει, ὁμοίως ἐξετάζειν δεῖ, 4
πότερον ὡς διισταμένου αὐτοῦ ἀφ' ἑαυτοῦ, καὶ ὥσπερ ἐν ἀέρι ζῴων

3 vgl. Iren. Adv. haer. II, 1, 2

F S E C D Ph Ezn

1 ὅτε E D: < C | καὶ ἐν E^2 **1f** ἐν ἀκοσμήτοις καὶ ἀτάκτοις S: »in der schmucklosen und unförmigen und gestaltlosen« (»gehaltlosen« Schmid) Ezn und + »und mußte, wie die Materie, auch selbst ungeordnet sich hin und her treiben« (ἀτάκτως φέρεσθαι aus Z. 159, 11) **2** ἦν < C | δικαίως — πότερον: »Wie erachten sie wohl Gott? etwa, daß er in irgend einem Orte« Ezn | δίκαιον E^{1o} | δ' < D | τοῦτο ἐροῦμεν C, τοῦτον ἐροίμην τὸν λόγον E | π. δὲ Ph **3** ἢ μέρει F | τ. ὑπῆρχεν αὐτῆς F C: τ. τῆς ὕλης ἦν E, αὐτῆς ἐτύγχανεν Ph | εἰ μὲν — φρασάτω Z. 7] »Wenn sie sagen, daß der ganze Gott in der Materie sei, so wird doch, wie groß sie auch Gott nennen, die Materie größer als er befunden. Denn das, worin jemand ist, dieses, worin er ist, ist größer als der, welcher in ihm ist, weil es ihn ganz in sich zu enthalten imstande war« Ezn Z. 336ff | γὰρ] οὖν E^1 **4** τινὶ — θεόν < E^{1o}, — ὅσον < Ph | τῆς ὕλης < S, τῷ κρείττονι + D (nicht D^r) | θέλοι F **4f** μ. — λέγει: μικρότερος αὐτῆς Ph **5** αὐτὸν < E | λέγειν C | εἴ γε F E^2 D^r wohl auch S, εἰ E^1, ἅτε C Ph D | δὴ] δὲ E^{1i}: < E^2: ὡς S | μέρος — ὕλης Z. 6: ἐν μέρει αὐτῆς χωρηθείς· εἰ δὲ ἐπλήρου Ph | τὸν θεόν: αὐτόν E **6** εἰ δὲ ἐν πάσῃ auch Ezn Z. 352f | δ' E | λέγοι εἶναι E^{1o} | εἶναι < C | λέγοι — ὑπεχώρησεν ἢ Z. 8f anders Ezn Z. 353ff | κ. δι' ὅλ. κεχωρ. < E | δι' — ὕλης] »in die ganze Materie räumlich eingehe« S | δι' ὅλης] ολην C | τῇ ὕλῃ C E **7** ταύτην: αὐτὴν S | ἐδημ. φραστέον F, ἐδημ. φρασ. τις S, ἐδημιούργει φρασάτω E^{1i} E^2, ἐδημιούργει φραστέον E^{1o}, ἐδημιούργησεν Ph | ἢ E Ph: < F S C D **8** γινομένης F | ἐδημιούργησεν Ph **9** καὶ ἑαυτὸν — τόπον auch Ezn | αὐτὸν F Ph | ὑποχ. S 10 **10** εἰ δὲ S 10: Ezn Z. 360ff | τῷ < D | τις λέξει: »sie sagen« Ezn; τ. λέξοι C, λέγοι τις Ph | ὁ. ἐ. δεῖ: ῥητέον Ph **11** αὐτοῦ ἀφ' ἑ.: ἀπ' αὐτῆς S, ἀπ' αὐτοῦ D, ὑπ' αὐτοῦ C, ἀφ' αὐτοῦ Ph^a | καί: ἢ S; < Ezn **11f** ζ. ὑπ. γένη: »die Tiere« Ezn
11 ζῶον F, ζῷα D

ὑπάρχει γένη, διαιρουμένου καὶ μεριζομένου αὐτοῦ εἰς ὑποδοχὴν τῶν
γινομένων ἐν αὐτῷ, ἢ ὡς ἐν τόπῳ, τουτέστιν ὥσπερ ἐν γῇ ὕδωρ.
εἰ μὲν γὰρ εἴποιμεν ὡς ἐν ἀέρι, μεριστὸν ἀνάγκη τὸν θεὸν εἰπεῖν· 5
εἰ δʼ ὥσπερ ἐν γῇ ὕδωρ, ἣν δὲ ἄτακτος ἡ ὕλη καὶ ἀκόσμητος, πρὸς
δὲ τούτοις ἔχουσα καὶ κακά, τὸν θεὸν λέγειν ἀνάγκη τόπον εἶναι
τῶν ἀκοσμήτων καὶ τῶν κακῶν. ὅπερ οὐκ εὔφημον εἶναί μοι δοκεῖ,
ἐπισφαλὲς δὲ μᾶλλον. ὕλην γὰρ εἶναι θέλεις, ἵνα μὴ τῶν κακῶν
ποιητὴν εἴπῃς τὸν θεόν, καὶ τοῦτο φεύγειν προαιρούμενος δοχεῖον
αὐτὸν τῶν κακῶν εἶναι λέγεις.

Εἰ μὲν οὖν τὴν ὕλην ἐκ τῶν ὑποστάντων γενητῶν ὑπονοεῖν 6
ἀγένητον ὑπάρχειν ἔλεγες, πολὺν ἂν περὶ αὐτῆς ἐποιησάμην λόγον
εἰς ἀπόδειξιν τοῦ ὅτι ἀδύνατον ὑπάρχειν αὐτὴν ἀγένητον· ἐπεὶ δὲ

11 vgl. Plato Phaed. 115 D. Prot. 317 C

F S (bis Z. 6) E C D Ph Ezn

1 *ὑπάρχειν* E C D Ph S | *εἰς γένη* F, < D | *διαιρ. — αὐτῷ* Z. 2: »welche in ihr sind u. doch von ihr getrennt sind« Ezn | *διαιρ. κ.* < Ph | *αὐτοῦ* < jetzt S (wohl ursprünglich razděljaemu ⟨emu⟩) **1f** Pl Tim. 49 A *γενέσεως ὑποδοχήν* **2** *ἐν αὐτῷ*] *ἀπʼ* (oder *ἐξ*) *αὐτοῦ* S | *ὡς — τουτ.* < Ph | *τουτέστιν* < E^2 Ezn **3** *εἰ μὲν — ὕδωρ* Z. 4 < Ezn | *μὲν* < ? S | *εἴποιμι* C, *εἴποι τις* D; < Ph | *τ. θ. ε.*: *λέγειν τ. θ.* Ph | *εἶναι* vor od. nach *εἰπεῖν* + S **4** *δὲ ὥσπερ* C | *τὸ ὕδωρ* E^{1i} E^2 (*ὡς ὕδωρ ἐν τῇ γῇ* Ph): *εἰς τόπον περιγράφεσθαι* + S | *ἣν δὲ*: »von (der Mat.) sagen sie, daß« Ezn | *ἄτακτος*: »ungeeignet, qualitätslos« Ezn | *κ. ἄκοσμος ἡ ὕλη* Ph **4f** *πρὸς δὲ* (*δὴ* E^{1o} E^2 D Ph) — *κακά* Z. 5: »und böse« Ezn **5** *καὶ*] *τὰ* D | *κακά* < C S | *τόπον εἶναι* < Ph **6** *τῶν ἀκοσμ. καὶ* < Ezn, aber + »denn das Ungeheure und Qualitätslose war in ihm« | *τῶν*] *τούτων τῶν τε* D | *τ. κακῶν*] *κακῶν τούτων αἴτιον* Ph | *ὅπερ — μᾶλλ.* Z. 7] *κ. ὅρα γὰρ ὡς* Ph | *δοκεῖ*] ein Blatt fehlt in S **7** *ὕλην* C 143. In D vorher Worte des Drosserius S. 148, 24f | *ὕλην — λέγεις* Z. 9 anders Ezn, aber hat Z. 8 *δοχεῖον — εἶναι* Z. 9 | *γὰρ εἶναι θέλ.*] *συνεῖναι θέλῃς* D, *ὑποτιθέμενος* Ph **8** *εἴποις* D E^{1o}; *εἰπὼν* Ph^a, *εἰπεῖν* Ph^b | *τὸν θεὸν* vor *τ. κακῶν* C | *κ. τ. φεύγειν προαιρ.* < Ph | *φυγεῖν* F, *φάσκειν* C | *προαιρούμενος*] *λόγῳ ψιλῷ μόνον δοκεῖς φεύγειν, ἔργῳ δὲ ἐξεταζομένου τοῦ πράγματος* + D **9** *αὐτὸν*] *καὶ δημιουργὸν* + D (nicht D^r) | *εἶναι*] *τὸν θεὸν* D | *λέγεις*] *θέλεις* C, *ἀποφαίνει* D, (*ἀποφαίνεις* Bh) **10** *Εἰ μὲν — δοκεῖ* S. 162, 5 < Ph: *Εἰ μὲν — ὑπονοίας* S. 162, 1 < Ezn | *τῶν* F 197^v | *τ. ὑποστατῶν καὶ* C | *θέλῃς ὑπονοεῖν καὶ* D | *ὑπονοῶν* F **10f** *ἀγέν. ὑπον.* E^2 **11** *ἔλεγες*] *αὐτὴν* D | *πολὺν — ἀγένητον* Z. 12 < D | *αὐτῆς*] *ταύτης* F C **12** *ὅτι*] *εἶναι* C | *αὐτὴν ἀδύν. ὑπ.* C | *ἀγένητον* < E C | *ἐπεὶ δὲ*] *ἐπειδὴ* C

τὴν τῶν κακῶν γένεσιν αἰτίαν φὴς εἶναι τῆς τοιαύτης ὑπονοίας, διὰ τοῦτο ἐπὶ τὴν ἐξέτασιν τούτων ἔρχεσθαί μοι δοκῶ. φανεροῦ γὰρ γινομένου τῷ λόγῳ καθ᾽ ὃν τρόπον ἐστὶ τὰ κακά, καὶ ὅτι οὐχ οἷόν τέ ἐστιν ἀναίτιον τῶν κακῶν εἰπεῖν τὸν θεὸν ἐκ τοῦ ὕλην αὐτῷ ὑποτιθέναι, τὴν τοιαύτην ὑπόνοιαν ἀναιρεῖσθαί μοι δοκεῖ.

VII. Φὴς τοίνυν ἄποιον ὕλην συνυπάρχειν τῷ θεῷ, ἐξ ἧς τὴν τοῦ κόσμου γένεσιν ἐδημιούργησεν;

ΟΥΑΛ. Οὕτω μοι δοκεῖ.

ΟΡΘΟΔ. Οὐκοῦν εἰ ἄποιος ἐτύγχανεν ἡ ὕλη, γέγονεν δὲ κόσμος 2
πρὸς τοῦ θεοῦ, ἐν δὲ τῷ κόσμῳ αἱ ποιότητες, τῶν ποιοτήτων γέγονεν ποιητὴς ὁ θεός;

ΟΥΑΛ. Οὕτως ἔχει.

ΟΡΘΟΔ. Ἐπεὶ δέ σου καὶ λέγοντος πρόσθεν ἤκουον ὡς ἀδύνατον 3

3 Tert. Adv. Hermog. 10 — **5** vgl. Plato Pol. VIII, 533 C — **13** Plato Protag. 320 B

F E C D Ph (von Z. 6 an) Ezn (bis Z. 5)

1 *φὴς*] nach *φ* ist das Folgende bis *τοιαύτης ὑ* erloschen in F: *ἔφησθα* E | *εἶναι* nach *ὑπον.* in E^{2} | *θεοῦ εἶναι* C D (nicht D^{r}) | *τῆς τ. ὑπον.* < D | *τοιαύτ.*] *αὐτῆς* C **1f** *διὰ τοῦτο*: »Nunmehr« Ezn **2** *τοῦτ᾽* E | *τούτων*] *ταύτην* E^{2} | *ἔρχεσθαι*] *ἄρχεσθαι* C | *μοι δοκῶ*: *μοι δοκεῖ* F, *δοκεῖ* C, *δοκῶ* D: »ist es nötig« Ezn | *φανεροῦ — κακά* Z. 3: »und zu zeigen, woher das Böse kommt« Ezn | *φανεροῦ γὰρ* < C **3** *γενομένου* E D, *γενομ. μοι* E^{2}, *γινομένου γὰρ* C | *τῷ λόγῳ* Md: *τοῦ λόγου* Textzeugen | *ἔσται* C, *εἰσὶν* w. e. sch. F **3f** *οὐχ οἷόν τε* < Ezn **4** *αἴτιον* F C D (nicht D^{r}); aber vgl. 8, 2 *οὐδ᾽ οὕτως ἀναίτιον τῶν κακῶν δυνατὸν εἰπεῖν τὸν θεόν* | *εἰπεῖν* schon nach *ἔστιν* D **5** *ὑποτιθ. . . ὑπόν. ἀναιρ.* auch Pl | *τὴν — δοκεῖ* < Ezn | *μοι* < E^{2} | *δοκεῖ*: *νόει* E^{2}: *ὅτι εἰ τὰς ποιότητας μὴ οὔσας ἐδημιούργησεν ὁ θεὸς καὶ τὰς οὐσίας ὁμοίως* + F, wohl aus einer auf das Folgende sich beziehenden Randbemerkung **6** *ἔφης* D (ais D^{r}): Ph S. 305a, 36—305b, 13 *λέγε δὲ κ. ὧδε. φὴς* | *Φὴς — ἐχέτω* S. 163, 12 anders Ezn | *ἄποιον* < D^{r} **6f** *τὴν τοῦ* F E^{1o} C D Ph: *τὴν τοῦδε τοῦ* E^{2} (vgl. 10, 4), *τήνδε τοῦ* E^{1i} **8** *ΟΥΑ* F, *ΑΓΛΑΟΦΩΝ* C, < immer E | *οὕτως* C Ph^{b} | *μοι δοκεῖ*] *φημί* D. D + S. 150, 12—152, 2 *ἐξ ἀνάγκης καὶ χωρητὸν λέγειν* etc. wie oben VI, 1. 2 etwas verkürzt bis *ἀνάγκη* M **9** *ορθ* wie fortan stets F, *ΜΕΘΟΔΙΟΣ* C, < stets E | *ἡ* < D **10f** *γέγονεν ποιότης* F C, *ποιητὴς* (*ποιότης* E^{1o}) *γέγονεν* E **12** *ΟΥΑΛ.*: F C wie Z. 8 | *οὕτως ἔχει* < D **13** F C wie Z. 9 | *ἐπειδὴ* C *ἔμπροσθεν ἤκουον* (*ἤκουσα* E^{2}) E | *Ἐπεὶ — ἤκουον*: *ἐπειδὴ δέ σου ἀκούω ταῦτα λέγοντος* Pl | *σου — ἤκουον*] *σοι δοκεῖ καὶ* Ph | *σου κ. λέγ.*] *ἀναγιγνωσκομένου* D

ἐξ οὐκ ὄντων γίνεσθαί τι, πρὸς τὴν ἐρώτησιν ἀπόκριναι τὴν ἐμήν·
δοκεῖ σοι τὰς τοῦ κόσμου ποιότητας μὴ ἐξ ὑποκειμένων ποιοτήτων
γεγονέναι;

ΟΥΑΛ. Δοκεῖ.

ΟΡΘΟΔ. Ἕτερον δέ τι παρὰ τὰς οὐσίας ὑπάρχειν αὐτάς;

ΟΥΑΛ. Οὕτως ἔχει.

ΟΡΘΟΔ. Οὐκοῦν εἰ μήτε ἐξ ὑποκειμένων ποιοτήτων τὰς ποιό- 4
τητας ἐδημιούργησεν ὁ θεός, μήτε ἐκ τῶν οὐσιῶν ὑπάρχουσιν, τῷ
μηδὲ οὐσίας αὐτὰς εἶναι, ἐκ μὴ ὄντων αὐτὰς ὑπὸ τοῦ θεοῦ γεγονέναι
ἀνάγκη εἰπεῖν. ὅθεν περιττῶς ἐδόκεις μοι λέγειν ἀδύνατον εἶναι
δοξάζειν ἐξ οὐκ ὄντων γεγονέναι τι πρὸς τοῦ θεοῦ. ἀλλ᾽ ὁ μὲν περὶ 5
τούτου λόγος ὧδε ἐχέτω. καὶ γὰρ παρ᾽ ἡμῖν ὁρῶμεν ἀνθρώπους
ἐξ οὐκ ὄντων ποιοῦντάς τινα, εἰ καὶ τὰ μάλιστα δοκοῦσιν οὗτοι ποιεῖν
ἔν τινι. οἷον ἐπὶ τῶν ἀρχιτεκτόνων τὸ παράδειγμα λάβωμεν· καὶ
γὰρ [καὶ] οὗτοι ποιοῦσιν πόλεις οὐκ ἐκ πόλεων καὶ ναοὺς ὁμοίως
οὐκ ἐκ ναῶν. εἰ δ᾽, ὅτι τούτοις οὐσίαι ὑπόκεινται, οἴει ἐξ ὄντων 6
αὐτοὺς ταῦτα ποιεῖν, σφάλλῃ τῷ λόγῳ. οὐδὲ γὰρ ἡ οὐσία ἐστὶν ἡ
ποιοῦσα τὴν πόλιν ἢ αὖ πάλιν τοὺς ναούς, ἀλλ᾽ ἡ περὶ τὴν οὐσίαν
τέχνη· ἡ δὲ τέχνη οὐκ ἐξ ὑποκειμένης τινὸς ἐν ταῖς οὐσίαις τέχνης

14 vgl. De autex. 11, 6 S. 174, 9f

F (bis Z. 16) E C D (bis Z. 11) Ph Ezn (von Z. 12 an)

1 *τι γίνεσθαι* D | *γενέσθαι* C | *τὴν*¹ < F | *ἐρώτ.*] *ἀπόκρισιν* D (nicht D^{r}) | *ἀπόκρινε* Ph | *τὴν ἐμήν* < Ph **2** *δοκεῖς μοι* E^{1} | *π. τοῦ κ.* Ph^{a} **2f** *γεγ. ποιοτ.* Ph **4** F wie S. 162, 8 | *δοκεῖν* E^{1} **5** *δέ τι* < D **6** ΟΥ F *οὕτως ἔχει*] *ἕτερόν ⟨τι⟩ παρὰ τὰς οὐσίας λέγω* D **7** *οὐκοῦν εἰ μήτε*: *εἰ* (*μὲν* + E^{1o}) *οὖν μὴ* E, *οὐκοῦν εἰ μη* C **8** *ὑπάρχουσιν* < E | *τῷ*] *τὸ* C **9** *μηδὲ*] *μήτε* D | *τοῦ* <FDPh | *γέγονεν* Ph **10** *εἰπεῖν ἀναγκαῖον* E | *ὅθεν — εἶναι*] *περιττὸν ἄρα τὸ* Ph | *περιττῶς .. λέγειν*] vgl. 10, 2; Plat. Legg. I, 645 C *περιττὸν εἰρημένον* | *ἐδόκεις μοι*] *δοκεῖς* D **11** *ἐξ — τι*] *ὡς οὐδὲν ἐξ οὐκ ὄντων γίνεται* Ph | *γεγόνετε* D | *πρὸς*] *πρὸ* E^{1i} | *ἀλλ᾽ ὁ μὲν*] es endet D S. 152, 16ff | *περὶ* C 143^{v} **12** *καὶ γὰρ* etc. wieder Ezn | *ἡμῖν*: »den Menschen« Ezn | *ὁρῶμεν*] *θεωροῦμεν* E **13** *εἰ καὶ — τινι* Z. 14 < Ph E^{1o} Ezn | *τὰ*] *ὅτι* E **14** *ἐπὶ — οὗτοι* Z. 15: »die Baumeister« Ezn | *ἀρχιτεκτονικῶν* Ph | *τὸ* < C | *παράδ. λάβ.*] unten 11, 6 | *λαμβάνομεν* C **14f** *κ. γὰρ*] *εἰ γὰρ* Ph **15** *καὶ* + F | *αὐτοὶ* für *οὗτοι* C | *ὁμοίως* < Ph Ezn **16** *ναῶν*] es endet F am Schluß der Handschrift | *εἰ δ᾽ — λόγῳ* Z. 17 anders Ezn | *οἴη* C | *οὐκ ὄντων* Ph^{a} **17** *αὐτὰς* Ph, < E^{1o} | *τῷ λόγῳ σφάλλῃ* Ph **18** *αὖ πάλιν* < Ph, *πάλιν* < E^{1o} | *νεώς* E^{1i} E^{2} D **19** *δὲ τέχνη* < Ph | *οὐκ* < E^{1i} | *τέχνης* vor *ἐν* in Ph, *τέχνη* C

γίνεται, ἀλλ᾽ ἐξ οὐκ οὔσης ἐν αὐταῖς γίνεται. ἀπαντήσειν δέ μοι 7
δοκεῖς οὕτω τῷ λόγῳ, ὅτι ὁ τεχνίτης ἐξ ἧς ἔχει τέχνης τὴν ἐν τῇ
οὐσίᾳ τέχνην ποιεῖ. πρὸς δὲ τοῦτο λέγεσθαι τοῦτ᾽ εὖ ἔχειν μοι δοκεῖ,
ὅτι οὐδὲ ἐν τῷ ἀνθρώπῳ ἔκ τινος ὑποκειμένης τέχνης προσγίνεται.
οὐδὲ γὰρ ἔνεστιν αὐτὴν ἐφ᾽ ἑαυτῆς οὖσαν δοῦναι τὴν τέχνην· τῶν
γὰρ συμβεβηκότων ἐστὶ καὶ τῶν τότε τὸ εἶναι λαγχανόντων, ὁπόταν
ἐν οὐσίᾳ τινὶ γένηται. ὁ μὲν γὰρ ἄνθρωπος καὶ χωρὶς τῆς ἀρχι- 8
τεκτονικῆς ἔσται· ἡ δ᾽ οὐκ ἔσται, ἐὰν μὴ πρότερον ἄνθρωπος ᾖ.
ὅθεν τὰς τέχνας ἐξ οὐκ ὄντων εἰς ἀνθρώπους πεφυκέναι γίνεσθαι
λέγειν ἀναγκαῖον. εἰ τοίνυν τοῦτο οὕτως ἔχον ἐπ᾽ ἀνθρώπων ἐδεί- 9
ξαμεν, πῶς οὐχὶ προσῆκε τὸν θεὸν μὴ μόνον ποιότητας ἐξ οὐκ ὄντων
φάναι δύνασθαι ποιεῖν, ἀλλὰ καὶ οὐσίας; τῷ γὰρ δυνατὸν φανῆναι
γίνεσθαί τι ἐξ οὐκ ὄντων τὸ καὶ τὰς οὐσίας οὕτως ἔχειν δείκνυται.

VIII. Ἐπειδὴ δὲ πόθος ἐστί σοι περὶ τῆς τῶν κακῶν γενέσεως ζητεῖν, ἐπὶ τὸν τούτων ἐλεύσομαι λόγον· καί σου βραχέα πυθέσθαι βούλομαι. — τὰ κακὰ πότερον οὐσίαι σοι δοκοῦσιν εἶναι ἢ ποιότητες οὐσιῶν;

15 vgl. De autex. 10, 5. 12, 1 S. 172, 4. 175, 11 — 16 vgl. De autex. 13, 1 S. 178, 14

S (von Z. 13 an) E C D (Z. 15ff) Ph Ezn

1 *ἀλλ᾽ — γένηται* Z. 7: »sondern von den Accidenzen, welche von (zu?) den Naturen hinzukommen« Ezn | *ἀλλ᾽ — γίν.* < Ph^{b} **1f** *ἀπαντᾶν τῷ λόγῳ*] »se opponere . . orationi« Jh nach Plato Legg. III, 684 D **1** *μοι δὲ* C **2** *οὕτως* E^{1i} C Ph^{b} | *ὁ* < C Ph | *τέχνη τις* C | *ἐξ ἧς ἔχει τ.* < Ph, *ἐστιν* C **2f** *τῇ . . τέχνῃ* Ph **2** *τὴν* < C **3** *ποιῶν* C | *φημὶ δὲ πρὸς* Ph | *τούτοις* C | *λέγ. — δοκεῖ* < Ph | *τοῦτο* C | *εὖ* < E^{2} **4** *ο. ἐν*: *οὐδὲν* C | *τέχνης* < C | *προσγίν.* C Ph: *γίνεται* E **5** *οὐ γὰρ* E^{1} | *ἔνεστιν τὴν* Ph | *ἐφ᾽ ἑαυτὴν* $E^{1\circ}$? | *οὐσίαν* Ph | *δοῦναί τι* C **6** *τότε τὸ*] *ποτὲ* C | *τὸ* < E^{2} C | *λαγχ.*] *λαμβανόντων* E, *ἐχόντων* Ph **7** *τινὶ* + Ph | *γίνωνται* E^{1} | *ὁ μὲν* etc.: Ezn Z. 404 | *γὰρ* < C **7f** *τεκτονικῆς* Ph **8** *ἔστιν* C, < Ph^{a} | *δὲ* E^{2} C Ph | *ἔσται* < Ph^{a} **10** *ἀναγκ.*] *εἶναι* + C | *ἔχειν* Ph **11** *τῷ θεῷ* $E^{1\circ}$ | *ποιότητας*: »Gestalten u. Qualitäten u. Formen« Ezn **12** *τῷ — βούλομαι* Z. 16 anders Ezn | *τῷ*] *τὸ* E^{2i} C Ph **12f** *φάναι γενέσθαι* C **13** *τὸ γίνεσθαί* Ph | *ὄντων*] S beginnt wieder | *τὸ* < Ph | *καὶ*] *μὴ* S | *δείκνυται*] es endet C, aber sofort wieder Bl. 234^{v} Z. 16 *τοῦ αὐτοῦ ἐκ τοῦ περὶ αὐτεξουσίου* (nach De res. I, 38, 3f) **14** *Ἐπειδὴ — βούλομαι* Z. 16] *πάλιν δὲ διαληπτέον τῶν κακῶν πέρι* Ph 305 b, 32 | *ἐπεὶ δὲ* E, *καὶ ἐπειδὴ* S | *πεποιθός ἐστιν* C | nach *κακῶν* »Frage, woher das Böse ist?« mit roter Schrift S **15** *τοὺς . . λόγους* S | *βραχέα πυθέσθαι*] (nur dies) D S. 154, 22; vgl. 10, 5. 11, 1 **16** *τὰ κακὰ — οὐσιῶν* S. 165, 1] *τὰ κακὰ ποιότητες οὐσιῶν σοι δοκοῦσιν εἶναι ἢ οὐσίαι*; *π. οὐσ.* D 154, 24 | *τὰ κακὰ*] »welches geschieht« + Ezn | *σοι δοκ. εἶναι*] »ist« Ezn **17** *οὐσιῶν*: *οὐσίας* S

ΟΥΑΛ. Ποιότητες οὐσιῶν εὖ ἔχειν λέγειν μοι δοκεῖ.

ΟΡΘΟΔ. Ἡ δὲ ὕλη ἄποιος ἦν καὶ ἀσχημάτιστος;

ΟΥΑΛ. Οὕτως προλαβὼν ἐξεῖπον τῷ λόγῳ.

ΟΡΘΟΔ. Οὐκοῦν εἰ τὰ κακὰ ποιότητες ὑπάρχουσιν οὐσιῶν, ἡ 2 δὲ ὕλη ἄποιος ἦν, τῶν δὲ ποιοτήτων ποιητὴν εἶπας τὸν θεὸν εἶναι, ἔσται καὶ τῶν κακῶν δημιουργὸς ὁ θεός. ὅτε τοίνυν οὐδ' οὕτως ἀναίτιον τῶν κακῶν δυνατὸν εἰπεῖν τὸν θεόν, ὕλην αὐτῷ προσάπτειν περιττὸν εἶναί μοι δοκεῖ. εἰ δέ τι πρὸς ταῦτα λέγειν ἔχεις, ἄρχου τοῦ λόγου. — εἰ μὲν ἐκ φιλονεικίας ἡμῖν ἡ ζήτησις ἐγίνετο, οὐκ ἂν δεύτερον περὶ τῶν κακῶν ἠξίουν ὁρίζεσθαι· ἐπεὶ δὲ φιλίας ἕνεκα μᾶλλον καὶ τῆς πρὸς τὸν πλησίον ὠφελείας τὴν ἐξέτασιν ποιούμεθα τῶν λόγων, ἄνωθεν περὶ τούτων ὁρίζεσθαι ἀξιῶ συγχωρεῖν.

ΟΥΑΛ. Τὴν μὲν προαίρεσιν τὴν ἐμὴν ἐκ πολλοῦ σοι φανερὰν 3 εἶναι δοκῶ καὶ τὴν ἐν τοῖς λόγοις σπουδήν, ὅτι οὐ πιθανῶς εἰπὼν ψεῦδος νικῆσαι θέλω, ἀλλὰ δειχθῆναι τὴν ἀλήθειαν μετὰ ἀκριβοῦς ἐξετάσεως, καὶ σὲ δὲ οὕτω διακεῖσθαι σαφῶς ἐπίσταμαι· ὅθεν οἵῳ τρόπῳ χρώμενος νομίζεις δύνασθαι τὸ ἀληθὲς εὑρεῖν, τούτῳ χρῆσαι μηδὲν δυσωπούμενος. οὐ γὰρ σεαυτὸν ὠφελήσεις μόνον χρησάμενος τῷ κρείττονι, ἀλλὰ πάντως κἀμὲ περὶ ὧν ἀγνοῶ σαφῶς.

4 vgl. De autex. 11, 1 S. 172, 15 — **9** vgl. De res. I, 30, 2 — **10** vgl. De autex. 4, 3 S. 156, 1 — **14** De autex. 4, 5 S. 157, 2f — **15** De autex. 14, 2 S. 181, 10f. De res. I, 2, 5 — **17** De res. I, 2, 6

S E C (bis Z. 3) D (Z. 1) Ph (bis Z. 3) Ezn (bis Z. 3)

1 *ποιότητας* E | *οὐσιῶν — δοκεῖ* < Ph | *οὐσιῶν* S 10^{v} | *εὖ ἔχειν* etc. anders in D | *λέγ. μ. δοκ.*] »sie sagen« Ezn | *λέγειν* g̅lati: g̅lju ty S: < E^{1o} | *δοκεῖς* S **2** *ΜΕΘΟΔΙΟΣ* C | *ποιότης ἦν ἀσχημ.* C **3** *οὕτω* E^{2}Ph^{b} | *προλαβὼν — εὐεργετεῖν ἀγαθόν* S. 167, 2 < C Ph, — *οὐκ ἔστιν αὐτή* S. 167, 3 < Ezn, aber + »wie vermöchte sie, die qualitätslose u. gestaltlose, in anderen Qualitäten hervorzubringen, wenn nicht das Böse herkäme von den Accidenzen u. nicht von ihr« **6** *καὶ*] *οὖν* od. *τοίνυν* w. e. sch. S **7** *εἰπεῖν δυνατὸν* E^{1i} **8** *λέγων* od. *λέγοντες* (g̅ljušte) S: *εἰπεῖν* E^{2} | *μὲν γὰρ* E^{2} **10** *τι ἠξίουν* od. *ἠξίουν τι* S | *ἐπειδὴ*? S **11** *τὸν*] *τῶν* S | *πλησίων* S | *ἐξέτασιν*] *σύστασιν* w. e. sch. S **12** *συγχωρεῖν* < E^{2}, vor *ἀξιῶ* E^{1o}, nach *ἄνωθεν* in S **13** *πολλοῦ*] *πάλαι* übers. S | *σοι* < E^{1o} **14** *πιθανῶς*] *τέχνῃ, ἐπιστήμῃ* od. *σοφιστικῶς* übers. S | *εἰπὼν — θέλω* Z. 15] *εἰπεῖν θέλω, ψευδόμενος νικῆσαι θέλων* (»reden will, lügend siegen wollend«) S **15** *τοῦ δειχθῆναι* Md, dagegen Kl; »damit sich zeige« S | *τ. ἀληθ.* S 11 **16** *σε . . διακ.*] »daß du bist« S | *δὲ* < E^{1o} **17f** *τούτῳ χρ.*] *οὕτω χρῆσθαι* E^{1i} **18** *δυσωπούμ.*] vgl. Plat. Polit. 285 D **19** *ἀγνοῶ σαφῶς* mit S; S verb. auch *παραστήσας* (so) mit dem Vorhergehenden

ΟΡΘΟΔ. Παραστῆσαί μοι δοκεῖς καὶ τὰ κακὰ οὐσίας ὑπάρχειν 4
τινάς· οὐ γὰρ ἐκτὸς οὐσιῶν αὐτὰ ὄντα βλέπω. ἐπεὶ τοίνυν, ὦ οὗτος,
καὶ τὰ κακὰ οὐσίας εἶναι λέγεις, ἀνάγκη τὸν τῆς οὐσίας ἐξετάζειν
λόγον. δοκεῖ σοι τὴν οὐσίαν σωματικήν τινα σύστασιν εἶναι;

ΟΥΑΛ. Δοκεῖ.

ΟΡΘΟΔ. Ἡ δὲ σωματικὴ σύστασις αὐτὴ ἐφ' ἑαυτῆς ὑπάρχει, 5
οὐ δεομένη τινὸς οὗ γενομένου τὸ εἶναι λήψεται;

ΟΥΑΛ. Οὕτως ἔχει.

ΟΡΘΟΔ. Δοκεῖ δέ σοι τὰ κακὰ ἐνεργείας εἶναί τινος; 6

ΟΥΑΛ. Οὕτω μοι φαίνεται.

ΟΡΘΟΔ. Αἱ δὲ ἐνέργειαι τότε τὸ εἶναι λαμβάνουσιν, ὁπότ' ἂν 7
ὁ ἐνεργῶν παρῇ;

ΟΥΑΛ. Οὕτως ἔχει.

ΟΡΘΟΔ. Οὐκ ὄντος δὲ τοῦ ἐνεργοῦντος, οὐδ' ὅπερ ἐνεργεῖ ἔσται 8
ποτέ;

ΟΥΑΛ. Οὐκ ἔσται.

ΟΡΘΟΔ. Οὐκοῦν εἰ ἡ οὐσία σωματική τίς ἐστι σύστασις, ἡ δὲ 9
σωματικὴ σύστασις οὐ δεῖταί τινος ἐν ᾧ γενομένη τὸ εἶναι λήψεται,
τὰ δὲ κακὰ ἐνέργειαι ὑπάρχουσί τινος, αἱ δὲ ἐνέργειαι δέονταί τινος
ἐν ᾧ γενόμεναι τὸ εἶναι λαμβάνουσιν, οὐκ ἔσονται ⟨αὐταὶ αἱ⟩ οὐσίαι
τὰ κακά. εἰ δὲ οὐσίαι τὰ κακά, κακὸν δὲ ὁ φόνος, οὐσία ἔσται ὁ 10
φόνος· ἀλλὰ μὴν ὁ φόνος ἐνέργεια ὑπάρχει τινός, οὐκ ἔστιν ἄρα οὐσία
ὁ φόνος. εἰ δὲ τὸν ἐνεργοῦντα οὐσίαν εἶναι θέλεις, σύμφημι κἀγώ.
οἷον ἄνθρωπος ὁ φονεύς, καθ' ὃν μὲν λόγον ἄνθρωπός ἐστιν, ὑπάρχει οὐσία· ὁ δὲ φόνος ὃν ποιεῖ οὐκ ἔστιν οὐσία, ἀλλ' ἔργον τι τῆς

S E

1 *Παραστ.* »declarare« Md: *παραστῆναι* E | *δοκεῖ* S E[1i] E[2] **2** *οὐδὲ γὰρ* E | *αὐτὰ*] *ταῦτα* S | *ἐπεὶ*] to elmaže S, schwerl. las S *καὶ ἐπεὶ* **3** *ἀνάγκη καὶ* E[2], hinter *κη* konnte *καὶ* leicht ausfallen **4** *σύστασίν τινα εἶναι* E[1o] **6** *αὕτη* S **7** *οὐ*] *μὴ* E[1o] | *οὗ γεν.*] *ἐν ᾧ γενομένη* wie Z. 18 S **9** *πάλιν τὰ κακὰ* S **12** *παρῇ*] »sein wird« S **14** *δὲ*] *οὖν* od. *τοίνυν* + S | *ὅπερ ἐνεργεῖ*] »die Handlung« S 11[v] **17** *ἡ οὐσία* < S | *ἐστί τις* E[2i] **17 f** *αἱ δὲ σωματικαὶ συστάσεις* S, da *δεῖται — ἐνέργειαι* in S fehlt | *ἡ δὲ σωμ. σύστασις*] *αὕτη δὲ* E[1o] **20** *αὐταὶ αἱ*] *αἱ αὐταὶ* fragend S: < E **21** *εἰ δὲ μή εἰσιν* (od. *ἐστιν*) S | *οὐσία — τινός* Z. 22 < S, dafür *καὶ* | *οὐσία — μὴν ὁ φόνος* Z. 22 < E[1i] | *οὐκ* vor *ἔσται* + S **22** *ἔστιν*] *ἔσται* S E[2] **23** *ὁ φόνος* < S | *τὰ ἐνεργοῦντα* E, aber der Context für *τὸν* | *οὐσίας* E[2] | *εἶναι*] *εἰπεῖν* S | *καὶ ἐγώ* E[1i] **24** *ὁ* tilgt Md, < vielleicht S | *μὲν* < E[2] | *ἄνθρωπός ἐστιν* < S **25** *ὃν ποιεῖ φόνος* E[1o] | *τι* < E[1]

οὐσίας. λέγομεν δὲ τὸν ἄνθρωπον ποτὲ μὲν κακὸν διὰ τὸ φονεύειν, 11 ποτὲ δ' αὖ πάλιν διὰ τὸ εὐεργετεῖν ἀγαθόν. καὶ πέπλεκται ταῦτα τὰ ὀνόματα τῇ οὐσίᾳ ἐκ τῶν συμβεβηκότων αὐτῇ, ἅτινα οὐκ ἔστιν αὐτή. οὔτε γὰρ ἐστὶν φόνος ἡ οὐσία οὔτ' αὖ πάλιν [ἡ] μοιχεία οὔτε τι τῶν ὁμοίων κακῶν. ἀλλ' ὥσπερ ἀπὸ τῆς γραμματικῆς ὁ γραμματικὸς λέγεται καὶ ἀπὸ τῆς ῥητορικῆς ὁ ῥήτωρ καὶ ἀπὸ τῆς ἰατρικῆς ὁ ἰατρός, τῆς οὐσίας οὔτε ἰατρικῆς οὔσης οὔτε μὴν ῥητορικῆς οὔτε γραμματικῆς, ἀλλ' ἀπὸ τῶν συμβεβηκότων αὐτῇ τὴν προσηγορίαν λαμβανούσης, ἀφ' ὧν οὕτως ὀνομάζεσθαι δοκεῖ, οὐδ' ὁπότερον αὐτῶν οὖσα, ὁμοίως μοι φαίνεται καὶ ἀπὸ τῶν δοκούντων εἶναι κακῶν τὴν οὐσίαν ὄνομα προσλαμβάνειν, οὐδ' ὁπότερον οὖσαν αὐτῶν. καί μοι ὁμοίως ἐπι- 12 νόησον, εἴ τινα ἕτερον ἀναπλάττεις ἐν τῷ νῷ τῶν κακῶν τοῖς ἀνθρώποις αἴτιον, ὡς κἀκεῖνος, καθὸ ἐν τούτοις ἐνεργεῖ καὶ ὑποβάλλει ποιεῖν τὰ κακά, ἔστι καὶ αὐτὸς κακὸς ἐξ ὧν ποιεῖ. διὰ τοῦτο

12 vgl. De autex. 2, 2 S. 148, 10

S E C D Ph Ezn (C Ph D Ezn von Z. 2 bis 4 an)

1 *μὲν* < E^{1o} **2** *δ'* las schwerl. S nicht | *τὸ* < E^{1o} | *καὶ πέπλεκται*] es beginnen C Bl. 234^{v} (Holl Nr. 432, 7). Ph 305b, 35 | *καὶ* < Ph: *ἀλλὰ καὶ* S: *οὕτως* + C | *προσπλέκεται* E, *πεπλ. ἄρα* Ph, *πέπλ.* od. *προσπλ.* S: Jh vergleicht Plat. Soph. 240 C *πεπλέχθαι συμπλοκὴν* mit d. Dativ **2f** *τὰ ὀνόμ. ταῦτα* Ph **3** *ἐκ τῶν συμβ.*] es beginnt D 160, 7 | *αὐτῇ*] *ἐστι ταῦτα πάντα* D | *ἅτινα — αὐτή* < D Ph | *αὕτη* E^{1}, *αὐτῇ* C: *οὐσία* S **4** *οὔτε γάρ*] es beginnt Ezn Z. 426 | *ὁ* vor *φόνος* + Ph | *φόνος ἐστὶν* E | *ἡ* vor *οὐσία* < D | *οὔτ' αὖ — μοιχεία* < Ph | *οὔτ' αὖ*] *οὔτε* D | *πάλιν ἡ* < E^{1o} | *μοιχ.*] »ist eine Substanz« + Ezn **5** *ὁμοίως* (od. *οὕτως*: *ἄλλων* Ph) *κακὸν* w. e. sch. S | *ἀλλ' ὥσπερ — οὖσαν αὐτῶν* Z. 11 umschreibt Ph | *ὥσπερ*] *ὡς* C | *ὁ γραμματικὸς — ἰατρ. οὔσης* Z. 7 < D (nicht D^{r}) | *ὁ ἰατρὸς ἀπὸ τῆς ἰατρικῆς* S **7** *οὔτε — ἰατρικῆς*] »und diese nicht etwa Substanzen sind« Ezn | *οὔτε ἰατρ. — γραμματ.*] *οὐδέν τι τούτων οὔσης* E^{1o} | *μὴν* < D E^{2} S | *ῥητορ. οὔσης* D | *ῥητορ.* C 235 | *οὔτε γραμματικῆς* < D (nicht D^{r}) **8** *συμβεβ.* S 12 | *αὐτῇ* < E^{1o} | *τὴν* < D | *τὰς προσηγορίας* S | *ἀφ' — οὖσα* Z. 9 < Ezn **9** *αὐτῶν οὖσαν* E^{1o}, *οὖσα αὐτῶν* E^{1i} | *ὁμοίως — αὐτῶν* Z. 11 kürzer Ezn **10** *τῶν* < C **11** *λαμβάνειν* C | *καί μοι — διὰ τοῦτο γὰρ* Z. 14f < D | *καὶ — ἐπινόησον* Z. 11f < Ezn | *μοι* < C E^{2} | *ὁμοίως* etc.] wieder Ph 306a, 1 **12** *εἴτε* E^{1i} | *τινα*] *τι* Ph | *ἀναπλ.*] »sie . . annehmen als« Ezn | *τῶν κακῶν — κακά* Z. 14 »Anstifter und Anreizer . ., welcher . . bringt« Ezn | *τῶν* < Ph **13** *ὡς κἀκεῖνος — ὑποβάλλει* Z. 13f] *ὡς κακεῖνο κακὸν* (*κἀκεῖνος κακὸς* Ph^{a} 2. Hd.) *ἐν τῷ τούτοις ἐνεργεῖν καὶ ὑποβάλλειν* Ph | *ὡς κἀκεῖνος* < Ezn | *ὡς*] *ὅς* C | *καθὸ — κἀκεῖνος* S. 168,1 < E^{2} **14** *ἔστι γὰρ* Ph | *ἔστι — ποιητής* S. 168, 1 kürzer Ezn

γὰρ κἀκεῖνος κακὸς εἶναι λέγεται, ὅτι τῶν κακῶν ἐστι ποιητής. ἃ
δέ τις ποιεῖ, οὐκ ἔστιν αὐτός, ἀλλ᾽ ἐνέργειαι αὐτοῦ, ἀφ᾽ ὧν τὴν
προσηγορίαν τοῦ κακὸς λέγεσθαι λαμβάνει. εἰ γὰρ αὐτὸν ὑπάρχειν 13
εἴποιμεν ἃ ποιεῖ, ποιεῖ δὲ φόνους καὶ μοιχείας καὶ κλοπὰς καὶ ὅσα
τούτοις ὅμοια, αὐτὸς ἔσται ταῦτα. εἰ δὲ ταῦτ᾽ ἐστιν αὐτός, ταῦτα
δ᾽ ὅτε γίνεται τὴν σύστασιν ἔχει, οὐ γινόμενα δὲ καὶ τοῦ εἶναι παύ-
εται, γίνεται δὲ ταῦτα πρὸς ἀνθρώπων, ἔσονται τούτων οἱ ἄνθρω-
ποι ποιηταὶ καὶ τοῦ εἶναι καὶ τοῦ μηκέτι εἶναι αἴτιοι. εἰ δὲ ταῦτα 14
αὐτοῦ ἐνεργείας εἶναι φής, ἐξ ὧν ποιεῖ τὸ κακὸς εἶναι ἔχει, οὐκ ἐξ ὧν
ἐστιν οὐσία. κακὸν δὲ εἴπομεν λέγεσθαι ἀπὸ τῶν συμβεβηκότων τῇ
οὐσίᾳ, ἅτινα οὐκ ἔστιν ἡ οὐσία, ὡς ἀπὸ τῆς ἰατρικῆς ὁ ἰατρός. εἰ δὲ 15
ἐξ ὧν ἐνεργεῖ κακὸς ὑπάρχει κακός, ἃ δὲ ἐνεργεῖ ἀρχὴν τοῦ εἶναι
λαμβάνει, ἤρξατο κἀκεῖνος εἶναι κακός, ἤρξατο δὲ καὶ ταυτὶ τὰ κακά.
εἰ δὲ οὕτως ἔχει, οὐκ ἔσται ἀνάρχως κακός, οὐδ᾽ ἀγένητα τὰ κακά,
τῷ γενητὰ πρὸς αὐτοῦ εἶναι φάναι.

S E C D (bis Z. 15) Ph Ezn (bis Z. 5)

1 *κακὸς δὲ λέγεται ἐκεῖνος, ὁ τῶν κακῶν ποιητής* D | *κἀκεῖνος* < C S Ph | *κακὰ* Ph^{a} | *εἶναι* < E^{1o} | *τῶν* < Ph^{b} **1f** *ἃ δέ*] *ὃ δέ* S **2** *ἀλλ᾽ — αὐτοῦ* anders Ezn | *αἱ ἐνέργειαι* E^{1}; *ἐνέργεια* C D Ph S | *ἀφ᾽ ἧς* S **3** *κακῶς* C E^{1o} E^{2}; *κακοῦ* Ph^{a} | *εἰ γὰρ — αἴτιοι* Z. 8 < D^{r} | *εἰ γὰρ — ταῦτα* Z. 5] »ob es nun ein Ehebrecher sei oder ein Mörder« Ezn | *ὑπάρχειν*] *εἶναι* nach *εἴπ.* Ph^{a}; < Ph^{b} **4** *καὶ κλοπὰς* und **5** *τούτοις* < Ph **5** *αὐτὸς ἔσται* (< Ph^{a}) *ταῦτα* < S | *εἰ — καλῶς* S. 169, 3 < Ezn | *ταῦτ᾽ — ταῦτα δ᾽* Z. 5f] *αὐτός ἐστι ταῦτα* Ph | *ταῦτ᾽*] *ταῦτα* C E^{2} D **6** *δὲ* C D | *ὅταν γίνηται* D | *ἔχει τὴν σύστασιν* C **6f** *παύεται*] *τουτέστιν οὐκ ἔσται* + S **7** *γίνονται* C | *τούτου* E^{2} E^{1i}, *καὶ ἑαυτῶν* (nach *ἄνθρωποι*) D, *ἄρα τούτων* (*τούτ.* < Ph^{a}) Ph **8** *ποιηταί* S 12^{v} | *καὶ τοῦ εἶναι* < D | *μηκέτ᾽* E^{1} | *εἰ δὲ — ἰατρός* Z. 11 < Ph **9** *ἐνεργείας αὐτοῦ* E S: *αὐτοῦ ἐνεργείας* C D | *εἶναι* < E | *φῇς εἶναι* S | *ἐξ ὧν — κακὸς*] *ἔξω ποτε του κακος* (*κακοῦ?*) C **10** *ἡ οὐσία* E^{1o}: *οὐσίᾳ* D **11** *ἡ οὐσία*] *οὐσίαι* S | *ὁ ἀπὸ τ. ἰατρ.* E^{1i} nach Gifford | *ἰατρικῆς ὁ ἰατρός*] *τεκτονικῆς τέκτων* D | *εἰ δὲ*] *ἀλλ᾽ εἰ* Ph **12** *κακὸς — ἐνεργεῖ* < E | *κακὸς . . κακῶς* S: *ἕκαστος . . κακός* Ph | *κακὸς ὑπάρχει* < D | *κακὸς* < C | *ἡ δὲ ἐνέργεια* C | *ἃ δὲ* jaže že: zlě že (*κακῶς*) S **13** *λαμβάνειν* S u. verb. *ἤρξατο* mit dem Vorhergehenden | *κἀκεῖνος*] *ἐκεῖνος* S | *ταῦτα τὰ* C Ph, *ταῦτα* D, *ταῦτα εἶναι* E^{2} S **14** *ἔστιν* E^{2} D Ph | *κακῶς* E^{2i}, *τις κακός* Ph | *οὐδὲ* E D Ph | *ἀγέννητα* E^{1i} | *τὰ* < C **15** *τῷ — φάναι* < Ph | *τῷ*] schwerl. las S *τὸ* | *γεννητὰ* E^{1i} | *αὐτῶν* D, *αὐτοὺς* C | *εἶναι* < D S Ph | *φάναι*] *δείκνυσθαι* D. C und D (S. 162, 3) enden

IX. *ΕΤΑΙΡΟΣ.* Ἀλλὰ τὸ μὲν πρὸς τὸν ἑταῖρον, ὦ φίλε, λόγον
ἱκανῶς μοι πεποιηκέναι δοκεῖς· ἐξ ὧν γὰρ προλαβὼν ἔδωκε τῷ λόγῳ,
ἐκ τούτων συνάγειν ἔδοξας καλῶς. ὡς ἀληθῶς γάρ, εἰ ἄποιος ἐτύγ-
χανεν ἡ ὕλη, τῶν δὲ ποιοτήτων δημιουργὸς ὑπάρχει ὁ θεός, ποιότη-
τες δὲ τὰ κακά, τῶν κακῶν ἔσται ποιητὴς ὁ θεός. οὗτος μὲν οὖν ὁ 2
λόγος πρὸς ἐκεῖνον εἰρήσθω καλῶς, ἐμοὶ δὲ ψεῦδος δοκεῖ τὴν ὕλην
ἄποιον εἶναι λέγειν· οὐδὲ γὰρ ἔνεστιν εἰπεῖν περὶ ἡστινοσοῦν οὐσίας
ὡς ἔστιν ἄποιος. ἀλλὰ μὴν καὶ ἐν ᾧ ἄποιον εἶναι λέγει τὴν ποιότητα
αὐτῆς μηνύει, ὁποία ἐστὶν ἡ ὕλη διαγραφόμενος, ὅπερ ἐστὶ ποιότη-
τος εἶδος. ὅθεν, εἴ σοι φίλον ἐστίν, ἄνωθεν ἔχου πρὸς ἐμὲ τοῦ λόγου. 3
ἐμοὶ γὰρ ἡ ὕλη ποιότητας ἀνάρχως ἔχειν δοκεῖ· οὕτως γὰρ καὶ τὰ
κακὰ ἐκ τῆς ἀπορροίας αὐτῆς εἶναι λέγω, ἵνα τῶν κακῶν ὁ μὲν θεὸς
ἀναίτιος ᾖ, τούτων δὲ ἁπάντων ἡ ὕλη αἰτία.

S E C D (Z. 11—13) Ph Ezn (von Z. 3 an)

1 C^{c} (Holl 188 Nr. 433) 143^{v} *ἐκ τοῦ αὐτοῦ* nach S. 164, 13 | *ΕΤΑΙΡΟΣ* lassen die Zeugen stets weg | *Ἀλλὰ* < E C | *τὸ* Ph S: *τὸν* E C | *μὲν* < S | *ἕτερον* E C S Ph | *ὦ φίλε* nach *ἱκανῶς* Z. 2 bei Ph **2** *πεπ. μοι* Ph | *πεποιῆσθαι* E^{1o} | *προλαβὼν ἔδωκε*] *προὔλαβες* E (*προὔλαβεν* E^{2p}, *προὔλαβον* E^{2i}) **3** *τούτων*] *αὐτῶν*? S | *ὡς* < C S und verb. *ἀληθῶς* mit d. Vorhergehenden | *γάρ* < S, nach *ἄποιος* in C | *εἰ* < E^{1o} | *ἄποιος*: »unförmig und qualitätslos« Ezn **4** *τ. ποιοτ.*: »Form, Gestalt u. Qualität« Ezn | *δημιουργὸς* C 144 | *ὑπῆρχεν* C: < Ph **4f** *ποιοτ. δ. τ. κακά* < Ezn **5** *ποιητὴς τῶν κακῶν* Ph | *ἔσται* < C Ph | *οὗτος — καλῶς* Z. 6 < Ph | *οὗτος — λέγειν* Z. 7 < Ezn | *οὑτοσὶ* C **6** *εἰρῆσθαι* E^{1i}, *ἐρρήθη* »ist . . gesprochen« S | vor *ἐμοὶ* »Wider die, welche sagen, die Materie (Bl. 13) sei nicht qualitätslos, sondern habe Qualitäten, aber einen Anfang« + S **7** *τὸ λέγειν* übers. (vor *τὴν* etc. Z. 6) S | *εἶναι* < E^{2} Ph | *οὐδὲ — ἄποιος* Z. 8 < C, frei bei Ezn | *οὐδὲ*] *οὐ* w. e. sch. S | *ἔνεστιν* = est' ljzja: est' zlě S | *ἡστινοσοῦν*] *ἥστινος* E^{1i}, *τῆς τινὸς* Ph | *οὐσίας*] *αἰτίας* E^{1o} **8** *ἀλλὰ μὴν καὶ* C S Ph: *καὶ γὰρ* E | *ἐν ᾧ . . λέγει*] »sagend« S | *λέγειν* Ph^{a} **9** *αὐτῆς*] *ταύτης* C | *ἡ* < C | *διαγραφόμενον* C **10** *ὅθεν — λόγου* < Ezn | *ἔχου* wie 4, 5 E C S: *ἄρχου* (*ἀνάρχου* Ph^{a}) wie 8, 2 Ph, von Jh verteidigt | *πρός με* C: < Ph **11** *ἐμοὶ* (ohne *γὰρ*) *ἡ ὕλη* D 152, 19 | *ἐμοὶ — αἰτία* Z. 13 kürzer Ezn | *ἐμοὶ*] *εἰ* S | *ἀνάρχως ποιότητας* E | *ἀνάρχους* D | *μὴ ἔχειν* S | *ἔχει* E^{1i} | *ἐδόκει* E^{2i} | *οὕτω* D E^{2i} Ph^{a} | *γὰρ* < C **12** *αὐτῆς*] *ταύτης* C | *ἵνα τῶν — οὕτως ἔχει* S. 170, 12] *ὦ φίλε, εἰ ἔμποιος ἦν ἀνάρχως ἡ ὕλη* Ph **13** *τούτων — τἀληθῆ λέγοντα* S. 170, 10 < hier C | *δ'* $E^{1o}E^{2}$ | *πάντων* D | *αἰτία*] D endet 152, 21

ΟΡΘΟΔ. Τὴν μὲν προθυμίαν τὴν σὴν ἀποδέχομαι, ὦ φίλε, καί 4
σου τὴν ἐν τοῖς λόγοις σπουδὴν ἐπαινῶ. προσῆκε γὰρ ὡς ἀληθῶς ἕκαστον τῶν φιλομαθῶν μὴ ἁπλῶς καὶ ὡς ἔτυχε συγκατατίθεσθαι τοῖς λεγομένοις, ἀλλ᾽ ἀκριβῆ ποιεῖσθαι τὴν ἐξέτασιν τῶν λόγων. οὐδὲ γὰρ εἰ ὁ προσζητῶν παρὰ λόγον ὁρισάμενος ἀφορμὴν παρέσχε τῷ προσδιαλεγομένῳ συνάγειν ὡς θέλει, τοῦτο καὶ τὸν ἀκροατὴν πείσει τὸ λοιπόν, ἀλλ᾽ εἰ ὅ τι δοκεῖ δυνατὸν εἶναι λέγεσθαι καλῶς, οὗτος λέξει παρών· δυοῖν γὰρ θάτερον ἔσται· ἢ γὰρ καὶ πρὸς ὃ κινεῖσθαι δοκεῖ ἀκούσας τέλεον ὠφεληθήσεται, ἢ τὸν προσδιαλεγόμενον ἐλέγξει οὐ τἀληθῆ λέγοντα.

X. Οὐ δοκεῖς δέ μοι δεόντως εἰρηκέναι τὴν ὕλην ἄνωθεν ποιότητας ἔχειν. εἰ γὰρ τοῦθ᾽ οὕτως ἔχει, τίνος ἔσται ποιητὴς ὁ θεός; εἴτε γὰρ οὐσίας ἐροῦμεν, προεῖναι ταύτας φαμέν· εἴτ᾽ αὖ πάλιν ποιότητας, καὶ ταύτας ὑπάρχειν λέγομεν. οὐκοῦν οὐσίας τε οὔσης καὶ ποι-

1 Symp. S. 80, 17. De autex. S. 155, 3. 165, 13f — **3** De res. I, 2, 1

S E C (Z. 2 bis 7 u. von Z. 11 an) D (Z. 12 u. 14f) Ph (von Z. 12 an) Ezn (Z. 14f)

1 *ΟΡΘΟΔ.* stets < die Zeugen | *Τὴν — φαίνεται* S. 171, 8 < Ezn **2** *προσῆκεν* C^{c} 160, 5 (Holl 189 Nr. 434); Lemma *τοῦ ἁγίου Μεθοδίου ἐκ τοῦ περὶ αὐτεξουσίου* | *γὰρ* < C | *ὡς ἀληθῶς* < S **3** *καὶ*] *μηδὲ* C | *ὡς ἔτυχε*] »wie es sich nur trifft« S | *συγκατ.*] »zu glauben« übers. S **4** *ἀλλ᾽* < E^{1o} | *ἀκριβῆ*] *ἀκριβεῖ ἐξετάσει* S | *ποιήσασθαι* E^{1o} E^{2} | *τὴν ἐξέτ. ποιεῖσθαι* C | *τῷ λόγῳ* S **5** *εἰ* < S | *λόγον ἀληθῆ* S **6** *συνάγειν*] *σὺν αὐτῷ διατίθεσθαι* (od. *συλλογίζεσθαι*) *ἢ συνάγειν* »mit ihm (Ursache gab) zu urteilen oder zu deducieren« S | *ἐθέλει* E (*θέλει* E^{1o}) **6f** *π. τὸ*] *πεισάτω* C **7** *τὸ λοιπόν* < E: es endet C | *εἰ* < S | *ὅ τι* conjicierte Vigerius: *τι* E, *ὅ τι* S | *δοκεῖ μὴ* S | *οὗτος* S: *τοῦτο* E **8** *λέξει· παρ᾽ ὧν* E^{1} | *γὰρ* < E^{1} | *ἐστὶν* S | *εἰ γὰρ* S **11** *Οὐ δοκεῖς*] es beginnt C^{c} 144 (Holl 189) | *δέ* < C | *δεόντως*] *οὕτως* C: »wahrheitsgemäß« übers. S (las S *ἀληθῶς*?) | *εἰρηκέναι*] »gesagt habend« übers. S | *τὴν ὕλην — ἔχειν* Z. 12 E: *ἔμποιον εἶναι* C, vgl. Ph *εἰ ἔμποιος ἦν ἀνάρχως ἡ ὕλη* »daß die Materie geeigenschaftet sei« S: *ἔμποιον εἶναι ἀνάρχως τὴν ὕλην* restituiert Rob. E^{2} | *ἄνωθεν* < S **12** *τοῦτο* C | *τίνος — θεός*] D 152, 26f *τίνος οὖν ἔσται ποιητὴς καὶ δημιουργὸς ὁ θεός;* | *τίνος ἄρα* (< B) *ἔσται* (< A) Ph 306a, 31ff | *ποιητὴς ἔσται* E^{1o} | *ποιότης* C **13** *ἐροῦμεν* < E^{2} | *προσεῖναι* C | *ταύτην* E^{2}: < C S Ph | *εἴτε* Ph | *πάλιν* < Ph **13f** *ποιοτήτων* E^{1i} E^{2} (S?) **14** *καὶ*: *εἰς* C | *ταύτας*: *αὐτὰς* Ph^{a} | *λέγομεν* < E^{1} | *οὐσίας — θεόν* S. 171, 1] D 154, 5. 6 *εἰ προϋπῆρχεν ἡ ὕλη, συνυπῆρχον δὲ καὶ αἱ ποιότητες, περισσὸν τὸ λέγειν δημιουργὸν τὸν θεόν*: auch Ezn **14f** *ποιότητος* C

στήτων περιττὸν εἶναί μοι δοκεῖ δημιουργὸν λέγειν τὸν θεόν. ἵνα 2
δὲ μὴ ἐμαυτῷ κατασκευάζειν τινὰ δόξω λόγον, ἀπόκριναί μοι νῦν
ἐρωτώμενος· τίνι τρόπῳ δημιουργὸν εἶναι φῂς τὸν θεόν; πότε-
ρον ὅτι τὰς οὐσίας ἔτρεψεν εἰς τὸ μηκέτι ὑπάρχειν ἐκείνας, ὅπερ ἦσάν
ποτε, ἀλλ᾿ ἑτέρας παρ᾿ αὐτὰς γενέσθαι, ἢ ὅτι τὰς μὲν οὐσίας ἐφύλα-
ξεν ἐκείνας, αἵπερ ἦσαν πρὸ τούτου, τὰς δὲ ποιότητας ἔτρεψεν αὐτῶν;
ΕΤΑΙΡ. Οὔ τι μοι δοκεῖ ἀλλαγήν τινα οὐσιῶν γεγονέναι· καὶ 3
γὰρ ἄτοπον τοῦτο λέγειν μοι φαίνεται· τροπὴν δέ τινα τῶν ποιοτή-
των γεγονέναι φημί, καθ᾿ ἃς δημιουργὸν εἶναι λέγω τὸν θεόν. καὶ
ὥσπερ εἰ τύχοι λέγειν ἐκ λίθων οἰκίαν γεγονέναι, ἐφ᾿ ὧν οὐκ ἔστιν
εἰπεῖν ὡς οὐκέτι λίθοι μένουσι τῇ οὐσίᾳ οἰκία γενόμενοι οἱ λίθοι
— τῇ γὰρ ποιότητι τῆς συνθέσεως τὴν οἰκίαν γεγονέναι φημί, τραπεί- 4
σης δηλονότι τῆς προτέρας τῶν λίθων ποιότητος — οὕτω μοι δοκεῖ
καὶ τὸν θεόν, ὑπομενούσης τῆς οὐσίας, τροπήν τινα τῶν ποιοτήτων

S E C D (Z. 1 u. von 3 an) Ph Ezn (Z. 1. 8—13)

1 ἵνα — λόγον Z. 2 < Ph **1f** ἵνα δὲ καὶ? S **2** δὲ καὶ < C | καὶ < E | τινὰ κατασκευάζειν C | τινὰ] τοιοῦτον S (oder takoego aus koego) | ἀλλ᾿ ἀπόκρινε Ph | μοι < E^1, μοι νῦν < Ph, νῦν < C **3** τίνι τρόπῳ] es beginnt D 154, 10 τίνα τρόπον | εἶναι < D | φῂς: λέγεις E^2 **3f** πότερον: »nämlich, ob« S **14** **4** εἰς τὸ] jakože = ὡς, ὥσπερ, ὡσεί, ὅτι, καθώς S | μηκέθ᾿ E | ἐκείνας < D, vor εἰς in Ph | αἵπερ E Ph, ὥσπερ oder ὅπερ (jakože) S **5** ἀλλ᾿ — γενέσθαι < Ph | παρὰ ταύτας D, παρὰ τοιαύτας? ne tacěm že S **6** ἐκείνας — τούτου < Ph | ἥπερ C | πρὸ τοῦ E^2: < D | αὐτῶν ἔτρεψεν Ph **7** ΕΤΑΙΡ.] ᾿ΑΓΛΑΟΦΩΝ C | οὔ τι] ὅ od. ὅ, τι S: οὐ D | δοκεῖ μοι D | τινα < Ph | οὐσίας S: τούτων D | γεγ.] πεποιηκέναι D **7f** καὶ γὰρ — φαίνεται Z. 8 < D Ph | καὶ γὰρ < C **7** καὶ < (ἄτ. γὰρ) S **8** τοῦτο . . φαίνεται] τοῦτο δοκεῖ φαίνεσθαι τὸ οὕτως (οὕτω) S, wohl aus Correctur od. Interpretation entstanden Masing | λέγειν εἶναι μοι C, μοι λέγειν S | τροπὴν — φημί Z. 9 kürzer Ph, τροπὴν — ποιότητος Z. 13 frei Ezn I, 461—466 **9** γεγον.] »daß . . sei« (= εἶναι) stets S | καθ᾿ ἃς] καθόπερ D, καθ᾿ ὡς C, καθ᾿ ἣν? Routh u. Gifford | λέγομεν Ph | τὸν θεὸν λέγω C **10** ὥσπερ od. καὶ ὥσπερ < S: καίπερ Ph^a | τύχῃ E^{1o} | οἰκίαν ἐκ λίθων E^{1o} D | ἐφ᾿ ὧν: ἀφ᾿ ὧν C, δὲ + w. e. sch. S | ἔνεστιν C Ph **11** οὐσία] οἰκία E^{1i} | οἰκία < D (nicht D^r) | οἰκίας γενομένης C | γεν.] λεγόμενοι Ph | οἱ λίθοι — ποιότητος Z. 13 < D **12** γεγονέναι] εἶναι (»sei«) las w. e. sch. S **12f** τραπείσης — ποιότητος Z. 13 < Ph | τραπείσης C 144^v **13** οὕτω — ποιότητας S. 172, 9 < Ezn | οὕτως Ph^b **14** καὶ < D | καὶ τὴν S

αὐτῆς πεποιηκέναι, καθ᾽ ἣν τὴν τοῦδε τοῦ κόσμου γένεσιν πρὸς τοῦ θεοῦ γεγονέναι λέγω.

ΟΡΘΟΔ. Ἐπεὶ τοίνυν τροπήν τινα τῶν ποιοτήτων πρὸς τοῦ 5
θεοῦ γεγονέναι φής, ἀπόκριναί μοι βραχέα πυθέσθαι προαιρουμένῳ. λέγε δή, εἰ ὁμοίως καὶ σοὶ δοκεῖ τὰ κακὰ ποιότητας εἶναι τῶν οὐσιῶν;

ΕΤΑΙΡ. Δοκεῖ.

ΟΡΘΟΔ. Ἄνωθεν δὲ ἦσαν αἱ ποιότητες αὗται ἐν τῇ ὕλῃ, ἢ ἀρ- 6
χὴν ἔσχον τοῦ εἶναι;

ΕΤΑΙΡ. Συνεῖναί φημι ἀγενήτως τῇ ὕλῃ ταυτασὶ τὰς ποιότητας.

ΟΡΘΟΔ. Οὐχὶ δὲ τὸν θεὸν φῂς τροπήν τινα τῶν ποιοτήτων 7
πεποιηκέναι;

ΕΤΑΙΡ. Τοῦτό φημι.

ΟΡΘΟΔ. Πότερον οὖν εἰς τὸ κρεῖττον ἢ εἰς τὸ χεῖρον; 8

ΕΤΑΙΡ. Εἰς τὸ κρεῖττον λέγειν μοι δοκεῖ.

XI. ΟΡΘΟΔ. Οὐκοῦν εἰ ποιότητες ὕλης τὰ κακά, τὰς δὲ ποιότητας αὐτῆς εἰς τὸ κρεῖττον ἔτρεψεν ὁ θεός, πόθεν τὰ κακὰ ζητεῖν ἀνάγκη. οὐ γὰρ ἔμειναν αἱ ποιότητες ὁποῖαί ποτ᾽ ἦσαν τῇ

4 vgl. De autex. 8, 1. 12, 1 S. 164, 15f. 175, 11f

S E C D Ph Ezn (von Z. 10 an)

1 τοῦδε < S | πρὸς] ὑπὸ D **2** λέγω] φημί E^2 Ph **3** ἐπεὶ — φῄς Z. 4 < E^2 | Ἐπεὶ — λέγε δή Z. 5 < Ph | Ἐπεὶ] εἰπὲ δὲ S | τρόπον E^{1i} S | τίνα S | τῶν < D C | ποιοτήτων S 14^v **4** ἀπόκρινέ E^{1i} | προαιρουμένῳ] βουλομένω E^2 **5** λέγε δὲ E^2 u. w. e. sch. S; Worte des Valens in D | εἰ — δοκεῖ < D | ὁμοίως εἰ E^2: ὁμοίως C, μοι ὡς (od. μοι ὁμοίως) S, πότερον Ph | καὶ σύ. δοκεῖ S | τὰ — Δοκεῖ Z. 6 < E^2: τὰ κακὰ ποιότητες οὐσιῶν σοι δοκοῦσιν εἶναι etc., vgl. zu S. 164, 16ff D | ποιότητες C Ph Robinson | εἶναι τῶν < C | οὐσιῶν εἶναι Ph | οὐσιῶν estestvom: estestvo S **6** Δοκεῖ] m. roter Schrift S **7** αὗται] αὐταὶ S **9** ΕΤΑΙΡ.] ἈΓΛΑΟΦΩΝ stets statt ἑταῖρος C | συνεῖναί] εὖ εἶναι E^2: εἶναι (m. roter Schrift) S | ἀγεν.] in S beginnt die Antwort des Orthodoxen | ταύτας ἢ Ph, ταύτας S **10** ΟΡΘ.] ΜΕΘΟΔΙΟΣ stets C | Οὐχὶ — εἶναι κακάς S. 173, 4 kürzer Ezn I, 466—475 **12** τοῦτο δέ φημι E^2 **13** πότερον οὖν < D Ph | οὖν < C | εἰς τὸ κρεῖττον ἔτρεψεν D | ἢ εἰς — κρεῖττον λέγειν Z. 14 < Ph | τὰ χείρονα S **14** Εἰς — δοκεῖ] δῆλον ὅτι εἰς τὸ κρεῖττον D | ἐμοὶ Ph **15** τῆς ὕλης E **16** ὁ θεός] κύριος E^1: < D | vor πόθεν »Untersuchung woher das Böse« mit roter Schrift + S **17** οὐ γὰρ — μόνας S. 173, 6 viel kürzer in Ph (ἢ γὰρ πᾶσαι κακαὶ οὖσαι ἐπὶ τὸ κρεῖττον ἐτράπησαν· ἢ αἱ μὲν οὖσαι κακαί, αἱ δὲ μή, αἱ μὲν κακαὶ οὐκ ἐτράπησαν ἐπὶ τὸ κρεῖττον, αἱ δὲ λοιπαί): einen neuen Abschnitt beginnt S | ποτε E^2: τοῦτο C

φύσει. ἤ, εἰ μὲν πρότερον οὐκ ἦσαν αἱ ποιότητες κακαί, ἐκ δὲ τοῦ 2
τραπῆναι πρὸς τοῦ θεοῦ τὰς πρώτας τοιαύτας περὶ τὴν ὕλην γεγο-
νέναι ποιότητας φῄς, αἴτιος ἔσται τῶν κακῶν ὁ θεός, τρέψας τὰς
οὐκ οὔσας ποιότητας κακὰς εἰς τὸ εἶναι κακάς· ἢ τὰς μὲν κακὰς
ποιότητας εἰς τὸ κρεῖττον οὐ δοκεῖ σοι τρέψαι τὸν θεόν, τὰς δὲ
λοιπὰς καὶ μόνας, ὅσαι ἀδιάφοροι ἐτύγχανον, τῆς διακοσμήσεως ἕνεκα
πρὸς τοῦ θεοῦ τετράφθαι λέγεις;

ΕΤΑΙΡ. Οὕτως ἄνωθεν εἶχον ἐγώ.

ΟΡΘΟΔ. Πῶς τοίνυν αὐτὸν τὰς τῶν φαύλων ποιότητας ὡς 3
εἶχον καταλελοιπέναι λέγεις; πότερον δυνάμενον μὲν κἀκείνας ἀνελεῖν,
οὐ βουληθέντα δέ; ἢ τὸ δύνασθαι μὴ ἔχοντα; εἰ μὲν γὰρ δυνάμενον
λέξεις, οὐ βουληθέντα δέ, αὐτὸν αἴτιον τούτων εἰπεῖν ἀνάγκη, ὅτι
δυνάμενος ποιῆσαι μὴ εἶναι κακὰ συνεχώρησεν αὐτὰ μένειν ὡς ἦν, καὶ
μάλιστα ὅτε δημιουργεῖν τὴν ὕλην ἤρξατο. εἰ γὰρ μηδ᾽ ὅλως ἔμελεν 4
αὐτῷ τῆς ὕλης, οὐκ ἂν αἴτιος ἦν ὧν συνεχώρει μένειν· ἐπεὶ δὲ μέ-
ρος μέν τι αὐτῆς δημιουργεῖ, μέρος δέ τι αὐτῆς οὕτως ἐᾷ, δυνάμε-

11 vgl. Tertull. Adv. Hermog. 10. 15

S E C D Ph Ezn

1 ἢ < D | αἱ < E | ποιότητες < E^{1} | αἱ ποιότ. οὐκ ἦσαν C | ἐκ . . τοῦ] τῷ las schwerl. S **2** τὰ πρῶτα las schwerl. S **2f** γεγονέναι] »seien« byti: bytiem S **3** ποιότητας φῄς — καταλελ. λέγεις Z. 10 < D 156, 14; αἴτιος — εἶναι κακάς Z. 4 < auch D^{r} | φῄς — ποιότητας Z. 4 wegen des Homoioteleuton | φῄς ποιότητας E^{1o} **4** οὔσας S 15 | εἶναι κακάς] δηλονότι τὰς κακάς D 156, 14 | ἢ τὰς — λέγεις Z. 10 < Ezn **6** λοιπὰς κ. μόνας] »die anderen ferner« (λοιπὰς λοιπὸν) S | ὅσαι Ph 306 b, 19 | ἀδιάφοροι] διάφοροι E^{1i} Ph S | ἕνεκα < C **7** τέτρ. λέγεις] ἐτράπησαν Ph **8** *ΕΤ.*] *ΑΓΛΑΟΦΩΝ* C | ἔσχον E^{1} **9** Πῶς: πρὸς C | αὐτὸν < E^{2} Ph **9f** ὡς εἶπον κατεληλυθέναι C **10** πότερον] D 156, 24 frei Ezn | δυνάμενος C | μὲν < C | κἀκείνας] τὰ κακὰ D, ἐκείνας Ph **11** οὐ βουληθέντας C 145 | οὐ βουλ. — ἔχοντα] ἢ βουλ. μέν, μὴ δυνάμενον δέ Ph | εἰ μὲν — ἀνάγκη Z. 12 Ezn I, 479 ff | μὲν? S | δυν. αὐτὸν S **12** λέξεις] E^{1} E^{2i} C viell. S: λέγεις E^{2p} Ph: λέξετε D | οὐ] μὴ C Ph | αἴτιον αὐτὸν E^{1o} | αἴτιον < Ph^{a}, aber nach τούτων + ποιητὴν | τούτων] τῶν κακῶν D | εἰπεῖν ἀνάγκη < Ph (beigeschr. in A) | ὅτι — μένειν Z. 15 < Ezn **13** μὴ ενεῖναι C | τὰ κακὰ Bh **14** μηδὲ Ph: δὴ C | μηδ᾽ ὅλως D | ἔμελλεν Ph^{a} **15** ὧν] εἰ D (corr. aus ὡς), ὧν ἕνεκα S | συνχώρει E^{1o}, συνεχώρησε Ph | ἐπειδὴ δὲ D, ἐπειδὴ C **16** μὲν — μέρος δέ τι < D | ἐδημιούργει E^{1} | αὐτῆς < E | οὕτως < Ph | εἴα E^{1} D: »nicht achtet« übers. S, wie μηδ᾽ ἔμελεν Z. 14 **16f** δυνάμ. — πονηρὸν S. 174, 2 < Ezn | δυν. καὶ] mogyi ⟨i⟩ S

νος κἀκεῖνο τρέπειν εἰς τὸ κρεῖττον, αἰτίαν ὀφλισκάνειν ἄξιος εἶναί
μοι δοκεῖ, καταλιπὼν μέρος ὕλης εἶναι πονηρὸν ἐπ᾽ ὀλέθρῳ οὗ ἐδη-
μιούργησε μέρους. ἀλλὰ μὴν καὶ τὰ μέγιστα κατὰ τοῦτο τὸ μέρος 5
ἠδικῆσθαί μοι δοκεῖ, . . τοῦθ᾽ ὅπερ κατεσκεύασε τῆς ὕλης μέρος ἀν-
τιλαμβανόμενον τανῦν τῶν κακῶν. εἰ γάρ τις ἐξετάζοι ἐπ᾽ ἀκριβὲς
τὰ πράγματα, χαλεπώτερον νῦν εὑρήσει τὴν ὕλην πεπονθυῖαν τῆς
προτέρας ἀκοσμίας. πρὶν γὰρ αὐτὴν διακριθῆναι τὸ μηδὲ αἰσθέσθαι
τῶν κακῶν παρῆν αὐτῇ· νυνὶ δὲ ἕκαστον τῶν μερῶν αὐτῆς αἴσθη-
σιν λαμβάνει τῶν κακῶν. καί μοι ἐπ᾽ ἀνθρώπου τὸ παράδειγμα 6
λάβε. πρὶν γὰρ εἰκονισθῇ καὶ ζῷον γένηται τῇ τοῦ δημιουργοῦ
τέχνῃ, τὸ μηδενὸς ἀντιλαμβάνεσθαι τῶν κακῶν παρὰ τῆς φύσεως
εἶχεν· ἀφ᾽ οὗ δὲ πρὸς τοῦ θεοῦ ἄνθρωπος γίνεται, καὶ τὴν αἴσθησιν
τοῦ προσπελάζοντος κακοῦ προσλαμβάνει. καὶ τοῦθ᾽, ὅπερ ἐπὶ εὐερ-
γεσίᾳ τῆς ὕλης πρὸς τοῦ θεοῦ γενονέναι λέγεις, εὑρίσκεται μᾶλλον
ἐπὶ τῷ χείρονι προσγενόμενον αὐτῇ. εἰ δ᾽ ἐκ τοῦ μὴ δύνασθαι τὸν 7

9 vgl. De autex. 7, 5 S. 163, 14 — **13** vgl. Plato Symp. 206 D. Ps. Method. Sym. et Anna S. 22. 86 Pant. bei Jh

S E C D Ph Ezn

1 *κἀκεῖνα* E^{1} | *αἰτίαν — δοκεῖ* Z. 2 E C (»durch Schuld schuldig« *εἶναί μοι δοκεῖ*) S: *αἴτιός ἐστι τῶν κακῶν* D, *αἴτιός μοι τῶν κακῶν δοκεῖ* Ph **2** *καταλιπὸν* C | *εἶναι* vor *πονηρὸν* < Ph | *ἐν ὀλέθρῳ* C | *ὀλέθρῳ* S 15^{v} **3** *ἀλλὰ — κακῶν* Z. 5 < Ezn | *μέγ.*] *μάλιστα* C | »aut *κατὰ* deleverim aut *ἠδικηκέναι* (Z. 4) scripserim« Md **4** *ἠδικεῖσθαι* D 1. Hd. | *δοκεῖ* < C: *καταλιπὼν μέρος τῆς ὕλης πονηρὸν εἶναι* + S | *τοῦτο* D: < Ph | *ὕλης*] *ψυχῆς* E^{1o} **4f** *ἀντιλαμβ.*] *αἰσθανόμενον* S **5** *τὰ* (< E^{1o}) *νῦν* w. e. sch. auch S: *τὰ ἐκ* Ph: < D | *τῶν κακῶν*: *κακὰ* w. e. sch. S (»das gegenwärtige Böse empfindet« S) | *εἰ γὰρ — ἀκοσμίας* Z. 7 < Ph **6** *χαλεπώτερα* S | *εὑρ. νῦν* D | *νῦν* < C, nach *ὕλην* E^{1o} | *πεπονθῦαν* C **7** *γὰρ* < S | *αιθεσθαι* 1. Hd. C **8** *παρῆν*] »in Sicherheit und Sorglosigkeit« + Ezn | *νυνὶ* E: *νῦν* C D | *ἕκαστων* 1. Hd. C **9** *κακῶν*] »in Angst u. Zweifel« + Ezn | *καί μοι — προσλαμβάνει* Z. 13 < D | *τοῦτο τὸ* schwerl. S **9f** *λάβε τὸ παράδειγμα* E^{2} Ph; vgl. dazu 7, 5 **9** *παράδειγμα*: »Erläuterung« skazanie S **10** *γὰρ* < E^{1i} | *εἰκονισθῇ καὶ* < Ph | *τῇ τοῦ — εἶχεν* Z. 12] *ἀναίσθητον ἦν τῶν κακῶν* Ph; kürzer auch Ezn **11** *τὸ* < C | *μεθ᾽ ἑνὸς* E^{1} | *ἀντιλαμβ.*] »das Empfinden« S, aber schwerl. las S *αἰσθάνεσθαι* | *παρὰ*] ot (*πρὸς*?) S **12** *ἀφ᾽ οὗ — προσλαμβ.* Z. 13 anders Ezn | *εἰκονισθὲν ἄνθρ. πρὸς θεοῦ γίν.* Ph | *γένηται* C | *τότε καὶ τὴν* Ph **13** *τοῦτο* Ph | *προσλ.* priat: pria S^{a} | *ἐπ᾽* C D Ph **14** *τοῦ* < Ph | *εὑρίσκ. — λέγεις* S. 175, 1 v. 2. Hd. am Rd. in E^{1o} **15** *προσγινόμενον* D S | *εἰ δ᾽ ἐκ — ὑπάρχειν* S. 175, 2 kürzer in Ph | *δὲ* E^{2i} C

θεὸν ἀνελεῖν τὰ κακὰ τὸ μὴ πεπαῦσθαι λέγεις, ἀδύνατον τὸν θεὸν
φήσεις ὑπάρχειν. τὸ δὲ ἀδύνατον ἤτοι τῷ φύσει ἀσθενῆ ὑπάρχειν
αὐτὸν ἔσται, ἢ τῷ νικᾶσθαι τῷ φόβῳ δεδουλωμένον πρὸς τινος
κρείττονος. εἰ μὲν οὖν τὸν θεὸν φύσει ἀσθενῆ ὄντα τολμήσεις εἰπεῖν, 8
περὶ τῆς σωτηρίας αὐτῆς κινδυνεύειν μοι δοκεῖς· εἰ δὲ τῷ νικᾶσθαι
φόβῳ πρός του μείζονος, μείζονα λέξεις τοῦ θεοῦ τὰ κακά, νικῶντα
τῆς προαιρέσεως αὐτοῦ τὴν ὁρμήν· ὅπερ ἄτοπον εἶναί μοι λέγειν
περὶ θεοῦ δοκεῖ. διὰ τί γὰρ οὐχὶ μᾶλλον ταῦτ᾽ ἔσονται θεοί, νικᾶν
κατὰ τὸν λόγον τὸν σὸν δυνάμενα τὸν θεόν, εἴπερ θεὸν εἰκεῖνό φα-
μεν, ὃ τὴν ἁπάντων ἐξουσίαν ἔχει;

XII. Βραχέα δέ σου καὶ περὶ τῆς ὕλης αὐτῆς πυθέσθαι βούλομαι, καί μοι φέρων λέγε· πότερον ἁπλῆ τις ἦν ἡ ὕλη ἢ σύνθετος; ἡ γὰρ διαφορὰ τῶν γεγονότων εἰς τοιαύτην με περιίστησιν ἐξέτασιν τοῦδε τοῦ λόγου. εἰ γὰρ ἁπλῆ τις ἐτύγχανεν ἡ ὕλη καὶ μονοειδής, σύνθε-

11 vgl. De autex. 8, 1. 10, 5 S. 164, 15f. 172, 4 — **14** vgl. Athenag. Suppl. 19 S. 22, 4f Schwartz

S E C D (bis Z. 10) Ph (von Z. 11 an) Ezn

1 *ἀνελεῖν*] *ἀνέχειν* C, *ἀναιρεῖν* D | *τὸ μὴ πεπαῦσθαι* < D; ebenso u. *λέγεις* < S, w. e. sch. infolge eines Homoioteleuton im slav. Text **1f** *ἀδ. εἶναι φήσεις τ. θ. ὑπάρχειν* C **2** *φήσεις* E D^{r}: *φῂς* D u. w. e. sch. S u. Ph | *τὸ γὰρ* S 16 | *ἤτοι*] *τοῦτο* od. *τουτέστι* S | *τῷ* (*τὸ* E^{1}° E^{2}ⁱ S, *τῇ* CDPh) | *φύσει — ἔσται* Z. 3 E C S: *τῇ φύσει ἀσθενές* D, *τῇ φύσει ἀσθενῆ ὑπάρχειν ἐστίν* Ph | *ἀσθενῆ* C 145^{v} **3** *τοῦ νικᾶσθαι* C: *τὸ νικ.* S **4** *εἰ μὲν — ἐξουσίαν ἔχει* Z. 10 viel kürzer Ph (*ὅρα ὁποῖον τούτων προσάπτειν ἐθέλοις τῷ παντοκράτορι καὶ ἀγαθῷ θεῷ*) | *εἰ μὲν — μείζονος* Z. 6] *ἄλλως δὲ καὶ* D | *εἰ μὲν — δοκεῖς· εἰ δὲ* Z. 5] »Wenn sie sagen« Ezn | *οὖν* w. e. sch. < S **5** *περὶ . . κινδυνεύειν*] Plat. Gorg. 521 D | *μοι* < C | *δοκεῖς*] *δοκεῖς καὶ ἐκλείπειν* (od. *ἀπόλλυσθαι*) S | *τῷ*] *τὸ* C **6** *μείζονα — κακά* < Ezn | *λέξεις* D S: *ἔσται* E **7** *ὅπερ — δοκεῖ* Z. 8 < Ezn **8** *ταῦτα* E^{2} C D | *νικᾶν* nach *σὸν* Z. 9 C D **9** *τὸν λ. τ. σὸν*] *τὸν Οὐαλεντίνου λόγον* D | *τὸν* vor *σὸν* < E | *δυνάμενοι* E^{1} C | *εἴπερ — ἔχει* Z. 10 < Ezn | *εἴπερ θ.*] *θεὸν γὰρ* S | *ἐκεῖνον* D **9f** *φαμεν εἶναι* w. e. sch. S (»sie sagen, daß . . sei«) **10** *ὃ*] *ὅπερ* E^{2}, *ὃς* D | *ἔχει*] es endet D 158, 22 **11** vor *Βραχέα* »Untersuchung, ob die Materie etwas Einfaches oder Zusammengesetztes ist« mit roter Schrift + S | *Βραχέα — λέγε* Z. 12] Ph 307a, 10 *ἀλλὰ πάλιν περὶ τῆς ὕλης ἀπόκρινε* | *Βράχεα — λέγε* Z. 12 kürzer Ezn I, 507 | *τῆς* < C **12** *φέρων* übers. Jh »protinus« nach Ast Lex. Platon. III, 478 | *τίς* C | *ἦν ἡ ὕλη*: *ἐστιν ἡ ὕλη* Ph | *ἢ — ὕλη* Z. 14 < Ph^{a} | *ἡ γὰρ — τοῦ λόγου* Z. 14 < Ph **13** *ἐφίστησιν* C **14** *τις* S 16^{v} | *ἡ* < Ph

τος δὲ ὁ κόσμος καὶ ἐκ διαφόρων οὐσιῶν τε καὶ κράσεων τὴν σύστα-
σιν ἔχει, ἀδύνατον τοῦτον ἐξ ὕλης γεγονέναι λέγειν, τῷ τὰ σύνθετα
μὴ οἷόν τε ἐξ ἑνὸς ἁπλοῦ τὴν σύστασιν ἔχειν· τὸ γὰρ σύνθετον ἁ-
πλῶν τινων μῖξιν μηνύει. εἰ δ' αὖ πάλιν τὴν ὕλην σύνθετον λέγειν 2
ἐθέλοις, πάντως ἐξ ἁπλῶν τινων συντεθεῖσθαι φήσεις. εἰ δὲ ἐξ
ἁπλῶν συνετέθη, ἦν ποτε καθ' ἑαυτὰ τὰ ἁπλᾶ, ὧν συντεθέντων γέ-
γονεν ἡ ὕλη, ἐξ οὗπερ καὶ γενητὴ οὖσα δείκνυται. εἰ γὰρ σύνθετος 3
ἡ ὕλη, τὰ δὲ σύνθετα ἐξ ἁπλῶν τὴν σύστασιν ἔχει, ἦν ποτε καιρὸς
ὅτε ἡ ὕλη οὐκ ἦν, τουτέστι πρὶν τὰ ἁπλᾶ συνελθεῖν. εἰ δὲ ἦν ποτε
καιρὸς ὅτε ἡ ὕλη οὐκ ἦν, οὐκ ἦν δέ ποτε καιρὸς ὅτε τὸ ἀγένητον
οὐκ ἦν, οὐκ ἔσται ἀγένητος ἡ ὕλη. τὸ δ' ἐντεῦθεν ἔσται πολλὰ τὰ 4
ἀγένητα. εἰ γὰρ ἦν ἀγένητος ὁ θεός, ἦν δὲ ἀγένητα καὶ τὰ ἁπλᾶ . . .
ἐξ ὧν ἡ ὕλη συνετέθη, οὐκ ἔσται δύο καὶ μόνα τὰ ἀγένητα. — δοκεῖ 5
δέ σοι μηδὲν τῶν ὄντων αὐτὸ ἑαυτῷ ἀντικεῖσθαι;

ΕΤΑΙΡ. Δοκεῖ.

ΟΡΘΟΔ. Ἀντίκειται δὲ τῷ πυρὶ τὸ ὕδωρ;

14 Symp. 8, 16 S. 109, 1f

S E C Ph Ezn

1 *κόσμος* < Ph^{a} | *διαφορῶν* E^{2} | *τε καὶ — ἔχει* Z. 2] *τὴν σύστασιν ἔχει καὶ κρᾶσιν* S, *συνεστώς ἐστιν* Ph **1f** *τὴν σύστασιν ἔχει: συνεστώς* od. *σύνθετος* E^{1o} **2** *ἔχειν* C | *ἀδύνατον — ἔχειν* Z. 3 < E, — *ὕλης* < C | *λέγεις* C | *τῷ*] *τὸ* C, *ὅτι* od. *ὥστε* S **3** *ἑνὸς*] *ἑνός τινος καὶ* S | *ἁπλοῦ: ἀποίου* Ph | *τὴν*] *καὶ τὴν* w. e. sch. S, aber viell. i (= »und«) nur im slav. Text hinzugekommen | *τὸ γὰρ*] *ἀλλὰ* C **4** *εἰ — φήσεις* Z. 5 < Ezn | *σύνθετον λέγεις τὴν ὕλην* Ph | *σύνθετον εἶναι λ.* C **5** *ἐθέλεις* E^{1o}, *θέλοις* C | *πάντως*] *οὐ πάντως ὡς* fragend S | *ἁπλῶν συντεθῆσθαι* C | *τινων — ἁπλῶν* Z. 6 < Ph **6** *καὶ ἦν* Ph | *ἦν ποτε — ἔχει* Z. 8 kürzer Ezn | *τὰ* < C Ph | *τεθέντων* C **6f** *γεγονέναι ὕλην* S **7** *ἐξ οὗπερ — σύνθετος ἡ ὕλη* Z. 7f < Ph | *οὗπερ καὶ*] *ὧνπερ ἡ* C | *οὖσα*] *οὐσία* C | *σύνθετον* C **8** *ἦν ποτὲ* C **9** *ἡ* < E^{1} | *τοῦτ' ἔστιν* C **10** *ὅτε — καιρὸς* < C | *ὅτε ἡ ὕλη οὐκ ἦν οὐκ* < S | *ἡ* < E^{1} | *τὸ* < C E^{2i} Ph S | *ἀγένητος* C; *γεννετὴ, τὸ ἀγέννητον, ἀγέννητος* stets E **11** *ἔσται: ἄρα* Ph^{a} | *τὸ δ'*] *τότε* C | nach *ἐντεῦθεν* + *ἄρα* E^{1i} Ph^{a} | *ἔσται* < Ph^{a} **12** *ἦν* S 17 | *ἦν δὲ ἀγένητα* < E | *καὶ τὰ ἁπλᾶ*] *τὰ ἁπλᾶ καὶ τὰ μονοειδῆ* S **13** *ἔσται: ἄρα* Ph^{a} | *δύο μόνα* E S | *ἀγένητα*] »sondern fünf« + Ezn I, 531 | *ἀγένητα*] *ἵνα παρήσω τὸ ἐπιζητῆσαι τί ὄντα ἐστὶν ἁπλᾶ, ὕλη ἢ εἶδος· πολλὰ γὰρ καὶ οὕτως ἄτοπα ἀκολουθῆσαι ἂν* + Ph | *δοκεῖ*] *ΑΓΛΑΟΦΩΝ. δοκεῖ* C: das Folgende etwas kürzer bei Ezn I, 432 ff **14** *ἑαυτῷ* C 146 **15** *ΕΤΑΙΡ.*] hier u. S. 177, 1 u. 4 *ΜΕΘΟΔΙΟΣ* C **16** *ΟΡΘ.*] hier u. S. 177, 2 u. 5 *ΑΓΛΑΟΦΩΝ* C | *τῷ* < E^{1i}

ΕΤΑΙΡ. Ἀντικεῖσθαί μοι φαίνεται.

ΟΡΘΟΔ. Ὁμοίως δὲ καὶ τῷ φωτὶ τὸ σκότος καὶ τῷ ψυχρῷ τὸ θερμόν, πρὸς δὲ τούτοις καὶ τῷ ξηρῷ τὸ ὑγρόν;

ΕΤΑΙΡ. Οὕτως ἔχειν μοι δοκεῖ.

ΟΡΘΟΔ. Οὐκοῦν εἰ μηδὲν τῶν ὄντων αὐτὸ ἑαυτῷ ἀντίκειται,
ἀλλήλοις δὲ ταῦτα ἀντίκειται, οὐκ ἔσονται ὕλη μία, οὐδὲ μὴν ἐξ ὕλης
μιᾶς. — ὅμοιον δέ τινα τούτῳ λόγον πάλιν πυθέσθαι βούλομαι. δοκεῖ 6
σοι τὰ μέρη μὴ ἀναιρετικὰ τυγχάνειν ἀλλήλων;

ΕΤΑΙΡ. Δοκεῖ.

ΟΡΘΟΔ. Εἶναι δὲ τῆς ὕλης μέρη τό τε πῦρ καὶ τὸ ὕδωρ, ὡσαύτως δὲ καὶ τὰ λοιπά;

ΕΤΑΙΡ. Οὕτως ἔχω.

ΟΡΘΟΔ. Τί δέ; οὐ δοκεῖ σοι ἀναιρετικὸν μὲν εἶναι τοῦ πυρὸς τὸ ὕδωρ, τοῦ δὲ σκότους τὸ φῶς, καὶ τὰ ἄλλα ὅσα τούτοις παραπλήσια;

ΕΤΑΙΡ. Δοκεῖ.

ΟΡΘΟΔ. Οὐκοῦν εἰ τὰ μέρη οὐκ ἔστιν ἀλλήλων ἀναιρετικά, 7
ταῦτα δὲ ἀλλήλων ἀναιρετικὰ τυγχάνει, οὐκ ἔσται ἀλλήλων μέρη· εἰ
δὲ οὐκ ἔστιν ἀλλήλων μέρη, οὐκ ἔσονται ὕλης μιᾶς. ἀλλὰ μὴν οὐδ'

S E C Ph

1 Ἀντικεῖσθαι — Ὁμοίως δὲ Z. 2 < E^{1o} Ph 2 f τῷ θερμῷ τὸ ψυχρὸν S 3 πρὸς δὲ τούτοις < E^{1o} S Ph: πρὸς δὴ τούτ. E^{1i} | τὸ ὑγρὸν τῷ ξηρῷ C 4 Οὕτως — δοκεῖ: ναί, φησίν E^{1o} | ἔχειν μοι δοκεῖ: δοκῶ oder ἔχω S 6 ἀλλήλοις — ἀντίκειται < E Ph^a: ἀλλ' αὐτὰ ἑαυτοῖς τουτέστιν ἀλλήλοις ἀντίκειται S | ἀντίκεινται C | ἐξ < C 7 ὅμοιον — λόγον < Ph | τινα < S (oder podobnago aus podobna koego) | τούτοις S | πάλιν < E^{1o} C: δὲ + Ph | πυθ. σου βούλομαι E^1: βούλομαι ποιθέσθαι C | *ΜΕΘΟΔΙΟΣ* vor δοκεῖ σοι in C | δοκεῖ < E^{1o} 8 τυγχ. ἀλλ.] ἀλλ. εἶναι Ph 9 hier und im Folgenden liest C stets *ΑΓΛΑΟΦΩΝ* für *ΕΤΑΙΡ.* und *ΜΕΘΟΔΙΟΣ* für *ΟΡΘ.* | Δοκεῖ < E^{1o} S 10 τὴν ὕλην C | τῆς ὕλης τὸ πῦρ καὶ τὸ ὕδωρ μέρη E^{1o} | μέρος Ph 11 λοιπά] λυπά 1. Hd. (λιπά Holl), spät. Hd. λοιπά C 12 ἔχει E^{1o} 13 τί δαὶ E^{2i} | ἀναιρ.] ἀνατρεπτικὸν E^1 | μὲν? S 14 καὶ τοῦ σκότους E^1 | τἄλλα E^{1i} Ph^b 14 f ὅσα τ. παραπλήσια: ὡσαύτως S | παραπλ.: ὅμοια E^{1o} 16 Δοκεῖ: »Es scheint mir« übersetzt S 17 εἰ < S | οὐκ — ταῦτα δὲ Z. 18 < C | ἔσται E^1 | ἀναιρ. ἀλλήλων E^{1o} 18 ταῦτα δὲ — τυγχάνει < E^1 | ταῦτα δὲ C Ph: τὰ δὲ τῆς ὕλης (μέρη + Ausgg.) E^2 | ἀν. ἀλλ. S | ἀλλήλων < Ph | τυγχάνει C Ph: ἐστὶν E^2: S 17^v | ἔσται: ἄρα Ph^a 18 f εἰ δὲ οὐκ ἔ. ἀλλ. μέρη < S Ph^a 19 οὐκ ἔσται E^{1i} Ph^b

αὐτὰ ἔσονται ὕλη, τῷ μηδέν τι τῶν ὄντων αὐτὸ ἑαυτοῦ ἀναιρετικὸν
ὑπάρχειν κατὰ τὸν τοῦ ἀντικειμένου λόγον. οὐδὲ γάρ ἐστί τι αὐτῷ 8
ἀντικείμενον· τὰ γὰρ ἀντικείμενα ἑτέροις ἀντικεῖσθαι πέφυκεν. οἷον
τὸ λευκὸν αὐτὸ ἑαυτῷ οὐκ ἀντίκειται, πρὸς δὲ τὸ μέλαν ἀντικείμε-
νον λέγεται· καὶ τὸ φῶς ὁμοίως αὐτὸ ἑαυτῷ μὴ ἀντικεῖσθαι δείκνυ-
ται, πρὸς δὲ τὸ σκότος οὕτως ἔχον φαίνεται, καὶ ἄλλα γοῦν ὁμοίως
πλεῖστα ὅσα. εἰ τοίνυν καὶ ὕλη μία τις ἦν, οὐκ ἂν αὐτὴ ἑαυτῇ ἀντέ-
κειτο. οὕτως δὲ τῶν ἀντικειμένων ἐχόντων τὸ μὴ εἶναι τὴν ὕλην
δείκνυται. ἐπεὶ καὶ σὲ οἶμαι περὶ τοῦ κακοῦ τὴν ζήτησιν ἑτοίμως 9
ἔχειν ποιεῖσθαι, τὸν μὲν περὶ τῆς ὕλης παραλιπεῖν μοι λόγον δοκεῖ.
πρὸς γὰρ τὴν ἀπόδειξιν τοῦ μὴ τὴν ὕλην ὑπάρχειν αὐτάρκως εἰρῆ-
σθαί μοι φαίνεται.

XIII. Ἐπὶ δὲ τὴν τῶν κακῶν ἐξέτασιν ἔρχεσθαι δεῖ καὶ ἀναγκαίως ἀναζητεῖν τὰ παρὰ ἀνθρώποις. τὰ παρ᾽ ἀνθρώποις κακὰ πό-

11 Symp. S. 45, 1. 77, 4f

S E (bis Z. 9) C Ph Ezn (von Z. 9 an)

αὐτὰ C, αὖ Ph | ἔσονται] ἔσται S | τῷ] τὸ C S?, τῶν E^{1i} | τί τῶν C **2** ὑπάρχειν] εἶναι Ph | κατὰ — ἀντέκειτο Z. 7f < Ph | τοῦ < C E^{1i} | ἀντικείμενον C | αὐτῷ] ἑαυτῷ E^{2}C, αὐτῶν $E^{1\circ}$ **4** οὐκ < E^{1i} **4f** ἀντικείμενον λέγ.] ἀντίκειται S **5** ὁμοίως] μὲν (od. že aus takože) S | αὐτὸ + C | αὐτὸ — φαίνεται Z. 6: οὐχ ἑαυτῷ τῷ δὲ σκότει ἀντίκειται καὶ $E^{1\circ}$ | ἀντικείμενον S **6** ἔχων E^{1} | γοῦν < S **7** ὅσα < viell. S | καὶ < C | ἑαυτῇ $E^{2}E^{1\circ}$C, αὐτῇ E^{1i} **8** οὕτω $E^{1\circ}E^{2}$ | δὲ] οὖν C Ph **9** δείκνυται] hier endet Maximus (E) ἐπεὶ — φαίνεται Z. 12] περὶ μὲν τῆς ὕλης αὐτάρκως ἔχει Ph: frei Ezn I 545 | ἐπεὶ καὶ] καὶ ἐπειδὴ w. e. sch. S **10** ποιεῖσθαι < S | τὸν μὲν] καὶ τὸν S | περὶ las wol auch S (»i« wohl aus »o« = περὶ) | δοκεῖ C 146^{v} **11** πρὸς — φαίνεται Z. 12 etwas breiter Ezn I, 548ff | γὰρ] δὲ C | τοῦ] ὡς od. ὅτι S **12** φαίνεται] C endet **13** vor ἐπὶ »Untersuchung (Bl. 18) über das Böse« + S | Ἐπὶ] C in C 235^{v} (Holl 193 Nr. 436); Lemma ἐκ τοῦ αὐτοῦ (vorausgeht De autex. 8, 1. 11—15). Ph 307b, 5 | Ἐπὶ δὲ] ἐπειδὴ C | δεῖ καὶ] δεῖν C **14** τὰ παρ᾽ ἀνθρώποις + Ph, κακά. τὰ + Ezn, ὄντα viell. + S | τὰ . . κακὰ] τῶν . . κακῶν w. e. sch. S: schwerl. τῶν . . ἔργων, denn statt (»um die) Dinge« dělěch (děl S^{b}) wird zu lesen sein (»um das) Böse« zlěch **14f** πότερον — κακοῦ S. 179, 1 < Ph^{a} | πότερον usw. als Frage auch Ezn; aber Ezn fragt: »Ist das Böse Qualität der Substanzen oder ist es eine Substanz?« und gibt das Folgende bis κακία S. 180, 6 sehr frei wieder

τερον εἴδη τυγχάνει κακοῦ ἢ μέρη; εἰ γὰρ εἴδη ταῦτα ἐκείνου φάναι
θέλοις, οὐκ ἔστιν ἕτερον παρὰ ταῦτα καθ᾽ ἑαυτὸ τὸ κακὸν τῷ τὰ
γένη ἐν τοῖς εἴδεσιν ἐξετάζεσθαι· οἷον τὸ ζῷον γένος ἐστὶν κατ᾽ εἶδος
κατηγορούμενον, τουτέστιν κατά γε ἀνθρώπου καὶ τῶν ὁμοίων, ὅσα
τε ἔμψυχα ὄντα τὴν προαιρετικὴν κίνησιν ἔχει· ἀλλ᾽ οὐχ οἷόν τε δεί-
κνυται τοῦτο. οὐ γὰρ γένος εἶναί φαμεν ἕτερόν τι καθ᾽ ἑαυτὸ ὑπάρ- 2
χον παρὰ τὰ εἴδη· οὕτω δὴ καὶ περὶ τοῦ κακοῦ λέγειν ἀνάγκη. τὸ
γὰρ γένος εἴπαμεν τὴν σύστασιν ἐν τοῖς εἴδεσιν ἔχειν, μὴ εἶναι δέ τι
ἕτερον καθ᾽ ἑαυτό. εἰ δὲ οὕτως ἔχει, γενητὸν ἔσται τὸ κακόν· τὰ
γὰρ εἴδη γενητὰ ὄντα δείκνυται, οἷον φόνος καὶ μοιχεία καὶ τὰ τού-
τοις παραπλήσια. εἰ δ᾽ αὖ πάλιν μέρη τινὸς κακοῦ ταῦτα εἶναι ἐθέ- 3
λοις, ἔστιν δὲ ταῦτα γενητά, ἀνάγκη κἀκεῖνο γενητὸν ὑπάρχειν. ὧν
γὰρ τὰ μέρη γενητά, ταῦτα ὁμοίως ἐξ ἀνάγκης εἶναι γενητά· τὸ γὰρ
ὅλον ἐκ μερῶν συνέστηκεν. καὶ τὸ μὲν ὅλον οὐκ ἔσται μὴ τῶν με-
ρῶν ὄντων, ἔσται δὲ τὰ μέρη, κἂν μὴ τὸ ὅλον παρῇ. οὐδενὸς δὲ τῶν
ὄντων μέρος μέν ἐστιν γενητόν, μέρος δὲ ⟨πάλιν⟩ ἀγένητον, εἰ δὲ καὶ 4
τοῦτο συγχωρήσαιμι τῷ λόγῳ, ἦν ποτε τὸ κακόν, ὅτε ὁλόκληρον οὐν ἦν,
τουτέστιν πρὶν δημιουργῆσαι τὴν ὕλην τὸν θεόν. τότε δὲ ὁλόκληρον
γίνεται, ὅτε πρὸς τοῦ θεοῦ γέγονεν ἄνθρωπος· τῶν γὰρ μερῶν τοῦ
κακοῦ ἄνθρωπος ὑπάρχει ποιητής. καὶ τοῦ ἐντεῦθεν τοῦ ὁλόκληρον
εἶναι τὸ κακὸν αἴτιος ἔσται δημιουργήσας ὁ θεός, ὅπερ οὐκ εὖ ἔχειν

S C Ph Ezn

1 ἢ las wohl auch S »i« »und« (aus »ili« »oder«) | ταῦτα — θέλοις Z. 2 < Ph 2 θέλοι S | ἔστιν] ἄρα Ph[a], ἔσται Ph[b] | τὸ κακὸν καθ᾽ αὑτό Ph | τῷ] eže = τῷ od. τὸ S 3 ἐν w. e. sch. < S | ἐξετάζειν S | οἷον τὸ ζῷον — οὕτως ἔχει Z. 9] nur καὶ ὑφεστάναι. εἰ δὲ τοῦτο in Ph | εἴδη S 4 γε Md: τε C | καὶ κατὰ τῶν ἄλλων ὁμοίων S 5 οἷόν τε] οὕτως S 6 τοῦτο verbinden C S mit dem Folgenden | οὐ γὰρ S: δὲ ει C | εἶναι < S | ἕτερόν] αὐτό (semu st. inomu) S 6f ὑπάρχειν S (wörtlich in S οὐ γὰρ φαμὲν τοῦτο γένος τι αὐτὸ καθ᾽ ἑαυτὸ ὑπάρχειν) 7 δὴ] δὲ w. e. sch. S | τὸ Md: ὃ C 8 γὰρ S: δὴ C | δέ τι S: δ᾽ ἔτι C 9 αὐτὸ C | ἔσται: ἄρα Ph[a] 10 καὶ vor μοιχ. < C 10f τούτων C 11 αὖ πάλιν < Ph | μέρος S 11f θέλοις C 12 ἀνάγκη S 18[v] 13 μέρη] γένη C, am Rd. μέρη | γενητά[1] < Ph[a] | εἶναι] ἔστι Ph 14 für ἔσται Z. 14. 15. 21 hat Ph[a] stets ἄρα 14f μὴ τ. μ. ὄντων C S: μὴ ὄντων μερῶν Ph 15 δὲ τὰ μέρη] δὲ (+ τοίνυν od. οὖν) τὰ μέρη S, δέ τινα τῶν μερῶν Ph | δὲ < C 16 ὄντων] γενητῶν S | πάλιν + S 17 συγχωρήσαιμεν S 19 τοῦ[1] < Ph 20 τοῦ ἐντ. τοῦ C S: τὸ ἐντεῦθεν Ph 21 οὐκ εὖ C 236 | οὐκ εὖ — δοκεῖ S. 180, 1] nur ἀσεβές Ph

μοι τοῦτο περὶ θεοῦ ⟨λέγειν⟩ δοκεῖ. εἰ δὲ οὐδ᾽ ὁπότερον τούτων εἰπεῖν 5
ἐθέλοις, πρᾶξιν δέ τινος κακοῦ εἶναι λέγοις, γενητὸν αὐτὸ ὑπάρχειν μηνύεις· ἡ γὰρ τοῦ τινὸς πρᾶξις ἀρχὴν τοῦ εἶναι λαμβάνει. πρὸς δὴ τούτοις οὐδὲν ἕτερον παρὰ ταῦτα τὸ κακὸν εἰπεῖν ἔχεις. ποίαν γὰρ πρᾶξιν κακὴν ἑτέραν παρὰ τὰς ἐν ἀνθρώποις δεικνύειν ἔχεις; ὅτι γὰρ ὁ ἐνεργῶν οὐ κατὰ τὸν τῆς οὐσίας λόγον ὑπάρχει κακία, κατὰ δὲ τὸν τῆς προαιρέσεως τρόπον, τοιαῦτα πράττειν ἐπαναιρούμενος, ἐξ ὧν τοῦ κακῶς λέγεσθαι τὴν προσηγορίαν λαμβάνει, προλαβὼν ἔδειξα τῷ λόγῳ.

XIV. Für unsere Verhandlung nun, o Freund, scheint mir genug geredet zu sein. Auch dir aber meine ich sei nicht verborgen geblieben, daß ein jeder Mensch die Weise hat, den Nächsten leicht zu verwerfen. Denn die zu Ende geführte Untersuchung der Materie gibt deutlich die Überführung. Daher, wenn es dir gefällig, gestatte auch mir ein fragendes Wort, der ich weniges fragen will. Denn so scheint mir das Wahre klar gefunden zu werden, indem dein Wort nicht vernichtet wird durch mein Fragen. Denn nachdem gleichmäßig die Unterredung geschehen ist von einem von uns beiden, so wird die Wahrheit, wie sie ist, sich kund tun; denn es verbirgt sich oftmals die Wahrheit, indem sie nicht durch der Wahrheit gemäße Verhandlung erforscht wird. Daher wünsche ich die gleiche Wiedergabe von dir 2

15 vgl. De autex. 16, 1 S. 186, 3

S C (bis Z. 9) Ph Ezn (bis Z. 9 u. 17f)

1 λέγειν S: < C | δ᾽ Ph **1f** εἰπεῖν ἐθέλοις] λέγεις τὸ κακόν Ph **2** πράξεις schwerl. S (f. dějanija l. dějanie) | κακῶν C | λέγεις Ph | ὑπάρχειν αὐτὸν C **3** ἡ . . πρᾶξις] πράξεως (od. πράξεις) schwerl. S (für dějanija l. dějanie) | τοῦ < C | δὴ] δὲ C (καὶ πρὸς w. e. sch. [oder δὴ] S) **4** π. ταῦτα: παρ᾽ αὐτὰ C | τὰ κακὰ C | ἔχοις C **5** π. τὸ Ph[b], π. τοῦ Ph[a] | τὰς S 19 **6** οὐ < C | οὐσίας = estestva: estestvu S | κακία] κἀκεῖνα C, κακός = zlu (viell. aus zlj = κακία) S | κατὰ — λόγῳ Z. 9 auch bei Ezn | κατὰ δὲ — τῷ λόγῳ Z. 9] ἀλλὰ κατ᾽ αὐτὸ τὸ ἐνεργεῖν τὸ κακόν, ἤδη δέδεικται Ph **8** τ. προσηγ.] »d. Benennung, d. Namen« S, »den Namen« wohl nachträgl. Zusatz **9** λόγῳ] C endet (es folgt c. 18, 8) **13** »zu Ende geführte« »abschließende« (Unters.), schwerlich (Unters.) »des Zwecks«; konečnoe (ispytanie) | »der Materie« vešti: »der Dinge« veštii S[a] **17** Ezn I, 577 | »gleichmäßig«, eventuell »entsprechend«, točnu: ob »eifrig« σπουδαίως toštnu? **18** »geschehen ist«, viell. »geschehen sein wird«, byvšu **19f** »die Wahrheit — Verhandlung«: vielleicht »sie (verbirgt sich oftmals), indem die Wahrheit nicht durch wahrheitsgemäße Verhandlung« oder »in der Tat die Wahrheit, die nicht durch Verhandlung« **21** »Daher«: S zeigt an durch Majuskelbuchstaben, daß hier die Gegenrede beginnt | »Wiedergabe«: ἀνταπόδομα, ἀπόδοσις, ἀμοιβή?

zu empfangen. Denn nachdem so sich das Größere gezeigt hat, wird mit Sicherheit das Passende zu wählen einem jeden klar sein.

Auch ich selbst will nun nicht, o du, für mein Wort, daß es ohne Prüfung sein werde. Denn auch nicht in dem, was ich oben gesagt, wenn es auch entgegen ist dem Gesuchten.

Ich sage es, und mit aller Willigkeit will ich, daß dies gefragt werde. Und dich bitte ich mit aller Macht an das Fragen dich zu halten. Denn davon meine ich für mich großen Nutzen zu haben. Denn wenn mir die Sache klar erforscht ist, so wird mir (zu Teil), nicht durch Meinen an das Wahre mich zu halten, sondern durch genaue (ganze) Erforschung. Daher wohlan beginne nun das Wort.

Sagst du, daß Gott gut sei? 3

Ich sage, daß er gut sei.

Gut aber ist das, keinerlei Böses zu tun, wovon wir sagen, daß es böse sei?

⟨Ich sage es.⟩

Wie fragst du in betreff dieses Bösen, d. h. über Mord und über Unzucht und anderes dem ähnliche? Oder von jenem, wie viel nun denen, die dieses gewagt zu tun, durch das Gericht Gottes gebracht wird, was, während sie gerecht gestraft werden, böse zu sein scheint den das Gericht dafür Empfangenden, daß sie gewagt Böses zu tun? Wenn du aber nun über das zuerst Gesagte geredet hast, so sage ich

10 De res. I, 2, 6. 13, 3. 27, 3 — **22** De autex. 16, 1

S Ezn (Z. 12—21)

1f vielleicht »sich mit Sicherheit das Größere gezeigt hat, wird das Passende zu wählen« **5** »d. Gesuchten« ištemuemu: »d. Wahren« istovomu? **7** »d. an d. Fragen zu h.« d. h. die Verhandlung fortzuführen **9** »nicht« ne: na HSS **11** »wohlan . . d. Wort« oder »dieses Wort« **12—16** »Nennen sie nun Gott gut u. wohltätig? Es ist selbstverständlich, daß sie ihn gut u. wohltätig nennen, u. daß etwas Böses ihm sich nicht nähert« Ezn I, 580ff **14f** »wir sagen . . ⟨Ich sage es⟩« g̅lem . g̅lju (= φαμέν· φημί): »wir sagen« g̅lem HSS; schwerlich liegt eine etwas größere Auslassung vor, vgl. Ezn **17f** »Wenn aber dem so ist, so laßt uns zuvor über den Ehebruch u. über die Unzucht fragen u. dann über anderes Ähnliche« Ezn **18ff** »Wenn mit dem Willen Gottes solch Böses verübt würde, warum legt er den Verübern des Bösen Strafe auf? Aber daraus, daß er nach den bösen Taten Strafe auferlegt, erhellt, daß er nicht das Böse billigt, sondern haßt u. Strafe u. Züchtigung auferlegt den Tätern, welchen in ihrem Unverstand seine Ermahnungen als Böses erscheinen« Ezn I, 585—590 **19** »Gottes« S 20 **22** »zuerst« »vormals« drevle; das »zuerst Gesagte« meint offenbar die bösen Taten Z. 17f

nicht, daß Gott davon der Schöpfer sei, denn es scheint mir unvernünftig zu sein, daß es zu Gott nahe gebracht werde, da die offenbar sind, welche erwählt haben, solches zu tun. Wenn du aber in bezug 4
auf das, was von Gott wegen der bösen Taten geschieht, redest, so sage ich nicht von ihm, daß es böse ist, sondern gerecht. Denn er (der Böse) muß gemäß der Gerechtigkeit, nachdem er Böses getan, ein gerechtes Gericht empfangen. Von dem Gerechten aber sagt niemand, daß es böse sei, außer jenem allein, der es gut empfängt. Denn auch die gegenwärtigen Mörder von den Ältesten das Gericht empfangend, sage ich, daß sie gut empfangen. Gutes empfangen sage ich, aber gegenüber Bösem. Denn es ist die Art eines jeden der ⟨Böses⟩ tuenden Männer zu halten das Gerechte für ungerecht.

Aber wir sagen nicht, daß dies böse sei. Denn auch ich selbst sage, daß in Wahrheit dieses gerecht sei.

Aber in betreff dessen, wovon du zuerst geredet, in betreff dieser 5
Fragen, habe ich oben über die Materien (handelnd), o du, ⟨gezeigt⟩, daß Gott nicht ihr Schöpfer ist. Was scheint dir nun dieses Böse zu sein? Denn über das Böse, worüber du fragtest, habe ich das Urteil gegeben, indem ich durch den Begriff unterschied.

Aber das, was es irgendwie sei, sagst du noch nicht: ob gleich einer Substanz oder gleich einem Accidenz der Substanzen. Denn wenn du sagst, daß es gleich einer Substanz sei, irrst du dich mit dem Begriff, wenn aber wie ein Accidenz, sage ich, daß es so sei.

Da (Wenn) du aber nun meine Frage trennen (abgrenzen) willst, wie sagst du, daß dieses Accidenz sei, und wem und woher sage herzu- 6
bringend mir deutlich. Denn wie nichts von dem Bösen nach dem

15 De autex. 8, 1ff — **25** De autex. 13, 5

S Ezn (Z. 9—12. 26ff)

9ff »wie auch jetzt noch die Mörder, wenn sie in Strafen geraten, die Strafenden nicht gut nennen, sondern böse; denn das ist so die Sitte der Missetäter, das Rechte Unrecht zu nennen, uns aber usw.« Ezn I, 591—594 **11** »sage ich« glju: »sagt man« gljut HSS **15** »geredet« S $20a^{v}$ **19** »durch d. Begriff unterschied«, viell. auch »durch die Rede abgrenzte«: razlučiv slovesem **23** »Begriff«? slovesem **26ff** »uns aber sei es ferne, solches zu sagen, sondern das Böse nicht als Substanzen zu erachten, sondern als freiwillig« Ezn I, 594f **26f** »n. d. Begriff« po slovesi

Begriff der Substanz böse ist, habe ich oben in der Verhandlung gesagt, und du, meine ich, erinnerst dich dessen, wovon ich gesprochen, indem ich an die freie Wahl eines jeden das Böse geknüpft. Da du aber nun willst, daß ich von vorne an, so gut ich es verstehe, über das Böse zu dir rede, so werde ich, wie es mir möglich sein wird, dir klar das Erforschte sagen, so mich an das Wort haltend.

XV. Ἐγὼ πρῶτον [μὲν] τῇ φύσει οὐδὲν φαῦλον λέγω, τῷ δὲ τῆς
χρήσεως τρόπῳ κακὸν εἶναι λέγεσθαι . . . τὸ γὰρ τῆς μοιχείας ὄνομα
κοινωνίας ἐστὶν ἀνδρὸς καὶ γυναικὸς σημαντικόν· ἀλλ' ἐὰν κοινωνῇ
τις τῇ γυναικὶ . . παιδοποιίας ἕνεκα καὶ τῆς τοῦ γένους διαδοχῆς,
ἀγαθή τις ἡ κοινωνία γίνεται. εἰ δέ τις καταλιπὼν τὴν νομίμην
κοινωνίαν ἐνυβρίζοι γάμοις ἀλλοτρίοις . ., [λίαν] ἔργον πράττει κακόν·
καὶ ἡ μὲν κοινωνία ἡ αὐτή, ὁ δὲ τῆς χρήσεως τρόπος οὐχ ὅμοιος . . . καὶ 2
ἐπὶ τῆς πορνείας δὲ ὁ αὐτὸς λόγος . . . ἡ κοινωνία τοίνυν χωρὶς τοῦ

7 Symp. 2, 5 S. 21, 15ff, vgl. Plato Symp. 180 Ef. 183 D

S D Ezn (von Z. 8 an) — **13** vgl. Prokop. PGr. 87a S. 164B

6 »so« S 20b | »mich a. d. W. haltend« wohl = »die Verhandlung führend« **7** *Ἐγὼ πρῶτον* D 162, 7—164, 11 | *μὲν* < S | Pl 180 Ef *πᾶσα πρᾶξις .. αὐτὴ ἐφ' ἑαυτῆς πραττομένη οὔτε καλὴ οὔτε αἰσχρά* etc. 183 D *οὔτε καλὸν εἶναι αὐτὸ καθ' αὑτὸ οὔτε αἰσχρόν, ἀλλὰ καλῶς μὲν πραττόμενον καλόν, αἰσχρῶς δὲ αἰσχρόν* **8** *χρήσεως*] *φύσεως* D (in solo proposito D[r]) | *τρόπῳ*] *λόγῳ* übersetzt S | *λέγεται* D: »Und mir scheint von der Sache (wörtlich »dem Wort«) der Unzucht zu beginnen« + S | *τὸ γὰρ* Ezn I, 596 | *γὰρ* < S | *μοιχ.*] »Unzucht u. Ehebruch« Ezn | *ὄνομα*] »daß von Natur (estestvo⟨m⟩) nichts böse ist« Überschrift in S **9** *ὄνομα* auch vor *σημαντικόν* + S **10** *τις*: »ein rechtlich Verehelichter« Ezn | *γυναικὶ*] »wie es sich gebührt« + S **11f** *τ. νομ. κοιν.*] »sein Weib« Ezn **12** *γάμους ἀλλοτρίους* zuerst in D | *ἀλλότρ.*] »auf ein fremdes Lager steigend« + S | *λίαν* < S Dr Ezn **13** *καὶ* < S | *χρ.*] *κοινωνίας* übersetzt Ezn | *τρόπος*] *λόγος* übersetzt S | *ὅμοιος*] »Denn jener (oder »der Eine«) bleibt der echte Vater, dieser (oder »der andere« [»diesen« oder »den anderen« S]) wiederum schafft einen unbekannten Erzeuger« richtig + S; vgl. »Denn der eine wird der eigentliche Vater der Kinder, der andere der diebische« Ezn **14** *ἐπὶ — λόγος*] »die Sache (»das Wort«) der Unzucht scheint mir dieselbe zu sein« S | *λόγος*] »Denn wer der Kindererzeugung halber Gemeinschaft pflegt mit dem Weibe, sündigt nicht, aber wer mit einem hurerischen Weibe Gemeinschaft pflegt der Wollust (20b[v]) halber und nicht wegen Hinterlassung eines Geschlechts, sündigt, und tut nicht recht« + S: ebenso Ezn, aber für »sündigt nicht» Ezn »so ist er im Recht« und statt »mit e. h. W. Gem. pfl.« hat Ezn »nach einem fremden

τρόπου τῆς χρήσεως ἐξεταζομένη κακὸν οὐκ ἔστι· τότε δὲ γίνεται
κακόν, ὁπότε ὁ τρόπος ἔσται σαφής.— ἀλλὰ καὶ τὸν φόνον ὁμοίως ἔχειν 3
φημί. ἐὰν γάρ τις τὸν ἐπὶ μοιχείᾳ ληφθέντα .. ἀποκτεῖναι θέλῃ,
δίκας ὧν ἐτόλμησεν ἀπαιτῶν, κακὸν οὐκ ἐργάζεται. ἐὰν δέ τις τὸν
μηδέν τι τῶν ἀπηγορευμένων πεποιηκότα ἀναιρήσῃ οὐδενὸς ἄλλης
προφάσεως [λόγου] χάριν, ἀλλὰ τῆς τῶν οἰκείων ἀφαιρέσεως ἕνεκα,
τουτέστιν ἢ χρημάτων ἢ κτημάτων, φαῦλον ἐργάζεται. καὶ τὸ μὲν
ἔργον τὸ αὐτὸ ἐπ' ἀμφοτέρων γίνεται, ὁ δὲ τρόπος τοῦ ἔργου τὴν
διαφορὰν ἐμποιεῖ. πρὸς δὴ τούτοις καὶ τὸ χρήματα λαμβάνειν τινὸς 4
τῷ τρόπῳ τῆς λήψεως γίνεται κακόν. ἐὰν μὲν γάρ τις δῴη κοινω-
νῶν .. ἐξ ὧν ἔχει, ὁ λαμβάνων οὐδὲν φαῦλον ποιεῖ· εἰ δ' αὖ πάλιν
ἄκοντος .. ἀφέλοιτο ἢ λεληθότως, ἔργον τι πονηρὸν πράττει. καὶ
τὸ μὲν ἀλλότρια λαμβάνειν ἐπ' ἀμφοτέρων ἐστίν, ὁ δὲ τῆς λήψεως
τρόπος κακὸν λέγεσθαι τοῦτο ⟨ἢ ἀγαθὸν⟩ ποιεῖ. ὁμοίως δὲ καὶ τὸ 5

S D Ezn

Leibe verlangt«, endlich »und nicht — Geschlechts« < Ezn: vgl. auch Prok. (corr. v. Kl nach Monac. 131) *ἐπεὶ καὶ παρθένος φθαρεῖσα πρὸ γάμου ταὐτὸν μὲν πάσχει ταῖς γαμουμέναις, ἀλλὰ παρὰ τὸν γάμον καὶ τὸν καιρὸν τὸν ἀρέσκοντα τῷ πατρί, καὶ τιμωρεῖται, οὐ διὰ τὴν φύσιν τοῦ πράγματος, ἀλλὰ διὰ τὸν τρόπον τῆς παραβάσεως* | *ἡ κοινωνία — σαφής* S. 184, 2 sehr frei wiedergeg. bei Ezn

2 *ἔσται* S: *ἐστὶ* D **3** *ληφθέντα*] »⟨ihn⟩ dem Gesetz übergeben habend« + S (mit Recht?, < Ezn) | *ἀποκτεῖνε* zuerst D **4** *δίκας — ἀπαιτῶν*] »das Gericht ihm vergeltend, wegen dessen, was er getan« S | *ἐὰν δέοις* Bh: *ἐάν τις δὲ* D | *τις τὸν*: »er jemanden« Ezn | *τὸν*: *τῶν* zuerst D **5** *ἀναιρήσει* 2. Hd. D | *οὐδενὸς — χάριν* Z. 6 < Ezn **5f** *ἄλλης προφ. λόγου*] *ἄλλου* w. e. sch. S (»ut bona eius invadat« D[r]); Gen. *προφάσεως* bleibe unerklärt Bh; Bh vermutet *ἀλλ' ἢ* (od. *τινὸς ἄλλης*) *προφάσεως, λόγου* **6** *ἀλλὰ*] *οὐδὲ* D (Bh möchte es tilgen): *ἢ* w. e. sch. Ezn (*ἀλλὰ — κτημάτων*: »entweder, um ihn seiner Sachen zu berauben, oder um ihm seinen Besitz zu nehmen« Ezn) **7** *ἢ* vor *χρημ.* w. e. sch. < S | *καὶ* < S **8f** *τ. διαφ. ἐμποιεῖ*: »ist nicht dieselbe« Ezn **9** *δὴ*: *δὲ* nach Bh Collation D | *τὸ* S Ezn Jh Bh: *τὰ* D | *τινὸς — κακόν* Z. 10: »gelten dieselben Worte« Ezn | *τινὸς* < S **10** *ἐὰν — λαμβάνων* Z. 11: »denn wer von seinem Herrn eine Gabe oder ein Geschenk von einem Freunde annimmt« Ezn | *μὲν* < S | *δῷ*? Bh **10f** *κοινωνῶν*] »dem andern« + S **11** *ὁ* < S | *εἰ δ' αὖ π.*: »aber wer« Ezn **12** *ἄκοντος*] »von einem Niederen« Ezn: *ἀνάγκῃ* oder *βίᾳ* (vgl. S. 20, 24) *τις* + S Ezn | *τι* < S **12f** *καὶ τὸ* S 21 **13** *ἀλλότριον* D: < Ezn **14** *κακὸν — ποιεῖ*: »ist nicht dieselbe (Art)« Ezn | *κακὸν λέγ. τοῦτο*: *κακὸν τοῦτο ἢ ἀγαθόν* S

θεοσεβεῖν τρόπῳ ⟨ἀγαθὸν ἢ⟩ κακὸν γίνεται. εἰ μὲν γάρ τις ⟨τὸν⟩ ἀληθῆ σέβει θεόν, ἔργον ποιεῖ ἀγαθόν· εἰ δὲ τοῦτον καταλιπὼν τὸν οὐκ ὄντα σέβει, καὶ τὴν τοῦ κρείττονος τιμὴν ξύλοις ἢ λίθοις προσάπτειν ἐθέλει, κακὸν πράττει. καὶ τὸ μὲν τῆς θεοσεβείας ὄνομα τὸ αὐτό, ὁ δὲ τῆς χρήσεως τρόπος ἐναλλάσσει τὸ γινόμενον. Aber also wird auch 6
Bilder oder Bildwerke zu machen, obwohl es nicht schlecht ist der Substanz (dem Wesen) nach, durch die Weise des Gebrauchs böse. Denn wenn jemand ein Bildwerk macht, welches die Gestalt eines Menschen hat, nicht wegen der Kunst, noch indem er will durch das Bild des Nächsten das Abbild eines Freundes sehen, sondern wegen der Verehrung und es wie Gott anzurufen, der tut ein böses Werk. Und so macht die Weise des Tuns und die Absicht des Handelnden, daß es böse sei.

Und damit ich nicht von diesem allein redend scheine die Zeit zu 7
verbringen, gehe ich zu anderem über. Und siehe mir in betreff des Eisens, wie der Gebrauch es bald gut bald böse zu sein zeigt. Denn wenn jemand es nicht recht braucht, nämlich nicht zum Nützlichen, wie sei es zum Pflug die Erde zu pflügen, oder wieder zu etwas anderem, was nützlich ist, sei es zur Pflanzung von Pflanzen oder zum Säen der Saat geeignet zu sein, — sondern zum Schwert und Spieß, und soviel zur Anfeindung des Menschen ausgedacht worden, der tut ein böses Werk. — Von diesem sage ich, daß es von den Menschen getan werde. Denn sie selbst sehen wir als die Handelnden, von welchen als getan dieses sich zeigt.

14 Symp. S. 110, 16f. 121, 17f — **16** Symp. S. 20, 18ff

S D (bis Z. 5) Ezn

1 ἀγαθὸν ἢ vor κακὸν + S | τὸν < D | εἰ — ἐθέλ. Z. 4 frei Ezn **3** ξύλῳ ἢ λίθῳ viell. S **4** κακὸν πράττει] »handelt nicht recht« S; »begeht er schwere Verbrechen« Ezn | καὶ τὸ — γινόμενον Z. 5: »denn er hat die Art des Notwendigen in ungeziemende Dinge verwandelt« Ezn | καὶ < S **5** ἐναλάσσει D | γινόμενον] D endet 164, 11 | »Aber — Denn« Z. 7 < Ezn **8** »welches — hat« < Ezn **10** »Freundes«: »welcher durch den Tod den Augen entzogen wurde« + Ezn **14** »Und — über« Z. 15 < Ezn **15** »verbringen« S 21v | »Und siehe — zeigt« Z. 24: »wie auch das Eisen bald zum Guten dient und bald zum Bösen; denn wenn einer Pflugschar u. Sense u. Sichel verfertigt, so diente es zum Guten, wenn aber Schwert u. Lanze u. Pfeil u. andere Waffen, welche den Menschen schädlich sind, so verübt er eine böse Tat; aber die Ursache des Bösen ist der Täter und nicht das Eisen« Ezn **21** »Anfeindung« ulajanie: »Jagen« ulovlenie Sb

XVI. *ΕΤΑΙΡ.* Ἐπεὶ τοίνυν περὶ τῶν κακῶν ἐποιήσω τὸν λόγον,
δεικνύναι βουλόμενος ὡς ἔστιν τὰ κακά, καὶ ὅτι τούτων οἱ ἄνθρω-
ποι τυγχάνουσι ποιηταί, βραχύ τι πάλιν πυθέσθαι βούλομαι· πότερον
οἱ ἄνθρωποι τὴν ἀφορμὴν ἀφ' ἑαυτῶν λαμβάνοντες ἔχουσι, τουτέστιν
αὐτοὶ τῆς τοιαύτης χρήσεως εὑρεταὶ γενόμενοι, ἢ τοιοῦτοι ὑπὸ θεοῦ
γεγόνασιν, ἢ αὖ πάλιν ἕτερός τις ὑπάρχει ὁ εἰς τὰ τοιαῦτα τοὺς ἀν-
θρώπους παρορμῶν;

ΟΡΘΟΔ. Πρὸς μὲν τοῦ θεοῦ τοὺς ἀνθρώπους τοιούτους γεγο- 2
νέναι οὔτι μοι δοκεῖ λέγειν· αὐτεξούσιον δὲ τὸν πρῶτον ἄνθρωπον
γεγονέναι λέγω, τουτέστιν ἐλεύθερον, ἀφ' οὗ καὶ οἱ διάδοχοι τοῦ
γένους τὴν ὁμοίαν ἐλευθερίαν ἐκληρώσαντο. φημὶ τοιγαροῦν ἐλεύθε-
ρον γεγονέναι τὸν ἄνθρωπον, δουλεύοντα δὲ αὐτὸν ᾧ βούλεται·
τοῦτο γὰρ αὐτῷ καὶ μέγιστον πρὸς τοῦ θεοῦ κεχαρίσθαι λέγω. [ὅτι] 3
τὰ μὲν γὰρ ἄλλα πάντα ἀνάγκῃ δουλεύει τῷ θείῳ προστάγματι· ἐάν
τε γὰρ οὐρανὸν εἴπῃς, ἕστηκε φέρων τὸν δεσπότην, οὐ μετακινούμε-

3 vgl. De autex. 14, 1 S. 180, 15 — **9** Theoph. ad Aut. II, 27

S C (von Z. 8 an) D Ezn. — **8. 13** vgl. Greg. v. Nyssa Orat. catech. 30, 5

1 Ἐπεὶ D 164, 12 | Ἐπεὶ — βούλομαι Z. 3: »sagen sie« Ezn **2** καὶ δεικνύναι S | δεικν. βούλ. — ποιηταί Z. 3] et ostendisti, quod mala ex actibus hominum vel voluntatibus constent D^r | βουλ.] »Untersuchung, ob die das Böse tuenden Menschen von sich selbst darauf sich richten oder von Gott oder von irgend einem andern« + S in roter Schrift **3** ποιηταί] »Frage« rot + S | βραχύ τι πάλιν: illud est quod adhuc D^r **4** τὴν τοιαύτην S | λαμβ. S 22 | τουτέστιν — γενόμενοι Z. 5 < Ezn **5** τῆς τοιαύτης: ταύτης S | **6** τὰ — ἀνθρ.: ταῦτα S **8** Πρὸς] C (S. 194ff Holl) in K 51^r—52^v. Lemma τοῦ αὐτοῦ (voraus geht Meth. De res. I, 44f) ἐκ τοῦ περὶ τοῦ αὐτεξουσίου λόγου | Πρὸς: Ὑπὸ D | μὲν: γὰρ S | τοιούτους: κακοὺς C **8f** γεγονέναι] εἶναι hier u. Z. 10 u. 12? S **9** οὔτι — λέγ.: οὔ φημι D | λέγειν] »Über den freien Willen« + in roter Schrift S **9f** πρῶτον . . γεγονέναι < D | ἄνθρωπον] »welcher von Gott erschaffen wurde« + Ezn **10** τουτέστιν — βούλεται Z. 12 < D **10f** τὸ γένος las schwerl. S **12** δουλεύειν S: δουλεύει Ezn | αὐτὸν <? Ezn | ὡς βούλεται S, ᾧ βούλεται Ezn, οὐ βούλομαι C **13** γὰρ αὐτῷ καὶ < D | ὑπὸ θεοῦ D | λέγω] λέγων αὐτῷ D, hominibus pariterque angelis D^r | ὅτι] »Daß außer den Vernünftigen die andern alle aus Zwang dienen dem Gebote Gottes« + in roter Schrift S | ὅτι — ἐφίλαξαν S. 187, 8 < D^r **13f** ὅτι μὲν γὰρ τὰ C, ὅτι τὰ μὲν D, τὰ μὲν (?) γὰρ S Ezn **14** πάντα < C | ἐάν — πεποιηκότι S. 187, 5 < C, veranlaßt durch das wiederkehrende δουλεύει ἀνάγκῃ **15** τε < S: ? Ezn | φέρων τ. δ.] »befestigt« Ezn **15f** καὶ (?) οὐ μετακινεῖται S

νος τοῦ ὡρισμένου τόπου· καὶ ἐάν τε περὶ ἡλίου τὸν λόγον ποιεῖ-
σθαι θέλῃς, ἐκτελεῖ οὗτος τὴν ὡρισμένην κίνησιν, οὐ παραιτούμενος
τὸν δρόμον, ἀλλὰ ἀνάγκῃ τινὶ δουλεύων τῷ δεσπότῃ. καὶ γῆν ὁμοίως
πεπηγυῖαν ὁρᾷς καὶ φέρουσαν τὸ πρόσταγμα τοῦ κεκελευκότος. ὁμοίως 4
δὲ καὶ τὰ ἄλλα ἀνάγκῃ δουλεύει τῷ πεποιηκότι. οὐδ' ὁπότερον
αὐτῶν δυνάμενον ἕτερόν τι παρὰ τὸ εἰς ὃ γέγονεν ποιεῖν. διόπερ
οὐκ ἐπαινοῦμεν ταῦτα οὕτω πειθόμενα τῷ δεσπότῃ, οὐδέ τις αὐτοῖς
ἀπόκειται κρείττων ἐλπίς, ὅτι τὸ προσταχθὲν ἄκοντες ἐφύλαξαν. ἄν- 5
θρωπος δὲ τὴν ᾧ βούλεται πείθεσθαι προσέλαβεν ἐξουσίαν ἑαυτὸν
δουλαγωγῶν, οὐκ ἀνάγκῃ τῆς φύσεως κρατούμενος, οὐδὲ τῆς δυνά-
μεως ἀφαιρούμενος· ὅπερ αὐτῷ τῶν κρειττόνων ἕνεκα κεχαρίσθαι
φημί, ἵνα τι πλεῖον ὧν ἔχει προσλάβῃ παρὰ τοῦ κρείττονος, ὅπερ
αὐτῷ ἐκ τῆς ὑπακοῆς προσγίνεται καὶ ὡς ὀφειλὴν ἀπαιτεῖ παρὰ τοῦ
πεποιηκότος. οὐ γὰρ ἐπὶ βλάβῃ οὕτω γεγονέναι τὸν ἄνθρωπον φημί, 6
ἕνεκα δὲ τῶν κρειττόνων. εἰ γὰρ ὡς ἕν τι γέγονεν τῶν στοιχείων ἢ
τῶν ὁμοίως ἀνάγκῃ δουλευόντων θεῷ, οὐκέτι μισθὸν ἄξιον τῆς προ-
αιρέσεως λαμβάνει, ἀλλ' ὥσπερ ὄργανον ἂν ἦν τοῦ δημιουργοῦ, . .

1. 5. 8 vgl. De vita 2, 2. 5 — **9** vgl. I Kor. 9, 27 — **10** vgl. Orig. De princ. I, 1, 5

S C D Ezn. — **10** vgl. Zachar. Mityl. PGr 85, 1133 C

1 *ἐάν τε καὶ* S **2** *οὗτος*] *καὶ αὐτὸς* S **3** *ἀλλ'* D **4** *πεπηγυῖαν*: »verdichtet« Ezn | *κ. φέρουσαν* auch Ezn: *κ. ἐκτελοῦσαν* (»vollendend«) S 22v | *τὸ πρόστ.*] »das Wort« S **5** *ἀνάγκῃ*] »gleichbeschaffenen« Ezn | *τῷ πεπ.*] »den Befehlen des Schöpfers« Ezn **5f** *οὐδ' οὐ πότερον αὐτὸν* C **6** *παρὰ τὸ* zuerst D, vielleicht S: *παρ' ὃ* C D 2. Hd. | *καὶ εἰς ὃ γέγονεν ἐμποιεῖν* C **7** *οὐκ*] *οὔτε* C *οὕτω — ἐφύλαξαν* Z. 8 kürzer Ezn **7f** *ἀπόκ. αὐτοῖς* C **8** *ὑπόκειται* D 1. Hd. | *κρείττων* S: *κρεῖττον* C, *κρειττόνων* D | *ἄκ.* C 51v: *ἑκόντες* S D **8f** *ἄνθρωπον* D **9** *τὴν ᾧ* S] *τῶν ὧ* C: *τῷ νῷ* D | *προσέλαβεν γὰρ* C, *καὶ προσέλαβεν* D **10** *δουλαγωγεῖν* D | *καὶ οὐκ* oder *οὐ δὲ*? S | *οὐ τ. φ. ἀνάγκῃ* D **10f** *κρατ... ἀφ.* anders Ezn **11** *ὅπερ — κρείττονος* Z. 12 < Ezn | *αὐτῷ* < D | *τ. κρειττόνων*] *κρεῖττον ὧν* C | *κεχαρ.*: *αὐτεξούσιον εἶναι* D **12** *φημί* < S | *τι πλεῖον*] *πλείονα* D | *ὧν ἔχει* < D **12f** *ὅπερ αὐτῷ παρὰ τ. κρ.* C **13** *ἐκ τῆς — πεποιηκότος* Z. 14: »welche ihm für die Rechtschaffenheit verliehen wurde, sondern allein aus dem Gehorsam gewinnt er den Nutzen u. vom Ungehorsam den Schaden« Ezn | *ἀπαιτεῖ*: *ἔτι* D (*αἰτεῖ* vermutet Bh) **14** *οὕτω* < C | *τὸν ἄνθρ. γεγονέναι* C | *γεγονέναι*] »geschaffen worden« S **15** *τι* < D | *τ. στοιχ. ἤ*: »von den anderen Naturen« Ezn **16** *ὁμοίως*] *ὁμοίων* D: < Ezn | *δουλεύειν τῷ θ.* D **17** *ἂν ἦν*] *ἔσται ὁ ἄνθρωπως* D | *δημιουργοῦ*] »weder für das (Bl. 23), was er gut getan, Lob, noch« + S: bis *ὑπομένων* S. 188, 1 »ob er ihn bald zum Bösen und bald zum Guten gebrauchte, es käme ihm weder Tadel noch Lob zu« Ezn

τὴν ἐφ' οἷς οὐ καλῶς ἔπραξεν ἀλόγως μέμψιν ὑπομένων· τούτων
γὰρ αἴτιος ἦν ὁ χρώμενος. ἀλλ' οὐδὲ τὸ κρεῖττον ἄνθρωπος ἠπί-
στατο, μηδὲν ἕτερον εἰδώς, ἀλλ' ἐκεῖνο μόνον εἰς ὃ πέφυκεν εἶναι.
φημὶ τοιγαροῦν τὸν θεὸν οὕτω τὸν ἄνθρωπον τιμῆσαι προαιρού- 7
μενον καὶ τῶν κρειττόνων ἐπιστήμονα γίνεσθαι, τὴν ἐξουσίαν αὐτῷ
τοῦ δύνασθαι ποιεῖν ἃ βούλεται δεδωκέναι, καὶ τὴν ἐξουσίαν αὐτοῦ
εἰς κρεῖττον ⟨τρέπειν⟩ παραινεῖν, οὐκ ἀφαιρούμενον πάλιν τὸ αὐτεξού-
σιον, ἀλλὰ τὸ κρεῖττον μηνύειν θέλοντα. τὸ μὲν γὰρ δύνασθαι πάρ-
εστιν αὐτῷ, κἂν τὴν ἐντολὴν λαμβάνῃ, τὴν δὲ τοῦ δύνασθαι προ-
αίρεσιν εἰς τὸ κρεῖττον τρέπειν ὁ θεὸς παραινεῖ. ὥσπερ γὰρ πατὴρ 8
παιδὶ παραινεῖ, ἐξουσίαν ἔχοντι ἐκμανθάνειν τὰ μαθήματα καὶ ⟨μὴ
μανθάνειν⟩, μᾶλλον ἔχεσθαι τῶν μαθημάτων, ὅτι κρεῖττον τοῦτο
μηνύων, οὐ τὴν τοῦ δύνασθαι τοῦ παιδὸς ἐξουσίαν ἀφαιρεῖ, κἂν μὴ
ἑκὼν μανθάνειν βούληται, οὕτω μοι καὶ τὸν θεὸν οὐ δοκεῖ προτρέ-
ποντα τὸν ἄνθρωπον πείθεσθαι τοῖς προστάγμασιν ἀφαιρεῖν αὐτοῦ
τὴν ἐξουσίαν τῆς προαιρέσεως, τοῦ δύνασθαι καὶ μὴ ὑπακούειν τοῖς
προστάγμασιν. καὶ γὰρ τὴν ἀρχὴν τὸ οὕτως παραινεῖν ὅτι μὴ ἀφεῖ- 9
λεν τὴν ἐξουσίαν μηνύει. προστάττει δέ, ἵνα τῶν κρειττόνων ἄν-
θρωπος ἀπολαύειν δυνηθῇ· τοῦτο γὰρ ἕπεται τῷ πεισθῆναι τῷ τοῦ
θεοῦ προστάγματι. ὥστε οὐχ ἵνα τὴν ἐξουσίαν ἣν ἔδωκεν ἀφέλῃ
προστάττειν βούλεται, ἀλλ' ἵνα κρεῖττον δωρήσηται ὡς ἀξίῳ μειζό-
νων τυχεῖν, ἀνθ' ὧν ὑπήκουσεν τῷ θεῷ καὶ τὴν τοῦ μὴ ὑπακού-
ειν ἐξουσίαν ἔχων. . . .

S C D (bis Z. 6) Ezn

1 τὴν — ὑπομένων < D **1f** τούτων γὰρ] καὶ τούτων D **2** ἦν] ἂν εἴη S | οὐδὲ] οὐ übers. S | τὸ < D **3** μηδὲν ἕτερον] μὴ τὸν αἴτιον C | εἶναι < D **4** φημὶ verbindet S mit dem Vorhergehenden | φημὶ τοιγ. τ. θ.: »Aber Gott« Ezn **5** γενέσθαι D **6** τὸ δύνασθαι C | ποιήσειν D | βούλεσθαι C | δέδωκεν D: es endet D 168, 5 **7** τρέπειν (wie Z. 10 od. στρέφειν) + S Ezn | παραινεῖ C Ezn, παραινεῖν S | οὐκ — ὁ θ. παραινεῖ Z. 10 < Ezn | ἀφερόμενον C **8** μηνῦσαι C **9** κἂν] καὶ C | λαμβάνει C | τοῦ δύνασθαι < S **10** εἰς C 52 **11f** μὴ μανθάνειν + S **12** τοῦτο < S (od. vjaštee aus vjaštee se) **13** οὐ τὴν — βούληται Z. 14: »da er weiß, daß er fortzuschreiten vermag, das Studium fordert, welchem er übergeben wurde« Ezn | τὴν . . ἐξουσίαν < S **15** τὸν ἄνθρωπον < S | προστ.] πράγμασιν C **15f** αὐτοῦ ἀφαιρεῖν (23^{v}) αὐτῷ καὶ τὴν ἐξουσίαν S **17** πράγμασιν C | καὶ γὰρ — μηνύει Z. 18 < Ezn | καὶ γὰρ τ. ἀρχὴν] ⟨i⟩ isprjva bo S | τὸ οὕτως S Jh: τοῦ οὕτως C | ὅτι] ὅτι γὰρ od. ὥσπερ γὰρ S **18** ἵνα — ἀλλ' Z. 21: »daß er das Gute begehre« Ezn **19** τὸ πεισθῆναι C

Denn nicht unvernünftig wollte Gott so die Gabe geben, nämlich 10
die ewige Unverweslichkeit. Unvernünftig aber wäre sie ungerecht gegeben; sie wäre aber nicht gerecht gegeben, wenn nicht zu diesem beiden er die Macht empfangen hätte, sowohl zu gehorchen dem, was Gott befiehlt, ebenso auch, wenn er nicht will. Denn das Gerechte wird gegeben nach der Würdigkeit dessen, was jemand getan. Was wäre dann für ein Unterschied der Handlung, wenn nicht eines jeden von beiden Macht hätte der Mensch.

XVII. *Αὐτεξούσιον δέ φημι γενονέναι τὸν ἄνθρωπον· οὐχ ὡς προϋποκειμένου τινὸς ἤδη κακοῦ, οὗ τὴν ἐξουσίαν εἰ βούλοιτο τοῦ ἑλέσθαι, ὁ ἄνθρωπος ἐλάμβανεν, ἀλλὰ τὴν τοῦ ὑπακούειν τῷ θεῷ καὶ μὴ ὑπακούειν αἰτίαν μόνην. τοῦτο γὰρ τὸ αὐτεξούσιον ἐβούλετο.* 2
καὶ γενόμενος ὁ ἄνθρωπος ἐντολὴν λαμβάνει παρὰ τοῦ θεοῦ, καὶ ἐντεῦθεν ἤδη τὸ κακὸν ἄρχεται· οὐ γὰρ πείθεται τῷ θείῳ προστάγματι. καὶ τοῦτο καὶ μόνον ἦν τὸ κακόν, ἡ παρακοή, ἥτις τοῦ εἶναι ἤρξατο. οὐδὲ γὰρ ἀγένητον ταύτην τις εἰπεῖν ἔχει, τοῦ ποιήσαντος αὐτὴν ὄντος γενητοῦ. πάντως δὲ πόθεν τοῦτο τὸ παρακοῦ- 3
σαι ζητήσεις. ἀλλὰ κεῖται ⟨τοῦτο⟩ σαφῶς ἐν ⟨τινι⟩ θείᾳ γραφῇ.

1 vgl. De res. II, 5, 2. De vita 2, 5 — **3** De res. II, 36, 2 — **15** De autex. 18, 11. De res. I, 38, 4 — **16** Theoph. ad Autol. II, 25. Iren. Adv. haer. IV, 39, 1. V, 23, 1

S C Ph (Z. 9—16) Ezn

1 »Denn nicht — Mensch« Z. 8 < C | statt »unvernünftig« beidemale »umsonst« Ezn **2** »ungerecht — wenn« Z. 3: »sie einem solchen zu geben, welcher« Ezn **5** »Denn«: »sondern« Ezn **7** »Unterschied«: »Auswahl« Ezn **8** »Mensch«: »zu gehorchen oder nicht zu gehorchen« + Ezn **9** *Αὐτεξούσιον — εἶναι ἤρξατο* Z. 16 Ph 307b, 37—308a, 4; vorangeht bei Ph *ὅτι τῇ φύσει κακὸν οὐδέν ἐστιν, ἀλλὰ τῇ χρήσει γίνεται κακὰ τὰ κακά* | *Αὐτεξ. — ἄνθρωπον*] *ὅτι αὐτεξούσιόν φησιν γεγονέναι φημὶ τὸν ἄνθρωπον* Ph: < S | *τὸν ἄνθρωπον γεγονέναι* C | *ἀνθρ.*] »das Gute zu tun oder auf das Böse zu verfallen« + Ezn I 712f **10** *ἐξουσίαν* S 24 **10f** *εἰ βούλ. τοῦ ἑλέσθαι* S Ph[b]: *τοῦ ἑλ., εἰ βούλ.* C Ph[a] **11** *ὁ* < Ph | *ἔλαβεν ἄν* S | *τῷ — ὑπακούειν* Z. 12 < Ph[b] | *τῷ* < C **12** *αἰτίαν — ἐβούλετο* frei bei Ezn | *αἴτιον μόνον· ἦν* Ph: *αἴτιον μόνον* viell. S (*μόνον* S) | *ἠβούλετο* C: *τότε* + Ph **13** *λαμβ.* C 52v **14** *ἤδη* < S **15** *καὶ τοῦτο — ἤρξατο* Z. 16 < Ezn | *καὶ μόνον*] »nur allein« »nur das einzige« S | *μόνον ἦν*] *μόνην* C **16** *ἤρξατο*] es endet Ph | *οὐδὲ γὰρ — ἄνθρωπος* S. 190, 3 anders Ezn | *οὐδὲ — ἔχει*] »Denn niemand kann [sein] sagen, daß es nicht geschaffen ist« S | *γὰρ* < C **17** *τοῦτο συνέβη, προσεγένετο* od. ähnlich S **18** *ζητήσεις*] »Untersuchung, woher dem Menschen das Böse widerfuhr« mit roter Schrift + S | *κεῖται*] *τοῦτο* + S | *ἔν τινι* S: *ἐν τῇ* C

ὅθεν οὐδὲ τοιοῦτον τὸν ἄνθρωπον πρὸς τοῦ θεοῦ γεγονέναι φημί,
κατὰ δὲ τήν τινος διδασκαλίαν τοῦτο πεπονθέναι λέγω· οὐδὲ γὰρ τοι-
αύτην φύσιν εἰληφὼς ὁ ἄνθρωπος. εἰ γὰρ οὕτως εἶχεν, οὐκ ἂν
αὐτῷ κατὰ διδασκαλίαν τοῦτο προσεγένετο, τῆς φύσεως αὐτῆς οὕτως
ἐχούσης. λέγει δέ τις θεία φωνὴ μεμαθηκέναι τὸν ἄνθρωπον τὰ 4
πονηρά· διδάσκεσθαι οὖν φημι τὸ παρακούειν θεοῦ (τοῦτο γὰρ καὶ
μόνον ἐστὶ τὸ κακόν, ὃ παρὰ τὴν τοῦ θεοῦ προαίρεσιν γίνεται). οὐ γὰρ
⟨δὴ⟩ καθ᾽ ἑαυτὸν τὸ πονηρὸν ⟨ὁ⟩ ἄνθρωπος διδάσκεται. ὁ διδάσκων
τοίνυν τὸ κακόν ἐστιν ὁ δράκων, von Gott selbst geschaffen. Sie (die
Schlange) lehrt aber den Menschen, indem sie ihn abwendig machen will
von dem Höchsten. Wenn du aber auch die Ursache wissen willst, Neid 5
in betreff des Menschen hat sie. Wenn du aber auch nachforschest,
woher der Neid: deshalb, weil sie nicht so geehrt ward. Denn allein
der Mensch hat nach dem Bild und der Ähnlichkeit Gottes zu sein
empfangen. Wenn du aber deshalb sagst, daß Gott sei der Urheber
des Bösen, so entfällst du von dem vernünftigen Gedanken. Denn 6
wenn er jenem weggenommen, was er hatte, und es dem Menschen
gegeben hätte, so wäre er in Wahrheit schuldig des Bösen. Wenn
er aber jenen erhielt, wie er war, aber den Menschen so machen
wollte, ist jener schuldig, der neidet. Denn wenn jemand, der zwei
Sklaven hat, den einen in der Knechtschaft erhält, den andern aber an
Sohnesstatt macht, jener aber, neidisch geworden, den so vom Herrn
Geehrten tötet, wird etwa der Herr schuld sein an jenem bösen An-

5 Jerem. 13, 23 — 11 Weish. Sal. 2, 24; vgl. De autex. 18, 8. 19, 3. 4 S. 194, 4. 196, 9. 13. De res. I, 36, 2f. Iren. Adv. haer. IV, 40, 3. Tert. De pat. 5. Adv. Marc. II, 10 — 14 Gen. 1, 27

S C Ezn. — 11 vgl. Athan. Adv. Apoll. 1, 15. Basil. PGr. 31 S. 348 A. Greg. Nyss. Orat. catech. 6. Greg. Naz. Orat. 38, 12. Chrys. PGr. 49, 260

2 πεπονθέναι] »er empfangen habe« übers. S | οὐδὲ] οὐ S 3 εἴληφεν ἂν viell. S | εἰ γ. οὕτ. εἶχεν: »Wenn der Mensch eine solche Natur erhalten hätte« Ezn | ἂν εἶχεν las schwerl. S 4 τῆς — ἐχούσης Z. 5: »sondern von der Natur des Geschöpfes« Ezn 5 τὸν ἄνθρ. — θεοῦ Z. 6] anders Ezn 6f καὶ μόνον] »allein« »das einzige« S 7 οὐ γὰρ — Höchsten« Z. 11 frei wiedergegeben bei Ezn 8 δὴ Md: ἂν C, ὢν S | ἑαυτὸ C | τὸ πον.] πονηρὸς S: viell. (ὢν) πονηρὸς τὸ πονηρὸν Md | ὁ + Bo 9 δράκων] καὶ τὰ ἑξῆς + C u. endet 11 statt »Wenn du« usw. stets »Wenn sie« usw. Ezn 17 »was er hatte«: »etwas« Ezn 18 »er«: »der Geber« Ezn 22 »den — tötet« Z. 23: »gegen den andern sich erhebt und ihn tötet« Ezn 23 »Geehrten« S 25

schlag, während er ihm doch nichts genommen, nichts von jenem diesem gegeben?

XVIII. Aber auch darüber hast du zu fragen (oder »wirst Du fragen«), woher, wenn niemand böse war, der Schlange, welche man Teufel nennt, die Kenntnis des Bösen. Entgegen wird aber dies gut gesagt, daß der Teufel das als böse erkannte, Gotte ungehorsam zu
sein, daher er auch den Menschen dazu anreizte. Denn wenn ein 2
Feind die Feindschaft verbirgt, heimlich mit Bösem umgeben wollend, jedoch nicht kennend die Weise des Bösen, auf welche er imstande sein wird, das zu tun, was er sinnt, indem er einen der Heilkunst Kundigen fragt, der dem Nächsten kund getan hat — nämlich jenem, dem dieser (sein Feind) Schaden antun wollte — diejenige Weise, auf welche er imstande sein wird, gesund zu sein; sei es, daß er eine Zeit bestimmt hat, in welcher allein der Speise zu gebrauchen, oder das
Meiden vieler Speisen oder nur diese Speise meidend; jener aber so- 3
fort, sobald er es gehört, nachdem er wie mit Freundschaft gekommen und den Arzt verleumdet, als der Schädliches ihm befohlen, heißt ihn wiederum das Entgegengesetzte von dem tun, was jener (der Heilkundige) befohlen, und so vertrauensvoll machend bereitete er Schaden dem Menschen, nicht vor diesem die Weise des Bösen kennend, sondern von dem Befehl des Arztes es lernend.

So verstehe mir auch den Teufel, daß er zuerst eifersüchtig war, 4
ferner alsdann, daß er nicht kannte die Weise, wie Böses zu tun. Denn nicht war zuvor Böses, von dem er hätte die Kenntnis nehmen können. Er wußte aber, daß von Gott ein Gesetz dem Menschen gegeben, welches

S Ezn

2 »gegeben«: »Frage, woher dem Teufel die Kenntnis (statt diavolŭ uvěděnie l. diavolu věděnie) des Bösen wird« + S **4f** »welche ihr Satan nennt« Ezn **5** »Entgegen — gesagt« Z. 6: »Wir sagen« Ezn **8** »mit B. umg. wollend«: »schaden will« Ezn **9** »auf — meidend Z. 15: »und sich hinundhergehend umhertreibt, die Mittel ausfindig zu machen, dann aber die Zeit findet, da einer der Ärzte seinem Feinde den Auftrag gibt, sich diesem nicht zu nahen und von jenen Speisen nicht zu kosten, wodurch er zur Gesundheit gelangen könnte« Ezn **15** »diese« S 25^{v} | »meidend« *φεύγοντα*: viell. *φευκτέον* **17** »als d. Schädl. ihm bef.«: »das ihm als nützlich Verordnete als schädlich darstellt« Ezn **19** »so vertr. machend«: »hierdurch« Ezn **21** »es lernend«: »die Mittel gefunden hat und ihm schädlich geworden ist« Ezn **22** »zuerst — alsdann, daß er«: »den ersterschaffenen Menschen beneidete und« Ezn **25** »Er wußte aber«: »Als er aber hörte« Ezn

nicht gestattete Speise zu essen von einem gewissen Baum — wie mir scheint, nicht wie wenn der Baum den Tod enthielte, sondern wie als den Menschen nicht dienlich zur Speise erkannt habend —; sei es, weil die Pflanze den Tod gab, und deshalb der Mensch verhindert ward, von ihm zu nehmen, von welchem der Mensch auch zu sterben schien, sei es wiederum, daß, Gotte ungehorsam zu sein, Ursache des Todes dem Menschen, als der das getan, was Gott verboten. Er überredete 5
den Menschen zu übertreten das Gebot Gottes, noch nicht wissend, welches ihr Böses ist; als er aber hernach Gott den Menschen tadelnd in betreff dessen, daß er sein Gebot übertreten, wahrnahm, und den den Lohn der Verurteilung Empfangenden, da erkannte er, wie das Böse ist, nicht aus einer früheren Substanz, sondern von der Drohung Gottes.

Wie wir nun einen Arzt nicht tadeln, welcher angesagt, auf welche 6
Weise ein Mensch gesund sein könne, wenn auch vielmehr der Feind früher nicht wußte, auf welche Weise möglich sei, jenem Schaden zu tun, sondern von der Mahnung des Arztes es lernte. Denn nicht gebührte es dem Kundigen, das Geeignete (συμφέρον?) zu ver-

S Ezn

1 »von einer todbringenden Frucht« Ezn und + »da legte er diese dem Menschen vor« **1f** »wie mir scheint — zu sterben schien« (»und — nehmen« Z. 4f auch bei Ezn) Z. 5: »nicht als ob sie schädlich gewesen wäre für die Nahrung des Menschen oder von Natur eine todbringende Pflanze« richtig Ezn **6** »des Todes« S 26 **7** »als der — verboten«: »wie einem Verbrecher, welcher den Befehl des Befehlgebers übertritt, der ihm aufgetragen wurde« Ezn | »Er«: »der Feind« Ezn **8f** »noch nicht w., w. i. B. ist«: »Denn nicht etwa mit Gewißheit wußte er, daß er dadurch etwas ihm Schädliches tun könnte, sondern im Zweifel und im Unklaren sich annähernd, ob es gelingen werde oder nicht gelingen werde« Ezn **10** »und den — Empfangenden« Z. 11 und (Z. 11f) »wie das Böse — Drohung Gottes« Z. 13: »daß seine Gebote ihm den Tod bewirkten und daß mit Recht er und der Mensch bestraft worden seien, welchen er zum Ungehorsam verleitet hatte, zu kosten von dem Baum, welcher nicht von Natur todbringend war, sondern erst durch die Androhungen Gottes die Ursache solcher Dinge geworden ist« Ezn **11f** vielleicht »nicht aus einer früheren . . erkannte er da, wie das Böse ist« **15** »wenn auch — lernte« Z. 17: »während dieser, die Befehle des Arztes beiseite lassend, dem Feinde folgte, welcher ihm schädliche Ratschläge gab, wodurch die Ursache des Schadens nicht vom Arzte, welcher ihm schon vorher es vorausgesagt hat, zu verstehen ist, sondern vom Feind, welcher vom Gebote des Arztes das ihm Schädliche erfand« Ezn **17f** »Denn nicht — gestehend S. 193, 7 < Ezn

bergen, denn ohne zu wissen hätte jener auch dies vielleicht gegeben, was er der Weisung des Arztes entnahm, und wäre schuldig des von hier etwas Böses Empfangens, obschon alsdann nicht wissend, daß jener Leiden empfängt, so daß er nicht Strafe empfangen wird; und dem Feinde zwar wäre der Anschlag zugetroffen, das Gericht aber konnte er nicht empfangen wegen unvernünftiger Feindschaft, nicht die Feindschaft gestehend. Auf die gleiche Weise sagen wir, daß, 7
wenn auch durchaus der Teufel Feind der Menschen geworden war, er noch nicht Kenntnis des Bösen hatte, sondern aus dem Gebot (es) erkannte, als Gott bedräute, dem Menschen kund tuend, daß er, wenn er gegen seinen Willen von dem Baum essen werde, den Tod haben werde als Strafe. Denn wenn er nicht dem Menschen zuvor kund getan, daß er noch nicht will, daß er esse vom Baum, so hätte er vielleicht ganz unwissend gegessen und hätte ein Ende gehabt auch des Lebens, sei es wie noch nicht imstande zu ertragen die Frucht des Baumes — wie auch nicht ein Kind, noch mit Milch genährt, feste Speise empfangen kann — sei es wieder gegen den Willen Gottes vom Baum genommen habend; und wären zwar die Anschläge der Schlange

11 Gen. 2, 17 — **16** Theoph. Ad Autol. II, 25. Iren. Adv. haer. IV, 38, 1 S Ezn — **16** vgl. Prokop. PGr 87, 1 S. 164 B. Greg. Naz. Or. 38, 12

3 »obschon« iždе: »welcher« iže HSS **7** »Auf die« S 26^{v} **10** »als Gott — kund tuend«: »wollte er dem Menschen schaden« Ezn **12** »er«: »Gott« Ezn **14** »und hätte — Baumes« Z. 16: »so wäre ihm die Todesstrafe nicht zuteil geworden; weil er aus Unkenntnis gegessen hätte oder aus Unenthaltsamkeit von der Speise des Baumes, so wäre er keiner Strafe schuldig gewesen« Ezn **16** »wie auch — kann« Z. 17: »Denn auch ein Säugling, welcher nach einer andern Speise verlangt, ist nicht strafbar, sondern bemitleidenswert, weil er beim Mangel an Milch sich hierzu verleiten ließ« Ezn | Prok.: *ὁ δὲ Ἀδὰμ νήπιος ἦν· στερεὰ γὰρ τροφὴ τοῖς νεωστὶ τεχθεῖσιν ἀνάρμοστος.* Theoph. S. 125 *καὶ γὰρ νῦν ἐπὰν γεννηθῇ παιδίον, οὐκ ἤδη δύναται ἄρτον ἐσθίειν, ἀλλὰ πρῶτον γάλακτι ἀνατρέφεται, ἔπειτα κατὰ πρόβασιν τῆς ἡλικίας καὶ ἐπὶ τὴν στερεὰν τροφὴν ἔρχεται. οὕτως ἂν γεγόνει καὶ τῷ Ἀδάμ.* Iren. sicut infans solidum cibum adhuc accipere non potest, erat *ὁ ἄνθρωπος ἀδύνατος λαβεῖν αὐτὸ* (scil. *τὸ τέλειον*)· *νήπιος γὰρ ἦν.* Greg. or. 38, 12 *τὸ ξύλον τῆς γνώσεως . . καλὸν μὲν εὐκαίρως μεταλαμβανόμενον . . οὐ καλὸν δὲ τοῖς ἁπλουστέροις ἔτι . ., ὥσπερ οὐδὲ τροφὴ τελεία λυσιτελὴς τοῖς ἁπαλοῖς ἔτι* **17** »sei es — habend« Z. 18 < Ezn **18** »und wären — würdig ist« S. 194, 3: »Dagegen wurde die Schlange, welche der Satan ist, mit Recht bestraft, wegen der unversöhnlichen Feindschaft, welche sie gegen den Menschen hatte« Ezn: mit S D^{r} IV, 11 non est iusti iudicii ex praescientia damnari aliquid quod re et opere non sit admissum

in Erfüllung gegangen, nicht aber schiene sie nach Billigkeit Gericht zu empfangen wegen unvernünftiger Feindschaft gegen den Menschen, da sie, keinerlei Tat gewagt habend, ⟨nicht⟩ klar der Strafe würdig wäre.

Τὴν μὲν οὖν ἀρχὴν τοῦ κακοῦ τὸν φθόνον εἶπον ἔγωγε, τὸν δὲ 8
φθόνον ἐκ τοῦ κρείττονι τιμῇ κατηξιῶσθαι τὸν ἄνθρωπον πρὸς τοῦ θεοῦ· τὸ δὲ κακὸν ἡ παρακοὴ ἐκ τοῦ προστίμῳ περιπεσεῖν τὸν ἄνθρωπον ὑπερβάντα τὴν τοῦ θεοῦ ἐντολήν. . . πολλάκις εἰ καὶ τὰ μάλιστα τὸ γινόμενον τῇ φύσει φαῦλον οὐκ ἔστιν, ἀλλά γε δὴ διὰ τὸ μὴ βούλεσθαι τὸν θεὸν γίνεσθαι αὐτό . . σαφῶς . . ⟨τοῦτο⟩ ὑπάρχειν κακόν. ἦν ⟨ποτὲ γὰρ⟩ καιρός, ὅτε προσέταξεν ὁ θεὸς τῷ πρώτῳ 9
λαῷ εἰς τὴν τῆς ἐπαγγελίας εἰσάγειν γῆν, καὶ τότε μὲν οὐκ ἐπείσθη τῷ θείῳ προστάγματι οὐδὲ τῆς ἐπαγγελίας ἀπολαύειν ἤθελεν· ὕστερον δ' αὖ πάλιν ἐπέχοντος τοῦ θεοῦ τὴν εἴσοδον τὴν ἐκεῖ ἔλαττον ἐφρόντισεν παρακούειν τοῦ θεοῦ δεδιδαγμένος καὶ παρὰ τὴν θείαν βουλὴν εἰσελθὼν δικαίαν ἀπητήθη τιμωρίαν. Ebenso ⟨sagen wir⟩, daß wenn auch durchaus dies seiner Substanz nach nicht böse ist, ⟨es böse sei,⟩ weil Gott nicht will, daß es geschehe, und daß die Menschen gelehrt werden, es zu tun.

Aber nun zu sagen, daß der Teufel sofort, nachdem er geworden, 10
von Gott wisse, daß das Böse Gotte ungehorsam zu sein, daß

4 S. zu De autex. 17, 5 S. 190, 11. De res. I, 36, 2. 3 — 6 Iren. Adv. haer. IV, 39, 1

S C (von Z. 4 an) D^{r} (bis Z. 3, s. zu S. 193, 18) Ezn

4 C in C 236^{r} und R 222^{r} (Holl 196). Lemma C *ἐκ τοῦ αὐτοῦ* (vorausgeht De autex. 13, 1—5), R *τοῦ αὐτοῦ* (vorausgeht De resurr. I, 38, 3. 4) | *εἶπον ἔγωγε*: »bezeichnen wir« Ezn **6** »*τὸ δὲ — παρακοή*«: »und das Böse vom Ungehorsam des Menschen« Ezn | *ἐκ τοῦ — ἐντολήν* Z. 7: »denn Gott hat den Menschen so sehr geehrt, dieser aber war ungehorsam und trat das Gebot mit Füßen« Ezn | *ἐκ τοῦ — ὑπερβάντα* Z. 7 < C^{r} | *προστ. περιπ.*] *πρὸς διαθήκην προσπεσεῖν* (*εἰσπεσεῖν*)? »in das Testament gefallen« S **7** *ὑπερβάντα* S Md: *ὑπερθέντα* C | *τῆς τ. θ. ἐντολῆς* C^{r} | . .] »daher auch« S 27 | *πολλάκις — μάλιστα . . ἔστιν* Z. 8: »Darum finden wir alles das« Ezn **9** *σαφῶς — κακόν* Z. 10] »Wenn aber nun man beistimmen muß, ⟨Böses⟩ zu tun sei nur das Gotte ungehorsam zu sein, so deutlich gelernt habend, dies sei böse« S | *σαφῶς* < Ezn | *ὑπάρχει* C Ezn **10** »*ἦν* — zu tun« Z. 18 < Ezn | *ποτε γὰρ* + S **19** »Daß nicht (< S^{b}) böse zu sagen, der Teufel kenne das Böse, Gotte ungehorsam zu sein« vor» Aber nun« + mit roter Schrift S **20** »von Gott wisse« S Ezn: viell. (»geworden) von Gott, wisse« | »das — daß Gotte» Z. 20f < Ezn

Gotte ungehorsam sein böse, nicht gut, scheint mir zu sein. Denn nicht
unvernünftig ward er von Gott, so daß er nicht unbewußt war, daß nicht
gut ist, wider den Willen Gottes etwas zu tun. Denn deshalb sage ich, 11
werde er mit Recht gepeinigt, weil, vernünftig von Gott geschaffen und
das Wissen besitzend, daß das Böse ist, sich dem Willen Gottes zu
widersetzen, er wagte dieses zu tun. Das Böse aber nenne ich den
Ungehorsam; nicht als ob ich sagte, irgend ein zuvor seiendes Element
habe in Kenntnis der Teufel, sondern als gewollt habend, daß etwas
von dem Accidierenden geschehe.

Ich sage daher, daß ⟨auch⟩ der Mensch mit Recht Strafe empfange 12
für das, was er tut, denn mit eigenem Willen gibt er sich zum Lernen,
er steht aber ab vom Lernen dann, wenn er selbst will. Denn er hat
die Macht zu wollen und nicht zu wollen. Es folgt aber, daß er auch
tun kann, was er will.

XIX. ⟨Frage.⟩ Und da nun, o Freund, du sagst, daß Gott nicht
der Schöpfer des Bösen sei, sagst aber, daß es getan wird gemäß der
Wirkung des Teufels von den ihm Folge Leistenden, die sich jenes
Willen hingegeben haben; daher, sagst du, würden sie auch mit Recht
gestraft, da sie, obwohl vermögend seinen Willen zurückzuweisen, nicht
wollen; so will ich dich über ihn, den Teufel selbst, fragen. —
Hat Gott ihn so geschaffen, oder hat er sich selbst zum Bösen gewandt, nachdem er zuvor nicht so gewesen? — Wenn er aber nun so 2

S Ezn — **6** vgl. Joh. Dam. De orthod. fide IV, 21

1 »scheint mir« < Ezn **2** »nicht zu« S 27v | »daß nicht — tun« Z. 3: »daß das, was dem Willen Gottes gemäß geschieht, gut ist, und was außerhalb seines Willens ist, böse ist« Ezn **4** »weil«: »denn er weiß das Gute und tut es nicht, und er ist des Bösen kundig und meidet es nicht. Und nicht als böse und als Quäler hat ihn Gott erschaffen, und nicht als Versucher, daß er die Gerechten durch ihn prüfend ausscheide, und nicht wird er selbst aus sich als böse befunden und nicht als unerschaffen und als Widersacher Gottes, sondern« Ezn | Joh. Dam. *αὐτεξούσιος ὡς λογικός, ἑκουσίως τε τῆς κατὰ φύσιν ἀρετῆς ἀπεφοίτησεν* **6** »er wagte dies zu tun«: »und an das, wovon er wußte, daß es böse sei, hat er sich gewagt« Ezn **8** »als — geschehe«: »als ein von den Zufällen des Wollenden Gewordenes« Ezn **10** »auch« + Ezn **15** »Du sagst«: »sagen sie« Ezn **17** »die — haben« Z. 18: »und betrogenen Menschen« Ezn **19** »obwohl — zurückzuweisen«: »denn sie hätten das Böse abschneiden und entfernen können« Ezn | »s. Willen« S 28 **21** »Zu denen, die sagen: Hat Gott den Teufel böse geschaffen, oder hat er sich selbst verkehrt zum Nichtnatürlichen (nicht von Natur Eignenden)« vor »Hat« + rot S

war von Gott, so gebührte es ihm nicht, Strafe zu empfangen, da er
sich in der Natur bewahrte, wie ihn Gott erschaffen. *τοὺς ⟨γὰρ⟩ παρὰ
τὴν προαίρεσιν τοῦ θεοῦ πράττοντάς τι δικαίως . . κρίνεσθαί φαμεν
ὅτι μὴ ἔμειναν τοιοῦτοι, ὁποίους ἤθελεν ὁ θεὸς ⟨εἶναι⟩.* Wenn 3
aber von Gott jemand gut geworden ist, er jedoch seinen Willen auf
das Böse verkehrte, nachdem er das Bessere gelassen, so empfange er
mit Recht Strafe in betreff dessen, was er gewagt zu tun. Denn daß
er nicht so von Gott geworden, sagte ich oben, durch ein Wort gesagt
habend, daß ihm Neid die Ursache einer solchen Wahl war.
⟨Antw.⟩ Und da du wiederum bittest zu sprechen, beginne ich die 4
Rede. Ich sage, daß der Teufel nicht von Natur ein von Gott Abspenstiger
war, sondern eine gewisse zum Besseren dienende Kraft. Da er aber
neidisch geworden auf den Menschen, sage ich, daß er durch seine
eigene Wahl Teufel geworden sei; denn verlassend den Gehorsam

2 vgl. Athenag. Suppl. 24 S. 32, 12ff Schwartz — **8** De autex. 18, 8 S. 194, 4ff

S C (Z. 2f) Ezn — **1** vgl. Basil., Quod deus non est auctor malorum 8. Didymus PGr 39 Sp. 1100. Theodoret Epit. div. decret. 8 PGr 83, 477 — **11** Chrysost. Hom. de diab. tent. PG 49, 260

2 »erschaffen«: »und wer nicht mit Willen etwas tut, der braucht dafür nicht Strafe zu erleiden« + Ezn | Theodor. *ἀγαθὸς δημιουργηθεὶς ὁ διάβολος, ἑκὼν εἰς πονηρίαν ἀπέκλινεν. ἀρκεῖ δὲ καὶ ἡ ἀπειληθεῖσα κόλασις αὐτῷ δεῖξαι τὸ τῆς κακίας αὐθαίρετον· οὐ γάρ ἐστιν ἴδιον δικαίου θεοῦ, κολάσαι τὸν ἀνάγκῃ γενόμενον πονηρόν.* Basil. *πονηρὸς ὁ διάβολος, ἐκ προαιρέσεως ἔχων τὴν πονηρίαν, οὐ φύσις ἀντικειμένη τῷ ἀγαθῷ. . . οὐκ ἐχθρὸς τοίνυν ἡμῖν κατεσκευάσθη, ἀλλ' ἐκ ζηλοτυπίας ἡμῖν εἰς ἔχθραν ἀντικατέστη* | *τοὺς — θεός* Z. 4 C in C Bl. 135r (Holl 196). Lemma *ἐκ τοῦ αὐτοῦ* (nach De autex. 18, 8. 9) | *τοὺς — φαμεν* Z. 3: »aber wer mit Willen zu handeln vermag und eine Handlung der Schlechtigkeit verrichtet, der wird mit Recht gestraft« Ezn | *γὰρ* + S **3** *δικαίως*: etwa *ζημιωθῆναι καὶ* + S **4** *ὅτι — εἶναι*: »denn er blieb nicht in dem, was Gott will« Ezn | *εἶναι* + S **5** »er jedoch«: »und er selbst aus sich« Ezn **8** »er nicht so«: »der Satan nicht als Satan« Ezn | »sagte ich oben«: »wir wissen« Ezn | »durch e. Wort — Abspenstiger war Z. 11f: »sondern den Namen Satan erhielt er vom Abweichen als seinen Namen« Ezn (»denn Satan heißt in der Sprache der Hebräer und Syrer der Abgewichene«) + Ezn **11** Chrys. *ἡ πονηρία ἐπὶ τοῦ διαβόλου οὐκ ἐξ ἀρχῆς ἦν, ἀλλὰ μετὰ ταῦτα ἐπεγένετο, διὸ καὶ ἀποστάτης λέγεται* **12** »gewisse z. Bess. dienende«: »das Gute kennende« Ezn und + »wurde von Gott geschaffen« | »Kraft« S 28v **14** »Teufel«: »sein Einflüsterer« Ezn

Gottes, fing er an ungehorsam zu sein und fing an zu lehren Gotte Widersprechendes, nachdem er verlassen das Bessere und sozusagen ein Deserteur von Gott geworden. Es gibt mir aber Zeugnis, der ich 5
so rede, ein heiliges Wort, einen Deserteur und eine Schlange ihn nennend, indem es spricht: »durch den Befehl aber tötete er die abgefallene Schlange«. Denn es war in Wahrheit das Wort Gottes den Teufel tötend, da er ihn zu untertreten die Macht den irdischen Menschen gab. Denn nicht hätte ihn einen Abgefallenen die heilige Schrift genannt, wenn er ein solcher geblieben wäre, wie er von Gott geschaffen war, und nicht verlassend, was er war, zu dem, was er nicht war, übergegangen wäre. Denn der Name Abgefallener zeigt an, daß er nicht dasselbe jetzt ist, was er zuvor war. Dadurch zeigt es sich auch, 6
daß er nicht ungeschaffen ist. Denn wenn er ungeschaffen wäre, so wäre er nicht abgefallen von seiner Natur. Wenn ich aber auch einräume, daß dies möglich sei, muß man ⟨doch⟩, da jetzt der Teufel böse ist, sagen, daß einst eine Zeit war, wo der Teufel nicht böse war; also aber auch, daß sich als nicht substantiell das Böse erweist. Denn dieselbe Natur (»Substanz«?), da sie bleibt, erleidet nicht, bald böse zu sein, bald wiederum gut.

3 Slav. Henochb. 31, 4. Theoph. Ad Autol. II, 28 S. 136, 17 Otto. Iren. Adv. haer. V, 21, 2. 3 — **5** Jes. 27, 1 — **7** Gen. 3, 15. Röm. 16, 20

S Ezn — **3** Pseudoign. Ad Phil. 11 S. 226, 3 Zahn — **5f** Pseudoignat. Ad Phil. 11. 12 S. 224, 30. 226, 14ff Zahn

1 »die Menschen zu lehren« Ezn **1f** »Gotte Widerspr.«: »Gottes Geboten sich zu widersetzen« Ezn **2** »nachdem — geworden« Z. 3: »und wie ein Abtrünniger fiel er ab, und wendete sich von Gott ab« Ezn **3f** Theoph. *δαίμων δὲ καὶ δράκων καλεῖται διὰ τὸ ἀποδεδρακέναι αὐτὸν ἀπὸ τοῦ θεοῦ* Iren. V, 21, 2 Satana . . apostatam significat. V, 21, 3 fugitivum eum . . et apostatam Dei ostendens | Pseudoign. *δοῦλος δραπέτης* **5** »indem es spricht« < Ezn **5f** Pseudoign. *ὁ δράκων ὁ ἀποστάτης ὁ σκολιὸς ὄφις ὁ τοῦ θεοῦ ἀποστάς* u. c. 12 *σὺ ἀποστάτης γέγονας* **7** »den ird. Menschen« < Ezn **8** »Denn«: »Also einen Abtrünnigen nennt ihn« Ezn **10** »und nicht — zuvor war« Z. 12: »denn wer abtrünnig wird, der verläßt seine Lage« Ezn **11** »Denn der Name Rebell« otmětnoje bo imja: otmêtno obo (oboe B) imja **14** »Wenn ich aber — Böse erweist« Z. 17 < Ezn **15** »muß man« S 29 **17** »substantiell« »von Natur« | »Denn — erleidet nicht« Z. 18: »denn es ist keiner Natur möglich, ohne ihren Willen« Ezn **18** »Substanz« »Natur«

⟨Frage.⟩ Wenn aber nun auch der Teufel geschaffen war, doch nicht
so von Gott geschaffen, sondern er sich selbst verkehrte zum Schlimmeren
vom Besseren, das heißt, vom Gehorsam zum Ungehorsam, sage, ob 7
Gott nicht gewußt habe, daß er ein solcher werden würde, und deshalb
ihn schuf, oder indem er Kenntnis dessen, was er werden würde, hatte?
Denn wenn er zuvor wußte, welche Schuld werde der Teufel haben?
Wenn er aber nicht kannte den Abfall des Teufels vom Größeren, wird
er unschuldig sein, aber geringer als die heidnischen Wahrsager.

Antw. Daß irgendein Nichtwissen bei Gott ist, das zu sagen scheint 8
mir ungeziemend zu sein; denn fremd ist dies der göttlichen Natur. Aber
daß wiederum, wenn er, Kenntnis des Zukünftigen habend, den Teufel
geschaffen, er schuldig ist am Bösen, ebenso auch sage ich, daß dieses
ungeziemend sei.

Ich sage aber gleichwohl die Ursache aus, wegen welcher Gott, 9
das Zukünftige vorauswissend, diesen geschaffen; ich sage aber nun dies,
daß Gott, guten Wesens seiend, nicht wollte, daß sein Rechttun verborgen
bleibe und er deshalb nicht bekannt werde. Deshalb hat —
auch voraus wissend, daß der Teufel abfallen werde, wie die Menschen
sündigen machen und übertreten sein Gebot —, damit vielmehr der freie
Wille dem Menschen sich zeige, Gott ihn geschaffen, damit das Über-

3 De sanguis. 3

S Ezn

1 »Wenn aber«: »sagen sie« + Ezn **3** »Ungehorsam«: »Zu denen, die sagen: Wußte Gott, daß der Teufel böse werden würde, oder wußte er es nicht?« + in roter Schrift S **3f** »ob Gott — habe« Z. 4: »Wußte Gott . . oder wußte er es nicht« Ezn **5** »dessen, was er werden würde«: viell. »des Zukünftigen« **6** »welche — Wahrsager« Z. 8: »und ihn doch erschuf, so ist Gott selbst die Ursache von dessen Abwendung vom Guten; aber wenn er es nicht wußte, wie erschuf er den, von welchem er nicht wußte, wie er werden würde?« Ezn **7f** viell. »wird er von Größerem unschuldig sein« **9** »Antwort« + Ezn | »das — zu sein« Z. 10: »ist eine ungeheure Torheit« Ezn **10** »denn fremd — welcher« Z. 14 < Ezn **11** »habend« S 29^{v} **14** »Gott«: »er allein« Ezn **15** »diesen — dies« < Ezn **16** »Rechttun« »Wohltat«: »Edelmut« Ezn **17** »und er — werde« < Ezn **18** »abfallen — sündigen machen« Z. 19: »ein Verleiter und Verführer der Menschen sein würde« Ezn **20** »zeige«: »Daß, wenn der Mensch allein ein Wissen des Guten wußte, er nicht wüßte den Unterschied des Bösen« + in roter Schrift S **20f** Iren. IV, 39, 1 magnanimitatem . . praestante Deo

schwängliche seiner Güte den Menschen bekannt würde, wegen der Darreichung des »Erlasses der ersten Sünden«, nicht aber immer das Böse festzuhalten, um dessentwillen sie jenem ungehorsam waren, gehorchten aber dem geschaffenen Knecht; deshalb sage ich, daß Gott, obwohl er sehr wohl wußte, daß er ein solcher werden werde, den Teufel geschaffen, damit er seine Güte den Menschen zeige, auf daß der Mensch die Gnade Gottes erkenne, damit sein Vielfältiges die Menschen erkennen. Denn wenn nicht wäre die entgegengesetzte Compo- **10**
sition des Bösen, so würde das Gute, daß es gut ist, nicht erkennbar sein, indem wir allein hiervon Kenntnis hätten, nicht wissend den Unterschied des Besseren. Dazu wäre aber auch der freie Wille dem Menschen genommen, indem er nur wüßte mit Gehorsam allein zu dienen; es wäre aber gleich auch das Ende aller Menschen, indem nicht unterschieden wäre die Wahl eines jeden, und es würde, der heute böse ist, dieselbe Gabe beanspruchen.

XX. ⟨Frage.⟩ Wenn aber nun Gott, das Gute seines Wesens zeigen wollend, wegen des Erlasses der Sünden, um ihn als solchen wissend, den Teufel inmitten (inzwischen?) schuf, — warum hat er nicht, nach-

1 Röm. 3, 25 — **8** Iren. Adv. haer. III, 20, 1. IV, 37, 3. 7. 39, 1 — **15** C. Porph. 3 — **17** vgl. Röm. 3, 25

S Ezn

1 f »der Darreichung« podajanija: »die Darreichung« podajanie HSS: »die den Menschen gegebene« Ezn **2** »nicht aber — d. Teufel geschaffen« Z. 5f: »Denn wenn sie den Satan gottlos sehen und nicht vertilgt, so würden sie auch bezüglich ihrer Sünden erkennen, daß die Nachlassung möglich sei durch die Buße« Ezn **4** »den geschaffenen« HSS **6** Iren. IV, 39, 1 magnanimitatem . . praestante Deo, cognovit homo et bonum obedientiae et malum inobedientiae . . . disciplinam autem boni quemadmodum habere potuisset, ignorans quod est contrarium »er seine — damit« Z. 7: »Gottes Güte offenbar werde und« Ezn | »zeige« S 30 **7** »sein« oder »deren« | »Vielfältiges«, *πολύτροπον* wohl aus *φιλάνθρωπον*, vgl. »Huld« Ezn **8** Iren. III, 20, 1 nec unquam de Deo contrarium sensum accipiat homo, propriam naturaliter arbitrans eam quae circa se esset naturam | »nicht wäre — Bösen« Z. 9: »dieses nicht so gewesen wäre« Ezn **8 f** »das Böse von entgegengesetzter Composition« Masing (»das Böse« zloe für »des Bösen» zlago); **10** »indem wir — beanspruchen« Z. 15 < Ezn **11** »Besseren«: »Über den freien Willen« + mit roter Schrift S **16** »Wenn aber — schuf Z. 19: »sie sagen nun« Ezn **18 f** »nachdem . . sich — geworden war« S. 200, 2: »nach der Verleitung und Verführung des Menschen« Ezn

dem der Teufel sich als böse gezeigt und die Güte Gottes den Menschen offenbar geworden war, nicht ihn alsdann getötet, damit nicht sehr viele Menschen sterben?
Antwort. Nicht als ob dies Gott unmöglich gewesen, den 2
Teufel zu vernichten, noch als ob er sich freue des Todes der Menschen, nichts von solchem erleide ⟨er⟩, sage ich. Sondern fürs erste hätte nichts Großes Gott getan, selbst durch sich den Teufel vernichtend, ein geringes und gewordenes Geschöpf und fähig zum
Nichtsein aufgelöst zu werden. Zweitens aber, weil so nicht kund ge- 3
worden wäre die Wohltat Gottes den hernach werdenden Menschen, wenn er im voraus den Teufel getötet hätte. Ein jeder Mensch aber, nicht klar bei sich die Überführung habend, würde sich gut nennen und hätte wie Gotte nachahmen wollen, als mit ihm dasselbe tragend.
Daher kümmerte er sich nicht um ihn (den Teufel), damit alle Menschen 4
das Wissen des Besseren empfängen. Sie siegen aber über ihn, von jenem dereinst besiegt. Denn dies war wunderbar nnd groß, daß ein

7 C. Porph. I, 2 — **11** Iren. Adv. haer. III, 20, 1. 2. IV, 37, 6. 7 — **16** Iren. Adv. haer. V, 21, 1. Tert. Adv. Marc. II, 10 — Symp. 3, 6 S. 33, 9

S Ezn — **16** Basil. Quod Deus non est auctor malor. c. 9 PGr 31, 349 C

2 »alsdann« *λοιπὸν*: »gänzlich« Ezn **2 f** »damit er nicht (so) viele tötete« Ezn **4** »Antw.« + Ezn **5** »noch — Menschen« Z. 6 < Ezn **5 f** »der Menschen« S 30v **6** »nichts — sage ich«: »denn es ist durchaus keine Ohnmacht an Gott« Ezn **6 f** vgl. C. Porph. I, 2 *οὐκ ἦν μὲν θαυμαστὸν τῷ Χριστῷ τοῦ θεοῦ καταπλήξει καὶ δυνάμεως ἀτρέπτου μεγέθει τὰς ἀντιστατικὰς ἀμυδρῶσαι φύσεις τῶν δαιμόνων* **8** »und fähig — zu werden« Z. 10: »in das Nichts zu verwandeln« Ezn und + »damit es nicht den Anschein hätte, daß er ihn wegen des Nichtertragens seiner Bosheit tötete« **11** »Ein jeder — tragend« Z. 13: »denn niemand hätte ein offenbares Zeichen gehabt, Gott gütig zu nennen. Aber vielleicht würde auch irgendein Verdacht aufgetreten sein, daß er ein Gott Gleicher gewesen sei, und daß er ihn (deshalb) eiligst vertilgte« Ezn **14** »Daher — dereinst besiegt« Z. 16: (odolèni: »durch den Sieg« odolěnii HSS: »Deshalb erhielt er ihn und vertilgte ihn nicht, damit die Menschen, wenn sie von der Güte unterrichtet seien, ihn besiegten, anstatt derer, welche zuerst von ihm besiegt worden waren« Ezn **16** »groß und wunderbar« Ezn | Iren. V. 21, 1 uti quemadmodum per hominem victum descendit in mortem genus nostrum, sic iterum per hominem victorem ascendamus in vitam. Tert. Certamini enim (Deus) dedit spatium, ut et homo eadem arbitrii libertate elideret inimicum qua succiderat illi probans suam non Dei culpam, et ita salutem digne recuperaret, et diabolus amarius puniretur ab eo quem eliserat

Mensch Gottes den Teufel besiegt, von Gott selbst den Kampf gelehrt.
Denn wie ein Lehrer, welcher alle Vorsorge geübt in betreff seiner 5
Knaben und sie jeden Ringkampf gelehrt, mit denen sie sich entgegen
Stellende fällen können, sie herausläßt in die Palästra, um zu kämpfen
mit den Gegnern, und ihnen anzeigt den Sieg zu lernen und um ihn
zu ringen, jedoch selbst fürs Leben nicht Sorge zu tragen befiehlt, nur
daß nicht böse Schmach ⟨sie davontragen⟩. Welcher nun dauernd festhält 6
den Befehl des Lehrers und die Beweise des Sieges, besiegt den Widersacher, und freudig die Krone tragend, kommt er zum Lehrer, tragend
den Erweis der Arbeit, die Besiegung des Gegners. Aber welcher den
Lehrer nicht im Gedächtnis hält, dem Vergessen aber anheim gab
auch den Gegenkampf gegen den Widersacher, und sich nicht sehr
kümmert um seinen Sieg, fällt bald von dem Widersacher; so vollständig besiegt und geschlagen wird er gerecht geschmäht, da er die
Arbeit des Kampfes nicht ertragen. So meine ich, daß auch Gott, 7
nachdem er durch seine Gebote seine Menschen mit dem Widersacher gut zu streiten gelehrt, lobe den Sieger, als der nicht beschämt die Unterweisung des guten Lehrers. Wenn aber jemand, für nichts ge-

3 vgl. Iren. Adv. haer. IV, 37, 7

S Ezn

ante devictus. — Basil. *Ἀγωνιστὴς τοίνυν ἕστηκεν ἡμῖν ὁ διάβολος διὰ τὸ ἐξ ἐπηρείας πάλαι γενόμενον ἡμῖν πτῶμα, τοῦ κυρίου οἰκονομήσαντος ἡμῖν τὴν πρὸς αὐτὸν πάλην, ὥστε διὰ τῆς ὑπακοῆς ἀναπαλαῖσαι ἡμᾶς καὶ καταστεφανωθῆναι τοῦ ἀντιδίκου*

1 »von — gelehrt«: »ausgerüstet mit Gottes Hilfe« Ezn **2** »Denn« < Ezn **4** »fällen«?: »geben« podati S (Sc padati »fallen«): schwerlich aus podaviti *πνίγειν* **5** »den Sieg« S 31 **7** »nicht böse Schmach ⟨sie davontragen⟩« by ne pakosti zlě . .: »denn für besser wird es gehalten, daß sie für den guten Namen sterben, als daß sie lebend bleiben und mißachtet seien« Ezn **8** »Beweise« »Erläuterungen« skazanija, viell. »Beispiele« *παραδείγματα*, oder »Verheißungen«: »Geschenke (für den Sieg)« Ezn **9** »tragend — Gegners« Z. 10: »und als Zeichen des Kampfes mit dem Gegner überbringen sie ihm den Kranz« Ezn **11** »dem Vergessen — ertragen« Z. 15: »und nicht nach Sieg und Kranz verlangen, dann werden sie als Feiglinge vom Gegner geschlagen; mit Recht werden sie infolgedessen verspottet und gepeinigt und erleiden die Strafe des Todes für ihre Feigheit« Ezn **16** »m. d. Wid.« < Ezn **17** »lobe — Lehrers« Z. 18: »um den Sieger zu bekränzen und den Feigling zu beschämen« Ezn

halten habend die Gebote Gottes, handgemein wird mit dem Teufel, wird er sofort zur Erde stürzen, indem er nicht mehr die siegreichen Weisen besitzt. Daher wird mit Recht ein solcher auch die Verurteilung empfangen, weil er sich nicht gleich seinem Nächsten gemüht hat. Deshalb, sagte ich, sorgte er sich nicht, während der Teufel in 8
der Welt wie in einer Palästra kämpfte mit den Schülern Gottes. Durch sie besiegt fällt er (der Teufel), und auch der Ruhm seines alten Sieges wird jetzt zerstört durch eben solche Menschen, die, gehorchend dem guten Bild seines Leidens, gelehrt worden, mit Macht zu siegen. Denn er ist niedergetreten von unseren Füßen und liegt tot, besiegt durch die Hoffnung des Besseren. Hier aber nehme ein Ende die Verhandlung, welche vom Bösen.

XXII. ⟨Frage.⟩ Zu dem aber über die Materie will ich zurückkehren, und bitte Dich ebenso, über sie die Verhandlung zu beenden, und welche Ursache dessen ist, daß sie nun ist, da sie früher nicht war, zeige mir deutlich. Denn wenn die Materie nicht mit Gott war, warum fing Gott an, das Sein der Welt zu schaffen?

⟨Antw.⟩ Den Grund nun des Willens Gottes zu geben, scheint 2
mir für den Menschen unmöglich und überflüssig zu sein, da nicht einmal unserer Nächsten Sinn jemand aussagen kann. Da aber der Herr des Alls eine solche Frucht der Menschenliebe erzeigt hat, daß er auch einigen seines Sinnes Zeugnisse eingesät hat, so bekenne ich das offen, was ich zu wissen meine.

5 De autex. 20, 4 S. 200, 14 — 7 Iren. V, 21, 2. 3; vgl. Tatian 15 S. 17, 6ff — 10 vgl. Röm. 16, 20

S Ezn (bis Z. 10)

2 »stürzen« S 31^{v} | »nicht — besitzt« Z. 3: »nicht die Zeichen des Sieges hat« Ezn 4 »gleich — hat« Z. 5: »gleich dem Nächsten, welcher kämpfte und siegte« Ezn 6 »mit den Schülern Gottes« < Ezn 7 »Durch sie besiegt fällt er«: »denn wenn sie ihm heldenmütig begegnend kämpfen und ihn besiegen« Ezn 8 »die — siegen« Z. 10: »welche im Verlangen nach dem Guten ihn überwinden und das Zeichen des heldenmütigen Sieges erringen« Ezn | »gehorchend« povinujuštimsja: »dem gehorchenden« povinujuštusja HSS 9 »Leidens« »Kampfpreises« strasti 11 »besiegt — Besseren«: »und stürzt hin, durch unser Verlangen nach dem Guten zur Überwindung gebracht« Ezn, und endet 13 vor »Zu« in roter Schrift + S »Ist die Materie geschaffen oder nicht und warum fing Gott an die Welt zu schaffen?« 18 »Gottes« S 32 20 »und da aber nun« HSS

Φημὶ τοιγαροῦν πολλὰς ὑποθέσεις ὑπάρχειν τῷ θεῷ, καθ᾽ ἃς 3
δημιουργεῖν αὐτὸν ἔδει· πρῶτον μὲν τῆς τέχνης ἐπιστήμην, ἣν ἀργεῖν
μὲν οὐκ ἐχρῆν, ἡττωμένου τοῦ δύνασθαι ποιεῖν ταῦτα ἅπερ ἠπίστατο·
ὕστερον δὲ καὶ τὸ τῇ φύσει ἀγαθὸν ὑπάρχειν αὐτῷ, ὅπερ ἀνωφελὲς
μένειν οὐκ ἐδόκει· πολλὰ δὲ καὶ τούτοις ὅμοια προσῆν τῷ θεῷ, δι᾽
ἅπερ κόσμου γένεσιν ἤρξατο ποιεῖν. ὥσπερ γὰρ εἴ τις ἐπιστήμην 4
ἔχων ἢ μουσικῆς ἢ αὖ πάλιν ἰατρικῆς ἢ τεκτονικῆς, εἰς ὅσον τοῦ
ἔργου μὴ ἔχεται μηδὲ δι᾽ αὐτοῦ τὴν ἐπιστήμην δείκνυσιν, μάτην
τέχνην ἔχειν δοκεῖ, μήτε αὐτὸς ἀπολαύων ὧν ἐπίσταται, μήτε ἑτέροις
γνῶσιν παρέχων τούτων τῶν ἔργων, καὶ τὸ ἐντεῦθεν ὅμοιος τῷ
μηδὲ τὴν ἀρχὴν ἐπισταμένῳ γίνεται, μὴ οὔσης τῆς τέχνης ἐνεργοῦς
(ἑκάστη γὰρ τῶν τεχνῶν διὰ τῆς ἐνεργείας τὴν δεῖξιν λαμβάνει καὶ
ὡς λόγον εἰπεῖν τὴν τοῦ εἶναι σύστασιν)· ὁμοίως δὲ πάλιν εἴ τις 5
ἀγαθὸς ὢν μὴ ἔχοι οὓς εὐεργετῆσαι δεῖ, μάτην ἀγαθὸς εἶναι δοκεῖ
(τὸ γὰρ ἀγαθὸν τῶν πρὸς ἕτερον πέφυκεν εἶναι· οὐκ ὄντων δέ τινων
πρὸς οὕς ἐστιν τοῦτο, τὴν ἀρχὴν οὐδ᾽ ἀγαθὸν ἔσται, κρυπτόμενον
ἐν ἐκείνῳ τῷ ἔχοντι καὶ μόνῳ γνωστὸν ὑπάρχον, διὰ τὸ τὴν ἀρχὴν
μηδὲ παρεῖναι τοὺς τούτου δεομένους· εἰ δὲ πάρεισίν τινες οὓς εὐερ-

S C Ezn

1 *φημὶ*] C in C Bl. 146ᵛ, 5 (Holl 196). Lemma *ἐκ τοῦ αὐτοῦ* (folgt auf De autex. 12, 9); Ezn III, 678ff **2f** *ἣν . . μὲν* < Ezn **3** *δύνασθαι*] *δυνατοῦ* od. *δυναμένου* S | *ἅπερ ἠπίστατο*: »deren Ergründung er in sich hatte durch das vorgefaßte Wissen« Ezn **4** *ὑπάρχον* S **6** *ὥσπερ γὰρ εἰ*] *εἰ γὰρ* S **7** *ἔχων*] »gewisser Dinge« + Ezn | *αὖ πάλιν* < S | *εἰς ὅσον — δι᾽ αὐτοῦ* Z. 8: »aber in Wirklichkeit« Ezn **7f** *τὸ ἔργον μὴ* dělanie ⟨ne⟩ S **8** *μήτε* C | *τὴν*: »seine« S **9** *ὧν* S 32ᵛ | *ἑτέροις*] iněm: iněch děles (*ἑτέρων ἔργον*) S **10** *τούτων τ. ἔργων*: »der Kunst« Ezn | *καὶ τὸ — σύστασιν* Z. 13 < Ezn | *ὁμοίως τῷ* C, *ὁμοίῳ* vielleicht S (*ὅμοιος* takŭžde: *ἐκείνῳ* tomuže S) **11** *τῶν τεχνῶν* chytrostij: chytrostj Sᵃ, chytrosti Sᵇ **13** *λόγος* C | *εἶναι* S: *ὁμοίον* C **14** *ἀγαθὸς* u. *τὸ ἀγαθὸν* Z. 15: »wohltätig« u. »Wohltätigkeit« Ezn | *εὐεργ. δεῖ*: *εὐεργετεῖν* S | *μάτην ἀγ. εἶναι δ.*: »wem wäre die Wohltätigkeit nützlich« Ezn **15** *τῶν πρ. ἕτ.*: »wenn andere von ihr genießen« Ezn | *πέφ. εἶναι*] *λεγομένων ἐστίν* od. *λεγομ. πεφ. εἶναι* S | *δὲ — τοῦτο* Z. 16: »welche Genuß haben von der Wohltätigkeit« Ezn **16** *ἐστιν* C S: *ἔσται* Md | *τὴν ἀρχὴν — δυναμένων* S. 204, 3: »was wäre da für ein Nutzen von der Wohltätigkeit« Ezn **17** *ἔχοντι καὶ μόνῳ*] wohl besser *ἔχοντι καὶ μόνῳ, μὴ* mit S | *διὰ τὸ*] *τῷ* oder *τὸ* S **18** *μηδὲ* < S | *πάρεισιν* Md: *παρῶσιν* C; »forte *ἂν* (*ἦν*) *δὲ παρῶσιν*« Md

γετεῖν δύναται, τηνικαῦτα δείκνυται μὲν αὐτοῦ πρῶτον τὸ ἀγαθόν·
ἔπειτα δὲ τὸ εὔχρηστον γίνεται τῷ τῆς τοιαύτης φύσεως εἰληχότι,
πολλῶν τῆς ἀγαθοσύνης αὐτοῦ ἀπολαύειν δυναμένων), — τὸν αὐτὸν δὲ 6
τρόπον καὶ περὶ τοῦ θεοῦ σκοπεῖν χρή, ὅτι πάσης τέχνης τὴν ἐπιστή-
μην ἔχων, εἰ μηδὲν ἐδημιούργησεν, μάτην ἐδόκει τὴν ἐπιστήμην ἔχειν, μὴ
ὄντων τινῶν οἷς κἂν ὅτι ἐπιστήμων ⟨τις⟩ ὑπῆρχεν δεικνύναι δυνηθείη.
διὰ τοῦτο τὸ ἔργον πεποιηκέναι ⟨αὐτὸν⟩ λέγω, τὴν τέχνην αὐτοῦ ἐν
αὐτοῖς τοῖς ἔργοις ἐπιδεῖξαι προαιρούμενον· οὐ γὰρ ἤρκει ἡ ἐπιστήμη
μόνη, ἄνευ τῶν ἐν οἷς ὑπάρχειν ἔδει, τῷ θεῷ. ἄχρηστον γὰρ αὐτῷ,
μᾶλλον δὲ ἀργὸν τὸ τοιοῦτον μένειν ἐφαίνετο· ἥ τε δύναμις οὐκ
ἐνεργοῦσα οὐκ ἂν εὔχρηστος εἴη τῷ κεκτημένῳ, καὶ ἀγαθὸς ὤν, οὐκ
ἀπέλαυεν τῆς ἀγαθοσύνης αὐτοῦ, τοὺς δεομένους αὐτῆς οὐκ ἔχων.
διόπερ ἀγαθὸς ὢν ἐδημιούργησεν καὶ τὰ οὐκ ὄντα πεποίηκεν, διὰ 7
τούτου καὶ πρώτου τὴν ἀγαθοσύνην αὐτοῦ δεῖξαι προαιρούμενος
(τουτὶ γὰρ ὑπερβαλλούσης φύσεως ἐστιν ἀγαθῆς τὸ εἶναι παρασχεῖν
τοῖς οὐκ οὖσιν ποτέ)· ἔπειτα δὲ καὶ διὰ τῆς τῶν κρειττόνων ὑποσχέ-
σεως, ἃ δὴ τοῖς πρὸς αὐτοῦ γενομένοις ἐπηγγείλατο· οὐ γὰρ τὸ εἶναι

15 Plato Tim. 29 E

S C Ezn

1 *μὲν* w. e. sch. < S | *πρῶτον* < S **2** *τὸ* C 147: *καὶ* S | *τοιαύτ. εἶναι φύσεως* S **3** *δὴ* Md Kl: *δὲ* C S **4** *περὶ — ὅτι*: »Gott« Ezn **5** *μηδὲν*: »nicht die Geschöpfe« Ezn | *ἐδόκει* S 33 **6** *οἷς — δυνηθείη*: »welche von seiner Kunst hervorkamen« Ezn | *ἂν* Md: *κἂν* C S, viell. *καὶ ἂν* | *τις* + S | *δείκνυσθαι* C S | *δυνηθείη* Md, doch würde er st. *δεικν. δυν.* vorziehen *δείξειεν*: *δυνατός* S: < C **7** *διὰ — ἔχων* Z. 12: »Ja es würde auch nicht seine Wohltat als Wohltat sich zeigen, wenn er nicht die Geschöpfe erschaffen hätte, die von der Wohltätigkeit genießen würden« Ezn | *διὰ τοῦτο* S: *ἢ* C | *αὐτὸν* nach *πεποι.* + S | *τὴν τέχνην αὐτοῦ* < S **7 f** *ἐν αὐτοῖς τ. ἔργ.*: *ἐν τ. ἔργ. αὐτοῦ* S **8** *καὶ ἐπιδεῖξαι* S **9** *αὐτὴν ὑπάρχειν* S | *γὰρ*] *ἐπ᾽* las schwerl. S; »u« *ἐπ᾽* st. »bo« *γὰρ* in S **10** *ἥ τε* Md, w. e. sch. auch S: *εἴτε* C **11** *εἴη* od. *ἦν* ohne *ἂν* Md: *ἢ* C | *καὶ*] wohl *καίτοιγε* od. *ἀλλ᾽ οὖν καὶ* (no ubo i) S **13** *διόπερ — προαιρούμενος* Z. 14 < Ezn | vor *ἐδημ.* »Daß aus Nichtseiendem die Welt« mit roter Schrift S | *ἐδημ. — ὄντα*] »schuf er u. machte das Nichtseiende« sŭzda i ne suštaa (»machte er das Seiende der Schöpfung« sŭzdania suštaa sŭtvori S) **14** *πρώτου* Md: *πρὸ τοῦ* C, *πρὸ τῆς δείξεως* od. *πρὸ τοῦ ... δεῖξαι* (drevle pokazanija) S **15** *τουτὶ — ἐπηγγείλατο* Z. 17: »Aber er ist so wohltätig« Ezn | *τουτὶ*] *τοῦτο* w. e. sch. S **17** *δὴ* < viell. S | *γὰρ*: »daß er« Ezn | *τ. κρειττόνων*: »des Guten« Ezn

μόνον παρέσχεν αὐτοῖς, ἀλλὰ καὶ τῶν κρειττόνων ἀπολαύειν, οὕτως
αὐτοῦ τὸ ἀγαθὸν ἐπιδεικνύναι προαιρούμενος· διὰ τούτου γὰρ καὶ
ὅτι ἔστιν τὸ ἀγαθὸν φαίνεται, τοὺς χρήζοντας ἔχων. πρὸς δὲ τούτοις, 8
εἰ μὴ κόσμου γένεσιν ἐποίησεν ὁ θεός, τὴν ἀρχὴν ὅτι ἐστὶν θεός,
ἄγνωστος ἦν, οὐκ ὄντων τῶν γινώσκειν ⟨αὐτὸν⟩ δυναμένων· ὅθεν
καὶ εἰς γνῶσιν ἑαυτοῦ τισιν προάγειν βουλόμενος, καὶ ὅτι ἔστιν δεῖξαι
θέλων, ἐδημιούργησεν, ἐν ᾧ γνωστὸν παρασχεῖν ἑαυτόν ... τὸ μὲν
οὖν λοιπὸν τοῦ κόσμου σύστημα διὰ τὸν ἄνθρωπον γεγονέναι φημί,
πρὸς ὑπηρεσίαν τῶν ἀναγκαίων αὐτῷ, ⟨τὸν δὲ ἄνθρωπον δι᾽ αὐτὸν
τὸν θεόν,⟩ ὅπως δοξάζῃ τὸν δεσπότην, ⟨καὶ⟩ ὅπως τὸ ἀγαθὸν εἴς
τινας ἐνεργήσῃ τοῦ θεοῦ. ἐγὼ δὲ καὶ πρὶν δημιουργὸν γενέσθαι τὸν 9
θεὸν τοῦ κόσμου τοῦδε, ἐφ᾽ οἷς ἔμελλεν ποιεῖν τέρπεσθαι ⟨αὐτὸν⟩
λέγω· οὐδὲ γὰρ ἤργει οὐδέποτε, τῷ λογισμῷ ἀνατυπούμενος ἐν
ἑαυτῷ τὸ κάλλος αὐτοῦ τῆς τέχνης· διὰ τοῦτο δὲ αὐτῷ μηδέποτε
τὴν ἐπιστήμην ἄχρηστον παρεῖναι λέγω, τὸ ἔργον αὐτῆς ἄνωθεν τῇ
δυνάμει φέροντος· ἀλλὰ μὴν οὐδὲ μάτην πρότερον αὐτὸν ἀγαθὸν
εἶναι λέγω —, durch Denken des Vielen schon vor der Schöpfung Gutes
schaffend. Nicht aber wollte er, daß nur bis zum Beschluß allein dieses
in ihm sei, aber nicht zur Tat werde der Beschluß. Denn nicht voll-
kommen, meinte er, wäre dies. Dazu aber blieben verborgen solche

S C Ezn

1 οὕτως — ἔχων Z. 3 < Ezn **2f** ὅτι καὶ S **3** φαίνεται S 33^v **4** τὴν ἀρχὴν verb. S durch die Interpunktion mit dem Vorhergehenden: > Ezn **5** αὐτὸν + S (nicht auch Ezn) **7** ἐν ᾧ] ὡς od. ὥστε S | ἑαυτόν] »so dessen und seiner eigenen Natur zu genießen im Stande« + S; »damit sie von seiner Wohltätigkeit genössen« + Ezn | τὸ — σύστημα Z. 8: »Und die Bedürfnisse der Welt« Ezn **8f** τοῦ ἀνθρώπου ὑπηρεσίαν γεγονέναι φημί S **8** τὸν C 147^v | γεγ. φημί: »hat er gemacht« Ezn **9** τὸν δὲ — θεόν Z. 10 + S »und den Menschen zu seinem Ruhme« + Ezn **10** καὶ vor ὅπως + S Ezn | ὅπως — θεοῦ Z. 11 »die Wohltätigkeit erkenne« Ezn **11** ἐγὼ — λέγω Z. 13 < Ezn **12** τοῦ κόσμου τοῦδε < S | αὐτὸν] nach τέρπεσθαι + S **13** οὐδὲ γὰρ] οὐ γὰρ schwerl. S | ἤργει: »Gott« + Ezn **14** τὸ — τέχνης: »was er erschaffen werde« Ezn | διὰ τοῦτο — schaffend« Z. 18 < Ezn **15** αὐτῆς C: αὐτοῦ S **16** φέροντος] ἔχοντος viell. S | ἀλλὰ — πρότερον: οὐδὲ μὴν μάτην· ὕστερον δὲ S **17** »durch Denken — haben konnte S. 206, 3 < C | »der Schöpfung« S 34 **18** »Nicht aber — wäre dies« Z. 20: »Und weil es nicht geziemend war, nur im Willen u. in den Gedanken das Können zu haben« Ezn **20** »Dazu — seiner Kunst« S. 206, 1 < Ezn

Werke seiner Kunst. Daher seine Kunst und Wesen und Kraft zeigen wollend und bekannt machen, schuf er den Menschen, welcher auch eine Erkenntnis des Guten Gottes haben konnte.

Μηδὲν τοιγαροῦν, ἄνθρωπε, αὐτοσύστατον εἶναι λέγε ⟨σὺν⟩ τῷ **10** *θεῷ μηδὲ τὸ μέγιστον αὐτοῦ τῆς δυνάμεως περιαιρεῖσθαι θέλε· πᾶσιν τὸ εἶναι αὐτὸς παρέσχεν, οὐκ οὖσιν πρότερον, οὐδὲ τὴν σύστασιν ἀνάρχως ἔχουσιν. τί τεχνίτην μόνον θέλεις εἶναι τὸν θεόν; τί τὴν δωρεὰν αὐτοῦ παραιτῇ, ὡς τέχνην καὶ μόνην τῇ ὕλῃ χαρισάμενον, οὐχὶ δὲ καὶ τὴν τοῦ εἶναι σύστασιν; οὐκ ἦν σύγχρονόν τι τῷ θεῷ·* **11** *οὐδὲ ποθὲν ταῦτα λαβὼν ἐδημιούργησεν αὐτός· οὐδὲ τὸν νῦν ἄνθρωπον πρότερον ἐμιμήσατο· κρείττων αὐτός ἐστιν τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως· οὐ σχημάτων μόνον γέγονεν ποιητής, οὐδὲ τὴν οὖσαν αὐτῷ ⟨οὐσίαν⟩ εἰς οὐσίαν συνεκέρασεν· αὐτὸς ⟨γάρ⟩ ἐστιν καὶ τῶν οὐσιῶν ⟨πασῶν⟩ δημιουργός.* — Dies sagen muß der Mensch. Solcher Erklärungen werde Erzähler. So preise Gott, wie er selbst es will. Denn nicht will ich Hörer sein ungöttlicher Erklärungen.

S C Ezn

1 »Daher — konnte« Z. 3: »deshalb hat er, um den Willen u. die Gedanken zu offenbaren, die die Geschöpfe an den Tag gebracht, damit sein Können sich zeige u. die Geschöpfe seine Wohltätigkeit genössen« Ezn **4** *Μηδὲν — θέλε* Z. 5: »Aber niemand soll die Welt für selbständig halten u. nicht etwas als Gott zur Seite stehend, damit er nicht die Größe seiner Kraft erschüttere« Ezn **4 f** *σὺν τῷ θεῷ* w. e. sch. S **5** *περιαιρεῖσθαι*: »wegnehmen oder loslösen« S | *πᾶσιν*] *ὅμως* od. *ἴσως μὲν* od. *μέντοι* od. *πλὴν* S **6** *οὐδὲ — ἔχουσιν* Z. 7 < Ezn | *σύστασιν* S: *δύναμιν* C **7** *ἄναρχον* C | *τί — σύστασιν* Z. 9: »Weshalb möchten sie seine Kraft beseitigen u. ihn nur als Bearbeiter einer Materie erachten u. nicht vom Nichtsein zum Sein zu bringen die Körper des All?« Ezn | *τεχνήτην* C **10** *οὐδὲ ποθὲν*: »weder von dort noch von anders woher« ni ot kudu, ni ot inudu S; »und nicht eine Materie, von welcher« Ezn | *ταῦτα πάντα* S: < Ezn | *αὐτὸς* zum Folgenden Ezn | *αὐτός*: *ὁ θεός* S | *οὐδὲ — φύσεως* Z. 12: »sondern er selbst ist der Schöpfer aller Substanzen und»« wie Z. 13 Ezn **11** *αὐτός ἐστι*] »seiend durchaus ohne Maß« S | *τῆς ἀνθρ.* S 34^{v} **12** *γεγονὼς* S | *οὐδὲ* C Ezn: *ἀλλὰ καὶ* S | *τὴν — οὐσίαν*^{2} Z. 13: *τὴν οὐσίαν τῶν οὐσιῶν* Ezn: *οὐσίαν αὐτῶν*? **13** *οὐσίαν*^{1} + Bo | *εἰς* < S Ezn | *συνεκέρασεν* < S, aber + »wie es (od. sie«) geziemend (»passend«) war« | *αὐτὸς — δημιουργός* Z. 14: »sondern der Schöpfer der Existenz des Gewordenen« Ezn, aber vgl. zu Z. 10 | *γάρ* + S **14** *πασῶν* + S Ezn (zu Z. 10) | *δημιουργός*] C endet | »Dies«: »Solches« Ezn | »m. d. Mensch«: »müssen die Menschen von Gott« Ezn **15** »Erzähler werden« Ezn | »So — Erklärungen« Z. 16: »durch die Gott verherrlicht wird und die Menschen nicht geschädigt werden« Ezn

METHODIUS

ÜBER DAS LEBEN UND DIE VERNÜNFTIGE HANDLUNG

Handschriften der altslavischen Übersetzung (= S)

A = Tolstoi. II, 56 (jetzt Petropol.)
B = Moskov. Synod. 110

Abkürzung

Ma = Masing

Methodius

Über das Leben und die vernünftige Handlung.

Vielen von den Menschen widerfährt es, sich zu wundern über
den Wechsel des Lebens, — die irgendwie von reichlicher Nahrung
zu Geringerem übergegangen sind. Denn solche schmähen aus Liebe
zu dem Weggenommenen und aus Mangel des Notwendigen, nicht
gelernt habend sich mit dem Geringeren zu begnügen, oftmals unver- 2
nünftig auch die Vorsehung. Ich sage aber, daß wir, die wir Menschen
sind und zu herrschen über das unsertwegen Geschaffene gewürdigt, uns
nicht geringer erweisen sollen als das unsertwegen Geschaffene: weder
ob der Menge des Reichtums uns sehr zu erheben, noch gegenüber
dem Wenigen an Zeitlichem keine Geduld zu haben, denn es ist un-
vernünftig, Knechte der Dinge zu sein, über die wir Macht empfangen
haben. Daß die reich Werdenden für sehr klein und gering das 3
Viele halten, daß die Armen aber meinen, daß dies nichts sei als der
Enthaltsamkeit wegen, und wie nichthabend das Zeitliche haben; solche
sind viel größer. Wenn aber nun auch ein gewisser Nutzen dem 4
Vermögen beizulegen wäre, so würde gleichwohl eine geeignete Ent-
schuldigung den Menschen fehlen. Wenn aber kein einziger Nutzen —
denn wie ist es möglich, den Rat Gottes zu ändern —, so mühen sich
unvernünftig die nicht das Zufallende Annehmenden und sind unver-
ständig, sich in das allerschlimmste Übel stürzend. Denn sie werden die
Strafe des Ungehorsams von Gott empfangen, und vor jener langen

16 vgl. I Kor. 7, 29

1 »Methodius«: »Desselben zweite Abhandlung« + S **4** »die irgendwie« iže kakože: »und in keiner Weise« i nikakože S **11** »sehr« S 36 **15** »als«: »ob« li S (vielleicht las S εἰ statt ἤ) **17** »viel« mnozě (πολλῷ); »viele« mnozi (πολλοί) S **18** »würde . . fehlen« Z. 19 izbyval (ὑστερεῖσθαι, aber auch περισσεύειν) **20** »möglich« lzě: zlě A **23** »langen« daljnym; vielleicht »fernen«

Strafe schlagen sie sich selbst, mit dem Gift der Trauer erfüllt. Das 5
Unbeständige aber des Lebens und das schnell sich Ändernde der
Schöpfung des Menschen kennt nicht die Güter; denn die einen haben
wir durch Prüfung gelernt, die anderen haben wir leidende gesehen †.
Denn seines Wandels ist viel und der Veränderung, von solchem zu 6
nicht solchem, mitunter von Geringerem Erhobenes, mitunter von
Besserem Vernichtetes, . . durch Besseres durch ein leidloses Gesetz †,
und nur zu berühren, wenn auch abwärts das Haupt sich neigte. Aber 7
unsere Übernahme ist freiwillig, die wir wissen, daß, wenn man durch
die Entschuldigung des nicht Könnens nicht annehmen will, man eine
sehr schlimme Strafe des Ungehorsams empfangen wird.

II. Denn wie ist nicht mit Recht zu meinen, daß der, welcher
dem Gott Wohlgefälligen widerstrebt, des ewigen Todes würdig ist?
Es gehorcht ja auch der Schiffer dem Steuermann und der Krieger 2
dem Feldherrn, und der Stier geht unter das Joch, und das Roß wird
durch den Zügel gehalten; und die übrigen Tiere, wie ihnen ein Gesetz
ist, sind sie gehorsam und untertan ihrem Befehlshaber. Aber der ihr 3
Vorgesetzter, der Mensch, wie sollte er nicht Gott gehorchen, und als
ein Freudiger wird er das vom Himmel Kommende annehmen und
schnell das Befohlene tun und freut sich des Befehls als würdig ge-
worden des Befehls Gottes. Wir aber, obschon wir Menschen sind, 4
auch tragend die Bürde von Erde, sind froh über das Umgebende,
wenn Angenehmes, welches nur zur Lust, zu sehen ist, indem wir
davon meinen, daß es gut sei. Daran aber freuen wir uns, wie an
welchen schönen Irrtümern, von denen allein wir meinen Nutzen zu
haben. Gott aber, der uns geschaffen und gemacht, wie er will, daß 5
der Mensch nicht umsonst gerettet werde, bringt auch nicht, so viel
von Lust gehalten zu werden, den Menschen, — deren »Ende der Tod«
ist. Und allzu reiche Nahrung und reiche Ernährung schwächt den 6
Menschen, und diese, sehr ohnmächtig wegen der reichen Ernährung ge-
worden, werden untauglich zum Gehorsam gegen den Befehl Gottes.

15 vgl. Boëthius De consol. phil. 2, 5, 71ff S. 38 Peiper — **27** vgl. De autex. 16, 10. De res. II, 5, 2 — **28** Röm. 6, 21

1 »Gift«? »Speise«? | »erfüllt« *πληρούμενοι* iskončavaemy, wörtlich »vollendet«; »endend«? **3** »des Menschen« č̄lčjskaago: »Menschliches zu« (»auf«) člčjkaja na S **4** »haben« S 36ᵛ | »leidende: »als Leidende«? **9** »unsere« naše: »unser« (näml. »Haupt«) naša; »Unser Haupterheben« glavy našeja p. für »Aber unsere Übernahme« (a naše p.) vermutet Ma | »wenn« < B **20** »würdig« S 37 **24** »freuen wir uns« 2 mal **28** »v. Lust« ot slasti: wohl »v. Lüsten« ot slastii

III. Aber überhaupt wird vielmehr der Mensch kräftiger, gefestigt
am Leibe durch viele Mühen, empfangend auch die Seele als eine ge-
sundere von den Mühen und Leiden des Lebens. Das brachte er den
Menschen, wodurch er meint den Geist der Menschen zu hohem Be-
gehrenswerten bereiten wollend. Denn besser ist, nachdem man in 2
harten Zuständen, die zeitlich sind, gelebt, hernach unaufhörlicher
Güter zu genießen, als, nachdem man in Kürze in Lüsten geschwelgt,
in eine fremde und nie aufhörende Pein zu geraten. Denn daß das
Nützliche betrübt und das Lust' Bereitende Schaden bereitet, das ist,
meine ich, keinem einzigen Menschen unbewußt. Denn (es) ist wie
den Kindern der Unterricht, und schwer † die im Unterricht bleiben
Wollenden. Wie ist nicht offenbar, wie nach zuvor gewesenen Müh- 3
salen hernach in dem Fortgang selbst die Tugend sich zeigt; und
welche durch Nichterfahren des Nützlichen und Nichtschauen der
zukünftigen Güter gelitten haben, empfangen davon eine süße und
selige Frucht. Denn auch nicht die an den Leibern ärztlich Behan- 4
delten, welche erkrankt leiden, verlangen sofort Gesundheit, sondern
durch die Hoffnung der kommenden Rettung nehmen sie Leiden gern
auf sich. In der Zeit lernt der Athlet und durch Mühsal und Leiden 5
lernt er von Jugend auf und notdürftig richtet er den Tisch zu und
nimmt die peinigende Speise, fliehend das die Lust Erregende, durch
welches genährt er sich nicht freut, damit er durch seine Gesetze sein
Vaterland kröne. Dies geschieht in kleinen Dingen, allen aber sichtbar. 6
Man versteht die Einrichtungen des allgemeinen Lebens, aber ⟨nicht⟩
wie eine jede von den genannten Anfechtungen den Leidenden unsicht-
bar zukünftigen Nutzen schafft. Denn nicht schnell sind ebenso von
den Menschen erkannt die nicht gekommenen Güter, von uns aber

6 vgl. II Kor. 4, 18 — **8** vgl. Boëthius De consol. phil. 2, 8, 8f S. 48 — **14** vgl. Hebr. 10, 1. 11, 1 — **19** vgl. Epiktet Encheir. 29

2 empfangend« »empfangen habend« izlučiv Ma **3** »brachte« prinese: viell. »bringt« prineset **4** »wodurch«: »welchen«? | »meint« mnit: wohl »erscheint« mnitsja **5** »ber.« S 37^V^ **11 f** »bleiben Wollenden« oder »zu bleiben Befehlenden» **13** »hernach« potom Ma: potrem S **14** »Nichtschauen« neviděniem: »Nicht-kennen« nevědeniem S **17** »erkrankt« boljašte: bole este S **19** »Athlet« m̄čnik (= *μάρτυς*) **20** »notd.« S 38 **22** »Gesetze« *νόμοις*: *νίκαις*? **24** »Ein-richtung« B | »aber ⟨nicht⟩«: no ⟨ne⟩ **25** »sogenannten«? | »Leidenden« boléznjymŭ: boléznymi S **26** »zukünftigen« oder »kommenden« **27** »aber« no Ma: ne S

erkannt, die wir dem Kundigen geglaubt haben, daß dies von uns zu
sagen und zu erbitten sei. Denn so haben wir auch gelernt, daß, was 7
jenen wohlgefällig ist, das auch uns nützlich sei, indem wir sehr wohl
wissen und vergewissert sind, daß, was uns nützlich ist, das auch jenem
erwünscht. Denn die Veränderungen des Lebens geschehen — wenn 8
schon jenen das Veränderte nicht sofort offenbar wird — wieder zum
Nützlichen. Denn oftmals in der Armut und im Reichtum in uns selbst
die Bedürfnisse ändernd, zeigen wir in allem fließend das Leben.
Wenn aber einige, geratend auf Eine Weise, unverändert bis zum Ende 9
den Bau bewahren (⟨sind⟩ bewahrend), bald sind solche, nachdem sie
alles verlassen, ebensolche geworden nach dem Weggang von allem;
allein nur die das Irdische im Himmel Verbergenden haben dort ein
andersartiges Leben.

IV. Wenn aber etwas Zweites, damit nicht die Entfallenden durch
die Veränderung sich ärgern. Denn dieses Gesetz gebührt sich auch
zu hören. Was denn von allem zeigt sich ewig so bleibend? Siehst
du nicht den Kreislauf des Jahres sich ändernd durch die verschiedenen
Zeiten vieler Tage? Obschon manchen der Winter unerträglich, aber 2
er ist notwendig für das Leben. Denn dieser nährt nnd feuchtet an
die Erde und, den Menschen durch das Trübe der Natur beschwerend,
erzeigt er bald Nutzen und Wohltat durch das Herbeikommen der Lüfte,
mit welchen die Erde gekrönt (vermählt?) viele und mannigfaltige
Früchte den Menschen bringt. Es fliehen viele die Glut der Sonne, 3
aber gleichwohl reift jene uns die Speisen. Es betrüben uns oftmals
die Regengüsse, aber sie dienen der Erde zur Tränkung. Und es
ändert sich auch der Sommer und kommt nahe dem Winter; und Vermengung infolge der Mischung beider zur Wegnahme der Früchte zeigt
der Herbst. Und es verändert auch die Sonne die Luft, anderswohin 4
übergehend. Siehe auch, o Mensch, auf diesen Mond selbst, auf welche

12 vgl- Phil. 3, 20. Kol. 3, 3 — **16** Boëthius De cons. phil. 2, 2, 21ff S. 27. 3, 17f S. 31

1 »dem Kundigen« (věduštumu A, vědušstomu B) »(die) wissen und« (vědu-štim i Ma **4** »auch jenem« i onomu: »einem andern« inomu S **5** »erwünscht« ljuba: ljubja S **5f** »wenn schon« . . »wenn schon« cěi . . ašte i S **8** »fließend« »gleich« (S 38^{v}) točjno (žitie): točenŭ S: »den gleichen Bau (des Lebens«) točenŭ stroi (žitia) Ma, indem + »Bau« aus dem Folgenden **10** »bewahrend« sŭdrŭ-žašte: sŭdrŭžašta S **11** schwerlich »ebensolche wie alle n. d. Wegg. geworden« **18** »manchen« někym: nekymi S **21** »erzeigte« S | »Nutzen« poljzie: »nützlich« polězni A polezne B | »d. d. Herbeikommen« prišestviem: »d. d. Vorübergehen« prěšestviem A **24** »uns oftmals« S 39

Weise dir auch jener abnehmend arm wird und sich ausfüllend wieder
reich wird. Sehen wir auch die Natur der Sterne, mit welchen der 5
Himmel gekränzt ist, wie dir auch diese ein Geschick empfangen
haben, und wir schauen ihre Übergänge, welche durch untereinander ver-
schiedene Weisen und Gestalten der Übergänge sich verändern, so
daß unter den am Himmel Kreisenden allein, wie man sagt, der Wagen
nicht übergeht. Aber auch dieser ist nicht ohne Bewegung, wie eine 6
Achse wird auch er gedreht durch den ihn umfassenden Kreis, aber
er ist nicht teilnehmend (geschicklos?), wie man sagt, wegen des Ver-
weilens. Schauen wir wieder auch auf die Natur der Quellen, wie dir 7
auch diese nicht verharren an ihren Örtern, sondern viele Wasser aus-
senden, welche nicht bleiben wollen an dem Ort, an welchem Ort sie
waren, sondern gehen noch mehr hindurch und sind für sich selbst
sichtbar und senden, durch ihre Vermischungen genährt, große und
viele Flüsse aus.

V. Dies sind der Natur des Geschaffenen Werke und Verände-
rungen. Daher auch du, o Mensch, seiest du reich oder arm, ⟨Sklave⟩
oder König, mögest du nicht lieben unveränderliches Verbleiben, sondern
tausche nun ein auch eine andere Welt, schaue Vieles, damit du vieler
Menschen Sinn klar sehest und verstehest. Denn dort wirst du sehen 2
viel Veränderungen in vielen Menschen, die untereinander wechseln
und sich miteinander wandelnde Gestalten des Lebens. Viele wirst du
dort sehen, die sich erheben aus der Niedrigkeit und die fallen aus
der Höhe.

So sind die Geheimnisse unseres Lebens. Solches bestimmt die 3
Gottheit den Menschen, von Ort zu Ort, von Weise zu Weise über-
führend, wie sie jedes in Sonderheit will. Uns aber gebührt zu ge-
horchen, zu folgen und nicht zu widerstreben.

Du aber, o Mensch, Geschöpf Gottes, Bild Gottes, ärgere dich nicht 4
geführt, noch nenne hart das Gebot, noch sei gezüchtigt ungehorsam;
denn liebend züchtigt er dich: die einen als die schon gesündigt, die
andern wieder, damit sie nicht sündigen. Aber, ob du auch dem Meere 5
dich nahst, fürchte nicht sein Drohen; denn auch dort findest du die

1 vgl. Boëthius De cons. phil. 4, 6 S. 115 — **16** vgl. Mark. Aur. Ad se ips. 6, 15 — **19** Odyss. 1, 3 — **31** vgl. Hebr. 12, 6. Apok. Joh. 3, 19

5 »der Übergänge« prěšestvii: prišestvii B **11** »Örtern« S 39^{v} **12** »wollen nicht« ne račjat: »sorgen nicht« ne radjat B **13** »noch mehr« ἐπὶ πλεῖον vŭ množě | »sind«: »werden«? **17** »Sklave« + Kl **27** »in Sonderheit« S 40 **31f** »d. andern« ovy: ovi S

Fußtapfen Gottes, welchen zu folgen ⟨ist⟩ ohne Furcht durch Wasser
und Wind und Wald, vertraut habend dem rechten Weg. Denn traurig 6
ist ja in der Tat denen, die es überkommen und die es hören, die Zer-
störung des (eines) Reichs. Denn der Lust, deren Genuß sie empfangen
hatten, begehrend, haben sie beraubt sehr große Trauer überkommen.
Aber da ohne Gott dies nicht geschah, so muß man an Stelle des Be- 7
dauerns darüber suchen die Ursache des Geschehenen, damit das von
jenem Kommende wohl verstanden werde. Denn der, welcher lernen
will, wird von dem, der es bringt, erkennen, daß der Wille Gottes
ist, daß die Gläubigen von ihm annehmen, was er zugelassen.

VI. Daher erkenne, o Mensch, wenn du um etwas beraubt zu
werden meinst, daß es nicht Ewiges, sondern Zeitliches, so daß es ein
Brauchen war, aber kein Besitzen. Die aber sich an das Gegenwärtige 2
wie das Bleibende halten, werden dieses beides nicht empfangen; des
einen beraubt, das andere wie ⟨nicht⟩ empfangend. Denn das eine
vergeht, es erstirbt wie ein Schatten, das andere bleibt in Ewigkeit als
seiend. Und es möge aus dem, was widerfährt, das Wesen der Sache
erkannt werden; denn wenn es nicht fiel, ist es das Ewige, wenn es 3
aber fiel, ist es vernichtet. Wie ist nicht das Zeitliche wie ein Traum
von in der Stunde der Nacht nur Erschienenem, dessen Einbildung
erwiesen wird beim Eintritt des Tages? Es bleibt aber dies den an 4
den vermeintlichen Gütern Verzweifelnden übrig, nach den kommenden
zu fragen, die in Besitz die sie Liebenden und danach Fragenden
empfangen werden. Denn die vermeintlichen Güter hier sind das Bild 5
der wahrhaftigen. Daher, nachdem sie ein wenig für sich geblüht,
»verwelkten« sie sofort, damit nur »das Wort Gottes bleibe«. Denn
»geteilt ist das Reich« nicht, damit auch da das Wort Gottes sich er-
fülle. Legen wir ab den Purpur und tun wir ab den Scharlach, denn 6
er stillt nicht die Seele des Durstenden, und fliehen wir die »Speicher«
gefüllt von vielen und großen Früchten jeder Art. Denn nicht sind

2 vgl. unten zu Hiob 40, 3 — **3** vgl. Boëthius De cons. phil. 2, 2, 31ff S. 28 — **24** vgl. Hebr. 10, 1 — **26** I Petr. 1, 24. 25 (Jes. 40, 7. 8) — **27** Mt. 12, 25 — **28** Luk. 16, 19. 24 — **29** Luk. 12, 18

2 »Denn . . ja« Z. 3 bo ubo: bo < B **7f** »von jenem (Kommende«); (»Kommende) dadurch«? **9** »erkennen« S 40^{v} **14** »die sich halten« drŭžaštejsja: »der sich Haltenden« drŭžaštichsja S **14f** »des einen« ověch: »von allen« ot vsěch B **15** »nicht« < S **18f** »fiel« padesja: »fällt« padetsja? **19** »Wie ist nicht« kako ne: »wie« kako i Ma **26** »sie sofort« S 41 **27** »sich« w. e. sch. < A

jene, wenn uns die »Seele« verließ. Aber wenn wir auch die »Welt
erwerben, haben wir keinen Nutzen, die Seele verderbend«. Genug
sind das Genügende und Maßvolle an Nahrung, damit nicht, reich ge-
worden, ich den Herrn vergesse.

VII. Dies sind die Unterweisungen Gottes. Nach diesen Weisungen
wandelte unser Herr. Siehst du nicht, daß auch er selbst, obschon
Himmel und Erde erfüllend, nicht lieb gewann das Verweilen, sondern
auch er ging hinweg und zwar durch das Weggehen des Heils, und
als Erster zeigte er ein gut lebendes und nützliches Leben!

Denn Gottes entäußerte er sich und das der Menschen zog er an 2
und unter uns ward er unter den Armen. Der Reichen achtete er
nicht, aber die Armen ahmte er nach. Diese pries er selig, auch Reich-
tum versprechend, einen unvergänglichen und wahrhaftigen, und ein
unzerstörbares Reich; aber den gegenwärtig »Reichen« sagte er, daß
sie ihren »Lohn hinnehmen«, denn an Stelle des Ewigen haben sie lieb
gewonnen dieses zeitliche Wohlleben.

Ringen aber auch wir nichtachtend das Gegenwärtige, denn es 3
vergeht wie ein Schatten, liebend aber das Zukünftige, denn es wird
bleiben und niemand wird es hinwegnehmen; denn Gottes Gabe ist es
und unvergänglich. Es müssen die an jene Güter sich Haltenden die 4
hier seienden und vermeintlichen Güter gering achten, deren Herr zu
sein auch der Herr sich geweigert; obschon selbst seiend, der sie ge-
schaffen, hat er sie einem andern überlassen, dem bösen Geiste und
den Menschen anheimgebend die Gewalt des Zeitlichen. Daher ist nicht
an dieses sich zu halten. Denn, eines solchen Herrn sind die Besitz- 5
tümer und »welchen er will, gibt er sie«. Er gibt aber den Seinen,
die alles jenem Eignende sinnen und jenen für den Herrn halten und
ihn anbeten. Uns aber gebührt es, wenn wir Gott nachfolgen wollen, 6
abzusagen dem »breiten und weiten« Weg, weil es der »des Todes«
ist, aber überzugehen auf den schmalen und unfreundlichen Weg, denn

1 Mt. 16, 26 — **3** vgl. Prov. 30, 9 — **6** Jerem. 23, 24 — **10** Phil. 2, 7 — **12** Luk. 6, 20 (Mt. 5, 3) — **14** Luk. 6, 24 — **15** Symp. S. 130, 4f — **19** vgl. II Kor. 4, 18 — **21** Luk. 4, 8 — **26** Luk. 4, 6 — **27** Luk. 4, 7 — **29** Mt. 7, 13 (Did. 1, 1) — **30** Mt. 7, 14

6 »obschon« cěi: »welcher« iže B **10** vor »Denn« + »Was er spricht, daß er sich entäußerte, ist an dessen Stelle, nämlich er gebrauchte nicht die göttliche Kraft in der Zeit des Leidens, so daß er anzog, nämlich brauchte die menschliche Armut und Niedrigkeit« S 41ᵛ | »zog er an« odě: »anziehend« oděja B **22** »obschon« cěi: »welcher« iže B **23** nach »überlassen« + »Diese Rede vom Teufel« S **28** »ihn anbeten« S 42

er führt zum Leben. Wenn du des Vermögens beraubt wirst, ⟨du hast⟩ 7
Gewinn durch Armut, denn an Eines Stelle wirst du ⟨Vieles⟩ empfangen.
Wenn auch welcher von den Lieben, auch diese sind dir nicht verloren gegangen; denn die, deren du für kurze Zeit beraubt wardst,
wirst du ewig haben.

VIII. Schaue mir jenen heiligen Mann, den Verkündiger des Kommens des Heiligen, welcher für kurze Zeit in die Welt gesandt, auch kaum in ihr verweilend, alles hier Seiende kaum beachtend; denn von »Heuschrecken und wildem Honig« nährte er sich und hüllte sich in »Kamelshaare«. Daher erwies er sich unter allen »Geborenen« als der »Größere«, wegen der Einfachheit der Kleidung und der Ungekünsteltheit der Speise und der Spärlichkeit des Tisches.

Schaue mir auch jene arme »Witwe«, deren ganzes Vermögen 2
»zwei Kupfermünzen«, und dessen nicht achtend hat sie viele Reiche
an Gaben übertroffen. Wenn aber jemand will vollenden das Gebot 3
des Himmels und zum Ziele führen das Gesetz des Heils, der wird des
hier seienden Leides viele Ursachen finden, sei es der Verehelichung
nicht zu achten, während noch die Natur will und vermag, oder »zwei
Kleider habend« und mitteilend dem Armen und Nackten, oder die
Speise Fordernden nicht verachtend, oder dem Durstenden zu dienen,
wenn auch mit »kaltem Wasser«, oder den, der kein Obdach oder
Trockenheit (trockenen Ort) hat, „nehmend ins Haus", oder zu dem
Gefangenen gebunden habend die Seele, oder dem durch Krankheit
Leidenden gedient habend. Ein solcher wird gezählt werden zu dem 4
Chor zur Rechten des Richters, wird geehrt werden von dem König,
so daß er ein Sohn Gottes wird genannt werden, in unaussprechlichem
Frieden wird er leben und in dem Reichtum Gottes sich nähren,
welcher in keiner Zeit ausgezählt werden kann.

2 Mt. 19, 29 (Mark. 10, 29f. Luk. 18, 29f) — **8** Mt. 3, 4 — **10** Mt. 11, 11 — **13** Luk. 21, 2f — **18** Luk. 3, 11 — **19** vgl. Mt. 25, 35. 36. Jes. 58, 7 — **21** Mt. 10, 42 — **22** Jes. 58, 7; vgl. Mt. 25, 36 — **24** Mt. 25, 34 — **26** vgl. Mt. 5, 9. I Joh. 3, 1

1f »du hast Gewinn« priobrětenie imaši: »durch Erwerbung« priobrěteniem S **2** »Stelle . . ⟨Vieles⟩« město ⟨mnoga⟩ **14** »Reiche« S 42^{v} **18** »noch« < B **24** »Ein solcher« sicei: »so« sice B **26** »so daß« oder »wie« oder »da« jako

ΜΕΘΟΔΙΟΥ

ΑΓΛΑΟΦΩΝ Η ΠΕΡΙ ΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ

Textzeugen, Handschriften und Abkürzungen.

S = Altslavische Übersetzung

A = Tolstoi. II, 56 (jetzt Petrop.). B = Moskov. Synod. No 110

Epiphanius Panarion haer. 64, Ausgabe Dindorf

V = Marcian. 125 a. 1057
U = Urbinas 18 s. XII—XIII

C = Sacra Parallela, Ausgabe Holl

C = Coislin. 276 s. X
C1 = Coislin. 294 s. XI—XII
K = Vatican. 1553 s. XII—XIII
O = Ottob. 79 s. XV
A = Ambros. H 26 inf. s. XV
Lc = drittes Bruchstück des Laur. VIII, 22 s. XIV
R = Rupefuc. (jetzt Berolin.) Philipp. 1450 s. XII—XIII

Syr = Syrische Florilegien

A = Brit. Mus. addit. 17214 s. VII
B = Brit. Mus. addit. 17191 s. IX—X
C = Brit. Mus. addit. 14538 inf. s. X
dazu addit. 14532. 12155. 12156

Ph = Photius Bibliotheca, Ausgabe Bekker

A = Marcian. 450 s. X
B = Marcian. 451 s. XII

Dialog des Adamantius, Ausgabe van de Sande Bakhuyzen

D = Marcian. 496 (1. Hand) s. XII (oder XI) — Dr = Rufins Übersetzung
An = Anastasius (?), Doctrina patrum, Ausgabe Diekamp
Just = Justinian, Ad Menam PGr 86
Prok = Prokop, Oktateuchcatene, Monac. gr. 358
Ezn = Eznik, Wider die Sekten, Übersetzung J. M. Schmid

Abkürzungen

Pl = Plato
Bh = van de Sande Bakhuyzen
Bo = Bonwetsch
Jh = Jahn
Dd = Dindorf

Kl = Klostermann
Ma = Masing
Md = Mendelssohn
Pet = Petavius

ΜΕΘΟΔΙΟΥ
ΑΓΛΑΟΦΩΝ Η ΠΕΡΙ ΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ

Ich ging vor diesen Tagen nach Patara mit Proklus von Milet,
indem ich den Theophilus sehen wollte. Denn ich hatte erforscht, wie
sie sagten, daß er dort, gelandet des Sturmes wegen, einige Tage
bleibe. — Und als wir zu dem Hause des Aglaophon gekommen waren, 2
fanden wir, nachdem wir eingetreten, den Theophilus in der die Heil-
statt seienden Vorhalle, wo Aglaophon selbst wandelte, sitzend auf einem
Lehnsessel, und um ihn saßen auf dem Boden Sistelius von † und
Auxentius und Memian und von den Bürgern, auch Aglaophon selbst
und einige andere. Sie philosophierten aber, über die Natur des Leibes 3
und über die Auferstehung sich unterredend mit Theophilus. Dieser
aber, auf dem Lehnsessel sitzend, antwortete einem jeden auf seine

7—S. **220, 1** Plato Prot. 314 E. 315 C — **10** vgl. Phaed. 59 B

1f nach Prokop v. Gaza zu Gen. 3, 21 (PGr 87a Sp. 221 C) *ἐν Ἀγλαοφῶντι Μεθόδιος* und dem Syrer »Des heiligen Methodius des Philosophen, Bischofs von Lykien und Märtyrers, aus dem Buch über die Auferstehung gegen Origenes, welches heißt Aglaophon«; »Des heiligen Methodius, Bischofs und Märtyrers, zu Agallophon (so, oder Agalophon oder Agalophontos [Agallophoit] stets S) über die Auferstehung« S; *τοῦ ἁγίου Μεθοδίου περὶ ἀναστάσεως* oder *τοῦ ἁγ. Μ. Ἀγλαοφῶν περὶ ἀναστάσεως* (zu I, 32, 7f) C; *Μεθοδίου ἐπ. Φιλ. ἐκ τ. β̄ λόγου τοῦ ἀντιρρητικοῦ* C[1]; Epiph. Panar. haer. 64 S. 598, 26ff Dd *τοῦ μαργαρίτου Μεθοδίου εἰς τὸν περὶ τῆς ἀναστάσεως λόγον*; Zachar. s. Einl. | **3** »Ich ging« S 43 | »von Milet« nach I, 13, 1: »von Mydes« (mydisinjskym A, mydisiiskym B) S **6** Pl *ἐπειδὴ δὲ εἰσήλθομεν, κατελάβομεν Πρωταγόραν ἐν τῷ προστῴῳ περιπατοῦντα* **8** »wo« ižde: iže S **9** »saßen«: »viele« + B | »Sistelius« wie I, 2, 1 u. De lepra: »Sistelinus« S | »von †«: amaskeunitin S (»von« o wohl aus ot) **10** »Memian« wie I, 1, 7. II, 8, 11. 9, 1. 26, 1: memmian S **11** Pl *ἐφαίνοντο δὲ περὶ φύσεως . . διερωτᾶν τὸν Ἱππίαν, ὁ δ' ἐν θρόνῳ καθήμενος ἑκάστοις αὐτῶν διέκρινεν καὶ διεξῄει τὰ ἐρωτώμενα* **13f** »auf s. Frage« oder »entsprechend der Frage«

Frage. Sobald uns aber, nachdem wir eingetreten, Aglaophon gesehen, 4
sprach er, an der Hand fassend: Zum Guten bist du gekommen, o Eubulius. Denn Sistelius hier und ich streiten [und ich] schon lange über dies Fleisch, ob es aufersteht, empfangend mit der Seele die Unverweslichkeit. Daher machen wir dich jetzt zum Richter unserer Verhandlung, und ob du meinst, daß ich die Wahrheit sage.

Es antwortete redend auch ich: O Auxentius, gehörte es sich nicht, 5
daß über diese ein Besserer als dieser herrsche und über die Einfältigen der Weisere? Aglaophon, meinte ich, nicht passend, es sei nicht passend, mit Übergehung des Weisen mit dem Einfältigeren zu reden.

Und jenen antwortete wieder Auxentius: O Männer, sagte er, immer 6
ist zu disputieren, worauf Aglaophon gerichtet ist, wenn er nur hat, mit wem zu disputieren. Uns aber gebührt es nicht, wie Bösen, die uns zu anderen Fragen hinkehren, ihn nicht zu achten, solange wir nicht genug von ihm gehört haben werden die Verhandlung von der Auferstehung.

Aber gut, sagte Memian, hast du, o Auxentius, geredet. Eubulius 7
nun wird auch wieder oftmals Sorge tragen ⟨gegen⟩ Aglaophon. Jetzt aber gebührt es sich, in betreff dieser Verhandlung Fleiß zu tun, solange Theophilus hier ist. Wenn es euch aber nun gefällig ist, o Männer, 8
dies zu sehen und zu untersuchen, so möge Theophilus prüfen, in jeder Hinsicht tüchtig seiend, über alles Beweis zu geben, ob nach dem Tod dieser Leib aufersteht zur Unverweslichkeit.

II. Und Sistelius erwiderte und sprach: Nicht gut, sagst du, o Memian, wollend einfach so, ohne Erforschung, die Unterredungen tun. Denn ein jeder fühlt sich öffentlich (d. h. bei öffentl. Verhandlung) gezwungen (unfrei) und gestaltet seine Rede geschmückt, um sie

2 Plato Symp. 174 E — 7 Plato Prot. 338 B — 12 vgl. Phaed. 63 A

2 vgl. Symp. S. 5, 13 *περιεπτύσσετο καὶ κατεφίλει* 3 »hier« sjde: sede B **4 f** »Unverweslichkeit« S 43ᵛ 7 »Es«: vielleicht Lücke, vgl. »jenen« Z. 12 | Pl *οὐκ ὀρθῶς ἂν ἔχοι τὸν χείρω τῶν βελτιόνων ἐπιστατεῖν* 9 »meinte ich« mněl bych: besser »würde meinen« mněl by 13 »zu disputieren« prětisja: »disputiert« pricja A, pritsja B 19 »Sorge tragen« prěati A, priati B: ob »die Sache führen« prěti? 21 »Männer« S 44 **22 ff** »zu untersuchen — und es möge Theoph. einen jeden (kyiždo: »eines jeden« koegoždo A, koeždo B) prüfen tüchtig seiend — üb. alles Bew. zu geben, ob« schwerlich S 24 »dieser Leib« tělo se: »des Leibes« telese A, tělese B 26 »wollend . . so . . (die Unterr.)« sice velja (usp.): »solche (Unterr.)« sicevaja (usp.) B

zu zeigen, gar nicht für die Wahrheit und für das Nützliche sorgend,
sondern nur um den Anwesenden zu zeigen, wie er geschickt ist, da-
durch, daß einem jeden von Natur eigen ist, aus Voreingenommenheit
das Seine zu lieben. Aber man muß nicht den hören, der zu geschäftig 2
seine Ware anempfiehlt, sondern erforschen und prüfen; denn die Ver-
käufer haben die Sitte, zu lügen in betreff der von ihnen verkauften
Sachen. Und damit nun auch wir nicht fehlen, getäuscht zu werden 3
in den Verhandlungen, ohne Prüfung zu ihr kommend, erinnere ich —
denn ein jeder von uns hat nach der Reihe sein Verständnis kund zu
tun, zu zeigen aber dem Theophilus —, daß der eine Heterodoxe die
Fragen, nachdem er vollständig und genau erforscht, zuerst beibringe,
nichts zurücklassend von fremden Problemen, sondern alles verknüpfend
durch die tiefsten Gedanken. So wird kräftig gekämpft, so daß nichts
außer dem hier Gesagten jene zu zeigen haben ihr Wort bekräftigend;
einer aber wieder, welcher darauf † den vorgetragenen Schlauheiten 4
entgegentretend und dartuend mit viel Einsicht, das der katholischen †
Kirche als wahr seiend erweist. Denn so werden uns die Verhand- 5
lungen nicht umsonst sein, sondern mit höchster Sorgfalt vollzogen, so
daß sie keine Sache ununtersucht und unwiderlegt haben. *τῷ ⟨γὰρ⟩*
ἑκάστῳ προσώπῳ τὰ ἀκόλουθα περὶ τοῦ παντὸς τηρεῖν ἀναγκαῖον — 6
ob sie (diese Person) nun das der Kirche oder Fremdes oder das einem jeden
entsprechende Verständnis geben wird — und nach Wahrheit zu streben,
nichts aber unnütz zu sprechen durch Voraussetzung(?) des Festgesetzten
(dogmatische Voreingenommenheit), sondern durch Synthese die beste
Verhandlung zu wollen. Das ist in Wahrheit weise und (die Art) eines
das Wahre zu sehen Dürstenden.

1 vgl. De res. I, 27, 2 — **5** vgl. Plato Prot. 313 D — **11** vgl. De autex. 4, 5 S. 157, 1 — **22** vgl. De autex. 4, 3. 5 S. 156, 4. 157, 3 — **25** vgl. De autex. 4, 3 S. 156, 4f

1 c. 27, 2 *οὐ τῆς ἀληθείας καὶ τοῦ συμφέροντος χάριν, ἀλλὰ τοῦ δεῖξαι*(?) *τοῖς παροῦσι σοφοὺς τοὺς λόγους* **3** »aus Voreingenommenheit« ot varenia, vgl. Z. 23 **8** »erinnere ich« pominaju: »erinnernd« pominaja B **9** »von uns« S 44ᵛ: viell. nach »Heter.« Z. 10 **11** »vollständig«: wörtlich »(sie) gemehrt« **15** »darauf«?: wörtlich »das Übrige« *τὰ ἐπίλοιπα* pročjnaja **16** »das der katholischen« *τὰ τῆς καθολικῆς* povsemjstvenyja: »täglich und das der« *τὰ τῆς*(?) *καθημερινῆς* oder *καθημέρας* po vsja dni, i S **19** C in K 178ᵛ (Holl 162); Lemma *τοῦ ἁγίου Μεθοδίου ἐκ τοῦ περὶ ἀναστάσεως* | *τῷ*: *τὸ* C | *γὰρ* + S **23** »unnütz«? na podarenie, wörtlich »zum Geschenk« | »durch Voraussetzung« ot varenia, *ἐκ προλήψεως* vgl. Z. 3 und De autex. 4, 3 S. 153, 3 *προλήψει κρατούμενος* vareniem drjžim **24** »durch Synthese« *συνθέσει* složeniem **25** »Das ist« S 45

Dies war den Anwesenden genügend, und wir alle lobten es.

III. Theophilus. Und Theophilus stimmte bei und gebot, daß Aglaophon, welcher auch Arzt war, über die Natur des Leibes rede, indem er, ⟨um (?)⟩ mehr die Sache zu lernen, veranlaßte, zuerst das von den Gegnern Gesagte zu erheben, das dann aber ich wieder entgegenkämpfend darlege, damit durch den Streit der Verhandlung das Wahre wie das lebendige Gold im Feuer geprüft hervorleuchte.

Wenn aber jemand zürnt, es für ungehörig haltend, daß so die 2 häretischen Satzungen bekannt gemacht werden, so überführen wir ihn sanft belehrend, daß auch in den Büchern der Propheten der heilige Geist, wie er der Frommen Person beschreibt, so auch betreff der Bösen die (ihnen) entsprechende Gestalt, die Gestalt einem jeden (durch das?) Wort nach der Würdigkeit gebend und die verschiedenen Arten des Trugs. Wie in ihnen Salomo mit Worten die Buhlerin schildert. 3 Hier doch sehe, wer sehen kann! Hat er nicht offen wie von irgendeiner Häresie gesagt, alles vors Angesicht gestellt und zeigt die genau nach der Weise einer Buhlerin zugerichteten Worte und Weisen? Wie wenn er 4 sagt: »Sie saß unter der Tür und ruft zu sich die Unverständigen«, oder wieder, was er sagt: »Es begegnet ihm das Weib, habend eine buhlerische Gestalt, welche macht, daß die Herzen der Jungen entbrennen. Darauf ergriff und küßte sie ihn, mit schamlosem Antlitz redete sie zu ihm«. Oder das: »Komm und wollen wir genießen der Liebe bis zum Morgen, komm und versenken wir uns in Liebe. Denn nicht ist mein Mann zu Hause, er ist aber gegangen auf einen weiten Weg. Einen Beutel Goldes hat er in seine Hand genommen, und nachdem er viele Tage gewandert, kommt er in sein Haus.« Was alles auch unpassend ist 5

1 Plato Prot. 338 B — **4** vgl. De res. I, 29, 1 — **18** Prov. 9, 14, vgl. 7, 6; vgl. De lepra 18, 1 — **19** Prov. 7, 10. 13 — **22** Prov. 7, 18—20

2 »stimmte bei«?, poljubi = »umarmte« **5f** »entgegenkämpfend — Streit«: »darlege. Indem der geistige Widerstreit ausgekämpft wird, wird (. . hervorleuchten)« Bo 1. Ausg. **10** »sanft« krot'cě; vielleicht besser »kurz« krat'cě **11** »Person« lice = πρόσωπον **12** »Gestalt« »Weise« obraz **13** »Wort« »Verhandlung« »Sache« slovo | »nach der Würdigkeit« po sanu: poslanu B **13f** »Unterschiede des Trugs«? **14** »schildert« sŭtvorit: »schilderte« sŭtvori S **15f** »von irgendeiner Häresie« o koi eresi: kŭi iegezii A, kŭ geozii B **16** »gesagt«?: »sprach« reče S 45v **18** »sagt«: »Die häretisch Gesinnten nannte er Buhler« + mit roter Tinte S | »Unverständigen« vgl. ἀφρόνων Prov. 7, 7 **20** »entbrennen«: ἐξίπτασθαι LXX **25** »Goldes«: ἀργυρίου LXX **26** »gewandert« < LXX oder S las ἀπιὼν ἥξει für ἐπανήξει »kommt« priidet: »kommt« priide S

zu erklären, wie es vorliegt, damit es die Hörenden weise macht. Denn indem ein Abbild erwiesen wird und durch ein Bild geistig die Erklärung geschehen ist, mit Strafe (Rüge) geschehen ist, [denn es] wird der Leser zur Tugend gelehrt, indem er unterrichtet wird, nicht durch lügnerische Worte getäuscht zu werden und dadurch von den verführerischen Künsten des Buhlers beraubt zu werden.

Es findet aber nun jemand ihn auch in der »Weisheit« dieser 6
Weise brauchend. Denn auch hier die Arten der Weisheit unterscheidend und sie ihren Personen zuteilend und die Ordnung einer jeden bewahrend, hat er eine wahre Untersuchung der Sache vollzogen. Denn das Gesagte: »Gering ist und traurig unser Leben, und 7
nicht ist Heilung beim Ende des Menschen und nicht ist erschienen einer, der zurückbringt vom Hades. Denn außer jenem selbst sind wir geboren, und darnach werden wir sein als nicht Gewesene. Denn Dampf ist der Hauch in unserer Nase und die Vernunft ein Funke in der Bewegung unseres Herzens, wenn er verlischt, wird Asche unser Leib, und der Geist geht auseinander wie ein schwacher Wind«, ist ein Bild derer, die sagen, daß alles ⟨von⟩ von selbst Gewordenem und ohne Vorsehung hergerichtet worden sei, wogegen auch einschreitet der Zorneifer, welcher, zur Wahrheit ziehend, geärgert wird durch die Voraussetzung dieser Satzungen. Daher ist es keineswegs ungehörig, 8
daß auch wir die häretischen Philosopheme zur Zerstörung der Lüge erforschen. Denn sie haben herausgespieen, die Unwahrheit sprechend, bis zum Himmel. Daher ist es fortan deine Sache, o Aglaophon, anzufangen und bis zu Ende zu führen die Rede.

IV. Aglaophon aber hörte und errötete, als Theophilus dieses redete, und schaute auf mich finster, so daß ich die Flucht ergreifen wollte. So fing er an zu reden: Wenn nach euch eine Auferstehung 2
dieser toten Leiber und seine Verwandlung in die Unsterblichkeit ist, wozu, saget an, Gott von Anbeginn den Menschen ohne den Lappen

11 Sap. Sal. 2, 1—3 — **26** vgl. Symp. S. 121, 12 — **27** De autex. 2, 2

1 »erklären«, wörtlich »bekennen« | »damit es« da: »und« i S **3** »denn es«: vielleicht »denn« bo aus »nun« »nämlich« ubo **4** »gelehrt« S 46 **5** »dadurch« ot sego: »von allen« ot vsego? S **10** »wahre« istinno: »in Wirklichkeit«? **13** »der zurückbringt«: ἀναλύσας LXX | »außer jenem selbst«: *αὐτοσχεδίως* LXX **16** »der Bewegungen« B **18** das 1. »von« < S **20** »Zorneifer« jarostj: wohl »Weisheit« mudrostj **21** »Satzungen« S 46^{V} **26** vor »Aglaophon« + »Aglaophon spricht über die Natur des Menschen« rot S

des Leibes schuf, wie die Schrift selbst lehrt. Denn die »Kleider von Fellen«, welche er nach der Übertretung Adam und Eva machte, sind deutlich die Leiber, mit denen wir bekleidet worden sind, nachdem wir das Gebot übertreten, der Buße halber mit einer solchen Fessel bekleidet. Daher sie auch passend Fell genannt werden, weil auch eine Fessel dieser Leib, des Anzeichens halber, auch ein Grabmal zu sein der Seele, welche verurteilt, in ihm begraben zu werden, damit er uns nicht lasse ewige Pein haben, eine so lange Zeit sterblich seiend. Denn nicht von toten Leibern, Vierfüßler abstechend (ab- 3
schlachtend), wie ein Lederarbeiter machte Gott den Erstgeschaffenen Kleider, sondern schwere irdische Leiber machte er uns als »Kleider von Fellen«. — Und der Prophet Jeremia aber sagt in den Klage- 4
liedern, Fesseln nannte er ⟨sie⟩, Gebundene der Erde die Menschen deshalb nennend; und David »Gebundene«, indem Gott uns gebunden wegen der Übertretung Adams mit Fesseln von Erdenstaub, damit wir, mit viel Arbeit von der Erde Speise empfangend, nicht unser Haupt erheben, zu sehen die Frucht des Lebens. Denn er spricht: »Und nun, 5
damit er nicht die Hände ausstrecke und nehme von dem Baum des

1 Gen. 3, 21; vgl. De res. I, 29, 1 — **6** Plato Krat. 400 B C. Epiph. ad Ioann., Hier. epist. 51, 4, 4 S. 401 Hilberg — **9** Orig. bei Epiph. Ad Ioann. 51, 5, 2 S. 403; Epiph. haer. 64, 63. II, 668, 30 ff Dd; Theodoret In Gen. II, c. 26 PGr 80, 140; Prokop. zu Gen. 3, 21 PGr 87, 1, 220 — **12** Klagel. Jerem. 3, 34. De res. I, 30, 1. 33, 2 — **14** Psal. 145, 7 — **15** vgl. Gen. 3, 19 — **17** Gen. 3, 22 ff

4 *δίκην ὅπως . . παράσχωσιν* 29, 1 **6** Pl *σῆμά τινές φασιν αὐτὸ εἶναι τῆς ψυχῆς, ὡς τεθαμμένης ἐν τῷ νῦν παρόντι . . ὡς δίκην διδούσης τῆς ψυχῆς* | Epiph. nunc corpus hoc ob id iuxta Graecos *δέμας* . . sive cadaver dici; a plerisque autem . . corpus *σῆμα* . . interpretari, eo quod ita animam in se clausam habeat quomodo sepulchra . . cadavera mortuorum **7** »verurteilt« S 47 **9** Orig. bei Epiph. haer. 64 *μὴ ἄρα βυρσοδέψης ἦν ὁ θεός, ἵνα χιτῶνας δερματίνους . . ποιήσῃ, μηδέπω ζῴων τεθυμένων; . . οὐκ ἦσαν, φησί, χιτῶνες δερμάτινοι, ἀλλὰ τὸ γήινον ὃ περικείμεθα σῶμα.* Ad Ioann. numquid coriarius aut scordiscarius erat Deus, ut conficeret pelles animalium et consueret ex eis tunicas pellicias Adam et Evae. Orig. bei Theod. In Gen. II c. 26 *σφόδρα μὲν οὖν ἠλίθιον καὶ . . ἀνάξιον τοῦ θεοῦ τὸ οἴεσθαι ζῴων τινῶν περιελόντα δέρματα τὸν θεὸν ἀναιρεθέντων . . πεποιηκέναι σχήματα χιτώνων, καταρράψαντα δέρματα δίκην σκυτοτόμου.* Prokop. *ἆρα μὴ βόας ἢ πρόβατα ἔθυε καὶ βυρσέως ἀπετέλεσε τέχνην;* **11** »Kleider«: »Leiber« S | 30, 1 *καὶ ὁ προφήτης δεσμίους ἡμᾶς γῆς ἔφη διὰ τοῦτο, καὶ ὁ Δαυὶδ πεπεδημένους* **18** »d. Hände«: *τὴν χεῖρα* LXX

und lebe in Ewigkeit. Und es schickte sie der Herr hinaus aus dem
Paradies der Wonne, zu bearbeiten die Erde, von welcher er gemacht
worden. Und er schickte Adam heraus«. Denn viel Mühsal macht das 6
Fleisch der Speise wegen. Denn alle Kriege und Kämpfe geschehen wegen
des Besitzes; wegen des Besitzes werden wir genötigt zu sammeln, ihm (dem
Leib) dienend und übereinstimmend mit den Begierden, indem er uns erfüllt
mit Liebe und Begierde und Krankheit und Furcht und anderen bösen
Dingen, welche der Seele nicht erlauben, nach dem Guten zu trachten,
und indem sie ihr nicht erlauben, daß von ihr etwas von dem Unver-
gänglichen und Guten erkannt werde. Denn wenn wir auch unter- 7
nehmen, irgendein Gutes tun wollend, so macht er verwirrt und confus
und den Sinn verfinsternd, er, der nicht gestattet, deutlich zu sehen
das Seiende, wie der Tintenfisch, ein Meerfisch, welcher schwarzes Wasser
ausspeit. Und in Wahrheit, wenn nicht die Seele zuvor frei wird, niemand 8
. .; denn wie aus Fesseln freigelassen, so wird sie tüchtig, zu sehen und
zu fassen das Seiende. Denn von Irrtum sind unsere Augen erfüllt 9

3 Plato Phaed. 66 B ff — **6** vgl. De res. I, 30, 5 — **14** Plato Phaed. 67 A D — **16** Plato Phaed. 83A. Meth. De res. I, 30, 5; vgl. Justin De res. (S. Parall. 107, 235 f Holl)

2 »Wonne« *τρυφῆς*: »Nahrung« *τροφῆς* S **3—S. 226, 1** Pl *μυρίας . . ἡμῖν ἀσχολίας παρέχει τὸ σῶμα διὰ τὴν ἀναγκαίαν τροφήν . . . νόσοι . . ἐμποδίζουσιν ἡμῶν τὴν τοῦ ὄντος θήραν. ἐρώτων δὲ καὶ ἐπιθυμιῶν καὶ φόβων καὶ εἰδώλων παντοδαπῶν καὶ φλυαρίας ἐμπίπλησιν ἡμᾶς πολλῆς, ὥστε τὸ λεγόμενον ὡς ἀληθῶς τῷ ὄντι ὑπ᾽ αὐτοῦ οὐδὲ φρονῆσαι ἡμῖν ἐγγίγνεται οὐδέποτε οὐδέν . . . διὰ γὰρ τὴν τῶν χρημάτων κτῆσιν πάντες οἱ πόλεμοι γίγνονται, τὰ δὲ χρήματα ἀναγκαζόμεθα κτᾶσθαι διὰ τὸ σῶμα, δουλεύοντες τῇ τούτου θεραπείᾳ . . . θόρυβον παρέχει . . καὶ ἐκπλήττει, ὥστε μὴ δύνασθαι ὑπ᾽ αὐτοῦ καθορᾶν τἀληθές* **3 f** »d. Fleisch« plotj: ploti S **5** »wegen« S 47^{v} **6—13** (bis »Seiende«) vgl. c. 30, 5 *ἀκολασίας καὶ πλάνης καὶ λύπης καὶ θυμοῦ καὶ συλλήβδην τῶν ἄλλων ἁπάντων εἶναι παραίτιον αὐτὸ κακῶν ἔφης, ἃ ἐμποδίζουσιν ἡμῶν τὴν πρὸς τὸ κάλλιον ὁρμὴν τῆς ψυχῆς, μὴ ἐῶντα τῶν ὄντως ὄντων εἰς κατάληψιν ἡμᾶς καὶ γνῶσιν παρελθεῖν. κἂν γὰρ ἐπιχειρήσωμεν θηρεῦσαί τι τῶν ὄντων, ἀεὶ παρεμπίπτων ζόφος ζοφοῖ τὸν λογισμόν, μὴ ἐπιτρέπων ἡμᾶς ἐπισκοπῆσαι τὸ ἀληθὲς τρανῶς* **11** »macht verwirrt u. confus« mjatet i mutit, vgl. *ζόφος* (*ζοφοῦν*) *ζοφοῖ* **14** vor »Und in W.« in roter Schrift »Er sagt, daß die Seele für sich selbst nicht sündigen kann« + S | »die Seele« duša: da S **14 f** Pl 67 A *ἀπαλλαττόμενοι . . τοῦ σώματος . . γνωσόμεθα . . πᾶν τὸ εἰλικρινές*. D *ἐκλυομένην* (*τὴν ψυχήν*) *ὥσπερ ἐκ δεσμῶν ἐκ τοῦ σώματος*. **16 f** Pl 83 A *ἀπάτης μὲν μεστὴ ἡ διὰ τῶν ὀμμάτων σκέψις, ἀπάτης δὲ ἡ διὰ τῶν ὤτων καὶ τῶν ἄλλων αἰσθήσεων*, vgl. c. 30, 5 *ἀπάτης μὲν γὰρ ἡ διὰ τῶν ὤτων* (?) *ἡμῶν πεπλήρωται σκέψις, ὡς ἔφης, ἀπάτης δὲ καὶ ἡ διὰ τῆς ὄψεως* (?), *ἀπάτης δὲ καὶ ἡ διὰ τῶν ἄλλων αἰσθήσεων* **16** »von Irrtum« prělesti: prělestj hier stets S

beim Sehen, von Irrtum unsere Ohren, von Irrtum die andern Sinne. Denn nicht zu sehen noch zu berühren sind wir imstande, weder die Weisheit noch die Größe oder Wesensform der Seele, sondern sie sind uns unfaßlich, solang wir im Leib sind.

V. Noch aber nun, den Sünden und Lästerungen und Irrtümern, nicht
ist die Unverweslichkeit diesen Ursächerin, indem die Seele nicht für
sich selbst, getrennt, sündigen kann. Wenn aber nun nach euch dem
Menschen das Verbundensein mit dem Fleisch gut ist, so mußte von
Anfang an im Paradies vor der Versündigung Adams er im Fleisch
sein, als er die Weisheit schaute und die Engel und vom Baum des
Lebens empfing unverweslich seiend. Aber damals nun erschien er
ein ungetrübtes und unverwesliches Leben lebend; jetzt aber ein sehr 2
mühseliges und trauriges, weil gekleidet in ein Kleid von Fell. Wie
auch Paulus lehrte, sprechend: »ἐγὼ δὲ ἔζων χωρὶς νόμου ποτέ« . .
τὴν πρὸ τῆς ἐντολῆς ἡμῶν ἐν τῷ πρωτοπλάστῳ διαγωγὴν πρὸ σώ-
ματος ἔφη, ὡς τὰ ἐπιφερόμενα συνίστησιν »ἐγὼ δὲ σάρκινός εἰμι, πε-
πραμένος ὑπὸ τὴν ἁμαρτίαν«· ὅτι μὴ ἄλλως ὁ ἄνθρωπος ἄρχεσθαι
ἠδύνατο καὶ κυριεύεσθαι ὑπὸ τοῦ κακοῦ, πραθεὶς αὐτῷ διὰ τὴν 3
παράβασιν, εἰ μὴ σάρκινος ἦν γεγονώς. ἄληπτος γὰρ καθ᾽ ἑαυτὴν ἡ
ψυχὴ [φησί] τῇ ἁμαρτίᾳ. διὸ δριμέως ἐπήγαγεν »ἐγὼ δὲ σάρκινός
εἰμι, πεπραμένος ὑπὸ τὴν ἁμαρτίαν«, πρόσθεν εἰπὼν τό »ἐγὼ δὲ ἔζων
χωρὶς νόμου ποτέ«. Wohlan nun — denn ich werde versuchen euch
genauer zu erklären —, »Denn ich weiß«, sagt er, »daß nicht lebt in 4
meinem Fleisch Gutes. Denn das Wollen liegt mir vor, aber das Tun
des Guten finde ich nicht«, das Gehorsamsein dem Geist, der geknechtet

6 vgl. De res. 29, 2. 4. 57, 1. 3 — **9** Gen. 2, 8. 9 — **13** Gen. 3, 21 — **14** De res. I, 57, 1 — Röm. 7, 9 — **16** Röm. 7, 14 — **20** vgl. De res. I, 29, 1. 4 — Röm. 7, 14 — **21** Röm. 7, 9 — **23** Röm. 7, 18; vgl. De res. II, 5, 4. 6, 4

3 »Größe« S 48 **5** »den Sünden« usw.: den griech. Dativ übersetzt S durch den Instrumental **8** »so mußte« lěpo bě: »denn so mußte« lěpo bo bě Sa **14—22** griech. in c. 57, 1 erhalten **15f** τὴν . . ἡμῶν . . διαγωγὴν . . ἔφη: »das heißt« S **16** ὡς — συνίστησιν: »sofort aber fügt er bald darauf bei« S **18** κ. κυριεύεσθαι < S **19** εἰ S 48v | σάρκινος plotjan: plotignj S | ἦν: εἰμι esmj S (se mi Sab) **20** φησί + c. 57, 1 | ἐπήγαγεν: »was er sagt« + S | δὲ < S **22** »Wohlan« oder »Siehe« se S **24** »liegt mir vor« πρόκειται: παράκειται Röm. 7, 18

ist von fleischlichen Begierden, indem das Fleisch nicht vermag zu
fassen das Gute. Daher bekennt er auch, daß es der Seele zum Tode 5
und zum Verderben werde; er dürstet aber, schnell von ihm frei zu
werden, sprechend: »Ich elender Mensch, wer wird mich erlösen von
dem Leibe des Todes«. — So ist eine gewisse Folter(kammer) und ein 6
Gefängnis der Leib wegen der Übertretung, [denn] indem Gott uns in
ihn hineingesetzt hat, damit wir eine sehr schmerzliche Strafe des Ungehorsams empfingen.

VI. Auch ⟨ist⟩ zu erforschen, ob nicht das in den Psalmen Gesagte: »Du hast uns geprüft, o Gott, hast uns durch Feuer geläutert, wie Silber durch Feuer geläutert wird; hast uns geführt in die Schlinge, hast Leiden auf unser Haupt gelegt; wir sind gegangen durch Feuer und Wasser, und du hast uns herausgeführt zur Ruhe«, von den Seelen gesagt worden, welche in den Leib gesetzt worden, nämlich wie in eine Schlinge und in eine gewisse Pein, damit die über ihn Siegreichen
Ehre empfangen im Paradies, nachdem sie auferstanden. Aber ihr nun 2
sagt durch Unwissenheit, daß auch nach der Lösung der Fesseln und
nachdem der Mensch befreit worden von der Strafe und zur Ruhe
von hier gegangen, wiederum die Seele das Joch nehme, damit auch
im Reich des Lichts wir ewig Gebundene der Verweslichkeit seien;
immer tragend diesen zusammengesetzten Ton, außen zum Trug mit 3
Schönheit ausgeschmückt, inwendig aber angefüllt mit Würmern und
Maden und Gestank, den schweren und mit sich die Richtung der Seele

1 vgl. Röm. 8, 7 — **4** Röm. 7, 24 — **5** vgl. De res. I, 30, 4. 57, 7 — **7** vgl. De res. I, 29, 1. 57, 7 — **10** Psal. 66, 10—12 — **13** De res. I, 54, 8 — **18** vgl. Röm. 8, 21 — **20** vgl. De res. I, 32, 7 (Dial. Adam. V, 21) — **21** vgl. Mt. 23, 27 — **23** vgl. Weish. Sal. 9, 15

5 30, 4 *δεσμὸν αὐτὸ (τὸ σῶμα) καὶ φυλακὴν καὶ σῆμα καὶ ἄχθος καὶ πέδας εἶναι ἔφης.* 57, 7 *τὸ σῶμα βασανιστήριον καὶ πέδας ψυχῆς* **6** 29, 1 *εἰς ἃ ἐνεῖρχθαι συνέβη τὰς ψυχάς, δίκην ὅπως ὧν ἔδρασαν νεκροφοροῦσαι παράσχωσιν.* 57, 7 *(τὴν ψυχὴν) ἁμαρτήσασαν ὡς εἰς κατάκρισιν καὶ καταδίκην εἰς τὸ σῶμα ἐμβιβάζεσθαι* **9** »ist . . ob nicht« estj eda ne: »wann aber« egda no S **11** »Feuer« S 49 **14** 54, 8 *ταῦτα δὲ ὑπὸ τῶν ψυχῶν εἴρηται τῶν εἰς τὴν παγίδα τὸ σῶμα ὡς εἰς ἀγώνισμα κατενεχθεισῶν* **15** »Pein«: *ἀγώνισμα* I, 54, 8 **19** 32, 7 *ἵνα μὴ αἰώνιοι γενώμεθα κατάκριτοι δεσμῶται . . φθορᾶς, ἐν τῇ βασιλείᾳ τοῦ φωτὸς ἐσόμενοι*, vgl. Dial. Adam. S. 216, 9 Bh *ἵνα πάντοτε ἐν δεσμοῖς ἐξετάζηται ἡ ψυχή* **22** »ausgeschmückt«; wohl *πεποικιλμένον* wie c. 27, 3

auf die Lüste ziehenden, auch den Geist des Vielbeschwerten abwärts drängend, verbrennend durch die Lüste den geistigen Flügel der Vernunft, nicht gestattend dem Geist ⟨und⟩ der Seele den Baum des Lebens zu schauen, dem Dreisten (Frevelhaften) und Traurigen und Zornigen Substanz seiend und Quelle.

VII. Bedenket doch, wie ihr töricht redend sagt, daß wieder von
solchen Leidenschaften der Mensch sein soll! Denn wenn nach euch 2
dieselben Glieder des Fleisches auferstehen in derselben Gestalt, damit
ein jeder derselbe erscheine, dieselbe Gestalt tragend, so muß man bekennen, daß er auch dieselben Bedürfnisse haben muß, und es widerfährt, wieder zu essen und zu trinken und sich zu vermischen, indem wie eine Drohne das Leben rings herumkreist, und es geht zugrunde
das himmlische Leben der Heiligen; während doch Christus klar würdige 3
Auferstehungsweisen gelehrt hat, »wie die Engel im Himmel« zu sein, als ihn die Sadducäer versuchen. Die Engel aber sind nicht mit dem Fleich zusammengejocht, sondern »dienstbare Geister«, welche geistige Speise bedürfen. Ob ihr auch die Engel von Fleisch wagt zu nennen,
saget euch selbst, wenn sie in so großer Seligkeit und Herrlichkeit 4
sind, das Meer der Unverweslichkeit, Gott, sehend, auf den kein Fleisch schauen kann? Denn es kann das Verwesliche nicht Gemeinschaft haben mit dem Unverweslichen.

VIII. Ferner, während der Himmel »wie ein Kleid altert« und die Erde »vergeht« und alles »wie ein Gewand zusammengerollt« wird und

1 Plato Phaed. 81 C; vgl. Phaedr. 247 B. 248 C. Meth. Symp. S. 49, 16f. 68, 18. 81, 17ff. 83, 6f. 85, 6f — **4** vgl. De lepra 6, 1 — **8** vgl. Hier. C. Ioann. ad Pamm. 25 PL 23, 392 — **12** vgl. De res. II, 2, 7 — **14** Mt. 22, 30; vgl. De res. I, 49, 1 — **16** Hebr. 1, 14; vgl. I Kor. 10, 3 — **19** vgl. I Tim. 6, 16 — **20** vgl. I Kor. 15, 50 — **22** Psal. 101, 27; vgl. De res. I, 48, 1

1 Pl Phaed. *ἐμβριθὲς . . τοῦτο (τὸ σωματοειδές) . . καὶ βαρύ . .· ὃ δὴ καὶ ἔχουσα ἡ τοιαύτη ψυχὴ βαρύνεταί τε καὶ ἕλκεται . . εἰς τὸν ὁρατὸν τόπον.* Phaedr. 247 B *βρίθει . . ἐπὶ τὴν γῆν ῥέπων τε καὶ βαρύνων . . ἔνθα δὴ πόνος τε καὶ ἀγὼν ἔσχατος ψυχῇ πρόκειται.* 248 C *βαρυνθεῖσα δὲ πτερρορυήσῃ τε καὶ ἐπὶ γῆν πέσῃ.* Symp. S. 81, 17f *ταῖς ἡδοναῖς . . πτερορρυοῦσι . . καὶ βαρύνονται* **3** »Lebens« S 49ᵛ **12** »rings herumkr.« »im Kreislauf sich bewegt«; II, 2, 7 *καθάπερ . . κηφὴν . . περιποτώμενος πολλάκις περὶ τὸ αὐτό* **14** I, 49, 1 *ἔσονται τότε ὡς ἄγγελοι, ἔνθα πειράζουσιν αὐτὸν οἱ Σαδδουκαῖοι . . οἱ δὲ ἄγγελοι ἐκτὸς ὄντες σαρκὸς ἐν μακαριότητος ἀκρότητι διὰ τοῦτο καὶ δόξης εἰσίν, καὶ ἡμᾶς δὲ ἄρα ἐξισάζεσθαι μέλλοντας ἀγγέλοις ἀνάγκη δὴ σαρκῶν ὡσαύτως ἐκείνοις γυμνοὺς ἔσεσθαι δεῖν* **17** »von Fleisch« plŭtjna oder plotjna: boljša S **18** »saget euch« si glite: »gesagt zu werden« sja glati **19** »den« S 50 **20** »Gemeinschaft« »Verkehr«

vergeht, behauptet ihr, daß diese verweslichen Leiber nicht mit diesen
Großen vergehen, sondern daß sie größer als der Himmel und das
Allerandauerndste seien. Schämet ihr euch nicht, als ob Gott hoch- 2
schätze, was wie nichts ist gegenüber der ganzen Schöpfung; nicht
wissend, daß, wenn jene vergehen, die Leiber nicht bleiben können.
Denn wenn wahrhaft die Worte Christi und der Propheten, — da 3
Christus lehrt, daß Himmel und Erde vergehen werden, die Propheten
aber, daß die Erde vergehe, müssen auch die Leiber mit vergehen mit
den Elementen, von welchen sie gebildet worden sind. — Denn höre 4
den prophetischen Geist rufend: »Schauet zum Himmel nach oben, und
schauet auf die Erde hinunter. Denn der Himmel ist wie Rauch
gefestigt und die Erde wird altern wie ein Kleid. Die Bewohner aber
werden vergehen wie sie«; indem »die Gestalt dieser Welt vergeht« nach
dem Apostel Paulus, d. h. durch das Vergehen der ganzen leiblichen
Natur, damit alles von Natur Geistige — während alle Materie ab-
wärts zieht — fleischlos geworden zur Vollendung der Heiligkeit gelange.

Wenn aber jemand ⟨sagt⟩, daß, während Himmel und Erde 5
und die ganze Schöpfung, wie ich gesagt, vergehen, die Leiber der
Menschen nicht vergehen, der ist schuldig unvernünftiger Lästerung.
Sage: Kann, während die Quelle vergeht, der Fluß sein und in das
Flußbett fließen? Auch anders kann der Leib nicht unter den Leiblosen 6
weilen, wie nicht Wachs im Feuer, denn er vergeht, zerschmolzen durch
die reinste wesenhafte Substanz. Diese aber nun bedürfen eines Standorts. 7
Standort aber ⟨ist⟩ den Leibern: die Luft den Vögeln, das Wasser den
den Fischen, den Irdischen die Erde. Wenn diese aber vergangen
sind, in welcher Ordnung werden dann die Leiber sein, da weder Luft,
noch Erde, noch Wasser ist; auch nicht das Firmament selbst, noch
die Sterne sind? — Denn daß die Zeit entsprechend dem Himmel sei, 8
sagt Plato, damit sie, zusammen geworden, auch zusammen aufgelöst
werden.

6 vgl. De res. I, 48, 1 — **7** Mt. 24, 35 — **8** Psal. 101, 27 — **10** Jes. 51, 6 — **13** I Kor. 7, 31 — **26** De res. I, 48, 4 — **28** Plato Tim. 38 B

12 »gefestigt«: *ἐστερεώθη* LXX | »Bewohner« S 50 **25** »diese« sim: si S[a] **26 f** I, 48, 4 *ἐν ποίᾳ διαγωγῇ τότε δὴ τὰ σώματα ἔσονται . . μήτε ἀέρος μήτε γῆς μήτε τῶν ἄλλων ἐσομένων* **27** »auch n.« S 51 **28** Pl *χρόνος δ᾽ οὖν μετ᾽ οὐρανοῦ γέγονεν, ἵν᾽ ἅμα γεννηθέντες ἅμα καὶ λυθῶσιν, ἄν ποτε λύσις τις αὐτῶν γίγνηται*

IX. Und noch ist offen zu philosophieren. Denn siehe auch
andere Entgegnungen nach Beendigung dieser Verhandlungen, damit
ihr merket, in ein wie großes Übel ihr geratet, indem ihr lehrt, daß
das Fleisch auferstehe. Denn indem durchaus fließend die Substanz 2
selber ist, ununterscheidbar und veränderlich, wie der Strom eines
Flusses hinzukommend und hinweggehend, so daß sie niemals, wenn
auch das Geringste (den geringsten Moment), für dieselbe zu halten
ist, — welcher Leib wird auferstehen? Der des Jünglings oder des
Greises oder des Kindes? Wie bleiben uns dieselben Leiber, während 3
doch die ersten oft entfernt werden durch den inwendig fließenden
Strom der Speisen? Denn ein anderes ist das Fleisch der eben geborenen Kinder, ein anderes der Jünglinge, ein anderes der Greise; und
nachdem wir eines früher gehabt, gehen wir über in ein anderes, nämlich von dem des Kindes in das des Jünglings und von diesem in das
des Greises, wie Kleider, nachdem die ersten aufgerieben sind, ändernd die
Lebensalter. Denn die aufgenommenen Speisen — das Schwere und Hülsen- 4
artige geht vertrocknet aus dem Bauch, das Feine aber und Leichte wird durch die anliegenden Adern, welche die Blutsäfte aufnehmen, hindurchgehend, Blut, das durch die Adern sich in den ganzen Leib ergießend, auf-

4 De res. I, 25, 3. III, 3, 5 — 5 vgl. z. B. Alex. Aphrod. Bruns II, 1, 235, 9ff

4 vgl. Greg. Naz. Orat. 31, 15 S. 514 Thilo. Greg. Nyss. De an. et res. S. 249f. De opif. hom. 13, 1 S. 66 Oehler — 8 Dial. Adam. S. 204, 7—9. 16f

1 »zu philos.« nach »Entgegn.« in S, viell. gehört auch »nach — Verh.« vor »Denn« 4 I, 25, 3 *ῥευστοῦ γὰρ ὄντος τοῦ σώματος τοῦ ὑλικοῦ καὶ μηδέποτε μένοντος ἐφ' ἑαυτῷ κἂν τὸ βραχύ, ἀλλὰ προσγινομένου καὶ ἀπογινομένου.* Greg. Naz. (*ἡμεῖς*) *οὐδὲ ἐπὶ μιᾶς ἡμέρας οἱ αὐτοὶ καθαρῶς μένοντες . .*, *ἀλλὰ καὶ σώμασι καὶ ψυχαῖς ἀεὶ ῥέοντές τε καὶ μεταπίπτοντες.* Greg. Nyss. De an. *τὸ γὰρ ἐπίρρυτον τῆς φύσεως ἡμῶν καὶ τὸ ἀπόρρυτον διὰ τῆς ἀλλοιωτικῆς κινήσεως ἀεὶ πορευόμενόν τε καὶ κινούμενον . . στάσιν οὐκ ἔχει . . εἰ τοίνυν οὐδὲ τῷ χθιζῷ τις ὁ αὐτός ἐστιν, ἀλλ' ἕτερος τῇ ὑπαλλαγῇ γίνεται, ὅταν ἐπαναγάγῃ πάλιν τὸ σῶμα ἡμῶν πρὸς τὴν ζωὴν ἡ ἀνάστασις, δῆμός τις ἀνθρώπων πάντως ὁ εἷς γενήσεται, ὡς ἂν μηδὲν ἐλλείποι τοῦ ἀνισταμένου τὸ βρέφος, τὸ νήπιον* etc. 8 D *τὸ γὰρ τοῦ ἀνθρώπου σῶμα οὐκ ἐκ παίδων μέχρι γήρως τὸ αὐτὸ παραμένει, ῥευστῆς οὐσίας ὑπάρχον. ποῖον οὖν φάσκεις ἀνίστασθαι σῶμα, τὸ παιδικὸν ἢ τὸ μέσον ἢ τὸ γηραλέον;* Z. 16f *ῥευστῆς οὐσίας ὂν τὸ σῶμα ὑπεκρεῖ, ἐκ τῆς τροφῆς ⟨ἕτερον⟩ γινόμενον, ἀμέλει οὖν ταῖς νόσοις δαπανηθέν* | »wird auferstehen« vŭstanet: »ist auferstanden« vŭsta S 9 »Wie« = *πῶς*, kakože: »Wie« = *ὡς*, jakože S 15 »Greises« S 51v 18f »d. d. Adern« . . »d. d. Adern« žlězami . . žilami 19f vor »aufwärts« + »Aus Büchern der Ärzte« mit roter Schrift S

wärts und abwärts fließend und sich mehrend, das Fleisch bereitet. Denn 5
mit solchen Weisheiten hat Gott, der gute Künstler und erste Tonbildner,
die Natur unseres Leibes bereitet. Zuerst führt er von unten die Säfte hinauf,
damit sie, über das Mark erhöht, das Lebewesen mit Blut besprengend
anfeuchten. Daher macht alle Ausscheidung der Nahrung, wenn sie 6
nicht austrocknet, herabströmend durch die Adern und aufsteigend
durch den Dampf mit dem Blut, eiternde Wunden an jenen Orten, wo
der Dampf aufsteigt. Denn aufsteigend durch den Dampf, um mit 7
Aristoteles zu reden . . meldete den Aristoteles † nämlich auch schwebend in der Luft über uns, welche kalt ist, sammelt sich das durch Hitze Ausgetrocknete, wässrig werdend und ⟨kommt⟩ anderwärts herab; indem vielfach die Erde sich verändert und ändert die Gestalten der Luft und des Feuers, das feucht Gewordene trocken wird. Denn das Feuer, nämlich die Flamme, wandelt sich in Rauch der Luft, die Luft aber in

2 vgl. De res. I, 35, 4 — **6** Aristotel. De part. anim. II, 7 I 652b, 36. De somno 3 I, 457b, 31 — **13** vgl. II, 30, 4. Orig. De princ. II, 1, 4 S. 109, 18f. Aristot. De gener. et corr. I, 331a, 26ff. Bekker (II, 457, 21ff Didot) 331b, 25. Meteor. I, 9 I, 346b, 24'

6 vgl. Greg. Nyss. De hom. opif. 13 — **8ff** Isidor. Pelus. Ep. II, 43 — **13** Greg. Nyss. 249 Bf

3 »führt er hinauf« vŭzvedet: vŭzvede S **5** »Überfluß« »Ausscheidung« *περίττωμα* oblišie: »Beraubung« oblišenie S **6** vgl. Aristot. I, 652 *ἀναθυμιωμένης γὰρ διὰ τῶν φλεβῶν ἄνω τῆς τροφῆς τὸ περίττωμα ψυχόμενον διὰ τὴν τοῦ τόπου τούτου δύναμιν ῥεύματα ποιεῖ φλέγματος καὶ ἰχῶρος. δεῖ δὲ λαβεῖν . . ὁμοίως συμβαίνειν ὥσπερ τὴν τῶν ὑετῶν γένεσιν· ἀναθυμιωμένης γὰρ ἐκ τῆς γῆς τῆς ἀτμίδος καὶ φερομένης ὑπὸ τοῦ θερμοῦ πρὸς τὸν ἄνω τόπον, ὅταν ἐν τῷ ὑπὲρ τῆς γῆς γένηται ἀέρι ὄντι ψυχρῷ, συνίσταται πάλιν εἰς ὕδωρ διὰ τὴν ψῦξιν καὶ ῥεῖ κάτω πρὸς τὴν γῆν.* De somno *ὥσπερ οὖν τὸ ἀπατμίζον ὑγρὸν ὑπὸ τῆς τοῦ ἡλίου θερμότητος, ὅταν ἔλθῃ εἰς τὸν ἄνω τόπον διὰ τὴν ψυχρότητα αὐτοῦ καταψύχεται καὶ συστὰν καταφέρεται γενόμενον πάλιν ὕδωρ, οὕτως ἐν τῇ ἀναφορᾷ τοῦ θερμοῦ τῇ πρὸς τὸν ἐγκέφαλον ἡ μὲν περιττωματικὴ ἀναθυμίασις εἰς φλέγμα συνέρχεται* **8** »um« S 52 | Isid. *παχυνόμενον τὸ πῦρ καὶ κάτω βρῖσαν ἀέρα γινέσθαι* (sagen d. Philos.), *τὸν δὲ ἀέρα ὕδωρ, τὸ δὲ ὕδωρ γῆν· καὶ ἀνάπαλιν λεπτυνομένην τὴν γῆν ὕδωρ γίνεσθαι, τὸ δὲ ὕδωρ ἀέρα, τὸν δὲ ἀέρα πῦρ* **9** »meldete den Aristoteles meinte« izvěsti Aristotelja mjně S: unverständlich | »nämlich« »das heißt« rekše: vielleicht rekša »redend« **11** »⟨kommt⟩ anderwärts« ⟨ide⟩ inde **13** Orig. qualiter aqua mutetur in terram vel in aërem et rursus in ignem vel ignis in aërem vel aër in aquam. Aristot. *ἐκ πυρὸς μὲν ἔσται ἀὴρ . ., πάλιν δὲ ἐξ ἀέρος ὕδωρ, ἐὰν κρατηθῇ τὸ θερμὸν ὑπὸ τοῦ ψυχροῦ . .' τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον*

Wasser, das Wasser aber in die Erde, die Erde in den Baum, die
Bäume in das Feuer, das Feuer in die Luft. So ist auch der Leib zu- 8
nehmend und abnehmend und jede Veränderung annehmend, ähnlich
der Ernährerin und Erzieherin aller. Denn der hineingebrachten Speise,
dies ist ihr erstes Werk, eine Vermischung, welche widerfährt dem
Wässrigen mit dem Trockenen und mit den Säften, [durch] welche wie
bei einem Kochen im Leib Verkochung genannt wird. Das zweite aber
eine Feuchtigkeit und Scharlachröte seiend in den Adern, und wird
Geblüt genannt. Das dritte aber im ganzen Leib verteilt, was Fleisch-
werdung genannt wird. Daher gibt es auch drei Arten von Aus- 9
scheidung (*περίττωμα*?). Wie eine Verkochung empfängt es von eben
jenem ersten und indem die Verkochung im Leib geschieht, geschieht
Ausscheidung der Hülsen, wie . . † Von dem zweiten aber das Blut
in den Adern, Feuchtigkeit und die doppelte Galle: die Feuchtigkeit,
wie von der Käsematte abfließt die Käsemilch, die gelbe Galle aber,
welche wie Weinfarbe, die schwarze aber wie Hefe. In dem ganzen
Leib aber ein unmerkliches Ausatmen. Ursache hiervon ist das natür- 10
liche Warme in uns, wie für die Welt das der Sonne. Denn dadurch
zieht es aus dem Bauch durch die Adern und kocht gleichsam in sich
die Speise, süß machend und schäumend und scharlachrot. Wie bei 11
Früchten. Denn diese sind zuerst an Bestand fein und wässrig, an
Aussehen aber weiß, an Geschmack sauer; durch die Sonne und die
Strahlen werden sie, süßer werdend, süß und rot. So verändert 12
auch die Wärme, welche in uns ist, die Speise, welche schlicht

14 Aristot. De part. anim. II, 2, 2. IV, 2 Bd. III, 233, 22. 275, 31. 48 Didot — **21** Aristot. De color. 5 III, 648, 49 Didot

4 ff Dial. Adam. S. 210, 14 ff *καὶ ἐξ ὕδατος γῆ καὶ ἐκ γῆς πῦρ.* 331 f *πῦρ ἡ φλόξ, αὕτη δ' ἐστὶ καπνὸς καιόμενος, ὁ δὲ καπνὸς ἐξ ἀέρος καὶ γῆς.* Meteor. *τὸ . . ὑγρὸν . . ἀτμιδούμενον φέρεται ἄνω· τῆς δὲ θερμότητος ἀπολιπούσης . . συνίσταται πάλιν ἡ ἀτμὶς ψυχομένη . . καὶ γίνεται ὕδωρ ἐξ ἀέρος· γενόμενον δὲ φέρεται πάλιν πρὸς τὴν γῆν*

2 »So ist« tako: »wenn« ašte S **4** D *εἰσπεμπομένη γὰρ ἡ τροφὴ . . καὶ χυλουμένη πὴ μὲν εἰς αἷμα, πὴ δὲ εἰς φλέγμα, πὴ δὲ εἰς σίελον ἐκκρίνεται* **5** »ihr« eja: »welcher« ejaže S **9** »Das« S 52^{v} **13** »wie dies mir *τὰ μακρὰ ὑποσπείρων*« jako i se mi daljnyja podsěja S **14** Aristot. *τῶν περιττωμάτων* (oder *ἀποκάθαρμά ἐστιν*) *ἡ χολή* **21** Aristot. *τῆς ὑπαρχούσης ἐν αὐτοῖς* (*τοῖς καρποῖς*) *ὑγρασίας συνεψομένης ὁπότε τοῦ ἡλίου καὶ τῆς τοῦ ἀέρος θερμότητος, ἕκαστοι ἀπολαμβάνουσι τὰς ἀπὸ τῶν φυτῶν χρόας . .· διὸ κατὰ μικρὸν χρώζονται, καὶ μάλιστα αὐτῶν τὰ πρὸς τὸν ἥλιον ἐστραμμένα καὶ τὴν ἀλέαν* **23** »werdend«: »wehend« S **24** »d. Speise« S 53

und einfach in uns gebracht worden, in verschiedene Gestalten:
bald in weiß, d. h. Schleim und Same und Milch, bald wieder in schar-
lachrot, d. h. Blut und Fleisch, sich verändernd, bald in schwarz, d. h.
schwarze Galle und Leber und Milz. Denn von ihrer Feuchtigkeit 13
nähren sich die Adern, nämlich durch das Saftige (»Schleimige«), von
anderem aber wieder das Fleischige, nämlich vom Blutigen, von an-
derem aber das Markige, nämlich vom Schleimigen.

Und deshalb hat Hippokrates gesagt, daß wie den Bäumen die 14
Erde, so sei den lebendigen Wesen der Magen. Denn wie die Bäume
aus der Erde emporsprossend wieder Erde werden, indem Früchte und
Blätter herauskommen, Erde aber die Früchte, und jene wieder Erde,
so ist auch die Nahrung von der Erde aufsteigend und in den Leib
gehend und kommt in die Erde, indem Gottes Befehl erfüllt wird:
»Du bist Erde und sollst zur Erde werden«. Denn Fleisch und Knochen 15
und Adern verwandeln sich in Haare und Nägel und Schleim und
Tränen und in andere Feuchtigkeit des Leibes; und diese in Erde, die
Erde in Speise, die Speise in Blut, jenes aber wieder in Knochen
und Haare und Adern, wenn sie zu einem lebendigen Geschöpf ge-
bracht wird.

X. So ist es nicht möglich, daß derselbe Leib erhalten werde, denn
der eine wird zerstört und geht alternd hinweg nach Haar, Leib, Blut,
Knochen; und der andere, welcher von der Speise an die Stelle des
alten und weggegangenen immer hinzukommt, bewahrt die Wesensform,
so daß ebenderselbe sich verändernd ist, niemals seiend, noch habend
das Seine in sich, wenn er auch als derselbe erscheint. Von wo wäre 2
dann das dahingeschwundene Fleisch der Kranken auszufüllen, von wo,

8 Pseudo-Hippokrates *περὶ χυμῶν* 11 Littré V, 490; vgl. Aristot. De part. anim. II, 3 S. 650a, 20 — **14** Gen. 3, 19

8 Greg. Nyss. De an. et res. 205D. Theodoret De prov. 3 S. 596 — **22** Greg. Nyss. De an. et res. 249 C f — **26** Dial. Adam. S. 204, 16f

8 »Von Hippokrates« vor »Und« + m. rot. Schrift S | Hipp. *ὥσπερ τοῖσι δένδρεσιν ἡ γῆ, οὕτω τοῖσι ζῴοισιν ἡ γαστήρ· καὶ τρέφει καὶ θερμαίνει καὶ ψύχει.* Aristot. *τὰ μὲν γὰρ φυτὰ λαμβάνει τὴν τροφὴν κατειργασμένην ἐκ τῆς γῆς ταῖς ῥίζαις . ., τὰ δὲ ζῷα πάντα σχεδόν, τὰ δὲ πορευτικὰ φανερῶς οἷον γῆν ἐν αὑτοῖς ἔχει τὸ τῆς κοιλίας κύτος, ἐξ ἧς, ὥσπερ ἐκεῖνα ταῖς ῥίζαις ταῦτα δεῖ τινι τὴν τροφὴν λαμβάνειν.* Aristot. II, 10 *φυτὰ . . ἐκ τῆς γῆς λαμβάνει πεπεμμένην τὴν τροφήν, ἀντὶ δὲ τούτου προΐεται τὰ σπέρματα καὶ τοὺς καρπούς* **15** »in Haare« S 53v **22f** »welcher . . hinzukommt« pribyvaja: »welcher . . bleibt« prebyvaja S

was vom Aderlassen in der Erde begraben wird, oder das aus der
Wunde herausfließende Blut? Sondern von der Speise gemäß der dritten
(dreifachen) Verkochung in alle Glieder ergossen und in andere Ele-
mente sich verwandelnd, wie die Erde durch die Wurzel in die Zweige
und das Laub und die Früchte aufsteigt, indem durchaus umgestaltet
wird die Substanz der Erde. — Daher haltet ein, unmögliche Dinge 3
annehmend, und die Hoffnung, nach euch grabend im Lehm, muß,
»was droben« ist, sinnen, und aufblicken auf dasselbe, »wo Christus
ist«, aber nicht auf die Erde noch die Verweslichkeit, wo bald Ver-
wesung, das dem Irdischen Entsprechende sinnend und der Herrlich-
keit Gottes Unwürdige.

XI. Ferner sagt an, welcher Leib auferstehen soll? Der durch Blutverlust und andere Wunden erschöpfte oder ein hinzukommender anderer neuer? Denn nicht immer bleibt dasselbe Fleisch, sondern häufig geht es fort vom Hinzukommen der Speise. Seid ihr nun das imstande zu sagen, was Gott auferweckte, und daß nichts vergehe, indem ⟨er⟩ alles erhält?

Was aber, wenn jemand, der vor einem Jahr oder mehr gereinigt 2
worden, Unzucht treibt, und wieder, nachdem er sich enthalten, Un-
zucht treibt, und der dies oftmals getan, nachdem die ersten Leiber
ihm vergangen und sich verwandelt, wie die Verhandlung erwiesen,
und nicht mehr dieselben sind, mit welchen er rein lebte und Unzucht
getrieben; — in der Auferstehung, welche oder wieviele Leiber wird
die Seele tragen, damit sie gerichtet werde, die, mit welchen sie sich
der Reinheit befleißigt oder mit welchen sie Hurerei getrieben?

8 Kol. 3, 1

12 Dial. Adam. S. 206, 1f. 208, 15f — 19 Greg. Nyss. De an. et res. 250 A f (148f Oehler)

4 »Zweige« S 54 7 »grabend« pogrěbajušta: »die ihr grabt« pogrěbajušte S 8. 9 »wo« iždе: iže S 12 D 206 *ποῖον οὖν λέγεις σῶμα ἀνίστασθαι; τὸ ἐν ταῖς νόσοις δαπανηθέν, ἢ τὸ ἐκ παιδόθεν, ἢ τὸ γηραλέον;* p. 208, 15f *τὸ ἐν ταῖς φλεβοτομίαις* 13 »hinzuk.« pribyvaemu: prebyvaemu Sb 15 »Hinzukommen« pribytija: pribytjnaja S 18 ob »nachdem er Unzucht getrieben, gereinigt wird«? 19 Greg. *Σωφροσύνης δὲ καὶ ἀκολασίας διὰ σαρκὸς ἐνεργουμένης . . πῶς ἔστι παρὰ τὴν κρίσιν διασωθῆναι τὸ δίκαιον; ἢ τοῦ αὐτοῦ νῦν μὲν πεπλημμεληκότος, αὖθις δὲ διὰ μεταμελείας ἑαυτὸν ἐκκαθάραντος, κἂν οὕτω τύχῃ πάλιν ἐπὶ τὸ πλημμελὲς ὀλισθήσαντος, ὑπαμειφθέντος δὲ . . καὶ τοῦ μεμολυσμένου καὶ τοῦ ἀμολύντου σώματος . ., ποῖον τῷ ἀκολάστῳ σῶμα συγκολασθήσεται;* 21 »vergangen« S 54ᵛ

Aber nun saget ihr, daß nur der letzte auferstehe, für alle Hand- 3
lungen Strafe empfangend; und damit nun wir euch gestatten, auch
hiervon zu reden, so ist was für ein schöner Richter der Gerechtigkeit
gemäß, der urteilt, daß, während der eine Unzucht getrieben, ein an-
derer leide, oder ein guter Heerführer, daß, während der eine mit-
gesiegt, ein anderer gekrönt werde.

XII. Daher ist durch alles festgestellt, daß dieses Zusammen-
gesetzte und Veränderliche und Tote und Vielgestaltige, immer ver-
gehend (verwesend) und fließend — wie Paulus sagt: »Wenn auch
unser äußerer Mensch verwest, aber der innere erneuert sich täglich«
—, die Auferstehung nicht empfangen kann. »Denn wir wissen«, sagt 2
er, »daß, wenn unser irdisches Haus des Leibes zerstört wird, wir einen
Bau haben von Gott, ein Haus nicht mit Händen gemacht, ewig im
Himmel«. Zu sehen ist hier aber durchaus nötig. Denn nicht von 3
Gewöhnlichem ist die Rede, sondern wie man glauben muß. Denn
alle mit Einem Mund, die Propheten wie die Apostel, nennen eine Be-
schwernis und ein Unglück der Seele diesen Leib. Bald spricht auf
die Länge schauend der Prophet: »Wehe, wie hat mein Wandel sich 4
in die Länge gezogen«, und ein anderer: »Ich elender Mensch, wer
wird mich erlösen von diesem Leibe des Todes«. Bald wieder den 5
Anfang und das Verbundenwerden mit dem Leib und das Kommen ins
Leben beweinend und beklagend; sowohl jener: »Es möge jener Tag
vergehen, an welchem ich geboren ward, und die Nacht, in welcher
man sagte: Siehe, ein Männliches«, als: »Verflucht jener Tag, an
welchem ich geboren ward, der Tag, an welchem mich gebar meine
Mutter«. Salomo aber spricht: »Und ich lobte die Gestorbenen mehr 6
als die Lebenden, welcher sich sagt: ich lebe bis jetzt. Besser als
diese beide, welcher nicht geboren, welcher nicht sah das böse Werk
(Tun), welches gemacht (getan) ward unter der Sonne«, das Gemein-
same (die Gemeinschaft) des Fleisches mit der Seele sagend. »Herr
Gott, schnell und bald zu sein . .«. 7

3 vgl. II, 14, 5. Pamph. Apol. pro Orig. 7 — **9** II Kor. 4, 16 — **11** II Kor. 5, 1 — **12** vgl. Orig. C. Cels. VII, 32 — **14** vgl. De res. I, 30, 2 — **18** Psal. 119, 5 — **19** Röm. 7, 24 — **22** Hiob 3, 3 — **24** Jerem. 20, 14 — **26** Pred. Sal. 4, 2. 3 — **30** ?

12 »d. Leibes«: *σκήνους* II Kor. 5, 1 | »zerstört« S 55 **14** I, 30, 2 *οὐ περὶ μικρῶν ἡμῖν εἰσιν οἱ λόγοι, ἀλλ' ὅντινα χρὴ τρόπον πεπιστευκέναι* **18** »Wandel« žiteljstvo: žiljstvo S[a] **22** »jener«[2] < LXX **24** »jener« < LXX **27** »welcher — lebe« *ὃς αὐτῷ ζῶ φησίν: ὅσοι αὐτοὶ ζῶσιν* LXX **29f** »das Gem.« S 55[v] **31** »schnell und«: »eile«?

Er lehrt, damit er nicht müde werde, schwer tragend an den 8
langen Zeiten des Beisammenseins: »Nicht wird ruhen mein Geist in
diesen Menschen, da sie sind Fleisch« und Blut, da Fleisch und Blut
vergehen, »weil alles Fleisch wie Gras und alle seine Herrlichkeit wie
die Blume des Grases; das Gras ist verdorrt, die Blume ist abgefallen;
das Wort Gottes aber bleibt in Ewigkeit«; d. h. die Einblasung, welche
ist die Seele, nennt er jetzt das Wort Gottes, damit, nachdem das
Leben des Fleisches verdorrt, »der Staub wieder zur Erde sich wendet«,
wie eine abfallende Blume, [und] nachdem die Feuchtigkeit vergangen,
auch so unser Geist zu dem Verwandten hinweggeht, aufwärts gehend.
Denn »dieweil wir im Fleisch sind, wallen wir fern vom Herrn«. Daher 9
ist zu eilen, »aus dem Leib zu gehen«, aber hinzuzukommen und zu
Gott zu nahen, damit wir »zum Herrn kommen«, denn »Fleisch und Blut
werden das Reich Gottes nicht ererben, noch wird das Verwesliche die
Unverweslichkeit empfangen«.

Aglaophon aber, nachdem er soviel gesprochen, verstummte.

XIII. Methodius. Und ich bereitete mich, diesen entgegenzureden.
⟨Proklus⟩. Der milesische (midesische) Gastfreund aber sprach: Noch
hat er nicht genug gesprochen der gegnerischen Worte, sondern auch
noch ist zu sagen. Denn das ist nicht gesagt, was gesagt werden sollte.

Methodius. Und ich wunderte mich und sagte: Auch du gedenkst 2
zu helfen diesen Ausführungen, als ob sie nicht genügend wären abzuziehen und zu verkehren?

⟨Proklus.⟩ Zu philosophieren von der erwähnten Auferstehung 3
sagst du nichts, aber auch auf dieses höre, sagte er. Denn es müssen
hier auch die übrigen Worte gesagt werden, welche wir ⟨noch⟩ nicht
gesagt haben, damit, wie alles vollständig von den Gegnern gezeigt
sein wird, du deine Sache führest. — Aber schaue, ob dir nach dem
Sinn ist, was ich rede.

Methodius. Mehr denn alles, sprach ich, da deswegen auch unsere 4
Versammlung gekommen.

2 Gen. 6, 3 — **4** Jes. 40, 6—8. I Petr. 1, 24f — **6** vgl. Gen. 2, 7 — **8** Pred. Sal. 12, 7 — **11** II Kor. 5, 6. 8 (vgl. 5, 9) — **13** I Kor. 15, 50 — **18** vgl. Symp. S. 137, 6. vgl. De res. I, 1, 1

1 »schwer tragend« verbindet S mit dem Vorhergehenden **16** »Aglaophon« S 56 **17. 21. 30** stets »des Methodius« S **18** »milesische« »von Milet«; 1, 1 »von Mydes« | »Gastfreund« (ξένος): »Fremde« S **24** »philosophieren«: φυσιολογεῖν?: vgl. S. 230, 1 **26** »welche . . noch« ichže ⟨ešte⟩

XIV. Proklus. Und dieser hob an und sprach: Höre auch das
Übrige; denn wie der Leib ist und woraus er gebildet ist, ist Zeit zu
sagen. — Denn von den unteilbaren Körpern: von Feuer und Erde, 2
Luft und Wasser, von einem jeden nahm Gott, was genügend war,
und schuf kunstvoll dies Fleisch, Ein Fleisch, aus allen wohl mischend,
ein unnützes Ding (der Leib). Daher, wenn er durch die Strömung 3
von von außen Kommendem, von Kaltem oder Warmen und durch die
Ungleichheit seiner Naturbestandteile, wovon er zusammengesetzt ist,
in Unordnung gebracht wird, indem eines von ihnen siegt oder ver-
mehrt wird, so wird er durch die Veränderung, welche zahlreiche [und]
Krankheiten erzeugt, geschwächt, indem die Seele fortan nicht vermag,
ihn zu beschirmen, wie wenn ein Schiff zerstört wird und seine Be-
standteile aufgelöst werden. Daher muß notwendig der tote und un- 4
bewegliche Leib in vieles sich trennen und auseinandergehen. Denn
es geht eine jede Art zu ihrer Masse, bewegt durch die Substanz, in-
dem der Leib fortan nicht die gleiche Festigkeit noch Übereinstimmung
hat, sondern wieder in jene Elemente sich scheidet, von welchen er
zuvor war, d. h. bevor er in Eine Mischung gemischt und zu der schönen
Bildung zusammengesetzt wurde, — somit sein Wässriges in das Wasser,
sein Warmes in das Feuer, sein Trockenes in die Erde, sein Kaltes in
die Luft, nicht ähnlich der früheren Gestalt; denn nicht ist möglich, daß,
indem die Teile sich widerstreitend sind, und indem das Gemeinsame
in das jedem Ähnliche verwandelt ist, ihre Mischung bleibe. Daher 5
müssen sie entsprechend ihren Elementen geeint sich wieder sammeln,
daß ferner nichts vom Leib nach der Zerstreuung der Glieder ewig
erhalten wird, nachdem es durch seine Substanz verschlungen worden
ist. Wenn nun jemand ⟨sagt⟩, das Fleisch werde von demselben, wo- 6
von zuvor, gesammelt, so wäre das ähnlich geredet, denn es kam dies

19 vgl. De res. II, 26, 2f

2 Dial. Adam. S. 210, 18ff — **13** Dial. Adam. 210, 19f. Greg. Nyss. De an. et res. 214 C — **19** Greg. Nyss. De opif. hom. 26. De an. et res. 184 C. 214 C. (S. 74 Oehler). Hier. C. Ioann. ad Pamm. 25 PL 23, 393

3 »unteilbaren« S 56[v] **6** »Ding« »Wort« (slovo): »Leib« tělo w. e. sch. **18** »war« S 57 **19** Greg. De an. et res. 214 C: *εἰς τὸ πᾶν κατὰ τὸ συγγενὲς γινομένης τῶν στοιχείων τῆς ἀναλύσεως, τίς μηχανὴ τὸ ἐν τῷδε θερμὸν ἐν τῷ καθ᾽ ὅλον γενόμενον ἀμιγὲς τοῦ συγγενοῦς πάλιν ἀποκριθῆναι πρὸς τὸ συστῆναι τὸν ἀναπλασσόμενον ἄνθρωπον;* **21** »ähnlich« podobljajuštesja: »geziemend« podobajuštesja S | »nicht ist möglich« ne e moštno (*οὐκ ἔστι*): »noch nicht« ne ešte (*οὐκέτι*) S **25** »Zerstreuung« razlijanie: razmanie S

Wort unter die Hand. . . Wenn aber auch nicht, so werden wir Gelächter veranlassen, lehren wollend Unmögliches. Denn wie sollen die Teile des Fleisches, welche ein jeder in die Masse der Elemente gegangen sind, für sich deutlich erkannt werden, daß sie weder mit Teilen von andern Leibern noch mit der Masse selbst sich vermischen, damit von eben denselben Teilen ein jeder von uns dasselbe Fleisch nehme?

XV. Daß ich es dir auch durch einen Beweis noch mehr kund
tue, wie es unmöglich ist, auch durch die Natur selbst? Denn siehe,
nimm Wein oder Milch oder Blut oder irgendein anderes, welches
vermag sich mit Wasser zu mischen, und gieße irgendein Maß ins
Meer, und nachdem du dies getan, bringe wieder zurück an seinen
Platz, was du ausgegossen, Wein oder Öl, und nimm das Ausgegossene
unvermischt mit anderem, d. h. mit Wasser, wenn du auch bei dir
phantasierst, daß es bleibt und wird bewahrt, aufgenommen in so
große Tiefe des Wassers. Denn wie soll das in dieselbe Wasser- 2
substanz mit ihr selbst Vermischte und das geworden, was jenes war,
in welches es gegossen und abgegeben worden, in dem, von welchem es genommen worden war, unvermischt mit dem Seinen oder
unvermengt bleiben? Aber dies ist nicht möglich. Wundere dich nicht,
sie achtend für Fragen eines Ungläubigen. Daher ist nicht möglich, 3
daß unser Leib, nachdem die Elemente in die zerteilt worden, aus
welchen er zusammengesetzt ist, und zu dem Verwandten von den
Elementen zurückgekehrt sind, um zu zerfließen und sich zu mischen
mit der Masse, — für sich bewahrt werde. Denn es muß von dem 4
Unsern: das eine in das Feuer gehen, d. h. das Warme, das andere
wieder in die Erde gehen, d. h. das Fleisch, und einfach ein jedes in
das Seine. Indem nun das Wasser in alle Substanz des Wassers hin- 5
weggeht und das Kalte in die Luft und die andern ebenso in ihre
Substanzen, — wie soll ferner der Leib von jenen Teilen, von welchen
er zusammengesetzt war, nach euch auferstehen?

10 vgl. De res. I, 15, 5. Hier. C. Ioann. ad Pamm. 25. PG 23, 393 — **23** vgl. De res. I, 14, 4

10ff Dial. Adam. V, 18 S. 210, 23ff

5 »selbst« S 57[v] **9** »unmöglich«: »möglich« S **9f** »siehe, nimm«: viell. »nimm dieses« **10** D ὥσπερ γάρ, εἴ τις οἷον ἐν πελάγει θαλάττης ἐκχέας ὕδωρ τὸ αὐτὸ αὖθις ἀνακομίσασθαι διαβεβαιοῦται, τοῦ πράγματος ἀδυνατοῦντος **10f** »welches vermag« mogy: mjagjae S **15** »daß es«: »denn es« S **21** »achtend« čitaja: čjta S **24** vor »um zu zerfl.« + (58) »auseinandergeflossen und sich mit der Menge vermischt« mit roter Schrift S

XVI. Aber dennoch einen Grund (*λόγον*) findend, sprecht ihr, daß
nach Maß und Grenze Gott von denselben Elementen die in jene hin-
weggegangenen Teile des Leibes nehme, nämlich das Warme von der
warmen Substanz — denn wodurch überwiegt Wärme die Wärme, —
das Kalte vom Kalten und das andere der Reihe nach von ihren Arten
ebenso, ⟨so daß⟩ deutlich, wie bei dem Bild des Schlauchs, wunderbar
gefüllt werde das Leergewordene, denn es ist keine Verschiedenheit,
wenn nur dasselbe Maß bewahrt wird. — Aber schaue, was ich dir 2
sage, o Eubulius: das Ausgegossene muß beständig bewahrt werden,
wenn es auch von demselben Wasser, in welches es ausgegossen ⟨ward⟩,
sein wird. Es ist aber unmöglich, daß als unvermengte Substanz das
im Wasser eingemischte Wasser bewahrt werde. Es ist vermischt und
zusammengemengt in Eines nicht nur eines jeden Menschen Wasser-
artiges, sondern auch der (Meer-?)Ungeheuer und der Tiere und der
Vögel. Daher ist Zeit zu sagen, daß auferstehe das Fleisch eines jeden, 3
wieder gemeinsam von den vier Elementen gebildet, aber nicht von
demselben, von welchem das Zusammengesetzte vor dem Tode war.
Denn wenn ein Künstler viele von Wachs gemachte Standbilder, nach- 4
dem er Wachs genommen, mit vielem andern Wachs zusammen-
schmilzt, [und] andere davon bildend den ersten ähnlich, lehrend zu
sagen: es seien dieselben. Denn damals konnte er sagen, dasselbe zu 5
bilden, da er für sich schuf die Bildsäule (w. e. sch. *ἄγαλμα τοῦ εἰκόνος*),
jetzt aber, da er viele in dasselbe zusammengeschmolzen, zusammen-
schmelzend die Materie eines jeden Bildes, geschah es auch, daß von
jenem dieses und ⟨von diesem⟩ jenes viel hat. Denn so reden 6
einige auch von dem Fleisch. Nach dem, daß es (er) von derselben

13 vgl. De res. II, 26, 3 — **18** vgl. De res. II, 12, 1. 26, 4

2 Greg. Nyss. De an. et res. 214 D — **18** vgl. Dial. Adam. V, 16 S. 208, 4ff

2 Greg. *εἰ δὲ χρὴ τὸν αὐτὸν εἰς ἑαυτὸν πάλιν ἐπανελθεῖν, δι' ὅλου εἶναι προσήκει τὸν αὐτὸν ἑαυτῷ, πᾶσι τοῖς τῶν στοιχείων μέρεσι τὴν ἐξ ἀρχῆς ἐπαναλαβόντα φύσιν* **6** ⟨»so daß⟩ .. wie« ⟨jakože⟩ jako **8** »wenn« S 58ᵛ **10** »⟨ward⟩, sein wird« ⟨by⟩ budet **16** »von Gott gebildet« žiždemě bgm: žiždemon S | D *ὃν τρόπον εἴ τις βούλοιτο ἀπὸ κηροῦ ἀνδροείκελον κατασκευάσαι, καὶ πρότερον μὲν βραχείᾳ ὑποστάσει ἀποτυπωσάμενος, αὖθις ἕτερον κηρὸν ἐπιχέων εἰς ὕψος καὶ μέγεθος βούλεται τοῦτο πλάττων, ἀδυνάτως ἴσχει. οὕτω γὰρ τὸ γινόμενον τέλους τυχεῖν δυνήσεται, τῆς πρώτης ὑποστάσεως τοῦ κηροῦ ὑπεκρεούσης καὶ ἑτέρας γινομένης, οὔτε ὁ ἀνδροεικελοποιὸς τελέσει τὸ ἔργον* **18** »Denn wenn«: »Wie wenn«? **23 f** »zusammenschmelzend« S 59 **25** »⟨jenes⟩ viel ⟨onomu⟩ mnogo, viell. nur »jenes« onomu

Materie wiederhergestellt wird, wird es (er) wieder Fleischliches genannt; nach dem aber, daß es nicht von seinen Teilen der Zusammensetzungen ist, von welchen es zuvor war, nicht dasselbe.

XVII. Wenn es aber nun nicht aufersteht, wie die Verhandlung zeigte, ferner nicht dasselbe, sondern ein anderes Neues, so ist euere Rede zerstört, das Sagen, daß teilhaftig werde das Fleisch wie der Arbeit und Plagen, so auch der Kronen der Ehren, und wenn es unmöglich ist, daß das sich mit mühende Fleisch derselben Güter mit der Seele genieße — wie es auch nicht möglich ist, denn unsere obige Verhandlnng hat vielmehr durch vieles gelehrt, wie das Fleisch, welches nicht mit gearbeitet hat, nicht mit der Seele, sei es des Guten, sei es des Bösen, genießen wird —, so hat was für einen Nutzen die Seele, nachdem sie mit dem einen Leib gearbeitet, im Gericht mit einem andern der Ehre zu genießen, oder mit dem einen unterlegen, mit einem andern verdammt zu werden, genötigt ein zweites Fleisch und Blut zu empfangen? Wenn es aber überflüssig ist und unmöglich, daß, 2
während der ihre nicht gegeben werden kann, ein anderer an jenes Statt ihr gegeben werde, so bleibt übrig zu bekennen, daß man den geistigen und nicht zusammengesetzten Leib empfange, mit dem auch im Himmel möglich ist zu bleiben. Denn, spricht der Apostel, »es wird ausgesät ein seelischer Leib und steht auf ein geistiger Leib«.

XVIII. Schaue aber nun, wenn dies zu haben auch dir neu scheint, o Eubulius. Denn ich meine, daß auch du dieses in dir selbst erwägst. Daher entweder widerlege und zeige es erlogen, oder es so unwiderlegt und uncorrigiert lassend, weiß ich nicht, wer wird wert achten, diese Dinge ferner zu bekennen. — Und daß Jonas, nicht ausgetrocket 2
im Bauch des Walfisches, nach drei Tagen und drei Nächten gesund und ganz ausgeworfen wurde aufs Land . .

. . Denn es scheint mir inbetreff dieser, daß ⟨sie⟩ entweder nicht 3
wissen, oder sehr schwer ein Verständnis finden. Denn ich verstehe nicht, ganz an den Ohren betäubt, hörend mit vielem Disputierende, aber nichts Wahres Sagende, sondern unwissend wie in einem . . sich nach unten und oben wendend. Und das nun von den Häretikern 4

7 vgl. I Petr. 5, 4 — **19** vgl. Pamph. Apol. pro Orig. 7. 24, 382 Lomm. — **20** I Kor. 15, 44 — **26** vgl. De res. II, 25, 8

15 »Fleisch« S 59v **23** oder »dir dies in dir selbst zu erwägen« **28** »Land«] Lücke vgl. II, 25, 8 **30** »schwer«? **31** »ganz . . betäubt«? Ma: opliševan | »mit vielem«: »viele«? **32** »Sagende« S 60 | »in einem . .«?: vŭ otvrati S; viell. zu vgl. De res. II, 2, 7

Gesagte über den Glauben von der Auferstehung, die ihn verkehren, betrübt mich nicht so, wie das von Männern der Kirche Gesagte. »Denn was habe ich die draußen sind zu richten«, welche nicht richtig noch wahrhaft glauben? Daher auch lerne ich von diesem nicht und bin ⟨nicht⟩ genötigt, über sie mit sehr künstlichen Gedanken zu forschen. Denn höre das von dem weisen Origenes Gesagte, damit, indem vieles 5
beigebracht wird, [und damit] du dich versicherst, daß, nachdem dieser Leib einmal aufgenommen und untergegangen ist und durch Verwesung in vieles zersplittert wie ein Tongefäß, er zum zweiten Mal von denselben Bruchstücken nicht gesammelt wird. Denn gut ist, nicht weg- 6
zugehen von den nicht erkannten Dingen, bis wir, durch alle Verhandlungen geschaut habend, das Wahre gut sehen, nachdem wir durch Beifügung auch neuer Reden diese Verhandlung vollführt haben, auch so viel von anderen geredet worden, an keinen aber vorbeigehend.

XIX. Origenes aber nun, ein kundiger Mann der Kirche seiend und die ganze Schrift gut durchgehend, erkannte so auch, es sei auch jenes fremd dem apostolischen Glauben an die Auferstehung. In seinen vielen Büchern gibt er nicht nur wie erwägend oder untersuchend oder nicht erkennend und kein feststehendes Verständnis von jenen (Dingen) habend eine Darlegung, ob diese Meinung zuverlässig, d. h. vernünftig, oder umgekehrt; sondern er lehrt, wie schon genug verstehend, und tut kund das Wesen, zurückweisend durch Feststellungen die Hoffnung vieler von den Leibern, wie wir aus seinen Reden selbst zeigen werden, welche jener selbst der Erinnerung übergeben und wir in der Erinnerung bewahrt. Denn es gebührt, mit dem Gesagten auch jenes beizubringen, damit auch hier ihr, die ihr euch geärgert, von der Wahrheit Erkenntnis gewinnend, Glauben habt, in betreff so großer Dinge nicht so zu denken, über welche mit Beweis der Gedanken Satzungen aufzustellen ihr nicht haben werdet, indem es von diesem Verständnis vernichtet und zerstört wird durch Hinzubringen des geistigen Verständnisses. Denn er spricht der Reihe nach, in den Psalmen erklärend, im zehnten Stichos des ersten Psalms:

2 I Kor. 5, 12 — **12** vgl. De res. I, 2, 5. 6. 13, 3. 30, 5 — **15** vgl. Eustath. De engastr. 21. 26 S. 50, 3f. 57, 6f Kl (60, 17. 68, 23 Jh)

6f »Orig., der vieles beigebracht, Ges.«? **15** »nun« S 60v . **21** »sondern« no: »uns« ny S **22f** vielleicht »Feststellungen von den Leibern die Hoffnung vieler« nach der Interpunktion von S **30** »Hinzubr. — Verst.« (S 66): vielleicht »durch Anpassen der Worte an den Sinn«

ΤΩΝ ΩΡΙΓΕΝΟΥΣ ΕΠΙΤΟΜΗ.

XX. Ἐντεῦθεν οἱ ἁπλούστεροι τῶν πεπιστευκότων ὁρμώμενοι
νομίζουσι τοὺς ἀσεβεῖς τῆς ἀναστάσεως μὴ τεύξεσθαι, τί νοοῦντες τὴν
ἀνάστασιν; κἂν γὰρ δοκῶσι περὶ τούτων ἀποφαίνεσθαι, ἡ βάσανος
αὐτοὺς διελέγξει, τὰ ἑξῆς ἀκολούθως σῴζειν μὴ δυναμένους. ἐὰν δ' 2
οὖν πυνθανώμεθα αὐτῶν, τίνος ἡ ἀνάστασις γίνεται, ἀπο|κρίνονται 535
ὅτι τῶν σωμάτων ὧν νῦν περικείμεθα. εἶτα προσεπερωτησάντων
ἡμῶν· πότερον τῆς οὐσίας αὐτῶν ὅλης, ἢ οὐχί; πρὶν βασανίσαι λέ-
γουσιν ὅτι ὅλης. ἐὰν δὲ προσαπορήσωμεν συμπεριφερόμενοι τῇ 3
ἀκεραιότητι αὐτῶν, εἰ συναναστήσεται τὰ ἀπορρεύσαντα ἐν φλεβοτο-
μίαις αἵματα καὶ σάρκες καὶ τρίχες αἱ πώποτε γενόμεναι, ἢ μόναι αἱ
πρὸς τῇ ἐξόδῳ, — θλιβόμενοι εἰς τὸ τὸν θεὸν ποιεῖν ἃ βούλεται
προστρέχουσιν. οἱ δὲ γενναιότεροι αὐτῶν, ἵνα μὴ ἀναγκάζων-
ται τὰ αὐτὰ αἵματα συναγαγεῖν τῷ λόγῳ, ἃ πολλάκις ἀπεκκρι-

8 vgl. Justin De res., S. Parall. Nr. 107, 49 Holl

1 Epiphan. Panar. haer. 64, 12 S. 534 D Petav., vgl. schon 64, 10 — 7 Dial. Adam. V, 16 S. 204, 5 — 10 Dial. Adam. V, 17 S. 208, 15

1 Es beginnt der Abschnitt bei Epiphanius; *ἐκ τῶν Μεθοδίου* + Epiph. **3** *τοὺς ἀσεβεῖς* < U in Epiph. 64, 10 | 64, 10 + *καὶ τῆς θείας κρίσεως μὴ καταξιοῦσθαι* **4** *ἀνάστ.*] *καὶ ποταπὴν* etc. — *σαφηνίζοντες* + 64, 10 | *δοκοῦσι* U; 64, 10 *προσδοκῶσι* V, *δόξωσι* U | *βάσανος*: *ἀνάστασις* (vŭstanie) S (aber wohl vŭstanie aus ispytanie) **5** *αὐτοὺς* w. e. sch. S | *διελέγξει* U u. 64, 10: *διελέγχει* V S | *τὰ ἑξεῖς* U: *τὸ ἑξῆς* 64, 10 | *σῴζειν*] vgl. 23, 1 *σῶσαι παράδοσιν* | *μὴ*] *οὐ* 64, 10 | *δυναμένους*] *μὴ κεκρατηκότας τὸν περὶ ἀναστάσεως τρόπον* (*τόπων* V) + 64, 10 **5f** *δ' οὖν* S: *οὖν* U u. 64, 10: *δὲ* V **6** *πυνθανόμεθα* U | *τίνος* (*τινος* S) *αὐτῶν* U S: *αὐτῶν* < 64, 10 | *γίνονται* S — *ἀποκρίν.* < S; *φησὶν* + 64, 10 **7** *ὧν* U S: *ἃ* V | *νῦν* < U in 64, 10 | *προσεπερ.*] *ἐπηρωτῆσθαι* Symp. 49, 24, *τὸ ἐπερώτημα ἐστίν* 121, 21 **8** *πότερον*] *πάλιν* S | *αὐτῶν* < S u. V in 64, 10 **10** *αὐτῶν*] *καὶ οὐδὲν περὶ τοῦ ῥευστὴν εἶναι τὴν οὐσίαν ἐξετάζοντες* + 64, 10 | *συναναστήσονται* 64, 10 **10f** *ἐκ φλεβοτομίας* (»vom Ablassen«) w. e. sch. S **11** *καὶ σ.*: *ἢ σάρκες* S | 64, 10 *αἱ ἐκτακεῖσαι ἐν νόσοις σ. κ. τρ. πᾶσαι* | *αἱ τρίχες αἱ* U | *ἀπογενόμεναι* w. e. sch. S; *ἡμῶν* + 64, 10 **11f** *αἱ καὶ πρὸς* w. e. sch. S **12** *πρὸς*] *ἐπὶ τῷ τέλει πρὸς* V in 64, 10 | *τῇ ἐξόδῳ*] *θανάτῳ* las schwerl. S, aber + *τρίχες καὶ σάρκες* | *θλιβόμεναι* U | *εἰς — βούλ.*] »zu dem Willen u. der Macht Gottes« S | *εἰς — προστρέχουσιν* Z. 13] abweichend Epiph. 64, 10 | *τὸν θεὸν* Gataker Md: *τῷ θεῷ* VU **12f** *βούλ.*] *δεῖν ἐπιτρέπειν* + Pet aus 64, 10 **13** *προτρέχουσιν* V | *οἱ δὲ* S 61v **13f** *ἀναγκάζονται* U **14** *αὐτὰ αἵματα*: *αἵματα αὐτῶν* 64, 10 | *συνάγειν* U u. 64, 10 S | *ἃ — συνέβη*] *τὰ . . ἀπεκκριθέντα* 64, 10 u. + Abweichendes | *ἃ*] *οἷς* las schwerl. S **14f** *ἀποκριθῆναι* U

θῆναι τῶν σωμάτων ἡμῶν συνέβη, φασὶν τὸ ἐπὶ τέλει ἡμῶν ἀνα-
στήσεσθαι σῶμα. προσηπορήσαμεν δὲ διὰ τὸ τρεπτὴν εἶναι τὴν σω- 4
ματικὴν φύσιν καὶ τοιαῦτα· ὥσπερ εἰς τὸ ἡμέτερον σῶμα αἱ τροφαὶ
κατατάττονται καὶ μεταβάλλουσι τὰς ὁμοιότητας, οὕτως καὶ τὰ ἡμέ-
τερα σώματα μεταβάλλονται [καὶ] ἐν τοῖς σαρκοβόροις οἰωνοῖς καὶ
θηρίοις ⟨καὶ⟩ γίγνεται μέρη τῶν ἐκείνων σωμάτων, καὶ πάλιν ἐκεῖνα
ὑπὸ ἀνθρώπων ἢ ἑτέρων ζῴων ἐσθιόμενα ἀντιμεταβάλλεται καὶ
γίγνεται ἀνθρώπων ἢ ἑτέρων ζῴων σώματα. καὶ τούτου ἐπὶ πολὺ 5
γιγνομένου ἀνάγκη τὸ αὐτὸ σῶμα πλειόνων ἀνθρώπων πολλάκις
γίγνεσθαι μέρος. τίνος οὖν ἔσται σῶμα ἐν τῇ ἀναστάσει; καὶ οὕτως
εἰς βυθὸν ἡμᾶς φλυαρίας ἀλόγου συμβήσεται ἐμπίπτειν.

XXI. *Καὶ* μετὰ ταύτας τὰς ἀπορίας ἐπὶ τὸ πάντα εἶναι δυνατὰ
τῷ θεῷ καταφεύγουσι, καὶ λέξεις τῶν γραφῶν δυναμένας κατὰ τὴν
πρόχειρον ἐκδοχὴν ὑποβάλλειν τὸ νοούμενον αὐτοῖς προφέρονται·
οἷον τὴν ἐν τῷ Ἰεζεκιὴλ »καὶ ἐγένετο ἐπ᾽ ἐμὲ χεὶρ κυρίου, καὶ ἐξή- 2
γαγέ με ἐν πνεύματι καὶ ἔθηκέ με ἐν μέσῳ τοῦ πεδίου, καὶ τοῦτο
ἦν μεστὸν ὀστέων ἀνθρωπίνων. καὶ περιήγαγέ με ἐπ᾽ αὐτὰ κυκλό-
θεν κύκλῳ· καὶ ἰδού, πολλὰ σφόδρα ἐπὶ προσώπου τοῦ πεδίου, καὶ
ἰδού, αὐτὰ ξηρὰ λίαν. καὶ εἶπε πρός με· υἱὲ ἀνθρώπου, εἰ ζήσεται
τὰ ὀστᾶ ταῦτα; καὶ εἶπον· κύριε ὁ θεός, σὺ ἐπίστασαι ταῦτα. καὶ

5 vgl. Makar. Magn. IV, 24. Texte u. Unters. 37, 4 S. 92, 16ff — **11** vgl. Plato Parm. 130D — **15** Ezech. 37, 1—6 (12); vgl. De res. I, 23, 6 S. 247, 16ff. III, 9

5 vgl. Greg. Nyss. De opif. hom. 26

1 *ἡμῶν* beidemale < S | *τῶ* V, *τὰ* U in 64, 10 **2** *προσηπορήσαμεν*] *ἠπορήσαμεν* V, *προηπορήσαμεν* S | *δὲ διὰ* U 113 **3** *εἰς τὸ ἡμέτερον*] »oben gesagt ist« las schwerl. S: aus »in unserer« v naše wurde »oben« vyše u. dann »gesagt ist« angefügt **4** *καὶ μεταβάλλουσι*: *μεταβάλλουσαι* S **5** *καὶ* vor *ἐν* + U | *οἰω|νοῖς καὶ* V 346: < S **6** *καὶ* vor *γίγνεται* + S | *γίγνονται* U | *μέρος* častj st. *μέρη* časti las schwerl. S **7** *ἑτέρων ζῴων ἢ ἀνθρώπων* beidemale S | *ἀντιμεταβάλλει* U, *ἀντιμεταβάλλονται* w. e. sch. S **8** *γίνεται* V, *γίγνονται* viell. S | *ἀλλὰ τούτου* S **9** *γινομένου* V | *πολλάκις* < S **10** *γενέσθαι* U | *μέρος*: *σῶμα* S **11** *εἰς βυθὸν*] Pl *εἴς τινα βυθὸν φλυαρίας ἐμπεσών* | *φλυαρ. ἡμᾶς* U | *ἀλόγους* U **12** *πάντας ταύτας* S | *δυνατὰ εἶναι* U | *εἶναι* < S **13** zu *καταφεύγουσι* vergleicht Jh *προστρέχουσι* 20, 3 und die entgegengesetzten *φεύγειν* und *ἀποφεύγειν* De autex. 5, 5. 6, 5 | *λέξεις*] »zu den Worten« S **14** *πρόχειρον* S 62 | *προφέρονται· οἷον*: *προσφέροντες* S **15** *ἐπ᾽ ἐμοὶ* S **17** *καὶ περιήγαγέν με — ἐφ᾽ ὑμᾶς δέρμα* S. 244, 5 < S, aber + »Bis« | *ἀνθρώπων* U **17f** *κύκλωθεν* U **19** *λίαν*: *σφόδρα* V **20** *ὀστέα* U

εἶπε πρός με, προφήτευσον, υἱὲ ἀνθρώπου. καὶ εἶπον πρὸς αὐτά·
τὰ ὀστέα τὰ ξηρὰ ταῦτα, ἀκούσατε λόγον κυρίου. τάδε λέγει Ἀδω-
ναῒ κύριος τοῖς ὀστέοις τούτοις· ἰδού, ἐγὼ εἰσάγω εἰς ὑμᾶς πνεῦμα
ζωῆς, καὶ δώσω ἐφ᾽ ὑμᾶς νεῦρα, καὶ ἐπάξω ἐφ᾽ ὑμᾶς σάρκας, καὶ
ἐκτενῶ ἐφ᾽ ὑμᾶς δέρμα, | καὶ δώσω τὸ πνεῦμά μου ἐφ᾽ ὑμᾶς, καὶ ζή- 536
σεσθε, καὶ θήσομαι ὑμᾶς ἐπὶ τὴν γῆν ὑμῶν, καὶ γνώσεσθε ὅτι ἐγώ
εἰμι κύριος.« τούτῳ μὲν οὖν πιθανωτέρῳ χρῶνται τῷ ῥητῷ. καὶ 3
ἄλλα δὲ λέγουσιν εὐαγγελικά, οἷον ὥς τό »ἐκεῖ ἔσται ὁ κλαυθμὸς καὶ
ὁ βρυγμὸς τῶν ὀδόντων«, καὶ τό »φοβήθητε τὸν δυνάμενον καὶ ψυ-
χὴν καὶ σῶμα ἀπολέσαι ἐν Γεέννῃ«. καὶ τὸ ἐν τῷ Παύλῳ »ζῳο-
ποιήσει τὰ θνητὰ ὑμῶν σώματα, διὰ τὸ ἐνοικοῦν αὐτοῦ πνεῦμα
ἐν ὑμῖν«.

XXII. Χρὴ δὲ πάντα τὸν φιλαλήθη κατὰ ταὐτὸν τούτοις τὸν νοῦν
ἐπιστήσαντα περὶ τῆς ἀναστάσεως ἀγωνίσασθαι, σῷσαί τε καὶ τὴν τῶν
ἀρχαίων παράδοσιν, καὶ φυλάξασθαι μὴ ἐμπεσεῖν εἰς φλυαρίαν πτω-
χῶν νοημάτων, ἀδυνάτων τε ἅμα καὶ θεοῦ ἀναξίων. τοῦτο οὖν εἰς 2
τὸν τόπον ⟨τοῦτον⟩ διαληπτέον, ὅτι πᾶν σῶμα ὑπὸ φύσεως συνεχό-
μενον τῆς καταταττούσης ἔξωθέν τινα δίκην τροφῆς εἰς αὐτό, καὶ
ἀπεκκρινούσης ἀντὶ τῶν ἐπεισαγομένων ἕτερα, ὥσπερ τὰ τῶν φυτῶν
καὶ τῶν ζῴων, τὸ ὑλικὸν ὑποκείμενον οὐδέποτε ἔχει ταὐτόν. διόπερ 3
οὐ κακῶς ποταμὸς ὠνόμασται τὸ σῶμα, διότι ὡς πρὸς τὸ ἀκριβὲς

8 Mt. 8, 12 — **9** Mt. 10, 28 — **10** Röm. 8, 11 — **13** vgl. De res. III, 4 — **15** vgl. Orig. Ad Iul. Afric. 4. Prolog in Cant. 14, 295 Lomm. — **20** vgl. zu De res. I, 9, 2 S. 230, 4

1 υἱὲ U 113ᵛ | εἶπον: ἐρεῖς V **4** ἐφ᾽ ὑμᾶς] εἰς ὑμᾶς U **7** εἰμι < V **8** δὲ λέγουσι] »fügen sie diesem bei« S: ⟨συλ⟩λέγουσι? Holl **9** τό] schwerl. ὃ εἶπεν S **10** ἀπωλέσαι U | τὸ: τῷ U | ἐν τῷ Π.] »im Sendschreiben des P.« S **11** ἡμῶν σώμ. U | σώμ. V 346ᵛ | τοῦ ἐνοικοῦντος αὐτοῦ πνεύματος V wie unten 61, 4 **12** ἐν ἡμῖν U **13** Χρὴ] das Folgende vgl. auch unten III, 4 | δὲ] δὲ οὖν las schwerl. S | κατὰ — ἐπιστήσαντα Z. 14 < S III, 4 | κατὰ τοῦτο oder κατ᾽ αὐτὸ τοῦτο oder κατ᾽ αὐτὸν (so U) τοῦτον S | τούτοις < S **13f** τὸν νοῦν ἐπιστήσαντα] »denkend« S **14** σῷσαί τε] vgl. ob. 20, 1; τε < V **15** φλυαρίαν — ἀναξίων Z. 16] III, 4, 1 kürzer | μὴ < U **16** ἀδυνάτων S 62ᵛ | τοῦτο] »Das aber« se že (eže S) S, las aber schwerl. τοῦτο δὲ **17** τοῦτον auch III, 4, 2 + S (schwerl. ἐν τῷ τόπῳ τούτῳ): < V U **19** ἀπεκκρινούσης etc.] »herausgehend an Stelle des Hineingehenden« III, 4, 2 S | ἀποκρινούσης U | τὰ w. e. sch. < S, aber nicht III, 4, 2 **19f** τ. ζῴων κ. τ. φυτῶν III, 4, 2 S **20** τ. λοιπῶν (od. ἄλλων) ζῴων viell. richtig S | ὑλικὸν ὑποκείμενον] »Substanz des Fleisches« III, 4, 2 S | ἔχει] ἐστὶ S **21** οὐ κακὸς U 114 | διὸ V | ὡς viell. < S

τάχα οὐδὲ δύο ἡμερῶν τὸ πρῶτον ὑποκείμενον ταὐτόν ἐστιν ἐν τῷ σώματι ἡμῶν, καίτοι γε τοῦ οἱονεὶ Παύλου ἢ Πέτρου ἀεὶ τοῦ αὐτοῦ ὄντος (οὐ τοῦ κατὰ ψυχὴν μόνον, ἧς ἡ οὐσία οὔτε ῥεῖ καθ᾽ ἡμᾶς οὔτ᾽ ἐπεισαγόμενόν τι ἔχει ποτέ), κἂν ῥευστὴ ᾖν ἡ φύσις τοῦ σώματος, τῷ τὸ εἶδος τὸ χαρακτηρίζον τὸ σῶμα ταὐτὸν εἶναι, ὡς καὶ τοὺς τύπους μένειν τοὺς αὐτοὺς τοὺς τὴν ποιότητα Πέτρου καὶ Παύλου τὴν σωματικὴν παριστάνοντας, καθ᾽ ἣν ποιότητα καὶ οὐλαὶ ἐκ παίδων παραμένουσι τοῖς σώμασι καὶ ἄλλα τινὰ ἰδιώματα ⟨ἐν τῷ σώματι⟩, φακοὶ καὶ ἐπὶ τούτοις εἴ τί ἐστιν ὅμοιον· τοῦτο τὸ εἶδος, καθ᾽ ὃ εἰδοποιεῖται ὁ Πέτρος καὶ ὁ Παῦλος, τὸ σωματικόν, ὃ ἐν τῇ ἀναστάσει περιτίθεται πάλιν τῇ ψυχῇ, ἐπὶ τὸ κρεῖττον μεταβάλλον, οὐ πάντως δὲ τόδε τὸ ἐκτεταγμένον τὸ κατὰ τὴν πρώτην ὑποκείμενον.
ὥσπερ δὲ τὸ εἶδός ἐστιν ἐκ βρέφους μέχρι πρεσβύτου, κἂν οἱ χαρα- 4

13 vgl. De res. I, 25, 3. Plato Symp. 207 D. Pol. X, 608 C — **13—S. 246, 11** Pamphilus Apol. pro Orig. c. 7 PGr 17, 597 ff

4 Greg. Nyss. De an. et res. III, 249 A

1 πρῶτον gibt S nicht wieder 2 οἱονεὶ V: οἷον ἢ U S: < III, 4, 3 3 μόνον — ῥεῖ] μόνον ἡ οὐσία ὑστερεῖ V | »n. d. Seele seiend« S, aber las schwerl. κ. ψυχὴν ὄντος, vgl. III, 4, 3 | μόνου U, aber μόνον S wie Jh | ἧς < S, aber ἧ + nach οὐσία | οὔτε ῥεῖ < S, hat es aber III, 4, 3; hier εἰ 4 ποτέ U Holl Kl: μήποτε δὲ V, πότε od. ὅτε δὲ S, III, 4, 3 μήποτε ὅτε δὲ | ῥευστὴ] φθαρτὴ S | ᾖ Jh: ἦν V U 5 τῷ] i S, aber las schwerl. καὶ | τὸ χαρ. τὸ] τοῦ χαρακτηρίζοντος V | τὸ σῶμα] τὰ σώματα III, 4, 3 S 6 τοὺς τύπους III, 4, 3: αὐτὸς τύπους V, τὸν τύπον S | τὸν αὐτὸν τὸν . . παριστάνοντα S, aber anders III, 4, 3 | τοὺς τὴν: εἰς τὴν U 7 καθ᾽] καὶ las schwerl. S, vgl. III, 4, 3 | οὐλαὶ III, 4, 3 auch S, hier »Merkmale« 8 f ἐν τῷ σώματι + S 63; III, 4, 3 < das Folgende 9 φακοὶ] φάσκοι V, »oder von Wunden« S; ⟨ὡς⟩ φακοὶ Holl | καὶ ἐπὶ — εἶδος] ἢ ἄλλους τινὰς τύπους ἐφ᾽ οἷς γινώσκεται ἡ ποιότης las viell. S (»oder andere Merkmale, durch welche die Beschaffenheit kenntlich wird«) | εἴ τι < V | τοῦτο — καθ᾽ ὃ Z. 9 f auch III, 4, 3 9 f καθ᾽ ὃ] καὶ τούτῳ (wohl nur freie Übersetzung) S 10 ὁ παῦλ. κ. ὁ πέτρος V | ὃ vor ἐν tilgt Md 10 f ἐν τῇ ἀναστ.] ἐν τῇ ἀναστ. αἴρεται (ἐγείρεται?) καὶ S 11 πάλιν < S hier u. III, 4, 3 11 f οὐ πάντως] οὐδαμῶς hier u. III, 4, 3 S 12 δὲ τόδε τὸ III, 4, 3: τὸ δὲ τὶ V, τὸ δὲ ἔτι U, τὸ δὲ τὸ S | ἐντεταγμένον U | ὑποκείμ.] ἡλικίαν w. e. sch. S (»Alter«) 13 ὥσπερ — ἦν S. 246, 11 Pamph. frei übers. von Rufinus. Pl Symp. ἐκ παιδαρίου ὁ αὐτὸς λέγεται ἕως ἂν πρεσβύτης γένηται· οὗτος μέντοι οὐδέποτε τὰ αὐτὰ ἔχων ἐν αὑτῷ ὅμως ὁ αὐτὸς καλεῖται, ἀλλὰ νέος ἀεὶ γιγνόμενος. Pol. ἐκ παιδὸς μέχρι πρεσβύτου | ταὐτὸν Ruf. Md: τὸ V U S: in nobis + Ruf. | καὶ μέχρι S | πρεσβύτου Md nach Plato: τοῦ πρεσβυτέρου V: τοῦ πρ^ετρς^ U | κἂν] καὶ S 13 f χαρα|κτ. V 347

κτῆρες δοκῶσι πόλλην ἔχειν πα|ραλλαγήν, οὕτως νοητέον καὶ τὸ ἐπὶ 537
τοῦ παρόντος εἶδος ταὐτὸν εἶναι τῷ μέλλοντι, πλείστης ὅσης ἐσομέ-
νης τῆς ἐπὶ τὸ κάλλιον μεταβολῆς. ἀναγκαῖον γὰρ τὴν ψυχὴν ἐν
τόποις σωματικοῖς ὑπάρχουσαν κεχρῆσθαι σώμασι καταλλήλοις τοῖς
τόποις. καὶ ὥσπερ ἐν θαλάσσῃ ζῆν ἡμᾶς ἐνύδρους γενομένους εἰ ἐχρῆν, 5
πάντως ἂν ἡμᾶς ἔδει βράγχια ἔχειν καὶ τὴν ἄλλην ἰχθύων κατάστασιν,
οὕτως μέλλοντας κληρονομεῖν βασιλείαν οὐρανῶν καὶ ἐν τόποις δια-
φέρουσιν ἔσεσθαι, ἀναγκαῖον χρῆσθαι σώμασι πνευματικοῖς, οὐχὶ τοῦ
εἴδους τοῦ προτέρου ἀφανιζομένου, κἂν ἐπὶ τὸ ἐνδοξότερον γένηται
αὐτοῦ ἡ τροπή, ὥσπερ ἦν τὸ Ἰησοῦ εἶδος καὶ Μωυσέως καὶ Ἡλίου,
οὐχ ἕτερον ἐν τῇ μεταμορφώσει παρ᾽ ὃ ἦν.

XXIII. *Μὴ πρόσκοπτε τοίνυν, εἰ τὸ πρῶτον ὑποκείμενόν [ἄν] τις
λέγοι μὴ ἔσεσθαι ταὐτὸν τότε, ὅπου ὁ λόγος τοῖς ἐφιστάναι δυναμέ-
νοις δείκνυσιν, ὅτι οὐδὲ νῦν δύναται δύο ἡμερῶν ταὐτὸν εἶναι τὸ
πρῶτον ὑποκείμενον. ἄξιον δὲ ἐπιστῆσαι καὶ τὸ ἑτεροῖον μὲν σπείρε- 2
σθαι, ἑτεροῖον δὲ ἀνίστασθαι. »σπείρεται γὰρ σῶμα ψυχικόν, ἐγείρε-
ται σῶμα πνευματικόν.« καὶ ἐπιφέρει πάλιν ὁ ἀπόστολος, σχεδὸν
τὴν γηΐνην ποιότητα διδάσκων ἀποτίθεσθαι μέλλειν ἡμᾶς, τοῦ εἴδους

5 vgl. Porphyrius(?) bei Makar. Magn. IV, 2 S. 72, 15ff — **10** Mt. 17, 2. 3 (Mark. 9, 3. 4) — **16** I Kor. 15, 44

1 *δοκοῦσι* w. e. sch. S | *οὕτως δὲ* hier u. III, 4, 4 w. e. sch. S | *καὶ* < V | *τὸ* < U S **1f** *ἐπὶ τοῦ παρόντος*] »darüber« S, »an diesem Ort« III, 4, 4 **2** *ἐν τῷ* S, *τῷ* III, 4, 4 | *πλείστης — μεταβολῆς* Z. 3] »viel besser als die erste« hier S **3** *τὸ* < U **4** *τόποις*] *τρόποις* U | *σωματ.*] telěsněch: těsněch S **5** Makar. *ἡ γὰρ δημιουργὸς ἄνωθεν φύσις τόπους ἁρμόζοντας τοῖς γενομένοις συναπεκλήρωσε καὶ κατάλληλον ἐνεμοθέτησεν ἔχειν ἐναύλισμα, ἐνύδροις θάλασσαν, χερσαίοις ἤπειρον, πτηνοῖς ἀέρα* | *ἐνύδρους γενομένους* (»geschaffen« S) < III, 4, 5 | *γενομ.*] U 114ᵛ **6** *πάντως* las schwerl. nicht S hier u. III, 4, 5 | *ἡμᾶς δεῖ* V: *ἔδει* U S | *βράγχια*: *παραπλησίαν* U | *ἰχθύων*: »der Wassertiere« S | *κατάστ.*] »Glieder« hier S, *κατάστ.* III, 4, 5 **7f** *διαφέρουσιν*: *διαφόροις* V, »besseren« S **9** *τὸ*] *τοῦ* V **10** *μωσέως* U **11** *οὐχ ἕτερον . . παρ᾽ ὃ ἦν* < III, 4, 5 **12** *ὑποκείμενον*] »Alter« vŭzdrastu (*ἡλικίαν*?) S | *ἂν* tilgt Md **13** *λέγει* V | *ταὐτὸν*: *τοιοῦτον*? takomuže S | *ἐπιστάναι* V: *ἐφιστάνειν* U **14** *δύο ἡμερῶν*] *δυοῖν μερῶν* S | *ταὐτὸν* < U **15** *ὑποκείμενον* gibt S hier wieder durch »Leib«, also stets dem Sinn nach | *καὶ τοῦτο* S u. scheint + *οἷον* (od. *ὥστε*) *ὅτι* (»gleichwie, daß«) **17** *πάλιν*: *πᾶσιν* U | *σχεδὸν* < S **18** ein *ἡμᾶς* auch vor *διδάσκων* U; *πᾶσαν* + Holl | *πάλιν ἀποτίθεσθαι* S

σῳζομένου κατὰ τὴν ἀνάστασιν· »τοῦτο δέ φημι, ἀδελφοί, ὅτι σὰρξ
καὶ αἷμα βασιλείαν θεοῦ κληρονομῆσαι οὐ δύναται, οὐδὲ ἡ φθορὰ
τὴν ἀφθαρσίαν«. σῶμα μὲν γὰρ ἔσται περὶ τὸν ἅγιον διακρατού- 3
μενον ὑπὸ τοῦ εἰδοποιοῦντός ποτε τὴν σάρκα· σὰρξ δὲ οὐκέτι· ἀλλ'
ὅπερ ποτὲ ἐχαρακτηρίζετο ἐν τῇ σαρκί, τοῦτο χαρακτηρισθήσεται ἐν
τῷ πνευματικῷ σώματι.

Καὶ πρὸς τὰ ῥήματα δὲ τῶν γραφῶν, ἃ παρατίθενται οἱ ἀδελφοὶ 4
ἡμῶν, ταῦτα ἔστιν εἰπεῖν. καὶ πρῶτόν γε τὰ ἐν τῷ Ἰεζεκιήλ, [ἐπὶ τὸ
ὅσον] ἐφ' ὅσον βούλονται οἱ ἁπλούστεροι, κατὰ τὰς λέξεις ταύτας
οὐδὲ ἀνάστασις σαρκῶν ἔσται, ἀλλὰ ὀστέων μόνον καὶ δερμάτων καὶ
νεύρων. ἅμα δὲ καὶ ὑποδεικτέον αὐτοῖς ὅτι συναρπάζονται, ὡς μὴ 5
νενοηκότες τὸ γεγραμμένον. οὐ γὰρ εἰ ὀστᾶ ὀνομάζεται, πάντως τὰ
ὀστᾶ ταῦτα νοητέον· ὥσπερ οὐδὲ ἐν τῷ »ἐσκορπίσθη τὰ ὀστᾶ ἡμῶν
παρὰ τὸν Ἅιδην« καί »ἐσκορπίσθη πάντα τὰ | ὀστᾶ μου« καί »ἴασαί 538
με, ὅτι ἐταράχθη τὰ ὀστᾶ μου«, φανεροῦ ὄντος τοῦ μὴ λέγεσθαι τὰ
ὀστᾶ κατὰ τὴν κοινὴν ἐκδοχήν. ἐπιφέρεται γοῦν τῷ λόγῳ ὅτι »αὐτοὶ 6
λέγουσι· ξηρὰ γέγονε τὰ ὀστᾶ ἡμῶν«. ἆρα γὰρ λέγουσι »ξηρὰ γέ-
γονε τὰ ὀστέα ἡμῶν«, θέλοντες ἀνίστασθαι συναχθέντα; ἀλλὰ τοῦτο
ἀμήχανον. λέγοιεν δ' ἂν »ξηρὰ γέγονε τὰ ὀστᾶ ἡμῶν« ἐν αἰχμαλω-
σίαις γενόμενοι καὶ πᾶσαν ζωτικὴν νοτίδα ἀποβεβληκότες. ἐπιφέρουσι 7

1 I Kor. 15, 50 — **3** vgl. De res. I, 62, 1 — **13** Psal. 140, 7 — **14** Psal. 21, 15 — Psal. 6, 3 — **16** Ezech. 37, 11; vgl. De res. III, 9, 1. 2 — **19** Ezech. 37, 11

5 vgl. Greg. Nyss. De opif. hom. 27, 1, 117f

1 *κατὰ τ. ἀνάστασιν*] *τῆς ἀναστάσεως* S | *τοῦτο — ἀδελφοί*] *πρὸς τοῦτο* (od. *τούτῳ*) *δὲ πάλιν ὃ εἶπεν* S **2** *κληρον. οὐ δύν.*] *κληρονομήσει* S | *δύναται* V vgl. S: *δύνανται* U **3** *σῶμα* Bo, *ἴσως* V U Holl: < S | *ἔσται γὰρ* S | *τοῦ τὸν ἅγιον* U: *σῶμα* + Holl **4** *ἰδιοποιοῦντος* U | Greg. *ἕστηκε δὲ διὰ πάσης τροπῆς ἀμετάβλητον ἐφ' ἑαυτοῦ τὸ εἶδος, . . πάσαις ταῖς κατὰ τὸ σῶμα τροπαῖς μετὰ τῶν ἰδίων ἐμφαινόμενον γνωρισμάτων* **5** *ἐχαρακτηρίζετο* Pet: *χαρακτηριασθήσεται* V U | *τοῦτο* S 64 **7** *Καὶ ἃ* V 347^{V} | *δὲ* < V | *τῶν* U 115 | *ἃ* < V **8** *γε τὰ* < U | *πρὸς τὰ* Holl *ἐν*] *ἐπὶ*? S | **8f** *ἐπὶ τὸ ὅσον*] »wie« S: < Holl Kl **9** *ἐφ' ὅσον* S Jh, *ἐφ' οἷς* VU: *ἐπὶ τούτοις* + Holl | *βούλ.*] etwa *ἐπερείδεσθαι* + Holl **11** *μὴ* < V̂ **12** *εἰ ὀστᾶ*] *εἰς τὰ* V | *πάντως*? S | *τὰ — νοητέον* Z. 13 fragend S **13** *ἐν τῷ* w. e. sch. < S | *διεσκορπίσθη* U | *τὰ ὀστᾶ — ἐσκορπίσθη* Z. 14 < U **14** *πάντα* < S **17** *λέγουσι*] + *ὅτι* U | *γὰρ* w. e. sch. auch S: *γε* U **18** *ἡμῶν*: *ὑμῶν* S | *θέλοντες* chotjašte: *θέλοντα* chotjašta S | *αὐτὰ συναχθέντα* S **19** *ἀμίχανον* U | *λέγουσι δ' οὖν* viell. S (»Sie sagen aber nun«) | *ὀστέα* U | *ἡμῶν* S 64^{V} **20** *γινόμεναι* V

γοῦν τό »ἀπόλωλεν ἡ ἐλπὶς ἡμῶν, διαπεφωνήκαμεν«. οὐκοῦν ἡ ἐπαγγελία τῆς ἀναστάσεως τοῦ λαοῦ ἐστιν ἀπὸ τοῦ πτώματος καὶ τῆς οἱονεὶ νεκρότητος ἣν νενέκρωνται, διὰ τὰ ἁμαρτήματα τοῖς ἐχθροῖς παραδοθέντες. καὶ οἱ ἁμαρτωλοὶ δὲ ὑπὸ τοῦ σωτῆρος λέγονται εἶναι »τάφοι γέμοντες ὀστέων νεκρῶν καὶ πάσης ἀκαθαρσίας«. πρέπει δὲ τῷ θεῷ ἀνοίγειν τὰ μνημεῖα ἑκάστου καὶ ἐξάγειν ἐκ τῶν μνημείων ἡμᾶς ἐζῳοποιημένους, ὥσπερ ὁ σωτὴρ τὸν Λάζαρον εἵλκυσεν ἔξω.

XXIV. Τὸ δέ »ἐκεῖ ἔσται ὁ κλαυθμὸς καὶ ὁ βρυγμὸς τῶν ὀδόντων« πρὸς αὐτοὺς ἀπορητέον· ὅτι ὡς ἐν τούτῳ τῷ βίῳ πᾶν μέλος εἴς τινα χρείαν ὁ δημιουργὸς κατεσκεύασεν, οὕτως καὶ τοὺς ὀδόντας εἰς τὸ διακόπτεσθαι τὴν στερεὰν τροφήν. τίς οὖν χρεία τοῖς κολαζομένοις ὀδόντων; οὐ γὰρ εἰς τὴν Γέενναν ὄντες κατ᾽ αὐτοὺς φάγονται. καὶ δεικτέον ὅτι οὐ πάντα παραλαμβάνεσθαι δεῖ κατὰ τὸ κείμενον. 2
»ὀδόντας γοῦν ἁμαρτωλῶν«, φησίν, »συνέτριψας«, καί »τὰς μύλας τῶν λεόντων συνέθλασεν ὁ κύριος«. τίς δὲ οὕτως ἠλίθιος, ὡς ὑπολαμβάνειν ὅτι τηρῶν τὰ σώματα τῶν ἁμαρτωλῶν ὁ θεὸς τοὺς ὀδόντας αὐτῶν μόνον συντρίβει; ὥσπερ οὖν εἴ τις θέλων ταῦθ᾽ οὕτως ἔχειν θλιβόμενος εἵλκετο ἐπ᾽ ἀλληγορίαν, οὕτως ζητητέον τῶν κολαζομένων τὸν βρυγμὸν τῶν ὀδόντων τῆς ψυχῆς δύναμιν μασητικὴν ἐχούσης, ἥτις ἐν καιρῷ τοῦ ἐλέγχου περὶ τῶν ἁμαρτημάτων κατὰ τὸν συγκρουσμὸν τῶν οδόντων ὧν ἐφρόνησε βρύξει τοὺς ὀδόντας. τὸ δέ 3

5 Mt. 23, 27 — **7** Orig. In Ioann. 28, 7, Eustath. De engastr. 21 S. 49, 14ff Kl — **8** Mt. 8, 12 — **14** Psal. 3, 8 — Psal. 57, 7 — **19** vgl. Orig. zu Psal. 57, 6 Lomm. 12, 372

1 *διαπ.: ἀπολώλαμεν* S **2** *τῆς ἀναστάσεως* < S | *ἐκείνη ἐστὶν* w. e. sch. S | *ἀπὸ τοῦ*] *ὡς* od. *οἱονεὶ ἀπό τινος* S **3** *οἱονεὶ* < S **4** *σωτῆρος: κυρίου* S **5** *τάφοι — νεκρῶν* »gleich Totengebeinen« S | *νεκρῶν* < U | *πάσης ταύτης* S **6** *ἑκάστου κ.* U 115v: *καὶ ἕκαστον ὑμῶν* S **7** *ἡμᾶς: ὑμῶν* S **8** *Τὸ δὲ: καὶ ὃ λέγει* S **9** *ὅτι ὡς* ⟨jako⟩ jakože S | *πάντα μέλη* S **9f** *εἴς τινα χρείαν*] »zu ihrem Dienst« S **10** *δη|μι.* V 348 **11** *τίς οὖν*] vgl. III, 7, 2 **12** *φάγονται*] »werden sie essen« oder »haben sie zu essen« S; so auch unten III, 7, 2 **13** *καὶ δείξομεν* S | *τὸ κείμενον*] »in (bei) den Worten« + S **14** *ὀδόντας* S 65: vgl. III, 8, 1 | *γοῦν*] *γὰρ* V: *γε* od. *γοῦν* od. *δὲ* S | *φησιν ἁμαρτ.* U **15** *συνέθλασε κύριος* V: III, 8, 1 + Gen. 49, 12 | *δὲ*] *οὖν* S **15f** *ὑπολαμβάνειν οὕτως* w. e. sch. S **17** *αὐτῶν* w. e. sch. auch S | *συντρίβει μόνον* U | *μόνον* < S | *εἰ* < S | *ταῦτα* U **18** *καὶ* vor *θλιβόμενος* las schwerl. S (st. byti . i l. byti) | *εἵλκετο*: »ging« S | *ἀλληγορίαν: ἀγρεύειν* S **19** *τὸν βρυγμὸν*] *τοῦ βρυγμοῦ* las schwerl. S (»in Hinsicht des Knirschens«) **20** *τοῦ ἐλέγχου*] obličenija: obličena S **21** *τ. ὀδόντων*] *ὅρων* od. *δογμάτων* (»der Ordnungen« ustavlenii [ob etwa ustrŭmlenii *ὁρμημάτων*?]) S; *φρονημάτων* viell. richtig Holl | *ὧν ἐφρ.*] schwerl. las *τῆς φρονήσεως* S | *ὧν: ὡς* U | *τὸ δὲ*] »und was er sagt« S

»φοβήθητε τὸν δυνάμενον καὶ τὴν ψυχὴν καὶ τὸ σῶμα ἀπολέσαι ἐν
Γεέννῃ« τάχα μὲν διδάσκει ὅτι ἀσώματος ἡ ψυχή, τάχα δὲ δηλοῖ καὶ
ὅτι χωρὶς σώματος οὐ κολασθήσεται· περὶ οὗ φυσιολογοῦντες τὰ περὶ
τοῦ εἴδους καὶ τοῦ πρώ|του ὑποκειμένου εἰρήκαμεν. καὶ τὸ παρὰ τῷ 539 4
ἀποστόλῳ δέ »ζῳοποιήσει καὶ τὰ θνητὰ ἡμῶν σώματα«, θνητοῦ
ὄντος τοῦ σώματος καὶ οὐ μετέχοντος τῆς ἀληθινῆς ζωῆς, δύναται
παριστάνειν, ὅτι τὸ σωματικὸν εἶδος, περὶ οὗ εἰρήκαμεν, τῇ φύσει θνητὸν
ὄν, ὅταν »ὁ Χριστὸς φανερωθῇ ἡ ζωὴ ἡμῶν«, καὶ αὐτὸ μεταβάλλει
ἀπὸ τοῦ εἶναι σῶμα θανάτου ζῳοποιηθέν, διὰ »τὸ πνεῦμα τὸ ζῳοποι-
οῦν« ἐκ τοῦ ⟨σαρκικοῦ⟩ πνευματικὸν γεγονέναι. καὶ τό· »ἐρεῖ δέ πῶς 5
ἐγείρονται οἱ νεκροί; ποίῳ δὲ σώματι ἔρχονται;« γυμνῶς παρίστησιν,
ὅτι τὸ πρῶτον ὑποκείμενον οὐκ ἀναστήσεται. εἰ γὰρ καλῶς ἐλάβομεν
τὸ παράδειγμα, τηρητέον ὅτι ὁ σπερματικὸς λόγος ἐν τῷ κόκκῳ τοῦ

1 Mt. 10, 28 — **4** De res. I, 22f — **5** Röm. 8, 11 — **7** De res. I, 22, 3ff. 23, 2f — **8** Kol. 3, 4 — **9** Joh. 6, 63 — **10** I Kor. 15, 35 — **13** Orig. De princ. II, 10, 3. C. Cels. V, 23. VII, 32. Pamphilus Apol. pro Orig. c. 7. 24, 382 Lomm. Hieron. C. Ioann. Hieros. 26. PGr 23, 393

13 Greg. Nyss., De an. et res. III, 256 D. 257 AB (162ff Oehler). Aenaeas Gaz. PGr 85, 981

1 *τὴν* < U | *τὸ σῶμα*: »das Fleisch« S **2** *Γεέννῃ*: »Feuer« S | *διδάσκει*] učit: ust S | *τάχα μὲν . . τάχα δὲ* wie *καὶ . . καὶ πάλιν* übersetzt S | *δὲ καὶ δηλοῖ* Holl **3** *φυσι|ολογ.* U 116 | *τὰ*: »über die Form, das heißt« S **4** *καὶ*² < S | *τὸ — δέ* Z. 5: »das vom Apostel Gesagte« S **5** *ἡμῶν*: *ὑμῶν* S **6** *ζωῆς* S 65ᵛ **7** *ὅτι*: *ὅπου* U **7f** *θνητὸν ὄν* wohl auch S, nicht *θανατηφόρῳ*, smertjno sy nicht smertjnosnym wie HSS: *θνητὸν* V **8** *ὁ* < U **9** *εἶναι σ. θανάτου*] »Sterblichkeit« S | *τοῦ πνεύματος* S **9f** *τὸ ζῳοποιοῦν* < S **10** *ἐκ τοῦ*: »wegen dessen« S | *σάρκ.* + Holl | *γεγονέναι*] *γίνεται* oder *γέγονε* S | *τὸ*] »was er sagt; dann aber sagt der Apostel« S **11** *δὲ*] hier und III, 10, 2 *τις* + S **12** *ὑποκείμενον*: »Leib« S | *ἀ|ναστ.* V 348ᵛ | *εἰ*: *οὐ* V **13** *τηρητέον*] nach d. 1. *τ* ein Raum für etwa 6 Buchst., dann *ρητεον* V, *ῥητέον* U: »so sollen wir beachten« S | *κόκκῳ*] *σπέρματι . . καὶ ἐν τῷ κόκκῳ* S | Orig. C. Cels. V, 23 *ὥσπερ ἐπὶ τοῦ κόκκου τοῦ σίτου ἐγείρεται στάχυς, οὕτω λόγος τις ἐγκεῖται τῷ σώματι, ἀφ' οὗ μὴ φθειρομένου ἐγείρεται τὸ σῶμα ἐν ἀφθαρσίᾳ.* VII, 32 insita ratio ea quae substantiam continet corporalem, *λόγος σπερματικός.* Pamph. »sed rationis illius virtus quae est insita in interioribus eius medullis, ipsa rationis virtus assumta adiacentem sibi terram vel aquae humorem sed et aëris circumstantem temperiem, caloris quoque sufficientem recipiens fomitem, per divinam potentiam in corpus culmi vel spicae consurgit«, entsprechend I Kor. 15, 36f. Hier. C. Ioann. »Est, inquit, singulis seminibus ratio quaedam a Deo artifice insita, quae futuras

σίτου δραξάμενος τῆς παρακειμένης ὕλης καὶ δι' ὅλης αὐτῆς χωρήσας, περιδραξάμενος αὐτῆς τοῦ αὐτοῦ εἴδους ὧν ἔχει δυνάμεων ἐπιτίθησι τῇ ποτε γῇ καὶ ὕδατι καὶ ἀέρι καὶ πυρί, καὶ νικήσας τὰς ἐκείνων ποιότητας μεταβάλλει ἐπὶ ταύτην, ἧς ἐστιν αὐτὸς δημιουργός, καὶ οὕτως συμπληροῦται ὁ στάχυς, εἰς ὑπερβολὴν διαφέρων τοῦ ἐξ ἀρχῆς κόκκου μεγέθει καὶ σχήματι καὶ ποικιλίᾳ.

ΠΡΟΚΛΟΥ.

XXV. Ἃ μὲν οὖν Ὠριγένης εἰς τὴν περὶ τῆς ἀναστάσεως ἐγχειρῶν πραγματείαν ἐσπούδασε, ποικιλωτάτην ἐπιδεικνύμενος εἰς αὐτὴν θεωρίαν, τοσαῦτα ὡς ἐν ἐπιτομῇ· ἐνθυμοῦ δὲ καὶ τὰ τούτοις ἀναθεωρῶν ἐφεξῆς. λείπεται γὰρ τὰς ἀπὸ τῶν γραφῶν ἔτι πρὸς τοῖς εἰρημένοις μαρτυρίας παραλαβεῖν, ἵν' ὥσπερ ἀνδριὰς πάντα τὰ μέρη συμμέτρως ὁ λόγος ἑαυτοῦ λαβὼν ὅλος ἐκ πλήρους ᾖ κατεσκευασμένος, ἀλλὰ μηδὲν ἔχων ἐνδεὲς τῶν εἰς σχῆμα καὶ κάλλος συναγομένων.
τί οὖν αἱ γραφαὶ συνᾴδουσι τούτοις, ἐπικρατύνουσαι πρὸς συμπλή- 2

11 De res. I, 39, 5. Symp. S. 12, 13f. 42, 3f. Plato Symp. 196 D — 12 Plato Pol. II, 361 D. De res. I, 58, 1; vgl. auch Method. bei Anton. Mel. PGr 136, 805 C

12 Greg. Naz. Or. 27, 7 S. 492 B

materias in medullo principiis tenet . . . et in grano frumenti est intrinsecus vel medulla vel venula, quae cum in terra fuerit dissoluta, trahit ad se vicinas materias et in stipulam folia aristasque consurgit, aliudque moritur aliud resurgit. Greg. Nyss. vgl. zu De res. III, 10

1 αὐτῆς < S **2** καὶ περιδραξάμενος S | αὐτοῦ] ὅλου? Holl **3** ἀέρει w. e. sch. V | καὶ < U **4** ἐστιν αὐτὸς] $\overset{s}{e}$ sam: esm S **7** πρόκλου τοῦ αὐτοῦ V U, »Die Worte des Proklus« S **8** εἰς τὴν — ἐσπούδασε Z. 9] »an Reden über die Auferstehung sehr brauchte« S | τῆς < U **9** πραγμ. U 116ᵛ | εἰς αὐτὴν < U S **9f** ποικιλωτάτας . . θεωρίας las schwerl. S (»reiche Verständnisse« übers. S) **10** εἰσὶ τοσαῦτα U: »seiende« ὄντα od. τὰ ὄντα S | ἐπιτ.] εἰπεῖν oder λέγειν + S **10f** ἀναθεωρῶν] »Folgende (ἀκόλουθα?) wieder« S **11** γὰρ αὐτῷ S **11f** πρὸς τοῖς εἰρημένοις < S **12** ἵνα V | ἀνδριάς τις S **12f** πάντα τὰ μέρη . . ἑαυτοῦ λαβών: »von allen Seiten . . seiend« S; ἔχουσα + Holl **13** οὕτως ὁ λόγος οὗτος mit S Holl, u. vor λαβὼν + συμμετρίαν ὅλος ἐκ πλήρους] »ganz« S | ὅλως U **14** ἀλλὰ < Holl | εἰς σχῆμα] »zur Güte und zur Gestalt« S | τῶν . . συναγομένων] »bei nichts von dem, was . . ist« S, schwerl. aber las S ὄντων od. ὑπαρχόντων statt συναγομένων **15f** συμπλ. διαγ. κρείττ.] διαγωγὴν κρείττονα S

ρωσιν διαγωγῆς κρείττονος τὸν ἄνθρωπον, φραστέον. ταῦτα γὰρ
ἐάν τις οἷός τε ᾖ, μὴ παρακόπτων τοῦ δέοντος, ἀκριβῶς νοεῖν,
εἴσεται τὴν ἀνάστασιν ἐπὶ τούτου μὴ χρῆναι παραλαμβάνεσθαι τοῦ
σώματος, ἅτε ἀδυνατοῦντος ἀτρέπτου δι' αἰῶνος μένειν, ἀλλὰ ἐπὶ
τοῦ πνευματικοῦ, ἐν ᾧ ὁ αὐτὸς ὁ καὶ νῦν ἐν τούτῳ διασῳ|ζόμενος 540
χαρακτὴρ τηρηθήσεται, ἵν' ἕκαστος ἡμῶν καὶ κατὰ τὴν μορφὴν ὁ
αὐτὸς ᾖ, καθάπερ ἐλέχθη καὶ Ὠριγένει. οὕτω γὰρ ἐκεῖνος ἔσεσθαι 3
τίθεται τὴν ἀνάστασιν. ῥευστοῦ γὰρ ὄντος τοῦ σώματος τοῦ ὑλικοῦ
καὶ μηδέποτε μένοντος ἐφ' ἑαυτῷ κἂν τὸ βραχύ, ἀλλὰ προσγινομένου
καὶ ἀπογινομένου περὶ τὸ εἶδος τὸ χαρακτηρίζον τὸν ἄνθρωπον, ὑφ'
οὗ καὶ συγκρατεῖται τὸ σχῆμα, ἀνάγκη, | φησί, τὴν ἀνάστασιν ἐπὶ μό- 560
νου τοῦ εἴδους σῴζεσθαι δεῖν προσδοκᾶν. καὶ ἵνα μὴ εἴπῃς ὅτι Οὐ 4
μανθάνω (σκο|τεινῶς ἐκεῖνος γὰρ τοῦτο διέλαβεν), ἐγὼ δή σοι σα- 561
φέστερον ὧδε τὸν νοῦν τούτων ἐξηγήσομαι. ἤδη γὰρ πάντως
ἑώρακας δέρμα ζῴου ἢ ἄλλο τι τοιοῦτο γεμισθὲν ὕδατος, ὅπως, ἐὰν
πρὸς ὀλίγον κενούμενον πρὸς ὀλίγον πληροῖτο, ἀεὶ τὸ εἶδος τὸ αὐτὸ
δείκνυσιν. οἷον γὰρ ἂν ᾖ τὸ περιέχον, ἀνάγκη πρὸς αὐτὸ καὶ τὸ
ἐντὸς σχηματίζεσθαι. φέρε γάρ, ὑπεκρέοντος τοῦ ὕδατος εἴ τις

8 De res. III, 3, 5 — **12** Plato Phaed. 93 A. 100 A — **14** vgl. De res. III, 3, 6. De res. I, 16, 1 S. 239, 6f

1 φραστέον] πλαστέον] V | ταύτας U **2** τ. δέοντος] »das Verständnis« S | ἀκριβῶς viell. < S **4** ἅτε U S: ἀπ' V **5** ὁ vor αὐτὸς < U | καὶ νῦν las wohl auch S (i nyne): iziti A B | ἐν τούτῳ S 66ᵛ **6** ἕκαστος] ἔκδετος V **7** ὠριγένη V | ἐκεῖνος onŭ: »jenes« ono S **8** τὴν ἀναστ. V 349 | ῥευστοῦ — σῴζεσθαι Z. 12 vgl. III, 3, 5 aus Ph | ὄντος] ὑπάρχοντος III, 3, 5 | τοῦ ὑλικοῦ τούτου τοῦ σώματος S; τοῦ ὑλικοῦ σώματος III, 3, 5 **9** κἂν τὸ βραχύ < III, 3, 5 | τὸ] τῷ V **9f** ἀπογινομένου κ. ἐπιγινομένου III, 3, 5 **10** χαρακτηριάζον U | τ. ἄνθρ.] τὴν μορφὴν III, 3, 5 **11** nach ἀνάγκη eine Umstellung in U 133 ed. Petav. 540 B—560 D ἀνοικείως ἐκτιθεμένῳ; verbessert aus V (Bl. 349², Z. 8 ἀνάγκην φησὶ) u. S | φησί U 133: δὴ III, 3, 5 **12** τοῦ < III, 3, 5 | σῴζεσθαι < S; ἔσεσθαι III, 3, 5 u. endet | δεῖν < S, wie c. 49, 1 V: δεῖ U (in Correctur) **12f** Οὐ μανθ. Bo Holl vgl. S. 260, 23: οὐ καταμανθάνω Jh; Pl 93 A οὐ μανθάνω ἔφη u. 100 A βούλομαι δέ σοι σαφέστερον εἰπεῖν ἃ λέγω· οἶμαι γάρ σε νῦν οὐ μανθάνειν: καὶ λανθάνεις V, οὐκ ἀεὶ μανθάνει U: < S: καὶ λανθάνει Oehler Dd **13** σκοτεινῶς] σκοπεῖν ὡς V; tjmně: tomně S | γὰρ < S | διέλαβεν] δὲ ἔλαθεν V | δή Kl: δὲ VU; < S **14** ὧδε < S | τοῦτον U | ἤδη] ἰδὲ S, vgl. III, 3, 6 | παντὸς S] **15** ἄλλο ino: nina S | τι < V | τοιοῦτον U: < S | ὅπως ἐὰν < S

προσβάλλοι τοσοῦτον ὅσον ἐκχεῖται, μὴ ἐῶν τὸν ἀσκὸν ἀθρόως κενω-
θῆναι τοῦ ὕδατος, εἰ μὴ ἀνάγκη τοιοῦτο φαίνεσθαι τὸ προστιθέμενον
οἷον καὶ τὸ πρῶτον, διὰ τὸ εἶναι καὶ τὸ περιέχον τὸ αὐτό, περὶ ὃ εἰσρεῖ
καὶ ἀπορρεῖ τὸ ὕδωρ. καὶ δὴ καὶ τὸ σῶμα τούτοις ὁ ἐθέλων ἀπει- 5
κάζειν οὐκ αἰδεσθήσεται. ὡσαύτως γὰρ καὶ τὰ ἀπὸ τῆς τροφῆς ἀντ-
εισαγόμενα ἀντὶ τῶν ὑπεξωσθεισῶν σαρκῶν εἰς τὸ σχῆμα τοῦ
περιέχοντος εἴδους μεταβαλοῦνται· καὶ ὁπόσον μὲν ἂν κατὰ τοὺς
ὀφθαλμοὺς διαχυθῇ, τοῖς ὀφθαλμοῖς ἔοικεν, ὁπόσον δὲ κατὰ τὸ πρόσ-
ωπον, τῷ προσώπῳ, ὁπόσον δὲ κατὰ τὰ ἕτερα, τούτοις. ὥστε τὸν
αὐτὸν ἕκαστον φαίνεσθαι, οὐκ οὐσῶν τῶν σαρκῶν ἐν ταὐτῷ τῶν
πρώτων ὑποκειμένων, ἀλλὰ τοῦ εἴδους, καθ᾽ ὃ εἰδοποιοῦνται τὰ
προσγιγνόμενα. καὶ τοίνυν εἰ μή ἐσμεν οἱ αὐτοὶ κἂν ἐπ᾽ ὀλίγας 6
ἡμέρας τῷ σώματι, ἀλλὰ τῷ εἴδει τῷ ἐν τῷ σώματι (τοῦτο γὰρ μό-
νον ἕστηκεν ἀπὸ γενέσεως), πολλῷ μᾶλλον οὐδὲ τότε οἱ αὐτοὶ κατὰ
τὴν αὐτὴν σάρκα ἐσόμεθα, ἀλλὰ κατὰ τὸ εἶδος τὸ καὶ νῦν ἀεὶ δια-
σῳζόμενον ἐν ἡμῖν καὶ μένον. ὃ γὰρ ἐκεῖ τὸ δέρμα, τοῦτο τὸ εἶδος
ἐνθάδε· ὃ δὲ ἐκεῖ τὸ ὕδωρ ἐπὶ τῆς εἰκόνος, τοῦτο ἐνταῦθα τὸ προσ-
γιγνόμενον καὶ ἀπογιγνόμενον. ὥσπερ οὖν νῦν τοῦ σώματος οὐκ 7
ὄντος τοῦ αὐτοῦ, ὅμως ὁ χαρακτὴρ ὁ κατὰ τὴν αὐτὴν μορφὴν ὁ
αὐτὸς σῴζεται, οὑτωσὶ καὶ τότε, οὐκ ὄντος τοῦ σώματος τοῦ αὐτοῦ,
εἰς τὸ ἐνδοξότερον τὸ εἶδος αὐξηθὲν οὐκέτι ἐν φθαρτῷ, ἀλλ᾽ ἐν
ἀπαθεῖ καὶ πνευματικῷ δειχθήσεται σώματι, ὥσπερ οἷον ⟨τὸ⟩ τοῦ Ἰησοῦ

4 vgl. De res. III, 3, 6

1f *κενωθ.* S 67 **2** *τῶν ὑδάτων* las schwerl. S | *εἰ μὴ ἀνάγκη* ne nuždali: neimjždam S | *τοιοῦτο ἀνάγκη* V | *αὐτὸ τὸ προστιθέμενον* las schwerlich S **3** *πρότερον* Holl, *πρῶτον* S, *πᾶν* V U | *τὸ εἶναι καὶ* < S | *τὸ αὐτό* < S | *περιθεὶς ῥεῖ* U: *εἰς ὁ εἰσρεῖ* S **4** *καὶ δὴ* III, 3, 6 | *καὶ τὸ*] *τοῦτο τὸ* übersetzt S **5** *ἐδεσθήσεται* V **6** *ὑπεξωθεισῶν* V: *ὑπεξεωθεισῶν* U **7** *εἴδους*: *σώματος* schwerl. richtig S | *μὲν οὖν ἂν* V **9** *κατὰ τὰ ἕτερα*: »einem anderen Glied« S | *τούτοις*] *τοσοῦτον* S **10** *τῶν σαρκῶν ἐν ταὐτῷ* (*ἐν αὐτῷ* V): »dasselbe Fleisch« S **10f** *τ. πρ. ὑποκ.* < S **12** *προσγινόμενα* U | *καὶ* U 133^{V} | *εἰ μή ἐσμεν*] »nicht« S | *οἱ αὐτοὶ*] *ἐν αὐτοῖς* V: *τὸ αὐτὸ* viell. S, doch ist wohl für tože zu lesen tiže »dieselben« **13** *τὸ εἶδος, τὸ* las schwerl. S, obrazŭ wohl aus obrazom | *τῷ*^{2} < U **14** *πολλῷ οὖν* U | *τότε* < S **15** *κατὰ* < V | *τὸ κ.* V 349^{V} | ⟨*καὶ*⟩ *ἀεὶ* Holl: *ἀεὶ* < S **16** *καὶ μένον* < S **17** *ἐνθάδε*] »schien« + S, *ἐφάνη*? | *ἐκεῖ* S 67^{V} **17f** *προσγιν. κ. ἀπογιν.* U **18** *κ. ἀπογιγνόμενον* < V | *ὥσπερ οὖν*] *καὶ ὥσπερ* S **19** *ὁ*^{1} < V **20** *οὑτωσὶ* Jh, so od. *οὕτως* S: *οὕτως εἰ* V U | *τότε, οὐκ* < U **21** *ἀλλὰ* U **22** *ἀπαθεῖ*] »unverweslichem« S | *ὥσπερ οἷον*: »wie« S | *τὸ* + Md | *τοῦ*: *τῷ* U

κατὰ τὴν μεταμόρφωσιν ἥν, ὅτε εἰς τὸ ὄρος ἀνέβη μετὰ Πέτρου. καὶ τοῦ Μωυσέως καὶ τοῦ Ἠλίου τῶν ὀφθέντων αὐτῷ.

XXVI. *Καὶ ταῦτα μὲν οὖν μέχρι τοσούτου διεσκέφθω. οὗτος γὰρ ὡς ἐν κεφαλαίῳ τῶν Ὠριγένους δογματισμῶν ὁ νοῦς. ἐὰν δέ τις τῶν ἀμφισβητούντων προβαλλόμενος τὸ σῶμα τοῦ Χριστοῦ, | διὰ τὸ* 562 *»πρωτότοκον τῶν νεκρῶν« καὶ »ἀπαρχὴν« αὐτὸν εἰρῆσθαι »τῶν κεκοιμημένων«, λέγοι ὅτι Καθάπερ ἐκεῖνος ἀνέστη, καὶ τὰ πάντων ὡσαύτως ἐκείνῳ δεῖ προσδοκᾶν ἀναστήσεσθαι ⟨σώματα⟩, ἵνα ὥσπερ Χριστὸς ἐγήγερται, »οὕτως καὶ ὁ θεὸς τοὺς κοιμηθέντας διὰ τοῦ Ἰησοῦ ἄξει σὺν αὐτῷ«, ἐγήγερται δὲ τὸ τοῦ Ἰησοῦ καὶ τὰς σάρκας ἔχον ἃς εἶχε καὶ τὰ ὀστᾶ, καθάπερ ἐπείσθη καὶ Θωμᾶς· λέξομεν, Ἀλλὰ τὸ τοῦ Χριστοῦ σῶμα οὐκ ἦν »ἐκ θελήματος ἀνδρός«, »ἡδονῆς ὕπνῳ συνελθούσης«, »ἐν ἀνομίαις συλληφθὲν καὶ κισσηθὲν ἐν ἁμαρτίαις«, ἀλλὰ ἐκ »πνεύματος ἁγίου καὶ δυνάμεως ὑψίστου« καὶ παρθένου, τὸ δὲ σὸν ὕπνος ἐστὶ καὶ ἡδονὴ καὶ ῥύπος. καὶ διὰ τοῦτο* 2 *καὶ ὁ σοφὸς Σειράχ »ἐν γὰρ τῷ ἀποθνήσκειν ἄνθρωπον« ἀποφθέγγεται »κληρονομήσει ἑρπετὰ καὶ θηρία καὶ σκώληκας«. καὶ ἐν ὀγδοηκοστῷ ἑβδόμῳ ψαλμῷ· »μὴ τοῖς νεκροῖς ποιήσῃς θαυμάσια, ἢ ἰατροὶ ἀναστήσουσι καὶ ἐξομολογήσονταί σοι; μὴ διηγήσεταί τις ἐν τῷ τάφῳ*

1 Mt. 17, 1—3 (Mark. 9, 2—4) — **3** vgl. De res. I, 46, 3 — **6** Kol. 1, 18. Apok. Joh. 1, 5 — I Kor. 15, 20 — **9** I Thess. 4, 14 — **12** Joh. 1, 13 — Weish. Sal. 7, 2 — **13** Psal. 50, 7 — **14** Luk. 1, 35 — **16** Sir. 10, 11 — **18** Psal. 87, 11

2 *καὶ τοῦ Ἠλίου* < S **3** *καὶ ταῦτα — διεσκέφθω* auch unten 46, 3; in S wiederholt | *μὲν* < S | *οὖν* < U | *οὗτος* Pet Dd Jh: *οὕτως* V U, »dies« S **4** *ὁ νοῦς*] »haben wir erwähnt« S, schwerl. las S *ἐμνημονεύσαμεν* für *δογματ. ὁ νοῦς* **5** *προβ.*] *προβάλλεται* übersetzt, aber las schwerl. S | *τῷ σῶμα* U **6** *τῶν νεκρῶν* und *αὐτὸν* < S | *εἰρῆσθαι*] *εἶναι* las schwerl. S **7** *Καθάπερ* < Sb | *ἐκεῖνος*] *ὁ υἱός* bietet jetzt (aber wohl s̄n̄ aus sji) S | *καὶ τὰ*] *κατὰ* V **8** *ἐκεῖνο δεῖν* U | *σώματα* + S **9** *οὕτως* U 134 | *καὶ* < V **9f** *διὰ τ. Ἰ.*: »mit Jesus« S **10** *Ἰησοῦ*] *σῶμα* + S | *τὴν σάρκα* las schwerl. S (plotj wohl aus ploti) **11** *ἔχον* < U | *ἐπ. κ. Θωμᾶς*: »er sagte zu Thomas« oder »sagte Thomas« S | *λέξ.* S Holl: *λέξωμεν* V U **12f** *ἀνδρός — συνελθ.*: *σαρκὸς καὶ ἐξ ἑνώσεως* (*συνέρξεως*?) *ἀνδρός* S **13** *ἢ ἐν* S | *καὶ*] *ἢ* S | *κισσηθὲν*] »geboren« S **14f** vor *παρθένου* »reinen und heiligen« + S **16** *καὶ* vor *ὁ σοφὸς* < S | *σιρὰχ* V S | *τὸν γὰρ ἀποθνήσκοντα* las schwerl. S (»denn sterbend«) **16f** *ἀποφθέγγεται* < S **17** *σκώληκες* S **17f** *πζ ψαλμ.* V, *ὀγδοηκ. ψ. ἑβδ.* U; »88. Psalm« S u. + »spricht David« **19** *τις* < S | *τῷ* < U | *τά|φῳ* V 350

τὸ ἔλεός σου καὶ τὴν ἀλήθειάν σου ἐν τῇ ἀπωλείᾳ; μὴ γνωσθήσεται ἐν τῷ σκότει τὰ θαυμάσιά σου καὶ ἡ δικαιοσύνη σου ἐν γῇ ἐπιλελησμένῃ;« καὶ ἕτερα δὲ ῥήματα τοιαῦτα τῷ βουλομένῳ συνάγειν ἐκ τῶν γραφῶν πάρεστιν, ἃ ⟨ἐῶμεν⟩, ἵνα μὴ πάντων ἡμεῖς εἰς πλῆθος μνημονεύσαντες πολυπλασίονα τῶν εἰρημένων αὐξήσωμεν τὸν λόγον.

ΜΕΘΟΔΙΟΥ.

XXVII. Ὡς οὖν ἐπαύσατο μόγις ὁ Πρόκλος καὶ σιγὴ τῶν παρόντων ἦν ἐπὶ πολύ, καταβληθέντων ἱκανῶς πρὸς ἀπιστίαν, καὶ ἐγὼ ᾐσθόμην ὅτι τῷ ὄντι πεπαυμένος εἴη, ἠρέμα τὴν κεφαλὴν ἐπάρας καὶ ἀναπνεύσας, ὥσπερ οἱ πλέοντες τοῦ κύματος ἤδη λωφῶντος, ὑποτρέμων ἔτι καὶ σκοτιζόμενος (ἐβεβλήμην γάρ, ὡς πρὸς ὑμᾶς εἰρῆσθαι, τῇ δεινότητι κατηντλημένος τῶν λόγων) τρέπομαι πρὸς τὸν Αὐξέντιον, καὶ καλέσας αὐτόν Ὦ Αὐξέντιε, νομίζω, ἔφην, μὴ μάτην λελέχθαι τὸ ποιητικὸν

σύν τε δύ᾽ ἐρχομένω·

καὶ γὰρ οἱ ἀνταγωνισταὶ δύο.

4 Plato Pol. VII, 534 A — **7** Plato Alkib. I, 104 E. Phaed. 84 C. Meth. Symp. S. 22, 19f. 110, 16f. 121, 16ff — **9** Plato Prot. 328 D — **10** Symp. 2, 4 S. 19, 6. Plato Pol. I, 336 E. Prot. 339 E. Euthyd. 276 C — **11** Plato Pol. X, 595 B — **14** Plato Symp. 174 D. Plato Prot. 348 C D. 340 A — **15** Ilias 10, 224

3 *τοιαῦτα*] *πολλὰ* S **4** *ἃ* S: *ὅσα* V U | Pl *ἵνα μὴ ἡμᾶς πολλαπλασίων λόγων ἐμπλήσῃ* | *ἐῶμεν* + Md | *ἡμεῖς* < S **5** *μνημονεύοντες* U | *τὸν* < U **6** *ΛΟΙΠΟΝ ΜΕΘ.* V U **7** *μόλις* V, *μόγις καὶ* U | Pl Phaed. 84 C *σιγὴ . . ἐπὶ πολὺν χρόνον* **8** *ἐπὶ πολύ* < S | *καταβλ.* S 68^{v} | *ἱκανῶν* S **9** *ᾐσθόμην — εἴη* auch Pl | *τῷ ὄντι*: »sehr« »ganz« übersetzt S | *πεπαυμ.* U 134^{v} | *εἴην* U | *ἠρέμα τὴν*] *ἠρεματικὴν* U **10** *ἐκ τοῦ κύματος* S (schwerl. las S [»aus den schon sich beruhigenden Wellen«] *ἐκ τ. κυμάτων ἤδη λωφώντων*) **10f** Pl *εἶπον ὑποτρέμων* u. *ἐσκοτώθην* **11** *σκοτιζόμενος ὢν* S | *καὶ ὡς* w. e. sch. S | *εἰρῆσθαι* S u. Jh nach Plat. Pol. X, 595 B: *εἰρήσθω* V U **12** *τῶν λόγων κατηντλ.* U **12** *κατηντλημένος* < S: vgl. Symp. S. 139, 7 | *τῷ λόγῳ* V | *τρέπομαι*] Aoristform bei S **14** *τὸ ποιητικὸν*: »jenes Wort« S | Pl 340 A *ὥσπερ ἔφη Ὅμηρος . . σθένος ἀνέρος ἀμφότεροί περ σχῶμεν . . μὴ ὁ Πρωταγ. τὸν Σιμ. ἐκπέρσῃ* **15** *τε δύ᾽ ἐρχ.*] *τε δύο ἐρχομένω* V, *τε δυοῖν ἐρχομένοιν* U (*ἐρχομένῳ*?) S **16** *καὶ* übersetzt nicht S | *δύο* < S

διὸ σθένος ἀμφότεροι ἀμφοτέρων περ σχῶμεν.
συναντιλήπτορα γὰρ καὶ συναγωνιστὴν αἱροῦμαί σε τῆς πρὸς
αὐτοὺς μάχης, μὴ ἡμῖν ὁ Ἀγλαοφῶν μετὰ Πρόκλου καὶ Ὠριγένους
τοῖς ἀνατρεπτικοῖς καθ' ἡμῶν ὡπλισμένος λόγοις ἐκπέρσῃ τὴν ἀνά-
στασιν. ἄγε οὖν ἀντιπαραταξώμεθα, τῶν σοφισμάτων αὐτῶν μηδὲν 2
τῶν ἀντιλογικῶν, οἷς οἱ δειλοὶ βάλλονται, φοβηθέντες. καὶ γὰρ οὐδὲν 563
ἐν αὐτοῖς ὑγιὲς ὅλως οὐδὲ πάγιον, ἀλλὰ φαντασία μόνον εὐπρεπὴς
ῥημάτων, πρὸς κατάπληξιν ⟨μόνον⟩ τῶν ἀκουόντων καὶ πειθὼ κατ-
εσκευασμένη· οὐ τῆς ἀληθείας καὶ τοῦ συμφέροντος χάριν, ἀλλὰ τοῦ
δόξαι τοῖς παροῦσι σοφοὺς τοὺς λόγους. ἐντεῦθεν γοῦν τοῖς πολλοῖς 3
οἱ ἐκ τῶν εἰκότων ἔσθ' ὅτε λόγοι πρὸς κάλλος καὶ ἡδονὴν πεποικιλ-
μένοι μᾶλλον τῶν εἰς ἀκρίβειαν ἐξητασμένων νομίζονται σπουδαιό-
τεροι, τῶν διδασκάλων οὐ πρὸς τὸ βέλτιον ἁμιλλωμένων ἔτι καὶ
σεμνόν, ἀλλὰ πρὸς τὸ ἀρέσαι καὶ εὐημερῆσαι, καθάπερ οἱ σοφισταί.
οἳ μισθὸν αἴρονται τῶν λόγων, ἐπευωνιζόμενοι τῆς σοφίας ἐπαίνοις.
τὸ μέντοι παλαιὸν βραχὺ παντελῶς τὸ περὶ τὴν ἐξήγησιν ἦν, φιλο- 4
τιμουμένων μὴ τέρπειν ἀλλὰ ὠφελεῖν τοὺς παρόντας τῶν τότε. ἀφ'
οὗ δὲ λοιπὸν εἰς ῥαστώνην ἐπετράπη πᾶσιν ἑρμηνεύειν ἐξεῖναι τὰς

1 Ilias 21, 308f. — **2** vgl. Symp. 8, 1 S. 82, 5f — **9** De res. I, 2, 1 S. 221, 1f — **11** Plato Phaed. 92 D — De res. I, 28, 4 S. 257, 16f. Plato Menex. 235 A — **12** De res. I, 2, 5 S. 221, 18. Plato Theaet. 184 C

1 *διοσθένους* »des Diosthenos« S | *ἀμφότεροι* < V Dd Oehl: *ἀμφότερα* viell. S (»beide«) | *ἀμφοτέρων*] »beider« oboin od. oboina: obona S | *περ σχῶμεν* V vgl. Plat. Prot. 340 A: *ἐπέχομεν* U: »seiend«, viell. *ὑπάρχοντα* S **2** *γὰρ* < S | *ἐροῦμαί* U **4** *τοῖς ἀνατρεπτικοῖς* — *λόγοις* < S | *ἅμα τρεπτικοῖς* U | *ἐκπέσῃ* U, aber vgl. Pl Prot. 340 A **5** *ἀντιπαρατασσώμεθα* V | *τοῖς σοφίσμασιν* U S | *αὐτῶν* wohl auch S (ej *αὐτῇ* wohl aus eju) **6** *οἱ δηλοὶ* V, *δειλοὶ* U | *βάλλονται*] *φοβοῦνται* S | *φοβηθέντες βάλλονται* V **7** *ἑαυτοῖς* V | *ὅλως* < U **9** *μόνον* + S | *τ. ἀκουόντων τῶν* V **8f** *κατεσκευμένων* V: S 69 **9** *καὶ οὐ* viell. S | *καὶ τοῦ*] *οὐδὲ τοῦ* U | *τοῦ*] *ὡς* viell. S **10** *δεῖξαι* U u. S S. 221, 1f | *παροῦσι*] »den Hörenden« S | *τοὺς λόγους σοφούς* U | *λόγους*] *εἶναι* + S | *τοῖς πολλοῖς* < S **11** Pl *τοῖς διὰ τῶν εἰκότων τὰς ἀποδείξεις ποιουμένοις* | *ἔσθ' ὅτε* < S | *λόγοι* V 350ᵛ **12** Pl *μὴ δι' ἀκριβείας ἐξεταζόμενον* **13** *τ. διδασκ.*] *εἰς* (od. *ἐν*) *τ. διδασκ.* S; hierauf in S eine Lücke bis 29, 5 S. 260, 7 *αὐτὴν αὖθις* | *οὔτε* U | *βέλτιστον* U Jh | *ἁμιλλωμένων*] vgl. 106, 1 u. Symp. S. 12, *διαμιλλ.* unten I, 58, 1. 60, 3. II, 4, 3. Pl Pol. VI, 490 A **15** *ἐροῦνται* U | *τὴν σοφίαν* richtig Holl | *ἐπαίνοις* < V **16** *μέντοι*] *μὲν οὖν* U **18** *ἐτράπη* V | *ἐξεῖναι* tilgt Holl

γραφάς, καὶ πάντες εἰς τὸ ποιῆσαι μὲν τὸ καλὸν ἠμβλύνθησαν πλησθέντες οἰήματος, περὶ τὸ λογικεύεσθαι δὲ προέκοψαν καλλωπιζόμενοι ὡς πάντα γινώσκειν ὑπάρχοντες δεινοί, διδάσκεσθαι μὲν ὁμολογεῖν χρήζειν αἰδεσθέντες, φιλονικεῖν δὲ μᾶλλον καὶ προπηδᾶν, ὡς οἱ διδάσκαλοι . . θρασυνθέντες γοῦν ἐντεῦθεν τοῦ μὲν εὐλαβοῦς καὶ πρᾴου καὶ πάντα δύνασθαι ποιεῖν τὸν θεόν, ὡς ἐπηγγείλατο, πιστεύειν ὠλίσθησαν, εἰς δὲ ζητήσεις κενὰς καὶ βλασφημίας ἥκασι· μὴ νοήσαντες ὡς οὐ τὰ ἔργα τῶν λόγων ἐπετηδεύθη χάριν, ἀλλὰ τῶν ἔργων οἱ λόγοι, ὥσπερ ⟨ἐπ'⟩ ἰατρικῆς δι' ὧν τοὺς κάμνοντας σῴζεσθαι δεῖ τῶν λόγων ἔργοις κυρουμένων, ἵν' ἡρμοσμένων ἡμῶν πάντα σύμφωνος ὁ νοῦς εἴη τοῖς ἀρίστοις λόγοις τὰ ἤθη τῇ γλώσσῃ συνῳδὰ παρέχων δίκην λύρας, ἀλλὰ μὴ ἄμουσα καὶ ἀσύμφωνα. ἐπὶ γὰρ τῷ κτήσασθαι κατὰ ἀλήθειαν ⟨τὴν σοφίαν⟩ ἀγωνίζεσθαι δεῖ τὸ δίκαιον ἀσκοῦντα καὶ οὐκ ἐπὶ τῷ δοκεῖν, χωλῶς ἐπιβαίνοντα σοφίας, καὶ πρὸς δόξαν μᾶλλον ἢ πρὸς ἀλήθειαν ἁμιλλώμενον, πρόθυρα καὶ προσχήματα καὶ πᾶσαν ὑποδυσάμενον τῆς ὑποκρίσεως τὴν σκευήν. |

XXVIII. Εἰσὶ γάρ, εἰσὶν οἱ λόγων τραγικῶς κεκοσμημένοι προβο- 564
λαῖς καθάπερ γυναῖκες ἔξωθεν ὡραϊζόμεναι πρὸς ἀπάτην ἐντέχνως, ἐὰν μή τις πεφυλαγμένως αὐτοῖς τῶν ἔτι νεωτέρων προσβλέψῃ τῇ πίστει καὶ νηπτικῶς. ὅθεν εὐλαβητέον πρὸ τοῦ καταμαθεῖν ἀσφαλῶς εἰς τὴν καρδίαν εἰσδέξασθαι τὸν τοιούτων λόγον. καὶ γὰρ φθάνουσιν οἱ ἐξαπατῶντες πολλάκις τοὺς διδάσκοντας, καθάπερ δὴ καὶ αἱ Σει-

1 Plato Pol. VI, 490 B. Symp. 8, 14 S. 102, 17f — **2** Symp. S. 4, 1 — **10** Plato Lach. 188 D. Klem. Alex. Paed. I, 12 — **14** Symp. 3, 2. 5, 4 S. 29, 12. 57, 1 — Plato Epin. 981 A — **15** Plato Pol. II, 365 C — **18** Symp. 7, 2 S. 73, 6f — **22** Symp. 8, 1 S. 81, 16f. De autex. 1, 1f S. 145, 3ff

1 *καὶ* tilgt Holl | *μὲν* vor *εἰς* V | *ἠμβλύνθησαν*] C. Porph. 3. Pl **4** *φιλ.* Bo: *φιλονεικίαν* V, *φιλονεικεῖν* U | *οἱ* tilgt Holl **5** Lücke vor *θρασ.* Holl **6** *ὡς*] *ὧν* U | *τὸ πιστεύειν* U **7** *καινὰς* V | *μὴ*] *οὐ* V **9** *ἐπ'* + Holl | *δι' ἧς* Holl | *δεῖ σώζεσθαι* U | *δεῖν* U **10** *κυρουμένης* vermutet Jh »verbo *κυροῦσθαι* vi media non passiva posito« unter Vergleichung von Pl Gorg. 451 C *ὅτι καὶ αὕτη λόγῳ κυροῦται τὰ πάντα* | Klem. *ἡμᾶς ἁρμοσαμένους . . σύμφωνον τὸν λόγον ποιησαμένοις τοῖς ἔργοις* | *ἵν'* < V | *σύμφ.* Holl: *συμφώνως* V U **11** *εἴη*] *ἐπὶ* V **13** *τ. σοφ.* + Holl | *ἀσκ.* Holl: *ἀσκεῖν* V U **14** *τῷ*] *τὸ* V | *ἐπιβαίνοντας* V. Unten II, 16, 2. Pl *σοφίας . . ἐπιβαίνειν* | *καὶ πρὸς* U 135ᵛ **15** *ἀμιλλωμένων* corrig. in *ἀμιλλώμενον*, aber ohne Tilgung von *ων* U | Pl *πρόθ. . . κ. σχῆμα* **16** *ἀποδυσάμενον* V **17** *οἱ* U Dd: V 351 | *κεκ.* Bo: *κεκοσμημένων* V U **17f** *προβ.* Pet: *προσβολαῖς* V U **18** *γυναῖκες αἱ* U | *ὡραϊζόμενοι* Jh **19** vor *ἐὰν* Lücke nach Holl | *αὐτ.* Jh: *αὐταῖς* V U | *νεοτέρων* U **21** *τὸν* < V | *τοιοῦτον* V U: *τῶν τοιούτων* Jh **22** *διδ.*: *διστάζοντας* Holl | *δὴ* < U **22f** *σιρῆναι* V

ρῆνες τοὺς φεύγοντας αὐτὰς κρύπτουσαι μακρόθεν τὸ μισάνθρωπον τῇ
καλλιφωνίᾳ. ἢ πῶς, ὦ Αὐξέντιε, ἔφην ἐγώ, σοι ⟨δοκεῖ⟩ ταῦτα τίθεσθαι; 2
ΑΥΞ. καὶ ὃς ἀπεκρίνατο, Οὕτως καθάπερ καὶ σύ.
ΜΕΘ. Οὐκοῦν πάντως τῶν ἑτεροδόξων τοὺς σοφιστὰς μιμητὰς
εἰδώλων ἀληθείας εἶναι λέγωμεν, ἀλήθειαν μὴ γινώσκοντας, καθάπερ
ζωγράφους; καὶ γὰρ οὗτοι μιμεῖσθαι μὲν ναυπηγοὺς καὶ πλοῖα καὶ
κυβερνήτας ἐπιχειροῦσι, ναυπηγεῖν καὶ κυβερνᾶν οὐ γινώσκοντες. οὐκ- 3
οῦν ἀποξέοντες ⟨εἰ⟩ θέλεις τὰ χρώματα πείθωμεν αὐτῶν τὰ θαυμάζοντα
τὰς τοιαύτας γραφὰς παιδία, ὅτι οὔτε τὸ πλοῖον τοῦτο πλοῖόν ἐστιν
οὔτε ὁ κυβερνήτης κυβερνήτης, ἀλλὰ τοῖχος ἔξωθεν πρὸς τέρψιν χρώ-
μασι καὶ γραφαῖς κεκοσμημένος, καὶ ὅτι μιμηταὶ μὲν εἰδώλου πλοίου
καὶ κυβερνήτου οἱ δημιουργήσαντές εἰσιν ἀπὸ τῶν χρωμάτων ταῦτα,
καὶ οὐ πλοίου ⟨ἢ κυβερνήτου⟩;
ΑΥΞ. Μακρὸν τῷ ἀκοῦσαι ποθοῦντι τὸ προοίμιον. 4
ΜΕΘ. Ἀλλ᾽ ὠφέλιμον, ἔφην, ὦ ἄριστε. τὰ γὰρ ἀπὸ τῶν θεο-
πνεύστων γραμμάτων ῥήματα, οἷς ἐπιχρωματίζοντες ποικίλλουσιν
ἑαυτῶν πρὸς ἀπάτην οὗτοι τὴν δόξαν, δικαιοσύνην αὐθαδῶς καὶ
ἀλήθειαν ὀνομάζοντες, οὐ γινώσκοντες ὅλως δικαιοσύνην, εἴ τις ἀφέ-
λοιτο, πόσον οἴει γυμνωθέντας αὐτοὺς τῶν τοιούτων ὀνομάτων
χλευασθήσεσθαι;
ΑΥΞ. Πάνυ πολύ, ἔφη.
ΜΕΘ. Πότερον οὖν, ὦ Αὐξέντιε, ἦν δὲ ἐγώ, σὺ βούλει ταύτης 5
ἡγεμονεύειν τῆς ὁδοῦ, ἢ ἐγὼ ἡγῶμαι;

4 Plato Pol. X, 600f — **10** Symp. 11 S. 129, 15f — **14** Plato Pol. IV, 432f — **16** Symp. 10, 5 S. 127, 27. De res. I, 27, 3 S. 255, 11f — **22** Plato Prot. 351 E

4—20 S. Parall. 413 S. 162 Holl — **6** vgl. Dial. Adam. V, 16 S. 204, 10f Bh

1 *κρύπτ.* V Holl; *κρύπτουσι* U **2** *σὺ τ. τίθεσαι* Gataker mit Pl Krat. 386 B *πῶς τοῦτο τίθεσαι* | *δοκεῖ* + Holl nach S. 259, 16 **3 ff** *ΑΥΞ.*, *ΜΕΘ.* u. *ΑΓΛ* + Bo, wie sonst S | *ἀπεκρίνετο* V **4** C Bl. 160, 12; Lemma *περὶ ἀναστάσεως* | *πάντας* V Jh: *πάντως* U **5** *λέγομεν* (auch U) *εἶναι* C | *λέγ.* V Jh Holl | *μὴ* U Holl: *οὐ* V **7** *οὐ*] *μὴ* U | *γινώσκοντες*] *λεγόμενοι* C **8** *εἰ* + Holl | *θέλεις* < C: *ὅσα εἰς* V | *πείθομεν* C | *αὐτῶ* V, *αὐτοὺς* C | *τὰ θ.*] *θαυμάζοντας* C **9** *τοῦτο* < U **11** *κεκοσμιμένος* V: *κεκοσμημένα* U **12** *καὶ κυβ.*: *ἢ κυβ.* C | *δημιουρ|γήσαντες* U 136 **13** *καὶ οὐ — ἄριστε* Z. 15 < C | *ἢ κυβ.* + Kl **14** *τῷ*] *τὸ* U **15** *ἀλλὰ* U | *ἔφη* V U **16** *γραμμάτων* V C: *γραφῶν* U Jh mit II Tim. 3, 16 | *ποικίλλουσιν*] I, 27, 3 **18** *ἀληθινῶς* C | *αὐτὴν ὀνομ.*? Bo **19** *ποσὸν* V | *οἴη* C 1. Hd. | *τοιούτων* C 160ᵛ | *ὀνομά|των* V 351ᵛ **20** *χλευασθήσεσθαι*: es endet C **22** Pl *πότερον οὖν, ἦν δ᾽ ἐγώ, σὺ βούλει ἡγεμονεύειν τῆς σκέψεως* und *ἢ* bis *λόγου* S. 258, 1 **23** *ἡγ.* Pl Kl: *ἡγήσομαι* Holl: *ἥγομαι* V, *ἡγήσομαι* U

ΑΥΞ. Δίκαιος, ἔφη, σὺ ἡγεῖσθαι· σὺ γὰρ καὶ κατάρχεις τοῦ λόγου.

XXIX. *ΜΕΘ.* Οὐκοῦν ἐλέγετο (φέρε γὰρ πρὸς μέρος ἐξ ἀρχῆς ἀκολούθως τὸν Ἀγλαοφῶντος ἐξετάσωμεν νοῦν) ἡ ψυχὴ τὸ σῶμα διὰ τὴν παράβασιν ὃ περικείμεθα τοῦτο ἀνειληφέναι, χρόνοις τοῖς ἄνω χωρὶς αὐτοῦ μακαρίως διάξασα; τοὺς γὰρ δερμαντίνους εἶναι χιτῶνας σώματα, εἰς ἃ | ἐνεῖρχθαι συνέβη τὰς ψυχάς, δίκην ὅπως ὧν ἔδρασαν 565 νεκροφοροῦσαι παράσχωσιν. ἢ οὐ ταῦτα πρῶτον ἦν ἐν ἀρχῇ τὰ λεχθέντα ὑπὸ σοῦ, ἰατρέ; ἀλλ' ἴθι ὑπόμνησον, ἐάν τί σοι φαίνωμαι μὴ μεμνημένος.

ΑΓΛ. Οὐδὲν νῦν ὑπομνήσεως εἰς τοῦτο δέῃ· αὐτὰ ταῦτα γὰρ ἦν ἐν πρώτοις ἡμῖν τὰ εἰρημένα.

ΜΕΘ. Τί δέ; οὐχὶ καὶ τοῦτο ἐν τοῖς ἑξῆς ἐλέγετο πολλαχῶς 2 ὑπὸ σοῦ, ὡς ἐμπόδιον πρὸς τὴν κατάληψιν ἡμῖν τὸ σῶμα τῶν ὄντως ὄντων καὶ γνῶσιν διὰ τὰς πρὸς τὸ κοσμεῖν ἀσχολίας αὐτὸ καὶ θεραπεύειν γίγνεται καὶ τὰς ἄλλας τὰς περὶ τὴν ἐπιθυμίαν τῆς γαστρὸς προσβολάς, ἔτι τε βλασφημιῶν καὶ παντοίων αἴτιον ἁμαρτημάτων, διὰ τὸ μὴ δύνασθαι καθ' ἑαυτὴν δίχα σώματος ὅλως ἁμαρτῆσαι ψυχήν· καὶ διὰ τοῦτο μετὰ τὴν ἐντεῦθεν ἀποδημίαν ἐκτὸς ἁμαρτήματος

4 vgl. Plato Phaedr. 250 C — **5** De res. I, 4, 2f. 5, 6 S. 224, 1ff. 227, 6ff; vgl. Symp. 2, 7 S. 24, 9. Tert. Adv. Valent. 24. De res. 7 — **8** vgl. I, 3, 1 S. 222, 2 — Plato Phaed. 91 C — **13** vgl. De res. I, 4, 7. 30, 5 S. 225, 6ff. 263, 11ff. Plato Phaed. 65 A

2 vgl. Anast. Sin. In Hexaem. B. XI (latein. PL 89, 1044 C—1046 A, griech. Jh I, 68. Bo Meth. v. Ol. I, 107) — **5** Greg. Naz. Or. 38. Carm. I, 1, 8 v. 115f PGr 37, 324 C. 455. Greg. Nyss. De an. et res. III, 253 B

1 *δίκαιον* U | *σὺ*¹: *σοι*? V **2** über Anastasius vgl. die Einleitung **3f** vgl. Pl *ὃ νῦν δὴ σῶμα περιφέροντες ὀνομ.* **5f** *τὸν χιτῶνα τῆς ψυχῆς τὸν σάρκινον* Symp. S. 24, 9; *τοὺς δερματίνους ἀμφιέννυται χιτῶνας, ἴσως τὴν παχυτέραν σάρκα καὶ θνητήν* Greg. Or., *δερματίνους δὲ χιτῶνας ἐφέσσατο σάρκα βαρεῖαν νεκροφόρος* Greg. Carm.; *δέρμα . . τὸ σχῆμα τῆς ἀλόγου φύσεως νοεῖν μοι δοκῶ* Greg. Nyss. Vgl. sonstige Stellen bei Holl, Amphilochius S. 202. Hilt, D. h. Gr. v. Nyssa Lehre v. Menschen (1890) S. 112ff **6** *σώμ.*] *ἔφη* + Holl | *ὁπόσων* V **7** *παράσχουσιν* V: *δίκην ὁπόσων . . παρασχούσας* empfiehlt Dd **8** *ἴθι ὑπόμνησον* V: *εἰς ὑπόμνησιν* U **8f** Pl *ὑπομνήσατε ἃ ἐλέγετε, ἐὰν μὴ φαίνωμαι μεμνημένος* **8** *τίς σοι φαίνομαι* U | *μὴ* vor *φαίν.* V **10** *οὐδὲν* Gataker für *οὐδὲ* **13** *ἐμπόδιον* Dd, vgl. Symp. S. 61, 2, Pl *ἐμπόδιον τὸ σῶμα*: *ἔμποδον* V, *ἐμποδῶν* U: Jh gegen Dd »*ἐμποδὼν γίγνεσθαι* i. q. *ἐμποδίζειν* p. 567 D« (30, 5) **14** *ἀσχολλίας* U 136ᵛ **15** *γίνεται* V U **16** *ἔτι τε*] *εἴ τε* V **17** *διὰ τὸ μὴ*] *ὧν οὐ* V **17f** *τὴν ψυχήν* U **18** *ἁμαρτημάτων* U

ὅπως ἔσοιτο καὶ παρακοῆς ἐν τοῖς οὐρανοῖς, ἔνθα καὶ τὰς διατριβὰς ἕξει μετὰ τῶν ἀγγέλων, ἐλευθέραν αὐτὴν καὶ γυμνὴν χρῆναι διαμεῖναι σώματος, ἐπειδήπερ τὸ σῶμα τοῦ χραίνεσθαι τοῦτο καὶ ἁμαρτάνειν παραίτιον αὐτῇ καὶ συνεργὸν γίγνεται· ἄνευ γὰρ σώματος ἀμήχανον ἁμαρτῆσαι ψυχήν· ὅθεν ἵνα τὸν ἄπειρον ἀναμάρτητος αἰῶνα τηρηθῇ, οὐκέτι τὸ ταλαντεῦον αὐτὴν εἰς τὴν φθορὰν κάτω καὶ τὴν ἀδικίαν σῶμα λήψεσθαι;

ἈΓΛ. Ἀλλ' ἐλέχθη καὶ τοῦτο.

ΜΕΘ. Τί δέ; καὶ καλῶς σοι τοῦτο καὶ ὀρθῶς, ἔφην, ἥγησαι 3
λελέχθαι;

ἈΓΛ. Καὶ τί σοι, ἔφη, τοῦτο διαφέρει, ἀλλὰ οὐκ ἐξελέγχεις τὸν λόγον;

ΜΕΘ. Οὐδέν, ἦν δὲ ἐγώ, ἀλλὰ δι' ἃ εἴρηκας, ὅπως ἐξετάζηται ὁ λόγος.

ἈΓΛ. Καλῶς καὶ ὀρθῶς, ἔφη.

ΜΕΘ. Καλῶς δέ σοι δοκεῖ τίθεσθαι καὶ ὀρθῶς ὁ ἑαυτῷ τἀναντία λέγων καὶ ἀσύμφωνα;

ἈΓΛ. Οὐδ' ὁπωστιοῦν.

ΜΕΘ. Ἀμούσως γὰρ οὗτος σοι φαίνεται τὴν ἀλήθειαν ὑποκρίνεσθαι;

ἈΓΛ. Πάντων μάλιστα, ἔφη.

ΜΕΘ. Οὐκ ἄρα ἀποδέχῃ τὸν τὰς ἁρμονίας ἐντείνοντα πρὸς τὸ ψευδὲς μέλος τῶν λόγων;

ἈΓΛ. Οὐδ' ὁπωστιοῦν.

ΜΕΘ. Οὐκοῦν οὐδὲ σεαυτοῦ λέγοντος ἀμούσως οὐδ' ὁτιοῦν ἀπο- 4
δέξῃ. δοὺς γὰρ ἀσωμάτως ἡμαρτηκέναι τὰς ψυχάς, ἀποσφαλείσας

1 Plato Phaed. 81 A — **2** Plato Krat. 403 B — **11** Plato Pol. I, 349 A

26 Dial. Adam. V, 21 S. 216, 10ff

1 *σέσοιτο* V **1f** Pl *μετὰ θεῶν διάγουσα* **2f** Pl *ἡ ψυχὴ γυμνὴ τοῦ σώματος* **3** *ἵνα ἐπειδήπερ* V **4** *γίνεται* U **8** *Ἀλλ'* < U **9** *σοι* V 352 **11** *διαφέρει* Pl Pet: *διαφέρειν* VU | *ἐλέγξεις* U **13** *Οὐδὲν ἦν*] *οὐδὲ ψυχὴν* U **16** *ὁ*] *ὃς* U | *τὰ ἐνάντια* U **18. 24** *οὐδ' ὅπως. τί οὖν* V U: Dd vergleicht Thesaur. V, 2129 **19** *οὕτως* U Jh (*ἀμούσως οὕτως* = »sic inconcinne«), schon Pet übers. »ille« **22** *ἁρμονίας*] *ἁμαρτίας* Jh **24** *Οὐδ'*] *οὐχ* V **25f** *ἀποδέξει* Jh: Pl Phaed. 92 A *οὐ γάρ που ἀποδέξῃ σαυτοῦ λέγοντος* **26ff** D *Ἔφης, διὰ τὸ ἡμαρτηκέναι τὴν ψυχὴν ἐνδεθῆναι ἐν τῷ σώματι· εἶτα μετ' ὀλίγον ὑποβὰς αἴτιον πάντων τῶν κακῶν λέγεις τὸ σῶμα, τῆς ψυχῆς καὶ πρὶν ἢ ἐνδεθῆναι ἐν τῷ σώματι ἁμαρτησάσης. εἰ οὖν δυνατὸν τῇ ψυχῇ χωρὶς σώματος ἁμαρτάνειν, τί αἴτιον τὸ σῶμα τῆς ψυχῆς ἁμαρτανούσης* **26** *ἀποσφαλίσας* U 137

τῆς ἐντολῆς, καὶ φράσας διὰ τὴν ἀνομίαν τοὺς χιτῶνας αὐταῖς ὕστερον
τοὺς δερματίνους δεδωκέναι τὸν θεόν, ἵνα δίκην νεκροφοροῦσαι πα-
ράσχωσι, χιτῶνας τὰ σώματα φράσας, προϊόντος τοῦ λόγου ἐπιλαθό-
μενος ἃ τὸ πρῶτον ὑπέθου, μὴ δύνασθαι καθ᾽ ἑαυτὴν τὴν ψυχὴν
ἁμαρτῆσαι λέγεις | (οὐ πεφυκέναι γὰρ ὅλως πρὸς τοῦτο, ἀλλὰ παραί- 566 5
τιον αὐτῇ παντοίων κακῶν τὸ σῶμα γεγονέναι· ὅθεν πρὸς τὸ μὴ
παρορμηθῆναι πρὸς ἀδικίαν αὐτὴν αὖθις, καθάπερ συνέβη καὶ πρόσθεν
ὑπὸ τοῦ σώματος, οὕτως εἰς τοὺς αἰῶνας αὐτὴν ἔσεσθαι χωρὶς αὐτοῦ),
καίτοι πρῶτον εἰπὼν ἐν τῷ παραδείσῳ πρὸ τοῦ σώματος τὴν ψυχήν,
ὁπότε ἔτι μακαρία καὶ ἀναλγὴς ἦν, ἡμαρτηκέναι· παραβάσῃ γὰρ τὴν
ἐντολήν, κεκρατυμμένης ἤδη διὰ τὴν πρὸς τὸν ὄφιν πειθὼ τῆς ἁμαρ-
τίας, δεσμὸν αὐτῇ τὸ σῶμα δεδόσθαι τιμωρόν. ὥστε ἢ τὸ πρότερον 6
ἢ τὸ ὕστερον οὐκ ὀρθῶς ἔχει. ἤτοι γὰρ πρὸ σώματος ἥμαρτε, καὶ
οὐδέν τι μᾶλλον κἂν μὴ λάβῃ σῶμα ἁμαρτήσεται, καὶ μάταιος ἡ περὶ
τοῦ μὴ ἀνίστασθαι τὸ σῶμα περισσολογία· ἢ μετὰ σώματος, καὶ οὐ
δύνανται σῶμα οἱ χιτῶνες νομίζεσθαι εἶναι οἱ δερμάτινοι. εὑρίσκεται
γὰρ πρὸ τῆς κατασκευῆς αὐτῶν ἀθετήσας ὁ ἄνθρωπος τὴν θείαν
ἐντολήν· οὗ καὶ χάριν οἱ χιτῶνες κατασκευάζονται, τὴν γύμνωσιν
τὴν ἀπὸ τῆς ἁμαρτίας αὐτῶν προσγενομένην καλύψοντες. ἀλλὰ 7
πότερον πείθω σε, καὶ ὁρᾷς ὡς ἑαυτῷ μαχόμενα ὑπέθου, καί σοι
τοῦτο γεγένηται σαφές; ἢ οὐδέπω μανθάνεις, ὦ Ἀγλαοφῶν, ἔφην,
ὃ λέγω;

ΑΓΛ. Μανθάνω, ἔφη, καὶ οὐκέτι δέομαι δεύτερον ἀκοῦσαι· ἀλλὰ 8

3 Plato Phaedr. 238 D. Prot. 339 D — **4** De res. I, 5, 1 S. 226, 6f. 57, 1. 54, 2 — **9** De res. I, 4, 2. 5, 1. 54, 2 S. 224, 2. 226, 8f — **21** vgl. De res. I, 25, 4 S. 251, 12f. Plato Gorg. 447 D — **23** Plato Pol. III, 392 D. Phaed. 76 D

4 ἃ] πρῶτον V **6** ὅθεν μὴ πρὸς τὸ μὴ V **7** καθάπερ συνέβη] wieder S **8** οὕτως < V | αὐτὴν < S **9** τὴν ψυχὴν] τῆς ψυχῆς οὔσης w. e. sch. S **10** ἀναλγὴς] »tadellos« S | αὐτὴν ἡμαρτηκέναι S | παραβάσει V S: παραβᾶσα U | γὰρ < S **10f** τῆς ἐντολῆς S **11** κεκρατημένης U: < S: καὶ κεκρατημένη Jh | ἤδη < S | ὑπὸ τῆς Jh: < S **12** καὶ τιμ. S **13** οὐκ < S (oder li aus ne) | ἔχει] εἶπες ἡμῖν S | ἤτοι: εἰ? S **15** τοῦ] αὐτοῦ V | περισσολ.: »Rede« S | οὐ V 352ᵛ **16** σῶμα] δέρμα (τὰ) σώματα S | νομίζεσθαι εἶναι] »genannt werden das heißt« S **17** πρὸς τὴν U **17f** ἀθετ. . . τ. θείαν ἐντολὴν: »gesündigt habend« S **18** καὶ χάριν S 69ᵛ **19** τῆς ἀπὸ τ. V | αὐτῷ S | προσ|γεν. U 137ᵛ | καλύψαντες V **20** ἑαυτῷ Pet S: ἑαυτῶν V U | ἀχόμενα U **21** γένηται V **21ff** Pl ἢ οὐ μανθάνεις ὡς λέγω; Μανθάνω **21** μανθ.: »kannst verstehen« S | ἔφη S **23** ἈΓΛ. u. ΜΕΘ. stets + S | ἔμαθον od. ἐμάνθανον S | οὐκέτι U: οὐδέν τι V: οὐ S | ἀκούσθαι V, ἀκούσεσθαι U

ἔλαθον ἐμαυτὸν οὐκ ὀρθῶς εἰπών. ἀνάγκη γάρ μοι (δεδωκότι τοὺς δερματίνους χιτῶνας εἶναι τὰ σώματα) ὁμολογεῖν, καὶ πρὶν εἰς τὸ σῶμα τὴν ψυχὴν ἐληλυθέναι ἡμαρτηκέναι, ἀνθ᾽ ὧν πρὸ τῆς κατασκευῆς αὐτῶν ἡ παράβασις ἐγένετο (διὰ τὴν παράβασιν γὰρ οἱ χιτῶνες αὐτοῖς κατασκευάζονται, καὶ οὐχ ἡ παράβασις διὰ τοὺς χιτῶνας γίγνεται), καὶ ἐκ ταύτης τῆς ὁμολογίας συγκατατίθεσθαι, ὡς οὐ τὸ σῶμα τοῦτο παραίτιον κακίας ἐστίν, ἀλλ᾽ αὐτὴ ἡ ψυχὴ ἐν ἑαυτῇ. διὸ κἂν μὴ λάβῃ τὸ σῶμα, ἁμαρτήσεται, ἐπειδήπερ καὶ πρόσθεν ἥμαρτεν χωρὶς σώματος. καὶ ἀνόητον τὸ λέγειν ἀναβιῶναι μὴ δύνασθαι τὸ σῶμα διὰ τοῦτο [τὴν σάρκα], ἵνα μὴ παραίτιον τῇ ψυχῇ τοῦ ἁμαρτῆσαι γενηθῇ. ἁμαρτήσεται γάρ, ὥσπερ καὶ πρὸ τοῦ σώματος ἥμαρτεν, οὕτως καὶ μετὰ τὴν τοῦ σώματος ἀπόθεσιν, κἂν μὴ αὖθις τὸ σῶμα ἀπολάβῃ. ὅθεν ἀνάγκη μοι διὰ ταῦτα μήτε ἐμαυτοῦ μήτε ἄλλου ἀποδέχεσθαι λέγοντος, | τοὺς δερματίνους χιτῶνας εἶναι τὰ σώματα. εἰ 567
δὲ ἀποδεξαίμην, ὁμολογεῖν χρή με καὶ τὰ εἰρημένα.

XXX. *ΜΕΘ.* Τί δέ; οὐχὶ κἀκεῖνο, ἔφην, ὦ Ἀγλαοφῶν, δοκεῖ σοι μὴ ὀρθῶς ἔχειν;

ἈΓΛ. Τὸ ποῖον;

ΜΕΘ. Τὸ δὴ λέγειν, ἦν δὲ ἐγώ, δεσμὸν καὶ πέδας τὸ σῶμα

7 Dial. Adam. V, 21 S. 218, 5ff — **19** Phot. Bibl. 234 S. 293a, 5—10

1 ἐμαυτὸν < U | μοί ἐστι S | δεδοκότι U, corr. in V **2** ὡς (oder ὅτι) καὶ S **3** ἡμαρτικέναι U: ἡμαρτηκέναι αὐτὴν w. e. sch. S **4** ἡ < V | τὴν παράβασιν] τοῦτο S **4f** οἱ χιτῶνες αὐτοῖς: αὐτοὶ S **5** κατασκευάζονται] »sind bereitet worden« S: καὶ δι᾽ αὐτῶν ἡ τούτων αὐτοῖς κατασκεύασις U | τοὺς] »(wegen) jener« S **5f** γίνεται V **6** συγκατατίθεσθαι: »muß man schließen (?)« S **7** αὕτη V | ἐν ἑαυτῇ < V: ἑαυτῇ S | D εἰ γὰρ πρὸ τοῦ σώματος ἥμαρτε καὶ ἀπαλλαγεῖσα νῦν ἐκ τοῦ σώματος αὖθις ἁμαρτήσει διὰ τὸ καὶ πρὸ τούτου ἡμαρτηκέναι **9** ἀναβ. μὴ δύν.] μὴ ἀναβιῶναι S | τὸ σῶμα] χωρὶς σώματος V **10** τὴν σάρκα tilgt Dd, < S | τῆς ψυχῆς S **11** γεννηθῇ U | ὡς U | τοῦ < V **13** διὰ ταῦτα < S | μήτε ἄλλου μήτε ἐμαυτοῦ S **14** ταῦτα λέγοντος S **14f** εἰ δὲ] ἢ V **15** ἀπο|δεξαίμην U 138 **16** Τί δέ] das Folgende in kurzer Fassung bei Ph 234 S. 293a, 5—10. 13—29; Überschrift Ἀνεγνώσθη τοῦ ἁγίου Μεθοδίου, ἐπισκόπου καὶ μάρτυρος ἐκ τοῦ περὶ ἀναστάσεως λόγου οὗ ἡ ἐκλογὴ τὰ ὑποκείμενα λέγει | die Namen stets aus S | Τί δὲ — ἔχειν Z. 17] »jenes stimmt« S **19** Ph ὅτι οὐ δεσμόν φησι τὸ σῶμα τῆς ψυχῆς εἶναι, ὡς Ὠριγένης ᾤετο, οὐδὲ δεσμώτιδας τὰς ψυχὰς παρὰ τοῦ προφήτου Ἱερεμίου καλεῖσθαι διὰ τὸ ἐν σώμασιν αὐτὰς τυγχάνειν. οὐ γὰρ ἐμποδίζειν τὰς τῆς ψυχῆς ἐνεργείας τὸ σῶμα τίθεται, συμπεριάγεσθαι δὲ μᾶλλον τὸ σῶμα καὶ συνεργεῖν πρὸς ἃ ἡ ψυχὴ ἐπιτρέπει | τὸ δὴ (Md Kl: δὲ V, < U) λέγειν, ἦν δὲ ἐγώ] τὸ od. ὃ ἐγὼ λέγω S | ἣν V 353 | καὶ πέδας < S

μεμηχανῆσθαι κατὰ τῆς ψυχῆς, καὶ ὅτι καὶ ὁ προφήτης »δεσμίους
γῆς« ἔφη ἡμᾶς διὰ τοῦτο, καὶ ὁ Δαυὶδ »πεπεδημένους«.
ʼΑΓΛ. καὶ ὅς, Οὐκ ἔχω σοι προχείρως ἀποκρίνασθαι, ἔφη. ἀλλὰ
τί ἄλλῳ οὐ διαλέγει;
ΜΕΘ. καὶ ἐγὼ (ᾐσθόμην γὰρ ἐρυθριᾶν αὐτόν, φεύγοντα ἐλεγ- 2
χθῆναι τὸν λόγον) Οἴει γάρ με κατὰ φθόνον ἐπιχειρεῖν σε ἐλέγξαι,
ἔφην, καὶ μὴ τὸ προκείμενον καταφανὲς φιλονεικεῖν ποιῆσαι; ἀλλ᾽,
ὦ ἀγαθέ, μὴ ἀποκάμῃς ἀνερωτώμενος. ὁρᾷς γὰρ ὡς οὐ περὶ μικρῶν
ἡμῖν εἰσιν οἱ λόγοι, ἀλλ᾽ ὅντινα χρὴ τρόπον πεπιστευκέναι· καὶ γὰρ
οὐδὲν οἶμαι τοσοῦτον κακὸν ἀνθρώπῳ γενέσθαι, ὅσον ἀπὸ τῶν
ἀναγκαίων, ὁπόταν ψευδῆ περὶ αὐτῶν δοξάζοι. ἴθι οὖν προθύμως 3
πρὸς τὰ ἐρωτώμενα ἀποσάφει, καὶ ἐάν τί σοι λέγειν ἀληθὲς μὴ δοκῶ,
μᾶλλον τῆς ἀληθείας φροντίσας ἢ ἐμοῦ ἔλεγξον. μεῖζον γὰρ ἀγαθὸν

1 Klagel. Jerem. 3, 33 — De res. I, 4, 4. 33, 2 S. 224, 12ff. 270, 8f — 2 Psal. 145, 7 3 Plato Symp. 204 D — 5 De res. I, 4, 1 S. 223, 26. Plato Pol. I, 350 D — 6 Plato Gorg. 457 D E — 7 De autex. 8, 2 S. 165, 9 — 8 De res. I, 12, 3 S. 235, 14. Plato Gorg. 500 C. 458 B — 13 Plato Gorg. 458 A

13—S. 263, 2 S. Parall. 414 S. 162f Holl

1 μεμηχάνεσθε S (oder umyslite aus umysliti) | καὶ ὅτι] ὡς od. ὅτι S **2** ἡμᾶς γῆς ohne ἔφη V | διὰ τοῦτο < S **3** καὶ ὃς < S | τι ἀποκρίνασθαι S | ἔφη < V S | ἀλλὰ — διαλέγει Z. 4 < S **4** διαλέγη V **5** ᾐσθόμην 2 mal in S | ἐρυθριᾶν αὐτὸν < S **6** με] μὴ U | ἐπιχειρεῖν < S **7** ἔφην < S | τὸ προκείμενον — ποιῆσαι: »damit ich eine Widerlegung des Wortes bereite« S **8** ἀποκάμοις ἂν ἐρωτώμενος U | ὁρᾷς etc.] das Folgende bis S. 263, 4 aus Pl Gorgias | Pl Gorg. 500 C ὁρᾷς γὰρ ὅτι περὶ τούτου εἰσὶν ἡμῖν οἱ λόγοι . . ὅντινα χρὴ τρόπον ζῆν; 457f οὐδὲν γὰρ οἶμαι τοσοῦτον κακὸν εἶναι ἀνθρώπῳ, ὅσον δόξα ψευδὴς περὶ ὧν . . νῦν ἡμῖν ὁ λόγος | μικρὸν V **9** εἰσιν ἡμῖν U | εἰσιν < S | ὁ λόγος S | οὖν τίνα V Holl | τρόπον χρὴ V **10** οὐδὲν < V | οἶμαι < S | τοσούτων κακῶν U | γενέσθαι < S **10f** ἀπὸ τῶν ἀναγκαίων ὁπόταν < S **11** περὶ αὐτῶν < S | δοξάζῃ Dd Jh: »glaubt« S | ἴθι] ὃς S **12** ἀποσαφές V: < S | καὶ ἐάν: ἐὰν δὲ (τε) S | λέγειν . . μὴ δοκῶ] μὴ λέγω S | ἀληθείας S 70[v] **13** φρόνη V: φρόντισον w. e. sch. S | ἢ < V | ἐμοῦ mi < S, dagegen νομίζω mnju aus dem Folgenden hier | καὶ ἔλεγξον S | μεῖζον — ἀπαλλάξαι S. 263, 2 C in O 25[v] A κεφ. Αια (PGr. 95, 1148 A) u. R 257[r]; Lemma in O A Μεθοδίου, in R τοῦ ἁγίου Μεθοδίου περὶ ἀναστάσεως. Anton. Melissa (PG 136, 1145. 1153) | Pl Gorg. 458 A: μεῖζον γὰρ αὐτὸ (τὸ ἐλεγχθῆναι) ἀγαθὸν ἡγοῦμαι, ὅσωπερ μεῖζον ἀγαθόν ἐστιν αὐτὸν ἀπαλλαγῆναι κακοῦ ἢ ἄλλον

τὸ ἐλεγχθῆναι τοῦ ἐλέγξαι νομίζω, ὅσῳ μεῖζόν ἐστι τὸ αὐτὸν ἀπαλ-
λαγῆναι κακοῦ τοῦ ἄλλον ἀπαλλάξαι. φέρε οὖν παρ᾽ ἀλλήλους παρα-
βάλλοντες τοὺς λόγους σκεπτώμεθα εἴ τι διοίσουσιν ἀλλήλων. καὶ
γὰρ τυγχάνει περὶ ὧν ἀμφισβητοῦμεν οὐ πάνυ σμικρὰ ὄντα, ἀλλὰ
περὶ ὧν εἰδέναι τε κάλλιον, μὴ εἰδέναι τε αἰσχρόν. οὐκοῦν σὺ μὲν 4
οὐ νομίζεις ἀναβιῶναι τὸ σῶμα, νομίζω δὲ ἐγώ.
ἈΓΛ. Πάνυ μὲν οὖν, ἔφη, καὶ δι᾽ ἃ εἴρηκα.
ΜΕΘ. Καὶ σὺ δέ, ἦν δὲ ἐγώ, δεσμὸν αὐτὸ καὶ φυλακὴν καὶ σῆμα
καὶ ἄχθος καὶ πέδας εἶναι ἔφης, ἐγὼ δὲ οὔ φημί.
ἈΓΛ. Ἀληθῆ, ἔφη, μοι λέγεις.
ΜΕΘ. Καὶ μὴν καὶ ἀκολασίας καὶ πλάνης καὶ λύπης καὶ θυμοῦ 5
καὶ συλλήβδην τῶν ἄλλων ἁπάντων εἶναι παραίτιον αὐτὸ κακῶν
ἔφης, ἃ ἐμποδίζουσιν ἡμῶν τὴν πρὸς τὸ κάλλιον ὁρμὴν τῆς ψυχῆς,
μὴ ἐῶντα τῶν ὄντως ὄντων εἰς κατάληψιν ἡμᾶς καὶ γνῶσιν παρελ-
θεῖν. κἂν γὰρ ἐπιχειρήσωμεν θηρεῦσαί τι τῶν ὄντων, ἀεὶ παρεμ-

2 Plato Gorg. 472 C — **4** vgl. S. 262, 8 — **8** vgl. De res. I, 4, 2. — **11** vgl. De res. I, 4, 6ff. 29, 2 — **13**—S. **264, 4** Plato Phaed. 66 C D A. 83 A, vgl. Justin De resurr. 8 (S. Parall. S. 44, 235 Holl)

8 vgl. Greg. Palamas Prosopopoeia S. 5, 10. 32 Jh

ἀπαλλάξαι. 472 C: *παραβαλόντες οὖν παρ᾽ ἀλλήλους (τοὺς λόγους) σκεψώμεθα εἴ τι διοίσουσιν ἀλλήλων καὶ γὰρ τυγχάνει περὶ ὧν ἀμφισβητοῦμεν οὐ πάνυ σμικρὰ ὄντα, ἀλλὰ σχεδόν τι ταῦτα, περὶ ὧν εἰδέναι τε κάλλιστον, μὴ εἰδέναι τε αἴσχιστον* | *γὰρ* < C

1 *ἐλεγχθ. τοῦ* < V | *νομίζων* C^{o} | *ὅσον* C^{r} | *ἑαυτὸν* C^{oa}: *αὐτὸ* V, < S **2** *ἀπαλάξαι* C^{a} | *παράλλους* V S **2f** *παραβαλόντες* V **3** *σκεψώμεθα* Jh mit Plato **4** *ἀλλὰ: καὶ* S **5** *τε κάλλιον*] *τὰ καλὰ* w. e. sch. S | *τῶν αἰσχρῶν* S | *οὐκοῦν* U 138^{v} **6** *νομίζης* V | *τὸ σῶμα ἡμῶν* S **7** *ἔφην* U | *δι᾽ ἃ* U S Jh: *δὴ* V Dd: vgl. 29, 3 *δι᾽ ἃ εἴρηκας* | *εἴρηκε* S **8** *Καὶ — δὲ: Σὺ δὲ οὖν*(?) *καὶ* S | *ἦν δὲ*] *ἦν μὲν* U | *αὐτὸ* < S | (*σῶμα*) *καλεῖται καὶ τάφος κ. φρουρὰ κ. σῆμα κ. δέμας* Palamas | *καὶ φυλακὴν κ. σῆμα* < S **9** *πέδας καὶ ἄχθος* S | *φῄς* S | *ἐγὼ δὲ*] *ἔφη* + S, bei S schon Worte Aglaophons **10** *ἀληθῆ γὰρ* S | *λέγεις*] *ἔλεγες περὶ τούτων νῦν* S **11** *καὶ ἀκολ.: δι᾽ ἀκολ.* U Jh | *θυμοῦ: ἁμαρτίας* etwa S **12** *συλλ. εἰπεῖν* S | *εἶναι*] *ὧν εἶναι* U | *κακὸν* V **13** *φῄς* S | *ἃ ἐμποδ.* V S u. 4, 6: *ἐμποδίζον* U, *ἐμποδίζει* Jh | *ἡμῖν* U, *ἡμᾶς* S **14** *καὶ μὴ* S | *ἐῶν τὰ τῶν* V: *ἐὸν τὸν* U | *ὄντως* < V | *ὄν|των* V 353^{v} | *κατάληψιν . . καὶ* < S **15** *ἐπιχειρήσω* S | *θηρ. τι τῶν ὄντων*] vgl. Pl Phaed. 66 A, ob. aber 4, 7 S. 225, 11 »Gutes tun« | *τι* S 71 | *ἀεὶ* < hier u. S. 225, 11 S **15f** *παρεμπίπτον* V U

πίπτων ζόφος ζοφοῖ τὸν λογισμόν, μὴ ἐπιτρέπων ἡμᾶς ἐπισκοπῆσαι τὸ ἀληθὲς τρανῶς. ἀπάτης μὲν γὰρ ἡ διὰ τῶν ὤτων ἡμῶν πεπλήρωται σκέψις, ὡς ἔφης, ἀπάτης δὲ καὶ ἡ διὰ τῆς ὄψεως, | ἀπάτης δὲ 568 *καὶ ἡ διὰ τῶν ἄλλων αἰσθήσεων.*

ἈΓΛ. Ὁρᾷς, ἔφη, ὦ Εὐβούλιε, ὡς ἐγὼ ἕτοιμός εἰμί σε ἐπαινεῖν, ὁπόταν ὀρθῶς διασαφῇς τοὺς λόγους;

XXXI. *ΜΕΘ. Ἆρ᾽ οὖν, ἵνα δή με καὶ μᾶλλον ἐπαινέσῃς· εἰ δεσμὸς τὸ σῶμα καθ᾽ ὑμᾶς δοκεῖ, οὐ δύναται κακίας ὑπαίτιον εἶναι νομίζεσθαι τῇ ψυχῇ καὶ ἀδικίας ἔτι, ἀλλὰ σωφροσύνης ἀντιστρόφως καὶ παιδείας; ὧδε δὲ σκόπει· οὕτω γὰρ ἂν μᾶλλον ἀκολουθήσειας· ποῖ ἄγομεν τοὺς* 2 *τὰ σώματα κάμνοντας; οὐ παρὰ τοὺς ἰατρούς;*

ἈΓΛ. Δῆλον, ἔφη.

ΜΕΘ. Ποῖ δὲ τοὺς ἁμαρτάνοντας; οὐ παρὰ τοὺς δικαστάς;

ἈΓΛ. Ἀνάγκη.

ΜΕΘ. Οὐκοῦν δίκην ὧν ἔδρασαν δώσοντας, ἔφην, δικαίως;

ἈΓΛ. Ναί.

1 vgl. Symp. 8, 11 S. 94, 10 — **2** vgl. De res. I, 4, 9 — **5** Plato Gorg. 510 A — **10—S. 265, 7** Plato Gorg. 478 A. 476 E. 477 A

7—S. 268 vgl. Dial. Adam. V, 21 S. 218, 9ff; vgl. Phot. Bibl. 234 S. 293a, 19—29

1 *ζόφος* < S, aber vgl. ob. S. 225, 11 | *ζοφοῖ* < V | *ἐπιτρέπον* V | *ἡμᾶς* < viell. 4, 7 S **2** *τρανῶς: τῶν νοητῶν* w. e. sch. S, aber vgl. 4, 7 S. 225, 12 | *ἀπάτης* etc.] vgl. Pl zu De res. I, 4, 7 S. 225, 16f | *μὲν* < U S | *ἡμῶν* < V **3** *σκέψις* befremdet: *νόησις*? S; aber vgl. 4, 7 u. Pl | *ὡς ἔφης* u. zweimal *δὲ* < S | *ὄψεως σκέψις* S **4** *ἡ διὰ τ. ἀ. αἰσθ.*] *αἱ ἄλλαι αἰσθήσεις* S **5** Pl *Ὁρᾷς, ὦ Σώκρ., ὡς ἐγὼ ἕτοιμός εἰμι ἐπαινεῖν, ἄν τι καλῶς λέγῃς* **6** *διασ. τ. λ.*] »redest über diese Worte« S **7** nach *Μεθόδιος* »Nachweis, daß wenn der Leib eine Fessel, so ist er nicht schuldig am Bösen unserer Seele« + mit roter Schrift S | *ἆρ᾽* V Jh (*ἆρ᾽ οὖν οὐ* = nonne) *ἆρα* U: *ἄρα* Pet Dd | *δή* < S | *ἐπαινέσεις* U | *εἰ δεσμὸς — πεπεδημένον* S. 268, 13 verwertet bei D S. 218, 9ff | sehr freie Wiedergabe der folgenden Auseinandersetzungen bei Ph **8** *τὸ σῶμα*] *τῆς ψυχῆς* (od. *τῇ ψυχῇ*) *τὸ σῶμα τοῦτο* vielleicht richtig S **9** *καὶ ἀδικίας ἔτι* < S | *πεδείας* U **10** *ὧδε* — **S. 265, 7** ganz aus Pl **10ff** Pl *ὧδε σκόπει· ποῖ ἄγομεν . . τοὺς κάμνοντας τὰ σώματα; Παρὰ τοὺς ἰατρούς . . Ποῖ δὲ τοὺς ἀδικοῦντας . .; Παρὰ τοὺς δικαστὰς . .; Οὐκοῦν δίκην δώσοντας;* 476 E *Τὰ δὲ δίκαιά που καλὰ ὡμολόγηται; . . Τούτων ἄρα ὁ μὲν ποιεῖ καλά* **10** *ἂν* < schwerl. S | *ἀκολουθήσεις* las schwerl. S | *ὅποι* V **11** *τὰ σώματα* w. e. sch. < S **12** *ἈΓΛ. — ΜΕΘ.* Z. 13 < S **13** *δὲ* < S **14** *ἈΓΛ.* < S **15** *δίκην* < S | *ὡς ἔφην* V: < S | *Δικαίως, ναί* S

ΜΕΘ. Τὸ δὲ δίκαιον πᾶν καλόν;

ἈΓΛ. ὡμολόγει.

ΜΕΘ. Ὁ δὲ δικαίως κρίνων καλῶς ποιεῖ, δικαίως γὰρ κρίνει;

ἈΓΛ. συνέφη.

ΜΕΘ. Τὸ δὲ καλὸν ὠφέλιμον;

ἈΓΛ. Φαίνεται.

ΜΕΘ. Ὠφελοῦνται ἄρα οἱ κρινόμενοι· ἀναιρεῖται γὰρ αὐτῶν ταῖς βασάνοις ἡ πονηρία κωλυομένη, καθάπερ καὶ πρὸς τῶν ἰατρῶν τομαῖς καὶ φαρμάκοις αἱ νόσοι. τὸ γὰρ ἀδικοῦντα διδόναι δίκην ἐπανορθοῦσθαι τὴν ψυχήν ἐστιν, τὴν μεγάλην νόσον ἀδικίαν ἀποβάλλοντα.

ἈΓΛ. ὡμολόγει.

ΜΕΘ. Τί δέ; οὐ κατὰ ἀναλογίαν τῶν ἁμαρτηθέντων τὰς κο- 3
λάσεις τοῖς κολαζομένοις δικαίως προσφέρεσθαι φής, καθάπερ καὶ τοῖς ἰατρευομένοις κατὰ ἀναλογίαν τῶν τραυμάτων τὰς χειρουργίας;

ἈΓΛ. ἐπένευσεν.

ΜΕΘ. Οὐκοῦν ὁ μὲν θανάτου δράσας ἄξια τιμᾶται θανάτῳ τὴν 4
δίκην, ὁ δὲ πληγῶν πληγαῖς, ὁ δὲ δεσμῶν δεσμοῖς;

ἈΓΛ. ὡμολόγει.

ΜΕΘ. Ζημιοῦται δὲ ὁ ὀφλήσας, ἔφην, δεσμοῖς ἢ πληγαῖς ἢ ἄλλῃ τινὶ τοιαύτῃ τιμωρίᾳ, ὅπως παύσηται μεταγνοὺς τοῦ ἀδικεῖν, ξύλον καθάπερ διεστραμμένον βασάνοις εὐθυνόμενος;

ἈΓΛ. Ἀληθέστατα, ἔφη, λέγεις.

9 Plato Gorg. 478 D. 480 C D — Clem. Alex. Paed. I, 8, 67 — **10** vgl. Plato Tim. 88 B — **16** Plato Gorg. 480 D — **17** vgl. De autex. 14, 4 — **20** Plato Prot. 325 D

1 *Τὸ δὲ* U 139 | *πάγκαλλον* (aber Punkte beim 2. *λ*) V **2** *ἈΓΛ.* und *ΜΕΘ.* Z. 3 < S | *ὁμολόγει* V (S 71^{v}), *ὁμολογεῖ* U **3** *δικαίως γὰρ κρίνει* < S **4** *σύμφημι κἀγὼ* S **7** *ἄρα* V **8** *κολουομένη* Md, aber vgl. S. 267, 4: < S **9** Pl 478 D *Οὐκοῦν τὸ δίκην διδόναι μεγίστου κακοῦ ἀπαλλαγὴ ἦν, πονηρίας;* **10** *μεγάλην νόσον* < S | *ἀδικίαν* tilgt Md, aber es erscheint hier wie ein Eigenname **11** *ἈΓΛ. ὡμολ.* < S: *ὁμολόγει* U **12** *ΜΕΘ.* < S | *οὐ*] (*τί δὲ*) *οὖν; οὐ* w. e. sch. S **12 f** *κωλάσεις* V **13** *τ. κολαζ. δικαίως* < S **16** *θανά|τ.* (V 354) smerti: smertj i S | *δράσας ἄξ. θαν.* V | *ἄξια*] *πράξεις* w. e. sch. S | *θανάτου τῇ δίκῃ* wohl m. Recht S **17** *πληγῶν*] *πλήττων* V **18** *ἈΓΛ.* — *ΜΕΘ.* Z. 19 < S: *ὁμολόγει* U **19** *ὁ ὀφλήσας*: »der Bestrafte« S | *ὁ* < V | *ἔφην* — *τιμωρίᾳ* Z. 20 < S **20** *τοιαύτῃ* < V | *ὅπως* — *ἀδικεῖν*] »der Besserung halber« S | *ξύλον* — *τοῦτο* S. 266, 3 aus Pl **20 f** Pl *ὥσπερ ξύλον διαστρεφόμενον . . εὐθύνουσιν . . πληγαῖς* **21** *βασάνοις* < S | *εὐθυνόμενος*] »gebessert wird« + S **22** *ἔφη* < S

ΜΕΘ. Τιμωρεῖται γὰρ αὐτὸν οὐ τοῦ παρεληλυθότος ἐγκλήματος ἕνεκα ὁ δικαστής, ἀλλὰ τοῦ μέλλοντος, ὅπως μὴ καὶ αὖθις ποιήσῃ τοῦτο.

ἈΓΛ. Δῆλον, ἔφη.

ΜΕΘ. Ὁ γὰρ δεσμὸς αὐτῷ δῆλον ὡς τὴν πρὸς τὸ ἀδικεῖν ὁρμὴν ἀναιρεῖ, μὴ ἐπιτρέπων ποιεῖν ἃ θέλει.

ἈΓΛ. Ἀληθές.

ΜΕΘ. Οὐκοῦν εἴργεται τοῦ ἁμαρτάνειν, τῶν δεσμῶν μὴ ἐώντων 5
ἐλευθεριάζοντα χρῆσθαι ταῖς ἡδοναῖς, ἀλλὰ συστελλόντων καὶ τὸ δίκαιον διδασκόντων τιμᾶν, ἔστ' ἂν αὐτὸς μάθῃ νουθετούμενος σωφρονεῖν;

ἈΓΛ. Φαίνεται, ἔφη.

ΜΕΘ. Οὐδὲ τοίνυν παραίτιος | ὁ δεσμὸς γίγνεται τοῦ πλημμελεῖν. 569

ἈΓΛ. Ἔοικεν.

ΜΕΘ. Σωφρονίζει γὰρ καὶ ποιεῖ δικαιοτέρους, ἀλεξιφάρμακον ὢν ψυχῆς, αὐστηρὸν μὲν καὶ δηκτικόν, ἀλλ' ἰατικόν.

ἈΓΛ. Δῆλον, ἔφη.

ΜΕΘ. Τί γάρ; φέρε γὰρ ἐξετάζωμεν πάλιν τὰ ἔμπροσθεν. οὐ 6
δεσμὸν τὸ σῶμα διὰ τὴν παράβασιν δέδωκας εἶναι τῆς ψυχῆς;

ἈΓΛ. Καὶ δίδωμι, ἔφη.

ΜΕΘ. Ἁμαρτάνειν δὲ τὴν ψυχὴν μετὰ σώματος, εἴπερ τὸ μοιχᾶσθαι, φονεύειν τε καὶ ἀσεβεῖν ἁμαρτία σοι δοκεῖ, ἃ μετὰ τοῦ σώματος ἡ ψυχὴ ποιεῖ;

1 Plato Prot. 324 B — **2** vgl. De res. I, 54, 5 — **8** vgl. Plato Gorg. 505 B — **15** Plato Gorg. 478 D — **19** De res. I, 4, 4. 5, 6

21 Dial. Adam. V, 21 S. 218, 14f

1f Pl *οὐ τοῦ παρεληλυθότος ἕνεκα ἀδικήματος τιμωρεῖται . . ἀλλὰ τοῦ μέλλοντος χάριν, ἵνα μὴ αὖθις ἀδικήσῃ* **2** *ἕνεκα ὁ δικαστής* < S | *ὅπως* S 72 | *καὶ μὴ* V | *αὖθις*: »ferner« S | *ποιῇ* U **3f** *τοῦτο δῆλον* V U **5** *δῆλον ὡς* < S | *πρὸς τὴν τὸ* V **9** *ἀλλὰ — σωφρονεῖν* Z. 10f < S **10** *τιμᾶν* U 139ᵛ | *αὐτὸς μ.* Holl: *αὐτὸ μάθῃ* V: *ἀπομάθῃ* U Jh (unter Hinweis auf Worte wie *ἀποθεωρεῖν*) **12** *Φαίν., ἔφη*: »Auch ich sage es« S **13** *οὔτε* V U | *παραίτιον* V | *γίνεται* V **14** *ὡς ἔοικεν* U: »So ist es« S **15** Pl *σωφρονίζει γάρ που καὶ δικαιοτέρους ποιεῖ* | *καὶ — ψυχῆς* Z. 16 < S | *δικαιωτέρους* U **16** *μὲν*] »obschon wenn auch . . ist« S | *δεκτικὸν* U | *ἀλλὰ* U **17** *Δῆλον, ἔφη*: »Ja, ich sage es« S **18** *Τί γάρ*: *τί δέ* S | *φέρε γὰρ* U S: *γὰρ* < V | *ἐξετάζομεν* V: + »Nachweis, daß der Leib keine Fessel ist« S **19** *διὰ τὴν παράβασιν* u. *εἶναι* < S **20** *Καὶ*] *ναί* S **21** *Ἁμαρτ. δὲ*] *Οὐχ ἁμαρτ. καὶ* S **21f** *τὸ δὲ σῶμα συνεργεῖ τῇ ψυχῇ εἰς φόνους καὶ μοιχείας* D **22** *τῷ μ. φ. τε κ. ἀσ.* ⟨*ἢ ἄλλῃ*⟩ *ἁμ.* (vgl. S) *συνευδοκεῖ, ἣν* Holl | *φονεύειν — δοκεῖ*] »und eine andere Sünde« S

ʼΑΓΛ. ἐπένευσεν.

ΜΕΘ. ʼΑλλὰ τὸν δεσμώτην ὡμολογήσαμεν μὴ δύνασθαι ἀδικεῖν;

ʼΑΓΛ. Ὡμολογήσαμεν, ἔφη.

ΜΕΘ. Κωλύεσθαι δὲ ἀλγυνόμενον ὑπὸ τῶν δεσμῶν;

ʼΑΓΛ. Ναί.

ΜΕΘ. Δεσμὸς δὲ ἡ σὰρξ τῆς ψυχῆς;

ʼΑΓΛ. ἐπένευσεν.

ΜΕΘ. ʼΑλλὰ ἁμαρτάνομεν ὄντες ἐν σαρκί, ὁμοδοξούσης ἡμῖν εἰς τοῦτο τῆς σαρκός;

ʼΑΓΛ. Ἁμαρτάνομεν, ἔφη.

ΜΕΘ. Ὁ δὲ πεπεδημένος οὐ δύναται ἁμαρτάνειν;

ʼΑΓΛ. καὶ ἐνταῦθα ἐπένευσεν.

ΜΕΘ. Ἄγχεται γάρ.

ʼΑΓΛ. Ναί.

ΜΕΘ. Μὴ ἐώμενος ὑπὸ τοῦ δεσμοῦ;

ʼΑΓΛ. Δῆλον.

ΜΕΘ. ʼΑλλὰ τὸ μὲν σῶμα πρὸς τὸ ἁμαρτῆσαι συνεργόν;

ʼΑΓΛ. Ναί.

ΜΕΘ. Εἴργει δὲ ὁ δεσμός;

ʼΑΓΛ. συνέφη.

ΜΕΘ. Οὐκ ἄρα τὸ σῶμα δεσμός, οὔτε κατὰ σὲ οὔτε κατὰ 7
ἄλλον, ἔφην, ὦ ʼΑγλαοφῶν, ἀλλὰ πρὸς ἑκάτερον τῇ ψυχῇ συνεργόν, εἴτε πρὸς τὸ ἀγαθὸν εἴτε πρὸς τὸ κακόν.

ʼΑΓΛ. συνεχώρει.

XXXII. ΜΕΘ. Οὐκοῦν οὕτω δὴ τούτων ἐχόντων ἀπολόγησαι, ὦ ʼΑγλαοφῶν, πρὸς ἃ πρῶτον ὑπέθου. ἔφης γὰρ δεσμὸν καὶ εἱρκτὴν καὶ πέδας τὸ σῶμα τῆς ψυχῆς ἐν τοῖς ἔμπροσθεν. καὶ ὁρᾷς ὡς οὐ συνᾴδουσι τούτοις ἃ ἔφης; πῶς γὰρ συνᾴδοιεν, εἴπερ γε ἀνάγκη, ὦ

26 vgl. De res. I, 4, 4. 29, 1. 54, 3. 5. 57, 3 — **27** Plato Prot. 333 A

28 Dial. Adam. V, 21 S. 218, 11

2 *δεσμώτην*] *δεσμὸν* S | *ἀδικεῖν* S 72ᵛ **5** *ναὶ ἔφη* (oder *φησίν*) S **7 f** *ἐπένευσεν. ΜΕΘ.* < S **8** *ὁμοδοξ.*: »indem lehrt« S | *ἡμῶν* V **10** *Ἁμαρτάνομεν, ἔφη* sind schon Worte des Method. in S **11** *Ὁ* < V **15** *Μὴ ἐώμ.* etc. Worte Aglaophons bei S | *ἐώμενος ὑπὸ*] *ἐῶντος* viell. S (»indem nicht zuläßt«) | *ὑπὸ* V 354ᵛ **16** *Δῆλον* < S **18** *ναί φημι* S **19** *Εἴργει — Συνέφη* Z. 20 < S | *εἴργη* U **21** *ὁ δεσμ.* U **22** *ἄλλων* V, *ἄλλους τινάς* viell. S | *ἔφη* (?) V: < S **25** *ἀπ. σύ* S **26** *πρὸς ἅ*: »wie« S | *ὑπέθου* U 140 **27** *καὶ πέδας* < S | *καὶ ὁρᾷς* fragend in S **27 f** Pl *οὐ .. συνᾴδουσιν .. ἀλλήλοις* und *πῶς — ἀνάγκη* (*γὰρ ἂν* Pl) **28** *συνᾴδ.* S 73

ἄριστε, δεσμὸν μὲν τὴν σάρκα νομίζεσθαι, τὴν δὲ ψυχὴν συνεργῷ
πρὸς ἀδικίαν χρῆσθαι καὶ συμπράκτορι τῷ δεσμῷ, ὅπερ ἀδύνατον;
εἰ γὰρ διὰ τὴν ἁμαρτίαν βασανιστήριον ἐδόθη, πρὸς τὸ ἀλγυνθεῖσαν 2
εἰς τὸ τιμᾶν τὸν θεὸν παιδευθῆναι τὴν ψυχήν, πῶς συνεργεῖ καὶ
συναγωνίζεται τὸ σῶμα αὐτῇ πρὸς τὸ ἀδικεῖν; δεσμοὶ γὰρ καὶ φυλα-
καὶ καὶ πέδαι καὶ συλλήβδην αἱ τοιαῦται πᾶσαι πρὸς ἐπανόρθωσιν
τιμωροὶ μηχαναὶ ἐφεκτικαὶ τοῦ ἀδικεῖν καὶ ἁμαρτάνειν τοῖς κολαζο-
μένοις γίγνονται. οὐ γὰρ ὅπως ὁ ἀδικήσας ἀδικήσῃ πλέον συνεργὸς 3
αὐτῷ πρὸς τὸ ἀδικεῖν ὁ δεσμὸς δίδοται, ἀλλ' ὅπως λήξῃ τοῦ | ἀδικεῖν, 570
βασανιζόμενος διὰ τῶν δεσμῶν· καὶ γὰρ οἱ δικασταὶ ταύτῃ πεδοῦσι
τοὺς φαύλους. κωλύονται γάρ, κἂν μὴ βούλωνται, κακοποιεῖν ὑπὸ
τῶν δεσμῶν. ἐλευθεριαζόντων δὲ τὸ κακουργεῖν ἐστιν καὶ ζώντων
ἀφυλάκτως, ἀλλ' οὐ πεπεδημένων. ὁ δὲ ἄνθρωπος πρῶτον μὲν 4
ἐφόνευσε, κατὰ τὸν Κάϊν, ηὐξήθη πρὸς ἀπιστίαν, εἰδώλοις προσέσχεν,
ἀπεστάτησε θεοῦ. καὶ πῶς αὐτῷ δεσμὸς τὸ σῶμα ἐδόθη; ἢ πῶς ὁ

14 Symp. S. 59, 15ff. 134, 5f. De res. I, 37, 6

4—10 Justinian Ad Men. PGr 86, 951 A

1 *τὸ σῶμα οὐ δεσμός ἐστι ψυχῆς, ἀλλὰ συνεργόν* D | *τὴν δὲ — χρῆσθαι* Z. 2 < V | *τὴν δὲ*: *καὶ τὴν* S | *συνεργῷ*] *αὐτῇ* w. e. sch. S **2** *καὶ συμπρ. τῷ δ.* < S **3** *εἰ γὰρ — τῶν δεσμῶν* Z. 10 fast wörtlich Just (Abweichungen in d. Wortstellung merke ich nicht an) | *εἰ*] *ἕνα* V | *ὡς βασανιστήριον* S, *πρὸς κόλασιν τῇ ψυχῇ* Just | *ἐδόθη τὸ σῶμα* Just | *πρὸς — εἰς* Z. 4] *ὥστε αὐτὴν ὀδυνωμένην . . πρὸς* Just | *πρὸς — ψυχήν* Z. 4] »daß sie gedemütigt Gott ehre« S **4f** *καὶ συναγωνίζεται* < S **5** *αὐτῇ* < S | *ἀδικεῖν*] *ἁμαρτάνειν* Just u. + *ὁ τοῖς κολαζομένοις γίνεται* aus dem Folgenden | *δεσμὸς* V **6** *καὶ πέδαι — πᾶσαι*] »und das Übrige« S | *συλλήβδην*] *συντόμως εἰπεῖν* Just | *αἱ — ἐφεκτικαὶ* Z. 7] *τὰ τοιαῦτα ἐφεκτικὰ* Just | *πᾶσαι* < V | *πρὸς ἐπανόρθωσιν — γίγνονται* Z. 8] »sind zur Erhaltung und Weisung und zur Besserung für die Unzucht und anderes Böse, und es ist bestimmt den Sündigenden« S **7** *ἐπεκτικαὶ* U | *τοῦ ἁμαρτ.* Just **8** *γὰρ* < V | *ἁμαρτήσας πλέον ἁμάρτῃ* Just | *ἀδικήσει* U **9** *αὐτὸ* V | *πρὸς τὴν ἁμαρτίαν* Just: »zur Vollbringung« S | *λήξῃ*] *παύσηται* Just | *ἀδ.*] *ἁμαρτάνειν* Just **10** *τῶν δεσμῶν* U Just (endet): *τὸν δεσμὸν* V, *τοῦ δεσμοῦ* übersetzt S | *οἱ δικ. γὰρ* (ohne *καὶ*) S | *πεδοῦσι*] *τῇ πεδώσει* V: »strafen« S, aber las schwerl. *παιδεύουσι* **11** *κωλύον* V **12** *τοῦ δεσμοῦ* übersetzt S | *ἐλευθερ. — πεπεδημένων* Z. 13 wohl wegen eines Homoioteleuton < S **14** *πρὸς ἀπ.*] »an Unglauben« S: nevěrstvom, aber wohl nevěrstvom aus nevěrsjstvo S **15** *ἀπεστάτησεν ἀπὸ* U

θεὸς μετὰ τὸ πρὸ σώματος ἀνομῆσαι τὸν ἄνθρωπον συνεργὸν πρὸς
ἀδικίαν αὐτῷ μείζονα τὸ σῶμα ἔδωκεν; πῶς δὲ καὶ μετὰ τὴν κατα-
σκευὴν τοῦ δεσμοῦ τό »ἰδού, πρὸ προσώπου σου« λέγεται »τέθεικα 5
τὴν ζωὴν καὶ τὸν θάνατον, ἔκλεξαι τὴν ζωήν, τὸ ἀγαθὸν καὶ τὸ
πονηρόν, ἔκλεξαι τὸ ἀγαθόν«, καί »ἐὰν θέλητε καὶ εἰσακούσητέ μου«.
ταῦτα γὰρ ὡς αὐτεξουσιάζοντι, καὶ οὐχ ὡς ὑπὸ δεσμὰ καὶ ἀνάγκην
ἀγομένῳ ἐρρήθη. ὥστε ἐκ παντὸς συνίστασθαι μήτε πέδας ἢ φυλακὴν 6
ἢ δεσμοὺς ⟨δεῖν⟩ νομίζειν τὸ σῶμα μήτε »δεσμώτιδας γῆς« διὰ ταῦτα
τὰς ψυχάς, »χοϊκαῖς« κατακρίνοντος αὐτὰς τοῦ θεοῦ δεθῆναι »πέδαις«.
πῶς γάρ, ὁπότε μὴ δύναται ἀποδειχθῆναι τοῦτο; ἄτοπον δὲ κἀκεῖνο 7
προφανῶς τὸ οἴεσθαι τὸ σῶμα ἐν τῇ κατὰ τοὺς αἰῶνας διαγωγῇ μὴ
συνέσεσθαι τῇ ψυχῇ διὰ τὸ δεσμὸν αὐτὸ καὶ πέδας εἶναι, ἵνα μὴ
αἰώνιοι γενώμεθα κατάκριτοι δεσμῶται κατ᾽ αὐτοὺς φθορᾶς, ἐν τῇ
βασιλείᾳ τοῦ φωτὸς ἐσόμενοι. λελυμένου γὰρ ἱκανῶς καὶ ἐξελεγχθέν- 8
τος τοῦ λόγου, ἐν ᾧ δεσμὸν τῆς ψυχῆς ὡρίσαντο εἶναι τὴν σάρκα,

3 Deut. 30, 15 — **5** Jes. 1, 19 — **8** vgl. Klagel. Jerem. 3, 33; vgl. De res. I, 30, 1. 33, 2 — **12** vgl. De res. I, 6, 2 S. 227, 19f — **15** De res. I, 4, 4. 5, 6. 31, 6

10 S. Parall. 445 S. 163 Holl. Doctrina patrum S. 179, 20 Diekamp

1 τὸν ἄνθρωπον < S (oder αὐτὸν u. < αὐτῷ Z. 2) | συνεργὸν U 140ᵛ **2** ἀδικ. S 73ᵛ | τὸ V 355 | ἔδ. S: ἔδωτο V, ἔδοτο U **3** τῶν δεσμῶν übersetzt S | τέθηκα U **4f** τὸ πονηρὸν κ. τὸ ἀγ. S | καὶ τὸ πονηρὸν — ἀγαθόν < V **5** ἔκλ. τὸ ἀγ. < Dd Jh **6** τ. γὰρ πάντα S | ὡς αὐτ. Bo: ὡσαυτῷ ἐξουσιάζοντι U, ὡς ἐξουσιάζοντι V S: λέγεται + S **7** ἐρρέθη V **8** ἢ δεσμοὺς < S | δεῖν + Holl | διὰ ταῦτα < S **9** κατακρ... δεθῆναι] »gebunden hätte« S **10** δύνασθαι ἀπεδείχθη V | ἄτοπον — ἐσόμεθα S. 270, 2 in Doctr. patr. (= An) c. 25. Lemma Τοῦ ἁγίου Μεθοδίου ἐπισκόπου καὶ μάρτυρος ἐκ τῶν παρὰ Ἐπιφανίου τοῦ τρισμάκαρος ἐν τῷ β' βιβλίῳ τῶν παναρίων κατὰ Ὠριγένους γραφέντων. C in C Bl. 78ᵛ, 27 und in R 88ᵛ. Lemma in C τοῦ ἁγίου Μεθοδίου Ἀγλαοφῶν περὶ ἀναστάσεως, in R (angereiht an ein Justincitat), von später Hd. τοῦτο τοῦ ἁγίου ἱερομάρτυρος Μεθοδίου Πατάρων ἐστίν | δὲ οὖν las schwerl. S **11** προφανῶς < S | τὸ vor σῶμα < C | κατὰ τοὺς] εἰς Cʳ **12** αὐτῷ U Cʳ | καὶ πέλας An: < S | εἶναι τῇ ψυχῇ S **13** αἰώνιοι C 79 | δεσμῶται — φθορᾶς < S, aber 6, 3 hat S δεσμῶται φθορᾶς | κατὰ τοὺς φθορέας U **14** τοῦ φωτὸς] τῶν οὐρανῶν Cʳ: τοῦ θεοῦ (od. τοῦ θείου) φωτὸς S | ἐσόμενοι] γενόμενοι? S | λελυμένοι V, λελεγμένου An | καὶ < Cʳ **14f** ἐλεγχθέντος An, w. e. sch. auch S **15** ὁρίζονται S | τ. σάρκα] »d. Leib« übersetzt S

λέλυται καὶ τό Ἵνα μὴ δεσμῶται δι᾿ αὐτὴν ἐν τῇ βασιλείᾳ τοῦ φω-
τὸς ἣν ἀπολαμβάνωμεν ἐσόμεθα, διὰ τοῦτο οὐκ ἀναστήσεται.
XXXIII. Ποταπὸν γὰρ λοιπὸν εἰς πειθὼ τοῖς δυσχεραίνουσιν
ἕτερον ἀλήθευμα χρὴ δεικνύναι, | τῶν εἰρημένων ἐναργέστερον, οὗ 540
ἀνέξονται; ἀλλὰ ταύτην μὲν αὐτῶν τὴν φιλονεικίαν καὶ ἐκ τούτων
ἄν τις καὶ ἐξ ἑτέρων ἐλέγχοι πλειόνων. ἀπεδείξαμεν γὰρ ⟨καὶ ἀποδεί- 2
ξομεν⟩ ἐν τοῖς ἑξῆς προβαίνοντος τοῦ λόγου φύσεως ἀληθεύμασι καὶ
οὐκ εἰκασίαις μήτε τὸν Ἱερεμίαν »δεσμίους« ἡμᾶς »γῆς« διὰ τὴν πρὸς
τὸ σῶμα κοινωνίαν εἰρηκέναι μήτε τὸν Δαυὶδ κατὰ τοῦτο »πεπεδη-
μένους«. ἄξιον γὰρ καὶ ταῦτα προσφέρειν ἐν οἷς μάλιστα φαίνονται
διαπίπτοντες. περὶ μὲν οὖν τῶν »δερματίνων χιτώνων«, καὶ ὅτι 3
πρὸ τῆς κατασκευῆς αὐτῶν οἱ πρωτόπλαστοι διῆγον μετὰ σώματος,
ἀθανασίας ἀπολαύοντες, ἔτι τε καὶ ὡς οὐ δύναται τὸ σῶμα δεσμὸς
καὶ εἱρκτὴ νομίζεσθαι, τὰ προσήκοντα εἰπών, ὦ ἄνδρες δικασταί
(δικαστὰς γὰρ ὑμᾶς τῶν λόγων ⟨τῶν προκειμένων⟩, ὦ κράτιστε Θεό-
φιλε, καλῶ), τρέψομαι λοιπὸν ἐπὶ τὰ ἀκόλουθα, καθάπερ ὑπεσχόμην,
[τῶν προκειμένων] ἵν᾿ εὐκρινέστερον ἴδωμεν ὃ βουλόμεθα.

2 vgl. De res. I, 6, 2 S. 227, 19f — **7** vgl. De res. I, 2, 6 S. 221, 22 — **8** Klagel. Jerem. 3, 33; vgl. De res. I, 4, 4. 30, 1 S. 224, 12ff. 262, 1f — **9** Psal. 145, 7 — **11** Gen. 3, 21; vgl. De res. I, 4, 2. 40, 2f — **15** Plato Symp. 219 C — De res. I, 54, 1. Luk. 1, 3 — **17** Plato Pol. VIII, 564 C

1 λέλυται < S | τό: ὥστε (ὡς, ὅτι) S | ἵνα] εἶναι U | διὰ τὴν V An **2** ἣν ἀπ. Holl: ἣν ἀπολ. VU: εἰ ἀπολάβομεν αὐτὴν viell. richtig C;S | ἀπολαμβάνωμεν V, ἀπολάβομεν C urspr. auch C[r] (jetzt ἀπολάβωμεν) | ἐσώμεθα An: es endet C | ἀναστήσεσθαι Jh: S 74 **3** εἰ ἐπειθὼ U | τοῖς δυσχεραίνουσιν < S **4** δεικνύναι] schwerl. las S εἶναι | nach δεικνύναι fährt Pet fort εἰς παγίδα etc. 570 D im Anschluß an den Text von U | τῶν — ἀνέξονται Z. 5] »welches sie annehmen« (ὃ ἀποδέχονται?) S | τῶν U 117 | ἐναργ. Pet: ἐνεργέστερον VU | οὗ V S Holl: οὐκ U **6** ἐλέγχων V | πλειόνων < S ἀποδείξωμεν VU **6f** καὶ ἀποδείξομεν (κ. δείξομεν) + S **8** εἰκ.] »mit eigenen Gedanken« S | μήτε] καὶ γὰρ (ὁ Ἱερεμίας) S | ἰηρεμίαν V | ἡμᾶς < S **9** εἴρηκε S | μήτε — πεπεδημένους Z. 9f] »Aber Jeremias und David redete davon« S | μηδὲ V **10** καὶ < U | προσφέρειν V S: προφέρειν U Holl | φαίνονται] διαπίπτουσι S **11** οὖν δὴ V **13** ἔτι τε übersetzt nicht S **13f** εἱρκτὴ οὐδὲ δεσμὸς S **15** τῶν προκειμένων + S **15f** ὦ κράτιστε Θεόφ. < S **16** καλῶ] κελεύω oder θέλω w. e. sch. S u. + εἶναι | καὶ τρέψομαι S | λοιπὸν] πάλιν S | καθάπερ — βουλόμεθα Z. 17 < S | ἵν᾿ — βουλ. auch Pl | ἵν᾿ < V

XXXIV. Ὁ τῶν ὅλων δημιουργὸς θεός, ἐπειδὴ τὸ πᾶν εὐτάκτως συνεστήσατο, καθάπερ μεγάλην πόλιν, καὶ διεκόσμησεν προστάσσων τῷ λόγῳ, ἕκαστόν τε αὐτῷ συμφώνως ἡρμόσατο στοιχεῖον καὶ πάντα ζῴων πεπλήρωτο διαφοραῖς, ἵνα τελείως ὁ κόσμος εἰς κάλλος αὐξηθῇ, παντοίας φύσεως ζῳοτοκήσας μορφάς, ἄστρα μὲν κατὰ τὸν οὐρανὸν καὶ πτηνὰ κατὰ τὸν ἀέρα, τετράποδα δὲ κατὰ τὴν γῆν καὶ νηκτὰ κατὰ τὸ ὕδωρ, τελευταῖον τὸν ἄνθρωπον, προετοιμάσας ὡς οἰκίαν αὐτῷ καλλίστην τὸ πᾶν, μίμημα τῆς ἰδίας εἰκόνος ἐμφερὲς εἰς τὸν κόσμον εἰσήγαγεν, ἄγαλμα ὡς ἐν ναῷ καλῷ φαιδρὸν ταῖς ἑαυτοῦ χερσὶ κα|τασκευάσας. ἠπίστατο γὰρ ὅτι πάντως, ὅπερ ἂν τῇ ἑαυτοῦ 2 τεχνήσηται χειρί, ἐξ ἀνάγκης ἔσται ἀθάνατον, ἅτε ἀθανασίας ἔργον. ἀθανασίᾳ γὰρ ἀθάνατα τὰ ἀθάνατα γίγνεται, καθάπερ καὶ τὰ κακὰ κακίᾳ κακά, καὶ τὰ ἄδικα ἀδικίᾳ ἄδικα. οὐ γὰρ δικαιοσύνης ἔργον τὸ ἀδικεῖν, ἀλλὰ ἀδικίας, οὐδ' αὖ ἀδικίας ἀντιστρόφως τὸ δικαιοπραγεῖν ἔργον, ἀλλὰ δικαιοσύνης, ὥσπερ οὐδὲ ἀφθαρσίας τὸ φθείρεσθαι ποιεῖν, ἀλλὰ φθορᾶς, οὐδὲ φθορᾶς τὸ ἀθανατίζειν, ἀλλ' ἀφθαρ-

1—7 Plato Tim. 68f — **5** Gen. 1, 14. 20. 24 — **8** Symp. 6, 2 S. 65, 11ff

1—S. 273, 18 S. Parall. 410 S. 463ff Holl — **8** vgl. Theodor bei Theodoret PG 80, 109 — **10** Prokop. PGr 87, 1, 157

1 *Ὁ τῶν ὅλων*] es beginnt C in K 25. Lemma *τοῦ αὐτοῦ ἐκ τοῦ περὶ ἀναστάσεως* (nach Symp. II, 6 S. 24, 1; in S mit roter Schrift »Daß allein unsterblich unter den Sinnesfälligen der Mensch« | *εὐτάκτως τὸ πᾶν* C **2** *καθάπερ μεγ. πόλιν* nach *καὶ διεκ.—λόγῳ* Z. 3 in S | *διεκ.* S 74^{v} **3** *τε*] *δὲ* C | *αὐτῶν* V, *ἐν* (?) *ἑαυτῷ* S, *αὐτῶ* U C Ausgg. | *συμφ. εἱρμόσατο* V: »harmonisch war« S | *ἡρμώσατο* U, *ἥρμοστο* C | *στοιχείων* V | *καὶ πάντα—διαφοραῖς* Z. 4 < S **4** *ζῶον* C | *τελέως* V | *εἰς κάλλος*] »an (durch) Schönheit« S **5** *παντοίας* (oder *πάσης*) *γὰρ* S | *ζωοτόκοις* C | *ἄστρα—ὕδωρ* Z. 7 < C | *μὲν* < S **6** *τετρ. δὲ*] *καὶ τετρ.* S **7** *προητοιμάσας* C | *ὡς* < S | *οἰκείαν* C **8** *τὸ πᾶν*] *ἐποίησεν* S | *τῆς* U 117^{v} | *ἐμφερὲς* < S **9** *καλ. φ.* C Holl: *φαιδρῷ καλόν* V U **9f** *ταῖς—κατασκευάσας*] *εἰσήγαγεν* S **10** *πάντως*] *πᾶν* S, *ὄντως* Prok **11** *χειρὶ τεχνήσηται* C | *ἀνάγκης* C 25^{v} | *ἀθάνατον—κακά* Z. 13 bei Prok. | *ἔργον ὄν* C Holl **12** *ἀθανασίαις* V, *ἀθανασίας* U | *ἀθάνατα*^{1} < S | *τὰ ἀθάνατα* < U Prok | *γίνεται* C Prok **13** *κακίας* U | *κακά* < U S | *ἀδικίας* U | *ἄδικα*^{2} < U **14** *τὸ ἄδικον* V | *ἀλλὰ ἀδικίας* < S | *οὐδ' αὖ*: »und wiederum« S (aber vielleicht i »und« aus ni »und nicht« | *αὖ*] *ἂν* C | *ἀναστρόφως* C **14f** *δίκαιον προάγειν* V, *δίκαιον πράττει* w. e. sch. S: Pl Gorg. 460 B *δίκαιος δίκαιά που πράττει* **15f** *τὸ φθ. π.*] *ἡ φθορά* S **16** *οὐ φθορᾶς* U | *τὸ ἀθανατίζον* V

σίας. καὶ συλλήβδην, οἷον ἂν ᾖ τὸ ποιοῦν, κατὰ τὸν αὐτὸν οὕτως 3
λόγον τοιοῦτον καὶ τὸ ποιούμενον ἐξ ἀνάγκης ἀπεργάζεσθαι συμ-
βαίνει. ὁ δὲ θεὸς καὶ ἀθανασία καὶ ζωὴ καὶ ἀφθαρσία, ἔργον δὲ
ἄνθρωπος θεοῦ· πᾶν δὲ τὸ ὑπὸ ἀθανασίας ἐργασθὲν ἀθάνατον.
ἀθάνατος ἄρα ὁ ἄνθρωπος. διὸ δὴ τὸν μὲν ἄνθρωπον αὐτούργησεν
αὐτός, τὰ δὲ λοιπὰ γένη τῶν ζῴων ἀέρι καὶ γῇ καὶ ὕδατι προσέταξε
φέρειν. ἄνθρωπος δὲ ἀληθέστατα λέγεται κατὰ φύσιν οὔτε ψυχὴ 4
χωρὶς σώματος οὔτ' αὖ πάλιν σῶμα χωρὶς ψυχῆς, ἀλλὰ τὸ ἐκ συστάσεως
ψυχῆς καὶ σώματος εἰς μίαν τὴν τοῦ καλοῦ μορφὴν συντεθέν. ὅθεν
ἐντεῦθεν ἀθάνατον δὴ τὸν ἄνθρωπον γεγονέναι φαίνεται, φθορᾶς τε
ἁπάσης καὶ νόσων ἐκτός. μάθοι δ' ἄν τις τοῦτο καὶ ἀπὸ τῆς γραφῆς 5
ἱκανῶς. ἐπὶ μὲν γὰρ τῶν ἄλλων, ὁπόσα χρόνων μετακοσμοῦνται

5 Gen. 1, 27. 2, 7 — **6** Gen. 1, 20. 24 — **7** vgl. Plato Epin. 981 A. De res. I, 50, 3. Justin De res. 8 (S. Parall. S. 45, 283 ff Holl). Iren. Adv. haer. V, 6, 1. Tert. De resurr. 40

7 Phot. Bibl. 234 S. 293a, 30—33. Justin. Ad Men. PGr 86, 953 A. Prokop. PGr 87, 1, 157 — **12**—S. **274, 2** vgl. Justin. Ad Men. PGr 86, 953 C D

1 *συλλήβδην* (S 75) *εἰπεῖν* übersetzt S (wie Ph S. 305b, 40) **1f** *κατὰ τ. α… λ. τοιοῦτον* < S **2** *τοιοῦτον καὶ τὸ*] *τοῦτο* U, *τοιοῦτο* C | *ἐξ ἀνάγκης — συμβαίνει* Z. 2f < S **3** *ὁ δὲ θεὸς — ἔπλασεν αὐτὸν* S. 273, 10 auch in O 10^{v} A L^{c} = C^{2} ohne Lemma, aber an Symp. 2, 6 angereiht | *δὲ* < C^{2} | *καὶ* vor *ἀθαν.* < C | *ἀθαν. ἐστι* C^{2} | *ἀφθ.* V 356 **5** *ἀθάν. ἄρα ὁ ἄνθρ.* < C^{2} | *ἆρα* V U | *δὴ* < C^{2} **6** *αὐτός*] *ὁ θεός* U | *γένη τ. ζῴων* < S | *γένοι* C^{oa}, corr. C^{o} | *ἀέρι καὶ πυρὶ* S **7** *ἄνθρωπος — γηράσκοντα* S. 273, 1 < C^{2}: Ph S. 293a, 30 ff | *ἄνθρ. — ἄνθρωπον* Z. 10 ähnlich Prok | *δὲ* < Ph | *λέγ. ἀληθ.* (*κ. φ. λ. ἀ.* Ph^{b}) Ph; *κυρίως* Prok | *οὔτε — ψυχῆς* Z. 8 in umgekehrter Folge Just | *ἄνθρωπος δὲ τὸ ἐκ ψυχῆς κ. σώματος λέγεται συντεθέν, οὐκ ἔσται ἄρα ἐκτὸς σώματος ἄνθρωπος, ἀλλὰ μετὰ σώματος* I, 50, 3. Justin *τί γάρ ἐστιν ὁ ἄνθρωπος, ἀλλ' ἢ τὸ ἐκ ψυχῆς καὶ σώματος συνεστὸς ζῷον λογικόν; μὴ οὖν καθ' ἑαυτὴν ψυχὴ ἄνθρωπος; οὔ, ἀλλ' ἀνθρώπου ψυχή. μὴ οὖν καλοῖτο σῶμα ἄνθρωπος; οὔ, ἀλλ' ἀνθρώπου σῶμα καλεῖται. εἴπερ οὖν κατ' ἰδίαν μὲν τούτων οὐδέτερον ἄνθρωπός ἐστιν, τὸ δὲ ἐκ τῆς ἀμφοτέρων συμπλοκῆς καλεῖται ἄνθρωπος* **7f** *οὐδὲ . . οὐδὲ* Just **8** *αὖ*: *ἂν* C | *πάλιν* + Ph | *χωρὶς*: *ἄνευ* C | vor *ἀλλὰ* »Diese Rede von den Tieren und anderen Lebewesen« + S **9** *εἰς — μορφὴν*] »zu einem Guten (Schönen)« S | *συντεθέν*] Ph endet, hinzufügend *ὁ δ' Ὠριγένης τὴν ψυχὴν μόνην ἔλεγεν ἄνθρωπον ὡς ὁ Πλάτων* **10** *φθορᾶς — νόσων* Z. 11] *καὶ ἁπάσης νόσου* S | *τε*] *δὲ* U C **11** *ἐκτὸς καὶ νόσων* C | *μάθοιεν* C **12** *μὲν* < U | *γὰρ* < C | *χρόνων* C^{k} 26

διαστολαῖς ἡβῶντα καὶ γηράσκοντα, »ἐξαγαγέτω« λέγεται »τὰ ὕδατα ἑρπετὰ ψυχῶν ζωσῶν, καὶ πετεινὰ πετόμενα ἐπὶ τῆς γῆς, κατὰ τὸ στερέωμα τοῦ οὐρανοῦ«, καί »ἐξαγαγέτω ἡ γῆ ψυχὴν ζῶσαν κατὰ γένος τετράποδα καὶ ἑρπετὰ καὶ θηρία τῆς γῆς κατὰ γένος«, ἐπὶ δὲ τοῦ ἀνθρώπου ὡσαύτως ἐκείνοις οὐκέτι »ἐξαγαγέτω ἡ γῆ« ἢ »ἐξαγαγέτω τὰ ὕδατα« ἢ »γενηθήτωσαν φωστῆρες«, ἀλλά »ποιήσωμεν ἄνθρωπον κατ᾽ εἰκόνα καὶ καθ᾽ ὁμοίωσιν ἡμετέραν καὶ ἀρχέτωσαν τῶν ἰχθύων τῆς θαλάσσης καὶ τῶν πετεινῶν τοῦ οὐρανοῦ καὶ πάντων τῶν κτηνῶν«. καί »ἔλαβεν ὁ θεὸς χοῦν ἀπὸ τῆς γῆς, καὶ ἔπλασε τὸν ἄνθρωπον«.

XXXV. *Καὶ ἵνα δὴ* μᾶλλον καὶ ὑμεῖς τὴν διαφορὰν αἴσθησθε, ὡς ὅλῳ καὶ παντὶ τῶν ἄλλων διαφέρων καὶ ἐν δευτέρᾳ τιμῇ τῶν ἀγγέλων ἐγκαταλεχθεὶς ὁ ἄνθρωπος εὑρίσκεται ἀθάνατος ὤν, φέρε κατὰ τὸν ἀληθῆ πάλιν καὶ ὀρθόδοξον καὶ τοῦτο διαλάβωμεν λογισμόν. | τοῖς μὲν γὰρ ἀπὸ τῆς εἰσπνοῆς τοῦ κατὰ τὸν ἀέρα πνεύ- 542 2
ματος ⟨τὸ⟩ ἐμψυχῶσθαι ἐδόθη καὶ ζῆν, τῷ δὲ ἐξ αὐτῆς τῆς ἀθανάτου καὶ διαφερούσης οὐσίας. »ἐνεφύσησε« γὰρ ὁ θεὸς »εἰς τὸ πρόσωπον αὐτοῦ πνοὴν ζωῆς, καὶ ἐγένετο ὁ ἄνθρωπος εἰς ψυχὴν ζῶσαν«. καὶ

1 Gen. 1, 20. 24 — **5** Gen. 1, 24. 20. 14 — **6** Gen. 1, 26 — **9** Gen. 2, 7 — **17** Gen. 2, 7 — **18** Plato Phaed. 79 E

15—S. 274, 1f Oktateuchcatene (Leipziger Catene 63 BC)

1 *ἡβῶντα καὶ γηράσκοντα* < S | *ἐξαγαγέτω*] es beginnt C^{2} | *λέγων* C^{2}, *λέγει* S **2** *ἑρπετὰ — οὐρανοῦ* Z. 3] »Vögel und Fische und kriechende Tiere« S | *ἑρπετὰ* U 118 **3f** *ψυχὴν ζ. κατὰ γένος* < S **3** *ζωσῶν ψυχῶν* C^{o} **4** *καὶ ἑρπ. — γῆς* < S | *καὶ*^{2} < C^{a} **5** *ὡσαύτως . . οὐκέτι*] *οὐχ ὡσαύτως* S | *ὡσαύτως* < C^{2} | *ἐκείνοις* < S C^{2} | *οὐκέτι* nach *γῆ* in U | *ἡ γῆ — φωστῆρες* Z. 6 < C | *ἢ — φωστῆρες* Z. 6] *φησι καὶ ὕδωρ* S **6** *γεν . ηθήθωσαν* V | *ἀλλά*] *ἐπὶ τοῦ ἀνθρώπου* + S **7** *κατ᾽* S 75^{v} | *καὶ καθ᾽ ὁμ. ἡμ.*] *ἡμετέραν* (*ἡμετέρα* C^{oa}) *καὶ καθ᾽ ὁμοίωσιν* C^{2} | *καὶ ἀρχ. — κτηνῶν* Z. 9 < C | *ἀρχέτω* S | *τῶν — θαλάσσης καὶ* Z. 8 < S **8** *τ. θαλάσσης* < U **8f** *πάντων τ. κτ.*] »über die Tiere der Erde usw.« S **9f** *τ. ἄνθρ.*] *αὐτόν* C^{2} und endet **11** *μᾶλλον δὴ* C | *καὶ ὑμεῖς* < S **12** *καὶ ὡς* S | *ὅλῳ — διαφ. καὶ* < S | *ὅλων* U: ⟨*ἐν*⟩ *ὅλῳ* Holl | *πάντη* C | *ἄλλων*: *ὅλων* C | *διαφορεῖ* V **13** *ἐγκαταλ. . . εὑρίσκεται*] »geehrt ward (oder »ist«)« S | *ἐγκαταλειφθεὶς* C | *ἀθάν. ὤν*] *ἄνθρωπος* S **14** *πάλιν — τοῦτο* u. *λογισμόν* Z. 14f < S | *τοῦτον* C | *διαλάβω* U **14f** *τὸν λογ.* C **15** *τοῖς — δεσπ.* S. 274, 1f Catene, Lemma *Μεθοδίου ἐπ.* u. Theodor | vor *τοῖς* »Diese Rede von den Tieren und anderen Lebewesen« S | *γὰρ*] *ἀλόγοις* Catene | *τῆς εἰσπνοῆς* < S **16** *τὸ* + Holl | *ἐμψυχωθεῖσιν* Md: < S | *ἐδόθη*: »gebend« S *καὶ ζῆν* C Holl Kl: *τὸ* V U Catene | *αὐτῆς* < S **17** *καὶ διαφερούσης* < S **18** *αὐτοῦ* V 356^{v} | *ὁ* < U | *ζῶσαν*] *ζωῆς* w. e. sch. S: C endet

τοῖς μὲν δουλεύειν καὶ ἄρχεσθαι προσετάγη, τῷ δὲ ἄρχειν καὶ δε-
σπόζειν. καὶ τοῖς μὲν διάφορα σχήματα φύσεως δίδονται καὶ μορφαί,
ὁπόσας ἡ ⟨γῆς⟩ στερέμνιος καὶ ὁρατὴ φύσις κελεύοντος θεοῦ ἐγέννησε,
τῷ δὲ τὸ θεοειδὲς καὶ θεοείκελον καὶ πάντα πρὸς ἐκείνην ἀπηκρι-
βωμένον τὴν πρωτότυπον τοῦ πατρὸς καὶ μονογενῆ εἰκόνα. »ἐποίησε
γὰρ ὁ θεός« ⟨φησι⟩ »τὸν ἄνθρωπον, κατ' εἰκόνα θεοῦ ἐποίησεν αὐ-
τόν«· διὸ καὶ ἐμέλησεν αὐτῷ τοῦ σφετέρου ἀγάλματος τῆς διαμονῆς,
ἵνα μὴ εὐάλωτον ᾖ πρὸς διαφθοράν, καθάπερ καὶ τῶν ἀνδριάντων 3
τοῖς δημιουργοῖς. οὐ γὰρ μόνον κάλλους τῶν ἀγαλμάτων αὐτοῖς καὶ
τῆς εὐπρεπείας αὐτῶν πεφρόντισται, ὅπως ὦσι περικαλλῆ μεγαλο-
πρεπῶς, ἀλλὰ καὶ τῆς εἰς τὸ δυνατὸν σφίσιν αὐτοῖς ἀθανασίας τῶν
δημιουργημάτων πρόνοιαν ποιοῦνται, ⟨τοῦ⟩ εἰς τὸν μακραίωνα χρό-
νον διασῴζεσθαι μὴ λυόμενα, καθάπερ καὶ Φειδίας. οὗτος γὰρ μετὰ

5 Gen. 1, 27 — 9 vgl. Justin De resurr. (S. Parall. 45, 270ff Holl)

2—5 Phot. Bibl. 234 S. 293a, 35—40 — 13—S. 275, 3 Phot. Bibl. 234 S. 293b, 1—4. Zachar. Mityl. Kirchengesch. 1, 1 S. 4, 11ff Ahrens-Krüger

1f Pl τῷ μὲν (σώματι) δουλεύειν καὶ ἄρχεσθαι ἡ φύσις προστάττει, τῇ δὲ (ψυχῇ) ἄρχειν κ. δεσπόζειν 2 καὶ τοῖς — μονογενῆ εἰκόνα Z. 5 bei Ph ὅτι διαφορὰν ἀνθρώπου κ. τῶν ἄλλων ζῴων φησί· καὶ τοῖς etc. | φύσεων U Jh: < S 3 ὁπόσας U Ph S: πρὸς ἅ V | γῆς + S (schwerl. las S γῆς καί), vgl. Plat., Epin. 981 D γῆς καὶ στερεμνίας φύσεως | καὶ ὁρατὴ < S | τοῦ θεοῦ U | ἐγέννησε θεοῦ Ph 4 τὸ < U | θεοειδὲς μόνον S | καὶ πάντα — εἰκόνα Z. 5 < S | πάντα V U Ph: πᾶν τὸ Md 4f ἀπηκριβομένην V, ἀπικριβωμένον U 5 μονογενοῦς Holl 6 φησί + S 7 ἐμέλησεν] brěze: prežde »bevor« S | τῆς vor τοῦ σφετ. in U 118^{v} (vor διαμ. < τῆς) 8 εὐάλωτος V | καθάπερ] »Gleichnis« mit roter Schrift + S 9 τῶν ἀγαλμά-των — εὐπρεπείας Z. 10 < S 10 ὅπως — μεγαλοπρεπῶς Z. 10f < S | περικαλλεῖς U, aber über εῖς übergeschrieben ῆ 11 τῆς — λυόμενα Z. 13] »daß sie eine dauernde und bleibende Schöpfung haben möchten« S | ἔφεσιν V 12 ποι. τοῦ Md: ποιεῖ-σθαι V U | εἰς τὸ εἰς Holl | μακρὸν αἴωνα V, aber m. Recht vergleicht Jh Pl Epin. 982 A 13 φιδίας V, »Philidias« S | οὗτος — φυλάσσων αὐτό S. 275, 3: ὅτι φησὶ Φειδείαν τὸν ἀγαλματοποιὸν τὸ Πισαῖον εἴδωλον ποιήσαντα ἐξ ἐλέφαντος προστάξαι ἔλαιον ἔμπροσθεν τοῦ ἀγάλματος ἐκχέειν, ὥστε ἀθάνατον ἐς δύναμιν αὐτὸ φυλάσσεσθαι Ph; »Methodios . . berichtet . . von Pheidias, einem Künstler, welcher Standbilder verfertigte, daß er ein Standbild aus Elfenbein von schönem Aussehen angefertigt habe, u. damit es lange Zeit bestände, ohne zerfressen u. verdorben zu werden, habe er Öl unter dessen Füsse gegossen u. den übrigen (Teil) des Schnitzbildes gesalbt« Zachar.

τὸ κατασκευάσαι τὸ Πισαῖον εἴδωλον (ἐξ ἐλέφαντος δὲ τοῦτο ἦν)
ἔλαιον ἐκχεῖσθαι προσέταξεν ἀμφὶ τοὺς πόδας ἔμπροσθεν τοῦ ἀγάλ-
ματος, ἀθάνατον εἰς δύναμιν φυλάσσων αὐτό. καὶ τοίνυν εἰ τῶν 4
χειροκμήτων οὕτως οἱ δημιουργοί, θεὸς ὁ ἀριστοτέχνας, ὃς πάντα
δύναται καὶ ἐξ οὐκ ὄντων ποιεῖν, οὐ μᾶλλον τὸ ἄγαλμα τὸ λογικὸν
ἑαυτοῦ, τὸν ἄνθρωπον, ἀνώλεθρον καὶ ἀθάνατον εἶναι τὸ παράπαν ἐξ
ἁπάσης ἀνάγκης ἐμηχανήσατο; ἀλλ᾽ εἴασεν οὕτως ἀτιμότατα λυόμενον
ὀλέθρῳ παραδοῦναι καὶ φθορᾷ, ὃ διαφερόντως ἠξίωσε ταῖς ἑαυτοῦ
ποιῆσαι χερσίν, »κατ᾽ εἰκόνα« μορφοποιήσας αὐτὸ »καὶ καθ᾽ ὁμοίωσιν«
τὴν ἑαυτοῦ, τὸν κόσμον τοῦ κόσμου, δι᾽ ὃ καὶ ὁ κόσμος ἐγένετο;
οὐκ ἔστιν εἰπεῖν· ἀπήει γὰρ εἰς ἀφροσύνην ἐπαρθέντα φρονῆσαι
τοῦτο.

XXXVI. Ἀλλ᾽ ἴσως μὲν ἐπιστήσαντες ἑαυτοὺς πρὸς τὰ λεχθέντα
νῦν, ὦ Ἀγλαοφῶν, λέξετε, Καὶ πῶς, εἰ ἀθάνατον ἦν ἐκ γενέσεως καθ᾽
ὑμᾶς τὸ ζῷον, γεγένηται θνητόν, ὁπότε τὸ ἀθάνατον ἀμεταστρόφως
τοῦτο ὅ ἐστιν εἶναι χρή, μὴ μεταπῖπτον ἢ ἐξιστανόμενον εἰς τὴν
αἰσχίονα καὶ θνητὴν φύσιν; | ἀμήχανον γάρ, ἐπεὶ οὐκέτι ἔσται 543
ἀθάνατον. Ἐπειδή, λέξω, γενόμενον αὐτεξούσιον πρὸς τὴν αἵρεσιν 2

4 vgl. De res. I, 9, 5. II, 21, 2. Symp. S. 23, 5. 11 — 9 Gen. 1, 26

1 ἦν] ἐποιήθη las schwerl. S, »war es gemacht« se tvorisja: »macht er sie« ja tvorit' S **2** ἀμφὶ τοὺς] »an beide« (πρὸς ἀμφοτέρους?) S **2f** ἔμπρ. τ. ἀγάλματος < S **3** φυλάσσειν U | καὶ τοίνυν εἰ: »wenn aber nun« S **4** χειροτμήτων V | ὁ θεὸς U: πόσῳ μᾶλλον θεὸς S **5** ἐξ οὐκ ὄντων τὰ ὄντα S, wohl nach Röm. 4, 17 | τὸ ἄγαλμα — ἄνθρωπον Z. 6] »den nach seinem Bild geschaffenen Menschen« S | εἶναι — ἀνάγκης Z. 7 < S **7** ἐμηχ.] »ist mächtig zu machen« S | οὕτως ἀτιμ. λυόμενον] αὐτὸν S | ἀτιμώτατα U **8** παρ.] »zu übergeben« predati: »übergeben werde« sja predati S | καὶ φθορᾷ < S | ὃ] ὃν S | διαφερόντως] »vielmehr« S **9** μορφωπ. U **10** ὃ καὶ ὁ] οὗ U | ὃ] ὃν S **11** ἔ στιν V 357 | ἀπήει γὰρ etc.] »denn der Unvernünftigkeit ist dieser Gedanke voll« S | ἀπείη vermutet Jh | φρονῆσαι U 119 **13** μὲν Jh] μὴ V U: < S | ἐπιστήσαντες — νῦν Z. 14 < S **14** νῦν < U | λέξετε rečete: λέγειν rešti S **14f** καθ᾽ ὑμᾶς] καὶ θαυμάσιον S **15** γεγ. θν.] »ward es sterblich« smrtno by̆ (s über y): »denn es ist unsterblich« besmrtno bo S | ἀμεταστρόφως — ἀθάνατον Z. 18] »nicht sterblich (»unsterblich« S 76^{v}) wird; denn es ist nicht mehr möglich dem Unsterblichen zum Tod überzugehen«; vor »denn« + »Wider die, welche sagen: Wenn der Mensch unsterblich war, — wie ward er dem Tode unterworfen? und vom freien Willen« S **16** ἐξιστανόμενον V Holl: ἐξανιστάμενον U **17** οὐκέτ᾽ ἔσται Md u. Bo: οὐκ ἔστιν V U: nach οὐκ ἔστι etwa ⟨τῷ⟩ ἀθανάτῳ ⟨δυνατὸν ἥκειν εἰς θάνατον⟩ nach S Holl **18** Ἐπειδή, λέξω < S: davor etwa ⟨Δυνατὸν δέ, φημί⟩ Holl | γεν. οὖν S

τοῦ καλοῦ, καὶ τοῦτον τὸν θεσμὸν εἰληφός, ὁ μισόκαλος ἐπιστὰς ἐβάσκανε φθονῶν. »ὁ« γὰρ »θεὸς ἔκτισε τὸν ἄνθρωπον ἐπὶ ἀφθαρσίᾳ καὶ εἰκόνα τῆς ἰδίας ἀϊδιότητος ἐποίησεν αὐτόν«. καὶ »ὁ θεὸς θάνατον οὐκ ἐποίησεν, οὐδὲ τέρπεται ἐπ᾽ ἀπωλείᾳ ζώντων«· »φθόνῳ δὲ διαβόλου θάνατος εἰσῆλθεν εἰς τὸν κόσμον«, καθάπερ καὶ ἡ σοφία διὰ
Σολομῶνος μαρτυρεῖ. πόθεν οὖν ὁ θάνατος πάλιν δὴ λέγεσθαι 3
ἀνάγκη, εἰ μὴ θάνατον ἐποίησεν ὁ θεός. εἰ ἀπὸ τοῦ φθόνου, καὶ πῶς ὁ φθόνος τῆς βουλήσεως μᾶλλον ἴσχυσε τοῦ θεοῦ; ἀλλὰ τοῦτο δύσφημον λέξομεν. Πόθεν οὖν ὁ φθόνος; ὁ ἀντιλέγων ἐρεῖ. εἰ γὰρ ἀπὸ τοῦ διαβόλου, καὶ διὰ τί διάβολος ἐγένετο, εἰ ἐγένετο, καὶ ὁ ποιήσας αὐτόν ἐστιν αἴτιος τοῦ εἶναι κακόν; ἀλλὰ ἀναίτιος παντάπασι
κακῶν πᾶσιν ὁ θεός. ἀγένητος ἄρα ὁ διάβολος, καὶ εἰ ἀγένητος, καὶ 4
ἀπαθὴς καὶ ἀνώλεθρος καὶ ἀνενδεής. τῷ γὰρ ἀγενήτῳ ἐξ ἀνάγκης ἁπάσης ταῦτα ὑπάρχειν δεῖ. ὁ δὲ διάβολος καταργεῖται καὶ κολάζεται· τὸ δὲ κολαζόμενον ἀλλοιοῦται καὶ πάσχει, ἀπαθὲς δὲ τὸ ἀγένητον. οὐκ
ἄρα ἀγένητος, ἀλλὰ γενητὸς ὁ διάβολος. εἰ δὲ γενητὸς καὶ πᾶν τὸ 5
γεγενημένον ἀπό τινος ἀρχῆς ἐγένετο καὶ ἔστιν αὐτοῦ δημιουργός,

1 vgl. De autex. 17, 5. 18, 8. 19, 9 S. 190, 11. 194, 4. 196, 9. De res. 37, 3 S. 278, 11 — **2** Weish. Sal. 2, 23. 1, 13. 2, 24 — **7** vgl. De autex. 17, 5. 18, 8. 19, 3 S. 190, 11ff. 194, 4f. 196, 9 — **8** vgl. De autex. 11, 8 S. 175, 4f — **10** vgl. De autex. 19, 8 S. 198, 11f

1 Basil. PGr 31, 348 A. Chrysost. PGr 49, 260 etc.; vgl. zu S. 190, 11 — **2—6** Prokop. PGr 87, 1, 164 A — **2—S. 280, 3** Oktateuchcatene, vgl. Lietzmann, Caten. gr. catal. S. 2ff

1 *εἰληφὼς* V U | *ὁ δὲ* S | *ἐπ. αὐτῷ* S **2** *φθονῶν* S Holl: *φθόνος* U: < V; *φθόρος* Md, aber vgl. Z. 4. 7 | *ὁ γὰρ — πληγαί* S. 280, 3 die Catene, s. Einl. | *ὁ γὰρ — μαρτυρεῖ* Z. 6 Prok | *ἐπὶ ἀθανασίᾳ καὶ ἀφθαρσίᾳ* S **3** *εἰκόνι* Catene | *ἐπ.* < S | *καὶ γὰρ* U **4** *ἐπὶ* V | *ζώντων*] *ἀνθρώπων* S **4f** *διαβόλῳ* las schwerl. S **5** *καθ.*: *ὡς* Prok | *καὶ* < Prok Catene | *διὰ* < Prok **6** *σολομῶντος* V Catene | *μαρτυρεῖ*: *δηλοῖ* Prok | *πόθεν οὖν*] *Καὶ πόθεν* U | *ὁ* < Catene | *δὴ*: *γὰρ* S, aber wohl bo »denn« aus ubo = *δὴ*: *δια* Catene **7** *εἰ*] *ἢ* Catene:? < S **8** *μᾶλλον τῆς βουλ.* Catene | *ἰσχύει* S **9** *λέξωμεν* U Catene: *οὖν* + S | *οὖν* < U | *ἐρεῖ*] *φησίν* od. *ἔφη* S | *εἰ γὰρ* < S | *εἰ — αὐτόν* Z. 11 < V **10** *εἰ ἐγέν. καὶ*: *εἰ γὰρ* S **11** *αὐτόν* < S | *αἰτ. ἐ.* Catene | *τοῦ* (?) *εἶναι αὐτὸν κακόν* S | *πανταπ.*] *πάντη* U Catene **12** *πᾶσιν*] *ἐστιν* U: < S Catene | *ἆρα* V: etwa *λοιπὸν* + S | *καὶ*[1] S 77 **13** *καὶ ἀνώλεθρος* < S **13f** *ἁπάσης*] *ἅπαντα* S Holl **14** *δεῖ*] *χρῆ* U | *καταρᾶται* S **15** *ἄρα ἀλλ.* U | *καὶ ἀλλ.* Catene | *ἀλλ. κ. πάσχει*] »geht zugrunde« (*ἀπόλλυται*?) S | *τὸ ἀγέννητον* U: »schuf ihn das Ursächliche« (*αὐτὸν ἐποίησε τὸ αἴτιον*) S **16** *ἀλλὰ γενητὸς* < S | *εἰ δὲ — πᾶν* < S | *τὸ δὲ* S **17** *γενόμενον* Catene | *καὶ ἔστιν αὐτοῦ δημιουργός* < S

ἔστιν ἄρα τις δημιουργὸς τοῦ διαβόλου. καὶ πότερον κἀκεῖνος ἀγένη-
τός ἐστιν ἢ γενητός; ἀλλὰ τὸ ἀγένητον ἓν εἶναι μόνον νοεῖσθαι χρὴ
τὸν θεόν· οὐδὲ γὰρ εἶναι τὸ σύνολον ὅλως ἐκ παντὸς τὸ παράπαν
ἕτερος δημιουργὸς δύναται πλὴν αὐτοῦ (»ἐγώ« φησὶ »πρῶτος, καὶ
ἐγὼ μετὰ ταῦτα, καὶ πλὴν ἐμοῦ ἄλλος οὐκ ἔστιν θεός«), οὐδὲ μετα-
σκευάζεσθαί τι ἢ κτίζεσθαι παρὰ τὴν αὐτοῦ δύναται βουλήν. καὶ γὰρ
»ὁ υἱὸς οὐδὲν ἀφ' ἑαυτοῦ δύνασθαι ποιεῖν« ὁμολογήσει, »ἐὰν μή τι
βλέπῃ τὸν πατέρα ποιοῦντα· ἃ γὰρ ἂν« φησίν »ὁ πατὴρ ποιῇ, ταῦτα
καὶ ὁ υἱὸς ὁμοίως ποιεῖ«. οὐδὲ μήν τι πολέμιον ἢ ἀντίξουν αὐτῷ ἢ 6
ἀντίθεόν ἐστιν· ἐπεὶ κἂν εἰ ἀντέπρασσέ τι τῷ θεῷ, ἐπαύσατο ἂν
τοῦ εἶναι, λυθείσης αὐτοῦ τῇ τοῦ θεοῦ δυνάμει καὶ ἰσχύϊ τῆς συστά-
σεως. τῷ γὰρ ποιήσαντι λῦσαι μόνῳ καὶ τὰ ἀθάνατα δυνατόν. |

XXXVII. *Τί οὖν ὁ διάβολος; λέξετε. πνεῦμα περὶ τὴν ὕλην ἔχον,* 544

3 vgl. S. 281, 2f — **4** Jes. 44, 6 — **7** Joh. 5, 19 — **9** Athenagoras, Suppl. pro christ. 24 S. 31, 24. 26ff Schwartz — **12** Plat. Tim. 32 C — **13** vgl. Athenag. Suppl. c. 24 S. 32 Schwartz. De autex. 19, 4 S. 196, 11ff

13 Phot. Bibl. 234 S. 293 b, 5—21; vgl. Greg. Nyss. Or. cat. 6 S. 55 A B (30 Oehler)

1 *ἔστιν ἄρα τ. δημ.*] *καὶ* U 119^v^ | *πότερον*: ubo . . ašte S | *κἀ|κεῖνος* V 357^v^ | *κἀκεῖνος* i on: i in S **1f** *ἀγέν.*] *ἀγέννητος ἢ ἀγένητος* S **2** *ἓν* < U | *εἶναι*] *ἐστι* Catene | *νοεῖσθαι χρὴ*] *νοεῖται* S **3** *οὐδὲ*] *οὐ* las schwerl. S | *τὸ σύνολον — παράπαν* < S | *παντὸς εἰς τὸ* U | *τὸ* < Catene **4** *ἕτερον δημιουργὸν* Catene | *δύναται* < U Catene | *γάρ φησι* Catene S: < U **5** *ἐγὼ* < S | *ἄ. θ. ο. ἔ.* V: *οὐκ ἔ. ἄ. θ.* Catene | *οὐδὲ — δυνατόν* Z. 12 < Catene **5f** *μετασκευάζεσθαί* < S: *δεῖ* + U **6** *ἢ* < S | *παρὰ τὴν . . αὐτοῦ βουλήν*: »ohne ihn« S **7** *δύν. ποιεῖν*: »schafft« S und + »ohne den Willen des Vaters« | *ὁμολογεῖ* U S Holl | *τι* < U **8** *ποιεῖ* V (U corrig. in *ῇ*) **9** *ὁμοίως* < U | *οὐδὲ — δυνατόν* Z. 12 < S | *οὐδὲ — ἐστιν* Z. 10: *οὐχ ὅτι ἀντιδοξοῦν τί ἐστι τῷ θεῷ* Athenag. | *πολέμιόν τι* V Dd | *ἀντιξοῦν* V Dd: *ἀντιδοξοῦν* U u. Athenag. **10** *ἐπεὶ — συστάσεως* Z. 11f auch Athenag. | *ἀντέπρασεν* V; *ἀνθειστήκει* Athenag. | *ἂν* < Athenag. **11** *λυθήσεις* U **12** *μόνον* V **13** vor *Τί οὖν* + »Was der Teufel ist, und wofür zu sorgen er beauftragt ward« mit roter Schrift S | *Τί οὖν — ἀνθρώπων* S. 278, 14 (außer *κ. ὥσπερ* S. 278, 7 — *ἄγγελοι* Z. 8) bei Ph (*ὁ διάβολός ἐστιν πνεῦμα* etc.): Catene *Καὶ μετ' ὀλίγα* und fährt fort | *λέξετε* V Dd wie 36, 1. 38, 2: *λέξεται* U Catene: < S | *πνεῦμα — πρόνοιαν* S. 278, 6 fast wörtlich aus Athenag., das Weitere mit kleinen, hier nicht angemerkten, Änderungen | *πνεῦμα* dch vielleicht ursprünglich auch S, jetzt »damit« da | *ἔχον* < Ph Catene: *ἔχῃ* S

καθάπερ ἐλέχθη καὶ Ἀθηναγόρᾳ, γενόμενον ὑπὸ τοῦ θεοῦ, ὥσπερ δὴ
καὶ οἱ λοιποὶ γεγόνασιν ὑπ' αὐτοῦ ἄγγελοι, καὶ τὴν ἐπὶ τῇ ὕλῃ καὶ
τοῖς τῆς ὕλης εἴδεσι πεπιστευμένον διοίκησιν. τοῦτο γὰρ ἦν ἡ τῶν 2
ἀγγέλων σύστασις, τῷ θεῷ ἐπὶ προνοίᾳ γεγονέναι τοῖς ὑπ' αὐτοῦ
διακεκοσμημένοις, ἵνα τὴν μὲν παντελικὴν καὶ γενικὴν ὁ θεὸς ἔχων
τῶν ὅλων πρόνοιαν ᾖ, τὸ κῦρος καὶ τὸ κράτος ἁπάντων αὐτὸς ἀνηρ-
τημένος καὶ ὥσπερ σκάφος τῷ τῆς σοφίας οἴακι διευθύνων ἀκλινῶς
τὸ πᾶν, τὴν δὲ διὰ μέρους οἱ ἐπὶ τούτῳ ταχθέντες ἄγγελοι. ἀλλ' 3
οἱ μὲν λοιποὶ ἐφ' οἷς αὐτοὺς ἐποίησε καὶ διέταξεν ὁ θεὸς ἔμειναν,
ὁ δὲ ἐνύβρισε καὶ πονηρὸς περὶ τὴν τῶν πεπιστευμένων ἐγένετο διοί-
κησιν, φθόνον ἐγκισσήσας καθ' ἡμῶν, ὥσπερ καὶ οἱ μετὰ ταῦτα σαρ-
κῶν ἐρασθέντες καὶ ταῖς τῶν ἀνθρώπων εἰς φιληδονίαν ἐνομιλήσαντες
θυγατράσιν. αὐθαίρετον γὰρ καὶ αὐτοῖς ἔχειν πρὸς ἑκάτερα διετάξατο 4
βούλησιν ὁ θεός, οἷα καὶ ἐπὶ τῶν ἀνθρώπων, ἵν' ἢ πειθόμενοι τῷ
λόγῳ συνῶσιν αὐτῷ καὶ ἀπολαύωσι μακαριότητος, ἢ μὴ πειθόμενοι

3 Plato Tim. 41f. 69 C. Symp. 202 Ef — **7** vgl. De res. II, 10, 5 — **11** vgl. De autex. 17, 5. 18, 8. 19, 3 — **12** Gen. 6, 2

1 *γενόμ.—θεοῦ* vor *καθάπερ—Ἀθην.* Ph | *καὶ Ἀθην. γεν.* < Catene | *Ἀθην.* S 77^{v} | *μὲν* vor *γενόμ.* + Athenag. **1f** *ὥσπ. δὴ κ.*: *καθὸ* Athenag. **1** *δὴ*: *δὲ* U; < S **2** *ὑπ' αὐτοῦ γεγόν.* Athenag.: < S | *ὑπ'* U Ph Catene: *ἀπ'* V Dd | *τὴν* u. *διοίκησιν* Z. 3 < S **3** *πεπιστευμένοι* U | *τούτων* Ph^{b} | *ἦν* < Athenag. Ph, viell. auch S doch wohl ursprünglich *γὰρ ἦν* bo⟨by⟩) **4** *γέγονε* Athenag. **4f** *τ. ὑπ' αὐ. διακε(κ.*] »seinen Geschöpfen« S **5** *ἵν' η* Athenag. HS | *καὶ γενικὴν* Ph Catene Athenag.: *καὶ ἀγενητικὴν* V, *καὶ γενετικὴν* U: < S | *ἔχων ὁ θεός* Catene | *ἔχων* < Athenag. **6** *τῶν ὅλων*] »des Geschaffenen« S | *ᾖ* Ph Catene S: *ἢ* V U | *πάντων* Catene | *αὐτὸς* < Catene S **6f** *ἀνηρτημένος*: »haltend« S **7** *καὶ ὥσπερ—ἄγγελοι* Z. 8 < Ph | *καὶ* w. e. sch. < S | *σκάφος τι* (od. *τις*) S | *τῷ τ. σοφ. οἴακι*] »durch seine Weisheit« S | *διευθύνον*? Catene | *ἀκλινῶς* < S **8** *ἐπὶ μέρει* Athenag. | *οἱ* < Catene | *ἐπὶ τούτων* V, *ἐπὶ τοῦτο* Catene?: *ἐπ' αὐτοῖς* Athenag. **8f** *ἀλλ' οἱ μ. λ.*] *οἱ μὲν γὰρ ἄλλοι* Athenag. **9** *ἐφ' ὧν* Ph | *ὁ θ. καὶ διετ. αὐτοὺς* Catene | *διέταξεν* V S Athenag.: *διετάξατο* U Ph Catene | *θεὸς*] *κύριος* S **10** *ὁ δὲ*] *αὐτὸς δὲ* Ph | *τὴν* < U | *τῶν αὐτῷ πεπιστ.* S **11** *ὥσπερ—θυγατράσιν* Z. 13 < S u. Catene, w. + *καὶ μετ' ὀλίγα* **12** *φιλοκοιτίαν ὁμιλήσαντες* U, *φιλοτησίαν ὁμιλ.* Ph **13** *ἔχειν* < S **14** *βούλησιν* V 358^{r} | *οἷα*] *ὅσα* Catene: *ὡς*? S | *ἐπὶ τ. ἀνθρώπων*: »den Menschen« S | *ἀνθρώπων* < Ph^{a}: es endet Ph | *ἵνα* Catene | *ἢ* U: *οἱ* V **15** *συνοῦσιν* V | *ἀπολαύσωσι* V Catene: *ἀπολάβωσι* U Ph

κρίνωνται. ἦν δὲ καὶ ὁ διάβολος ἀστὴρ ἑωσφόρος. »πῶς ἐξέπεσεν 5
ἐκ τοῦ οὐρανοῦ ὁ ἑωσφόρος, ὁ πρωῒ ἀνατέλλων;« ἦν μετὰ τῶν ἀγ-
γέλων ἀνατέλλων τοῦ φωτός, ἦν ἄστρον πρωϊνόν, ἀλλ' ἐξέπεσε καὶ
»εἰς τὴν γῆν συνετρίβη«, ἐπιτροπεύσας τῷ ἀνθρώπῳ τἀναντία. τὸ
γὰρ θεῖον νεμεσᾷ ⟨ἀεὶ⟩ »τοῖς ὑπερηφάνοις« καὶ τὰ αὐθάδη φρονήματα
κολούει. ἐπέρχεται δέ μοι καὶ ἔμμετρόν ⟨τι⟩ εἰπεῖν, 6

ὦ πᾶσιν ἀρχὴ καὶ πέρας κακῶν ὄφις,
σύ τ' ὦ βαρὺν τίκτουσα θησαυρὸν κακῶν
πλάνη, τυφλοῦ ποδηγὲ ἀγνοίας βίου,
χαίρουσα θρήνοις καὶ στενάγμασι βροτῶν,
ὑμεῖς ἀθέσμους εἰς ὕβρεις ὁμοσπόρων
τὰς μισαδέλφους ὁπλίσαντες ὠλένας
Κάϊν μολῦναι φοινίῳ πρῶτον λύθρῳ
ἐπείσατον γῆν, καὶ τὸν ἐξ ἀκηράτων
πεσεῖν αἰώνων πρωτόπλαστον εἰς χθόνα
ὑμεῖς ἐτεκτήνασθε. |

1 Jes. 14, 12 — **4** vgl. De autex. 17, 5. 18, 8. 19, 4 — **5** vgl. I Petr. 5, 5 — **10** vgl. Symp. 11 S. 132, 6 — **12** vgl. Symp. 5, 5. 11 S. 59, 15ff. 134, 6f. De res. I, 32, 4 S. 268, 13f — **13** Symp. 11 S. 135, 19

1 *κρίνονται* U | vor *ἦν* + »Wie der Teufel der Morgenstern war« mit roter Schrift S | *πῶς* (*ὅς* Catene) — *ἑωσφόρος* Z. 2 < V **2** *ἦν — ἀνατέλλων* Z. 3 < U **3** *ἀνατέλλων* < Catene | *τοῦ φωτὸς ἦν* interpungiert S | *προϊνὸν* V U: < S **4** *τὰ ἐναντία* U **4f** *τὸ γὰρ — ἐτεκτήνασθε* Z. 16 < Catene **4** *τὸ* S 78 **5** *νεμέσαν* U | *ἀεὶ* + S | *καὶ τὰ — κολούει* Z. 6 < S **6** *κολούει* Pet: *κωλύει* V U | *μοι* < U | *ἔμμετρον* w. e. sch. S (»metrisch«) wie Pl Symp. 197 C: *ἐν μέτρως* V, *ἐμμέτρως* U | *τι* Bo, vgl. Pl a. a. O u. S | *εἰπεῖν*] *τίκτειν* aus *τι εἰπεῖν* S **7** *ὦ*] *ὡς* U | *πάντων* las schwerl. S | *ὄφις ὄφις* V, *ὁ ὄφις* U: *φησι* S **8** *σύ τ' ὦ* Md: *σὺ* od. *σὺ τὸν* S: *οὐ τῷ* V, *οὕτω* U: *ἥ τ' ᾧ* Scaliger | *θησαυρὸν*] »Besitztum« iměnie S: iměti se S **9** *ποδηγὸς* Scaliger | *ἀγνοίας* viell. verderbt: *κ' ἀνόου* w. e. sch. S (viell. aber i »und« nachträglich eingeschaltet) **10** *βροτῶν*: »der Menschen« S **11** *ὑμεῖς* < S **12** *ὠλένας* < S **13** *Κάϊν γὰρ* S | *μολῦναι*] »befleckte« S | *φοιν. . . λύθρῳ*] »mit Blut« S **14** *ἔπισα τὸν* V, *ἐπείσατο* U: < S | *γῆν*] »Grube« S | *τὸν* Pet: *τῶν* VU **15** *εἰς χθόνα*: *εἰς αἰῶνα* (*ἀιώνων* <) S **16** *ἐτεκτ.* Scaliger Pet: *ἐτεκτήνασθαι* (ε über αι) V, *ἐτεκτήνασθαι* U

XXXVIII. *Καὶ ὁ μὲν διάβολος οὕτως· ὁ δὲ θάνατος πρὸς ἐπι-* 545
στροφὴν εὑρέθη, καθάπερ καὶ τοῖς ἀρτιμαθέσι γραμμάτων παιδίοις
πρὸς ἐπανόρθωσιν αἱ πληγαί. οὐδὲν γὰρ ἄλλο ὁ θάνατος ἢ διάκρισις
καὶ διαχωρισμὸς ψυχῆς ἀπὸ σώματος. Τί οὖν; παραίτιος ὁ θεὸς 2
θανάτου; λέξετε. πάλιν γὰρ ὁ αὐτὸς ἡμῖν ἥκει λόγος. μὴ γένοιτο,
ἐπεὶ μηδὲ οἱ διδάσκαλοι προκαθηγουμένως τοῦ ἀλγύνεσθαι ταῖς πλη-
γαῖς τοὺς παῖδας αἴτιοι. καλὸν οὖν ὁ θάνατος, εἰ καθάπερ παισὶ
πρὸς ἐπιστροφὴν δίκην πληγῶν εὑρέθη, οὐχ ὁ τῆς ἁμαρτίας, ὦ σο-
φώτατοι, ἀλλ᾽ ὁ τῆς διαζεύξεως τῆς σαρκὸς καὶ τοῦ χωρισμοῦ. αὐτεξ- 3
ούσιος γὰρ ὢν καὶ αὐτοκράτωρ ὁ ἄνθρωπος, καὶ αὐτοδέσποτον βού-
λησιν καὶ αὐτοπροαίρετον πρὸς τὴν αἵρεσιν, ὡς ἔφην, τοῦ καλοῦ
λαβών, ἀκούσας τε »ἀπὸ παντὸς ξύλου τοῦ ἐν τῷ παραδείσῳ φάγεσθε,
ἀπὸ δὲ τοῦ ξύλου τοῦ γινώσκειν καλὸν καὶ πονηρὸν οὐ φάγεσθε ἀπ᾽
αὐτοῦ· ᾗ δ᾽ ἂν ἡμέρᾳ φάγητε ἀπ᾽ αὐτοῦ, θανάτῳ ἀποθανεῖσθε«, ἐν-
δοὺς ἀπ᾽ αὐτοῦ εἰς τὸ φαγεῖν τῷ διαβόλῳ δεδελεασμένῃ σοφίᾳ ποι-
κίλως πρὸς παρακοὴν πείθοντι, ἠθέτησε τὴν ἐντολὴν τοῦ θεοῦ· καὶ

3 Plato Phaed. 67 D — **5** vgl. De res. I, 36, 1—3 — **7** Theoph. Ad Autol. II, 26 — **11** De res. I, 36, 2 S. 275, 18f; vgl. De autex. 16f S. 186ff — **12** Gen. 2, 16. 17

1—S. 281, 7 S. Parall. 417f S. 165f Holl

1 *Καὶ* < S | *ὁ δὲ θάνατος—χωρισμοῦ* Z. 9 C in K 174ᵛ. Lemma *τοῦ ἁγίου Μεθοδίου ἐκ τοῦ περὶ ἀναστάσεως* **2** *ηὑρέθη* U | *καὶ* < Catene **3** *πρ. ἐπανόρθ.* < S | *πληγαί*] hier endet die Catene | *ὁ* < C **4** *καὶ χωρισμὸς* V: < S | *τοῦ σώματος* C, aber vgl. auch Pl *οὐκοῦν τοῦτό γε θάνατος ὀνομάζεται, λύσις κ. χωρισμὸς ψυχῆς ἀπὸ σώματος* **5** *λέξεται* C Jh | *πάλιν—λόγος* < C | *ὁ* < V **6** *προκαθηγ.*] »durch das Vorgesetztsein« S **7** *καλὸν* U 120ᵛ | *οὖν* < C | *εἰ*] *ὅς* w. e. sch. S | *παισὶ*] *φησὶν* C **8** *δίκην πληγῶν* < S | *ηὑρέθη* U, *εὑρεθεῖ* C | *ἁμαρτίας*] *φημί* od. *λέγω* + S **8f** *σοφώτατοι* S 78ᵛ **9** *τ. χωρισμοῦ*] *τῆς ψυχῆς* S: C endet, aber fügt an *καὶ τὰ ἑξῆς εἰς τὸν περὶ αὐτεξουσίου*, weil sich das Fragm. Cᵏ 50ᵛ unmittelbar an das Z. 1ff anschließt **9f** *αὐτεξούσιος—δικαιοσύνης* S. 281, 7 C in K Bl. 50ᵛ, von *οὐκ ἐποίησεν κακὸν* S. 281, 1f an auch in C u. R: Lemma in Cᵏ *τοῦ ἁγίου Μεθοδίου ἐκ τοῦ περὶ ἀναστάσεως* **10** *γὰρ* < C **11** *καὶ αὐτοπροαίρετον* < S | *ὡς ἔφην* < S **12** *τε* < C S | *παντὸς—ἀπὸ δὲ* Z. 13 < C | *τοῦ ἐν τ. παρ.* < S | *τῷ* V 358ᵛ | *φάγ.*] *βορὰν φάγῃ* S **13** *δὲ* < C **14** *ἢ* U | *δ᾽*] *γὰρ* S **14f** *ἐνδοὺς—φαγεῖν* Z. 15 < S **15** *ἀπ᾽ αὐτοῦ* nach *φαγεῖν* C **15f** *τοῦ διαβόλου . . πείθοντος* wie Jh viell. S **15** *δὲ δελεασαμένη ἡ* U, *δελεασμένη* C: *δεδελ. σοφίᾳ* < S **15f** *ποικίλω* C **16** *πείσοντι* U

ἐγένετο τοῦτο αὐτῷ εἰς σκάνδαλον καὶ παγίδα καὶ σκῶλον. οὐ γὰρ 4
ἐποίησεν ὁ θεὸς κακόν, οὐδέ ἐστιν τὸ σύνολον ὅλως ἐκ παντὸς εἰς
τὸ παράπαν αἴτιος κακοῦ· ἀλλὰ πᾶν ὅπερ ἂν αὐτεξούσιον οὕτως ὑπ᾽
αὐτοῦ γεγονὸς ᾖ πρὸς τὸ φυλάξασθαι καὶ τηρῆσαι νόμον, ὃν αὐτὸς
δικαίως διεστείλατο, μὴ τηρῆσαν λέγεται κακόν. βαρυτάτη δὲ βλάβη
τὸ παρακοῦσαι θεοῦ, τοὺς ὅρους τῆς κατὰ τὸ αὐτεξούσιον ὑπερβάντα
δικαιοσύνης. ὅθεν ἐπειδὴ κατερρυπώθη καὶ κατεμιάνθη τῆς ἀποφά- 5
σεως ἀποστατήσας ὁ ἄνθρωπος τοῦ θεοῦ καὶ κηλῖδας ἐναπεμάξατο
κακίας πολλῆς, ἃς ὁ ἄρχων τοῦ σκότους ἀπεκύησε καὶ πατὴρ τῆς
πλάνης, »πόνον« κατὰ τὴν γραφὴν συλλαβών, ἵνα τὸν ἄνθρωπον
φαντάζειν ἀεὶ πρὸς ἀδικίαν ἔχῃ καὶ κινεῖν, ὁ θεὸς ὁ παντοκράτωρ,
ἀθάνατον κακὸν ἐξ ἐπιβουλῆς τοῦ διαβόλου ἰδὼν αὐτὸν γεγενη-
μένον, καθάπερ καὶ ὁ διάβολος πλάνος ἦν, τοὺς δερματίνους χιτῶνας
διὰ τοῦτο κατεσκεύασεν, οἱονεὶ νεκρότητι ⟨τινὶ⟩ περιβαλὼν αὐτόν,

2 vgl. S. 277, 3 — **5** vgl. De autex. 17, 2. 18, 11 S. 189, 15. 195, 6f — **9** vgl. Joh. 12, 31. Ephes. 6, 12 (Kol. 1, 13) — **10** Psal. 7, 15 — **13** vgl. De res. I, 39, 5. 7. 40, 6 — Iren. Adv. haer. III, 23, 6. Tert. De resurr. 7

8 Prokop. PGr 87, 1, 164 C — **14** Greg. Naz. Orat. 38, 12. Greg. Nyss. De an. et res. III, 253 B (156 Oehl. PGr 46, 148 C). De virg. 12 III, 151 (88 Oehl. PGr 46, 376)

1 *τοῦτο* < C | *εἰς παγ. κ. σκάνδ.* S | *εἰς παγ. κ. εἰς σκῶλον* U | *οὐ γὰρ*] es beginnt C in C Bl. 234ᵛ Z. 8 (Lemma *τοῦ αὐτοῦ ἐκ τοῦ περὶ ἀναστάσεως λόγου*) und R 222 (Lemma *τοῦ αὐτοῦ*) | *οὐ γὰρ*] *οὐκ* Cc Cr **2** *κακὸν ὁ θεὸς* C | *ἐκ — παράπαν* Z. 3 < S | *εἰς* < U C **3** *αὐτεξουσίως* las schwerl. S | *οὕτως* < S **4** *γέγονεν* S | *ῇ* C, *εἰ* Cr: *ᾖ* V U S Ck | *ὃν*] etwa *τοῦτο δὲ* od. *αὐτὸ δὲ* (viell. las aber S *δ*) tože S **5** *τηρῆσαι* Ck: *τηρηθὲν δὲ* S **6** *ὑπερβάντος* S **7** *δικαιοσύνης*] es endet C | *κατερυπώθη καὶ* U: < S **8** *τοῦ θεοῦ* nach *ἀποφάσεως* in S | *ἀποστατ. — συλλαβών* Z. 10 Prok | *ἀποστ.*: *παραβὰς* Prok **9** *πολλῆς*] »unreiner« (*βεβήλου*?) S | *τοῦ σκότους* S: *οὗτος* V U **10** *ἄνθρωπον* S 79 **11** *πρ. ἀδ. ἀεὶ φαντ.* U | *ἔχει* U **12** *κακὸν — ἀποθάνῃ* S. 282, 2] *ἐν ἐλαττώσει κεκακωμένον ἐξ ἐπιβουλῆς τοῦ διαβόλου ἰδὼν αὐτὸν γεγενημένον, οὐκ εἴασε μεταλαβεῖν τοῦ ξύλου τῆς ζωῆς, ἀλλὰ ἐνέδυσεν αὐτόν τε καὶ τὴν σύζυγον εὔαν χιτῶνας δερματίνους καὶ ἀπέλυσε τοῦ παραδείσου, νέκρωσιν αὐτοῖς ὁρίσας λέγων »γῆ εἶ καὶ εἰς γῆν ἀπελεύσει«, ὅπως καθαρίσας τῆς ἐλαττώσεως ἐν τῇ ἀναστάσει ὡς ἄριστος κεραμεὺς πάλιν ἀπὸ τοῦ ἰδίου φυράματος ἄνευ ἐλαττώσεως ἀναστήσει* V; von *νέκρ.* an auch Catene (nur *ὁρ. αὐτ.* u. *ἀπελελεύσῃ . . ἀναστήσῃ*) | *τοῦ διαβόλου* aus V: *τῆς ἀδίκου* od. *ἀδικίας* las S | *αὐτὸν* < S **13** *καθάπερ* U 121 | *ὁ διάβ. πλάνος*] *αὐτὸς ἐκεῖνος ὁ πλανῶν αὐτὸν ὁ διάβ.* S **14** *νεκρότητα* U, aber vgl. Jh Symb. in Epiph. S. 15 : *τινὶ* + S

ὅπως διὰ τῆς λύσεως τοῦ σώματος πᾶν τὸ ἐν αὐτῷ γεννηθὲν κακὸν
ἀποθάνῃ. |
XXXIX. *Προηπόρηται δὲ ἤδη καὶ ἀπεδείχθη τοὺς δερματίνους* 546
χιτῶνας μὴ εἶναι τὰ σώματα. ὅμως δὲ καὶ πάλιν (οὐ γὰρ ἅπαξ ῥη-
τέον) φράζωμεν. αὐτὸς πρὸ τῆς κατασκευῆς αὐτῶν ὁ πρωτόπλαστος
ὁμολογεῖ καὶ ὀστᾶ ἔχειν καὶ σάρκας, ὁπότε δὴ τὴν γυναῖκα προσεν-
εχθεῖσαν αὐτῷ θεασάμενος »τοῦτο νῦν ὀστοῦν« ἐφώνησεν »ἐκ τῶν
ὀστῶν μου καὶ σὰρξ ἐκ τῆς σαρκός μου· αὕτη κληθήσεται γυνή, ὅτι
ἐκ τοῦ ἀνδρὸς αὐτῆς ἐλήφθη. ἕνεκεν τούτου καταλείψει ἄνθρωπος
τὸν πατέρα αὐτοῦ καὶ τὴν μητέρα, καὶ προσκολληθήσεται τῇ γυναικὶ
αὐτοῦ, καὶ ἔσονται οἱ δύο εἰς σάρκα μίαν«. οὐ γὰρ δὴ ἀνέξομαι φλην- 2
αφώντων τινῶν καὶ βιαζομένων ἀπηρυθριασμένως τὴν γραφήν, ἵνα
αὐτοῖς δὴ σαρκὸς μὴ εἶναι προχωρήσῃ ἡ ἀνάστασις, ὀστᾶ νοητὰ
καὶ σάρκας ὑποτιθεμένων, καὶ ἄλλοτε ἄλλως ἄνω καὶ κάτω
μεταβαλλομένων ἀλληγορίαις, καὶ ταῦτα οὕτως ὡς γέγραπται παρα-
λαμβάνεσθαι κρατύνοντος τοῦ Χριστοῦ τὴν γραφήν, ἔνθα πυνθανο-
μένοις τοῖς Φαρισαίοις περὶ χωρισμοῦ γυναικὸς ἀποκρίνεται· »οὐκ
ἀνέγνωτε ὅτι ἀπ᾽ ἀρχῆς ὁ κτίσας ἄρσεν καὶ θῆλυ ἐποίησε; καὶ εἶπεν,
ἕνεκεν τούτου καταλείψει ἄνθρωπος τὸν πατέρα καὶ τὴν μητέρα«

7 Gen. 2, 23 — **14** De res. I, 62, 8. Porphyrius(?) bei Makar. Magnes III, 33, 16 — **17** Mt. 19, 4

3ff Prokop. PGr 87, 1, 164f. Doctrina patrum S. 180 Diekamp — **5** Epiph. Ad Ioann. Hier. ep. 51, 5, 3 S. 403 Hilberg — **14** Eustath. De engastr. 22 S. 51, 5 Kl

1 *γενηθὲν* U | **3** *Προηπόρηται — ἐκπεσεῖν* S. 283, 8 Doctr. patr. S. 180 (An) | *Προηπόρηται δὲ* < S, unten 62, 9 *προσαποροῦσι* | *καὶ* < S | *τοὺς δερμ. — σώματος* S. 283, 4 Prok **5** *φράζωμεν. αὐτὸς* < V | *αὐτῶν* V 359 | *ὁ πρωτόπλαστος* < V **6** *σάρκας ἔχειν καὶ ὀστᾶ* S | *ἔχων* V | *δὴ* < S **6f** *αὐτῶ προσαχθεῖσαν* U **7** *αὐτῷ* < S **8** *καὶ σὰρξ — μου* < S **9** *αὐτῆς* < S **10** *πρὸς τὴν γυναῖκα* An **11f** *φληναφούντων* U **12** *ἀπερυθριασμένως* U **13** *δὴ σαρκ. μὴ*] *δίχα σαρκ.*? An | *δὴ* übersetzt nicht S | *μὴ εἶναι προχωρ.*] »nicht sei« S | *προχώρησις* U | *ἡ* < An **14** *σάρκας*] *νοητὰς* + U: < V S An | *καὶ ἄλλω τε* V: S 79^{v} | *ἄνω καὶ κάτω* < S, vgl. dazu z. B. Porphyr. bei Makar. Magn. III, 33 **15** *ὑποβαλλομένων* V: aber mit Recht vergl. Jh Pl Gorg. 481 E | schwerl. las S *καὶ ἀλληγ.* (i inagl. wohl aus inagl.): nach *ἀλληγ.* interpung. Dd | *οὕτως* (od. etwa *ὡσαύτως*) auch vor *παραλαμβ.* S **16** *κρατύν.*: »heißend« »gebietend« S | *τὴν γραφὴν* < S | *ἔνθα* (nicht *ὅς*) las wohl auch S (iže aus iždе) **17f** *οὐκ ἀνέγνωτε* < U **18** *ὁ κτίσ. αὐτοὺς . . ἐποίησε αὐτούς* S | *καὶ εἶπεν — μητέρα* Z. 19 < S | *καὶ εἶπεν* < V: *αὐτοὺς* An **19** *πατέρα*] *αὐτοῦ* + An

καὶ τὰ ἑξῆς. πῶς γὰρ ἐπὶ ψυχῶν μόνον τό »αὐξάνεσθε ⟨καὶ πλη- 3
θύνεσθε⟩ καὶ πληρώσατε τὴν γῆν« παραληπτέον, ἢ τό »ἔλαβε χοῦν
ἀπὸ τῆς γῆς ὁ θεὸς καὶ ἔπλασε τὸν ἄνθρωπον«, ὃ κυρίως ἐπὶ τοῦ
σώματος λελέχθαι φαίνεται; οὐ γὰρ ἀπὸ τοῦ χοὸς καὶ τῶν βαρυτέρων
τὴν οὐσίαν ἐκτήσατο ἡ ψυχή. ὥστε συνέστηκεν ἐκ παντὸς ἀληθέ- 4
στατα πρὸ τῶν δερματίνων σεσωματοποιῆσθαι χιτώνων τὸν ἄνθρω-
πον. ταῦτα γὰρ πρὸ τοῦ ἐκπεσεῖν αὐτὸν ἅπαντα εἴρηται, τὰ δὲ κατὰ
τοὺς χιτῶνας μετὰ τὸ ἐκπεσεῖν.

Ὅθεν ἴωμεν πάλιν ἐπισκεψόμενοι τὰ ἐν χερσίν, ἱκανῶς ἀποδεί- 5
ξαντες μὴ εἶναι τοὺς δερμαντίνους χιτῶνας τὰ σώματα, ἀλλὰ τὴν
ἀπὸ τοῦ ἀλόγου τῶν ζῴων νεκρότητα κατεσκευασμένην· τοῦτο γὰρ
λείπεται. ἀμέλει τῶν ὅρων ἔξω τοῦ παραδείσου κατὰ ταύτην ἐξοι-
κίζεται τὴν αἰτίαν· οὐ γάρ, ὅτι μὴ θέλων ὁ θεὸς ἀπὸ τοῦ ξύλου
δρέψασθαι τῆς ζωῆς αὐτὸν καὶ φαγεῖν ἐξέβαλεν (ἐδύνατο γὰρ εἰς τὸν
αἰῶνα ζῆν, αὖθις φαγὼν ἀπὸ τῆς ζωῆς), ἀλλ' ἵνα μὴ ἀθάνατον, ὡς
ὑπεθέμεθα, γενηθῇ τὸ κακόν. ἐπεὶ διὰ τί τὸν Χριστὸν ἀπὸ τῶν 6
οὐρανῶν ἀπέστελλεν εἰς τὴν γῆν, εἰ ὅλως ἤθελε ζωῆς τὸν ἄνθρωπον 547

1 Gen. 2, 7 — **2** Justin De ressurr. 7 (S. Parall. S. 44, 241 ff Holl) — **11** De res. I, 38, 5. 39, 7. 40, 6 — vgl. Symp. S. 12, 13f. 42, 3f. De res. I, 25, 1

1 vgl. Prokop. PGr 87, 1, 164f — **11** Greg. Naz. Or. 38, 12. Greg. Nyss. III, 253 B (156 Oehler. PGr 46, 148 C) — **13f. 16ff** vgl. Prokop. 87, 1, 165, 8f

1 τὰ ἑξῆς] προσκολληθήσεται τῇ γυναικὶ (πρὸς τὴν γυναῖκα An^b) αὐτοῦ καὶ ἔσονται οἱ δύο εἰς σάρκα μίαν An | ψυχῶν μόνον] ψυχῆς S (doch viell. duši aus dušj) An **1f** καὶ πληθύνεσθε + S **3** ὃ U 121^v: < V **4** φαίνεται] φησιν oder φάσκεται las schwerl. S; »er sprach« reče od. »gesagt wurde« rečesja wohl aus »erscheint« mnitsja **5** ἐκ παντὸς wohl auch S (ot sego aus ot vsego) **6** σεσωματοποιεῖσθαι U **7** αὐτὸν < schwerl. S (»von allem« vsego S wohl aus »Alles .. seinem [Fall]« vse ego) | τὰ πάντα An **8** χιτῶνας] ἐκείνους viell. + S | μετὰ τὸ ἐκπεσεῖν: »hernach« S | ἐκπεσεῖν] es endet An **9** ἐπισκεψάμενοι V | χερσὶν] νῦν ὄντα + S **10** μὴ εἶναι — νεκρ. auch als Überschrift S **11** ἀπὸ τοῦ ἀλόγου V: (τῶν) ἀλόγων S: ἀπὸ τοῦ λόγου U Pet Dd: ἐπὶ τοῦ λογικοῦ Jh | νε|κρ. V 359^v | κατεσκευασμένην < S **12** λείπεται S 80 | ἀμέλει] »und nun« S | παραδείσου] γενόμενος καὶ + S **12f** ἐξοικισθεὶς S **13** οὐ γὰρ] Prok S. 165, 8 | ὅτι < S **14** δρέψασθαι .. καὶ < S | τῆς ζωῆς < S | ἠδύνατο U **15** τ. ζωῆς] τοῦ ξύλου S, aber vgl. S. 284, 15 **16** ἐπεὶ διὰ τί: διὰ τί γὰρ übersetzt S | ἐπεὶ — ἐνοχλήσῃ S. 287, 9 auszugsweise bei Prok **17** ἀπέστειλεν U | εἰς τὴν γῆν < S | ἠθέλησεν U

ἄγευστον ἀποθανεῖν εἰς τὸ παντελές; εἰ δὲ ἐκ μεταμέλου φαίη τοῦτο
πεποιηκέναι τὸν θεὸν ὁ ἀντιλέγων, ἀσθενὴς αὐτῷ ὁ λόγος, μετα-
γινώσκοντα τὸν θεὸν εἰσάγων. ἀλλ' οὔτε ἀσύνετος τοῦ μέλλοντος
ὁ θεὸς οὔτε κακοποιός, ἀλλὰ καὶ ἄκρως ἀγαθὸς καὶ προγινώσκων τὰ
μέλλοντα. ὥστε οὐκ ἄρα διὰ τὸ μὴ σῴζεσθαι εἰς τὸν αἰῶνα φαγόντα 7
αὐτὸν ἀπὸ τοῦ ξύλου τῆς ζωῆς ἐξέβαλεν, ἀλλὰ διὰ τὸ νεκρωθῆναι
πρῶτον θανάτῳ τὴν ἁμαρτίαν, ἵν' οὕτως μετὰ τὸ ἀποθανεῖν ἐκτα-
κείσης τῆς ἁμαρτίας ἐγερθεὶς ὁ ἄνθρωπος καθαρὸς φάγῃ τῆς ζωῆς.
XL. Μηδεὶς δὲ ἀβέλτερος ὢν παρακινδυνευέτω ὡς τούτων ἑτέρως
λεχθέντων. ὁ γὰρ ὅλως ὁριζόμενος τὴν σάρκα μὴ εἶναι ταύτην
ἀθανασίας δεκτικήν, ὄντως ἀνοίας ὑπεύθυνος ὢν νόσῳ βλασφημεῖ.
διὰ τί γὰρ μετὰ τὴν τῶν χιτώνων τῶν δερματίνων ὁ Ἀδὰμ κατα- 2
σκευὴν ἐκβάλλεται, κωλυόμενος φαγεῖν ἀπὸ τοῦ ξύλου τῆς ζωῆς καὶ
ζῆσαι, εἰ ὅλως ἀδύνατον ἦν μετὰ σώματος εἰς τὸν αἰῶνα ζῆσαι τὸν
ἄνθρωπον; ὡς δυναμένου γὰρ αὐτοῦ μὴ ἀποθανεῖν, ἐὰν ἀπὸ τῆς ζωῆς
γεύσηται λαβών, ἡ κώλυσις γίγνεται. φησὶ γάρ: »καὶ ἐποίησε κύριος 3
ὁ θεὸς τῷ Ἀδὰμ καὶ τῇ γυναικὶ αὐτοῦ χιτῶνας δερματίνους καὶ ἐνέ-
δυσεν αὐτούς. καὶ εἶπεν ὁ θεός· ἰδού, γέγονεν Ἀδὰμ ὡς εἷς ἐξ ἡμῶν,
τοῦ γινώσκειν καλὸν καὶ πονηρόν· καὶ νῦν μή ποτε ἐκτείνῃ τὴν χεῖρα
καὶ λάβῃ τοῦ ξύλου τῆς ζωῆς καὶ φάγῃ καὶ ζήσεται εἰς τὸν αἰῶνα.
καὶ ἐξαπέστειλεν αὐτὸν κύριος ὁ θεὸς ἐκ τοῦ παραδείσου τῆς τρυφῆς
ἐργάζεσθαι τὴν γῆν, ἐξ ἧς ἐλήφθη, καὶ ἐξέβαλε τὸν Ἀδάμ«. οὐκοῦν 4

6 vgl. De res. I, 38, 5. 39, 5 S. 281, 14ff. 283, 15f — 16 Gen. 3, 21—24

6ff vgl. Prokop. S. 165, 12f. Greg. Naz. Orat. 38, 12. Greg. Nyss. III, 253 B

1 ἀγευστήσαντα V Dd, ein Verbum ἀγευστεῖν ist jedoch nicht bezeugt; vgl. aber unten S. 301, 8 ἄγευστοι λύπης, Plat. Pol. IX 576 A ἐλευθερίας ἄγευστος vgl. Jh: »nicht schmecke und« S | τοῦτο φαίη U 2 vor ἀσθενὴς + »Daß es Gott nicht gereut« mit roter Schrift S | αὐτῶν U 3 εἰσάγων: »sagend« S | ἀξύνετος U 4 ὁ < U 5 ὥστε < V | διὰ τὸ — ἐξέβαλεν Z. 6] »nicht deshalb ihn aus dem Paradiese (getrieben), daß (etwa διὰ τοῦτο αὐτὸν ἐκ τοῦ παραδείσου διὰ τὸ) er ⟨nicht⟩ essend von dem Baum lebe in Ewigkeit« S | σῴζεσθαι] ζῆσαι? S | ζωζ. corr. in σώζ. U 6 τ. ζωῆς < S 7 ἵν'] καὶ S 8 τῆς ἁμαρτ. U 122 | ὁ < U | καθαρὸς < V Prok 165, 12 9 δὲ: οὖν schwerlich + S 10 ὅλως < S | τὴν < V 11 ἀθανασίας S 80ᵛ | ὄντως < S | ὑπεύθ.] ὑπαίτιος U S | νοσῶν V: »ist und« S 13 ἐκβάλλεται] ἐκ παραδείσου + S 16 λαβών < S | γίνεται U | κύριος < S 18 κύριος ὁ θεός S | ἐξ V 360 | ὑμῶν V 20 λάβῃ .. καὶ < S 21 τῆς τρυφῆς < S 22 ἐλήφθη] ἐκτίσθη? S (»geschaffen war«)

ἐδύνατο ζῆν εἰς τὸν αἰῶνα τὸ σῶμα καὶ ἀθάνατον ἔσεσθαι, εἰ μὴ
κεκώλυτο γεύσασθαι τῆς ζωῆς. ἐκωλύθη δέ, ὅπως ἡ μὲν ἁμαρτία
συναποκτανθεῖσα τῷ σώματι θάνῃ, τὸ δὲ σῶμα ἀνασταθῇ τῆς ἁμαρ-
τίας ἀπολομένης. ἵνα τοίνυν μὴ ᾖ κακὸν ἀθάνατον ὁ ἄνθρωπος, ὡς 5
ἔφην, ἢ ἀείζῳον, ἔχων ἐν ἑαυτῷ τὴν ἁμαρτίαν κρατιστεύουσαν, ἅτε
ἐν ἀθανάτῳ βλαστήσασαν σώματι καὶ ἀθάνατον ἔχουσαν τὴν τροφήν,
ὁ θεὸς αὐτὸν διὰ τοῦτο θνητὸν ἀπεφήνατο νεκρότητι περιβαλών.
τοῦτο γὰρ οἱ δερμάτινοι χιτῶνες ἐβούλοντο, ἵνα δὴ διὰ τῆς λύσεως 6
τοῦ σώματος καὶ τῆς διαιρέσεως ἡ ἁμαρτία κάτωθεν αὐτόπρεμνος
πᾶσα διαφθαρῇ, ὡς μηδὲ κἂν βραχύτατον ῥίζης ἐαθῆναι μέρος, ἀφ᾽
οὗ νέαι βλάσται πάλιν ἁμαρτημάτων ἀναβήσονται. |

XLI. Καθάπερ γὰρ ὁπότ᾽ ἂν ἐν οἰκοδομήμασι ναῶν καλοῖς 548
συκῆ ⟨ἡ⟩ γεννηθεῖσα καὶ εἰς ἔκτασιν καὶ μέγεθος εὐτροφήσασα, καὶ περὶ
πάσας τὰς ἁρμονίας πολυκληματοις ῥίζαις τῶν λίθων κεχυμένη, οὐ
πρότερον τοῦ φύειν στέλλεται, ἔστ᾽ ἂν πᾶσα ἀποσπασθῇ, λυθέντων

2 vgl. De res. I, 38, 5. 39, 5. 7 — **8** vgl. Tert. De resurr. 7 — **12** vgl. De res. II, 9, 12

4—S. 286, 14 S. Parall. 419 S. 166f Holl — **8** vgl. Greg. Naz. Orat. 38, 12. Greg. Nyss. III, 253 B — **12** vgl. Prokop. 87, 1, 165 B

1 *ἠδύνατο* U **3** *θάνῃ*] *λυθῇ* V | *ἀναστῇ* U **4** *ἀπολλωμένης* V wie oft | *ἵνα — ἀνεστέλλετο* S. 284, 14 C in C Bl. 79, 9. R 88ᵛ. C Lemma *ἐκ τοῦ αὐτοῦ*, R ohne Lemma nach De res. I, 32, 8 | *καὶ ἵνα* S | *μὴ τοίνυν* V, *μὴ τοίνυν μὴ* C, an Stelle d. 1. *μὴ* Rasur in Cʳ | *ᾖ* < VC | *τὸ κακὸν* V Dd | *ὁ* < C | *ἄνθρ. εἴη* C **4f** *ὡς ἔφην* < S **5** *ἢ* < V S C | *ἀεὶ ζῶν* V: *ἀεὶ* S | *ἑαυτῷ* S 81 | *καὶ κρατιστ.* S: *κρατητεύουσαν* V **6** *τὴν* + V **7** *ὁ θεὸς* U 122ᵛ | *ἀπεφήνατο*: »hat gemacht« S | *νεκρώτητι* VU **8** *οἱ* < Cʳ | *βούλονται* S | *δὴ* < CS | *ἀναλύσεως* Cʳ **9** *τοῦ σώματος* hinter *διαιρέσεως* Cʳ | *διαιρ.*] *διέσεως* V, *δήσεως* S | *κάτωθεν* ispod: ispad S **10** *ἅπασα* Cʳ **10f** *ἀφ᾽ οὗ — ἀναβήσονται* Z. 11] »daß sie wieder die Sünde hervorkommen lasse« S **11** *ἀναβήσ.*] *ἀναβλύσονται* U; *ἀναζήσονται* C Prok **12** vor *Καθάπερ* »Gleichnis« rot + S | *ὁπ᾽ ὅτἂν* VCᶜ: < U S Cʳ | *καλῶς* V, *καλῶν* U S **13** *συκῆ γενν.* wie eine Überschrift rot S | *ἡ* + Holl | *εἰς* < Cʳ S | *ἔκτ. κ. μέγ.*] »Größe u. Schönheit« S | *εὐτροφήσασαν* Cᶜ, *εὐτραφήσασα* Cʳ Jh: »habend« S | *καὶ περὶ — κεχυμένη* Z. 14 < S | *περὶ*] *ἐπὶ* U **14** *ἁρμογάς*, corr. v. 2. Hd. in *ἁρμωγὰς* C | *πολυκληματαῖς* V | *κεχωσμένη* C | *οὐ — στέλλεται* Z. 15: »nicht zerstört wird« S **15** *ἔστ᾽ ἂν*] *ἕως* U | *πᾶσα*] *πρῶτον* C: *ῥίζα* S | *ἀποσπασθείη* Cʳ: »geschwächt wird« S | *λυθέντων — λίθων* S. 286, 1] »auf welchen sie gegründet ist« S

τῶν καθ' οὓς ἐβλάστησε τόπους τῶν λίθων (δυνατὸν γὰρ πάλιν εἰς τοὺς ἑαυτῶν ἐναρμοσθῆναι τόπους τοὺς λίθους, τῆς συκῆς ἀφῃρημένης, ὅπως ὁ μὲν ναὸς σῴζηται, μηδὲν τῶν ἀφανιζόντων αὐτὸν κακῶν ἐν ἑαυτῷ μηκέτι φέρων, ἡ δὲ συκῆ πᾶσα προθέλυμνος ἀποσπασθεῖσα ἀποθάνῃ), κατὰ ταὐτὰ καὶ ὁ θεὸς ὁ τεχνίτης τὸν ἑαυτοῦ νεὼν τὸν ἄνθρωπον, δίκην ἀγρίας συκῆς τὴν ἁμαρτίαν βλαστήσαντα, διέλυσε θανάτου προσκαίροις προσβολαῖς »ἀποκτέννων«, κατὰ τὸ γεγραμμένον, »καὶ ζῳοποιῶν«, ἵνα πάλιν τῶν αὐτῶν ἡ σὰρξ μερῶν, μετὰ τὸ ξηρανθῆναι καὶ ἀποθανεῖν τὸ ἁμάρτημα, δίκην ἀνακαινοποιηθέντος ναοῦ ἀθάνατος καὶ ἀπήμων ἐγερθῇ, τελέως ἐκ βάθρων ἀπολομένης τῆς ἁμαρτίας. ζῶντος γὰρ ἔτι τοῦ σώματος πρὸ τοῦ 2
τεθνήξεσθαι συζῆν ἀνάγκη καὶ τὴν ἁμαρτίαν, ἔνδον τὰς ῥίζας αὐτῆς ἐν ἡμῖν ἀποκρύπτουσαν, εἰ καὶ ἔξωθεν τομαῖς ταῖς ἀπὸ τῶν σωφρονισμῶν καὶ τῶν νουθετήσεων ἀνεστέλλετο, ἐπεὶ οὐκ ἂν ἔτι μετὰ τὸ φωτισθῆναι συνέβαινεν ἀδικεῖν, ἅτε παντάπασιν εἰλικρινῶς ἀφῃρημένης

5 vgl. zu De res. S. 275, 4 — **7** Deut. 32, 39. Justin De res. (S. Parall. 107, 273 ff S. 45 Holl)

6—S. 287, 9 vgl. Prokop. PGr 87, 1, 165 B C

1 *τῶν* < C | *γὰρ* < S **2** *ἑαυτῶν*] *αὐτοὺς* C S | *τῆς συκῆς*] »die Wildfeige und der Feigenbaum« S, davor rot »Gleichnis« **2f** *ἀφηρ.*] »in ihrer Wurzel« + S **3** *σώζεται* U | *μηδὲν — φέρων* Z. 4] »keinerlei Schaden an den Ausgerotteten nehmend« S **4** *ἐν αὐτῷ* V, *ἑαυτῷ* U | *προθέλυμνος* < S **5** vor *κατὰ τ.* »kunstvoller Menschen« rot + S | *καὶ ὁ θεὸς* < S | *ὁ* Cc 79ᵛ | *τεχνήτης* C, v. 1. Hd. corr. | ἑ|*αυτοῦ* V 360ᵛ **6** *νεῷ* V, *νεὼ* U, *ναὸν* C | *βλαστήσασαν* V (viell. auch S) **7** *διέλυσε — ἀποκτέννων*] »tötet auswurzelnd« S | *διελ.*] *διεκώλυεν* C | *ἀποκταίνων* U, *ἀποκτείνων* wohl Cʳ (*κτει* auf Rasur, die d. Perg. durchlöch. hat) Pet Jh **8** *καὶ ζωοπ.* S 81ᵛ | *πάλιν* U S: *ἀπὸ* V C Dd Jh **9** *τοῦ ἁμαρτήματος* las schwerl. S **9f** *ἀνακαινοπ.*] *ποιηθέντος* w. e. sch. S, doch viell. potvorenu »gemachten« aus novotvorenu »neugemachten« **10** *ἀπήνων* U: *ἀπήμων* Cʳ 89 | *τελείως* C **11** *ἀπολλωμένης* V, *ἀπωλομένης* Cc, *ἀπολλυμμένης* Cʳ, *ἀνῃρημένης* C Prok 165, 30 | *ἔτι*] *ὅτι* V **12** *δεῖ καὶ* Cc, *δὴ καὶ* Cʳ | *ἔνδον* U 123: *ἔτι* S | *ἑαυτῆς* C, nach *ἐν ἡμῖν* Z. 13 Cc **13** *ἀποκρυπτομένην* C | *κἂν* V C] *εἰ καὶ* U | *ταῖς ἔξωθεν* Cʳ | *ἀπὸ — νουθετήσεων* Z. 14] »der Besonnenheit« S **13f** *σώφρον.*] *συμφορῶν* Cʳ **14** *ἀναστέλλοιτο* Cʳ: es endet C: Cc am Rand *βοηθήματος* und fährt fort wie 42, 3 *ἀλεξιφαρμάκου κτλ.* | Prok 165, 31 | *ἐπεὶ οὖν* U | *ἔτι* < U Ausgg. **15** *πανταπ. εἰλικρ.*] »durchaus« S

ἀφ᾽ ἡμῶν τῆς ἁμαρτίας. νῦν δὲ καὶ μετὰ τὸ πιστεῦσαι καὶ ἐπὶ τὸ 3
ὕδωρ ἐλθεῖν τοῦ ἁγνισμοῦ πολλάκις ἐν ἁμαρτίαις ὄντες εὑρισκόμεθα.
οὐδεὶς γὰρ οὕτως ἁμαρτίας ἐκτὸς εἶναι ἑαυτὸν καυχήσεται, ὡς μηδὲ
κἂν ἐνθυμηθῆναι τὸ σύνολον ὅλως τὴν ἀδικίαν. ὥστε συνέστηκε 4
συστέλλεσθαι μὲν καὶ κατευνάζεσθαι τῇ πίστει νῦν τὴν ἁμαρτίαν εἰς τὸ μὴ οἴσαι καρποὺς βλαβοποιούς, οὐ μὴν ἀνῃρῆσθαι καὶ τῶν ῥιζῶν ἄχρις. νῦν μὲν γὰρ ἐνταῦθα τὰς βλάστας αὐτῆς, οἷον τὰς ἐνθυμήσεις τὰς πονηράς, συστέλλομεν, »μή τις ῥίζα πικρίας ἄνω φύουσα ἐνοχλήσῃ«, μὴ ἐῶντες ἀναμύειν καὶ διοίγνυσθαι τὰ μεμυκότα στόμια πρὸς τὰς ἐκφύσεις, τοῦ λόγου δίκην ἀξίνης τὰς ῥίζας αὐτῆς τὰς κάτω φυομένας τέμνοντος· τότε δὲ καὶ τὸ ὅλως ἐνθυμηθήσεσθαι περὶ κακίας ἀφανισθήσεται.

XLII. Οὐδὲ γὰρ ἀμάρτυρος ὁ λόγος γραφῶν τοῖς βουλομένοις
εἰλικρινᾶς τὸ ἀληθὲς λέγειν, ἐπεὶ | οἶδεν ὁ ἀπόστολος μηδέπω τὴν 549
ῥίζαν ἐξ ἀνθρώπων τῆς ἁμαρτίας ὁλοσχερῶς ἀνῃρημένην, ὅτε μέν »οἶδα γὰρ ὅτι οὐκ οἰκεῖ ἐν ἐμοί, τουτέστιν ἐν τῇ σαρκί μου« φράζων »τὸ ἀγαθόν· τὸ γὰρ θέλειν παράκειταί μοι, τὸ δὲ κατεργάζεσθαι τὸ

8 Hebr. 12, 15; vgl. De lepra 6, 2 — 9 Plato Phaedr. 251 B — 10 vgl. De lepra 2, 9 — 13 vgl. Symp. I, 3 S. 11, 1. De res. I, 56, 3 — 16 Röm. 7, 18—20

3—7 S. Parall. 420 S. 167 Holl — 3—S. **289, 2** vgl. Phot. Bibl. 234 S. 294 a, 8—17

1 ἐπὶ τὸ — ἁγνισμοῦ Z. 2] »der Taufe« S **3** οὐδεὶς — τὸ κακὸν 289, 2 Ph kürzer, auch II, 3—6 berücksichtigend: es beginnt wieder C in C 46^v u. R 67^v, beide m. d. Lemma τοῦ ἁγίου Μεθοδίου ἐκ τοῦ περὶ ἀναστάσεως | γὰρ οὕτως < C | ἑαυτὸν < C | καυχήσηται VU | ὡς μηδὲ — ἀδικίαν Z. 4] »um auch vom Begehren sich frei zu glauben« S **4** συνέστηκε — κατευνάζεσθαι Z. 5] »wird unterdrückt und beruhigt« S | συνέστ.] συμβέβηκεν C **5** συντέλλεσθαι C° | κατευνάζειν C^r **6** οἴσαι] φύσαι C^r, aber vgl. 44, 4 οἴσαι βλαστὸν | ἀναιρεῖσθαι U: ἀναιρεθῆναι C°: ἀνασπασθῆναι C^r **7** ἄχρι C°: < C^r: es endet C | γὰρ < U | ἐνταῦθα < S | οἷον — πονηράς Z. 8 < S **8** μή τις] »wenn irgendwo« S | Prok. S. 165, 37 f | πικρίας] gorestjna: gorestno »Bitteres« S **9** ἀναμύειν — ἐκφύσεις Z. 10] »sich auszubreiten« S **10** τοῦ λόγου S 82 | τὰς ῥίζας — φυομένας Z. 11] τὰ φυόμενα S | αὐτῆς] ταύτας V **11** τέμνοντες V **11 f** περὶ κακίας < S **13** γραφῶν < S **14** εἰλικρ. τὸ ἀλ. λέγειν] »hören« S | ἐπεὶ V 361 | οἶδε καὶ U | μηδὲ πρώτην V **15** ἐξ < S, od. st. »die sündige W. der Menschen« grěchovnyi člk k. ist zu lesen »die sündige W. aus den Menschen« grěchovny iz člk k. | ὅτε VU **16** ἐμοί] + ἀγαθὸν V **17** τὸ γὰρ U 123^v | θέλειν] θέλειν τοῦ κατεργάζεσθαι (»des Tuns«) S | πρόκειται S **17 f** τὸ καλὸν < S

καλὸν οὔ. οὐ γὰρ ὃ θέλω ποιῶ ἀγαθόν, ἀλλ᾽ ὃ οὐ θέλω κακὸν
τοῦτο πράσσω. εἰ δὲ ὃ οὐ θέλω τοῦτο ποιῶ, οὐκέτι κατεργάζομαι
αὐτό, ἀλλ᾽ ἡ οἰκοῦσα ἐν ἐμοὶ ἁμαρτία«, ὁτὲ δέ »συνήδομαι τῷ νόμῳ
τοῦ θεοῦ κατὰ τὸν ἔσω ἄνθρωπον· βλέπω δὲ ἕτερον νόμον ἐν τοῖς
μέλεσί μου, ἀντιστρατευόμενον τῷ νόμῳ τοῦ νοός μου, καὶ ἐκ παντὸς
αἰχμαλωτίζοντά με τῷ νόμῳ τῆς ἁμαρτίας τῷ ὄντι ἐν τοῖς μέλεσί
μου«. οὕτως οὐδέπω τὴν ἁμαρτίαν αὐτόπρεμνον ἐκ ῥιζῶν διακοπῆ- 2
ναι συνέβη, ἀλλὰ ζῆν (οὐ γὰρ εἰς τέλος ἀπέθανεν· πῶς γὰρ πρὸ τοῦ
περιβεβλῆσθαι θανάτῳ τὸν ἄνθρωπον;), ἵνα αὐτῷ συμμαρανθεῖσα καὶ
συμφθινήσασα αὐτὴ μὲν εἰς ἄρδην ἀπόληται καὶ διαφθαρῇ καθάπερ φυ-
τόν, λυθέντος ἐν ᾧ κρύπτουσα τὰς ῥίζας, ὡς ἔφην, ἑαυτῆς διεσῴζετο,
ὁ δὲ ἄνθρωπος αὖθις μηκέτι »ῥίζαν« ἐνθωπεύουσαν »πικρίας« ἔχων
ἐξεγερθῇ ὥσπερ ναός. ἀλεξιφαρμάκου γὰρ τρόπον ὑπὸ τοῦ ἀλεξη- 3
τῆρος ἡμῶν ἀληθῶς καὶ ἰατροῦ θεοῦ πρὸς ἐκρίζωσιν τῆς ἁμαρτίας

3 Röm. 7, 22. 23 — **12** Hebr. 12, 15 — **13** vgl. Justin De res. 10 (S. Parall. S. 49, 35 Holl)

13—S. 293, 3 S. Parall. 421 S. 167ff Holl

1 *οὐ θέλω*] *μισῶ* V: »nicht liebe« S (auch hernach) **2** *τοῦτο*[1]: *τοῦ* U | *ἐγὼ κατ.* S **3** *οἰκοῦσα*: »lebende« »weilende« S | *ὁτὲ δὲ*] *ὅτε δὲ* V U **5** *ἀντιστρευόμενον* V | *ἐκ παντὸς* < V S **6** *τῷ ὄντι*] *τῆς οὔσης* las schwerl. S (»welche . . ist« suštago wohl aus »welches . . ist« suštim) **7** *οὐδέπω*] *οὐ* las schwerl. S | *αὐτόπρ.* *προθέλυμνον* am Rd. in V **7f** *διακοπῆναι*] *ἀνασπασθῆναι* V Dd **8** *οὐ γὰρ — ἀπέθανεν* < V S; vor *ἀ. ζῆν* U, nach *ἀ. ζ.* Kl | *ζῇ* U **9** *περιβ.*] *περιεσκλῆσθαι*? S »dem Hinwelken« | *τὸν ἄνθρωπον* < S | *αὐτῷ* < S | *συνμαρανθεῖσα* V **9f** *κ. συνφθινήσασα* V, *κ. συμφθείνασα* U: < S **10** *αὐτὴ μὲν*] *αὐτῇ μὴ* V: *ἁμαρτία* S | *καθάπερ* S 82[v] **10f** *φυτόν*] *συκῇ* S **11** *λυθείσης . . τῆς ῥίζης* (»wenn ihre Wurzel . . zerstört wird«) viell. S | *κρύπτ. . . διεσῴζετο*] »sich verbirgt« S | *ὡς ἔφην* < U S | *αὐτῆς* U S | *δὲ ἐσώζετο* V **12** vor *ὁ δὲ ἄνθρ.* + »Daß zur Ausrottung der Sünde der Tod überkommen wurde« rot S | *αὖθις* < S | *ἐνθωπονοῦσαν* V, *ἐνθωπεύουσαν* U: vgl. II, 6, 5. Symp. 3, 10 S. 38, 18: *ἐμφωλεύουσαν* Ph Jh: *ἐν αὐτῷ* S: »producentem« = *ἐμποιοῦσαν* übers. Cornarius: *ἐνθωκεύειν* hätte Methodius nach Dd an allen drei Stellen geschrieben, da Hesychius *ἐνθωκεῦσαι* durch *ἐμφωλεῦσαι* erklärt **13** *ἐξεγέρθη* V | *ὥσπερ* verbinden mit dem Folgenden U S | *ναὸς* < S: *οὖν* U | *ἀλεξιφαρμάκου*] wieder C in C Bl. 79[v] u. R 89 (vgl. zu S. 286, 14) | *γὰρ* < V U: *γάρ τι* S | *τρόπον* < S (da neben *ὥσπερ* überflüssig) | *ὑπὸ — θεοῦ* Z. 14 < S **13f** *ἀλεξιτῆρος* V U C **14** *καὶ ἀληθῶς ἰ.* U | *καὶ ἰατροῦ* < C[r] | *θεοῦ*] *καὶ πατρὸς* + C[r] | *ἐκρίζ.*] *ἀφανισμὸν* S

παρελήφθη ὁ θάνατος καὶ ἀφανισμόν, ἵνα μὴ διαιωνίζον ἐν ἡμῖν εἴη τὸ κακὸν ἀθάνατον ἅτε ἐν ἀθανάτοις ἀνατεῖλαν, αὐτοὶ δὲ λελωβημένοι καὶ ἐκστάντες, νοσούντων τρόπον, τῆς οἰκείας ἀρετῆς ἐπὶ πολὺ διατρίβωμεν, ἅτε ἐν ὑφεστηκόσιν ἀεὶ καὶ ἀθανάτοις σώμασι τὴν κατὰ τὸ ἁμάρτημα μεγάλην τρέφοντες νόσον. διὸ δὴ καλῶς ταύτην πρὸς ἄμφω σωτηρίαν καὶ ψυχῆς καὶ σώματος, φαρμακευτικῆς τρόπον καθάρσεως, τὸν θάνατον ὁ θεὸς ηὕρατο, ἵνα πανάμωμοι καὶ ἀσινεῖς οὕτως ἐξεργασθῶμεν.

XLIII. Φέρε γάρ, ἐπειδὴ πολλῶν δεῖ τῶν περὶ τὰ τοιαῦτα παραδειγμάτων, ἐντεῦθεν αὐτὰ μάλιστα σκεπτώμεθα, μὴ ἀφιστάμενοι, πρὶν ἂν πρῶτον εἰς εὐδηλοτέραν ἑρμηνείαν ἀποτελευτήσῃ καὶ ἀπόδειξιν ὁ λόγος. φαίνεται τοίνυν, ὥσπερ εἴ τις δημιουργὸς ἄκρος 2
ἄγαλμα καλόν, ἀπὸ χρυσοῦ κατεσκευασμένον ἢ ὕλης ἑτέρας αὐτῷ καὶ πάντα τὰ μέλη συμμέτρως εἰς κάλλος διακεκοσμημένον, πάλιν χωνεύοι, λελωβημένον ἄφνω θεασάμενος ὑπό τινος ἀνθρώπου πονηροτάτου, ὃς οὐκ ἐνεγκὼν ὑπὸ βασκανίας | εὐπρεπὲς εἶναι τὸ ἄγαλμα, 550
ἐσίνατο, ματαίαν ἡδονὴν καρπιζόμενος τοῦ φθόνου (πρόσσχες γάρ,

1 vgl. zu Symp. 9, 2 S. 116, 13f. De res. I, 38, 5. 43, 3 S. 282, 1f. 291, 4. II, 6, 3 — **5** vgl. Plato Tim. 88 B. 89 B — **9** Plato Legg. XII, 961 E. 960 E — **12** vgl. Justin De res. (S. Parall. S. 42, 193ff Holl); vgl. auch zu S. 292, 2

1 *παρελείφθη* ursprüngl. C^r: »ward ersonnen« S | *καὶ ἀφανισμόν* < C S | *διαινίζων* V **2** *τὸ κακὸν*] es endet Ph | *ἀθάνατον — νόσον* Z. 5 < S | *δὲ* < V **3** *νοσσ.* V **3f** *διατρίβομεν* C^r **5** *διὸ* U 124 | *δὴ* < S | *ταύτην*] *καὶ τοῦτο πάλιν* w. e. sch. S **5f** *σωτηρίαν πρὸς ἄμφω* C **6** *σωτηρίαν* < S | *κ. σώμ. κ. ψυχ.* S | *φαρμακευτικὴν* V: »Heilkraut« S | *τρόπον* < S **6f** *κα|θ.* V 361^v **7** *εὕρατο* C^c **8** *οὕτως*] *ὄντως* V Dd **9ff** Pl auch *πολλῶν — παραδειγμάτων* u. *μὴ . . ἀφιστώμεθα . .*, *πρὶν ἂν* **9** *δεῖ*] *δὴ* C^r | *τὰ τοιαῦτα*] *ταῦτα* viell. S **10** *ἔνθεν* C: *ἐνταῦθα* w. es sch. S | *αὐτὰ*] *ταῦτα* C^r, »über dieses« S | *σκεπτώμεθα* U C^r: *σκεπτόμεθα* C^c: *σκοπώμεθα* V Dd: *σκεψώμεθα* Jh mit Plat. Theaet. 151 E **11** *πρῶτον* < C S | *εὐδηλωτ.* V | *ἀποτελευτήσει* V U C^c **11f** *καὶ ἀπόδειξιν* < S **12** *φαίνεται* usw.] der Nachsatz fehlt, sachlich folgt er S. 291, 1 | *εἴ*] *ὅτι* od. *ὡς* las schwerlich S (»wie daß« jakože jako i wohl aus »wie wenn« jakože ašte): < C^r **13** *καλόν*] *ἢ εἶδός τι* w. e. sch. (»Statue od. Bild«) S | *ἀπὸ*] *ὑπὸ* U | *ὕ. ἑτ.*] »anders« S | *αὐτῷ*] *οὕτω* V: *αὐτὸ* C^r **14** *διακεκ.* C^c 80 **15** *χωνεύων* C^r | *ἄφνω* < S **15f** *πονηρωτάτου* V U **16** *ὑπὸ βασκανίας* < S | *ἐμπρεπὲς* C | *τὸ*: *τοῦτο τὸ* S **17** *ἐσίνατο* < w. e. sch. S | *ματαίαν*] *μιανθεῖσαν* w. e. sch. S | *ἡδονὴν* slastj: vlastj S^b | *καρπούμενος* U Jh | *πρόσχες* V U C: S 83

ὦ σοφώτατε Ἀγλαοφῶν, ὅτι, εἰ βούλοιτο μὴ εἶναι σεσινωμένον ὅλως ὁ δημιουργὸς καὶ ψεκτὸν τὸ μετὰ τοσαύτης αὐτῷ σπουδῆς τε καὶ φροντίδος πεπονημένον, πάλιν προτραπήσεται συγχωνεύσας αὐτὸ τοιοῦτο ποιεῖν οἷον καὶ πρόσθεν ἦν. εἰ δὲ μὴ ἀναχωνεύοι μηδὲ ἀνασκευάζοι — ἐφή δὲ μένειν — θεραπεύων αὐτὸ καὶ ἐπανορθούμενος, ἀνάγκη δὴ πυρακτούμενον καὶ χαλκευόμενον τὸ ἄγαλμα μηκέτι δύνασθαι διατηρηθῆναι τὸ αὐτό, ἀλλὰ διηλλαγμένον ἔσεσθαι καὶ ὑπεσπασμένον)· διὰ τοῦτο, εἰ βούλοιτο ὅλον καλὸν αὐτὸ καὶ ἄμωμον εἶναι τὸ ἔργον, ἀναθλᾶσθαι αὐτὸ καὶ ἀναχωνεύεσθαι δεῖ, ὅπως τὰ μὲν αἴσχη καὶ τὰ ἀλλοιώματα πάντα τὰ ἐξ ἐπιβουλῆς αὐτῷ καὶ φθόνου ὑπάρξαντα αὐτὰ μὲν διὰ τῆς ἀνασκευῆς καὶ ἀναχωνεύσεως ἀπόληται, τὸ δὲ εἰς τὸ ἑαυτοῦ εἶδος ἀσινὲς καὶ ἀκίβδηλον αὖθις ἄγαλμα ὁμοιότατον ἑαυτῷ κατασταθῇ (τῷ μὲν γὰρ ἀγάλματι ἀπολέσθαι μὲν οὐκ ἔστιν ὑπὸ τῷ αὐτῷ τεχνίτῃ, κἂν πάλιν εἰς ὕλην χυθῇ, ἀποκατασταθῆναι δὲ ἔστιν· τοῖς δὲ αἴσχεσι καὶ λωβήμασιν ἀπολέσθαι μὲν ἔστιν — τήκονται γάρ — ἀποκατασταθῆναι δὲ οὐκ ἔστιν, διὰ τὸ ἐν πάσῃ τέχνῃ τὸν ἄριστον δημιουργὸν μὴ πρὸς τὸ αἴσχιον ἢ ἀπηχθημένον ὁρᾶν, ἀλλὰ πρὸς τὸ σύμμετρον καὶ εὐθὲς τοῦ

4 Theoph. Ad Autol. II, 26

1 ὦ σοφ. Ἀγλ. auch 53, 2 | σοφότ. U | εἰ — ψεκτὸν Z. 2 S: »nicht wollend sehen dies so verdorbene Bild« S | εἰ las wohl auch S **2** τὸ < V | αὐτῷ < C **2f** κ. φροντίδος < S **3** πεπονημένῳ U: πεποιημένον C | προτραπήσεται: »wird er es sich verdrießen lassen« S | αὐτὸ < S **4** τοιοῦτον UC: τοσοῦτο V: < S | ἀναχων. — ἐπανορθούμενος Z. 5] »um es kümmert« S **5** ἀνασκευάζοι auch U | ἐῶν V: ἐᾷ U Cr | οὕτως μένειν Cr | αὐτὸν V **6** δή: δὲ C | πυρακτ. — ἄγαλμα < S **7** ἀλλὰ — ὑπεσπασμένον Z. 7f] οἷον καὶ πρόσθεν ἦν ἄγαλμα καλόν w. e. sch. S | διηγαλμένον Cr **8** ὅλον καλὸν αὐτὸ Bo: καλὸν αὐτὸ VU: ὅλον αὐτὸ καλὸν C (ὅλον αὐτὸ hinter ἄμωμον Cr): τοῦτο αὐτοῦ w. e. sch. S (»dieses sein«) **9** ἀναθλ. U 124v | καὶ < S **10** αἴσχη] ἔσχη U | τὰ ἀλλοιώματα] »Unschönheiten« S **10f** ἐπιβ. α. κ. φθόνου] »Neid und feindseligen Anschlag« S **11** χωνεύσεως Cr **12** ἀπολεῖται Cc, ἀπόλλωνται Cr | ἑαυτοῦ] αὐτὸ C | ἀσιν. κ. ἀκιβδήλευτον C (hinter ἑαυτῷ Z. 13 Cr: < S) **13** τὸ ἄγαλμα C | ὁμοιότατον ἑαυτῷ < S | ὁμοιώτατον VU | αὐτῶ κατασκευασθῇ U | κατασταθῆναι Cc | γὰρ < Cr **13f** ἀπολ.] ἀποθέσθαι Cc **14** μὲν < U | ὑπὸ] κατὰ U | τεχνήτῃ, corr. v. 1. Hd., C: ὄντι (< Cr) διότι + C | εἰς ὕλην < S **15** χυθῇ CS: λυθῇ V 362 U Holl | ἀποκατ. δὲ ἔ.: »sondern vielmehr eine Erneuerung zu Besserem haben« S | τοῖς δὲ — δημιουργουμένου S. 291, 1 < S | ἔσχεσι U **18** ἀπηχθ. Dd, ἀπεχθημένον V: ἐπιτευχθησόμενον U Cc, ἐπιτεχθησόμενον Cr | πρὸς < Cr

δημιουργουμένου)· — ταὐτὸν ἄρα φαίνεται δή μοι καὶ ἐφ' ἡμῶν ὁ θεὸς 3
διῳκονομηκέναι. τὸν γὰρ ἄνθρωπον, τὸ εὐπρεπέστατον ἑαυτοῦ τέχ-
νημα, βασκάνοις ἐπιβουλαῖς φθόνου κεκακωμένον ἰδὼν οὐκ ἠνέσχετο
τοιοῦτον καταλεῖψαι, φιλάνθρωπος ὤν, ὅπως μὴ δι' αἰῶνος εἴη
μεμωμημένος, ἀθάνατον ἔχων ἐν ἑαυτῷ τὸν ψόγον, ἀλλὰ διέλυσεν
εἰς ὕλην πάλιν, ἵνα διὰ τῆς ἀναπλάσεως ἐκτακῶσι καὶ ἐξαφανισθῶσι
πάντα τὰ ἐν αὐτῷ μωμήματα. τὸ γὰρ ἐκεῖ ἀναχωνευθῆναι τὸν ἀν- 4
δριάντα τοῦτο ἐνταῦθα ἀποθανεῖν καὶ διαλυθῆναι τὸ σῶμα· τὸ δὲ
ἐκεῖ ἀναμορφοποιηθῆναι τὴν ὕλην ἢ ἀνακοσμηθῆναι, τοῦτο ἐνταῦθα
τὸ ἀναστῆναι. ὥσπερ καὶ ὁ προφήτης Ἱερεμίας· τούτοις γὰρ ἤδη καὶ 5
αὐτὸς ὧδε τὰ αὐτὰ παρεγγυᾷ, »καὶ κατέβην« λέγων »εἰς τὸν οἶκον τοῦ
κεραμέως· καὶ ἰδού, αὐτὸς ἐποίει ἔργον ἐπὶ τῶν λίθων, καὶ διέπεσε
τὸ ἀγγεῖον ὃ αὐτὸς ἐποίει ἐν ταῖς χερσὶν αὐτοῦ, καὶ πάλιν ἐποίησεν
αὐτὸ ἀγγεῖον ἕτερον, καθὼς ἤρεσεν ἐνώπιον αὐτοῦ τοῦ ποιῆσαι.
καὶ ἐγένετο λόγος κυρίου | πρός με λέγων· εἰ καθὼς ὁ κεραμεὺς 551
οὗτος οὐ δυνήσομαι τοῦτο ποιῆσαι ὑμᾶς, οἶκος τοῦ Ἰσραήλ; ἰδού, ὡς
ὁ πηλὸς τοῦ κεραμέως ὑμεῖς ἐστε ἐν ταῖς χερσί μου.«

4 vgl. De res. I, 44, 1. II, 18, 4; auch zu S. 289, 1 — **5** Justin De res. (S. Parall. 43 S. 207ff Holl) — **11** Jerem. 18, 3—6; vgl. Symp. 3, 5 S. 31, 10ff

1ff Epiph. Panar. haer. 64, 65 S. 674, 15ff. 675, 16ff — **7** vgl. Prokop. PGr 87, 1, 165, 33f

1 ταὐτὸ S | ἄρα Md: γὰρ HSS | δή μοι < S | δὴ: δὲ U | ὁ θεὸς — γὰρ Z. 2] »Denn Gott machte den« S | θεὸς οὕτως U **2** διοικονομηκέναι V: C^{c} 80^{v}: δὴ ᾠκονομηκέναι C^{r} | ἑαυτοῦ] »seiner Hand« S **2f** τέχνισμα V, τέχνασμα Dd **3** βασκ. C^{r} 89^{v} | φθόνω U **4** τοιοῦτο V C^{c}: »so« S **5** μεμωμημένος S 83^{v}: μεμωμημένον V U C: λελωβημένον z. B. Jh | ἔχον C^{r} Pet Dd Jh | ἐν ἑαυτῷ < S **6** ἐκτακῶσι καὶ < S | ἐκτακῶσιν κ. ἐξαφανισθῶσιν C^{c} **7** ἐν αὐτῷ < S | μή^μω^ματα U | τὸ] ὃ C u. w. e. sch. S **8** τοῦτον τὸ U | τὸ ἀποθανεῖν C | ὃ δὲ C **9** ἀναμορφωθῆναι C^{r}, ποιη übergeschr. in U | ἢ ἀνακομισθῆναι V: ἢ ἀνακοσμοποιηθῆναι U: < S | ἐνταῦθα] μετὰ τὸ ἀποθανεῖν + U **10** καὶ . . Ἱερ.] »⟨i⟩ ier.« S | τούτοις — παρεγγυᾷ Z. 11] »reinigt« očištaet wohl aus »versichert« upovaet S: Ἰουδαίοις παρῄνει καὶ . . παρηγγύα vermutete Md: Kolon vor τούτοις Kl | ἤδη] δεῖ C^{c}, δὴ C^{r} **11** τ. α.] ταῦτα U C | καὶ κατέβη U 125 | λέγων γάρ φησιν S: λέγων hinter κεραμέως C **12** ἐπὶ τὸν λίθον C **13** αὐτὸς < U | ὑπὸ τῶν χειρῶν w. e. sch. S | αὐτῷ w. e. sch. S **14** ἕτερον las wohl auch S (»in ihm / nem wohl aus »zu einem anderen ihm« (v' in emu) | τοῦ ποιῆσαι] ποιεῖν < S **15** εἰ < S **16** οὗτος] αὐτὸς V | τοῦτο < S: τοῦ C^{r} | ποιεῖν C^{r} | υμῖν C | τοῦ < V C^{r} | ὡς < U **17** ταῖς < C

XLIV. *Πρόσσχες γὰρ ὅπως, ὥς ἔφην, μετὰ τὸ παραβῆναι τὸν ἄνθρωπον ἡ μεγάλη χεὶρ εἰς νῖκος καταλεῖψαι τὸ ἑαυτῆς ἔργον οὐκ ηὐδόκησεν ὡς κίβδηλον τῷ πονηρῷ ἀδίκως αὐτὸ λυμηναμένῳ βασκάνοις αἰτίαις, ἀλλὰ ἀνατήξας ἀνέδευσεν αὖθις εἰς πηλόν, οἷα κεραμεὺς*

2 Symp. 3, 5 S. 31, 18ff; vgl. zu S. 289, 1 u. 291, 4. Theoph. Ad Autol. II, 26. Iren. Adv. haer. III, 23, 6. Novat. De trin. 1 — 4 vgl. De res. III, 6, 1

2 Epiph. Panar. haer. 64, 65 S. 674, 15ff. 675, 16ff. Greg. Naz. Orat. 38, 12 PGr 36, 324. Chrysost. hom. 18 in Gen. PGr 53, 1, 151. August. Encheir. 89. Zachar. Mityl. PGr 85 S. 1125. 1132 — 4 vgl. Nilus Ep. II, 200 PGr 79, 305

1 *πρόσχες* VUC | *γὰρ* < V Cr | *ὅπως* < S: *πῶς* nach *ἔφην* C **1f** *τοῦ ἀνθρ.* S **2** *νῖκος*] *νεῖκος* w. e. sch. S, so vermuteten auch Cornarius u. Pet: Dd verweist richtig auf Thesaur. V, 1522 | *καταλείψειν* V | *τὸ ἑαυτῆς ἔργον*] *τὸν ἄνθρωπον* S | Theoph. *καὶ τοῦτο δὲ ὁ θεὸς μεγάλην εὐεργεσίαν παρέσχεν τῷ ἀνθρώπῳ, τὸ μὴ διαμεῖναι αὐτὸν εἰς τὸν αἰῶνα ἐν ἁμαρτίᾳ ὄντα. ἀλλὰ . . ἐξέβαλλεν αὐτὸν ἐκ τοῦ παραδείσου, ὅπως διὰ τῆς ἐπιτιμίας . . παιδευθεὶς εἰς ὕστερον ἀνακληθῇ. . . οὐ μήν, ἀλλὰ καὶ καθάπερ σκεῦός τι, ἐπὰν πλασθὲν αἰτίαν τινὰ σχῇ, ἀναχωνεύεται ἢ ἀναπλάσσεται εἰς τὸ γενέσθαι καινὸν καὶ ὁλόκληρον, οὕτως γίνεται καὶ τῷ ἀνθρώπῳ διὰ θανάτου.* Iren. eiecit eum de paradiso et a ligno vitae transtulit; non invidens ei lignum vitae . . sed miserans eius, ut non perseveraret semper transgressor, neque immortale esset, quod esset circa eum peccatum; et malum interminabile et insanabile. prohibuit . ., interponens mortem et cessare faciens peccatum . . per carnis resolutionem. Novat. ne vivens in aeternum circumferret secum in poenam sui semper immortalem delictum. Greg. Naz. *κερδαίνει μέν τε κἀνταῦθα, τὸν θάνατον καὶ τὸ διακοπῆναι τὴν ἁμαρτίαν, ἵνα μὴ ἀθάνατον ᾖ τὸ κακόν.* Chrysost. *ἵνα μὴ . . μέλλῃ ἀθάνατα ἁμαρτάνειν, βέλτιον αὐτὸν (τὸν Ἀδάμ) ἐντεῦθεν ἔξω βαλεῖν.* Zachar. S. 1125 *τῆς ἀναπλάσεως . . αἰτία . . ἀγαθότης θεοῦ . . καὶ φιλανθρωπίας ὑπερβολή. ἐλεήσας γὰρ ὁ δημιουργὸς τὸ πλάσμα καὶ νικᾶσθαι τοῦτο πρὸς τῆς κακίας μὴ ἀνασχόμενος, διαλύει μὲν τὸ ὑποδεξάμενον τὸ κακὸν ἀγγεῖον, ἀναπλάττει δὲ αὖθις καὶ ἀναχαλκεύει.* 1132 *ἐμηχανήσατο ἡ μεγάλη καὶ παμποίκιλος τοῦ θεοῦ σοφία διὰ τῆς λύσεως τῶν ἀνθρωπίνων σωμάτων καταλῦσαι τὴν φθορὰν ἣν εἰσενήνοχεν ἡ κακία καὶ τῆς ἀθανασίας μεταδοῦναι τοῖς θνητοῖς* **3** *ηὐδόκησεν*: »wollend« S | *κίβδ. . . ἀδικ. α. λυμ.*] »indem er umdunkelt ist« S | *κίβδηλον*] *δῆλον* C | *τῷ πον.*: *πονηροῦ* U, *τὸ πονηρὸν* C; »von dem Eifersüchtigen« S | *ἀδίκ. ἀπολυμηναμένω* C | *λυμηναμένου* U **4** *ἀλλὰ* < Cr | Nilus *ποῖον γὰρ . . μεῖζον . ., ἀνδριάντα πλάσαι τὸν πρώην μὴ ὑφεστῶτα, ἢ τὸν διαπεσόντα ἀναχωνεῦσαι εἰς τὸ αὐτό;* | *ἀνατήξασα ἀνέλυσεν* C, *ἀναστήσασα ἀνέλυσε μὲν* Cr: »zerstört habend machte er« S | *ἀνέδευσεν*: *ὄδευσεν* V | *αὖ|θις* V 362v | *εἰς πηλόν*] *πηλῷ* oder *πηλόν* S | *κερ.* S 84

ὁ ἀναπλάσσων ἄγγος πρὸς τὸ ἀφανισθῆναι μὲν διὰ τῆς ἀναπλάσεως
πάντα τὰ ἐν αὐτῷ αἴσχη καὶ θλάσματα, γενηθῆναι δὲ τὸ πᾶν
ἄνωθεν ἀμέμπτως ἀρεστόν. ἢ »οὐκ ἔχει ἐξουσίαν ὁ κεραμεὺς τοῦ 2
πηλοῦ ἐκ τοῦ αὐτοῦ φυράματος ποιῆσαι σκεῦος, ὃ μὲν εἰς τιμήν, ὃ
δὲ εἰς ἀτιμίαν;« ὃ δή ἐστι (τοῦτο γὰρ παντάπασιν ὁ ἀπόστολός μοι
δηλοῦν φαίνεται)· μή τι ἐξουσίαν οὐκ ἔχει ὁ θεὸς ἀπὸ τῆς ὕλης
ἑκάστου τῆς αὐτῆς ἀναπλάσας καὶ ἀνακοσμήσας ἰδίως ἕκαστον ἢ εἰς
τιμὴν ἡμῶν ἀναστῆσαι καὶ δόξαν, ἢ εἰς ἀτιμίαν καὶ κατάκρισιν; εἰς
ἀτιμίαν μὲν τὸν ἐν ἁμαρτίαις φαύλως βιώσαντα, εἰς τιμὴν δὲ τὸν
ἐν δικαιοσύνῃ. καθάπερ ἐδηλώθη καὶ τῷ Δανιήλ, »καὶ πολλοὶ τῶν 3
καθευδόντων ἐν γῆς χώματι« λέγοντι »ἐξεγερθήσονται, οὗτοι εἰς
ζωὴν αἰώνιον, καὶ οὗτοι εἰς ὀνειδισμὸν καὶ αἰσχύνην αἰώνιον, καὶ οἱ
συνιέντες ἐκλάμψουσιν ὡς ἡ λαμπρότης τοῦ στερεώματος«. ἐφ᾽ ἡμῖν 4
γὰρ οὐ τὸ ἀφανίσαι τὴν ῥίζαν τελείως τῆς πονηρίας, ἀλλὰ τὸ μὴ
πρὸς ἔκτασιν αὐτὴν ἐᾶσαι φῦναι καὶ καρποφορεῖν. ἡ μὲν γὰρ καθ-
όλου καὶ παντελικὴ αὐταῖς ῥίζαις αὐτῆς ἀναίρεσίς τε καὶ ἀπώλεια
ὑπὸ τοῦ θεοῦ κατὰ τὴν τοῦ σώματος, ὡς εἴρηται, διάλυσιν γίγνεται,

3 Röm. 9, 21 — 10 Dan. 12, 2. 3

6 Oekumenius zu Röm. 9, 21 PGr 118, 516 B C — 13—S. 294, 8 S. Parall. 422 S. 169 Holl

1 ὁ < C S: ὃς U | ἀναπλάσας ἄγγος C c, ἄγγος ἀναπλάσας C r | ἄγγος] αὐτὸ U 2 θλάσμ.] πλάσματα C | γεννηθῆναι C r | δὲ] τε V U C c | τὸ πᾶν las wohl auch S (emu »er« wohl aus vsemu) 3 ὡς ἄν. ἦν S | ἀμέμπτως < S | ἀρεστόν] es endet C (C c 81) 3 f τοῦ πηλοῦ — φυράματος Z. 4] ἐκ τοῦ αὐτοῦ πηλοῦ καὶ φυράματος S 4 σκεῦος, ὃ μὲν εἰς τιμήν < S 5 παντάπασιν < U 6 εἰ μή τι V | μή τι etc. frei wiedergegeben von Oekumenius ἔχει, φησίν, ἐξουσίαν ὁ θεὸς ὁ ἐγείρων τοὺς νεκροὺς τοὺς μὲν εἰς δόξαν, τοὺς δὲ εἰς αἰσχύνην ἐγεῖραι, κατὰ τὴν ἀναλογίαν τῶν ἑκάστῳ ἀνθρώπῳ βεβιωμένων. οὕτως ὁ ἐν ἁγίοις Μεθόδιος ἐν τῷ περὶ ἀναστάσεως λόγῳ | ἔχῃ V 7 ἑκάστου w. e. sch. < S | ἑαυτῆς S | πλάσας κ. κοσμήσας S | ἰδίως] εἶδος U 8 καὶ δόξαν < S 9 μὲν < S | τὸν .. β. S: τῶν βιωσάντων V U | δὲ] καὶ δόξαν + S | τὸν S: τῶν V U 10 καὶ π.] ὅτι π. U 11 λέγοντι] γὰρ λέγει nach πολλοὶ Z. 10 S | ἐξεγερθ. U 125 v 12 ὀνειδισμὸν καὶ < S 13 στερεώματος] »Himmels« übers. S | ἐφ᾽ ἡμῖν — ἀμοιβαῖα 294, 8 C in K 50 v—51 r; Lemma ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου (nach 38, 3 f S. 280, 9 ff) | ἐφ᾽ ἡμῖν] ἔφημεν C 14 τὴν ῥ. . . τ. πον.] »die Sünde« S | τῆς πον. τελ. U | τελέως C 15 πρ. ἔ. . . φῦναι: »wachsen« S | ἔκστασιν C | καρποφορᾶν C 16 καὶ παντελικὴ w. e. sch. < S | αὐτ. (ταῖς U) ῥίζ.] τῆς ῥίζης C 17 τοῦ < C | σώματος C 51 | εἰρήκαμεν w. e. sch. S | γίνεται C

ἡ δὲ ἐκ μέρους πρὸς τὸ μὴ οἶσαι βλαστὸν ὑφ᾽ ἡμῶν. καὶ διὰ τοῦτο 5
τὸν ἐκθρέψαντα πρὸς αὔξησιν αὐτὴν μᾶλλον καὶ μέγεθος, ἀλλὰ μὴ στειρώσαντα τὸ ὅσον ἐπ᾽ αὐτῷ καὶ συμπιλήσαντα ἀνάγκη διδόναι δίκην, ὅτι δυνάμενος καὶ ἔχων πρὸς τοῦτο τὴν ἐξουσίαν εἵλατο τὸ βλάπτον πρὸ τοῦ συμφέροντος μᾶλλον τιμῆσαι.

XLV. Ὥστε μηδείς, αὐτὸς αἴτιος ὤν, ἀκολάστῳ γλώσσῃ μεμφέσθω τὴν θείαν φύσιν, ὡς οὐκ ἐν δίκῃ διανέμουσαν ἑκάστῳ κακίας καὶ ἀρετῆς τὰ ἀμοιβαῖα. »τίς γὰρ εἶ, ὦ ἄνθρωπε, ὁ ἀνταποκρινόμενος τῷ θεῷ; μὴ ἐρεῖ τὸ πλάσμα | τῷ πλάσαντι· τί με ἐποίησας 552
οὕτως ἢ οὕτως;« πῶς γάρ, ὁπότε αὐτοδεσπότῳ βουλῇ κακίαν εἵλατο; 2
διὸ καὶ οὐ λέξει δικαιοσύνης δόγμασιν ἀπαραλλάκτοις κρίνοντι τῷ θεῷ· »τί με ἐποίησας οὕτως« κατακριθέντα εἰς τὸ ἀλγύνεσθαι; πρόσσχες 3
γὰρ ὅπως ὥσπερ ἀκοντιστὴς ὁ ἀπόστολος δεινὸς συνεστραμμένα ῥήματα τῶν λόγων εἰς μέσον ἐμβαλὼν ἀσαφῆ μὲν καὶ ἐπικεκαλυμμένην ποιεῖται εἰς βάθος τῶν ἀναγνωσμάτων τὴν ἐξεργασίαν, ἀληθεστάτην δὲ καὶ ὀρθόδοξον καὶ μηδὲν ἔχουσαν ἀπημελημένον ἢ δύσφημον. τοῖς μὲν γὰρ μὴ μετὰ σπουδῆς ἀλλὰ ἀγεννῶς ἐγκύπτουσι τοῖς 4

6 Plato Epin. 979 B — **8** Röm. 9, 20 — **13** Plato Prot. 342 E — **14** vgl. Symp. 3, 2 S. 28, 18ff

1 *ἡ δὲ — βλαστὸν*] »ihr nicht zu wachsen gestatten« (*μὴ πρὸς ἔκτασιν* od. *αὔξησιν αὐτὴν ἐᾶσαι φῦναι*) S | *βλαστὸν*] *καρπὸν ἢ βλαστὸν* C | *καὶ* < S **2** *τὸν ἐκθρέψ. — μέγεθος*] »wer sie wachsen läßt« S | *μὴ*] *μὴ ὅτι* U, *μήτι* Jh **3** *τὸ* < Jh, nach *ὅσον* C | *κ. συμπιλ.* < S | *συμπιπλώσαντα* V, *συμπειλήσαντα* U, *συνπηλήσαντα* C **4** *εἵλατο — τιμῆσαι* Z. 5] »noch es unfruchtbar zu machen« S | *εἵλετο* C **5** *πρὸ* < U | *προτιμῆσαι* U **6** *αὐτοαιτῆς* C | *ὢν* V 363 **6f** Pl *οὐ τὴν θείαν .. αἰτιᾶσθαι δεῖ φύσιν, οὐκ ἐν δίκῃ διανέμουσαν* **7** *τὴν θ. φύσιν*] »die heilige Gottheit« S | *ἐν δίκῃ*] *δικάζουσαν* od. *κρίνουσαν οὐδὲ* w. e. sch. (»nicht gerecht richtend noch«) + S | *ἑκάστῳ* < S | *κακίας — ἀμοιβαῖα* Z. 8: »entsprechend dem Bösen u. Guten« S **8** *καὶ*] *ἢ* V C | *ἀμοιβαῖα*] es endet C **9** *πλάσαντι* V S: *ποιήσαντι* U **10** *ἢ οὕτως* < U S | *εἵλατο*] »wir .. erwählen« izvolim S (viell. aber »er .. erwählt hat« izvoli) **11** *διὸ* < V | *οὐ λέξει*] *σὺ λέξῃ* V | *δικαιοσύνῃ καὶ δείγμασιν* S **12** *κατακρ. — ὅπως* Z. 13 < U | *κατακριθὲν* V | *πρόσχες* V **13** *δεινὸς* < S | *διεστραμμένα* U **14** *τῶν λόγων* < S | *ἀσαφεῖ* U **15** *εἰς βάθος* < S | *τῶν* (U 126) *ἀναγνωσμ. τ. ἐξεργ.*: *τὰ ἀναγνώσματα τούτων τῶν ἐξεργασιῶν* od. *ἐξηγήσεων* w. e. sch. S **16** *καὶ ὀρθόδοξον* < S | *ἀπημελημ. ἢ* < S **17** *ἀγεννῶς*: »nur mit Unachtsamkeit« S | *ἐγκύπτουσι* V S vgl. S. 295, 8: *ἐκπίπτουσι* U **17f** *τ. λόγοις* S 85

λόγοις ἀσυνάρτητα ἔσθ' ὅτε δοκεῖ καὶ ἀσύμφωνα λέγειν, τοῖς δ' αὖ σπουδαίως καὶ λογισμῷ νήφοντι ὁπόσης τάξεως ἔμπλεα καὶ ἀληθείας.

Δι' ἀκριβείας μὲν οὖν περὶ τούτων διεξιέναι τὰ νῦν ἱκανὸν ἂν 5
γένοιτο αὐτὸ καθ' ἑαυτὸ μόνον ἔργον. καὶ γὰρ γελοῖον καταλείψαντάς σου τὴν σκέψιν, ἧς ἕνεκα ταύτην ἐστειλάμεθα, εἰς ἄλλα μετιέναι. ταῦτα γὰρ ἡμῖν εἴρηται διὰ τὴν τῶν ἐθελοκακούντων τιμωρὸν δίκην. ἀπο- 6
δειχθέντος τοίνυν ἐνδηλότατα, τὸν θάνατον τῷ ἀνθρώπῳ μεμηχανῆσθαι μὴ ἐπὶ κακῷ τινι, ἀλλὰ ⟨ἐπ' ἀγαθῷ⟩, χρὴ λοιπὸν τὸν μὴ φαύλως τούτοις ἐγκύπτοντα περὶ τῆς ἀναστάσεως νοεῖν τοῦ σώματος. πῶς γὰρ οὐκ ὠφέλιμος ὁ θάνατος, διαφθείρων ἡμῶν τὰ ληΐζοντα τὴν φύσιν, εἰ καὶ παρὰ τὸν καιρὸν ἐπαχθής, καθ' ὃν προσφέρεσθαι δοκεῖ καθάπερ αὐστηρότατον τῷ νοσοῦντι φάρμακον; καὶ ἵνα μὴ πολλάκις τὰ αὐτὰ περὶ τῶν αὐτῶν διαλεγώμεθα, φέρε καὶ ἀπὸ τῆς ᾠδῆς ἔτι τοῦ Δευτερονομίου βεβαιώσαντες τὸν λόγον ἴωμεν τὰ ἑξῆς διαληψόμενοι.

XLVI. Τὸ γὰρ »ἐγὼ ἀποκτενῶ καὶ ζῆν ποιήσω, πατάξω κἀγὼ ἰάσομαι, καὶ οὐκ ἔστιν ὃς ἐξελεῖται ἐκ τῶν χειρῶν μου« λεγόμενον ὑπὸ τοῦ θεοῦ τί ἄλλο διδάσκειν βούλεται ἢ ὅτι διὰ τοῦτο τὸ σῶμα πρῶτον ἀποκτέννυται καὶ θνήσκει, ἵνα αὖθις ἀνασταθῇ καὶ ζήσῃ;

3 Plato Tim. 89 D — **6** Plato Epin. 988 E — **12** Plato Gorg. 490 E — **15** Deut. 32, 39

1 *ἀσύμφωνα . . καὶ ἀσυνάρτητα* S | *αὖ*] »o« S **2** *σπουδαίοις* S | *κ. λογισμῷ νήφ.* < S | *ἀληθείας ἔμπλεα καὶ νοήσεως* S **3** *Δι' ἀκριβείας — ἔργον* Z. 4 auch Pl | *ἀκρίβειαν* S | *οὖν* < S | *διεξ. τὰ νῦν*] *διεξελθεῖν* Pl **3 f** *ἂν γέν. — ἔργον* Z. 4 < S **4** *καὶ γὰρ γελοῖον*: »denn es ist nicht gut« S | *γέλοιον* V | *καταλείψαντάς — ἐστειλάμεθα* Z. 5] »von Einem« S **5** *σου*] *οὗ* V, *που* Jh | *ἧς* < V | *ταῦτα — δίκην* Z. 6 < S **6** *τὴν* < U **7** *ἐνδηλώτατα* U | *μεμ.*: »daß . . ist« S **8** *μὴ* < V | *ἀλλὰ* < S | *ἐπ' ἀγαθῷ* + Holl | *τὸν — ἐγκύπτ.* < S **9** *περὶ*] *τῆς ὕλης καὶ* + S | *νοεῖν*] »zu reden« S | *τοῦ σώματος* < S | *ὠφέλιμον* V **10** *καὶ φθείρων* (od. *ἢ διαφθείρων*) las viell. S, (*ἢ* ili S, wohl aus »und« mit Fragepartikel i li) | *τὰ ληΐζοντα* < S **11** *παρὰ*] *πρὸς* w. e. sch. S | *προσφέρ. δοκεῖ*] *προσφέρεται* S **12** *αὐστηρώτατα* V: < S | *τῷ* V 363ᵛ: < U | *μὴ πολλάκις*] *καὶ πάλιν* od. *αὖθις* S | *τὰ αὐτὰ* < S | Pl *ταὐτὰ . . καὶ περὶ τ. αὐτῶν* **12 f** *τῶν αὐτῶν*] *τούτων* viell. S **13** *καὶ* < S | *τῆς ᾠδῆς ἔτι* < S, *ἔτι* < U **14** *βεβαιώσαντες — διαληψόμενοι*] »beginnen wir die Verhandlung zu machen« S **15 f** *κἀγὼ ἰάσομαι* < S **17** *διδάσκειν βούλεται*] »lehrt« S | *ὅτι*] *τὸ* V | *διὰ τοῦτο* < S **18** *καὶ θνήσκει* < S | *αὖθις* < S | *ἀνασταθῇ* etc.] »kann auferstehen etc.« S

πατάσσεται πρῶτον καὶ θραύεται, ἵνα σῶον αὖθις πλασθῇ καὶ ὑγιές.
καὶ οὐδὲν ἐξελέσθαι ὅλως τὸ σύνολον τῆς μεγάλης καὶ κραταιᾶς 2
αὐτοῦ χειρὸς πρὸς ἀπώλειαν καὶ ὄλεθρον σθένει, οὐ πῦρ, οὐ θάνατος,
οὐ σκότος, οὐ χάος, οὐ φθορά. »τίς γὰρ ἡμᾶς« φησίν »χωρίσει ἀπὸ τῆς
ἀγάπης τοῦ Χριστοῦ;« | — ὃς ἑρμηνεύεται χεὶρ τοῦ πατρὸς καὶ λόγος 553
— »θλίψις; ἢ στενοχωρία; ἢ διωγμός; ἢ λιμός; ἢ γυμνότης; ἢ κίν-
δυνος; ἢ μάχαιρα; καθὼς γέγραπται ὅτι ἕνεκεν σοῦ θανατούμεθα
ὅλην τὴν ἡμέραν, ἐλογίσθημεν ὡς πρόβατα σφαγῆς. ἀλλ' ἐν τούτοις
πᾶσιν ὑπερνικῶμεν διὰ τοῦ ἀγαπήσαντος ἡμᾶς«, ἀληθέστατα, ἵνα
πληρωθῇ, καθὼς ἔφην, τό »ἐγὼ ἀποκτενῶ καὶ ζῆν ποιήσω, πατάξω
καὶ ἰάσομαι, καὶ οὐκ ἔστιν ὃς ἐξελεῖται« »ἡμᾶς« »ἀπὸ τῆς ἀγάπης
τοῦ θεοῦ τῆς ἐν Χριστῷ« πρὸς ἀπώλειαν. διὸ καὶ »ἐλογίσθημεν ὡς
πρόβατα σφαγῆς«, ἵνα ἀποθανόντες »τῇ ἁμαρτίᾳ« ζήσωμεν »τῷ θεῷ«.
— καὶ ταῦτα μὲν μέχρι τοσούτου διεσκέφθω· τὰ δὲ συνεχῆ τούτοις 3
ὧδε πάλιν προχειριστέον.

XLVII. *Εἰ πᾶν τὸ γεννώμενον νοσεῖ* — προτείνει γὰρ οὕτως ὁ ἐξ ἐναντίας — καὶ κατὰ τὴν γένεσιν καὶ κατὰ τὴν τροφὴν (ἀπὸ τῶν προσιόντων γάρ, φησίν, αὔξεται, καὶ ἀπὸ τῶν ἀπιόντων ἐλαττοῦται), τὰ δὲ μὴ γεννώμενα ὑγιαίνει, ὅτι μὴ νοσεῖ μηδὲ προσδεῖται ἢ ἐπιθυμεῖ, ἐπιθυμεῖ δὲ τὰ γεννώμενα καὶ συνουσίας καὶ τροφῆς, τὸ δὲ ἐπιθυμεῖν νοσεῖν ἐστι, τὸ δὲ μὴ δεῖσθαι μηδὲ ἐπιθυμεῖν ὑγιαίνειν, νοσεῖ δὲ τὰ γεννώμενα, ὅτι ἐπιθυμεῖ, τὰ δὲ μὴ γεννώμενα οὐ νοσεῖ, πάσχει δὲ τὰ νοσοῦντα ἢ κατὰ πλῆθος ἢ ἔνδειαν τῶν προσγινομένων

4 Röm. 8, 35—37 — 5 vgl. De creatis 9. Iren. Adv. haer. III, 21, 10. V, 5, 2. 6, 1. Hipp. In Dan. II, 33, 4. III, 14, 6 — 10 Deut. 32, 39 — 11 Röm. 8, 39 — 12 Röm. 8, 36 — 13 Röm. 6, 10 — 14 De res. I, 26, 1 S. 253, 3 — 17 De res. I, 9. 10

5 vgl. Prokop. PGr 87, 1, 133 A

1 *πατάσσ. . . καὶ θραύεται*: »wird vernichtet . . und zermalmt« S | *σῶον*] *σῶν* Jh nach Pl Tim. 82 B | *αὖθις σῶον* U 3 *αὐτοῦ*] *ἐκείνου* las schwerl. S | *ἀπώλειαν* S 85ᵛ | *καὶ ὄλεθρον* < S 4 *οὐ σκότος* < V S | *οὐ χάος* < S | *χωρήσει* V 5 *χριστοῦ* U S: *κυρίου* V 7 *ὅτι* < V 8 *ὅλην τὴν ἡμέραν* < S | *ἀλλὰ* V 9 *τὸν ἀγ.* S 10 *ἔφη* S | *πατάξω — ἐξελεῖται ἡμᾶς* Z. 11: »usw.« S 11 *κἀγὼ ἰάσομαι* U | *ἡμᾶς*] *τουτέστιν* S | *ἀπὸ*] *ἐκ* U 12 *χριστῷ ἰησοῦ* U 13 *σφαγῆς*: »zur Schlachtung« S 14 *μὲν* < V 15 *ὧδε* < S 16 *γεννόμενον* U 17 *τροφὴν*] *φύσιν* S 18 *γάρ* < U | *φησίν* < S 19 *ὑγιαίνει, ὅτι* < S: U 127 | *ὅτι μὴ*] *μηδὲ* U | *μηδὲ*] *ὅτι μὴ* S | *προσδ.* V 364 | *ἢ*] *μηδέ τι* S 86 20 *καὶ τροφῆς* < S 21 *νοσεῖν ἐστι*] *μὴ ἐῶντα* S | *μὴ ἐπιθυμεῖν μηδὲ δεῖσθαι* S | *ὑγιαίνει* U: *ἐστί* + S 23 *προσγιν.*] *προσαχθέντων καὶ προσγιν.* S (schwerlich *προσγιν. καὶ διαμενόντων*, indem statt pribyvaemych vielmehr prěbyvaemych zu lesen wäre)

καὶ ἀπογινομένων, τὸ δὲ πάσχον καὶ φθίνει καὶ ἀπόλλυται, διόπερ
καὶ γεννᾶται, γεννᾶται δὲ ὁ ἄνθρωπος, — οὐ δύναται ἄρα ἀπαθὴς
εἶναι ὁ ἄνθρωπος καὶ ἀθάνατος. — καταπίπτει μὲν οὖν καὶ ἐπὶ τούτοις 2
αὐτοῖς ὁ λόγος. εἰ γὰρ πᾶν τὸ γιγνόμενον ἢ γεννώμενον ἀπόλλυται
(διαφέρει γὰρ οὐδὲν οὕτως εἰπεῖν, ἐπειδὴ καὶ οἱ πρωτόπλαστοι οὐκ
ἐγεννήθησαν, ἀλλ᾽ ἐγενήθησαν), γενητοὶ δὲ καὶ οἱ ἄγγελοι καὶ αἱ
ψυχαί (ὁ »ποιῶν τοὺς ἀγγέλους αὐτοῦ πνεύματα«), ἀπόλλυνται ἄρα
οἱ ἄγγελοι κατ᾽ αὐτοὺς καὶ αἱ ψυχαί. ἀλλ᾽ οὔτε οἱ ἄγγελοι οὔτε
αἱ ψυχαὶ ἀπόλλυνται· ἀθάνατα γὰρ ταῦτα καὶ ἀδάμαστα, κα-
θὼς ὁ ποιήσας εἶναι βεβούλευται. ἀθάνατος ἄρα καὶ ὁ ἄνθρωπος.
οὐκ ἀρεστὸν δὲ ⟨οὐδ᾽⟩ ἐκεῖνο, τὸ λέγειν εἰς ἄρδην ἀπολεῖσθαι τὸ πᾶν, 3
καὶ γῆν καὶ ἀέρα καὶ οὐρανὸν μὴ ἔσεσθαι. ἐκπυρωθήσεται μὲν γὰρ πρὸς

7 Psal. 103, 4 — **10f** De res. I, 8 S. 228f

11—S. **298, 12** Andreas Caes. In Apok. PGr 106, 420C — **11**—S. **301, 15** u. **302, 2** S. Parall. 423 S. 170 Holl. Syr. Pitra Anal. sacra IV, 203 u. 436f

1 *ἀπὸ γιγν.* U **2** *δὲ* < S **3** *ὁ* < V **4** *τὸ γεννώμ. εἰς γιγνόμενον* S | *ἢ* ili: na S | *γενώμενον* S **5** *διαφ. . . οὕτως*] *συμφέρει . . ἄλλως* las schwerl. S (*διαφ. — οὕτως*: »denn es ist nicht anders möglich« S | *καὶ* < S^b **6** *ἀλλὰ* V | *οἱ* u. *αἱ* < V **7** *ποιῶν*] *γὰρ . . φησίν* + S | *πνεύματα*] »(sprach er,) und die Seelen ebenso« + S | *ἆρα* V S **8** *αἱ ψυχαί;* S | *ἀλλὰ* U **9** *καὶ ἀδάμαστα* < S **10** *εἶναι* < S | *βεβούληται* U: »weiß« S | *ἀθάνατος* S 86^v **11** vor *οὐκ ἀρεστὸν* + »von der Welt« S | *οὐκ ἀρεστὸν — φθορὰν* S. 298, 2 und *Παῦλος* S. 298, 8 — *ἐλπίδι* Z. 11 bei Andreas In Apok., eingeleitet *ὁ δὲ* [*μέγας*] *Μεθόδιος ἐν τῷ περὶ ἀναστάσεως λόγῳ* [*αὐτοῦ*] *ἐξέθετο οὕτως*. Es beginnt auch C in C Bl. 103 u. R Bl. 62^v, Lemma *τοῦ ἁγίου Μεθοδίου ἐκ τοῦ περὶ ἀναστάσεως*, und Syr bei Pitra aus B Bl. 53^v u. C Bl. 50, überschrieben Demonstratur transire huius mundi figuram, quin unquam destruatur creatio et ad nihilum redigatur; liberandam vero esse a servitute corruptionis in libertatem gloriae filiorum Dei, ut divinus Paulus et reliquum sanctorum divinorumque doctorum agmen dixerunt, illum qui non confitetur resurrectionem corporis, vel eos qui asserunt, Deum non promisisse a se suscitanda fore omnium hominum corpora, anathemate plectentes. Sancti Methodii, episcopi Lyciae, philosophi et martyris, ex libro illo de resurrectione qui dicitur Aglaophon | *οὐκ — ἐκεῖνο*: neque enim iustum Syr | *οὐδ᾽* Jh mit Andreas, w. e. sch. S: < V U C | *ἐκείνῳ* C^r | *εἰς* ursprünglich auch C^r | *ἄρδειν* U | *απωλεῖται* C^c, *ἀπολεῖται* C^r **12** *ἀέρα*] *καὶ πῦρ* + S | *καὶ οὐρανὸν* vor *καὶ* Z. 11 C^r | *μηκέτι* C^r | *ἐκπυρωθήσεται μὲν γάρ*: »at docendum est ab igne . . comburendum esse« Syr

κάθαρσιν καὶ ἀνακαινισμὸν καταβασίῳ πᾶς ὁ κόσμος κατακλυζόμενος
πυρί, | *οὐ μὴν εἰς ἀπώλειαν ἐλεύσεται παντελῆ καὶ φθοράν. εἰ γὰρ* 554 4
κρεῖττον τὸ μὴ εἶναι τοῦ εἶναι τὸν κόσμον, διὰ τί τὸ χεῖρον ᾑρεῖτο
ποιήσας τὸν κόσμον ὁ θεός; ἀλλ' οὐδὲν ὁ θεὸς ματαίως ἢ χεῖρον
ἐποίει. οὐκοῦν εἰς τὸ εἶναι καὶ μένειν τὴν κτίσιν ὁ θεὸς διεκοσμή-
σατο, καθάπερ καὶ ἡ Σοφία συνίστησιν· »ἔκτισε γὰρ εἰς τὸ εἶναι«
λέγουσα »τὰ πάντα ὁ θεός, καὶ σωτήριοι αἱ γενέσεις τοῦ κόσμου,
καὶ οὐκ ἔστιν ἐν αὐταῖς φάρμακον ὀλέθρου«. καὶ ὁ Παῦλος δὲ σαφῶς 5
μαρτυρεῖ λέγων· »ἡ γὰρ ἀποκαραδοκία τῆς κτίσεως τὴν ἀποκάλυψιν
τῶν υἱῶν τοῦ θεοῦ ἀπεκδέχεται. τῇ γὰρ ματαιότητι ἡ κτίσις ὑπε-
τάγη, οὐχ ἑκοῦσα, ἀλλὰ διὰ τὸν ὑποτάξαντα ἐπ' ἐλπίδι, ὅτι καὶ
αὐτὴ ἡ κτίσις ἐλευθερωθήσεται ἀπὸ τῆς δουλείας τῆς φθορᾶς εἰς
τὴν ἐλευθερίαν τῆς δόξης τῶν τέκνων τοῦ θεοῦ«. »τῇ γὰρ ματαιότητι«
φησίν »ἡ κτίσις ὑπετάγη«, ἐλευθερωθήσεσθαι« δὲ »τῆς« τοιαύτης
»δουλείας« προσδοκᾷ, κτίσιν τὸν κόσμον τοῦτον βουλόμενος νῦν
καλεῖν. οὐ γὰρ »τὰ μὴ βλεπόμενα« τῇ φθορᾷ δουλεύει, ἀλλὰ ταῦτα
δὴ »τὰ βλεπόμενα«. μένει ἄρα ἡ κτίσις εἰς τὸ ἄμεινον ἀνακαινοποιη- 6
θεῖσα καὶ εὐπρεπέστερον, ἀγαλλομένη καὶ χαίρουσα ἐπὶ τοῖς τέκνοις

6 Weish. Sal. 1, 14 — **9** Röm. 8, 19—21 — **13** Röm. 8, 20f — **16** vgl. II Kor. 4, 18

1 *καταβάσει ὡς* V *καταβάσ· ὦ* U: *κατὰ Βασίλειον* Andr: < S Syr | *κατακλύζ. ὁ κόσμος* C Andr **2** *πυρὶ* vor *πᾶς* Z. 1 in C[r] | *παντελῆ* übersetzt nicht Syr | *εἰ — ὀλέθρου* Z. 8 < Andr, aber vor *καὶ*² Z. 8 + *καὶ προσιὼν φησι* **3** *τοῦ μὴ εἶναι τὸ εἶναι* V C | *χείρω* V **4** *ὁ ποιήσας* V: *ποιῆσαι* S | *ἀλλ' — θεὸς* < U | *οὐδὲ* C[r] | *ματαίως ἢ* U 127[v]: < S **4f** *ἢ χεῖρον ἐποίει*: *ἐχειροποίει* V U, *ἢ χείρω* (»in opprobrium« Syr) *ἐποίει* C **6** *καθώσπερ* C[r] | *συνίστησιν* V C Syr, w. e. sch. S (*λέγουσα* auch schon hier + S): *δι' ἃ συνίστησιν* U, *διασυνίστησιν* Jh **7** *τὰ πάντα λέγουσα* C S | *τὰ* < U | *ὁ θεός, καὶ* < Syr **8** *ἐν αὐτοῖς* C | *καὶ* < Syr | *ὁ* < V | *δὲ* < S Syr? **9** *λέγων* < S | *ἡ γὰρ* V 364[v] | *γὰρ* < Syr **10** *ϋῶν* C | vor *τῇ γὰρ* + »Diese Rede dem Menschen« S **11** *ὑποτάξαντα*] *αὐτὴν* + Andr | *ἐπ'* w. e. sch. < S | *διότι* Andr **12** *αὐτὴ* w. e. sch. S | *φθορᾶς*] *καὶ τὰ ἑξῆς* Andr und endet **13** *τῶν τέκνων* < C[r] | *τοῦ θεοῦ* S 87 | *γὰρ* < Syr **14** *φησίν* nach *ὑπετάγη* U | *ἐλευθερωθήσεται δὲ* V] »aber dennoch die Befreiung« S, et propterea expectat se . . liberandam fore Syr **14f** *τ. τοι. δουλ.*] *τῆς φθορᾶς* w. e. sch. S (»von d. Verwesung«) **15** porro vor *κτίσιν* Syr **15f** *βουλ. νῦν καλεῖν*] »nennend« S | *νῦν καλ.*] *φιλοκαλεῖν* C[r] **16** *ἀλλὰ ταῦτα*] nŭ si; ny i S **17** *ἡ κτίσις*] *ὁ κόσμος* Syr **17f** *ἀνακαινοποιηθεῖσα* < S

τοῦ θεοῦ τῇ ἀναστάσει, δι' οὓς στενάζει καὶ συνωδίνει νῦν, τὴν ἀπο-
λύτρωσιν ἡμῶν ἀπὸ τῆς φθορᾶς καὶ αὐτὴ τοῦ σώματος ἐκδεχομένη,
ὅπως ἡμῶν ἐγερθέντων καὶ ἀποτιναξαμένων τὴν νεκρότητα τῆς
σαρκός, κατὰ τὸ γεγραμμένον »ἐκτίναξαι τὸν χοῦν καὶ ἀνάστηθι καὶ
κάθισον, Ἱερουσαλήμ«, ἐλευθερωθέντων τε τῆς ἁμαρτίας »ἐλευθε-
ρωθήσεται« καὶ αὐτὴ »τῆς φθορᾶς«, μηκέτι τῇ ματαιότητι δουλεύουσα,
ἀλλὰ τῇ δικαιοσύνῃ. »οἴδαμεν γάρ«, φησίν, »ὅτι πᾶσα ἡ κτίσις συστε- 7
νάζει καὶ συνωδίνει ἄχρι τοῦ νῦν. οὐ μόνον δέ, ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ τὴν
ἀπαρχὴν τοῦ πνεύματος ἔχοντες, καὶ αὐτοὶ ἐν ἑαυτοῖς στενάζομεν
τὴν υἱοθεσίαν ἀπεκδεχόμενοι, τὴν ἀπολύτρωσιν τοῦ σώματος ἡμῶν«.
καὶ ὁ Ἡσαΐας δέ· »ὃν τρόπον γὰρ ὁ οὐρανὸς καινὸς καὶ ἡ γῆ καινή,
ἃ ἐγὼ (φησί) ποιῶ, μένει ἐνώπιόν μου, λέγει κύριος, οὕτως ἔσται τὸ
σπέρμα ὑμῶν καὶ τὸ ὄνομα ὑμῶν«. καὶ πάλιν· »οὕτως λέγει κύριος
ὁ ποιήσας τὸν οὐρανόν, οὗτος θεὸς ὁ κατασκευάσας τὴν γῆν καὶ
ποιήσας αὐτήν· αὐτὸς διώρισεν αὐτήν, οὐκ εἰς κενὸν ἐποίησεν αὐτήν,
ἀλλὰ κατοικεῖσθαι«. | ὄντως γὰρ οὐκ εἰς κενὸν οὐδὲ εἰς μάτην πρὸς 555 8
ἀπώλειαν ἔκτισε, κατὰ τοὺς φρονοῦντας μάταια, τὸ πᾶν ὁ θεός,
ἀλλὰ εἰς τὸ εἶναί τε καὶ οἰκεῖσθαι καὶ διαμένειν. διὸ ἀνάγκη δὴ καὶ
τὴν γῆν αὖθις καὶ τὸν οὐρανὸν μετὰ τὴν ἐκφλόγωσιν ἔσεσθαι πάν-

4 Jes. 52, 2 — **7** Röm. 8, 22. 23 — **11** Jes. 66, 22 — **13** Jes. 45, 18

1 ἐν τῇ ἀναστάσει S | δι' οὓς] δι' οὗ V, διὸ C[r]: ἐφ' οἷς las schwerl. S (»über welche«) | καὶ συνωδίνει < S **1f** ἀπολύ|τρωσιν C c 103[v] **2** ἀπὸ — σώματος < S | ἀπὸ τῆς φθορᾶς < C[r] | καὶ αὐτὴ < C | ἀπεκδε-χομένη U **3** ὅπως] quoniam Syr: < S | ἐξεγερθέντων U: ἐλευθερωθέντων C | κ. ἀποτ.] ἀποτινάξομεν Syr **3f** τῆς σαρκὸς < S **4** ἐκτείν. U | καὶ[2] < U **5** κάθ. Ἱερ.] sidi im: sudim (»gerichtet«) S | ἐλευθερώθη δὴ V: U 128 | τε: οὖν ἡμῖν S **6** αὐτὴ] ἡ κτίσις S, αὐτὴ ἡ κτίσις Syr | τῆς φθορᾶς < S | τῇ ματαιότητι: τῇ φθορᾷ S **7** οἴδαμεν — σώματος ἡμῶν Z. 10 < C | φησίν < U S **8f** αὐτὴν τὴν ἀπ. U **9** καὶ] »nämlich« S **10** τὴν[1] < U **11** καὶ ὁ] αὐτὸς καὶ Syr: ὁ < V | δέ < V U: πάλιν S | καινὸς < C[r] **12** ἃ — μένει < S | φησίν, ἃ ἐγὼ C: φησι < Syr | μένειν V | οὕτως C[r] 63 | ἔσται] στή-σεται Syr mit LXX **13** ὄνομα . . σπέρμα S | ὑμῶν[1]] ἡμῶν C[r] | κ. τὸ ὄν. ὑμῶν < V | καὶ πάλιν — κατοικεῖσθαι Z. 16 < C: S 87[v] | οὕτω U **14** οὗτος] αὐτὸς Syr | θεὸς < U | ὁ καὶ S **15** διώ|ρισεν V 365; διωρίσας w. e. sch. Syr (plastes) | ἐποίησεν αὐτήν < U **16** πρὸς] οὐδὲ S **17** τὸ πᾶν ὁ θεός < S **18** ἀλλ' C | εἶναι . . κ. διαμένειν] »ewiges Sein« S: ut perseverent Syr | vor διὸ + »Daß nach der Verbrennung der Himmel sein wird und die Erde und Winde sein werden« S | ἀνάγκη δὴ < Syr **18f** καὶ τὴν < C **19** τ. οὐρ. . . κ. τ. γῆν S | τὸν < V C | ἔσεσθαι nach βρασμόν S. 300, 1 C[r] **19f** πάντων < S

των καὶ τὸν βρασμόν. διὰ τί δὲ τοῦτο ἀνάγκη, λόγος ἂν ἔτι πλείων τῶν εἰρημένων γίγνοιτο. οὔτε γὰρ εἰς ὕλην ἀργὴν καὶ τοιαύτην ἔτι κατάστασιν, οἵα καὶ πρὸ τῆς διακοσμήσεως ἦν, διαλυθὲν ἀναστοιχειωθήσεται τὸ πᾶν, οὔτ' αὖ εἰς ἀπώλειαν παντελῆ καὶ φθοράν.

XLVIII. Ἐὰν δέ, Πῶς οὖν, εἰ μὴ ἀπόλλυται τὸ πᾶν, οἱ ἐξ ἐναντίας εἴπωσιν, ὁ μὲν Χριστὸς τὸν οὐρανὸν παρελεύσεσθαι ἔφη καὶ τὴν γῆν, ὁ δὲ προφήτης ἀπολεῖσθαι μὲν τὸν οὐρανὸν ὡς καπνόν, τὴν δὲ γῆν »ὡς ἱμάτιον« παλαιωθήσεσθαι; Ἐπειδήπερ ἔθος ταῖς γραφαῖς, λέξομεν, τὴν εἰς τὸ κρεῖττον καὶ ἐνδοξότερον ἀπὸ ταύτης τῆς καταστάσεως τοῦ κόσμου μεταβολὴν ἀπώλειαν λέγειν, οἷον τοῦ πρόσθεν σχήματος ἀπολλυμένου κατὰ τὴν εἰς τὸ φαιδρότερον ἁπάντων ἐξαλλαγήν· ὅτι μηδεμία ὑπεναντίωσις ἢ ἀτοπία ἐν τοῖς θείοις λόγοις. »παράγει γὰρ τὸ σχῆμα τοῦ κόσμου τούτου«, καὶ οὐχ ὁ κόσμος εἴρηται. οὕτως ἔθος ἀπώλειαν καλεῖν τὰς γραφὰς τὴν πρὸς τὸ 2
ἄμεινον ἔσθ' ὅτε καὶ εὐμορφότερον τροπὴν τοῦ πρόσθεν σχήματος,

5 vgl. De res. I, 8 S. 228f — **6** Mt. 24, 35 — **7** Jes. 51, 6 (Psal. 101, 27) — **12** vgl. De res. II, 16, 12. 17, 4 — **13** I Kor. 7, 31

1 *τῶν βρασμῶν* Cc | *διὰ — γίγνοιτο* Z. 2 < S | *διὰ — φθοράν* Z. 4 < C^r (nicht Syr) | *ἀνάγκη; ὁ λόγος* C | *ἔτι*] *ἐπὶ* V | *πλείω* V U C: vgl. *λόγος πλείων* Plat. Tim. 54 B **2** *γένοιτο* C | *εἰς* schwerl. < S (vešt wohl aus vvešt) | *καὶ*] *ἀλλὰ* S | *ἔτι*] *ἐπι* V: *τε?* S: < C **3** *κατάστασιν* wohl auch S (ukraštena aus ukraštenia) | *οἵαν* V U C | *ἦν*] *εἰς ἣν* U | *διαλυθῇ* U: »wird sie« + S **3f** *ἀναστοιχειωθήσεσθαι γὰρ δεῖ* w. e. sch. S: *ἀναστοιχειωθῆναί τε* C **4** *οὔτ' αὖ*] *ἀλλ' οὐ* S | *παντ. κ. φθ.*] *παρελεύσεσθαι* w. e. sch. S **5** *Πῶς οὖν . . οἱ — εἴπωσιν* Z. 6] »nun die Gegner sagen: Wie wenn«: »nun der Gegner dieses dir sagt: W. w.«? S; »dir« ti (meist = *καὶ*) (viell. ti aus vsi = *τὸ πᾶν*) | *εἰ*] *ἐὰν* V U: *ἢ* C^r: < Syr | *ἀπόλλυσθαι* C^r | *τὸ πᾶν* < S **6** *ὁ μὲν*] *ὅμως ὁ* C^r | *Χριστὸς*] S Syr: *κύριος* V U | *ὁ οὐρανὸς παρελεύσεται* (transierunt Syrc) *ἔφη καὶ ἡ γῆ* S Syr **7** *ὁ προφ. δὲ πάλιν* S | *ἀπολέσθαι* V | *μὲν* U 128^v: < S **8** *παλαιωθ.*] *λέγει* + S | *ἐπειδὴ ἔθος* U **9** *λέξομεν* < S | *καὶ — καταστάσεως* Z. 10 < S | *ἐνδοξοτέραν* V U (übergeschr. *ον*) **9f** *ἀπὸ τ. τ. καταστάσεως*] *ἀποκατάστάσεως* (übergeschr. *ιν*) *ταύτης* U **10** *τούτου τοῦ* S | vor *οἷον* et quidem id ita intelligendum est Syr **11** *ἀπολλομένου* C^r | *εἰς τὸ* < S | *τὸ* < C^r | *φαιδρότατον* V U, viell. S: *φαιδρότερον* C Dd | *ἁπάντων*] *καὶ κρεῖττον* (*κρείττονα*) S **12** *ἐξαλλαγὴν* S 88 | *ἢ ἀτοπία* < S | *θείοις*] *ἁγίοις* w. e. sch. S **13** *παράγει* Cc 104 | *γάρ, φησίν* S | *τούτου*] *του* C^r | *καὶ* < C^r **14** *οὕτως*] *τοῦτο γὰρ* S | *πρὸς*] *εἰς* C^r **15** *ἔσθ' — εὐμορφότερον* < S | *εὐμορφώτερον* V U Cc | *τοῦ πρόσθεν σχήμ.* < S | *ἔμπροσθεν* C^r u. Cc am Rand

οἷον ὥσπερ ὁπόταν τις ἀπώλειαν λέγοι τοῦ κατὰ τὸν νήπιον σχήματος
τὴν »εἰς« τὸν »ἄνδρα« τὸν »τέλειον« μεταλλαγήν, τρεπομένης εἰς
μέγεθος καὶ κάλλος τῆς ἡλικίας τοῦ νηπίου. »ὅτε γὰρ ἤμην νήπιος,
ὡς νήπιος ἐλάλουν, ὡς νήπιος ἐφρόνουν, ὡς νήπιος ἐλογιζόμην· ὅτε
δὲ γέγονα ἀνήρ, κατήργηκα τὰ τοῦ νηπίου«. ταραχθήσεσθαι μὲν γὰρ 3
τὴν κτίσιν, ὥσπερ τεθνηξομένην κατὰ τὴν ἐκπύρωσιν, ἵνα καὶ
ἀνακτισθῇ, οὐ μὴν ἀπολεῖσθαι προσδοκητέον, ὅπως οἱ ἀνακαινο-
ποιηθέντες ἐν ἀνακαινοποιηθέντι τῷ κόσμῳ ἄγευστοι λύπης κατοι-
κήσωμεν, κατὰ τὸ λεχθὲν »ἐξαποστελεῖς τὸ πνεῦμά σου, καὶ κτισθή-
σονται« ἐν ἑκατοστῷ τρίτῳ ψαλμῷ »καὶ ἀνακαινιεῖς τὸ πρόσωπον
τῆς γῆς«, τοῦ περιέχοντος τῆς εὐκρασίας ἐπιτροπεύοντος λοιπὸν τοῦ
θεοῦ. ἐσομένης γὰρ καὶ μετὰ τοῦτον τὸν αἰῶνα γῆς ἀνάγκη πᾶσα 4
ἔσεσθαι καὶ τοὺς οἰκήσοντας, οὐκέτι τεθνηξομένους ἢ γαμήσοντας καὶ
γεννησομένους, | ἀλλ' ὡς ἀγγέλους ἀμεταστρόφως ἐν ἀφθαρσίᾳ τὰ 556
ἄριστα πράξοντας. διὸ ληρῶδες τὸ Ἐν ποίᾳ διαγωγῇ τότε δὴ τὰ

2 vgl. Ephes. 4, 13 — **3** I Kor. 13, 11 — **8** vgl. S. 283, 17f — **9** Psal. 103, 30 — **13** Mt. 22, 30. Mark. 12, 25 — **15** vgl. De res. I, 8, 7 S. 229, 26ff

15—S. 307, 20 S. Parall. 424 S. 172ff Holl

1 ὁπόταν — λέγοι < S | ὁπ. εἴ τις C | λέγοι UC: λέγειν V: λέγῃ Jh | τοῦ — μεταλλαγήν Z. 2] »wie auch die Gestalt des Kindes in eine bessere, nämlich die des Mannes, sich verändert« S | τοῦ: τῆς U | κατὰ τοῦ U, κατὰ τὸ C **3** τοῦ νηπίου < S | ὅτε — νηπίου Z. 5 < C | ἤμην, φησίν S **4** ὡς νήπ. ἐλάλουν < S | ὡς νήπ. ἐλογιζ.] »usw.« S **4f** ὅτε δὲ: καὶ ὅτε S **5** τὰ τοῦ νηπ. κατήργησα U | τά|ραχθήσ. V 365ᵛ | παραχθήσεσθαι Cʳ Kl; aber nicht die Welt, sondern ihr σχῆμα soll ja vergehen | μὲν < S **6** κατὰ] μετὰ Cʳ | καὶ < U **7** ἀνακαινισθῇ Jh mit Combefis | ἀπολέσθαι Cʳ | ὅπως] ὅτι ὡς V **8** ἐν ἀνακαινοποιηθέντι < VCʳ | ἐν < Cᶜ | τῷ + V | ἄγευστοι λύπης: »ohne alles Böse und Leid« S **8f** κατοικήσομεν V, κατοικήσονται λοιπὸν S **9** ἢ κατὰ U | σου] svoi: sii S **9f** καὶ κτισθ.] κεκτισθήσονται V **10** ἐν — ψαλμῷ < CS **11** τοῦ περιέχοντος < S | ἐπιτροπεύσαντος U **12** ἐσομένης U 129 | καὶ < S | ἀνάγκη δὲ Cᶜ | πάσας V: < S **13** οὐκ ἐπιτεθνηξομένους V | ἢ — γεννησομένους Z. 14 < S | ἢ < C **13f** καὶ γεννησομένους < Cʳ: καὶ τεθνηξομένους V **14** ἀμεταστρόφος S 88ᵛ | ἐν ἀφθαρσίᾳ < S **15** πράξαντας V. Es endet C | ληρῶδες] es beginnt C in C Bl. 81 u. R 89ᵛ (nach ἀμέμπτως ἀρεστόν c. 44, 1; in C Lemma ἐκ τοῦ αὐτοῦ, in R unmittelbar angeschlossen) | vgl. I, 8, 7 | ληρωδία δὲ Cʳ | οὖν τότε δεῖ V

σώματα ἔσονται λέγεσθαι, μήτε ἀέρος μήτε γῆς μήτε τῶν ἄλλων
ἐσομένων.
II. Ἄξιον δὲ κἀκεῖνο πρὸς τοῖς εἰρημένοις ἐπισκοπεῖν, ὡς ἔχει
πολλὴν διάπτωσιν, εἰ δεῖ παρρησίαν ἄγειν περὶ τηλικούτων, ὦ Ἀγλα-
οφῶν, διαλεγομένους πραγμάτων. φράσας γὰρ ἀποφήνασθαι τὸν
κύριον ὡς οἱ τῆς ἀναστάσεως τευξόμενοι ἔσονται τότε »ὡς ἄγγελοι«,
ἔνθα πειράζουσιν αὐτὸν οἱ Σαδδουκαῖοι, ἐπέφερες· Οἱ δὲ ἄγγελοι
ἐκτὸς ὄντες σαρκὸς ἐν μακαριότητος ἀκρότητι διὰ τοῦτο καὶ δόξης
εἰσίν, καὶ ἡμᾶς δὲ ἄρα ἐξισάζεσθαι μέλλοντας ἀγγέλοις ἀνάγκη δὴ
σαρκῶν ὡσαύτως ἐκείνοις γυμνοὺς ἔσεσθαι δεῖν, οὐκ ἐπιστήσας, ὦ
ἄριστε, ὡς ὁ ποιήσας καὶ διακοσμήσας ἐξ οὐκ ὄντων τὸ πᾶν τὴν
τῶν ἀθανάτων φύσιν οὐ μόνον εἰς ἀγγέλους καὶ λειτουργοὺς δια-
νείμας διεκόσμησεν, ἀλλὰ καὶ εἰς ἀρχὰς καὶ θρόνους καὶ ἐξουσίας.
ἄλλο γὰρ γένος τὸ τῶν ἀγγέλων καὶ ἄλλο τὸ τῶν ἀρχῶν καὶ ἐξου- 2
σιῶν, ὅτι μὴ τάγμα ἓν καὶ μία σύστασις καὶ φυλὴ καὶ πατριὰ τῶν
ἀθανάτων, ἀλλὰ γένη καὶ φυλαὶ καὶ διαφοραί. καὶ οὔτε τὰ Χερουβὶμ
τῆς ἰδίας ἐξιστάμενα φύσεως εἰς τὴν τῶν ἀγγέλων ἰδέαν μετασκευά-
ζονται, οὔτε εἰς ἑτέραν πάλιν οἱ ἄγγελοι. εἶναι γὰρ αὐτὰ χρὴ

7 vgl. De res. I, 7, 3 S. 228, 15f — **10** vgl. Plato Krat. 403 B. vgl. I, 29, 2. III, 18, 1. 5 — **11** Hermas II, 1, 1 — **12** vgl. Hebr. 1, 7 — **13** vgl. Kol. 1, 16 — **14** vgl. Symp. 7, 3 S. 73, 21f

1 ἔσεσθαι V | λέγ. < Syr | ἄλλων: schwerlich ἄστρων wie 8, 7 S. 229, 28 **2** ἐσομένων] es endet Syr **3** δέ ἐστιν C **4** εἰ δεῖ] εἴδη V, ἔδει C: δεῖ τοίνυν S | τηλικ.] τούτων V U C[r] | ὦ < C[r] **5** διαλεγόμενος πραγμάτων U: < C **6** ὡς οἱ etc.: »von den Auferstehenden, daß sie« S | ἔσοιντο C[c] | τότε < S C **7** ἔνθα — ἐπέφερες < S, aber + ἐν τοῖς οὐρανοῖς | οἱ vor Σαδδ. < C | ἐπέφερεν U: ἐπέφερες οὖν C[r] **8** σαρκῶν C **9** καὶ < V | ἀνάγκη — γυμνοὺς Z. 10 < C[c]: ἀγγέλους C[r] **10f** ὦ ἄριστε, ὡς] ὡς ἀριστέως V **11** ἐξ iz: ne S **12** εἰς ἀγγ.] ἰσαγγέλους V | καὶ i: se S **13** ἐκόσμησεν V: αὐτήν + S | ἐξουσίας καὶ θρόνους CS **14** τὸ < V | ἀγγ.] ἀρχῶν U | ἀρχῶν καὶ vor ἐξουσιῶν + C[r] Jh Dd **14f** ἐξουσ.] θρόνων S **15** ὅτι] »denn wie« S | σύστ.] »Vereinigung und Versammlung« (S9) w. e. sch. S (»Verein. und« sŭstav i od. »der Verein.« sŭstavjn: pitavyi S) | κ. φυλὴ κ. πατρ. < S | πατρ.] φθαρτρία V (dah. φατριὰ Dd, aber vgl. S. 73, 21) **15f** τῶν ἀθαν.] τῶν ἀγγέλων τουτέστι τῶν ἀθαν. S **16** ἀλλὰ — διαφοραί] »nicht, sage ich, Eine Klasse, noch Geschlecht, sondern verschiedene« S | καὶ γένη C | γέ|νη V 366 | καὶ[3]] οὕτως δὲ οὖν S **17** εἰδέαν V U: < S **18** οὔτ᾽ αὖ πάλιν ε. ἕ. C | ἑτέραν C S: ἑτέρων V U | εἶναι — γεγόνασιν S. 303, 1 < S

καὶ ὅ εἰσι καὶ ὃ γεγόνασιν. ἀτὰρ καὶ ὁ ἄνθρωπος τὸν κόσμον οἰκεῖν 3
*καὶ τῶν ἐν αὐτῷ πάντων ἡγεμονεύειν κατασταθείς, τῆς ἐξ ἀρχῆς
διακοσμήσεως ἀθάνατος ὤν, τοῦ εἶναι ἄνθρωπος οὔποτε μεταβλη-
θήσεται, οὔτε εἰς τὴν τῶν ἀγγέλων οὔτε εἰς τὴν τῶν ἑτέρων μορφήν,
ὅτι μηδὲ οἱ ἄγγελοι εἰς τὴν τῶν ἄλλων τῆς ἐξ ἀρχῆς ἰδέας μετα-
κοσμούμενοι μεταβάλλονται. ὁ γὰρ Χριστὸς ἧκεν οὐκ εἰς ἑτέραν
μορφὴν πλασθῆναι κηρύσσων ἢ μετασκευασθῆναι τὴν ἀνθρωπείαν
φύσιν, ἀλλὰ εἰς ὃ ἦν ἐξ ἀρχῆς πρὸ τοῦ ἐκπεσεῖν, ἀθάνατος ὤν. χρὴ* 4
*γὰρ ἐν τῷ ἰδίῳ τῆς ἕξεως αὐτοῦ τύπῳ τῶν γενητῶν ἕκαστον μένειν,
ἵνα πάντα πάντων ὦσι πεπληρωμένα, οὐρανοὶ μὲν ἀγγέλων, θρόνοι
δὲ ἐξουσιῶν, φῶτα δὲ λειτουργῶν, καὶ οἱ θειότεροι τόποι καὶ τὰ
ἀκράτητα καὶ ἀκραιφνῆ φῶτα τῶν Σεραφίμ, ἃ παρεστήκασι τῇ με-
γάλῃ βουλῇ διακρατούσῃ τὸ πᾶν, ὁ δὲ κόσμος ἀνθρώπων. | ἐὰν δὲ* 557
*μεταβάλλεσθαι δῶμεν τοὺς ἀνθρώπους εἰς ἀγγέλους, ὥρα μεταβάλλε-
σθαι λέγειν καὶ τοὺς ἀγγέλους εἰς ἐξουσίας, καὶ ταύτας εἰς ἄλλο καὶ
ἄλλο, ἔστ᾽ ἂν ὁ λόγος ἀναβὰς εἰς κίνδυνον ἐμπέσῃ.*

L. *Ἀλλ᾽ οὔτε ὡς φαῦλον τεκτηνάμενος ὁ θεὸς τὸν ἄνθρωπον, ἢ διαμαρτήσας αὐτοῦ περὶ τὴν διάπλασιν, ἄγγελον αὐτὸν ὕστερον ἐπενόησε ποιῆσαι, μεταγνούς, ὥσπερ οἱ φαυλότατοι τῶν δημιουργῶν,*

12 vgl. Jes. 6, 2

1 *καὶ ὅ* U 129^v | *ἀτὰρ*] *εἰ γὰρ* U | *οἰκεῖν*] *οἰκεῖν κατασταθεὶς* S **2** *κατασт.*] *ταχθεὶς* C | *ἐξ* < C **3** *διακοσμήσεως* < C^r **4** *τὴν τ. ἑτέρ.*] *ἑτέραν τινὰ* übersetzt, aber las schwerl. S **5** *τῶν* < U | *τῆς — μετακοσμ.* Z. 5f] *τάγμα* S | *εἰδέας* V U **5f** *μετακοσμουμένην* C^r **6** *ὁ γὰρ* C^c 81^v | *ἧκεν*] *ἦλθεν* C^r | *οὐκ* C^r 90 **7** *μορφ. πλασθ.*] *μεταπλασθῆναι* U C | *πλασθῆναι . . ἢ* < S **7f** *τὴν ἀνθρ. φύσιν*] *τὸν ἄνθρωπον φύσιν* C: *τὸν ἄνθρωπον* S **8** *ἀλλ᾽* C | *εἰς* < S | *ἐξ ἀρχῆς* < S | *ὢν* < S | *χρῆναι* V C **9** *ἕξεως* U C: *τάξεως* V, viell. auch S | *ἑαυτοῦ* U: *αὐτῶν* C^r | *τύπῳ*] *τόπω* C S | *γεννητῶν* C^r **10** *εἰσὶ* V | *οἱ οὐρανοὶ* C **11f** *τὰ ἀκρ. . . φῶτα* = vsevelicii světi: vsilicii svjatii S **12** *ἀκράτ.* C^r S: *ἄκρα τὰ* V, *ἀκρα* C^c: *ἀκρατ. καὶ* < U | *καὶ ἀκραιφνῆ* < S: *αιφ* auf Rasur C^c | *ἀκρεφνῆ* U | *ἃ παρεστ.*] *ἅπερ ἑστήκασι* V C^r: *ἃ παρεστήκασιν* C^c **13** *διακρατοῦντα* C^r: S 89^v **14** *εἰς ἀγγ.*] *ἰσαγγέλους* V **15** *λέγειν*] *δοῦναι* V Dd Jh | *ταῦτα* V **15f** *καὶ ἄλλο* < V C **16** *ἔστ᾽ ἂν*] *εἶτα* viell. S: *καὶ* + C^r | *κίνδ.*: »Sünde« S | *πέσῃ* V C, *ἐκπέσῃ* S **17** *ἀλλὰ* V | *ὡς φαῦλόν τινα* S | *ὁ θεὸς* < S **18** *ἢ διαμαρτ. — μεταγνούς* Z. 19] »und e. unvollkommene Creatur« S | *πλάσιν* C^r **19** *μεταγν. ποιῆσαι* C^r | *φαυλότατοι*] »unzureichenden und ungeschickten« S | *δημ.*] *ποιήσας τὸν ἄνθρωπον εἰς τὸ τῶν ἀγγέλων τάγμα μεταβάλλειν* + S

οὔτε ἄγγελον κατ᾽ ἀρχὰς θελήσας ποιῆσαι καὶ μὴ δυνηθεὶς ἄνθρωπον
ἔπλασεν. ἀσθενὲς τοῦτο γάρ. τί δήποτε οὖν τὸν ἄνθρωπον ἄνθρω- 2
πον ἐποίει καὶ οὐκ ἄγγελον, εἴ γε ἄγγελον τὸν ἄνθρωπον καὶ οὐκ
ἄνθρωπον γενέσθαι ἤθελεν; ὡς οὐ δυνάμενος; βλάσφημον. ἀλλὰ
ἀνεβάλλετο περὶ τοῦ κρείττονος τὸ χεῖρον ποιῶν; καὶ τοῦτο ἄτοπον.
οὔτε γὰρ διασφάλλεται περὶ τὸ ποιεῖν τὸ καλὸν οὔτε ἀναβάλλεται
οὔτε ἀδυνατεῖ, ἀλλὰ καὶ ὡς θέλει καὶ ὅτε θέλει τὸ δύνασθαι ἔχει,
δύναμις ὤν. οὐκοῦν εἶναι τὸν ἄνθρωπον ἄνθρωπον θέλων ἐξ ἀρχῆς 3
ἔκτισεν. εἰ δὲ θέλων, θέλει δὲ τὸ καλόν, καλὸν δὲ ὁ ἄνθρωπος,
ἄνθρωπος δὲ τὸ ἐκ ψυχῆς καὶ σώματος λέγεται συντεθέν, οὐκ ἔσται
ἄρα ἐκτὸς σώματος ὁ ἄνθρωπος, ἀλλὰ μετὰ σώματος, ἵνα μὴ ἄλλος
ἄνθρωπος παρὰ τὸν ἄνθρωπον γενηθῇ. δεῖ γὰρ τῷ θεῷ τὰ ἀθά- 4
νατα γένη πάντα σῴζεσθαι, ἀθάνατον δὲ καὶ ὁ ἄνθρωπος· »ἔκτισε« γάρ
φησιν ἡ Σοφία »τὸν ἄνθρωπον ὁ θεὸς ἐπὶ ἀφθαρσίᾳ, καὶ εἰκόνα
τῆς ἰδίας ἀϊδιότητος ἐποίησεν αὐτόν«. οὐκ ἄρα ἀπόλλυται τὸ σῶμα·
ὁ γὰρ ἄνθρωπος ἐκ ψυχῆς καὶ σώματος.

LI. *Διὸ* ἐπίστησον ὡς καὶ ὁ κύριος τὰ αὐτὰ ταῦτα διδάσκειν θέλων, μὴ πιστευόντων Σαδδουκαίων εἰς τὴν ἀνάστασιν τῆς σαρκός· δόγμα γὰρ τοῦτο Σαδδουκαίων· ὅθεν συσκευασάμενοι τὴν κατὰ τὴν

4 vgl. De autex. 11, 8 S. 175, 4f — **10** vgl. Plato Epin. 981 A. De res. I, 34, 4. Justin De res. 8 (S. Parall. 107, 285ff S. 45f Holl). Tert. De res. 40 — **13** Weish. Sal. 2, 23 — **18** vgl. Orig. In Matth. Tom. 17, 29. 33. IV, 144. 159 Lomm.

9 Justinian Ad Men. PGr 86, 953

1 *οὐτ᾽ ἂν* C: »oder« S | *θελήσας*] *αὐτὸν* + S | *μὴ δυνηθεὶς*] *οὐκ ἐδύνατο* w. e. sch. S | *ἄνθρ. ἔ.* < S **2** *ἀσθενὲς* (U 130) *τοῦτο γάρ*] »denn böse ist diese Rede« S | *οὖν*] *οὐχὶ* C **2f** *ἄνθρωπον* vor *ἐποίει* < U C^{r} S **3** *εἰ γε*] *εἴτε* C^{r} **3f** *ἄγγελον κ. οὐκ ἄνθρ. τὸν ἄνθρωπον γεν.* C **4** *ἠθέλησεν* U | *οὐ* < C | *ἀλλ᾽* C **5** *κρείτ|τον* V 366^{v} | *χείρω* V **6** *τὸ*] *τοῦ* C^{r} **7** *καὶ ὅτε θέλει* < V **8** ein *ἄνθρωπον* < S **9** *ὁ* < C **10** *ἄνθρ. δὲ*] es beginnt auch C^{k} Bl. 26. Lemma *ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου* (nach I, 35, 2) | *λέγεται* vor *τὸ* C^{r} | *ἔσται* S 90 **11** *ἐκτὸς τοῦ σ.* und *μετὰ τοῦ σ.* C **11f** *ἄλλος παρὰ τὸν ἄνθρ., ὁ* (C^{k} 26^{v}: < C^{c}) *ἄνθρωπος* C **11** *ἄλλο* C^{k} **12** *γεν.* V Holl: *γεννηθῇ* U C^{r} | *δεῖ* C^{c} 82 **13** *πάντα γένη* C | *σῴζεσθαι*] *αὔξεσθαι* C^{c} C^{r} | *ἀθάν. δὲ ὁ ἄνθρ.* < U | *καὶ* + V **14** *ὁ θεὸς* nach *γὰρ* Z. 13 C^{c} C^{r} **15** *ἐποίησεν αὐτόν* < S **16** *σώματος*] C^{k} endet **17** *ἐπίστησον ὡς* < S | *καὶ* < U C | *τὰ αὐτὰ* < S | *ταῦτα* < C: *τοῦτο* übersetzt S **18** *εἰς — Σαδδουκαίων* Z. 19 < C **19** *συσκευασάμενον* las schwerl. S (sŭvěštano [slovo] wohl aus sŭvěštany [slovo]), aber + *τὸν λόγον*

γυναῖκα καὶ τοὺς ἑπτὰ ἀδελφοὺς παραβολήν, ἵνα τὸν περὶ ἀναστά-
σεως τῆς σαρκὸς λόγον ἀπορήσωσι, προσῆλθον αὐτῷ· ἀμέλει αὐτὸς
ὁ εὐαγγελιστὴς ἐπεσημήνατο »προσῆλθον δὲ αὐτῷ« εἰπὼν »καὶ Σαδ-
δουκαῖοι, λέγοντες μὴ εἶναι ἀνάστασιν«. ὁ οὖν Χριστός, εἰ μὴ ἦν 2
ἀνάστασις σαρκός, ἀλλὰ μόνον ἐσῴζετο ἡ ψυχή, συνέθετο ἂν αὐτοῖς
ὡς καλῶς καὶ ὀρθῶς φρονοῦσι. νυνὶ δὲ ἀποκρούεται λέγων »ἐν τῇ
ἀναστάσει οὔτε γαμοῦσιν οὔτε γαμίσκονται, ἀλλ᾽ ὡς ἄγγελοι ἐν οὐρανῷ
εἰσιν«. οὐ τῷ σάρκα μὴ ἔχειν, ἀλλὰ τῷ μὴ γαμεῖν καὶ γαμεῖσθαι, | ἀλλ᾽ 558
εἶναι λοιπὸν ἐν ἀφθαρσίᾳ καὶ φωτί· ἀγγέλοις κατὰ τοῦτο παρα-
πλησιάζοντες, ἵν᾽ ὥσπερ οἱ ἄγγελοι ἐν τῷ οὐρανῷ, οὕτως καὶ ἡμεῖς
ἐν τῷ παραδείσῳ, μὴ γάμοις ἢ εἰλαπίναις ἔτι σχολάζοντες, ἀλλὰ τῷ
βλέπειν τὸν θεὸν καὶ γεωργεῖν τὴν ζωὴν πρυτανεύοντος ἡμῖν τοῦ
Χριστοῦ. οὐ γὰρ εἶπεν Ἔσονται ἄγγελοι, ἀλλ᾽ »Ὡς ἄγγελοι«, οἷον 3
»δόξῃ« μὲν »καὶ τιμῇ«, κατὰ τὸ γεγραμμένον, »ἐστεφανωμένοι, βραχὺ
δέ τι παρὰ τοὺς ἀγγέλους« διαλλάσσοντες καὶ ἐγγὺς ὄντες τοῦ εἶναι
ἄγγελοι. καθάπερ εἰ ἔλεγεν, οὔσης εὐταξίας κατὰ τὸν ἀέρα καὶ γα-

3 Mt. 22, 23 — **6** Mt. 22, 30 — **11** vgl. Plato Axioch. 371 D — **14** Psal. 8, 6 — **16** vgl. Symp. S. 85, 12f

1 *παραβ.*] *ἐποίησαν* w. e. sch. + S **1f** *τὸν . . λόγον* < S **2** *τῆς* < C | *ἀπορήσωσι* U C (vgl. Orig. In Mt. 17, 29f), wohl verderbt: *ἀποκηρύσσουσι* V, *ἐπερῶσι* S, *ἀπολέσωσι* Md, schwerl. *ἀποκρούωσι* | *προσῆλθον — αὐτὸς*] *ὅθεν καὶ* S | *ἀμέλει — αὐτῷ* Z. 3 < U **2f** *ἀμ. ὁ αὐτὸς εὐαγγ.* C **3** *ἐπεσημ. — αὐτῷ* < S | *δὲ* < C | vor *εἰπὼν* + *ἀμέλει* C^r | *εἰπὼν*] *φησι* U S (*εἶπεν*? S) | *καὶ* < S C **3f** *Σαδδ. γὰρ λέγουσι* S **4** *ἀνάστ. μὴ εἶναι* U C^r | *ὁ δὲ Χρ.*? S **4f** *ἀνάστασις τῆς σαρκὸς ἦν* C **5** *ἀλλὰ* U 130^v | *μόνον*] »nur allein« S | *ἡ* < U C^c | *αὐτοῖς* < S^b **6** *καὶ ὀρθῶς* < S **6** *ἀποκρ.* C S (»weist ab«): *ἀποκρίνεται* V U C^r **7** *ἀναστ.*] *τῶν νεκρῶν* + C^r | *γαμίσκονται* V U: *ἐκγαμίσκονται* C, »geben zu freien« S | *ἐν οὐρανοῖς* las schwerl. hier stets S **8** *τῷ . . τῷ*] *τὸ . . τὸ* C | *τῷ*^{2}] *τὸ* V | *μὴ τῶ*(v. sp. Hd. aus *τὸ*) *γαμεῖν* C^r | *κ. γαμίσκεσθαι* C: < S | *ἀλλὰ* U: S 90^v **9** *καὶ φωτί* S: *κ. φῶς ἵν᾽* V, *καί φησὶν* U: < C | *κατὰ τοῦτο* < V **9f** *παραπλ.* Md: *παραπλησιασθέντας* V U: *πλησιασθέντες* C^c, *πλησιάζοντας* C^r **10** *ἵνα* C^r | *ἐν οὐρανῷ* C | *οὕτω* C^c **10f** *ἐν τ. παρ. καὶ ἡμεῖς* C **11** *μὴ γάμοις* < C | *μὴ*] *μήτε* V U | *ἢ εἰλαπίναις — Χριστοῦ* Z. 13 < C^r | *ἢ εἰσιλαπίνες* V, *ἢ εἰλαπίναις* C: *μήτε εἰλαπ.* Dd: < S | *ἔτι* < S | *σχολάζωμεν* Jh | *τῷ* Pet] *τὸ* V C^c, *τοῦ* U **12** *τὸν θ.* V 367^a | *γεωργεῖν — Χριστοῦ* Z. 13] »zu leben in Ewigkeit« S | *ἡμῶν* V C **13** *οἷον — ἄγγελοι* Z. 16 < C **14** *μὲν* < S | *κατὰ τὸ γεγρ.* < S **16** *εἰ ἔλεγεν*] *γὰρ* S **16f** *κ. γαλ. καὶ νυκτὸς* U Dd

λήνης νυκτὸς καὶ πάντων τῷ τῆς σελήνης αἰθερίῳ φωτὶ κεκοσμη-
μένων, Ἡ σελήνη φαίνει ὡς ὁ ἥλιος, καὶ οὐ πάντως ἂν ἥλιον εἶναι
τὴν σελήνην ἀπομαρτυρεῖν αὐτὸν ἐλέγομεν, ἀλλ' ὡς ἥλιον· ὥσπερ
καὶ τὸ μὴ ὑπάρχον χρυσός, ἐγγὺς δὲ τοῦ εἶναι χρυσὸς πεφυκός, ὡς
χρυσὸς λέγεται καὶ οὐ χρυσός (εἰ δὲ ἦν χρυσός, οὐκ ἐλέγετο ἂν ὡς
χρυσός, ἀλλὰ χρυσός· ἐπεὶ δὲ μὴ ἔστι χρυσός, ἀλλὰ ⟨ἐγγὺς⟩ τοῦ εἶναι
χρυσὸς καὶ φαντάζεσθαι τὸν χρυσόν, οὐ χρυσός, ἀλλ' ὡς χρυσὸς
λέγεται)· οὕτως καὶ ὡς ἀγγέλους ἔσεσθαι λέγοντος τοὺς ἁγίους ἐν τῇ 4
ἀναστάσει, οὐκ αὐτὸ τοῦτο ἀγγέλους αὐτὸν ἐπαγγέλλεσθαι ἀκούομεν
τοὺς ἁγίους ἔσεσθαι ἐν τῇ ἀναστάσει, ἀλλὰ ἐγγὺς τοῦ εἶναι ἀγγέλους.
ὥστε ἀλογώτατον λέγειν, ἐπειδὴ ὁ Χριστὸς ἀπεφήνατο τοὺς ἁγίους
ὀφθῆναι ὡς ἀγγέλους ἐν τῇ ἀναστάσει, τὰ σώματα διὰ τοῦτο ταῦτα
μὴ ἀνίστασθαι, καίτοι τῆς λέξεως αὐτὴν τὴν τάξιν δηλούσης σαφῶς
τοῦ συμβαίνοντος. ἀνάστασις γὰρ οὐκ ἐπὶ τοῦ μὴ πεπτωκότος, ἀλλ' 5
ἐπὶ τοῦ πεπτωκότος λέγεται καὶ ἀνισταμένου· ὥσπερ ὁπόταν λέγῃ
καὶ ὁ προφήτης »καὶ ἀναστήσω τὴν σκηνὴν Δαυὶδ τὴν πεπτωκυῖαν«.

14 De res. I, 52, 1. 53, 3. III, 5, 7. 14, 5. Justin De res. 10 (S. Parall. 109, 1ff S. 48 Holl). Iren. V, 12, 3. Tert. De resurr. 18. Adv. Marc. V, 9. z. B. Orig. De princ. S. 173, 21 Koetschau. Petr. Alex. (Pitra Anal. s. IV, 193 [429]) — **16** Amos 9, 11

14f Syr Pitra Anal. s. IV, 202 (435); vgl. Aphraates hom. 8 (Texte u. Unters. III, S. 131 übersetzt von Bert)

1 *νυκτὸς — ὡς ἥλιον* Z. 3] »da auch der Mond in der Nacht scheint, indem er voll ist, wir sagen: ›Er scheint wie die Sonne‹, aber nicht ›die Sonne‹« S | *τῷ*] *τῶν* VU **2** *ὁ* < C **3** *λέγομεν* U C S: *λέγωμεν* C[r] 90[v] **4** *κ. τὸ μὴ ὑπάρχ.*] »wenn etwas wie« S | *ἐγγὺς — πεφυκός* hinter *οὐ χρυσός* Z. 5 C[r] | *δὲ* < C **5** *λέγ.*] *ἐστιν, λέγομεν* S | *καὶ οὐ χρυσός* < S | *εἰ δὲ — λέγεται* Z. 8 < C | *ἐλέγομεν* S **6** *ἐπεὶ δὲ — λέγεται* Z. 8 < S | *ἀλλὰ* U 131 | *ἐγγὺς* + Pet **7** *οὐ χρυσός, ἀλλ'* < U **8** *οὕτω* U | *ὡς ἀγγέλους* < S | *λέγοντα* C[c], *λέγοντας* C[r] **9** *οὐκ αὐτὸ — εἶναι ἀγγέλους* Z. 10] »nicht Engel, sagt er, daß sie (gle im: glem S) sein werden, sondern wie Engel« S | *οὐκ* C[c] 82[v] | *αὐτὸν* < C | *ἀκούομεν — ἀναστάσει* Z. 10 < C **10** *ἐν τῇ ἀναστ. ἔσεσθαι* U | *ἀλλ'* C **11** *ὥστε ἀλογ.*] *ἀλογ. γάρ τὸ* C **11f** *τ. ἁγ. ἀπεφ. ὀφθῆναι* V, *ἀπεφ. ὀφθῆναι* (*ὠφθῆναι* C[c]) *τ. ἁγ.* C **12** *τὰ σώματα — ταῦτα*] *τὸ σῶμα* S | *ταῦτα διὰ τοῦτο* C **13** *τάξιν* V: *πρᾶξιν* U C[c], *παράδειξιν* C[r], »jenes« S | *σαφῶς* < S C[r] **14** *ἀνάστασις — ἀνισταμένου* Z. 15] Syr Pitra aus Brit. Mus. addit. 14532 Bl. 51[r]b. 12155 Bl. 70[r]a u. 123[r]a. 12156 Bl. 70[r] **14f** *ἀλλ' ἐπὶ τοῦ πεπτ.* < C[r] **15** *καὶ ἀνισταμένου* < S | *ὥσπ. καὶ ὁπ.* C: S 91 | *λέγει* U (»sagt« v. 1. od. 2. Hd. ergänzt S[a]) **16** *καὶ*[1] < C | *πεπτωκίαν* C

ἔπεσε δὲ ὀκλάσασα ἡ ποθητὴ σκηνὴ τῆς ψυχῆς »εἰς γῆν χώματος«. οὐ γὰρ τὸ μὴ θνῆσκον, ἀλλὰ τὸ θνῆσκον κλίνεται. θνῆσκει δὲ σάρξ· ψυχὴ γὰρ ἀθάνατος. καὶ τοίνυν εἰ ἡ ψυχὴ ἀθάνατος, σῶμα δὲ ὁ 6
νεκρός, οἱ λέγοντες ἀνάστασιν μὲν εἶναι, σαρκὸς δὲ μὴ εἶναι, ἀρνοῦνται μὴ εἶναι ἀνάστασιν, ὅτι μὴ τὸ ἑστός, ἀλλὰ τὸ πεπτωκὸς καὶ κλιθὲν διανίσταται, κατὰ τὸ γεγραμμένον »μὴ ὁ πίπτων οὐκ ἀνίσταται, ἢ ὁ ἀποστρέφων οὐκ ἀναστρέψει;« |

LII. Ὅτι δὲ ἀθάνατος ἡ ψυχὴ ἐδίδαξεν ἀναφανδὸν Χριστὸς καὶ 559
δι' ἑαυτοῦ καὶ διὰ Σολομῶνος εἰπών· δι' ἑαυτοῦ μὲν ἐν τῇ κατὰ τὸν πλούσιον καὶ τὸν πένητα Λάζαρον ἱστορίᾳ, τὸν μὲν ἐν κόλποις Ἀβραὰμ δοὺς ἀναπαύεσθαι μετὰ τὴν ἀπόθεσιν τοῦ σώματος, τὸν δὲ ἐν ἀλγηδόσιν, οἷς διαλεγόμενον τὸν Ἀβραὰμ εἰσήγαγε· διὰ Σολομῶνος δὲ ἐν τῇ ἐπιγραφομένῃ Σοφίᾳ, ἔνθα »δικαίων αἱ ψυχαὶ ἐν χειρί« γέγραπται »θεοῦ, καὶ οὐ μὴ ἅψηται αὐτῶν βάσανος. ἔδοξαν ἐν ὀφθαλμοῖς ἀφρόνων τεθνάναι, καὶ ἐλογίσθη κάκωσις ἡ ἔξοδος αὐτῶν, καὶ ἡ ἀφ' ἡμῶν πορεία σύντριμμα· οἱ δέ εἰσιν ἐν εἰρήνῃ, καὶ ἡ ἐλπὶς αὐτῶν ἀθανασίας πλήρης«. ὅθεν σώματος ἡ ἀνάστασις, καὶ οὐ ψυχῆς. οὐ γὰρ τὸν ἑστῶτά τις ἀνίστησιν, ἀλλὰ τὸν κείμενον, ὥσπερ οὐδὲ τὸν ὑγιαίνοντα θεραπεύουσιν, ἀλλὰ τὸν πάσχοντα.

1 Dan. 12, 2. Symp. 9, 2 S. 116, 11f. De res. II, 18, 3. 21, 2 — 6 Jerem. 8, 4 — 10 Luk. 16, 19ff — 13 Weish. Sal. 3, 1—4 — 17 De res. I, 51, 5 — 19 vgl. Mt. 9, 12 (Mk. 2, 17. Luk. 5, 31)

1 *ὀκλάσασα*] *ἁμαρτήσασα* las schwerl. S (sŭgrěšjšisja vielmehr wohl aus sŭkrušjšisja »eingestürzt«) | *ἡ καλὴ καὶ ποθητὴ* S: *παθητὴ* Pet Dd Jh | *σκηνὴ*] *μὴ οὖν* C[r] | *χώματος*] *σώματος* V 2 *τὸ γὰρ θνῆσκον, ἀλλ' οὐ τὸ μὴ θν.* S | *ἡ σάρξ* U 3 *γὰρ*] *δὲ* C | *καὶ — ἀθάνατος* < V | *εἰ* < S | *σῶμα δὲ*] těložе: těmže (»daher«) S 4 *μὲν εἶναι . . δὲ* < S 5 *μὴ εἶναι* < U S | *ἀνάστασιν* V 367[av] | *τὸ ἑστὼς* C 5f *καὶ κληθὲν* U C: < S 6 *κατὰ — πλήρης* Z. 17 < C 7 *ἀναστρέφῃ* V, *ἀναστρέφει* U 8 *ἀναφανδὸν* < S | *Χριστὸς*] *ὁ κύριος* VU 9 *σαλομῶνος* V (auch Z. 12f) 10 *Λάζαρον . . πλούσιον* S | *πένητα* < S 11 *Ἀβραὰμ*] U 131[v] | *δοὺς* < V | *ἀναπαύεσθαι*] »zu zeigen« S, vielleicht *ἀποδεικνύναι* od. eventuell *ἀναπαιδεύεσθαι* | *τοῦ*] *τούτου τοῦ* S 11f *τὸν δὲ ἐν ἀλγ.* < S 12 *ἀλγηδ.*] *αχθηδόσιν* U | *τὸν* vor *Ἀβρ.* < V | *διὰ* < S 12f *σαλομῶνος* V 13 *ἐπιγραφομένῃ* < S 13f *ἔνθα . . γέγρ.*] *φησίν* S 14 *καὶ* < S 15 *κάκοσις* V 16 *ἀφ' ἡμῶν* S 91[v] 17 *ὅθεν σώμ.*] *σώμ. οὖν* C c, *σώμ. μὲν* C[r] 18 *ἀνίστησιν*] *ἐγείρει* C 19 *οὐδὲ τ. ὑγιαίν.*] »nicht den nicht Leidenden« ne neboljaštago: »den nicht Leidenden« neboljaštago S 19f *πάσχοντα*] es endet C

Εἰ δέ τις τὴν ἀνάστασιν ἐπὶ τῆς ψυχῆς, καὶ μὴ ἐπὶ τῆς σαρκὸς 2
βιάζεται [λέγειν] ἔσεσθαι, πολλὴ μὲν μωρία τοῦτο καὶ ἀλογία. δεῖ
γὰρ φθορὰν πρῶτον καὶ λύσιν τὸν τοιοῦτον τῆς ψυχῆς δεικνύ-
ναι, ἵνα δείξῃ δὴ καὶ τὴν ἀνάστασιν ⟨αὐτῆς⟩, μήτοι ληροῦντά
γε, ἀλλὰ σαφῶς λέγοντά τι φαίνεσθαι. ὅμως γοῦν δοτέον αὐτῷ 3
θνητὴν ὁρίσασθαι τὴν ψυχήν. δυοῖν γάρ τοι θάτερον ταύτῃ θετέον,
ἢ ἀληθῆ τὸν κύριον ἀποφήνασθαι ἀθάνατον τὴν ψυχὴν διδάσκοντα,
καὶ ψεῦδος τὸ φθείρεσθαι αὐτὴν λέγειν, ἢ φθείρεσθαι, καὶ ψεῦδος
τὸ ἀνώλεθρον αὐτὴν καὶ ἀθάνατον εἶναι διδάσκειν τὸν Χριστόν,
καὶ ἐν τῇ κατὰ τὸν πλούσιον καὶ τὸν πένητα φράσει, καὶ ἐν τῇ
κατὰ τὸν Μωυσέα καὶ τὸν Ἠλίαν ὀπτασίᾳ. ἀλλ᾽ οὐδὲν ὁ κύριος
ἄλλως ἐφθέγξατο ἢ ἐψεύσατο. οὐ γὰρ εἴδωλον ἢ φάσμα, τοὺς ἀπο-
στόλους βουλόμενος ἀπατᾶν, ἐδείκνυεν αὐτοῖς ἐν τῷ ὄρει τὸν Ἠλίαν
καὶ τὸν Μωυσέα, ἀλλὰ τὸ ὃ ἦσαν ἀψευδῶς, ὥστε, ὡς ἔπος εἰπεῖν,
καὶ τὸν δυσμαθέστατον μαθεῖν ἀθάνατον αὐτὸν εἶναι καὶ ἀνώλεθρον
διαβεβαιοῦσθαι τὴν ψυχήν.

LIII. Οὐκοῦν σαρκὸς ἡ ἀνάστασις γίγνεται καὶ οὐ ψυχῆς, ὅπως »ἡ πεπτωκυῖα τοῦ Δαυὶδ« εἰς τὴν φθορὰν ἀνασταίῃ »σκηνή«. καὶ ἀναστᾶσα καὶ ἀνοικοδομηθεῖσα, »καθὼς αἱ ἡμέραι τοῦ αἰῶνος«, ἀπή-

2 Plato Epin. 983 C E — **11** Mt. 17, 3; vgl. De res. II, 18, 8. III, 5, 4. 12, 5. Tert. De carne Chr. 5 — **15** Plato Epin. 978 E — Plato Phaed. 95 C — **17** Amos 9, 11; vgl. De res. II, 21, 2. 5

1 vor *Εἰ* + »Zu denen, die sagen, daß der Seele ist und nicht des Fleisches die Auferstehung« S | *Εἰ δὲ*: »Wenn aber nun« S | *ἐπὶ τ. ψ.* — *ἔσεσθαι* Z. 2: »nicht am Fleisch, sondern an der Seele versteht« S **2** *βιάζεσθαι* VU (*ζεται* a. R.): *λέγειν* + VU, aber mit Jh zu tilgen, vgl. Ph unten III, 9, 9 *βιάζ. ἔσεσθαι*: »versteht« S | *τούτω* U | *δεῖ*] *λέγει* U **4** *δὴ*] *ἡμῖν* S | *αὐτῆς* + S | *μήτοι* — *φαίν.* auch Pl **5** *σαφῶς* — *φαίνεσθαι*] »wahrheitsgemäß Klares redend« S | viell. ist *φαίνεσθαι* mit dem Folgenden verbunden in S **6** *ὁρᾶσθαι* S | *ταύτῃ* Bo: *ταῦτα* VU | *τ. θετέον*] *δεῖ ἀληθὲς εἶναι* übersetzt S (»muß . . Wahrheit [od. »wahr«] sein«) **7** *τὴν ψ. ἀθάν.* U **8** *καὶ*] *ἢ* S | *ψεῦδος* od. *ψεύδους εἶναι* S (»Lüge sei es«) | *αὐτῇ* V, ? S: vor *τὸ* VU, nach *φθ.* S Kl | *λέγων* S | *ἢ φθείρ.* — *Χριστόν* Z. 9 < S **9** *αὐτὴν τὸ ἀνώλεθρον* U **10** *τὸν πένητα κ. τ. πλούσιον* S **11** *μωσέα* U | *ἀλλ᾽ οὐδὲν*] *οὐκοῦν* viell. S (»Hat . . etwa«) **12** *ἄλλως* (V 367b) übers. Jh »frustra« nach Plat. Krat. 429 E, mit Unrecht | *ἐφθέγξατο* U 132 | *φάντασμα* U **14** *Μωυσέα* (92) *κ. τ. Ἠλίαν* S | *τὸ ὃ* VS: (*ἀλλ᾽*) *ὃ* U **15** *αὐτὴν* V: < S | *καὶ ἀνώλεθρον* < S **17** *γίνεται* U | *καὶ* < U **18** *εἰς τὴν φθορὰν* < S | *ἀναστῇ* U **19** *ἀναστᾶσα κ. ἀνοικ.* < S | *ἀνωκοδομηθεῖσα* U

μων λοιπὸν καὶ ἀδιάπτωτος διαμένοι, ὅτι μὴ τῷ θεῷ τὴν λιθίνην
οἰκίαν δείμασθαι | τοῦ Δαυὶδ εἰς τὸ μέλλον, ἵν᾽ ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν 560
οὐρανῶν οἰκίαν σχῇ καλήν, ἀλλὰ τὴν σάρκα τὸ σκῆνος τῆς ψυχῆς,
ἣν αὐτὸς ταῖς ἑαυτοῦ χερσὶν ἐτεκτήνατο. σκοπεῖσθαι δέ σε, ὦ σοφώ- 2
τατε Ἀγλαοφῶν, οὑτωσὶ χρή. πάντων δὲ ῥᾷστα μαθήσῃ τοῦτο, ἐὰν
ἐπὶ τὴν τοῦ καθεύδειν εἰκόνα πρόσσχῃς καὶ ἀνίστασθαι. εἰ γὰρ τὸ
ὑπνοῦν ἀπὸ τοῦ ἐγρηγορέναι καὶ τὸ ἀνίστασθαι ἀπὸ τοῦ καθεύδειν
γίγνεται, καὶ τοῦτο θανάτου καὶ ἀναστάσεως μελέτη

ὕπνῳ (γὰρ) καὶ θανάτῳ διδυμάοσιν,

ἀνάγκη δὴ καὶ τὸ ἀναβιώσκεσθαι εἶναι ἐκ τοῦ τεθνάναι, εἰς τὸ
ζῆν τὴν σάρκα, εἴπερ καὶ τὸ ἀνεγείρεσθαι ἐκ τῶν καθευδόντων. ὡς 3
γὰρ ἐκ τοῦ καθεύδειν τὸ ἐγρηγορέναι γίγνεται, καὶ οὐ πάντως ὁ καθ-
εύδων ἐν τῷ αὐτῷ διαμένει σχήματι καθεύδων ἀεί, ἀλλ᾽ αὖθις ἀνί-
σταται, οὕτως καὶ τὸ ζῆν ἐκ τοῦ ἀποθανεῖν συμβήσεται, καὶ οὐ
πάντως ὁ ἀποθανών, ἐπειδὰν ἀποθάνοι, ἐν τῷ αὐτῷ μένει. εἰ γὰρ
ἐκ τοῦ κοιμᾶσθαι τὸ ἐγρηγορέναι καὶ ἐκ τοῦ πεσεῖν τὸ ἀνεγερθῆναι
καὶ ἐκ τοῦ καταβληθῆναι τὸ ἀνοικοδομηθῆναι, τίς μηχανὴ καὶ ἐκ τοῦ
κλιθέντος μὴ οὐχὶ προσδοκᾶν τὸ ἀναστήσεσθαι καὶ ἐκ τοῦ θανόντος
τὸ ἀναβιώσκεσθαι; καὶ γὰρ ἡμεῖς ταῦτα οὐκ ἐξαπατώμενοι ὁμολο-

3 vgl. De res. II, 15 — **5** Plato Pol. I, 343 D. 344 A — **6**—S. **310, 1** Plato Phaed. 71 C. 72 D — **9** Ilias 16, 672. 682 — **15** Justin De res. (S. Parall. 109, 1 S. 48 Holl)

1 ὅτι μὴ — ἐτεκτήνατο Z. 4 < S **2** οἰκείαν U | εἰς τὸ μέλλον] μηδὲ U: richtig Md, der Gedanke fordere etwa ἐπιμελές **4** σκοπεῖσθαι — χρή Z. 5] ὦ Ἀγλαοφῶν S **4 f** σοφότατε V **5** οὕτως V: aber vgl. Pl Pol. I 343 D | πάντων — τὴν Z. 6 auch Pl | πάντων V Pl Pol. 344 A: πάντως U Jh: < S | ῥᾷστα δὲ S | μαθήσει Jh **6** εἰκόνα: »Verständnis« übersetzt S | προσχῇς V U: »wir kommen« S | καὶ ἀνίστασθαι < S | εἰ γὰρ — συμβαίνειν S. 310, 1 ganz nach Pl **7** ἐγρηγορέναι] »Schlaf« S **8** γίγνεται — εἶναι Z. 10] »denn so ist« S | γίνεται U | ἀναστ. καὶ θανάτου U **9 f** διδυμ., ἀν.] δίδυμα ὀνεανάγκη V, δίδυμα ὦν ἓν ἀνάγκη U; verbess. von Pet aus Il. 16, 672. 682 **10 f** εἰς τὸ ζῆν < S **11** εἴπερ — καθευδόντων < S | ὡς — γίγνεται Z. 12] »wie dem Schlafenden vom Schlaf aufzustehen« S **12** καὶ . . πάντως < S **12 f** ὁ δὲ καθ. οὐκ übersetzt S | οὐ . . ἐν τ. αὐτῷ zweimal S **13** σχήματι U 132ᵛ | καθεύδων — ἀνίσταται Z. 13 f] ἐν ᾧ ὁ γρηγορῶν S | καθεύδων ἐν τῷ ἀεὶ V: ἀεὶ καθεύδων U | ἀλλὰ U **15** ἐπειδὰν — αὐτῷ: ἐν θανάτῳ ἀεὶ übersetzt S | ἐπιδὰν U | εἰ γὰρ — ἀναβιώσκεσθαι Z. 19 < S **17** ἀνωκοδομηθῆναι U **18** κληθέντος V | τοῦ θανέντος U **19** ἀναβιώσκ. Jh mit Pl Phaed. 71 E: ἀνα|βιώσασθαι V 367 b v: ἀναστήσεσθαι U: ἀναβιώσεσθαι Dd | καὶ γὰρ ἡμεῖς] »Wir aber nun« S

γοῦμεν, ἐκ τῶν τεθνεώτων σωμάτων τὸ ἀναβιώσκεσθαι συμβαίνειν.
καὶ μὴ μόνον τοῦτο, εἰ βούλει, ἀπὸ τοῦ καθεύδειν σκόπει καὶ ἀνί- 4
στασθαι, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τῶν σπερμάτων καὶ φυτῶν, ὡς ἐν πᾶσιν
αὐτοῖς ἡ ἀνάστασις καταγγέλλεται. καταμάθετε γὰρ τὰ σπέρματα,
πῶς »γυμνά« φησι καὶ ἄσαρκα βάλλεται εἰς τὴν γῆν, καὶ τελεσφορού-
μενα πάλιν ⟨τὰ αὐτὰ⟩ ἀποδίδοται. ἐπεὶ εἰ θνήσκοι μὲν καὶ σήποιτο
τὰ σπέρματα, ἐκ δὲ τῶν σπερμάτων μηκέτι τὸ ἀναζῆν καὶ φύειν
γένοιτο, τίς ἡ ἀποκλήρωσις μὴ οὐχὶ πάντα καταναλωθῆναι εἰς τὸ
τεθνάναι;

LIV. Ἀλλὰ γὰρ περὶ τούτων πλείω λέγειν τὰ νῦν, ὦ »κράτιστε
Θεόφιλε«, παρήσομεν, καὶ οἱ λοιποὶ κριταὶ τῶν λόγων. λάβωμεν
δὲ καὶ τὰ τούτοις ἐφεξῆς ἀκόλουθα, ὡς ἀφέστηκε τοῦ δέοντος μα-
κράν. ὁ θεὸς γὰρ αὐτῷ πάλιν τὰς ψυχὰς ἐν τῇ κατὰ τὸν ἑξηκο-
στὸν πέμπτον ψαλμὸν προφητείᾳ, βεβιασμένως αὐτὴν καὶ ἀνοικείως
ἐκτιθεμένῳ, ὡς | εἰς παγίδα τὴν σάρκα δίκην ὑφεξούσας τῶν ἡμαρ- 570
τημένων ἐμβιβάζει, ὅπερ ἀτοπίας μᾶλλον ἢ ὀρθοδοξίας ἐστίν. εἰ γὰρ 2
πρὸ τῆς παραβάσεως, καθάπερ ἤδη καὶ ἐν τοῖς ἔμπροσθεν ἐξεθέμεθα,
σῶμα ἐκέκτηντο αἱ ψυχαί, πῶς ⟨ὡς⟩ εἰς παγίδα ὕστερον, μετὰ τὴν

5 vgl. I Kor. 15, 37. 38 — Plato Phaed. 72 CD — **10** vgl. S. 315, 3 — vgl. Luk. 1, 3; De res. I, 33, 3 S. 270, 15f — **11** vgl. De res. I, 1, 8. 33, 3 S. 220, 22. 270, 14f — **13** Psal. 65, 10—12 — **14** vgl. S. 312, 9 — **17** vgl. De res. 33, 3. 34, 4. 39, 1 S. 270. 272. 282

8 Phot. Bibl. 234 S. 299a, 26

1 *τεθνεότων* V | *συμβαίνειν* < S 2 *τοῦτο* < S | *σκόπει* < S 4 *καταγγέλλεται*] »klar erkannt wird« S (schwerlich *καθαρῶς γινώσκεται* od. *μανθάνεται*) | *καταμάθετε* V S: *κατάμαθε* U 5 *γυμνά* S 92ᵛ | *φησι* vor *πῶς* S: < V 6 *τὰ αὐτὰ* Bo: *τοιαῦτα* S: < VU | *μὲν* übersetzt nicht S 7 *ἐκ δὲ — γένοιτο* Z. 8] »aber nichts von ihnen auflebt oder emporsproßt« S 8 *τίς ἡ ἀποκλήρωσις* auch Ph 8f *εἰς τὸ τεθνάναι* < S 11 *παρήσωμεν* VU | *καὶ — λόγων* < S 12 *τὰ — ἀκόλουθα*] »in betreff des Übrigen« S | *τοῦ δέοντος*: »der Wahrheit« S 13ff *αὐτῷ . . ἐκτιθεμένῳ*] »verstehen sie« S 13 *πάλιν τὰς*] *πάλιν αὐτὰς τὰς* U: *πάντας* V | *τὴν ψυχὴν* S | *ἐν — προφητείᾳ* Z. 14] »in dem fünfundsechzigsten Psalm« S 13f *ἑξηκ. ψ. προφ. καὶ πέμπτον* U 14 *αὐτὴν καὶ ἀνοικείως* < S 15 *ὡς*] U fährt fort *φησὶ τὴν ἀνάστασιν* wie ob. c. 25, 3 S. 251, 11 | *εἰς* U 141 | *εἰς τὴν σάρκα* S | *ὑφεξ.* Dd: *ὑφέξουσαν* VUS 15f *τῶν ἡμαρτ.*] *αὐτῆς* + S 16 *ἐνβιβάζει* V | *ἀτοπίας* < U | *ἐστίν*] »voll« S | *γὰρ* < S 17 *καθάπερ — ἐξεθέμεθα* < S 18 *σώματα* U | *ὡς* S Jh: < VU 18f *μετὰ τὴν παράβασιν* < S

παράβασιν, εἰς ⟨τὸ⟩ σῶμα ἐμβιβάζονται, οὐκ ὄντος χρόνου, ἐν ᾧ πρὶν
αὐτὰς τὸ σῶμα λαβεῖν ἐξημάρτοσαν; οὐ γὰρ ἔμφρονος, ὁτὲ μὲν ὡς
διὰ τὸ σῶμα λέγειν τὰς | ψυχὰς ἡμαρτηκέναι, ὁτὲ δέ, ἐπειδήπερ ἡμάρ- 571
τοσαν, διὰ τοῦτο δεσμὸν αὐτὸ καὶ παγίδα πρὸς κατάκρισιν γεγονέναι.
εἰ γὰρ διὰ τὸ σῶμα ἥμαρτον, συνῆν ἄρα ἐξ ἀρχῆς αὐταῖς καὶ πρὸ 3
τῆς ἁμαρτίας τὸ σῶμα. πῶς γὰρ διὰ τοῦτο ἡμάρτανον, ὃ μὴ ἦν
μηδέπω; εἰ δὲ παγὶς πάλιν αὐτὸ τὸ σῶμα καὶ πέδαι νομίζεται καὶ
δεσμός, οὐκέτι τὸ συναμφότερον αἴτιον, ἀλλὰ ψυχὴ μόνη· ἁμαρτή-
σαντι γὰρ μετὰ τὸ ἁμαρτῆσαι [τῷ ἁμαρτήσαντι] δεσμὰ καὶ παγίδες
καὶ πέδαι κατασκευάζονται. ἀλλὰ μὲν δὴ ὡμολογήσαμεν μὴ δύνασθαι 4
δεσμὸν εἶναι τὸ σῶμα τῆς ψυχῆς, ἐπειδὴ τὸ μὲν σῶμα πρὸς ἑκάτερα,
καὶ πρὸς τὸ δίκαιον καὶ ἄδικον, συνεργεῖ, ὁ δὲ δεσμὸς εἴργει τοῦ
ἀδικεῖν, ὥστε ὅπερ λέγω δυοῖν θάτερον· ἢ γὰρ ἐξ ἀρχῆς ἡμάρτομεν
μετὰ σώματος, καὶ οὐ φαίνεται χρόνος, ἐν ᾧ ἐκτὸς ὑπήρξαμεν σώμα-
τος, καὶ συναίτιον τὸ σῶμα καὶ ἀγαθῶν τῇ ψυχῇ καὶ κακῶν, — ἢ
χωρὶς σώματος διάγοντες ἡμάρτομεν, καὶ ἀναίτιον τὸ σῶμα κακίας
ἐκ παντός· ἀλλὰ χωρὶς σώματος ὑπὸ ἀλόγου ἡδονῆς οὐ κρατεῖται ἡ
ψυχή, ἐκρατήθησαν δὲ οἱ πρωτόπλαστοι ἀλόγῳ δελεασθέντες ἡδονῇ.
ἦν ἄρα ἡ ψυχὴ μετὰ σώματος καὶ πρὸ τῆς ἁμαρτίας. περὶ γὰρ δὴ 5

1 Plato Tim. 41 E — De res. I, 58, 4 S. 320, 19 — 8 Plato Alex. I 130 A — 12 vgl. De res. I, 31, 4. 5 S. 265f — 13 Plato Phaed. 76 A — 17 Plato Phaed. 69 A. Soph. 222 E — 18 Gen. 3, 6

10 vgl. Phot. Bibl. 234 S. 293a, 8—10

1 τὸ + Jh | σῶμα] τὴν σάρκα S | ἐμβιβάζονται: »werden die Seelen hineingetan« S 2 ἐξήμαρτον Jh | μὲν ὡς] γὰρ S 3 λέγειν] οἱ λέγοντες S | ὁτὲ δὲ — γεγονέναι Z. 4] »ein andermal wieder, der Versündigung halber seien sie in den Leib hineingetan wie in eine Fessel« S 4 καὶ δεσμὸν U 5 ἦν ἄρα S 93 | ἐξ ἀρχῆς αὐταῖς < S 6 ὃ: »wenn er« übersetzt S 7 εἰ δὲ V 368 | παγὶς — δεσμός Z. 8] »als Fessel das Fleisch der Seele gegeben wurde« S | αὐτὸ V Holl: αὐτῷ U | πέδα V 8f ἁμαρτήσαν . τί U (Dd Jh): etwa »während er leiblos war vor dem Sündigen« S 9 τῷ ἁμαρτήσαντι V U S: zu tilgen, falls nicht das 1. ἁμαρτήσαντι verderbt oder danach etwas ausgefallen | δεσμὰ — πέδαι Z. 10] »Strafen und Fesseln« S 10 δύνασθαι < S 11 εἶναι δεσμὸν S | τὸ μὲν σῶμα < S 12 ἄδικον κ. πρὸς τὸ δίκ. S | Ph συνεργεῖν (τὸ σῶμα) πρὸς ἃ ἡ ψυχὴ ἐπιτρέπει 13 γὰρ < S 14 ἐκτὸς] πάντως od. ἐκ παντὸς + S 15 συναίτιον U 141v | κακῶν τ. ψ. κ. ἀγαθῶν U 16 ἡμάρτομεν διάγοντες U (διαγαγόντες Jh) 16f κακίας ἐκ παντός < S 17 ἡδονῆς] tělom (σώματος) S wohl aus slastjm »Lüsten« 18 δελεασθέντες < S 19 περὶ — δεδηλωκέναι S. 312, 4 < S

τοῦ μὴ ἐγχωρεῖν αὐτὸ νομίζεσθαι διὰ τὴν παράβασιν δεσμὸν ἐπὶ τι-
μωρίᾳ γεγονότα, ἵν' ἀκήρατον ἡ ψυχὴ καὶ συνεχῆ κατ' αὐτοὺς βά-
σανον ἔχῃ νεκροφοροῦσα, δοκῶ μοι πλήρη ταῦτα ἤδη μετὰ πάσης
ἀποδείξεως δεδηλωκέναι. ὅθεν ἀσύστατον καὶ ἀνένδεκτον τὸ μὲν
σῶμα παγίδα τίθεσθαι καὶ δεσμά, τὸν δὲ θεὸν εἰσάγειν τὰς ψυχὰς
εἰς τὴν παγίδα δίκην ὑφεξούσας, ἄνωθεν ἐκ τοῦ τρίτου ἐκβάλλοντα
οὐρανοῦ ἀνθ' ὧν παρήκουσαν τῆς ἐντολῆς. πρὸς τί γάρ τις βλέψας 6
πιστεύσει τοῖς οὕτως ὑπ' αὐτῶν προπετῶς εἰρημένοις; καίπερ οὐκ
ἔχοντος οὕτως τοῦ ψαλμοῦ, κἂν βεβιασμένως αὐτὸν ἐκτίθωνται. αὐτὰ
δὲ προοίσω τὰ ἐγκείμενα, ἵνα δὴ καὶ τὸ μυθῶδες αὐτῶν τῆς ἐξηγή-
σεως φανῇ, ὀρθῶς μὴ θελόντων νοεῖν τὰς γραφάς. εἰσὶ γὰρ οὕτω 7
πως δήπου τὰ λεχθέντα· »ἐδοκίμασας ἡμᾶς ὁ θεός, ἐπύρωσας ἡμᾶς,
ὡς πυροῦται τὸ ἀργύριον. εἰσήγαγες ἡμᾶς εἰς τὴν παγίδα, ἔθου
θλίψεις ἐπὶ τὸν νῶτον ἡμῶν. ἐπεβίβασας ἀνθρώπους | ἐπὶ τὰς κε- 572
φαλὰς ἡμῶν. διήλθομεν διὰ πυρὸς καὶ ὕδατος, καὶ ἐξήγαγες ἡμᾶς
εἰς ἀναψυχήν.« καὶ εὐθέως ἐπιφέρουσι, Ταῦτα δὲ ὑπὸ τῶν ψυχῶν 8
εἴρηται τῶν εἰς τὴν παγίδα τὸ σῶμα, ὡς εἰς ἀγώνισμα, κατενεχθεισῶν
ἐκ τοῦ τρίτου οὐρανοῦ, ἔνθα ὁ παράδεισος. τὸ γὰρ »διήλθομεν διὰ
πυρὸς καὶ ὕδατος« ἤτοι, φασί, τὴν διὰ μήτρας εἰς τὸν κόσμον τῆς

3 De res. I, 4, 2ff. 29, 1. 4. 31, 4. 5 S. 223f. 258. 260. 265f — **9** vgl. S. 320, 9 — **11** De res. I, 23, 5. 62, 8. II, 21, 1. Symp. S. 115, 3. 117, 13f — **12** Psal. 65, 10—12 — De res. I, 6, 1 S. 227 — **17** De res. I, 55, 4 S. 314, 10ff

3 Isid. Pelus. Ep. IV, 163 (PGr 78, 1252 A)

2 ἄκρατον U **3** ἔχει V | πλήρις V **4** μὲν übersetzt nicht S **5** δεσμά] τιμωρίαν w. e. sch. S **6** τοῦ < U **7** ἀνθ' ὧν] ὅτι ἄνωθεν U **8** πιστεύσει (vgl. II, 20, 9) oder πιστεύσαι ἂν Kl: πιστεύσειε V Dd; πιστεύσει ἐν U, ἐπίστευσε w. e. sch. S | τοῖς — εἰρημένοις] »ihrem Wort« S | οὕτω U **9** κἂν — ἐκτίθωνται < S | ἐκτίθενται U | αὐτὰ — γραφάς Z. 11] »Ich lege dies nun vor, damit ihr frevlerisches Gerede überführt werde, indem sie ohne Verstand sind« S **10** δὴ] δὲ U **11** μὴ V 368[v] | εἰσὶ — λεχθέντα Z. 12] < S **12** τὰ < U | ἐδοκίμασας — κατενεχθεισῶν Z. 17 oben 6, 1 **14** ἐπὶ τὸν νότον U, vgl. c. 56, 5; ἐνώπιον V Dd; »auf . . Häupter« 6, 1 | ἐπεβίβ. — ἡμῶν Z. 15 < 6, 1 **15** διήλθ. U 142 | καὶ vor ἐξήγαγες schwerl. < S (izvede S wohl aus i izvede) **16** καὶ — Ταῦτα δὲ < 6, 1 **16f** Ταῦτα . . εἴρηται] »dies Wort zu sagen« S **17** εἰς[1]] ὡς εἰς S: τουτέστιν (schwerl. οἷον) εἰς 6, 1 S | ὡς εἰς ἀγών. < S, aber hat es 6, 1 | κατενεχθ.: »eingehend« S **19** ἤτοι las wohl auch S (»i« aus ili) | φασί Dd w. e. sch. S: φησί V U Jh

ψυχῆς πάροδον δηλοῖ, ἐπειδήπερ ἐν φλογὶ τοσαύτῃ καὶ ὑγρασίᾳ καταγίγνεται, ἢ τὴν ἀπὸ τῶν οὐρανῶν κατάπτωσιν εἰς τὸν βίον διερχομένης τὰς πηγὰς τοῦ πυρὸς καὶ τὰ ὑπὲρ τὰ νῶτα τοῦ στερεώματος ὕδατα. πρὸς οὓς ἠξίουν ἐνίστασθαι. φέρε γὰρ ὑπὲρ αὐτῶν, ὦ Ἀγλαοφῶν, αὐτὸς ποίησαι τὴν ἀπόκρισιν, τί λέξουσι.

LV. Πρῶτον γὰρ ὁ παράδεισος, ὅθεν καὶ ἐξεβλήθημεν ἐν τῷ πρωτοπλάστῳ, ἐκ ταύτης ἐστὶ τῆς γῆς προδήλως τόπος ἐξαίρετος, πρὸς ἄλυπον ἀνάπαυσιν καὶ διαγωγὴν τοῖς ἁγίοις ἀφωρισμένος, ⟨ὡς⟩ δῆλον ἀπὸ τοῦ καὶ τὸν Τίγριν καὶ τὸν Εὐφράτην καὶ τοὺς λοιποὺς ποταμοὺς τοὺς ἐκεῖθεν προχεομένους ἐνταῦθα φαίνεσθαι τῶν ῥευμάτων τὰς διεκβολὰς εἰς τὴν καθ' ἡμᾶς ἤπειρον ἐπικλύζοντας. οὐ γὰρ ἀπὸ τῶν οὐρανῶν ἄνωθεν καταράσσονται χεόμενοι· ἐπεὶ οὐδὲ ὑπέστη ἂν ἡ γῆ ὄγκον τοσοῦτον ἀθρόως ἐξ ὕψους καταφερόμενον ὑποδέξασθαι ὕδατος. ἀλλ' οὐδὲ ὁ ἀπόστολος ὑποτίθεται τὸν παράδεισον εἶναι ἐν τρίτῳ 2 οὐρανῷ τοῖς λεπτῶν ἀκροᾶσθαι λόγων ἐπισταμένοις. »οἶδα« γὰρ »τὸν τοιοῦτον ἁρπαγέντα ἕως τρίτου« λέγων »οὐρανοῦ. καὶ οἶδα

1 vgl. Symp. 2, 6 S. 23, 8f. De res. II, 20, 6 — 6 Theoph. ad Autol. II, 24 S. 122 Otto — Gen. 3, 24 — 8 vgl. zu Symp. 9, 1 S. 114, 9 — 15 II Kor. 12, 2. 3

6 vgl. Eustath., De engastr. 31 S. 48 Kl (58 Jh). Epiph., Ancor. c. 54. 58. Chrysost. zu Gen. 2 Hom. 13, 3. 4 (PGr 53, 1, 108. 110). Anast. In Hexaem. VII (PGr 89, 960ff). Interrog. et Resp. S. 540f — 14 — S. 314, 9 Phot. Bibl. 234 S. 293b, 29—294a, 3

2 *οὐρανίων* V | *εἰς*] *ἐπὶ* U | *βίον*] *κόσμον* w. e. sch. S 2f *διερχομένην* U 3 *τὰ νῶτα τοῦ στερ.*] *τὰ ἄνω* S 4 *φέρε γὰρ* se bo (oder ubo): »Welches nun« eže ubo S 5 *ποιῆσαι τ. ἀπόκρ.* Pl Legg. X, 897 E | *τί λέξουσι* < S 6 *περὶ τοῦ παραδείσου* am Rand V; »Über die Kinder (l. (»Erstgeschaffenen«)« + in roter Schrift S (am Rand in S a) | *ὅτι ὁ* Holl | *καὶ* < S? | *ἐν* schwerl. < S 7 *πρωτοπλ.* = prjvočjadĕch: čjadĕch S | *ταύτης* < S | *τῆς γῆς ἐστὶ* S | *προδηλῶς* V: < S 8 *ἄλυπον — διαγωγὴν*] »zur Ruhe und Freude« S 8f *ὡς* + Kl | *δῆλον — ἐπικλύζοντας* Z. 11] »Das ist zu erkennen an den Flüssen, welche von ihm ausgehen und bis zu unserem Lande gehen« S 8f *δῆλον ἀπὸ τοῦ* Holl (Kl), *δ. ἀφ' οὗ* V: *κρείττονα· ἀπ' αὐτοῦ* U 10f *τὰς δὲ ἐκβολὰς* V 12 *ἄνωθ. καταρ. χεόμ.*] »kommen sie herab« S | *χεώμενοι* V 13 *ἀθρῶος* U | *ὕψους*] »Himmel« S | *ὕδατος* < S 14 *ἀλλ' οὐδὲ*] es beginnt Ph | *ἀλλὰ* V: *ἄλλος* Ph a | *εἶναι τ. παραδ. ἐν τῷ τρ.* Ph 15 *τοῖς — ἐπισταμένοις*] *ἀκροᾶσαι γὰρ λέγοντος αὐτοῦ* las schwerlich S, wohl nur freie Übersetzung | *τοῖς* U 142v 15 *οἶδα* = vĕdech; vidĕch = *εἶδον* S 16 *τὸν τοιοῦτον* < VU | *λέγω* V: < S | *οὐρανοῦ λέγων* Ph | *καὶ οἶδα — σώματος* S. 314, 1] »und bald darauf« S

τὸν τοιοῦτον ἄνθρωπον, εἴτε ἐν σώματι εἴτε χωρὶς σώματος, ὁ θεὸς
οἶδεν, ὅτι ἡρπάγη εἰς τὸν παράδεισον« δύο ἀποκαλύψεις μεγάλας
ἑωρακέναι μηνύει, δὶς ἀναληφθεὶς ἐναργῶς, ἅπαξ μὲν ἕως τρίτου
οὐρανοῦ, ἅπαξ δὲ εἰς τὸν παράδεισον. τὸ γὰρ »οἶδα ἁρπαγέντα τὸν 3
τοιοῦτον ἕως τρίτου οὐρανοῦ« ἰδίως ἀποκάλυψιν αὐτῷ κατὰ τὸν
τρίτον ἀναληφθέντι οὐρανὸν πεφηνέναι συνίστησι· τὸ δέ »καὶ οἶδα«
πάλιν ἐπιφερόμενον »τὸν τοιοῦτον ἄνθρωπον, εἴτε ἐν σώματι εἴτε ἐκτὸς
τοῦ σώματος, ὁ θεὸς οἶδεν, ὅτι ἡρπάγη εἰς τὸν παράδεισον« αὖθις ἑτέραν
αὐτῷ πεφανερῶσθαι κατὰ τὸν παράδεισον ἀποκάλυψιν δείκνυσι. τερε- 4
τισμὸς οὖν ἐστι καὶ τραγικολογία τὸ καταβάλλεσθαι λέγειν τὰς ψυχὰς ἐκ
τῶν οὐρανῶν καὶ διαβαίνειν τοῦ πυρὸς τὰς πηγὰς καὶ τὰ ὕδατα τὰ ὑπὲρ
τὰ νῶτα τοῦ στε|ρεώματος, εἰς τὸν καθ' ἡμᾶς φερομένας κόσμον. 573
ἐπεὶ μηδὲ ὁ Ἀδὰμ ἐκ τῶν οὐρανῶν ἐξεβλήθη, ἀλλὰ ἀπὸ τοῦ »κατὰ
ἀνατολὰς ἐν Ἐδὲμ« πεφυτευμένου παραδείσου. οὐ γὰρ πρὸ τῆς ἐν-
σωματώσεως τὸ παράπτωμα, καθάπερ ἐδιδάξαμεν ἱκανῶς, οὐδ' αὖ
τὸ σῶμα παγὶς τοῦτο, ἀλλὰ μετὰ τὴν εἰς τὸ σῶμα σύμφυσιν τῆς
ψυχῆς γίγνεται τὸ παράπτωμα, ὅτι τὸ συναμφότερον ὁ ἄνθρωπος,
καὶ ἡ ἐκ τοῦ παραδείσου κατάπτωσις ἐνθάδε. ὁ δὲ ὅλως οὐ προσέσχεν 5

4 II Kor. 12, 2 — 6 II Kor. 12, 3 — 10 De res. I, 54, 8 S. 312, 16ff — 13 Gen. 3, 24. 2, 8 — 14 vgl. De res. I, 29ff S. 258ff — 16 vgl. Plato Tim. 52 A — 17 De res. I, 27, 4 S. 272, 7ff. De lepra 9, 4

1 ἐν τῷ σ. Ph^{a} | τοῦ σ. Ph 2 ἡρπάγη] vŭschyti⟨sja⟩ S | πα|ράδ. V 369 | μεγάλας < V 3 ἑωρακέναι] viděti[sja] S | vor δὶς + »Und daß zweimal der Apostel entrückt ward, und (›aber‹) nicht einmal« S 3f ἅπαξ μ. . . ἅπαξ δὲ: »das erste (Mal) . . das zweite« S 4 ἅπαξ — οὐρ. Z. 5 < Ph^{b} | τὸ γάρ: »Denn was er sagt« S 4f τὸν τοιοῦτον < S 5 ἰδίως — πεφηνέναι συνίστησι Z. 6] »zeigt die erste Offenbarung an« S 6 ἀναληφθέντι < Ph | οὐρανὸν < U | τὸ δέ] »das zweite« S | καὶ < S 7 ἐπιφ. < S | ἄνθρ. — σώματος Z. 8 < S 8 τοῦ < Ph | ὁ θ. — ἡρπ. Ph: < VU: ἁρπαγέντα S Holl | αὖθις — παράδεισον Z. 9: »die zweite« S | ἑτέραν αὖθις Ph: < U 9 δείκνυσι < S: Ph endet 10 καὶ τραγικαιολογία V: κ. τερατολογία Jh: < S | τὰς ψ. S 94^{v} 10f ἐκ τῶν οὐρανῶν] »vom dritten Himmel« S 11 τὰ ὑπὲρ — στερεώματος Z. 12] τὰ ἄνω S 12 φερομένας] »herabkommend« S 13f κατὰ ἀνατ. — πεφυτευμένου < S 15 ἐδείξαμεν vielleicht richtig U S | ἱκανῶς < S | αὖ < S 15f αὐτὸ τὸ V 16 τὴν εἰς — σύμφυσιν] »der Fleischwerdung der Seele, nämlich nach beider Verbindung« S | συμφυεῖν V 17 γίν. VU | ὅτι — ἐνθάδε Z. 18 < S | ὅτι τὸ: ὅτι τοῦτο U 18 ὁ δὲ — πρόφασιν S. 315, 6] »Dies aber nun lassend, o Aglaophon, euren Irrtum, welchen ihr habt über dies Psalmwort, will ich durch das (rechte) Verständnis überführen« S

ἐπιμελέστερον, Ἀγλαοφῶν, τῷ λόγῳ, ἀλλὰ διετείνατο περὶ πραγμάτων διανόησιν οὐκ ἐχόντων ἀκίνδυνον, ἐπιχειρήσας κατὰ τὰς δόξας ἐξηγήσασθαι τῶν φαύλων τὸν ψαλμόν, περὶ ὧν λέγειν πλείω παρήσομεν.

LVI. Βούλομαι γάρ, ἐπειδὴ ἅπαξ εἰς τὸ διευθῦναι τὴν μοχθηρίαν αὐτῶν ἥκαμεν, ἀπογυμνῶσαι καὶ ταύτης αὐτοῖς τῆς προφητείας τὴν πρόφασιν. »ἐδοκίμασας ἡμᾶς ὁ θεός, ἐπύρωσας ἡμᾶς, ὡς πυροῦται τὸ ἀργύριον.« δοκιμασθέντες διαρκῶς οἱ μάρτυρες ἐν ταῖς κατὰ 2 τοὺς πειρασμοὺς τῶν βασάνων προσβολαῖς (τὰ πολλὰ γὰρ εἰς τὴν καθ᾽ ἡμᾶς αἱ προφητεῖαι πίστιν πληροῦνται) καὶ εὐκλεῶς καὶ ἐρρωμενέστατα διαθλήσαντες εὐχαριστοῦσι τό »ἐδοκίμασας ἡμᾶς« λέγοντες τῷ θεῷ, ὡς ἵνα τὴν δόξαν παρ᾽ αὐτῷ κτήσωνται μείζονα, διὰ πολλῶν αὐτοὺς ἤλεγξε πόνων, τὸν ἀληθῶς Ὀλυμπιακὸν ἀγῶνα νικῆσαι προθείς. καὶ ἐπισκέψασθε ὡς τούτοις συνῳδὰ σαφῶς τοῖς λόγοις 3 περὶ τῶν μαρτύρων καὶ ὁ Σολομῶν ἀναφθέγγεται (οὐ γὰρ ἀμάρτυρος ὁ λόγος καὶ ἄλλων γραφῶν)· ὅτι »ὁ θεὸς ἐπείρασεν αὐτούς, καὶ ηὗρεν αὐτοὺς ἀξίους ἑαυτοῦ, ὡς χρυσίον ἐν χωνευτηρίῳ ἐδοκίμασεν αὐτούς, καὶ ὡς ὁλοκάρπωμα εὐωδίας προσεδέξατο αὐτούς, καὶ ἐν καιρῷ ἐπισκοπῆς αὐτῶν«, πρόσθεν εἰπών »καὶ γὰρ ἐὰν ἐν ὄψει ἀνθρώπων κολασθῶσιν, ἡ ἐλπὶς αὐτῶν ἀθανασίας πλήρης, καὶ ὀλίγα παιδευ-

1 vgl. Symp. 3, 12 S. 40, 1 — **3** vgl. S. 310, 10f — **6** Psal. 65, 10 — **8** vgl. I Kor. 10, 11. Symp. S. 115, 28f — **10** Psal. 65, 10 — **12** Symp. 7, 3 S. 74, 10f. Plato Phaedr. 256 B — **14** vgl. Symp. 1, 3 S. 11, 1f. De res. I, 42, 1 S. 287, 13 — **15** Weish. Sal. 3, 5—7 — **18** Weish. Sal. 3, 4. 5

12 Isidor Pelus. Ep. V, 457 (PGr 78, 1592)

1 ἐπιμελ. U 143 **2** ἀκίνδυνον < U | ἐπιχείρησιν U Dd **5** ἥκομεν U | κ. ταύτης] κατ᾽ αὐτῆς V **6** καὶ ἐπύρωσας U **7** δοκιμασθ. γὰρ S | ἐν ταῖς — διαθλήσαντες Z. 10] »in den Foltern und durch viele Qualen hindurchgegangen« S: τὰ πολλὰ — πληροῦνται < S **8** εἰς — πίστιν Z. 9 U Holl: ἔστι καθ᾽ ἡμᾶς ἐν προφητείαις· πίστει γὰρ V **9** καὶ V 369ᵛ | εὐκλεῶς] εὐσεβῶς U **10** τό] τὸν κύριον S **11** τῷ θεῷ] ὁ θεός S | ὡς] ὡς γὰρ S: ὃς U Dd **12** ἠλέγξαι U | Symp. S. 74, 10f τὸν ἀγῶνα τὸν Ὀλυμπιακὸν ἀληθῶς διαθλῆσαι. Pl τῶν ὡς ἀληθῶς Ὀλυμπιακῶν. Isidor τὰ περὶ ψυχῆς Ὀλύμπια ἀγωνισόμενος **13** προσθεὶς V | καὶ < S | ἐπισκήψασθαι V, ἐπισκέψασθαι U: ἐπισκέψαι δέ (od. τε) σοι S | σαφῶς < S **14** π. τ. (< Kl) μ. U Kl: περὶ μαρτυριῶν V Dd: < S | σαλομῶν V | οὐ — γραφῶν Z. 15 < S **15** εὗρεν U **16** χρυσὸν U (s. S. 317, 2) **17** ὁλοκ. S 95 | προσεδέξατο] prija: sia S | καὶ ἐν — αὐτῶν Z. 18 < S **18** πρόσθ. εἰπών] »und bald darauf« S | καὶ γὰρ — πλήρης Z. 19 < S

θέντες μεγάλα εὐεργετηθήσονται«. ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ ρκγ' ψαλμῷ τό 4
»εἰ μὴ ὅτι κύριος ἦν ἐν ἡμῖν, ἐν τῷ ἐπαναστῆναι ἀνθρώπους ἐφ'
ἡμᾶς, ἄρα ζῶντας ἂν κατέπιον ἡμᾶς· ἄρα τὸ ὕδωρ ⟨ἂν⟩ κατεπόντισεν
ἡμᾶς· χείμαρρον διῆλθεν ἡ ψυχὴ ἡμῶν, ἄρα διῆλθεν ἡ ψυχὴ ἡμῶν
τὸ ὕδωρ τὸ ἀνυπόστατον. εὐλογητὸς κύριος, ὃς οὐκ ἔδωκεν ἡμᾶς
εἰς θήραν τοῖς ὀδοῦσιν αὐτῶν. ἡ ψυχὴ ἡμῶν ὡς στρουθίον ἐρρύσθη
ἐκ τῆς παγίδος τῶν θηρευόντων. ἡ παγὶς συνετρίβη καὶ ἡμεῖς ἐρρύ-
σθημεν« οἱ μαρ|τυρές εἰσιν οἱ ψάλλοντες. δύο δὲ τῶν καλλινίκων 574 5
οἱ χοροὶ μαρτύρων, εἷς μὲν τῆς διαθήκης τῆς καινῆς, θάτερος δὲ τῆς
παλαιᾶς, ἀντίφθογγον ὕμνον συμφώνως τῷ ὑπερμάχῳ θεῷ καὶ βα-
σιλεῖ τῶν ὅλων ἀναπέμποντες »ἐδοκίμασας ἡμᾶς ὁ θεός, ἐπύρωσας
ἡμᾶς ὡς πυροῦται τὸ ἀργύριον, εἰσήγαγες ἡμᾶς εἰς τὴν παγίδα, ἔθου
θλίψεις ἐπὶ τὸν νῶτον ἡμῶν«, τὸ δικαστήριον τῶν ἐθνῶν ἢ τοὺς
πειρασμούς, καθ' οὓς ἐκθλιβέντες καὶ πυρωθέντες ἰσχυρῶς ἐδοκιμάσθη-
σαν. ⟨καὶ πάλιν Δαυίδ·⟩ »δοκίμασόν με« φησί »κύριε, καὶ πείρασόν με. 6
πύρωσον τοὺς νεφρούς μου καὶ τὴν καρδίαν μου«. λεγέτω δὴ καὶ ὁ
Ἀβραὰμ ἐπὶ τῷ μονογενεῖ πυρωθεὶς τὰ σπλάγχνα, προτιμήσας τε τὸ
τοῦ θεοῦ μᾶλλον πρόσταγμα, μετὰ τὸ ἀκοῦσαι »Ἀβραάμ«, φεῖσαι τοῦ
παιδός σου, ἀπορρίψας τὸ ξίφος, »ἐδοκίμασας ἡμᾶς ὁ θεός, ἐπύρωσας
ἡμᾶς, ὡς πυροῦται τὸ ἀργύριον«. λεγέτω καὶ ὁ Ἰὼβ μετὰ τὸ ἀπορ- 7
ρεῦσαι τὴν σαπρίαν .. καὶ ὀνειδισθῆναί τε ὑπὸ τῶν φίλων καὶ ἀλγῆσαι
τὸ σῶμα, »διὰ λαίλαπος« ἀκούσας λαλοῦντος αὐτῷ τοῦ θεοῦ »οἴει με

1 Psal. 123, 2—7 — **8** vgl. De autex. I, 3, 5 S. 146, 7. 17f — **11** Psal. 65, 10. 11 — **12** Mart. Polyk. 15 — **15** Psal. 25, 2 — **16ff** vgl. Symp. S. 134f — **18** Gen. 22, 11f — **19** Psal. 65, 10 — **22** Hiob 38, 1. 40, 3

8 vgl. Eustath., De engastr. 20 S. 47, 18 Kl

1 ἀλλὰ < S | ρκγ' < S | ψαλμῷ] »Psalter« S | τό] τὸ εἰρημένον U: πάλιν S **2** εἰ μὴ U 143ᵛ | ὅτι < S | ἀνθρώπους] »Feinde« S **3** ἄρα τὸ — ἡμᾶς Z. 4 < U | κατεπόντησεν V **4** χείμαρρον — θηρευόντων Z. 7] »und bald darauf« S **8** οἱ μάρτ. — ψάλλοντες < S **10** ἀντίφθ. ὕμνον συμφ.] »harmonischen Lobpreis« S | ὑπερμάχῳ < S **10f** κ. βασ. τ. ὅλων < S **11** ἐπύρ. — ἐδοκιμάσθησαν Z. 14f] »und so weiter« S **12** ἔθου — ἡμῶν Z. 13 < V **14** ἐκθλίβοντες V **14f** ἐδοκιμά|σθησαν V 370 **15** δοκίμασόν — πείρασόν με < S, dagegen + καὶ πάλιν Δαυίδ | γάρ φησι U | **16** ὁ < U **18** τοῦ θεοῦ . . πρόστ.] θεόν S | μετὰ — φεῖσαι < S **19** σου] καὶ S | ἐπύρωσας — ἀργύριον Z. 20] »und so weiter« S **20** ὁ < U **20f** μ. τὸ ἀπορρ. τ. σαπρ.] »nach dem Untergang des Reichtums und dem Tod der Kinder« S | ἀπορεύσαι U **21** καὶ ὀνειδ. U 144 **22** διὰ — αὐτῷ] »und der Erscheinung« S | λέλαπος U | αὐτοῦ V | οἴει — δοκιμάσῃς S. 317, 2f] »Du hast uns geprüft, o Gott« S | ἢ οἴει V

ἄλλως σοι κεχρηματικέναι ἢ ἵνα ἀναφανῇς δίκαιος;« »ἔθου θλίψεις
ἐναντίον ἡμῶν«, κύριε, ἵνα ἡμᾶς »ὡς χρυσίον ἐν χωνευτηρίῳ« δοκιμά-
σῃς. λεγέτωσαν καὶ οἱ τρεῖς ἐν τῇ καμίνῳ παῖδες δροσιζόμενοι, ἵνα 8
μὴ καταφλεχθῶσιν ὑπὸ τοῦ πυρός, »ἐδοκίμασας ἡμᾶς ὁ θεός, ἐπύρω-
σας ἡμᾶς, ὡς πυροῦται τὸ ἀργύριον. διήλθομεν διὰ πυρὸς καὶ ὕδατος,
καὶ ἐξήγαγες ἡμᾶς εἰς ἀναψυχήν«. δὸς εἰπεῖν κἀμοὶ τῷ Μεθοδίῳ, ὁ 9
θεὸς ὁ παντοκράτωρ, ὁ μέγας, ὁ αἰώνιος, ὁ πατὴρ τοῦ Χριστοῦ, ἐν
τῇ ἡμέρᾳ σου διαβάντι τὸ πῦρ ἀναλγητί, καὶ τῶν ῥευμάτων εἰς τὴν
καυστικὴν μεταβληθέντων φύσιν ὑπεξαλύξαντι τὰς ὁρμάς, διῆλθον
»διὰ πυρὸς καὶ ὕδατος, καὶ ἐξήγαγές με εἰς ἀνάψυξιν«. σὴ γὰρ αὕτη
τοῖς ἀγαπῶσί σε ἡ ἐπαγγελία »ἐὰν διαβαίνῃς δι' ὕδατος, μετὰ σοῦ
εἰμι, καὶ ποταμοὶ οὐ συγκλύσουσί σε. κἂν διαβαίνῃς διὰ πυρός, οὐ
μὴ κατακαυθῇς· φλὸξ οὐ κατακαύσει σε«. ἀλλὰ γὰρ περὶ τῆς κατὰ
τὸν ψαλμὸν ἐξηγήσεως ἅλις ἔχει ταῦτα.

LVII. Ἔτι δὲ ἐκεῖνο διασκεπτέον, ἐν ᾧ πολυμόρφοις ἐμφαντα-
ζόμενοι ἀπάταις, καθευδόντων τρόπον, ἀποφαίνονται τὸν ἀπόστολον
εἰρηκέναι »ἐγὼ δὲ ἔζων χωρὶς νόμου ποτέ«, καὶ βοῶσι, Τὴν πρὸ τῆς
ἐντολῆς ἡμῶν ἐν τῷ πρωτοπλάστῳ διαγωγὴν | πρὸ σώματος ἔφη, 575

1 Psal. 65, 11 — **2** Weish. Sal. 3, 5 — **3** Dan. 3, 50 — **4** Psal. 65, 10. 12 — **7** vgl. II Kor. 6, 18. Apok. Joh. 1, 8 — vgl. Tit. 2, 13. Röm. 16, 26 — **9** Psal. 65, 12 — **11** vgl. I Kor. 2, 9. Röm. 8, 28. II Tim. 4, 8 — Jes. 43, 2 — **13** vgl. Symp. S. 111, 7f — **15** De res. I, 26, 1. 46, 3. 39, 5. 62, 2 — **16** Porphyrius(?) bei Makar. Magn. III, 31. 33 S. 60f. 64 — **17** Röm. 7, 9 — De res. I, 5, 2. 3 S. 226, 13ff

9 Basil., In XL mart. 8

1 φανῆς U **2** χρυσὸν wie auch 315, 16 U **3** δροσιζόμενοι — πυρός Z. 4 < S **4** θεός] »und hernach« + S **5** διήλθομεν — ὕδατος < S **6** ἀναψυχήν S 95ᵛ | δὸς — αἰώνιος Z. 7] »Gib nun, o Herr, denen, die dich lieben mit reinem Glauben« S | δὸς] ὡς U **7** ὁ μέγας < U | τοῦ Χριστοῦ] »Unseres Herrn und Gottes Jesu Christi« S **7f** ἐν τῇ — ἀνάψυξιν Z. 10] »hindurch zu gehen durch dies sinnliche Feuer zur Erquickung der Ruhe« S **8** ῥευμ. Dd: ῥημάτων V, ὑδάτων U **9** ὑπεξαλύσαντα V **10** με] ἡμᾶς V **11** διαβαίνεις U | ὕδατος] πυρός S **12** ποτ. οὐ συγκλ. Singularform S | συγκλείσουσι U, ει w. e. sch. corr. | κἂν — κατακαύσει σε Z. 13 < S **13** καυθῇς V **14** ἅλις ἔχει < V **15** Ἔτι: εἰς U | Ἔτι δὲ ἐκ.] ἐκ. δὲ V: »aber wieder über jenes« S | πολυμόρφως U: < S **17** δὲ] γὰρ S | βοῶσι < S **17f** Τῇ . . διαγωγῇ? S, aber wohl žitiem aus žitie **17** πρὸ τῆς — ποτέ S. 318, 7 vgl. I, 5, 2. 3 **18** ἡμῶν < S | πρωτοπλάστω V 370ᵛ | διαγ.] »im Paradies« + hier S, aber nicht I, 5, 2

ὡς τὰ ἐπιφερόμενα συνίστησιν »ἐγὼ δὲ σάρκινός εἰμι, πεπραμένος
ὑπὸ τὴν ἁμαρτίαν«, ὅτι μὴ ἄλλως ὁ ἄνθρωπος ἄρχεσθαι ἠδύνατο
καὶ κυριεύεσθαι ὑπὸ τοῦ κακοῦ, πραθεὶς αὐτῷ διὰ τὴν παράβασιν,
εἰ μὴ σάρκινος ἦν γεγονώς. ἄληπτος γὰρ καθ᾽ ἑαυτὴν ἡ ψυχή, φησί,
τῇ ἁμαρτίᾳ. διὸ δριμέως ἐπήγαγε τὸ »ἐγὼ δὲ σάρκινός εἰμι, πεπρα-
μένος ὑπὸ τὴν ἁμαρτίαν«, πρόσθεν εἰπὼν τό »ἐγὼ δὲ ἔζων χωρὶς
νόμου ποτέ«. — θαῦμα μὲν οὖν τοῖς πολλοῖς ταῦτα λεγόντων αὐτῶν 2
τότε ὑπεδύετο καὶ κατάπληξις· νῦν δὲ προκυψάσης εἰς τὸ φανερώ-
τερον ἤδη τῆς ἀληθείας οὐ μόνον μακρῷ πλανώμενοι καταφαίνονται,
ἀλλὰ καὶ μέχρι τῆς ἄκρας ἀναβαίνοντες βλασφημίας. δόντες γὰρ 3
ἀσωμάτως τὰς ψυχὰς πρὸ τῆς ἐντολῆς βεβιωκέναι, ἀλήπτους τε εἶναι
καθ᾽ ἑαυτὰς ἐκ παντὸς τῇ ἁμαρτίᾳ, διανοηθέντες πάλιν ἀνέτρεψαν
τὸν λόγον, ἑαυτοὺς δὲ πολὺ μᾶλλον. τὰ γὰρ δὴ σώματα κατασκευά-
ζουσιν αὐταῖς ὕστερον ἐπὶ τιμωρίᾳ ⟨δοθῆναι⟩, διὰ τὸ πρὸ σώματος
αὐτὰς ἡμαρτηκέναι. καὶ δὴ καὶ λοιδορήσεις τε ἐπῆλθον αὐτοῖς, δεσμοῖς
ἀπεικάζουσι καὶ πέδαις τὸ σῶμα, ἄλλα τε ἀνόητα εἰπεῖν. νῦν δέ, 4
ὅπερ εἴρηται, πᾶν τοὐναντίον ἔχει· χρὴ γὰρ πρὸ τῆς ἁμαρτίας τὴν
ψυχὴν ὑπάρχειν μετὰ σώματος. ἐπεὶ εἰ ἄληπτος ἡ ψυχὴ καθ᾽
ἑαυτὴν τῇ ἁμαρτίᾳ, οὐκ ἂν ἥμαρτεν ὅλως πρὸ τοῦ σώματος· εἰ δὲ
ἥμαρτεν, οὐκέτι ἄληπτος καθ᾽ ἑαυτὴν τῇ ἁμαρτίᾳ, ἀλλὰ καὶ εὐάλω-

1 Röm. 7, 14 — **2** De res. I, 5, 1. 29, 4 S. 226, 6f. 260, 4f — **5** Röm. 7, 14 — **6** Röm. 7, 9 — **7**—S. **319, 5** Plato Legg. XII, 967 A—D — **11** vgl. Z. **4** — **13** De res. I, 5, 2. 29, 4 S. 226, 12f. 260, 1 — **18** De res. I, 5, 1. 29, 4 S. 226, 6f. 260, 4f

1 *σαρκῖνος* stets V, hier U | *εἰμι* U 144ᵛ **2** *ὑπὸ τ. ἁμαρτ.* hier und Z. 6 »den Sünden« (oder »durch die Sünde«) S; vgl. auch I, 5, 3, anders I, 5, 2 **3** *καὶ* (< V) *κυριεύεσθαι* < S **5** *δριμέως*] hier »schnell«, De res. I, 5, 3 »herb« S | *ἐπήγαγε τὸ ἐγὼ* (*δὲ* <) U: *τὸ* < V | *εἰμι*] *ἦν* S **6** *τό ἐγὼ δὲ*] *τὸ δὲ ἐγὼ* U **7** *οὖν* V S: < U | *τ. λεγ. αὐτῶν*] »dies Wort« S **7f** *αὐτῶν . . ὑπεδύετο* < V **8** *τότε* S 96 | *καὶ κατάπληξις* < S | *προκυψάσης*] »zugeschaut« S, aber wohl prizrěvši aus prozrěvši **8f** *ε. τ. φανερώτατον* U; »offen« S **9** *ἤδη* < S | *οὐ μόνον — βλασφημίας* Z. 10] »hat sich uns der große Irrtum und die völlige Blasphemie gezeigt« S **11** *ἐντολῆς*] »Übertretung« S **12** *διανοηθέντες δὲ* S | *ἀνατρέψαι* V **13** *γὰρ*] *τε* w. e. sch. S (schwerl. las S *τὰ δὲ γοῦν*) **14** *ἐπὶ* < S | *δοθῆναι* + S | *πρὸ σώματος* < S **15** *καὶ δὴ — ἐπῆλθον* auch Pl | *δὴ καὶ — αὐτοῖς* < S | *τε*] *τὸ* V, *γε* Pl **16** *τὸ — εἰπεῖν* < S | *ἀλλὰ — ἔχει* Z 17 auch Pl *εἰπεῖν*] etwa *ἐπιχειροῦσιν* + Holl, aber vgl. Pl **17** *ὅπερ — ἔχει*] »haben sie wieder ein ihnen widersprechendes Wort« S **18** *ἀλ.*] *ἄληπτος οὖσα* U **20** *οὐκέτι*] *οὐκ ἔστιν* S, *οὐκ ἦν* U **20f** *εὐάλωτος — εὔληπτος* S. 319, 1] »durchaus schuldig« S

τος μᾶλλον καὶ εὔληπτος. διὸ καὶ πάλιν, κἂν μὴ λάβῃ τὸ σῶμα τοῦτο, ἁμαρτήσεται, ὥσπερ δὴ καὶ πρὸ τοῦ λαβεῖν αὐτὸ ἥμαρτεν.
διὰ τί δὲ ὅλως καὶ σῶμα ἐλάμβανεν ὕστερον μετὰ τὸ ἡμαρτηκέναι; 5
ἢ τίς αὐτῇ χρεία σώματος ἦν; εἰ μὲν οὖν ἵνα βασανίζηται καὶ ἀλγῇ,
πῶς μᾶλλον ἐντρυφᾷ καὶ ἀκολασταίνει μετὰ τοῦ σώματος; πῶς δὲ 6
καὶ τὸ αὐτεξούσιον εἶναι ἐν τούτῳ φαίνεται ἔχειν τῷ κόσμῳ; ἐφ' ἡμῖν γὰρ τὸ πιστεῦσαι κεῖται καὶ τὸ μὴ πιστεῦσαι. ἔνθα δὲ ἐφ' ἡμῖν τὸ πιστεῦσαι κεῖται καὶ τὸ μὴ πιστεῦσαι, ἐφ' ἡμῖν τὸ κατορθώσασθαι
καὶ ἁμαρτῆσαι, ἐφ' ἡμῖν τὸ ἀγαθοποιῆσαι καὶ κακοποιῆσαι. ἀλλὰ καὶ 7
ἡ κρίσις πῶς δὴ ἐπιφέρεσθαι, ὡς μέλλουσα, προσδοκᾶσθαι ἔτι δύναται, καθ' ἣν ὁ θεὸς ἑκάστῳ κατὰ τὰ ἔργα καὶ κατὰ τὰ ἐπιτηδεύματα ἀποδίδωσι, καὶ οὐχ ὡς ἤδη παροῦσα νομισθήσεται, εἴ γε τὸ γεννηθῆναι
μὲν καὶ εἰς σῶμα ἐλθεῖν τὴν | ψυχὴν κριθῆναί ἐστιν ἤδη καὶ ἀνταπο- 576
λαβεῖν, τὸ δὲ ἀποθανεῖν καὶ χωρισθῆναι τοῦ σώματος ἐλευθερωθῆναί τε καὶ εἰς ἀνάψυξιν ἐλθεῖν, διὰ τὸ πρὸ σώματος αὐτὴν ἁμαρτήσασαν ὡς εἰς κατάκρισιν καὶ καταδίκην εἰς τὸ σῶμα ἐμβιβάζεσθαι καθ' ὑμᾶς; ἀπέδειξε δὲ διαρκῶς ἐκ περιουσίας ὁ λόγος ἀνένδεκτον εἶναι νομίζεσθαι τὸ σῶμα βασανιστήριον καὶ πέδας τῆς ψυχῆς.

LVIII. Ἤρκει μὲν οὖν ἀπὸ τῆς γραφῆς αὐτῆς ἀποδείξαντα πρὸ τῆς παραβάσεως τὸν πρωτόπλαστον ἐκ ψυχῆς καὶ σώματος ὄντα

4 vgl. De res. I, 4, 2. 4 S. 224, 3. 15 — **5** Plato Gorg. 492 C — **15** vgl. De res. I, 4, 2 S. 224, 3

4 Isidor Pelus. Ep. IV, 163 (PGr 78, 1252 A) — **6** Makar. Aeg. PGr 34, 412. Pseudoiust. Quaest. et resp. 9 III, 16 Otto[3]

2 τοῦτο U 145 | δὴ] γε U **3** ὅλως] οὖν schwerl. S | τὸ σῶμα U **4** ἵνα βασαν. κ.] »der Pein wegen, damit« S | ἀλγεῖ V **5** πῶς < V | | Pl τρυφὴ καὶ ἀκολασία | τοῦ < U | σώ|ματος V 371: σαρκός S 96[v] **6** εἶναι < S | ἐν τούτῳ] v sem: v sěm S | ἔχειν τῷ κόσμῳ] »im Menschen« S **7** τὸ πιστ. — ἐφ' ἡμῖν Z. 8 (außer κεῖται) < S | ἐνθάδε V | ἐφ' ἡμῖν — μὴ πιστεῦσαι Z. 8 < V **8** τὸ κατορθ. — νομισθήσεται Z. 12] »zu sündigen und nicht zu sündigen und Böses zu tun und nicht zu tun. Und wie erwarten wir die Vergeltung dem Bösen und dem Guten, wenn die Vergeltung bereits vorhanden ist?« S **9** ἁμαρτῆσαι Md: ἁμαρτήσασθαι V; ἁμαρτήσεσθαι U | ἀγαθὸν ποιῆσαι V, ἀγαθοποιεῖν U | τὸ κακοποιεῖν U **12 f** γεννηθ. μὲν καὶ < S, wie auch ἀνταπολαβεῖν Z. 13 f **14** χωρισθῆναι < S **15** τε καὶ — ἐλθεῖν < S **16** καὶ καταδίκην < S **17** ἐκ περιουσίας < S **18** βασανιστήριον καὶ < S **19** Ἤρκει — λόγον S. 320, 1] »Da vorliegt aus der Schrift das Wort (slovu: slovo S), daß auch vor der Übertretung im Fleisch die Seele war im ersten Menschen, so möge darüber die Verhandlung hier ruhen« S

καταπαύειν τὸν περὶ τούτων ἐνταῦθα λόγον. κἀγὼ μὲν νῦν ἐπὶ κε-
φαλαίων αὐτὰ διεξέρχομαι, ὅσον τὰς ἀφορμὰς τῶν ἐπιχειρημάτων
αὐτῶν εὐθῦναι διαμιλλώμενος, ἵνα μὴ τὴν συμμετρίαν ἐκβαίνω τῶν
λόγων. πάρεστι γὰρ ἤδη σκοπεῖν ὑμᾶς, ὦ δικασταί, ὅτι τό »ἐγὼ δὲ 2
ἔζων χωρὶς νόμου ποτέ« λεγόμενον ἐν τῇ πρὸς Ῥωμαίους οὐ
δύναται πίπτειν εἰς τὴν πρὸ σώματος κατ' αὐτοὺς διαγωγὴν τῆς
ψυχῆς, καθάπερ τὰ ἐπιφερόμενα τούτοις μηνύει, κἂν εἰ ὁ γενναῖος
οὗτος ἰατρὸς τῶν ῥητῶν τὰ ἑξῆς ὑφελόμενος πρὸς τὸ δοκοῦν αὐτῷ
τὸν νοῦν ἐβιάσατο μεταπλάσαι τοῦ ἀποστόλου, ἀνίατόν τι παθὼν
λίαν καὶ παιδικόν. ἀντὶ γὰρ τοῦ πρὸς τὰς οἰκείας συμφύσεις καὶ 3
ἁρμογὰς τὰ μέλη τηρεῖν τῶν σωμάτων, ἵνα τὸ πᾶν ἄρτιον ᾖ κατὰ
φύσιν σχῆμα τοῦ σώματος, ἠκρωτηρίασε παρελθὼν τὸν εἱρμὸν τῆς
γραφῆς, καθάπερ Σκύθης ἐχθροῦ τινος ἀφειδῶς πρὸς ἀναίρεσιν κατα-
τέμνων τὰ μέλη. Εἶεν· πῶς οὖν ὁ ἀπόστολος, λέξουσι, ταῦτα ἀπε- 4
φήνατο, εἰ σὺ μὴ οὕτως αὐτὰ ἀπέδειξας ἔχειν; ὅτι Νόμον, εἴποιμ' ἄν,
θέμενος εἶναι τὴν ἐντολήν (δεδόσθω γὰρ πρῶτον κατὰ τὴν ὑμετέραν
ὑπόθεσιν τὴν ἐντολὴν ⟨ἐκείνην⟩ αὐτὸν νόμον εἰρηκέναι), οὐ παρὰ
τοῦτο καὶ ἀσωμάτως πρὸ τῆς ἐντολῆς τὸν πρωτόπλαστον ὑπέθετο
βεβιωκέναι, ἀλλὰ χωρὶς ἁμαρτίας. καὶ γὰρ ὀλίγος ὁ ἀπὸ τῆς κτίσεως
αὐτῶν ἄχρι τῆς ἐντολῆς χρόνος, ἐν ᾧ διέζησε χωρὶς ἁμαρτίας, οὐκ
ἐκτὸς σώματος, ἀλλὰ μετὰ σώματος. εὐθέως γοῦν μετὰ τὴν ἐντολὴν

1 De res. I, 62, 9 — **3** De res. I, 25, 1 S. 250, 12f — **4** vgl. De res. I, 33, 3. 44, 1 S. 270, 15. 310, 11 — Röm. 7, 9 — **7** Klem. Alex. Str. II, 117, 5 S. 176, 24 Stähl. — **9** vgl. S. 312, 9 — **19** De res. I, 54, 2 S. 311, 1f

1 *καταπ.*] *κατάπαυσιν* V | *τούτων* U 145^{v} | *νῦν μὲν* U **1f** *ἐπὶ κεφ.*] *κεφαλαίοις* S (»mit den Hauptsachen«), Pl Phaed. 228 D *ἐν κεφαλαίοις*: »summatim« übers. Jh **2** *διεξερχόμενος* V | *ὅσον*] *ὃν* V: < S **3** *διαμιλλ.* mit Infin. 60, 4. II, 4, 2 | *ἵνα — λόγων* Z. 4 < S **5** *ἐν τ. πρ. Ῥ.* < S **6** *εἰς τὴν .. διαγωγὴν*] Genetiv S | *κατ' αὐτοὺς* < S **7** *τὰ ἐπ. τ.*] »das Übrige« S | *εἰ* < U **7f** *ὁ γενναῖος οὗτος γνωστικός* Klem. **8** *ἰατρὸς*] De res. I, 1, 2. 3, 1 | *τ. ῥητῶν — ὑφελόμενος*] *τὰ ῥητὰ* S 97 | *ἀφελόμενος* U **9** *τ. νοῦν ἐβιάσ. μεταπλ.*] *μεταπλάσας* S | *τοῦ ἀποστόλου — Εἶεν* Z. 14 < S | *ἀνίατρόν* Pet: *ἀνίατόν* V U Dd Holl **11** *μέλει* U | *τη|ρεῖν* V 371^{v} **11f** *κατὰ φύσ. ᾖ* U **12** *ἠκροτηρίασε* U **14** *τὰ μέλη εἶεν* U | *πῶς — ἀπεφήνατο* Z. 14f] »Sie mögen aber nun kund tun (sagen), welches der Sinn des Wortes des Apostels« S **15** *εἰ — ἔχειν* < S | *εἰ*] *ἢ* V | *εἴποιμ' ἂν* < S **17** *ἐκείνην* + S | *ἀλλ' οὐ* w. e. sch. S **18** *ἀσώματος* V | *τῆς* < V | *ἐντολῆς*] »Übertretung« S | *τοὺς πρωτοπλάστους* U: < S **19** *κ. γὰρ ὀλ.*: *ὀλ. γὰρ* S | *ὀλίγος*] *ὁ λόγος* V **21** *σώματος — σώματος πρὸς τὰς ἡδονὰς ὁρμήν* S. 322, 9 durch Fehlen eines Blattes < U

ἐξεβλήθησαν βραχύτατον ἐννεάσαντες ἐν τῷ παραδείσῳ χρόνον. —
ἐὰν δέ τις λαβόμενος τῆς ῥήσεως τῆς »ὅτε γὰρ ἦμεν ἐν σαρκί, τὰ 5
παθήματα τῶν ἁμαρτιῶν τὰ διὰ τοῦ νόμου« λεγούσης »ἐνηργεῖτο ἐν
τοῖς μέλεσιν ἡμῶν« διαβάλλειν αὐτὸν τὴν σάρκα νομίζῃ καὶ παραι-
τεῖσθαι, παραφέρῃ τε ὅσα τοιαῦτα ἄλλα εἴρηται (οἷον »ἵνα τὸ δι-
καίωμα τοῦ νόμου πληρωθῇ ἐν ἡμῖν τοῖς μὴ κατὰ σάρκα περιπατοῦ-
σιν, ἀλλὰ κατὰ πνεῦμα« ἢ τό »οἱ γὰρ κατὰ σάρκα ὄντες τὰ τῆς σαρ-
κὸς φρονοῦσιν, οἱ δὲ κατὰ πνεῦμα τὰ τοῦ πνεύματος· τὸ γὰρ φρόνημα
τῆς σαρκὸς θάνατος, τὸ δὲ φρόνημα τοῦ πνεύματος ζωὴ καὶ εἰρήνη,
διότι τὸ φρόνημα τῆς σαρκὸς ἔχθρα εἰς θεόν· τῷ γὰρ νόμῳ τοῦ θεοῦ
οὐχ ὑποτάσσεται· οὐδὲ γὰρ δύναται· ὑμεῖς δὲ οὐκ ἐστὲ ἐν σαρκί, ἀλλὰ
ἐν πνεύματι«), λεκτέον αὐτῷ, Πότερον οὖν ἤδη ἀναλύσας ὁ ἀπόστολος
ἦν ἐκ τοῦ βίου καὶ οἷς ταῦτα ἐπέστελλεν, εἰ μὴ τὴν κατὰ σάρκα νῦν
παρῃτεῖτο πολιτείαν, ἀλλὰ τὴν σάρκα, ἢ ἔτι ἐν σαρκὶ ἦν; ἀλλὰ ἐν
σαρκὶ μὴ ὄντα αὐτὸν ἐπεσταλκέναι ταῦτα, οὐ λεκτέον· φανερὸν γὰρ
ὅτι ἦν ἐν σαρκὶ καὶ αὐτὸς καὶ οἷς ταῦτα ἐπέστελλεν. πῶς οὖν »ὅτε 6
γὰρ ἦμεν ἐν σαρκί, τὰ παθήματα τῶν ἁμαρτιῶν τὰ διὰ τοῦ νόμου ἐνηρ-
γεῖτο ἐν τοῖς μέλεσιν ἡμῶν«, ὡς οὐκ ὢν οὔτε αὐτὸς ἔτι ἐν σαρκὶ οὔτε
οἷς ταῦτα ἐπιστέλλει, λέγει; οὐκοῦν περὶ τῆς κατὰ ἀκρασίαν πολιτείας
διαλέγεται καὶ οὐ περὶ τῆς σαρκὸς αὐτῆς. ἔθος γὰρ αὐτῷ σαρκικὸν
τὸν οὕτως ζῶντα ἄνθρωπον λέγειν, καθάπερ καὶ ψυχικὸν ἄνθρωπον
τὸν ἀπηλγηκότα πρὸς τὴν ἀλήθειαν ἀτενίσαι καὶ τὸν φωτισμὸν τοῦ
μυστηρίου. ἐπεὶ λεγέτωσαν μηδὲ τὴν ψυχὴν δύνασθαι σῴζεσθαι τὸ 7
σύνολον. γέγραπται γὰρ »ψυχικὸς δὲ ἄνθρωπος οὐ δέχεται τὰ τοῦ
πνεύματος τοῦ θεοῦ· μωρία γὰρ αὐτῷ ἐστιν· ὁ δὲ πνευματικὸς πάντα
ἀνακρίνει«. ὥσπερ ἐκεῖ ψυχικὸς εἰσάγεταί τις καὶ πνευματικὸς ἄν-
θρωπος, καὶ ὁ μὲν πνευματικὸς τῶν σῳζομένων, ὁ δὲ ψυχικὸς τῶν
ἀπολλυμένων, καὶ οὐ παρὰ τοῦτο δὴ ψυχὴ μὲν ἀπόλλυται, ἄλλα δὲ
παρὰ τὴν ψυχὴν σῴζεται, οὕτω δὴ καὶ ἐνθάδε σαρκικοὺς καὶ ἐν σαρξὶν
ὑπάρχοντας ἀπόλλυσθαι λέγων, καὶ μὴ δύνασθαι ἀρέσαι θεῷ, οὐ τὴν
σάρκα, ἀλλὰ τὴν κατὰ σάρκα πολιτείαν ἀναιρεῖσθαι ἀγωνίζεται. ὑπο- 8

2 Röm. 7, 5 — **5** Röm. 8, 4—7. 9 — **16** Röm. 7, 5 — **24** I Kor. 2, 14f

2 *τ. ῥ. ταύτης* S **3** *τῶν ἁμαρτιῶν* < S **4** *ἡμῶν*] *μου* S | *αὐτὸν* < S | *νομίζει* V **4f** *καὶ παραιτεῖσθαι* < S **5** *παραφέρῃ* < S | *εἰρημένα* las schwerl. S (»Worte«) | *οἷον* < S **7** *ἀλλὰ* V 372 | *τό*] *πάλιν* S | *κ. σ. ζῶντες* S **7f** *τὰ τ. σ. παθήματα* S **10** *ἔχθρα* S 97ᵛ **11** *οὐδὲ*] *οὐ* viell. S | *οὐκ ἐσταὶ* V **12** *λεκτ. αὐτῷ*] *λέγομεν δὲ αὐτοῖς* S **13** *ταῦτα* < S | *εἰ μὴ*] *ἀλλὰ* w. e. sch. S | *νῦν* < S **14** *ἢ ὅτι* V S | *ἐν σαρκὶ μὴ — καὶ οὐχὶ* S. 322, 9f < S **28** *τὰ ἄλλα* Holl

βὰς δὲ καὶ εἰπὼν »οἱ δὲ ἐν σαρκὶ ὄντες θεῷ ἀρέσαι οὐ δύνανται«
εὐθέως ἐπιφέρει »ὑμεῖς δὲ οὐκ ἐστὲ ἐν σαρκί, ἀλλὰ ἐν πνεύματι,
εἴπερ πνεῦμα Χριστοῦ οἰκεῖ ἐν ὑμῖν«, καὶ μετ᾽ ὀλίγον »ὅτι δὲ τὸ πνεῦμα
τοῦ ἐγείραντος Ἰησοῦν ἐκ νεκρῶν οἰκεῖ ἐν ὑμῖν, ὁ ἐγείρας Χριστὸν
ἐκ νεκρῶν ζῳοποιήσει καὶ τὰ θνητὰ σώματα ὑμῶν διὰ τοῦ ἐνοικοῦν-
τος αὐτοῦ πνεύματος ἐν ὑμῖν. ἄρα οὖν, ἀδελφοί, ὀφειλέται ἐσμὲν οὐ
τῇ σαρκὶ τοῦ κατὰ σάρκα ζῆν· εἰ γὰρ κατὰ σάρκα ζῆτε, μέλλετε ἀποθνή-
σκειν· εἰ δὲ πνεύματι τὰς πράξεις τοῦ σώματος θανατοῦτε, ζήσεσθε«.
προσεκτέον γὰρ ὡς τὴν τοῦ σώματος πρὸς τὰς ἡδονὰς ὁρμὴν | καὶ 577
οὐχὶ τὸ σῶμα θανατοῦσθαι διεβεβαιώσατο.

LIX. Ἐὰν δὲ πάλιν ἀνθυποφέρωσι λέγοντες, Πῶς δὴ οὖν »τὸ
φρόνημα τῆς σαρκός« εἶναι εἴρηται »ἔχθρα εἰς θεόν; τῷ γὰρ νόμῳ
τοῦ θεοῦ οὐχ ὑποτάσσεται· οὐδὲ γὰρ δύναται«, λεκτέον ὡς ἄρα καὶ
ἐνθάδε διαπίπτουσιν. οὐ γὰρ τὴν σάρκα αὐτήν, ἀλλὰ τὸ φρόνημα
τῆς σαρκὸς ὑποτάσσεσθαι μὴ δύνασθαι τῷ νόμῳ τοῦ θεοῦ ὑπέθετο,
ἕτερον παρὰ τὴν σάρκα ὑπάρχον. καθάπερ εἰ ἔλεγεν· ὁ ῥύπος τοῦ 2
μὴ καλῶς ἀργύρου καθαρισθέντος εἰς τὸ γενέσθαι σκεῦος ἐπιτήδειον
»οὐχ ὑποτάσσεται« τῷ δημιουργῷ· »οὐδὲ γὰρ δύναται« (ἐκβληθῆναι
γὰρ αὐτὸν πρότερον καὶ ἐκτακῆναι δεῖ), καὶ οὐ παρὰ τοῦτο τὸν ἄρ-
γυρον ἀπεφαίνετο μὴ δύνασθαι εἰς σκεῦος πονηθῆναι χρήσιμον, ἀλλὰ
τὸ χαλκῶδες τὸ ἐν τῷ ἀργύρῳ καὶ τὴν ἄλλην σκληρότητα. οὕτω 3
καὶ »τὸ φρόνημα τῆς σαρκὸς« εἰπὼν οὐ τὴν σάρκα ἔφη μὴ δύνασθαι
ὑποτάσσεσθαι τῷ »νόμῳ τοῦ θεοῦ«, ἀλλὰ τὸ φρόνημα τὸ ἐν τῇ σαρκί,
οἷον τὸ πρὸς τὰς ἀκρασίας αὐτῆς λέγων ὅρμημα. ὅπερ ἀλλαχοῦ

1 Röm. 8, 8f — 3 Röm. 8, 11—13 — 11 Röm. 8, 7 — 18. 22 Röm. 8, 7

11 Cod. Athous 4720, 18 — 22 Oekum. zu Röm. 8, 7 PGr 118, 473 B. Cramer, Catene IV, 221, 17f

6 ἄρα V 8 σώμα|τος V 372ᵛ 9f καὶ οὐχὶ U 146 10 τὸ σῶμα] τὰ σώματα αὐτοῦ beginnt S | θανατοῦσθαι καὶ ζήσειν S | διεβ.] ἐβεβαιώσατο U 11 Athous 4720; Lemma Μεθοδίου κατὰ Ὠριγένους. Ἐὰν δὲ πάλιν κτλ. 12 εἶναι w. e. sch. < S 13 γὰρ < S | λεκτέον < S | ἄρα καὶ] οὗτοι od. αὐτοὶ S 14 διαπίπτ.: »nicht glauben« S | αὐτήν < S 15 μὴ ὑποτ. (δύνασθαι <) S | ὑπέθ.: »sagte er« S 17 εἰς τὸ — ἐπιτήδενον < S 18 οὐχ ὑποτάσσ.] οὐ δύναται ὑποτάσσεσθαι übersetzt S | ἐκβληθῆναι — χρήσιμον Z. 20] »denn es muß gereinigt werden und dann brauchbar sein zu einem Gerät« S 20 ἀπεφήνατο U | ἀλλὰ — σκληρότητα Z. 21 < S 21 τῷ χ. τῷ V 22 Oekum. φρόνημα (τὸ φρ. φησὶ Catene) τῆς σαρκὸς οὐχ ἡ σάρξ, ἀλλὰ τὸ πρὸς ἀκρασίαν αὐτῆς ὅρμημα. οὕτως καὶ ὁ ἐν ἁγίοις Μεθόδιος ἐν τῷ περὶ ἀναστάσεως (Μεθοδίου Catene) 24 λέγων vielleicht < S

ὁτὲ μὲν »παλαιὰν ζύμην« »κακίας καὶ πονηρίας« ἐκάλεσεν, ἐπισπέρχων
αὐτὸ τελέως ἀφ' ἡμῶν ἀϊστωθῆναι, ὁτὲ δὲ »νόμον ἀντιστρατευό-
μενον τῷ νόμῳ τοῦ νοὸς καὶ αἰχμαλωτίζοντα«. ἐπεί, εἰ αὐτὴν τὴν 4
σάρκα ἔλεγε μὴ δύνασθαι ὑποτάσσεσθαι τῷ νόμῳ τοῦ θεοῦ, πρῶτον
οὐδὲ μέμψιν ἀσελγαίνοντες ἢ ληστεύοντες ἢ τὰ ἄλλα ὅσ' ἄττα διὰ σώ-
ματος πράσσοντες ἢ ποιοῦντες ἔχειν ἐδυνάμεθα παρὰ δικαίῳ κριτῇ,
ἀδυνάτως ἐχούσης τῆς σαρκὸς ὑποτάσσεσθαι τῷ νόμῳ τοῦ θεοῦ. πῶς
γὰρ ἂν μεμπτέον ἐδύνατο τὸ σῶμα κατὰ τὴν προσοῦσαν αὐτῷ φύσιν
βιοῦν εἶναι; ἀλλὰ οὐδὲ ἄλλως εἰς ἁγνείαν ἢ ἀρετὴν ὑπαχθῆναι τὸ 5
σῶμα ἐδύνατο, πεφυκὸς μὴ ὑποτάσσεσθαι τῷ ἀγαθῷ. εἰ γὰρ ἡ φύσις
τοιαύτη τῆς σαρκός, μὴ δύνασθαι ὑποτάσσεσθαι τῷ νόμῳ τοῦ θεοῦ,
νόμος δὲ θεοῦ δικαιοσύνη καὶ σωφροσύνη, ἐχρῆν μήτε παρθενεύειν
μήτε ἐγκρατεύεσθαι δύνασθαι τὸ σύνολον ὅλως ἐκ παντός· εἰ δὲ παρ-
θενεύουσι καὶ ἐγκρατεύονται, ἐγκρατεύονται δὲ ὁπότε τὸ σῶμα ὑποτάσ-
σουσιν (ἄλλως γὰρ ἐγρατεύεσθαι ἁμαρτίας ἀδύνατον), οὐκ ἄρα οὐ δύνα-
ται τὸ σῶμα ὑποτάσσεσθαι τῷ τοῦ θεοῦ νόμῳ. ἐπεὶ πῶς ἂν ὁ Ἰωάννης 6
ὑπέταξεν αὐτοῦ τὸ σῶμα εἰς ἁγνείαν; ἢ πῶς Πέτρος εἰς ὁσιότητα | ἢ οἱ 578
καθεξῆς εἰς δικαιοσύνην; πῶς δὲ καὶ Παῦλος »μὴ οὖν βασιλευέτω ἡ
ἁμαρτία ἐν τῷ θνητῷ ὑμῶν« λέγει »σώματι εἰς τὸ ὑπακούειν ταῖς ἐπι-
θυμίαις αὐτοῦ, μηδὲ παριστάνετε τὰ μέλη ὑμῶν ὅπλα ἀδικίας τῇ
ἁμαρτίᾳ, ἀλλὰ παραστήσατε ἑαυτοὺς τῷ θεῷ ὡσεὶ ἐκ νεκρῶν ζῶντας
καὶ τὰ μέλη ὑμῶν ὅπλα δικαιοσύνης τῷ θεῷ«; καὶ πάλιν »ὥσπερ γὰρ

1 I Kor. 5, 7. 8 — **2** Röm. 7, 23 — **6. 8** vgl. Symp. 8, 16 S. 110, 9 — **8** vgl. Symp. 8, 16 S. 110, 5f — **12** vgl. Symp. 8, 16 S. 104ff — **13** vgl. S. 277, 3. 281, 2f. 287, 4. 296, 2 **18** Röm. 6, 12f — **22** Röm. 6, 19

1. 2 ὅτε . . ὅτε V U: S 98 **1** παλαιὰν] πάλιν V: < S | καὶ πονηρίας < S | ἐπισπέρχων — ἀϊστωθῆναι Z. 2 < S **2** αὐτὸ τελέως] αὐτοτελῶς U Dd **3** ἐπεί, εἰ] εἰ γὰρ S **5** οὔτε μέμψιν ἂν U, w. e. sch. auch S (»so (hätte) . . keinen Tadel«) | ἀσελγαίνοντες — τῆς σαρκὸς Z. 7] »hätte das Fleisch in Lüste ausschweifend und nicht könnend« S | ἢ[1] U 146v | ὅσα ἄττα U: ὅσα τὰ V **6** πράττοντες U **7f** πῶς γὰρ — ἀγαθῷ Z. 10 < S **8** κα|τὰ V 373 **12f** μηδὲ . . μηδὲ V, μηδὲ . . μήτε U **13** δύνασθαι < S | ἐκ παντὸς] 54, 4. 57, 3 | εἰ δὲ] πῶς οὖν übersetzt S **14** ἐγκρατεύονται δὲ — ὑποτάσσουσιν] »wenn die Leiber nicht untertan sind« S | ἐγκρατ. δὲ ὁπότε] δηλονότι U **15** ἄλλως — ἀδύνατον < S **16** τὸ σῶμα] »das Fleisch« S **17** αὐτοῦ V, ἑαυτοῦ U | πῶς < S **17f** οἱ κ.: »die andern« S **19** λέγων S | ἡμῶν σώματι λέγει U | εἰς τὸ] ἐν τῷ U | ἐπακούειν U **19f** τῇ ἐπιθυμίᾳ S **20f** ἁμαρτίας τῇ ἀδικίᾳ U **21** ζῶντας S 98v **22** γὰρ < U

παρεστήσατε τὰ μέλη ὑμῶν δοῦλα τῇ ἀκαθαρσίᾳ καὶ τῇ ἀνομίᾳ εἰς
τὴν ἀνομίαν, οὕτως νῦν παραστήσατε τὰ μέλη ὑμῶν δοῦλα τῇ δικαι-
οσύνῃ εἰς ἁγιασμόν«.
LX. Οὐκοῦν ἐγίγνωσκε δύνασθαι διευθύνεσθαι τὸ σκήνωμα τοῦτο
καὶ νεύειν πρὸς τὸ ἀγαθόν, ἵνα νεκρωθῶσιν ἐν αὐτῷ τὰ ἁμαρτήματα.
ἐπεὶ πῶς ἑτέρως δουλωθῆναι τῇ δικαιοσύνῃ δύναται ἄνθρωπος καὶ
ἐφ' ἡμῶν, ἐὰν μὴ πρότερον ὑποτάξας ἑαυτοῦ τὰ μέλη τῆς σαρκὸς εἰς
τὸ μὴ ὑπακούειν αὐτὰ τῇ ἁμαρτίᾳ, ἀλλὰ τῇ δικαιοσύνῃ, πολιτεύσηται
κατ' ἀξίαν τοῦ Χριστοῦ; ἐπειδὴ τὸ ἁμαρτῆσαι καὶ τὸ μὴ ἁμαρτῆσαι
διὰ τοῦ σώματος γίγνεται, τῆς ψυχῆς ἢ πρὸς ἀρετὴν ἢ πρὸς κακίαν
ὀργάνῳ χρωμένης αὐτῷ. εἰ γὰρ »οὔτε πόρνοι οὔτε εἰδωλολάτραι οὔτε 2
μοιχοὶ οὔτε μαλακοὶ οὔτε ἀρσενοκοῖται οὔτε κλέπται οὔτε πλεο-
νέκται οὔτε μέθυσοι οὔτε λοίδοροι οὔτε ἅρπαγες βασιλείαν θεοῦ κλη-
ρονομῆσαι« δύνανται, πληροῦνται δὲ ταῦτα καὶ κρατύνονται διὰ τοῦ
σώματος, δικαιοῦται δὲ οὐδείς, ἐὰν μὴ πρῶτον κρατήσῃ τούτων,
κρατεῖ δὲ τούτων ὁ ἐκνεύων πρὸς σωφροσύνην καὶ πίστιν, ὑπο-
τάσσεται ἄρα τὸ σῶμα τῷ νόμῳ τοῦ θεοῦ· ὁ νόμος γὰρ θεοῦ σω-
φροσύνη. ὥστε ὁ ἀπόστολος οὐ τὴν σάρκα »μὴ ὑποτάσσεσθαι« τῷ 3
ἀγαθῷ ἔφη, ἀλλὰ »τὸ φρόνημα τῆς σαρκός«, οἷον τὴν ὁρμὴν αὐτῆς
[αὐτὴν] τὴν πρὸς τὰς ἀκρασίας ἀναιρῶν, ὥσπερ δὴ καὶ τῆς ψυχῆς
τὴν πρὸς τὸ ἄδικον ἔκκλισιν. ἐκκαθαίρεσθαι γοῦν ἄχρι καὶ τῆς 4
γαστριμαργικῆς ἀκρασίας διαμιλλώμενος, διδάσκων τε τὰς τοιαύτας

11 I Kor. 6, 10 — **19** Röm. 8, 7 — **22** vgl. De res. II, 4, 3 S. 336, 8

1 *τῇ ἁμαρτίᾳ καὶ τ. ἀκ.* S **2** *οὕτως* U 147 **4** *ἐγίνωσκεν* U | *σκήνωμα* V U: *σῶμα* S **5** *καὶ νεύειν* < S | *ἵνα — ἁμαρτήματα*] *ἐὰν νεκρώσῃ ἐν αὐτῷ τὸ ἁμάρτημα* (od. *τὰ ἁμαρτ.*) w. e. sch. S **6** *ἄνθρωπος — Χριστοῦ* Z. 9 < S **7** *αὐτοῦ* U **8** *πολιτεύσεται* V **9** *καὶ τὸ μὴ ἁμαρτ.* < V | *μὴ* ne: na S **10** *ἢ* vor *πρὸς*¹ < V | *ἀρετὴν* V 373ᵛ **11** *χρωμ. αὐτῷ*] trebuju̇sti im: trebujuštim S **11 f** *οὔτε μοιχοὶ — κλέπται* < S **12** *ἀρσεν. οὔτε μαλακοί* U **13** *οὔτε μέθυσοι* nach *ἅρπαγες* S | *οὐ λοίδοροι* U **13 f** *κληρον. δύνανται*] »würdig sind« übersetzt S | *οὐ κληρ.* V S. 236, 14 **14** *ταῦτα*] *πάντα* + S | *καὶ κρατύνονται* < S **15** *τούτων* < U **16** *κ. πίστιν*] *τὸ σῶμα* S **16 f** *ὑποτάσσεται ἄρα* < V **17** *τὸ σῶμα* < U: »das Fleisch« S | *ὁ* < U | *θεοῦ* verb. mit *σωφρ.* S **18 f** *τῷ ἀγαθῷ* S 99 **19** *ἔφη*] *φησιν* S **20** *αὐτὴν* + V U, tilgt Dd | *τὴν — ψυχῆς* < U | *δὴ* < S **21** *ἔκκλ.* Kl, vgl. Symp. S. 34, 8: *ἔκκλησιν* V (61, 1 V *ἔκλυσιν*): *ἔκκαυσιν* U: »Hinkehr« S | *γοῦν*] *ἔφη* + Ausgg. | *ἄχρι* < S **21 f** *τ. γαστρ. ἀκρ.* Holl: *τὴν γαστριμαργικὴν ἀκρασίαν* V U S **22** *γαστριμ.* U 147ᵛ | *διαμιλλώμενος — ἐξαπόλλυσθαι* S. 325, 1 < S | *τε*] *δὲ* U

ὀρέξεις καὶ ἡδονὰς ἐξαπόλλυσθαι, καὶ καταισχύνων τοὺς τὸ τρυφᾶν τοῦτο. καὶ πολυτελεύεσθαι ζῆν εἶναι νομίζοντας, οἳ θεὸν ἡγοῦνται τὴν κοιλίαν, »φάγωμεν καὶ πίωμεν· αὔριον γὰρ ἀποθνήσκομεν«, καθάπερ ἀδηφάγα θρέμματα κάτω περὶ τὴν βορὰν μόνον καὶ τὰς τραπέζας ἀσχολούμενα, εἰπών τε »τὰ βρώματα τῇ κοιλίᾳ καὶ ἡ κοιλία τοῖς βρώμασιν, | ὁ δὲ θεὸς καὶ ταύτην καὶ ταῦτα καταργήσει« ἐπή- 579
γαγε »τὸ δὲ σῶμα οὐ τῇ πορνείᾳ, ἀλλὰ τῷ κυρίῳ, καὶ ὁ κύριος τῷ σώματι. ὁ δὲ θεὸς καὶ τὸν κύριον ἤγειρε, καὶ ἡμᾶς ἐξεγερεῖ διὰ τῆς δυνάμεως αὐτοῦ. ἢ οὐκ οἴδατε ὅτι τὰ μέλη ὑμῶν μέλη Χριστοῦ ἐστίν; ἄρας οὖν τὰ μέλη τοῦ Χριστοῦ ποιήσω πόρνης μέλη; μὴ γένοιτο. ἢ οὐκ οἴδατε ὅτι ὁ κολλώμενος τῇ πόρνῃ ἓν σῶμά ἐστιν; ἔσονται γάρ, φησίν, οἱ δύο εἰς σάρκα μίαν. ὁ δὲ κολλώμενος τῷ κυρίῳ ἓν πνεῦμά ἐστι. φεύγετε τὴν πορνείαν. πᾶν ἁμάρτημα, ὃ ἂν ἁμαρτήσῃ ἄνθρωπος, ἐκτὸς τοῦ σώματός ἐστιν. ὁ δὲ πορνεύων εἰς τὸ ἴδιον σῶμα ἁμαρτάνει. ἢ οὐκ οἴδατε ὅτι τὰ σώματα ὑμῶν ναὸς τοῦ ἐν ὑμῖν ἁγίου πνεύματός ἐστιν, οὗ ἔχετε ἀπὸ θεοῦ; καὶ οὐκ ἐστὲ ἑαυτῶν· ἠγοράσθητε γὰρ τιμῆς. ἄρα γε δοξάσατε τὸν θεὸν ἐν τῷ σώματι ὑμῶν ⟨καὶ ἐν τῷ πνεύματι ὑμῶν, ἅτινά ἐστι τοῦ θεοῦ⟩.«

LXI. Πρόσσχες γὰρ ὅτι, ἐπειδὴ τὸ σῶμα τοῦτο δύναται τῷ νόμῳ τοῦ θεοῦ ⟨ὑποτάσσεσθαι⟩ καὶ τὴν ἀθανασίαν ὑποδέξασθαι, ἐὰν καθαίροιτο τῆς ἀκρασίας τῶν ὑπεκκαυμάτων, μὴ χραινόμενον ἀθέσμοις ὅλως οἴστρων παρατριβαῖς, ὁ ἀπόστολος ταῦτα ἀνεφθέγξατο. ποῖον γὰρ τὸ κολλώμενον ἕτερον »τῇ πόρνῃ« καὶ πλησιάζον καὶ »σὰρξ« μετ᾽ αὐτῆς

2 Phil. 3, 19 — 3 I Kor. 15, 32 — 4 vgl. Plato Pol. IX, 586 A — 5 I Kor. 6, 13—20 — 21 Symp. S. 21, 14f. 56, 15. 129, 25f — 22 vgl. Symp. S. 39, 5 — 23 I Kor. 6, 16

1 τὸ τρυφᾶν — νομίζοντας Z. 2 < S | τὸ] τε V 2 πολυτελεύεσθαι V Dd, vgl. Dd Thesaur. VI, 1441: πολιτεύεσθαι U | ζῆν < U | οἳ ὡς θ. ποιοῦνται übers. S 4 θρέμματα] σώματα U 4f κάτω . . κ. τὰς τραπέζας < S, aber vgl. Pl 4 βορρὰν U 5 τε] γὰρ S 6f ἐπήγαγε < S 7 τῷ δὲ U 8 ὁ δὲ — ἑαυτῶν Z. 17] »und so weiter. Bald darauf aber« S 9 ἡμῶν V 10 ἄρας] ἄρα U 11 ἢ — ὅτι < V | ὁ κολλ.] καὶ ὁ κολλ. V 12 ὁ δὲ κολλ.] ἢ οὐκ οἴδατε (V 374) ὅτι ὁ κολλ. V 13 ὃ ἐὰν U 16 ἡμῖν V 17 ἄρα γε δοξ.] δοξ. οὖν U 18 καὶ ἐν — θεοῦ + S, mit Recht? 19 πρόσχες V U | γὰρ < U | τῷ νόμῳ S: τὸν νόμον V U 20 ὑποτάσσεσθαι + S 21 τ. ἀκρ. τ. ὑπεκκαυμάτων: »von den Lüsten des Fleisches« S | μὴ — παρατριβαῖς Z. 22 < S | ἀθέσμοις U 148 22 διὸ ὁ ἀπόστ. U Dd | ταῦτα < S | διεφθέγξατο U; ἀπεφθέγξατο Holl | τὸ] τῷ V 23 ἕτερον < S | καὶ πλησιάζον < S

κατὰ τὴν σύνερξιν τῶν μελῶν καὶ τὴν κοινωνίαν »μία« γινόμενον
παρὰ τοῦτο τὸ σῶμα τὸ ἔξω, δι᾽ οὗ ταῦτα πάντα πληροῦται τὰ πρὸς
μῖξιν καὶ ἔκκαυσιν ἁμαρτήματα; ὅθεν καὶ »πᾶν ἁμάρτημα, ὃ ἐὰν
ποιήσῃ ἄνθρωπος, ἐκτὸς τοῦ σώματός ἐστιν, ὁ δὲ πορνεύων εἰς τὸ
ἴδιον σῶμα ἁμαρτάνει« ... τῦφος μὲν γὰρ καὶ ἀπιστία καὶ θυμὸς 2
καὶ ὑπόκρισις ψυχῆς ἁμαρτήματα, πορνεία δὲ καὶ οἶστρος καὶ τρυφὴ
σώματος· μεθ᾽ ὧν οὔτε ψυχὴ πρὸς ἀλήθειαν ἀναπτήσεται οὔτε
σῶμα σωφροσύνης ὑποταχθήσεται δόγμασιν, ἀλλὰ ἄμφω διολισθήσουσι
τῆς βασιλείας τοῦ Χριστοῦ. καὶ τοίνυν εἰ τὰ σώματα ἡμῶν ἐν 3
ἁγιασμῷ διακρατούμενα »ναός ἐστι τοῦ ἐν ἡμῖν« οἰκοῦντος »πνεύ-
ματος«, καὶ »ὁ κύριος ἐν τῷ σώματι«, καὶ τὰ μέλη τοῦ σώματος
»μέλη Χριστοῦ, ὑποτάσσεται« ἄρα τὸ σῶμα »τῷ νόμῳ« τῷ θείῳ καὶ
»κληρονομῆσαι« δύναται »τὴν βασιλείαν τοῦ θεοῦ«. ὁ γὰρ »ἐγείρας 4
Χριστὸν ἐκ νεκρῶν ζῳοποιήσει« φησί »καὶ τὰ θνητὰ σώματα ὑμῶν
διὰ τοῦ ἐνοικοῦντος αὐτοῦ πνεύματος ἐν ὑμῖν«, ἵνα »τὸ θνητὸν
τοῦτο« ἐνδύσηται τὴν »ἀθανασίαν καὶ τὸ φθαρτὸν τὴν ἀφθαρσίαν«,
»εἰς νῖκός τε καταποθῇ ὁ θάνατος.« οὐ γὰρ περὶ ἄλλου διελάμβανεν
καθ᾽ ἡμᾶς ἐνταῦθα σώματος ὁ ἀπόστολος, ἀλλὰ περὶ τούτου τοῦ
ἀποθνήσκοντος καὶ νεκρουμένου, δι᾽ οὗ καὶ πορνεῦσαι καὶ ἀσελγῆσαι
δυνατόν. |

LXII. Ἐὰν δὲ διαφορὰν εἶναι σώματος πρὸς σάρκα ὑποτοπάζωσιν 580
(ἵνα δὴ καὶ ταῦτα αὐτοῖς ἐπιτρέψωμεν λογικεύεσθαι), καὶ σῶμα μὲν

3 I Kor. 6, 18 — **5** vgl. Symp. 8, 2. 13. De lepra 5. 6 — **10** I Kor. 6, 19 — **11** I Kor. 6, 13. 15 — **12** Röm. 8, 7 — **13** I Kor. 15, 50 — Röm. 8, 11 — **15** I Kor. 15, 53. 54 — **21** vgl. De res. I, 25

1 ζεῦξιν τ. μελ. κ. U: < S | μελῶν] μελλόντων V | μίαν U, μίασμα V: ἓν σῶμα ὂν S: viell. μία καὶ ἓν σῶμα, vgl. I Kor. 6, 16 ἓν σῶμά ἐστιν; . . εἰς σάρκα μίαν | γιγνόμενον U **2** παρὰ — ἔξω < S | πάντα ταῦτα U | ταῦτα < S | πληροῦνται V **3** κ. ἔκλυσιν V wie Symp. S. 90, 2: < S | ἁμαρτημάτων V: ὁρμήματα w. e. sch. S **4** ὁ ἄνθρωπος Dd Jh | ὁ δὲ S 99ᵛ **5** ἁμαρτάνει] »indem er Schmutziges und Unreines tut« + S **6** πορνία V wie oft | καὶ οἶστρος < S **8** σῶμα < U | σωφροσ. . . δόγμασιν] σωφροσύνῃ S | δόγμ. (S. 294, 11): διδάγμασιν V | διολισθήσωσι U, διολίσθωσαν V **9** ὑμῶν V **11** ἐν < S | τοῦ σώματος] πάντα S **12** ἄρα οὖν las schwerl. S | τῷ θείῳ καὶ] θείω V **13** κληρονομήσετε V | κληρ. δύν.] »ist würdig des« S | τοῦ θεοῦ] τοῦ Χριστοῦ S **14** φησί < S | ὑμῶν] ἡμῶν S **15** τὸ ἐνοικοῦν . . πνεῦμα wie 21, 3 S. 244, 11 S θνητὸν V 374ᵛ **16** τὸ φθαρτὸν τ. ἀφθαρσίαν < S **18** καθ᾽ ἡμᾶς Kl Holl: καθ᾽ ὑμᾶς V: < U S | ἐνταῦθα < S **18f** τοῦ καὶ U **19** καὶ — δι᾽ οὗ < S | δι᾽ οὗ] δικαίου V **21** εἶναι U 148ᵛ | ὑποτοπ.: »sie sagen« S **22** αὐτοὺς V | λογικ.: »zu sagen« S | μὲν] αὐτοῖς S 100

ἄλλο νομίζοιεν, οἷον αὐτῆς τῆς ψυχῆς, ὃ μὴ βλέπεται, σάρκα δὲ τοῦτο
τὸ ἔξω τὸ βλεπόμενον, λεκτέον ὡς οὐ μόνον ὁ Παῦλος καὶ οἱ προ-
φῆται σῶμα γιγνώσκουσι τὴν σάρκα ὀνομάζεσθαι ταύτην, ἀλλὰ καὶ
ἄλλοι φιλόσοφοι, παρ᾽ οἷς δὴ μάλιστα καὶ ἡ τῶν ὀνομάτων ἀκρίβεια
παρατετήρηται. σὰρξ γὰρ ὅλως, εἰ βούλονται καὶ περὶ τούτων ἐπιστη- 2
μόνως ἐπισκέψασθαι, πᾶς ὁ ὄγκος οὗτος τοῦ σκηνώματος ἡμῶν κυρίως
οὐ λέγεται, ἀλλά τι μέρος τοῦ ὅλου, καθάπερ ἢ ὀστᾶ ἢ νεῦρα ἢ φλέβες·
σῶμα δὲ τὸ ὅλον. ὅθεν καὶ ἰατροί, οἳ δὴ καὶ περὶ φύσεως σωμάτων
ἀκριβῶς διειλήφασι, σῶμα γινώσκουσι τοῦτο τὸ βλεπόμενον. ἀλλὰ καὶ
ὁ Πλάτων καὶ αὐτὸ τοῦτο σῶμα καὶ αὐτὸς ἐπίσταται. ἐν γοῦν τῷ 3
Φαίδωνι ὁ Σωκράτης »ἆρα μὴ ἄλλο τι τὸν θάνατον ἡγούμεθα εἶναι«
ἔφη »ἢ ⟨τὴν⟩ τῆς ψυχῆς ἀπὸ τοῦ σώματος ἀπαλλαγήν; καὶ εἶναι τοῦτο
⟨τὸ⟩ τεθνάναι, χωρὶς μὲν ⟨ἀπὸ⟩ τῆς ψυχῆς ἀπαλλαγὲν αὐτὸ καθ᾽ ἑαυτὸ
τὸ σῶμα γεγονέναι, χωρὶς δὲ τὴν ψυχὴν ⟨ἀπὸ⟩ τοῦ σώματος;« ὁ γάρ
τοι Μωυσῆς ὁ μακάριος (ἥκομεν γὰρ καὶ ἐπὶ ⟨αὐτὰς⟩ τὰς κυριακὰς ἤδη 4
γραφάς) οὐ σῶμα τοῦτο ὀνομάζεσθαι ἐπίσταται, ὃ βλέπομεν, »καὶ πλυνεῖ
τὰ ἱμάτια« λέγων ἐν τοῖς καθαρισμοῖς ὁ ἐπιψαύσας τοῦ ἀκαθάρτου,
»καὶ λούσεται« τὸ σῶμα αὐτοῦ »ὕδατι«, »καὶ ἀκάθαρτος ἔσται ἕως
ἑσπέρας«; τί δὲ καὶ ὁ Ἰώβ; οὐ σῶμα ἐπίσταται καὶ αὐτὸς τοῦτο τὸ
νεκρούμενον καλεῖν, »φύρεται δέ μου τὸ σῶμα ἐν σαπρίᾳ σκωλήκων«
λέγων; ἀλλὰ καὶ ὁ Σολομῶν ὅτι »εἰς κακότεχνον ψυχὴν οὐκ εἰσε- 5
λεύσεται σοφία, οὐδὲ κατοικήσει ἐν σώματι καταχρέῳ ἁμαρτίας«.

8 vgl. De res. II, 13, 2 — **9** Plato Phaed. 64 C — **16** Levit. 14, 8. 46, vgl. 7, 19. 21 — **20** Hiob 7, 5; vgl. De res. 56, 7 S. 316, 20f — **21** Weish. Sal. 1, 4

1 *νομίζειν* w. e. sch. S | *οἷον — ψυχῆς*] »als eigentümlich der Seele« od. wohl besser »wie auch der Seele ein eigener ist« S | *ψυχῆς*] *φημι* od. *λέγω* w. e. sch. + S **3** *γινώσκουσι* U | *ὀνομ.*: narizati⟨sja⟩ S | *ταύτην* < S **4** *ἄλλοι*] *οἱ ἔξω* S | *παρ᾽ — παρατετήρηται* Z. 5 < S **5** *ὅλως — ἐπισκέψασθαι* Z. 6 < S | *βούλοιντο* U **6** *οὗτος — ἡμῶν*] *τοῦ σώματος* S **6f** *κυρίως . . λέγεται*] *κελεύουσι . . λέγεσθαι* S **7** *οὐ* < V | *ἀλλ᾽ οὐ τί* V | *τοῦ ὅλου* < S | *νεῦρα ἢ* < S | *φλέβας* V **8** *οἳ — διειλήφασι* Z. 9 < S **9** *γινώσκ.*] *ὀνομάζουσι* S **10** *Πλάτων . . τοῦτο*] platon se: plotnoe S | *καὶ αὐτὸ — ἐπίσταται*] »Leib Leib nennt« S **11** *ἆρα — σώματος* Z. 14 von Dd aus Plato verbessert | *ἄρα* VU **12** *τὴν* < VU | *καὶ εἶναι — σώματος* Z. 14 < S **13** *τὸ* < VU | *ἀπὸ* < VU **13** *καθ᾽ ἑαυτὸ* < V **15** *ἥκωμεν* VU | *αὐτὰς* + S **16** *ὀνομάζ. ἐπίστ.*] »nennt« S | *βλέπομεν* S, vgl. 62, 1: *λέγομεν* VU **17** *τὰ ἱμάτια*] *αὐτοῦ* + S | *λέγων ἐν τ. καθαρ.* < S **18** *αὐτοῦ* < V **19** *τί δὲ* < S | *καὶ* V 375 | *ἐπίσταται . . καλ.* U 149: »nennt« S | *καὶ αὐτὸς* < S **20** *ὃ καλεῖ* V **21** *σαλομὼν* V: *πάλιν* + S | *ὅτι* S 100ᵛ **22** *καταχρ.* (< S) *σώματι* U

καὶ ἐν τῷ Δανιὴλ ἐπὶ τῶν μαρτύρων »οὐκ ἐκυρίευσεν αὐτῶν τὸ πῦρ
τοῦ σώματος« λέγεται »καὶ ἡ θρὶξ τῆς κεφαλῆς αὐτῶν οὐκ ἐφλο-
γίσθη«. καὶ ὁ κύριος ἐν τῷ εὐαγγελίῳ· »διὰ τοῦτο λέγω ὑμῖν, μὴ 6
μεριμνᾶτε τί φάγητε ἢ τί ἐνδύσησθε. οὐχὶ ἡ ψυχὴ πλέον ἐστὶ τῆς
τροφῆς καὶ τὸ σῶμα τοῦ ἐνδύματος;« καὶ ὁ ἀπόστολος δέ, »μὴ οὖν 7
βασιλευέτω ἡ ἁμαρτία ἐν τῷ θνητῷ ὑμῶν σώματι« λέγων, σῶμα
γινώσκειν τοῦτο ὃ περικείμεθα συνίστησι. καὶ πάλιν· »εἰ δὲ τὸ πνεῦμα
τοῦ ἐγείραντος Ἰησοῦν οἰκεῖ ἐν ὑμῖν, ὁ ἐγείρας Χριστὸν ἐκ νεκρῶν
ζῳοποιήσει καὶ τὰ θνητὰ σώματα ὑμῶν«. καὶ πάλιν· »ἐὰν εἴπῃ
ὁ ποὺς ὅτι οὐκ εἰμὶ | χείρ, οὐκ εἰμὶ ἐκ τοῦ σώματος, οὐ παρὰ τοῦτο 581
οὐκ ἔστιν ἐκ τοῦ σώματος«. καὶ πάλιν· »καὶ μὴ ἀσθενήσας« Ἀβραὰμ
»τῇ πίστει οὐ κατενόησε τὸ ἑαυτοῦ σῶμα νενεκρωμένον«. καὶ πάλιν·
»τοὺς γὰρ ἅπαντας ἡμᾶς φανερωθῆναι δεῖ ἔμπροσθεν τοῦ βήματος
τοῦ Χριστοῦ, ἵνα κομίσηται ἕκαστος τὰ διὰ τοῦ σώματος πρὸς ἃ
ἔπραξε«. καὶ πάλιν· »αἱ μὲν ἐπιστολαὶ βαρεῖαι καὶ ἰσχυραί, ἡ δὲ παρ-
ουσία τοῦ σώματος ἀσθενής«. καὶ πάλιν· »οἶδα ἄνθρωπον ἐν Χριστῷ
πρὸ ἐτῶν δεκατεσσάρων, εἴτε ἐν σώματι οὐκ οἶδα, εἴτε ἐκτὸς τοῦ
σώματος οὐκ οἶδα«. καὶ πάλιν· »οὕτως ὀφείλουσιν οἱ ἄνδρες ἀγαπᾶν
τὰς ἑαυτῶν γυναῖκας, ὡς τὰ ἑαυτῶν σώματα«. καὶ πάλιν· »αὐτὸς
δὲ ὁ θεὸς τῆς εἰρήνης ἁγιάσαι ὑμᾶς ὁλοτελεῖς καὶ ὁλόκληρον ὑμῶν
τὸ πνεῦμα, καὶ ἡ ψυχὴ καὶ τὸ σῶμα ἀμέμπτως ἐν τῇ παρουσίᾳ τοῦ
κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ τηρηθείη«. οἱ δὲ ἀσφαλῶς οὐ νοήσαντες 8
τούτων οὐδὲν ἐν σάλῳ καὶ ταραχῇ φέρεσθαι τὸν ἀπόστολον ὑπέ-
λαβον, ὡς στάσιν αὐτοῦ τὰς διανοήσεις τῶν λόγων καὶ ἕδραν οὐκ

1 Dan. 3, 27 — **3** Mt. 6, 25 — **5** Röm. 6, 12 — **7** Röm. 8, 11 — **9** I Kor. 12, 15 — **11** Röm. 4, 19 — **13** II Kor. 5, 10 — **15** II Kor. 10, 10 — **16** II Kor. 12, 2 — **18** Ephes. 5, 28 — **19** I Thess. 5, 23 — **23** vgl. Symp. 3, 2 S. 28, 18ff

1 ἐν τῷ < S | ἐπὶ τῶν μαρτύρων < S **2** λέγεται — ἐφλογίσθη Z. 2f < S **3** διὰ — ὑμῖν < S **4** τί φάγητε — ἐνδύματος] »für die Kleidung des Leibes usw.« S | πλεῖον V U **5** καὶ² . . δὲ < S **6** λέγων — συνίστησι Z. 7 und **7** εἰ δὲ — ἐν ὑμῖν Z. 8 < S **8** ἐκ νεκρῶν < S **9** καὶ πάλιν — νενεκρωμένον Z. 12 < S **11** καὶ vor μὴ < V **12** οὐ < V | νεκρούμενον Pet **13** πάντας U | δεῖ < V **14** ἵνα κομίσ.] καὶ κομίσεται w. e. sch. S **14f** πρὸς ἃ ἔπρ. διὰ τ. σώμ. αὐτοῦ S **15** καὶ πάλιν — οὐκ οἶδα Z. 18 < S **17** ιδ̅ V **18** ὀφείλουσιν U 149ᵛ **19** καὶ πάλιν — τηρηθείη Z. 22 < S **20** ἁγιάσει V | ὁλοτελῶς U **22** οἱ δὲ V 375ᵛ | ἀσφαλῶς < S **23** οὐδὲν < S **24** καὶ ὡς S | στάσιν] στασιάζειν V | τὰς διαν. . . κ. ἕδραν < S **24f** οὐκ ἔχοντος S

ἐχούσας, ἀλλὰ ἀναπλεούσας ἄνω καὶ κάτω καὶ ὁμιλούσας παλίμφημα, ὁτὲ μὲν τὴν σάρκα ἀνίστασθαι, ὁτὲ δὲ οὐκ ἀνίστασθαι.

Ὅθεν ἵνα μὴ παραλειφθῇ τῶν προταθέντων μηδὲ ἕν, ὅπως 9
τελέως ἐκτέμνωμεν Ὕδραν, εἰς τὸ προκείμενον πάλιν ἐπανελεύσομαι. ἐφεξῆς γάρ, καθάπερ ὑπεσχόμην, καὶ τὰ ἄλλα ἃ προσαποροῦσι κεφάλαια θείς, καὶ ἃ χρὴ πρὸς αὐτὰ λέγεσθαι ἀποδείξας, ἀκόλουθα παραστήσω αὐτὸν καὶ σύμφωνα εἰς τὴν περὶ τῆς ἀναστάσεως τῆς σαρκὸς πίστιν καὶ αὐτὰ εἰρηκότα.

ΛΟΓΟΣ Β.

I. Ἴδωμεν δὴ οὖν ἃ τὸ πρῶτον εἰς τὸν ἀπόστολον προήχθημεν εἰπεῖν. τὸ γάρ »ἐγὼ δὲ ἔζων« λεχθὲν αὐτῷ »χωρὶς νόμου ποτέ« ἄνω τὴν ἐν τῷ παραδείσῳ, καθάπερ ἐξ ἀρχῆς ὑπεθέμεθα, πρὸ τῆς ἐντολῆς, οὐκ ἐκτὸς σώματος, ἀλλὰ μετὰ σώματος ἡμῶν ἐν τοῖς πρωτοπλάστοις διαγωγὴν παρεγγυᾷ, ἐπειδὴ πρὸ τοῦ δοθῆναι τὴν ἐντολὴν »χοῦν ὁ θεὸς ἀπὸ τῆς γῆς λαβὼν ἔπλασε τὸν ἄνθρωπον«, ἐκτὸς δὲ ἐπιθυμίας

1 vgl. S. 282, 14 — **4** Plato Pol. IV, 426 E; vgl. De lepra 6, 2 — **11** Röm. 7, 9 — **12** vgl. De res. I, 58, 2. 4

9—c. 8, 8 S. **345**, **7** Phot. Bibl. 234 S. 294a, 23—297a, 4

1 *ἀναπλ.*] *ἀναπνεούσας* V, »gehend« »wandelnd« S: *ἀναπολούσας* Jh | *καὶ ὁμιλ. παλίμφ.* < S: *ὁμολογούσας πάλιν φημὶ* V **2** *ὁτὲ δὲ οὐκ ἀνίστ.* < S **3** *τῶν προταθ.* < S | *ὅπως—Ὕδραν* Z. 4 < S **4** *ἐκτέμνομεν* V | *Ὕδραν τέμν.* Pl | *πάλιν* < S | *ἐπανελευσόμεθα* S **5** *καθάπερ* = jakože: jaže S | *καὶ τὰ ἄλλα* < S | *ἃ* < U **6** *θείς—λέγεσθαι* < S | *θείς*] *αὖθις οὖν* U | *ἀκόλουθα* < S **7** *αὐτῶν* w. e. sch. corrig. in *αὐτὸν* U: < S | *εἰς* S 101 **8** *καὶ αὐτὰ εἰρηκότα*] »Ich werde reden nach meinem Vermögen« S, und + »Es endet die erste Abhandlung« **9** *Λ. B.* Bo: »Desselben Über die Auferstehung. Zweite Abhandlung« S | Ph 294a, 23f *ἀνεγνώσθη τοῦ αὐτοῦ ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου ἀποστολικῶν ῥητῶν ἑρμηνεία* | vgl. auch das Lemma in C¹ (Coisl. 294) Bl. 151ᵛ zu De res. II, 24, 1 *Μεθοδίου ἐπισκόπου Φιλίππων καὶ μάρτυρος ἐκ τοῦ β̄ λόγου τοῦ ἀντιρρηκοῦ*(!)· *οὗ ἡ ἀρχὴ ἴδομεν οὖν* **10** *Ἴδωμεν* V Ph S, *ἴδομεν* C¹ (zu Z. 9): *Ἴωμεν* U Jh mit Pl Phaed. 78 C | *δὴ οὖν ἃ τὸ*] *δὲ τί ἦν ὅπερ* Ph: *ἐφ'* vor *ἃ* + Jh | *ἐν τῷ ἀποστόλῳ* w. e. sch. S | *προήχθημεν*: »wir anfingen« S **11** *δὲ* < S | *ἔζων—ποτέ* V Ph: *λεχθὲν αὐτῶι* nach *ποτὲ* U | *ἄνω* < S **12** *παραδ.*] *διαγωγὴν παρεγγυᾷ* auch hier + S | *πρὸ* = drevle: dvevle S **13** *ἀλλὰ μ. σώμ.* < V **14** *ἐπεὶ* (od. *ἐπειδὴ*) *γὰρ* S | *ἐπειδὴ—ἄνθρωπον* Z. 15 < Ph **15** *ἀπὸ τ. γῆς* < V | *δὲ* V: *τε* U Jh

διήγομεν, οὐ γινώσκοντες ὅλως ἐπιθυμίας ἀλόγου προσβολάς, βιαζο-
μένης ἡμᾶς ἑλκτικαῖς ἡδονῶν περιαγωγαῖς πρὸς ἀκρασίαν. τὸ γὰρ 2
μὴ ἔχον διορισμόν, καθ' ὃν δεῖ πολιτεύεσθαι, μηδὲ ἐξουσίαν αὐτο-
δέσποτον λογισμοῦ ποίῳ χρῆσθαι αἱρεῖται πολιτεύματι, ἵνα δικαίως
ἢ τιμηθῇ ἢ ψεχθῇ, ἀνυπεύθυνον παντὸς λεκτέον ὑπάρχειν τοῦτο
ἐγκλήματος, ὅτι μὴ δύναται τού|των ἐπιθυμῆσαι, ὧν μὴ κεκώλυται· 582
κἂν ἐπιθυμήσῃ δέ, οὐκ αἰτιαθήσεται. τὸ γὰρ ἐπιθυμῆσαι οὐχὶ ἐπὶ 3
τῶν παρόντων καὶ ὑποκειμένων ἐν ἐξουσίᾳ πίπτει, ἀλλ' ἐπὶ τῶν
παρόντων μέν, μὴ ὄντων δὲ ἐν ἐξουσίᾳ. πῶς γὰρ οὗ μὴ κεκώλυταί
τις μηδὲ ἐνδεής ἐστι, τούτου ἐπιθυμεῖ καὶ ἐρᾷ; ὅθεν διὰ τοῦτο »τὴν
ἐπιθυμίαν οὐκ ᾔδειν, εἰ μὴ ὁ νόμος ἔλεγεν, οὐκ ἐπιθυμήσεις«. ἀκού- 4
σαντες γάρ »ἀπὸ δὲ τοῦ ξύλου τοῦ γινώσκειν καλὸν καὶ πονηρόν, οὐ
φάγεσθε ἀπ' αὐτοῦ. ᾗ δ' ἂν ἡμέρᾳ φάγητε ἀπ' αὐτοῦ, θανάτῳ
ἀποθανεῖσθε«, τότε τὸ ἐπιθυμῆσαι συνέλαβον καὶ ἐνεκίσσησαν. οὐ
γὰρ ὧν ἔχει καὶ ὧν ἐξουσιάζει καὶ κέχρηται αὐτοῖς ὁ ἐπιθυμῶν ἐπιθυμεῖ,
ἀλλ' ὧν κεκώλυται καὶ ἀφῄρηται καὶ οὐκ ἔχει. διὸ δὴ καλῶς »τὴν ἐπι- 5
θυμίαν οὐκ ᾔδειν« ἐλέχθη »εἰ μὴ ὁ νόμος ἔλεγεν, οὐκ ἐπιθυμήσεις«
ὅ δή ἐστιν, εἰ μὴ εἴρητο »οὐ φάγεσθε ἀπ' αὐτοῦ«. ἐντεῦθεν γὰρ

1 Plato Phaedr. 238 A — **10** Plato Symp. 200 A — Röm. 7, 7 — **12. 18** Gen. 2, 17 — **16** Röm. 7, 7

1 *ἀλόγου* < S Ph, vgl. II, 2, 7 (pomysljnago in S, obwohl auch = *ἐπιθυμίας*, dürfte aber *ἐπιθυμίας ἄλογου* wiedergeben) | *προσβολαῖς* U **1f** *βιαζομένης — ἀκρασίαν* Z. 3 < Ph **2** *ἑλκτ. ἡδονῶν περιαγ.*] »zu ungehörigen Lüsten« S | *ἡδονῶν* U 150 **2f** *μὴ γὰρ ἔχων* übersetzt S **3** *ἔχειν* Ph | *καθ' ὃ* V **3f** *αἰτ. λογίου* Ph **4** *χρ. αἱρ.*] *δεῖ χρῆσθαι* Ph | *δικ.* Ph: *δικαιωθῇ* V: *ἰδίως* U **5** *ψεχθῇ ἢ τιμηθῇ* S | *λεκτέον* V: *δεικτέον* U: *λέλεκται* Ph: < S: *δεκτέον* Pet | *ὑπάρχον* S **6** *τούτων τις* Ph: S 101ᵛ | *ἐγκλήματος*: »Sünde« S | *ἐπιθυμήσει* U **7** *οὐκ* V Ph **8** *παρόντων καὶ* < S | *πίπτει*: »ist« S | *ἀλλὰ* U **8f** *ἀλλ' — ἐξ.* < Ph[b] **9** *παρόντων μὲν . . δὲ* < S | *πῶς — ἐρᾷ* Z. 10 < S **10** *μηδὲ* V 376 | *τούτου τοῦ* V | *ἐπιθ. καὶ* < Ph: Pl *ἐπιθ. τε καὶ* | *ὅθεν* < U: *φησὶν* + S **11f** *ἀκ.* S Ph: *ἀκούσας* U Kl, *ἀκούεις* V **13** *ἢ* U | *δ' ἂν*] »denn« S **14** *καὶ ἐνεκίσσ.* < S | *ἐνεκίσσησα* U Kl, *ἐκίσσησαν* Ph **14f** *οὐ γὰρ — οὐκ ἔχει* Z. 17 < Ph **15** *ὧν ἔχει καὶ* < S | *ὧν*²: »einer Sache« S | *καὶ κέχρ. αὐτοῖς* < S | *καὶ* < V | *ἐπιθυμεῖ*] *ἔχειν* + S **16** *ἀλλὰ* U | *ὧν — ἔχει*] »die nicht freistehen« S **16f** *τὴν ἐπιθ. καλῶς* Ph Jh, nicht fremd dem Sprachgebrauch des Meth. | *ἐπιθυμήσῃς* V **18** *ὅ δή ἐστιν* V U S: *οὐδὲ ἐσθίειν* Ph | *εἰ μὴ εἴρ.* < U | *ἀπ' αὐτοῦ*: *ἀπὸ τοῦ ξύλου* übersetzt S

ἐκτήσατο τόπον καὶ ἀφορμὴν εἰσελθεῖν εἰς τὸ διαπαῖξαί με καὶ παρατρέψασθαι ἡ ἁμαρτία.

II. Δοθείσης γὰρ τῆς ἐντολῆς ἔσχε λαβὴν διὰ τῆς ἐντολῆς ὁ διάβολος κατεργάσασθαι ἐν ἐμοὶ τὴν ἐπιθυμίαν, παρορμήσας με καὶ προσκαλεσάμενος ἐντέχνως εἰς ὄρεξιν καταπεσεῖν τῶν κεκωλυμένων.
»χωρὶς γὰρ νόμου ἡ ἁμαρτία νεκρά«, οἷον, οὐ δοθείσης γὰρ οὐδὲ 2
οὔσης οὐδέπω τῆς ἐντολῆς ἄπρακτος ἦν ἡ ἁμαρτία· »ἐγὼ δὲ ἔζων«
ἀμέμπτως πρὸ τῆς ἐντολῆς, οὐκ ἔχων διορισμὸν καὶ διαταγήν, καθ᾽
ἣν ἔδει πολιτεύεσθαι, ἧς καὶ διολισθήσας ἁμαρτήσομαι. »ἐλθούσης 3
δὲ τῆς ἐντολῆς ἡ ἁμαρτία ἀνέζησεν, ἐγὼ δὲ ἀπέθανον, καὶ ηὑρέθη
μοι ἡ ἐντολὴ ἡ εἰς ζωὴν αὕτη εἰς θάνατον«, ὅτι μετὰ τὸ νομοθετῆσαι τὸν θεὸν καὶ διαστείλασθαί μοι ἃ ποιητέον καὶ μὴ ποιητέον,
κατειργάσατο ἐν ἐμοὶ τὴν ἐπιθυμίαν ὁ διάβολος. ἡ γὰρ παραίνεσις 4
τοῦ θεοῦ καὶ παραγγελία ἡ δοθεῖσά μοι αὕτη εἰς ζωὴν καὶ ἀφθαρσίαν, ἵνα πειθόμενος αὐτῇ καὶ κατ᾽ αὐτὴν βιοὺς ἀπήμονα καὶ μακαριστότατον δι᾽ αἰῶνος καὶ ἀεὶ θάλλοντα πρὸς ἀθανασίαν βίον ἔχω καὶ χαράν, ἀθετήσαντί ⟨μοι⟩ αὐτὴν εἰς θάνατον ἀπέβη καὶ καταδίκην, ἐπειδὴ ὁ διάβολος, ὃν ἁμαρτίαν νῦν οὗτος ἐκάλεσε διὰ τὸ δημιουργὸν

6 Röm. 7, 8 — 9 Röm. 7, 9. 10 — 13 vgl. De res. I, 36, 3. 37, 6. 38, 5. De autex. 18, 5. 19, 9 — 15 vgl. De res. II, 4. I, 41, 1. 53, 1 — 15f Xenoph. Memor. II, 1, 33

1 τόπον καὶ < S Ph | ἀφορμεῖν U | εἰσελθ. εἰς τὸ < S, εἰσελθ. < Ph | εἰς] πρὸς U **1f** καὶ παρατρέψασθαι < S Ph **3** δοθήσεις U | ἔσχε — ἐντολῆς < V | διὰ τῆς ἐντολῆς < S **4** παρορμήσας — κεκωλυμένων Z. 5 < Ph | καὶ παρορμ. w. e. sch. S **4f** καὶ προσκαλ. ἐντέχνως < S: U 150ᵛ **5** καταπεσεῖν: »zu kommen« S **6** ἡ < V | οἷον < S **6f** οὐδὲ οὔσης < S: auch οὐδέπω Ph **8** ἀμ. S 102: (ἄμεμπτον Ph a) nach ἐντολῆς Ph | διορισμ. καὶ < S Ph | διαταγὴν V U S: ἐπιταγήν Ph Jh **9** ἔδει: ἐμοὶ S | πολιτεύσασθαι U | ἧς καὶ διολ. ἁμαρτ. < Ph | ὀλισθήσας U **10** εὑρέθη U Ph **11** ἡ vor εἰς < U | αὕτη < S **12** καὶ διαστείλ. — μὴ ποιητέον < S | μοι ἃ] ὃ V U | κ. μὴ ποιητέον < V **13f** παραίν. τ. θ. καὶ παραγγ.] ἐπαγγελία τ. θ. Ph: παραγγελία τ. θ. S **14** αὕτη < S **15** καὶ κατ᾽ — αἰῶνος Z. 16 < Ph | ἀπήμονα — θάλλοντα Z. 16 < S **15f** μακαριστὸν V Dd, aber Jh vergleicht Xenoph. ἀεὶ θάλλουσι .. ἔξεστι .. τὴν μακαριστοτάτην εὐδαιμονίαν κεκτῆσθαι **16f** καὶ χαράν < S **17** ἀθετ. δὲ καὶ U, ἀθετ. δέ μοι S | αὐτὴν — καταδίκην] »sterblich und traurig das Leben werde« S | αὐτὴν U: αὐτὸν V | θάνα|τον V 376ᵛ | καὶ καταδίκην < Ph **18** καὶ ἐπειδὴ S | ὁ διάβ. ὃν] τοῦ διαβόλου S | ἁμαρτία V | οὕτως V S

αὐτὸν ἁμαρτίας ὑπάρχειν καὶ εὑρετήν, διὰ τῆς ἐντολῆς ἀφορμὴν
λαβὼν πρὸς παρακοὴν ἐξηπάτησέ | με καὶ ἀπατήσας ἀπέκτεινεν, ὑπεύ- 583
θυνον τῷ »ᾗ δ' ἂν ἡμέρᾳ φάγητε ἀπ' αὐτοῦ, θανάτῳ ἀποθανεῖσθε«
κατακρίματι γενέσθαι κατεργασάμενος. »ὥστε ὁ μὲν νόμος ἅγιος καὶ 5
ἡ ἐντολὴ« τοῦ θεοῦ »ἁγία καὶ δικαία καὶ ἀγαθή«, ὅτι μὴ ἐπὶ τῷ βλάψαι,
ἀλλ' ἐπὶ τῷ σῷσαι ἐδόθη. μὴ γὰρ οἰώμεθα ὅλως ἀνωφελές τι ποιεῖν
ἢ βλαβερὸν τὸν θεόν. τί οὖν; »τὸ ἀγαθὸν ἐμοὶ ἐγένετο θάνατος«, ὃ 6
τοῦ μεγίστου ἐμοὶ ὡς αἴτιον ἐσόμενον ἀγαθοῦ νομοθέτημα ἐδόθη;
»μὴ γένοιτο«, ὅτι μὴ ἡ ἐντολὴ τοῦ θεοῦ εἰς τὸ καταδουλωθῆναί με
ἐγένετο τῇ φθορᾷ καὶ ἐναπομάξασθαι κῆρας ὀλέθρου αἰτία· ἀλλὰ ὁ
διάβολος, ἵνα φανερωθῇ διὰ τοῦ ἀγαθοῦ τὸ κακὸν ἐμοὶ κατασκευάσας,
ἵνα γένηται καὶ ἐλεγχθῇ καθ' ὑπερβολὴν ὁ εὑρετὴς καὶ τέκτων τῆς
ἁμαρτίας ἁμαρτωλός, καὶ διορισθῇ ἀπὸ τοῦ καλοῦ ὁ τἀναντία τῆς
ἐντολῆς τοῦ θεοῦ ἐπιτροπεύσας. »οἴδαμεν γὰρ ὅτι ὁ νόμος ἐστὶ πνευ- 7
ματικός«, διὸ καὶ οὐδὲν αἴτιος βλάβης οὐδενί· πόρρω γὰρ ἐπιθυμίας
ἀλόγου καὶ ἁμαρτίας ἐσκήνωται τὰ πνευματικά. »ἐγὼ δὲ σάρκινός
εἰμι, πεπραμένος ὑπὸ τὴν ἁμαρτίαν«. οἷον, ἐγὼ δὲ »σάρκινος« ὢν
καὶ ἐν μέσῳ τοῦ πονηροῦ καὶ ἀγαθοῦ κατασταθεὶς ὡς αὐτεξούσιος,
ἵν' ἐπ' ἐμοὶ ⟨τὸ⟩ ἑλέσθαι ὃ βούλομαι ᾖ (»τέθεικα« γάρ φησι »πρὸ προσ-

3 Gen. 2, 17 — 4 Röm. 7, 12 — 7. 9 Röm. 7, 13 — 10 vgl. Plato Legg. XI, 937 D — 14 Röm. 7, 14 — Plato Pol. X, 610 E — 18 De res. I, 38, 3. 57, 6 — 19 Deut. 30, 5

1 καὶ εὑρετήν < S Ph 2 πρ.] καὶ Ph^b | ἐξηπ. με καὶ < S: ἀπατῆσαί τε Ph 2 f ὑπεύθ. nach κατακρίματι Z. 4 Ph: καὶ ὑπεύθ. w. e. sch. S 3 τῷ] »dem Worte, welches er sagte: Und« S 4 κατακρίμ. γεν. < S | κατειργάσατο schwerl. S (i . . stvori wohl aus i . . stvoriv) 5 δικ. κ. ἁγία U | καὶ δικαία < S | ἐπὶ] ἐν U 5 f τὸ . . τὸ Ph^b 6 ἀλλὰ U | μὴ γὰρ U 152 | οἰόμεθα V Ph^b | ὅλως < Ph 6 f ἀνωφελές . . ἢ < S 6 ποιεῖν nach βλαβ. Z. 7 Ph 8 μοι ὡς Ph: ὁμοίως U S 102^v | ἐσόμενον < S 9 εἰς καταδούλωσιν ὥστε καταδουλωθῆναι w. e. sch. S 10 ἡ φθορᾶς corr. Ph^a | κ. ἐναπ. κῆρας ὀλέθρου < Ph: »und . . Unreinheit zu empfangen« S | αἰτίας U Jh | ἀλλ' Ph 11 φανερωθῇ] ἐλεγχθῇ S | τὸ κακὸν = zlo: zělo S 12 γέν. καὶ < S | εὑρετὴς καὶ < S | κ. τέκτων < Ph 13 κ. διορισθῇ — ἐπιτροπ. Z. 14 < Ph | καὶ διολισθῇ V, ἵνα διορισθῇ S | ὁ τἀναντία U Holl Kl, τὰ ἐναντία V 14 καὶ ἐπιτροπ. las schwerl. S | γὰρ < S 15 οὐδὲν αἴτιος] κατ' οὐδὲν αἴτιον U 16 ἀλόγου] »böser« S | καὶ ἁμαρτ. < S | ἐσκήνηνται Ph: ἐστὶ S 17 τὴν < V 18 ἀγαθοῦ καὶ πονηροῦ Ph | ὡς αὐτεξ.] αὐτεξούσιος ὢν? S 19 ἵνα Ph | τὸ + Kl (S?) | ὃ βούλ.] »des Guten und Bösen« S | φησὶν nach σου S. 333, 1 Ph^b

ὅπου σου τὴν ζωὴν καὶ τὸν θάνατον«), νεύσας πρὸς τὸ παρακοῦσαι
μὲν τοῦ πνευματικοῦ νόμου, οἷον τῆς ἐντολῆς, ὑπακοῦσαι δὲ τοῦ
ὑλικοῦ, οἷον τοῦ ὄφεως τῆς συμβουλίας. »πέπραμαι«, διὰ τὴν τοιαύτην
αἵρεσιν πεσὼν »ὑπὸ τὴν ἁμαρτίαν«, τῷ διαβόλῳ. ὅθεν ἐντεῦθεν πολιορ-
κῆσάν με τὸ κακὸν καὶ ἐνιζάνει καὶ ἐμπολιτεύεται εἰσοικισθὲν ἐν τῇ
σαρκί μου, καθάπερ κηφὴν ἐν κηρίῳ μελίσσης περιποτώμενος πολλάκις
περὶ αὐτὸ καὶ βομβῶν, δίκης ἐπιτεθείσης μοι τὴν ἐντολὴν ἀθετήσαντι
πραθῆναι τῷ κακῷ. διὸ καὶ »οὐ γινώσκω ὃ κατεργάζομαι«, λογιζό- 8
μενος ὃ μὴ θέλω. τὸ γάρ »ὃ κατεργάζομαι οὐ γινώσκω« καὶ »ποιῶ ὃ
μισῶ« λεγόμενον οὐκ ἐπὶ τοῦ τελεσιουργῆσαι τὸ φαῦλον καὶ δρᾶσαι
παραληπτέον, ἀλλ᾽ ἐπὶ τοῦ μόνον ἐνθυμηθῆναι, λογισμῶν ἀνοικείων
ἡμῖν προσιπταμένων πλεονάκις καὶ ἐμφανταζόντων ἡμᾶς πρὸς ἃ μὴ
θέλομεν, τῆς ψυχῆς τοῖς λογισμοῖς περὶ πολλὰ περιαγομένης. |
III. Οὐ γὰρ ἐφ᾽ ἡμῖν ὅλως τὸ ἐνθυμεῖσθαι ἢ μὴ ἐνθυμεῖσθαι 584
κεῖται τὰ ἄτοπα, ἀλλὰ τὸ χρῆσθαι ἢ μὴ χρῆσθαι τοῖς ἐνθυμήμασι.
κωλῦσαι μὲν γὰρ μὴ ἐμπίπτειν εἰς ἡμᾶς τοὺς λογισμοὺς οὐ δυνάμεθα,
πρὸς δοκιμὴν ἡμῶν ἔξωθεν εἰσπνεομένους, μὴ πεισθῆναι μέντοι ἢ μὴ
χρῆσθαι αὐτοῖς δυνάμεθα. ἐπεὶ πῶς ὁ ἀπόστολος τὸ μὲν κακὸν οὐχ 2

3 Röm. 7, 14 — 6 Plato Pol. VIII, 552 C — 8 Röm. 7, 15

1 νεύσας] »mich abkehrend« S, am Rd. »wandte mich«, wohl in d. Vorlage als Correctur von »abkehrend« 2 ἐπακοῦσαι Ph: ὑπακούσας δὲ ὑποκοῦσαι S, ὑπακούσας am Rd., vgl. Z. 1 3 ὑλικοῦ] σαρκικοῦ S | τὴν συμβουλίαν U | οὕτως διὰ S | τοι. V 377 4 αἵρεσιν] »guter freier Wahl« S 103 | τὴν < VU | τῷ διαβ. = dijavolju: dijavolj S | ὅθεν — σαρκί μου Z. 6 < S 5 καὶ vor ἐνιζ. < U Ph | εἰσοικῖσθαι UPh[b], εἰσοικίσθαι Ph[b] 6 καθάπερ — βομβῶν Z. 7 < Ph | κηφήν τις S | περὶ ἱπτάμενος U | πολλάκις — βομβῶν Z. 7 < S 7 αὐτὸν VU | μου V 8 καὶ τὸ οὐ Ph 8f λογιζόμενος — οὐ γινώσκω Z. 9 < Ph 9 θέλω: »liebe« S | ὃ γάρ φησιν S | ὃ[1] < V 9f ὃ μισῶ] νομίσω V 10 λεγόμενόν ἐστιν S | τελεσ. — δρᾶσαι] δρᾶσαι τὸ φαῦλον Ph: δρᾶσαι τὸ ἐνθυμηθῆναι (am Rd. noch »der Begierde«) τὸ φ. S 11 παραληπτέον < S | ἀλλὰ V | μόνον < S | λογισμῶν — περιαγομένης Z. 13 < Ph 11f λογισμῶν .. ἡμῖν — πλεονάκις Z. 12 < S 12 ἐνφανταζόντων V: φαντασίας S | ἡμᾶς] καὶ S 13 θέλωμεν VU | περὶ πολλὰ < S 14 ὅλως < Ph: τοῦτο S | ἢ μὴ ἐνθυμ. < S 15 χρῆσθαι ἢ — ἐνθυμήμασι] »Vollbringen oder Nichtvollbringen« S 16 μὲν < S | γὰρ πίπτειν Ph 17 πρὸς δοκ.] προσδεχομένων Ph | μὴ πεισθῆναι — χρῆσθαι αὐτοῖς Z. 18] »aber sie nicht vollbringen oder vollbringen« S 18 αὐτοῖς < Ph | ἐπεὶ — ἐμπιμπλάντα S. 334, 14 < Ph | ἐπεὶ — αἰτίας S. 334, 3 < S | οὐκ V

ἥκιστα, ᾧ ἀπηρέσκετο, ἐποίει, τὸ δὲ καλόν, ᾧ ἠρέσκετο, ἥκιστα, εἰ
μὴ περὶ τῶν ὀθνείων ἐνθυμημάτων ἔλεγεν, ἃ ἐνθυμούμεθα ἔσθ᾽ ὅτε
καὶ μὴ βουλόμενοι, ἐξ οἵας οὐ γινώσκοντες αἰτίας; ἃ ἀνατρέπεσθαι
χρὴ καὶ ἐπιστομίζεσθαι, ἵνα μὴ εὐρυνόμενα τῶν περάτων κρατήσωσι
τῆς ψυχῆς. ἀμήχανον γὰρ τούτων ἐνευκαιρούντων ἐν ἡμῖν ἐπανα-
τεῖλαι ⟨ἐν τῇ ψυχῇ ἡμῶν⟩ τὸ ἀγαθόν. ὀρθῶς ἄρα »ὃ γὰρ κατεργά-
ζομαι οὐ γινώσκω« ἔλεγεν· »οὐ γὰρ ὃ θέλω, ⟨τοῦτο⟩ πράσσω, ἀλλ᾽ 3
ὃ μισῶ, τοῦτο ποιῶ«. θέλομεν γὰρ τὰ μὴ προσήκοντα καὶ ἃ μὴ θέμις
μηδ᾽ ἐνθυμεῖσθαι, ἐπειδὴ τοῦτο ἀγαθὸν τέλειον, μὴ μόνον τοῦ ποιῆ-
σαι αὐτὰ ἐγκρατεύεσθαι, ἀλλὰ καὶ τοῦ ἐνθυμηθῆναι, καὶ ὃ θέλομεν,
τοῦτο ἀγαθὸν οὐ γίνεται, ἀλλ᾽ ὃ οὐ θέλομεν, πονηρόν. ἐπιφοιτῶσι
γὰρ ἐπὶ τὴν καρδίαν ἡμῶν καὶ ἐπιβαίνουσι, καὶ μὴ βουλομένων ἡμῶν,
πολλάκις μυρία τε περὶ μυρίων, περιεργίας ἡμᾶς καὶ φιλοπραγμοσύνης
ἀλόγου ἐμπιπλάντα. διὸ τὸ μὲν θέλειν αὐτὰ μὴ ἐνθυμεῖσθαι πρά- 4
κειται, τὸ δὲ κατεργάζεσθαι εἰς τὸ ἀφανίσαι, ἵνα μὴ καὶ αὖθις περὶ
τὸν λογισμὸν ἀνέλθωσιν, οὔ, ὅτι μὴ κεῖται τοῦτο ἐφ᾽ ἡμῖν, ὡς ἔφην,
ἀλλὰ τὸ χρήσασθαι μόνον αὐτοῖς πως, ἢ μὴ χρήσασθαι. ὡς εἶναι τὸν
νοῦν τοιοῦτον τοῦ ῥητοῦ »οὐ γὰρ ὃ θέλω ποιῶ ἀγαθόν«· θέλω γὰρ 5
μὴ ἐνθυμεῖσθαι ἃ βλάπτει με, ἐπειδὴ τοῦτο τὸ ἀγαθὸν πανάμωμον,
κατὰ τὸ λεγόμενον

»ἄνευ ψόγου τετυγμένον χερσί τε καὶ νόῳ τετράγωνον«,

καὶ τοῦτο μὲν »ὃ θέλω ἀγαθὸν οὐ ποιῶ, ὃ δὲ μὴ θέλω πράσσω κακόν«·

6 Röm. 7, 15 — 18. 22 Röm. 7, 19 — 21 Plato Prot. 339 B (Simonides)

21 vgl. Antonius Mel. PGr 136, 805 C

1 ἥκιστα] ἣν ἕκαστα V 2 ἃ] ὅσα V: »daher« vor ἃ + S 4 εὐρυνόμεθα U: τὰ κακὰ ἡμῖν πάντων S 5 ἐνευκ.: »indem . . . sind« S 6 ἐν τῇ ψ. ἡμ. + S 103ᵛ 7 θέλω: »liebe« übersetzt stets S | τοῦτο + S, vgl. S. 339, 2 7 f ἀλλ᾽ ὁ μισῶ < V 8 μισῶ] »nicht liebe« S | θέλω γὰρ S | ἃ μὴ θέμις < S 9 μηδ᾽—ἐνθυμηθῆναι κ. Z. 10: »nicht nur nicht tun, sondern auch nicht begehren, und wenn« S | μηδ᾽: μὴ VU | τέλ. U 152 10 αὐτὸ V U | ἐγκρ. V 377ᵛ | καὶ εἰ ὃ θέλω S 11 τοῦτο οὐ γίνεται τουτέστιν τὸ ἀγαθὸν S 12 ἐπὶ] περὶ U | τ. καρδίαν: τὸν νοῦν S | ἡμῶν < V: ἡμῖν S (ny: no S) | καὶ ἐπιβαίνουσι < S | καὶ] κἂν S 13 πολλάκις—τοῦ ῥητοῦ Z. 18] »viele Begierden« S | καὶ περὶ φ. U 14 πιμπλάντα V, πιμπλόντα U | μὲν] μὴ V | μὴ] μηδὲ U 14 f ἐνθυμηθῆναι παρακεῖσθαι Ph 15 ἀφανῆσαι V 15 f μὴ vor ἀν. Phᵇ 15 καὶ < Phᵃ 16 οὐ < VU 17 ἀλλὰ—μὴ χρήσασθαι < Ph 18 γὰρ < V 19 ἃ βλάπτει με < S | τὸ < U | πανάμ.] καὶ ἄμωμον U: < S 20 κατὰ—τετράγωνον Z. 21 < Ph | τὸ ἄνευ w. e. sch. S 21 νῶ V | εἰς τετράγωνον S 22 τοῦτο οὐ ποιῶ S | μὴ θέλω: »hasse« S | κακὸν πράσσω V | πράσσω < S

οὐ θέλω ἐννοεῖσθαι, καὶ ἐννοοῦμαι ὅσα μὴ θέλω. καὶ ἐπισκέψασθαι 6
⟨δεῖ⟩, εἰ μὴ διὰ ταῦτα αὐτὰ καὶ ὁ Δαυὶδ ἐνετύγχανε τῷ θεῷ, δυσχε-
ραίνων ἐπὶ τῷ λογίζεσθαι καὶ αὐτὸν ἃ μὴ ἤθελεν· »ἀπὸ τῶν κρυφίων
μου καθάρισόν με, καὶ ἀπὸ ἀλλοτρίων φεῖσαι τοῦ δούλου σου. ἐὰν
μή μου κατακυριεύσωσι, τότε ἄμωμος ἔσομαι καὶ καθαρισθήσομαι ἀπὸ
ἁμαρτίας μεγάλης«. καὶ αὐτὸς δὲ ὁ ἀπόστολος ἐν ἑτέρῳ· »λογισμοὺς
καθαιροῦντες καὶ πᾶν ὕψωμα ἐπαιρόμενον κατὰ τῆς γνώσεως τοῦ 585
θεοῦ | καὶ αἰχμαλωτίζοντες πᾶν νόημα εἰς τὴν ὑπακοὴν τοῦ Χριστοῦ«.

IV. Εἰ δέ τις ὁμόσε τῷ λόγῳ ἰέναι τολμῶν ἀποκρίνοιτο ὡς ἄρα
διδάσκει ὁ ἀπόστολος ὡς οὐ μόνον ἐν τῷ λογίζεσθαι τὸ κακὸν ὃ
μισοῦμεν καὶ ὃ οὐ θέλομεν πράσσομεν, ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ ποιεῖν αὐτὸ
καὶ κατεργάζεσθαι, διὰ τό »οὐ γὰρ ὃ θέλω ποιῶ« λελέχθαι »ἀγαθόν,
ἀλλ᾿ ὃ οὐ θέλω κακόν, τοῦτο πράσσω«, ἀξιώσομέν που, εἰ ἀληθῆ
λέγει ὁ ταῦτα λέγων, διασαφῆσαι τί ἦν τὸ κακὸν ὃ ἐμίσει ὁ ἀπόστολος
καὶ ὃ οὐκ ἐβούλετο μὲν ποιεῖν, ἐποίει δέ, καὶ τὸ ἀγαθὸν ὃ ἐβούλετο
μὲν ποιεῖν, οὐκ ἐποίει δέ, ἀλλ᾿ ἀντιστρόφως, ὁσάκις μὲν ἤθελε ποιῆσαι
τὸ ἀγαθόν, τοσαυτάκις, οὐ τὸ ἀγαθὸν ὃ ἤθελεν, ἀλλὰ τὸ πονηρὸν
ὃ μὴ ἤθελεν ἐποίει. ἆρά γε οὐ θέλων εἰδωλολατρεῖν, ἀλλὰ θεολα- 2
τρεῖν, ὃ μὲν ἤθελε θεολατρεῖν οὐκ ἠδύνατο, ὃ δὲ μὴ ἤθελεν εἰδωλο-

3 Psal. 19, 13. 14 — **6** II Kor. 10, 4. 5; vgl. S. 338, 14 — **9. 13** Plato Pol. 610 C — **12** Röm. 7, 19

1 *οὐ θέλω ἐνν.* < S | *θέλων* Ph | *ἐνν. οσα*] *ἐννοούμενος ἃ* Ph | *μὴ ἤθελεν* S | *ἐπισκέψασθε* Ph Ausgg. **2** *δεῖ* + S | *διὰ ταῦτα αὐτὰ*] »von diesen« S | *αὐτὰ* < V | *καὶ . . ἐνετ. τ. θεῷ* < S **2f** *δυσχαιραίνων* U **3** *τὸ λογίζ.* V | *καὶ αὐτὸν* < S | *ἃ μὴ θέλων ἃ μὴ ἤθελεν* S (wahrsch. die Verdoppelung bei der Übers.) **4** *ἐὰν — ἔσομαι καὶ* Z. 5] »und bald darauf« S **6** *ὁ αὐτὸς δὲ* S | *ἐν ἑτέρῳ*] *ἑτέρους δὲ* S **7** *καθαιρ.* S 104: *φησί* + S | *καὶ πᾶν — θεοῦ* Z. 8] »und bald darauf« S **9** *ὁμόσαι* V: < Ph^{a} | *ὁμόσε τ. λ. ἰέναι* < S | *τῷ λόγῳ*] U 152^{v} | *τολμᾷ ἀποκρίνεσθαι (εἰπεῖν?)* S **10** *διδάσκοι* V Ph: »redet« S | *ὡς — ἀξιώσομεν* Z. 13] »nicht nur von Gedanken, sondern vom (*o* am Rd. in S^{a}: na »auf« S) Tun habe dies der Apostel geredet« S **10f** *ὁ* (< Ph) *μισ.*] *νομιοῦμεν* V **11** *πράττομεν* Ph^{b}: < U | *ποιεῖν κ.* < Ph **11f** *αὐτὸ* nach *κατ.* Ph **12** *καὶ* < V Ph | *τὸ* Ph: *τοῦ* U: *τοῦτο* V | *ἀγ. λελέχθαι* Ph **13** *ἀλλὰ* U | *ἀξιώσωμεν* U Ph^{b}: V 378 | *εἰ*] *γὰρ* übersetzt S **14** *μὲν* schon nach *ἐμίσει* Ph: < S **15** *ὃ* vor *οὐκ* < U Ph | *ἠβούλετο* V U | *ἐποίει δέ*] *καὶ τοῦτο ἐποίει* S | *καὶ τὸ — ἐποίει δὲ* Z. 16 < Ph^{a} S | *τὸ* < U **16** *ἀλλὰ* U **17f** *ἤθελεν ἐποίει, ἀλλὰ* Ph | **18** *ἆρά γε — κορυφαιότατον* S. 336, 14 < Ph | *ἆρά γε* Jh: *ἄρα γὰρ* V U: *ἄρα γοῦν*? S **18f** *ἀλλὰ θεολατρεῖν* < V **19** *ἐδύνατο, ἢ* V

λατρεῖν ἠδύνατο, ἢ σωφρονεῖν μὲν ὃ ἤθελεν οὐκ ἐποίει, ἀκολασταίνειν
δὲ ὃ ἤχθετο ἐποίει; καὶ συλλήβδην κραιπαλᾶν, ἀσωτεύεσθαι καὶ
θυμοῦσθαι, ἀδικεῖν καὶ τὰ ἄλλα ὅσα πονηρίας ἔργα, ἃ μὴ ἤθελε μὲν
ἐποίει, ἃ δὲ ἤθελε, δικαιοσύνην καὶ ὁσιότητα, οὐκ ἐποίει; καὶ μὴν αὐτὸς 3
ἐν ταῖς ἐκκλησίαις προτροπάδην ἐξεγείρων πάντας εἰς τὸ μὴ ἀνομεῖν
οὐ μόνον τοὺς ποιοῦντας καὶ ἐπιτηδεύοντας τὰ ἄτοπα ὀλέθρῳ τηρεῖ-
σθαι καὶ ὀργῇ παρεγγυᾷ, ἀλλὰ καὶ τοὺς συνευδοκοῦντας αὐτοῖς εἰς
ταῦτα, ἀμιγὲς ἁμαρτίας ἐν ἡμῖν τὸ δίκαιον ἀσκεῖσθαι διαμιλλώμενος.
πᾶν γὰρ ἁμάρτημα καὶ ἐπιτήδευμα τὸ συμπέρασμα κτᾶται διὰ τῆς
σαρκός. πολλάκις γοῦν ἐν ταῖς ἐπιστολαῖς ἀναφανδὸν αὐτὰ δὴ ταῦτα 4
διδάσκων ἡμᾶς ὑπεκτρέπεσθαι καὶ μισεῖν »μὴ πλανᾶσθε· οὔτε πόρνοι«
βοᾷ »οὔτε εἰδωλολάτραι οὔτε μοιχοὶ οὔτε μαλακοὶ οὔτε ἀρσενοκοῖται
οὔτε κλέπται οὔτε πλεονέκται οὔτε μέθυσοι, οὐ λοίδοροι, οὐχ ἅρπαγες
βασιλείαν θεοῦ κληρονομήσουσι«. καὶ τὸ κορυφαιότατον, εἰς τὸ παν-
τάπασιν ἡμᾶς ἐκ παντὸς ἀποδρᾶναι καὶ ἀποτινάξασθαι τὸ ἁμαρτάνειν
προτρέπων »μιμηταί μου« ἀποφαίνεται »γίνεσθε καθάπερ κἀγὼ
Χριστοῦ«. οὕτως οὐ τῷ ποιεῖν ἃ μὴ ἤθελε καὶ πράττειν ὑπέθετο 5
τὰ προειρημένα, ἀλλὰ τῷ μόνον λογίζεσθαι· ἐπεὶ πῶς ἂν ἦν μιμητὴς
ἀκριβὴς τοῦ Χριστοῦ; | νυνὶ δὲ ἐπειδήπερ ἐπιπίπτουσι θηριώδεις 586

7 Röm. 1, 32 — 11 I Kor. 6, 9. 10 — 16 I Kor. 11, 1

1 θέλων σωφρονεῖν S | ἐποίει . . ἐποίει Z. 2] ἠδύνατο beidemale S | ἀκολασταίνειν < S 2 καὶ συλλ. — οὐκ ἐποίει Z. 4] »so auch bei dem übrigen« S | καὶ κραιπαλᾶν V | ἀλλὰ ἀσωτεύεσθαι U | καὶ² < V 3 ὅσα] τῆς U 3f ἤθελεν ἐπ. μὲν U 4 καὶ μὴν — διαμιλλώμενος Z. 8] »Aber treibt nicht er selbst alle Gemeinden an (viell. »antreibend«) zum Guten, die Bösen der Plage und dem Zorn übergebend, nicht nur die Sündigenden, sondern verwirft auch, die mit daran Gefallen haben?« S 8 ταῦτα] αὐτὰς U | ἀμιγαῖς ἁμαρτίαις V | ἀμιγγὲς U | διαμιλλώμενον V 9 πᾶν S 104ᵛ | καὶ ἐπιτήδευμα U 153: < S 10 γοῦν] οὖν V | ἀναφανδὸν < S | ταῦτα < V 11 ἡμᾶς < S | κ. μισεῖν < S | μισεῖν φησὶν U 12 βοᾷ < U: »sprach er« S | οὔτε μοιχοὶ — ἅρπαγες Z. 13] »noch alle Übeltäter« S 13 οὐκ ἅρπ. V 14 βασιλ. θ. οὐ κληρ.] »werden des Reiches Christi würdig sein« S | οὐ κληρ. V; vgl. S. 324, 14 | τὸ κορυφαιότατον < S | εἰς — παντὸς Z. 15] πῶς δὲ καὶ ἡμᾶς εἰς τὸ παντάπασιν Ph 15f ἀποδρ. . . τὸ ἁμαρτ. προτρ.: »reinigend von der Sünde« S 15 ἀποδρ. καὶ < Ph | κ. ἀποτεινάξασθαι V: < S 16 προτρεπόμενος Ph | γίνεσθαι V | καθάπερ] καθὼς Ph 17 οὕτως] οὐ Phᵇ | οὐ τὸ U Bo¹ | κ. πράττειν < Ph S 18 προ|ειρ. V 378ᵛ | ἀλλὰ τὸ Bo¹ Phᵇ | ἢ U 18f μιμ. Χριστοῦ ἀκριβής Ph 19 νυνὶ — ψυχῆς αὐτοῦ S. 338, 1 < Ph | νυνὶ — νεύοντας S. 337, 6 < S | ἐμπίπτουσι U

πολλάκις λογισμοί, ἐπιθυμίας ἡμᾶς ἄλλοτε ἄλλως ἐμπιπλάντες καὶ
περιεργίας ἀλόγου,

ἠΰτε μυιάων ἀδινάων ἔθνεα πολλά,

ἔφη »τὸ γὰρ ὃ οὐ θέλω, τοῦτο ποιῶ«. ἃ χρὴ τῆς ψυχῆς εὐθαρσῶς 6
ἀποσοβεῖν, μηδὲν ὅλως εἰς τὸ ποιῆσαι τὰ ὑπ' αὐτῶν ὑπηχούμενα
νεύοντας. ἵνα γὰρ ἐγκριθῶμεν εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν, ἐν
πάσαις ἡδοναῖς καὶ λύπαις δοκιμασθέντες εἰ μὴ μεταβαλλοίμεθα, ἀλλὰ
πανταχοῦ καθάπερ ἀκήρατος χρυσὸς διὰ πυρὸς βασανιζόμενος οὐκ ἐξι-
στάμεθα τῆς οἰκείας ἀρετῆς, συμβαίνει τοῦτο, ⟨τὸ⟩ διοχλεῖσθαι τὸν νοῦν
ὑπὸ πολλῶν. ὅθεν δὴ γενναίως ὥσπερ στρατιώτας ἀρίστους ἀντι- 7
παρατάσσεσθαι δεῖ, οἳ ἐπειδὰν ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν αἴσθωνται πολιορκού-
μενοι, τοξείας οὐδὲν φροντίσαντες καὶ τῶν ἄλλων αὐτῶν ἀκοντι-
σμάτων, ὑπὲρ τοῦ σῶσαι τὴν πόλιν προθύμως ἐπ' αὐτοὺς ἵενται,
μηδὲν ἐλλείποντες σπουδῆς, ἔστ' ἂν τὸ στῖφος αὐτῶν εἰς φυγὴν ἀνα-
τρέψαντες ἀπώσωνται τῶν ὅρων ἔξω. ὁρᾷς γὰρ ὡς οἱ λογισμοὶ διὰ 8
τὴν ἐνοικοῦσαν ἁμαρτίαν ἐν ἡμῖν ἔξωθεν ἐπισυνίστανται, καθαπερεὶ
κύνες λυσσῶντες ἢ ἄγριοι καὶ θρασεῖς λῃσταὶ καθ' ἡμῶν ἀεὶ παρορ-
μώμενοι ὑπὸ τοῦ τυράννου καὶ ἄρχοντος τῆς ἀδικίας, δοκιμάζοντος
ἡμᾶς εἰ ἀνθίστασθαι αὐτοῖς ἀρκοῦμεν καὶ ἀντιπαρατάσσεσθαι.

V. Ἄγε οὖν, μή ποτε ὑπενδοῦσα ἁρπασθῇς, ὦ ψυχή, πρὸς αὐτῶν,
καὶ οὐχ ἕξομεν ὑπὲρ σοῦ δοῦναι λύτρα. »τί γὰρ ἀντικατάλλαγμα

3 Ilias II, 469 — **4** Röm. 7, 20 — **10** vgl. Symp. S. 139, 9 — **16** vgl. Röm. 7, 7 — **17** vgl. Symp. 6, 1 S. 64, 20f — **21** Mt. 16, 26

10—S. **338, 15** S. Parall. 425 S. 175f Holl

1 *ἐμπιπλῶντες* U **2** *περιεργείας* V: *περιεργασίας* U | *ἀλόγου* < U **4** *ἃ χρὴ* Pet für *ἄχρι* **5** *μηδὲν* ein Anonym.: *μηδένα* V U **6** *νεύοντες* V **8** *ἀκήρατος*] »lebendiges« S | *βασανιζόμενος* S Holl: *βασανιζόμενοι* V U 153ᵛ **8f** *μὴ ἐξισταίμεθα* empfiehlt Dd **9** *τὸ* + Holl **10** *δὴ γενναίως* — S. **338, 15** *τῆς γνώσεως τοῦ θεοῦ* C in K Bl. 207f. Lemma *τοῦ ἁγίου Μεθοδίου ἐκ τοῦ περὶ αὐτεξουσίου* | *δὴ*] *δεῖ* C S | *γενναίως* < S **10f** *ἀντιπαρατ.* — *πολιορκούμενοι* Z. 11f < S | *ἀντιπ.* — *οἳ* Z. 11] *ἀντιπαρατάττεσθαι τοῖς ἐχθροῖς· ἐκεῖνοι γὰρ* C **11** *ὑπὸ*] *ἀπὸ* U **12** *τοξίας* V C | *καὶ τῶν* — *ἀκοντισμάτων* Z. 12f < S **13** *ὑπὲρ* — *ἵενται*] »damit wir seien stadtbewahrend« S | *ἵενται* V U **14** *μηδένα λείποντες* V | *ἔστ'* — *ἔξω* Z. 15 < S | *στῆφος* C **15** *ἀπώσονται* U | *γὰρ* und *οἱ* < V | *ὡς οἱ*] *ὅσοι* S (*ὅσοι λογ.* »mit wie vielen Begierden« S) **16** *οἰκοῦσαν* U | *ἔξωθεν* < S | *καθάπερ ἢ* V, *καθάπερ αἱ* C **17** *ἢ ἄγριοι* — *λῃσταὶ* < S | *ἢ*] *αι* C | *ἀεὶ* < S **17f** *παρορ|μώμ.* C 207ᵛ **18** *τυράννου καὶ* < S | *δοκιμάζοντες* U **19** *αὐτῷ* S **20** *ὑπενδοῦσα* < S | *ὦ ψ. ἁρπ.* C | *πρ. αὐτὸν* U C **21** *οὐκέξομεν* U C

δώσει ἄνθρωπος« φησί »τῆς ψυχῆς αὐτοῦ;« καλὸν μὲν οὖν, εἰ μὴ 2
εἴχομεν, ἣν ἂν καὶ χαρτότατον, τοὺς ἀντιπράσσοντας ἡμῖν καὶ μαχο-
μένους· ἐπεὶ δὲ τοῦτο ἀδύνατον, καὶ ὃ θέλομεν οὐ δυνάμεθα (θέλομεν
δὲ μὴ ἔχειν τοὺς ἐξέλκοντας ἡμᾶς εἰς πάθη — ἦν γὰρ ἂν ἀνιδρωτὶ
σωθῆναι — καὶ ὃ θέλομεν τοῦτο οὐ γίγνεται, ἀλλ' ὃ οὐ θέλομεν· δεῖ
γὰρ ἡμᾶς δοκιμάζεσθαι, ὡς ἔφην), μὴ ἐνδιδῶμεν, ὦ ψυχή, μὴ ἐνδιδῶμεν
τῷ πονηρῷ, ἀλλὰ ἀναλαβόντες »τὴν πανοπλίαν τοῦ θεοῦ« ὑπερασπί-
ζουσαν καὶ προαγωνιζομένην ἡμῶν ἐνδυσώμεθα »τὸν θώρακα τῆς δι-
καιοσύνης«, καὶ ὑποδησώμεθα »τοὺς πόδας ἐν ἑτοιμασίᾳ τοῦ εὐαγγελίου,
ἐν πᾶσί τε ἀναλάβωμεν τὸν θυρεὸν τῆς πίστεως, ἐν ᾧ δυνησόμεθα
| πάντα τὰ βέλη τοῦ πονηροῦ τὰ πεπυρωμένα σβέσαι, καὶ τὴν περι- 587
κεφαλαίαν τοῦ σωτηρίου«, »καὶ τὴν μάχαιραν τοῦ πνεύματος, ὅ ἐστι
ῥῆμα θεοῦ«, »πρὸς τὸ δύνασθαι στῆναι πρὸς τὴν μεθοδείαν τοῦ δια-
βόλου«, »λογισμούς« τε καθαιρεῖν »καὶ πᾶν ὕψωμα ἐπαιρόμενον κατὰ
τῆς γνώσεως τοῦ θεοῦ«, »ὅτι μὴ ἔστιν ἡμῖν ἡ πάλη πρὸς αἷμα καὶ
σάρκα«. τούτου δὲ ἕνεκα ταῦτα λέγω, ὅτι οὗτος ὁ τρόπος τοῦ ἀπο- 3
στόλου τῶν συνταγμάτων. πολλὰ μὲν γάρ ἐστι καὶ περὶ ἑκάστου
τῶν ἐν τῇ ἐπιστολῇ ταύτῃ εἰρημένων ἀποδεῖξαι, ὡς ὀρθοδόξως καὶ
μεμελετημένως ἔχει· ἀλλὰ μακρὸν ἂν εἴη ἕκαστον αὐτῶν οὕτως

4 vgl. De vita 2, 5 S. 210, 26f — **5** vgl. Röm. 7, 5 — **6** De res. II, 3, 1 — **7** Ephes. 6, 13—17. 11 — **14** II Kor. 10, 4. 5 — **15** Ephes. 6, 12 — **19** vgl. S. 121, 19. 345, 12

1 *φησὶν ἄνθρωπος* U C | *εἰ — ἀντιπράσσοντας* Z. 2] *ἦν αὐτοὺς ἀντιπαρατάσσοντας* C **2** *ἣν — χαρτότατον* < S | *ἂν* V Ph: *ἄρα* U | *χαρτ.* Jh mit Plat. Prot. 358 A *χαρτός* = laetabilis: *χαρμότατον* V U: *χαρμιώτατον* Ph Dd **2f** *μαχομ.*] *ἐπέχεσθαι* + C **3** *ἐπεὶ*] *ἐπειδὴ* C | *δὲ*] *γὰρ* U Ph | *τοῦτο* V 379 **4** *ἡμᾶς* < V C Ph, aber vgl. 7, 1 | *ἱδρῶτι* V C Ph^{b}: *ἀνιδιτὶ* Ph^{a} Jh **5** *γίνεται* V C Ph | *μὴ θέλομεν* C **6** *ὡς ἔφην*] *ὡς ἐχρῆν* Ph: < S | *ἐνδίδωμεν οὖν ὦ* U: *ἐνδιδομένω* Ph^{a} | *ἐνδ. ἐν* Ph^{b}; *ἐνδίδω μὲν* Ph^{a} **7** *ἀλλ'* V Ph^{b} | *ανα|λαβόντες* U 154 **7f** *ὑπερασπ. κ. προαγωνιζ.*] »helfend« S **8** *κ. προαγωνιζ.* < Ph **9** *καὶ ὑποδησ. — γνώσεως τοῦ θεοῦ* Z. 15] »usw. bis dahin« S | *ὑποδυσώμεθα* V | *εὐαγγ. τῆς εἰρήνης* U Eph. 6, 15 **10** *ἐν*] *ἐπὶ* Ph | *πᾶσί τε*] *πᾶσιν* U | *ἀναλαβόντες* U C | *θυραιον* V | *ᾧ*] *ᾗ* Ph | *δυνησώμεθα* V U C Ph^{a} **12** *τ. σωτηρ. δέξασθαι* U | *ὅ*] *ᾗ* C **13** *εἰς τὸ δύν.* C | *μεθοδίαν* V **14** *καθαίρειν* V: *καθελεῖν* Ph | *ἐπαιρ.* C 208 **15** *θεοῦ*] *χριστοῦ* Ph. C endet **16** *τούτου — προῄρ. νῦν* S. 339, 2 < Ph | *τούτου*] *τίνος* S | *ταῦτα* < V **17** *περὶ — ταύτῃ* Z. 18 = o vsem v poslanii sem: o vsem poslanii i sim S **18** *ταύτῃ*] *ταῦτα* V | *ὀρθοδ.* S 105^{v} **19** *μεμελημένως* U Jh | *ἔχει* < S | *ἀλλὰ* las wohl auch S ([istinno] ⟨no⟩) | *μακρὸν — διελθεῖν* S. 339, 1] «Wir machen zu groß das Wort« S

διελθεῖν. τὸν γὰρ τύπον αὐτοῦ δεῖξαι μόνον καὶ τὴν βούλησιν
προήρημαι νῦν. »οὐ γὰρ ὃ θέλω, τοῦτο πράσσω, ἀλλὰ ὃ μισῶ, τοῦτο 4
ποιῶ· εἰ δὲ ὃ οὐ θέλω, τοῦτο ποιῶ, σύμφημι τῷ νόμῳ τοῦ θεοῦ
ὅτι καλός· νυνὶ δὲ οὐκέτι ἐγὼ κατεργάζομαι αὐτό, ἀλλὰ ἡ οἰκοῦσα
ἐν ἐμοὶ ἁμαρτία. οἶδα γὰρ ὅτι οὐκ οἰκεῖ ἐν ἐμοί, τουτέστιν ἐν τῇ
σαρκί μου, τὸ ἀγαθόν« ὀρθῶς λέγων. μέμνησθε γὰρ ἐν τοῖς ἔμπροσθεν
ὡς διωριζόμεθα, εἰ καὶ σπεύδων ἐγὼ ταχὺ πάντα διεξελθεῖν μᾶλλον
βραδύνω, μακροτέρας μου τῶν λόγων τῆς περιόδου ἢ προσεδόκησα
γεγενημένης, ἣν προθυμητέον δὴ διανύσαι. ἄλλως γὰρ τοῦ προκει-
μένου οὔποτε ἥξομεν ἐπὶ τέλος.

VI. Οὐκοῦν ἐλέγομεν ἀφ᾽ οὗ τὸν ἄνθρωπον, εἰ μνημονεύετε, πλα-
νηθέντα τὴν ἐντολὴν ἀθετῆσαι συνέβη, ἐντεῦθεν ἐκ τῆς παρακοῆς
τὴν ἁμαρτίαν λαβοῦσαν γένεσιν εἰς αὐτὸν εἰσῳκηκέναι. οὕτως γὰρ 2
πρῶτον στάσις ἐνέπεσε, σφαδᾳσμῶν τε καὶ λογισμῶν ἀνοικείων ἐπλη-
ρώθημεν, κενωθέντες μὲν τοῦ ἐμφυσήματος τοῦ θεοῦ, πληρωθέντες
δὲ ἐπιθυμίας ὑλικῆς, ἣν ὁ πολύπλοκος ἐνέπνευσεν εἰς ἡμᾶς ὄφις,
βραχυπορησάντων ἡμῶν τῆς παραγγελίας τοῦ θεοῦ τὸν κύκλον. διὸ 3
καὶ τὸν θάνατον ὁ θεὸς πρὸς ἀναίρεσιν τῆς ἁμαρτίας ὑπὲρ ἡμῶν
ἀνεύρατο, ἵνα μὴ ἐν ἀθανάτοις ἡμῖν ἀνατείλασα, ὡς ἔφην, ἀθάνατος

2 Röm. 7, 15—18 — 6 De res. I, 42. II, 2 S. 287f. 331ff — 11 De res. I, 38, 5 S. 281, 7ff — 18 vgl. De res. I, 38, 5. 40, 5. 41, 1. 42, 2. 43, 3. 44, 1 S. 281f. 285, 4ff. 286, 5ff. 288, 9ff. 291, 1ff. 292f

1 καὶ τὴν βούλ. < S 2 προείρημαι VU (η über ε übergeschrieben in U | τοῦτο vor πράσσω < Ph | μισῶ übers. auch hier »nicht liebe« S 3 εἰ — ποιῶ < VUPh^a | τοῦ θεοῦ nach τ. νόμῳ < Ph u. Röm. 7, 16 4 καλὸν Ph^a | οὐκέτι] »nicht« S | ἀλλ᾽ V Ph | ἐνοικοῦσα Ph^a 6 μέμνησθαι V 7 ὡς (»welches« S oder jaže aus jakože) schon vor ἐν Ph | ὁριζόμεθα VU | εἰ καὶ — ἐλέγομεν Z. 11 < Ph | ταχὺ — βραδύνω Z. 8] »gehend das Wort abgekürzt habe« S | διελθεῖν V, w. e. sch. auch S | μᾶλλον U 154^v 8 μακροτέρας — γεγενημένης Z. 9] »während viele Worte hierüber nötig sind« S | μοι V | ἢ] ἧς U 9 ἣν — διανύσαι < S | δὴ] μὴ V | ἄλλως V 379^v 11 ἐλέγομεν] οὐ λέγομεν V: λέγομεν S | εἰ μνημ. Cornarius: ἐμνημονεύετε VU: < Ph S 13 εἰσοικηκέναι VU | οὕτω Ph^a 14 πρῶτον < Ph | σφαδᾳσμ. τ. κ. < S | σφαδαϊσμῶν VUPh | λογισμῶν verbindet mit στάσις S 15 κενωθέντος V 16 ὁ < V | ὁ πολύτροπος ἐνεφύσησεν Ph 17 βραχυπορ. — κύκλον < Ph | βραχυπ. S 106 18 ὑπὲρ < S 19 ἀνεύρ. Ph: ηὕρατο V, εὕρατο U | ἐν — ἀνατ.] »in uns als Unsterbliche eingegangen« v besmertny ⟨ny⟩ v šed S ὡς ἔφην < S

ᾖ. ὅθεν ὁ ἀπόστολος »οἶδα γὰρ ὅτι οὐκ οἰκεῖ ἐν ἐμοί, τουτέστιν ἐν 4
τῇ σαρκί μου, τὸ ἀγαθόν« λέγων τὴν ἀπὸ τῆς παραβάσεως διὰ τῆς
ἐπιθυμίας εἰσοικισθεῖσαν εἰς ἡμᾶς ἁμαρτίαν βούλεται μηνύειν, ἧς δὴ
καθάπερ βλαστήματα νέα καὶ κλῶνες οἱ φιλήδονοι περὶ ἡμᾶς ἀεὶ
λογισμοὶ συνί|στανται. δισσὰ γὰρ ἐν ἡμῖν λογισμῶν γένη, τὸ μὲν ἀπὸ 588 5
τῆς ἐπιθυμίας τῆς ἐνθωπευούσης ἐν τῷ σώματι συνιστάμενον, ἥτις
ἐξ ἐπιπνοίας, ὡς ἔφην, ἐγενήθη τοῦ ὑλικοῦ πνεύματος, τὸ δὲ ἀπὸ
τοῦ νόμου τοῦ κατὰ τὴν ἐντολήν, ὃν ἔμφυτον ἐλάβομεν ἔχειν καὶ
φυσικὸν νόμον, πρὸς τὸ καλὸν ἡμῶν ἐξεγείροντα καὶ ἐπανορθούμενον
τὸν λογισμόν. ὅθεν τῇ μὲν νομοθεσίᾳ »τοῦ θεοῦ κατὰ τὸν« νοῦν 6
συνηδόμεθα (τοῦτο γὰρ ὁ »ἔσω« ἄνθρωπος), τῇ δὲ νομοθεσίᾳ τοῦ
διαβόλου κατὰ τὴν ἐνοικοῦσαν ἐπιθυμίαν ἐν τῇ σαρκί. ὁ γὰρ νόμος
ἀντιστρατευόμενος καὶ ἀντιπράσσων »τῷ νόμῳ« τοῦ θεοῦ, οἷον τῇ
πρὸς τὸ ἀγαθὸν ὁρμῇ ⟨καὶ⟩ τῇ ἐπιθυμίᾳ »τοῦ νοός«, οὗτός ἐστιν ὁ
τοὺς ἐμπαθεῖς ἀναφύων ἀεὶ καὶ ὑλικοὺς πρὸς ἀνομίαν περισπασμούς,
παντάπασι πρὸς ἡδονὰς ὢν ἑλκτικός.

1 Röm. 7, 18 — **6** vgl. De res. I, 42, 2 S. 288, 12 — **7** vgl. S. 339, 16. 342, 4 — **10** vgl. Röm. 7, 22 — **12** Röm. 7, 23 — **15** vgl. Symp. S. 52, 3f

2 Oekumenius zu Röm. 7, 18 PGr 118, 461 C. Cramer, Catene IV, 196, 24f

1 γὰρ] λέγων + S **2** Oek. Catene τὴν ἀπὸ τῆς παραβάσεως εἰσοικισθεῖσαν (sc. ἁμαρτίαν) λέγει. οὕτως ὁ ἐν ἁγίοις Μεθόδιος ἐν τῷ περὶ ἀναστάσεως λόγῳ (Μεθ. Πατ. Catene) **3** εἰσοικεισθεῖσαν U | μηνύειν] ἤδη· + U **4** καὶ κλῶνες < Ph S | νέα < S | περὶ ἡμᾶς: »in uns« S | ἀεὶ < V **5** δισσὰ] ὅσα V | τὸ . . τὸ Z. 7 Ph: ὁ . . ὁ V U **6** ἐνθωπευούσης U, vgl. S. 288, 12: ἐν θεῷ πεσούσης V: ἐμφωλευούσης Ph, vgl. S. 343, 4f u. ἐνοικοῦσαν Z. 12: ἀπατώσης w. e. sch. S: ἐνθωκευούσης Dd, vgl. ob. zu S. 288, 12 | ἐν τῇ σαρκὶ S | συνιστάμενος V U **7** ἐπιπνοίας — ἐγενήθη < S | ἐπιπνοίας Scaliger, vgl. ἐνέπνευσεν 6, 2: ἐπινοίας V U Ph | ἐγενήθη] συνέστη Ph **8f** ἔμφυτον . . καὶ < S **8** ἐλάβομεν U 155 **9** νόμον < S | καὶ ἐπανορθούμενον < Ph S **11** συνηδ.: »sinnen wir« S | δὲ] γὰρ V **12** ἐπιθυμίαν] ἁμαρτίαν U | νόμος < Ph **13** τοῦ θεοῦ] τοῦ νοός μου Röm. 7, 23 | οἷον] ὁ ἐν U **14** πρὸς — τῇ < U | τὸ ἀγ. S 94ᵛ | καὶ + S | τῇ ἐπιθυμίᾳ < Ph | οὗτός] αὐτός Ph **15** ἀεὶ — ἑλκτικός Z. 16] »Begierden« S | περι|σπ. V 380 **16** παντάπασι — ἑλκτικός < Ph | ἡδονὰς ὢν] ἡδονῶν V

VII. Τρεῖς γὰρ νόμους ὑποτιθέμενος ἀναφανδὸν ὁ Παῦλος ἐνταῦθά μοι καταφαίνεται· ἕνα μὲν τὸν κατὰ τὸ ἔμφυτον ἐν ἡμῖν ἀγαθόν, ὃν καὶ »νόμον« σαφῶς »νοὸς« ἐκάλεσεν, ἕνα δὲ τὸν ἐκ προσβολῆς ἐνιστάμενον τοῦ πονηροῦ καὶ εἰς τὰς ἐμπαθεῖς ἐξέλκοντα πολλάκις φαντασίας τὴν ψυχήν, ὃν ἀντιστρατεύεσθαι τῷ νόμῳ τοῦ νοὸς ἔφη, καὶ ἕτερον τὸν κατὰ τὴν ἁμαρτίαν ἐκ τῆς ἐπιθυμίας

1 Origen., Comm. in Ad Rom. 5, 10. VI S. 404 Lomm. — vgl. II, 17, 7

1 Oekumenius zu Röm. 7, 22. 23 S. 465. Cramer, Catene IV, 204, 24—206, 4 aus Monac. gr. 412

1 Catene *Μεθοδίου.* Τέσσαρας δέ τις ἐνταῦθα λέγεσθαι νόμους εἰπών· ἕνα μὲν τὸν νόμον τοῦ θεοῦ, δεύτερον δὲ τὸν ἀντιστρατευόμενον, τρίτον, περὶ οὗ φησιν »τῷ νόμῳ τοῦ νοός μου«, τέταρτον, περὶ οὗ λέγει »τῷ νόμῳ τῆς ἁμαρτίας τῷ ὄντι ἐν τοῖς μέλεσί μου«. τούτων ὁ πρῶτος, φησί, τὸ εὐαγγελικόν ἐστι παίδευμα, ἔξωθεν διὰ τοῦ κηρύγματος εἰσιὼν καὶ τὴν ψυχὴν ῥυθμίζων· ὁ δεύτερος, ὁ ἀντιστρατευόμενος, [καὶ] οὗτος τῶν ἐπεισιόντων ἔξωθέν ἐστι κατ᾽ ἐνέργειαν τοῦ πονηροῦ (διὰ τ. λογισμῶν κ. + Oek.) τὴν ψυχὴν αἰχμαλωτίζων· ὁ τρίτος, ὅν φησι νόμον νοός, οὗτός ἐστιν ὁ τῇ φύσει ἡμῶν ἐγκατασπαρεὶς παρὰ τοῦ δημιουργοῦ, ἐπὶ τὰ τῷ θεῷ φίλα παροτρύνων· ὁ τέταρτος, ὁ τῆς ἁμαρτίας νόμος, οὗτός ἐστιν ὁ φιλαμαρτήμων, ὃς διὰ τῆς πρὸς τὸ κακὸν συνηθείας ἐνεσκίρρωσεν ἐν ἡμῖν τὴν ἁμαρτίαν. ὅρα οὖν, φησί, πῶς ἐκ διαμέτρου ἐναντίοις περιεστοιχίσμεθα νόμοις. οἱ μὲν γὰρ δύο ἔξωθεν ἡμῖν ἐπεισρέουσιν, ὁ μὲν πρὸς ἀγαθοεργίαν ἐκκαλούμενος, ὁ εὐαγγελικός, ὁ δὲ πρὸς κακίαν παρακαλῶν, ὁ ἀντιστρατευόμενος τοῦ πονηροῦ νόμος. οἱ δὲ λοιποὶ δύο ἔνδον εἰσὶ καὶ τὴν ψυχὴν συνέχουσιν, ὁ μὲν τοῦ νοὸς παρὰ τοῦ δημιουργοῦ ἡμῖν ἐγκατεσπαρμένος καὶ ὁδηγῶν πρὸς τὰ κρείττονα, ὁ δὲ τέταρτος, ὁ καὶ νόμος τῆς ἁμαρτίας, διὰ τὴν πρὸς τὸ κακὸν ἕξιν ἐνσκιρρωθεὶς ἐν ἡμῖν. διὸ πρόσσχες πῶς ἀκριβῶς εἶπε »βλέπω — νοός μου«, τούτῳ δὴ τῷ ἐμφύτῳ πρὸς τὰ καλά, »καὶ αἰχμαλωτίζοντά με — μέλεσί μου«, ὡς εἰ ἔλεγεν· ἔξωθεν εἰσπνέων συγκινεῖ καὶ ἐρεθίζει πάντα τὸν ἐν ἐμοὶ ἀποκείμενον κονιορτὸν καὶ βόρβορον, ὃν ἡ πρὸς ἁμαρτίαν μοι ἕξις ἐνεσπίλωσε καὶ ἐνέκαυσε· καὶ ὁ νόμος δὲ τοῦ θεοῦ ὁ εὐαγγελικὸς κινεῖ καὶ ἐρεθίζει τὰ ἐν ἡμῖν ἔμφυτα καὶ ἐγκατεσπαρμένα πρὸς ἀγαθοεργίαν σπέρματα. ἕκαστος γὰρ τῶν ἔξωθεν ἐπεισιόντων τὸν οἰκεῖον καὶ κατάλληλον ἔνδον καὶ ἐν ἡμῖν ὄντα νόμον κινῶν καὶ διερεθίζων ἢ εὐσεβεῖν ἢ ἀσεβεῖν ἡμᾶς προτρέπεται (kleine Varianten Oek.) **1 f** *ὑποτιθέμενος . . καταφαίνεται*] *ὑποτίθεται* S **1** *ἀναφανδὸν* (< S) nach *ὁ* ***Π.*** Ph | *ὁ* < Ph^b | *Παῦλος*] *ἀπόστολος* S **2** *μοι* u. *μὲν* < S | *τὸν* < Ph^b | *τὸν ἔμφυτον* V **3** *ὃ* V U | *σαφῶς* < S | *ἐκάλ. νοός* Ph | *δὲ* < S **3 f** *προσβολῆς*] *ὁρμῆς* schwerl. S (»Antrieb«) **4** *συνιστάμενον* Ph | *τοῦ*] *νόμον τοῦ* Ph | *ἐμπαθεῖς*] *παντοδαπὰς* wie S. 342, 12 S **5** *ἀντιστρατεύεσθαι* U Ph: *ἐπιστρατεύεσθαι* V **6** *ἕτερον*] *τρίτον* Ph | *τὸν*] *τὸ* V | *ἐκ — ἐνσκιρρώσαντα* S. 342, 1] »ward« S | *ἐπιθυμίας*] *ἁμαρτίας* Ph^a

ἐνσκιρρώσαντα ἐν τῇ σαρκί, ὃν »ἁμαρτίας« νόμον οἰκοῦντα »ἐν τοῖς
μέλεσίν ⟨μου⟩« ἐκάλεσεν, ᾧ ἐπιβαίνων ὁ πονηρὸς καὶ ἐποχούμενος
πολλάκις καθ' ἡμῶν ἐγκελεύεται, πρὸς ἀδικίαν ἡμᾶς καὶ πράξεις
συνελαύνων κακάς. ὁ γὰρ ἔξωθεν εἰσπνεόμενος ἀπὸ τοῦ πονηροῦ 2
νόμος, καὶ διὰ τῶν αἰσθήσεων καθάπερ ἀσφαλτῶδες ῥεῦμα ἔνδον εἰς
αὐτὴν ἐκχεόμενος τὴν ψυχήν, ὑπὸ τοῦ ἐν τῇ σαρκὶ κατὰ τὴν ἐπι-
θυμίαν ὑπάρχοντος κραταιοῦται νόμου. φαίνεται γὰρ ὡς ἐν αὐτοῖς 3
ἡμῖν τὸ μὲν βέλτιον, τὸ δὲ χεῖρον ὄν. καὶ ὅταν μὲν τὸ βέλτιον φύσει
τοῦ χείρονος ἐγκρατέστερον γενηθῇ, φέρεται ὅλος πρὸς τὸ ἀγαθὸν ὁ
νοῦς· ὅταν δὲ τὸ χεῖρον ἐπιβρίσῃ πλεονάσαν, ὃ ἀντιστρατεύεσθαι τῷ
ἐν ἡμῖν λέγεται ἀγαθῷ, ἄγεται πάλιν ἀντιστρόφως πρὸς φαντασίας
παντοδαπὰς ὁ ἄνθρωπος καὶ λογισμοὺς χείρονας.

VIII. Οὗ δὴ καὶ χάριν ὁ ἀπόστολος εὔχεται ῥυσθῆναι, θάνατον
αὐτὸ καὶ ὄλεθρον εἶναι ἡγούμενος, ὥσπερ δὴ καὶ ὁ προφήτης »ἀπὸ
τῶν κρυφίων μου« | λέγων »καθάρισόν με«. αὐτὰ γοῦν τὰ ῥήματα 589 2
τοῦτο παρίστησιν »συνήδομαι γὰρ τῷ νόμῳ τοῦ θεοῦ κατὰ τὸν ἔσω«
λέγοντος »ἄνθρωπον· βλέπω δὲ ἕτερον νόμον ἐν τοῖς μέλεσί μου,
ἀντιστρατευόμενον τῷ νόμῳ τοῦ νοός μου καὶ αἰχμαλωτίζοντά με

1 Röm. 7, 23 — 4 Symp. 11 S. 138, 16ff — 14 Psal. 18, 13 — 16 Röm. 7, 22—24

1 ἐνσκηρώσ. V, ἐνσκιρώσ. U: σκιρώσαντα Ph (Dd im Thesaurus III, 1143) | τῇ < V | καὶ οἰκοῦντα S 2 ἐπιβαίνων ὁ πονηρὸς καὶ < Ph | κ. ἐποχούμενος < S | 3 καθ' ἡμῶν ἐγκελ. < S | ἀδικίαν . . καὶ < S | ἡμᾶς < Ph 4 συνελαύνει S | ὁ γὰρ — νόμον Z. 7 < Ph 5 ἔνδον U 155^{v}: < S 6 αὐτὴν < S | ἐκχεόμενον w. e. sch. S | ὑπὸ < S | τῇ < U 6f κατὰ τ. ἐπ.] ⟨po⟩ pomyslu S 7 ὑπάρχοντος] ἐπιτυγχάνοντος U | κραταιωθεὶς schwerl. S (utvrjžaem wohl aus utvrjžaetsja) | ὡς < S | ἐν αὐτοῖς] ἑαυτοῖς Ph 7f ἐν ἡμῖν αὐτοῖς U 8 καὶ] ἀλλὰ S | μὲν] μέλλῃ Ph: < S | φύσει < S 9 γενηθῆναι Ph | φαίρεται U 9f ὁ νοῦς schwerlich < S (wohl dobromu ⟨um⟩) 10 ὃ ἀντιστρατ. — ἀγαθῷ Z. 11 < Ph: καὶ ὁ ἀντιστρατευόμενος S | ἐπ. πλ.: »überwiegt« S | ὃ] τὸ U | τῷ] τὸ V 11 πάλιν S 107 11f πρὸς φαντ. παντ. . . καὶ < Ph S 12 παντοδ.] πᾶς V | ὁ ἄνθρ. nach χείρ. Ph S | χείρους Ph^{a}: »ungehörige« S 14 εἶναι < Ph S | δὴ . . ὁ προφήτης] »David« S 15 λέγων nach με Ph: »sprach« S: < V | καθάρ.] σῶσον w. e. sch. S (»erlöse«) | αὐτὰ] καὶ ἃ las schwerl. S (i iže wohl aus siže) | γοῦν] οὖν Ph: γὰρ U | τὰ ῥητὰ U 16 τοῦτο] ταῦτα S | παρίστ.] συνιστῶσι Ph | εἴσω Ph^{a} 17 ἄνθρ. λέγοντος U | δ' Ph | ἐν — μου < U | ἐν < Ph | τ. μέλ. μ. nach ἀντιστρ. Z. 18 Ph 18 νό|μῳ V 380^{v} | καὶ < S

τῷ νόμῳ τῆς ἁμαρτίας τῷ ὄντι ἐν τοῖς μέλεσί μου. ταλαίπωρος
ἐγὼ ἄνθρωπος· τίς με ῥύσεται ἐκ τοῦ σώματος τοῦ θανάτου τούτου;«
οὐ τὸ σῶμα θάνατον ἀποφαινόμενος, ἀλλὰ τὸν νόμον τῆς ἁμαρτίας
τὸν ἐν τοῖς μέλεσι ⟨τοῦ σώματος⟩ διὰ τῆς παραβάσεως ἐν ἡμῖν ἐμφω-
λεύοντα καὶ πρὸς θάνατον ἀεὶ τὸν τῆς ἀδικίας τὴν ψυχὴν ἐμφαντά-
ζοντα. ἐπιφέρει γοῦν εὐθέως, ἀμέλει διαλυόμενος ἀπὸ ποίου θανάτου 3
ἐγλίχετο ῥυσθῆναι καὶ τίς αὐτὸν ὁ ῥυόμενος ἦν, »χάρις τῷ θεῷ διὰ
Ἰησοῦ Χριστοῦ«. προσεκτέον γὰρ ὅτι, εἰ τὸ σῶμα θάνατον τοῦτο,
ὦ Ἀγλαοφῶν, ὡς ὑπειλήφατε, ἔλεγεν, οὐκ ἂν τὸν Χριστὸν ὡς ῥυό-
μενον αὐτὸν ὕστερον ἐκ τοῦ τοιούτου κακοῦ παρελάμβανεν. ἐπεὶ τί 4
παραδοξότερον ἢ πλέον ἀπὸ τοῦ Χριστοῦ τῆς παρουσίας ἐσχήκαμεν;
τί δὲ καὶ ὁ ἀπόστολος ὅλως, ὡς διὰ τῆς παρουσίας τοῦ Χριστοῦ
δυνάμενος ἐκ τοῦ θανάτου ὑπὸ θεοῦ ἐλευθερωθῆναι, τοῦτο ἐφθέγγετο,
ὁπότε πᾶσι καὶ πρὸ τοῦ τὸν Χριστὸν ἐλθεῖν εἰς τὸν κόσμον συνέβαινε
θνήσκειν; ἐρρύοντο γὰρ χωριζόμενοι πάντες τῶν σωμάτων κατὰ τὴν
ἀπὸ τοῦ βίου ταύτην ἔξοδον. ἀλλὰ καὶ ὡσαύτως δὲ πᾶσαι αἱ ψυχαί,
καὶ αἱ τῶν ἀπίστων καὶ πιστῶν καὶ τῶν ἀδίκων καὶ δικαίων, ἐχωρί-
ζοντο τῶν σωμάτων κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς τελευτῆς. τί οὖν ὁ ἀπό-

7 Röm. 7, 25

3—5f Nilus Ep. I, 249 PGr 79, 173 D

2 *ῥύσηται* V | *σώματος τ. ἁμαρτίας τοῦ θαν.* S **3** *οὐ*] *οὐχὶ* Nilus | *ἀποφηνάμενος* V U, aber auch Nilus *ὑπάρχειν ἀποφαίνεται* | *τῆς ἁμαρτ.*] *τοῦ θανάτου* S **4** *τοῦ σώματος* S Nilus: < V U Ph: *ὄντα* + Nilus | *τ. ἐν τῷ Ἀδὰμ παραβάσεως* Nilus **4f** *φωλεύοντα ἐν ἡμῖν* Nilus | *ἐμφολεύοντα* V **5** *πρ. τὸν θάν·* Nilus | *ἀεὶ τὸν* < Nilus, *τὸν* < Ph^b | *τὴν ψυχὴν* < V, aber hat auch Nilus **5f** *ἐμφ.*] *ἐπισπεύδοντα* Nilus u. endet **6** *ἐπιφέρων* S | *εὐθ. ἀμ. διαλ.*] »macht er deutlich« S | *διαλεγόμενος* V U | *ἀπὸ π.*] *ὁποίου* U Ph | *μὲν θαν.* Dd **7** *ἦν* (*ἐστίν* S) *χάρις* (*δὲ* + Ph) *τῶ* U Ph S: *ἦν, εὐχαριστῶ* Dd: *εὐχαριστῶ* V | *θεῷ*] *φησίν* + S **7f** *διὰ τοῦ Ἰησοῦ* Ph **8** *προσεκτ.*] »wir verstehen« S: U 156 | *γὰρ ὅτι*] *δὲ* Ph | *τοῦτο* < S **9** *ὦ* < V | *σὺ ὑπείληφας* (razumja aus razumě) S **10** *αὐτὸν* S 107^v **11** *παράδοξον* Ph | *ἢ πλέον* < Ph | *τῆς χρ. παρουσίας* U **12** *διὰ τὴν παρουσίαν* S **13** *δυναμούμενος* Ph | *ἐκ* < Ph | *τ. θαν. τούτου* S | *τοῦ θεοῦ* Ph | *ὑπεφθέγγετο* U | *τοῦτο* < S **14** *εἰς τ. κόσμον* < S **15** *ἐρρύοντο — ὑπετίθετο* S. 344, 5 < Ph | *ἐρρ.* Dd: *ἐρύοντο* V U | *γὰρ* < S | *πάντες* < S **16** *τούτου* S **17** *πιστῶν κ. ἀπίστων κ. τ. δικ. κ. τ. ἀδίκων* S | *πισταὶ* V **18** *κατὰ — τελευτῆς* übersetzt S »am Ende des Lebens«

στολος πλέον παρὰ τοὺς ἄλλους λαβεῖν τοὺς ἐν ἀπιστίᾳ διατρίψαντας
ἐσπούδαζεν; ἢ διὰ τί ῥυσθῆναι ἀπὸ τοῦ σώματος ηὔχετο, ὃ καὶ εἰ μὴ
ἤθελε, πάντως ἂν συνέβαινεν αὐτῷ καθάπερ δὴ καὶ πᾶσι κεῖται τὸ
τελευτῆσαι καὶ χωρισθῆναι τὰς ψυχὰς αὐτῶν ἀπὸ τῶν σωμάτων, εἴ
γε θάνατον τὸ σῶμα τῆς ψυχῆς ὑπετίθετο; ὥστε οὐ τὸ σῶμα τοῦτο, 5
ὦ Ἀγλαοφῶν, θάνατον, ἀλλὰ τὴν ἁμαρτίαν τὴν κατοικήσασαν διὰ τῆς
ἐπιθυμίας ἐν τῷ σώματι λέγει, ἧς ὁ θεὸς αὐτὸν διὰ τῆς παρουσίας
τοῦ Χριστοῦ ἐρρύσατο. »ὁ γὰρ νόμος τοῦ πνεύματος τῆς ζωῆς ἐν 6
Χριστῷ Ἰησοῦ ἠλευθέρωσεν« ἡμᾶς »ἀπὸ τοῦ νόμου τῆς ἁμαρτίας καὶ
τοῦ θανάτου«, ὅπως ὁ ἐγείρας »Ἰησοῦν ἐκ νεκρῶν« »διὰ τὸ ἐνοικοῦν
αὐτοῦ πνεῦμα ἐν ἡμῖν« ζῳοποιήσῃ »καὶ τὰ θνητὰ σώματα ἡμῶν«, | τῆς 590
»ἁμαρτίας« τῆς ἐν τῷ σώματι κατακριθείσης πρὸς ἀναίρεσιν, »ἵνα τὸ
δικαίωμα τοῦ« κατὰ τὴν ἐντολὴν πρὸς τὸ ἀγαθὸν ἡμᾶς ἐφελκομένου
φυσικοῦ »νόμου« φανερωθῇ ἐξαφθέν, ὃ ἀσθενῆσαν τῆς σαρκὸς κεκρατη-
μένης τῇ ἁμαρτίᾳ πρὸ τῆς παρουσίας τοῦ Χριστοῦ ταῖς ὑλικαῖς
φροντίσιν ἐπεχώννυτο. »τὸ γὰρ ἀδύνατον« τοῦ ἐν ἡμῖν φυσικοῦ 7
ἀγαθοῦ, »ἐν ᾧ ἠσθένει« ὑπὸ τῆς ἐπιθυμίας ἡττώμενον τῆς ἐγκειμένης
ἐν τῷ σώματι, »ὁ θεὸς« ἀνερρώσατο, »πέμψας τὸν υἱὸν ἑαυτοῦ, τὴν
ὁμοίαν τῇ σαρκὶ τῆς ἁμαρτίας σάρκα ἀνειληφότα« (ἀληθείᾳ γὰρ καὶ
οὐ δοκήσει ἦν ὃ ἐφάνη), ἵνα τῆς ἁμαρτίας κατακεκριμένης πρὸς
ἀναίρεσιν, »εἰς τὸ« μηκέτι »καρποφορῆσαι« ἐν τῇ σαρκί, »τὸ δικαίωμα
τοῦ« φυσικοῦ »νόμου πληρωθῇ«, πλεονάσαν τῇ ὑπακοῇ »τοῖς μὴ

8 Röm. 8, 2. 11. 3. 4 — 16 Röm. 8, 3 — 19 De res. II, 18, 8. Ign., Ad Smyrn. 2 (Pseudoignat., Ad Philipp. 3). Tert., De carne 1. 5 — 20 Röm. 8, 3. 7, 5. 8, 4

1 π. τ. ἄ. . . . τ. ἐν ἀπιστίᾳ διατρ.] »als die Ungläubigen« S 2 ἢ < S | εἰ < U 3 πάντ. — αὐτῷ: »beim Sterben zu erreichen war« S | καθάπερ — ὑπετίθετο Z. 5 < S 7 ἐν V 381 | σώματι ἡμῶν S | λέγειν Pha | ἧς] »von welchem Tod« S | αὐτὸν < S 8 ἐρύσατο V | τοῦ U 156v | τῆς ζωῆς τοῦ πνεύμ. Ph 9 ἡμᾶς] ἐμὲ S | νόμου S 108 10 ὅπως — ἡμῖν Z. 11] »und bald darauf« S | Ἰησ.] Χριστὸν Röm. 8, 11 11 ἐν ὑμῖν Pha | ζωοποιήσει V U S | σώματα < V 12 ἐν τ. σώμ. ἡμῶν U | κατακρ.] καταργηθείσης w. e. sch. S (»unwirksam gemacht wird«) 13 δικαίωμα] »Reinigung« S | ἀφελκομένου U 14 φαν.· ἐξ. U | ὃ — ἐπεχώννυτο Z. 16 < Ph | ὃ — ἁμαρτίᾳ Z. 15 < S | ὃ] τὸ U 16 ἐπιχωννύμενον U | ἐν ὑμῖν Pha 17 ἀγαθοῦ] νόμου S | ἡττώμενος V 18 ἐν τ. σώμ.] »im Fleisch« S | ὁ] ὃ ὁ U | αὐτοῦ Ph 19 τῇ σαρκὶ] τῆς σαρκὸς Ph: < S | τῇ ἁμαρτίᾳ S: < U | ἀληθείᾳ — ἐφάνη Z. 20 < Ph 19f ἀλήθεια . . δόκησις U 20 ἦν ὃ < S 21 εἰς τὸ] ὥστε oder ὡς? S | δικαίωμα] ἰδίωμα Ph 22f τοῖς . . περιπατοῦσιν = chodjštim: chotjaštim S

κατὰ« τὴν ἐπιθυμίαν »τῆς σαρκὸς περιπατοῦσιν, ἀλλὰ κατὰ« τὴν
ἐπιθυμίαν τοῦ πνεύματος καὶ τὴν ὑφήγησιν. »ὁ γὰρ νόμος τοῦ 8
πνεύματος τῆς ζωῆς«, ὃ δή ἐστι τὸ εὐαγγέλιον, ἕτερος ὢν τῶν προ-
ειρημένων νόμων, διὰ τοῦ κηρύγματος πρὸς ὑπακοὴν τεθεὶς καὶ
ἄφεσιν ἁμαρτημάτων, »ἠλευθέρωσεν ἡμᾶς ἀπὸ τοῦ νόμου τῆς ἁμαρ-
τίας καὶ τοῦ θανάτου«, νικήσας ἐκ παντὸς τὴν ἁμαρτίαν βασιλεύουσαν
τῆς σαρκός.

Ἃ μὲν οὖν δὴ προβάλλονται καὶ ἐκ τῶν τοῦ ἀποστόλου ῥητῶν, 9
οὐκ ὀρθῶς αὐτὰ ἐξηγούμενοι, σαφηνίσας ἔφην, ὦ Θεόφιλε. τρέψομαι
δὲ καὶ πρὸς τὰ ἕτερα, ἐάνπερ τὸν βοηθήσοντα ἡμῖν πρὸς τὴν διέξοδον
εὕρωμεν τοῦ λόγου. ἄπορα γὰρ καὶ οὐ πάνυ ῥᾴδια πρὸς καθαίρεσιν
τὰ ἑξῆς. διὸ καὶ ὀκνηρότερον αὐτῶν ἅπτομαι, μακρὰν καὶ χαλεπὴν 10
αὐτῶν ὁρῶν τὴν ἀπόδειξιν ἐσομένην, ἐὰν μή τις ἡμᾶς αὔρα συνέσεως
ἄφνω ἐξ οὐρανοῦ καταπνεύσασα, καθάπερ ἐν μέσῳ νηχομένους πελάγει,
εἰς ὅρμον τινὰ ἀκύμονα καὶ ἀπόδειξιν· ἀποκαταστήσῃ ἀσφαλεστέραν.

Daher übertrage ich dir, Memianius, den Kampf in betreff dieser 11
Verhandlungen. Denn du bist tüchtig, um das Wahre mit klarem Rat
zu zeigen.

Die Worte des Memianius.

IX. Und Memianius hob an und sprach: Ich nehme auf für dich den Streit gegen jene, wenn du schon in Besonnenheit gesprochen

2 Röm. 8, 2 — 10 vgl. Symp. 4, 1. 7, 1. 10, 1 S. 46, 2. 71, 2ff. 121, 13f — 13 Symp. 7, 1 S. 71, 2ff

1 κατὰ — ὑφήγησιν Z. 2] »nach dem Gebot der Liebe des Geistes« S 3 τῆς ζωῆς] »des lebendigmachenden« S 4 τεθεὶς: »führend« S 5 ἄφεσιν S 108^{v} 6 καὶ < S 7 τῆς σαρκός] Ph endet 8 ῥητῶν < V 9 αὐτὰ] αὐτὸν V | σαφην. ἔφην] »habe ich gezeigt« S | σαφηνείας V 10 τὰς ἑτέρας V | τὸν βοηθήσοντα — λόγου Z. 11] »Gott hilft« S 11 εὕρομεν V | καὶ οὐ und ῥᾴδια — ἑξῆς Z. 12 < S 12 αὐτῶν V 381^{v} | μακρὰν — ἐσομένην Z. 13 < S 13 ἐὰν — ἀσφαλεστέραν Z. 15] »Wenn nicht irgend ein vom Himmel kommender Luftzug uns (ny richtig corr. in S^{a}) erleuchtet in dieser Darlegung« S | ἐὰν δὲ V 15 ἀσφαλεστέραν] Die Wiedergabe des Epiphanius endet; die bei ihm daran sich anschließenden Worte s. in der Einleitung 16 »dieser« sich: »diese« si S 17 »tüchtig«] st. ἱκανός las w. e. sch. ἱκανῶς S, oder etwa vor εἰς war εἶ ausgefallen 20 »nehme auf« prěimu: prjaemu S 21 »in Besonnenheit« »in Reinheit« v čistotě: v čistota S; vielleicht eine Lücke nach »in«

hast, und der Fragen eine schwierige und lange Menge. Denn es sind
auch medicinische Fragen darunter und über die Verweslichkeit des
Leibes. Deshalb untersuchen wir nun, wie jenes, das Sichtbare, selbst 2
kund tut. Denn wenn es Wahrheit ist in betreff der Bäume, daß die
Erde zu Früchten emporgehoben werde, so ist es Wahrheit auch in
betreff unser, daß die Speise zu Fleisch werde und die ersten Leiber
verdränge. Als solche nun, welche die Wahrheit nicht empfangen
haben, haben sie auch hierüber gedacht, indem sie zu Mythen und
Irrtum sich gewandt. Aber vielmehr wird es aus diesem erkannt 3
werden. Denn behauptend, daß zuerst die Speise in dem Bauch wirke,
wie in ihrem Ofen durch den Saft kochend, und von da in die Leber
übergegangen, werde sie dem ganzen Leib verteilt, einem jeden Glied
nach seinem Bedürfnis gegeben, zu Blut werdend und in Fleisch sich
wandelnd und in Knochen und Adern (»Sehnen«?), haben diese zu dem
Beispiel (»Wort«) der Bäume als sehr instructiv ihre Zuflucht genommen,
sagend, es sei Eine Weise der Veränderung und des Emporsendens
und Wachsens, nämlich der Bäume und Tiere.

Διαπορήσαι δ' ἄν τις πῶς εἰς τὸν ὄγκον ἀναλαμβάνεσθαι δύναται 4
τῶν δένδρων ἡ γῆ μεταλλοιουμένη, da die Bäume keine Eingeweide

4 vgl. De res. I, 9, 14. 10, 2 S. 233, 8ff. 234, 2ff — **10** vgl. De res. I, 9, S. 10, 2 S. 232, 4ff. 234, 2ff

1f vgl. Dial. Adam. V, 16 S. 206, 4 — **10** vgl. Greg. Nyss. De opif. hom. 30 S. 133 (188 Oehler). Theodoret, De provid. 3 — **18f** Phot. Bibl. 234 S. 297a, 5—8; vgl. Greg. Nyss., De an. et res. S. 205 D (S. 54 Oehler)

2 D *ἰατρικῇ ἐπιστήμῃ προσπελάσας* **6** »Leiber« S 109 **9** »vielmehr« pače: vielleicht »entgegengesetzt«, vgl. pače že bei Gorskij u. Nevostrujev, Beschreibung d. sl. HSS der Moskauer Synodalbibliothek II, 2, 263 | »aus diesem« »von diesem her« ot sich, *ἀπὸ* oder *πρὸς τούτων*; schwerlich aus *πρὸς τοῦτον* »gegen diesen« **10f** Greg. Nyss. *καθάπερ ἐν χωνευτηρίῳ σύντηξίν τινα τῆς ὕλης ποιεῖ* **11** »wie« jako i: »wie auch nicht« jako ni S **14** »diese«: *οἳ δὲ* iže li S **15** »instructiv« »zutreffend« ispytno (*ἀκριβής*) **16** »Emporsendens« »Aufnehmens« (?) vŭspuštenia = *ἀναπέμπειν*, *εἰσπέμπειν* oder *ἐκπέμπειν*; vielleicht *τρέφεσθαι*, vgl. die Worte bei Ph **18** Ph *Ὅτι φησὶ μὴ τρέφεσθαι ἢ αὐξάνειν ἀπὸ τῆς γῆς τὰ φυτά. λέγει γάρ· Διαπορῆσαι* etc. | Greg. *τὸ μὲν γὰρ τρέφεσθαί τε καὶ αὔξεσθαι ἐκ τῆς φυτικῆς ἔχει ζωῆς· ἔστι γὰρ τὸ τοιοῦτον καὶ ἐν ἐκείνοις ἰδεῖν, ἑλκομένης τε διὰ ῥιζῶν τῆς τροφῆς καὶ ἀποποιουμένης διὰ καρπῶν τε καὶ φύλλων* | *Διαπ. δ' ἂν*] *διαπορήσει δὲ* vielleicht S | *πῶς*] *ὅλως* + S | *δύναται* možet: *δυνάμεθα* možem Sb

des Bauches haben, noch die übrigen Einrichtungen, da hinein die Speise eingegangen die Verkochung empfange, damit sie zu Dampf geworden ⟨in⟩ jeden Ast übergehe. Denn einer Veränderung bedarf notwendig zuerst die mit Bäumen sich vermischende Erde, wenn sie ihnen in ihren Zustand sich verwandeln sollte. Denn auch dies hat nicht Vernunft. Denn in uns braucht die Speise, obschon es schnell 5
verkochte Speise ist, viel Mitwirkung der Natur zur Wiedergabe, in den Bäumen aber wird sie nicht verkocht, noch verteilt, sogar bis zu dem äußersten Blattwerk, indem nicht mitgewirkt wird durch Einrichtung und Kraft weder der Eingeweide noch des Bauches. Denn nicht haben sie einen Bauch, in welchem die Erde zuerst verkocht wird, aufgelöst und mit Feuchtigkeit vermischt, noch Eingeweide, durch welche sie das Hülsenartige ausscheiden, noch irgendein anderes Gefäß, durch welches sie durch den Baum hindurch gehend zum Ziel gelangt. — Aber diese sagten: Sichtbare Gefäße, wie wir haben, haben die 6
Pflanzen nicht, aber unsichtbare Wege, auf welchen die Erde durch Dampf auch in die kleinsten Teile des Baumes fortgeht und sich teilt, indem er aufsprießt.

ἐχρῆν γάρ, ἅτε τῆς ὑποκειμένης γῆς ἀναρπαζομένης ἀεὶ διὰ τῶν 7
ῥιζῶν εἰς ὅλην τὴν ἕξιν τοῦ ξύλου, τὸν τόπον, καθ᾽ ὃν τὸ δένδρον βεβλάστηκε, κοιλαίνεσθαι· ὥστε μάταιος αὐτῶν ὁ τοιοῦτος τῆς περὶ τὰ σώματα ῥύσεως ἀναλογισμός. πῶς γὰρ ὅλως ἡ γῆ, διὰ τῶν ῥιζῶν εἰς τοὺς κορμοὺς τῶν φυτῶν εἰσδυομένη καὶ διὰ τῶν πόρων εἰς πάντας αὐτῶν κατακερματιζομένη τοὺς κλάδους, εἰς φύλλα καὶ καρπὸν μεταβάλλεται; εὐμήκη μὲν οὖν δένδρα, κέδροι ἢ πίτυες ἢ ἐλάται, καὶ 8
πολλὴν φέροντα κατ᾽ ἔτος κόμην καὶ καρπόν, ἰδεῖν ἐστιν ὡς οὐδὲν τῆς ὑποκειμένης γῆς εἰς τὸν ἑαυτῆς ὄγκον τῆς δρυάδος καταναλίσκουσιν. ἐχρῆν γάρ, εἰ ἀληθὲς ἦν διὰ τῶν ῥιζῶν ἀνερχομένην ἀπο-

19—S. 348, 16 Phot. Bibl. 234 S. 297a, 8—35

4 »mit« S 109v **8** »noch« ni: schwerlich »sondern« no **19** ἐχρῆν — ἅτε u. τ. τόπον . . κοιλαίνεσθαι Z. 20f] »Somit wäre zu erkennen der Ort« S | ὑποκειμένης < S | vor ἀναρπαζ. + »weithin« S | ἀεὶ — ξύλου Z. 20 < S **21** ὁ τοιοῦτος — ἀναλογισμός Z. 22] »Erklärung von dem Wachstum des Fleisches« S **22** ὅλως < S **23** εἰς — εἰσδυομένη] »zur Speise gegeben« S | εἰς Pha 309ra **24** αὐτῶν < S | κατακερματ.] »hineingehend« S | καρποὺς S **25** πίτυες καὶ ἐλάται καὶ κέδροι S | καὶ < S **26** κόμην] »Wipfel« (κορυφὴν?) S **27** αὐτῆς Phb | τ. θρυάδος Pha: < S **28** ἀληθῶς Pha | διὰ τ. ῥιζῶν < S

ξυλοῦσθαι τὴν γῆν, ἅπαντα τὸν περὶ αὐτὰ τόπον τῆς γῆς κοιλαίνεσθαι,
ὅτι μὴ ἐπιρρέειν πέφυκε τὸ ξηρόν, καθάπερ καὶ τὸ ὑγρόν, ἀεὶ πρὸς
τὸ κινούμενον. ἤδη δὲ καὶ συκαῖ καὶ ἄλλα τοιαῦτα φυτὰ μνημείων 9
ἐν οἰκοδομήμασι πολλάκις βλαστήσαντα οὐδὲν εἰς ἑαυτὰ τῆς οἰκοδομῆς
ὅλως ἱστοροῦνται καταναλωκέναι. εἰ γοῦν ἐτῶν πολλῶν συλλογίσασθαί
τις τὸν καρπὸν αὐτῶν καὶ τὰ φύλλα βουληθείη, κατίδοι ἂν πολλα-
πλασίονα τῆς ἐπὶ τῶν μνημείων γῆς τὸν ὄγκον αὐτῶν γεγενημένον . .
Auch auf Mauern sehen wir viele Bäume, welche in keiner Weise die
Mauern wegnehmen. ὅθεν ἀτοπώτατον ἡγεῖσθαι τὴν γῆν εἰς καρπῶν 10
φορὰν μεταβαλλομένην καὶ φύλλα καταναλίσκεσθαι, κἂν δι᾽ αὐτῆς
ἅπαντα γίνωνται, ἕδρᾳ αὐτῇ χρώμενα καὶ τόπῳ. οὐδὲ γὰρ ἄρτος
δίχα μύλου καὶ τόπου καὶ χρόνου καὶ πυρὸς γίνεται, καὶ οὐδὲν ἔστιν
ὃ γίνεται τούτων ὁ ἄρτος. [καὶ ἐπὶ ἄλλων μυρίων ὡσαύτως]. Und
die Gefäße, worin gestaltet wird von den Menschen zu einem Bild
[und] durch Feuer, werden nicht jene Gestalt. ὁ γοῦν ἀπόστολος τὸ 11
φυτεύεσθαι καὶ τὸ ποτίζεσθαι τέχνῃ καὶ γῇ καὶ ὕδατι δοὺς τῷ θεῷ
τὸ αὐξάνειν μόνῳ συνεχώρησεν, ἔνθα »οὔτε ὁ φυτεύων οὔτε ὁ ποτίζων
ἐστί τι, ἀλλ᾽ ὁ αὐξάνων θεός« ἔφη, der Erde das Pflanzen gebend,
dem Wasser das Begießen, aber Gotte das Wachstum. ἠπίστατο γὰρ
πάντα γεννῶσαν τὴν πρωτόγονον σοφίαν τοῦ θεοῦ καὶ πάντων
τεχνίτιδα πάντα εἰς τὸν κόσμον προφέρειν. ἥν τε παλαιοὶ ἄνδρες 12

15 I Kor. 3, 7

15—S. 349, 7 S. Parall. 426 S. 176 Holl

1 ἅπαντα < S, aber + ὑποκείμενον καὶ | κοιλαίνεσθαι] vŭluštatisja (fehlt bei Miklosich) 2 μὴ < S | τ. ξηρόν: d. Erde« S | ἀεὶ — κινούμενον Z. 3 < S 3 ἤδη] ἴδε S | δὲ] etwa οὖν + S | τοιαῦτα < S | μνημείων < S 4 ἐβλάστησαν las schwerl. S (vŭznikoša wohl aus vŭznikŭša) | οὐδὲν δὲ S 5 ὅλως ἱστορ. καταναλ.] »brauchen auf« S | ἐτῶν < S 6 καρπὸν] δένδρον od. ξύλον S, mit τὰ φύλλα in umgekehrter Folge | κατίδοι: »findet« S 7 τῆς — γεγενημένον] »als das Gebäude den Feigenbaum« S 8 »Auch — wegnehmen« Z. 9 + S 9 ἡγεῖσθαι] »zu sagen« S | εἰς καρπῶν — καταναλίσκεσθαι Z. 10] »werde in Früchte verwandelt« S 10 δι᾽] ἀπ᾽ schwerl. S (»von«) 11 γίνωνται S 110v 12 οὐδὲν Ph b 232v 13 ὃ γίνεται < S | καὶ ἐπὶ — ὡσαύσως (Ph endet) < S, aber + »Und die — Gestalt« Z. 15 | μυ|ρίων Ph a 309r b 15 ὁ γοῦν] es beginnt C in C 139v u. R 152. Lemma τοῦ ἁγίου Μεθοδίου ἐκ τοῦ περὶ ἀναστάσεως 16 τὸ < Cr | τῷ] Cc 140 17 συνεχώρησε μόνω Cr 20 τοῦ θεοῦ — προφέρειν Z. 21 < S 21 τεχνήτιδα Cc | ἥν τε] ἣν S, ἣν δὲ Cc, ἣν γὰρ Cr | πάλαι οἱ C

φύσιν ἐκάλεσαν καὶ πρόνοιαν, παρὰ τὸ φύειν αὐτὴν ἅπαντα καὶ αὔξειν προνοουμένην ἀεὶ καὶ φροντίζουσαν. »ὁ γὰρ πατήρ μου ἕως ἄρτι ἐργάζεται« φησί »κἀγὼ ἐργάζομαι.« ὅθεν διὰ ταῦτα δὴ καὶ ὁ Σολομῶν ἁπάντων αὐτὴν τεχνίτιδα ἐκάλεσεν, ⟨»ἡ γὰρ πάντων τεχνῖτις ἐδίδαξέ με«, φησί, τοῦ θεοῦ »σοφία«⟩· εἰς οὐδὲν πτωχεύοντος τοῦ θεοῦ, ἀλλὰ πλουσίως πάντα καὶ κτίζειν καὶ ποιεῖν καὶ ποικίλλειν καὶ αὔξειν δυναμένου.

Da nun aber vollständig gezeigt ist, daß die Erde nicht in Zweige 13
noch in Früchte verwandelt werde, lassen wir es hier dabei bewenden.

X. Das Wort aber nun von dem Fließen der menschlichen Leiber, ob es wahr ist, soll untersucht werden. ⟨ὅτι γὰρ⟩ τὰ πάντα δημιουργῶν ὁ θεὸς καὶ πάντων φροντίζων καὶ προνοούμενος, »λαβὼν χοῦν ἀπὸ τῆς γῆς«, τὸν ἔξωθεν ἡμῶν »ἔπλασεν ἄνθρωπον«, οὐ μόνον ὁ μέγας προφήτης Μωϋσῆς, ἀλλὰ καὶ πᾶς ὁμόγλωσσος αὐτῷ τῆς πνευματικῆς φωνῆς τῶν προφητῶν χορὸς μαρτυρεῖ· οὐ γὰρ ἀπρονοήτῳ καὶ συντυχικῇ φορᾷ, κατὰ τοὺς τὸ ἄπειρον καὶ κενὸν εἰσηγουμένους, ὥσπερ ἐξ ἄμμων κατὰ συντυχίαν προσγινομένων καὶ ἀπογινομένων, ὑπέστη τὸ πᾶν, ἀλλ᾽ ἐκ πυρὸς καὶ ἀέρος καὶ γῆς καὶ ὕδατος, κἂν

1 vgl. Thesaurus 8, 1160 C. Suidas II, 2, 1576, 12ff — **2** Joh. 5, 17 — **4** Weish. Sal. 7, 21 — **5** Hipp., Refut. X, 34 a. Ende. Iren., Adv. haer. V, 32, 1 — **10** De res. I, 22. 25, 3ff — **15f** De res. II, 30, 1. Plato Legg. X, 889 B. Dionys. Al., De natura 12 PGr 10, 1249ff

11—S. **352, 16** S. Parall. 427 S. 177f Holl

1 *φύσιν*] *φασὶν* C | *καὶ πρόνοιαν* < S | *παρὰ τὸ*] *καὶ δι᾽ οὐδένα* S | *αὔξειν — φροντίζουσιν* Z. 2] *προνοεῖσθαι* S | *αὔξ.*] *πάντως* + Cc **2** *γὰρ* < S **3** *φησὶ* las schwerl. nicht S, doch nur in Sc **4** *τεχνήτιδα* C | *ἡ γὰρ — σοφία* Z. 5 + S **5** Hipp. *οὐ γὰρ πτωχεύει θεός.* Iren. dives in omnibus Deus et omnia sunt eius **6** *κ. κτίζειν — δυναμένου* Z. 7] »sowohl schaffend wie schmückend« S **7** *δυναμένου*] C endet **8** »Da — untersucht werden« Z. 11 + S **9** »in Früchte« S 111 **11** *ὅτι γὰρ* + S | *τὰ πάντα*] C in C 140. In R Bl. 152 nur bis Z. 13. Lemma *ἐκ τοῦ αὐτοῦ* (nach II, 9, 12) **12** *περὶ πάντων* w. e. sch. S (»für alles«) | *φροντίζων καὶ* < S **13** *ἄνθρωπον*] Cr endet **14** *προφήτης* < S | *πᾶς — χορὸς* Z. 15] »alle Propheten« S **15ff** Dionys. *ταύτας δή φασι τὰς ἀτόμους, ὡς ἔτυχεν ἐν τῷ κενῷ φερομένας, αὐτομάτως τε συμπιπτούσας ἀλλήλαις διὰ ῥύμην ἄτακτον . . ἀλλήλων ἐπιλαμβάνεσθαι. . . ταύτης δὲ τῆς δόξης Ἐπίκουρος γεγόνασι καὶ Δημόκριτος . . τὰς ἀτόμους . . ἀμερῆ φασὶν εἶναι σώματα* **15** *ἀπρονοήτῳ γὰρ* S **16** *κατὰ τοὺς — εἰσηγουμένους* < S **17** *ἐξ* < S | *κατὰ συντ.* Bo: *κατὰ σωτηρίαν* C: < S **18** *ὕδατος καὶ γῆς* S

μὴ βούλωνται ταῦτα στοιχεῖα καὶ πρωτόγονα τοῦ παντὸς εἶναί τινες σώματα, ἀλλὰ συγκρίματα ⟨καὶ⟩ εἴδη ἐξ ἀτόμων ἢ ὄγκων ἢ ἀμερῶν ἢ ὁμοιομερῶν, αὐτομάτῳ τινὶ καὶ ἀπροαιρέτῳ συναχθέντα φιλίᾳ. ἀπρονοησίᾳ γὰρ τῶν ὅλων καὶ ἀδιοικησίᾳ ἀκόλουθος οὗτος ὁ λόγος δι’ ὃ καὶ Δημοκρίτῳ καὶ Ἐπικούρῳ φίλος, ἀλλ’ οὐχ ἡμῖν· ἴσμεν γὰρ 2
τὸ πᾶν ἀπταίστως θείας βουλῆς κυβερνᾶσθαι προστασίᾳ. ἡ γὰρ ἐργαζομένη θεοῦ ταγαῖς τὰ πάντα σοφία καὶ σχηματίζουσα τῷ μὲν θερμῷ τὸ ψυχρὸν θραύσασα, τῷ δ’ αὖ ψυχρῷ τὸ θερμὸν ἡμερώσασα, καὶ τῷ μὲν ξηρῷ δήσασα τὸ ὑγρόν, λύσασα δὲ τῷ ὑγρῷ τὸ ξηρόν, — τὸν ἄνθρωπον οὕτως ἐδείματο, τὴν πρὸς τὸ πᾶν ἐν αὐτῷ μίμησιν καὶ τὴν ἐν τῷ παντὶ πρὸς αὐτὸν διαγράψασα, ὥστε κόσμον μὲν εἶναι

7. 11 Klem. Al. Protr. 1, 5, 1. 3 S. 6, 3ff. 12ff Stählin

7—S. **351**, **11** Eustath. Hexaem. PGr 18, 749. Greg. Nyss. De opif. hom. 30 S. 128 (177 Oehler) — **11** Greg. Naz. Or. 28, 22. Greg. Nyss. De opif. hom. 16. De an. et res. 188 B (S. 16 Oehler). In Psal. I, 3 PGr 44, 440 C. Const. app. VII, 34, 6. VIII, 9, 8. 12, 16. Justinian Ad Men. PGr 86, 959. Isid. Pelus. Ep. II, 43

1 f *καὶ . . τοῦ παντὸς . . τινες σώματα* < S **2** *συγκρ.*] *στοιχεῖα*? S (»Elemente« wie Z. 1) | *καὶ* + S | *εἴδη* S: *ἤδη* C **3** *αὐτομάτῳ τινὶ καὶ* < S **4** *ἀπρονοησία* C: *ἀπρονοησίας* S | *τῶν — ἀκόλουθος* < S **5** *καὶ*^{1} < S | *ἀλλ’ οὐχ ἡμῖν* < S **6** *θείας βουλῆς*] *θείᾳ* od. *τοῦ θεοῦ* S **7 ff** Klem. *ναὶ μὴν καὶ πυρὸς ὁρμὴν ἐμάλαξεν ἀέρι, . . καὶ τὸν ἀέρος ἀπηνῆ ψυχρότητα τῇ παραπλοκῇ τοῦ πυρὸς ἐτιθάσευεν.* Eust. *τὸν ἄνθρωπον ὁ θεὸς ἐδημιούργησε, τῷ μὲν θερμῷ θραύσας τὸ ψυχρόν, τῷ δὲ ξηρῷ δήσας τὸ ὑγρὸν καὶ λύσας πάλιν τὸ ξηρὸν τῷ ὑγρῷ, συνεστήσατο αὐτὸν ἔχοντα πάντα τὰ μέρη τοῦ παντός. ὥσπερ γὰρ ἡ γῆ ἑστῶσα τὸν ψυχρὸν ἀέρα περικεχυμένον ἐν ἑαυτῇ κέκτηται, τεταγμένως δὲ ἐπ’ αὐτῷ τὸ πῦρ αἰωρούμενον, καὶ πάλιν τὸ ὕδωρ περιθέον κύκλοθεν αὐτήν· οὕτω δὴ καὶ ὁ ἄνθρωπος καθάπερ γῆ τῶν ὀστέων στερεμνίᾳ φύσει, καὶ τῇ ἐπ’ αὐτὸν κεχυμένῃ σαρκὶ συνεστὼς τὴν πνευματικὴν διὰ τῶν μυκτήρων ἀναπνοήν, ὥσπερ ἀέρα κεκλήρωται τὴν ἔμφυτον αὐτοῦ θερμότητα καὶ καταψύχουσαν. καὶ γὰρ ὁ ὑπὲρ κεφαλῆς ἡμῶν ἀήρ, τὴν πυρώδη τοῦ ἀέρος φύσιν καταψύχων, εὔκρατον παντὶ τῷ βίῳ τῶν ζῴων καθίστησι. τὸ δὲ θερμὸν τὸ ἐνυπάρχον τῷ σώματι τοῦ ἀνθρώπου τὴν τοῦ φλέγματος ἐκτήκει ἀμετρίαν, καθάπερ κρυσταλλῶδες πίλημα ὕδατος. αἱ δὲ φλέβες καὶ τὸ αἷμα τὸ ἐν αὐταῖς ποταμῶν μιμήματα ἀποσῴζουσιν* **7** *τῷ μὲν*] C 140^{v} **8** *τὸ ψυχρὸν*] »das Heiße« S | *τῷ* (*τὸ* C) *δ’ αὖ*] »und« S | *καὶ* < S **9** *λύσασα — ξηρόν* < S **10** *ἐδείματο*] »schuf« S **11** *τῷ παντὶ*] *τοῖς πᾶσι* S **11 f** Klem. *ὁ τοῦ θεοῦ λόγος . . κόσμον δὲ τόνδε καὶ δὴ καὶ τὸν σμικρὸν κόσμον τὸν ἄνθρωπον . . ἁρμοσάμενος.* Greg. De opif. *φασὶ γὰρ* (*τῶν ἔξωθέν τινες*) *μικρὸν εἶναι κόσμον τὸν ἄνθρωπον ἐκ τῶν αὐτῶν τῷ παντὶ στοιχείων συνεστηκότα.* De an. et res. *λέγεται παρὰ τῶν σοφῶν μικρός τις εἶναι κόσμος ὁ ἄνθρωπος, ταῦτα περιέχων ἐν ἑαυτῷ τὰ στοιχεῖα, οἷς τὸ πᾶν συμπεπλήρωται.* In

μικρὸν τὸν ἄνθρωπον ἔχοντα ἐν ἑαυτῷ πάντα τὰ μέρη τοῦ ὅλου,
μέγαν δὲ τὸν κόσμον ἄνθρωπον. καθάπερ οὖν δὴ ἐν τῷ ὅλῳ γῆ 3
μὲν ἀκίνητος ἕστηκεν καὶ καθεδρασμένη, ἔχουσα πάντοθεν περικεχυ-
μένον ἐν ἑαυτῇ ψυχρὸν τὸν ἀέρα, τοῦ πυρώδους ἀναπνοὴν παρεχό-
μενον τῇ φύσει, τεταγμένως δὲ ἐπ' αὐτῷ τὸ πῦρ ἠωρημένον, καὶ περὶ
τὴν γῆν κεχυμένον τὸ ὕδωρ· οὕτω δὴ καὶ ἐν ἡμῖν γῆ μὲν ἡ τῶν
ὀστέων ἐστὶν στερέμνιος φύσις, καὶ ἡ ἐπ' αὐτῆς περικεχυμένη σὰρξ
χυτή, ὑδάτων δὲ καὶ ποταμῶν μιμήματα φλέβες καὶ αἷμα τὸ ἐν φλεψίν·
ἀὴρ δὲ καὶ πνεῦμα, τὸ ἐν ἀρτηρίαις τὴν πολλὴν ζέσιν τοῦ ἐν ἡμῖν
καταψύχον πυρός· πῦρ δὲ τὸ ἔμφυτον θερμόν, τὴν τοῦ φλέγματος
ἐκτῆκον ἀμετρίαν, καθάπερ κρυσταλλῶδες πίλημα ὕδατος. οὗ χάριν 4
τὴν πρὸς τὰ ὅλα καὶ ὁ προφήτης προστασίαν καὶ διακυβέρνησιν τοῦ
θεοῦ δηλῶν (οὐδὲ γὰρ ἀπαυτοματίζεταί τι τῶν τεχνικῶν ὅλως δημιουρ-
γημάτων), τὴν τῶν τετραπροσώπων ἡνιόχησιν ἡμῖν χερουβὶμ καὶ ἐπι-
στασίαν ἐξηγεῖται ἐπιστήμονα ἰθυνομένην πρὸς τοῦ λόγου. τέσσαρα

1 Vita des Pythag. bei Phot. Bibl. 249 S. 440a, 33 — Klem. Al. Protr. 1, 5, 3 S. 6, 12f — **2** Plato Tim. 55 D E — **6** Orig. bei Hier. C. Ioann. ad Pamm. 25 PL 23, 392f — **14** Ezech. 1, 10. 10, 14 — Hipp., In cant. 8, 6

6 ff vgl. Meletius, De nat. hom. PGr 64, 1092 A — **15** vgl. Eznik, Wider d. Sekten I, 227 ff

Psal. ἤκουσα τινὸς τῶν σοφῶν . ., ὅτι μικρός τις κόσμος ὁ ἄνθρωπος, πάντα ἔχων ἐν ἑαυτῷ τὰ τοῦ μεγάλου κόσμου. Isidor ἐκεῖνοι (οἱ φιλόσοφοι) γὰρ ἀπὸ τῶν τεσσάρων στοιχείων τὴν οὐσίαν τὴν σωματικὴν κεκρᾶσθαι φάσκοντες

2 *μέγαν—ἄνθρωπον* < S | *ὅλῳ* S: *λόγῳ* C **3** *καὶ καθηδρασμένη* C **4** *ἐν* < S? | *πυρώδους*] *πυρὸς* viell. S **5** *ἠω.* Kl mit S (»ausgebreitet«): *αἰωρούμ.* Eust.: *ἑωρωμένον* C 1. Hd. **6** *καὶ χυμένον* C 1. Hd., *αι* corr. in *ε* v. neuer. Hd. | *δὴ* Eust. Kl: *δὲ* C: < S **6 f** Melet. *ἀναλογεῖ γὰρ τὸ μὲν αἷμα θερμὸν ὂν καὶ ὑγρὸν τῷ ἀέρι· ἡ δὲ ξανθὴ χολὴ θερμὴ οὖσα καὶ ξηρὰ τῷ πυρί· ἡ δὲ μέλαινα ψυχρὰ καὶ ξηρὰ οὖσα τῇ γῇ· τὸ δὲ φλέγμα ὡς ψυχρὸν καὶ ὑγρὸν τῷ ὕδατι.* Orig. quattuor, inquit (Origenes), elementa sunt, philosophis quoque nota et medicis, de quibus omnes res et corpora humana compacta sunt, terra, aqua, aër et ignis. terram in carnibus, aërem in halitu, aquam in humore, ignem in calore intelligi **6** *ἡ τῶν — φύσις* Z. 7] »die Knochen« S **7** *περὶ αὐτῆς* w. e. sch. S **8** *χυτή* < S | *ὑδάτων* S: *ὕδωρ* C | *ποταμῶν δὲ καὶ ὑδάτων* S | *φλεψίν*] *αὐταῖς* S Eust. **9** *καὶ* < S | *τὸ*] *ὂν* od. *τὸ ὂν* S | *ἐν ἄρθροις* od. *ἁρμοῖς* od. *ἁφαῖς καὶ ἀρτηρίαις* S **10** *πυρός* < S **11** *κρυσταλλώδη ὕδατα* S (*πίλημα* < S) | *οὗ χάριν*] »so hat dem ähnlich« S (*οὕτω τούτῳ ὁμοίως*) **12** *τὴν πρ. τὰ ὅλα* und *προστασίαν — δημιουργημάτων* Z. 13f < S, aber + »hat gesehen« **14** *τὴν — χερουβὶμ*] »die Cherubim mit den vier Angesichtern« S **14 f** *ἐπιστασίαν*] »das Anvertraute« (*ἐπιταγὴν*?) S **15** *ἐπιστήμονα* < S | *τέσσαρας* C

μὲν εἶναί φαμεν ὡς τὰ ζῷα τὰ ὑπεζευγμένα τῷ ὅλῳ· τὸ μὲν ἀνθρώ-
που, τὸ δὲ λέοντος, τὸ δὲ μόσχου, τὸ δὲ ἀετοῦ· ἕκαστον δὲ πάλιν
ἰδίως αὐτῶν καθ᾿ ἑαυτὸν τετράμορφον ὄν, ἑτέρας τοσαύτας ἐν ἑαυτῷ
συμπεφυκυΐας κεφαλὰς ἔχειν οἷον γνωριμωτέροις διὰ τούτων ἐμφαίνων
ὀνόμασιν τὴν τῶν τεσσάρων ὁμολογίαν στοιχείων, [ἄριστα] ⟨ἀφ᾿ ὧν⟩
διεκοσμήθη τὸ πᾶν· τῷ μὲν γὰρ ἀέρι τὸν ἄνθρωπον εὐστόχως
ἀπεικάζεσθαι χρὴ οὐράνιον φυτὸν ὑπάρχοντα, τῷ δὲ πυρὶ διὰ τὴν
ὀξυκινησίαν ⟨καὶ ἡγεμονίαν⟩ τὸν λέοντα, γῇ δὲ τὸν μόσχον, ἀετῷ δὲ
τὸ ὕδωρ, ὅτι τὴν γένεσιν ἐξ ὕδατος ἔσχεν τὰ πτηνά. ὁ τοίνυν θεός, 5
ὥσπερ ὁ παλαιός φησιν λόγος, ἀρχὴν καὶ τελευτὴν καὶ μέσα τῶν
ὄντων ἁπάντων ἔχων, ἀέρα καὶ γῆν, ὕδωρ τε αὖ καὶ πῦρ, τὰ μέγιστα
ζῷα τῇ βουλῇ συνέχων τῇ ἑαυτοῦ καὶ διακρατῶν, καθάπερ ὄχημα
τέτρωρον, πρὸς διαμονὴν εὐθύνων ἀρρήτως ἡνιοχεῖ τὸ πᾶν. τετρά- 6
μορφον γοῦν ἕκαστον αὐτῶν καθ᾿ ἑαυτὸ ζῷον ὁ προφήτης εἶναι
ὑπέθετο, ὅλα δι᾿ ὅλων κεκρᾶσθαι δηλῶν τὰ στοιχεῖα, τετραμιγῆ τε
εἶναι τὰ συνιστάμενα ἐξ αὐτῶν συγκρίματα. Denn das dem Kristall Ähnliche, welches über ihren Häuptern ist, muß dem Himmel verglichen werden.

Der Herr aber, lehrend, von diesen seien wir zusammengesetzt 7
durch die Mischung (Composition) des Leibes, bückte sich, als ein von Geburt Blinder zu ihm geführt wurde, und machte einen Kot von

5 Orig. zu Ezech. 1, 12. XIV, 30 Lomm. — 7 Plato Tim. 90 A — 9 Plato Legg. IV, 715 E — 19 vgl. Iren. Adv. haer. V, 15, 2 — 20 Joh. 9, 6

7 vgl. Ps. Dion., De hier. cael. 15, 8

1 μὲν — ὡς] εἰπὼν od. εἶπον S | ὅλῳ S: λόγω C **2f** πάλιν ἰδίως < S **3** ἑτέρας — ἔχειν Z. 4 < S | ἐν ἑαυτῷ] C 141 **4** συμπεφυκύας C 1. Hd., ύ corr. in υι v. spät. Hd. | οἷον < S **5** ἄριστα C | ἀφ᾿ ὧν + S **5ff** Orig. τινὲς δὲ καὶ ἐξηγήσαντο τὰ ζῷα εἰς τὸ τετραπέρατον, τὰ πρόσωπα εἰς τὰ στοιχεῖα, ἐξ ὧν συνέστηκε τόδε τὸ πᾶν . . οὕτως οὖν ἐλαύνεται πάντα ὑπὸ τοῦ λόγου τοῦ θεοῦ **6** τὸ μὲν γ. S | ἀέρι τὸν] ἀόριστον S **7** ἀπεικάζειν schwerl. S (sja wohl < S) **8** καὶ ἡγεμονίαν + S **9** ὁ (μὲν δὴ) — ἔχων Pl **10** καὶ ὁ u. τε καὶ Pl **10f** τῶν ὄντων < S Pl **11** τε αὖ < S **12** καὶ διακρατῶν < S **13** διαμονὴν = prebyvanie: prebyvatie S | ἀρρήτως] »ohne Änderung« »ohne Umstürzen« S **14** ἕκαστον αὐτῶν] αὐτὸ S | ζῷον] ὂν + S **15** κεκερᾶσθαι C | στοιχεῖα S 112v **16** συγκρίματα] C endet **19ff** Iren. ei . . qui caecus fuerat a nativitate . . . praestitit visum . . . quapropter et dominus exspuit in terram, et fecit lutum et superlinivit illud oculis, ostendens antiquam plasmationem, quemadmodum facta est **20** vor »bückte sich« + »Von dem Blinden« S

Erde und bestrich ihm die Augen und machte ihn sehend, das ihm
nach dem ihm angeborenen Bestand des Leibes Mangelnde von derselben
Mischung der Elemente wieder hinzufügend und ausfüllend. Denn das
Trockene war von der Erde, das Nasse aber und Kalte und Warme
von dem Ausspeien. Denn das Warme ist das aus dem Mund Hervor-
gehende. Aber auch an der Luft ist es teilnehmend. Denn nicht aus-
atmend, sondern mit vollem Anziehen des Atems speien wir den
Speichel aus, mit ihm heraussendend von der inneren Wärme. So von 8
Erde und Luft, Wasser und Feuer zusammenmischend und von diesen,
welche zuvor waren (hatten), wählend, schuf Gott, Ein Gefäß der Seele
von allen den Leib bereitend. Ein großes Zeugnis aber hierfür ist die 9
Kunst der Malerei bewahrend, welche, die Elemente unserer Natur
nachahmend, nicht mit irgend welchen anderen, sondern mit vier
Farben von verschiedener Mischung durch ein beliebiges Hinzufügen
eines jeden Bild malend nachahmen. Denn so hat er auch in dir, ein
Maler seiend, mit vier Substanzen aller Person bildend, alle Teile des
Leibes nach verschiedener Mischung des Leibes zusammengestellt; und
nicht ist ein solches in uns, welches nicht von allen hat; das trocken
Erscheinende aber, nämlich das von Knochen, hat von den anderen und
ist gemischt.

XI. Daher muß der Leib derselbe erste sein, indem der, welcher
verbunden hatte, auflösen gewollt, ..., daß er durch die hinzukommenden
und hinweggehenden Säfte der Speisen werde. Da du Gold mit Silber 2
oder mit etwas anderem zusammenschmelzend ihre Verbindung durch
Kunst trennen kannst, sollte aber nicht vielmehr, was Gott, der jene
Materie selbst aus dem Nichtseienden geschaffen, mit unerforschlicher
Weisheit zusammengestellt, wenn er will, unzerstört und unverändert
sein, sondern Tag für Tag schwindend? Wenn nämlich die Speise in
Fleisch sich verwandelt und in Knochen und in Sehnen, das Fleisch
aber in Haare und Nägel, während der frühere Leib fortgeht. Was 3
unrichtiger denn alles ist. Denn wenn einiges jeden Tag von der
Speise zu dem Leib hinzukommt, anderes weggeht, indem dem Wasser
ähnlich einiges hinwegströmt, anderes hinzuströmt, so ist nicht eine

16 vgl. De res. I, 9, 5. 41, 1. II, 21, 2. Symp. S. 23, 5. 11 — **23** vgl. De res. II, 27, 2 — **28** vgl. De res. I, 9, 15. II, 12, 2

23 Dial. Adam. V, 18 S. 210, 30ff

10 »Gott« S 113 **10f** vielleicht »Einen (edino st. edinŭ) Leib von allen als Gefäß der Seele bereitend« **21** »erste« τὸ πρῶτον: »früher« πρῶτον S; oder »früher« gehört zu »verbunden hatte« **25** »der« S 113ᵛ

Schöpfung der Mensch, sondern irgendeine nicht vorbedachte Ein-
richtung durch den Zufall. Denn wie können wir von Gott gemacht 4
nennen das beständig Fließende und wie Wasser Erscheinende und
niemals dasselbe seiend? Wenn es Gottes Werk ist, so muß auch das
Werden des einmal Geschaffenen zu Knochen und Fleisch und Sehnen
von ihm sein, wenn wir wollen, daß auch nur ganz kurz bleibe das
von irgendeinem Künstler Geschaffene. Fließen ist nicht ⟨sein⟩,
sondern das häufige Empfangen von Werden und Vergehen. Und
lügenhaft ist das Gesagte: »Es nahm Gott Staub von der Erde und
schuf den Menschen«. Denn wie wurde er geschaffen, wenn doch 5
das Geschaffene von dem zuerst Gewordenen die Form empfängt und
bleibt, nicht zu einer andern Form übergehend? Aber von dem Leib
wird nach jenen gesagt, daß er dieser selbe nach seiner Identität, wenn
auch ganz kurz, niemals bleibe, und von eben jenem Niederlegen des
Samens an werde und vergehe und in Wirklichkeit niemals sei. Was
ein Unterfangen (Hypothese) mir zu sein scheint, nach leichtfertiger
Phantasie wahr, aber keineswegs nach wahrhaftem Verstand. Denn 6
wie wäre nicht töricht zu sagen, daß etwas sei, aber niemals für sich
selbst sei? Denn wir sagen, daß eine Schöpfung die des für sich selbst
Seienden sei; wie aber sollte diese sein, wenn auch kein Ende genommen
hat das Bilden in der Materie? Denn nicht sagen wir zuvor, daß
etwas geschaffen sei, bis man in ihm eine gewisse Vollendung der
Form erblickt, welche zu dem Wachstum des Ganzen ihm zugrunde liegt.

XII. Wenn wir aber nun irgendein Glied eines Bildes sehen, so erkennen wir daraus seine ganze Größe, indem der Künstler hiernach auch jenes ganzen Bildes Größe macht. Wenn aber nun das, nach

1 vgl. de res. II, 10, 1 S. 349, 15f — **9** Gen. 2, 7; vgl. De res. II, 15, 5 S. 362, 17f — **13** vgl. De res. I, 25, 6 S. 252, 12f

24—S. **355, 6** Dial. Adam. V, 16 S. 208, 4—10

3 »das« eže: »ist« est S | »Erscheinende« vidimoe: »Erkannte« vědomoe S **7** »Fließen« tešti: to ili S | »⟨sein⟩ sond. . . Werden« ⟨byti⟩ no bytie **9** »Es« S 114 **12** vielleicht »aber . . gesagt wird« **14** nach »bleibe« + »Der Mannessame hier« S **16** »Unterfangen«: *ἐπιχείρημα* wie I, 58, 1? **24** D *ἐπ᾽ ἀνθρώπου τὸ παράδειγμα λαβέ· ὃν τρόπον, εἴ τις βούλοιτο ἀπὸ κηροῦ ἀνδροείκελον κατασκευάσαι καὶ πρότερον μὲν βραχείᾳ ὑποστάσει ἀποτυπωσάμενος, αὖθις ἕτερον κηρὸν ἐπιχέων, εἰς ὕψος καὶ μέγεθος βούλεται τοῦτο πλάττειν (πλάττων), ἀδυνάτως ἴσχει, οὔτε (οὕτω) γὰρ τὸ γινόμενον τέλους τυχεῖν δυνήσεται, τῆς πρώτης ὑποστάσεως τοῦ κηροῦ ὑπεκρεούσης καὶ ἑτέρας γινομένης, οὔτε ὁ ἀνδροεικελοποιὸς τελέσει τὸ ἔργον* | »so« S 114ᵛ

welchem das Übrige, d. h. das Ganze, geschaffen werden muß, nicht
für sich ist, sondern durch anderes vernichtet wird, abgelöst durch
Hinzukommendes, und jenes Hinzukommende durch anderes Hinzu-
gekommene, und jenes wieder durch anderes, wie soll dann der Künstler
das ganze Bild zu Ende führen, indem die Materie niemals dieselbe
bleibt? Denn es muß die zur Herstellung des Bildes genommene
Materie für sich selbst bleiben und nicht vergehend, sondern nur über-
gehend in das Bild, worein sie der Künstler bilden will, sei es eines
Kindes oder Jünglings. Daher ist es klar, daß von der einmal ge- 2
nommenen Materie unser Bild des Leibes steht nach dem Befehl Gottes,
welcher uns unsichtbar mit seiner Macht geschaffen. Denn wenn viel-
mehr die Orte seiner Idiome in jedes Glied des Leibes die aufge-
nommenen Speisen verwandeln, so verwandelt sich gleichwohl nicht
in Knochen und Sehnen und Fleisch die Speise, noch die Knochen
wiederum oder die Sehnen in Haare und Schleim und Nägel, sondern
nur in mannigfaltige Säfte. Denn die allem vorsehende Weisheit be- 3
reitet (ersetzt) von der täglichen Nahrung, welche den Leib tränkt,
der älteren Säfte Verluste, so daß sie nicht eines Einzigen Weggang
haben, wie sie auch fremde durch die Haare und die Nägel und das Blut
und die Galle ausscheidet; die anderen neuen aber kommen wieder
durch die Speisen hinzu. Daher auch, weil sie mannigfaltig und viel- 4
gestaltig sind und viele Veränderung annehmen, hat sie auch viele Ge-
fäße ihnen bereitet. Denn das Fleisch und die Adern wandeln in Blut
die Speisen, die Brüste aber in Milch, das Gefäß der Galle aber in Galle,
der Mund aber in Speichel oder Schleim, die Nase in Nasenschleim,
die Augen in Tränen, das Fleisch der Oberfläche in Schweiß und Haare
und Nägel. Daher, wenn jemand die Speise wegnimmt, wird dürftiger 5
das Leben; wenn aber von den wahren vier Elementen irgendeines
bewegt wird, geht zugrunde das Leben, indem das Substantielle fernerhin
keine Ordnung hat. Denn wenn in Wahrheit in Fleisch und Knochen 6
und Sehnen sich die Speise wandelte, wiederum aber Fleisch und
Knochen und Sehnen in Haare und Nägel und Schleim, *ἐχρῆν τὰ
ἀποκοπτόμενα μέλη ⟨τοῦ σώματος⟩, τουτέστιν ὠτίον ἢ δάκτυλον ἢ*

12 De res. I, 9, 15 S. 233, 14ff

32ff Dial. Adam. 5, 16 S. 206, 7f

8 »in das, w. s. d. K. des Bildes b. w.«? S **12** »die Orte« mĕsta: »an Stelle«? **16** »Säfte« pěny: plěny Sb **16f** »bereitet« sŭstavljaet: »zubereitete« sŭstavljaemy S **18** »Weggang« *ἀπέλευσιν*: »Genuß« *ἀπόλαυσιν* S **24** »die Br.« sŭsi od. sjsi: »diese« sii S **28** »d. wahren« S 115^{v} **30** »in«² < Sb **32** *ἐχρῆν — ἀναπληροῦσθαι* S. 356, 1 aus D **33** *τοῦ σώματος* + S | *ὠτίον*: »Hand« S

ῥῖνα, αὖθις ἐκ τῆς τροφῆς . . ἀναπληροῦσθαι. Denn es muß durchaus
notwendig, wenn etwas des Leibes weggeht oder hinzukommt, indem
etwas aufwächst, nachdem ⟨etwas⟩ irgendwie weggegangen, ein neues
Glied hinzukommen. Denn einem Fluß haben sie diesen Leib ver- 7
glichen; denn ein Teil von ihm fließe voran (ab), ein Teil hernach
(herzu), wie ein Teil des Wassers gehe zum Meer, ein Teil auch wieder
neu fließe aus den Quellen. Denn wie die abströmenden Wasser in
Flüssen wieder aus den Quellen ersetzt werden, so müßten auch die
fehlenden Glieder des Leibes von häufiger Nahrung ersetzt werden.
Aber jene haben sich nicht befleißigt, auf das Wesen zu blicken und 8
wirksamer die Erforschung mit nicht erdichteten (erlogenen) Gedanken
zu schauen. Denn wenn das Festere des Leibes durch das Eingehen
der Speisen in Nägel und Haare, das Nasse wiederum, nämlich das
Saftige, in Hartes sich verwandelt, wäre es in der Ordnung, daß an
Stelle der abgegangenen Glieder oder Sehnen andere würden von der
Speise. Da dieses nun nicht möglich ist, wie sagt ihr, es sei (bleibe) 9
nicht immer derselbe Leib? Denn wenn einer Quelle ähnlich ist die
tägliche Speise, dem Wasser aber die hinzukommenden Säfte, so muß
der Leib wie ein Kanal sein, durch welchen nicht versiegende Säfte
gleich Quellen eines Wasserflusses fließen, [Denn] wie Wasser nicht
herabströmen kann, wenn es nicht geeigneten Raum findet. Denn wie 10
die Wasser der Flüsse den Tälern — wenn es scheint, daß gemeinsam
ihnen diese Sache und in betreff der Lebewesen die Sache —, so auch
die Speise unseren Leibern, indem die Säfte in den ganzen Leib sich
ergießen, der Leib aber steht und das Hinzuströmende empfängt und
das Abfließende gemäß Anfüllung und Leerwerden. Denn die zu Zeiten
eingehenden und zunehmenden Säfte sind nicht die substantiellen, wie
ich sagte, von Anfang mitgeboren, sondern von der täglichen Speise
werdend und aufhörend. Daher haben sie viele Veränderungen des
Wanderns, sowohl bezüglich der Verringerung, wie der Vermehrung,
wie des Bedürfnisses.

XIII. Die Ärzte aber nennen die Galle die eine die gelbe, eine andere grau, eine andere schwarz, eine andere grün; und das Blut

4 De res. I, 9, 1. 25, 2ff S. 230, 4ff. 251, 8ff — 28 vgl. 12, 3ff S. 355, 16ff

4 vgl. Greg. Nyss. De hom. opif. 13 S. 73 (66 Oehler). De an. et res. S. 249f (148 Oehler) — 32 vgl. zu S. 351, 6f

1 ῥῖνα: »etwas anderes« S | τ. τροφῆς: »der eingegangenen Speise« S
6 »wie« Bo: »und« S 9 »häufiger«: »fester« S 10 »Wesen« S 116
20 »Denn wie« S; vielleicht eine Lücke nach »findet« Z. 21 26 »Anfüllung« S 116
32 vor »die Ärzte« + »Wie drei Unterschiede der Galle, so auch des Blutes« S

wiederum das eine gelb, ein anderes dicht (echt), ein anderes schwarz. — Wenn ⟨man⟩ nun wegen der Reinigung des Blutes (»vom Blut«?) 2
wegnimmt, ist es nicht das substantielle, da, wenn dies wäre, der Bestand des Lebewesens zerstört würde, sondern der Saft, welcher sich gemehrt hat vom Trinken und der Nahrung ⟨und⟩, nachdem er die Gestalt des Blutes angenommen, auf jenem schwimmt. Daher es auch beim Stechen (Aderlassen) sofort springt. Wenn aber nun durch Unachtsamkeit des Arztes das wahre berührt wird, so wird plötzlich schwach das Lebewesen. Daher ist das abgelassene Blut nicht das wahre, noch vom Bestand des Leibes. Und damit dies jemand deut- 3
licher auch an der Weise des männlichen und weiblichen Geschlechtes mache: den Männern nämlich, welche immerfort arbeiten und schaffen, bringen die Arbeiten den Tau des Leibes, daher wir auch einer überflüssigen Reinigung nicht bedürfen; und den Frauen nun, welche viel Überfluß durch die Speisen haben und ohne Arbeit seiend nicht Ausdünstung des Fleisches haben, ihnen ward die monatliche Reinigung.

Und in bezug auf die Leiber, welche in Krankheiten auszumergeln 4

14 Aristot. De anim. hist. III, 19 S. 52, 31 Didot

2 ff Dial. Adam. V, 17 S. 210, 4ff — **17 ff** Dial. Adam. V, 16 S. 206, 10—15

1 »dicht« *πυκνόν*; wohl *γονιμώτατον* wie D zu Z. 2 **2** D *οὐ τὸ γονιμώτατον καὶ κύριον αἷμα ἐκκρίνουσιν οἱ φλεβοτομούμενοι, ἀλλὰ τὸ νόθον καὶ ἐπείσακτον ἐκ τῶν χυμῶν ἐπιγινόμενον. ὅθεν καὶ ἐν ταῖς αἱμορραγίαις προπηδᾷ, οὐκ ὂν γονιμώτατον οὐδὲ κύριον. διὰ τοῦτο καὶ οἱ τῆς ἰατρικῆς ἐπιστήμης μέτοχοι, εἰδότες τὸ ἐκ τῶν χυμῶν ἐπείσακτον ἐρυθαινόμενον καὶ ὁμόχροον γινόμενον τῷ αἵματι, οὐ μὴν γονιμώτατον ὄν, ἐπιχειροῦσι* (*ἐπιτηροῦσιν* Bh mit D^r) [*ἐν*] *ταῖς φλεβοτομίαις, ἔστ' ἂν* (*ὅταν* Jh Bh) *ἐκκρίνηται πᾶν τὸ νόθον, τὸ λεγόμενον μέλαν· τοῦ δὲ ξανθοῦ καὶ γονιμωτάτου προκύψαντος εὐθὺς στάλσεις ποιοῦνται, μή πως ἐκρεῦσαν τὸ γόνιμον διαλύσῃ τὸ ζῷον* **10** »Leibes« S 117 **12** »den Männern« mužem: »der Männer« muž S; vielleicht »in Bezug auf das der Männer« **14** Aristot. *τὸ δὲ τῶν θηλειῶν αἷμα πρὸς τὸ τῶν ἀρρένων διαφέρει· παχύτερόν τε γὰρ καὶ μελάντερόν ἐστιν* **17** vor »Und in« + »Von den am Fleisch Kranken« S

D *ἀλλ' οὐδὲ τὰ ἐν ταῖς νόσοις ὑπεκρεῖ σώματα, αὖθις ἕτερα γενόμενα· ἀλλ' ὅταν ἡ ψυχὴ μὴ δέξηται τὰ αὐτῆς* (*ἑαυτῆς* D) *ὀρεκτά, μύσει τὸ σῶμα, καθάπερ ἐρίων* ⟨*τὰ*⟩ (Bh mit D^r, wo in illane aus in laneo; *ὁ ἰὼν* D) *ὑγραινόμενα πιλοῦται* (*πιλῇ* D)*· ὅταν δὲ δέξηται τὰ αὐτῆς ὀρεκτά, αὖθις πιαινόμενον* (*πιαινόμενα* D) *ὀγκοῦται· οὐ γὰρ οὕτω* (neque enim tantum temporis ad reparationem quaeritur, quantum increscendo consumsit a puerili usque ad virilem aetatem D^r) *ῥᾷστα, ἀνασφήλαντος* (vgl. Meth. De res. III, 9, 9. De lepra 7, 5. Symp. S. 47, 10) *ἐκ νόσου τοῦ σώματος, ἐν βραχεῖ χρόνῳ ἀποκαθίσταται* ⟨*τὰ*⟩ (+ Jh) *διὰ τοσούτου χρόνου αὐξάνοντα*

und vernichtet zu werden scheinen, deuchte dich vielmehr mit Unvernunft.
Denn die Substanz des Fleisches fest seiend und feucht und so zu sagen
eine Zusammenleimung von Ton, mit Fleischbestandteilen die der
Knochen bedeckend, bald durch Speisen Vollwerden empfangend, bald
aber durch Mangel Verschlechterung, wie vom Regen gefüllte Höhlen.
Denn von Krankheiten der Substanz (Natur) umfangen und das Be-
gehrte nicht überkommen habend, fällt ab das Fleisch; aber gesund
geworden wieder Speise nehmend [der Substanz nach] und gemästet,
wird es größer, niemals aber ⟨der Substanz nach⟩ ab- oder zunehmend.
Denn wie bleiben Wunden und andere Schäden in den Leibern, wenn, 5
während das frühere Fleisch völlig vergeht, anderes wieder von der
Nahrung zu dem Lebewesen hinzukommt? Denn es müßte vielmehr
gleich und glatt werden durch das hinzukommende Fleisch, aber nicht
zusammenwachsen, noch der Ort der Wunde zusammengehen, da doch
das Hinzukommende beständig das Abfließende ersetzt. Nun aber, 6
während das Fleisch zusammengeht, waren und entstehen von überall
her am verletzten Orte Narben, wie das Zusammennähen zerrissener
Kleider. Es ist aber nötig zu sehen, ob das geschieht, was der Herr
Jesus gesprochen: »Niemand legt einen Lappen neuen Tuches auf ein
altes Tuch«, damit lehrend, es könne nicht zu altem Fleisch anderes
neues hinzukommen von der Speise, wie sie meinen; da es ⟨sonst⟩ be-
gegnete, daß das eine alt wäre im Leibe, das andere neu. So müßten 7
auch unsere Leiber nicht altern, wenn einiges Fleisch hinzukäme, anderes
hinwegkäme. Noch das nun: wenn ein jeder von uns derselbe nicht 8
sein kann, da doch durchaus oft, wie sie meinen, die zugrunde
liegende Substanz des Leibes hinzukommt und hinweggeht, so daß ein
anderer ist am zehnten Tage und ein anderer heute, — somit hat uns
nicht die Mutter geboren noch auferzogen, denn ein anderer ist, der
geboren, und ein anderer, der auferzogen worden, und ein anderer
wieder der heutige. Lügnerisch aber ist auch das zu Jeremia gesprochene 9
Wort: »Vor Deiner Erschaffung kannte ich Dich«; denn ein anderer
an Stelle des Geschaffenen war der, zu welchem das Wort geschah.

19 Mt. 9, 16 — **24** vgl. De res. I, 9, 2f. 25, 3. 6 S. 230, 4ff. 251, 8ff. 252, 12f — **31** Jerem. 1, 5

10ff Dial. Adam. V, 17 S. 208, 12f

3 »mit Fleischbest.« plotničesky sŭst.: platoničesky sŭst. S **8** »der Substanz nach« ist nach »niemals aber« Z. 9 zu setzen | »nehmend« S 117^v | »gemästet« vlažima: »benedeit« blažima S^b **15** vor »Nun« + »Von den Wunden, welche am Leibe entstehen« S **22** »d. andere« S 118

Wir haben dann auch weder die Taufe empfangen, noch sind wir ge- 10
reinigt worden, noch überhaupt gekommen zu dem Wasser des Ge-
horsams, da der einst gereinigte Leib verschwunden ist, ein anderer
aber an dieses Stelle von der Speise gekommen ist. Denn freudvoll
ist einem jeden von uns das Beichten, da man dem, welcher nicht der-
selbe sein will, dreitausend Leiber an Stelle Eines zählt.

XIV. Und wenn es nötig ist, zu dem Unpassendsten der Unver-
nunft herabgeführt zu werden, [denn] so mögen durchaus nun auch dies
sie beifügen noch über das Vorgebrachte hinaus, daß auch nicht der
Seele nach wir dieselben sein können; denn die Ideen und Meinungen
und Sitten, welche Eigentümlichkeiten der Seele sind, sind niemals die-
selben, sondern die einen kommen, die andern verschwinden; die Kunst-
fertigkeiten aber nun beginnen bald, bald verschwinden sie, denn das
Vergessen ist Vernichtung dem Lernen, das Lernen aber wieder Er-
setzen, an die Stelle des Vernichteten eine neue Tüchtigkeit schaffend.
Denn wenn sie dort wegen des Abschneidens und Abhauens ohne 2
Unterscheidung sagten, daß ein Hinzukommen des Fleisches geschehe,
wie sagen sie nicht vielmehr auch von der Seele, daß sie eine beweg-
liche und fließende Natur habe wie vom Leib; da doch in uns nicht
bleiben dieselben Gedanken und Sitten, sondern vergehen und kommen?
Denn bald ist uns dies gefällig, bald jenes, indem die ersten Erkennt- 3
nisse weggehen und andere kommen. Und so wird zerstört werden
ihr immer ⟨un⟩bewegliches und unsterbliches Sein, indem sie verweslich
und verschieden gezeigt wird. Und ist es wohl genehm und würdig, 4
daß jene widersprechen und mit Worten verkehren den Bau des Leibes,
aber etwa unwürdig, daß wir zurückgeben und untersuchen den Sinn
des Gesagten? Aber dies, sagen sie, sei nicht so: zu sagen, die Seele 5
sei sterblich, sei ganz böse, denn wenn auch die Eindrücke hinein-
geraten in die Vorstellungen, doch sei sie nicht verschieden der Sub-

5f »man .. zählt« načitajut: »man .. anfängt« načinajut S^b | »welcher nicht .. will« ne chotjaštu oder »welche nicht .. wollen« ne chotjaštim: »nicht wollen« ne chotěti S **6** »dreitausend« S 118^v **8f** »mögen sie beifügen«?: »fügen sie bei« S **10** »Meinungen«: »Herrlichkeiten« slavy (δόξαι) S **15** »neue« novo: i ovo S **16f** »ohne Unterscheidung« »ohne Verschiedenheit« bez raznenija: schwerlich »ohne Veränderung« bez razměnenija **21** »uns« < S^b | »bald«[2] S 119 **21f** »Erkenntnisse« »Gedanken« razumenie⟨m⟩ **24** »genehm und« ljubo i; w. e. sch. »geziemend und« lěpo i; vielleicht »etwa« ljubo **25** »verkehen« razvraštati (ἀνατρέπειν, ἐκστρέφειν); »zurückgeben« »zurückwenden« vŭzvraštati (ἀποδιδόναι, ἐπιστρέφειν)

stanz nach. Also auch nicht dieser Leib, sagen auch wir, wenn auch
die Säfte, welche Erzeugnis sind der Speisen und dem Leib Nahrung,
bald sich mehren, bald auch abnehmen. Daher ist es sehr schlecht,
zu sagen, den leidenden Leibern, welche schwach geworden, komme
anderes Fleisch wieder zu von der Speise.

Lächerlich aber ist auch dies, uns anzufallen [daß sie uns anfallen], 6
als nicht recht redend von der fließenden Umwandlung des Leibes;
und nicht geziemend ⟨sei⟩ dies Gotte, daß, während andere Leiber gesündigt haben, andere gerichtet werden, und während andere gerecht
gehandelt haben, andere das Heil empfangen, — indem jene erdichten,
daß die Seele einen andern geistlichen, durchaus besseren als den
gegenwärtigen Leib haben werde. Aber wie dies unvernünftig und 7
verwirrend ist, ist jedem verständlich. Denn wenn das nicht gerecht
ist, zu sagen, daß man in einem andern Leib vor dem Richter stehen
werde, ihr selbst aber saget, daß irgendeinen andern geistlichen Leib
die Seelen empfangen werden, macht ihr Gott ungerecht nach diesem
Wort. Ihr selbst aber überführt euch, indem ihr Widerspruchsvolles 8
redet. Denn wir sagen nicht in betreff der Unsterblichkeit und Unverweslichkeit dieses unseres Leibes, daß ein anderer, sondern daß
dieser Leib die Unverweslichkeit empfange. Wie auch der sehr weise 9
Paulus tadelnd denen, welche die Auferstehung dieses Leibes verspotteten, dies antwortete: »Denn es muß dies Verwesliche bekleidet werden mit Unverweslichkeit und dies Sterbliche bekleidet werden mit Unsterblichkeit«.

XV. Deshalb, da auch die Einrichtung des Leibes gezeigt ist, müssen wir auch das Übrige sehen. Denn nicht — wie ihr meint, weiser die Schrift erklärend — spricht der Apostel zu den Korinthern über die

4 De res. I, 11, 1 S. 234, 12ff — 8 De res. I, 11, 3 S. 235, 1ff — 11 vgl. De res. I, 25, 6f. 62, 1 — 22 I Kor. 15, 53 — 27 Orig. C. Cels. VII, 32f

16 Oekumen. zu II Kor. 5, 10 PGr 118, 973 B. Cramer, Catene V, 381 — 18—24 Pitra Anal. s. IV, 201 (434)

2 »Nahrung«? prikormi 7 »als« S 119^v 8 »⟨sei⟩..Gotte ⟨byti⟩ bogu 18ff Syr in A Bl. 78^r u. B Bl. 59^r Nos porro non aliud corpus quam illud quo induti sumus affirmamus induturum incorruptionem et immortalitatem, quemadmodum sapiens Paulus, loquens illis quos ad risum movebant rei difficultates, non tantum asseruit sed demonstravit dicens: »oportet enim corruptibile hoc induere incorruptionem, et mortale hoc induere immortalitatem« 22 »dies antwortete« se otreče: »dieses (des Leibes) sagte« sego reče Sb

Auferstehung: »Wenn unser irdisches Haus des Leibes zerstört wird, haben wir einen Bau von Gott, ein Haus nicht mit Händen gemacht« usw., sondern vielmehr ihnen hiervon den Glauben vergewissernd. Wenn du aber nun das diesem Folgende der Ordnung 2
nach mitsprichst (mitliesest), so wirst du ihn vielmehr finden bekräftigend die Auferstehung des Leibes. Denn nachdem er zuvor gesagt, wie das zukünftige Leben nicht in einem andern, sondern in diesem Leib zu erwarten ist, [und] fügte er bei, wie nicht eifrig zu trauern ist um dieses Leben: »οἴδαμεν γὰρ ὡς ἐὰν ἡ ἐπίγειος ἡμῶν οἰκία τοῦ 3
σκήνους καταλυθῇ«. ἐπίγειον οἰκίαν τὴν ἐνταῦθα βραχύβιον ζωὴν καταχρηστικῶς λεπτέον, καὶ οὐ τὸ σκῆνος τοῦτο. . . Wenn es (das gegenwärtige Leben) aber zerstört worden, so werden wir von Gott das ewige Leben empfangen. εἰ γὰρ ἐπίγειον οἰκίαν καταλυομένην τὸ σῶμα τίθεσθαι αὐτὸν νομίζετε, φράσατε τὸ σκῆνος τί ἐστιν, οὗ ἡ οἰκία καταλύεται; ἕτερον γὰρ τὸ σκῆνος, καὶ ἄλλο τοῦ σκήνους ἡ

1. 9. 13 f II Kor. 5, 1

9—S. 363, 17 Phot. Bibl. 234 S. 297 a, 36—298 a, 3 — **10** Oekumen. zu II Kor. 5, 1 PGr 118, 968 D. Cramer, Catene V, 379

9 »Erklärung des Wortes des Apostels: Wenn auch uns das irdische Haus des Leibes zerstört wird usw.« vor οἴδαμεν + S | Ph Ὅτι τὸ Οἴδαμεν γὰρ ὡς (ὅτι Ph a) — καταλυθῇ Z. 10 und + καὶ ἑξῆς οἱ Ὠριγενισταὶ (ὠριγενειασταὶ Ph a) εἰς ἀναίρεσιν τῆς τῶν σωμάτων ἀναστάσεως προβάλλονται, σκῆνος τὸ σῶμα καὶ ἀχειροποίητον ἐν οὐρανοῖς οἰκίαν τὰ παρ᾽ αὐτῶν πνευματικὰ ἐνδύματα λέγοντες . . διό φησιν ὁ ἅγιος Μεθόδιος **10** σκήνους] σώματος S **10—S. 362, 9** Oekum. u. Catene ἐπίγειος μὲν οἰκία ἡ ἐνταῦθα βραχύβιος ζωή, σκῆνος δὲ τὸ σῶμα ἡμῶν, τῶν ψυχῶν. ἄλλο γὰρ οἰκία καὶ ἄλλο τὸ σκῆνος, οὗ ἐστιν ἡ οἰκία, καὶ ἄλλο ἡμεῖς, ὧν ἐστι τὸ σκῆνος ἴδιον. »ἐὰν οὖν«, φησίν, »ἡ οἰκία τοῦ σκήνους ἡμῶν καταλυθῇ«, τουτέστιν ἡ ἐνταῦθα βραχύβιος ζωή, »ἔξομεν οἰκίαν ἀχειροποίητον« (ἀχειρ. οἰκ. Catene), τουτέστι ζωὴν αἰώνιον, οὐ προσδεομένην (προσδεομένοις Catene) τῆς ἡμετέρας ἐργασίας καὶ τῶν ἡμετέρων χειρῶν πρὸς σύστασιν. καλῶς δὲ ὡς (< Catene) πρὸς ἀντιδιαστολὴν τῆς παρούσης ζωῆς τὴν μέλλουσαν »ἀχειροποίητον« εἶπεν. ἡ γὰρ παροῦσα ἀπὸ τῶν χειρῶν ἔχει τὴν σύστασιν, ἄρτον, ποτοῦ καὶ ἐνδύματος. οὕτως ὁ ἅγιος Μεθόδιος ἐν τῷ περὶ ἀναστάσεως λόγῳ **10** τὴν < Ph a | βραχύβιον < S **11** καταχρηστικῶς λ. < Oekum.; »nennend« S | σκῆνος Ph: σῶμα S, aber vgl. S. 324, 4 | »Wenn es — empfangen« Z. 13 + S **13** »Leben« S 120v | εἰ γὰρ — νομίζετε Z. 14: »Wenn ihr aber meint, daß dieser Leib selbst werde zerstört (vernichtet) werden« S **14 f** οὗ ἡ οἰκ. καταλύεται] ἢ τὸ σῶμα S **15** σκῆνος: σῶμα S | σκήνους: σώματος S

οἰκία, καὶ ἕτερον ἡμεῖς, ὧν ἐστι τὸ σκῆνος ⟨ἴδιον⟩. »ἐὰν γὰρ ἡ ἐπί-
γειος ἡμῶν οἰκία« φησί »τοῦ σκήνους καταλυθῇ«, οἷον ἡμᾶς μὲν τὰς
ψυχὰς εἶναι δηλώσας, σκῆνος δὲ τὸ σῶμα, οἰκίαν δὲ τοῦ σκήνους τὴν
κατὰ τὴν παροῦσαν ζωὴν ἀπόλαυσιν τῆς σαρκὸς τροπικῶς. ἐὰν οὖν 4
ἡ νῦν δὴ αὕτη ἡ τοῦ σώματος ζωὴ δίκην οἰκίας καταλυθῇ, ἕξομεν
τὴν ἐν τοῖς οὐρανοῖς ἀχειροποίητον ⟨οἰκίαν, τουτέστι ζωὴν αἰώνιον⟩.
ἀχειροποίητόν φησι διὰ τὸ χειροποίητον ταύτην λέγεσθαι τὴν ζωὴν
κατὰ ἀντιδιαστολήν, παρὰ τὸ πάντα ἡμῶν τὰ κοσμήματα καὶ σπου-
δάσματα τοῦ βίου χερσὶ παλαμᾶσθαι ἀνθρώπων. Daher auch Salomo
»Eitelkeit der Eitelkeiten« nannte dies unruhvolle Leben. τὸ γὰρ σῶμα 5
δημιούργημα ὑπάρχον . . θεοῦ χειροποίητον οὐ λέγεται, ὅτι μὴ ἐπαλα-
μήθη τέχναις ἀνθρώπων. εἰ δέ, διότι ὑπὸ θεοῦ ἐδημιουργήθη, χειρο-
ποίητον αὐτὸ λέξουσι, χειροποίητοι ἄρα καὶ αἱ ψυχαὶ καὶ οἱ ἄγγελοι
καὶ τὰ ἐνδύματα αὐτὰ τὰ ἐν τοῖς οὐρανοῖς. — Wenn aber auch sie
nicht mit Händen gemacht sind — θεοῦ γὰρ αὐτουργήματα καὶ ταῦτα —,
so ist auch der Leib nicht mit Händen gemacht, denn auch er ist
Gottes Schöpfung und nicht mit Händen gemacht. Denn es »nahm
Gott Staub von der Erde und schuf den Menschen«. Das von Gott
Gemachte ist ein nicht mit Händen gemachtes Werk der Kraft Gottes.
τίς οὖν ἐστιν ἡ χειροποίητος οἰκία; ἡ βραχύβιος, ὥς ἔφην, αὕτη ζωή, 6
ἡ ἀπ' ἀνθρωπίνων χειρῶν δραματουργουμένη (»φαγῇ« γάρ φησιν »ἐν
ἱδρῶτι τοῦ προσώπου σου τὸν ἄρτον σου«), ἧς καταλυθείσης ἐκείνην

1 II Kor. 5, 1 — **2** vgl. De res. II, 21, 4. III, 21, 12 — **10** Pred. Sal. 1, 2 — **17** Gen. 2, 7 — **21** Gen. 3, 19

1 *καὶ ὧν* S | *ἴδιον* + S Oekum.: < Ph | *ἐὰν — φησί* Z. 2] *ἐὰν οὖν φ. ἡ οἰκία* Oekum. | *ἐὰν — καταλυθῇ* Z. 2 < S **2** *οἷον — καταλυθῇ* Z. 5 anders Oekum. | *οἷον*: »denn« S **3** *σκ. — σκήν.*] *καὶ τοῦ σκ. καὶ οἰκίαν* S **3 f** *τὴν κατὰ* < S **4** *ἀπόλαυσιν — τροπικῶς* < S | *ἐὰν γάρ, φησί,* S **5** *αὕτη ἡ τοῦ σ.*: »d. gegenwärtige« S | *ἡ*² < Ph[a] **6** *τὴν ἐν τ. οὐρ.* < Oekum. | *οἰκ. τουτ. ζ. αἰώνιον* + S Oekum.: < Ph **7** *ἀχειροποίητόν — ἀνθρώπων* Z. 9 < S: anders Oekum. **8 f** *καὶ σπουδ.* Ph[a] 309[v] a | nur *τὰ τοῦ πολέμου κοσμήματα* Pl Legg. XII, 956 A **10** vor *τὸ γὰρ* »Daß der Mensch nicht kann mit Händen geschaffen genannt werden« + S **11** *θεοῦ*: »der Sorgfalt Gottes« S *οὐ δύναται λέγεσθαι* S **12** vor *εἰ δέ* »Von den Seelen und von den Engeln« + S | *διότι ὑπὸ θεοῦ ἐδημ.* < S **13** *λέξουσι εἶναι* S | *ἆρα ὡσαύτως* S | *καὶ οἱ ἄγγελοι* < S **14** *τὰ ἐνδύματα — οὐρανοῖς*: »und die höheren Kräfte« S **15** *καὶ ταῦτα* < S **20** *τίς — οἰκία* als Überschrift in S, dann »daher ist das mit Händen gemachte Haus« + S | *οὖν* < S | *ἐστιν*] »d. vom Apostel genannte« + S | *ὥς ἔφην* < S **21** *φησίν* < S **22 f** *ἐκείνην . . ζωὴν* < S

τὴν ἀχειροποίητον ζωὴν ἔχομεν. καθάπερ καὶ ὁ κύριος εἰπὼν ἐδήλωσε »ποιήσατε ⟨ἑαυτοῖς⟩ φίλους ἐκ τῆς ἀδικίας τοῦ μαμωνᾶ, ἵνα ὅταν ἐκλίπωσι δέξωνται ὑμᾶς εἰς τὰς αἰωνίους σκηνάς«. ὃ γὰρ ἐκεῖ 7 »σκηνὰς« ὁ κύριος ἐκάλεσε, τοῦτο ἐνταῦθα ὁ ἀπόστολος ἐνδύματα· ὃ δὲ ἐκεῖ »φίλους ἐκ τῆς ἀδικίας« ⟨ὁ κύριος ἐκάλεσε, τοῦτο⟩ ἐνταῦθα »καταλυομένας« ὁ ἀπόστολος »οἰκίας«. καθάπερ γοῦν, ἐὰν ἐκλείψωσιν αἱ τῆς παρούσης ζωῆς ἡμῶν ἡμέραι, τὰ πρὸς εὐποιίαν τὰς ψυχὰς ἡμῶν ὑποδέξονται ἀγαθοεργήματα, ἃ ἀπὸ τῆς ἐν τῇ ἀδικίᾳ ζωῆς ἐκτησάμεθα, τῷ τὸν κόσμον »ἐν τῷ πονηρῷ« κεῖσθαι, οὕτω τῆς ζωῆς ⟨ταύτης⟩ καταλυθείσης τῆς ὠκυμόρου τὴν πρὸ τῆς ἀναστάσεως ἕξομεν οἴκησιν αἱ ψυχαὶ παρὰ τῷ θεῷ, ἔστ' ἂν ἀνακαινοποιηθεῖσαν ἡμῖν ἄπτωτον ἀναλάβωμεν οἰκίαν. ὅθεν καὶ »στενάζομεν«, μὴ 8 θέλοντες τὸ σῶμα »ἀπεκδύσασθαι, ἀλλ'« ἐπ' αὐτῷ τὴν ἄλυπον »ἐπενδύσασθαι« ζωήν. τὸ γὰρ οἰκητήριον τὸ ἐξ οὐρανοῦ, ὃ ἐπιθυμοῦμεν ἐπενδύσασθαι, ἡ ἀθανασία ἐστίν· ἣν ἐὰν ἐπενδυσώμεθα, καταποθήσεται πᾶν τὸ ἐν αὐτῇ ὁλοσχερῶς ἀσθενὲς ὑπὸ τῆς ἀχρόνου ζωῆς καταναλωθὲν καὶ θνητόν.

XVI. Wohlan, nun aber lege ich euch auch jene Worte des Apostels selbst vor, damit ihr erkennet, wie lauter sich selbst entsprechende Worte der Apostel redet.

Denn er spricht: »Immer das Sterben Jesu an unserm Leibe 2 tragend«, und bald darauf: »Denn immer werden wir die Lebenden in den Tod gegeben um Jesu willen, damit auch das Leben Jesu in unserem Leibe erscheine«. Und da erscheint »das Leben Jesu an unserem Fleische« — dies aber ist Unvergänglichkeit —, so geht nun

2 Luk. 16, 9 — 8 vgl. De cibis 8, 7 — 9 I Joh. 5, 19 — 12 vgl. Amos 9, 11 — II Kor. 5, 4 — 21 II Kor. 4, 10 — 22 II Kor. 4, 11

1 καθάπερ: »daher« S 2 ἑαυτοῖς mit Luk. 16, 9 + S 4 vor τοῦτο »Die ewigen Hütten« + S 5 ἐκ τῆς ἀδικίας < S | ὁ κύρ. ἐκ., τοῦτο + S 6 καθάπερ γοῦν: »nämlich« S 7 ἡμῶν schon vor αἱ Ph[a]; ἡμῶν < S | πρὸς εὐποιίαν < S | τὰς S 121[v] 8 ἡμῶν Ph[a] 309[v] b: ὑμῶν S | ταύτης τῆς? S 9 ἐκτ.: »wir getan haben« S | τῷ — κεῖσθαι < S | vor οὕτω »Von dem Bau der Seele vor der Auferstehung« + S 10 ταύτης + S | ὠκυμόρου: »eitlen« übersetzt S 10 f τὴν(?) . . οἴκησιν < S 10 πρὸ drěvle: drěvnee S 11 παρὰ τῷ θεῷ: ἀπὸ (πρὸς?) τοῦ κυρίου S 12 ἡμῶν S | ἄπτωτον < S 13 ἄλυπον Bo mit S: λοιπὴν Ph 14 ἐπενδύσ. ζ.: »dies . . Leben durchwandeln«, vielleicht »gelangen zu diesem . . Leben« | τὸ γὰρ — θνητόν Z. 17 < S 17 θνητόν: es endet Ph 18 »auch« < S[b] 24 »Leibe«: τῇ θνητῇ σαρκὶ II Kor. 4, 11 | »an« vŭ: kŭ S

nicht zugrunde das Fleisch, in welchem das Leben Jesu erscheint.
Er fügt aber nun wieder bei, sprechend: »Habend aber nun denselben 3
Geist des Glaubens, nach dem geschrieben steht: Ich glaubte, darum
redete ich auch« usw., »wissend, daß, der Jesus von den Toten auf-
erweckt hat, auch uns auferwecken wird«. Da er aber nun auf der 4
leicht Beweglichen leichte Annahme sah und fürchtete, sie möchten,
auf die Ohnmacht des Leibes schauend, nicht glauben an die Auf-
erstehung, sagte er: »Daher wenn auch unser äußerer Mensch verwest,
aber der innere erneuert sich Tag um Tag«. »Der äußere Mensch« sagt
er, entsprechend dem gegenwärtigen, er verwest durch Krankheiten
und andere Leiden; gleichwohl können wir, uns stark sehend durch
den Geist, nicht geängstet werden, indem Gott mit der Verheißung
säumt, wie es uns erscheint. Er tut aber nun kund: »Denn das gegen- 5
wärtige Leichte unserer Trübsal schafft nach Überschwang in Über-
schwang eine Last der Herrlichkeit uns, die wir nicht sehen auf das
Sichtbare« usw. Das ist: Denn wenn wir auch jetzt leicht meinen,
auch Leiden zu haben im Leibe, aber dennoch schafft ein solches Leiden
»nach Überschwang uns eine Last der Herrlichkeit, die wir nicht sehen
auf das Sichtbare, sondern auf das noch nicht Offenbarte«. Daher viel- 6
mehr bestätigend das Gesagte, sagt er: »Denn wir wissen, daß wenn
auch unsere irdische Hütte des Hauses zerstört wird« usw. Denn man
muß bedenken, wie auch diese an den alten (Leibern) festhalten, indem
uns verlangt, über dem sterblichen Leibe mit Unsterblichkeit bekleidet
zu werden. Deshalb ist er mit von Natur gehörig zu jenem Leben.
Denn »niemand hat sein Fleisch gehaßt, sondern er nähret und liebt 7
es«, denn die himmlische Hütte, mit der uns verlangt »überkleidet zu
werden«, ist die Unsterblichkeit. Wenn wir in diese gekleidet werden,
so »wird von dem« ewigen »Leben verschlungen werden unser ganzes
Sterbliche«. Daher nennt er auch tot unsern Leib, »damit wir nicht

2 II Kor. 4, 13 — **4** II Kor. 4, 14 — **8** II Kor. 4, 16 — **13. 18** II Kor. 4, 17 **20** II Kor. 5, 1. Tert. De resurr. 41. Adv. Marc. V, 12 — **25** Ephes. 5, 29 — **26. 28** II Kor. 5, 4 — **29** II Kor. 5, 3

2 »Habend« S 122 **6** »Annahme« prijatie = *ἀποδοχή*, auch *πάθος*; vielleicht »Umsicht« von prijati *προνοεῖν* **9** »aber«: *οὐκ ἐγκακοῦμεν ἀλλ'* II Kor. 4, 16 **13** »säumt« medljaštu A am Rand: »nötigt« (zum Gebet) nudjastu AB **15f** »das Sichtb.« S 122v **22** »(diese) festhalten« pridrŭžatsja: vielleicht (»dieser) festhält« pridrŭzitsja; schwerlich ist für »diese« si zu lesen dā »die Seelen«

bloß«, sagt er, von aller guten Handlung erfunden werden, durch
welche die Seele geschmückt wird. Zur getrosten Erwartung des Ge- 8
sagten uns anleitend, erwidert er: »Getrost aber immer seiend und
wissend, daß, weilend in dem Leib, wir weggehen vom Herrn. Denn
im Glauben wandeln wir und nicht im Schauen« usw. Das ist: daher
sind wir getrost, wissend, daß, wenn auch in dem gegenwärtigen
Dasein wir vom Herrn weggegangen sind, das Gebot übertretend, wir
dennoch aus dem Leib ausgehend zu dem Herrn kommen. »*διὰ* 9
πίστεως γὰρ περιπατοῦμεν, οὐ διὰ εἴδους«, *τουτέστι διὰ πίστεως γὰρ*
ἐπιβαίνομεν ἔτι ἀτρανωτάτῳ λογισμῷ τὰ ἐκεῖ πράγματα κατοπτεύ-
οντες. καὶ οὐ σαφῶς, ὥστε καὶ ὁρᾶν καὶ ἀπολαύειν καὶ ἐν αὐτοῖς
εἶναι. — Denn wenn wir nicht zuvor »aus dem Leib gehen«, damit er 10
umgeschaffen erneuert werde, können wir nicht mit ihm »zum Herrn
kommen«, indem wir alle Versündigungen der Unreinigkeiten haben.
Daher durchaus erkennend, daß das Leben der gegenwärtigen Zeit ist 11
Hinweggehen »vom Herrn«, trauern wir nicht wie Sterbende. Wenn
aber nicht dies ist, sondern er sehr hoffte, aus dem Leib zu gehen, um
ferner nicht in ihm zu sein, wie hat er dann gesagt, daß in diesem
sterblichen Fleische »das Leben Jesu erscheinen wird«? Denn er er-
scheint als sich selbst Widersprechendes sagend. Denn wie erscheint
er nicht? Denn nachdem er selbst zuerst gesagt, daß »das Leben
Christi erscheinen werde« in dem sterblichen Fleisch, erbat er ein
wenig weiter, wieder »auszugehen aus dem Leib«, das entgegen-
gesetzte Ausgehen. Sehr gefahrvoll aber ist, von einem solchen Mann, 12
in welchem Christus gesprochen hat, zu sagen, daß er sich Wider-
sprechendes sage. Sehr klar aber ist, daß er sich Entsprechendes sagt.
Denn er fügt sofort hinzu: »Denn wir alle müssen erscheinen vor dem
richtenden Christus, damit ein jeder empfange, was er getan durch
seinen Leib, es sei gut oder böse«, als die Seele im Leib war.

3 II Kor. 5, 6. 7 — **8** II Kor. 5, 7 — **12. 23** II Kor. 5, 8 — **16** II Kor. 5, 6 — **19. 21** II Kor. 4, 10 — **24** vgl. De res. I, 62, 8. II, 17, 4 — **27** II Kor. 5, 10

8—12 Phot. Bibl. 234 S. 298a, 4—7

1f »durch welche« S 123 **4** »weggehen« »fern wandeln« otchodim **5** vielleicht schon hierher Ph *διὰ — τουτέστι* **8** *διὰ — τουτέστι* Z. 9 < S **10** *τὰ ἐκεῖ*: »alle jene« S **10f** *κατοπτ.* Ph^{b} 233 **11** *κ. οὐ σαφῶς* < S | *ὥστε — εἶναι* Z. 12 »daher wir [nicht] überaus verlangen, von hier fortzugehen« S **12** *εἶναι*] Ph endet **18** »ihm« S 123^{v} **26** »Sehr klar aber«: »Denn sehr klar« S^{b}

XVII. Und nun, damit allseitig klarer uns die Verhandlung hierüber werde, wollen wir auch verstehen das von demselben Heiligen Gesagte, daß »Fleisch und Blut das Himmelreich nicht ererben können«.
»Daß Fleisch und Blut«, hat der Apostel gesagt, »das Reich 2
Gottes nicht empfangen können«. Etwas anderes ist statt Fleisch zu verstehen möglich, da doppelt Fleisch verstanden wird, sowohl vom Fleisch selbst als von fleischlichen Handlungen.
Er beginnt aber nun von diesem Wort: »Wenn aber Christus auf- 3
erstanden ist, wie sagen einige, daß keine Auferstehung der Toten ist«, und wieder: »Der erste Mensch ist von der Erde irdisch, der andere Mensch ist der Herr vom Himmel«, und der Reihe nach bis: »Gott aber sei Dank, der uns den Sieg gegeben hat durch unsern Herrn
Jesus Christus«. Da aber nun vorliegen die Worte, unter welchen das 4
unverstandene ist, indem er einmal sagt: »Fleisch und Blut können nicht ererben das Reich Gottes«, bald aber wieder: »Dies Verwesliche muß anziehen die Unverweslichkeit«, außer diesem Leibe eine andere Verweslichkeit nicht erwähnend, so muß man erkennen, ob er auch Leib zu zweierlei sagt, wie auch Welt zwiefach gesagt wird, da wir (sonst) wie lächerlich erschienen, sagend, der Apostel rede sich
Widersprechendes. Aber er tut es vielmehr auch selbst kund, indem 5
er spricht: »Wenn ihr abgestorben seid den Elementen der Welt, was stellet ihr als lebend in der Welt Satzungen auf?« Denn hier bezeichnet er nicht jenen Bestand von Himmel und Erde selbst, welcher nach dem Wirklichen Welt genannt wird, als Welt, sondern den verlassenen dem menschlichen Irrtum gemäßen Glauben. Daß er aber nicht von den vier Elementen des Weltbaus redet, durch die wir leben, ist durchaus zu erkennen, denn wir können nicht sei es ohne Wasser,

3 I Kor. 15, 50; vgl. Iren. Adv. haer. V, 9, 1. 13, 2. Tert. De res. 48—50 — **8** I Kor. 15, 12 — **10** I Kor. 15, 47 — **11** I Kor. 15, 57 — **14** I Kor. 15, 50 — **15** I Kor. 15, 53 — **21** Kol. 2, 20

6 Dial. Adam. V, 22 S. 220, 2ff

4 vor »Daß weder« + »Erklärung dessen, daß er sagt: Fleisch und Blut können das Reich Gottes nicht ererben« S **5** »Etwas anderes« ino něčto: »Und etwa was« i ponĕ čto S^b **6** D *ὁ γὰρ ἀπόστολος σάρκα καὶ αἷμα ὀνομάζει τὰς αἰσχρὰς καὶ φαυλοτάτας πράξεις, τοὺς τὰ σαρκικὰ φρονοῦντας σαρκικοὺς καλῶν, τοὺς δὲ πνευματικὰ πράττοντας πνευματικούς* **12** »uns« ny: »jetzt« n̄nĕ **16** »Leibe« < S^b **17** vor »so muß« + »Daß auch Leib zwiefach ($S\ 124^v$) gesagt wird« S **19** »wie« < S^b

oder ohne Feuer, oder ohne Luft, oder ohne Erde bleiben; wenn wir
aber von ihnen erhalten werden durch die Einrichtung Gottes, wie be-
fiehlt er, denen abzusterben, von denen wir erhalten werden? Und der 6
Herr, indem er sagt, »die Welt« liege »im Argen«, kennzeichnet nicht
die Welt selbst; denn nicht herrscht der Arge über den Schmuck der
Welt, wie er weder tränkend ist, noch gebend »allen Speise zur Zeit«,
sondern der, »welcher scheinen läßt seine Sonne über Gute und Böse
und regnen über Gerechte und Ungerechte«. Was ist dieses dann nun
für eine »Welt, welche im Argen liegt«? Der in die Sünde verirrte
Gehorsam des Menschen. Du wirst auch auf zwiefache Art das Gesetz 7
genannt finden, einmal das Gebot selbst, ein andermal auch die dem
Gebot widerstrebende Begierde. Wie aber nun auch der auf die Un- 8
gerechtigkeit gerichtete freie Wille des Menschen Welt genannt wird,
und Elemente der Welt, nicht Erde, noch Feuer, noch das Übrige,
sondern die irreführende Lehre des Götzendienstes des Argen, so
wird auch Fleisch nicht das Fleisch selbst als nicht imstande zu er-
erben das Reich Gottes genannt, sondern die sündenliebende Sitte,
von welcher er selbst spricht: »Weder die Hurer, noch die Räuber,
noch die Mörder werden das Reich Gottes empfangen«. Denn die in 9
bösen und argen Lüsten Lebenden, »deren Gott der Bauch ist«, werden
passend statt Menschen Fleisch genannt; es gehörte sich, daß die ebenso
wie das Vieh Lebenden »Fleisch und Blut« genannt werden. Es zeigt 10
es aber auch der selige Moses, denn er sagt: »Gott sprach: es soll
nicht bleiben mein Geist in diesen Menschen, weil sie Fleisch sind«.
Wie wenn etwa die Früheren, welche vor diesen geboren wurden, ohne
Fleisch in die Welt gekommen wären? Daher er von böser Sitte und
Handlung spricht. Denn »in diesen Menschen«, spricht er, »wird mein
Geist nicht bleiben«, als der in den andern geblieben, aber in diesen

4. 9 I Joh. 5, 19 — **6** Psal. 64, 10 — Psal. 144, 15 — **7** Mt. 5, 45 — **9f** vgl. De autex. 17, 2 S. 189, 15 — **10** vgl. De res. II, 7 S. 341f — **14** Kol. 2, 20. Gal. 4, 3 — **15** vgl. I Joh. 5, 21 — **18** I Kor. 6, 9. 10 — **20** Phil. 3, 19 — **22** I Kor. 15, 50 — **23** Gen. 6, 3

26 Dial. Adam. V, 23 S. 220, 2ff

3 vor »Und d.« + »Daß nicht herrscht der Arge über das gut Geschmückte (εὐκοσμία?) und Gemischte der Welt« S | »Und der« S 125 **10** vor »Du wirst« + »Daß auch Gesetz auf zwiefache Art (dvojako: dvoe S) gesagt wird« S | »auf zwiefache Art« dvojako: dvoejako S **15** »sondern« no S c: »noch« ni S **18** »Hurer« S 125v **26** vgl. D zu S. 366, 6

nicht bleiben wird. Daher nicht wegen dieses unseres Fleisches wurde gesagt: »es wird nicht mein Geist in diesen Menschen bleiben«, sondern er hat es gesagt wegen der zum Guten unbeweglichen Menschen.

XVIII. »*Τοῦτο δέ φημι, ἀδελφοί, ὅτι σὰρξ καὶ αἷμα κληρονο-*
μῆσαι βασιλείαν θεοῦ οὐ δύνανται, οὐδὲ ἡ φθορὰ τὴν ἀφθαρσίαν
κληρονομεῖ.« *Σάρκα, φησίν, οὐ τὴν σάρκα αὐτὴν ἐδήλωσεν, ἀλλὰ*
τὴν ἄλογον πρὸς τὰς μαχλώσας τῆς ψυχῆς ὁρμὴν ἡδονάς. εἰπὼν 2
οὖν ὅτι »*σὰρξ καὶ αἷμα βασιλείαν θεοῦ κληρονομῆσαι οὐ δύνανται*«
ἐπαπεφήνατο »*οὐδὲ ἡ φθορὰ τὴν ἀφθαρσίαν κληρονομεῖ*«. *φθορὰ*
δὲ οὐκ αὐτό ἐστι τὸ φθειρόμενον, ἀλλὰ τὸ φθεῖρον. . . ἐπικρατήσαντος
μὲν γὰρ τοῦ θανάτου κλίνεται τὸ σῶμα εἰς φθοράν· ἐπιμενούσης δὲ
ἔμπαλιν τῆς ζωῆς ἐν αὐτῷ ἕστηκε μὴ καθαιρούμενον. διὸ ἐπειδὴ 3
μεθόριος τῆς ἀφθαρσίας ἐγενήθη καὶ τῆς φθορᾶς ἡ σάρξ, οὐκ οὖσα
οὔτε φθορὰ οὔτε ἀφθαρσία, ἐκρατήθη δὲ διὰ τὴν ἡδονὴν ὑπὸ τῆς
φθορᾶς, ποίημα τῆς ἀφθαρσίας καὶ κτῆμα ὑπάρχουσα, διὰ τοῦτο
γεγένηται φθαρτὴ καὶ »*εἰς γῆν*« *ἐκλίθη* »*χώματος*«. *καὶ ἐπεὶ συνε-* 4
κρατήθη ὑπὸ τῆς φθορᾶς καὶ θανάτῳ διὰ παιδείαν παρεδόθη, εἰς
νῖκος αὐτὴν ὁ θεὸς τῇ φθορᾷ καθάπερ κληρονομίαν οὐ κατέλιπεν,

2 Gen. 6, 3 — **4** 1 Kor. 15, 50 — **7** vgl. I Petr. 2, 11 — **8** vgl. Iren. Adv. haer. V, 12, 3 — **12** vgl. Symp. 3, 7 S. 34, 10f — **16** vgl. Dan. 12, 2; Symp. S. 34, 8f. De res. I, 51, 5. II, 21, 2 — **17** vgl. De res. I, 43, 3. 44, 2 S. 291, 4ff. 292, 2ff

4—S. 371, 9 Phot. Bibl. 234 S. 298a, 8—298b, 13 — **12—S. 371, 9** S. Parall. 428 S. 179 Holl

4 *Τοῦτο — ἡδονάς* Z. 7: »Daher hat auch der Apostel ›Fleisch und Blut kann das Reich Gottes nicht empfangen‹ nicht von diesem Fleisch gesagt (reče: rek S), sondern von den Lüsten des Fleisches, welche die Seele verderben« S **7** *τὰς* < Ph^{a} **8** *ὅτι* < Ph^{a} | *καὶ αἷμα* < S | *θεοῦ* Ph^{a} 310^{r} a **9** *οὐδὲ* ni: *οὐ* ne S **10** *αὐτό* < S | *φθεῖρον*: »wie auch Tod ist nicht das Sterbende, sondern das sterben Machende« + richtig S | *ἐπικρατήσαντος — χώματος* Z. 16 < S **12** *διὸ* < Ph^{a} | *ἐπειδὴ*] es beginnt C in C 82^{v}—83^{v} und R 90^{v}—91^{r}; Lemma *ἐκ τοῦ αὐτοῦ* C, ohne Lemma R; vorausgeht in C und R De res. I, 48, 4—52, 1 **13** *μεθόριον* Ph | *ἐγενήθη καὶ*] *καὶ κτῆμα ὑπάρχουσα* C | *τῆς* < C **14** *οὐδὲ . . οὐδὲ* Ph **16** *γεγένηται*] *ἐγένετο* C^{r} | *φθαρτὴ* C: *εἰς φθορὰν* Ph | *καὶ εἰς — χώματος* < Ph **16f** *συνεκροτήθη* Ph, *οὖν ἐκρατήθη* C, *ἐκρατήθη* w. e. sch. S **17** *φθορᾶς*] hier aus Z. 14 *διὰ τὴν ἡδονὴν* + S | *παιδαίαν* Ph: *παιδαγωγίαν* C^{c}, *παρακοὴν* C^{r} **17f** *εἰς νῖκος*] »völlig« S S, vgl. zu De res. I, 44, 1 **18** *αὐτὴν* < S | *ὁ θεὸς* < Ph | *τῇ φθορᾷ*] *τῷ θανάτῳ* oder (S^{a}) *ἐν τῷ θανάτῳ* S | *καθάπερ κληρονομίαν* < S | *οὐ* < Ph^{a}

ἀλλὰ πάλιν διὰ τῆς ἀναστάσεως νικήσας τὸν θάνατον ἀπέδωκε τῇ
ἀφθαρσίᾳ, ἵνα μὴ κληρονομήσῃ ἡ φθορὰ τὴν ἀφθαρσίαν, ἀλλ᾽ ἡ
ἀφθαρσία τὸ φθαρτόν. ἐπαποκρίνεται γοῦν »δεῖ γὰρ τὸ φθαρτὸν 5
τοῦτο ἐνδύσασθαι ἀφθαρσίαν, καὶ τὸ θνητὸν τοῦτο ἐνδύσασθαι
ἀθανασίαν«. φθαρτὸν δὲ καὶ θνητὸν ἐνδυόμενον ἀθανασίαν καὶ
ἀφθαρσίαν τί ἂν ἕτερον εἴη παρὰ τὸ σπειρόμενον »ἐν φθορᾷ« καὶ
ἀνιστάμενον ἐν »ἀφθαρσίᾳ« (ὅτι μὴ φθαρτή ἐστιν ἢ θνητὴ ἡ ψυχή,
ἀλλὰ τὸ θνητὸν τοῦτο καὶ φθειρόμενον σαρκίον), ἵνα »καθὼς ἐφορέ-
σαμεν τὴν εἰκόνα τοῦ χοϊκοῦ, φορέσωμεν καὶ τὴν εἰκόνα τοῦ ἐπου-
ρανίου;« ἡ γὰρ εἰκὼν τοῦ χοϊκοῦ, ἣν ἐφορέσαμεν, τό »γῆ εἶ καὶ εἰς 6
γῆν ἀπελεύσῃ« ἐστίν, ἡ δὲ εἰκὼν τοῦ ἐπουρανίου ἡ ἐκ νεκρῶν ἀνά-
στασις καὶ ἡ ἀφθαρσία, ἵν᾽ »ὥσπερ ἠγέρθη ὁ Χριστὸς ἐκ νεκρῶν διὰ
τῆς δόξης τοῦ πατρός, οὕτως καὶ ἡμεῖς ἐν καινότητι ζωῆς περι-
πατήσωμεν«. εἰ δέ τις εἰκόνα μὲν χοϊκὴν τὴν σάρκα αὐτὴν οἴοιτο 7
λέγεσθαι, εἰκόνα δὲ ἐπουράνιον ἄλλο παρὰ τὴν σάρκα σῶμα πνευ-
ματικόν, ἐνθυμηθήτω δὴ οὗτος πρότερον ὅτι Χριστός, ὁ οὐράνιος
ἄνθρωπος, τὸ αὐτὸ σχῆμα ⟨τοῦ σώματος καὶ⟩ τῶν μελῶν καὶ εἰκόνα
καὶ σάρκα τὴν αὐτὴν τῇ ἡμετέρᾳ φορέσας ἐφάνη, δι᾽ ἣν καί, ἄνθρωπος

3 I Kor. 15, 53 — **6** I Kor. 15, 42 — **7** vgl. De res. I, 52, 2f — **8** I Kor. 15, 49 — **10** Gen. 3, 19 — **12** Röm. 6, 4 — **15** vgl. De res. I, 62, 1 u. zu S. 388, 15 — **16** vgl. I Kor. 15, 47

10ff Oekumenius zu I Kor. 15, 49 PGr 118, 889 B

1 παρέδωκε C^r **2** τὴν Cc 83 **3** τὸ φθ.¹] τὴν φθοράν S | γοῦν] ὁ ἀπόστολος + C^r **4f** τὴν ἀφθ. . . τὴν ἀθ. Ph **4** τοῦτο ἐνδύσασθαι² < Ph **5f** ἀθανασίαν καὶ ἀφθαρσίαν Ph: ἀφθαρσίαν Cc S, ἀθανασίαν C^r **6** τί — παρὰ τὸ: »⟨ist⟩ das oben Gesagte« S | δ᾽ ἂν ἕτερον Ph: ἄλλο ἂν C^r **7** ὅτι — σαρκίον Z. 8 < Ph | ἢ θνητὴ < S **8** καὶ φθειρόμενον < S | ἵνα] καὶ S; vor καὶ »Welcherlei das Bild des Irdischen, welcherlei das des Himmlischen« + S **8f** ἐφορέσαμεν S 126^v **9** εἰκόνα Ph^a 310^b | τὴν < Ph^a **10** ἡ γὰρ] Oekum. ἡ εἰκὼν τοῦ χοϊκοῦ Ἀδὰμ τὸ »γῆ εἶ καὶ εἰς γῆν ἀπελεύσῃ«. ἡ εἰκὼν τοῦ ἐπουρανίου Χριστοῦ ἡ ἐκ νεκρῶν ἀνάστασις καὶ ἀφθαρσία. οὕτως ὁ ἐν ἁγίοις Μεθόδιος ἐν τῷ περὶ ἀναστάσεως λόγῳ | γὰρ < S | ἣν ἐφορ. < S Oekum. **12** ἡ < Oekum. | ἵν᾽ ὥσπερ — εἰς ἀθάνατον S. 370, 11 < Ph | ἵνα C^r | ὁ < Cc | ἐκ νεκρῶν < C^r **13** ἐν vielleicht < S **14** δὲ] γοῦν S | χοϊκὴν] τοῦ(?) χοϊκοῦ S | αὐτὴν < S **15** ἐπουρανίου Cc: τοῦ(?) ἐπουρανίου S | τὴν σάρκα: τὸ σῶμα übersetzt S **16** δὴ οὗτος < S **17** τοῦ σώματος καὶ + S | τ. μελῶν] ἡμετέρων + S | καὶ εἰκόνα — ἡμετέρᾳ Z. 18 < S **18** φορέσας] λαβὼν übersetzt, aber las schwerlich S

οὐκ ὤν, ἄνθρωπος ἐγένετο, ἵνα καθάπερ »ἐν τῷ Ἀδὰμ πάντες ἀπο-
θνήσκουσιν, οὕτως καὶ ἐν τῷ Χριστῷ πάντες ζῳοποιηθήσονται«.
εἰ γὰρ μὴ διὰ τὸ ἐλευθερῶσαι τὴν σάρκα καὶ ἀναστῆσαι σάρκα 8
ἐφόρεσε, τί καὶ περισσῶς σάρκα ἐφόρει, ἣν οὔτε σῶσαι οὔτε ἀναστῆσαι
προῄρητο; ἀλλ᾽ οὐδὲν περισσῶς ποιεῖ ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ. οὐκ ἄρα
ἀνωφελῶς τὴν »μορφὴν« τοῦ »δούλου« ἀνέλαβεν, ἀλλὰ πρὸς τὸ
ἀναστῆσαι καὶ σῶσαι. ἀληθῶς γὰρ ἄνθρωπος ἐγένετο καὶ ⟨ἀληθῶς⟩
ἀπέθανε, καὶ οὐ τῷ δοκεῖν, ὅπερ ἐστὶν οὔ — ἦν γὰρ »ἐν αὐτῷ«
πάντα »ναί« —, ἵνα ἀληθῶς »πρωτότοκος« ἀναφανῇ »τῶν νεκρῶν«,
τὸν χοϊκὸν ἀληθῶς μεταβαλὼν εἰς οὐράνιον καὶ τὸν θνητὸν εἰς
ἀθάνατον. Ἰουστῖνος δὲ ὁ Νεαπολίτης, ἀνὴρ οὔτε τῷ χρόνῳ πόρρω 9
ὢν τῶν ἀποστόλων οὔτε τῇ ἀρετῇ, κληρονομεῖσθαι μὲν τὸ ἀπο-
θνῆσκον, κληρονομεῖν δὲ τὸ ζῶν λέγει, καὶ ἀποθνήσκειν μὲν σάρκα,
ζῆν δὲ τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν. ὁπόταν οὖν σάρκα ὁ Παῦλος 10

1 I Kor. 15, 22; vgl. C. Porph. I, 1 — **3** vgl. Iren. Adv. haer. V, 14, 1 — **6** Phil. 2, 7 — **7** vgl. Ignat. Ad Smyrn. 2. De res. II, 8, 7. III, 5, 4. De cibis 12, 7 — **8 f** II Kor. 1, 20 — **9** Kol. 1, 18. Apok. Joh. 1, 5; vgl. De res. III, 5, 3f — **10** vgl. I Kor. 15, 49 — **12** vgl. I Kor. 15, 50

3—S. 371, 11 Pitra Anal. s. IV, 201f. 435 — **7** vgl. z. B. Athanas. De incarnat. 18, 1 — **12 ff** Cramer, Catene zu I Kor. 15, 50

1f *ἐν . . ἐν* fehlte viell. in der Vorlage von S | *ἀποθνῄσκ.*: *ἀπεθάνομεν* S **2** *ζωοποιηθήσωνται* C^{r}: *ζῳοποιηθήσομεν* S **3** *εἰ γὰρ — ἀφθαρσία* S. 371, 11 Syr: bei Zahn, Ztschr. f. KG VIII, 5 ff | *διὰ τὸ μὴ* C^{r} | *καὶ ἀναστῆσαι* < S **4** *ἐφόρεσε*] *ἔλαβε* las schwerl. S, vgl. S. 369, 18 | *τί* C^{r} 91 | *περισσῶς* (< Syr) — *σῶσαι*] »Fleisch zu werden, welches er nicht zu retten hatte« S | *οὔτε ἀναστῆσαι* < S **5** *ἀλλ᾽ — θεοῦ* < S | *οὐδὲν*] *οὐδὲ ἓν* Syr | *ὁ υἱὸς ποιεῖ* C^{c} **6** *τ. μορφὴν τ. δούλου*] *σάρκα ἡμῶν* S | *ἔλαβεν* C^{c} | *ἀλλὰ — σῶσαι* Z. 7 < S **7** *καὶ ἀληθῶς* S Syr Zahn, vgl. III, 5, 4 **8** *ἀπέθανε*: »litt« übersetzt S 127 | *ὅπερ ἐστὶν*] *ἀλλ᾽* C^{r}: < S | *οὔ — ναί* Z. 9 < C^{r} **9** *πάντα ἡμῶν ναί* S, viell. richtig **10** *τὸν* C^{c} 83^{v} | *ἀληθῶς* < C^{r} **11** *Ἰουστῖνος* etc. wieder Ph S. 298 a, 37 ff; vor *Ἰουστ.* »Von Justin, dem Philosophen« + S | *Ἰουστῖνος — οὐρανῶν* Z. 14 < C | *δὲ*] *γοῦν* S **11f** *τῇ ἀρετῇ . . τῷ χρόνῳ* S **12** *οὔτε τῇ ἀρ. — οὐρανῶν* Z. 14 < Syr^{b} | Catene *Μεθοδίου. Τὸ ἀποθνῆσκον κληρονομεῖται, τὸ δὲ ζῶν κληρονομεῖ· διὸ οὐ τὸ ἀποθνῆσκον σῶμα κληρονομεῖ τὴν ἀφθαρσίαν καὶ τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν, ἀλλ᾽ αὐτὸ ὑπὸ τούτων κληρονομεῖται εἰς τὸ γενέσθαι ἄφθαρτον καὶ δεκτικὸν τῆς βασιλείας* | *κλ. μὲν*] *κληρονομεῖν μὴ* S **13** *κληρονομεῖν — ἀποθνῄσκειν*] *θνήσκειν* Ph^{a} | *κληρονομίας δὲ ἄξιον εἶναι* S | *μὲν* < S **14** *ζῆν*: *ζωὴν* Ph^{a} S | *τ. οὐρανῶν*: *τοῦ θεοῦ* S | *ὁπόταν — τῆς ζωῆς* S. 371, 4 < S | *οὖν* C Syr: *δὲ* Ph^{a}, *δὴ* Ph^{b}

*καὶ αἷμα μὴ δύνασθαι »τὴν βασιλείαν τοῦ θεοῦ κληρονομῆσαι« λέγῃ,
οὐχ ὡς ἐκφαυλίζων, φησί, τῆς σαρκὸς τὴν παλιγγενεσίαν ἀποφαίνεται,
ἀλλὰ διδάσκων οὐ κληρονομεῖσθαι βασιλείαν θεοῦ, αἰώνιον ὑπάρ-
χουσαν ζωήν, ὑπὸ τοῦ σώματος, ἀλλὰ τὸ σῶμα ὑπὸ τῆς ζωῆς. εἰ* 11
*γὰρ ἐκληρονομεῖτο ἡ βασιλεία τοῦ θεοῦ ὑπὸ τοῦ σώματος, ζωὴ
ὑπάρχουσα, συνέβαινεν ἂν τὴν ζωὴν ὑπὸ τῆς φθορᾶς καταπίνεσθαι.
νῦν δὲ τὸ τεθνηκὸς ἡ ζωὴ κληρονομεῖ, ἵνα »εἰς νῖκος καταποθῇ ὁ
θάνατος« ὑπὸ τῆς ζωῆς καὶ τὸ φθαρτὸν τῆς ἀφθαρσίας κτῆμα καὶ
τῆς ἀθανασίας ἀναφανῇ, ἄφετον μὲν καὶ ἐλεύθερον θανάτου γενό-
μενον καὶ ἁμαρτίας, δοῦλον δὲ καὶ ὑπήκοον ἀθανασίας, ὅπως τῆς
ἀφθαρσίας ᾖ τὸ σῶμα κτῆμα, καὶ μὴ τοῦ σώματος ἡ ἀφθαρσία.*
Diese Worte nun zerstören nicht nur die Worte des Aglaophon, 12
sondern auch anderer Irrgläubiger.

XIX. Daher gehen wir nun hiernach zum Folgenden über. Denn
wer, der zum Himmel geschaut und gesehen die Natur der Sterne so
hell und wohlgeordnet, möchte nicht sofort denken, entweder sie seien
ungeschaffen, oder hätten Langlebigkeit (bleibende Dauer). Wenn aber 2
nun die aus denselben Elementen, aus welchen auch wir, Gemachten,
durch den Befehl Gottes wunderbar erscheinen, große Äonen habend
und nicht alternd noch sich wandelnd, so werden auch unsere Leiber
wieder unsterblich auferstehen, indem nichts zu widerstehen vermag
jenem Befehl, der aus Nichtseiendem die Dinge geschaffen und mit
seiner Weisheit alles geschmückt. Gemäß dem seligen Salomo: »Der 3

2 vgl. Just. De res. (S. Parall. 107, 187. 294 S. 42. 46 Holl) — **7** I Kor. 15, 54 — **8** vgl. Iren. V, 13, 3 — **10** vgl. Plato Legg. IX, 875 C — **15** vgl. De sanguis. 5, 2 — **22** vgl. De res. II, 23, 7 — **23** Weish. Sal. 11, 18. 22f

1 *μὴ δύνασθαι* nach *κληρονομῆσαι* Cr | *τὴν* und *τοῦ* < Cr | *λέγει* Cc **2** *ἐκφαυλίζων*] *ἐκ φαύλης* Cr | *φησί* < C (dem ja *Ἰουστῖνος* etc. S. 370, 11 fehlt): aber mit Recht dafür Jh Zahn, vgl. § 12 | *τ. παλιγγενεσ.* auch Justin S. Parall. 107, 187. 294 **3** *ἀλλὰ*] *ἀλλ' ὡς* Cr | *οὐ κληρ. βασ.*] *κληρονομίαν* Cc (auch Cr 1. Hd.) **4** *σώματος μόνον* Syrb | *ἀλλὰ*] *καὶ* Cc **6** *καταπίνεσθαι*] *κληρονομεῖσθαι* w. e. sch. S (»überkommen«) **7** *τεθνηκὸς* Ph S: *θνῆσκον* C Syr Zahn **7f** *ὁ θάνατος καταποθῇ* C: *εἰς νῖκος* nach *θάνατος* S **8f** *καὶ τῆς ἀθανασίας* C Syr (*ἀφθαρσίας* Cc): < S Ph Zahn **9** *ἀναφανῇ* Ph: *φανῇ* C | *ἄφετον μὲν καὶ* C Syr: < S Ph Zahn | *ἐλεύθ. μὲν* Ph **9f** *καὶ ἁμαρτίας γεγενημένον* Ph | *γεν. καὶ ἁμαρτίας* < S **10** *δοῦλον δὲ κ. ὑπήκοον*: *ὑπήκοον δὲ* S | *ἀθανασίας* Pha 310v: *ζωῆς* S | *ὅπως — ἀφθαρσία* Z. 11 < S **11** *ᾖ* Cc Ph (*τὸ σῶμα ᾖι* Ph): *εἴη* Cr, vgl. Syr | *ἀφθαρσία*] es enden C Ph Syr **14** »Daher« S 127v | »gehen wir über«: proidem A, prěidem B **23f** »Der geschaffen«: *κτίσασα* Weish. Sal. 11, 18

die Welt geschaffen aus ungestalteter Materie«, was vermag er nicht? »Vor ihm steht beständig große Macht und hält seines Arms, wer wird widerstehen? Dessen wie die Neigung der Wagschale vor ihm alle Welt und wie ein Tropfen des Morgentaus, herabgekommen auf die Erde.« Denn man muß erkennen: Wenn die ganze Welt wie ein Tautropfen vor ihm, dessen Kraft unausdenklich, — wie ist es ihm unmöglich, diesen Leib aufzuerwecken und an einen ehrenvolleren Ort zu führen?

XX. Wenn wir aber nun deutlicher sehen wollen die Natur des
Leibes, bedenken wir, aus welch kleinem Samen werden Leiber von
welcher Größe! Nicht aber aus der Kraft des Samens meinen wir,
daß die Größe des Wachstums, sondern aus der Kraft Gottes. Denn 2
die Weisheit, sehr sich bekümmernd um den Menschen, schmückt wie
irgendein Maler auf alle Weise den Menschen, sowohl Größe wie Schön-
heit ihm gebend. Denn von wo kann er ein so großer werden, indem 3
ein sehr geringer Same in deiner Mutter Leib gefallen ist, welcher ist
ein toter und nicht gestalteter Stoff; durch was nun anderes wird er
gebildet oder kommt er zustande im Leib als durch die Weisheit
Gottes, welche alles zum Besten einrichtet? — Denn wenn das nicht 4
wäre, so würde von der Menge des Blutes die Frucht verbrennen und
sich spalten, wie auch jetzt gemischter Kalk, wenn Wasser hinzukommt;
wenn nicht durch die Kraft Gottes dies gemacht würde. Denn wenn 5
die monatliche Kraft zurückgekehrt ist, und das Blut sich gemehrt

4 vgl. De res. II, 29, 2 S. 386, 9f — **14** vgl. De creat. 6 S. 497 — **16** Theophil., Ad Autol. I, 8 — vgl. Symp. II, 6 S. 23, 2ff

16 Kyrill. Hier., Katech. 18, 9. Theodoret, De provid. 9 PGr 83, 650f — Aeneas Gaz., Theophrast. PGr 85, 977 B Zachar. Mityl. PGr 85, 1044. 1140 A

1 »was vermag er nicht« freie Wiedergabe von V. 19—21 **2** »ihm . . seines«: *σοι . . σου* Weish. Sal. 11, 22 **3** »Wagschale« S 128 **9** vor »Wenn wir« + »Von der Natur des Menschen« S | »sehen«: »erkennen« A **16** Theoph. *ἔπλασέν σε ἐξ ὑγρᾶς οὐσίας μικρᾶς καὶ ἐλαχίστης ῥανίδος.* Aeneas *εἰ γὰρ τὴν ἀρχὴν μικρά τις καὶ ἀνείδεος ὑγρότης ὅλον ἄνθρωπον ἀπεκύεσεν, οὐκ ἂν ἔτι θαυμάσομαι εἰ ὅλον τοῦ ἀνθρώπου τὸ σῶμα τοῖς στοιχείοις κατασπαρὲν οὐ πλέον ἀλλ᾽ αὐτὸ τὸ μέτρον ἀπέδωκεν.* Zachar. *ἵνα μικρὰ ῥανὶς ὑγρότητος καταβληθεῖσα ἐν τῷ τῆς φύσεως ἐργαστηρίῳ ζῷον λογικὸν θνητὸν ἀποτελεσθείη, νοῦ καὶ ἐπιστήμης δεκτικόν.* S. 1140 *τουτὶ τὸ σπέρμα τὸ ἀνθρώπινον* etc. *τίς οὖν . . ὁ τὴν βραχεῖαν ἐκείνην μοῖραν τῆς ὑγρότητος καὶ τοῦ θοροῦ σῶμα κατεργαζόμενος ἀνθρώπου* etc. **17** »nun« S 128v **23** »monatliche« m̄cjněi: m̄cnei B

hat, und die Glieder voller geworden sind, und Befruchtung der Ver-
mehrung wegen stattgehabt, geschieht die Empfängnis, indem alle Stoffe
die Mutter aufnimmt. Durch wessen Aufsicht wird bewahrt das Kind, 6
nicht vernichtet von jener Unreinheit (Schärfe)? Durch wessen Kraft
wird das Kindlein wie im Wasser liegend nicht erstickt? Wie ver-
brennt es nicht in so großer Glut des Blutes? Denn es wird durch
Gott bewahrt. Und nun, *εἰ ἐκ τοιαύτης σταγόνος βραχείας καὶ μη-* 7
δέπω οὔσης τὸ σύνολον μηδέν, ἐν ὑγρασίᾳ τοσαύτῃ καὶ συνοχῇ καὶ
πνιγμῷ, ἐκ τοῦ μηδενὸς ἄνθρωπος γίνεται, πῶς οὐχὶ μᾶλλον ἐκ τοῦ
ἤδη ὑπάρξαντος ἀνθρώπου ἄνθρωπος ἔσται αὖθις ὁ ἄνθρωπος; οὐ
γὰρ οὕτως μέγα τὸ ἤδη γεγενημένον καὶ διαλυθὲν ποιῆσαι πάλιν, ὡς
τὸ μηδέπω γεγενημένον ἐκ τοῦ μὴ ὄντος κατασκευάσαι. Siehe nun auch 8

3 vgl. Symp. II, 6 S. 23, 2ff — **7** vgl. Justin De resurr. (S. Parall. 107, 148f S. 41 Holl). Orig. zu I Kor. 15, 23 Cramer, Catene V, 296, 1ff — **9** Iren. Adv. haer. V, 3, 2. Tert. De resurr. 11

7—S. **379**, **8** S. Parall. 429 S. 180 Holl — **10** Epiph. Panar. haer. 64, 71 (II, 687, 11 Dd). Makar. Magnes IV, 30 S. 220, 21 Blondel. Isidor Pelus. Ep. I, 284 PGr 78, 349 B. Anastas. Sin. Respons. 92 PGr 89, 728 A

1 vor »und Befruchtung« + »Von der Befruchtung« S **3ff** die Stelle aus Symp. 2, 6 bietet C mit dem Lemma als aus *περὶ ἀναστάσεως*; vgl. bes. S. 23, 7ff *τίς γάρ ἐστιν ὁ προμηθυόμενος μὴ συμπνίγεσθαι τῷ ὑγρῷ καὶ τῇ συνοχῇ τῶν ἀγγείων ἐπικλυζόμενον ἔσω τὸ ἔμβρυον* und 23, 10ff *ἀνελθεῖν εἰς μέγεθος . . ἐξ ἀσθενοῦς καὶ βραχέως μεταβάλλων* **7** C in C 83ᵛ und R 91ʳ; Lemma *ἐκ τοῦ αὐτοῦ*, vorausgeht Meth. De resurr. II, 18, 3—11 | *σταγόνος*: »Samen« übersetzt S **7f** *μηδέπω — μηδέν* Z. 8 < S **8** *μηδέν* Jh: *μηδὲ* C | *ἐν — συνοχῇ καὶ*] *καὶ ἐν τοσούτῳ* S | *τοιαύτῃ* Cʳ **9** *πνγμῷ*, von sp. Hd. in *πηγμῷ* R; »Feuer« S | *ἐκ τοῦ μηδενὸς* < S **9** Justin *θαυμάσαι μειζόνως, ὅτι ἐξ ἐλαχίστης ῥανίδος ὑγροῦ τηλικοῦτον πλάσσεται ζῷον.* Iren. *καίπερ πολλῷ δυσκολώτερον . . ἦν, ἐκ μὴ ὄντων ὀστέων* etc. *ποιῆσαι εἰς τὸ εἶναι καὶ ἔμψυχον καὶ λογικὸν ἀπεργάσασθαι ζῷον, ἢ τὸ γεγονός, ἔπειτα ἀναλυθὲν εἰς τὴν γῆν, αὖθις ἀποκαταστῆσαι.* Epiph. *εἰ γὰρ τὰ ἐξ οὐκ ὄντων ἐποίησεν εἰς τὸ εἶναι, πόσῳ δὴ μᾶλλον τὸ ὂν εἰς τὴν ἰδίαν κατάστασιν εὐχερῶς ἀποκαταστήσει;* Anast. *ἐκ τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι τὸν ἄνθρωπον ἀγαγών, εὐκοπώτερον τὸ πλάσμα τὸ ὑπ' αὐτοῦ πλασθὲν καὶ διὰ θανάτου διαλυθὲν ἀναπλάσαι καὶ ἀνακαινίσασθαι δυνήσεται.* Makar. *ὁ γὰρ τὸ μὴ ὂν εἰς οὐσίαν ἀναγαγὼν πολλῷ μᾶλλον τὸ γενόμενον καὶ λυθὲν ἀνασώσει καὶ βελτίονος ἀξιώσει προσθήκης κ. λήξεως* **10** *αὖθις* S 129 | *ὁ ἄνθρωπος* < S **11** *μέγα*: »schwierig« S | *ἤδη* u. *καὶ διαλυθὲν* < S **12** *τὸ* vor *μηδέπω* < Cʳ | *ἐκ — κατασκευάσαι*: »ins Leben einzuführen« übersetzt S | »Siehe — Kunst« S. 374, 6 < C

an den Künstlern. Denn nicht ist so schwierig ein ehernes Gefäß, nachdem man ⟨es⟩ zerschmolzen, in dieselbe Gestalt zu bilden, wie etwas mit noch nicht bearbeitetem Stoff von neuem zu machen. Denn viel Arbeit ist hier. Zuerst das Brennen des Metalls, dann das Schmelzen, nämlich die Reinigung, und ferner das Gewinnen der Gestalt von der Kunst. *ἐὰν γοῦν ἐθελήσωμεν δεῖξαι τὴν γονὴν τὴν ἀπὸ τοῦ ἄρρενος* 9 *ἀπεκκρινομένην, παραγάγωμεν δὲ κατὰ τὸ αὐτὸ καὶ τεθνηκότος σῶμα, ποῖον πιστεύσουσιν ἡμῖν οἱ θεωροί, εἰς τὸ φανερὸν ἑκατέρων κειμένων ἔσεσθαι ἄνθρωπον; ἆρα τὴν σταγόνα ἐκείνην τὴν ὅλως οὐδὲν ὑπάρχουσαν ἢ τὸν ἤδη σχῆμα καὶ μέγεθος ἔχοντα καὶ ὑπόστασιν; εἰ γὰρ ἐκεῖνο τὸ ὅλως οὐδὲν μόνον ἐθελήσαντος τοῦ θεοῦ ζῷον τὸ κάλλιστον γίνεται, πολλῷ μᾶλλον τὸ ἤδη ὑπάρχον καὶ τετελειωμένον ἐθελήσαντος τοῦ θεοῦ πάλιν τὸ αὐτὸ ἄνθρωπος γίνεται.*

XXI. *Ἐπεὶ τί βουλόμενος ὁ θεολόγος Μωσῆς τὴν κατὰ τὴν σκηνοπηγίαν ἑορτὴν ἐν τῷ Λευϊτικῷ μυστικῶς εἰσηγήσατο; ἆρα γὰρ ἵνα οὕτως ἑορτάσωμεν τῷ θεῷ, καθάπερ ἐξηγοῦνται χυδαιότερον οἱ Ἰουδαῖοι νοοῦντες τὰς γραφάς, ὡς τοῦ θεοῦ σκηναῖς τοιαύταις ἐκ καρπῶν καὶ κλάδων καὶ εὐφύλλων ⟨ξύλων⟩ κατεσκευασμέναις ἀρεσκομένου, ἃ εὐθέως μαραίνονται τὴν χλόην ἀποσυλώμενα; οὐκ ἔστιν εἰπεῖν.*

14 Lev. 23, 39. 40. Symp. 9, 2 S. 116, 7ff — **16** vgl. Symp. S. 50, 14 u. zu De lepra 14, 5. Vgl. Tert. De res. 26. Orig. z. B. In Exod. hom. 3 IX 26 Lomm.

1 »schwierig« bědno [nŭ] S **6** *γοῦν* Cc: *οὖν* Cr | *δεῖξαι — ὑπόστασιν* Z. 10: »werden wir aber nun erkennen, was mehr ist: ein Tropfen Frucht oder ein gestorbener Leib, der annimmt und hat die Gestalt des Menschen?« S; »annimmt d. Gest. d. M.« (»d. M.« zweimal) als Überschrift in S **7** *παραγάγομεν* Cc | *κατὰ τὸ αὐτὸ* Cc: *αὐτὸ καθ' ἑαυτὸ* Cr **8** *πιστεύουσι* C **10** *ἔχοντα* hinter *ὑπόστασιν* Cr **11** *τὸ ὅλως οὐδὲν*: »nicht dies nicht jenes seiend« S | *μόνον* übersetzt nicht S | *τοῦ* < Cr **11f** *ζῷον τὸ κάλλιστον*] *πάλιν τὸ αὐτὸ ἄνθρωπος* Cr, »ein wie großes Lebewesen« S **12** *πολλῷ*] Cc 84 | *τὸ ἤδη — γίνεται* Z. 13] »kann von dem in Selbständigkeit (*ὑπόστασις* oder *ἰδιότης*) gewesenen Menschen gemacht werden« S **12f** *θελήσαντος* Cc **13** *τὸ αὐτὸ πάλιν* Cr | *γενέσθαι* Cr **14** vor *Ἐπεὶ* »Daß auch die Errichtung der Hütten nichts anderes anzeigt als die Auferstehung« + S | *ὁ θεολόγος* < S | *μωυσῆς* Cr **14f** *τὴν — ἑορτὴν* und *μυστ. εἰσηγήσατο*: »die Errichtung der Hütten geboten« S 129v **16** *ἐξηγοῦνται*: »gebieten« »wollen« S | *χυδαιότερον*: »schwach und kleinlich« S | *οἱ* < Cc **17** *σκηναῖς — κατεσκευασμέναις* Z. 18: »an schönblättrigen Nuß- und anderen Bäumen« S **18** *φύλλων* Cr | *ξύλων* + S **19** *τὴν χλόην ἀποσυλ.* < S | *ἀποσυλόμενα* Cr | *οὐκ ἔ. εἰ.*: »Nicht nun« übersetzt S

τίνος οὖν ἡ σκηνοπηγία, φράσατε, εἰσήχθη μήνυμα; τῆς ἀληθινῆς 2
ἡμῶν, ὦ ἄνδρες, ταύτης σκηνῆς, ἣν καταπεσοῦσαν εἰς φθορὰν διὰ
τὴν παράβασιν καὶ λελυμένην τῇ ἁμαρτίᾳ αὖθις συμπήξας ἀνώλεθρον
ἀναστήσειν ὁ θεὸς ἐπηγγείλατο, ὅπως ἑορτάσωμεν αὐτῷ ἀληθῶς
τὴν μεγάλην ἑορτὴν καὶ πολυθρύλλητον τῆς σκηνοπηγίας ἐν τῇ ἀνα-
στάσει, ὁπότε συμπηγνύμενα ἡμῶν εἰς κατακόσμησιν τῆς ἀθανασίας
καὶ συμφωνίαν τὰ σκηνώματα ἐκ τοῦ χοὸς ἄφθαρτα ἀνίστανται, ὁπότε
ἀκούουσι »τὰ ὀστᾶ τὰ ξηρὰ« ⟨τὸν λόγον τοῦ θεοῦ⟩, κατὰ τὴν ἀψευδε-
στάτην προφητείαν προσαγόμενα πρὸς τὰς ἁρμονίας αὐτῶν ὑπὸ τοῦ
ζῳοπλάστου θεοῦ καὶ ἀριστοτέχνου ἀνακαινοποιοῦντος αὖθις τὴν
σάρκα καὶ συμπηγνύντος, οὐ τοιούτοις ἔτι δεσμοῖς οἷς καὶ τὸ πρῶτον
συνείχετο, ἀλλ' ἀκηράτοις πάμπαν λοιπὸν καὶ ἀλύτοις. ⟨»ἰδού«, γάρ 3
φησι, »δώσω ἐφ' ὑμᾶς πνεῦμα ζωῆς καὶ ζήσεσθε καὶ δώσω ⟨ἐφ' ὑμᾶς⟩
νεῦρα καὶ ἀνάξω ἐφ' ὑμᾶς σάρκα καὶ ἐκτενῶ ἐφ' ὑμᾶς δέρμα« καὶ τὰ
ἑξῆς. πάλιν δὲ ὁ ἀπόστολος· ὅταν »καταβήσηται ὁ Χριστὸς ἐν κε-
λεύσματι, ἐν φωνῇ ἀρχαγγέλου⟩, καὶ οἱ νεκροὶ ἐν Χριστῷ ἀναστή- 4
σονται πρῶτον, ἔπειτα »ἡμεῖς οἱ ζῶντες«, τουτέστιν αὐτὰ ἡμῶν

2 vgl. Amos 9, 11; De res. I, 51, 5. II, 21, 4 — **5** vgl. Symp. 9, 2 S. 116, 7f — **8** vgl. Ezech. 37, 4 — **10** vgl. S. 23, 5. 11. 231, 2. 275, 4. 384, 8 — **12** Ezech. 37, 5. 6 — **15** I Thess. 4, 16f

1ff vgl. Greg. Nyss. De an. et res. 244 B (136 Oehler) — **16—S. 376, 6** Phot. Bibl. 234 S. 298b, 14—22

1 *οὖν*] *μὲν* C^{r} | *φράσατε* < S | *εἰσήχθη*: »ward geboten« S | *μήνυμα* verbindet S mit dem Folgenden **1ff** Greg. *τοῦτον χάριν . . ὁ . . κύριος ἑαυτὸν ἐπέφανεν ἡμῖν, ὡς ἂν συσταίη τῇ ἀνθρωπίνῃ φύσει ἡ τοῦ διαλυθέντος ἡμῶν οἰκητηρίου σκηνοπηγία* **1f** *τῆς ἀληθ. ἡμ. . . τ. σκηνῆς*: »nun uns . . der Auferstehung unserer Hütte« S **2** *ὦ ἄνδρες* < C^{r} | *ἣν*] *τὴν* C^{c} | *εἰς φθορὰν* < S **3** *καὶ*] *ἣν* S | *ταῖς ἁμαρτίαις* S | *συμπήξας ἀνώλεθρον* < S | *συμπήξασαν* C^{r} | *ἀνόλεθρον* 1. Hd. C^{c} **4** *ἀναστῆσαι* C^{c} | *ἀληθῶς* < S **5f** *ἐν τῇ ἀν.*] *τῆς ἀναστάσεως* w. e. sch. S **6** *ὁπότε — ἀνίστανται* Z. 7 < S, wohl wegen des Homoioteleuton | *ὅπου τε* C^{c} **7** *συμφωνίας* C **8** *ἀκούσουσι*? S | *ξηρᾶ* C^{r} 91^{v} | *τ. λόγον τ. θ.* + S **9** *προσαγ. — ἀλύτοις* Z. 12 < S | *τ. ἁρμονίας*] *τὰς ἁρμογὰς* Jh, aber vgl. Ezech. 37, 7 **10** *ἀριστοτέχνα* 1. Hd. C^{c} **11** *συμμιγνῦντος* C^{r} | *τοιούτοις*] *τοῖς πρώτοις* 1. Hd. C^{c} | *τὸ* < C^{r} **12** *ἰδού* etc. — »verheißen« S. 377, 10 < C | *ἰδού — ἀρχαγγέλου* Z. 16 S', der griech. Text aus Ezech. 37, 5. 6 und I Thess. 4, 16 **13** *ἐφ' ὑμᾶς* vor *νεῦρα* + Ezech. 37, 6 **16** *ἀρχ.* S 130 | *καὶ οἱ — ἀπειλήφαμεν* S. 376, 6 Ph | *ἐν Χριστῷ* < S **17** *ἔπειτα — ζῶντες* < S | *ζῶντες*] *ὁ ἅγιος Μεθόδιος οὕτω φησί* + Ph | *αὐτὰ . . ταῦτα* S. 376, 1: »jene« S

ταῦτα τὰ σώματα· »ἡμεῖς« γὰρ »οἱ ζῶντες« αἱ ψυχαί ἐσμεν, οἱ ἀπολαμβάνοντες ἐγερθέντας ἐκ τῆς γῆς τοὺς νεκρούς, ἵνα »εἰς ἀπάντησιν« »ἅμα αὐτοῖς« ἁρπασθέντες τοῦ κυρίου ἐνδόξως ἑορτάσωμεν αὐτῷ τὴν φαιδρὰν τῆς ἀναστάσεως ἑορτήν, ἀνθ᾽ ὧν αἰωνίους ἡμῶν τὰς σκηνάς, ⟨τουτέστι τὰ σώματα,⟩ οὐκέτι τεθνηξομένας ἢ λυθησομένας, ἀπειλήφαμεν. ⟨»ἀναστήσω«, γάρ φησι, »τὴν σκηνὴν Δαυὶδ τὴν πεπτωκυῖαν καὶ τὰ πεπτωκότα αὐτῆς ἀνοικοδομήσω καθὼς αἱ ἡμέραι τοῦ αἰῶνος«⟩.

XXII. Εἰ τιμιώτερον σῶμα ἀνθρώπου τοῦ ἄλλων ζῴων, ὅτι χερσί τε θεοῦ λέγεται πεπλάσθαι καὶ ὅτι τιμιωτέρου τῆς ψυχῆς τετύχηκεν ὄχημα, πῶς τοῦτο μὲν ὀλιγοχρόνιον, ἀλόγων δέ τινων πολλῷ πυλυχρονιώτερα; ἢ δῆλον ὡς ἡ τούτου πολυχρόνιος ὕπαρξις μετὰ τὴν ἀνάστασιν ἔσται; Aber daß die Leiber der Menschen die Unsterb- 2

2 I Thess. 4, 17; Symp. 6, 4 S. 69, 8ff. De res. II, 15, 3. 7 S. 362f. III, 21, 12 — 6 Amos 9, 11 — 9 vgl. De res. I, 34f S. 273ff. Justin De res. (S. Parall. 107, 265ff Holl). Iren. Adv. haer. V, 5, 1. Klem. Alex. Paed. I, 3 S. 94, 9ff Stählin. Tert. De resurr. 5—7 — 10 vgl. S. 7, 19. 414, 19. Plato Tim. 69 C

1 Oekumenius zu I Thess. 4, 16ff PGr 119, 92 A B — 9—13 Phot. Bibl. 234 S. 301b, 18—23; vgl. z. B. Makar. Magn. 30 S. 222, 27

1 Oekum. ζῶντας τὰς ψυχάς, κοιμηθέντα δὲ τὰ σώματα λέγει. . . λέγει οὖν, ὅτι οἱ ζῶντες αἱ ψυχαὶ οὐκ ἂν τὰ σώματα προφθάσωμεν ἐν τῇ ἀναστάσει . . . οὕτως ὁ ἐν ἁγίοις Μεθόδιος ἐν τῷ περὶ ἀναστάσεως λόγῳ 2 ἐγερθέντας S: ἐγερθέντες Ph | ἐκ τῆς γῆς < S 3 τοῦ κυρίου < S | σὺν αὐτῷ S 4 τὴν Ph[b] 233 | φαιδρὰν < S 5 τ. τὰ σ. + S | οὐκέτι — λυθησομένας < S 6 ἀπειλ.] es endet Ph | ἀναστήσω — αἰῶνος Z. 8 aus S und Amos 9, 11 7 τὰ πεπτωκότα?: »das Zerstörte« S | ἀνοικ. Amos 9, 11: καὶ ἀναστήσω αὐτὴν S 9 Εἰ — ἔσται Z. 13 Ph: »Ferner; leben nicht viele Geschöpfe, wie die Elefanten und Raben, so lange Zeit, aber sein persönlich eigenes Geschöpf, der Mensch, der das Ebenbild Gottes besitzt, wegen dessen alles dies geworden ist, sollte schnell alternd vergehen?« S | Justin ὁ δὲ θεὸς τὸ αὐτοῦ κτῆμα καὶ πλάσμα περιεῖδεν ἂν ὡς τὸ μὴ ὄν; — Iren. εἰθισμέναι γὰρ ἦσαν ἐν τῷ Ἀδὰμ αἱ χεῖρες τοῦ θεοῦ ῥυθμίζειν καὶ κρατεῖν καὶ βαστάζειν τὸ ἴδιον πλάσμα. Klem. καὶ τὰ μὲν ἄλλα κελεύων μόνον πεποίηκεν, τὸν δὲ ἄνθρωπον δι᾽ αὐτοῦ ἐχειρούργησεν καί τι αὐτῷ ἴδιον ἐνεφύσησεν. Tert. 5 homo . . ab ipso Deo exstructus est, ut dominus esse posset, dum fit a domino. 6. . . totiens honoratur quotiens manus Dei patitur. 7. habes et limum de manu Dei gloriosum et carnem de adflatu Dei gloriosiorem, quo . . et animae rudimenta suscepit | τιμωτέρον τῆς λογικῆς Ph[b] 11 ὀχήματος corrig. in Ph[a] 13 vor »Aber (›Und‹?) daß« + »Daß die Leiber der Menschen die Unsterblichkeit ererben werden (›teilhaftig sind‹)«

lichkeit ererben werden, durch die Kraft Gottes, wohin (worein?) er
will umgewandelt, sei es zur Auflösung, sei es zur Herstellung, ist ein
großes Wahrheitszeugnis die vierzigjährige Wanderung des Volkes 3
in der Wüste, wo ihnen nicht nur die Leiber gesund blieben und ohne
Leiden, sondern auch die Kleider und Schuhe nicht alterten, wie er
im Deuteronomium sagt. Wenn aber nun diese vergänglichen, schnell 4
alternden Kleider so lange Zeit aushielten, indem Gott es so befahl
und uns kund tat, wie ist es möglich die Auferstehung nicht zu glauben
in betreff der Leiber, welche, nachdem er sie selbst geschaffen, wieder
aufzuwecken er verheißen?

XXIII. *Ἐθεασάμην γὰρ ἐν Ὀλύμπῳ ἐγὼ — ὄρος δέ ἐστιν ὁ Ὄλυμ-
πος τῆς Λυκίας — πῦρ αὐτομάτως κατὰ τὴν ἀκρώρειαν τοῦ ὄρους κά-
τωθεν ἐκ τῆς γῆς ἀναδιδόμενον, περὶ ὃ πῦρ ἄγνος φυτὸν ἑστός,
οὕτω μὲν εὐθαλὲς καὶ χλοερόν, οὕτω δὲ σύσκιον, ὡς ὑποτοπῆσαι
παρ᾽ ὕδωρ μᾶλλον ἀένναον αὐτὸ βεβλαστηκέναι. δι᾽ ἣν αἰτίαν οὖν,* 2
*εἰ φύσεις εἰσὶ φθαρτῶν καὶ ὑπὸ πυρὸς καταναλισκομένων σωμάτων
καὶ ἀδύνατον ἄκαυστα διαμεῖναι τὰ ἅπαξ φύσεως ὑπάρχοντα καυ-*

3 Deut. 29, 5 — **11** vgl. Acta Pion. 4, 21 (Ausgewählte Märtyrerakten S. 100, 8 ff v. Gebhardt)

11—S. 378, 13 (11—379, 8 S. Parall. 429, 37 ff) Phot. Bibl. 234 S. 298 b, 23—40. Pitra Anal. sacra IV, 202 f. 435 f

1 »er. w.« »teilhaftig sind« sutj pričjastna **1 f** »er will« S 130^{v} **2** »Herstellung« sŭstavlenie: »Aufschub« stavlenie S^{b} **3** »Wahrh.« istinjstvo **4** »wo« iždе: »welche« iže S **11** es beginnen Ph C Syr (in B Bl. 2^{v}, Lemma Sancti Methodii ex tractatu de resurrectione) | vor *Ἐθεασάμην* »Von dem in Olympus aufsteigenden Feuer« + S | *γὰρ* < Ph; *γοῦν* S | *ὄρος*: civitas Syr **11 f** *ὁ Ὄλυμπος* < C Syr: *οὗτος* S **12** *κατὰ — κάτωθεν* Z. 12 f < S **13** *ὃ πῦρ*: et … ignem Syr | *ἄγνον φυτὸν ἑστὼς* C: »ist ein Baum« S; arborem dictam pulchram ipsius lateri assidentem Syr | *ἑστὸς*] *ἐστιν* Ph **14** *οὕτω μὲν*] *πάνυ* w. e. sch. S, < Syr | *εὐθαλὲς*: »schön« S | *δὲ σύσκιον* < Syr | *ὡς — βεβλαστηκέναι* Z. 15: »wie auch nicht die am Wasser stehenden Bäume seien« S **14 f** *ὑποτοπῆσαι* (*ὑποτοπᾶσαι* C^{r}) *παρ᾽* (< C^{r}) *ὕδωρ* C (vgl. S), *ὑποτ. παρὰ ὑδάτων πηγὴν* Syr: *ὑπὸ πηγῆς αὐτὸ δοκεῖν* Ph **15** *μᾶλλ.* Cc 84^{v} | *ἀένναον* < Ph | *δι᾽ ἣν — εὔκαυστον* S. 378, 2 < Syr | *δι᾽ ἥντινα οὖν αἰτίαν* Ph **16** *εἰ φύσεις — καυστικῆς* Z. 17 f < S | *εἰ φύσεις εἰσὶ*: *ἡ φύσις ἐστὶ* Cc | *ἀναλισκομένων* Cc: *καταναλουμένων* Ph **17** *καὶ ἀδύνατον — καυστικῆς* Z. 17 f < Ph **17 f** *τῆς καυστικῆς* C^{r}

στικῆς, οὐ μόνον οὐ καταφλέγεται τὸ φυτὸν τοῦτο, ἀλλὰ καὶ ἀκμαιό-
τερον μᾶλλον ὑπάρχει καὶ χλοερώτερον, ὃ τῇ φύσει ἐστὶν εὔκαυστον,
καὶ ταῦτα περὶ αὐτὰς αὐτοῦ τὰς ῥίζας τοῦ πυρὸς ἐντυφομένου;
κλάδους γοῦν ἐγὼ δένδρων ἐκ τῆς παρακειμένης ὕλης ἔρριψα καθ᾿ 3
ὃν ἀνερεύγεται τὸ πῦρ τόπον, καὶ εὐθέως εἰς φλόγα ἀρθέντες ἐτε-
φρώθησαν. φράσατε οὖν δή, δι᾿ ἣν αἰτίαν τὸ μὴ ὑποφέρον μηδὲ τὴν 4
ἐξ ἡλίου δέξασθαι ἔκκαυσιν, ἀλλὰ ξηραινόμενον ἐὰν μὴ ἀρδευθῇ βραχέν,
τοσούτῳ πυρὸς φλογμῷ συνεχόμενον . . οὐ καταναλίσκεται, ἀλλὰ ζῇ
τε καὶ θάλλει; τί οὖν βούλεται τὸ παράδοξον; δεῖγμα τοῦτο τῆς 5
μελλούσης ὁ θεὸς ἡμέρας καὶ προοίμιον ἔθετο, ἵνα γινώσκωμεν ἐν-
δηλότερον ὅτι πάντων πυρὶ καταβασίῳ κατομβρουμένων τὰ ἐν ἁγνείᾳ
σώματα διατρίψαντα καὶ δικαιοσύνῃ καθάπερ ψυχρῷ ὕδατι τῷ πυρί,
οὐδὲν ἀλγυνόμενα πρὸς αὐτοῦ, ἐπιβήσονται. ἀληθῶς γάρ, ὦ μεγα- 6

12 vgl. Dan. 3, 50

1 *οὐ μόνον — τοῦτο*: »kann jener brennende Baum nicht brennen noch vertrocknen« S | *ἀλλ᾿* ohne *καὶ* C^r **1f** *μᾶλλον ἀκμαιότερον* Ph | *κ. ἀκμαιότερον . . καί*: »als andere Bäume« S **2** *κ. χλοερώτερον* < Ph | *ὃ — εὔκαυστον* vor *ἀλλὰ* Z. 1 S | *ὃ*] *εἰ* Ph | *εὔκαυστον* Ph S: *καυστικὸν* C^c, *καυστὸν* C^r **3** *καὶ ταῦτα — ἐντυφομένου*: »obschon seine Wurzeln am Ausgang des Feuers sind« S | *τὰς* Ph^a 310^v b | *ἐντυφωμένου* Ph **4** *γοῦν*] *δὲ(γε)* S | *ἐγὼ*] ego . . experimentum tentavi Syr | *δένδρων — ὕλης*: »von jenem Baum abgebrochen habend« S | *δένδρων*: e quadam arbore übersetzt Syr | *ἔρριψα* C, w. e. sch. S Syr: *ἐπέρριψα* Ph **4f** *καθ᾿ ὃν — τόπον* Z. 5: »ins Feuer« S Syr **5** *ὡς εἰς* C^c | *εἰς φλόγα ἀρθέντες* < S **5f** *ἐτεφρ.*: »verbrannten sie« S **6** *φράσατε — θάλλει* Z. 9 < Ph, *φράσατε — παράδοξον* Z. 9 < Syr | *τὸ μὴ — βραχέν* Z. 7 < S **8** *πυρὸς φλογμῷ* C^r: *πυρὸς πλήθει* C^c: *πυρὶ* S | *συνεχόμενον*: »stehend« S und + »nicht begossen mit Wasser« | *οὐ κατ. — θάλλει* Z. 9; »so sehr grün ist« S | *οὐκ αναλίσκεται* (1. Hd.) C^c **9** *βούλεται* myslit: mysli S (myslite 2. Hd. S^a) | *δεῖγμα τοῦτο* (wohl *τοῦτο τὸ δεῖγμα*) verbindet S mit dem Vorhergehenden | *τοῦτο — ἔθετο* Z. 10 < Syr | vor *τῆς* »Vom Gericht und von (i o: ›aber‹ no S) der Auferstehung« + S **10** *ἡμέρας*: »Gerichts« S | *καὶ* < S **10f** *εὐδηλότερον* Ausgg.: < Ph Syr **11** *ὅτι — ἐπιβήσονται* Z. 13: in fine peccatores arsuros fore in igne iustosque per medium eius transituros, non tantum sine incommodo, verum inde, auri instar, splendentiores evasuros Syr | *καταβασίῳ* < Ph S **12** *καὶ δικαιοσ. διαπρέψαντα* C | *ὕδατι*: »übergossen« + S | *τῷ πυρὶ — ἐπιβήσονται* Z. 13: »so bleiben werden« S **13** *οὐδὲν ἀλγ. πρ. αὐτοῦ* < Ph | *ἐπιβήσονται*] es enden Ph Syr | *ἀληθῶς — θέλεις* S. 279, 8 auch Cc 137^v; Lemma *τοῦ ἁγίου Μεθοδίου* | *γὰρ* < C 137^v **13f** *μεγαλόφωτε* C 137^v S: *μεγαλώφελε* C^c, *μεγαλωφελῆ* C^r

λόφωτε καὶ μεγαλόδωρε δέσποτα, ἡ »κτίσις σοι τῷ ποιήσαντι ὑπηρε-
τοῦσα ἐπιτείνεται εἰς κόλασιν κατὰ τῶν ἀδίκων καὶ ἀνίεται εἰς εὐερ-
γεσίαν ὑπὲρ τῶν ἐπὶ σοὶ πεποιθότων«, καὶ θέλοντός σου πῦρ μὲν
καταψύχει, λυμαινόμενον οὐδὲν ὧν αὐτὸς κρίνεις διασῴζεσθαι, ὕδωρ
δὲ ἔμπαλιν δριμυτέραις καταφλέγει πυρὸς προσβολαῖς, καὶ οὐδὲν ἀν-
τιτάσσεται τῷ ἀνικήτῳ σου κράτει καὶ τῇ σῇ ἰσχύϊ. πάντα γὰρ 7
ἔκτισας ἐξ οὐκ ὄντων· διὸ καὶ πάντα μεταλλεύεις, σὰ ὑπάρχοντα,
καὶ μετασκευάζεις, μόνος ὑπάρχων θεός, ὡς θέλεις.

XXIV. .. Αὐτίκα γοῦν τῶν τῇδε βασιλέων αἱ εἰκόνες, κἂν μὴ ἀπὸ
τῆς πολὺ τιμιωτέρας ὕλης, χρυσοῦ, ἀργύρου, ἠλέκτρου ἢ ἐλέφαντος,
ὦσι κατεσκευασμέναι, τιμὴν ἔχουσι πρὸς ἁπάντων· οὐ γὰρ τὰς μὲν
ἀπὸ τῆς πολὺ τιμιωτέρας ὕλης τεχνημένας θεραπεύοντες ἐξολιγω-
ροῦσι τῶν ἄλλων οἱ ἄνθρωποι, ἀλλὰ πάσας ἐπίσης τιμῶσιν, εἰ καὶ ἀπὸ
γύψου ἢ χαλκοῦ ὑπάρχουσιν, καὶ ὁ δυσφημήσας εἰς ὁποτέραν οὔτε
ὡς πηλὸν ἀτιμάσας ἀφίεται, οὔτε ὡς χρυσὸν ἐξευτελίσας κρίνεται,
ἀλλ᾽ ὡς εἰς αὐτὸν ἀσεβήσας τὸν βασιλέα καὶ κύριον. τὰς μὲν ἀπὸ 2
χρυσοῦ κατεσκευασμένας εἰκόνας τοὺς αὐτοῦ ἀγγέλους, τάς τε ἀρχὰς
καὶ τὰς ἐξουσίας, »εἰς τιμὴν« καὶ δόξαν αὐτοῦ ποι⟨ηθέντας νο⟩οῦμεν
... νόει γάρ μοι τὸν θεὸν τὰς μὲν ὡς ἀπὸ χρυσοῦ κατεσκευασμένας 3
ἔχειν εἰκόνας ἑαυτοῦ ἀπὸ τῆς πνευματικῆς καθαρωτέρας οὐσίας, οἷον

1 Weish. Sal. 16, 24 — **8** vgl. Joh. 17, 3 — **18** II Tim. 2, 20; vgl. Orig. De princ. II, 9, 6

9—16 S. Parall. 430 S. 183 Holl. — **9—18** Joh. Dam. De imagin. III PGr 94, 1420 B — **19**—S. **382, 15** Vat. gr. 1611

1 *καὶ μεγαλόδωρε* C: < S | *ἡ κτίσις — λειτουργοὺς αὐτοῦ* S. 380, 2 Lücke in S **4** *λοιμαινόμενον* C^{c} **5f** *ἀντιτάσσεσθαι* C^{c} **6** *σου τῷ ἀνικ.* C^{r} | *καὶ τῇ σῇ* < C^{c} | *ἰσχύει* C^{c} **7** *μεταλλεύεις* C^{r} 85 **8** *θέλεις*] es endet C **9** *Αὐτίκα*] C in C^{1} (Coisl. 294) Bl. 151^{v}, 12; Lemma *Μεθοδίου ἐπισκόπου Φιλίππων καὶ μάρτυρος ἐκ τοῦ β̅ λόγου τοῦ ἀντιρρηκοῦ*(!)· *οὗ ἡ ἀρχὴ ἴδομεν οὖν.* Joh. Dam. De imag. | *οὖν* Joh. **10** *πολυτιμωτέρας* C | *ὕλης* < Joh. | *χρυσοῦ τε καὶ* Joh. | *ἠλέκτρου* (*ἰλέκτρου* C) *ἢ ἐλέφαντος* < Joh. **12** *τεχνημένας* C: < Joh. **12f** *ἐξολ. τῶν ἄλλων οἱ ἄνθρ.* C: *οἱ ἄνθρ. ἐξολ. τῶν ἐξ ἀτίμων τιμιωτέρας* Joh. **13** *πᾶσαν* Joh. | *εἰ καὶ*] *κἂν* C **15** *εἰς πηλὸν* Joh. | *ἀτιμάσας* < Joh. | *ἀφίεται* < C | *οὔτε*: *οὐδ᾽* C **16** *βασιλέα*] es endet C | »§ 2 nur komprimiertere Fassung von § 3« Kl **17** *τοὺς .. ἀγγέλους* Bo: *τῶν .. ἀγγέλων* Joh. | *τάς τε* Bo, vgl. I, 49 S. 302, 11ff: *τὰς* Joh. **18** *ποιηθέντας νοοῦμεν* Bo für *ποιοῦμεν*, vgl. S. 380, 19: es endet Joh. **19** *νόει γὰρ* etc. Vat. 1611 zu Luk. 11, 29; Lemma *Μεθοδίου Πατάρων. νόει — λόγον* S. 380, 18 nach *ἀνώλεθρα* S. 382, 15 Vat.

τοὺς ἀγγέλους, . . ⟨καθὼς ὁ Δαυὶδ »ὁ ποιῶν«, φησίν, »τοὺς ἀγγέλους
αὐτοῦ πνεύματα καὶ τοὺς λειτουργοὺς αὐτοῦ πῦρ φλέγον«⟩· τὰς δὲ
ὥσπερ ἀπὸ γύψου ἢ χαλκοῦ, οἷον ἡμᾶς· ⟨ἔλαβε, γάρ φησι, »χοῦν ἀπὸ
τῆς γῆς« »ὁ θεὸς« »καὶ ἔπλασε τὸν ἄνθρωπον«· τῷ γηΐνῳ γὰρ τὴν ψυχὴν
ἥνωσε τὴν »κατ' εἰκόνα θεοῦ« γεγενημένην. ὡς οὖν πάσας ἐνταῦθα 4
τοῦ βασιλέως τὰς εἰκόνας τιμᾶσθαι χρή . . διὰ τὴν ἐν αὐταῖς μορ-
φήν, οὕτω δὴ καὶ ἡμᾶς ⟨θεοῦ εἰκόνας ὑπάρχοντας — »ὁ θεὸς γὰρ
ἔκτισε τὸν ἄνθρωπον ἐπ' ἀφθαρσίᾳ καὶ εἰκόνα τῆς ἰδίας ἀιδιότητος
ἐποίησεν αὐτόν«⟩ —, wenn wir auch aus schlechterer Materie waren,
ἀνένδεκτόν ἐστι θεοῦ εἰκόνας ὑπάρχοντας πρὸς ἀπώλειαν ὡς ἠτι-
μωμένους χωρῆσαι παντελῆ. Denn wegen nichts anderen sind sie
unsterblich, sondern weil sie Bilder Gottes sind. ὅθεν καὶ κατῆλθεν 5
εἰς τὴν καθ' ἡμᾶς οἰκουμένην ὁ λόγος καὶ ἐσαρκώθη ἐκ τοῦ σώματος
ἡμῶν, ὅπως εἰς τὸ θεοπρεπέστερον τὴν εἰκόνα ἐπισκευάσας, καθάπερ
ὑπὸ ⟨πολλοῦ⟩ χρόνου διαλελυμένην, ἀναστήσῃ ἀνώλεθρον.

XXV. Καὶ γοῦν τὴν ἐπὶ τοῦ προφήτου ⟨Ἰωνᾶ⟩ μυστηριωδῶς πε-
πραγματευμένην οἰκονομίαν δηλοῦντες, ἅπαντα εἰς τοῦτο ἀναφανδὸν
συντείνοντα εὕρομεν τὸν λόγον. περιέχει δὲ καὶ μέγα μυστήριον ἡ
κατὰ τὸν Ἰωνᾶν ἱστορία. ἔοικε γὰρ τὸ μὲν κῆτος νοεῖσθαι ὁ χρόνος, 2

1 Psal. 103, 4 — **3** Gen. 2, 7 — **4** Gen. 2, 7. 1, 26; vgl. Tert. De res. 6 — **7** Weish. Sal. 2, 23 — **13** vgl. Joh. 1, 14 — De res. I, 39, 6. II, 18, 8 — **16** Jona 1. 2. Iren. Adv. haer. III, 20, 1 — **19** vgl. E. Hennecke, Altchristl. Malerei u. altkirchl. Lit. S. 57 ff

5 Greg. Nyss. De opif. hom. 4

1 *καθὼς — αὐτοῦ²* Z. 2 + Bo, *πῦρ φλέγον* + S wieder beginnend **3** *χαλκοῦ ἢ γύψου* S | *ἔλαβε — ἄνθρωπον* Z. 4 + S 131^v **3 f** *ἀπὸ τ. γῆς* < auch S **4** Tert. limus ille iam tum imaginem induens Christi | *τῷ — γεγενημένην* Z. 5 < S **6** *χρή*] »aus welchem Stoff sie auch sein mögen« richtig + S | *διὰ — μορφήν* Z. 6 f < S **7** *θεοῦ* — »waren« Z. 9 + S **9** *ἐπ. αὐτ.* < S **10** *ἀνένδεκτόν ἐστι*: »denn es ist notwendig, . . nicht« S **10 f** *ὡς ἠτ.* < S **11** *παντ.* < S | »Denn — sind« Z. 12 + S **13** *τὴν καθ' ἡμᾶς οἰκ.*: »diese Welt« S | *καὶ ἐσαρκώθη — ἡμῶν* Z. 14 < S **14** *τὴν εἰκόνα* < S | *ἐπισκευάσῃ* S **15** *πολλοῦ χρόνου* S | *ἀναστήσῃ ἀνώλεθρον* < S **16** *Καὶ γοῦν*] *Εἰ οὖν θέλομεν* S, davor »Von dem Propheten Jonas« | *Ἰωνᾶ* + S | *μυστηριωδῶς* < S **16 f** *πεπραγμ.*: »gesehenen« S **17** *εἰς τοῦτο — λόγον* Z. 18: »dies wird uns sehr verständlich werden« S **18** *περιέχει — ἱστορία* Z. 19 vielleicht mit Recht < S **19** *ἔοικε . . νοεῖσθαι*: »es ist gleich« S

ατε μηδέποτε ἑστώς, ἀλλὰ πορευόμενος ἀεὶ καὶ καταδαπανῶν τὰ
γεννώμενα μακροῖς τε καὶ βραχυτέροις διαστήμασιν. ὁ δὲ φεύγων 3
Ἰωνᾶς ἀπὸ προσώπου τοῦ θεοῦ αὐτὸς ἐκεῖνος ὁ πρῶτος ἄνθρωπος·
ἀθετήσας τὴν ἐντολὴν ἔφυγεν ἀφθαρσίας ὀφθῆναι γυμνός, τὴν
πρὸς τὸ θεῖον ὑπὸ τῆς ἁμαρτίας παρρησίαν ἀφῃρημένος. τὸ δὲ 4
πλοῖον, εἰς ὃ ἐπιβὰς ἐχειμάζετο, ἡ κατὰ τὸν παρόντα καιρὸν βραχύ-
βιός ἐστιν αὕτη καὶ δυσάρεστος ζωή, οἷον τραπέντων ἡμῶν καὶ
μεταναστευσάντων ἀπὸ τῆς μακαριωτάτης ἐκείνης καὶ ἀκινδύνου ζωῆς
εἰς τὸν πολυχειμαστότατον τοῦτον βίον καὶ ἀκατάστατον, καθάπερ
ἀπὸ γῆς εἰς πλοῖον. ὃ γὰρ πλοῖον πρὸς γῆν, τοῦτο ὁ παρὼν βίος
πρὸς τὸν ἀθάνατον. ὁ δὲ χειμὼν καὶ αἱ ἐπισυνιστάμεναι καθ' ἡμῶν 5
λαίλαπές εἰσιν οἱ ἐνταῦθα πειρασμοί, ὥσπερ ἐν κλύδωνι τῷ κόσμῳ
ἀλύπως εὐθυδρομῆσαι τὸν βίον ἡμᾶς ἐν γαλήνῃ καὶ νηνεμίᾳ κακῶν
μὴ ἐπιτρέποντες. ἡ δὲ ἀπὸ τοῦ πλοίου εἰς τὴν θάλασσαν ἔκριψις 6
τοῦ Ἰωνᾶ γεγενημένη τὴν ἀπὸ τοῦ ζῆν εἰς τὸ τελευτῆσαι τοῦ πρω-
τοπλάστου δηλοῖ μετάπτωσιν, ἀποφάσεως τυχόντος, ἀνθ' ὧν ἁμαρ-
τήσας ἀπέδρα τῆς δικαιοσύνης, τῷ »γῆ εἶ καὶ εἰς γῆν ἀπελεύσῃ«.
τὸ δὲ καταποθῆναι αὐτὸν ὑπὸ τοῦ κήτους τὴν ὑπὸ τοῦ χρόνου γε- 7
γενημένην ἀπαραίτητον ἡμῶν δηλοῖ ἀναίρεσιν. ἡ γὰρ κοιλία ⟨τοῦ κή-
τους⟩, ὑφ' ἧς ἐκαλύφθη καταποθεὶς ὁ Ἰωνᾶς, ἡ πανδοδόχος ἐστὶ γῆ,
τὰ ὑπὸ τοῦ χρόνου δαπανώμενα ⟨σώματα⟩ δεχομένη.

17 Gen. 3, 19; vgl. De res. II, 18, 6 S. 369, 10f. Symp. 3, 3. 6 S. 29, 19ff. 33, 12f

1 ἑστώς S 132 **1f** τὰ γεννώμενα: »alles« S **2** vor ὁ δὲ »Was die Flucht des Jonas bedeutet« + S **3** ἀπὸ προσ. τ. θεοῦ nach ἄνθρωπος S **4** ὃς ἀθετ.? | ἔφυγεν] καὶ S | ὀφθῆναι — παρρησίαν Z. 5 < S | ὀφθῆναι? Md **5** vor τὸ δὲ »Was das Schiff« + S **6** εἰς ὁ ἐπ. ἐχειμάζετο: »in welchem er versinken wollte« S | κατὰ τ. παρ. καιρὸν < S **6f** βραχύβιος: »eitle« S **7** καὶ δυσάρ. < S **7f** τραπέντων . . κ. μεταναστ.: »übergegangen« übersetzt S **8** μακαριότητος Vat. | ἐκείνης κ. ἀκινδύνου < S **9** τὸν — ἀκατ.: »dies rauhe und dies traurig u. stürmische« S **11** ἀθάνατον: »jenem« S | vor ὁ δὲ »Was der Sturm, was aber das Hinauswerfen ins Meer« + S χειμὼν] »das Hinauswerfen« + aus der Überschrift S | καὶ αἱ ἐπισυνιστ.] οἱ ἐπισυνιστάμενοι w. e. sch. S **12** λαίλαπες . . οἱ ἐνταῦθα < S | ὥσπερ — ἐπιτρέποντες Z. 14 < S **14** ἀπὸ — θάλασσαν < S **15** τοῦ Ἰωνᾶ γεγεν. < S | εἰς τὸ τελευτῆσαι: »vom Leben in den Tod« S **15f** πρωτοπλ. S 132v **16** ἀποφάσεως — ἀπελεύσῃ Z. 17 < S | τὸ γῆ Vat. **18** vor τὸ δὲ »Was das Verschlungenwerden des Jonas« + S | αὐτὸν ὑπὸ τοῦ κήτους < S **19** ἀναίρ.: »Strafe des Todes« S **19f** τ. κητ. + S **20** ὑφ' ἧς — Ἰωνᾶς < S **21** δαπ.: »endenden« S

καθάπερ οὖν Ἰωνᾶς »ἐν τῇ κοιλίᾳ τοῦ κήτους τρεῖς ἡμέρας« ἐν- 8
διατρίψας »καὶ νύκτας« τοσαύτας αὖθις ὑγιὴς ἀπεδόθη, οὕτω δὴ καὶ
⟨ἡμεῖς⟩ πάντες τὰς τρεῖς τοῦ παρόντος αἰῶνος διαστάσεις ποιήσαντες ἐν
τῇ γῇ, ἀρχὴν λέγω καὶ μεσότητα καὶ τέλος, ἐξ ὧν σύγκειται πᾶς οὗτος
ὁ παρὼν χρόνος, ἀναστησόμεθα. τρία γὰρ καθολικὰ χρόνου διαστή-
ματα, παρῳχηκὼς καὶ μέλλων καὶ παρών. καὶ διὰ τοῦτο καὶ ὁ 9
κύριος τοσαύτας ἡμέρας συμβολικῶς ποιήσας ἐν τῇ γῇ ἐδίδαξε σαφῶς
ὅτι πληρωθέντων τῶν προειρημένων τοῦ χρόνου διαστημάτων ἔσται
ἡμῶν ἡ ἀνάστασις, τοῦ μέλλοντος μὲν ἀρχὴ αἰῶνος ὑπάρχουσα, τού-
του δὲ τέλος. ἐν αἰῶνι γὰρ οὔτε παρῴχηκέ τι οὔτε μέλλει, ἀλλὰ
μόνον ὑφέστηκεν. ἔτι ὁ Ἰωνᾶς »ἐν τῇ κοιλίᾳ τοῦ κήτους τρεῖς 10
ἡμέρας καὶ τρεῖς νύκτας« ποιήσας οὐ κατεφθάρη συντηκομένων αὐτῷ
τῶν σαρκῶν κατὰ τὴν ἐν τῇ κοιλίᾳ γινομένην φυσικὴν σῆψιν τῶν
εἰσφερομένων βρωμάτων διὰ τὴν πλείονα ἐν τοῖς ἐνύδροις θερμότητα,
ἵνα δειχθῇ, ὅτι δύναται εἶναι ἡμῶν τὰ σώματα ταῦτα ἀνώλεθρα.

Die Worte des Memianius.

XXVI. Und wie nun die Lippen Memians gesprochen, begann Memian mit dem Wort: Wohlan, o Proklus, die vielgewundenen Worte der Andersgläubigen haben wir leicht aufgelöst gemacht, aber das von euch Gesagte noch nicht. Wohlan aber nun, wollen wir noch wahrheitsgemäß darüber forschen, ob unser Leib kann, in vieles, in Feuer und in Luft und in Wasser, geteilt — eine so große Zerstreuung

1. 11 Mt. 12, 40

13 Kyr. Hier. Kat. 14, 18

1 καθ. οὖν: »Und wie« S **2** καὶ νύκτας τοσ. . . ὑγιὴς < S | αὖθις paky: οὕτως tako S | ἀπεδόθη] ἐξερρίφη übersetzt S | δὴ < S **3** ἡμεῖς + S | πάντες + Vat. | τοῦ παρ. αἰῶνος < S **3 f** ἐν τῇ γῇ < S **4** ἐξ ὧν — χρόνος Z. 5 < S **5** καθολικὰ < S **6** ὁ παρῳχ. κ. ὁ παρὼν καὶ ὁ μέλλων S | καὶ vor διὰ < S: davor + »Warum der Herr drei Tage in der Erde verbracht hat« + S **7** τοσαύτας] τρεῖς S | συμβολικῶς < S | ἐποίησεν . . διδάσκων übersetzt, aber las schwerlich S (vielmehr wohl sŭtvori vŭ zemli učja aus sŭtvoriv vŭ zemli uči) | σαφῶς < S **8** τῶν προειρ. τ. χρ. διαστ.: »diese drei Zeiten« S **10** ἐν αἰῶνι — ταῦτα ἀνώλεθρα Z. 15 < S **15** ἀνώλεθρα] es endet Vat. 1611 **16** S 133 | »Memian« stets S **17 f** »Memian« vor »begann Memian« + (mit roter Schrift) S **20** »von euch« vami: »von uns« nami S **21 f** »in Feuer u. in Luft u. in Wasser«: »in das Feuer . . in die Erde« und »in alle Substanz des Wassers . . in die Luft u. die andern ebenso in ihre Substanzen« De res. I, 15, 4f

aber und Scheidung empfangen sie —, wieder aus jenen zusammen-
gesetzt derselbe werden. »Wie ist es denn möglich nach dem Weg- 2
gehen und der Vermischung des Warmen mit dem Feuer, des Luftigen
mit dem Element der Luft, ⟨des von der Erde mit der Erde⟩, daß er
wieder getrennt von der Vermischung derselbe wirkliche werde. Denn 3
es ist nicht möglich, daß Wasser, welche sich vereinigt haben, wieder
getrennt werden, ebenso Feuer und Luft; da alle Menschen und alle
Ungeheuer und Tiere in dieselbe Luft . .; die, welche sich vermischt
haben in so großer Menge Wassers und in ihre Substanz weggegangen
sind, von wo sie genommen waren, — es ist unmöglich, daß sie ohne
Vermischung seien. Denn wie wenn jemand viele Bilder von Wachs 4
genommen und sie zusammengeschmolzen mit vielem anderen Wachs,
und, indem derselbe wieder Bilder macht, kann er etwa ohne Ver-
mischung von jenem selben Wachs Bilder machen, sei es nach der
Substanz oder nach derselben Ähnlichkeit? Niemals ist dies möglich.
Der, welcher aber nun sagt, derselbe Leib stehe auf, sagt nicht nur, 5
die Gerechten würden teilhaftig der Substanz der Sünder, sondern
auch der Leiber der Tiere. Denn alles ist in dieselbe Wassermasse
eingemischt.«

XXVII. Solches ist das nun, was ihr sagt, o Proklus, und verstehend

2 vgl. De res. I, 15, 4f S. 238, 25ff — **11** vgl. De res. I, 16, 4 S. 239, 18ff

2 Dial. Adam. V, 18 S. 210, 18ff Bh. Greg. Nyss. De an. et res. 214 C (72f Oehler) — **11** Dial. Adam. 5, 16 S. 208, 4ff

1 »empfangen sie«: »nehmen sie an«? **2** D *ὁ ἄνθρωπος ἐκ γῆς καὶ ὕδατος καὶ πυρὸς καὶ ἀέρος συνέστηκεν. ἐπὰν οὖν ἀποθάνῃ καὶ διαλυθῇ, ἑκάστη οὐσία τὸ ἴδιον ἀπολαμβάνει* (D *ἀπολαμβανομένη*) *συγκιρνωμένη, οἷον τὸ τοῦ πυρὸς μέρος τὸ πῦρ, τὸ τοῦ ὕδατος τὸ ὕδωρ, τὸ τοῦ ἀέρος ὁ ἀήρ, τὸ τῆς γῆς ἡ γῆ. πῶς οὖν ἐν τῇ ἀναστάσει δυνατὸν αὐτὸν τὸν ἄνθρωπον ἀναστῆναι, οὗ τὰ μέρη συνεκράθη; ὥσπερ γὰρ* (*γε?*) *εἴ τις οἷον ἐν πελάγει θαλάττης ἐκχέας ὕδωρ τὸ αὐτὸ αὖθις ἀνακομίσασθαι διαβεβαιοῦται, τοῦ πράγματος ἀδυνατοῦντος. ἀνάγκη γοῦν ἄλλον ἀντ᾽ ἄλλου ἄνθρωπον ἀνίστασθαι.* Greg. Nyss. *εἰς τὸ πᾶν κατὰ τὸ συγγενὲς γινομένης τῶν στοιχείων τῆς ἀναλύσεως, τίς μηχανὴ τὸ ἐν τῷδε θερμὸν ἐν τῷ καθ᾽ ὅλου γενόμενον ἀμιγὲς τοῦ συγγενοῦς πάλιν ἀποκριθῆναι πρὸς τὸ συστῆναι τὸν ἀναπλασσόμενον ἄνθρωπον;* **4** »des — Erde« < S, aber vgl. D und De res. I, 15, 4f **6f** vielleicht »daß, nachdem sie sich mit Wasser vereinigt haben . ., ebenso mit Feuer« **7** »getrennt« S 133v **11** vgl. D zu S. 239, 16 **13** »derselbe wieder« paky onjže: wohl »wieder dieselben« paky . . onyže **16** »stehe auf« S 134 **20** »Solches« sica: »so« sice Sb

nehme ich dies oftmals auf, damit uns nichts davon verborgen bleibe.
Wohlan, sehen wir aber nun wieder! 2

⟨σφόδρα κατὰ σὲ δυνατώτεροι οἱ ἄνθρωποι τοῦ θεοῦ δείκνυνται, καὶ περισσὸν τὸ λέγειν τὸν σωτῆρα »τὰ παρ' ἀνθρώποις ἀδύνατα παρὰ τῷ θεῷ δυνατά«. οἱ ἄνθρωποι μὲν γὰρ οἶνον ὕδατι συγκραθέντα χωρίζουσι, τέχνῃ καὶ ἐπιστήμῃ χρώμενοι, καὶ ἀργύριον ἀπὸ χαλκοῦ, καὶ πλείστων ὅσων τὰς διακρίσεις ἴσασι ποιεῖσθαι. ὁ δὲ θεός, ὁ ἀνυπέρβλητος δυνάμει τεχνίτης τε καὶ δημιουργὸς πάντων, ᾧ ὑποτέτακται ⟨πῦρ,⟩ ἀήρ, ὕδωρ, γῆ, φόβῳ δουλεύοντα καὶ ἕκαστον τηροῦντα τὸ ἴδιον μέρος, πῶς οὐκ ἂν ἑκάστῳ ἐν τῇ ἀναστάσει ἀποδοίη τὸ ἴδιον σῶμα;⟩

Denn drei sind nach wahrer Sachlage die Arten des Wässrigen: 3
Wasser, Öl, geschmolzene Dinge. Und es seien das zum Wasser Gehörige alles Wässrige, das Ölige aber wieder sei alles Fette, das Geschmolzene aber wie Blei und Erz und das Übrige. Und, daß nicht nur diese allein nach der Vermischung zu scheiden möglich ist, sondern
auch vieles andere. . . Die Purpurfärber aber nun in ihren Künsten, 4
wenn, indem sie Seide färben, irgendwie sich vermischt das Blut der Purpurschnecke mit Wasser, so trennen sie durch ihre Künste mit Schwämmen das Wasser vom Blut der Purpurschnecke.

Es wird aber auch geschrieben, in Tiberias, eine Stadt ist dies 5
von Judäa, eine Quelle sei darin, welche fünf Arten Wassers ohne Unterscheidung hervorbringt, so daß, wer von reinem Wasser schöpfen will, der nimmt aus der Mitte; auf der einen Seite ist es honigsüß, auf der andern Seite aber bitter; indem Gott ein Zeichen gibt, damit wir glauben, daß auch unser wässriges Element nicht vermischt mit anderem in der Auferstehung erfunden werden kann. Denn siehe du, wie dir Eine Quelle verschiedenartiges Wasser und dies ohne Vermischung hervorströmen läßt.

1 vgl. De res. I, 2, 5 S. 221, 17 ff — **4** Luk. 18, 27 — **8** vgl. De res. II, 21, 2 S. 375, 10

3 Dial. Adam. V, 18 S. 210, 26—212, 5 Bh

2 »Wohlan« se: »dies« si S[b] **3** *σφόδρα — σῶμα* Z. 11 aus D: kürzer S »Denn wenn es durchaus unmöglich ist, daß die echte Wassersubstanz irgendeines Körpers geschieden werde, wie wird dann von diesen sichtbaren Dingen Wasser vom Wein geschieden und Silber vom Erz und anderes derartige, welches im Feuer geschmolzen und im Wasser gelöscht geschieden wird?« | zu »Wassersubstanz« vgl. S. 238, 16 f **7** ὁ] ὅτ' w. e. sch. D **9** πῦρ < D | ἑκάστω D **12** vor »Denn« + »Daß drei Arten des Wässrigen« S **14** »Wässrige« S 134[v] **23** »wer« iže: »was« eže S **25** »aber« S 135 **27** »kann« mit roter Schrift

XXVIII. Ἀλλὰ μὴν καὶ τὰ γλυκέα ὕδατα ἐπιρρέοντα τῇ θαλάσσῃ,
συγκιρνώμενα καὶ συγκυλινδούμενα πάλιν ὕδατα γλυκέα διὰ τῶν νε-
φελῶν χεῖται, διαχωριζόμενα ἀπὸ τῶν ἁλμυρῶν. καθὼς καὶ ὁ προ- 2
φήτης φησίν »ὁ προσκαλούμενος τὸ ὕδωρ τῆς θαλάσσης καὶ ἐκχέων
αὐτὸ ἐπὶ πρόσωπον τῆς γῆς«. Denn nicht von den oberhalb des Fir-
maments seienden Gewässern kommen herab die Regen; denn oftmals
würden sie die Erde überfluten, indem das Meer die Menge der herab-
kommenden Wasser nicht fassen könnte. Es singt aber nun einer von den 3
heiligen Mysten: »Alle Wasserströme gehen ins Meer, und das Meer ist nicht
sich sättigend. An dem Ort, an welchen die Wasserströme gehen, von dort
kehren sie zurück« an ihre Örter, und daß wieder vom Meer die Wasser
der Flüsse zu Regen emporsteigen durch den Befehl Gottes. Groß aber 4
ist auch diese Erkenntnis, daß sich scheiden die süßen von den salzigen
Wassern und die im Wasser, d. h. im salzigen, geschehende Vereinigung.
Denn indem das mehr Wässrige durch die Wärme der Sonne erfaßt
und in die Luft emporgehoben wird, bleibt alles Salzige zurück.

ἐπίστησον δὲ μήποτε καὶ ὁ μακάριος Ἰωάννης »ἔδωκεν ἡ θάλασσα 5
τοὺς νεκροὺς τοὺς ἐν αὐτῇ« λέγων »καὶ ὁ θάνατος καὶ ὁ ᾅδης ἔδω-
καν τοὺς νεκροὺς τοὺς ἐν αὐτοῖς« τὰ ἀπὸ τῶν στοιχείων ἀναδιδόμενα
πρὸς ἀποκατάστασιν ἑκάστου μόρια ἐδήλωσε. τὴν μὲν γὰρ θάλασσαν
εἶναι τὴν ὑγρὰν οὐσίαν, ᾅδην δὲ τὸν ἀέρα παρὰ τὸ ἀειδές, διὰ τὸ
μὴ ὁρᾶσθαι, καθάπερ ἐλέχθη καὶ Ὠριγένει, καὶ θάνατον τὴν γῆν παρὰ

4 Amos 5, 8 — **5** vgl. Gen. 1, 7 — **9** Pred. Sal. 1, 7 — **17** Apok. Joh. 20, 13
20 vgl. Pamph. Apol. pro Orig. XXIV, 383f Lomm. Cramer, Catene VIII, 476, 22ff

1—5 Dial. Adam. V, 18 S. 212, 11—15 — **17—S. 386, 2** Phot. Bibl. 234 S. 298b, 14

1 Ἀλλὰ — γῆς Z. 5 D | Ἀλλὰ — θαλάσσης Z. 4: »Siehe aber nun auch die Flüsse, welche ins Meer gehen, die, nach der Vermischung mit so vielem Wasser, sich scheiden von den salzigen Wassern, wie sie zuvor waren. Durch das Hinaufgezogenwerden in die Luft kommen sie (prichodjat: prichodja S) wieder zu ihrer Süße, wie durch einen gewissen Kreislauf wieder zurückkehrend, indem sie Gott nach der Schrift »aus dem Meer« ruft« S **5** αὐτὸ < S | πάσης τῆς γῆς S | »Denn nicht« ne bo: n̄bo S **8** »fass.« S 135ᵛ **17** ἐπίστ. δὲ: »Siehe nun« S | μακάριος < S **18** τοὺς ἐν αὐτῇ: »seine« S | λέγει S **19** τ. ἐν αὐτοῖς: »ihre« S **20** ἐδήλωσε < S | μὲν < S **20f** Pamph. Quod autem ubicunque fuerit restituatur .. ita ait Ioannes in revelatione sua: »et reddidit mare etc. forte enim .. mare hic pro humido omni appellatum est elemento; inferi autem pro aëre; mors vero pro terra quasi quandam namque cognationem his inter se invicem habentibus corpus nostrum pulverem mortis vocant, vel terram vel corpus mortis. Cat. θάλασσαν .. τὴν ὑδατώδη οὐσίαν .. θάνατον δὲ τὴν γεώδη, ἐπεὶ καὶ εἴρεται περὶ αὐτῆς τὸ »εἰς χοῦν« etc. ᾅδην δὲ τὸν ἀέρα καλεῖ **21** οὐσίαν S 136 | διὰ τὸ — Ὠριγένει Z. 22 < S

τὸ ἐν αὐτῇ κλίνεσθαι τὰ θνήσκοντα, ὅθεν καὶ χοῦς ἐκλήθη »θανάτου« ἐν ψαλμοῖς, »εἰς χοῦν θανάτου« κατῆχθαι εἰρηκότος Χριστοῦ.

XXIX. Und was viel? Denn es hat sich gezeigt, daß es möglich ist, daß nach der Vermischung geschieden werden die Wasser von den Wassern, solche von einer Gattung von solchen von anderer Gattung. Auch wir erweisen nicht, es als unmöglich oder unerhört behauptend, da doch dieses Sichtbare uns ein Zeugnis gibt. Sie aber wie Blinde, weder 2 in dem Sichtbaren dies geschaut, noch gesehen habend, es habe eine unermüdete Kraft der Allgütige, dessen »die« ganze »Welt, wie ein Tautropfen vor ihm«, meinten, daß, was für sie unmöglich und unvernünftig ist, das auch für Gott ebenso unmöglich und unvernünftig sei. Daher 3 bekleidet der eine die Seele mit einem Luftleib, der nach anderer Ähnlichkeit gebildet ist, ein anderer wieder läßt dieselbe Form auferstehen, aber in einem andern Lichtleib und ohne Fleisch, jenen selbst, der der Urheber alles Seins ist, nicht suchen wollend noch fürchtend.

XXX. Die Griechen aber, welche nicht wegen der Wahrheit, sondern vielmehr wegen des Ruhmes philosophierten, haben die wahre Philosophie verloren. Denn die einen von ihnen, welche meinten, ohne Teilung (Atome) seien die Principien des Alls und wie von Sand ein Haufe, nach der Proposition der Trennung von unendlichen Monaden nämlich, in unendlicher Leere, wurden wie unverständig

1 vgl. De res. II, 18, 2f S. 368, 16 — **2** Psal. 21, 16 — **9** Weish. Sal. 11, 23. De res. II, 19, 3 S. 372, 2ff — **16** vgl. Meth. zu Hiob 28, 13 — **17** Athenag. Suppl. 7 S. 8, 13f Schwartz. Tert. Apol. 46f. De an. 1 — **19** vgl. De res. II, 10, 1 S. 349, 15ff

10 vgl. Dial. Adam. V, 18 S. 210f. Greg. Nyss., De opif. hom. 26 PGr 44, 224f (S. 152 Oehler)

1 *εἰς αὐτὴν* las schwerl. S **2** *ἐν ψαλμοῖς*: »in der Schrift« S | *εἰς — Χριστοῦ* <S **3** »nachdem s. gez.«? **10** Greg. *εἰσί τινες, οἳ .. πρὸς τὰ ἡμέτερα μέτρα τὴν θείαν δύναμιν κρίνοντες, τὸ ἡμῖν ἀχώρητον οὐδὲ θεῷ δυνατὸν εἶναι κατασκευάζουσι .. — ἀλλ' ἡμεῖς .. ὁμολογοῦντες τὴν μὲν διάλυσιν τοῦ σώματος εἰς τὰ ἐξ ὧν συνέστηκε γίνεσθαι, καὶ οὐ μόνον τὴν γῆν κατὰ τὸν θεῖον λόγον εἰς τὴν γῆν ἀναλύεσθαι, ἀλλὰ καὶ τὸν ἀέρα καὶ τὸ ὑγρὸν προσχωρεῖν τῷ ὁμοφύλῳ .. ὅπου δ' ἄν τις .. περιενέγκῃ .. τὸν ἄνθρωπον, ἐντὸς τοῦ κόσμου πάντως ἐστί· τοῦτον δὲ χειρὶ τοῦ θεοῦ περικρατεῖσθαι ἡ θεόπνευστος διδάσκει φωνή* **12f** »Ähnlichkeit« S 136^v **16** vor »Die Griechen« + »Von den Griechen und von der Auferstehung« S **17** Tertull. Apol. 46 philosophi adfectant veritatem .., ut qui gloriam captant und philosophus .. famae negotiator. 47 homines gloriae. De anima 1 philosophus gloriae animal **20** »unendlichen« (*μυρίων*): ob »unteilbaren« (*ἀμερῶν*)?; *τὸ ἄπειρον καὶ κενὸν .., ὥσπερ ἐξ ἄμμων* S. 349, 16f

seiend träge. Denn wie ist noch für unendlich zu halten das durch 2
verflossene Jahre Berechnete? Denn Unendliches kann nicht mit fort-
gesetzten Zwischenräumen sich ausdehnen und vorübergehen (»um-
kreisen«?). Die Natur des Menschen aber wird umfaßt nicht nur von
den Zwischenräumen (»Entfernungen«?) des Jahres, sondern auch von
der Einsicht (ἐπιστήμη). Denn wenn in alle Körper einging die Sub-
stanz der Einsicht zur Vereinigung der Trennungen, umfassend alle
Monaden, nicht nur unendliche gebend zur Vollendung und zum
Schmuck einer jeden Gestalt, . . Wenn aber nun aus Atomen oder Ur- 3
körpern oder aus Unteilbaren oder Gleichteiligen zusammen verbunden,
wie jene wollen, unsere Leiber geworden waren und wieder in dieselben
zerfallen sind, so hätte die Auferstehung keinerlei Beschwernis, da Gott,
welcher mit seiner überaus großen Weisheit alle, auch die unsichtbaren
und die elementlosen Substanzen des Weltsystems hält, auch vermögend
ist, einem jeden die eigene Form zur Vollendung desselben Leibes zu
geben. — Der Wahrheit entsprechend wird aber nun jemand auch die 4
tadeln, welche meinen, daß die sich selbst unähnlichen Elemente um-
gewandelt werden, wie das Feuer verdorben in Luft umgewandelt werde,
die erdige Luft werde Wasser, das erdige Wasser werde Erde, die
verdünnte Erde aber werde Wasser, verdünntes Wasser aber ver-
wandele sich in Luft, so daß ebendasselbe entstanden komme und fort-
gehend verdünnt werde. Wenn aber nun Eine Substanz und Element 5
allen wäre von allen solchen und bliebe nach der Umwandlung, während
ein jedes sowohl zum Sein wie zum Nichtsein geht, und durch den
Zufall ohne Vorsehung das All erbaut würde, so wäre es richtig zu
sagen, qualitätslos gehe jedes in seiner Kraft Entgegengesetztes über.
Wenn aber nun Feuer und Wasser, Luft und Erde unvermischt sind, 6
und die ersten Körper, aus welchen Gott alles zusammenstellte und

9 De res. II, 10, 1 — **18** De res. I, 9, 7. Aristot. Meteor. I, 9. III, 564 Didot — **20** Aristot. De gener. et corr. II, 457, 25 Didot — **25** vgl. De res. II, 10 S. 349, 15ff

9 Athanas. De incarn. 2, 2 — **18** Isidor. Ep. II, 43 PGr 78, 485 AB

2f »fortgesetzten« S 137 **8f** »zum Schmuck«: »Schmuckes« S **10** »Unteilbaren«: »Teilbaren« S, aber vgl. II, 10, 1 ἐξ ἀτόμων ἢ ὄγκων ἢ ἀμερῶν ἢ ὁμοιομερῶν **14** »Substanzen« oder »Compositionen« sŭstavlenia | »verm.« S 137ᵛ **18** vgl. Isidor zu I, 9, 7 S. 231, 8 **20** »verd.« tŭnimě: »verdorbene« tlimě stets Sc, aber vgl. Isidor | »Wasser«: w. e. sch. »Feuer«, vgl. Arist. κρατηθέντος τοῦ ὑγροῦ γῆ ἔσται. καὶ πάλιν . . ἡ γῆ . ., ἐὰν φθαρῇ τὸ ψυχρόν, πῦρ ἔσται ἐκ γῆς **26** »Entgegenges.« S 138

machte, eines jeden [aber] von diesen (den Elementen) nach Substanz und Sein sind, — wie ist es würdig zu sagen, zu Wasser und Feuer (oder »wässrig und feurig«) werde die Erde und nehme an die Form der Luft und des Feuers, indem sie mitunter untauglich in andere Substanzen sich verändere? Denn es muß wegen Mangels an diesem oder 7
einem anderen die Veränderung geschehen, indem Gott nicht genug von der ihm vorliegenden Substanz hat zu den Bestandteilen des Werdenden, sondern genötigt ist, zur Ausfüllung kümmerlicher Elemente die Kräfte der reicheren umzugestalten, wenn zur Erhaltung und Bewahrung der Welt dies zu gewinnen er zu einer Zeit sich besinnend ⟨ist⟩.

Πᾶν γὰρ τὸ ἐκ καθαροῦ ἀέρος καὶ καθαροῦ πυρὸς συνιστάμενον 8
σύγκριμα, καὶ τοῖς ἀγγελικοῖς ὁμοούσιον ὑπάρχον, οὐ δύναται γῆς ἔχειν ποιότητα καὶ ὕδατος, ἐπεὶ συμβήσεται ἔσεσθαι αὐτὸ γεῶδες. τοιοῦτον καὶ ἐκ τούτων τὸ ἀναστῆναι μέλλον σῶμα ἀνθρώπου ὁ Ὠριγένης ἐφαντάζετο, ὃ καὶ πνευματικὸν ἔφησεν.

Aber wie völlig fern dies von der Wahrheit ist, ist allen klar. 9
Denn nicht möge uns jemand verführen mit schönen und kunstvollen Worten, Lüge wollend wahr machen.

Aber es ist jetzt nicht nötig, wegen jener die Verhandlung fort- 10
zusetzen. Denn es genügt die Entscheidung, welche wir gemacht haben über die Wassersubstanz, wenn nun, o Proklus, du für genügend annimmst das Gesagte.

ΛΟΓΟΣ Γ.

I. Überaus sehr nun, und wie ich auch selbst überzeugt bin — ergriff ich das Wort —, [und] daß der Leib eines jeden von uns auferstehend so wird zusammengesetzt werden, wie er zuvor war. Denn 2
da gezeigt ist, daß auch jetzt Wasser vom Wasser nach der Vermischung geschieden werden kann, so wundere ich mich nicht, wenn auch der Leib eines jeden von uns ohne Vermischung aus denselben Bestandteilen) zusammengesetzt werden wird.

2 Aristot. De gener. et corr. II, 458 Didot (331 b, 13 Bekker) — **15** vgl. S. 252, 22. 360, 11. 389, 18. 390, 1. 391, 3. 394, 1. 6. 397, 22 — **17** vgl. Kol. 2, 8; S. 390, 22f

11—15 Phot. Bibl. 234 S. 299 a, 10 ff

2 Arist. *ἐκ πυρὸς μὲν καὶ ὕδατος ἔσται γῆ καὶ ἀήρ* **11** hier etwa dürfte die Stelle von Ph 299 a, 10 ff sein **17** »jem.« S 138v **23** *ΛΟΓΟΣ Γ* Bo: »Es fängt an die dritte Abhandlung« S

Er(?) erkannte, daß genügend annehmbar(?).
Beachte aber nun auch das von den Propheten über die Auf- 3
erstehung Gesagte. Denn was anderes als das Vorliegende wollte Daniel
kund tun? »Und viele«, spricht er, »von den Schlafenden werden
von dem Staub der Erde auferstehen, die einen zum ewigen Leben,
die anderen zur ewigen Schmach« usw. Was anderes als die Auf- 4
erstehung kundtun wollend rief David: »Herausführend die Gebundenen
mit Tapferkeit, die Seienden in Gräbern«? Sogleich darauf aber, damit
er zeige, wer sind »die in den Gräbern Seienden«, fügt er bei: »Ge-
biete, o Gott, deiner Stärke und festige das, was du in uns gewirkt«.
Was anderes aber zeigt es an als die aus den Gräben auferstehenden Toten?
In den zweiten Büchern der Makkabäer aber nun sagt er, daß irgend ein 5
guter Mann, herzugerufen von Nikanor zum Essen des Unreinen, »sich
selbst herabgestürzt« habe wegen der großen Grausamkeit des Peinigers,
als er aber »aufgestanden« war und seine »Eingeweide« herausgetreten
sah, ⟨sie⟩ hinwegwarf, anruf . .
II. ». . den, der Seele und Leib verderben kann im Feuer«. Daher 2
redet er hier nicht von jenem geistlichen Leib, sondern Christus er-
widerte, daß von den Menschen Getötete Pein empfangen sollen mit
der Seele. Es ist aber zu erkennen, daß von Menschen der Leib nicht
kann vernichtet werden. Daher nicht einen andern Leib habend, 3
o Origenes, statt dieses, wird der, welcher gesündigt, in den feurigen
Pfuhl geworfen. Wenn aber nicht ein anderer, so vielmehr der, mit dem
wir von außen bekleidet sind, so daß auch Christus so erscheint, so
wird die Auferstehung der Toten im ganzen Leibe geschehen.
. . daß gesagt wird »Knirschen der Zähne«. 4
Wenn sie aber wieder vorbringen, sprechend: Aber die Erzählung 5
vom Reichen und von Lazarus, wie wird dann nach der Trennung vom
Fleisch gesagt, daß die Seele Zunge und Zähne habe und Finger, wenn

4 Dan. 12, 2 — **7** Psal. 67, 7 — **9** Psal. 67, 29 — **13** II Makk. 7, 1. 14, 37. 39. 43. 45. 46 — **17** Mt. 10, 28. De res. I, 24, 3 — **22** Apok. Joh. 21, 8 — **26** Mt. 8, 12; vgl. De res. I, 24, 1. III, 7, 2 — **27** vgl. Luk. 16, 24; vgl. De res. III, 17, 2. 5. Iren. Adv. haer. II, 34, 1. Tert. De an. 7

27 ff Greg. Nyss. De an. et res. 216 D (S. 78 Oehler)

2 »über« S 139 **14** »der« S 139^{v} **16** »anruf . .« prezj: II Makk. 14, 46 *καὶ ἐπικαλεσάμενος τὸν δεσπόζοντα τῆς ζωῆς καὶ τοῦ πνεύματος, ταῦτα αὐτῷ πάλιν ἀποδοῦναι* **25** »im ganzen« vŭ vsěm: wohl »in diesem« vŭ sem **29** »Fleisch« S 140

nicht ein anderer Leib, feiner als dieser, ist, — so ist zu antworten: 6
Wenn auch die Seele einen andern feinen, von ihr untrennbaren Leib hätte auch nach dem Hingang von diesem Leben, so enthielte dies keinerlei Widerspruch gegen die Palingenesie, indem Christus gesagt, daß allein dieser sterbende Leib auferstehe. Aber der Leib, von welchem ihr redet, kann durch Menschen nicht getötet werden.

Wir würden aber auch ihre vermeintlichen Entgegnungen vor- 7
gelegt haben, wenn Zeit wäre. Denn nichts ist es, auch diese Un-
vernunft zu widerlegen. Und erstens, wenn er (d. h. der Leib der 8
Seele) durch den ganzen Leib geht, so daß die Seele eine substantielle Kraft ist, so kann sie nicht zusammen zwei Leiber bewegen, welche eine entgegengesetzte Bewegung haben. Denn der eine ist schwer, der andere leicht, schwer der sinnliche, leicht der feine, der schwere aber nun neigt sich abwärts, der leichte aber aufwärts. Daher können die sich entgegengesetzten beiden Bewegungen die Eine Substanz nicht bewegen.

III. Aber dies nun hier sein lassend, untersuchen wir die übrigen Aussagen des Origenes über die Auferstehung. Denn gut ist, nicht denen zu folgen, die zu sich Widersprechendem nötigen, zu beugen das Verständnis der Schrift. »Auch wenn« ›ein Engel uns Evangelium predigt‹ ⟨statt⟩« des Empfangenen, hören wir nicht darauf.

Ich aber nun bin nicht den Mann neidend, noch ihn kunstvoll 2
überreden oder überführen wollend in diese Verhandlung getreten — denn das ist vielmehr Sache des Ehrgeizes —, sondern das Wahre von gesundem Sinn, damit sich nicht viele ärgern, noch mich zeigen
wollend; des ist mir der Sohn Gottes Zeuge. Daher — damit wir nun 3
gegen die Worte des Origenes antworten, welche er redete wider die Auferstehung —, so mögen die, welche uns nicht glauben, kommen zu der von jenem verfaßten Erklärung über die Psalmen, damit sie auch über die Auferstehung Erklärung erlangen.

4 vgl. zu De res. II, 18, 10 S. 371, 2 — **6** vgl. Mt. 10, 28. De res. I, 24, 3 — **8** Symp. S. 121, 17f — **13** vgl. zu Symp. S. 92, 15. Plato Phaedr. 247 B — **20** Gal. 1, 8 — **22** Symp. S. 101, 1f — **24** De res. I, 30, 2 S. 262, 6f — De autex. 8, 2 S. 165, 9ff

22 dagegen Sokr. KG VI, 13

4f wohl »allein von diesem sterb. Leib gesagt, daß er auferstehe« **8f** »Unvernunft« ἀλογίαν: »Gesetzlosigkeit« ἀνομίαν S **13** »der sinnliche« S 140^{v} **21** »statt« + Bo **23** »überführt werden wollend« S **25** »noch«: »und nicht«? **27** »redete« S 141

Βούλεται τοίνυν ὁ Ὠριγένης τὴν μὲν αὐτὴν σάρκα μὴ ἀποκαθί- 4
στασθαι τῇ ψυχῇ· .. τὴν δὲ ποιὰν ἑκάστου μορφήν, κατὰ τὸ εἶδος
τὸ τὴν σάρκα καὶ νῦν χαρακτηρίζον, ἐν ἑτέρῳ πνευματικῷ ἐντετυ-
πωμένην ἀναστήσεσθαι σώματι, ἵνα ἕκαστος πάλιν ὁ αὐτὸς φανῇ
κατὰ τὴν μορφήν, και τοῦτο εἶναι τὴν ἐπαγγελλομένην ἀνάστασιν.
Ῥευστοῦ γάρ, φησίν, ὑπάρχοντος τοῦ ὑλικοῦ σώματος καὶ μηδέποτε 5
μένοντος ἐφ᾽ ἑαυτῷ, ἀλλὰ ἀπογινομένου καὶ ἐπιγινομένου περὶ τὸ
εἶδος τὸ χαρακτηρίζον τὴν μορφήν, ὑφ᾽ οὗ καὶ συγκρατεῖται τὸ σχῆμα,
ἀνάγκη δὴ τὴν ἀνάστασιν ἐπὶ μόνου εἴδους ἔσεσθαι. Denn wie in 6
einem vorn angebohrten Schlauch das Wasser auch nicht in einem kleinen Zeitpunkt in derselben Gestalt verharren kann, sondern jenes abfließt und dies zufließt, die es umfangende Haut aber von außen seiend bleibt; ebenso auch, sagt er in Hinsicht der sinnlichen Leiber, kommen vom Fluß der Speisen dem Wasser ähnlich, während die ersten abfließen, andere hinzu, so aber nun können sie auch nicht kurze Zeit in derselben Gestalt bleiben. Und jene nun vergehen und verändern sich, aber die Form bleibt, nach welcher die Leiber gebildet werden.

3 vgl. De res. I, 25, 6. 7 S. 252, 12ff u. zu S. 388, 15 — **6** De res. I, 25, 3—5 S. 251, 8ff. 14ff

1—9 Phot. Bibl. 234 S. 299a, 36—299b, 6 — **6** Dial. Adam. V, 16 S. 204, 8. 16

1—9 Ph, einleitend *ὅτι φησὶν ἐξελέγχων τὸν Ὠριγένην* **1** *τὴν μὲν — χαρακτηρίζον* Z. 3: »daß nicht in diesem Leib die Seele auferstehe, denn es ist (lies ›sei‹) durchaus unmöglich, daß aber eines jeden Eigentümlichkeit, die jetzt im Fleisch die Eigentümlichkeit charakterisiert (bildet)« S **4** *ἀναστήσεσθαι*: *φαίνεσθαι* las schwerl. S | nach *ὁ αὐτὸς* las schwerl. *ὢν* S **5** *εἶναι τ. ἐπ. ἀνάστ.*: »ist die verheißene Auferstehung« S **6** *Ῥευστοῦ* — »werden« Z. 18 als eigene Worte des Origenes am Rand von S^a angezeigt | D *τὸ γὰρ τοῦ ἀνθρώπου σῶμα οὐκ ἐκ παίδων μέχρι γήρως τὸ αὐτὸ παραμένει, ῥευστῆς οὐσίας ὑπάρχον.* Z. 13 *ῥευστῆς οὐσίας ὂν τὸ σῶμα ὑπεκρεῖ, ἐκ τῆς τροφῆς ⟨ἕτερον⟩ γινόμενον* | *καὶ ὑλ. ὑπάρχ.* (od. *ὄντος*) jetzt S | *ὑπάρχοντος*] *ὄντος* De res. I, 25, 3 | *τοῦ σώμ. τοῦ ὑλικοῦ* I, 25, 3 **6f** *μηδ. μένοντος .. ἀπογινομένου .. ἐπιγιν.* in umgekehrter Reihenfolge S **7** *ἐφ᾽ ἑαυτῷ*] *ἐφ᾽ ἕνα καιρόν*? S: *κἂν τὸ βραχὺ* + I, 25, 3 | *ἀλλὰ*] *καὶ* S, hat aber *ἀλλὰ* vor *περὶ* | *προσγιν. καὶ ἀπογιν.* I, 25, 3 **8** *τὴν μορφήν*: *τὸν ἄνθρωπον* I, 25, 3 | *τὸ σχῆμα* < S **9** *δὴ*: »daher« »also« S: *φησί* I, 25, 3 | *ἔσεσθαι*: *σῴζεσθαι* I, 25, 3 **10** »Schlauch« měsě (Locativ), měse S^a: mŭse S^b **11** »Zeitpunkt« S 141^v **13** »seiend« sy: vielleicht »diese« si (*αὕτη* für *αὐτὴ*) **17f** »gebildet werden«, vgl. *εἰδοποιοῦνται* I, 25, 5: »bilden« S

Wenn nun fließt das Fleisch, o Origenes, aber die Form bleibt, 7
hast du nicht einen schlimmeren Unverstand auf dich genommen?
Wie bleibt sie [nicht] mit den Lebensaltern? Denn wir sehen eine
andere an den Kindern und eine andere an den Jünglingen und eine
andere an den Alten. Denn an der Stelle des Kindes wird der Leib 8
des Jünglings fest und straff, und an der Stelle des schönen wird der
alte ohnmächtig. Besser ist also zu sagen, das hinzukommende Fleisch 9
bleibe von Kind auf bis zum Alter statt der Form.

IV. Doch ich lege seine eigenen Worte vor. Denn er sagt: *Χρὴ
δὲ πάντα τὸν φιλαλήθη περὶ τῆς ἀναστάσεως ἀγωνίσασθαι, σῷσαί τε
καὶ τὴν τῶν ἀρχαίων παράδοσιν, καὶ φυλάξασθαι μὴ ἐμπεσεῖν εἰς
φλυαρίαν πτωχῶν νοημάτων, ἀδυνάτων τε ἅμα καὶ θεοῦ ἀναξίων.
τοῦτο οὖν εἰς τὸν τόπον διαληπτέον, ὅτι πᾶν σῶμα ὑπὸ φύ-* 2
*σεως συνεχόμενον, τῆς καταταττούσης ἔξωθέν τινα δίκην τροφῆς
εἰς αὐτό, καὶ ἀπεκκρινούσης ἀντὶ τῶν ἐπεισαγομένων ἕτερα, ὥσπερ
τὰ τῶν φυτῶν καὶ τῶν ζῴων, τὸ ὑλικὸν ὑποκείμενον οὐδέποτε ἔχει
ταὐτόν. διόπερ οὐ κακῶς ποταμὸς ὠνομάσται τὸ σῶμα, διότι ὡς* 3
*πρὸς τὸ ἀκριβὲς τάχα οὐδὲ δύο ἡμερῶν τὸ πρῶτον ὑποκείμενον ταὐ-
τόν ἐστιν ἐν τῷ σώματι ἡμῶν, καίτοιγε τοῦ οἱονεὶ Παύλου ἢ Πέτρου
ἀεὶ τοῦ αὐτοῦ ὄντος (οὐ τοῦ κατὰ ψυχὴν μόνον ἧς ἡ οὐσία οὔτε ῥεῖ
καθ᾽ ἡμᾶς οὔτ᾽ ἐπεισαγόμενόν τι ἔχει ποτέ), κἂν ῥευστὴ ᾖ ἡ φύσις
τοῦ σώματος) τῷ τὸ εἶδος τὸ χαρακτηρίζον τὸ σῶμα ταὐτὸν εἶναι,
ὡς καὶ τοὺς τύπους μένειν τοὺς αὐτοὺς τοὺς τὴν ποιότητα Πέτρου
καὶ Παύλου τὴν σωματικὴν παριστάνοντας, καθ᾽ ἣν ποιότητα καὶ*

9 De res. I, 23 S. 244, 13ff

17 Greg. Nyss. De opif. hom. 13 (S. 67 Oehler). De an. et res. 249 A (146 Oehler). De mort. PGr 46, 521 BC

3 »nicht« + S 6 »an der Stelle« S 142 9 der griechische Text von *Χρὴ* — *δ ἣν* S. 394, 4 wiederholt aus De res. I, 22 10 *φιλαλήθη*] *κατὰ ταὐτὸν τούτοις τὸν νοῦν ἐπιστήσαντα* + I, 23 | *σῷσαί*: »bewahren« S 12 *φλυαρίαν πτωχῶν*: »Armseligkeit« S | *ἀδυν. τε ἅμα* < S 13 *τόπ.*] *τοῦτον* + S | *διαληπτέον*: »deutlich zu erkennen« hier S 15 *εἰς αὐτό, καὶ . . ἕτερα* vŭ nem i ina: vŭ nemlema S | *ἀπεκκρινούσης*: »herausgehend« S 16 *τ. ζῴων κ. τ. φυτῶν* S | *τὸ ὑλικὸν ὑποκείμενον*: »d. Substanz des Fleisches« S 17 *ποταμός* nach *σῶμα* w. e. sch. S 18 *τάχα* < S | *πρῶτον* S 142ᵛ | *ὑποκ.*: »Wesenheit« S 19 *ἐστιν*: »seiend bleiben kann« S | *τοῦ οἷον ἢ* U I, 22, 3: *τὸ τοῦ* S 21 *τι* < S | *ποτέ*] eda že ubo S, aber *μήποτε ὅτε δὲ* las schwerlich S 22 *τὸ σ.*] *τὰ σώματα* las schwerl. S 23f *Παύλου κ. Πέτρου* S 24 *τὴν σωματικὴν* < S

οὐλαὶ ἐκ παίδων παραμένουσι τοῖς σώμασι καὶ ἄλλα τινὰ ἰδιώματα
⟨ἐν τῷ σώματι⟩, φακοὶ καὶ ἐπὶ τούτοις εἴ τί ἐστιν ὅμοιον. τοῦτο τὸ
εἶδος, καθ᾽ ὃ εἰδοποιεῖται ὁ Πέτρος καὶ ὁ Παῦλος, τὸ σωματικόν, ὃ
ἐν τῇ ἀναστάσει περιτίθεται πάλιν τῇ ψυχῇ, ἐπὶ τὸ κρεῖττον μετα-
βάλλον, οὐ πάντως δὲ τόδε τὸ ἐκτεταγμένον τὸ κατὰ τὴν πρώτην
ὑποκείμενον. ὥσπερ δὲ ταὐτὸν εἶδός ἐστιν ἐκ βρέφους μέχρι τοῦ 4
πρεσβύτου, κἂν οἱ χαρακτῆρες δοκῶσι πολλὴν ἔχειν παραλλαγήν,
οὕτως νοητέον καὶ τὸ ἐπὶ τοῦ παρόντος εἶδος ταὐτὸν εἶναι τῷ μέλ-
λοντι, πλείστης ὅσης ἐσομένης τῆς ἐπὶ τὸ κάλλιον μεταβολῆς. ἀναγ- 5
καῖον γὰρ τὴν ψυχὴν ἐν τόποις σωματικοῖς ὑπάρχουσαν κεχρῆσθαι
σώμασι καταλλήλοις τοῖς τόποις. καὶ ὥσπερ ἐν θαλάσσῃ ζῆν ἡμᾶς
ἐνύδρους γενομένους εἰ ἐχρῆν, πάντως ἂν ἡμᾶς ἔδει βράγχια ἔχειν καὶ
τὴν ἄλλην ἰχθύων κατάστασιν, οὕτως μέλλοντας κληρονομεῖν βασι-
λείαν οὐρανῶν καὶ ἐν τόποις διαφόροις ἔσεσθαι, ἀναγκαῖον χρῆσθαι

6 Pamphil. Apol. pro Orig. PGr 17, 598f — **14** vgl. Orig. De princ. II, 3, 2. III, 6, 6 S. 116, 16ff. 288, 11ff Kötschau. C. Cels. VII, 32 S. 182, 31ff Kötschau

1 τοῖς σ. < S | ἄλλα ina: i S^b | τινὰ < S | ἰδιώματα: »Merkmale« S **2** ἐν τ. σ. + S I, 22, 3 | φακοὶ — ὅμοιον < S | καί: ἤ S **3** τὸ σωματ. tělesnyi: tělesi sii S **4** πάλιν < S | τὸ κρεῖττον dobrěe S^a corr. 1. Hd.: dobroe S **5** οὐ πάντως: οὐδαμῶς S | δὲ τόδε τὸ] I, 22, 3 s. zu S. 245, 12 | τόδε τὸ ἐκτεταγμένον se izmětnoe: něizmětno S | τὸ vor κατὰ w. e. sch. < S **6** ὥσπερ] es beginnt Orig. bei Pamph. | εἶδος] S 143 | ἐστὶν] in nobis + Pamph. **7** κἂν] cěi oder ašte i: nur i S **8** ἐπὶ τοῦ παρόντος: »an diesem Ort« S | ταὐτὸν: ipsam Pamph. **8f** τῷ μέλλοντι: »und jenem« S **9** πλείστ. ὅσης: »viel« übersetzt S **11** vor καταλλήλοις schwerl. κατ᾽ + S **12** ἐνύδρους γενομ. < S | πάντως — κατάστασιν Z. 13] sine dubio pro habitaculi qualitate necessarium videretur habere talem corporis statum et compositionem, qualem habent illa animalia quae in aquis vivunt Pamph. **14f** καὶ ἐν — πνευματικοῖς S. 394, 1] »secundum locorum gloriam consequens est aptandas esse etiam corporum qualitates Pamph. | Orig. C. Cels. δεομένη κρείττονος ἐνδύματος εἰς τοὺς καθαρωτέρους καὶ αἰθερίους καὶ οὐρανίους τόπους. De princ. III, 6, 5 immutationem eius (carnis) . . per mortem factam intellegimus, substantiam vero certum est permanere et . . rursus reparari ad vitam, atque iterum permutationem eius fieri, ut . . in gloriam corporis proficiat spiritualis. 6, 6 non aliud corpus est, quo nunc utimur . . ., sed hoc idem abiectis . . infirmitatibus . . in gloriam transmutabitur »spiritale« effectum, ut quod fuit »indignitatis vas« hoc ipsum expurgatum fiat »vas honoris«. II, 3, 2 S. 116, 16ff materiae corporalis . . anima usum semper habet in qualibet qualitate positae, nunc quidem carnali postmodum vero subtiliori et puriori quae spiritalis appellatur **14** ἀναγκ.] ἡμᾶς + S

σώμασι πνευματικοῖς, οὐχὶ τοῦ εἴδους τοῦ προτέρου ἀφανιζομένου, κἂν ἐπὶ τὸ ἐνδοξότερον γένηται αὐτοῦ ἡ τροπή, ὥσπερ ἦν τὸ Ἰησοῦ εἶδος καὶ Μωυσέως καὶ Ἠλίου, οὐχ ἕτερον ἐν τῇ μεταμορφώσει παρ' ὃ ἦν.

V. Οὐκοῦν, ὦ ⟨γενναῖε⟩ Ὠρίγενες, εἰ ἐπὶ τοῦ εἴδους μόνον προσδοκᾶσθαι διισχυρίζῃ τὴν ἀνάστασιν ἐν πνευματικῷ μεταθησομένου σώματι, ἀπόδειξίν τε τούτου δοκιμωτάτην τὴν κατὰ τὸν Ἠλίαν ἡμῖν ὀπτασίαν καὶ Μωυσέα παρέχεις, Ὥσπερ ἐκεῖνοι, φάμενος, μετὰ τὴν ἀπὸ τοῦ βίου ἔξοδον ὤφθησαν οὐχ ἕτερον παρ' ὃ εἶχον εἶδος ἐξ ἀρχῆς διασῴζοντες, κατὰ τὰ αὐτὰ καὶ ἡ πάντων ἔσται ἀνάστασις, ὁ 2
Μωυσῆς δὲ καὶ ὁ Ἠλίας πρὸ τοῦ τὸν Χριστὸν παθεῖν καὶ ἀναστῆναι ἤδη τὸ εἶδος τοῦτο ὃ φῂς ἔχοντες ἀνέστησαν καὶ ὤφθησαν, — πῶς δὴ ἔτι ὁ Χριστὸς »πρωτότοκος« εἶναι »τῶν νεκρῶν« ὑπὸ τῶν προφητῶν καὶ τῶν ἀποστόλων ᾄδεται; εἰ γὰρ »πρωτότοκος« ⟨καὶ »ἀρχὴ⟩ 3
τῶν νεκρῶν« Χριστὸς εἶναι πεπίστευται, »πρωτότοκος« δέ ἐστι »τῶν νεκρῶν« ὁ πρὸ πάντων ἀναστάς, ὁ δὲ Μωυσῆς ἤδη καὶ πρὸ τοῦ τὸν Χριστὸν παθεῖν ⟨καὶ ἀναστῆναι⟩ ἔχων τὸ εἶδος τοῦτο ἐφάνη τοῖς ἀποστόλοις, περὶ ὃ πληροῦσθαι φῂς αὐτὸς τὴν ἀνάστασιν, οὐκ ἄρα τοῦ εἴδους χωρὶς τῆς σαρκός ἐστιν ἡ ἀνάστασις. ἤτοι γὰρ τοῦ εἴδους 4

1 vgl. De res. I, 25, 7 — **5** vgl. De res. I, 58, 2 S. 320, 7. Plato Alk. I, 135 E. Pol. II, 363 A. Klem. Alex. II, 1. 7, 5 S. 176, 24 Stähl. — **7** Mt. 17, 3. Mark. 9, 11. Luk. 9, 30 — **13** Apok. Joh. 1, 5. Kol. 1, 18; vgl. Orig. in Cramer Catene V, 295, 9ff (Journ. Theol. Stud. X, 46, 12)

5—S. **398**, **8** Phot. Bibl. 234 S. 299b, 6—300b, 15 — **12** vgl. Dial. Adam. V, 11 S. 192, 26ff

2 *κἂν*] »sond. indem vielmehr« S | *ὥσπερ* jakože: jaže S | *τὸ τοῦ*? (S. 252, 22); ipsius domini Pamph. **3** *καὶ Μωυσέως* < S **3f** *οὐχ ἕτερον . . παρ' ὃ ἦν* < S: ita non erit alia sanctorum species, etiamsi multo gloriosior fiat Pamph. **3** *μεταμ.* S 143^{v} **5** Ph beginnt *εἶτα μετ' ὀλίγον φησίν· Οὐκοῦν* etc. | *γενναῖε* wie I, 58, 2 u. Pl, vgl. Jh Meth. Platon. Nr. 651; schwerl. ist *ἄριστε* zu lesen **5f** *προσδοκᾶσθαι διισχ.*: »erwartest (versicherst), daß geschehe« S **6f** *τοῦ σώματος εἰς πνευματικὸν σῶμα* S **7** *τούτου* tilgte Bo | *δοκιμωτάτην* < S **8** *παρέχων* S **9** *παρ' — διασῴζοντες* Z. 10] *παρὰ τὸ ἐξ ἀρχῆς εἶδος ἔχοντες* las schwerl. S **10** *ἔσται*] *σοι* Ph^{a} **11** *ὁ* vor *Ἠλίας* < Ph^{b} **12** *ἤδη — τοῦτο* und *ἔχοντες* < S, aber schwerl. seine Vorlage | *σὺ φῂς* S | *ἀνίστασθαι* oder *ἀναστῆναι* S | *καὶ ὤφθησαν* < S **13** *ἔτι ὁ Χρ.*] *ὁ Χρ. γὰρ* w. e. sch. S **14** *καὶ ἀρχὴ* + S **15** *εἶναι* < S **15f** *ἐκ τῶν νεκρῶν* w. e. sch. S **16** *πρὸ πάντων*] *πρῶτον* S 144 **17** *καὶ ἀναστῆναι* + S **19** *ἤτοι*] *εἰ* w. e. sch. S

ἐστίν, ὡς ⟨ἐκεῖνος⟩ ἐγγυᾷ, μόνου ἡ ἀνάστασις, καὶ οὐ δύναται ἔτι »πρωτότοκος« εἶναι ὁ Χριστὸς »τῶν νεκρῶν«, τῷ πρὸ αὐτοῦ ἐχούσας τοῦτο μετὰ τὴν τελευτὴν τὸ εἶδος πεφηνέναι ψυχάς· ἢ »πρωτότοκός« ⟨ἐστιν⟩ ἀληθῶς, ὥσπερ ἔστι, — ⟨οὐδὲν γὰρ ἐν αὐτῷ ψευδές⟩ — καὶ ἀδύνατον ὅλως ἠξιῶσθαι πρὸ αὐτοῦ τινας τῆς εἰς τὸ μὴ αὖθις ἀποθα-
νεῖν ἀναστάσεως. εἰ δὲ ἀνέστη οὐδεὶς πρὸ αὐτοῦ, οἱ δὲ ἀμφὶ τὸν Μωυ- 5
σέα καὶ τὸν Ἠλίαν σάρκας μὲν ἔχοντες τοῖς ἀποστόλοις οὐκ ὤφθησαν, μόνον δὲ τὸ εἶδος . ., ἡ ἄρα ἀνάστασις ἐπὶ τῆς σαρκὸς προφανῶς
δηλοῦται. καὶ γὰρ ἀτοπώτατον ἐπὶ μόνου τοῦ εἴδους τὴν ἀνάστασιν 6
διορίζεσθαι, ὁπότε αἱ ψυχαὶ καὶ μετὰ τὴν ⟨τῆς⟩ σαρκὸς ἔξοδον οὐδέ-
ποτε φαίνονται τὸ εἶδος, ὃ φῂς ἀνίστασθαι, ἀποτιθέμεναι. εἰ 7
δὲ συμπαρέσται αὐταῖς τοῦτο ἀναφαίρετον, καθάπερ καὶ ἐπὶ τῆς Μωυσέως καὶ Ἠλίου ψυχῆς, καὶ οὔτε φθείρεται κατὰ σὲ οὔτε ἀπόλλυται, σὺν αὐταῖς πανταχοῦ συμπαρόν, οὐκ ἄρα τὸ εἶδος ἀνίσταται,
ὃ μηδέποτε πέπτωκεν. . . — ἐὰν δέ τις δυσχεράνας Καὶ πῶς δή, 8

4 vgl. De res. II, 18, 8 S. 370, 8f — 13 vgl. De res. I, 22, 3 S. 245, 3. III, 4, 3. Orig. De princ. II, 3, 2. III, 6, 5 S. 116, 17f. 287, 14f — 15 vgl. zu De res. I, 51, 4 S. 306, 14. Orig. De princ. II, 10, 1 S. 173, 21f

1 ἐκεῖνος oder αὐτὸς + S | ὥσπερ ἐγγυᾶ Ph^a, ὥσπερ ἐγγυᾶς Ph^b: ὡς παρεγγυᾷ Bo 1. Ausg. 2 τῷ — ψυχάς Z. 3 < S 3f ἢ πρωτότ. . . ἀληθῶς] εἰ τοίνυν ὁ Χριστὸς πρωτότ. τῶν νεκρῶν S | ἐστιν + Kl 4 οὐδὲν — ψευδές (ψευδῶς?) »denn nichts ihn betreffend (oder ›an ihm‹) ist unwahr« + S; vgl. II, 18, 8 ἦν γὰρ ἐν αὐτῷ πάντα ναί 5 τινας < S 5f τ. . . ἀναστάσεως] »zu erlangen« (ἀποδέχεσθαι, ἀπολαβέσθαι, ἀναλαβέσθαι) + S 6 εἰ δὲ ἀνέστη] ἀνέστη δὲ S 6f μωσέα Ph^a 7 σάρκας μὲν . . οὐκ: »aber keine andere« nŭ ne in (doch vielleicht auch »Fleisch nicht« plŭti ne) S 8 μόνον — εἶδος] ἀλλὰ τῷ πρώτῳ (?) εἴδει ἡ ἑκατέρου ποιότης χαρακτηρίζεται »sondern durch die alte Form ⟨wird⟩ die Eigentümlichkeit eines jeden charakterisiert« richtig + S | δὲ τὸ Ph^a 311vb 9 καὶ < S | μόνον S 144^v 10 ὁπότε] εἶτα δὲ S | τῆς < Ph^ab 11 τὸ εἶδος, ὃ obraz eže: obrazy že S | σὺ φῂς S: φησιν Ph | ἀνίστασθαι < S 12 δὲ < S 12f τῇ . . ψυχῇ Ph^b 14 ὡς σὺν oder ὅτι σὺν S | οὐκ ἄρα: οὐ κατὰ S | Orig. De princ. II materiae corporalis, cuius materiae anima usum semper habet in qualibet qualitate positae. III, 6 substantiam vero (carnis) certum est permanere 15 ὃ μηδ. πεπτ.] Orig. non enim proprie resurgere dicitur nisi id quod ante ceciderit | πέπτωκεν] »Und wenn also Gegenstand der Hoffnung ist aufzuerstehen, so muß auch bekannt werden, ⟨daß auferstehe⟩ das Gefallene« richtig + S | δέ] δή Ph^b | δυσχεράνας < S

ἀποκριθῇ, εἰ μηδεὶς ἀνέστη πρὸ τοῦ κατελθεῖν εἰς τὸν Ἅιδην τὸν
Χριστόν, ἀναστάντες ἤδη τινὲς ἱστορήθησαν πρὸ αὐτοῦ, ἐν οἷς τῆς
Σαραφθίνης χήρας ὁ υἱὸς καὶ τῆς Σωμανίτιδος καὶ ὁ Λάζαρος; λεκτέον
Ἀλλ' οὗτοι εἰς τὸ καὶ αὖθις ἀποθανεῖν ἀνέστησαν, ἡμεῖς δὲ περὶ
τῶν μηκέτι μετὰ τὴν ἔγερσιν διοριζόμεθα τεθνηξομένων. ἐὰν δὲ 9
καὶ περὶ τῆς ψυχῆς διαπορήσας φράσῃ τοῦ Ἠλίου, ὡς τῶν μὲν γρα-
φῶν ἀνειλῆφθαι αὐτὸν λεγουσῶν ἐν σαρκί, ἡμῶν δὲ ἀσύμπλοκον
σαρκὸς τοῖς ἀποστόλοις ὦφθαι φασκόντων, λεκτέον ὅτι Καὶ μὴν
μᾶλλον τὸ λέγειν αὐτὸν ὦφθαι τοῖς ἀποστόλοις ἐν σαρκὶ πρὸς ἡμῶν
ἐστι. δείκνυται γὰρ καὶ διὰ τούτου ἀφθαρσίας ἡμῶν ὑπάρχον τὸ 10
σῶμα δεκτικόν, καθάπερ ἐδείχθη καὶ ἐπὶ τοῦ Ἐνὼχ μετατιθεμένου.
εἰ μὴ γὰρ ἀφθαρσίαν ἠδύνατο δέξασθαι, οὐκ ἂν οὐδὲ διέμεινεν ἐν
ἀπαθείᾳ τοσούτῳ χρόνῳ. ἢ τοίνυν ὤφθη μετὰ τοῦ σώματος ⟨ὁ
Ἠλίας οὐδέπω τελευτήσας, ἢ ἄνευ τοῦ σώματος⟩, καὶ ἦν τελευτήσας
μέν, ἀναστὰς δὲ ἤδη ἐκ νεκρῶν οὐδέπω.

VI. Καὶ ταῦτα, ἵνα δὴ συγχωρήσωμεν τῷ Ὠριγένει, καθ' ἑαυτὸ τὸ εἶδος λέγοντι μετὰ τὴν τελευτὴν ἀποζευγνύμενον ἀπὸ τοῦ σώματος τῇ ψυχῇ δίδοσθαι· ὅπερ ἐστὶν ἁπάντων ἀδυνατώτατον, τῷ προαπόλλυσθαι τὸ εἶδος τῶν σαρκῶν ἐν ταῖς ἀλλοιώσεσι· καθάπερ καὶ τὸ σχῆμα τοῦ συγχωνευομένου ἀνδριάντος πρὸ τῆς διαλύσεως τοῦ

3 I Kön. 17, 23 — II Kön. 4, 35. Joh. 11, 44 — **6** II Kön. 2, 11 — **11** Gen. 5, 24 — **13** II Kön. 2, 11

3 vgl. Dial. Adam. IV, 11 S. 192, 26ff. 194, 5f — **11** vgl. Ps.-Justin, Quaest. ad Orthod. 32 S. 48 Otto. Eznik, Wider die Sekten I, 1269f S. 63 Schmid

1 ἀποκρ.: »sagt« S | πρὸ — οἷς Z. 2: »vor der Auferstehung Christi, dies aber nun die Schrift erzählt« S **2f** D πρὸ αὐτοῦ (τοῦ Χριστοῦ) καὶ ὁ τῆς Σουναμίτιδος υἱὸς . . ἐκ νεκρῶν ἀνέστη καὶ ὁ τῆς Σαραφθινῆς καὶ ὁ Λάζαρος | ἐκείνης τῆς Σαρ. und ἐκείνης τῆς Σωμ. S **3** καὶ[1] < Sb | καὶ ὁ Λάζ.] σὺν αὐτοῖς τε καὶ ὁ Λάζ. S, aber vgl. D **4** D οἱ γὰρ πρὸ τοῦ Χριστοῦ ἀναστάντες αὖθις ἀπέθανον· ὁ δὲ Χριστὸς ἀναστὰς οὐκέτι ἀποθνῄσκει | vor ἡμεῖς »Daß die vor Christus Auferstandenen, um hernach wieder zu sterben, (145) auferstanden sind« + S **5** τῶν . . τεθνηξ.] ἐκείνων λέγομεν οἷς . . τεθνήξεσθαι S **7f** ἀσ. σ.: »ohne Fleisch« S **8** Καὶ μὴν < S **9f** τὸ λέγειν . . ἐστι] λέγεται τὸ las schwerl. S **10** vor δείκνυται »Daß unser Leib der Unsterblichkeit fähig. Und dieser Nachweis von Enoch und Elias« + S | γὰρ: δὲ S **11** καὶ < S | μετατιθεμένου αὐτοῦ S **13** ἢ Bo: εἰ S Ph **13f** ὁ Ἠλίας — σώματος + S: wegen des Homoioteleuton < Ph **15** ἀναστὰς S 145[v] **17f** ἀπὸ τοῦ σώματος < S **18** δίδοται vielleicht richtig S **18f** προαπόλλ.] μὴ ἀπόλλυσθαι S

χαλκοῦ, ὅτι μὴ δύναται χωρίζεσθαι καθ' ὑπόστασιν ἀπὸ τῆς ὕλης ἡ
ποιότης. χωρίζεται μὲν γὰρ ἀπὸ τοῦ ἀνδριάντος χωνευθέντος ἡ
περὶ τῷ χαλκῷ μορφὴ ἀφανιζομένη, οὐ μὴν ὑφεστῶσα ἔτι κατ' οὐ-
σίαν. ἐπεὶ δὲ λέγεται ἐν τῷ θανάτῳ τὸ εἶδος χωρίζεσθαι ἀπὸ τῆς 2
σαρκός, φέρε τὸ χωριζόμενον ποσαχῶς λέγεται χωρίζεσθαι ἐπισκε-
ψώμεθα. λέγεται τοίνυν χωρίζεσθαί τι ἀπό τινος ἢ ἐνεργείᾳ καὶ 3
ὑποστάσει, ἢ ἐπινοίᾳ, ἢ ἐνεργείᾳ μέν, οὐ μὴν καὶ ὑποστάσει. ⟨ἐνεργείᾳ
μὲν καὶ ὑποστάσει⟩, ὡς εἰ πυρούς τις καὶ κριθὰς μεμιγμένα χωρίσειεν ἀπ' 4
ἀλλήλων· ᾗ μὲν γὰρ κατὰ κίνησιν χωρίζεται, ἐνεργείᾳ λέγεται, ᾗ δὲ
χωρισθέντα ὑφέστηκεν, ὑποστάσει λέγεται κεχωρίσθαι. ἐπινοίᾳ δέ,
ὅταν τὴν ὕλην ἀπὸ τῶν ποιοτήτων χωρίζωμεν καὶ τὰς ποιότητας
ἀπὸ τῆς ὕλης. ἐνεργείᾳ δέ, οὐ μὴν καὶ ὑποστάσει, ὅταν χωρισθέν τι
ἀπό τινος μηκέτι ὑπάρχοι, ὑπόστασιν οὐσίας οὐκ ἔχον. γνοίη δ' ἂν 5
τις καὶ ἐν τοῖς χειροτεχνήμασιν ὡς ἔχει, ἀνδριάντα ἰδὼν ἢ ἵππον
χαλκοῦν. ταῦτα γὰρ λογιζόμενος ὄψεται τὴν ἔμφυτον μορφὴν διαλ-
λάττοντα, εἰς δὲ ἑτέραν ὄψιν μεθιστάμενα, ὑφ' ἧς τὸ ξυγγενόμενον
εἶδος ἀφανίζεται. εἰ γάρ τις τὰ ἔργα τὰ σχηματιζόμενα εἰς εἶδος ἀν-
θρώπου ἢ ἵππου συντήκοι, εὑρήσει τὸ μὲν τοῦ σχήματος εἶδος ἀφανι-
ζόμενον, αὐτὴν δὲ τὴν ὕλην μένουσαν. ὥστε ἀσύστατον τὸ λέγειν 6
τὸ μὲν εἶδος ⟨μόνον⟩ ἀνίστασθαι ἠμαυρωμένον μηδέν, .. τὸ δὲ σῶμα,
ἐν ᾧ ἦν τὸ εἶδος ἐντετυπωμένον, διαφθείρεσθαι. — ἀλλά, Ναί, φησίν· 7
ἐν πνευματικῷ γὰρ μετατεθήσεται σώματι. — οὐκοῦν ἀνάγκη τὸ μὲν
εἶδος ἰδίως ὁμολογεῖν αὐτὸ τὸ πρῶτον ⟨ἐκεῖνο⟩ μὴ ἀνίστασθαι, τῷ συνηλ-

21 Orig. De princ. II, 10, 1 S. 174, 2ff

1 χαλκοῦ S: ὅλου Ph | μὴ < S 2 ἀπὸ < S 4 ἐν τῷ θαν.: »nach dem Tode« übersetzt S 5 λέγεται .. χωρίζεσθαι glagoletsja razlučiti⟨sja⟩ | λέγεται χωρ.: χωρίζεται S 5f ἐπισκεψώμεθα] »damit wir sehen, nach was für einem Bezeichneten (einer Bezeichnung) man von einer Trennung (146) der Wesensform von dem Fleisch reden muß« richtig + S 7 οὐ μὴν »aber nicht« no ne (oder a ne): »aber noch« ne ešto S | ἢ ὑποστάσει S, aber vgl. was 6, 4 folgt | ἢ vor ἐνεργ.² + S 7f ἐνεργείᾳ καὶ ὑποστάσει + S, μὲν + Kl 8 εἰ < S 8f ἀπ' ἀλλήλων < S 9 ᾗ μὲν γὰρ] εἰ S | χωρίζεται] λέγεται ἐνεργείᾳ χωρίζεσθαι S | ᾗ] εἰ S 10 ὑφέστηκεν: »seinen Wesensbestand hat« (»hat« imatj: imatiem S) S 11 τῶν π.] τῆς ποιότητος las schwerl. S 13 γνοίη — μένουσαν Z. 19 < S 20 μόνον + S 146v | ἠμαυρωμένον: »unteilhaftig .., das heißt durch nichts beraubt« S 21 φησιν: etwa τοίνυν oder δὴ S 22 εἰς πνευματικὸν γ. μ. σῶμα S 23 ἐκεῖνο + S 23f τῷ συνηλλ. .. συμφθ.: »als vergehend« S

λοιῶσθαι αὐτὸ συμφθῖνον τῇ σαρκί. κἂν γὰρ ἐν πνευματικῷ μεταπλασθῇ σώματι, αὐτὸ μὲν ἰδίως τὸ πρῶτον ὑποκείμενον ἐκεῖνο οὐκ ἔσται, ὁμοιότης δέ τις ἐκείνου ἐν λεπτομερεῖ μεταπεπλασμένῃ σώματι.
Wenn aber nun nur jenem ähnlich, aber nicht jener erste selbst, wie
wird es da noch weiter wert sein, die Auferstehung zu hoffen, *εἰ [δὲ]* 8
μήτε τὸ εἶδος τὸ αὐτὸ μήτε τὸ σῶμα ἀνίσταται, ἀλλ' ἕτερον ἀντὶ τοῦ προτέρου. τὸ γὰρ ὅμοιον, ἕτερον τοῦ ἑαυτοῦ ὁμοίου ὄν, αὐτὸ
ἐκεῖνο τὸ πρῶτον, πρὸς ὃ ἐγένετο, εἶναι οὐ δύναται. Wenn [aber] 9
nun irgendein Erzkünstler ein Bild aus Erz seiend vernichtet, und ein anderes von Gold an die Stelle des vernichteten zu setzen denkt, ähnlich dem ersten, so wird jemand sagen, daß es dem ersten ähnlich sei, aber nicht, daß es jenes Bild, nämlich das erste, erneuert selbst sei.
Daher wenn ein geistlicher Leib an dieses Stelle aufersteht, so steht 10
weder die Form auf nach diesem Wort, noch das Element, sondern ein anderer jenem ähnlich, aber nicht der gestorbene. Denn die Eigenschaften entstehen von den Leibern, aber nicht die Leiber von den
Eigenschaften. Denn umgebildetes Wachs zeigt zusammengeschmolzen 11
nach der Umbildung die Gestalten, in welche es jemand durch Kunst umzuschaffen wünscht, von der früheren Gestalt verschieden.

VII. Es schmäht aber ein Gewisser auch hierin. Denn nachdem er behauptet, daß die Form das Auferstehende sei, wenn ihr Veränderung ins Herrlichste zuteil wird, — *ὥσπερ ἦν τὸ Ἰησοῦ εἶδος καὶ Μωϋσέως καὶ Ἡλίου, οὐχ ἕτερον ἐν τῇ μεταμορφώσει παρ' ὃ ἦν* — untertrat er wieder sein Wort, es vergessen habend, ⟨und⟩ wie die Unver-
nünftigen fing er an, anderes zu verkünden. Denn nicht wollend nach 2
dem wahren Wort reden »wo wird sein Heulen und Zähneknirschen«, hat er vielmehr ein anderes, dem Wort entgegengesetztes Wort be-

13 vgl. De res. III, 5, 1 S. 394, 6f — **22** Mt. 17, 2. 3 (Mark. 9, 3. 4). De res. I, 22, 5. III, 7, 10 S. 246, 10f. 400, 12f — **26** Mt. 8, 12

1 *ἐν — σώματι* Z. 2] *εἰς πνευματικὸν σῶμα μεταπλ. τὸ σῶμα* S **2** *αὐτὸ μὲν ἰδίως* < S | *ὑποκείμενον: εἶδος* S **2f** *οὐκ ἔσται:* »wird vernichtet« S **3** *ὁμοιότης — ἐκείνου:* »eine andere (Wesensform) jener ähnlich« übersetzt S | *ἐν — σώματι:* »aber derselbe wird nicht auferstehen« S **4** »Wenn — hoffen« Z. 5 + S **6** *τὸ αὐτὸ* nach *σῶμα* S **7** *τὸ γὰρ — δύναται* Z. 8 bietet w. e. sch. eine Zusammenziehung des § 9 in S Enthaltenen, doch schien es mir richtig, beides im Text zu geben **9** »irg.« S 147 **22** *ὥσπερ — ἦν* Z. 23 griechisch aus I, 25, 5, vgl. unten III, 7, 10 **23** *καὶ Μ.* S 147^{v} | *ἕτερον*] *ἦν εἶδος* + S **24** vor »untertrat« + »von der Verklärung Christi« S | »und« + Kl

reitet, nämlich: *Τίς οὖν χρεία τοῖς κολαζομένοις ὀδόντων; οὐ γὰρ εἰς τὴν Γέενναν ὄντες φάγονται. πᾶν γὰρ μέλος εἴς τινα χρείαν ὁ δημιουργὸς κατεσκεύασεν*, und: Es ist nicht möglich, daß wir in derselben Beschaffenheit seiend auferstehen, Beine wieder habend und Hände und diesen ähnliches.

Durchaus sich selbst Widersprechendes hat er geredet. Denn wie 3
ist ⟨sich⟩ nicht widersprechend, wenn er, feststellend, daß die bleibende
Form auferstehe, weiter behauptet, daß dasselbe Gepräge (oder »dieselbe Ähnlichkeit«) nicht sein werde, während doch keinerlei andere
Form sein wird als die Selbigkeit des Gepräges (»der Ähnlichkeit«),
die zeigt eine jede Form, die in einem jeden ist. *εἶδός [φησιν εἶναι]* 4
⟨γὰρ⟩ τὸ τὴν ποιότητα τῶν μελῶν ἐν τῷ χαρακτῆρι τῆς μορφῆς ἑκάστου
ἐμφαῖνον. Daher muß, wenn er hofft, daß in der (Wesens-)Form die 5
Auferstehung geschehe, man wieder jene Form (Gestalt) habend auferstehen, das heißt Hände und Füße und die übrigen Glieder, wenn auch der Leib in Feineres verwandelt werden wird.

Origenes: Denn wie es unpassend ist in derselben Gestalt seiend 6
aufzuerstehen, Füße habend und Zähne und die übrigen Glieder . . —
Denn wenn dort durchaus kein Bedürfnis ist, weder der Hand, noch 7
des Fußes, noch der übrigen (sc. Glieder), so steht auch die Form nicht auf. Wenn aber die Form [nicht] aufersteht, so muß alles in der ersten Gestalt auferstehen. Denn wenn auch ein psychischer der der Seele gegebene Leib sein wird, so muß auch jener in den ersten Leib und jenem eingestaltet werden, wenn nur in der Form ist das Auferstandene.

1 vgl. De res. I, 24, 1 — **2** vgl. Orig. De orat. 31, 3 S. 397, 4ff Kötschau — **17** Orig. bei Hier. Ad Pamm. 26 PGr 23, 395

11f Phot. Bibl. 234 S. 300 b, 17 ff

1 *Τίς — κατεσκεύασεν* mit nach S geänderter Reihenfolge griechisch aus De res. I, 24, 1 S. 248, 9ff **2** *τ. Γ.*: »Feuer« S | *ὄντες] κατ' αὐτοὺς* + I, 24, 1; Orig. De orat. *ἵνα μὴ μάτην ᾖ τι δεδημιουργημένον αὐτοῖς ὑπὸ θεοῦ* | *φάγονται*: »werden sie essen« S | *γὰρ* + S | *εἴς τινα* na někakoe oder na kakoe: někakoe S **2f** *ὁ δημ. κατεσκεύασεν*: »ist vom Schöpfer bereitet« S **8** »Gepräge« S 148 **11** vor *εἶδος* »Was ist Form?« + S | *εἶδος — ἐμφαῖνον* Z. 13 Ph (*ὅτι εἶδός φησιν* etc.) **12** *γὰρ* S: *φησιν εἶναι* Ph[a] | *ποιότητα* S: *ταυτότητα* Ph[a], aber vgl. I, 22, 3 S. 245, 5f (Diekamp, D. Gotteslehre d. h. Greg. v. N. S. 42) | *τ. μελῶν* udnoe: ugodnoe S[b] **13** *ἐμφαῖνον]* »Gestalt« (*σχῆμα*?) richtig + S **16** »verwandelt werden wird« estj prěmenjatisja: esi prěmenatj si S **21** »aufersteht« S 148[v]

Wenn kein Bedürfnis der Füße oder der Zähne in der Auferstehung 8
ist, so ist auch kein Bedürfnis, daß die Form auferstehe. Wenn aber nun die Form nicht aufersteht, so kann auch jener feine Leib nicht durch diesen Leib charakterisiert (geformt) werden. Denn wie soll wieder jener Leib in jene umgestaltet werden, deren wir nicht bedürfen?

Und nun, wenn die Form aufersteht, widerspricht er sich 9
selbst, indem er vernichtet die Auferstehung zur Wiedergeburt der Glieder; wenn aber sogar die Form nicht aufersteht, so ist er selbst sich hierüber widersprechend und nicht folgerichtig, erwartend, daß ein jeder die Form empfangen werde, welche nicht empfangen werden wird.

Er sagt aber nun: Ὥσπερ ἦν τὸ Ἰησοῦ εἶδος καὶ Μωυσέως καὶ 10
Ἠλίου, οὐχ ἕτερον ἐν τῇ μεταμορφώσει παρ᾽ ὃ ἦν, so soll auch die
Auferstehung aller sein. Daher wenn so die Auferstehung aller sein 11
wird, wie Jesu Erscheinung war auf dem Berg, so wird die Auferstehung
in denselben Gliedern verkündigt. Denn nicht hatte er, Jesus, einen 12
andern Leib in der Verklärung als den wirklichen, in welchem er auch verherrlicht ward, Hände habend und einen Leib und Augen, damit wir klar erkennen, daß auch wir in diesem Leib auferstehen werden, und daß dieser Leib verherrlicht werden wird.

VIII. Und er jedoch sah nicht mit seinem Verstand, sondern auch jenes wissend, gleichwohl kam er mit schlechter Überredung redend auf Widersprechendes heraus. Denn er sagt: Es steht geschrieben: »Die Zähne der Sünder hast du zerbrochen« und »Die Zähne der Löwen
hat er zerbrochen« und »Weiß sind seine Zähne wie Milch«. »Nicht 2
aber von sinnlichen Zähnen muß dies verstanden werden, sondern von gewissen geistigen Zähnen. Gott hat diese Zähne der Sünder zerbrochen. Daher ist diesem entsprechend auch: »Wo wird sein Heulen und Zähneknirschen«.

12 Mt. 17, 2. 3. Mark. 9, 3, 4; vgl. De res. I, 22, 5. III, 7, 1 S. 246, 10. 398, 22f 22 vgl. De res. I, 2, 1. 27, 2f. 28, 4. III, 3, 2 S. 221, 1f. 255, 5ff. 257, 16ff. 390, 22f — 24 Psal. 3, 8; vgl. I, 24, 2 S. 248, 14ff — Psal. 57, 7 — 25 Gen. 49, 12 — 28 Mt. 8, 12

11 »die Form« S 149 12 Ὥσπερ — ὃ ἦν Z. 13 griechisch aus I, 22, 5 13 οὐχ ἕτερον ne inŭ: no ino S 15 »Erscheinung« »Person«?: lice = πρόσωπον, aber auch ὄψις, μορφή 19 »auch wir« i my: imj S 24 »hast du zerbr.« S 149^{v} 25 »er«] I, 24, 2 mit Psal. 57, 7 κύριος | »Weiß — Milch« < I, 24, 2 28 »wird sein« < Sb

Er erinnert sich nämlich nicht, daß man die Rede der Schrift mit- 3
unter so, wie sie vorliegt, verstehen muß, mitunter geistig erklären. Es 4
wird nun geschrieben: »Während noch die Speise in ihrem Mund war,
und der Zorn Gottes kam über sie«, weil sie Gott lästerten, als nicht
vermögend seiend, ihnen einen Tisch vorzusetzen. Siehe aber nun auch 5
wieder wegen geistiger Kleider redet die Schrift. »Denn es tritt«,
sagt er, »die Königin dir zur Rechten« usw. Und: »Es freue sich meine
Seele über den Herrn, denn er hat mich angezogen mit Kleidern des
Heils«. Dies aber nun sagt er nicht von sichtbaren Kleidern. Und 6
auf andere Weisen redet er wieder klar von sichtbaren Kleidern: »Sie
haben meine Kleider sich geteilt und über meine Kleider das Los ge-
worfen«. Und: »Wer zwei Kleider hat, gebe dem, der nicht hat«. Das 7
muß man verständig lesen, und das eine geistig, das andere wörtlich
nehmen. Zu erkennen ist dies aber an dem Wort des Evangeliums.
Denn es wird geschrieben: »Auf daß die Schrift erfüllt würde: sie
teilten sich in meine Kleider« usw. Und wie er (Gott, vielleicht »sie« —
die Schrift) nun hier von sinnlichen und von geistigen Kleidern redet,
so muß auch das von Gebeinen und von Zähnen verstanden werden.

IX. Er sagt aber nun auch von der Weissagung des Ezechiel, von
den auferstehenden Gebeinen: Er redet [wie] von der Gefangenschaft,
daß sie wie verdorrte Gebeine seien durch Kummer und Mühsal; Auf-
erstehung aber nennt er ihre Rückkehr. Daher sie auch sagten: »Es 2
waren verdorrt unsere Gebeine«, das heißt in der Gefangenschaft.
Daher ist (gilt) die Verheißung der Auferstehung des Volkes wie vom
Tode und von der Verbannung. — Davon lautet aber nun das Wort so — 3
sehen aber auch wir die Schrift der Bibel —: »Und es kam über mich

1 vgl. De res. I, 24, 2 S. 248, 13. I, 54, 1. 6 S. 310, 14f. 312, 9 — Tert. De res. 20. 21 — **3** Num. 11, 33 — **4** Num. 11, 4. 18 — **5** Tert. De resurr. 27 — **6** Psal. 44, 10; vgl. Symp. 7, 8 S. 79, 12ff — **7** Jes. 61, 10 — **10** Psal. 21, 19 — **12** Luk. 3, 11 — **15** Joh. 19, 24 — **20** vgl. Ezech. 37 — **22** Ezech. 37, 11 — **26** Ezech. 37, 1; vgl. De res. I, 21, 2 S. 243, 15ff. Tert. De resurr. 29—31

20 vgl. Hier. zu Ezech. 37 P Lat. 25, 364ff — **26 ff** Greg. Nyss. De an. et res. 246 B C (140ff Oehler)

2 I, 24, 2 *δεικτέον ὅτι οὐ πάντα παραλαμβάνεσθαι δεῖ κατὰ τὸ κείμενον*, vgl. Symp. 3, 2 S. 29, 5ff **3** »Während« < Num. 11 | »Mund«: *τοῖς ὀδοῦσιν* Num. 11 **4** »sie«: *τὸν λαόν* Num. 11 **9** »aber nun« S 150 **19** »auch von« < Sb **20** vielleicht »wie ⟨vom Tode⟩ v. d. Gef.« mit Recht Kl **21** »und Mühsal« S 150v **21f** »Auferstehung« vŭstanie: »durch die Auferstehung« vŭstaniem Sb **26** »auch wir« i my: »ihnen« ima Sb

die Hand des Herrn und führte mich heraus durch den Geist des Herrn und stellte mich in die Mitte eines Feldes, und dies war voll menschlicher Gebeine«. Und bald darauf: »Und ich werde meinen Geist auf euch geben und ihr werdet leben. . . Und ich weissagte, wie mir der Herr befohlen«. Und bald darauf: »Und ich sahe, und siehe, auf ihnen wuchsen Sehnen und Fleisch und es kam auf sie Haut« usw. »Und er sprach zu mir: Weissage zu dem Wind, o Menschensohn. Und ich sprach zu dem Wind: Das redet Gott der Herr: Es komme von den vier Winden und wehe unter diese Tote.« Und bald darauf: »So spricht der Herr: Siehe ich öffne eure Gräber und führe euch herauf aus euren Gräbern«. Und bald darauf: »Und ihr werdet erkennen, daß ich der Herr, ich habe es geredet und ich werde es tun, spricht Gott der Herr«.

Während das Wort aber anzeigt die Auferstehung Toter aus dem 4
Grab und jene zerstreuten Gebeine, geschmückt aber diese Gebeine mit
Sehnen und mit Fleisch und Haut und belebt durch den heiligen Geist, —
versteht diese Origenes unverständig von der Gefangenschaft, daß sie
wie vom Tode befreit worden seien von jener schweren Knechtschaft. Der 5
Prophet aber sagt nicht, daß Menschen waren auf jenem Feld, sondern
menschliche Gebeine. Denn wenn nicht von entseelten Gebeinen,
sondern von Lebenden und von Gefangenen dieses gesagt wäre, so
müßten eben jene selben, die zur Zeit der Weissagung gewesen waren,
zu denen auch die Verheißung geschah, von der Gefangenschaft befreit
worden und in ihr Land gekommen sein. Wenn nun aber die, zu 6
denen das Wort geschah, sich zeigen als nicht zurückgekehrt aus der
Gefangenschaft, sondern daselbst gestorben unter den Chaldäern mit
Zedekias, so widerspricht dir, o Origenes, die Wahrheit; denn siebzig
Jahre gingen zu Ende von da an, daß gefangen geführt wurde Jerusalem. — Er selbst aber nun, Origenes (lehrt), daß eine Weissagung nicht 7
an etwas anderem in Erfüllung gehe, sondern in bezug worauf sie geweissagt worden: Denn was »sie sagen: Verdorret waren unsere Ge-

3 Ezech. 37, 6 — 4 Ezech. 37, 7 — 5 Ezech. 37, 8 — 6 Ezech. 37, 9 — 9 Ezech. 37, 12 — 11 Ezech. 37, 14 — 26 II Kön. 25, 7. 11. Jerem. 52, 11 — 27 vgl. Jerem. 36 (29), 10 — 31 Ezech. 37, 11; vgl. De res. I, 23, 6 S. 247, 19

4 »leben«: noch weiteres Ezech. 37, 6   7 »Weissage«: προφήτευσον zweimal Ezech. 37   8 »Es komme . . (S 151) und wehe«: ἐλϑὲ καὶ ἐμφύσησον Ezech. 37   24 »worden« S 151ᵛ   30 »sondern in bezug worauf« no ⟨na⟩ nja

beine, wir waren verloren«, ist nicht von andern, sondern jenen gefangen geführten Leuten gesagt. — Daher, wenn von jenen das gesagt ist, 8
den unter den Babylonischen Seienden, so geschah auch jenen die Verheißung der Rückkehr. Warum haben sie nicht der Verheißung genossen, sondern sind in der Knechtschaft untergegangen? οὐδὲ γὰρ 9
οὐδὲ αὐτοὶ πρὸς ἐλευθερίαν ἀνέσφηλαν καθαράν, οὐδὲ τῶν ἐχθρῶν κατακρατήσαντες ἐξουσιαστικώτερον κατῴκησαν τὴν Ἱερουσαλήμ. εἴργοντο γοῦν ὑπὸ τῶν ἀλλοεθνῶν πολλάκις οἰκοδομῆσαι θελήσαντες τὸν ναόν· ὅθεν καὶ ἐν τεσσαράκοντα αὐτὸν καὶ ἓξ ἔτεσι μόλις ἠδυνήθησαν δείμασθαι, τοῦ Σολομῶντος ἐν ἑπταετεῖ χρόνῳ ἐκ θεμελίων αὐτὸν συμπληρώσαντος. καὶ τί χρὴ λέγειν; ἀπὸ γὰρ δὴ Ναβουχοδονόσορ καὶ 10
τῶν μετ᾿ αὐτὸν Βαβυλῶνος βασιλευσάντων ἄχρι τῆς Περσῶν ἐπὶ τοὺς Ἀσσυρίους καθόδου, τῆς τε Ἀλεξάνδρου ἡγεμονίας, καὶ τοῦ Ῥωμαίων τοῦ πρὸς τοὺς Ἰουδαίους συρραγέντος πολέμου, ἑξάκις κατεστράφησαν ὑπὸ τῶν πολεμίων τὰ Ἱεροσόλυμα. . . καὶ τοῦτο 11
Ἰώσηππος ἱστορεῖ λέγων »ἔτει δευτέρῳ τῆς Οὐεσπασιανοῦ ἡγεμονίας, ἁλοῦσα δὲ καὶ πρότερον πεντάκις, τοῦτο δεύτερον ἠρημώθη. Ἀσωχαῖος μὲν γὰρ ὁ τῶν Αἰγυπτίων βασιλεύς, καὶ μετ᾿ αὐτὸν Ἀντίοχος, ἔπειτα Πομπήϊος, καὶ ἐπὶ τούτοις σὺν Ἡρώδῃ Σόσσιος ἑλόντες ἐνέπρησαν τὴν πόλιν· πρὸ δὲ τούτων ὁ τῶν Βαβυλωνίων βασιλεὺς κρατήσας ἠρήμωσεν αὐτήν.« — Somit hat auch an den Späteren sich 12
die Verheißung Gottes nicht erfüllt, wie von mir erkannt wird, wenn auch Origenes meint, daß nur Worte, aber nicht Taten die Verheißung Gottes sei.

Ihm widersprechen aber auch die Worte der Schrift, mit welchen(?) 13
jener denken möchte diese Erklärung zu bestätigen. Das aber nun in 14

16 Josephus De bello Iud. VI, 4. 5. 10, 1 (435ff) S. 129 Naber

6—21 Phot. Bibl. 234 S. 300b, 18—41

1 »wir waren verloren«: ἀπόλωλεν Ezech. 37   **5** vor οὐδὲ + Ὅτι τὸ παρὰ τοῦ προφήτου Ἰεζεκιὴλ περὶ τῆς ἀναστάσεως τῶν νεκρῶν ῥητὸν εἰρημένον τοῦ Ὠριγένους ἀλληγοροῦντος, καὶ εἰς τὴν τῶν εἰς Βαβυλῶνα αἰχμαλωτισθέντων Ἰσραηλιτῶν ἐπάνοδον ἐκβιαζομένου εἰρῆσθαι, ἐξελέγχων μετὰ πολλὰ ὁ ἅγιος καὶ τοῦτό φησιν Ph | οὐδὲ γὰρ — συμπληρώσαντος Z. 10f] »Denn wir sagen, daß (152) auch die hernach Gewesenen ⟨nicht⟩ genossen jener Verheißung, sondern auch sie wieder litten viel von den Feinden« S   **8** ὑπὸ Ph[a] 312[v] b   **9** τ. ναόν] μᾶλλον Ph   **10** σολομῶνος Ph[a]   **11** καὶ τί — πολέμου Z. 14 < S | ναβουχοδονόσωρ Ph[a]   **13** ἀσυρίας Ph[a]   **13. 16** ἡγεμονείας Ph[a]   **14** ἑξάκις γὰρ S   **15** κατεστράφησαν: »wurde übergeben« S | ὑπὸ τ. πολ. < S | Ἱεροσ.] »wie Josephus schreibt« + S | καὶ τοῦτο — αὐτήν Z. 21 < S   **19f** ἐνέπρ.] ἐτήρησαν Josephus

der Schrift Gesagte »Unsere Gebeine sind zerstreut im Hades« und »Heile mich, denn meine Gebeine sind verwirrt«, wird in Wahrheit von nach dem Tod dieses Leibes zerstreuten Gebeinen gesagt, indem die Seelen flehen, von jener Zerstreuung und Tötung frei zu werden.

X. Erforschen wir aber auch das Gleichnis von dem Weizensamen, wie es gesät und ein Gras geworden wieder in die alte Gestalt gelangt. Es spricht aber auch der Apostel: »Es wird aber jemand sagen: Wie 2
stehen die Toten auf? mit welcher Gestalt kommen sie?« Origenes erklärt und spricht: Also, wenn unser Leib einem Weizenkorn gleicht, und wie ein Korn ausgesät verwest, der Trieb aber, welcher in ihm ist, den frühern Bestand Substanz in der Ähre gewinnen läßt, und aufsteht nicht das Gesäte, sondern das, was aus dem Gesäten, — so werde auch unser Leib zu jener Zeit von der vorliegenden Materie Substanz gewinnen, indem er einen geistlichen Leib empfängt, aber nicht schwer

1 Psal. 140, 7; vgl. De res. I, 23, 5 S. 247, 13ff — **2** Psal. 6, 3 — **5** I Kor. 15, 36ff; vgl. I, 24, 5 S. 249, 10ff — **7** I Kor. 15, 35 — **9** Orig. De princ. II, 10, 2 S. 176, 4ff. Pamph. Apol. pro Orig. S. 389 Lomm. Hier. Ad Pamm. 26 PGr 23, 393f

9 Aeneas Gaz. PGr 85, 981 B

2f »von in Wahrheit« S **5** »Erforschen wir« poištem, *ζητεῖν, ἀναζητεῖν*, aber auch *ἐρευνᾶν* (Miklosich) | »aber« S 152ᵛ **9ff** Orig. Ita namque etiam nostra corpora velut »granum« cadere in terram putanda sunt; quibus insita ratio ea, quae substantiam continet corporalem, quamvis emortua fuerint corpora et corrupta atque dispersa, verbo tamen Dei ratio illa ipsa, quae semper in substantia corporis salva est, erigat ea de terra et restituat ac reparet, sicut ea virtus, quae inest in grano frumenti, post corruptionem eius ac mortem reparat ac restituit granum in culmi corpus et spicae. Pamph. comparat resurrectionem seminibus, quae seminantur in terram, ut puta grano frumenti, quod cum ceciderit in terram, corrumpitur; sed rationis illius virtus quae est insita in interioribus eius medullis, ipsa rationis virtus assumta adiacentem sibi terram vel aquae humorem sed et aëris circumstantem temperiem, caloris quoque sufficientem recipiens fomitem, per divinam potentiam in corpus culmi vel spicae consurgit. et hoc est quod dicit: »tu quod seminas, non vivificatur, nisi prius moriatur. et quod seminas, non corpus quod futurum est, seminas«. ergo hoc quod cadit ut semen in terram corpus nostrum, comparatum est grano frumenti. Orig. bei Hieron.: est, inquit, singulis seminibus ratio quaedam a Deo artifice insita, quae futuras materias in medulla principiis tenet . . . in terra . . dissoluta trahit ad se vicinas materias et in stipulam foliam aristasque consurgit, aliud moritur aliud resurgit . . . sic et in ratione humanorum corporum manent quaedam surgendi antiqua principia **10** »d. Trieb« *ὁ λόγος* **11** »Subst. gew. läßt« těljstvuet: »verwest«? tlěstvuet Sb

noch hart wie dieser irdische ist von Fleisch und Bein, sondern zart und wie von Luft; denn ein solcher ist der geistige. 3

Dies nun schreibt er in der Abhandlung von der Auferstehung. Er schreibt aber auch in der über die Psalmen: ⟨ὡς γὰρ⟩ ὁ σπερματικὸς λόγος ἐν τῷ κόκκῳ τοῦ σίτου δραξάμενος τῆς παρακειμένης ὕλης καὶ δι' ὅλης αὐτῆς χωρήσας περιδραξάμενος αὐτῆς, τοῦ αὐτοῦ εἴδους οὗ ἔχει δυνάμεων ἐπιτίθησι τῇ ποτε γῇ καὶ ὕδατι καὶ ἀέρι καὶ πυρὶ καὶ νικήσας τὰς ἐκείνων ποιότητας μεταβάλλει ἐπὶ ταύτην, ἧς ἐστιν αὐτὸς δημιουργός, καὶ οὗτος συμπληροῦται ὁ στάχυς, εἰς ὑπερβολὴν διαφέρων τοῦ ἐξ ἀρχῆς κόκκου.

Klar ist aber nun, daß Origenes nicht durchaus exakt über das Weizen- 4
korn denken kann. Denn »Das Korn in einen andern Leib übergehend, das heißt in den der Ähre, und die Beschaffenheit verändert sich ihm gemäß der Verwesung und durch das Wachsen« gesagt habend, das Bleibende der Pflanze sei nicht diesem gleich, weswegen ein großer Unterschied sei zwischen Korn und Ähre, sowohl nach Gestalt wie nach Größe und nach Schmuck, [und] wie auch die Auferstehung der Toten, ähnlich dem Gesäten und Sprossenden geschieht; hiernach aber sei notwendig, daß der sterbende Leib nicht sei wie der auferstehende. Aber er irrte durchaus, nicht empfangen habend über die Natur recht 5

4 De res. I, 24, 5 S. 249, 13—250, 5

15 Greg. Nyss. De an. et res. 256 D. 257 AB (S. 162f Oehler)

1 »irdische« zemjnoe: »veränderliche« izměnoe S **3** »Auferstehung« S 153 **4** griechisch aus De res. I, 24, 5 | Ὡς γὰρ (vielleicht Ὅτι γὰρ) + S | **5** ἐν τῷ κόκκῳ < S | τοῦ σίτου] ὁ σῖτος las schwerl. S **6** καὶ . . ὅλης < S | περιδραξάμενος obu im: obu imu S | αὐτοῦ < S **7** οὗ: ὧν I, 24, 5 **8** κ. ὕδατι nach πυρὶ S | καὶ νικ. τ. ἐκ. ποιότητας < S **9** αὐτὸς < S | οὕτως S **10** διαφέρων < S | ἀρχῆς] ὑπάρξαντος w. e. sch. + S **14** »gesagt habend« rek: »nämlich« rekše S **15 ff** Greg. οὔτε δι' ὅλων ταὐτόν ἐστι τῷ σπέρματι, οὔτε παντάπασιν ἕτερον. 257 ὡς γὰρ καταλιπὼν μετὰ τὸ διαλυθῆναι ὁ . . σῖτος τὴν ἐν τῷ ποσῷ βραχύτητα καὶ τὴν ἐν τῷ ποίῳ τοῦ σχήματος αὐτοῦ ἰδιότητα ἑαυτὸν οὐκ ἀφῆκεν, ἀλλ' ἐν ἑαυτῷ μένων στάχυς γίνεται, πάμπολυ διαφέρων αὐτὸς ἑαυτοῦ μεγέθει κ. κάλλει κ. ποικιλίᾳ κ. σχήματι· κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ ἡ ἀνθρωπίνη φύσις ἐναφεῖσα τῷ θανάτῳ πάντα τὰ περὶ αὐτὴν ἰδιώματα, ὅσα . . ἐπεκτήσατο . ., ἑαυτὴν οὐκ ἀφίησιν, ἀλλ' ὥσπερ εἰς στάχυν τινὰ πρὸς τὴν ἀφθαρσίαν μεθίσταται, καὶ τὴν δόξαν . ., εἰς πνευματικήν τινα . . μεταβῆναι κατάστασιν **17** »Größe« S 153v | »und«² < Sb

zu denken, sagend: Ein anderes ist das Ausgesäte, ein anderes aber
das von dem Gesäten Emporgesproßte.
Mir nun aber scheint richtiger, daß von demselben Korn ein eben- 6
solches Korn geboren werde, indem es nach allem das gleiche ist, an
Größe und allen Eigentümlichkeiten. Was anderes ist die Ähre als
ein Weizenkorn, welches das Kleid der Hülse noch nicht abgeworfen?
Daher wäre besser zu sagen, daß die Körner vielmehr nützlicher sind 7
als die Ähre. Denn die Körner sind der Weizen, geeignet in die
Scheune gelegt zu werden, aber die Ähre ist der Weizen, noch ver-
mischt mit den Hülsen. Wenn aber nun nach diesem Wort, so ist 8
der auferstandene Leib geringer als der gestorbene. Denn wenn in
die Ähre sich verwandelt der gesäte Weizen, die Ähren aber nichts
anderes sind als Weizen noch nicht geschieden von den Hülsen, es
aber dem Origenes gefällt, die Auferstehung unserer Leiber vielmehr
den Ähren zu vergleichen, aber nicht dem Gesäten selbst, das Gesäte
aber ist der Weizen, — so wird aber nun der auferstandene Leib nach
Origenes nicht nur ⟨nicht⟩ besser als der gestorbene, sondern auch ge-
ringer sein. Wenn wir aber nun auch sagen, daß die Ähre schöner 9
sei als das Korn, aber auch jenes gesäte Korn war Ähre vordem.
Wenn aber nun das gesäte Korn zuvor niemals als Ähre gewachsen
gewesen wäre, so wäre es richtig zu sagen, daß nicht gleich ist das
zuvor gesäte Korn der Ähre. Wenn aber auch das gesäte Korn zuvor
in der Ähre war, wie kann verschieden sein das Gesäte oder das Ge-
wachsene? Der Apostel nun, die Auferstehung der Toten denen zeigen 10
wollend, welche noch nicht daran glaubten, macht von diesem Sicht-
baren ein Gleichnis, sagend: »Unverständiger, was du säest, wird nicht
lebendig, wenn es nicht zuerst stirbt« usw. Denn wie auch jenes ge- 11

3 vgl. Tert. De resurr. 52 — **26** I Kor. 15, 36

3f Dial. Adam. V, 24 S. 226, 25

3f D *ὥσπερ ὁ σῖτος γυμνὸς σπειρόμενος . . προσλαμβάνει τὴν πόαν, ἀμφιεννύμενος . ., οὐκ ἄλλος παρ' ὃ πέφυκε μεταβαλλόμενος· οὕτω καὶ ὁ ἄνθρωπος . . αὖθις τῇ βουλήσει τοῦ θεοῦ ἀνιστάμενος ἀμφιέννυται τὴν ἀθανασίαν.* Tert. hoc ergo iam de exemplo seminis constet, non aliam vivificari carnem quam ipsam quae erit mortua . . . seritur . . granum sine folliculi veste . ., exsurgit autem copia feneratum . . . accipiet . . et ipsa (caro) suggestum et ornatum . . . certe non aliud resurgit quam quod seminatur **9f** »vermischt« S 154 **15** »dem Gesäten« vŭsějanomu: vŭsijanomu S **17** »⟨nicht⟩ besser« ⟨ne⟩ une **19** »gesäte« S 154ᵛ **26** »Unverständiger, . . du« bezumlju ty: bezumljutych S

storben scheint, aber zu seiner Zeit zu Schönerem wieder lebendig wird, so werden auch die gestorbenen Leiber an jenem Tag durch den Befehl des Herrn auferstehen.

XI. Seltsam aber ist auch jenes, was wir beinahe vergessen hätten, wie die Leiber der Heiligen in eine andere wunderbare Gestalt auferstehend, verwandelt werden, aber die der Sünder nicht, — wenn es unmöglich sein wird, daß jene Leiber auferstehen. Denn niemand wagt zu sagen, daß die »gleichgestaltig« sein werden mit dem Leib 2
Christi, von denen Daniel sagt, daß sie »zu großer Schmach« auferstehen.

Wenn aber nun Origenes eifernd, durch diese logische Aufstellung 3
gezwungen, sagt, die Sünder würden sehr verachtete Leiber haben, so wird er dadurch überführt, daß nicht nur [nicht] diese Leiber auferstehen, sondern auch verächtlichere als diese, und wird sich selbst widersprechend, sagend, daß unsere Leiber nicht zu einem Leben der Ruhe (»Erquickung«?) auferstehen können. Denn wenn gepeinigt 4
werden die Leiber der Sünder, so müssen sie doch wohl unverweslich und unsterblich sein, damit sie auch imstande seien Pein zu erdulden.

XII. Man muß aber zu ihm auch reden von der Auferstehung Christi von den Toten. Denn er sagt, daß der Sohn Gottes nicht mit demselben Leib, mit welchem er das Leiden empfangen, auferstanden sei, indem er so schreibt.

Origenes: Aber da jemand beibringend von der Auferstehung 2
Christi ⟨sagen⟩ kann, daß auch wir können mit jener Gestalt auferstehen, wieder zwei Hände und Füße habend, und wenn jemand eine Wunde

8 Phil. 3, 21 — **9** Dan. 12, 2 — **11** Pamph. Apol. pro Orig. XXIV, 384 Lomm.

9 Oekumen. zu Röm. 9, 21 PGr 118, 516 B

9 Oekum. *ἔχει, φησίν, ἐξουσίαν ὁ θεὸς ὁ ἐγείρων τοὺς νεκροὺς τοὺς μὲν εἰς δόξαν, τοὺς δὲ εἰς αἰσχύνην ἐγεῖραι, κατὰ τὴν ἀναλογίαν τῶν ἑκάστῳ ἀνθρώπῳ βεβιωμένων. οὕτως ὁ ἐν ἁγίοις Μεθόδιος ἐν τῷ περὶ ἀναστάσεως λόγῳ* | »Schmach« S 155 **11** Pamph. qui beatius hic vixerit, corpus eius in resurrectione diviniore splendore fulgebit et apta ei mansio beatorum tribuetur locorum; huic vero qui in malitia consumsit tempus sibi vitae praesentis indultum tale dabitur corpus, quod sufficere et perdurare tantummodo possit in poenis. et arbitror quod hanc differentiam volens ostendere Paulus apostolus dicit: alia caro animalium alia volucrum alia piscium et cetera quae enumeravit apostolus **25** »sagen« + Bo | »können« S 155[v] **25f** »wieder auf. zw.« S

hat, ⟨sie⟩ nach der Auferstehung bewahren, wie auch der Erlöser sprach: ›Betastet mich‹ und ›Sehet die Nägelmale‹, so sagen wir zu ihm: Es mußte der Erlöser, als er auferstand und den Jüngern erscheinen wollte — sowohl ›fünfhundert auf einmal‹, als auch ein andermal wieder andern —, wie sie ihn sehen konnten, auferstehen, nicht mit dem Leibe seiner Herrlichkeit, wie er auf dem Berge erschien, nachdem er verklärt worden, sondern wie sie ihn vor dem Leiden gesehen. — Auch 3
der Apostel aber, indem er einen andern ›Leib der Herrlichkeit‹ anstatt des Leibes ›der Niedrigkeit‹ Christi kennt —, einen andern aber, sage ich, nicht der Substanz nach, sondern von der Verklärung des Leibes ›der Niedrigkeit‹ —, sagt, daß die Auferstehenden auferstehen, nachdem sie verwandelt worden sind.

Und da er nun behauptet, daß Christus den Aposteln nicht mit 4
jenem Leib erschienen sei, mit dem er der Welt erschien von der Jungfrau geboren, sondern mit einem andern, in jenen ersteren dem Schein nach verwandelt, damit die »Fünfhundert« und die Apostel, welche ihn gesehen, gedenken, daß er im Leib der Niedrigkeit auferstand, aber nicht im Leib der Herrlichkeit, so gebührt es sich, ihn zu fragen, hat etwa Bedenken tragend der Sohn Gottes den Jüngern den wirklichen (Leib) nicht gezeigt, sondern vor ihnen verborgen, während sie doch die ganze Erde durchgehen sollten, verkündigend die Auferstehung der Toten, und gewiß machen sollten über diese Hoffnung alle Länder? Was also denkend hat er nicht vielmehr den wahren der Welt gezeigt?

Aber niemals hat er gelogen, die Wahrheit seiend und die Weis- 5
heit des Vaters. Daher hat er nicht gelogen den Aposteln, noch zum Schein in einem andern Leib sich gezeigt, und nicht in dem, in welchem

2 Luk. 24, 39. Joh. 20, 25ff; vgl. Iren. Adv. haer. V, 7, 1. 31, 2. Tert. De carne 5 — **4** I Kor. 15, 6 — **6** vgl. Mt. 17, 1ff. Mark. 9, 2ff. Luk. 9, 28ff — **8** Phil. 3, 21 — **11** I Kor. 15, 51. 52 — **16** vgl. I Kor. 15, 6. 7 — **17** Phil. 3, 21 — **20** vgl. z. B. Tert. De praescr. 20. 22 — **25** De res. I, 52, 3. II, 18, 8. III, 5, 4 S. 308, 11ff. 370, 7ff. 395, 4ff. Tert. De carne Chr. 5

2 vgl. Dial. Adam. V, 3 S. 178, 4ff — **25** vgl. Dial. Adam. V, 4 S. 178, 28ff

5 »auferstehen, nicht« vŭskrěsnuti ne: vŭskr̂sene S **13** »daß« S 156 **14** Pamph. Orig. cum . . certum esset, quod salvator noster cum ipso corpore resurrexit quod susceperat ex Maria **25** D εἰ ἀληθείας διδάσκαλος ἦν δῆλον ὅτι πρῶτος αὐτὸς ἦν ἀληθεύων. Tert. totus veritas fuit **26f** »zum Schein« po mečtu κατὰ φαντασίαν; vgl. Justin De res. (S. Parall. 107, 61f Holl) **27** »sich gezeigt« S 156[v]

er das Leiden empfing. Denn wenn wir sagen, daß er nicht in jenem 6
Leib auferstanden sei, in welchem er vor dem Leiden war, sondern in
einem andern — täuschend aber die Apostel, als ob in jenem er auf-
erstanden sei —, so lästern wir und lügen, indem wir die Wahrheit
zur Lügnerin machen, und ihm nicht glauben, wenn er im Evangelium
des Lukas spricht: »Sehet meine Hände und meine Füße, daß ich selbst
es bin«, in dem des Johannes aber wieder zu Thomas: »Reiche deinen
Finger hierher, und siehe meine Hände« usw. Wenn er selbst aber 7
nun so den von Fleisch und Beinen zusammengesetzten Leib gewiß
macht, wie erdreisten wir uns dann noch und wagen es, daß ein anderer
geistiger Leib an dieses (Leibes) Stelle auferstehe zuwider dem Aus-
spruch und der Lehre Christi?

XIII. Wenn aber er nun entgegnet, [aber] ein anderes Wort
sprechend: Weil sie ihn nicht konnten sehen im Leib seiner Herrlich-
keit, daher erschien er ihnen im Leibe der Niedrigkeit, wie sie im-
stande waren ⟨ihn⟩ zu sehen. — Ein unmögliches Wort von ihm. 2
Warum waren die Athleten imstande, in der Verklärung seine Herr-
lichkeit zu sehen, obwohl sie noch nicht durchaus vollkommen waren.
Wenn nach Origenes ein anderer der »Leib der Herrlichkeit« und ein 3
anderer der »der Niedrigkeit«, gebührte es ihnen wohl mehr, da sie
noch nicht vollkommener waren, seinen Leib der Herrlichkeit zu sehen?
Denn viel mehr als jenes Schauen hätten sie jetzt verlangt ihn zu sehen.
Denn auf jenem Berg waren sie noch Neulinge, als sie ihn sahen mit 4
Elias und mit Moses seiend; es ist also auch hieraus zu erkennen, wie
vollkommener sie vielmehr da waren, als da sie mit ihm auf dem Berg
waren. Daher sprach er auch hernach zu ihnen, indem er sie zu großer 5
Mysterien Genossen machte: »Nicht mehr nenne ich euch Knechte,
denn ein Knecht weiß nicht, was sein Herr tut« usw., und wieder:
»Was ich vom Vater gehört habe, habe ich euch kund getan«. Wie 6

6 Luk. 24, 39 — **7** Joh. 20, 27 — **14** vgl. Phil. 3, 21 — **17** Mt. 17, 1ff. Mark. 9, 2ff. Luk. 9, 28ff — **26** vgl. Symp. 6, 5 S. 69, 15. De lepra 7, 8. De sanguis. 7, 6 — **27. 29** Joh. 15, 15

6 Dial. Adam. V, 12, 3 S. 198, 19ff. 178, 4f — **27** vgl. Const. app. VIII, 6, 13. 8, 2 S. 480, 20. 484, 3 Funk

1. 3 »jenem« onom: »einem andern« inom S **3** »täuschende« Sb **11f** »d. Ausspruch« »d. Antwort« otvět **13** »[aber] ein anderes« [nŭ] ino S 157 **15f** »imstande — Ein un-« Z. 16 am Rand S **16** »⟨ihn⟩ zu sehen« viděti ⟨i⟩ **23** »Neulinge«? snova; wohl nicht »beschwert von Schlaf« (Luk. 9, 32) snovi **24** »es ist« ê že Sa: »welches« eže Sb **27** »Mysterien« S 157v

nun, wenn sie nach Origenes nicht sehen konnten den Herrlichkeitsleib
Christi? Wie konnten sie denn noch Neulinge seiend die Herrlichkeit
seines Leibes sehen, aber als er ihnen kund tat, was er vom Vater ge-
hört hatte, da konnten sie sein Antlitz nicht sehen? — Wohlan nun, 7
räumen wir ihm auch ein, daß die Jünger den Herrn nicht konnten
im Leib seiner Herrlichkeit sehen, warum hat er dann, das Geheimnis
des Friedens und der Unverweslichkeit ihnen übergebend, wenn sie ihn
nicht konnten sinnlich sehen, nicht klar (rein) gemacht, sprechend:
Ich nun stand in einem andern fleischlosen Leibe auf, eines solchen ist
die Auferstehung der Toten. Deshalb, weil ihr mich nicht anders sehen
könnt, erschien ich euch in dem Leib der Niedrigkeit. Daher könnt
ihr die Welt nicht lehren, es sei eine Auferstehung des Fleisches, oder,
daß man diesen Leib wieder empfange. Nun aber hat er nicht so ge- 8
redet, sondern gesagt: »Betastet mich und sehet, daß ich selbst es bin,
denn ein Geist hat nicht Fleisch und Bein, wie ihr sehet, daß ich habe«.
Und der Apostel aber spricht wieder: »Ich tue euch kund das Evan- 9
gelium, welches ich euch verkündigt habe, welches ihr auch angenommen
habt«; und bald darauf: »daß Christus gelitten um unserer Sünden
willen, und daß er begraben worden und auferstanden, und daß er
erchienen ist dem Kephas, darnach den Elf. Darauf erschien er über
fünfhundert Brüdern mit einem Mal«. Und an Timotheus zum zweiten 10
Mal schreibend: »Sei eingedenk Christi, der von den Toten auferstanden
vom Geschlecht Davids«.

XIV. Daher muß man nicht meinen, daß ein anderer Leib der
Herrlichkeit und ein anderer der Niedrigkeit, Einer (sc. ist) sowohl
der Herrlichkeit wie der Niedrigkeit. Und der Apostel aber wieder 2
spricht von diesen: »Welcher wird verwandeln den Leib unserer Niedrig-
keit, daß er gleichgestaltig werde dem Leib der Herrlichkeit Christi«.
Nicht je einen andern Leib nennt er, sondern er hofft klar, daß eben- 3
derselbe niedrige und begrabene und zerstreute auferstehen wird zur
Herrlichkeit und Unverweslichkeit durch das Gebot Gottes.

⟨καὶ τοῦτό ποτε ἡμῶν τὸ σῶμα σῶμα δόξης ἦν πρὸ τῆς παρα- 4

3 vgl. Joh 16, 25 — 7 vgl. Joh. 14, 27 — 14 Luk. 24, 39 — 16 I Kor. 15, 1 — 18 I Kor. 15, 3—6 — 22 II Tim. 2, 8 — 27 Phil. 3, 21

32—S. 411, 7 Oekumen. zu Phil. 3, 21 PGr 118, 132 C

1 »-leib« tělo: »durch den -leib« tělom S 11 »euch« S 158 13 f »hat geredet« gla: »redend« glja Sb | 27 »verwandeln« S 158v 32 Oekum. wohl hier einzufügen; vielleicht etwa nach 16, 3; eingeleitet *ἀλλ' ὅρα τί φησι Μεθόδιος ἐν τῷ περὶ ἀναστάσεως λόγῳ*

βάσεως, καὶ οὕτως ἔνδοξον ἦν, ὅτι νῦν μετὰ τὴν παράβασιν σῶμα
ταπεινώσεως λέγεται. οὐ γὰρ ἂν εἰ μὴ ἔνδοξον ἦν, ταπεινώσεως νῦν
ἐκλήθη. ταπεινοῦται γὰρ ἀπὸ σφάλματος τὸ ἔνδοξον. τὸ γὰρ ἀεὶ 5
ταπεινὸν οὐκ ἄν τις εἴποι ὅτι διὰ τὴν παράβασιν ἐταπεινώθη. καὶ
γὰρ καὶ περὶ τοῦ ἱσταμένου, εἰ πέσοι, λέγομεν ὅτι ἔπεσε, περὶ δὲ τοῦ
ἀεὶ κειμένου οὐκ ἄν τις εἴποι ὅτι ἁμαρτῆσαν ἔπεσεν. ὥστε τοῦτο τὸ
σῶμα ἄφθαρτον καὶ ἔνδοξον γινόμενον ἀνίσταται καὶ οὐχ ἕτερον.⟩

Der Herr aber nun, als er auf den Berg ging und verklärt wurde, 6
erschien den Aposteln nicht in ein anderes Wort verklärt, sondern jenen
selben Leib, welchen er hatte, durchleuchtet habend ward er geschaut.
Daher ist klar, daß jene Selbigkeit des Leibes auch dem verherrlichten
Leibe bleibe. Es lautet aber nun auch hier das Wort so: »Und nach 7
sechs Tagen nahm Jesus den Petrus und Jakobus und Johannes und
ward vor ihnen verwandelt, und es leuchtete sein Antlitz wie die Sonne«.
Wenn aber nun nach der Verwandlung Christi die Verwandlung des
Leibes geschehen wird, so muß er auch mit dem Schmuck des Antlitzes
und der Hand und des Fußes und der übrigen Glieder auferstehen,
aber nicht, wie Origenes meinte, in eine andere Gestalt sich verändern,
die Identität eines jeden vernichtend.

XV. *Ποδαπὸν* ἄρα ἐστὶ καὶ σχῆμα τὸ ἀνιστάμενον, εἰ ὅλως τὸ
ἀνθρωποειδὲς τοῦτο, ὡς ἄχρηστον ὂν κατ᾽ αὐτόν, ἐξαφανίζεται, ὃ
πάντων ἐστὶ τῶν εἰς ζῷα συγκεκριμένων σχημάτων ἐρασμιώτατον,
ᾧ καὶ τὸ θεῖον χρῆται εἰκόνι, καθάπερ καὶ ὁ σοφώτατος Παῦλος δηλοῖ
»ἀνὴρ μὲν γάρ« ⟨λέγων⟩ »οὐκ ὀφείλει κατακαλύπτεσθαι τὴν κεφαλήν,
εἰκὼν καὶ δόξα θεοῦ ὑπάρχων«, εἰς ὃ καὶ τὰ νοερὰ τῶν ἀγγέλων
σώματα διεκοσμήθησαν; ἆρα κυκλοτερὲς ἢ πολυγώνιον ἢ κυβικὸν
ἢ πυραμοειδές; πλεῖσται γὰρ τῶν σχημάτων αἱ παραλλαγαί. ἀλλὰ 2
τοῦτο ἀμήχανον. οὐκοῦν τίς ἡ ἀποκλήρωσις τὸ μὲν θεοείκελον
σχῆμα (ὁμολογεῖ γὰρ καὶ αὐτὸς ὁμοειδῆ εἶναι τὴν ψυχὴν τῷ σώματι)

12 Mt. 17, 1. 2 — **24** I Kor. 11, 7 — **26** vgl. Orig. De orat. 31

20—S. 412, 1 Phot. Bibl. 234 S. 299a, 16—29

8. 9 »verklärt« »verwandelt« S **12** »auch« < Sb **16** »Leibes« S 159 **20** *Ποδαπὸν — ἀνίστασθαι* S. 412, 1 Ph, eingeleitet *Ὅτι φησί Π.* | *ἐστὶ*] *σοι* Pha | *τὸ ἀνιστάμενον* < S **20f** *τὸ ἀνθρωποειδὲς τοῦτο* < S **21** *κατ᾽ αὐτὸν* < S | *ἐξαφανίζ.*: »vernichtet ⟨wird⟩« pogubljaet⟨sja⟩ S **22** *εἰς ζῷα συγκεκριμένων*: *ζῴων* S | *ἐρασμ.*: »schöner u. geehrter« S **23** *ᾧ — εἰκόνι* < S **24** *ἀνὴρ μὲν* muž ⟨že⟩ | *λέγων* + S | *τ. κεφ.*: »sein Haupt« S **26** Orig. *σφαιροειδῶν παρὰ τοῖς ἀκριβῶς περὶ τούτων διειληφόσιν ἀποδεδειγμένων αὐτῶν τῶν σωμάτων* **27** *πυραμοειδὲς*: »anders« S **28** *οὐκοῦν — ἀνίστασθαι* S. 412, 1 < S

ἀπαγορεύεσθαι ὡς ἀκλεέστερον, ἄπουν δὲ καὶ ἄχειρον ἀνίστασθαι;
Daher ist nicht möglich, daß ein anderer Leib auferstehe an Stelle
dessen, in dem ich jetzt bin.

XVI. Nehmen wir aber nun auch andere Erweise aus der Schrift,
welche anzeigen, daß sich nicht diese unsere verwesliche Gestalt ver-
ändert in eine andere, sondern daß wir in dieser sichtbaren Gestalt
werden teilhaftig werden der Herrlichkeit Gottes. Denn siehe, auch 2
Moses hat nicht in einer andern Gestalt, sondern in dieser empfangen
das Erglänzen seines Angesichts. Denn es spricht die Schrift, »da
Moses vom Berg herabkam, wußte er nicht, daß sein Angesicht ver-
klärt war«, »und sie fürchteten sich, zu ihm zu nahen«. Daher haben 3
wir gezeigt, daß die Verklärung nicht ist eine Vernichtung des Leibes,
sondern vielmehr eine Veränderung zum Besseren und Herrlicheren,
von der Verweslichkeit zu der Unverweslichkeit, damit wie dargegeben
zur Unreinheit unser Leib erniedrigt ward, ebenso er wieder befreit
davon erglänze. Es sagt aber auch Daniel: »Und die Verständigen 4
werden erglänzen wie die Sonne«.

⟨οὐκοῦν⟩ ὁ μετασχηματισμὸς ἡ εἰς τὸ ἀπαθὲς καὶ ἔνδοξόν ἐστιν 5
ἀποκατάστασις· νῦν μὲν γὰρ σῶμα ἐπιθυμίας ἐστὶ καὶ ταπεινώσεως
(διὸ καὶ Δανιὴλ »ἀνὴρ ἐπιθυμιῶν« ἤκουε), τότε δὲ μετασχηματισθήσεται
εἰς σῶμα ἀπαθές, οὐ τῇ ἐξαλλαγῇ τῆς διακοσμήσεως τῶν μελῶν,
ἀλλὰ τῷ μὴ ἐπιθυμεῖν τῶν ὑλικῶν ἡδονῶν.

Jetzt ist es ein Leib weder der Enthaltsamkeit noch der Be- 6
sonnenheit, alsdann der Enthaltsamkeit und der Besonnenheit. Jetzt 7
sehen wir das Gute wie »durch einen Spiegel, aber dann von
Angesicht zu Angesicht«. Daher ist er jetzt der Ohnmacht und Ver- 8
weslichkeit, ⟨aber dann der Kraft und Unverweslichkeit⟩. Denn

4 vgl. zu S. 11, 1 — **9** Exod. 34, 29. 30 — **16** Dan. 12, 3 — **20** Dan. 9, 23 — **24** I Kor. 13, 12

7 vgl. Epiph. Panarion haer. 64, 69 S. 682, 8 Dd — **18—22** Phot. Bibl. 234 S. 299a, 30—35

1 ἀνίστασθαι Ph endet **5** »diese« < S^{a} **6** »sichtbaren« S 159^{v} **10** »Angesicht«: ἡ ὄψις τοῦ χρωτὸς τοῦ προσώπου Exod. **10f** »verkl. war«] ἐν τῷ λαλεῖν — προσώπου αὐτοῦ < S, wohl wegen des Homoioteleuton **16** schwerlich ist hier das Fragment des Oekum. statt 15, 4 einzufügen **17** »Sonne«: λαμπρότης τοῦ στερεώματος Dan. **18** οὐκοῦν + S | ὁ μετασχ. — ἡδονῶν Z. 22 Ph (Ὅτι φησίν· ὁ μετασχ.) | ἐνδοξότερόν S **19** ἀποκατ.: »Übergang« S | γὰρ Ph^{b} 234 | ταπεινώσεως κ. ἐπιθυμιῶν S **20** διὸ — ἤκουε < S **21** σῶμα: τὸ S | τῆς διακοσμήσεως < S **22** τ. ὑλικῶν Ph^{a} 311^{r}b S 160 **27** »aber—Unverw.« + Kl

so auch irgendwo der Apostel: »Es wird gesät in Verweslichkeit, es wird auferstehen in Unverweslichkeit«; indem der Wille Gottes alle natürliche Ursache weit übertrifft, damit ohne Alter und ohne Leiden in Ewigkeit der Leib sei, imstande in sich vollkommene Erkenntnis zu fassen, ein geistiger Leib schon geworden. ⟨σῶμα λέγεται 9
πνευματικόν, οὐ τὸ λεπτομερὲς καὶ ἀερῶδες, καθὼς λέγουσί τινες ὅτι τοιοῦτον αἱ ψυχαὶ ἐν τῇ ἀναστάσει λήψονται σῶμα, ὧν ἐστιν εἷς καὶ Ὠριγένης, ἀλλὰ πνευματικὸν λέγεται τὸ χωροῦν πᾶσαν τοῦ ἁγίου πνεύματος τὴν ἐνέργειαν καὶ κοινωνίαν, ὥσπερ οἰνηρὸν καὶ ἐλαιηρὸν σκεῦος καλεῖται τὸ τούτων χωρητικόν. ἀναλόγως οὖν καὶ ψυχικὸν ἐκάλεσε τὸ τῇ ψυχῇ καὶ οὐ πνεύματι ἁγίῳ διοικούμενον.⟩

XVII. Nachdem wir nun dieses gezeigt haben, gehört es sich, auch die weitern Worte des Origenes durchzugehen. Es schreibt aber nun darnach dieser Mann über Lazarus und über den Reichen, von denen der eine »ausruht«, der andere »gepeinigt« wird; es bittet aber nun jener (sc. dieser), daß ihm Lazarus mit dem kleinen Finger auftropfe auf seine Zunge und seine Zunge kühle: [Ὠριγένης τάδε φησί·] Περὶ δὲ τοῦ 2
Λαζάρου καὶ τοῦ πλουσίου ἀπορεῖσθαι δύναται, τῶν μὲν ἁπλουστέρων οἰομένων ταῦτα λελέχθαι, ὡς ἀμφοτέρων μετὰ τῶν σωμάτων λαμβανόντων τὰ ἄξια τῶν τῷ βίῳ πεπραγμένων, τῶν δὲ ἀκριβεστέρων,

1 I Kor. 15, 42 — **14** Luk. 16, 19; vgl. De res. III, 3, 4 S. 391, 4ff — **18** vgl. De res. I, 20, 1 S. 242, 2

5—11 Oekumen. zu I Kor. 15, 44 PGr 118, 888 A; vgl. Cramer, Catene V, 323, 16f — **17—S. 416, 2** Phot. Bibl. 234 S. 300b, 42—301a, 12

2 »indem — damit« Z. 3: vielleicht »damit, durch den Willen Gottes alle Weise der Substanz übertreffend geworden« **5** σῶμα — διοικούμενον Z. 11 Oekum., Lemma Μεθοδίου **5f** σῶμα λ. πνευμ. < S **6** τὸ λεπτομ. κ. ἀερ. »der aus Luft gemacht wird« S | λέγουσι »lästern« S | ὅτι — Ὠριγένης Z. 8 < S **8** πνευμ. λέγεται < S | πᾶσαν < S **9** τ. ἐνέργειαν: »die Gnade« S | καὶ κοινωνίαν < S | ὥσπερ — χωρητικόν Z. 10: »Denn wie ein Wein oder Öl aufnehmendes Gefäß nicht Öl oder Wein genannt wird, sondern ein Öl- oder Weingefäß, so wird auch der Leib, welcher die Gemeinschaft (›das Ganze‹? obštee) des Geistes aufgenommen, nicht Geist genannt, sondern geistiger Leib« richtiger S **10** ἀναλόγως — διοικούμενον Z. 11 < S **13** »Worte« S 160ᵛ **14** »dieser Mann« muž sii: muže sii Sᵇ: schwerl. »ihr Männer« muži (oder mužie) si **17** Ὠριγένης — ὑπάρχουσιν S. 416, 2 Ph | Ὠριγ. — δύναται Z. 18: »Dies aber nun« S | δὲ < Phᵇ **18f** οἱ μὲν δὴ(?) ἁπλούστεροι οἴονται u. **20** οἱ δὲ ἀκριβέστεροι S **18** ἁπλούστερον Phᵇ: »an Verstand« + S **20** τῷ βίῳ] ἐν τῷ σώματι S | ἀκριβέστερον Phᵇ

ἐπεὶ μετὰ τὴν ἀνάστασιν οὐδεὶς ἐν βίῳ καταλείπεται, οὐκ ἐν τῇ ἀνα-
στάσει οἰομένων ταῦτα γεγονέναι — λέγει γὰρ ὁ πλούσιος ὅτι »πέντε
ἀδελφοὺς ἔχω, καὶ ἵνα μὴ ἔλθωσιν εἰς τὸν τόπον τοῦτον τῆς βασά-
νου, πέμψον Λάζαρον ἀπαγγέλλοντα αὐτοῖς τὰ ἐνταῦθα« —, καὶ διὰ
τοῦτο ζητούντων τὴν γλῶσσαν καὶ τὸν δάκτυλον καὶ τοὺς κόλπους
Ἀβραὰμ καὶ τὴν ἀνάκλισιν. καὶ τάχα τὸ τῆς ψυχῆς ἅμα τῇ ἀπαλλαγῇ 3
σχῆμα, ὁμοιοειδὲς ὂν τῷ παχεῖ καὶ γηΐνῳ σώματι, δύναται οὕτως λαμ-
βάνεσθαι. εἴ ποτε γοῦν ἱστορεῖταί τις τῶν κεκοιμημένων φαινόμενος,
ὅμοιος ἑώραται τῷ ὅτε τὴν σάρκα εἶχε σχήματι. εἶτα· Ἀλλὰ καὶ ὁ 4
Σαμουὴλ φαινόμενος, ὡς δῆλόν ἐστιν . . ., ὁρατὸς ὢν παρίστησιν
ὅτι σῶμα περιέκειτο, μάλιστα ἐὰν ἀναγκασθῶμεν ὑπὸ τῶν ἀποδεί-
ξεων τὴν οὐσίαν τῆς ψυχῆς ἀσώματον εἶναι καθ' ἑαυτὴν ἀποφήνασθαι.
ἀλλὰ καὶ ὁ κολαζόμενος πλούσιος καὶ ὁ ἐν κόλποις Ἀβραὰμ πένης 5
ἀναπαυόμενος, πρὸ τῆς παρουσίας τοῦ σωτῆρος καὶ πρὸ τῆς συντε-
λείας τοῦ αἰῶνος καὶ διὰ τοῦτο πρὸ τῆς ἀναστάσεως ⟨γενόμενοι, καὶ⟩
λεγόμενοι ὁ μὲν ἐν Ἅιδου κολάζεσθαι, ὁ δὲ ἐν κόλποις Ἀβραὰμ ἀνα-
παύεσθαι, διδάσκουσιν ὅτι καὶ νῦν ⟨ἐν⟩ τῇ ἀπαλλαγῇ σώματι χρῆται
ἡ ψυχή.

XVIII. Ὄχημα ἄλλο ⟨τι⟩ ὁμοιοειδὲς τῷ αἰσθητῷ τούτῳ μετὰ τὴν
ἐντεῦθεν ἐκδημίαν ἔχειν ἐκτιθέμενος τὴν ψυχήν, ἀσώματον ὑπό τι

2 Luk. 16, 28 — 9 I Sam. 28, 12; vgl. Orig. engastrim. (Origen. Werke III) c. 6 ff S. 288, 6 Kl

1 *βίῳ*] *κόσμῳ* schwerl. S **2** *οἰομένων*] *αὐτῶν* S **4** *τὰ ἐνταῦθα* < S **5** *τοῦτο* S: *τούτων* Ph^{ab} | *τ. δάκτ. κ. τ. γλῶσσαν* S **6** *κ. τὴν ἀνάκλησιν* Ph^{b}: < S **7** *σχῆμα* Ph Kl, vgl. S. 416, 6. 12. 16. 21: *ὄχημα* S, vgl. Z. 19 S. 415, 2 Symp. S. 7, 19 | *ὂν*] *ἐν* | *κ. τῶι γηΐνω* Ph^{a}: < S | *σώματος σχήματι* S | *οὕτως* < S **8** *ποτε γοῦν*: »auch irgendwo« S | *ἱστορεῖται* S 161 | *φαινόμενος — σχήματι* Z. 9: »daß er in Gestalt des Fleisches erschien« S **9** *ὁρᾶται* Ph^{a} | *εἶτα*] »sagt er« + S **10** *ὡς δῆλον*] ⟨jako⟩ javě S | *δῆλόν ἐστιν*] »und es tun der Schrift Gewalt an, welche nicht wollen, daß Samuel nach dem Tod dem Saul geweissagt habe« + S | *ὁρᾶ ὢν* Ph^{b}: < S **11** *ὑπὸ* < S **12** *καθ' ἑαυτὴν* (Ausgg.: *καὶ ταύτην* Ph^{ab}) *ἀποφήν.* < S **13** *πένης*: »Lazarus« S **14** *σωτῆρος*] *Χριστοῦ* S **15** *γενόμ. καὶ* + S **16** *κο'λάζεσθαι* Ph^{b} 235: *κολαζόμενος* S **16f** *ἐν κολπ. Ἀβρ. ἀναπ.*] *ἐν φωτὶ ὢν* S **17** *διδάσκεται* las schwerl. S (javljaetsja »erscheint«, wohl aus javljajut) | *νῦν* Ph^{a} 313^{r} b | *ἐν* + Bekker (w. e. sch. S) **19** *πρὸς ταῦτα ὁ ἅγιος τάδε φησί* vor *Ὄχημα* + Ph | *Ὄχημα* S: *σχῆμα* Ph | *αἰσθητῷ*: »fleischlichen« übersetzt S | *μετὰ — ἐκδημίαν* Z. 20 < S **20** *ἔχειν*: »brauchen« »bedürfen« S | *ἐκτιθ.*: »meinend« S | *ἀσώματον — αὐτήν* S. 415, 1 < S

Πλατωνικῶς ἀποφαίνεται αὐτήν. τῷ γὰρ καὶ μετὰ τὴν ἀπὸ τοῦ κόσμου ἀποφοίτησιν ὀχήματος αὐτὴν δέεσθαι καὶ περιβολῆς λέγειν, ὡς οὐ δυναμένην κατασχεθῆναι γυμνήν, πῶς οὐκ ἂν καθ' ἑαυτὴν ἀσώματος εἴη; ἀσώματος δὲ οὖσα πῶς οὐκ ἔσται καὶ ἀνεπίδεκτος παθῶν; ἀκολουθεῖ γὰρ τῷ ἀσώματον αὐτὴν ὑπάρχειν καὶ τὸ ἀπαθῆ
εἶναι καὶ ἀπερίσπαστον. εἰ μὲν οὖν ὑπὸ ἀλόγου οὐ περιείλκετο ὅλως 2
ἐπιθυμίας, οὐδὲ συμμετεβάλλετο ἀλγοῦντι καὶ πάσχοντι τῷ σώματι (ἀσώματον γὰρ σώματι ἢ σῶμα ἀσωμάτῳ οὐκ ἄν ποτε συμπάθοι), ἣν
ἂν ἀσώματον δόξαι αὐτὴν ἀκολούθως τοῖς εἰρημένοις. εἰ δὲ συμ- 3
πάσχοι τῷ σώματι, καθάπερ καὶ διὰ τῆς ἐπιμαρτυρήσεως τῶν φαινο-
μένων ἀποδείκνυται, ἀσώματος εἶναι οὐ δύναται. ἡ γοῦν ἀγένητος 4
καὶ ἀνενδεὴς καὶ ἀκάματος φύσις ὁ θεὸς μόνος ᾄδεται, ἀσώματος ὤν· διὸ καὶ ἀόρατος, »θεὸν« γὰρ »οὐδεὶς ἑώρακεν«. αἱ δὲ ψυχαὶ ἀπὸ τοῦ δημιουργοῦ καὶ πατρὸς τῶν ὅλων, σώματα νοερὰ ὑπάρχουσαι, εἰς λόγῳ θεωρητὰ μέλη διακεκόσμηνται, ταύτην λαβοῦσαι τὴν διατύπωσιν
τῆς μορφῆς. ὅθεν καὶ ἐν τῷ Ἅιδῃ, καθάπερ καὶ ἐπὶ τοῦ Λαζάρου 5
καὶ τοῦ πλουσίου, καὶ γλῶσσαν καὶ δάκτυλον καὶ τὰ ἄλλα μέλη ἱστοροῦνται ἔχειν, οὐχ ὡς σώματος ἑτέρου συνυπάρχοντος αὐταῖς ἀειδοῦς,

13 Joh. 1, 18 — vgl. S. 474, 5. Plato Tim. 28 C

13—S. 416, 6 Eustratius bei Allatius, De utriusque ecclesiae occidentalis atque orientalis perpetua in dogmate de purgatorio consensione S. 494 ff

1 τὸ Ph^b **2** περιβολῆς] προβολῆς (»eines vorliegenden«) S **4** ἀσώματον Ph^b, corr. in Ph^a: S 161^v | πῶς εἶναι ἐπίδεκτος las schwerlich S (»wie ⟨soll sie⟩ empfänglich für Leiden sein«) | ἔσται] ἂν Ph^a **5** τῷ — ὑπάρχ.] τῷ ἀσωμάτῳ S **6** καὶ ἀπερίσπαστον < S | ὅλως < S **7** οὐδὲ ni: ne S | καὶ πάσχοντι < S | σώματι u. **8** σῶμα übersetzt durch »Fleisch« S **8** ἣν] ἵν' Ph^b **9** δόξαι] δεῖξαι S | ἀκολούθως] εἶναι oder ὑπάρχειν S **10** τῆς ἐπιμαρτυρήσεως < S **10f** καὶ . . ἀποδ.: ẽ i viděti: ei viděti S **11** ἀγέννητος Ph^a **12** ἀκάματος] οὖσα oder ὑπάρχουσα + S | ᾄδεται] ἐστίν las schwerl. S **13** αἱ δὲ ψυχαὶ — δηλῶσαι S. 416, 6 Eustratius καὶ Μεθόδιος δὲ ὁ ἅγιος μάρτυς κ. ἐπίσκοπος ἐν τῷ λόγῳ τῷ πρὸς Ἀγλαοφῶντα τοιαῦτα φησὶν ὡς ἀπὸ τοῦ Ὠριγένους παρατιθέμενος | ἀπὸ] ὑπὸ Bekker **14** δημιουργοῦ — ὅλων] θεοῦ S | δημιουργ. Ph^a 313^v | σωμ. νοερ. ὑπάρχ.] πνεύμ. νοερ. κ. σώμ. S | εἰς — διακεκόσμηνται Z. 15 < S **15** καὶ ταύτην S | λαβοῦσα Ph^b | διατύπωσιν: »Umgestaltung« S **16** τῆς μορφῆς Eustrat.: ἀπ' ἀρχῆς S: < Ph **16f** πλουσίου κ. τ. Λαζ. S **17** κ. τὰ (εἶτα Eustr.) ἄλλα i iny: ii S^a, ni i S^b | μέρη Eustr. **18** ἔχειν < S | σώματος S 162 | ὑπάρχοντος S | αὐταῖς < S

ἀλλ' ὅτι αὐταὶ φύσει αἱ ψυχαί, παντὸς ἀπογυμνωθεῖσαι περιβλήματος,
τοιαῦται κατὰ τὴν οὐσίαν ὑπάρχουσιν. ἀλλὰ γὰρ προδήλου ὑπάρ- 6
χοντος μὴ εἶναι ἀπαθεῖς τὰς ψυχάς, μηδὲ αὖ μετὰ τὴν τοῦ βίου ἔξο-
δον ἕτερα σώματα ἔχειν, ἐν οἷς ἐπιφαίνονται πρὸ τῆς ἀναστάσεως,
ἀκόλουθον ἂν εἴη διαφωνοῦντα αὐτὸν καὶ ὧδε καὶ ἐναντιούμενον
ἑαυτῷ δηλῶσαι. Denn nachdem er zuerst die Gestalt des Menschen 7
vernichtet hat, nämlich sie stehe nicht auf in der Wiedergeburt, unter-
nimmt er es wiederum, nicht nur, daß jene gerettet werde, sondern
auch, daß sie im Hades sei mit der Seele, genötigt auch die Wahrheit
der Dinge selbst zu sagen. Denn es ist durchaus notwendig, wenn zu
sagen ist, die Seele habe einem diesem Leib gleichgestaltigen Leib, daß
dieselbe Gestalt auch nach der Auferstehung und nach dem Tode einem
jeden bewahrt werde.

ὁμολογεῖ γοῦν αὐτός »Εἴ ποτε δή« λέγων »ἱστορεῖταί τις τῶν 8
κεκοιμημένων φαινόμενος, ὅμοιος ἑώραται τῷ ὅτε τὴν σάρκα εἶχε
σχήματι«. — πῶς οὖν μὴ φῶμέν σε ταῦτα, ὦ Ὠρίγενες, δηλούμενον
λέγειν; εἰ γὰρ αὐτὴ ἡ ψυχὴ καὶ μετὰ τὴν ἀπὸ τοῦ κόσμου ἔξοδον
ὁμοειδής ἐστι τῇ σαρκί, εἰς τὰ αὐτὰ μέλη διατετυπωμένη, ὥστε καὶ
γλῶσσαν καὶ δάκτυλον καὶ τὰ λοιπὰ ⟨μέλη⟩ ἔχειν, κατὰ τί δὴ τοῦ
μὲν κυριωτάτου καὶ πρώτου τῆς ψυχῆς εἰς τοῦτο διακεκοσμημένης
τὸ σχῆμα οὐχὶ καὶ τὸ δι' αὐτὴν ἐσόμενον σῶμα εἰς τὸ αὐτὸ εἶδος
αὐτῇ διατυπωθήσεται;

XIX. Wohlan aber nun, nachdem wir viel gesagt haben, daß außerhalb des Sinnlichen die Seelen seien, daher sie auch außer den Leibern seiend nicht sündigen können — denn es hätte die Schlange nicht zur

7 vgl. zu S. 371, 2

14 Eustratius a. a. O.

1 φύσει < S 2 κατ' οὐσίαν Eustr. | ὑπάρχουσιν] es endet Ph | ἀλλὰ γὰρ προδήλου] προδήλου δὲ w. e. sch. S 3 μή: »daß nicht durchaus« S | ἀπαθεῖς] ἀσωμάτους S | αὖ — ἔξοδον Z. 3f < S 4 ἐν schwerl. < S 5 ἀκολ. ἂν εἴη . . δηλῶσαι Z. 6: »ist zu erkennen« übersetzt S | διαφων. αὐτὸν < S | καί² < S 14 ὁμολογεῖ] Eustr. nach καὶ μετ' ὀλίγα | εἰ] ὅτι S | ποτε: »irgendwo« S | δὴ λέγων < S | ἱστ. Jh, ἱστόρηται Eustr.: »geschrieben wird« übersetzt S | τις — σχήματι Z. 16: »ein Toter sei mit (in) derselben Gestalt erschienen« S 15 ἑωρᾶτο Eustr. 16 μή < Sb: S 162v | δηλούμενον < S 17 αὕτη Eustr. 19 μέλη + S 20 κυρ. Jh: κυρίου Eustr. | πρώτου κ. κυριωτάτου S | τοῦτο] ἐκεῖνο las schwerl. S | διακεκοσμημένου καὶ διατετυπωμένου w. e. sch. S 21 ἐσόμενον byvae Sa: byvaet Sb | εἰς τὸ αὐτὸ εἶδος: »gleich« »ähnlich« übersetzt S 22 αὐτῇ] »nämlich der Seele« + S

Sünde verführen können —, brauchen sie den Nachweis, wie in eine
feste Stadt zur Schrift die Zuflucht nehmend, .. denn von den Engeln,
die gesündigt, und dem Gleichnis von dem Reichen und Lazarus
sagend:
»Wie aber nun haben auch die Engel, fleischlos seiend, dennoch 2
gesündigt? Wird nicht ebenso auch von Lazarus und dem Reichen ge-
schrieben, daß sie nach dem Tode ebenso Glieder haben?«
Welchen wir sagen: Was aber nun, o aller Menschen Erste, wird(?) 3
jemand sagen, die ihr selbst saget, es sei unmöglich, daß mit dieser
Gestalt seiend die Seelen nicht sündigen, habt ihr wieder zu hoffen, da
sie auch außerhalb dieses Leibes, wenn sie auch einen geistigen Leib
empfängt, sündigen wird? Dies ist ohne Anstoß (»Torheit«?) zu sagen. 4
Denn wenn auch die Engel sündigen, während auch sie »Geister« sind
und »Feuer«, ist es nicht klar, daß sie, wenn sie auch den Engeln ähn-
liche Leiber [wenn sie] empfangen, sündigen werden?
[Origenes.] Töricht also ist es zu sagen: Damit wir nicht sündigen, 5
haben wir das Bedürfnis solcher ⟨Leiber⟩; der frühere Leib aber steht
nicht auf, damit nicht in demselben wieder eure Seelen sündigen.
[Methodius.] Denn es ist klar, daß keinerlei Vorteil sein wird. Wenn
auch nicht dieser Leib, sondern ein anderer geistiger sein wird, werden 6
wir wieder sündigen und nicht gerecht handeln. Denn auch die Engel
haben gesündigt.
XX. Wieder aber lästern wollend ⟨sind⟩ die, welche sagen über
das Wort: »Alles Fleisch wird sehen das Heil Gottes«. Fleisch aber
sind, sagen sie, auch die Fische und das Vieh. Es wird also nach
diesen Worten auch jener die Auferstehung sein.
Jenen entgegen und dem Origenes sagen wir: Wie hat dann, o 2

5 Gen. 6, 2 — **11** vgl. De res. I, 57, 4 S. 319, 1f — **13** Psal. 103, 4 — **16** vgl. De res. I, 4, 6ff. 6, 3 S. 225, 6ff. 227, 23ff — **24** Luk. 3, 6 (Jes. 40, 5); vgl. Orig. In Luc. hom. 22 V, 169 Lomm.

1 »den Nachweis« »die Erklärung« sŭkazaniem (sŭkazanie = *ἑρμηνεία, ἐπίλυσις, παράδοσις, ὑπόθεσις, παράδειγμα*) **2** »feste« tverdŭ: tvrŭdě Sb | vor »denn« notwendig eine Lücke **5f** »haben . . gesündigt« sŭgrěšiša Sc: sugrěšit S **6** »Wird nicht ebenso«, vielleicht »Ebenso aber wird« tako li **8** »welchen« imže Ma: »welche« iže S **8f** »wird sagen« rečet: »sagt« reče S **15** »sündigen werden« sŭgrěšat Sc: »sündigend« sŭgrěšja S **17** »solcher ⟨Leiber⟩« těchže těl (oder těles) | »der . . Leib aber« tělože: »daher« těmže S **18** »eure« vaši: besser »unsere« naši **19** »Methodius« am Rd. in S (vor »denn« in Sc) **23** »die« (»sie«?) S 163v **27** »und dem Origenes« i origeně: i pjreně S (vielleicht »streitend« pjrjašte) | »wir« my: »nicht« ne S

Tapfere, der Apostel den Galatern schreibend gesagt: »Von den Werken
des Gesetzes wird kein Fleisch gerecht«? Denn wo hat das unvernünftige
Vieh ein Gesetz oder Zurechtweisung? Wenn er »alles Fleisch« nach
euch auch von den Vernunftlosen versteht, indem ihr versucht viele
zu verkehren. Wo ist das von dem Propheten Gesagte: »Und es wird 3
hernach geschehen, ich gieße aus von meinem Geist auf alles Fleisch
und ihre Söhne werden weissagen«? Denn nicht geht bis zu den Ver-
nunftlosen der Geist Gottes. Nur wenn sie sich widersprechen machen 4
die Schrift, damit sie nun viele Hierherkünfte (einschlägige Beweis-
stellen) haben, welche durchaus unpassend sind.

XXI. Es ist aber nun nötig, auch das oftmals von den Toten Bei-
gebrachte zu verstehen. Denn zu scheiden versucht Origenes unter
den die »Lebendigen« und die »Toten« Genannten, wegen deren
»Christus gestorben« ist. Aber nicht muß man jenen hören; denn 2
damit er den Zuhörenden umhülle, als habe er (der Apostel) nicht uns
bezeichnet und die Leiber, die auf jede Weise tot sind, hat er aus-
gedacht, daß die, welche nach der Taufe gefehlt, Tote genannt werden.
Er schreibt aber auslegend das Wort des Sendschreibens der Römer 3
(an die R.): »Deshalb ist Christus auch gestorben und auferstanden und
wieder lebendig worden, damit er über Tote und Lebendige herrsche«,
und sagt: Über die Lebenden also, wie Paulus war: »Wir die Lebenden
und Überbleibenden« und »Abraham und Isaak und Jakob«, worüber
gesagt wird: »nicht sei Gott der Toten, sondern der Lebendigen«. Tote
aber nennt er die, welche nach der Taufe wieder gesündigt haben.

Weshalb sagt dann Christus, daß die durch diesen Leib Toten 4
seien wieder von ihm das Leben empfangend. Denn »Wahrlich«, spricht
er, »ich sage euch, es kommt die Stunde, wo die Toten hören werden

1 Gal. 2, 16 — **5** Joel 2, 28 (3, 1) — **8** vgl. De res. I, 48, 1. 62, 8. II, 16, 11. 17, 4. De cibis 8, 5 — **13** Röm. 14, 9 — **19** Röm. 14, 9 — **21** vgl. Orig. Comm. in Ad Rom. IX, 30 — I Thess. 4, 15; vgl. De res. II, 21, 4. Symp. 6, 4 S. 69, 9f — **22** Mt. 22, 32. Mark. 12, 26f. Luk. 20, 37f — **26** Joh. 5, 25. 26

4 »versteht« razuměet: razumĕe S; vielleicht »verstehend« razuměja [razuměvaja S^c] oder »zu verstehen ist« razuměti estj | »viele« mnogyja: vielleicht »vieles« mnogaja **8** »d. Geist«: »Geistern« S^b **11** »nun« < S^b **11f** »Beigebrachte« S 164 **21** anders Orig. in Ad Rom. vivorum profecto illorum qui resurrectionis eius exemplo novam et caelestem in terris exigunt vitam; mortuorum, illorum . . qui mortificationem Christi in corpore suo circumferunt, et mortificant membra sua, quae sunt super terram **22** »Überbleibenden« ostavšei⟨sja⟩, wohl sicher nicht »Auferstandenen« vostavšeisja **27** »es kommt« S 164^v

die Stimme des Sohnes Gottes, und die sie gehört, werden leben. Denn
wie der Vater hat das Leben in sich, so hat er auch dem Sohn gegeben das Leben zu haben in sich«. Und bald darauf: »die da Böses
getan haben zur Auferstehung des Gerichts«. Denn die Toten, welche 5
»hören die Stimme« des Herrn und auferstehen von »den Gräbern«,
die einen ins Paradies, die anderen ins Gericht gehend, sind keine
anderen als diese unsere toten Leiber. Wie er wieder spricht: »Ein 6
jeder, der an mich glaubt, wird, auch wenn er stirbt, leben, und jeder,
der lebt und glaubt an mich, wird nimmermehr sterben«. Denn es ist
auch hier zu erkennen, daß er die Gläubigen nennt Lebende, nimmermehr Sterbende, Sterbende aber und wieder lebendig Werdende die
Leiber. »Wenn der Herr mit der Stimme des Erzengels und der 7
Posaune Gottes ⟨kommen wird vom Himmel⟩. Und die Toten in
Christo werden auferstehen zuerst«, das heißt die Leiber. »Hernach
aber wir«, d. h. die Seelen, welche unverwesliche Leiber empfangen
haben, »werden zusammen mit ihnen entrückt werden in den Wolken
zur Begegnung des Herrn in die Luft« usw.

Und da nun Origenes, die Toten und Auferstehenden, »welche 8
hören die Stimme des Sohnes Gottes«, auch diese hält für solche, die
nach dem Glauben gesündigt haben, das Leben in dem Erlaß der
Sünden empfangend, so sagen wir nun: Wie lehrte dann Christus,
wenn er Erlaß denen gegeben hätte, die seine Gebote nicht bewahrt
haben, sprechend: »Viele werden sagen an jenem Tag: Herr, Herr,
haben wir nicht durch deinen Namen geweissagt und Teufel vertrieben,
und er wird ihnen antworten und sagen: Gehet von mir, die ihr Gesetzloses getan habt«, und wieder: »Und er spricht zu denen zur Linken:
Gehet von mir, ihr Verfluchten, in das ewige Feuer«? Denn indem er 9
dieses sagt, zeigt er nicht klar, daß die, welche nach der Taufe gesündigt und nicht Buße getan, Pein empfangen, die, welche nicht gesündigt und welche Buße getan, in das Leben gehen, und nicht, wie
Origenes meint, daß die Sünder nicht gepeinigt werden? Daher zeigt 10
sich deutlich, daß die Toten, welche die Stimme Gottes hören und ins
Leben eingehen, nicht die Seelen sind, sondern jene unsere gefallenen

3 Joh. 5, 29 — **5** Joh. 5, 28. 29 — **7** Joh. 11, 25. 26 — **12** I Thess. 4, 16. 17 — **18** Joh. 5, 25 — **23** Mt. 7, 22 — **26** Mt. 25, 41 — **33** vgl. De res. I, 51, 5. II, 18, 3. 21, 2. Symp. 9, 2 S. 116, 11f

2 »so«: »so ist« S **16** »zusammen« S 165 **17** »in die Luft« vŭ vozduchŭ: »in den Lüften« v vozduzěch Sb **30** »und nicht« S 165v **31** »meint« mnit: »meinte« mně Sb

Leiber. »Deshalb ist Christus«, das Leben seiend, »gestorben, damit« 11
er die vom Tode Gehaltenen befreie. *ὥστε τό »διὰ τοῦτο Χριστὸς* 12
ἀπέθανε ⟨καὶ ἀνέστη καὶ ἔζησεν⟩« λεγόμενον »ἵνα ζώντων καὶ νεκρῶν κυριεύσῃ« ἐπὶ τῶν ψυχῶν καὶ ἐπὶ τῶν σωμάτων παραληπτέον, ζώντων μὲν τῶν ψυχῶν, καθὸ ἀθάνατοι, νεκρῶν δὲ τῶν σωμάτων.

XXII. Gleichwohl sagt auch Origenes selbst wegen derer, die glauben: Diesem Leibe gehört zu aufzuerstehen, kommt nicht herab, sondern Haus, sondern dem Glauben †, und er spricht. quod autem omnis illa repromissio resurrectionis mortuorum de hoc corpore sit quod mortuum relinquitur, sanctae scripturae multis modis hoc ostendunt. sed et hoc ipsa domini nostri Iesu Christi resurrectio declarat, qui »primogenitus ex mortuis« dicitur in der Schrift. Des Verachteten aber, daß er nicht an diesem Ort erleuchtet (beleuchtet) wird, lerne in betreff dieser Sache zu entfliehen †.

XXIII. Origenes aber nun so. Wir aber nun wollen Gott Lobpreis geben, nachdem wir diese Abhandlung beendet.

Herr, mein Gott, [und] ich preise dich, ⟨und⟩ lobsinge deinem Namen, 2
denn du hast die wunderbaren Dinge gemacht, einen uranfänglichen und wahrhaftigen Gedanken. Denn da wir in Adam dein Gebot übertraten, . .

. . hat »siegreich verschlungen den Tod« und wieder weggenommen 3
»jede Träne von jedem Antlitz«. Denn deine »Gnade und Wahrheit«
und Liebe und Milde hast du groß gemacht gegen mich. — Darum 4
benedeit dich das arme Volk, denn du wurdest Helfer einer jeden gedemütigten Seele. Du hast gesandt dein uns zur Wahrheit unterweisendes Wort vom Himmel, welches, leidenslos seiend, diesen viel

1 vgl. Röm. 14, 9 — **4** vgl. De res. II, 21, 4. III, 21, 7 S. 375, 17ff. 419, 14ff. Symp. 6, 4 S. 69, 9f. Plato Axioch. 365 E — **12** Kol. 1, 18. Apok. Joh. 1, 5 — **21** Jes. 25, 8 — **22** Joh. 1, 17

2—5 Phot. Bibl. 234 S. 301b, 13—17 — **3** Cramer, Cat. IV, 477, 31 — **12** Pamph. Apol. pro Orig. 7 S. 382f Lomm.

2 *ὥστε — σωμάτων* Z. 5 Ph *ὅτι φησὶν ὁ ἅγιος ἐν τέλει· Ὥστε* etc. **3** *καὶ ἀνέστη κ. ἔζ.* + S | Catene *Μεθοδίου. ἐκλάβοι δ' ἂν τις τό »ἵνα ζ. κ. ν. κυρ.« καὶ περὶ ψυχῶν καὶ σωμάτων· αἱ μὲν γάρ εἰσιν ἀθάνατοι, τὰ δὲ θνητά* **4** *ἐπὶ — παραληπτέον* < S **5** *μὲν* < S | *καθὸ ἀθάνατοι* < S **7** »kommt — und« Z. 8 weil unverständlich, wörtlich wiedergegeben **8—12** aus Pamph. **8** autem: »denn« S | omnis illa < S **9** mortuorum < S **10** modis < S | ostendunt: »erbitten« ml̑tvujut (schwerlich »bezeugen« poslušstvujut) S **11** hoc se: »welche« iže S | sed . . hoc < S | ipsa — declarat qui: »von derselben Auferstehung des Herrn, indem er« S **12** »in der Schrift« S **14** »Sache« S 166

leidenden Leib durch deinen Willen annahm, auf daß durch Leiden das Leidenslose wegen des Leidenskampfes den Leiden ein Leiden geworden von den Leiden befreie und durch den Tod des Todlosen ein Tod dem Tode erfunden den Tod auslösche, daß das Sterbliche in die Unsterblichkeit und das Leidentliche in die Leidenslosigkeit wegen deiner Barmherzigkeit verwandelt werde. Denn deinem Befehl hat durchaus niemand widerstanden. Denn du hast aus Nichtseiendem das Seiende gemacht und nichts davon hat sich verborgen vor deiner Kunst und Ausschmückung. Denn kein Gott ist außer dir, Herrscher dem Leben und

1 vgl. C. Porph. 2. 3 (Pitra, Anal. IV, 206. 438) Ignat. Ad Polyk. 3, 2. Melito (?) 9 S. 419 Otto[3] (Alex. Alex. PGr 18, 606f). Greg. Thaum. Ad Theopomp. 7. 8. 10. Ryssel, Greg. Thaum. S. 78ff — **4** vgl. I Kor. 15, 53 — **6** vgl. Röm. 9, 19? — **7** Hermas II 1, 1. Theoph. Ad Autol. I, 4 — **9** vgl. Jes. 44, 6

1 Alex. Alex. (?) PGr 18, 606f. Athanas., Festbriefe S. 110. 137 Larsow. Apoll. Laod. I, 171, 14ff. Lietzm. Const. app. VIII, 12, 33 S. 508, 9ff Funk — **7** Epiph. Panar. haer. 64, 71 S. 687, 11 Dd. Const. app. VIII, 12, 7 S. 496, 25

1 C. Porph. 2 *ἔπαθεν ἀπαθὴς μένων κ. ἔθανεν ἀθανασίαν τῷ θνητῷ ποριζόμενος.* 3 *πάθος παθῶν διὰ τοῦ παθεῖν γενόμενος κ. θάνατος διὰ τοῦ θανεῖν θανάτου, οὐ χειρωθεὶς ὑπὸ θανάτου . . . ἐν τῷ παθητῷ μένων ἀπαθὴς κ. ἐν τῷ θνητῷ ἀθάνατος.* Ignat. *τὸν ἀπαθῆ, τὸν δι᾽ ἡμᾶς παθητόν.* Melito impassibilis patitur, immortalis moritur. Alex.? »passum impassibilem« »passus, ut passiones nostras sanaret« »moriens mortem peremit«. Gregor. 7 »Der . . freiwillig infolge der Leidensunfähigkeit seiner Natur durch die Vermischung mit dem Leiden das Leiden unterjocht«. 79 »der . . in Leiden nicht leidend und vorzüglicher als alles durch seine Leidensunfähigkeit über die Leiden herrscht, indem das Leiden durch sein Leiden leidet. Denn der Leidensunfähige ist für die Leiden zum Leiden geworden, so, daß durch ihn die Leiden litten, indem die Leidensunfähigkeit durch ihre Leiden ihre Leidensunfähigkeit offenbarte«. 8 »es war der Tod des Todes, daß Gott in den Tod einging, ohne von ihm erfaßt zu werden, und es war ein Leiden für die Leiden, daß Gott leidensunfähig war, während er in die Leiden einging«. 10 »die Leidensunfähigkeit geht wie ein Leiden mit Ungestüm dem Leiden entgegen, damit sie durch ihr Leiden das Leiden der Leiden offenbar mache«. Apollin. *τοῖς δὲ πάθεσι τὰ παθήματα διαλύσας καὶ τῷ θανάτῳ τὸν θάνατον ἀνελών.* Const. app. *σταυρῷ προσηλώθη ὁ ἀπαθὴς καὶ ἀπέθανεν ὁ τῇ φύσει ἀθάνατος καὶ ἐτάφη ὁ ζωοποιός, ἵνα πάθους λύσῃ καὶ θανάτου ἐξέληται*

4 »in« S 166[v] **7** Const. app. *ὁ τὰ πάντα ἐκ τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι παραγαγών* **8** »hat sich verborgen« sja utai: si utait S[b]

dem Tode, sondern du ⟨bist⟩ Herr und Herrscher von allem seiend. Denn deinethalben sind die Engel und Erzengel und alle Kräfte und alle Geister. Dein ist das Kunstwerk der Welt und alle Sterne und alle Erleuchteten und jeder Tag und jede Nacht und Zeit und jede Höhe und Tiefe. — Du durch deine allheilige Weisheit, welche vor allen Aeonen von dir ausstrahlte, hältst alles.

Dir, Herr, bringe ich dar die Gabe der Benedeiung durch deinen 6
Priester und eingeborenen Sohn Jesus Christus, unsern Herrn und Erlöser, durch den du den Menschen zur Unsterblichkeit geführt hast, als herzliche »Frucht der Lippen«. Denn du freust dich rechtfertigend, die, welche erwählt haben ihn zu ehren, benedeit durch Darbringungen des Sinnes, vernünftige Opfer, geistige Gaben.

Und ich bete und falle ⟨vor dir⟩ nieder, daß du mich reinigest 7
von meinen Sünden und nicht mir zurechnest die Sünde. Denn »gut ist es«, die Sünden »zu bekennen«, denn sehr barmherzig und geduldig und gütig und milde und dich betrübend über unsere Übertretungen ⟨bist du⟩. Daher flehe ich, denn offenbar sind alle meine Sünden vor dir, erbarme dich und erlöse mich, o Herr, von dem zukünftigen Zorn und vor dem unauslöschlichen Feuer, welches du willst kommen lassen über die, welche nicht dich erkannt und deine Gebote gehalten haben, richtend die Welt mit Gerechtigkeit. Dir, Herr, bekenne ich und 8
preise und rühme deinen überaus heiligen und sehr geehrten Namen. Durch deinen Tröster und den »Vollender unserer Seelen«, den Geist, und durch Jesus Christus, deinen geliebten Sohn, bitte ich dich, daß mir nicht zugerechnet werden die Sünden. Denn wenn du zu rechtfertigen erwählt hast, »wer« wird sein, »der verdammt«, oder wer wird

10 Hebr. 13, 15 — **12** Röm. 12, 1 — **13** vgl. Psal. 50, 4 — **14** Psal. 91, 2 — **15** vgl. Psal. 31, 5 — **18** Oxyrhynch. Pap. III, 12 N° 407 — I Thess. 1, 10 — **19** vgl. Mark. 9, 44 — **23** vgl. I Klem. 61, 3. Greg. Thaum. Paneg. 3 — **26** Röm. 8, 34

2 Const. app. VIII, 12, 8. 9 S. 498, 9ff

2 Const. app. *ὁ δι᾿ αὐτοῦ* (τοῦ υἱοῦ) *πρὸ πάντων ποιήσας τὰ Χερουβὶμ καὶ τὰ Σεραφὶμ αἰῶνάς τε καὶ στρατιὰς δυνάμεις τε καὶ ἐξουσίας ἀρχάς τε καὶ θρόνους ἀρχαγγέλους τε καὶ ἀγγέλους, καὶ μετὰ ταῦτα πάντα ποιήσας δι᾿ αὐτοῦ τὸν φαινόμενον τοῦτον κόσμον καὶ πάντα τὰ ἐν αὐτῷ. . .* 9 *ὁ . . νύκτα καὶ ἡμέραν κατασκευάσας . . ὁ τὸν ἥλιον τάξας . . καὶ τὸν χορὸν τῶν ἀστέρων* **3** »der Welt« mira: »die Welt« oder »der Welten« mir S **8f** »eingeb. Sohnes J. Chr. unseres Herrn u. Erlösers« S **11** »zu e.« S 167 **16** »dich betrübend« kajasja; vielleicht »Buße zu tun« kajatisja **18** Oxyrh. *βοηθησον μοι ελεησον με εξαλιψον μου τας αμαρτιας σωσον με εν τω νυν και εν τω μελλοντι αιωνι* **22** »und«² < S^b **24** »und« < S^b

dir sagen: Warum hast du dies getan? Und nun, o Herr, verdirb mich 9
nicht mit den Gottlosen, sondern sei gnädig, entbinde mich aller meiner
Schuld, sei gnädig über sie (Plur.), o Herr, und vergib sie (Plur.); sei
gnädig, nimm an; erlöse uns von dem bevorstehenden Gericht; bessere
du selbst unsern Sinn, damit wir uns nicht an dir ärgern. Denn mehr
ist dem Menschen die Weise nach dem Schädlichen zu streben, da viele
sind, welche wider uns streiten und die immer verkehren zum Bösen.
Daher werde du, o Herr, uns eine feste Burg und Vertreibung be- 10
trügerischer Anschläge zur Vernichtung des boshaften Klugen, zum
Verwelken dem Brennen des Fleisches! Denn wenn du uns nicht be-
schirmest, so »wachen« wir »umsonst« und »arbeiten« wir »umsonst«. Haue 11
ab, was uns beschwert, flehen wir, und werde uns »Helfer und Für-
sprecher« und Arzt, o großer Geber und großer Helfer, damit wir stark
werden und gesund durch den Glauben, zu tun dein Gebot. Denn nicht
ist der Leidende selbst sich verändernd durch Leiden; ohnmächtig zur
Tat, wird er auch ungeduldig, aber vielmehr trachtend nach dem
Schädlichen. Mache also uns gesund, mache gesund, nachdem du aus- 12
geheilt die Krankheiten unserer Herzen, o Herr, damit »erleuchtet an

1 vgl. Röm. 9, 20 — **5** Mt. 11, 6 — **7** vgl. Ephes. 6, 12. I Petr. 2, 11 — **8** vgl. Psal. 30, 3? — **10** vgl. I Kor. 7, 9 — **11** Psal. 126, 1 — **12** vgl. I Klem. 59, 4 — **18** Ephes. 1, 18. I Klem. 59, 3

12 vgl. Const. app. VIII, 12, 45 S. 512, 18

1 »dir sagen« S 167[v] **2** »entbinde« otpusti: vielleicht »zu erlassen« otpustiti S[c] **4** »Gericht« sudjstva: »Eitelkeit« suistva S **15** »d. Leidende« S 168 **17** »Mache . . gesund« sŭdravi | »also« že . . ubo = *γοῦν*

Aus Vat. gr. 2022 Bl. 337 teilt Pitra, Anal. sacra III, 610f mit als *τοῦ ἁγ. Μεθ. ἐπ. περὶ ἀναστάσεως* folgendes Fragment *Τὸ δὲ γεγραμμένον ἐν τῇ ἀποκαλύψει Ἰωάννου τοῦ θεολογικωτάτου τῶν εὐαγγελιστῶν ἀποστόλων »μακάριος καὶ ἅγιος ὁ ἔχων μέρος ἐν τῇ ἀναστάσει τῇ πρώτῃ«* (Apok. Joh. 20, 5) *μὴ νόμιζε χρονικῶς πρώτην καὶ δευτέραν ἀνάστασιν ὑπαινίττεσθαι· μία γάρ ἐστιν πάντων ἀνάστασις καὶ μίαν »ἡμέραν« ὥρισεν ὁ θεός, »ἐν ᾗ μέλλει κρῖναι τὴν οἰκουμένην ἐν δικαιοσύνῃ«* (Act. 17, 31), *μεθ' ἣν ἡμερῶν καὶ νύκτων οὐκ ἔστιν περίοδος καὶ μηνῶν καὶ ἐνιαυτῶν ἀνάκλησις. χίλια δὲ ἔτη τῆς βασιλείας ὠνόμασεν τὸν ἀπέραντον αἰῶνα διὰ τῆς χιλιάδος δηλῶν· γέγραφεν γὰρ ὁ ἀπόστολος Πέτρος, ὅτι »μία ἡμέρα παρὰ κυρίῳ ὡς χίλια ἔτη καὶ χίλια ἔτη ὡς ἡμέρα μία«* (II Petr. 3, 8). *τὴν οὖν μίαν καὶ τελευταίαν ἡμέραν ἐκείνην καὶ εἰς ἀπέραντον παρατείνουσαν καὶ Ἰωάννης τῇ χιλιάδι τῶν ἐτῶν ἐπενήξατο* (so). — *τινὲς δὲ πλανηθέντες καὶ χρονικῶς νοήσαντες τὴν πρώτην ἀνάστασιν ἐνόμισαν χιλίων ἐτῶν περίοδον προανί-*

den Augen« wir nicht ferner vermögen, im Tod zu entschlafen! Denn dein ist die Herrlichkeit und Gewalt, o Christus Jesus, durch den heiligen Geist von Ewigkeit und jetzt und in die ferneren Ewigkeiten. Amen.

Salva voluntate nostra Deus non est causa malorum quae operamur; unde per legem damnentur et torqueantur qui peccant, oportet. quapropter recte egit Christus etiam cum esset verbum Dei non mutando mentem Iudae, ne illum eligere bonum necessitate adigeret.

4 Pitra, Anal. s. IV, 205. 438

στασθαι τοὺς ἁγίους καὶ ἀπολαύειν τῶν τῆς γῆς ταύτης ἀγαθῶν καὶ οὕτως γίνεσθαι τὴν καθόλου πάντων ἀνάστασιν, μετὰ τὴν παραδρομὴν τῶν χιλίων ἐτῶν, ὅπερ ἐστὶν μυθικὸν καὶ ἔξω πῖπτον τῆς ἐννοίας τῆς θείας γραφῆς. βοᾷ γὰρ ὁ τῶν θείων μυστηρίων ταμίας Παῦλος Ῥωμαίοις γράφων, ὁ »εἰς τρίτον οὐρανὸν ἁρπαγεὶς« καὶ »εἰς αὐτὸν τὸν παράδεισον« καὶ ἀρρήτων ἐπακούσας ῥημάτων (II Kor. 12, 2. 4), *»ὡς οὐκ ἔστιν ἡ βασιλεία τοῦ θεοῦ βρῶσις καὶ πόσις, ἀλλὰ δικαιοσύνη καὶ εἰρήνη καὶ χαρὰ ἐν πνεύματι ἁγίῳ«* (Röm. 14, 17). Gegen die Zugehörigkeit zu Methodius entscheidet Symp. 4, 4. 9, 3. 5 S. 50, 14ff. 117, 14ff. 120, 7ff. Zum Inhalt vgl. Cramer, Catene VIII, 568, 8ff

4 Aus Mus. Brit. addit. 12156 Bl. 70^{r}b; Lemma ex tractatu tertio de resurrectione adversus Origenem

METHODIUS

ÜBER DIE UNTERSCHEIDUNG DER SPEISE.

UND ÜBER DIE JUNGE KUH, WELCHE IM LEVITICUS ERWÄHNT WIRD, MIT DEREN ASCHE DIE SÜNDER BESPRENGT WURDEN

Handschriften der altslavischen Übersetzung (= S)

A = Tolstoi. II, 56 (jetzt Petropol.)
B = Moskov. Synod. 110

Methodius
Über die Unterscheidung der Speise. Und über die junge Kuh, welche im Leviticus erwähnt wird, mit deren Asche die Sünder besprengt wurden.

Es wäre folgerichtig, daß wir uns genug sein ließen an diesen Ab-
handlungen, da viele sind die von mir früher geredeten Erinnerungen.
Denn von vielen Anfechtungen überströmt, haben wir dem noch keine
Lösung gefunden. Denn du weißt, o Frenope, da du mit uns gekämpft
hast und hast teilgenommen durch viel Arbeit und Gebet und Fasten,
wieviel mir der Anfechtungen widerfahren bei jeder Abhandlung! Wieviel
bereitete der Satan nach Beendigung der Abhandlung wegen der Jung-
frauschaft mir Schmerzen! Wie viel aber hat er mir wiederum Be-
schwernis bereitet, nicht gestattend die Abhandlung über die Auferstehung
zu vollenden! Er hat erregt Wellen wie unübersteigliche Berge, Leiden 2
sage ich, heranwälzend Anfechtungen, »so daß wir auch am Leben ver-
zweifelten«; obwohl solche Fälle förderlich sind. Denn mehr lieben
die Menschen der Gegenwart Verleumdungen und Abscheuliches auch
in betreff Frommer, mehr das Böse hörend und nicht das Gute von den
Nächsten.

Dennoch, wenn auch ein solcher Sturm des Traurigen mich er- 3
griffen hat, lasse ich nicht ab vom Schreiben. Denn dies ist allgemein,
die Verleumdung derer, soviel nur ihrer sind, die die Wahrheit an-
nehmen. Und nicht nur jetzt hat sich das erhoben, sondern durchaus

14 vgl. De autex. 2, 2 S. 148, 7f — **15** II Kor. 1, 8 — **16** vgl. Hippol. Danielcomm. III, 16, 4. 19, 4 S. 154, 13ff. 160, 11ff Bonw.

1 »Methodius«; »Desselben« S **9** »hast teilgenommen d. viel« unter dem Text A | »viel« und »und^{2}« < B, vielleicht von 2. Hd. in A **18f** »auch in betreff Frommer« i o blagyja; »und Irrtümlicher« i oblazny vermutet Masing **20** »Sturm — Schreiben« Z. 21 (außer »mich ergriffen«) unten am Rand in A

von den Propheten selbst an, welche wenn gehaßt auch erfreut waren,
während ihnen die bösen Dämonen widerstanden. Denn um nichts mühen 4
sich die Dämonen so, als die Menschen abwendig zu machen von ihrem
Schöpfer und seinem erstgeborenen und eingeborenen Sohn Jesus
Christus, widerstrebend den gerechten Gedanken, hindernd die, welche
den Weg der Wahrheit wandeln und dem Besseren nacheifern, und
hemmend die Gedanken, welche den Sinn zur Unsterblichkeit führen.
Deswegen ihre Verurteilungen und Überführungen, daß den Menschen
der Weg des Heils erschienen sei. Daher sind sie geschäftig, damit 5
wir ohne Erkenntnis seien des natürlichen und theologischen Wortes,
eifersüchtig auf die, welche nachgehen dem Verständnis der Schrift,
damit jene Seelen anfangen, unvernünftige Bewegungen zu haben. Denn 6
wenn die Seele nicht gefestigt ist und nicht gehört hat die heiligen
Worte und den Schöpfer und Vater des Alls nicht kennend erfunden
wird und das von dort sich ergießende Gute nicht gesehen hat, so
achtet sie auf alle Herrlichkeiten Kains, welche die Dämonen erdichten (vorspiegeln), indem sie zu unvernünftigen Gedanken bewegen.

II. Doch, ob Dämonen es sind oder irgendeine andere Ursache,
welche uns Anfechtung auferlegt, wir fürchten uns nicht, da wir ja
einen Helfer haben, unsern Herrn Jesus Christus. Denn mögen wir 2
auch für frühere Sünden in diesem Leben Strafe erleiden, wir müssen
uns freuen, da uns dort das Gericht leicht wird. Oder wie jene heiligen Männer werden wir geprüft, ob wir kräftig und mannhaft stehen
gegen die Leiden, und damit unser Glaube kund werde, denn der nicht
Geprüfte ist Gotte untauglich. Und so müssen wir uns nun freuen
und Gott preisen, da er ⟨uns⟩ würdig gemacht hat, jene Leiden zu
schmecken. Denn nicht als eine kleine Bitte erbittet sich der Prophet 3
den Preiskampf des Traurigen, indem er spricht: »Prüfe mich, Herr,
⟨und⟩ prüfe mich; läutere meine Nieren und mein Herz!« Es spricht
aber auch der Apostel Paulus: »Eitel Freude achtet es, meine Brüder,
wenn ihr in mannigfache Anfechtungen fallet; wissend, daß die Anfechtung eures Glaubens Geduld wirkt«. So dienlich, meine ich, sind
diese Leiden. Sonst hätte er nicht auch ⟨von⟩ jenen schreibend gesagt:

2 vgl. Symp. 8, 1. 10 S. 81, 12ff. 92, 7ff — **4** vgl. Joh. 1, 14. 18 — **9** vgl. Act. 16, 7 — **14** vgl. S. 415, 14 — **16** vgl. Symp. S. 59, 16. De autex. 1, 8. De res. I, 32, 4. 37, 6 — **22** vgl. I Kor. 11, 32 — **28** Psal. 25, 2 — **30** Jak. 1, 2. 3

4 »und eingeborenen« S 169 **15f** »so a. sie«: »und geachtet« S **17** »⟨uns⟩ würdig« podobny ⟨ny⟩ **19** »Anfechtung« S 169v **29** »⟨und⟩ prüfe« ⟨i⟩ iskusi **32** »sind« S 170 **33** »⟨von⟩ jenen« ⟨o⟩ oněch

»Gesteiniget und zersägt« und das übrige Weitere. Und an Timotheus
aber nun schreibend hätte er nicht gesagt: »Die gottselig leben in Chri-
stus, werden verfolgt werden«. Denn gut ist, daß nicht schwach werde 4
der von Gott Gezüchtigte, damit nicht auch uns die geistigen »Glieder«,
wie jenem ungläubigen Volk, »fallen«. Denn nicht dem Engel (Boten?)
folgen wollend wegen des bösen Weges, gelangten sie deshalb nicht
in das Land der Verheißung, die Unglücklichen, die wegen geringer
Mühsal sich von Gott abgewandt, daher empfingen sie auch Schläge,
indem ihre »Glieder zerstreut wurden«. Daher werde es uns nicht 5
tadelnswert, noch möge uns jemand trennen von der Liebe der Weis-
heit wegen der Mühsal oder einer andern Ursache.

III. Denn es wird geschehen, wenn wir dieses Leben wandernd
durchwandern und keinerlei Schaden genommen haben von geistigen
Tieren, so sprechen wir: »Harrend habe ich geharrt des Herrn; und
er schaute auf mich« und »Er erlöste mich von allen meinen Leiden«.
Denn zuvor muß man mit leiden und dann geehrt werden. Denn auch 2
ein Ackersmann begehrt nicht, daß vor dem Anjochen der Stiere und
vor dem Pflügen Saat ersprosse, sondern hofft vielmehr, daß nach der
Arbeit dieses sein werde. Wenn ich nun auch zu Schiffenden komme,
bewundern wir nicht mehr einen rauhen Steuermann, der aber tüchtig
ist und aus vielen Stürmen das Schiff gerettet hat. Denn es muß, wer 3
die großen Gaben Gottes schmecken will, auch viel Leiden annehmen.
Auch unter den Wettkämpfern »laufen zwar alle, aber einer empfängt
die Gabe; laufet so, daß ihr hingelangt«, spricht rufend Paulus. Denn
es sind viele der Hindernisse des Eilens, wie dem Laufenden Gruben und
Wälle, vor denen der des Weges Unkundige ⟨und⟩ Schwache sich
fürchtet, der Kundige aber und Kräftige wird, nachdem er die üble
Reise ausgehalten, gerettet. Denn weshalb ist [ein Gedächtnis] dem das 4
Gute liebenden und besonnenen und bruderliebenden ⟨Joseph⟩ ein so

1 Hebr. 11, 37 — **2** II Tim. 3, 12 — **4** Hebr. 3, 17 — **5** Num. 14, 7—10; vgl. De autex. 18, 9 S. 194, 10ff — **9** (Num. 14, 29. 32f.) Hebr. 3, 17. I Kor. 10, 5 — **10** vgl. Röm. 8, 35 — **14** Psal. 39, 2 — **15** Psal. 33, 5 (53, 9) — **16** vgl. II Tim. 2, 12 — **17** vgl. Jak. 5, 7 — **20** vgl. Symp. S. 139, 4ff — **23** I Kor. 9, 24 — **29** Gen. 39, 8. 9. 12. 45, 3—15

4 »der . . Gezüchtigte« nakazuemu: »gegenüber dem . . Gezeigten« pokazuemu S **13** »Schaden« S 170ᵛ **24** »Gabe«: *βραβεῖον* I Kor. 9, 24 **26** »Weges . . ⟨und⟩« puti ⟨i⟩ **28** »Reise« S 171 | »ein Ged.« + S **29** »Joseph« + Bo

großes Gedächtnis in so verschiedene Jahrhundete. Wenn du ihm weg-
nehmend wegnimmst jenes ganze Erdulden, das Verkaufen der Brüder
und die Verleumdung jener Frau, so nimmst du ihm alle Mannheit und
Schönheit weg. Ebenso auch David, wenn du (ihm) wegnimmst Sanftmut
und Geduld, nimmst du ihm sein ganzes Gutsein weg. Daniel aber 5
nun, wenn du ihm wegnimmst die Weisheit oder das Erdulden jenes
Bel und des Drachen und der Menschen, die wilder als dieser, und
der brennenden Öfen und das viele andere Leiden . . Moses aber,
worüber wundern wir uns am meisten? Nicht am meisten über seine
Geduld? Wenn du ihm jenes alles wegnimmst, nimmst du ihm seine
Tugend. Nimm andere Helden, ich sage einen Elias und Jeremias und 6
Jesaias und Elisa, welche sich ausgezeichnet haben und Widerstand
geleistet jenen großen Quälern, und ihre Fasten und Blöße und alle
Mühsal. Denn die Mühsal der Apostel, wo kann man sie hinlegen, da
sie die ganze Erde und das Meer durchwandert haben?

IV. Aber nun, nachdem wir hiervon soviel geredet, gehen wir zum weiteren über, dieses völlig erkannt habend, daß es sich nicht gebührt zu erschrecken vor zustoßenden Unfällen, zumal denen, die den Besitz des Wortes erlangt haben. Denn er spricht: »Tue auf deinen Mund mit dem Worte Gottes«.

Daher nun, o geliebte und an den Herrn gläubige Kilonia, denn 2
zu dir rede ich von hier an, freue ich mich sehr deiner wahren Weis-
heit. Denn das ist die wahre Weisheit, deren Salomo gedenkt: »Der
Anfang der Weisheit ist die Furcht Gottes«. Dies aber erschien vielen
wie schwer, denn viele Anfechtungen kommen auf solche. Dies aber
sage ich, da ein Bruder, als er mir schrieb, dasselbe mir zeigte: »Alle
deine Trübsale und Leiden sind des Herrn, als welche du um seines
Namens willen empfangen hast«.

Denn dies ist der Weg denen, die nach dem Himmlischen dürsten 3
und um jenen Besitz sich fleißigen. Denn wenn jener »Weg« auch
»eng« ist, aber auch kurz und in große Weite und Licht führend, die
herzukommen. Denn so ist uns die Ordnung zu empfangen das ewige 4

2 Gen. 37, 28. 39, 17f — **4** vgl. I Sam. 24, 11—13. 18 — **5** Dan. 1, 20. 13, 1ff. 23ff. 6, 16—18. 3, 19—22 — **9** Num. 12, 3 — **14** vgl. De sanguis. 5, 3 — **19** Prov. 31, 8 (24, 76) — **23** Prov. 1, 7 — **29** vgl. Kol. 3, 1f. Mt. 6, 33 — **30** Mt. 7, 14. Barn. 19, 1. De vita 7, 6

1 »so verschiedene« »alle« vseliky S **11** »und«[1] < B **14** »Denn d. Mühsal«: wohl »Die Mühsal aber« | »Apostel« S 171^v **21** »Kilonna« AB («Kilonia« Sc); aber vgl. 5, 3. 6 **31** »kurz« kratok: »sanft« krotok A 1. Hd. S 172 | »Licht« svět: ob »hell« světl (näml. »denen«)?

Leben und jene Kränze, die nicht welken. Denn es spricht auch Ja-
kobus: »Selig ist der Mann, welcher die Anfechtung erduldet, denn
angefochten worden wird er die Krone des Lebens empfangen«. »Denn
was hilft es« auch »dem Menschen«, um gemäß dem Worte Christi zu
sprechen, »denn was hilft es dem Menschen, wenn er die ganze Welt
erwirbt und seine Seele verdirbt«. Und dies, da dies Leben sehr gering 5
ist und nichts des Wahrhaftigen hat. David aber nun spricht: »Unsere
Tage in ihnen siebzig Jahre, wenn aber unter den Mächtigen, so
achtzig Jahre und das Meiste von ihnen Arbeit und Mühe«. Daher 6
erwähle Trübsal zu haben mit dem Volk Gottes. Das Volk Gottes aber
sind die, welche die Gabe der Berufung von oben (»zu dem, was droben«?)
empfangen haben, und wegen des Empfangens vieler Trübsal. Daher
haben sie auch nicht gehört wie jener Reiche: »Du hast empfangen 7
dein Gutes in deinem Leben«. Denn auch jene »Riesen, die genannten
Menschen von Ewigkeit«, haben nichts erlangt mit ihrer (»jener«?)
Stärke und (ihrem) Stolz. Wie Jeremias, der Prophet, spricht: »Aber
sie sind untergegangen, weil sie keinen Verstand hatten«.

V. Uns aber gibt Gott, zu wissen alles, was ihm gefällig ist. Denn
»selig sind wir«, spricht er, »da das Gott Wohlgefällige uns kund ist«.
Wohlgefällig aber ist Gott Besonnenheit. Besonnenheit aber ist, zu
haben einen besonnenen Sinn und nicht bewegt zu werden von dem
Schlimmen stürmischer Gedanken. Alle Übertretung aber nun ist Krank- 2
heit der Seele. Krankheit aber mengt sich nicht mit dem Guten, wie
das Gute, sie wird aber gesund durch den Empfang des Guten. Denn
Gerechtigkeit ist Gesundheit, aber Ungerechtigkeit Krankheit. Daher
wird die Seele und der Geist, [wird] nicht ausharrend die überfallenden
Anläufe, nicht haben einen gesunden und gefestigten Sinn. Daher auch
der Prophet, uns vielfaches Ausharren lehrend, spricht: »Du hast uns
geprüft, Gott, hast uns geläutert, wie Silber geläutert wird«, und wieder
derselbe: »Harrend habe ich geharrt auf den Herrn und er hatte acht
auf mich«.

1 vgl. I Petr. 5, 4 — **2** Jak. 1, 12 — **3** Mt. 16, 26 — **7** Psal. 89, 10 — **10** vgl. Hebr. 11, 25 — **11** Kol. 3, 1. 2 — **12** Act. 14, 22 — **13** Luk. 16, 25 — **14** Baruch 3, 26 — **16** Baruch 3, 28 — **18** vgl. I Kor. 2, 12 — **19** Baruch 4, 3 — **22** vgl. Symp. 140, 2ff — **28** Psal. 65, 10; vgl. De res. I, 56, 1 S. 315, 6 — **30** Psal. 39, 2

8 »d. Mächtigen«: δυναστείαις Psal. 89 **12** »empfangen haben« prijaša: priatia S **14** »Leben« S 172v **15** »Menchen« člci: »von den Menschen« člcy? **28** »lehrend« S 173

Daher erwählen wir vielmehr gemäß dem Apostel »unter Mühen, 3
unter Schmähungen, in Trübsalen, in Verfolgungen, in Nöten« zu verbleiben. Denn es wird geschehen, daß, nachdem wir dies erduldet, wir vom Herrn hören werden, wie er zu Hiob sprach: »Meinst du, daß ich irgendwie anders dir offenbart habe, als damit du gerecht erscheinest?« Daher auch wir, o Kilonia, fleißigen wir uns, dieser Stimme teilhaftig zu werden. Es läßt sich aber dies auch an Pflanzen zeigen. Denn 4
wie Pflanzen mit Dünger bestreut mehr zu Größe und Schönheit gelangen und süße und gute Frucht bringen, so wächst auch unsere Seele, wenn Anfechtung kommt, mehr zur Gerechtigkeit und zu aller Tugend. Es wird aber dies auch im Evangelium gesagt von jenem unfruchtbaren Feigenbaum, um dessentwillen der Gärtner bittet, daß er ihn beschütte mit Dünger.

Daher auch Hiob »auf dem Dünger« saß in der Zeit der Anfechtung, 5
und daselbst sitzend harrte er der Offenbarung. Denn ein sehr großes Gut ist in Anfechtungen Geduld. Denn auch jener, verachtend alles Irdische, saß wie im Palast des Kaisers auf jenem Dünger.

Mit Gerechtigkeit aber nun, o liebe Kilonia, bereichere, wenn Reichtum 6
dahinfließt, dein Herz, wenn aber nun auch Verlust des Vermögens uns kommt, oder Krankheiten uns anfallen, oder Verleumdungen, muß man sich stärken. Denn wenn wir auch wollen, daß sie von uns gehen, werden wir nicht imstande sein, diese alle zu verscheuchen. Daher nehmen wir vielmehr mit Geduld diese alle an. Denn »gerichtet werden wir von Gott gezüchtigt, damit wir nicht mit der Welt verurteilt werden«. »Du aber«, sagt der Apostel an Timotheus schreibend, »folge 7
meiner Lehre, dem Leben der Tugend, dem Glauben, der Geduld, der Liebe, der Sanftmut« durch Verfolgung, Leiden. Denn durchaus kundig lehre ich dich, daß er mit diesem Wort nicht jenem allein diese Unter-

1 II Kor. 6, 4 — **4** Hiob 40, 3; vgl. De res. I, 56, 7 S. 316, 22f — **11** Luk. 13, 6. 8 — **14** Hiob 2, 8. De res. I, 62, 4 S. 327, 19f; Hennecke, Altchristl. Malere u. altkirchl. Litteratur S. 51. 218ff — **18** vgl. De vita 1 — **23** I Kor. 11, 32 — **25** I Tim. 6, 11

16 vgl. Chrys. Ad pop. Antioch. 5, 1 PGr 47 S. 67f

5 »irgendwie« < Hiob 40, 3 **11f** »unfruchtbaren« S 173v **14** vor »Daher« + »Warum Hiob auf dem Dünger saß« S | »auch« < B **16** Chrysost. τὸ κατὰ τὸν Ἰώβ, καὶ ἡ κοπρία ἡ παντὸς θρόνου βασιλικοῦ σεμνοτέρα **20** »anfallen, oder«: oblesti io (oblestiti παγιδεύειν) a. Rd. + A **21** »von« ot: o B **26** »Lehre« S 174: δικαιοσύνην I Tim. **7** »Liebe« vor »Geduld« Z. 26 I Tim.

weisung geredet, sondern zu uns allen. Denn »das, was droben ist«, befiehlt er uns »zu sinnen«.

VI. Dies aber nun haben wir genug geredet von denen, die »um der Gerechtigkeit willen« im Leiden sind. Endlich aber ist von dem zu reden, in bezug worauf du fragend gesandt hast, nämlich von dem in einem Haus sterbenden Toten. Denn so verhält sich dieses Wort:

»Wenn ein Mensch in einem Hause stirbt, so sind, wer in das 2
Haus geht, und alles, was im Hause, unrein bis zum siebenten Tag, und alles unbedeckte Geräte ist unrein. Und er nimmt von der verbrannten jungen Kuh und mischt es mit Wasser und reinigt das Gefäß, und es nimmt Ysop ein reiner Mann und befeuchtet ihn im Wasser, um zu besprengen das Haus und das Geräte und die Seelen und alles, was in jenem Hause war«. »Und es besprengt der reine Mann das Unreine am dritten und am siebenten Tag«. »Und der Mensch, welcher sich nicht reinigt, soll umkommen aus seiner Gemeinde, weil er das Heilige Gottes befleckt hat, da er mit dem Wasser der Besprengung nicht besprengt worden ist. Daher ist er nicht rein. Und es wird euch sein ein ewiges Zeichen. Und der, welcher besprengt mit dem Wasser der Besprengung, wasche seine Kleider. Und die Seele, welche anrührt das Wasser, ist unrein«.

Es ist nötig zu verstehen, daß, dieses Gebot festsetzend, unser Er- 3
löser auch es nicht einfach zu verstehen bestimmte. Es »bedürfe nicht«, sagte er zu Petrus, »wer gewaschen ist, eine andere Reinigung«. Denn es ist klar, daß, wer einmal gereinigt ist durch die Wiedergeburt, sich durch nichts von den im Gesetz Genannten, das heißt durch einen Toten oder das Bein eines Toten oder durch einen andern (etwas anderes) verunreinigt. Denn es gehört sich nicht, »auswendig das Gefäß« zu waschen, aber um die Reinheit »des Innern« sich nicht zu
kümmern, nämlich die der Seele. Und die Unterscheidung von Speisen 4
tut nicht nur jene Stimme ab, die zu Petrus vom Himmel geschah,

1 Kol. 3, 1. 2 — 3 vgl. Mt. 5, 10 — 7 Num. 19, 14—21 — 22 vgl. z. B. S. 27, 6. 53, 21. 113, 23. 469, 8. 482, 29 ff — Joh. 13, 10 — 27 Mt. 23, 25. Luk. 11, 39

1 »geredet, sondern« gla no (Sc): glanno AB 4 »Endlich« poslědjno: vielleicht »Im Folgenden«? poslědovanno A 2. Hd. 9 »unbedeckte«: breiter Num. 19 | »nimmt«: *λήψονται τῷ ἀκαθάρτῳ* Num. 19 | »von — Gefäß« Z. 10f anders Num. 19 13 »in jenem« S 174^{v} 14 »welcher«] *μιανθῇ καὶ* + Num. 19 15 »umkommen«] *ἡ ψυχὴ ἐκείνη* + Num. 19 17 »Daher« *καὶ* oder < Num. 19 18 »Zeichen«: *νόμιμον* Num. 19 20 »Wasser«] *τοῦ ῥαντισμοῦ* + Num. 19 29 »der Seele« S 175

sagend: »Was Gott gereinigt hat, mache du nicht unrein«; sondern auch durch das, was der Herr zu seinen Jüngern gesagt hat: »Nicht, was in den Menschen eingeht, verunreinigt den Menschen, sondern was von ihm ausgeht«. Denn die Stimme, welche zu Petrus geschah, kann 5
jemand auch von den Fremdstämmigen verstehen, indem Gott befiehlt, niemand vom Glauben auszuschließen. Wie auch der große Petrus zu Cornelius redend anzeigt: »Ihr wißt wohl«, sprechend, »wie es unrecht ist einem jüdischen Mann, zu beten mit einem fremdstämmigen Mann. Und mir hat Gott gezeigt, keinen Menschen irgend unrein zu machen«, der zum Glauben kommt. Daher hat er nicht nur hierdurch die 6
Beobachtung der Speisen zerstört, sondern ⟨auch⟩ durch das, was der Herr geredet. Und damit wir nicht allmählich, das Gesetz für abgetan erklärend, in viele Worte ausgehen, wohlan, wie die Apostel weisen wir es völlig ab: Denn nicht billig ist es, sagten sie, »daß die gläubig Gewordenen in das Joch gespannt werden, welches auch ⟨unsere⟩ Väter nicht zu tragen vermochten«. Denn »da eine Frage entstand« in der 7
Kirche, und man sprach: Es ist nötig den gläubig Gewordenen, sich beschneiden zu lassen . . denn er spricht in den Acten: »Es versammelten sich die Apostel und Ältesten zu sehen inbetreff dieser Sache (Rede). Und Petrus stand auf und sprach zu allen: Männer und Brüder, ihr wißt, daß vor alten Zeiten unter euch Gott erwählte, daß durch meinen Mund die Heiden das Evangelium hörten, und der Herzenskündiger Gott zeugte für sie, indem er auf sie den heiligen Geist gab«. Und bald darauf: »Jakobus« aber sprach: »Ich urteile, nicht Beschwerde zu machen den Heiden, welche sich zu Gott wenden, sondern ihnen zu schreiben, daß sie sich bewahren vor den Unreinigkeiten der Heiden und der Götzen, und vor Unzucht und Ersticktem und Blut«. Und bald darauf: »Und es gefiel den Aposteln, ausgewählt habend zuver-

1 Act. 10, 15 — **2** Mt. 15, 11. Mark. 7, 15 — **7** Act. 10, 28 — **12** vgl. Symp. S. 22, 19f. 121, 17f — **14** Act. 15, 10 — **16** Act. 15, 2. 7. 1. 5 — **18** Act. 15, 6—8 — **24** Act. 15, 13. 19f — **28** Act. 15, 22—26

8 »beten« *προσεύχεσθαι* wohl aus *προσέρχεσθαι* Act. 10, 28 Kl **9** »irgend unrein«: *κοινὸν ἢ ἀκάθαρτον λέγειν* Act. **12** »allmählich« po malu, *κατὰ βραχὺ* Symp. **13** »weisen« S 175^{v} **15** »unsere« + A 2. Hd. **18** »denn«: so S **22** »d. Evang.«: *τὸν λόγον τοῦ εὐαγγ.* Act. 15 **26f** »der Heiden und« < Act. 15 **28** »gefiel« godě bě: godě bo S | »Aposteln« S 176: einiges + Act. 15 | »ausgew. habend« *ἐκλεξαμένοις* **28f** »zuverlässige« »treue« + S

lässige Männer zu senden zu den Heiden, Paulus und Barnabas und
Silas und Judas genannt Barsabas, durch ihre Hände so geschrieben
habend: Die Apostel und die Ältesten der Brüderschaft, welche ist in
Antiochien und Syrien, sich zu freuen! Da wir gehört haben, daß
einige von uns gekommen, euch beunruhigt haben mit ⟨Worten⟩, welche
wir ihnen nicht befohlen haben, gefiel es uns, da wir zusammen waren,
auszuwählen Männer und sie euch zu senden, mit unsern geliebten
Barnabas und Paulus, Menschen, welche dargegeben haben ihre Seelen
um des Namens Jesu Christi willen«. Und bald darauf: »Es gefiel
also dem heiligen Geist und uns, nicht auf euch zu legen eine größere
Last, sondern nur, daß ihr euch enthaltet von allem Götzenopfer und
Unzucht und Ersticktem«. — Des heiligen Geistes aber und der Apostel 8
Befehl, daß nicht die Heiden genötigt werden, das Gesetz Moses zu
halten, sagt er (»wird gesagt«?) zu denen, die zu fleischlich auf das
Gesetz sehen, das der »Waschungen der Gefäße« und »viele andere«
Beobachtungen hat.

VII. Es forscht aber nun jemand, weshalb Gott nicht ließ ⟨die
Juden⟩ die übrigen Tiere essen, welche auch die übrigen Menschen,
sondern ein wenig ihnen befahl sich zu enthalten, einen Unterschied
machend von Reinem und Unreinem. Wenn aber nun, damit rein und 2
des Bösen unteilhaftig das Leben werde, indem wir nicht Fleisch essen,
auch (und) nicht ungerecht zu leben trachten, da wir auch von den
von der Erde hervorgebrachten Früchten zu leben vermögen, so handeln
wir in keiner Weise nach Gerechtigkeit, jene Geschöpfe, die nichts an
Unrecht uns zuvor getan, zu schlachten zu unserm Genuß. War es uns
etwa nicht genug, von jenen geehrt zu werden und ihrer Arbeit zu
genießen? Sondern auch nach so großen Diensten schleppen wir sie zur
Schlachtung, ihren Schaden zu unserm Genuß machend. Wenn aber 3

9 Act. 15, 28. 29 — **15** Mark. 7, 4 — **19** vgl. Orig. De princ. IV, 2, 10

1 »Bariabas« S: einiges + Act. 15, 22 **3** *καὶ οἱ ἀδελφοὶ* Act. 15 < S **4** »Antiochien« Sc: achanii S | »Syrien«: einiges + Act. **5** »euch . . mit Worten« vy slovami: vami S: einiges + Act. **5f** »welche . . ihnen«: *οἷς* Act. **6** »befohlen« povělěchom: polěchom B **10** »also«: *γὰρ* Act. 15, 28 **11** »sondern nur«] *πλὴν τούτων τῶν ἐπάναγκες* Act. 15, 28 **12** »Apostel« S 176v **15f** »das . . hat« imušt: imustju A, imuštu B **17f** »die Juden« < S; schwerlich ist für »Menschen« člci (Nomin.) zu lesen člcy »Menschen« (Accus.) = »das Volk« und hierher zu ziehen **19** »ein wenig« < B **23** »so« to: »aber« »sondern« no S **27** »Diensten« S 177

nun von Gott gestattet ist, die Tiere zu essen, da er sie zu unserm
Genuß geschaffen, warum essen wir nicht die, welche nicht teilnehmen
an unserm Dienst, sondern welche uns vielmehr lästig sind? Denn die
pflügenden Stiere und milchbringenden Kühe und die uns mit ihrer
Wolle schmückenden Schafe schlachten und töten wir. Wenn aber
jemand Schweinefleisch aß, so wurde er mit Bedrohung gereinigt.

Wegen dessen sagen wir, daß von Gott auf die Erlösung hin das 4
Gesetz gegeben worden sei. Denn [wie] nichts Unnützes befahl Gott,
sondern damit er den vielen den Weg zur Frömmigkeit zeige, aussondernd
die ägyptischen Speisen, und vielmehr sie zur Besonnenheit führend;
wie auch oft die Ärzte die Kranken durch andere Speisen heilen. Denn 5
sie bedurften wegen des Dampfes des Götzenglaubens anfangs ein solches
Gesetz, damit sie nun eine Menge von Sitten annehmen und erprobt
werden, welchen Eifer sie haben in betreff dieses Gesetzes. Denn es ist
notwendig, daß die, welche »im Geringen« Gott nicht gehorsam sind, vielmehr
in Höherem nicht gehorchen, die aber, welche in Geringerem gehorcht
haben, auch Größeres halten. Daher hat auch Gott zuerst wegen 6
Speisen und Opfern Gesetze gegeben, und über andere sehr einfache
Dinge ein Gesetz, nicht unwissend, daß »alles, was in den Menschen
eingeht, ihn nicht verunreinigen« kann, sondern vielmehr in dem Geringeren
unsere Seelen lehren wollend, damit sie imstande wären, das
Wertvollere völlig zu halten. Denn wie Lehrer, den Kindern einfache
Striche vorschreibend, hierdurch zum Erlernen hinführen, so auch Gott.
Denn an Stelle der Striche gab er das Gesetz, damit in ihm zuvor
unterrichtet sie zu Höherem fortschreiten. Wie auch Paulus kundtut, 7
es habe »das Gesetz den Schatten der zukünftigen Güter«, aber nicht
das Bild der zukünftigen Dinge selbst. Wie ein Schatten nicht hat
das wahrhaftige Bild der Dinge; das Bild aber bildet ab die Gestalt
dessen, wessen Bild es ist, und zeigt durch die Ähnlichkeit des noch
nicht Gekommenen es wie Gekommenes. Was nun der Schatten ist
gegenüber dem Bild, das ist das Gesetz gegenüber dem Evangelium,

7 vgl. Symp. 3, 1. 5, 2. 7 S. 27, 4ff. 53, 20ff. 61, 21ff — **8** De lepra 15, 1 S. 469, 22f — **11** vgl. De cib. 11, 2 S. 441, 8ff — **15** Luk. 16, 10 — **19** Mt. 15, 11. Mark. 7, 15 — **26** Hebr. 10, 1; vgl. Symp. 5, 7 S. 61f. De lepra 4, 3ff S. 454, 10ff. Orig. De princ. IV, 3, 13 S. 343f — **27** vgl. Symp. 5, 8 S. 62, 15ff — **30** Symp. 5, 7. 9, 2. 3 S. 61, 21ff. 115, 23ff. 118, 1ff

26 vgl. z. B. Athan., Festbr. S. 57. 79. 144 Larsow

5 »schlachten und töten wir« kolemŭ i ubivaemŭ my: kolemy i ubivaemy S
9 »d. vielen«: »durch vieles«? mnogyim **12** »bedurften« S 177v **26** »der zukünft.« S 178

aber was das Bild ist gegenüber den Dingen selbst, das ist das Evan-
gelium gegenüber dem Zukünftigen.

VIII. Da dies so ist, müssen auch diese Speisegesetze Schatten sein
»der zukünftigen Güter«, welche das Evangelium aufgedeckt und ge-
läutert hat, nicht so sehr zu sorgen um Speisen und über das, was ge-
spaltene Hufe hat, als vielmehr um Gerechtigkeit und die geistliche
Speise und um Handlungen der Menschenliebe. Denn was dort ge- 2
spaltene Hufe, das ist hier ein tätiges und vernünftiges Leben. Und
was dort die Speise wiederkäuen, das ist hier die Schrift verständig
verstehen, damit nicht einfach nur die Schrift verstehend wir Schaden
empfangen. Es unterscheidet aber nun das Gesetz die Tiere nicht nur 3
in reine und unreine, wenn auch viel Vermischung die Festsetzung über
die Speisen hat. Denn siehe, das Schwein insofern es »nicht wieder-
käut«, ist es unrein, insofern wiederum es »eine Spalte im Fuß hat«,
ist es rein. Und das Kamel, insofern es »nicht hat eine Spalte in
den Füßen«, ist es unrein; insofern es »die Speise wiederkäut«, ist es
rein. Wenn sie aber mit einigem rein sind, mit einigem unrein, sind
sie zur Hälfte rein und unrein. Ganz sind die unrein, welche weder eine
Spalte in den Füßen haben, noch die Speisen wiederkäuen; rein aber
wiederum sind die, welche dieses beides haben, nämlich eine Spalte
und das Wiederkäuen der Speisen. Und nun das Schwein ist zur Hälfte 4
rein, aber der Elefant ist ganz unrein, weil er weder die Speise
wiederkäut, noch die Füße gespalten hat. Das Gesetz aber befiehlt
sich zu hüten, anzurühren das Bein dieser und jedes Toten. Wie dann
verunreinigt man sich an dem Halbreinen, aber an dem ganz Unreinen,
nämlich an dem Elefant verunreinigt man sich nicht, sondern man
braucht auch seine Gebeine und Zähne und anderes, nicht beachtend
die Gebote? Wie nun macht der Prophet in dem Psalm von seinen
Gebeinen ein Haus Christo; »Aus dem Elfenbeinpalast«, spricht er, »aus
welchem dich erfreuten die Töchter der Könige in deiner Herrlichkeit«,
obschon mit Einem Mal das Gesetz befohlen hat, nicht anzurühren
das Bein eines solchen Tieres. Widersprechen sich etwa nun die 5

3 Hebr. 10, 1 — **4** II Kor. 3, 14. 16. 18 — **6** vgl. Iren. Adv. haer. V, 8, 3. Orig. z. B. De princ. IV, 2, 10 — **10** Symp. S. 27, 6. 113, 23. De lepra 13, 2. 14, 5. — **15** Lev. 11, 4. Deut. 14, 7 — **24** Lev. 11, 8. Deut. 14, 8 — **29** Psal. 44, 9. 10 — **32** vgl. De res. I, 48, 1. 62, 8. II, 16, 11. 17, 4. III, 20, 4. Tert. De praescr. 32

7 vor »Denn« + »Was gespaltenen Hufes ist, was aber das Wiederkäuen« S **9** »dort« S 178^{v} **12** »wenn«: »da« wäre zu erwarten **23** »wiederkäut« S 179 **32** vor »Widersprechen« + »Wie die Decke ist die einfache Deutung der Schrift ohne den (tieferen) Sinn« S

Schriften, oder stimmen die Propheten nicht überein mit dem Gesetz?
Aber entgegengesetzt(?) gebührt es sich zu meinen. Denn mit sich
übereinstimmend sind die Schriften des Herrn, und zu der gleichen Er-
kenntnis und Leben sendend und zu Einer Hoffnung führend; so sehr,
wenn sich auftut »die Decke« der Schrift — sie kann aber nicht anders
aufgedeckt werden, als nur wenn wir uns gewandt haben zu dem Herrn
Jesus Christus, — [denn] so »werden wir mit aufgedecktem Antlitz«
seine »Herrlichkeit« durch die alt(testamentlich)en Schriften gepredigt
schauen. Nicht von den Zähnen der Elefanten und von Gold ihm ein 6
Haus bauend; denn das heißt auch nicht der Prophet, wenn auch die
Juden solches über Christus faseln; denn wir wissen, daß die Gott-
heit sich nicht ergötzt an toten Gebeinen menschlicher Kunst, sondern
an Lebendigem und niemals Verweslichem. Denn das Elfenbein sind 7
die geistigen Leiber, deren er sich freut, ohne Sünde sie in der Auf-
erstehung sehend. Daher er auch elfenbeinern unsere Leiber nannte,
welche, glänzend geworden ähnlich dem Elfenbein durch gute Werke,
das Reich Gottes empfangen werden, indem sich Gott ihrer freut, ge-
mäß den zu den Propheten Redenden: »Ich habe mich derer gefreut,
die zu mir gesprochen: In das Haus des Herrn wollen wir gehen«.

IX. Fortan nun hernach — denn wir wollen gehen auf den Weg des Wortes (Geistes) — ward helle der Schatten, erfüllte sich das Gesetz, nahte sich die Hoffnung, erschien »die Wahrheit«, kam »das Ende der Zeiten«. Es sandte Gott seinen Sohn, indem er erkaufen wollte den Menschen, der da war unter dem Nomos. Nicht allein vermag »das Blut einer jungen Kuh und Asche und Ysop zu reinigen« das Unreine. Es ist fortan zur Ruhe gekommen das ganze Gebot des

5 II Kor. 3, 16; vgl. zu S. 436, 26. De sanguis. 9, 4ff — 7 II Kor. 3, 18 — 11 vgl. Symp. 9, 1 S. 113f. De res. II, 21, 1 S. 374, 16f. De lepra 14, 6. De sanguis. 9, 5 — 14 vgl. I Kor. 15, 44 — 16 vgl. De res. II, 15, 7. 16, 1 S. 363, 7f. 365, 1f — 18 Psal. 121, 1 — 21 vgl. Mt. 5, 17. Gal. 4, 4 — 22 vgl. Joh. 1, 17. 14, 6 — I Kor. 10, 11 — 23 Gal. 4, 5 — 25 Hebr. 9, 13. 19 (Num. 19, 6); vgl. Trifon bei Hier. De vir. ill. 57 S. 35 Bernoulli

5 Isidor Pelus. Ep. IV, 139. Altercat. Simon. et Theoph. 12 — 21 vgl. Athan. Festbr. S. 57. 78f

4 »sendend« puštajušta S 179v: »antreibend« pouštajušta? | »so sehr« toliko; vielleicht »nur« tokmo 7 »wir«: πάντες + II Kor. 3 8 »seine«: τοῦ κυρίου II Kor. 3 9 »der Elefanten« slonovyich: slovyich 1. Hd. A 13 vor »Denn« + »Daß Elfenbein sind die geistigen Leiber« S 17f »gemäß« S 180 24 »allein« μόνον: ob μένον?

Nomos. Nicht das erwartete Szepter war es, sondern der Herr Christus.
Es kam die Hoffnung, es ward gepredigt das Evangelium, wir sind 2
über das Größere belehrt worden. Wo bedarf man nun der buch-
stäblichen Reinigung? Denn »das Gesetz und die Propheten haben
bis auf Johannes geweissagt«. Von Johannes an übertreten die, welche
meinen, durch den Nomos gereinigt zu werden, den Nomos. Denn der
Nomos reinigte mit Waschung und Reinigung. Denn von der Ankunft
Christi an begann zu mangeln die Asche der jungen Kuh. Jenen aber
ward weder gestattet, einer anderen Kuh Asche zu gebrauchen an
Stelle jener von Mose bestimmten, noch eine Reinigung dieser Weise
zu unterlassen, noch daß frei von Strafe sei, der sich nicht gereinigt.
»Denn dies«, sagt er, »ist die Teilung des Gesetzes, welche der Herr 3
befahl, sprechend: Sage den Söhnen Israels: Und es soll nehmen ein
jeder von ihnen zu dir eine junge Kuh, eine rote, reine, welche keinen
Fehler an sich hat und auf welche kein Joch gelegt ist, und sollen sie
geben Eleasar dem Priester. Und sie sollen sie herausführen aus der
Stadt an einen reinen Ort und sollen sie schlachten vor ihm«. Und
dann auch dies Gesetz: »Wenn ein Mensch geht in das Haus eines
Toten, wird er unrein sein, und alles, was in jenem Hause ist, und
jeder, der anrührt, wird unrein sein. Und er nehme von der bereiteten
Asche der Reinigung und mische es mit Wasser und Ysop und reinige
das Unreine«. Und bald darauf: »Und wenn ein Mensch sich verun-
reinigt und sich nicht reinigt, jene Seele soll ausgerottet werden aus
der Gemeinde, denn er hat das Heilige des Herrn verunreinigt, denn
mit dem Wasser der Reinigung hat er sich nicht besprengt und es sei
euch ein ewiges Gesetz«.

X. Die Juden, wenn sie wollen nach dem Gesetz leben, so gebührt ihnen fortan nicht, die Bücher des Gesetzes mit den Händen zu nehmen, noch das Lamm zu schlachten und Passa zu feiern, damit sie nicht dem Zorne schuldig werden, als verunreinigt habend das Heilige des

1 Psal. 2, 9? — 4 Mt. 11, 13; vgl. Tert. z. B. Adv. Iud. 8. De ieiun. 2 — 12 Num. 19, 2. 3 — 18 Num. 19, 14. 17—19 — 22 Num. 19, 20

9 vgl. Athan. Festbr. S. 60f

6f »d. Nomos der Wasch. u. Reinig. rein.« S **7** »Reinigung« S 180v
8 »Jenen«, nämlich den Juden **11** »der sich nicht gereinigt« ne očistivšusja: ne očistivšesja S **13** »es — ihnen« Z. 14: λαβέτωσαν Num. 19, 2 **15f** »sollen s. geben«: δώσεις meist Num. 19, 3 **17** »Stadt«: παρεμβολῆς Num. 19, 3
18 »geht — mische« Z. 21 etwas anders Num. 19 **21** »der Reinigung« očištenia: očištenie S **22** »bald« S 181 **25** »besprengt«: ἀκάθαρτός ἐστιν + Num. 19, 20

Herrn. Denn er sagt: »Jeder Mensch, wenn er sich verunreinigt und 2
nicht reinigt, jene Seele soll ausgerottet werden aus der Gemeine«, denn
er hat sich »nicht gereinigt mit dem Wasser der Reinigung«. Nicht 3
einfach nur Wasser, sagt er, sondern gemischt mit der Asche der
jungen Kuh. Denn so ist die Reinigung des Gesetzes; indem Gott
nicht erlaubt hat, nur mit Wasser allein sich zu reinigen, damit sie
haben sich zu rühmen, noch ein Grab zu berühren, noch in das Haus
eines Gestorbenen einzutreten, noch durch ein Totenfeld zu gehen, was
unmöglich ist. Denn dadurch wurden sie auch gehindert nach dem 4
Gesetz zu leben, als die Asche mangelte, und fielen in Strafe, da Gott
dieses veranstaltete, [und] damit sie genötigt würden, einen zu suchen,
der sie vom Gesetz loskaufte. Denn »Ich sage«, spricht der Apostel,
»einem jeden Menschen, der sich beschneiden läßt, daß er schuldig ist,
den ganzen Nomos zu erfüllen«.

Die Jahre wurden erfüllt, es mangelte die Asche. Nicht mehr wird 5
»auf steinerne Tafeln« geschrieben: »Liebe den Herrn deinen Gott«,
das was unter dem Gesetz ist nötigend wider Willen Gott zu dienen,
sondern »auf fleischerne Tafeln« denen, die in Ewigkeit leben wollen,
aus freien Stücken Gotte zu dienen. Ich möchte aber sie nun gern 6
fragen, wie sie uns das Gesetz zu halten befehlen: wie uns das Gesetz
selbst befiehlt und der heilige Geist, oder wie sie selbst meinen, daß
es zu halten sei? Wenn aber nun, wie sie selbst, — so befehlen sie
nichts anderes als die Übertretung des Gesetzes. Denn der Nomos
⟨sagt⟩ in bezug auf den, welcher ein Totenbein oder einen Toten angerührt hat, wenn er sich nicht reinigt, so soll er ausgerottet werden
von seinem Volk, damit sie nicht das Heilige anrühren; sie aber rühren
Tote an und Gebeine, reinigen sich nicht nur nicht, sondern beflecken
auch das Heilige, indem sie es berühren. Wenn aber wie der heilige
Geist befiehlt, wie sind sie dann nicht die Allerschamlosesten? Wenn 7
sie aber uns nach dem Geiste zu leben befehlen, so erscheinen sie selbst
als das Gegenteil tuend, wie ⟨er spricht⟩: »Denn nicht ist äußerlich der
Jude, noch äußerlich am Fleisch die Beschneidung, sondern der im

1 Num. 19, 20 — **12** Gal. 5, 3 — **16** II Kor. 3, 3. Deut. 11, 1 — **31** Röm. 2, 28. 29

1 »Jeder« + S **2** »aus d. Gem.«: *ἐκ μέσου τῆς συναγωγῆς* Num. 19, 20 | »denn« etc.: anders Num. 19, 20 **8** »eines Gestorbenen« S 181v **9** »wurden gehindert« stavišasja: stavišisja S **16** »deinen« svoego: »meinen« moego S **21** »befiehlt«: »befohlen hat«? **23** »anderes« S 182 **29** »wie . . nicht« kako ne: kanonĕ S **31** »wie ⟨er spricht⟩: Denn«: »Denn wie« S

Verborgenen ein Jude ist und die Beschneidung des Herzens, nicht
durch den Buchstaben, sondern durch den Geist, dessen Lob nicht von
Menschen, sondern von Gott«.
XI. Es wird aber also das Mysterium der jungen Kuh unter uns
bewahrt, die wir nicht nach dem Buchstaben, sondern nach dem Geist
den Nomos halten, und nicht den Schatten und Gleichnissen und Bildern
fortan gehorsam sind, sondern gemäß der Wahrheit der Wahrheit
selbst. Denn die menschliche Schwäche hat diese Zeichen erfunden, 2
in welche ihre Blindheit legend, sie von anderem die Wahrheit empfängt.
Denn die Menschheit, noch ohnmächtig seiend und ohne das göttliche
Gutsein seiend wegen der vorhergegangenen Verführung, empfing Zeichen
des Wahrhaftigen, in welchen sie die Wahrheit erkennt. Welcher
Seelen ⟨aber⟩ gesund sind und vermögen an der Schönheit des Himmels
den Schöpfer zu erkennen, die brauchen weder ein Zeichen noch ein
Bild. Daher bedurfte man, daß zuerst im Gesetz geoffenbart werde,
damit man dadurch auch zum Geistigen fähig würde, über welches uns
unser Herr Jesus Christus belehrt hat, weder »in Jerusalem« noch auf
»dem Berge« Garizin sei Gott »anzubeten« von denen, die die Wahr-
heit geschmeckt haben, sondern »im Geist und in der Wahrheit« »reine
Hände« zu ihm emporzuheben. Denn nicht wird das Heilige von Örtern 3
und Räumlichkeiten umschrieben, nicht hat er Wohlgefallen an solchen
Ehrerweisungen und Diensten, da die wahre junge Kuh erschienen ist,
deren jene ein Vorbild war, indem die wahren Reinigungen offenbar
geworden sind. Denn »Siehe«, spricht er, »mache nach dem dir ge-
zeigten Bild alles«. Die wahre »junge Kuh« aber ist das Fleisch 4
Christi, welches er annahm wegen der Reinigung der Welt: »rot« ge-
nannt wegen des Leidens, »tadellos« aber der Unschuld halber, »ohne
Joch« aber, weil rein von aller Sünde, und »an Fesseln« (ein Joch)

7 Symp. 9, 2 S. 115f — **8** vgl. De cib. 7, 5 S. 436, 11ff. De lepra 4. De sanguis. 9, 5 — **17** Joh. 4, 21. 23; vgl. De lepra 5, 1 — **19** vgl. I Tim. 2, 8 — **24** Exod. 25, 40 — **26** Num. 19, 2. 3. 9

25 Prokop. Gaz. zu Num. 19, 2 PGr 87, 1, 848. Kyr. Alex. PGr 69, 629 B. Theodoret, Quaest. in Num. PGr 80, 385 u. bei Bandini Codd. bibl. Laur. I, 111, 5f

1f *ἐν πνεύματι, οὐ γράμματι* Röm. 2, 29 **4** »d. Mysterium« taibjstvo und »Blindheit« Z. 9 nevistjstvo < Miklosich **6** »und Bildern« S 182^{v} **12f** »Welcher . . ⟨aber⟩« imže ⟨že⟩? **15** »bedurfte es« B **21** »an solchen« S 183 **24** »mache«: »was (čto) du machst« S **25** vor »Die wahre« + »Daß die junge Kuh das Fleisch Christi ist« S **25f** Prok. »vacca illa integra Christus est« | Theod. b. Band. *ὥσπερ ἡ δάμαλις ἀδάμαστος ζυγῷ οὕτω κ. αὕτη ἀδάμαστος ζυγῷ ἁμαρτίας*

nicht »gewöhnt«, weil ohne Leidenschaft. »Außer dem Lager«, außer Jerusalem, »an einem reinen Ort« ohne alle Vermischung geschlachtet, durch deren Blut die Kirchen geheiligt werden, durch deren »Asche« das Volk gereinigt wird und durch deren Tod alle Heiden vom Tod losgekauft worden sind.

Denn »Herr«, spricht Jeremia, »meine Hilfe, meine Zuflucht, meine 5
Hoffnung in den Tagen der Übel. Zu dir kommen die Heiden von
den Enden der Erde und sprechen: Wie durch Lüge haben unsere
Väter Götzen gemacht«. Daher nun wird sie verbrannt, wie die Schrift
spricht. Denn sie sagt: »Man soll sie verbrennen, und ihre Haut und
Fleisch und ihr Blut« soll man »mit ihrem Mist verbrennen«. Denn 6
wie zur Erleuchtung [und Erleuchtung] und Belebung des zu
Lernenden sind gesetzt worden die Geheimnisse. Ihr Fleisch aber nun
sind die heiligen Handlungen; das Blut das Wort der Auslegung; die
Haut die Gestalt und Reinigung des Glaubens, welchen wir habend,
Gotte darbringen; der Mist die Übertretungen, die eiternden Wunden,
denn »er nahm an unser Unvermögen« usw. Daher gebietet das Gesetz, 7
alles zu verbrennen, denn vernünftig ist das Leben des Geistes, durch welchen sich erleuchten zu lassen sich gebührt, gemäß geistlicher Belebung in unsern Herzen, damit wir nichts Dunkles von jenem denken, und wie aus einem Gefängnis herausgeführt, schauen das Licht Gottes hoch wie auf irgendeinem hohen Berg, indem wir empfangen die Parusie des heiligen Geistes. Denn wie »das Auge das Licht des Leibes«, so das der Seele die Vernunft. Wie du die Dunkelheit des Buchstabens verlassen wirst, wirst du ewig im Licht bleiben.

XII. Daher ißt man auch das Fleisch des Lammes »nicht im Wasser gekocht, sondern auf Feuer gebraten«. Denn nicht befiehlt er schwach oder »roh« anzunehmen das Wort von Christus. Denn das »vollkommene Lamm« war er, denn: »Wie ein Lamm«, spricht er, »ward er

1 vgl. Hebr. 13, 11 — 6 Jerem. 16, 19 — 10 Num. 19, 5 — 16 vgl. Jes. 1, 6 — 17 Mt. 8, 17 — 22 vgl. Mt. 5, 14. 15 — 23 Mt. 6, 22 — 26 Exod. 12, 9 — 28 Exod. 12, 5 — 29 Jes. 53, 7

28 vgl. z. B. Athan., Festbr. S. 62, 7

1 Prok. extra castra vero educitur, quoniam extra urbem passus est 3 »geh. werden« stjatsja: »geh. wird« stitsja A 6 καὶ βοήθειά μου + Jerem. 16, 19 8 »u. spr.« S 183v | »durch Lüge« ψεύδει: ψευδῆ Jerem. 16, 19 12 »u. Erleuchtung« i prosvěštenie: prosvětenie S 16 »Wunden« jazvy: jazvě S 23 »des heil.« S 184 26 vor »Daher« + »Warum man das Fleisch des Lammes gebraten ißt« + S 29 »spricht er« < B

zur Schlachtung geführt« usw. Und nun, wenn er das Volk ausführt
aus Ägypten und vom Peiniger befreit, ist es ein Lamm, wenn wiederum
er reinigt die Sünde, ist es eine tadellose junge Kuh. Daher werden 2
diese »in die Mitte des Brandes« gelegt: »Zedernholz und Ysop und
Scharlachrotes«, damit wir durch dieselben erkennen, indem die Schrift
es uns durch diese Bilder kundtut [indem es uns die Schrift anzeigt],
daß es unrecht ist, die Forschung über das Fleisch Christi anstellend,
sich nicht zu erheben zur heiligen Dreieinigkeit [unteilhaftig]. Denn
so ward die Parusie des Wortes ⟨unteilhaftig⟩ dieses Glaubens gehalten,
indem wir in keiner Weise recht denken über die Fleischwerdung des
vorzeitlichen Wortes. Das Zedernholz aber fassen wir wegen des 3
Nichtfaulens und des Immergrünens von der Erkenntnis des Vaters
des Alls, der Unverweslichkeit und Unsterblichkeit hat. Den Ysop aber
nehmen wir als von der Parusie des eingeborenen Sohnes Vorgebildetes,
da er zur Heilung und Rettung kam. Denn diese Pflanze ist vorzüglich dem Vertrocknen des Leibes abhelfend, und unser Herr Jesus
Christus hat uns Vertrocknete und Verwelkte lebendig gemacht und
zur ersten Ehre geführt. Denn das Scharlachene sagen wir, daß es
die Gemeinschaft des heiligen Geistes bedeute, wegen dessen unsere
Seelen wohl »bezeichnet« seien und durch seine Gabe aus unsern Leibern
herausgenommen werden. Und dies ist nun das Bild der Trias, in- 4
dem diese ins Feuer gelegt sind, die Veranstaltung (*οἰκονομία*) der
jungen Kuh ..

.. da, ein doppelter Mensch seiend, er gehalten (beherrscht) wird 5
von einem doppelten, einem reinen und einem unreinen Leben, bedurfte
er der Hilfe zum Erwählen des frommen Lebens, indem er durch diese
Zeichen, welche sie zur Erneuerung haben, plötzlich in der Seele erleuchtet wird, wodurch durchaus die Sünde gereinigt wird. Denn die 6
Asche, welche das besprengt, was befleckt worden ist, tut bald kund
das Begräbnis des Leibes Christi, da er in den »Staub der Erde«

4 Num. 19, 6 — **12** vgl. Symp. 8, 10 S. 93. De lepra 11, 4 — **20** Ephes. 4, 30 — **25** vgl. Symp. 4, 4 S. 49 — **30** Psal. 21, 16; vgl. De res. II, 28, 6 S. 385, 22 ff

11 Prok. Gaz. PGr 87, 1, 848. Kyr. Alex. PGr 69, 632 C

5 »erkennen« »inne werden« počuem: počoem S **8** »Dreiein.« S 184^v **8f** »unteilhaftig« verbindet S mit dem Vorhergehenden **14** »Vorgeb.« verbindet S mit dem Folgenden **15f** »vorzüglich« pače = *μάλιστα* **24** vor »da« offenbar e. Lücke, in der etwas vom innern und äußern Menschen stand. Weil jetzt unverständlich, ist buchstäblich übersetzt **25** »einem r.« S 185

unsertwegen gelegt wird, bald bezeichnet es die Reue über die Sünde.
Denn wie dort, als Christus noch nicht gekommen war, sie mit Asche
gereinigt wurden, so werden auch hier die gereinigt, welche »in den
Tod Christi« getauft werden, der abwäscht die uns von der Über-
tretung bereiteten Schäden (Wunden). Denn die »in Christus« Ge-
tauften, spricht der Apostel, »sind in seinen Tod getauft; wir sind aber
mit ihm begraben durch die Taufe« usw. Weshalb aber nannte nun 7
die Schrift »⟨Todes⟩staub« und Asche den Tod Christi? Damit in
Wahrheit erscheine, daß nicht scheinbar, sondern in Wahrheit er das
erlösende Leiden annahm, unser Fleisch ohne Veränderung angenommen
habend, denn den Tod schmeckte er »uns gleich« in Wahrheit. Die
aber so nun an ihn geglaubt haben, indem sie nicht sagen, in Wahr-
heit habe er wegen uns das Leiden angenommen, sind »noch« in ihren
»Sünden«. Daher nun ward auch nicht dem Volk befohlen, der Asche einer 8
zweiten Kuh zu brauchen, wenn die erste mangelt (mangeln wird), um
rein zu erscheinen. Denn »unserthalben ist Christus gestorben«, wegen
der Erlösung der Welt. Er ist aber gestorben, sagt der Apostel,
»fortan wird er nicht sterben. Der Tod wird fortan nicht über ihn
herrschen. Denn was er der Sünde gestorben ist, ist er Ein Mal ge-
storben, und was er lebt, lebt er Gotte«. Er hat das Fleisch in das
ewige Leben eingeführt.

XIII. Ferner was er sagt — denn es gebührt sich, auch das
Folgende zu sehen — »Und dies ist das Gesetz, wenn ein Mensch
stirbt in einem Hause, ein jeder, der in jenes Haus hineingeht, ist unrein,
und alles was dort ist«. Jetzt redet er nicht von dem allgemeinen
Tod, sondern von dem der Seele. Denn es stirbt auch die Seele, nicht
mit zeitlichem Tod, sondern mit ewigem. Wie auch der Prophet spricht:
»Die Seele, welche sündigt, sie wird auch sterben«. Denn dies ist ihr 2
der wahre Tod, nämlich der der Sünde. Denn Schönheit und Hülle

3. 5 Röm. 6, 3 — **8** Psal. 21, 16 — **9** vgl. De res. II, 18, 8. III, 5, 4 — **11** vgl. Röm. 6, 5 — **13** vgl. I Kor. 15, 17 — **16** Röm. 5, 8 — **18** Röm. 6, 9. 10 — **20** vgl. Pamph. Apol. pro Orig. S. 389 Lomm. — **23** Num. 19, 14 — **28** Ezech. 18, 4 — **29** vgl. De res. II, 15, 6. 7. 16, 7

1 »Reue« pokajanie: »Anbetung« poklanjanie A **3** »Weshalb Todesstaub und Asche die Schrift den Tod Christi nannte« vor »so« + S, in A unten am Rd. **8** vor »Damit« + »Daß nicht scheinbar, sondern in Wahrheit Christus das Leiden annahm« **9** »er« S 185v: »Christus« 2. Hd. A **20** Pamph. Christus . . carnem evexit ad caelum **25** »dort«: ἐν τῇ οἰκίᾳ Num. 19, 14 **27** »Wie« S 186

(Gewand) und Schmuck der Seele ist das gute Leben nach der Schrift.
.. Denn »weise Frauen«, spricht er, »haben Häuser erbaut«. Daher nun
auch der Herr, wollend, daß ein jeder von uns durch Tugend Häuser
baue, machte ähnlich (verglich) einem »klugen Mann, welcher auf den
Felsen sein Haus baute«, indem er sich selbst den Felsen nannte, Haus
aber die Festung des Glaubens.

»Wenn« aber nun »ein Mensch stirbt« durch den Tod der Seele, 3
und »du gehst ein zu ihm ins Haus« das heißt in die Sitten und Hand-
lungen, so hast du befleckt dein Gewissen, sofort auch verfinstert den
Geist. Es ist aber nun, wenn du, nachdem du Buße getan, bevor das
Böse Verderben anrichtet in der Seele und im Leib, kommst ⟨und⟩
dich reinigst durch den heiligen Leib.

»Jedes Gerät aber nun, welches offen und nicht ⟨durch ein Band⟩ 4
zugebunden ist, ist unrein.« Denn eine jede durch das »Band« der
»Liebe« zugebundene und umwundene Seele kann nicht jene Unreinheit
annehmen. Das aber durch Schwäche Offene und der nicht »das Siegel«
Christi an sich Tragende wird befleckt durch die Betrügereien des Argen.
Denn so hat Jeremias zu dem Volk geredet, daß »der Tod eingehe
durch ihre Türen«, Türen die Sinne nennend. Wenn man aber nun 5
diese Worte ordnen (so erklären) will, welche das Gesetz von den Ge-
storbenen redet, so daß (wie) in Wahrheit schon unrein wäre, wer einen
Toten angerührt, so sagen wir: Was für einen Sinn hätte es, daß was
einen Toten anrührt unrein ist? Wie nun? Als etwa selbst nicht sterben
wollend verabscheuen wir die Leiber der Toten, oder als sterben
wollend? Wenn aber nun als nicht sterben wollend, so sagen wir
gar nichts. Wenn aber als auch sterben wollend — denn niemand ist
es möglich, nicht den Tod zu schmecken —, was ist das für eine Un-
gereimtheit, zu verabscheuen die Leiber der Sterbenden, gleichsam nicht
wollend solche sein, wie die Sterbenden, und nun sind die Gestorbenen
vielmehr reiner als wir, da sie nicht geknechtet werden durch die
Sünden, als die entronnen sind der Schuld der Sünde. »Denn wer ge-
storben ist«, spricht er, »ist gerechtfertigt von der Sünde.« Denn wenn 6
⟨der Leib⟩ nicht rein wäre, würde der Herr diesen auferwecken und

2 Prov. 14, 1 — **4** Mt. 7, 24 — **7** Num. 19, 14 — **10** vgl. zu S. 446, 29 — **13** Num. 19, 15 — **14** vgl. Kol. 3, 14 — **16** vgl. II Tim. 2, 19 — **18** Jerem. 9, 21 — **19** vgl. Orig. zu Klagel. Jerem. 2, 9 S. 257, 26 Kl — **31** Röm. 6, 7

13 »durch ein Band« + Num. 19, 15 **15** »umwund.« 186ᵛ **19** Orig. πύλαι δὲ ψυχῆς αἱ αἰσθήσεις **21** »schon« uže: u S **28** »Leiber« S 187 **33** »würde .. diesen« by li se: »Heilkraut« »Pflanze« bylie S

des Himmelreichs würdigen wollen? Denn von der Auferstehung der
Toten spricht der Herr: »Wie Moses sagte . .: Nicht ist er ein Gott
der Toten, sondern der Lebendigen«. Wenn er aber ist der Gott der
Lebendigen, lebendig aber die Leiber sind, welche das Leben gelassen
haben, sofern sie die Hoffnung der Auferstehung haben, so sind sie
folglich nicht unrein, da Gott auf sie acht hat. Wie haben auch die 7
Gebeine Josephs nicht befleckt, was ihnen nahte? — denn das ganze Volk
ging mit ihnen.

XIV. »Und ein jeder, welcher geht durch ein Totenfeld oder sich
naht zu einem Toten oder zum Bein eines Menschen oder zu einem
Grab, wird unrein«. Ein Totenfeld nämlich ist die Begierde der Un- 2
enthaltsamkeit, vielen (durch vieles?) schadend, und Unzählige sind,
welche sie tötete, bringend Lüste der Phantasie. Diese Nachstellungen
nun zu fliehen erbat auch der weise Sirach, indem er sprach: »Herr,
Vater und Herrscher meines Lebens, laß mich nicht in ihren Anschlägen« . ., »damit die Gedanken des Bauches und der Unzucht mich
nicht erreichen«. Denn »selig ist« in der Tat »der Mann, welcher
nicht geht in den Rat der Gottlosen« und zurückscheut von fern von
bösen Handlungen. — Oder »das Bein eines toten Menschen oder das 3
Grab« eines Toten. »Bein« nennend die, welche von dem Glauben abgetreten sind und nicht gehören zu den Gliedern der Kirche, sondern
sie sind abgehauen und gestorben und haben alle lebendige Bewegung
verloren und sind beraubt des überaus zu ehrenden Hauptes, unsers
Herrn, »von welchem der ganze Leib zusammengefügt und verbunden«
»wächst zu einem heiligen Tempel des Herrn«. Ein Grab aber und 4
Grabmal sind die Heuchler, weil sie sich auswendig schmücken von
innen böse seiend, wie auch der Herr solche den »geschmückten
Gräbern« verglich. Dem aber, der solche Gesetzwidrigkeit berührt, be- 5
fiehlt der Nomos sich zu reinigen. Denn gut ist es, auch nachdem wir

2 Luk. 20, 37 — 6 Exod. 13, 19. Jos. 24, 32 — 9. 19 Num. 19, 16 — 14 Sir. 23, 1. 6 — 17 Psal. 1, 1 — 20 vgl. De lepra 8, 2ff S. 461f — 23 Ephes. 4, 15. 16 — 25 Ephes. 2, 21 — 27 Mt. 23, 27 — 29 vgl. De cibis 13, 3. De lepra 6, 2. 7, 4 S. 445, 10f. 457, 17ff. 460, 1f

2. 6 Const. app. VI, 27. 30 — 6 Ps.-Justin, Quaest. ad orthod. 37 (27)

2 »Moses«?: moisiovi S 10 »naht« S 187v 11 vor »Ein« + »Was das Totenfeld ist« S 15f »Anschlägen«: βουλῇ Sir. 23, 1: dann + Sir. 23, 1c—23, 5 17 »der Mann«: »o Mann« B 18 »geht in d. Rat«: ἐπορεύθη ἐν βουλῇ Psal. 1 24 »zusammengef.« S 188 25 »des Herrn«: ἐν κυρίῳ Ephes. 2, 21

wenig gesündigt, schnell sich zu reinigen, bevor wir in die Tiefe des
Bösen hineingelangen. Der »siebente Tag« aber, an welchem der Un- 6
reine für rein erklärt wird, zeigt an den Raum, welcher von der Sünde
bis zum Bekenntnis, da die Zeit zu vollkommenem Umlauf noch nicht
gekommen. Denn wenn mit sieben Tagen diese Periode vorüber-
gegangen wäre, indem die Zeiten geendet, so hätten sie »keinen Raum
zur Buße« gefunden. Denn am siebenten Tag, das heißt am Ende des
Lebens, soll er rein erfunden werden. Die »Asche« aber bedeutet De- 7
mütigung (Kasteiung). Wie auch David sprach: »Ein zerschlagenes
Herz wird Gott nicht verwerfen«. Auch »die Niniviten« aber nun
haben »in Sack und Asche« Buße getan. So hat auch Esther »Mist
und Asche« auf »ihr Haupt« streuend den Herrn für ihre Blutsver-
wandten gebeten. So auch Abraham zu Gott: »Ich bin Erde und
Asche«. Es wird aber auch im hundertersten Psalm gesagt: »Ich aß
Asche wie Brot und mischte meinen Trank mit Tränen«, die große
und von ganzem Herzen dargebrachte Demütigung zeigend. Und
wieder derselbe: »Bekennet dem Herrn, daß er gut ist, daß in Ewig-
keit seine Gnade«.

XV. Das sind wahre Reinigungen derer, die Gott fürchten, und dies sind Besprengungen denen, die durch den Leib Christi vollendet werden, durch welche nicht bloß die Leiber, sondern auch die Seelen gereinigt werden, mehr denn durch das Blut der jungen Kuh und der übrigen Reinigungen des Nomos. »Das Blut Christi« aber, sagt der Apostel, »wird vielmehr euer Gewissen reinigen von den toten Werken zum Dienst des lebendigen Gottes.« Ihm sei Ehre jetzt und immerdar und in alle Ewigkeit. Amen.

2 Num. 19, 19 — **6** Hebr. 12, 17 — **8** Num. 19, 19 — **9** Psal. 50, 19 — **10** Jona 3, 6 (Mt. 11, 21) — **11** Esther 4, 23 (5, 18) — **13** Gen. 18, 27 — **14** Psal. 101, 10 — **17** Psal. 105, 1 — **23** Hebr. 9, 14

9 »zerschlag.« S 188v: *καὶ τεταπεινωμένην* + Psal. 50 **11** »auch« i: »nicht« ne S | »Esther«: ibir S **14** »hundertersten« sto pervom Sc: spěti vpervom S

METHODIUS

AN (ZU) SISTELIUS, ÜBER DEN AUSSATZ

Handschriften

Altslavische Übersetzung = S

A = Tolstoi. II, 56 (jetzt Petrop.).
B = Moskov. Synod. 110

C = Coislin. 294 s. XI—XII

Abkürzungen

Pl = Plato	Kl = Klostermann
Bo = Bonwetsch	Md = Mendelssohn

Des heiligen Methodius, Bischofs von Olympus, an (zu) Sistelius, vom Aussatz.

I. Von wo, o Eubulius? Nicht offenbar von der Jagd nach der Eigenart des Verständnisses der göttlichen Schrift?

In der Frühe nämlich klopfte jemand von denen des Sistelius an
die Tür, und als ihm ein Knabe öffnete, meldete er, Sistelius rufe uns
zu sich. Und nachdem ich aufgestanden, ging ich sofort. Und als 2
wir nahe der Wohnung waren, kam mir Sistelius entgegen, umarmte
mich und sprach: Zeitweilig von uns gegangen, hast du uns des Verständnisses der Schrift beraubt. Denn wie eine Wolke, welche die Sonne überzogen, nicht deutlich die Sonne zu sehen gestattet, so auch, wo die gute Unterweisung sich entfernt, werden die Seele dunkel und der Sinn verfinstert. — Und ich antwortete ihm: Gut hast du gesagt (»benachrichtigt«?).

Und nachdem wir ins Haus gegangen, setzten wir uns. Und Si- 3
stelius sprach: Wohlan nun, sehen wir aus der Schrift der Wahrheit
selbst! Durch ein Heilkraut tun wir ab diesen schlimmen Aussatz, mit
Worten wie mit Medicamenten stillend den Schaden, sprechend: »Stehe
auf, der du schläfest, und stehe auf von den Toten, und es wird
Christus dich erleuchten«. Wohlan, nun ist Zeit, sagte er, deine Stimme 4

3 Plato Prot. 309 A. Phaedr. 227 A — **5** Plato Prot. 310 A B — vgl. De res. I, 1, 2. 4 — **8** Symp. S. 5, 13. De res. I, 1, 4 — **10** vgl. Symp. 8, 4 S. 85, 12ff — **18** Ephes. 5, 14 — **20** vgl. Symp. S. 71, 6. 85, 22

1 »Olympus«: »Philipus« oder »Philippi« filipjskago S **2** »Sistelius«: »Istelius« S **3** Pl Prot. *πόθεν, ὦ Σώκρατες, φαίνει; ἢ δῆλα δὴ ὅτι ἀπὸ κυνηγεσίου τοῦ . . ὁρᾶν: μὴ δῆλα δὴ* w. e. sch. Meth | *ἀπὸ κυνηγεσίου*? putilovja S **5** Pl *τῆς παρελθούσης νυκτὸς ταυτησί, ἔτι βαθέος ὄρθρου Ἱππ. . . τὴν θύραν τῇ βακτηρίᾳ πάνυ σφόδρα ἔκρουε, καὶ ἐπειδὴ αὐτῷ ἀνέῳξέ τις* **6** »ein«: »mein« 2. Hd. A | »er«: »mir« + 2. Hd. A **16** »Wohlan«? »nämlich« idiže: idèže B | »aus der Wahrheit der Schrift«? **17** »Aussatz« S 189[v]

zu verlautbaren, nämlich Erklärung gebend von dem Aussatz, der im Gesetz ist, indem der Herr befiehlt, vieles im Gesetz allegorisch zu deuten, . . eine neidlose Gabe mitzuteilen dem nach der Gabe Gottes Dürstenden.

II. ⟨Eubulius.⟩ Gleichwohl meine nicht, daß ich den, welcher diese
Gnadengabe zu empfangen wünscht, zurückweisen werde, wenn ich auch
schwach bin in Tat und Wort; der aber, der die Worte (Gedanken(?)
in die Seele eines jeden von uns pflanzt, der wird die bösen Wurzeln
herausziehen aus unseren Herzen und einpflanzen alle Tugenden in
unsere Seelen. Denn wenn verdorrt das nesselartige Unkraut, dann 2
blüht auf die Blume der Tugend. Was nun auch Christus allegori-
sierend dem »Samen des Senfkorns« vergleicht, sagend, daß es einen
großen Bestand den ⟨Vögeln⟩ des Himmels bringe. Denn es wird zu- 3
erst herabsteigend zu unseren Schwachheiten der göttliche Same des
Glaubens klein; wenn er einmal in die Furchen der Seele fällt, wächst
er heran zur Größe, er schreitet vorwärts zur Höhe der Gottesfurcht
durch das Nachsinnen des Geistes. Und mit Recht nennt der Herr als 4
den Pflanzer einer solchen Pflanzung seinen Vater, denn »eine jede
Pflanze«, spricht er, »die nicht mein Vater gepflanzt hat, wird aus-
gereutet werden«. Denn verstehe, daß nicht wegen einer Mehrfachheit
der Seelen, wie einige meinten, er redet, sondern von der rechten
Lehre und von gottesfürchtigen Gedanken (Worten), welche unsichtbar
in unsere Herzen der fleißige Pflanzer eingepflanzt hat, ausreutend die
ungehörige Pflanzung aus unseren Herzen, d. h. die bösen Gedanken
und Taten. Denn wenn wir nicht so glauben, werden wir Nachfolger 5
des sehr gesetzlosen Markion, welcher sagt, daß ein anderer guter an-
statt des wirklichen Gottes sei, und deshalb könnten die Seelen des
Weltschöpfers das verheißene Leben des Guten nicht empfangen, sie
seien entbehrend der Pflanzung des Guten. Dieses wollen wir aber
jetzt nicht beachten, denn es ist nicht für diese Verhandlung die Zeit.

2 s. zu S. 455, 8 — **7** De sanguis. 1, 4 — **12** Mt. 13, 31f. Mark. 4, 31f. Luk. 13, 19; vgl. Orig. In Exod. hom. 1, 1 — **18** Mt. 15, 13 — **23** vgl. De res. I, 41, 4 — **26** vgl. Symp. S. 93, 6f — **30** vgl. Symp. S. 96, 10ff

2f »allegorisch zu deuten«? podobnovati . zaimenujuštu **3** vor »eine« dürfte etwas ausgefallen sein, vielleicht der Ausdruck der Erwartung göttlicher Hilfe; vielleicht beginnt schon hier und nicht erst c. 2 die Antwort des Eubulius **12** »sagend« glja: gla S | »daß« S 190 **13** »Vögeln« < S | »d. Himmels« nyim: nyim S **15** »wenn — fällt« gehört vielleicht zum Vorhergehenden **22** »unsichtbar« nevidomě A: »nicht wahrgenommen« nevědomě B **23** »eingepflanzt hat«: wörtlich »zu pflanzen machte« S **27** »deshalb« S 190ᵛ

III. Denn du sagst mit Recht, daß man nicht zögern soll
und, indem nun von Gott das geistige Besitztum bereitet wird, man
haben soll kräftige Früchte der Weisheit nach dem Worte des
Apostels, welcher spricht: »Wir sind Gottes Ackerfeld«. Denn es 2
gebührt uns, damit nicht die Krankheit sich mehre und allen offenbar
werde, durch die Gesänge des Evangeliums »zu heilen«, und zu sehen,
»ob jemand ist, der entbehrt der Gnade Gottes, ob wo eine Wurzel
heraufwachsend schadet und viele befleckt werden«, spricht an die
Juden schreibend der Apostel.

Und das Gesetz aber lehrt uns also: »Und es redete der Herr zu 3
Mose und Aaron und sprach: Wenn einem Menschen auf der Haut ein
Zeichen des Aussatzes sein wird, so soll er kommen zu Aaron dem
Priester oder zu einem von seinen Söhnen. Und es wird sehen der
Priester den Aussatz auf seiner Haut, ein Zeichen des Aussatzes ist es;
und wenn offenbar, daß der Aussatz sein wird auf der Haut seines
Fleisches«. Und bald darauf: »Und es wird sehen der Priester den 4
Aussatz am siebenten Tag; und siehe nun, der Aussatz bleibt vor ⟨ihm⟩,
nicht hat sich verändert der Aussatz in der Haut, und es soll ihn aussondern der Priester sieben Tage zum zweiten Mal. ⟨Und es soll ihn
der Priester sehen am siebenten Tag zum zweiten Mal⟩, und siehe es
ist gleich der Aussatz, er hat sich nicht verändert, und es reinigt ihn
der Priester, denn ein Zeichen ist es; und es soll dieser seine Kleider
waschen«. Und bald darauf: »Und wenn im Kleid sein wird ein 5
Empfangen des Aussatzes, in einem wollenen Kleid oder leinenen oder
in jedem bearbeiteten Fell und es wird der Aussatz scharlachrot oder
grün«; ferner in dem Folgenden . . .

IV. . . wenig gesagt habend tadelst du. Aber nun, o Sistelius, ⟨ist⟩ das Wahrhafte selbst, nämlich des Gesetzes, auszusagen.

4 I Kor. 3, 9 — **6** Hebr. 12, 13. 15 — **10** Lev. 13, 1—4; vgl. Tert. De pud. 20 — **16** Lev. 13, 5. 6 — **23** Lev. 13, 47. 49

1 »Denn«: Worte des Sistelius? | »nicht zögern« »nicht beachten« ne brěšti **7** Wurzel«: *πικρίας* + Hebr. 13, 15 **11ff** gegen Lev. 13 Auslassungen in S, Lev. 13, 4 anders **13f** »der Priester« S 191 **15** »und wenn«: »oder« ili S **16** »wird sehen«: »sah« B **19** »Und — Mal« Z. 20 in Lev. 13, 5 wegen des Homoioteleuton ausgelassen von S **21** Lev. 13, 6 *καὶ ἰδοὺ ἀμαυρὰ ἡ ἀφή, οὐ μετέπεσεν ἡ ἀφὴ ἐν τῷ δέρματι καὶ καθαριεῖ αὐτὸν ὁ ἱερεύς (σημασία γάρ ἐστιν), καὶ πλυνάμενος τὰ ἱμάτια αὐτοῦ καθαρὸς ἔσται* **25f** »scharlachrot oder grün«: *χλωρίζουσα ἢ πυρρίζουσα* Lev. 13, 49

Wollen wir aber nun uns daran machen, geistlich diese Verständnisse
zu zeigen, damit wir nicht einfach, sondern geistig die Schrift des Ge-
setzes verstehen. Wieder aber nun vorwärtsschreitend in der Ver- 2
handlung fügt er hinzu:

»Wenn aber nun sich verbreitet« nach dem Wegnehmen der dem Priester gezeigte »Aussatz an dem Kleid oder am Fell oder am Aufzug oder am Einschlag, so ist ein bleibender Aussatz der Aussatz, er ist unrein, und er soll verbrennen das Kleid oder den Aufzug oder den Einschlag« usw.

Dies aber nun ist vom Aussatz im Gesetz die Erklärung. Denn 3
ich meinerseits meine, als gewisse Hüllen und Schatten hätte der
Prophet diese Worte gebraucht, indem Gott uns so nun wollte zum Licht
der Wahrheit führen. Deshalb, meine ich auch, habe der selige Paulus 4
gesprochen: »Wenn aber auch verborgen ist unser Evangelium, aber
unter den verloren Gegangenen ist es verborgen, in welchen der Gott
dieser Welt verfinstert hat die Sinne der Ungläubigen, daß nicht
scheine in ihnen das Licht des Evangeliums der Herrlichkeit Christi,
welcher ist das Bild des Unsichtbaren«, indem er deutlich sagt, daß
den Glaubenden und »gerettet Werdenden« enthüllt ist das Evangelium,
»den verloren Gehenden« aber »verborgen ist«, wie von außen mit ehernen
Klammern befestigt. Denn der äußerlich die Schrift Verstehende geht 5
hinweg bar des geistigen Verständnisses, wie einer der leere Wände
von Steinen errichtet gesehen. Der aber welcher kräftig geschlagen,
der zerrissen den geistigen Vorhang, nachdem er durch den Geist
Gottes beflügelt wie ein Vogel emporflog, gelangte er in das inwendige
Verständnis der Schrift, welches ist das Allerheiligste; und gelangt zu
großem Licht, wird er genährt von den Blitzen der wahren Schönheit.
Denn wie die Bäume des Winters entblößt werden von dem Schmuck 6

2 vgl. De lepra 14, 5. De cib. 6, 3. De sanguis. 3, 4. Symp. S. 27, 6. 18. 113, 23f — **5** Lev. 13, 51. 53 — **11** II Kor. 3, 14f. Hebr. 10, 1 (Kol. 2, 16). Orig. z. B. In Lev. hom. 8, 5 IX, 322 Lomm. — **14** II Kor. 4, 3, vgl. De cibis 7, 7. 8, 1 S. 436, 25ff — **19** I Kor. 1, 18; vgl. S. 438, 5 — **20** II Kor. 4, 3 — **25** vgl. Symp. 8, 11 S. 96, 14f. Plato Phaedr. 246 C

22 Greg. Nyss., De an. et res. S. 185 C (S. 12 Oehler)

3f »der Verh.« S 191^{v} **6** die Reihenfolge gegen Lev. 13, 51 verändert S, und *κατὰ πάντα — ἐργασίᾳ* < S **18** »d. Unsichtbaren«: *τοῦ θεοῦ* Lev. **20** »von außen« S 192 **22** Greg. *γήϊνοι . . τοῖχοι τὰ αἰσθητὰ πάντα* **25** »beflügelt«] *πτερουμένη οὐρανοπόροις πτεροῖς* Symp. | wohl besser »emporfliegt und gelangt« **28** »v. d. Schmuck« krasoty (*ὡραιότης*?)

der Früchte, im Frühling aber wieder Blätter treibend ihren Schmuck wieder gewinnen, — so meine ich, daß auch die Worte der Propheten, einfach verstanden, wie dürr erscheinen ohne Sinn, mit Weisheit aber verstanden, mit guten Früchten und Blättern geschaut werden, mannigfachen Verstandes Blüten habend.

Daher auch wir, uns entschlagend einfach zu verstehen, wollen geistig sorgfältig die Schriften verstehen, o Sistelius!

V. Wir sagen aber nun, indem Christus uns unterweist: *Τέσσαρα διαλλάσσοντα ταῖς χροαῖς εἴδη λέπρας ὁ μέγας νομοθέτης, ἀπὸ τῆς αὐτῆς ἐξανθοῦντα ἡμῖν μητρός, φυλάσσεσθαί τε καὶ φεύγειν διδάσκει· λευκαῖνον, γλαυκαῖνον, χλωρίζον καὶ πυρρίζον. καὶ τὸ μὲν γλαυκαῖνον καὶ λευκαῖνον αἰφνιδίως ἀπὸ σαρκὸς ἀνόσου βλαστῆσαν λυμαίνεσθαι καὶ σήπειν τὸν ἄνθρωπον λέγει, τὸ δὲ χλωρίζον καὶ πυρρίζον ἀπὸ προϋποκειμένης αἰτίας, ἐν οὐλαῖς κατὰ καυμάτων ἢ τραυμάτων γεννώμενον, ὅλον ἐπιβόσκεσθαι τὸ σῶμα δηλοῖ· ταῖς ἀρχεκάκοις καὶ* 2 *βλαβοποιοῖς τέτρασιν ἀπεικάζων νόσοις τῆς ψυχῆς τὰς λέπρας, ὥσπερ ἀπὸ μιᾶς ἐκχεομένης πηγῆς ἐπικρατήσαντος καὶ πλημμυρίσαντος τοῦ πονηροῦ. τὴν μὲν λευκαίνουσαν τὸν ἐρεθίζοντα καὶ ἐφορμῶντα πρὸς τὰς συνουσίας οἶσθρον εἶναι λεκτέον· μαργώντων γὰρ τῶν σωμάτων*

3 vgl. Symp. S. 27, 6. 18. 113, 23f — 6 s. zu S. 454, 2 — 8 vgl. De cibis 11, 2 u. zu Hiob 9, 5 — 11 Lev. 13, 19. 49 — 16 vgl. Orig. In Lev. 8, 5 IX, 322, 5f — 19 vgl. Symp. S. 8, 22. 22, 14. 38, 18. 124, 24 — vgl. Symp. S. 11, 16

8ff Coisl. 294 — Nilus Ep. I, 224 PGr 79 S. 165 A — 16 Ps.-Justin. Fragm. 2 III, 2, 368 Otto

1 »Schmuck« lěpotu (*κόσμος*?) 5 »Verstandes« cěloumia: cěloumna S 6 »uns« S 192ᵛ 8 Coisl. 294 Bl. 189ᵛ, 12; Überschrift *περὶ τῶν δ̅ τῆς λέπρας εἰδῶν. Μεθοδίου* 9 *διαλάσσωντα* C | *ταῖς χροαῖς* < S | *μεγ. νομοθέτης*] *προφήτης* S | *ἀπὸ τῆς — τε καὶ* Z. 10 < S 10 *φυλάσεσθαι* C | *διδάσκει*: »befiehlt« S (wohl weil *νομοθέτης* fehlt) 11 *χλορίζον κ. πυρίζον* C | *καὶ* vor *τὸ* < S | *μὲν*] *οὖν* schwerl. + S 12 *αἰφνιδίος* C: nach *βλαστ.* in S 12f *λοιμαίνεσθαι καὶ* C: < S 13 *σίπειν* C | *λέγει* < S | *χλορίζον* C 14 *ἀπὸ προϋπ. αἰτ.* < S | *κατὰ καυμ.* < S *τραύμασι* S 15 *γεννώμ.*: »sich gezeigt habend« S | *ἐπιβόσκεσθαι*: »verdirbt« S | *δηλοῖ* < S | *ταῖς — λέπρας* Z. 16] »Ähnlich aber sind diese den vier die Seele verderbenden Aussatzarten« S 16 *ὥσπερ — πονηροῦ* Z. 18 hier < S, aber hat es unten § 4 18 *μὲν*] *γὰρ* S | *τὸν — λεκτέον* Z. 19: »gleiche der halbgelben Unzucht« S 19ff *μαργώντων — ἀφροποιεῖ*: »indem von der Unzucht das Blut (»in Blut . . das« S) sich wandelt in (< S) gelben Schaum« S 19 *μαργόντων* C

ἐν ταῖς συμπλοκαῖς καὶ κινουμένων ἐκκυμαινόμενον τὸ αἷμα κατ'
ἀνακοπὴν ἀφροποιεῖ, ὥσπερ καὶ ἡ θάλασσα καὶ οἱ ποταμοὶ κατὰ τὰς
τῶν ἀγρίων ἀνέμων ἐμβολὰς ἀφρῷ λέγονται μορμύρειν, δι' ὃ καλῶς
τὴν ἡδονὴν ταύτην λέπραν λευκαθίζουσαν ἐκάλεσεν ὁ νομοθέτης.
γλαυκαίνουσαν δὲ τὸν φόβον, πτόησιν καὶ κατάπληξιν δεινὴν ἐξε- 3
γείροντα τῇ ψυχῇ ἀπὸ τοῦ πονηροῦ· »ἀπὸ φόβου« γάρ φησιν »ἐχθροῦ«
ὁ Δαυίδ »ἐξελοῦ τὴν ψυχήν μου«.. χλωρίζουσαν δὲ τὸν φθόνον καὶ 4
τὴν λύπην ἀπὸ τοῦ τήκεσθαι καὶ μεταβάλλεσθαι εἰς τὸ ὠχρότερον
τοῦ προσώπου τὴν ἔμφυτον εἰδέαν. πυρρίζουσαν δὲ πάλιν καλεῖ τὴν
ὀργὴν παρὰ τὸ ⟨τὸν⟩ ἐκκαιόμενον ἐρυθραίνεσθαι τῷ θυμῷ καὶ εἰς τὸ
πυρρῶδες μεταβάλλειν τοῦ προσώπου τὴν ἐπιφάνειαν. Daher ⟨erzählt⟩
die Schrift, daß die Schwester des Moses den Aussatz hatte, weil sie
dem Bruder übel redete. Es spricht aber nun auch der Prophet, der 5
selige Jeremias: »Säet nicht in die Dornen, sondern beschneidet euch
eurem Herrn und werfet ab die Unbeschnittenheit eurer Herzen«,
sagend: Die bösen Leidenschaften beschneidet, damit wir Unbeflecktes
zu Gott bringen. Denn diese Gebote, meine ich, habe auch der Herr 6
seinen Jüngern gegeben, »ohne Stab und ohne zwei Kleider ⟨und ohne
Schuhe⟩« zu gehen. Denn es müssen die Evangelisten, indem sie eine

1 vgl. Symp. S. 16, 17ff — **6** Psal. 63, 2 — **7** Mt. 10, 28; vgl. Symp. S. 98, 1 — **12** vgl. Num. 12, 8. 10. Orig. In Num. hom. 7, 1 — **14** Jerem. 4, 3. 4 — **18** Mt. 10, 10

12 Const. app. II, 16, 3. VI, 1, 2 S. 63, 3ff. 303, 12ff. Hesych. Presb. PGr 93, 932 A

1 Symp. S. 16, 17ff *ἐν τοῖς κατὰ συνουσίαν ἐρεθισμοῖς . . πᾶν τὸ μυελῶδες τοῦ αἵματος ἀφροποιῆσαν* | *ἐκκυμενόμενον* C | *κατ'* Bo: *καὶ* C **2** *ὥσπερ — νομοθέτης* Z. 4 < S **3** *ἀγρίων*] auch das übergeschriebene *ι* von 1. Hd. in C **5** *δὲ*] *πάλιν* + S | *πτόησιν — ψυχήν μου* Z. 7] »der gelbe aber wieder sei mit den Schrecken und der Furcht zu vergleichen, die zu untertreten der Herr uns befohlen, indem er sprach: »Fürchtet nicht, die den Leib töten, aber die Seele nicht können töten« S **7** *χλωρίζουσαν* etc.] zuerst *πυρρίζουσαν* etc. in S | *δὲ πάλιν* S **8** *τικεσθαι* C | *μεταβάλλεσθαι — εἰδέαν* Z. 9: »davon die grüne Blässe haben« S | *τὸ*] *τὸν* C **9f** *πυρρ. . . τ. ὀργήν*: »Der rote . . dem Zorn« S **9** *καλεῖ* < S **10** *παρὰ τὸ τ. ἐκκαιόμ.. — ἐπιφάνειαν* Z. 11: »weil die Zornmütigen rot werden« S **11** »Daher — redete« Z. 13 + S: Const. app. *Μαρία ὀνειδίσασα Μωσῆν.* »Denn diese alle sind schädlich den Menschen, indem wie von einem gewissen trüben Quell der Böse mit Schlimmen des Menschen Natur überströmt« + S wie oben S. 455, 16f, nur für *μιᾶς* »e. gew. trüben« und ohne *ἐπικρατ. καὶ* | »erzählt . ., daß hatte« Z. 12 iměvšu (*ἐσχηκυῖαν*) gjut: iměvšju S **15** *περιτέμνεσθε τὴν σκληροκαρδίαν ὑμῶν* Jer. **18f** »und ohne Schuhe« + Mt. 10, 10, vgl. § 9

nicht verlöschende Freude haben und unnütz . . . . und »neu« nennt 7
er den Menschen, aber wieder der bösen Handlungen wegen den »alten«.
Daher, damit wir nicht wieder mit jenen uns vereinend Gemeinschaft 8
haben mit Ungeziemendem, befiehlt der Herr nur das Eine Gewand
der Besonnenheit zu gebrauchen, und den Jüngern verbietend anzunehmen Begierden der Gelüsten, [und] zu bitten, nur mit dem Einen himmlischen und einfachen Gewand bekleidet zu werden. Die von toten Fellen 9
aber gemachten und drückenden Schuhe vergleicht er der der Seele Schaden tuenden Trauer, verbietend fernerhin anzuziehen die Kümmernisse dieses Lebens und einfach zu sagen: Abgewaschen zu einem Mal durch den Herrn werden wir nicht in die Verwesung des Todes gehen.

VI. *Διὸ φύγωμεν τὰς ἐνθυμήσεις τὰς φιληδόνους καὶ τὰς ἐμπαθεῖς ⟨τοῦ σώματος⟩ ἡδονάς, λευκαθίζουσα λέπρα ἐστίν· φύγωμεν τὸ ὀργίζεσθαι καὶ τὸν τύφον, φύγωμεν τὸ καταλαλεῖν, πυρρίζουσα ⟨γὰρ⟩ λέπρα ἐστίν· ἀπελαύνωμεν τὴν ὑπόκρισιν καὶ τὴν δειλίαν ἐν καιρῷ διωγμοῦ, γλαυκίζουσα ⟨γὰρ⟩ λέπρα ἐστίν· ἀπελαύνωμεν ⟨τὴν λύπην καὶ⟩ τὸν φθόνον, χλωρίζουσα ⟨γὰρ⟩ λέπρα ἐστίν. ὅτι τούτων* 2
κἂν τὸ βραχύτατον αἰφνιδίως ἐὰν ἔλθῃ καὶ γενηθῇ περὶ τὴν διάνοιαν ἡμῶν καὶ μὴ εὐθέως ἐκ ῥιζῶν κοπὲν ἐκβληθῇ, μακρὰν κεῖται

1 vgl. Ephes. 4, 24. 22. Kol. 3, 9. 10. De lepra S. 459, 18. De cibis 12, 5 S. 443, 24 — **9** vgl. Luk. 8, 14? — **10** De cibis 6, 3 S. 433, 22 ff — **12** vgl. Symp. 140, 19 f. De res. I, 60, 4 — **14** vgl. Symp. S. 130, 2 — **15** vgl. Mt. 13, 21. Mark. 4, 17 — **18** vgl. De res. II, 4, 5 S. 336, 19 ff — **19** vgl. De cibis 13, 3. 14, 5

10 vgl. Const. app. II, 7 — **12 ff** Coisl. 294 — **13 ff** Nilus Ep. I, 244 PGr 79, 172 D

1 w. e. sch. las »Unnützes meidend« oder »ohne Bedürfnis« S **3** »wieder« S 193^{v} **6** »der Gelüste« *φαντασίας*; vgl. Symp. S. 51, 23 f. 55, 15 etc. s. Register | »zu bitten« moliti: »bittet« molitj S **10** De cibis »einmal gereinigt durch die Wiedergeburt« **12** C Bl. 190, 21 | *φιλιδόνους* C | *καὶ*] *φύγωμεν* S **13** *τοῦ σώματος* + S | *ἡδονάς*] *ὁρμάς* (»Triebe«) S; *ὁρμᾶς τῶν φαύλων ὀρέξεων* Symp. | *λευκαθ. γὰρ* S **13 ff** Nilus *Φευκτέον ἡμῖν ἀνθρωπαρεσκίαν καὶ τὴν ὀργήν· ταῦτα γὰρ λευκαθίζουσαν καὶ πυρίζουσαν λέπραν ὁ νόμος προείρηκεν. ἀπελαστέον τὴν . . ὑπόκρισιν καὶ . . δειλίαν· γλαυκίζουσα γὰρ λέπρα ἐστί. διωκτέον ἡμῖν τὴν λύπην . . καὶ . . φθόνον· χλωρίζουσα γὰρ λέπρα ἐστί* **14** *φύγωμεν*] *καὶ* S **15** *γὰρ* + S Nilus | *ἀπελ.*] *φύγωμεν* S, aber vgl. Nilus **16** *καιροῦ* C | *λαυκίζουσα* C: »gelber« S | *γὰρ* + S Nilus **16 f** *τὴν λύπην καὶ* + S, vgl. Nilus **17** *γὰρ* + S 196 Nilus | *λέπρα* C 190^{v} | *ὅτι* < S **18** *αἰφνιδίως — γενηθῇ*: »Wohnung macht« S **19** *καὶ μὴ — ὅλον* S. 458, 3 »verdirbt es (*κατασήψει*) Seele und Fleisch, wenn wir es nicht schnell vertreiben und durch Buße heilen« S

*δίκην πυρὸς ἢ ὕδρας πολυκεφάλου καὶ ἐπιβόσκεται τὴν ψυχήν, ἔστ᾽
ἂν καὶ εἰς τὸ σῶμα διαδοθὲν λωβήσηται καὶ κατασήψῃ τὸν ἄνθρω-
πον ὅλον.* Daher können wir gar keiner bösen Lust gestatten einzu- 3
nisten in unsern Sinn, sondern wie die Alten dem Priester zeigten, so
auch wir den Priestern. — Denn größeres Achthaben ist jetzt uns nach 4
dem Worte Christi. Denn es sprach der Herr: »Ihr habt gehört, daß
gesagt wurde zu den Alten: Du sollst nicht ehebrechen; ich aber sage
euch: ein jeder der sieht auf ein Weib der Begierde halber, der hat
schon mit ihr die Ehe gebrochen in seinem Herzen«. Den Leiden- 5
schaftlichen nannte er Ehebrecher, aber nicht den, der vollbracht hat,
denn deren (der Leidenschaft) Werk und Frucht ist der Ehebruch.
Daher sagt er auch nicht, der, welcher die Begierde kreuzigt (züchtigt),
sei durchaus fromm, sondern der ihrer durchaus nicht acht haben
will, denn nicht die Frucht des Ehebruchs befiehlt er auszureuten,
sondern den Samen, welcher ist gleich einem vor der Frucht vertrockneten
Feigenbaum. Wie auch der unvernünftige Zorn auf den Bruder Same 6
ist dem Totschlag, und deshalb Johannes ihn der »die Wurzel« des
Bösen abhauenden »Axt« würdig erachtet. Denn die Alten hauten ab
die Frucht des Ehebruchs, aber der Erlöser die Samen, völlig das Böse
vernichten wollend, wie irgendeinen Aussatz.

ἕκαστος οὖν τῶν ἐχόντων σημασίαν ἢ σπίλον ἢ ἁφήν, τουτέστιν 7
*ὁ ἐλαυνόμενος ὑπὸ θυμοῦ ἢ ἔρωτος γυναικὸς ἢ φιλαργυρίας ἢ φθό-
νου εὐθέως προσίτω τῷ ἀρχιερεῖ, λέγω διὰ προσευχῆς, οὗ δὴ ἀπει-
κασία καὶ τύπος ἐτύγχανεν Ἀαρών, καὶ δεικνύτω αὐτῷ »τὰ κρύφια
τῆς καρδίας«, κρατήσας ἑαυτὸν τῆς προσφορᾶς, πρὸ τοῦ τὸ πάθος
τῆς ἁμαρτίας σκιρρῶσαι. καὶ εἰ μὲν παύοιτο καὶ λωφᾷ τὸ κακόν, ὥστε* 8

3 vgl. De cibis 14, 5 S. 446, 29ff — **6** Mt. 5, 27. 28 — vgl. Iren. Adv. haer. IV, 13, 1. 3. 16, 5 — **13** vgl. Symp. S. 138, 16ff. De res. II, 3, 3. 4 S. 334, 8ff — **16** vgl. I Joh. 3, 15 (Mt. 5, 22) — **17** Mt. 3, 10 — **21** vgl. »Abhandlungen Al. v. Oettingen gewidmet« S. 39ff — **24** Lev. 13. 2 — vgl. Psal. 43, 22

6 vgl. Const. app. VI, 23

2 *τὸ*] *τῶ* C | *λωβήσηται*] vgl. Symp. S. 66, 18. 130, 10. 138, 14. De res. I, 42, 3. 43, 2 S. 289, 2. 15; vgl. Jahn, Meth. Platon. Nr. 195 | *κατασήψει* C **11** »denn deren . . d. Ehebr.« sego bo . . ljubodějstvo: »denn das . . des Ehebruchs« se bo . . ljubodějstva S **15** »vertrockn.« S 194v **19** »Erlöser« spl: spja S **21** *ἕκαστος* etc.] C Bl. 190v, 7 | *ἕκαστος — πειθόμενος* S. 459, 8 < S | *ἐχώντων* C **23** *προσείτω* C **26** *σκιρρ.* Kl, vgl. S. 342, 1: *σκιρώσει* C, eine mediale Form wäre zu erwarten | *λωφᾷ*] vgl. Symp. S. 15, 19. De res. I, 27, 1 S. 254, 10; vgl. Jahn Meth. Platon. Nr. 452

ὀφθέντα εἰς τὸ θυσιαστήριον τῷ ἀρχαγγέλῳ δυσσυνειδησίας εἶναι
μακράν, κεκάθαρται· »οὐ« γὰρ »μετέπεσεν ἡ ἁφὴ ἐν τῷ δέρματι«,
τουτέστιν οὐ μετεδόθη τῷ σώματι εἰς τὸ τελεσιουργηθῆναι ἡ ἐπι-
θυμία, ἀλλὰ μόνον σημασία οἱονεὶ ἐνθύμησίς τις γέγονεν καὶ ἠμαυ-
ρώθη. εἰ δὲ μὴ παύσοιτο καὶ λωφᾷ, προσίτω πρὸς τοὺς σωφρονι- 9
στάς, δείξων ἑαυτοῦ τὴν ἁφὴν τῷ ἐπισκόπῳ τῷ ἱερεῖ τῷ υἱῷ τοῦ
ἀληθινοῦ ἀρχιερέως τοῦ λέγοντος ἐν τῷ εὐαγγελίῳ »τεκνία« τοὺς
μαθητάς, ἐξαγορεῦσαι μὴ αἰδεσθήτω τὸ ἀληθὲς πειθόμενος τῇ γραφῇ
τῇ λεγούσῃ· »ἀνθρώπῳ τινὶ ἐὰν γένηται ἐν δέρματι τοῦ χρωτὸς αὐ-
τοῦ ἁφὴ λέπρας, καὶ ἐλεύσεται πρὸς Ἀαρὼν τὸν ἱερέα· καὶ ὄψεται
ὁ ἱερεὺς τὴν ἁφὴν ἐν δέρματι τοῦ χρωτὸς αὐτοῦ«, VII. und die Haare
in dem Bild haben sich verändert in Weiß und das Bild des Fleisches
ist niedriger als die Haut des Leibes, das Bild des Aussatzes ist es« usw.
Denn wie die Schönheit unseres Fleisches Frucht ist, so auch die der 2
Seele die Besonnenheit. Wenn aber nun sie »sich verändert« in
Schwachheit und Begierde — denn das bedeutet der »weiße« Aus-
satz —, fängt sie an niedrig zu werden. Denn bedenke du, daß dem 3
»inwendigen Menschen« Paulus nicht gebietet »alt« zu werden, sondern
»sich zu erneuen«. Wie denn er auch im Hosea spricht von Ephraim
dem schwach Gewordenen: »Ephraim ward ein Kuchen, nicht sich
ändernd. Es verzehrten Fremde seine Stärke und er, er erkannte es
nicht; und graue Haare kamen ihm heraus, und er, er erkannte es
nicht«.

τύπος γὰρ ὡς ἔφην ἐστὶν ὁ μὲν Ἀαρὼν τοῦ Χριστοῦ, ὁ δὲ υἱὸς 4
Ἀαρὼν τοῦ ἐπισκόπου· πρὸς οὓς προσιέναι δεῖ θεραπευθησόμενον
τὸν ἔχοντα ὕπουλον ἢ λέπραν περὶ τὸ ἡγεμονικόν, ὅπως αὐτὰ τὰ

1 vgl. Symp. 1, 4 S. 12, 20 — **2** Lev. 13, 6; vgl. Orig. zu Psal. 36 hom. 1, 5, zu Psal. 37 hom. 1, 1 — **4** Lev. 13, 6 — **6** Lev. 13, 2 — **7** vgl. Mark. 10, 24 — **9** Lev. 13, 2. 3 — Orig. De princ. II, 10, 6 — **18** Ephes. 3, 16. 4, 22. 23; vgl. S. 443, 25. 457, 1 — **20** Hosea 7, 8. 9

1 ἀρχαγγέλῳ] wohl ἀρχιερεῖ, beides verbunden Symp. S. 12, 19f | διὰ τὸ δυσσυνείδητον Ps.-Justin Ad Zenam 6. 10 S. 66. 70 Otto²; vgl. Suicer. Thesaur. S. 978 **8** ἀλεθὲς πειθομένω C | τῇ — λεγούσῃ Z. 9: »Was sagte aber nun die Schrift« S **9** ἀνθρώπῳ — ἱερέα Z. 10 < S **11** τὴν — αὐτοῦ: »d. Bild auf s. Haut« S | »und die — usw.« Z. 13: καὶ τὰ ἑξῆς C **12** »das Bild des Fleisches«: ἡ ὄψις τῆς ἁφῆς Lev. 13, 3 **15** »Besonnenheit« cěloumie: cěloumija S **20** »d. schwach Gewordenen« iznemogšem: »das schwach Gewordene« iznemogšaja S **21** »und«: δὲ Hos. 7, 9 **24** τύπος] C Bl. 191, 3 | τύπος — κρατυνθῆναι Z. 460, 2: »Wenn aber nun sich ⟨nicht⟩ verjüngend alt und grau wird durch schlimme Leidenschaften, so komme er zum Priester mit dem Bekenntnis« S

αἴτια καὶ προκαταρτικὰ τῆς ἁμαρτίας ἐκριζωθῶσιν εὐθέως τῇ προσ-
ευχῇ καὶ τοῖς σωφρονισμοῖς πρὸ τοῦ κρατυνθῆναι. καὶ ὡς ἐπιστή- 5
μων ἰατρὸς ὁ ἐπίσκοπος ἀπὸ τῆς ὑγιαινούσης διαίτης τὸν πυρεταί-
νοντα ἐπέχων, ὅπως ἀνασφῆλαι δυνηθῇ, ἀφορισάτω αὐτὸν εἰς τὴν
ἐξομολόγησιν, μιανάτω αὐτὸν τῆς κοινωνίας ἐπισχών, κλαυσάτω,
παρακαλεσάτω ὑπὲρ αὐτοῦ κατὰ τὸ γεγραμμένον· »τίς ἀσθενεῖ, καὶ
οὐκ ἀσθενῶ; τίς σκανδαλίζεται, καὶ οὐκ ἐγὼ πυροῦμαι;« καὶ εἰ μὲν 6
παύοιτο, μίαν καὶ δευτέραν ἑβδομάδα τοῦ συναγελάζεσθαι κρατηθείς,
ἐπισκεφθήσεται πάλιν, εἰ ἐπένθησεν ἢ ἐλυπήθη »λύπην« τὴν »κατὰ
θεόν«, ἥτις μετάμελον »εἰς σωτηρίαν κατεργάζεται«, εὔελπίς ἐστιν,
καθαρός ἐστιν· οὐ γὰρ διεδόθη τὸ κακόν. εἰ δὲ ἐπιμένοι ῥαθυμῶν 7

1 vgl. 6, 2 S. 457, 19. De cibis 14, 5 S. 446, 29f — **2** vgl. Symp. S. 8, 21f. De res. I, 41, 2 S. 286, 13f. Plato Polit. 478 D — Orig. De engastr. 6 (Opp. III, 289, 24 Kl). Zu Psal. 37, hom. 1, 1 — **6** II Kor. 11, 29 — **9** II Kor. 7, 10

2 Const. app. II, 20, 11. 41, 5. 7. II, 16

2 Pl *σωφρονίζει γάρ που καὶ δικαιοτέρους ποιεῖ* | *καὶ ὡς — πυροῦμαι* Z. 7: »damit er getrennt werde von der Gemeinschaft und damit er mit Tränen Buße tue« S **2f** *ἐπιστίμων* C | Orig. zu Psal. 37 salvator . . erat archiatros . ., disciipuli vero eius . ., et omnes qui post apostolos in ecclesia positi sunt . ., quos voluit Deus in ecclesia sua esse medicos animarum etc. 2, 6 proba prius medicum . ., qui sciat infirmari cum infirmante, flere cum flente, qui condolendi et compatiendi noverit disciplinam, ut ita demum, si quid ille dixerit, qui se prius et eruditum medicum ostenderit et misericordem, . . facias. Const. app. II, 20, 10f *ὡς ἔμπειρος καὶ συμπαθὴς ἰατρὸς πάντας ἰώμενος τοὺς ἐν ἁμαρτίαις πεπλανημένους· . . ἰατρὸς οὖν ὢν τῆς ἐκκλησίας τοῦ κυρίου πρόσαγε θεραπείαν κατάλληλον ἑκάστῳ τῶν νοσούντων.* II, 41, 5 *καὶ σὺ οὖν ὡς συμπαθὴς ἰατρὸς τοὺς ἡμαρτηκότας πάντας θεράπευε, χρώμενος σωτηρίοις πρὸς βοήθειαν ἀγωγαῖς.* II, 16 *ἰδὼν δὲ σὺ τὸν ἡμαρτηκότα, πικρανθεὶς κέλευσον αὐτὸν ἔξω βληθῆναι· καὶ ἐξελθόντι αὐτῷ πικραινέσθωσαν οἱ διάκονοι καὶ ἐπιζητοῦντες κατεχέτωσαν αὐτὸν ἔξω τῆς ἐκκλησίας, καὶ εἰσελθόντες ὑπὲρ αὐτοῦ ἐρωτάτωσαν* **4** *ἀνασφῆλαι* Md, vgl. zu S. 357, 17: *ἂν ἀσφάλαι* C | *ἀφορησάτω* C **6** *παρακαλησάτω* C **7** *εἰ μὲν — κρατηθείς* Z. 8: »nach Einer Woche oder nach zweien« S **9** *πάλιν* < S | *ἐλυπήθη*: »sich beweint« S | *λύπην — κακόν* Z. 11: »und so komme er durch die Barmherzigkeit Gottes wieder an seinen Ort« S **10** *μετάμελον*: *μετάνοιαν ἀμεταμέλητον* ließe II Kor. 7, 10 erwarten | *εὔελπίς*] ς unleserl. **11f** *ἐπιμένοι ῥαθ. κ. ἀφροντιστῶν*: »nicht trauert über sein Böses und ohne Buße bleibt« S

καὶ ἀφροντιστῶν, λέπραν παλαιουμένην ἔχει, ἀπὸ πολλῶν τε καὶ
ἀκαθάρτων ἠθροισμένην κακῶν· »λεπρός ἐστιν, ἀκάθαρτός ἐστιν«,
ἐκβαλλέσθω τῆς ἐκκλησίας. πᾶς γὰρ ὁ »λεπρός«, φησὶν ἡ γραφή, »ἐν
ᾧ ἐστὶν ἡ ἁφή, ἐχέτω τὰ ἱμάτια παραλελυμένα, καὶ ἡ κεφαλὴ αὐτοῦ
ἔστω ἀκατακάλυπτος καὶ περὶ τὸ στόμα περιβαλλέσθω καὶ ἀκάθαρ-
τος κληθήσεται πάσας τὰς ἡμέρας, ὅσας ἂν ᾖ ἡ ἁφὴ ἐπ' αὐτῷ· ἀκά-
θαρτος ὢν ἀκάθαρτος ἔσται· κεχωρισμένος καθήσεται· ἔξω τῆς
παρεμβολῆς ἔσται αὐτοῦ ἡ διατριβή«. τὸ ἀγενὲς καὶ τεθηλυμμένον 8
ὡς οἶμαι τῶν ἀκολάστων ἱμάτιον παραλελυμένον καλῶν, τὴν δὲ κε-
φαλὴν ἀκατακάλυπτον οἷον τὸν ἔσω ἄνθρωπον αὐτὸ τὸ ἡγεμονικὸν
τῆς σκέπης ἐξωπλισμένον τοῦ θεοῦ. Denn dieser Hilfe muß beraubt
werden der Sündigende, denn nicht ist würdig der in Sünden Ver-
bleibende, gewürdigt zu werden dieser Mysterien des Heils.

VIII. Und dies nun von dem Sichtbaren. Das Geheime aber und
das unseres Herzens überträgt er dem bevollmächtigten Engel jener
Kirche, unsern inwendigen Menschen mit Sorgfalt zu besuchen. Daher 2
wenn wir auch sündigend uns verbergen können und gehen in die
Kirche, entblößt jener uns durch das »Schwert des Geistes«. Die 3
Verhüllung aber des Mundes ist das Schweigen des Sünders. Denn

2 Lev. 13, 44 (51); vgl. Const. app. II, 16 — **4** Lev. 13, 45. 46 — **10** Röm. 7, 22. Ephes. 3, 16. 6, 17 — **11** vgl. De cibis 14, 3 S. 446, 23 — **13** vgl. Symp. 1, 1 S. 9, 16 — **18** Hebr. 4, 12. 13. Ephes. 6, 17 — **18f** Lev. 13, 45; vgl. Orig. In Lev. hom. 8, 10 IX, 329, 7ff

2 Const. app. II, 16, 2 — **13** vgl. Const. app. VIII, 6, 13. 8, 2 S. 480, 20. 484, 3

1 *λέπραν — ἀκάθ. ἐστιν* Z. 2 < S **2** Const. app. II, 16, 2 *τότε σὺ κελεύσεις εἰσελθεῖν αὐτόν, καὶ ἀνακρίνας εἰ μετανοεῖ καὶ ἄξιός ἐστιν εἰς ἐκκλησίαν ὅλως παραδεχθῆναι, στιβώσας αὐτὸν ἡμέρας νηστειῶν κατὰ τὸ ἁμάρτημα, ἑβδομάδας δύο ἢ τρεῖς ἢ πέντε ἢ ἑπτά, οὕτως αὐτὸν ἀπόλυσον . . 4 τοὺς ἐφ' ἁμαρτίαις λέγοντας μετανοεῖν ἀφορίζειν χρόνον ὡρισμένον κατὰ τὴν ἀναλογίαν τοῦ ἁμαρτήματος, ἔπειτα μετανοοῦντας προσλαμβάνεσθαι* | *ἠθρυσμένην* C **3** *ἡ γραφή — ἁφή* Z. 4 < S **5** *οὗτος περιβ.* las schwerl. S **6** *κληθήσ.*] *ἔσται* las schwerl. S **6f** *ἀκάθαρτος ὢν — καθήσεται* Z. 7 < S **7** *καθίσεται* C | *καὶ ἔξω* S **8** *διατριβή*: »das Leben« übersetzt S | *τὸ ἀγενὲς — ἀκολάστων* Z. 9: »d. Leidenschaft« S (schwerl. las S *φιληδονίαν*) | *τεθηλυμένον* C **9** *ἱμάτ. παραλ.*: »schlimme Kleider« S **10** *οἷον* < S | *ἔσω* S 195ᵛ | *αὐτὸ — θεοῦ* Z. 11 < S | *αὐτῷ τῷ* C **11** *ἐξωπλησμένον* C | *θεοῦ* C endet **13** Symp. *οὐ χρὴ μαθημάτων θείων κοινωνεῖν.* Const. app. *κοινωνοὺς τῶν μυστηρίων αὐτοῦ* **18f** Orig. clauditur et os, ut fiducia sermonis et docendi auctoritas excludatur? »peccatori enim dixit Deus: quare tu enarras iustitias meas et adsumis testamentum meum per os tuum«

»zu dem Sünder sprach Gott: Wozu bekennst du meine Rechte« usw. Sein 4
»Leben aber ist außerhalb des Lagers«, das heißt außerhalb des Himmel-
reichs, denn »draußen ist«, sagt der Apostel, »ein jeder, der sündigt«.
Denn auch wenn er scheint drinnen zu sein, sich selbst täuschend,
draußen ist er, außerhalb ist er, wie er gerecht handelnd drinnen ist,
wenn er auch draußen zu sein scheint. Und er hat schöne Kleider, 5
das Haupt bedeckt und auf dem Haupt den »Helm des Heils« und den
Mund geöffnet zum Forschen in der Schrift und die Zunge mit Weis-
heit aufgetan.

IX. *Διὸ δὴ φυλάξωμεν καθαροὺς ἑαυτοὺς τῷ θεῷ — ταῦτα γὰρ
κανόνες εἰσὶν καὶ θεσμοὶ τῆς ἐκκλησίας — τῷ ὀξυδορκεῖν κατὰ τὰς
γραφὰς δυναμένῳ· ἐπεὶ παρελθὼν ἀποκρινάσθω μοί τις — ἵνα καὶ
τῶν ἑξῆς ἐπιμνησθῶ· τίς ἡ τοσαύτη φροντὶς »τῷ θεῷ« καὶ σπουδὴ
περὶ ἐρεῶν ἱματίων διαλέγεσθαι καὶ λινῶν καὶ κρόκης καὶ στήμονος
καὶ δερμάτων; ἢ »πάντως« προεφητεύσατο ταῦτα »δι' ἡμᾶς«; φέρε γὰρ* 2
ἀκριβῶς διακρίναντες τὰς ἑρμηνείας ἑκάστῳ γένει πρόσφορον παρα-

1 Psal. 49, 16 — 2 Lev. 13, 46; vgl. Orig. In Lev. hom. 14, 3 IX, 417 Lomm. Hipp. In Dan. IV, 38, 2 S. 284, 18ff. Bonwetsch, D. Theol. d. Meth. v. Ol. S. 103f — 3 Apok. Joh. 22, 15 — 7 Ephes. 6, 17 — vgl. Barn. 16, 9. 10 — 8 vgl. Jes. 50, 4 — 12 vgl. Symp. S. 58, 12 — 13 I Kor. 9, 9; vgl. De lepra 14, 7 S. 469, 15f — 15 I Kor. 9, 10

2 vgl. Const. app. II, 21, 7 S. 81, 3ff

2 Orig. exiit enim a veritate, exiit a timore Dei, a fide, a caritate, sicut superius diximus, quomodo per haec quis exeat de castris ecclesiae, etiamsi per episcopi vocem minime abiceatur. sicut e contrario interdum fit, ut aliquis non recto iudicio eorum qui praesunt ecclesiae depellatur et foras mittatur. sed si ipse non ante exiit, hoc est si non ita egit, ut mereretur exire, nihil laeditur in eo, quod non recto iudicio ab hominibus videtur expulsus. et ita fit, ut interdum ille qui foras mittitur intus sit, et ille foris qui intus retineri videtur. — Const. app. *δίκαιος γὰρ ἀδίκως φονευθεὶς ὑπό τινος παρὰ θεῷ ἐν ἀναπαύσει ἔσται εἰς τὸν αἰῶνα. ὡσαύτως καὶ ὁ ματαίως ἀφορισθεὶς ὑπὸ τοῦ ἐπισκόπου* 3 »der sündigt«: *ὁ ποιῶν ψεῦδος* Apok. 22, 15 8 »Mund« S 196 10 *Διὸ* C Bl. 191^v, 14 | *καθ. . . τῷ θεῷ*: »vor all diesem« S | *ταῦτα — ἐπιμνησθῶ* Z. 13 < S 13 *ἑξεῖς* C | *ἡ τοσ.*] *γὰρ* S | *φρόντησις* C | *κ. σπουδὴ* < S 14 *ἐρεῶν* < S | *καὶ λινῶν* < S 15 *καὶ δερμάτων*: »oder von anderem« S | *ἢ — ἡμᾶς* < S | *γὰρ*] *γοῦν*? S 16 *διακρίν. τ. ἑρμ.*: »erklären wir« S | *ἑκάστῳ — πρῶτον* S. 463, 1] *καὶ* (< S^b) *τῷ ἰσχυροτέρῳ* S

λάβωμεν εἰκόνα, καὶ τῷ μὲν στήμονι τὸν ἰσχυρότερον καὶ πρῶτον
νοῦν ἁρμοστέον, κρόκῃ δὲ τὴν ψυχήν, καὶ δέρματι τὸ σῶμα, ἱματίῳ
δὲ τὸν ἄνθρωπον ὅλον· ἐρεῷ μὲν τὸν ἄνδρα, τὴν δὲ γυναῖκα λινῷ.
»καὶ ἐν ἱματίῳ ἐὰν γένηται ἐν αὐτῷ ἁφὴ λέπρας, ἐν ἱματίῳ ἐρεῷ ἢ 3
ἐν ἱματίῳ στιππυΐνῳ, ἢ ἐν στήμονι, ἢ ἐν κρόκῃ, ἢ ἐν τοῖς λινοῖς ἢ
ἐν τοῖς ἐρεοῖς ⟨ἢ ἐν δέρματι⟩ ἢ ἐν παντὶ ἐργασίμῳ δέρματι; καὶ γένη-
ται ἡ ἁφὴ πυρρίζουσα ἢ χλωρίζουσα [ἢ] ἐν τῷ δέρματι, ἢ ἐν τῷ
ἱματίῳ, ἢ ἐν τῷ στήμονι, ἢ ἐν τῇ κρόκῃ«. στήμονα γὰρ τροπικῶς 4
τοὺς τόνους τῆς ψυχῆς, τὸν νοῦν ἡμῶν, ὁ νόμος ἐκάλεσεν· σύνθετον
γὰρ ζῷον οἷα πλέγμα καὶ ὕφος ἐκ πολλῶν συμπαγὲν ὁ ἄνθρωπος
εἶναι παρεδόθη. εἰ γὰρ ἐκ ψυχῆς σαρκός τε καὶ πνεύματος ὡς ἐν
κεφαλαίῳ φάναι τὴν σύστασιν ἀπεδείχθη λαχών, τεθεωρημένως ὁ
νομοθέτης τὴν πρώτην σύλληψιν τῶν ἁμαρτημάτων ἀπὸ τῆς ἔξωθεν
φαντασίας δι' ὀφθαλμῶν ἢ δι' ὤτων ῥέουσαν εἰς τὸν νοῦν λέπραν
ὥσπερ ἐν στήμονι φύεσθαι χρησμῳδεῖ. Dies nämlich sprach der Herr
in betreff der wegen des Erlasses der Sünden Ungläubigen: »Was
denket ihr in euren Herzen!« Denn siehe Aussatz des Unglaubens war
in den Sinnen. Denn, sagt er, »er hat empfangen Schwäche und hat
geboren Gesetzlosigkeit«. Die Liebe aber nun der Leidenschaften be- 5
deute der Einschlag; denn es wird ausgewebt wachsend durch den
Willen die Leidenschaft.

X. Was sagte weiter die Schrift? Denn . . † der Makelhaften: »Ἐὰν δὲ διαχέηται« μετὰ τὸ ἀφορισθῆναι ὀφθεῖσα »ἡ ἁφὴ« τῷ

1 vgl. Symp. S. 54, 8 — **4** Lev. 13, 47—49 — **9** vgl. Symp. S. 118, 13f — zu De res. I, 34, 4 S. 272, 7 — **13** vgl. Symp. S. 138, 12f. De sanguis. 6, 3 — **16** Mt. 9, 4 — **18** Psal. 7, 15 — **23** Lev. 13, 51. 52

1 τὸ μὲν C | ἰσχυρώτερον C **2** ἁρμοστ.: »sage ich . . vergleichen wir« S | vor κρόκῃ »und« i Sb | C 192 | τ. ψυχήν dušu: τῇ ψυχῇ duši S | τὸ] τῷ C **3** μὲν . . δὲ < S **4** ἐν αὐτῷ < S | ἁφή: »Bild« S **5** στιππυείνῳ C | ἢ ἐν στ. — ἐργ. δέρματι Z. 6: »und bald darauf« S | στίμονι C **6** ἐρίοις C | ἢ ἐν δέρματι < C **7** ἡ < C | ἁφή: »Bild« S | πυρρίζ. ἢ < S **8** κροκῇ] ἢ ἐν κροκῇ(?) + S **9** τόνους »Kräfte« S | τὸν νοῦν ἡμῶν ὁ νόμ. < S **10** οἷα — συμπαγὲν < S **11** εἶναι — γὰρ < S | καὶ πν. — νομοθέτης Z. 13 < S **13** τὴν δὲ S | σύλλ. = začjatiju: začjati »empfangen« S **14** ἢ] καὶ S | ῥέουσαν: »gehe« S | λέπραν τινὰ S **15** ἐν στήμονι < S | φύεσθαι: »zustoße« »anfalle« S **16** »Sünden« S 196v **22** »Denn . .« ponětěm bo i S **23** Ἐὰν etc.] C Bl. 192, 19 | μὴ διαχ. S, vgl. auch S. 464, 10 | ἀφορισθῆναι < S | ὀφθῆναι S: δὲ + Sb | ἡ ἁφή: »der Aussatz« S

ἀρχιερεῖ »ἐν τῷ ἱματίῳ ἢ ἐν τῷ δέρματι ἢ ἐν τῷ στήμονι ἢ ἐν τῇ
κρόκῃ, λέπρα ἔμμονός ἐστιν ἡ ἁφή, ἀκάθαρτός ἐστιν· καὶ κατακαύσει
τὸ ἱμάτιον ἢ τὸν στήμονα ἢ τὴν κρόκην ἐν τοῖς ἐρεοῖς ἢ ἐν τοῖς
λινοῖς ἢ ἐν παντὶ σκεύει δερματινῷ, ἐν ᾧ ἂν ᾖ ἐν αὐτῷ ἡ ἁφή,
ὅτι λέπρα ἔμμονος ἐστίν, ἐν πυρὶ κατακαυθήσεται«, ὅπερ ἐστίν . .
αἰνίττεται γὰρ περιφανῶς τὸν ἐπὶ τῷ ἁμαρτήματι κατολοφυρόμενον 2
καὶ οἰκτισθῆναι παρακαλοῦντα. ἐὰν οὖν μὴ διαχέηται ἡ ἁφή, τουτέστι
μὴ ἀμβλύνηται τὸ ἁμάρτημα μετὰ τὸ προσελθεῖν καὶ συγγνώμην αἰ-
τήσασθαι παρὰ τοῦ θεοῦ, μετὰ τὸ μετανοῆσαι καὶ ὀφθῆναι τῷ ἐπι-
σκόπῳ· ἐὰν μὴ διαχέηται σκορπισθὲν αὐτῷ καὶ λωφᾷ ⟨τὸ⟩ πάθος
ἤδη ⟨τῷ⟩ εἰς τὸ θεραπεύεσθαι, τουτέστιν εἰς τὴν ἐξομολόγησιν ἀφο-
ρισθέντι, πειράζει τὸν θεὸν ὁ τοιοῦτος ἄνθρωπος ἢ ἡ τοιαύτη γυνή, 3
ἐπιμορφάζεται τὴν πίστιν· »ἔμμονός ἐστιν λέπρα«, ἀνεξάλειπτος ἡ
ἁμαρτία, τῷ διαιωνίζοντι τῆς γεέννης ἀθρόως καταφλεχθήσεται πυρί·
ὅτι χρὴ τοὺς εἰς τὸ πλήρωμα τῆς οὐρανοπόλεως ἀναληφθησομένους
τῷ ἁρμοσαμένῳ Χριστῷ καὶ ἐπενδύσαντι τὴν ἀφθαρσίαν καθαροὺς
προσιέναι καὶ ὑγιεῖς . ., »Ἱερουσαλὴμ [γὰρ] πόλις ἁγία, οὐκέτι προστε- 4
θήσεται διελθεῖν διὰ σοῦ ἀπερίτμητος καὶ ἀκάθαρτος«, ἀλλ' ὁ περι-
τετμημένος ⟨καὶ καθαρός⟩, δηλονότι τὴν ἀρχαίαν πλάνην, τὸν διὰ
τῶν μελῶν ἐνεργοῦντα τῆς σαρκός, ἄνομον »νόμον«. Denn in bezug
auf jenes Wort selbst hört auch der Herr nicht auf, zu beschneiden
unsere Vernunft. Was aber nun, o Herr, hast du deinen Knechten 5
als Gesetz gegeben? Sage es auch uns! »Wenn ihr tut den Willen
meines Vaters«, werdet ihr sein wie Lichter voll seiend des ewigen

12 vgl. Deut. 6, 16. Mt. 4, 7. Luk. 4, 12. Act. 5, 9 — **13** vgl. Symp. S. 9, 15f — Lev. 13, 51 — **15** vgl. Symp. S. 51, 17ff — **17** Jes. 52, 1 — **18** vgl. Orig. In Jerem. 12, 3 — **19** Röm. 7, 23 — **23** Mt. 7, 21. 5, 16

1 ἐν τ. δέρμ. nach στήμονι S **2** ἔμμονός] μόνος S | ἡ ἁφή: »und das Fell« S, es mit dem Folg. verbindend **3** ἢ τὸν στήμονα < S | ἐρείοις C **3f** ἢ ἐν τοῖς λινοῖς < S **4** ἐν ᾧ — ἁφή < S **5** ὅτι] καὶ ὅτι S | ἔμμονος] μόνος S | ὅπερ ἐ. < S **6** αἰνίττεται — ὑγιεῖς Z. 17] so sehr weicht S hier ab, daß nicht festzustellen ist, wo sein Text einzufügen »Dies aber nun wieder meint er von denen, die Buße tun und völlig die Sünde verlassen haben; daß das Kleid, befiehlt er, verbrannt werde, d. h. die Hülle der Sünde« | ἐννίτεται C | περιφαινῶς w. e. sch. C **8** συγνώμην C **10** τὸ πάθος] πάθη C **11** τῷ + Bo **16** ἁρμωσαμένω C **17** »Denn deshalb redet ein anderer Prophet« richtig + S | ἰηρουσαλὴμ C | γὰρ < S **17f** προστεθ. S 197 **19** καὶ καθαρός + S | τὴν ἀρχ. πλ.: »wie vom alten Irrtum« S | τὸν — νόμον Z. 20 < S **20** »Denn — Geist« S. 465, 26 < C

Lebens. »Wachet aber nun«, damit ihr vermögend seid, mit mir in das Meer der Unverweslichkeit einzugehen. Daher »bewahret eure Leuchten unverlöscht«, damit ihr eingehet in das ewige Brautgemach!

XI. Und als ich dies gesagt, sprach Euthymius: Mit Recht, o ihr, so bei mir denkend, wie auch ich, wenn ich von den Höchsten höre — Höchste aber nenne ich die Worte Christi — freue ich mich sehr, wie durch sie belebt werdend, ich bin ehrfürchtig, wie dorthin durch die Himmlischen das Auge erstreckend und wie vergessend und scheinend aus der Welt gegangen zu sein.

Und ich: Daher wieder zu dem zurückgekehrt, wodurch es passend 2
ist die weitere Verhandlung auszuweben, verknüpfen wir mit dem
Folgenden. Wir haben nun gesprochen, gut einen Anlauf zur Verhandlung nehmend, aber nicht genügend haben wir sie zu Ende geführt.

Denn erinnern wir uns, daß wir sagten, eine Composition von 3
⟨Geist⟩, Seele und Fleisch sei der Mensch, daher auch, indem er die Gesetze ⟨über Aufzug und⟩ Einschlag und Fell anordnet (»anordnete«?), weder nach dem Geist noch nach dem Fleisch, noch nach der Begierde sei zu sündigen. Entweder nicht alle †, wie viele, sind an dem Geist aussätzig, aber gesund an Seele und Leib; oder wieder am Geist gesund,
aber an Fleisch und Seele krankend. Denn dies sagen wir [nicht] ⟨von⟩ 4
den Worten der Häretiker, daß sie nach dem Geist sündigen. Denn indem auch sie Christus bekennen, geben sie in bezug auf Wahrheit und Gerechtigkeit Zusage, wie Einschlag und Fell rein bewahrend, aber indem sie den Geist aussätzig haben durch Heterodoxie. Denn entweder gegen jenes Wesen (Substanz) selbst, nämlich den Vater lästernd, oder gegen sein vorzeitliches Wort, oder gegen den heiligen Geist.

1 vgl. Mt. 24, 42 — **2** Luk. 12, 35; vgl. Symp. S. 54, 20ff. 68, 11ff. Didache 16, 1 — **3** vgl. Symp. 74, 6ff. 96, 20ff S. 131ff — **7** vgl. Plato Phaedr. 248 B C. 249 C. 251 A — **12** vgl. De res. II, 26, 1 — **14** vgl. S. 463, 1ff — **20** vgl. Orig. In Lev. hom. 8, 11 IX, 335 Lomm. — **22** vgl. Symp. 8, 10 S. 92, 20f. Iren. Adv. haer. V, 8, 3 — **25** Symp. 8, 10 S. 93, 2ff. Orig. In Exod. hom. 3, 2 IX, 24

6 »Höchste« *κορυφαιότατα*?; vgl. Symp. S. 7, 16. 10, 18. 80, 23f **7** »belebt werdend« oživljaasja: »belebend« oživljaa S **10** »Daher« ist fraglich | »wodurch« S 197v **16** »Einschlag und Fell« Nominativ S **20** »Denn . . von« bo ⟨o⟩ **22** Iren. in patrem quidem et filium dicunt se credere **24** Orig. capitis enim peccatum est, aliter quam fides ecclesiae continet, de divinis sentire dogmatibus | **26** Orig. qui negant, dominum meum I. Chr. in carnem venisse, vel qui spiritum sanctum blasphemant | »oder g. den« S 198

ὅθεν ὀρθῶς ὁ νομοθέτης τοὺς ἐν δόγμασι πλανωμένους καὶ λόγοις βεβλάφθαι τὸν στήμονα λέγει.

XII. Τίνες οὖν οἱ τὴν κρόκην μὲν λεπρῶντες, τὸ δὲ δέρμα καὶ τὸν στήμονα καθαροί;

. . οἱ τετυφωμένοι καὶ τὰς ὀφρῦς ἀνατετακότες ὑψηλάς· αὐτοὶ
γὰρ τὴν μὲν διάνοιαν ὑγιαίνοντες, αὐτὸν ὀρθοδόξως πρεσβεύοντες τὸν
λόγον, καὶ δέρμα [δὲ] καθαρὸν φυλάσσουσιν ἐν ἁγιασμῷ, οἰδῶσι δὲ
τὴν ψυχὴν ὑπὸ φιλαρχίας, καὶ καθάπερ ἀπ᾽ οὐρανῶν προσέχοντες
ὑπερηφάνως τοῖς λοιποῖς, αὐτῷ ἐπηρμένοι τούτῳ τῷ γινώσκειν τὰς
γραφὰς καὶ τὸν διδασκαλικὸν κεκληρῶσθαι θρόνον. ὥστε καὶ ταῖς 2
χερσὶ μᾶλλον προϋπαντῶσιν ἐν τοῖς ἀσπασμοῖς, κενοδοξοῦντες ὀρέξαι
πτωχῷ τὸ στόμα. διὸ δὴ καλῶς ἡγητέον νόσον καὶ λέπραν τὸν τύ-
φον καὶ τὴν οἴησιν καὶ τὴν ὑπερηφανίαν εἶναι ψυχῆς ⟨ὄν⟩τα θεομισέ-
στατα πάθη καὶ κωλυτικὰ τῆς εἰς τὸν παράδεισον εἰσόδου. »κύριος 3
γὰρ ὑπερηφάνοις ἀντιτάσσεται, ταπεινοῖς δὲ δίδωσι χάριν·« ἐκείνοις
τοῖς ταπεινοφρονοῦσι πρὸς τοὺς ὁμοιοπαθεῖς, καὶ οὐχὶ τοῖς πρὸς μὲν
τὸν θεὸν δῆθεν ταπεινουμένοις, πρὸς δὲ τοὺς μετριωτέρους ὑπερ-
όπτως διακειμένοις. τί γάρ; . . ταπεινωθήσεται πρὸς θεὸν »γῆ καὶ
σποδός;« δέον πρὸς τοὺς ὁμοιοπαθεῖς ἀνθρώπους ταπεινοῦσθαι, ὥσπερ 4
καὶ τὸν ἄρτον καὶ τὸ ἱμάτιον τῷ »πεινῶντι« καὶ τῷ γυμνῷ διδόναι.

5 vgl. Symp. S. 129, 24ff. Iren. Adv. haer. I, 28, 1 — **14** I Petr. 5, 5. Jak. 4, 6 — **18** Gen. 18, 27 — **19** vgl. Test. XL martyr. 1, 6. 2, 4 — **20** vgl. Jes. 58, 7 (vgl. I Joh. 3, 17)

1 *ὅθεν — σπουδήν* S. 467, 4 C Bl. 192ᵛ, 22ff | *ὁ νομοθέτης — λέγει* Z. 2: »sagen wir, daß die Häretiker an Aussatz des Sinnes leiden« S | *πλανομένους* C | *λόγους* C **3** *Τίνες — καθαροί* Z. 4 < S **5** vor *οἱ τετ.* »Und ich sprach: Dies ist auch Kindern offenbar, daß« + S | *οἱ τετ. — ὑψηλάς*: »alle die Hochmütigen und hohen Stolz Habenden« S | *αὐτ.*] *οὗτοι* S **6** *ὑγιαίνουσιν* empfiehlt Md | *αὐτὴν* C: *καὶ* S | *πρεσβ.*: »habend« S **7** *κ. δέρμα δὲ*: *σῶμα* S | *οἰδοῦσι* C, »kranken« S **8** *ὑπὸ φιλαρχίας* ljubonačaljstvom: ljubovjčaljstvom S | *καὶ* < S | *καθ᾽ ἀ. οὐρανοῦ . . καὶ* S **9** *ὑπεριφάνως* C | *λυποῖς* C: *ἀδελφοῖς* S: *λιτοῖς*? Md | *τῷ* eže: iže S **10** Iren. *οἰήματι διδασκάλου ἐπαρθείς* **11** *μᾶλλον* < S | *ἐν τ. ἀσπασμοῖς* < S **12** *δὴ καλῶς*] *ἀληθῶς* las schwerl. S | *νόσον καὶ* < S **13** *καὶ τὴν οἴ. — εἶναι* < S | *ψυχῆς* duševnoe: *πνεύματος* duchovnoe S | *ὄντα — εἰσόδου* Z. 14 < S | *ὄντα* Md: *τὰ* C: (, *ψυχῆς*) *τὰ* Kl **14f** *κύριος γὰρ*] »Denn er (›es‹?) spricht auch in den Sprichwörtern: Der Herr (›der Herr: ⟨Der Herr⟩‹ gj. ⟨gj⟩?)« S **15** *ὑπεριφάνοις* C | *ἐκείνοις — διακειμένοις* Z. 18 < S **18** *τί οὖν*? S | *ταπεινωθήσεται*] *ἀντιτάξεται . . ἢ ταπεινωθήσεται* S **19** *δέον . . ταπ.*] »Aber demütigen wir uns« S | *ὁμοιωπαθεῖς* C S 198ᵛ | *ὥσπερ — τὰς ἐντολάς* S. 467, 3 < S **20** *πεινόντι* C

οὐ γὰρ τῷ συστησαμένῳ καὶ εὐθύνοντι προσηκόντως καὶ τρέφοντι τὸ πᾶν ἡμεῖς οἱ μύρμηκες ὀρέγομεν τροφάς, ἀλλὰ χρηστευόμενοι καὶ εὐεργετοῦντες πληροῦμεν τὰς ἐντολάς· ἥδεται γὰρ τούτοις ὁ θεὸς καὶ εἰς ἑαυτὸν ταύτην ἐπαναφέρει τὴν σπουδήν.

Und von diesem nun so. Aber viele an Geist und Seele Gesunde, 5 wie auch dort an Aufzug und Einschlag, sind am Fell, das heißt durch Lüste des Fleisches unrein, verführt durch diese sichtbaren (*φαντασίας*) Dinge. Daher müssen wir uns hüten, daß wir nicht in jenem großen Sturm versinken.

Dieses nun, o Sistelius, ist unsere Heilung.

XIII. Und als ich dies gesagt, stand ich auf und ging. Und jener stand auf und ergriff mich von hinten am Kleid.

Komm, sagte er, damit auch ich dir ein Wort sage, welches ich einst in Lykien hörte. Die Tugend einer Frau, welche auch schriftkundig war und besonnen, und nun auch philosophierend lehrend das des Herrn. Und was ich nun von ihr hörte, tue ich vor euch kund. Es sagte aber nun jene Wißbegierige (Fremdes Liebende) und Besonnene, 2 bei allem aber sie sehend den (geistigen) Verstand: Es muß vor allem der das Wahre Suchende sich nicht fürchten, noch sich auflehnen gegen die Höhe der Vernunft. Wenn aber jemand anders urteilt, gerät er in die Tiefe und in armselige Gedanken, denn verzweifelt und wie mitten auf dem Weg umgekehrt, wird er lässiger, der nicht den (geistigen) Verstand empfangen, und nach dem Wort des Evangeliums zur Hälfte gelassen das Werk des Turms. Daher muß man Geduld 3 haben und ⟨sich⟩ nicht ärgern. Denn der mit Geduld die Tugenden der Schrift Suchende wird klarer sehen. Denn auch der Prophet Elias nach jenem »Wind«, welcher »Berge und Felsen« zerriß, nach dem »Erdbeben« und nach dem »Feuer«, darnach schaute er die »Stimme

1 vgl. De res. II, 10, 5 S. 352, 13 — **4** vgl. Mt. 25, 40 — **14** vgl. Plato Symp. 201 D — **24** vgl. Luk. 14, 28f — **26** I Kön. 19, 11ff

2 *τροφάς* Bo: *τροφήν*?; *τροφῆς* C **3** *τὰς* Bo: *ὡς* C | *ἥδεται — σπουδήν* Z. 4: »und wir werden mit Lob sein von Gott« S **10** »Sistelia« S **13f** »e. Wort . . hörte«: Pl *τὸν δὲ λόγον . ., ὅν ποτ' ἤκουσα γυναικὸς Μαντινικῆς Διοτίμας, ἣ ταῦτά τε σοφὴ καὶ ἄλλα πολλά . ., ἣ δὴ . . ἐδίδαξεν —, ὃν οὖν ἐκείνη ἔλεγεν λόγον, πειράσομαι ὑμῖν διελθεῖν* **14** »Lukien« S **17** »Wißb.« »Fremdes L.« ljuboštužaja: schwerlich ljukii štužaja, gleich *Μαντινικὴ ξένη* Pl Symp. 211 D **19** »noch sich« S 199 **27** *διαλῦον ὄρη καὶ συντρῖβον πέτρας* I Kön. 19

jenes sanften«, das heißt stillen »Windes« (»Geistes«), an diesen allen
vorübergehend, bis daß er kam in das Wahre. Denn abgetan habend die 4
Finsternis und geheiligt (»erleuchtet«?) an der Seele, schreiten wir wie
von Stufe zu Stufe, von Erkenntnis zu Erkenntnis, das heißt wie vom
Bergwind, ähnlich dem Unglauben, in das Forschen der Schrift wie
in das Erdbeben einzugehen, von jenem ins Feuer, das heißt zum unaus-
löschlichen Feuer der Liebe, durch welches angefeuert schreiten wir
fort zum Eifer um das Bessere, bis wir zum Gipfel gelangen, das heißt
zur Heiligung des heiligen Geistes. — Und ich verwunderte mich und 5
sprach: Siehe nun, o sehr Weise, ich staunte dich an über deine Be-
sonnenheit und Heiterkeit (»Ruhe«?) und Bescheidenheit (Einschränkung),
nun aber auch über die Weisheit. Und sie, nachdem sie heimlich ge-
lächelt, wie gewisse weise Erklärer der Schrift, sprach also: Hierdurch
ward klar gezeigt, daß sich nicht ärgern muß, welcher eindringt in die
Worte der Schrift.

XIV. Zu ihr aber ich: Voll verlange ich hiervon zu hören, da wir aber nun hiervon sprachen. Wohlan sehen wir auch sorgfältig in betreff des Vorliegenden.

»Und wenn am Kleid sein wird das Bild des Aussatzes, an einem
Kleid von Tuch oder von Lein, oder am Einschlag oder am Aufzug,
oder an der Leinwand, oder an jedem Fell« usw. — Den Aussatz des 2
Wollenen nennt er ⟨den⟩ des erneuerten inwendigen Menschen. Denn
»wie ein Schaf ward er zur Schlachtbank geführt«; ein wie von jenes
Frucht gewebtes Kleid nennt er ein wollenes. Mit dem Leinenen aber 3
bezeichnet er den aus Staub gemachten Menschen, denn von der Erde
kommt dieses hervor. Denn verstehe, wie diesem ähnlich auch Paulus
sprach im zweiten Sendschreiben an die Korinther: »Denn ich fürchte,

2 vgl. Plato Symp. 211 B C — vgl. Röm. 13, 12 — 6 vgl. Hohel. 8, 7 — 9 vgl. I Thess. 2, 3 — 19 Lev. 13, 47f — 22 II Kor. 4, 16 — 23 Jes. 53, 7; vgl. De cibis 12, 1 — 25 vgl. Gen. 2, 7 — vgl. Orig. In Jerem. hom. 11, 6 S. 84, 14 Kl — 27 II Kor. 11, 3

3 »geheiligt« osvjašeni S: »erleuchtet« osvěšteni | Pl ὥσπερ ἐπαναβαθμοῖς χρώμενον 4f »(vom) Bergwind« gornago ducha: gornago duša S 6f »unauslöschlichen« S 199ᵛ 14 »ward . . gez.« pokazasja: po kazaja S 14f »die Worte« gly̅: »sprechend« glja S 19 vgl. den griech. Text S. 469, 7ff | ἐν αὐτῷ (S. 469, 7) < S 20 »Einschlag« S. 469, 8 u. Lev. 13, 47 nach »Aufzug« 23 »von jenes« S 200 24 »Frucht« plod: plat λίνον, etwa »Wolle«? 25 Orig. »λινοῦν« . . τὴν γένεσιν ἔχει ἀπὸ γῆς, φυτὸν γάρ ἐστιν ἀνατέλλον ἀπὸ γῆς . . · καὶ ἡμεῖς οὖν πάντες τὴν γένεσιν ἔχομεν ὡς τὸ περίζωμα | »von der Erde« iz zemlja: i zemlja S

daß wie die Schlange Eva verführte in ihrer Arglist« usw. Und wieder:
»Diese« gewissen »Verheißungen habend, reinigen wir uns von aller Un-
reinigkeit des Fleisches und des Geistes«. Denn es sind einige Häresien, 4
welche den äußeren Menschen nicht aussätzig haben, aber den in-
wendigen verweslich an Sinn und Verstand. Nach dem Leben sehen
wir viele rein, durch den Glauben verweslich.

»καὶ ἐν ἱματίῳ ἐὰν γένηται ἐν αὐτῷ ἀφὴ λέπρας, ἐν ἱματίῳ ἐρεῷ 5
ἢ ἐν ἱματίῳ στιππυΐνῳ ἢ ἐν στήμονι ἢ ἐν κρόκῃ.« ἀποκρινέσθωσαν
ἡμῖν οἱ σάρκινοι Ἰουδαῖοι, πῶς αὕτη παρ᾽ αὐτοῖς ἡ ἐντολὴ πληροῦ-
ται, ἢ καὶ πῶς ἀποσῴζεται παρ᾽ αὐτοῖς ἡ γραφὴ κατὰ τὸ ψιλόν,
ὥστε δύνασθαι λέπραν στήμονος ἢ δέρματος ἢ κρόκης διορᾶν πραγ-
μάτων ἀψύχων. ταῦτα γὰρ ὁ θεὸς ὡς ἐπὶ λογικῶν καὶ αὐτεξ- 6
ουσίων διορίζεται. εἰ γὰρ ὅλως ἐπιμενούσης τῆς λέπρας μετὰ τὸν
ἀφορισμὸν τῶν ἑπτὰ ἡμερῶν κελεύεται τὸ ἱμάτιον ἢ ὁ στήμων ⟨ἢ ἡ
κρόκη⟩ κολάζεσθαι ὡς μὴ μεταβαλλόμενον ἀπὸ τῆς ἀκαθαρσίας, δῆλον
⟨ὅτι⟩ ὑπὲρ ζῴων διαλέγεται λογικῶν, καὶ οὐχ ὡς αὐτοὶ νομίζουσιν
ἀψύχων. πόσην δὲ καὶ σπουδὴν ἄρα κατ᾽ αὐτοὺς τῶν ἐκεῖ ἀψύχων, 7
κρόκης λέγω καὶ στήμονος, ὁ πνεύματι καὶ λόγῳ δημιουργήσας τὸ
πᾶν ἐποιεῖτο νομοθετῶν; ὁπότε κατὰ τὸν ἀπόστολον οὐδὲ περὶ »τῶν
βοῶν μέλει τῷ θεῷ«, ἀλλ᾽ »ἐγράφη« ταῦτα εἰς νουθεσίαν »ἡμῶν«.

XV. Wohlan nun, damit wir nicht vorübergehen, schauen wir auf-
gedeckt habend »die Decke« der Augen die Herrlichkeit Gottes. Denn
nichts Unnützes enthält die Schrift. Denn uns Gebote gebend von der
Sünde des Verstandes und des Fleisches, redet er der Reihe nach wieder
vom Fell und vom Aufzug ⟨und vom Einschlag⟩. Denn wer die Klei- 2

2 II Kor. 7, 1 — **7** Lev. 13, 47f — **8** vgl. De cibis 8, 6. 10, 1 S. 438, 10f. 439, 27ff. De sanguis. 1, 1. 10, 5. Symp. 9, 1 S. 113, 23ff. De res. II, 21, 1 S. 374, 16f — **16** vgl. Symp. 10, 2 S. 123, 5ff — **19** I Kor. 9, 9. 10; vgl. Orig. In Levit. hom. 8 IX, 322 — **22** II Kor. 3, 14 (Joh. 11, 40); vgl. De cibis 7, 7. 8, 5. De sanguis. 9, 5. Symp. 5, 7 S. 436, 26ff. 438, 5ff. 488, 2ff. 61, 22ff

6 »und durch« S a **7** *καὶ ἐν* etc. C Bl. 193v | *ἐν αὐτῷ* < S | *ἀφὴ*: »ein Bild« S **10** *ἀποσῴζεται*] *πληροῦται* las schwerlich wieder S | *γραφὴ* S 200v | *ψηλὸν* C **11** *κρόκης ἢ δέρματος* viell. richtiger S **12** *καὶ* < S | **13** *ὅλος* C: < S | *μετὰ — ἡμερῶν* Z. 14: »nach den sieben Tagen« S **14** *τὸ ἱμάτιον* nach *κρόκη* Z. 15 S **14f** *ἢ ἡ κρόκη* < C, *καὶ ἡ κρόκη καὶ* (*τὸ ἱμ.*) S **16** *ὅτι ὑπὲρ* S Md: *ὅπερ* S | *ζῴων* (*ζῶον* C) . . *λογ.*: »Beseeltem« S | *ὡς αὐτοὶ νομίζουσιν* < S **17** *πόσην — ἡμῶν* Z. 20 < S | *ἐ. ἀ.* Kl: *εἰκεῖ ψυχῶν* C **18** *διμηουργήσας* C **19** Orig. (apost. Paul.) secundum id, quod ea quae de bobus in lege videntur scripta non de bobus, quorum Deo cura non sit, sed de apostolis advertenda pronuntiat

dung von Tuch und Leinwand rein hat, das heißt den Glauben und
die Tat . .
Denn das Kleid des Herrn ist die Kirche, denn von vielen Gegenden 3
hat er uns gesammelt und uns gewebt, damit wir Schwächeren wie
der Einschlag von Größeren gehalten werden. Daher auch der Prophet
also sagt: »Er kleidet sich wie in Schmuck der Braut«, zeigend die
Verbindung Christi und Vereinigung der Liebe spricht er. Denn Aufzug 4
nennt er die kräftigere Ordnung der Kirche, das heißt die Bischöfe
und Lehrer, Einschlag aber die Untergebenen und das geweidete Volk,
Fell aber die Katechumenen, als die noch nicht abgetan haben die
Kleider von Fellen durch die Taufe. Daher auch Paulus sagte: »Ich 5
habe euch verbunden Einem Mann eine reine Jungfrau darzustellen
Christo«. Wie er auch im Levitikus spricht: »Er soll zum Weib von
seinem Stamm eine Jungfrau nehmen; eine Witwe aber und eine
Buhlerin nehme er nicht, sondern eine Jungfrau von seinem Geschlecht«
usw. Denn wenn ein jeder von uns »von Tag zu Tag erneuert« — 6
indem wir den Aussatz, das heißt die Unzucht abgetan haben, die da
schuldig sind an unserer Austreibung —, sich verjungfräulicht und zur
ersten Schönheit durch die Weisheit Gottes gelangt, wie mit goldenen
Ketten geschmückt, das heißt mit Liebe, Glaube, Reinheit, Geduld, so
eint er sich Christo, nachdem er gereinigt worden. »Daher lieben die 7

3 anders Symp. 8, 5 S. 87, 13f. Hipp. De antichr. 4 S. 6, 22 Achel. — vgl. Didache 9, 4 — **6** Jes. 61, 10 — **8** vgl. Hipp. bei Epiph. Panar. haer. 42, 2 II, 304, 8ff Dind. Orig. In Levit. 6, 6 IX, 284. Dionys. Al. bei Euseb. KG VII, 24, 6 — **9** vgl. Act. 20, 28. I Petr. 5, 2 — **11** Gen. 3, 21; vgl. De res. I, 38, 5. 39, 5. 40, 6 S. 281, 13ff. 283, 10f. 285, 8f — **11f** II Kor. 11, 2 — **13** Lev. 21, 13. 14 — **16** II Kor. 4, 16 — **20** vgl. Symp. 3, 8 S. 35ff. 8, 11 S. 94, 3f. De sanguis. 8, 3. Orig. In Cant. 14 XIV, 345 Lomm. — **21** Hohel. Sal. 1, 3

7 vgl. Nilus Ep. I 246 PGr 79, 173

4 »hat er uns ges.« sobra ny: »die gesammelte« sobrana S | Hipp. *οἱ ἐπιεικεῖς . . πρεσβύτεροι καὶ διδάσκαλοι.* Orig. sacerdotes et doctores . . doctores ecclesiae. Dion. *τοὺς πρεσβυτέρους καὶ διδασκάλους.* Nilus *ἐκδιωχθῆναι τὴν λέπραν τὴν ψυχικὴν ἀπό τε τοῦ στήμονος καὶ τῆς κρόκης καὶ τοῦ δέρματος· στήμονος μὲν νοουμένου τοῦ νευρώδους μέρους τῆς Χριστοῦ ἐκκλησίας, ἐπισκόπων λέγω . .· κρόκης δὲ . . τοῦ εὐθυνομένου καὶ ποιμαινομένου ὑπ᾽ αὐτοῖς ἡγιασμένου λαοῦ, δέρματος δὲ . . τῶν νεωστὶ προσελθόντων τῷ θεῷ καὶ τέως κατηχουμένων, μή πως ἀποβεβληκότων διὰ τῆς ἀναγεννήσεως τοῦ ἁγ. βαπτίσματος τὴν νεκρότητα τῶν παλαιῶν τῆς ἁμαρτίας χιτώνων* **6** sehr abweichend Jes. 61, 10 **20** »Geduld« S 201^{v}

Jungfrauen ⟨dich⟩« und er liebt die Jungfrauen, wie er im Hohelied schreibt, die jungen und durch den Geist reinen Seelen. — Oder ist dies nicht so, o Sistelius?

Und ich sprach: Durchaus ist dies verständig.

XVI. Und sie sprach: Daher wie wir zuerst sprachen: wenn wir
alle Glieder reinigen, werden wir das Kleid Christi. Wie er bei dem
Propheten Jesaias spricht: »Es freue sich meine Seele über den Herrn,
denn er hat mich gekleidet in ein Kleid des Heils« usw. Wer aber 2
nun wird vielmehr diese reinigen? Zacharias, der Prophet, sprechend:
»Und es zeigte mir Gott Jesus, den Hohepriester, stehend vor dem
Engel des Herrn. Und der Teufel stand zu seiner Rechten, ihm zu
zu widerstehen. Und es sprach der Herr zum Teufel: Es schelte dich,
Teufel, der Herr, der Jerusalem erwählt hat. Ist ⟨siehe⟩ dies nicht wie
ein Brand herausgerissen aus dem Feuer? ⟨Und⟩ Jesus war gekleidet in
unreine Kleider.« Und bald darauf: »Und er sprach zu den Engeln,
die vor seinem Antlitz standen, nehmt weg von diesem die schmutzigen
Kleider«. Und bald darauf: »Und sie kleideten ihn in ein reines Kleid«.
— Verstehe nämlich, daß die unreinen Kleider die Menschheit ist vor 3
dem Glauben: und von dem alten Menschen die Menschheit entblößend,
erleuchtete er sie wie die Sonne mit seinem Fleisch.

Denn forsche du, wie auf diese Weise Gott auch Tyrus schalt 4
sprechend: Warum ist dir das Bett unrein? Von »Byssus« nämlich
und ägyptischem »Purpur« war es gemacht, nicht von der »Mannig-
faltigkeit der Weisheit Gottes«, sondern von »ägyptischer«; wie jener
Reiche, welcher sich »kleidete in Purpur«, Gott mißfällig war. Denn 5
daher ist er Gott mißfällig, weil er sich mit diesen zeitlichen Dingen
schmückt, aber nicht mit geistlichen und leuchtenden Handlungen.
Wie auch jener »Lazarus« sich nicht kümmerte um die äußeren Dinge,
sondern sich vielmehr fleißigte um die der Seele; daher ruhte er aus

5 vgl. Symp. 5, 4 S. 57f — **7** Jes. 61, 10 — **10** Sach. 3, 1—3 — **15** Sach. 3, 4 — **17** Sach. 3, 5 — **20** vgl. Symp. 3, 8. 7, 8 S. 35, 7ff. 78f. Iren. Adv. haer. III, 19, 1. IV, 20, 2. 12 — **22** Ezech. 27, 7 — Prov. 7, 16 — **23** Ephes. 3, 10; vgl. Symp. S. 70, 17f. 91, 15 — **25** Luk. 16, 19; vgl. De cibis 4, 6 S. 431, 12ff. Iren. Adv. haer. IV, 2, 4

1 »dich« + Hohel. 1, 3 | »und die Jungfrau liebt« B **13** »Teufel«] *καὶ ἐπιτιμήσαι κύριος ἐν σοί* + LXX | »⟨siehe⟩ dies« ⟨se⟩ se **14** »⟨Und⟩ J.« ⟨i⟩ īs **16** »seinem« S 202 | »diesem« sego: *αὐτοῦ* nego Sach. 3, 4 **17** »reines Kleid«: *ἱμάτια* Sach. 3, 5 **21** »auf diese Weise . . Tyrus« sim i tir: simytarja S **23f** »Mannigfaltigkeit« mečtanie: mečtenie S

»im Schoß Abrahams«. Wir werden aber nun auch Hiob berühmt
finden durch Leiden und Marter. Daher nämlich »ging« auch jener 6
»Pharisäer« »hinweg« vom Gebet, ohne vollendet (»gerechtfertigt) zu
zu sein«. Denn er hatte sich erhöht über einen solchen Menschen.
Denn es gebührte sich eine gewisse Weise zu haben, entsprechend der
Lehre Christi, welcher (»welche«?) weder zornig noch hoffärtig. Denn 7
wir finden oftmals solche in Schwelgerei lebend und in feine Kleider
sich kleidend. Daher auch Christus die Reichen meinend sprach: »Es
ist leichter, daß ein Seil durch ein Nadelöhr gehe, als daß ein Reicher
in das Himmelreich komme«. Denn man muß vielmehr die Fremden 8
und Armen ehren, durch welche sich Christus nannte. An jener Stelle
aber zu denen mit vielem Gold übergehend, ehren sie auch diese
viel mehr; denn die einen tun dies der Würden halber, die andern
wegen irgendwelcher anderer Ursachen. Daher waren wir nicht barm- 9
herzig, verschließend das Erbarmen gegen unsere Bruderschaft; daher
schämen wir uns der Armut, der Gefährtin der Propheten, der Schöpferin
der Besonnenheit. O weh! wodurch übertreffen wir die andern Menschen, 10
da uns befohlen ist, zu haben eine »Gerechtigkeit besser als die der
Schriftgelehrten und Pharisäer«, gemäß dem Befehl in betreff der
Nichtachtung des Zeitlichen durch diese zu lernen: Wenn auch der
Ozean von Silber flösse und die ganze Erde von Gold, würden wir
nicht satt werden.

XVII. Wer von uns liebt nun seinen Bruder mit Wahrheit? Wer
ist, der nicht Böses denkt wider seinen Nächsten? Wer nicht neidend
den andern? Denn wo die Bischöfe durch Wucher sich nähren, da 2
ist auch unser Aufzug aussätzig, wo die Laien, da der Einschlag. Denn
diese schilt auch der heilige Geist: »Müssen sich selbst mehr die Hirten
weiden, oder nicht die Schafe? Denn siehe, die Milch esset ihr und
mit der Wolle bekleidet ihr euch«. Und bald darauf: »Und ihr habt

1 Luk. 16, 22; vgl. De cibis 5, 5 S. 432, 14ff — **2** Luk. 18, 14 — **6** vgl. Mt. 11, 29 — **8** Mt. 19, 24 — **11** vgl. Mt. 25, 40 — **12** vgl. Jak. 2, 2. 3 — **15** vgl. I Joh. 3, 17 — **18** Mt. 5, 20 — **27** Ezech. 34, 2. 3 — **29** Ezech. 34, 5

2 vgl. Athan. Festbr. S. 58, 33ff Larsow — **10ff** vgl. Const. app. II, 5, 1f. 58, 6 — **18** vgl. Const. app. II, 35, 1 — **20** vgl. Boëthius, De consol. philos. II, 2 S. 28f Peiper

2 »Daher« S 202ᵛ **3f** »vollendet zu sein« sŭvrŭšiv⟨sja⟩ **17** »die anderen« iněch: »gewisse« někych Sb **19** »Pharisäer« S 203 | vielleicht »indem uns befohlen ist, daß wir in betreff . . lernen sollen« **25** »sich nähren«? gloždjut **26** »Aufzug«: »Einschlag« S **27** »mehr« bole li: bolii **28** »Denn« + S **29f** »habt zerstreut«: *διεσπάρη* Ezech. 34, 5

zerstreut meine Schafe, und sie wurden zur Speise allen Tieren«. —
Und der Herr wieder verglich den Reichtum den »Dornen«; der Herr 3
befahl dem, welcher fragte, welches »Gebot das größere« sei, sein Ver-
mögen zu verteilen; der Apostel nennt den Reichtum einen »Fallstrick«
des Todes. Der Herr hat gesprochen: »Liebet eure Feinde«, aber wir
streiten mit den Freunden. Denn eines Guten Sache ist, nicht die uns 4
Liebenden zu lieben, sondern vielmehr die Hassenden dazu zu lieben;
der Herr sprach: »Gib einem jeden, der bittet«, aber wir, unsere Brüder
bloß sehend, denken auch nicht daran. Denn uns allen gebührt das 5
Zeitliche zu verachten, wie vielmehr aber den Bischöfen. Denn was
nützt Gold oder Silber oder Perlen? Wenn sie doch könnten den
Hunger hindern oder den Tod eines Kindes einhalten. Denn anderes 6
ist dies nichts als Trug, denn für sich ist es unnütz. Denn indem
niemand vermag »ein einziges Haar« sich »hinzuzufügen«, rühmt er
sich umsonst über jene Dinge. Wenn aber nun auch »die Vögel, 7
welche nicht säen noch ernten«, satt werden, und »die Blumen«, während
niemand ihnen ein Kleid webt, gleichwohl, da Gott es will, so geboren
werden, — »wieviel mehr wir, denn es weiß der himmlische Vater,
daß wir dies alles bedürfen«. Denn auch Salomo, welcher weiser ⟨und⟩ 8
reicher war denn alle Könige, versündigte sich durch große Schwelgerei.

XVIII. »Daher wachen wir, damit nicht unsere Herzen beschwert
werden mit Fressen und Saufen.« Denn jetzt sind wir trunken durch
die Sorgen der Welt und alle Bosheit und sehr schlafliebend. Daher
schwelgen wir, eifern wir, lästern wir, mehr als die Ungetauften. Alle
diese Untugenden haben wir. Denn jetzt redet unsertwegen der heilige 2
Geist durch Micha, den Propheten, welcher gesprochen: »O wehe Seele,
denn es ist gewichen der sich Enthaltende von der Erde und ein

2 Mt. 13, 22. Mark. 4, 19 — **3** Mt. 22, 36. 19, 20 — **4** I Tim. 6, 9; vgl. II Klem. 4, 3 — **5** Mt. 5, 44. Luk. 6, 27 — **6** Mt. 5, 46. Luk. 6, 32 — **8** Mt. 5, 42 — vgl. Jak. 2, 15 — **10** vgl. Symp. S. 130, 5f — **14** Mt. 5, 36. 6, 27 — **15** Mt. 6, 26 — **18** Mt. 6, 30. 32 — **19** vgl. Pred. Sal. 1, 16. I Kön. 3, 13. 4, 30ff. 11, 1ff — **21** Luk. 21, 34 — **26** Micha 7, 1—3

5 Const. app. II, 53, 6. III, 4, 4. 5 S. 153, 13f. 187, 27f. 33

5 Const. app. II, 53 *καὶ ἐχθροὺς ὁ κύριος ἀγαπᾶν προσέταξεν, οὐχὶ δὲ καὶ τοὺς φίλους μισεῖν* **17f** »geb. werden« ražajutsja: »wachsen« raštut? **19** »wir . . bedürfen«: *χρῄζετε* Mt. 6, 32 | »weiser ⟨und⟩« mudrěi ⟨i⟩; in S^a von 2. Hd. **21** »wach. wir« S 204 **23** »schlafliebend« sŭnŭljby: sŭšeljuby S **24** »schwelgen« pitaemsja: »suchen« pytaem S

Bessernder ist unter den Menschen nicht; alle streiten aufs Blut, ein
jeder kränkt seinen Bruder; alle bereiten zum Bösen ihre Hände« usw.
Jetzt ist dies erfüllt. »Gott« ward uns unser »Bauch«, denn um ihn 3
allein fleißigen wir uns, zur Erde gebückt wie das Vieh können wir
nicht schauen auf den Vater und Schöpfer des Alls. In Wahrheit ist 4
jetzt schwer einen zu finden, der gebildet ist durch den Sohn Gottes
mit Geduld und Demut und Liebe und den übrigen (Tugenden) und
nach dem Ausgang (⟨»aus«⟩ oder »Ende«?) dieser Welt dürstend, mit
Sanftmut lehrend und überführend, geschaut auf der Erde nach dem 5
Leib, aber mit dem Geist im Himmel seiend und sich nährend mit
heiligen Erkenntnissen. Denn ein solcher muß sein der wahre Hirt
und Lehrer. Denn »was schaust du auf den Splitter, welcher ist in 6
deines Bruders Auge, aber den in deinem Auge seienden Balken er-
kennst du nicht?« Denn das Erste muß sein sich selbst zu leiten (zu-
rechtzubringen) und darnach seinen Nächsten. Denn was für ein 7
Nutzen ist am Wort, wenn keine Taten werden? Denn sagt er: »Arzt,
hilf dir selbst«. Wie er will, daß wir überführen, sagte er aber anders 8
(»ein anderes«?): »Wenn sündigt dein Bruder, tadele ihn«. Den Buße
Tuenden befiehlt er anzunehmen und für einen Bruder zu halten. Aber 9
der Überführende muß überall ohne Tadel sein. Daher nachdem du
dich zuvor geprüft, o Mensch, und du in betreff des deinen erkannt
hast, gehe über zur Strafe (Überführung) der andern.

3 Phil. 3, 19; vgl. De res. I, 60, 4. II, 17, 9 S. 325, 2f. 367, 20ff — **5** vgl. S. 415, 14. Plato Tim. 28 C — **6** vgl. De sanguis. 12, 5. Symp. S. 90, 13f. Gal. 4, 19 — **8** vgl. II Klem. 5, 1 — **9** Symp. S. 8, 4f. 83, 4ff — **12** Mt. 7, 3 — **14** vgl. De res. I, 30, 3 S. 262, 13ff. Mt. 15, 14. Luk. 6, 39 — vgl. Klem. De virginitate I, 11, 8 — **16** vgl. Mt. 7, 21 — Luk. 4, 23 — **18** Mt. 18, 15

12 Const. app. II, 17, 2 S. 63, 18ff

3 De res. I, 60, 4 *οἳ θεὸν ἡγοῦνται τὴν κοιλίαν .., καθάπερ ἀδηφάγα θρέμματα κάτω . . ἀσχολούμενα* **6** Symp. *ὁ Χριστὸς ἐν ἡμῖν μορφωθῇ γεννηθείς* **8** II Klem. *μὴ φοβηθῶμεν ἐξελθεῖν ἐκ τοῦ κόσμου τούτου* **8f** »mit Sanftmut« S 204v

METHODIUS

ÜBER DEN IGEL, WELCHER IN DEN SPRICHWÖRTERN IST UND ÜBER »DIE HIMMEL VERKÜNDEN DIE HERRLICHKEIT GOTTES«

Handschriften der altslavischen Übersetzung (= S)

A = Tolstoi. II, 56 (jetzt Petropol.)
B = Moskov. Synod. 110

Methodius

Über den Igel, welcher in den Sprichwörtern ist, und über »Die Himmel verkünden die Herrlichkeit Gottes«.

Den Kranz von Blüten flechte ich Christus nicht von den Juden ähnlichen, noch von dergleichen. Denn jene meinten mit dem Blut der Tiere Gott zu erbitten (sich gnädig zu stimmen); wir aber, die wir geistige Opfer empfangen haben, können nicht Lämmer und Rinder darbringen. Sondern wie eine Biene, welche Honigquellen findet, fliegend zu den betauten Blumen, den Duft der zeitlichen Blüten nimmt, uns der Wiese entsprechende Frucht bringend, — so auch wir, mit dem leichten Flügel der Weisheit fliegend und gemäß den Worten der Evangelien und Propheten aus vielfachen Gesängen Maße (Muster) der Worte webend, machen mit dieser geistigen Ehrerweisung Gott barmherzig.

Schwierig aber und schwer sei diese Abhandlung, fürchte ich, und 2
daß ich nicht tüchtig sein werde, das von dir, o Eustachius, Befohlene geistig zu behandeln (erklären). Denn recht von Gott zu reden ist schwierig. Aber gleichwohl befiehlt der Herr selbst, durchaus nicht träge zu sein oder irgendwie sich abhalten zu lassen von dem Forschen in der Schrift, redend: »Suchet in der Schrift, denn in ihr habt ihr

4 vgl. zu Symp. S. 70, 8. Hipp. De Antichr. 67 S. 46 Achelis — vgl. Symp. S. 113, 23. De lepra 14, 5. Hebr. 9, 12 — **7** vgl. I Petr. 2, 5 — **8** vgl. Symp. 113, 25f — **11** Symp. S. 72, 1. 83, 7. 96, 14f — **17** Plato Tim. 28 C. Justin Apol. II, 10 — **20** Joh. 5, 39 — Orig. De princ. IV, 2, 13 S. 275

4 Athan. Festbr. S. 60, 36. 83, 1 v. u. 84, 2 Larsow

1 »Desselben Methodius« S 205 **15** »fürchte ich, und«: »und ich fürchte« S **17** Pl *τὸν μὲν οὖν ποιητὴν καὶ πατέρα τοῦδε τοῦ παντὸς εὑρεῖν τε ἔργον καὶ εὑρόντα εἰς πάντας ἀδύνατον λέγειν* | »recht« S 205ᵛ

das ewige Leben«. Denn jemand nach dem Evangelium, welcher »einen 3
Turm« machen wollte, erreichte es nicht. Durch ein solches Gleichnis
nämlich lehrt uns Christus, nicht hinanzusteigen zu dem Unmöglichen,
das heißt zu unseren Verstand überragenden Erkenntnissen, sondern
zuerst entsprechend unserer Kraft von Erkennbarem zu reden und zu
lehren. Dennoch dem Herrn vertrauend, daß er mächtig ist, in mir 4
das Wort zu gebären, gehe ich an die Arbeit und wage zu reden.
»Es hat hervorgesprudelt mein Herz ein gutes Wort.« Wenngleich
dies der Prophet auch vom Vater und Sohn geredet, so erzeugt doch
auch in den Würdigen und Reinen der heilige Geist ein gutes Wort
und göttliche Gedanken.

Daher, o Seele, erwirb Zuversicht auf Gott und erleuchte dich mit 5
dem Licht der Erkenntnis. Lerne »im Gesetz« des Herrn »Tag und
Nacht«; dem Geiste der Verführung gib keinen Raum und ahme nach
alle übrigen Tugenden dessen, der spricht: »Ob deiner Furcht, o Herr,
haben wir im Leibe empfangen und sind in die Wehen gekommen und
haben geboren einen Geist der Rettung« usw. — Wirke nicht die 6
Früchte des Fleisches. Denn diese »widerstreiten dem Geiste«. Werde
gestaltet durch Christus, der in dir ist, auf daß auch du wagen wirst
zu sagen: »Es hat hervorgesprudelt mein Herz ein gutes Wort«.

II. Und dies nun möge der Rede zum Eingang bis hieher (genug)
sein, damit wir nicht scheinen als verhindernd die Verhandlung,
kommen wir vielmehr zur Vorlage, indem wir die geistige Erklärung
geben, und fangen wir hier an. Von dem Namen aber der Schrift 2
reden wir zuerst. Paroimiai nämlich wird sie genannt, weil sie in
Gleichnissen redet, um zur Vergleichung eines andern auf andere Weise
das Gesagte zu bezeichnen. Und damit ich nicht scheine ohne Beweis
zu reden, werde ich mit Beweis sprechen.

1 Luk. 14, 28. 29 — De lepra 13, 2 — **6** vgl. Symp. 7, 1 S. 70f — **8** Psal. 44, 2 — Acta Achatii 4 — **9** vgl. Hipp. In Cant. 2, 23. 27, 9 — **12** vgl. II Kor. 4, 6 — **13** Jos. 1, 8 (Psal. 1, 2) — **15** Jes. 26, 18 — **17** vgl. Gal. 5, 17 — **18** Gal. 4, 19 — **20** vgl. Psal. 44, 2 — **21** vgl. Symp. S. 110, 16. 121, 16ff — **27** vgl. Symp. 1, 3. 8, 4. 10, 2 S. 11, 1. 122, 16ff. De res. I, 42, 1. 56, 3 S. 287, 13. 315, 14ff

10 vgl. Greg. Nyss. PGr 45, 1281. Kyrill. Hier. Prokat. 1 — **26** vgl. Adrian, Introd. § 118 Gößling

12 »Daher« těmže: těm bo B **13** »d. Erkenntnis« vědĕnia: »d. Sehens« vidĕnia Sb **14** »Raum« S 206 **22** »die«: »zur« S

Im Buch der Richter, nach der Ermordung der Söhne Hierobaals, 3
entfloh der jüngste Sohn auf den Berg Garizin und stieg hinan
und ruft die Sichemiten scheltend, daß sie den Hierobaal vergessen
hätten, einen guten Mann und der oftmals hatte wegen seines Volkes
sterben wollen, aber erwählt hätten an jenes Stelle zum König jenen
Mörder, indem er so spricht: »Es gingen die Bäume gehend über sich
einen König zu setzen; und sie sprachen zum Ölbaum: Herrsche über
uns«, und er wollte nicht. Darauf baten sie den »Feigenbaum«, und
als auch er mit Entschiedenheit abgelehnt, nötigten sie den »Wein-
stock«; und als jener nicht wollte, sprachen sie »zum Dornstrauch: Sei
König über uns. Und der Dornstrauch sprach: Wenn in Wahrheit ihr
mich euch zum König setzet, kommet und vertrauet meinem Schutz;
wenn nicht, so geht Feuer aus vom Dornstrauch und verbrennt die
Cedern Libanons« usw. Indem aber dieses so gesagt ist, ist durchaus zu 4
erkennen, daß er nicht von Bäumen, sondern von etwas anderem redet
durch dies Gleichnis. Vielmehr den durch den Geist Gereinigten und
frei von dem Fleischlichen durch das Licht Gottes Gewordenen sind
diese Worte zu verstehen möglich. Daher bitten auch wir den großen 5
Geber, Gott, durch Jesus Christus im heiligen Geist, der da aufrichtet
aus dem Schmutz den Armen, daß er uns unterweise zum richtigen
Verständnis (oder »zur Erkenntnis der Wahrheit«). Denn schon ist Zeit
dies zu reden.

III. »Drei Töchter hatte der Igel, mit Liebe geliebt, und die drei
sättigten ihn nicht, und die vierte war nicht zufrieden zu sagen: Es
ist genug. Hades und Frauenliebe und der Tartarus«, nämlich das
Unterste, »und Erde nicht sich ersättigende; und Wasser und Feuer
sagen nicht: Es ist genug.«

Ein kleines Geschöpf aber ist der im Wasser lebende Igel, auf 2
der Lauer liegend, damit er hineingehe in die Wasser Trinkenden.

1 Richt. 9, 7ff; vgl. Symp. S. 122, 18ff — **17** De lepra 13, 4 S. 368, 2ff — **21** vgl. Symp. S. 71, 5f. 85, 22 — **23** Prov. 24, 50ff (30, 15ff); vgl. Tischend. Anecdota S. 228. Mai, Nova bibl. VII, 2, 73. Achelis Hipp.s Werke I, 2, 163f

28 vgl. Peters, D. griech. Physiologus c. 67 S. 104. Justus Toletan. Heine, Biblioth. anecdotorum S. 197

2 »der jüngste« S 206v | »Gazirin« S **12** »setzet«: *χρίετε* Richt. 9 | »kommet und« idete i: i děti S **17** »sind« S 207 **19** »im« o: < B **23** *αὗται* + Prov. **26** »ersättigende«: *ὕδατος* + Prov. **28** Physiol. »Der Seeigel, e. kleines u. verächtliches Tier, w. im Wasser lebt«. Justus: Sanguis. vermis est aquatilis .. potantibus insidiatur, cumque illabitur faucibus adhaerescit **29** »Wasser« vodu: vvodu S

Aber nun dem Dürstenden steigt er auf dem Wasser mit dem Einziehen
des Wassers, sich in das Wasser begebend, herauf, so daß der Trinkende
es nicht merkt, wenn er (in ihn) hineingeht, bleibt aber an der Wurzel
der Kehle, von wo auch die Stimme hervorgeht und wo das Wasser
geschluckt wird, beidem Schaden bereitend. — Welches ist nun der 3
wahre und blutsaugende Igel, den die geliebten Töchter nicht sättigen
konnten? Spricht etwa der Prophet von diesem sichtbaren Igel? und
etwa nicht von der feindlichen Macht, welche des Bösen nicht satt
seiend in geistigen Gewässern lebt, wie auch jene Schlange, von welcher
der Prophet ⟨in⟩ den Psalmen redet: »Dies große und weite Meer,
dort Getier, deren keine Zahl ist, kleine Tiere mit großen, dort
schwimmen Schiffe; diese Schlange, welche du schufst, mit ihr zu
scherzen«. Mit welcher? Hades und das Unterste sind ihre Kinder.
Werde ich nun scheinen Irriges zu geben, mit den buchstäblich Ver- 4
stehenden, aber nicht mit den gemäß der Wahrheit Vermögenden die
Tiefen der Schrift zu verstehen? Fragen wir aber gleichwohl auch
darüber, welche Speise bringend jene Töchter »ihn nicht sättigen«
konnten. — Forsche aber nun, ob das vom Prediger geredete Wort 5
diesem ähnlich sein wird: »Alle Wasserflüsse gehen ins Meer, und das
Meer wird nicht satt; an den Ort, ⟨wohin⟩ die Wasserflüsse gehen«.
Denn ich meine, der Prophet rede von Wasserflüssen ähnlichen geistigen
Kräften, welche auf die Erde herabgefallen und wie von Süßigkeit zur
Bitterkeit übergegangen sind. Denn auch was er spricht (stimmt damit), daß das Meer nicht satt wird, indem die Bosheit sich niemals an
zu ihr kommenden Seelen sättigt.

IV. Es sind aber auch viele andere Schlangen in den Wassern, über welche König ist die große und furchtbare Schlange, von welcher auch Gott zu dem vielduldenden Hiob geredet: »Er ist König über alle im Wasser«. Diesen Schlangen aber, sprach der Prophet, »zermalme

10 Psal. 103, 25. 26 — **14** vgl. zu S. 454, 2 — **17** Prov. 30, 15 (24, 50) — **19** Pred. Sal. 1, 7 — **22** vgl. Gen. 6, 1ff — **28** Hiob 41, 25 — **29** Psal. 73, 13

9 Ps.-Chrysost. 13. De paen. PGr 64, 753 — **10** Athan. zu Psal. 103, 25 und Festbr. S. 148, 7 Larsow — **24** Hilar. In Psal. 51 S. 106 — **26** vgl. Eznik, Wider die Sekten I, 1869ff S. 82f Schmid

2 »des Wassers« vodnym: vodnymi S **5** »Welches« S 207ᵛ **6** »den« ju: »dessen« eja S **9** Ps.-Chrys. *βδέλλα ὁ διάβολος, ὡς τὸ τῶν ψυχῶν αἷμα τουτέστι τὴν ζωτικὴν αὐτοῦ δύναμιν ἐκμύζων* **10** »in« < S **15** »mit« sŭ: i S **18** »geredete« S 208 **22** »Kräften« silach: sila ich S

Gott das Haupt«; nicht nur aber jener, sondern auch jener großen, deren Haut nichts Schwimmendes einen einzigen Fehl beizubringen
vermag. — Wie er auch im dreiundsiebzigsten Psalm spricht: »Du 2
hast zermalmt das Haupt [das Haupt] der Schlange, ⟨sie⟩ zur Speise gebend den Äthiopen«. Denn doch wohl durch die Äthiopen zeigt er die durch (in) Bosheit Versenkten an, welchen die große Schlange Speise ist. Denn die, welche essen den Leib des Herrn und trinken sein »Blut«, sind selig; die aber, welche essen das Fleisch der geistigen Schlange, sind Feinde des geistigen Lichtes, welches erleuchtet die
reinen Seelen. Aber nun verlassen habend die Gegend Äthiopiens, sind 3
sie nicht früher zur Freiheit und zum Frieden gelangt, bis sie hindurchgegangen sind durch die Wasser der Unwissenheit und gesehen haben des geistigen Pharao Haupt zermalmt. Und nachdem wir gesehen den Feind getötet, und seine (Streit-) Kräfte alle gefallen, singen wir ein Siegeslied, wie jenes ist: »Wenn der Herr nicht unter uns gewesen wäre, da die Menschen wider uns aufstanden, hätten sie uns lebendig verschlungen«; und bald darauf: »Gelobt sei der Herr, welcher uns
nicht gab zur Speise ihren Zähnen«. Dies Wort nun zeigen wollend, 4
jenes furchtbare und »unaufhaltsame (unerträgliche) Wasser« des geistigen Meeres, welches versenkt nicht die Leiber, sondern die Seele derer, die nicht die Vernunft als Steuermann haben, hat Christus

1 vgl. Hiob 41, 17. 19; vgl. Meth. zu Hiob 49, 10 — 3 Psal. 73, 14 — 5 vgl. Passio Perpet. 10, 6 Ausgewählte Märtyrerakten S. 77 O. v. Gebhardt — 7 vgl. Joh. 6, 54 — 14 vgl. Exod. 15, 4 — 15 Psal. 123, 2. 3; vgl. Symp. S. 47, 19f — De res. I, 56, 4 S. 316, 1ff — 17 Psal. 123, 6 — 19 Psal. 123, 5

5 vgl. Athan. Festbriefe S. 59 Larsow. Vita Ioann. Eleem. 35 PGr 93, 1647 A — 9 Petrus von Laodic. S. 74, 2 Heinrici — 13 vgl. Athan. Festbriefe S. 77, 20 Larsow. Basil. PGr 31, 1721 — 15 Athan. Festbriefe S. 106, 8 — 17 Athan. Festbriefe S. 112, 26

4 »d. Haupt« zweimal Sab | »sie« < S 5 Athan. »So bezeichnet auch der heil. Geist, da er von den Sündern und ihrer Speise erzählt, den Teufel also: ›Du hast ihn zur Speise gegeben den äthiopischen Völkern‹. Dies sind nämlich die Speisen der Sünder. Wie aber unser Herr und Heiland J. Chr. als himmlisches Brot das Nahrungsmittel des Heiligen ist . ., so ist der Teufel die Speise der Unreinen.« Expos. *μελανωθέντες ἀπὸ τῶν ἁμαρτιῶν* | »doch wohl« eda 6 »Versenkten« S 208v 13 Basil. *ἡ ἐκκλησία καθάπερ Μαρίαν ἐλευθερωθεῖσα τοῦ νοητοῦ Φαραὼ τοῦ διαβόλου λαβοῦσα τὸν τύμπανον* 14 »gefallen« padŭša: padoša S 21f »hat . . bedroht« S 209

»Wind und Meer« bedroht, damit es nicht ersäufe die mit ihm (Christus)
Schiffenden zur Speise den in ihm (dem Meer) seienden Tieren. »Ge-
lobt sei Gott der Herr, welcher nicht nur uns nicht gab zur Speise
ihren Zähnen«, sondern auch sie zu untertreten uns Macht gegeben
(»gibt«?). Ich meine aber, daß auch der selige Petrus, als er auf dem 5
Meere wandelte und versinken wollte ⟨und⟩ der Herr ihm die rettende
Hand darreichte und ihn aus jenem Sturm herausführte, diese Worte des
Lobes Gott und dem Vater darbrachte: Wenn nicht dein Wort und
Sohn »mit uns wäre, so hätte« uns das »unaufhaltsame« (unerträgliche)
Wasser versenkt. Dies zu zeigen beabsichtigend, hat auch Paulus ge- 6
sprochen: »Gott zertrete den Satan bald unter eure Füße«.

V. Und in den Psalmen aber wiederum erscheint dies Wort: »Die
Schiffe, die im Meere gehen und (ihr) Werk betreiben in vielen
Wassern, sie sahen die Werke des Herrn und seine Wunder in der
Tiefe«. Wer aber ist so blind, jedoch an geistlichen Augen, um zu
meinen die Sammler der Purpurschnecke (Purpurfärber) oder Schwamm-
sammler oder die (ihr) Gewerbe betreiben im Wasser des Meeres,
dessentwegen hinabsteigend in die Tiefe! Können etwa diese in große
Tiefe gelangen oder seine Wunder in der Tiefe sehen? Was ist 2
Wunderbares in der Tiefe im Vergleich mit dem am Himmel Seienden:
Sonne, Mond und Sternen? So daß auch Moses sich wunderte und
dachte, es möchte das Volk sie wegen ihrer vorzüglichen Schönheit
Götter nennen, und sprach: »Zum Himmel geschaut habend und sehend
die Sonne und den Mond und die Sterne und den ganzen Schmuck des
Himmels, nicht könnet ihr verführt sie anbeten! Welche Gott den
Heiden gegeben hat, aber euch nicht also«. Während aber nun so
große Wunder am Himmel sind, weshalb sprach er, daß die ins Meer
mit Schiffen Gehenden und die (ihr) Gewerbe in vielen Wassern
Treibenden sehen die Wunder des Herrn? Verstehe aber nach einem 3

1 vgl. Mt. 8, 26 — **2** Psal. 123, 6 — **4** Luk. 10, 19 — **5** Mt. 14, 30. 31 — vgl. z. B. De res. I, 56, 6ff — **9** Psal. 123, 5 — **11** Röm. 16, 20 — **12** Psal. 106, 23 — **23** Deut. 4, 19

15 »blind« nevistjn: ne byst S; aber vgl. 9, 5 und Miklosich Lex. S. 421 »blind an den leibl. Augen« nevistjn plotnyma očima **17** »oder die«: »seien die«? S 209v **23** »sehend« videv: »ich sah« videch S | einige Abweichungen von Deut. 4, 19 **27** »weshalb« čego delja: »deshalb« sego delja B

gewissen höhern Verständnis, ob es nicht bedeutet die Jünger Christi,
welche ausgehen von der alten Mutter Jerusalem und schiffen wie mit
Schiffen mit den Leibern, damit, nachdem sie gesehen die überaus
wunderbaren Wunder Christi, treiben (ihre) Werke in vielen Wassern,
indem sie »Menschen fangen« zum Glauben an Christus, und damit sie
aus der Tiefe des Irrtums fischen Menschen. In Wahrheit nun haben 4
sie uns gefangen aus dem Götzendienst, nachdem der Herr die Tiefen
des Todes erforscht hatte und den Feind verstört hatte und geöffnet
die »finstern Schatzhäuser«, welche die Jünger sahen und wunderten
sich; zu denen er sprach: »Viele Propheten wollten sehen, was ihr
sehet, und haben es nicht gesehen, und hören, was ihr hört, und haben
es nicht gehört« usw. Denn nicht nur wurden sie gewürdigt, Wunder 5
zu sehen, sondern auch Taten vieler Menschen zu vollbringen. Daher
befehlen sie uns jenen Irrtum zu fliehen und nicht wieder zu ihm
zurückzukehren.

VI. Dies ist das Wasser, wo die Schlange wohnt und die sie
Liebenden versenkt. Dies Wasser wird gemacht stille zu sein (zu
stagnieren?), alles Unordentlichen voll seiend; dies Wasser regt auf
feurige Wogen gegen die zu ihm Kommenden; dies ist das trübe Wasser,
in welchem der Igel ist, der Blutsauger und Hausgenosse der Schlange.
Wunderbar von Natur. Denn klein ist er zuerst, hat seinen Ort auf 2
der Erde; daher untertritt ihn, schmecke nicht! ⟨habend⟩ die Macht,
die Kraft des Feindes zu untertreten. Denn getreten ist er ohnmächtig,
getrunken aber sehr verderblich. Denn nachdem er hineingekrochen
und aufgenommen von der Kehle des inwendigen Menschen, gestattet
er nicht dem Worte der Stimme hervorzukommen. Denn nachdem die 3
Seele die paradiesischen (»angeborenen«?) Regungen abgetan, durch
wieviele sie für sich selbst als unsterblich seiend bewegt wird, sei es

2 vgl. Gal. 4, 26 — **5** Luk. 5, 10 — **9** Jes. 45, 3 — **10** Mt. 13, 17 (Luk. 10, 24) — **28** vgl. Plato Phaedr. 249

1 vgl. z. B. Hesych. Presb. PGr 93, 1304. Handschriftensammlung Grigorovičs 65 Bl. 27 d. Gespräch e. Panhagioten mit e. Azymiten, Edit. Viktorov S. 41

1 Panhag. »Schiffe sind die Apostel und sie gingen aus über die Erde predigend den Glauben Christi« **2** »welche ausgehen« schodjašte: schodjašta S 210 **5** »fangend« lovjaste: ljubjašte S **10** »wollten« chotěsja: »welche wollten« chotěvša S **14** »befehlen sie« veljat: velja S; schwerl. »hat er befohlen« velě **18** »Unordentlichen« S 210ᵛ **22** »schmecke . ., habend« vkusi ⟨i⟩my S **26** »dem Worte« slovu: »der Herrlichkeit« slavu S

über das Himmlische sinnend oder das Kommende vorausschauend, hat
er ungehörige Begierden an ihrer Stelle eingegeben, wie mit Blut den
Glauben befleckend, so daß auch der sehr besonnene Mensch hier und
da im Geist übertritt. Daher fliehen wir ihn, denn schwer sind heilend 4
seine Wunden. Denn nicht satt ist er von allem Bösen, Tod und Woll-
lust, und die Finsternisse sättigen ihn nicht. Siehst du die unersätt-
liche Kraft? »Hades«, sagt er, »und Frauenliebe und Tartarus und
Erde nicht sich sättigende; und Wasser und Feuer haben nicht zu
(»werden nicht«?) sagen: Es ist genug.« Der Hades, welcher immer 5
Seelen aufnimmt und nicht satt wird; die Frauenliebe, welche die Sünde
entzündet und nötigt der Wollüste halber von Gott abzutreten; der
Tartarus aber der dunkle Ort; und die Erde, welche nicht satt wird
der Leiber der Toten; und Feuer und Wasser: das Feuer, nachdem es
die Sodomiter verzehrt hatte, das Wasser, nachdem es die ganze Erde
überflutet hatte, wurde nicht satt.

VII. Nachdem wir diese Ansichten nun genug in betreff des Igels
gezeigt, lassen wir das Weitere. Denn Zeit ist es auch für die andere
Frage, auslegend zu erklären: »Die Himmel verkünden die Herrlichkeit
Gottes, das Werk aber ⟨seiner⟩ Hände erzählt die Feste« usw., »und
bis ans Ende der Welt ihre Worte«. — Daß die Herrlichkeit Gottes 2
die Himmel verkünden, spricht der Prophet im Namen des heiligen
Geistes. Man muß aber fragen, da vielerlei die Herrlichkeiten Gottes
sind, welche sie verkünden: Ist etwa von jener Herrlichkeit (die Rede),
von welcher klar in der Weisheit Salomos geschrieben wird: »Denn
Dampf (Hauch) ist sie der Kraft Gottes und Funke der wahrhaften
Herrlichkeit des Allerhaltenden«? Wir haben aber erkannt, daß die 3
Weisheit und Herrlichkeit keine andere sei, als Christus, durch den
alles geworden ist, wie auch der Apostel Paulus von ihm zeugt. »Ab-
glanz der Herrlichkeit« nannte er ihn, höher denn die Herrlichkeit der

7 Prov. 30, 16 (24, 51) — 9 vgl. Hipp. zu Prov. 24, 50f S. 164, 8ff Achelis — 13 Gen. 19, 24 — 14 Gen. 7, 19f — 17 vgl. Symp. 71, 6. 85, 22 — 18 Psal. 18, 2. 5 — 24 Weish. Sal. 7, 25 — 27 vgl. Joh. 1, 3. Kol. 1, 16 — 28 Hebr. 1, 3

27 vgl. Didym. In Psal. 18 PGr 39, 1268 B

5 »seine« S 211 9 Hipp. *ὃν γὰρ τρόπον ὁ ᾅδης οὐ διαλείπει δεχόμενος ψυχὰς ἀνθρώπων, οὐδὲ ὁ ἔρως τῆς ἁμαρτίας παύσεται ἐκπορνεύων* 16 »Ansichten«? »Herrlichkeiten«? slavy: »Worte« slova? 19 »seiner« < S 21 »d. H.« S 211v 23 vielleicht »Ehre ⟨die Rede⟩« slavě ⟨slovo⟩ 27 Didym. *δόξα δὲ θεοῦ ἤτοι ὁμονογενὴς κατὰ τὸ τῆς δόξης ἀπαύγασμα* 29 »ihn« i < B

»ganzen Schöpfung« und höher denn die ganze Welt und größer denn
die ganze Natur und von niemand etwas empfangend außer allein vom
Vater, lauterer Herrlichkeit und unaussprechlicher und makelloser, in
welche kein Makel fällt, und von deren Ankunft nicht gebührte, daß
ein anderer der Verkündiger sei, als vielmehr die Himmel, nämlich die
Kräfte der Engel selbst und die übrigen Kräfte. Daher scheint es mir,
daß sehr weise die Engel »Himmel« genannt werden. — Daher sandte 5
der Vater die Engel die Ankunft Christi zu verkündigen. Denn wenn
»durch Engel das Gesetz« Moses gegeben wurde, das Gesetz aber
Christum verkündigte — wie auch der Herr selbst zeigte, indem er
gesprochen: »Wenn ihr Moses glaubtet, so glaubtet ihr auch mir, denn
von mir hat jener geredet« —, Christus aber, wonach er ist »der Abglanz
der Herrlichkeit« des Vaters, so haben nun die Engel, welche das Gesetz
Moses kund taten, die Herrlichkeit Gottes verkündigt. Ein Engel aber
nun offenbart Daniel ⟨und⟩ Ezechiel das Tiefe und ebenso Zacharias und
allen Propheten. Ich habe dir auch einen andern Engel zu zeigen,
welcher die Herrlichkeit Gottes verkündigt, Gabriel, welcher zu der
reinen Jungfrau sprach: »Freue dich, du Begnadigte« usw. Und was 6
sage ich dir noch weiter, indem die Neuen und die Alten zeigen, daß
den Mysterien der Ökonomie von den Engeln gedient wird. ... Wenn 7
man auch mit Überschwänglichkeit reden muß. Denn nicht ist etwas
Geringes die Seele eines Weisen, welche überall in sich hat helle Gedanken, wahre Erkenntnisse, leuchtende Taten, so daß Gott durch sie
gepriesen wird. — Wer aber richtigere (rechtgläubigere) Verständnisse 8
als diese zu finden vermag, möge es kund tun. Ich aber meine hin- 9
sichtlich dessen, was er sagte: »Das Tun aber seiner Hände verkündet
die Feste«, die Kirche sei mit der Feste benannt, weil sie gefestigt ist
durch die Unverweslichkeit. Wie auch der heilige Paulus spricht an

1 Kol. 1, 15 — **6** vgl. De res. II, 24, 2 S. 379, 17f — **9** Gal. 3, 19. Act. 7, 53 — **11** Joh. 5, 46 — **12** Hebr. 1, 3 — **15** Dan. 8, 16. 9, 21. 10, 11. 18. Ezech. 1, 28. 40, 3. Sach. 1, 9. 13f. 4, 1 — **18** Luk. 1, 28 — **20** Symp. S. 69, 15. 89, 8. 91, 17 vgl. Hebr. 1, 14 — **26** Psal. 18, 2; vgl. Pamphil. Apol. pro Orig. XXIV, 391 Lomm. — **27** vgl. Iren. Adv. haer. III, 11, 8

26 vgl. Didym. In Psal. 18 PGr 39, 1269A

3 »unausspr. u. makell.« neizglany i neporočny: »unaussprechlich u. makellos« neizglanyi i neporočjnyi S **4** »von deren« ejaže: i jaže S **6** »scheint« S 212 **12** »geredet«: ἔγραψεν Joh. 5, 46 **13** »so .. nun« ubo γοῦν: »denn« bo γὰρ S **19** »d. Neuen u. d. A.«: wohl die Schrift NT.s u. AT.s **22** »in sich« S 212v **27** Iren. στῦλος καὶ στήριγμα ἐκκλησίας τὸ εὐαγγ. κ. πνεῦμα ζωῆς

Timotheus schreibend: »Damit du wissest, wie du wandeln mußt im
Hause Gottes, welches ist die Kirche des lebendigen Gottes, Säule und
Feste der Wahrheit«. Denn wenn »die Himmel verkünden die Herr- 10
lichkeit Gottes« — sie aber sind die oberen Kräfte, welche kund tun
die Herrlichkeit Gottes, nämlich vor der Ankunft des Erlösers das (sein)
Wohlwollen gegen uns —, so muß die Kirche für die Feste gehalten
werden, welche verkündet »das Tun seiner Hände«, damit wir sagen,
seine Ankunft vom Himmel in den Leib verkünden die Engel, seinen
Wandel aber nach der Menschheit und alle (seine) Taten tue kund die
Kirche.

VIII. Es kann aber ⟨auch⟩ auf andere Weise vom Verstand und
vom Gefühl verstanden werden, so daß der reine und hohe Himmel ist
der hoch theologisierende ⟨Verstand⟩, welcher die Herrlichkeit Gottes
verkündet, die Feste aber das nicht durch Lüste zerstörte, sondern
gegen sie fest seiende Gefühl. Daher sagt auch Johannes, der Theo- 2
loge, daß »jeder Geist, welcher bekennt Christus Jesus ⟨Fleisch geworden⟩,
von Gott sei, und jeder Geist, welcher nicht bekennt Christus Jesus
Fleisch geworden, nicht von Gott« sei, uns befehlend nicht eine halbe
Frömmigkeit zu empfangen. Denn zu verkündigen die Fleischwerdung
des Sohnes Gottes von der heiligen Jungfrau, nicht aber ebenso zu be-
kennen, daß er auch in die Kirche als in sein Fleisch komme, ist nicht
vollkommen. Denn es muß ein jedes von uns nicht nur seine Parusie 3
in jenes heilige Fleisch bekennen, welches von der reinen Jungfrau
ward, sondern auch eine gleiche in den Geist eines jeden von uns.
Wenn aber einige meinen, daß der, welcher überhaupt Christus bekennt,
sei von Gott, so mögen sie antworten, ob auch die Sünde von Gott ist,
so daß sie Christus bekennend sündigen dürfen in andern Taten. Daher 4
weder die, welche bekennen, daß Christus ins Fleisch komme, aber
sündigen, ⟨sind⟩ die Lobenswerten, noch die nicht sündigen, aber nicht
die Fleischwerdung Christi bekennen Tüchtige. Diese aber ⟨sind⟩ die
Lobenswerten, welche sowohl den inneren Menschen schmücken mit
Rechtgläubigkeit als den äußeren mit guten Werken, bald wie der

1 I Tim. 3, 15 — **7** Psal. 18, 2; anders Orig. Sel. in Psal. XII, 71 Lomm. — **16** I Joh. 4, 2 — **21** vgl. Symp. 3, 8. 8, 8 S. 35f. 90 — **27** De lepra 11, 3f. 14, 4. 15, 6 S. 465, 18ff. 469, 1ff. 470, 16ff

9 »nach d. Menschh.« S 213 **11** »⟨auch⟩ auf andere« ⟨i⟩ iněm **13** »Verstand« + Bo **16** »Fleisch geworden« + I Joh. 4, 2 **20** »ebenso« takože: »wie« jakože S **24** »e. jeden« S 213^{v}

Himmel, als die das Himmlische sinnen, bald wie die Feste, weil keine
Begierde annehmend. So aber wird bewahrt die Ordnung der Schrift. Denn 5
das von allen Leidenschaften reine und mit Christus in den Baum des
Lebens hineingepfropfte Fleisch ist ferner nicht Fleisch, sondern
Wohnung Gottes. Denn Fleisch ward es von der Schwachheit genannt;
der Gerechte aber wird niemals bewegt (umgetrieben), denn er ist »nicht
fleischlich, sondern geistlich«.

IX. Sind nicht auch hier wieder tiefe und geistliche Verständnisse
für die Schriftforscher, indem die Schrift mannigfaltig redet? Denn
bald Tage, bald Sterne, bald »gutes Land« nannte er die Heiligen, bald
Ähren oder Bäume oder Götter nannte er die Heiligen. Tag aber 2
nannte er ⟨sie⟩, weil »Tag dem Tag sprudelt Rede«; Sterne aber, weil
»ein Stern den andern übertrifft an Herrlichkeit«; gutes Land aber, weil:
»Ihr werdet mir sein ein williges Land (»Land des Wohlgefallens«),
spricht der Herr«; Ähren aber, weil »die Ernte ist groß«; Bäume aber,
weil »an den Früchten der Baum« erkannt wird; Götter aber, weil:
»Ich habe gesagt, ihr seid Götter«. Verstehe aber nun, ob er Tage 3
jene Seelen nannte, über welche »die Sonne der Gerechtigkeit« aufging.
Denn die nach seinem Worte Dürstenden, die Reihe der Apostel nach
den Stunden des Tages zusammengestellt, heißt der geistige Tag, nämlich
der Kirche, welche auch Salomo sah wie aufgehende Morgenröte: »Wer
ist diese, die da aufgeht wie die Morgendämmerung?«, dürstend nach
den Geheimnissen Christi, vielmehr aber dürstet sie beständig durch die
Schrift. »Und Nacht der Nacht Bekenntnis.« Als Nacht beurteilte er 4
die Reden der Propheten; nicht des Bösen halber, sondern der großen
Tiefe. Denn »Versteht« sprach die Weisheit »ein Gleichnis und dunkles
Wort, Worte der Weisen und Rätsel«. Und Nacht wieder deshalb,
weil sie (es) die Fleischwerdung Christi durch Schatten ankündigte.

5 I Kor. 6, 19 — vgl. Mt. 26, 41 — **6** I Kor. 3, 1 — **10** Mt. 13, 8. 23. Mark. 8, 4. 20. Luk. 8, 8. 15 — **12** Psal. 18, 3 — **13** I Kor. 15, 41 — **14** Mal. 3, 12 — **15** Mt. 9, 37 — **16** Mt. 12, 33 — **17** Psal. 81, 6 (Joh. 10, 34f) — **18** Mal. 4, 2 — **21** Hohel. Sal. 6, 9 — **24** Psal. 18, 2 — **26** Prov. 1, 6 — **28** vgl. zu S. 436, 26

4 »ist . . nicht«: »denn ist . . nicht« B **6** »bewegt« S 214 **19** »die nach s. W. Dürstenden«: der Zusammenhang erfordert »die durch sein Wort leuchtende« (Reihe) **20** »Stunden« časom: česam S | »zusammengestellt« sŭstavlenŭ: sŭstavleno S **21f** »Wer ist« S 214^{v} **22** »dürstend« požadaja, požažda oder »erwartend« požida: požada S **23** »dürstet« žažet: žaže S; wohl »brennt« »leuchtet« žežet **26** »Versteht«: *νοήσει τε* Prov.

Das Gesetz aber nun ward wegen der Dunkelheit der Worte und wegen
der typischen Worte Nacht genannt. Die Juden aber wurden wegen 5
Blindheit der Seele und Ablehnung des Größeren so genannt, und es
bezeugt der Apostel Paulus, indem er spricht: »Aber bis jetzt, wenn
Mose gelesen wird, liegt eine Decke auf ihren Herzen«. Und alle vor
der Herabkunft des Herrn »saßen in Finsternis und Schatten des Todes«;
wonach es auch überaus Nacht genannt ward. Nach dem großen Tag
der Auferstehung aber ist über die ganze Erde ausgegossen worden
das Licht des heiligen Geistes, indem sie auf der ganzen Erde predigten
von dem Wort der Wahrheit. Denn die Propheten redeten bloß von 6
dem Erbe (»in Analogie«?) nämlich unter den Juden, daher konnten
auch die draußen Stehenden es nicht verstehen, noch dazu gelangen. Die
Verkündigung der Apostel aber, wie die Sonne aufgegangen, erleuchtete
alle Dunkelheit des Herzens; es kam herab wie Tau die Weisheit des
Vaters und löschte aus den »feurigen Pfeil« der Schlange. — Ferner: 7
»In die ganze Erde ging aus ihre Stimme, und an die Enden der Erde
ihre Reden«. Ähnlich: »Es ging aus ein Säemann seinen Samen zu
säen«. Gut hat hier der Geist der Weissagung »Stimme« gesagt. Die
»Reden« sind die Worte des Evangeliums, denn mit diesen Worten ist
die Gnade Gottes zu uns gekommen.

X. Hierauf wollen wir nun auch die andere Frage untersuchen.
Denn er spricht: »Ich bin ein sterblicher Mensch, allen gleich und Ab-
komme des von der Erde Erstgeschaffenen; und im Mutterleibe bin ich
gebildet zehn Monate, gefestigt mit Blut vom Mannessamen und von
der Lust des Beischlafs« usw. Sich wundernd über die Weisheit Gottes, 2
sprach dies der Prophet: Denn »auch ich bin ein« irdischer »Mensch«
wie die anderen Propheten und Könige, aber der Weisheit gebrauchend,

1 vgl. zu De cibis 7, 7 — **4** II Kor. 3, 15; vgl. zu S. 438, 5 — **6** Luk. 1, 79 — **14** vgl. Deut. 32, 2 — **15** Ephes. 6, 16 — **16** Psal. 18, 4 — **17** Mt. 13, 2 — **20** vgl. Joh. 1, 17 — **22** Weish. Sal. 7, 1. 2 — **26** Weish. Sal. Sal. 7, 1

1 vgl. Athan. Festbriefe S. 60, 42. 61, 7. 12. 62, 2. 79, 7. 84, 2. 116, 7. 137, 11. 142, 4. 145, 29 Larsow

1 »Das Gesetz aber« zakon že: viell. »das Gesetz (ankündigte). Jenes aber« zakon, on že | »Dunkelheit« tjmjnostj: »Zartheit« tjnostj S **2** »wegen« < B **3** »Blindheit« nevisti: Unkenntnis« nevěsti B | »werden so genannt« sicesja narekoša: »haben so sie genannt« sice ja narekoša **7** »überaus« »treffend«: »übertraf« přěspě S **9** »des heiligen« S 215 **18** »der Weissagung« proročjstva: »weissagte« proročjstvova B **15** »usw.« S 215[v]

habend im Hören ihre Parusie. Aber doch bin ich nicht selbst die
Weisheit, sondern der, welcher kommt und »trägt die Sünde der Welt«.
Denn ich bin von Mannessamen geboren, jener aber von der Jungfrau 3
durch die ganze Kraft Gottes, ⟨so daß⟩ auch Johannes spricht: »Ich
taufe euch mit Wasser, jener aber wird euch mit heiligem Geist und
Feuer taufen«. — Aber es sei nun genug hiervon, indem dies Capitel 4
viel Weiße (Glanz) hat und lehrt, daß nicht von Christus dies Salomo
sprach, sondern von sich, damit er nicht Christus zu sein scheine.
Denn die weiteren Verständnisse hiervon durch Christus Jesus im
heiligen Geist in einer andern Schrift Vom Leib.

Du aber, o Herr, der du gesandt hast deine Weisheit zur Fleischwerdung, ich bitte durch den Herrn Jesus Christus im heiligen Geist: Reinige mein Herz und mache, daß es des heiligen Geistes Wohnung sei, jetzt und immerdar und in alle Ewigkeit. Amen.

1. 8 vgl. Hipp. In Cant. 1, 1 — **2** Joh. 1, 29 — **3** Luk. 1, 35; vgl. De res. I, 26, 1 S. 253, 12ff — **4** Luk. 3, 16

4 »ganze . . so daß« vsei . . jakože Masing: vseiže S

ΜΕΘΟΔΙΟΥ

ΕΚ ΤΟΥ ΞΕΝΩΝΟΣ Η ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΓΕΝΗΤΩΝ

Textzeuge Photius Bibliotheca

Handschriften

A = Marcian. 450 s. X
B = Marcian. 451 s. XII

Abkürzungen

Kl = Klostermann
Md = Mendelssohn

ΕΚ ΤΟΥ ⟨ΞΕΝΩΝΟΣ Η⟩ ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΓΕΝΗΤΩΝ.

I. Ὅτι τό »μὴ βάλητε τὸ ἅγιον τοῖς κυσί, μηδὲ τοὺς μαργαρίτας ὑμῶν ἔμπροσθεν τῶν χοίρων« μαργαρίτας μὲν τοῦ Ξένωνος τὰ μυστικώτερα τῆς θεοσδότου θρησκείας ἐκλαμβάνοντος μαθήματα, χοίρους δὲ τοὺς ἔτι ἀσεβείᾳ καὶ ἡδοναῖς παντοίαις δίκην χοίρων ἐν βορβόρῳ καλινδουμένους (τούτοις γὰρ εἰρῆσθαι παρὰ Χριστοῦ ἔλεγε μὴ παραβαλεῖν τὰ θεῖα μαθήματα, διὰ τὸ μὴ δύνασθαι αὐτὰ φέρειν, ἅτε τῇ ἀσεβείᾳ καὶ ταῖς ἀγρίαις ἡδοναῖς προκατισχημένους) ὁ μέγας Μεθόδιός φησιν, Εἰ μαργαρίτας τὰ σεμνοπρεπῆ καὶ θεῖα μαθήματα δεῖ ἐξακούειν, χοίρους δὲ τοὺς ἀσεβείᾳ καὶ ἡδοναῖς συζῶντας, οἷς καὶ απαράβλητα καὶ ἀπόκρυφα τὰ πρὸς εὐσέβειαν καὶ τὴν εἰς Χριστὸν πίστιν ἀποστολικὰ διεγείροντα κηρύγματα δεῖ εἶναι, ὅρα ὡς οὐδένα λέγεις τῶν Χριστιανῶν τοῖς τῶν ἀποστόλων κηρύγμασιν ἐξ ἀσεβείας αὐτῶν τῆς προτέρας ἐπιστρέψαι· οὐδὲ γὰρ ἂν πάντως παρέβαλον τὰ κατὰ τὸν Χριστὸν μυστήρια τοῖς δι' ἀπιστίαν χοίροις ἐοικόσιν. ἢ οὖν πᾶσι 2 τοῖς Ἕλλησι καὶ τοῖς ἄλλοις ἀπίστοις ταῦτα παρεβλήθη παρὰ τῶν τοῦ Χριστοῦ μαθητῶν καὶ ἐκηρύχθη, καὶ ἀπὸ τῆς ἀσεβείας μετέβαλεν αὐτοὺς εἰς τὴν εἰς Χριστὸν πίστιν, ὥσπερ οὖν καὶ πιστεύοντες ὁμολογοῦμεν, καὶ οὐκέτι δύναται νοεῖσθαι τό »μὴ βάλητε τοὺς μαργαρίτας ὑμῶν ἔμπροσθεν τῶν χοίρων«, ὡς ἐρρήθη· ἢ τούτου ὡς ἐλέχθη

1 vgl. Sokrates KG VI, 13 — **2. 19** Mt. 7, 6 — **3** vgl. Symp. S. 9, 15f. 10, 18f. 37, 10. 118, 8f. De lepra 7, 8 S. 461, 12f — **5** vgl. Plato Phaed. 69C. 82E

1 Phot. Bibl. 235 S. 301b, 25—304b, 20

1 A Bl. 313^{v} a, 33. B Bl. 235^{v}, 29. *Ἀνεγνώσθη ἐκ τοῦ ἁγίου μάρτυρος Μεθοδίου καὶ ἐπισκόπου* (*κ. ἐπ. Μ.* B) *τοῦ περὶ τῶν γεννητῶν ἐκλογὴ κατὰ σύνοψιν* | *ΞΕΝΩΝΟΣ Η*] vgl. Sokr. KG VI, 13 *Μεθόδιος μὲν οὖν .. ἐν τῷ διαλόγῳ ᾧ ἐπέγραψε Ξένωνα* **2** *μηδὲ* A 313^{v}b **3** *τοῦ Ξένωνος* < A **4** *ἐκλαμβάνοντας* B **11** *εὐσέβειαν* B 236 **14** *παρέλαβον* B **15** *τὸν* < A **17** *ἀσεβείας* A 314 **18** *εἰς*^{2} übergeschrieben A **19** *βάλετε* A **20** *ἡμῶν*? B | *τ. χοιρ. ἔμπρ.* A

νοουμένου, ἀνάγκη ἡμᾶς λέγειν ὡς οὐδενὶ τῶν ἀπίστων, οὓς χοίροις
ἀπεικάζομεν, ἐκ τῶν ἀποστολικῶν διδαγμάτων, μαργαριτῶν δίκην τὰς
ψυχὰς καταυγαζόντων, ἡ εἰς Χριστὸν πίστις καὶ ἡ τῆς ἀσεβείας ἐλευ-
θερία γεγένηται. βλάσφημον δὲ τοῦτο. οὐκ ἄρα δεῖ μαργαρίτας μὲν 2
τὰ μυστικώτερα τῶν μαθημάτων ἐκλαμβάνειν ἐνταῦθα, χοίρους δὲ
τοὺς ἀσεβεῖς, οὐδὲ τό »μὴ βάλητε τοὺς μαργαρίτας ὑμῶν ἔμπροσθεν
τῶν χοίρων« εἰς τό »μὴ παραβάλητε τοῖς ἀσεβέσι καὶ ἀπίστοις τὰ
μυστικὰ καὶ τελειοποιὰ τῆς εἰς Χριστὸν πίστεως διδάγματα« παρα-
λαμβάνειν· ἀλλὰ μαργαρίτας μὲν τὰς ἀρετὰς ἐκδέχεσθαι χρή, αἷς
ὥσπερ πολυτίμοις μαργαρίταις ἡ ψυχὴ καθωραΐζεται, μὴ παραβαλεῖν
δὲ αὐτοὺς τοῖς χοίροις τουτέστι μὴ παραβαλεῖν αὐτὰς τὰς ἀρετάς,
οἷον ἁγνείαν καὶ σωφροσύνην καὶ δικαιοσύνην καὶ ἀλήθειαν, ταύτας
δὴ μὴ παραβαλεῖν ταῖς μαχλώσαις ἡδοναῖς (χοίροις γὰρ ἐοίκασιν αὗται),
ἵνα μὴ τὰς ἀρετὰς αὗται καταφαγοῦσαι χοιρώδη βίον καὶ πολυπαθῆ
τὴν ψυχὴν βιοτεύειν παρασκευάσωσιν.

II. Ὅτι ὁ Ὠριγένης, ὃν Κένταυρον καλεῖ, ἔλεγε συναΐδιον εἶναι
τῷ μόνῳ σοφῷ καὶ ἀπροσδεεῖ θεῷ τὸ πᾶν. ἔφασκε γάρ, Εἰ οὐκ ἔστι
δημιουργὸς ἄνευ δημιουργημάτων ἢ ποιητὴς ἄνευ ποιημάτων, οὐδὲ
παντοκράτωρ ἄνευ τῶν κρατουμένων (τὸν γὰρ δημιουργὸν διὰ τὰ
δημιουργήματα ἀνάγκη καὶ τὸν ποιητὴν διὰ τὰ ποιήματα καὶ τὸν
παντοκράτορα διὰ τὰ κρατούμενα λέγεσθαι), ἀνάγκη ἐξ ἀρχῆς αὐτὰ
ὑπὸ τοῦ θεοῦ γεγενῆσθαι, καὶ μὴ εἶναι χρόνον ὅτε οὐκ ἦν ταῦτα. εἰ
γὰρ ἦν χρόνος ὅτε οὐκ ἦν τὰ ποιήματα, ἐπεὶ τῶν ποιημάτων μὴ
ὄντων οὐδὲ ποιητής ἐστιν, ὅρα οἷον ἀσεβὲς ἀκολουθεῖ. ἀλλὰ καὶ 2
ἀλλοιοῦσθαι καὶ μεταβάλλειν τὸν ἄτρεπτον καὶ ἀναλλοίωτον συμβή-
σεται θεόν. εἰ γὰρ ὕστερον πεποίηκε τὸ πᾶν, δῆλον ὅτι ἀπὸ τοῦ
μὴ ποιεῖν εἰς τὸ ποιεῖν μετέβαλε. τοῦτο δὲ ἄτοπον μετὰ τῶν προ-
ειρημένων. οὐκ ἄρα δυνατὸν λέγειν, μὴ εἶναι ἄναρχον καὶ συναΐδιον
τῷ θεῷ τὸ πᾶν.

III. Πρὸς ὃν φησι δι᾽ ἑτέρου προσώπου ὁ ἅγιος ἐρωτῶν, Ἆρά
γε σοφίας καὶ δόξης καὶ συλλήβδην πάσης ἀρετῆς ἀρχὴν καὶ πηγὴν
οὐσιωδῶς, ἀλλὰ μὴ ἐπικτήτως ἡγῇ τὸν θεόν;

Ὁ δέ, Ναί.

6 Mt. 7, 6 — **12** vgl. Symp. S. 83, 19f — **13** vgl. I Petr. 2, 11. De res. II, 18, 1 S. 368, 7 — **16** vgl. Orig. De princ. I, 2, 10. III, 5, 3 S. 41, 11ff. 272, 22ff — **31** vgl. Plato Phaedr. 245 C

3 Χριστὸν < B **6** βάλλετε B **7** παραβάλετε A, παραβάλλετε B **8** εἰς τὸν Χ. A **11** αὐτοῖς A **14** καὶ A 314^{r}b **15** βιωτεύειν A | παρασκευάσουσιν AB **26** ἀπὸ < A **27** μετέβαλλεν A, μετέβαλλε B **32** ἐπικτήτως A 314^{v}

Τί δὲ πρὸς τούτοις; οὐχὶ τέλειος πάντη δι᾽ ἑαυτὸν καὶ ἀπροσδεής;

Ἀληθῆ.

Ἀμήχανον γὰρ τὸ ἀπροσδεὲς δι᾽ ἕτερον εἶναί τι ἀπροσδεές;

Ἀμήχανον.

Πᾶν γὰρ τὸ δι᾽ ἕτερον πλῆρες ὂν καὶ ἀτελὲς λεκτέον;

Ἀνάγκη.

Τὸ γὰρ αὐτὸ δι᾽ ἑαυτὸ ἑαυτοῦ πλήρωμα ὂν καὶ αὐτὸ ἐν ἑαυτῷ μένον, τέλειον εἶναι τοῦτο μόνον δοξαστέον;

Ἀληθέστατα λέγεις.

Τὸ δὲ μήτε αὐτὸ δι᾽ ἑαυτὸ μήτε αὐτὸ ἑαυτοῦ πλήρωμα ὂν φαίης 2
ἂν ἀπροσδεές;

Οὐδαμῶς.

Οὐκ ἄρα ὁ θεὸς τέλειος διά τι νομισθήσεται· ὃ γὰρ διά τι τέλειόν ἐστιν, αὐτὸ καθ᾽ ἑαυτὸ ἀτελὲς ἀνάγκη τυγχάνειν.

Ἀνάγκη.

Οὐκοῦν καὶ ὁ θεὸς αὐτὸς δι᾽ ἑαυτὸν τέλειος, ἀλλ᾽ οὐ δι᾽ ἕτερον 3
λογισθήσεται;

Ὀρθότατα.

Ἕτερον θεὸς κόσμου, καὶ ἕτερον κόσμος θεοῦ;

Παντελῶς.

Οὐκ ἄρα τέλειον φατέον καὶ δημιουργὸν καὶ παντοκράτορα διὰ κόσμον τὸν θεόν;

Οὔ.

Ὅπως δι᾽ ἑαυτόν, ἀλλὰ μὴ διὰ κόσμον, καὶ ταῦτα τρεπτόν, αὐτὸς καθ᾽ ἑαυτὸν τέλειος εὑρίσκοιτο.

Προσηκόντως.

Τί δέ; τὸν πλούσιον διὰ τὸν πλοῦτον λεκτέον πλούσιον; 4

Ὀρθῶς.

Καὶ τὸν σοφὸν κατὰ μετοχὴν τῆς οὐσιώδους σοφίας, οὐκ αὐτὸν σοφίαν ὄντα, σοφὸν προσαγορευτέον;

Ναί.

Τί δέ; καὶ τὸν θεόν, ἕτερον ὄντα κόσμου, διὰ κόσμον ταύτῃ πλούσιον καὶ εὐεργέτην καὶ δημιουργὸν κλητέον;

Ἄπαγε, οὐδαμῶς.

Οὐκοῦν αὐτὸς ἑαυτοῦ πλοῦτος καὶ δι᾽ ἑαυτὸν πλούσιος καὶ δυνατὸς τυγχάνει;

Ἔοικεν.

3 δι᾽ B 236ᵛ **21** φατὲ A **24** ὅπως μὴ A **32** κόσμου] κόσμον A **32 f** πλού|σιον A 314ᵛ b **34** οὐδαμῶς, ἄπαγε B Ausgg. **35** αὐτὸν A

Ἦν ἄρα καὶ πρὸ κόσμου πάντῃ ἀπροσδεὴς ὢν καὶ πατὴρ καὶ 5
παντοκράτωρ καὶ δημιουργός, ὅπως αὐτὸς δι' ἑαυτόν, ἀλλὰ μὴ δι'
ἕτερον ταῦτα ᾖ;

Ἀνάγκη.

Εἰ γὰρ διὰ κόσμον καὶ οὐχὶ δι' ἑαυτόν, ἕτερος ὢν κόσμου, παν- 6
τοκράτωρ γνωρίζοιτο συγγνώμη ὁ θεός (ἀναγκάζομαι γὰρ τοῦτο
εἰπεῖν), αὐτὸς καθ' ἑαυτὸν ἀτελὴς ἔσται καὶ προσδεὴς τούτων, δι'
ἃ παντοκράτωρ καὶ δημιουργός ἐστιν.

Ὑπερφυῶς.

Οὐκ ἄρα ἀποδεκτέον ταύτην τὴν ὀλέθριον ἁμαρτίαν περὶ θεοῦ τῶν λεγόντων παντοκράτορα εἶναι καὶ δημιουργὸν διὰ τὰ κρατούμενα καὶ δημιουργούμενα τρεπτά, ἀλλ' οὐ δι' ἑαυτὸν εἶναι τὸν θεόν.

IV. Ὅρα δὲ καὶ ὧδε. εἰ ὕστερον, ἔφης, πεποίηται ὁ κόσμος, μὴ πρότερον ὤν, μεταβάλλειν ἀνάγκη τὸν ἀπαθῆ καὶ ἀναλλοίωτον θεόν· τὸν γὰρ ποιοῦντα πρότερον μηδέν, ὕστερον δέ, ἀπὸ τοῦ μὴ ποιεῖν εἰς τὸ ποιεῖν μεταβάλλειν καὶ ἀλλοιοῦσθαι ἀνάγκη.

Ἔλεγον γάρ.

Πέπαυται δὲ τοῦ ποιεῖν ποτε τὸν κόσμον ὁ θεός, ἢ οὔ;

Πέπαυται.

Οὔπω γὰρ ἦν τετελειωμένος ἄν.

Ἀληθές.

Εἰ οὖν τὸ ποιεῖν ἐκ τοῦ μὴ ποιεῖν ἀλλοίωσιν τοῦ θεοῦ κατα- 2
ψηφίζεται, οὐχὶ καὶ τὸ μὴ ποιεῖν ἐκ τοῦ ποιεῖν;

Ἀνάγκη.

Ἠλλοιῶσθαι δὲ αὐτὸν φαίης μὴ ποιοῦντα σήμερον παρ' ὃ ἦν ὅτε ἐποίει;

Οὐδαμῶς.

Οὐδ' ἄρα ὅτ' ἐποίει τὸν κόσμον, ἠλλοιῶσθαι αὐτὸν ἀνάγκη παρ' ὃ ἦν ὅτε οὐκ ἐποίει· καὶ οὔτε ἀνάγκη συνυπάρχειν αὐτῷ τὸ πᾶν δεῖν λέγειν διὰ τὸ μὴ ἀναγκάζεσθαι λέγειν ἠλλοιῶσθαι, οὔτε συναΐδιον δι' αὐτὸ τοῦτο.

V. Καί μοι φαθὶ καὶ ὧδε. γενητὸν τὸ μὴ γενέσεως ἔχον ἀρχὴν φαίης ἄν;

Οὐ δῆτα· εἰ γὰρ μὴ ὑποπίπτει γενέσεως ἀρχῇ, ἐξ ἀνάγκης ἀγένητόν ἐστιν.

Εἰ δὲ γέγονεν, ὑπὸ αἰτίου τινὸς δίδως αὐτὸ γεγονέναι· πάντῃ γὰρ ἀδύνατον χωρὶς αἰτίου γένεσιν ἔχειν;

2 αὐτὸς < A 6 συγγνώμην AB: † od. ⟨κατὰ⟩ συγγ. Kl: συγγνώμῃ Bo 7 ἀτελὴς zweimal A | ἀτ. ἂν 2. Hd. A | ἔσται < A 14 πρότερος A 20 οὔπω A 315 23 ἐκ τοῦ μὴ ποιεῖν A 28 ὅτε ποιεῖ AB 29 δεῖ AB 32 φασὶ A

Ἀδύνατον.

Κόσμον δὴ οὖν, καὶ ὅσα ἐν αὐτῷ μῶν ἄλλου τινὸς ἢ θεοῦ δη- 2
μιουργοῦντος φήσομεν γεγονέναι ὕστερον, πρότερον οὐκ ὄντα;

Δῆλον ὅτι θεοῦ.

Ἀδύνατον γὰρ τὸ γενέσεως ἀρχῇ περιορισθὲν συναπέραντον εἶναι τῷ ἀπεράντῳ;

Ἀδύνατον.

VI. Πάλιν δὴ οὖν, ὦ Κένταυρε, ἐξ ἀρχῆς διαλεγώμεθα. θείᾳ ἐπιστήμῃ τὰ ὄντα φατὲ γεγονέναι, ἢ οὔ;

Ὦ βάλε, λέξουσιν, οὐδαμῶς.

Ἀλλ' ἀπὸ τῶν στοιχείων ἢ ὕλης ἢ στηριγμάτων, ἢ ὅπως αὐτοὶ ταῦτα βούλεσθε ὀνομάζειν (οὐδὲν γὰρ διαφέρει)· τούτων ἀγενήτως προϋφεστηκότων καὶ πλημμελῶς φερομένων ὁ θεὸς διακρίνας ἐτεχνάσατο τὰ πάντα, ὥσπερ ἀγαθὸς ζωγράφος ἀπὸ πολλῶν χρωμάτων μίαν τεχνησάμενος ἰδέαν;

Οὐδὲ τοῦτο. πάντως γὰρ ἀποφεύξονται ὁμολογῆσαι καθ' ἑαυτῶν, 2
ἵνα μὴ τῆς διακρίσεως καὶ τῆς μεταμορφώσεως τὴν ὕλην συγχωροῦντες ἀρχὴν ἐσχηκυῖαν, ἀναγκασθῶσι τῷ λόγῳ κατὰ πάντα τὸν θεὸν ἦρχθαι τοῦ διοικεῖν λέγειν καὶ κατακοσμεῖν τὴν πρότερον ἄμορφον οὖσαν ὕλην.

VII. Φέρε γάρ, ἐπειδὴ (σὺν τῷ θεῷ φάναι) ἐνταῦθα τοῦ λόγου γεγόναμεν, ἤτω τις ἀνδριάς, ἑστὼς ἐπὶ βάσεως, καλός· οὗ θαυμάζοντες οἱ θεώμενοι τὴν εὔρυθμον καλλονὴν διαφερέσθωσαν πρὸς ἀλλήλους, πῇ μὲν γενητόν, πῇ δὲ καὶ ἀγένητον πειρώμενοι λέγειν. ἐροί- 2
μην γὰρ σφᾶς, Δι' ἣν αἰτίαν ἀγένητον αὐτόν φατε; πότερον διὰ τὸν τεχνίτην, ὅπως μηδαμῶς ἀργήσας τῆς δημιουργίας νομίζοιτο, ἢ δι' ἑαυτόν; ἂν μὲν γὰρ διὰ τὸν τεχνίτην, πῶς ἀγένητος ὢν πρὸς τοῦ τεχνίτου δημιουργεῖται; εἰ γὰρ ὅλως ἐν ἐνδείᾳ τῆς τέχνης καθέστηκε χαλκουργούμενος πρὸς τὸ σχεῖν ὁποῖον ὁ δημιουργὸς ἐθέλοι χαρακτῆρα, ποίῳ τρόπῳ ἀγένητος ἔσται πάσχων τε καὶ δρώμενος; εἰ δὲ αὖ δι' ἑαυτὸν τέλειος καὶ ἀγένητος λέγοιτο μὴ δεῖσθαι τῆς τέχνης ὁ

13 vgl. De autex. 6, 2 S. 159, 12f. Plato Tim. 30 A — **14** Symp. S. 15, 17. Plato Tim. 28f — **19** vgl. De autex. 62, 2 S. 159, 14f — **26** vgl. 7, 5 S. 498, 18

2 μῶν < A **3** πρῶτον B **4** Δῆλον] B 237 **8** διαλεγόμεθα AB **10** πάλιν 2. Hd. A, βάλη 1. Hd. A u. B **11** ἀπὸ A 315ʳb **12** ἀγεννήτως B **13f** ἐτεχνήσατο B **17** διακρ.] μετακρίσεως AB **21** τῷ < A **22** καλλός w. e. sch. B **23** ἐρρυθμῖον B **24** λέγειν πειρ. B **27** ἀγέννητος B **28** καθέστηκε A 315ᵛ **30** ἔσται] ἂν A **31** τῆς < A

ἀνδριάς, κατὰ τὸ ὀλέθριον δόγμα, ἀνάγκη αὐτοματισμὸν ὁμολογεῖν.
εἰ δ' οὐδὲ τοῦτον ἴσως ἐθελήσαντες προσήκασθαι τὸν λόγον πικρό- 3
τερον ἀποκρινοῦνται, τὸ μὲν βρέτας ἀγένητον οὐκ εἶναι λέγοντες,
γενητὸν δὲ εἶναι ἀεὶ γενέσεως ἀρχὴν οὐκ ἔχον, ὅπως ἀνάρχως λέγοιτο
κρατεῖν τοῦ τεχνάσματος ὁ τεχνίτης, Οὐκοῦν, ὦ οὗτοι, λέξομεν αὐτοῖς,
εἰ μὴ χρόνος μήτε αἰὼν εὑρίσκοιτο ἐπάνω, ὅτε οὐκ ἦν τέλειος ὁ
ἀνδριάς, τί παρέσχεν αὐτῷ ὁ τεχνίτης ἢ τί ἐνήργησεν εἰς αὐτόν, φατέ.
εἰ γὰρ ὁ αὐτὸς ἀνενδεὴς ὢν καὶ οὐκ ἔχων ἀρχὴν γενέσεως τυγχάνει, 4
ταύτῃ μᾶλλον καθ' ὑμᾶς ὁ δημιουργὸς οὐδέποτε δημιουργήσας οὔτε
δημιουργῶν εὑρεθήσεται, καὶ πάλιν εἰς αὐτὸ ἔοικεν ὁ λόγος περιδε-
δραμηκέναι, αὐτοματισμὸν ὁμολογεῖν. ἐὰν γὰρ κἂν τὸ ἀκαριαίτατον
⟨τὸν⟩ ἀνδριάντα κινῆσαι ὁ δημιουργὸς λεχθῇ, ἀρχῇ ὑποπεσεῖται, καθ'
ἣν πρότερον αὐτὸν ἄκοσμον καὶ ἀκίνητον ὄντα ἤρξατο κινεῖν καὶ
κοσμεῖν. οὔκουν καὶ ἦν καὶ ἔσται διηνεκῶς ὁ αὐτὸς ἀεὶ κόσμος·
ἀπεικαστέον γὰρ τῷ μὲν θεῷ τὸν τεχνίτην, τὸν δὲ ἀνδριάντα τῷ
κόσμῳ. πῇ δὴ οὖν, ὦ ἠλίθιοι, οἴεσθε τὴν κτίσιν συναπέραντον οὖσαν 5
τῷ δημιουργῷ μὴ δεῖσθαι τοῦ δημιουργοῦ; τὸ γὰρ συναπέραντον,
μηδαμῶς ἀρχὴν γενέσεως ἔχον, καὶ συναγένητον καὶ ἰσοδύναμον ἀνάγκη
τυγχάνειν. τὸ δὲ ἀγένητον, αὐτοτελὲς καὶ ἄτρεπτον φανθέν, καὶ
ἀπροσδεὲς καὶ ἄφθορον ἔσται· καὶ εἰ τοῦτο οὕτως ἔχει, οὐκέτι ὁ
κόσμος τρεπτὸς καθ' ὑμᾶς.

VIII. Ὅτι ἐκκλησία παρὰ τὸ ἐκκεκλικέναι τὰς ἡδονὰς λέγεσθαί φησιν.

IX. Ὅτι φησὶν ὁ ἅγιος, Δύο δὲ δυνάμεις ἐν τοῖς προωμολογημένοις ἔφαμεν εἶναι ποιητικάς, τὴν ἐξ οὐκ ὄντων γυμνῷ τῷ βουλήματι χωρὶς μελλησμοῦ ἅμα τῷ θελῆσαι αὐτουργοῦσαν ὃ βούλεται ποιεῖν· τυγχάνει δὲ ὁ πατήρ· θατέραν δὲ κατακοσμοῦσαν καὶ ποικίλλουσαν κατὰ μίμησιν τῆς προτέρας τὰ ἤδη γεγονότα· ἔστι δὲ ὁ υἱός, ἡ πανταδύναμος καὶ κραταιὰ χεὶρ τοῦ πατρός, ἐν ᾗ μετὰ τὸ ποιῆσαι τὴν ὕλην ἐξ οὐκ ὄντων κατακοσμεῖ.

X. Ὅτι τὸ Ἰὼβ βιβλίον Μωσέως εἶναι ὁ ἅγιός φησιν.

XI. Ὅτι περὶ τοῦ »ἐν ἀρχῇ ἐποίησε τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν«

16 vgl. 7, 2 S. 497, 26 — **24** vgl. Symp. S. 19, 8 — **29** vgl. De res. I, 46, 2 S. 296, 2f. Iren. Adv. haer. III, 21, 10. V, 5, 2. 6, 1. Hippol. In Dan. III, 14, 6. II, 33, 4 — **32** Gen. 1, 1

2 εἰ δ' Ausgg.: ἢ A B **4. 18** ἔχον w. e. sch. corr. aus ἔχων A **5** ὦ < A | λέξωμεν B **9** ἡμᾶς A **11** τὸ] τὸν A **12** τὸν < A B | κινήσας A B **15** ἀπεικ. A 315ᵛ b **16** δὴ] δὲ A **20** ἔσται] ἂν A **24** δὲ < A, aber e. Lücke **25** ποιητικῆς A **26** μελησμοῦ B δ B 237ᵛ

φησίν, Ἀρχὴν δὲ αὐτὴν τὴν σοφίαν λέγων τις οὐκ ἂν ἁμάρτοι. λέγε-
ται γὰρ παρά τινι τῶν ἐκ τοῦ θείου χοροῦ λέγουσα περὶ αὐτῆς τὸν
τρόπον τοῦτον »κύριος ἔκτισέ με ἀρχὴν ὁδῶν αὐτοῦ, εἰς ἔργα αὐτοῦ
πρὸ τοῦ αἰῶνος ἐθεμελίωσέ με«. ἦν γὰρ ἀκόλουθον καὶ πρεπωδέ- 2
στερον πάντα ἃ εἰς γένεσιν ἦλθον εἶναι ταύτης νεώτερα, ἐπεὶ καὶ
δι' αὐτῆς γεγόνασιν. ἐπίστησον γὰρ εἰ μὴ καὶ τό »ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ
λόγος, καὶ ὁ λόγος ἦν πρὸς τὸν θεόν« κατὰ τὸν εὐαγγελιστήν »καὶ
θεὸς ἦν ὁ λόγος· οὗτος ἦν ἐν ἀρχῇ πρὸς τὸν θεόν«, εἰ μὴ τούτοις
ὁμαρτεῖ. τὴν μὲν γὰρ ἀρχήν, ἀφ' ἧς ἀνεβλάστησεν ὁ ὀρθότατος λό- 3
γος, τὸν πατέρα καὶ ποιητὴν τῶν ὅλων φατέον, ἐν ᾧ ἦν· τῷ δέ
»οὗτος ἦν ἐν ἀρχῇ πρὸς τὸν θεόν« τὸ ἐξουσιαστικὸν τοῦ λόγου, ὃ
εἶχε παρὰ τῷ πατρὶ καὶ πρὸ τοῦ τὸν κόσμον εἰς γένεσιν παρελθεῖν,
ἔοικε σημαίνειν, τὴν ἐξουσίαν ἀρχὴν εἰπών. οὐκοῦν ἀρχὴ μετὰ τὴν
ἰδίαν ἄναρχον ἀρχήν, τὸν πατέρα, αὐτὸς τῶν ἄλλων γίνεται, δι' ἧς
ἅπαντα δημιουργεῖται.

XII. Ὅτι Ὠριγένης μετὰ τὸ πολλὰ μυθήσασθαι περὶ τῆς τοῦ
παντὸς ἀϊδιότητος ἐπάγει καὶ τοῦτο, Οὔτε οὖν ἀπὸ Ἀδάμ, ὥς φασί
τινες, πρότερον οὐκ ὢν ὁ ἄνθρωπος τότε πρώτως πλασθεὶς εἰς κόσ-
μον παρῆλθεν, οὔτε αὖ κόσμος πρὸ ἓξ ἡμερῶν τῆς τοῦ Ἀδὰμ γενέ-
σεως ἤρξατο δημιουργεῖσθαι. εἰ δὲ φιλοφρονοῖτο διαφέρεσθαι πρὸς 2
ταῦτά τις, πρότερον φρασάτω εἰ μὴ εὐαρίθμητος ἀπὸ τῆς τοῦ κόσμου
γενέσεως κατὰ τὴν Μωσέως βίβλον τοῖς οὕτως αὐτὴν ἐκλαμβανο-
μένοις ὁ χρόνος ἔσται, τῆς προφητικῆς καὶ ἐνθάδε βοώσης φωνῆς
»ἀπὸ τοῦ αἰῶνος καὶ ἕως τοῦ αἰῶνος σὺ εἶ· ὅτι χίλια ἔτη ἐν ὀφθαλ-
μοῖς σου ὡς ἡμέρα ἡ χθές, ἥτις διῆλθε, καὶ φυλακὴ ἐν νυκτί«. χιλίων
γὰρ ἐτῶν περιοριζομένων εἰς μίαν ἡμέραν ἐν ὀφθαλμοῖς θεοῦ, ἀπὸ
τῆς τοῦ κόσμου γενέσεως μέχρι καταπαύσεως .. μέχρις ἡμῶν, ὥς οἱ περὶ
τὴν ἀριθμητικὴν φάσκουσι δεινοί, ἓξ ἡμέραι συμπεραιοῦνται (ἑξα- 3
κισχιλιοστὸν ἄρ' ἔτος φασὶν ἀπὸ Ἀδὰμ εἰς δεῦρο συντείνειν· τῇ γὰρ
ἑβδομάδι τῷ ἑπτακισχιλιοστῷ ἔτει κρίσιν ἀφίξεσθαί φασιν). οὐκοῦν
αἱ πᾶσαι ἡμέραι δέκα καὶ τρεῖς ἀφ' ἡμῶν ἕως εἰς τὴν ἐν ἀρχῇ, ἐν ᾗ
ἐποίησεν ὁ θεὸς τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν, μετροῦνται. ὧν ὁ θεὸς

3 Spr. Sal. 8, 22 — **6. 11** Joh. 1, 1 — **10** vgl. S. 415, 13. 474, 5. Plato Tim. 28 C — **12** vgl. Joh. 17, 5 — **24** Psal. 89, 2. 4 — **27** Gen. 2, 2 — **30** vgl. Barn. 15, 4

1 τὴν] *καὶ* A **2** *αὐτῆς* AB **3** *κύριος* A 316 | *ὁδὸν* B **9** *ἁμάρτοι* A **10** *τὸ δὲ* B **11** *ἦν* < B **15** *δημιουργοῦνται* B **18** *πρῶτος* B **22f** *ἐκλαμβανομέ|νοις* A 316ʳ b **23** ἔσται Ausgg.: *ἂν* A, *εἷς* B **25** *ἐχθές* A **27** nach *καταπ.* Lücke, etwa ⟨*τοῦ θεοῦ ἑπτὰ ἡμέραι, ἀπὸ δὲ καταπαύσεως*⟩ Kl | *μέχρι* B

ἀνώτερον κατὰ τὴν σφῶν αὐτῶν ἄνοιαν οὐδὲν οὐδαμῶς δημιουργήσας ἐγεγύμνωτο τοῦ πατὴρ καὶ παντοκράτωρ εἶναι. εἰ δὲ καὶ τρισκαίδεκά εἰσιν ἡμέραι ἐν ὀφθαλμοῖς θεοῦ ἀπὸ γενέσεως κόσμου, πῶς φησιν ἡ ἐν τῷ Σειρὰχ σοφία »ἄμμον θαλασσῶν καὶ σταγόνας ὑετοῦ καὶ ἡμέρας αἰῶνος τίς ἐξαριθμήσει;« Ταῦτά φησιν ὁ Ὠριγένης σπουδάζων, καὶ ὅρα οἷα παίζει.

4 Sir. 1, 2

2f *καὶ τρισκαίδ.* B: *καὶ* < A

ΕΚ ΤΩΝ ΚΑΤΑ ΠΟΡΦΥΡΙΟΥ

Textzeugen

M = Mon. 498 s. X
(D = Dresd. A 1, 2)
R = Sacra Parallela in Rupefuc. (jetzt Berolin.) Phillipp. 1450 s. XII—XIII
Syr = Syrisches Florilegium in Brit. Mus. addit. 12156 s. VI

ΕΚ ΤΩΝ ΚΑΤΑ ΠΟΡΦΥΡΙΟΥ.

1. Ἐπεδήμησεν ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ Χριστὸς ταγαῖς τοῦ πατρὸς τῇ
ὁρατῇ κτίσει, ἵνα δὴ τὰ κράτη τῶν τυραννούντων ἀνατρέψας δαι-
μόνων ἐξέληται τῆς πικρᾶς τὰς ψυχὰς δουλείας, ἀνθ᾿ ὧν φύσις πᾶσα
ταῖς προποσίαις τῆς ἀδικίας γεγοητευμένη θορύβου τε καὶ ἀταξίας
ἐπεπλήρωτο, οὐκ ἔτι τῶν συμφερόντων εἰς ἀνάμνησιν ἀναδραμεῖν
οὐδαμῶς δυναμένη. διόπερ καὶ πρὸς τὰ εἴδωλα ῥᾳδίως εἵλκετο, ἅτε 2
ἐπικλύσαντος πάντα τοῦ κακοῦ καὶ πάσας ἐπινενεμημένου τὰς γενεάς,
κατὰ τὴν ἀλλοίωσιν τὴν ἐκ τῆς παρακοῆς προσγεγενημένην ταῖς
ἐνσάρκοις ἡμῶν σκηναῖς, ἕως ὁ κύριος Χριστὸς δι᾿ ἧς ἐπεφάνη σαρ-
κὸς τῷ βίῳ ἀμυδρώσας τῶν ἡδονῶν τὰς ἐπιβολάς, αἷς αἱ κάτω δυνά-
μεις καθ᾿ ἡμῶν ὡπλίζοντο καταδουλῶσαι τὸ διανοητικόν, ἐλεύθερον
πάντων τὸν ἄνθρωπον διέδειξε κακῶν. τούτου γὰρ ἕνεκα καὶ σάρκα 3
ἐφόρεσεν ὁ κύριος Ἰησοῦς, καὶ ἄνθρωπος ἐγένετο καὶ προσηλώθη τῷ
σταυρῷ οἰκονομούμενος, ὅπως δι᾿ ἧς σαρκὸς οἱ δαίμονες ἀναδεῖξαι
θεοὺς ἠλαζονεύσαντο, πρὸς θάνατον τὰς ψυχὰς μεθόδοις ἀπάτης
ἀγκιστρευσάμενοι, διὰ ταύτης ἀνατραπέντες κατοπτευθῶσιν οὐκ ὄντες
θεοί. κωλύων γὰρ ἐπὶ πλέον ἀρθῆναι τὴν μεγαλαύχησιν αὐτῶν 4
ἄνθρωπος ἐγένετο, ἵνα δὴ δι᾿ οὗ σώματος τὸ λογικὸν γένος τῆς τοῦ
ὄντος ἀπαλλοτριώσαντες θεοῦ θρησκείας ἐλυμήναντο, διὰ τούτου
ἀρρήτοις τέχναις σοφίας τὸν λόγον χωρήσαντος ὀλετῆρες ἐλεγχθῶσιν,
ἀλλ᾿ οὐκ εὐεργέται τῶν ψυχῶν.

10 vgl. De res. II, 15, 3. 7. 21, 4. III, 21, 12 S. 361, 9ff. 363, 3ff. 376, 4f. 420, 2ff

2 vgl. Athan. De incarn. 25

2 M Bl. 81. D Bl. 714. Überschrift *Μεθοδίου ἐπισκόπου πρὸς τοὺς λέγοντας »τί ὠφέλησεν ἡμᾶς ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ σαρκωθεὶς ἐπὶ γῆς καὶ γενόμενος ἄνθρωπος; καὶ διὰ τί τῷ τοῦ σταυροῦ σχήματι ἠνέσχετο παθεῖν καὶ οὐκ ἄλλῃ τινὶ τιμωρίᾳ; καὶ τί τὸ χρήσιμον τοῦ σταυροῦ;* | *ἐπιταγαῖς* Ausgg. **9** *προγεγ.* M **11** *βίῳ*] *κυρίῳ* D, wohl durch Verlesen von *βῖ* in M **21** *σοφίας* D 714ᵛ

Οὐκ ἦν μὲν οὖν οὐδὲν θαυμαστὸν τῷ Χριστῷ τοῦ θεοῦ κατα- 5
πλήξει ⟨καὶ⟩ δυνάμεως ἀτρέπτου μεγέθει τὰς ἀντιστατικὰς ἀμυδρῶσαι
φύσεις τῶν δαιμόνων. ἀλλ᾽ ἐπειδὴ ἄχος αὐτοῖς δὴ καὶ σφαδασμὸν
τοῦτο προσέφερεν (νικηθῆναι γὰρ ὑπὸ τοῦ κρείττονος μᾶλλον ἂν
εἵλοντο), διὰ τοῦτο δι᾽ ἀνθρώπου τὴν ἐπὶ σωτηρίᾳ πάντων ᾠκονο-
μήσατο ἔκβασιν, ὅπως οἱ μέν, τῆς ζωῆς αὐτοῖς αὐτῆς σωματικῶς καὶ
τῆς ἀληθείας ἐνσκηψάσης, οἱ ἄνθρωποι πρὸς τὴν μόρφωσιν ἀναδρα-
μεῖν καὶ τὸν φωτισμὸν ἐπίσχωσιν τοῦ λόγου, τὰ τῆς ἁμαρτίας ὑπερ-
βάντες θέλγητρα, οἱ δὲ πρὸς τοῦ ἀσθενεστέρου νικηθέντες καὶ κατα-
πεφρονημένοι οἱ δαίμονες λήξωσι τοῦ θράσους, τῆς κατὰ τὸν Τυφῶνα
δεθέντες φλεγμονῆς. διὰ τοῦτο γὰρ μάλιστα εἰσήχθη καὶ ὁ σταυρός, 6
τρόπαιον κατὰ τῆς ἀδικίας καὶ ἔκπληγμα τεθείς, ὥστε μηκέτι τῇ
ὀργῇ ὑπεύθυνον εἶναι ἀπεντεῦθεν τὸν ἄνθρωπον, ἀναπαλαίσαντα μὲν
τὸ κατὰ τὴν παρακοὴν ἥττημα, νικήσαντα δὲ τὰς κάτω δυνάμεις
ἐννόμως καὶ ἐλεύθερον ὀφλήματος παντὸς δωρεαῖς ἀναδειχθέντα
θεοῦ, ἐπειδὴ οὕτω γε ὁ πρωτόγονος λόγος τοῦ θεοῦ δικαιοσύνης
φράξας τὸν ἄνθρωπον ὅπλοις, ἐν ᾧ ἐσκήνωσεν, τὰς δουλωσαμένας ἡμᾶς
δυνάμεις κατηγωνίσατο διὰ τοῦ σταυροειδοῦς, ὡς εἴρηται, σχήματος,
τὸν τῇ φθορᾷ δεδυναστευμένον ἄνθρωπον δείξας ἐλεύθερον χερσὶν
ἡπλωμέναις.

Ἔστι γὰρ τοῦτο, εἰ χρὴ ὁριστικῶς εἰπεῖν, τὸ σχῆμα νίκης κρα- 7
ταίωμα, θεοῦ κάθοδος ἐπ᾽ ἄνθρωπον, τρόπαιον κατὰ τῶν ὑλικῶν
πνευμάτων, ἀπαλλαγὴ θανάτου, ὑπόθεσις ἀνόδου πρὸς ἀληθινὴν
ἡμέραν καὶ διαβάθρα τῶν ἐπειγομένων ἀπολαῦσαι τοῦ ἐκεῖ φωτός,
μηχανὴ δι᾽ ἧς οἱ εἰς τὴν οἰκοδομὴν εὐθετοῦντες τῆς ἐκκλησίας κάτω-
θεν, λίθου τετραγώνου δίκην, ἀνέλκονται ἐναρμοσθησόμενοι τῷ θείῳ
λόγῳ. ἐντεῦθεν οἱ τῇδε βασιλεῖς, πάσης πονηρᾶς ἕξεως ἐπὶ σκεδασμῷ 8
τὸ σταυροειδὲς παραλαμβάνεσθαι αἰσθόμενοι σχῆμα, τὰ καλούμενα τῇ
Ῥωμαϊκῇ διαλέκτῳ βήξιλλα ἐμηχανήσαντο. ἔνθεν εἴκουσα τούτῳ ἡ
θάλασσα τῷ σχήματι πλωτὴν ἑαυτὴν ἀνθρώποις παρέχει. ὅλη γάρ,
ὡς εἰπεῖν, τούτῳ ἡ κτίσις πρὸς ἐλευθερίαν ἐνδέδυται τῷ σημείῳ· τά
τε γὰρ ὄρνεα ὑψιπετοῦντα τὸ σταυροειδὲς κατὰ τὴν ἔκτασιν τῶν

3 vgl. Symp. S. 33, 9ff. De autex. 20, 2 S. 200, 6ff — **12** vgl. Symp. S. 33, 13 — **26** De res. II, 3, 5 S. 334, 21 — **28** Justin, I Apol. 55. Tert. Apol. 16. Ad nat. I, 12. Minuc. Octav. 29, 7. 8 — **31** Tert. De orat. 29

11 Athan. De incarn. 25

2 *καὶ* < M **3** *αὖχος* M | *αὐτοῖς* Md: *αὐτῶν* M | *σφαδαϊσμον* M **5** *εἵλαντο* M (in *εἵλοντο* corr. D) | *σωτηρία* M **10** *λή|ξουσι* M 81v **11** *δεθέντες*] etwa *μνησθέντες* vermutet Md **21** *ὁριστικῶς* D 715 **26** in *λίθων τετραγόνων* corr. D

πτερύγων σχῆμα αἰνίσσονται, αὐτός τε ὁ ἄνθρωπος τὰς χεῖρας πετά-
σας οὐδὲν ἄλλο ὑπάρχων φαίνεται ἢ τοῦτο. ὅθεν αὐτῷ δὴ τούτῳ, 9
ᾧπερ ἐκ κατασκευῆς κεκόσμητο, σχηματισάμενος αὐτὸν ὁ κύριος θεό-
τητι ἐκέρασεν, ἵνα ὄργανον ᾖ λοιπὸν τοῦ θεοῦ ἱερόν, πάσης ἀσυμ-
φωνίας τε καὶ ἀρρυθμίας ἀπηλλαγμένον. οὐδὲ γὰρ ἔτι μετὰ τὸ 10
ἁρμοσθῆναι τὸν ἄνθρωπον πρὸς θεοσέβειαν καὶ τὸ τῆς ἀληθείας
ἀκήρατον μέλος ἐνηρμοκέναι, δι᾽ οὗ τὴν θεότητα κεχώρηκε τῷ ξύλῳ
τῆς ζωῆς καθάπερ χορδαί τε καὶ τόνοι προσηρμοσμένον, εἰς ἀσυμμε-
τρίαν καὶ φθορὰν χωρῆσαι δυνατόν.

II. . . . ἐπειδὴ γὰρ δύναμις αὐτῷ τοῦτο ἦν· δυνάμεως γὰρ τὸ
συστέλλεσθαι μὲν ἐν τοῖς ὀλίγοις καὶ βραχύνεσθαι, χεῖσθαι ⟨δὲ⟩ ἐν
τοῖς μεγάλοις καὶ μεγεθύνεσθαι. εἰ δὲ τὸ συνεκτείνεσθαι μὲν τοῖς με-
γάλοις καὶ συνεξισάζεσθαι δυνατὸν αὐτῷ, τὸ δὲ βραχύνεσθαι ἐν τοῖς
μικροῖς καὶ συστέλλεσθαι ἀδύνατον, οὐκ ἦν δύναμις. δυνάμει γὰρ 2
ἐὰν τόδε μὲν δυνατὸν εἶναι φῇς, τόδε δὲ ἀδύνατον, τοῦ εἶναι αὐτὴν
δύναμιν παραγράφῃ, ἀσθενοῦσαν περὶ ἃ μὴ δύναται. οὐ μὴν δέ, ἀλλ᾽
οὐδὲ ὑπεροχήν τινα ἔτι θεότητος ἕξει πρὸς τὰ μεταβαλλόμενα· καὶ
γὰρ οἱ ἄνθρωποι καὶ τὰ ἑρχόμενα τῶν ζῴων χαμαί, ἐφ᾽ ὧν μὲν ἂν
δύνωνταί τι δρᾶσαι ἐνεργοῦσιν, ἐφ᾽ ὧν δ᾽ ἂν μὴ δύνωνται φθίνουσιν.
διόπερ ταύτῃ μᾶλλον κεχώρηται ἐν ἀνθρώπῳ ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ, ὅτι
μὴ ἦν αὐτῷ τοῦτο ἀδύνατον· ὅτι δυνάμει καὶ ἔπαθεν ἀπαθὴς μένων,
καὶ ἔθανεν ἀθανασίαν τῷ θνητῷ πορίζόμενος. σῶμα μὲν γὰρ ὑπὸ 3
σώματος τυπτόμενον ἢ τεμνόμενον τοσοῦτον τύπτεται ἢ τέμνεται,
ὅσον ἂν τὸ τύπτον τύπτῃ καὶ τὸ τέμνον τέμνῃ. κατὰ ἀντιτύπησιν
γὰρ τοῦ ὑποκειμένου τῷ τύπτοντι ἡ πληγὴ γίνεται, ἐν ἴσῳ πάθει
τῶν ἑκατέρων ὄντων, καὶ τοῦ δρῶντος καὶ τοῦ δρωμένου. ἀμέλει
ἐὰν μὴ τὸ τεμνόμενον μετὰ ὀλίγης ἕξεως ἀντιτονήσῃ τῷ τέμνοντι,
τὸ τέμνον τέμνειν οὐ δυνήσεται. τῇ γὰρ φορᾷ τοῦ ξίφους οὐκ ἀντι- 4
παραμείναντος τοῦ ὑποκειμένου σώματος, ἀλλὰ συνείξαντος μᾶλλον,
ἄπρακτος γίνεται ἡ ἐνέργεια, οἷον καθάπερ καὶ ἐπὶ τῶν λεπτομερε-
στέρων σωμάτων πυρός ἢ ἀέρος· ἐκλύεται γὰρ ἐν τοῖς τοιούτοις ἀνεν-
έργητος ⟨ἡ⟩ τῶν στερεωτέρων ὁρμὴ σωμάτων. εἰ δὲ πῦρ ἢ ἀέρα
λίθος ἢ σίδηρος ἢ ξύλον ἢ ἄλλο, οἷς οἱ ἄνθρωποι χρώμενοι καθ᾽

11 vgl. Tert. De bapt. 2 — **21** vgl. De res. III, 23, 4 S. 420, 26ff

2 *αὐτοδὴ* M, *αὐτὸς δὴ* D **3** *ὅπερ* M | *σχημ.*] *σταυρούμενος* übergeschr. D **5** *ἀρυθμίας* M **7** *θειότητα* M **8** *προσηρμοσμένος* M **9** *ἀδυνατόν* M **10** M 81ᵛ. Überschrift *Τοῦ αὐτοῦ Μεθοδίου, πῶς ὁ τοῦ θεοῦ υἱὸς ὁ Χριστὸς ἐν βραχεῖ τε καὶ περιωρισμένῳ χρόνῳ διαστολαῖς σώματι ἐκεχώρητο* (vgl. S. 387, 1f); *καὶ πῶς ἀπαθὴς ὢν ἤγετο ὑπὸ πάθους;* | *ἐπειδὴ* D 715ᵛ **17** *θειότητος* M **19** *φθίνωσιν* M **24** *τύπτει* u. *τέμνει* M **27** *ἐὰν*] aus *ἔστι* corr. in D, da abgekürzt in M | *ἀντιτορήσῃ* M **30** *ἐνέρ'γεια* D 716 **32** *ὁρμῆς* M

ἑαυτῶν ἀλληλοφονοῦσι, τρῶσαί τε καὶ διελεῖν οὐ δύνανται, παρὰ τὸ εἰκτικῆς τε αὐτὸ καὶ λεπτομερεστέρας φύσεως τυγχάνειν, πῶς οὐ μᾶλλον ἄτρωτός γε ἔμεινεν ἡ σοφία καὶ ἀπαθής, οὐδὲν πρὸς οὐδενὸς κακυνομένη, κἂν τεμνομένῳ συνῆν καὶ προσηλωμένῳ τῷ σώματι, βελτίων καὶ καθαρωτέρα φύσεως πάσης μετὰ τὸν γεννησάμενον αὐτὴν θεὸν ὑπάρχουσα;

III. Οἴονταί τινες καὶ τὸν θεόν, πρὸς τὸ τῆς οἰκείας διαθέσεως μέτρον ἰσάζοντες αὐτόν, τὰ αὐτὰ τοῖς φαύλοις ἢ ἐπαινετέα ἢ ψεκτέα ἡγεῖσθαι, ὥσπερ κανόνι καὶ μέτρῳ χρώμενον ταῖς δόξαις τῶν ἀνθρώπων, οὐ συννοήσαντες διὰ τὴν οὖσαν ἐν αὐτοῖς ἄγνοιαν, ὅτι πᾶσα
δήπουθεν ἡ κτίσις ἐνδεής ἐστι τοῦ κάλλους τοῦ θεοῦ. αὐτὸς γὰρ ἐξ 2
ὅλης τῆς πάσης οὐσίας τε καὶ φύσεως τῷ ἑαυτοῦ τὰ πάντα εἰς τὸ ζῆν ἐφέλκεται λόγῳ. εἴτε γὰρ τὸ ἀγαθὸν θέλει, αὐτὸς ὢν τὸ ἀγαθὸν ἐν ἑαυτῷ μένει· εἴτε τὸ καλὸν ὑπάρχειν ἐραστὸν αὐτῷ, αὐτὸς ὢν τὸ μόνον καλὸν εἰς ἑαυτὸν βλέπει, ἐν οὐδενὶ τὰ πρὸς τῶν ἀνθρώπων θαυμαζόμενα τιθέμενος. κάλλιστον γὰρ ταῖς ἀληθείαις καὶ ἐπαινετὸν κλητέον τοῦτο, ὅπερ ἂν αὐτὸς εἶναι ὁ θεὸς ἡγήσηται καλόν, κἂν ὑπὸ πάντων ἐξουθενῆταί τε καὶ χλευάζηται, ἀλλ' οὐχ ὅπερ οἱ ἄνθρωποι
νομίζουσιν. ὅθεν, εἰ καὶ διὰ τούτου τοῦ σχήματος τῶν θυμοφθόρων 3
ἐλευθερῶσαι τὰς ψυχὰς παθῶν ἐβουλήθη καταισχύνων τὰ πλήθη τῶν δαιμόνων, ἀποδέχεσθαι ἐχρῆν, ἀλλὰ μὴ δυσφημεῖν, ἐλευθεροποιὸν αὐτὸ καὶ λυτήριον τῶν ἐκ τῆς παρακοῆς κατασκευασθέντων ἡμῖν δεσμῶν
ὁρῶντες δοθέν. ἔπαθε γὰρ σαρκὶ τῷ σταυρῷ ʼπροσπαγεὶς ὁ λόγος, 4
ἵνα ἁπλώσῃ ἀπονεναρκωμένον πλάνῃ τὸν ἄνθρωπον, πρὸς τὸ ἄνω τε καὶ θεῖον μέγεθος τῷ ξύλῳ ἐξισώσας τῆς ζωῆς αὐτὸν οὗ πρόσθεν ἀπήλαστο, ὅτι τούτῳ τὰ πάθη τῷ σχήματι ἤμβλυνται, πάθος παθῶν

26 s. zu De res. III, 23, 4 S. 420, 26ff (vgl. auch z. B. Epiph. Ancor. 93)

16—19 S. Parall. 454 S. 208 Holl — **19—S. 507, 4** Pitra, Anal. s. IV, 295. 438

1 *ἀλληλοφωνουσι* M | *τε*] *δὲ* M **2** *θικτικῆς* M **3** *γε*] *τε* M **4** *προσηλυμένω* M **5** *βελτίω* M, *βελτίων* 2. Hd. D | *γιναμένην* M (1. Hd. D) **7** M Bl. 82 *πρός τοὺς ἐπαισχυνομένους ἐπὶ τῷ σταυρῷ τοῦ Χριστοῦ* **11f** *ἐξ ὅλης καὶ πάσης τῆς οὐσ.* Ausgg. **14** *ὑπάρχει?* | *αὐτὸ* M **16—19** *κάλλιστον — νομ.* S. Parall. in R Bl. 145^{v}; Lemma *τοῦ ἁγίου Μεθοδίου ἐκ τῶν κατὰ Πορφυρίου* **16** *γὰρ* < R **17** *εἶναι* < M | *ἡγήσεται θεὸς* M **18** *τε* < R **19** *νομίζουσιν*] es endet R | *διὰ — ἀθάνατος* S. 507, 4 Syr in Brit. Mus. Add. 12156 Bl. 70^{r}b; Lemma Ex tractatu in illud Ioannis evangelistae dictum Joh. 9, 4 | *τοῦ σχήμ.* < Syr | *θυμοφθόρων*: hominum furore abreptorum Syr in Martins Übersetzung **20** *πλήθη*] *πάθη* Syr **23** *γὰρ σαρκὶ* < Syr **24** *ἀπονεναρκημένον* M **24f** *ἄνωθεν* Jülicher **25** *μέγεθος* < Syr | *ξύλω*] *θείω* M | *τούτῳ .. τῷ σχήματι*: tanti supplicii Martin

διὰ τοῦ παθεῖν γενόμενος καὶ θάνατος διὰ τοῦ θανεῖν θανάτου, οὐ χειρωθεὶς ὑπὸ θανάτου, οὐδὲ ἀλγυνθεὶς ὑπὸ πάθους. οὔτε γὰρ πάθος 5 ὅλως αὐτὸν ἐξέστησεν οὔτε θάνατος ἐλυμήνατο, ἀλλ᾽ ἦν ἐν τῷ παθητῷ μένων ἀπαθὴς καὶ ἐν τῷ θνητῷ ἀθάνατος, πᾶν ὅσον ἀὴρ καὶ μέσον καὶ ἄνω κατειληφὼς καὶ τὸ θνητὸν θεότητι κεράσας ἀθανάτῳ, ἡττήθη τε τελέως ὁ θάνατος εἰς ἀφθαρσίας ἐκτύπωμα ἀνασταυρωθείσης τῆς σαρκός.

IV. Μετάνοια τότε ἁμαρτήματος παντὸς γίνεται ἀπαλειπτική, ὅταν ἐπὶ τῷ γενομένῳ ψυχῆς σφάλματι ἀναβολὴν μὴ δέξηται, μηδὲ παραπέμψῃ τὸ πάθος εἰς χρονικὸν διάστημα· οὕτω γὰρ οὐχ ἕξει καταλεῖψαι ἴχνος ἐν ἡμῖν τὸ κακόν, ἅτε ἅμα τῷ ἐπιβῆναι ἀποσπασθὲν δίκην φυτοῦ ἀρτισυστάτου.

V. Ἡμέτερον μὲν ὄντως ἐστὶ κακὸν ἡ πρὸς τὸν θεὸν ἀνομοιότης τε καὶ ἄγνοια· ἀγαθὸν δὲ ἔμπαλιν πηλίκον ἡ πρὸς αὐτὸν ἐξομοίωσις; φαίνεται γοῦν οἰκεῖον μὲν ἀληθῶς ἀγαθὸν ἡ περὶ τὸ ἄφθαρτόν τε καὶ θεῖον ἐπιστροφὴ καὶ πίστις, κακὸν δὲ ἡ περὶ αὐτὸ ἄγνοια καὶ ῥαθυμία, εἴ γε τὰ ἐν ἡμῖν καὶ ἐξ ἡμῶν φυόμενα, ταῦτα ἡμέτερα τυγχάνουσι, κακοποιητικὰ ὄντα πονηρίας.

9 vgl. De lepra 6, 2. 7. 7, 4 S. 457, 17ff. 458, 23. 460, 1f — **10** vgl. De res. I, 41, 1 S. 285, 15 — **13** vgl. Symp. 3, 7 S. 34, 2ff — **14** vgl. Symp. 1, 5 S. 13, 15f. Plato Theaet. 176 B

8—12 S. Parall. 455 S. 208f Holl — **13—18** S. Parall. 456 S. 209 Holl

1 *διὰ — ὑπὸ θανάτου* Z. 2: in immortalitatem mutata est per mortem devicta Syr   **2** *οὐδὲ ἀλγ. ὑ. πάθους* < Syr.   **3** *ὅλως* < Syr   **4** *ἀθάνατος*] es endet Syr   **5** *ἀθάνατον* M   **7** *σαρκός*] es endet M   **8** *Μετάνοια — ἀρτισυστάτου* Z. 12] R 209; Lemma *τοῦ ἁγίου Μεθοδίου κατὰ Πορφυρίου*   **12** *ἀρτισ.*] endet R   **13** *Ἡμέτερον — πονηρίας* Z. 18] R 233ᵛ; Lemma *Μεθοδίου ἐκ τῶν κατὰ Πορφυρίου*   **18** *πονηρίᾳ* Ausgg.: es endet R

FRAGMENTE ZU HIOB

Handschriften

Vat. 749 s. VIII = A
Vat. 750 s. X = B
Vat. 338 s. XI = C
Vat. Pii II 1 s. XII = D
Vat. 697 s. XIII = E
Laurent. Plut. V, 27 s. XIV = F
Monac. 148 s. XIII = M
Monac. 491 s. XVI = O
Mosqu. 342. 412 (329. 335 Katal. Matthaei) s. IX/X = S
Mosqu. 392 (Fol. 29 der Synodaltypographie) s. XII = T

Niketas von Heraklea, Catena graecorum patrum in beatum Iob studio P. Junii. London 1637 = Nik.

Paulus Comitolus, S. I., Catena in beatiss. Iob absolutissima, e Graeco in Latinum conversa, Venedig 1587

Pitra, Analecta sacra spicil. Solesm. par. III, 603ff Venedig 1883

Nr. I. Hiob 9, 2. *Δύναται, φησί, γενέσθαι δίκαιος συγκρίσει ἀνθρώπων· ὡς δὲ πρὸς τὸν τῶν ὅλων κύριον »πῶς ἔσται δίκαιος βροτός;« — Οὐ γὰρ τυραννεῖ κρίνων ὁ θεός, ἀλλὰ πείθει τὸν κρινόμενον καὶ ποιεῖ αὐτὸν θελῆσαι παραδέξασθαι τὴν ἀπόφασιν αὐτοῦ. μέλλομεν γοῦν οἱ κρινόμενοι βλέπειν τὸν κύριον μεθ᾽ ἡμῶν συνδικαζόμενον ἐπὶ τοῦ πατρὸς καὶ λέγοντα· ὦ ἄνθρωπε, »τίς ἡ ὠφέλεια ἐν τῷ αἵματί μου, ἐν τῷ καταβῆναί με εἰς διαφθοράν;« φέρε τί τούτου ἢ τῶν λοιπῶν πεποίηκας ἄξιον.*

Nr. II. Hiob 9, 5. *»Ὄρη« Μωϋσῆς καὶ οἱ προφῆται. »ἦρα τοὺς ὀφθαλμούς μου εἰς τὰ ὄρη.« Χριστὸς δὲ παλαιοῖ τὴν πρώτην διαθήκην, »καὶ οὐκ οἴδασιν« Ἰουδαῖοι, πρὸς οὓς εἴρηται· »εἰ ἐπιστεύετε Μωυσεῖ, ἐπιστεύετε ἂν ἐμοί.« ὁ αὐτὸς δὲ καὶ κατέστρεψε τὰ μέχρι γράμματος ὄρη τῆς Ἱερουσαλὴμ καὶ τὸ ἁγίασμα. ὁ αὐτὸς καὶ τὸν ἥλιον ἀμαυροῖ τῇ ἑαυτοῦ λαμπρότητι καὶ τοὺς ἀστέρας.*

Nr. III. Hiob 9, 7. *Ὁ ἀριθμῶν πλήθη ἄστρων· φέρεται δὲ ὅτι ταῖς τρισὶν ὥραις, ἐν αἷς ὁ ἥλιος ἐξέλιπεν, ἀστέρες ἐφάνησαν ὡς ἐν νυκτί.*

1 Hiob 9, 2 — **6** Psal. 29, 10 — **9** Hiob 9, 5. Psal. 120, 1; vgl. z. B. Orig. hom. 16 in Ier. S. 133, 15 Kl — **11** Joh. 5, 46 — **15** vgl. Hipp. In Dan. I, 8, 5 S. 15, 14f

1 A Bl. 69. B 86. C 42. D 57^{v}af. E 195^{v}. F 61^{v}. M 18^{v}. O 35^{v}. S, 92. Lemma *Μεθοδίου Σίδης* (*Σιδ.* < D), ohne Lemma E, erloschen in M | *Δύν.*] *τις* + D M **3** *Οὐ γὰρ*] *πλὴν οὐδὲ* es mit dem Vorhergehenden verbinden D; sonst selbständig. A 69^{v}. B 86. C 42. M 18^{v}. O 36. S 92; < E. Lemma *Μεθοδίου Σίδης*. M *Μεθόδιος ὁ Σίδης εἰς τὸ ἐὰν βούληται κριθῆναι αὐτῷ* **4** *δέξασθαι* D, *παραδείξασθαι*? S **5** *οὖν* O: *γὰρ* D | *βλέπεσθαι*? S | *κύριον* < A | *οἱονεὶ* (*οἱονὶ* M) *δικαζόμενον* D M **6** *ἡ* < O **7** *καταβαίνειν* D M S **8** *ἐποίησας* D, *πεποίηκα* M | *ἄξιον* D M: *ἄξια* A B C O (*ἄξια πεπ.* O) S **9** A 70. B 86^{v}. C 42^{v}. D 58a. E 195^{v}. F 63. S 93. M 19. O 36. Lemma *Μεθοδίου Σίδης* A B E O, *Μεθοδίου* C D M S **10** *ὁ Χρ.* (*δὲ* <) D **11f** *ἐπιστεύεται* A D E **12** *μωυσῇ* B D E M S | *ἐπιστεύεται* D E **13** *μέχρη* E | *τὴν Ἱερ.* Pitra **15** A 70^{v}. B 87^{v}. C 42^{v}. D 58^{v}a (von *φέρεται* an). M 19. O 36^{v}. Lemma *Μεθοδίου. Μεθοδ. Σίδης* B. D M ohne Lemma, in D mit dem Vorhergehenden [*Ἀθανασίου*] verbunden. Bei Niketas Didymus | *Ὁ — ἄστρων* < D | *Ὁ* < B O | *δὲ* < D **16** *ἐξέλιπεν ὁ ἥλιος* D | *ἐξέλειπεν* M | *ἐφαν.*] *ἐν οὐρανῷ* + D

Nr. IV. Hiob 9, 10. *Ἃ γὰρ προείρηκα, φησίν, οὔπω μεγάλα, οὔπω ἀνεξιχνίαστα ὁρατὰ ὄντα.*

Nr. V. Hiob 25, 1. *Οὐκ εἶπεν »ἣ φόβος αὐτοῦ«, ἀλλ' ἢ »φόβος παρ' αὐτοῦ«. ὁ οὖν αὐτοῦ φόβος ἔργον ἡμέτερον ἐκ τοῦ ἐφ' ἡμῖν ἐρχόμενος· ὁ δὲ παρ' αὐτοῦ »χάρις καὶ δωρεά« ἐστιν αὐτοῦ τὸ λεῖπον ἡμῖν ἀναπληροῦσα. ὁμοίως ἔχει καὶ τό »Πρόσθες ἡμῖν πίστιν«. λείπει γὰρ ἡμῖν, φησίν, τὸ ἀπὸ τῆς σῆς δωρεᾶς, ἀλλ' οὐ τὸ ἐφ' ἡμῖν.*

Nr. VI. Hiob 25, 3. *Μὴ γάρ τις ἐννοείτω, φησίν, ὡς εἰς τέλος ὑπερτιθέμενος διαμένει θεὸς τὰς κατὰ τῶν ἀδίκων τιμωρίας, εἰ καὶ τέως μακροθυμῇ, ἀλλ' ὥσπερ οἱ ἐνεδρεύοντες, οὕτως ἀδοκήτως αὐτοῖς ἐπέρχεται· καὶ οὐκ ἔστι τινὰ τῶν ἀσεβῶν τὴν θείαν διαδρᾶναι δίκην.*

Nr. VII. Hiob 25, 4. *Ἀπολογεῖται περὶ τοῦ θεοῦ, διὰ τί τοὺς πειρατὰς ἀφῆκεν πειράζειν ἡμᾶς· καὶ φησίν, ὅτι οὐκ ἠδύνατο δίκαιος εἶναι ἄνθρωπος, μὴ ὄντος αὐτῷ ἀνταγωνιστοῦ.*

Nr. VIII. Hiob 25, 6. *Μεθόδιος ὁ Σίδης εἰς τὸν Χριστὸν ἐκλαμβάνει, καὶ φησίν· Αὐτοῦ ἄκουε λέγοντος· »ἐγὼ δέ εἰμι σκώληξ καὶ οὐκ ἄνθρωπος«. σκώληκα οὖν λέγει, οὐ διὰ κακίαν, ἀλλὰ διὰ τὴν ταπεινοφροσύνην ἢ καὶ ὅτι φησὶν ὁ σκώληξ οὐκ ἐκ συνδυασμοῦ γίνεται, ἀλλ' ἐκ παρακειμένης ὕλης.*

3 Hiob 25, 1 — **5** Röm. 5, 15 — **6** Luk. 17, 5 — **15** Symp. 11 S. 140, 12ff — **17** Psal. 21, 7

1 A 71. B 88. C 43. D 59^{v}a. E 196^{v}. F 63. M 19. O 36^{v}. Lemma *Μεθοδίου*; D?, ohne Lemma w. e. sch. M; bei Nik. Chrysostomus | *οὔτω ... οὔτω* E O (*οὔτως* O) **3** A 152^{v}. B 197^{v}. C 105^{v}. D 105^{v}b. E 291. M 46^{v}. Lemma *Μεθοδίου* | *ἀλλ' ἢ φ.*] *ἀλλὰ* F **4** *οὖν*] *μὲν γὰρ* D F | *αὐτοῦ* < M **6** *ἂν ἡμῖν* D | *ἔχειν* E | *πρόσθεν* M **6f** *πίστιν· λ. γ. ἡμῖν* < C **7** *τ. σῆς*] *πάσης* D **8** B 198. C 105^{v}. D 106^{r}a. E 291^{v}. M 46^{v}. Lemma: *Μεθοδίου* D; *ἢ καὶ οὕτως Μεθόδιος· Ὁ πᾶς νοῦς πάντα ἄνθρωπον φησὶ πεποίηκεν ἐπὶ τῷ ἐν ὕψει εἶναι· Μὴ γὰρ* usw. M; nach E jedoch ist das Fragment des Polychronius, in B C das Lemma *τοῦ αὐτοῦ*, dem voranging Olympiodor und dann *καὶ ἄλλως*; somit gehört das Fragment schwerlich Methodius zu **9** *ὑπερτῆθέμενος* E **10** *ταίως* E | *μακροθυμεῖ* C E M **13** A 153. B 198. C 105^{v}. D 106^{r}b. E 291^{v}. M 47. Lemma *Μεθοδίου* | *περὶ τοῦ*] *παρὰ* M **14** *πειράζην* E M **15** *ὄντως* E **16** A 153^{v}. B 198^{v}f. C 106. D 106^{v}a. E 292. M 47. S | *Μεθ.*] *δὲ* + D | *ὁ Σίδης* < M **16f** *λαμβάνει* E: *ταῦτα* + D **17** *δὲ* < D **18** *οὐ ἄ.* D | *οὖν*] *γὰρ* D | *τὴν* < B C E **19** *ὦ σκόληξ* E | *συνδοιασμοῦ* A, *συνδιασμοῦ* D

Nr. IX. Hiob 27, 2. *Κρίσει θεοῦ πάσχειν πεπεισμένος ὁ Ἰώβ, καὶ φήσας· »Ζῇ κύριος ὃς οὕτω με κέκρικεν«, τὴν περὶ τῶν κριμάτων τοῦ θεοῦ σοφίαν ἄληπτον εἶναι ὁμολογεῖ, οὐ μόνον αὐτῷ, ἀλλὰ καὶ παντὶ ἀνθρώπῳ, καὶ τὴν ἐπιστήμην τῆς βουλῆς τοῦ θεοῦ μὴ ἱκανὸν εἶναι παραδέξασθαι τὸν ἐπίγειον τόπον μεμολυσμένον ἁμαρτίαις. ταῦτα οὖν ὡς πρὸς τοὺς φίλους λέγει, τοὺς οἰομένους κατειληφέναι τὴν αἰτίαν δι' ἣν ταῦτα ἔπασχεν.*

Nr. X. Hiob 27, 3. *»Πνεῦμα θεῖον« ὁ Μεθόδιος πᾶσιν ἀνθρώποις ὑπὸ θεοῦ δοθὲν εἴτε δικαίοις εἴτε ἀδίκοις τὸ συνειδὸς ἐκλαμβάνει κεντοῦν ἐπὶ τοῖς ἁμαρτήμασι τὴν ψυχὴν καὶ μὴ συνευδοκοῦν τοῖς παρὰ τὸν ὀρθὸν λόγον γινομένοις· περὶ οὗ φησι καὶ τὸν Ἰωάννην ἐν τῇ ἐπιστολῇ λέγειν· »ἐὰν ἡ συνείδησις μὴ καταγινώσκῃ*

1 Hiob 27, 2 — **8** Hiob 27, 3 — **12** I Joh. 3, 21

1 A 163. C 114ᵛ. D 112ʳb. E 303. S. Lemma *Μεθοδίου* | *πάσχει* C **2** *τὴν—τόπον* Z. 5 kehrt wieder in einem Fragment zu Hiob 28, 13 Nik. S. 429 u. Comitol. S. 389f; Lemma *Μεθοδίου*: *Ἴσως δέ, ἐπεὶ οἱ φίλοι τοῦ Ἰὼβ ᾤοντο τὴν αἰτίαν κατειληφέναι, δι' ἣν ταῦτα ἔπασχε, πρὸς ἐκείνους ἀποτεινόμενος ὁ δίκαιος τὴν περὶ τῶν κριμάτων τοῦ θεοῦ σοφίαν ἄληπτον εἶναι ὁμολογεῖ, οὐ μόνον αὐτῷ, ἀλλὰ καὶ παντὶ ἀνθρώπῳ, καὶ τὴν ἐπιστήμην τῆς βουλῆς τοῦ θεοῦ μὴ ἱκανὸν εἶναι παραδέξασθαι τὸν περίγειον τόπον ἀποφαίνεται. φαίη δ' ἄν τις σοφίαν ἐνταῦθα τὴν τελείαν εὐσέβειαν εἰρῆσθαι, πρᾶγμα θεῖον, ὑπὸ μόνου τοῦ θεοῦ τοῖς ἀνθρώποις δωρούμενον. ὁ δὲ νοῦς τῶν ῥητῶν οὗτος· μεγάλα, φησίν, ὁ θεὸς τοῖς ἀνθρώποις ἐδωρήσατο, ἐν τῇ φύσει κατασπείρας αὐτῶν τὸ ἐρευνητικὸν καὶ σοφὸν καὶ τεχνικόν, ὅπερ λαβόντες οἱ ἄνθρωποι γῆν τε μεταλλεύουσι καὶ γεωργοῦσι. τὴν δὲ κατὰ θεοσέβειαν σοφίαν οὐκ ἐν τόπῳ τινὶ ἔστιν εὑρεῖν· οὐκ οἴκοθεν ταύτην ἄνθρωπος ἀναλαβεῖν δύναται, οὐκ ἄλλοις παραδοῦναι. ὅθεν καὶ οἱ τῶν Ἑλλήνων σοφοὶ ἰδίᾳ δυνάμει τὴν θεοσέβειαν ζητήσαντες ἠστόχησαν. τὸ γὰρ πρᾶγμα, ὡς ἔφημεν, οὐκ ἀνθρώποις ἐστὶν ἐφικτόν, ἀλλὰ τῆς θείας δωρεᾶς τε καὶ χάριτος. διὰ τοῦτο καὶ ἐξ ἀρχῆς ὁ θεὸς τὰ μὲν δι' ὀπτασιῶν, τὰ δὲ δι' ἀγγέλων ἐπιφοιτήσεως, τὰ δὲ διὰ τῶν θεοφορουμένων ἁγίων προφητῶν τὴν θεοσέβειαν τοὺς ἀνθρώπους ἐξεπαίδευσε. καὶ ἡ θεωρητικὴ δὲ σοφία θεοῦ δῶρον, ἐξ ἧς κινούμεθα περὶ τὰς τέχνας καὶ τὰ ἐπιτηδεύματα, καὶ ἣν (ἃ) κοινῶς πάντες ἔχομεν, ἄδικοί τε καὶ δίκαιοι· ᾗ* (*εἰ* Nik.) *γὰρ ζῷα γεγόναμεν λογικά, ταύτην εἰλήφαμεν. ταύτῃ τοι καὶ ἐν τοῖς ἔμπροσθεν ἐλέγετο »πότερον οὐχ ὁ κύριος ὁ διδάσκων σύνεσιν καὶ ἐπιστήμην;«* (Hiob 21, 22. 22, 2) *ὡς τοῦ κτήματος θεοδωρήτου τυγχάνοντος* **3** *ἄλειπτον* E | *ὁμολογῇ* D **4** *πάντα* D | *ἐπιστιμην* C **6** *ἁμαρτίας* A, *ἁμαρτ* D **7** *ἧς* E **8** B 203ᵛ. C 109ᵛ. D 109ʳa. E 297ᵛ. F 140. M 48 *καὶ γὰρ ὁ Μεθ.* D **11** *γενομένοις* E **12** *λέγῃ* M | *καταγινώσκει* E

ἡμῶν παρρησίαν ἔχομεν πρὸς τὸν θεόν«· τί οὖν, φησί, τὸ καταγινωσκόμενον; οὐ γὰρ ἑαυτῆς ἡ συνείδησις καταγινώσκει, ἀλλὰ τῆς ψυχῆς ἁμαρτανούσης. περὶ τούτου καὶ ὁ Σολομὼν ἔφασκε »τὸ γὰρ ἄφθαρτόν σου πνεῦμά ἐστιν ἐν πᾶσιν«.

Nr. XI. Hiob 28, 14. Ὁ κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς ἡ τοῦ πατρὸς σοφία καταβέβηκεν εἰς τὴν ἄβυσσον καὶ καταβὰς οὐ κεκράτηται. »ἄβυσσος« οὖν »εἶπεν· Οὐκ ἔστιν ἐν ἐμοί«, ἔστιν γὰρ ἐν οὐρανῷ. »καὶ θάλασσα εἶπεν· Οὐκ ἔστι μετ' ἐμοῦ«. αὕτη ἡ θάλασσα ὁ τῶν ἀνθρώπων βίος, ἐν ᾧ τὰ περὶ τὴν ἀρετὴν ναυάγια. ἐὰν οὖν θέλῃς, ἵνα μετὰ σοῦ ἡ σοφία ᾖ, κἂν ᾖς ἐπὶ θαλάσσης πάτει τὰ κύματα, ἐπίδος σου τὴν χεῖρα τῇ σοφίᾳ, καὶ ποιήσει σε περιπατεῖν ἐπάνω τῶν κυμάτων.

Nr. XII. Hiob 29, 3. Τουτέστιν ὑπὲρ σωτηρίας τῆς »κεφαλῆς μου«, ἤτοι τοῦ νοῦ· ὡς γὰρ ἡ κεφαλὴ τὸ κυριώτατον μέρος ἐστὶν ἐν τῷ σώματι, οὕτω τῆς ψυχῆς ἡμῶν τὸ κυριώτατόν ἐστιν ὁ νοῦς.

Nr. XIII. Hiob 29, 5. Ὅτε εἶχον ἐγώ, δίκαιος ὤν, φησίν, τὴν χρήσιμον ἐμοὶ ὕλην, πεποίηκα ἀρετήν. πᾶσι γὰρ καλῶς ἐχρώμην.

Nr. XIV. Hiob 38, 1. Ὁ κύριος ἀρχῆθεν ἀνθρώποις οὐ λαλεῖ· ἀλλ' ἐπὰν παρασκευάσηται ψυχὴ διὰ πλειόνων, καὶ ὠφεληθῇ διά τε ἀνθρώπων καὶ διὰ τῆς ἰδίας προσευχῆς καὶ ἐπιμελείας, καὶ ἐκγυμνάσηται, καὶ ἀναβῇ εἰς ὕψος καθ' ὅσον δυνατὸν ἀνθρωπίνῃ φύσει, τότε ὁ κύριος λαλεῖ, καὶ τοὺς ἑαυτοῦ λόγους ἀποκαλύπτει τοῖς εἰς τοσοῦ-

3 Weish. Sal. 12, 1 — **6** Sir. 24, 5 — **9** vgl. De res. II, 25, 5 S. 381, 5ff — **10** Mt. 14, 28—31 — **11** vgl. De sanguis. 4, 5 S. 482, 5

1 ἡμῖν M | ἔχωμεν CE **2** ἑαυτῇ BE **3** σαλομὼν CM Zwischen den mit dem Lemma *Μεθοδίου* versehenen Fragmenten 9. 11 enthält C ohne Lemma das Fragment *Ἐπιστήμη ἡ περιοχὴ τῶν ὡσαύτως ἐχόντων θεωρία σύνεσις δὲ ἡ διάκρισις.* Ebenso E Bl. 303, aber mit dem Lemma *Ὠριγένους*. Dasselbe in F 144 **5** A 164. C 114v. D 112rb. E 303. F. M 50v. T 161v. Lemma *Μεθοδίου* | *Ἰησοῦς* < A **9** *οὖν* < A | *θέλεις* E **10** *ἡ σ. ᾖ*] *ἢ σ.* D | *πάτη* D **13** Pitra nach BD. M 51v. Lemma *Μεθοδίου* | *ὑπὸ* Pitra **14** *ἤτοι*] *τουτέστιν* M | *ἡ* + M **16** Pitra nach D. F 146. M 51v **17** *ὕλην*] *μοῖραν* F | *ἐχρώμην*] *ὕλην εἶχον ἀρετῆς, τὴν εὐπαιδίαν καὶ τὸν πλοῦτον, τοὺς μὲν παῖδας καλῶς ἐκτρέφων, τοῦ δὲ πλούτου κοινωνῶν τοῖς δεσμίοις* + Pitra nach D **18** Pitra nach ABCDS. F 179. M 69v. Nik. 538. Lemma *Μεθοδίου* | *ὁ* < F Nik. **20** *ἰδίας*: *οἰκείας* S | *προσοχῆς* M **20f** *ἐγγυμνάσηται* M **21** *ὕψος* unleserl. M | *τῇ ἀνθρ.* F **22** *ὁ κύριος* < Nik. | *τοῖς* (< Nik.) *εἰς* unleserl. M

τον ἀναβεβηκόσιν. οὕτω τοιγαροῦν καὶ τῷ Ἰὼβ πεποίηκε· διετήρει γὰρ αὐτῷ τὸν λόγον ὡς στέφανον.

Ζητήσωμεν δὲ καὶ τό »διὰ λαίλαπος καὶ νεφῶν«. οὐ γὰρ φαίνεταί ποτέ τινι τῶν πρότερον διὰ λαίλαπος λελαληκὼς ὁ θεός. ἡ οὖν λαίλαψ χειμῶνός ἐστι ποιητική· τῷ δὲ Ἰὼβ μέγιστος χειμὼν ἐληλύθει, ὅλος ὁ διάβολος ἐνέσκηψεν αὐτῷ, τοῦτο αἰτήσας ἀπὸ θεοῦ. χειμὼν ἦν τῷ Ἰὼβ καὶ ὁ λόγος τῶν φίλων. ἐν τῷ τοιούτῳ χειμῶνι ὑπέστη καὶ ἐκαρτέρησεν· ὡς δὲ νοήμων, κυβέρνησιν κτησάμενος, »περὶ τὴν πίστιν« οὐκ ἐναυάγησεν. διὰ τοῦτο ὁ χρηματίζων αὐτῷ πρὸς σύμβολον τοῦ καταλαβόντος αὐτὸν χειμῶνος, ἐν ᾧ καὶ διέλαμψεν, διὰ λαίλαπος χρηματίζει, καὶ εἰ μὲν ἔμεινε τὰ τοῦ Ἰὼβ ἐν τῇ περιστάσει ταύτῃ, ὥστε αὐτὸν καταλειφθῆναι ταῦτα πάσχοντα, καὶ ἐξελθεῖν τὸν βίον, ἐλάλησεν ἂν αὐτῷ ὁ κύριος διὰ λαίλαπος μόνον. νῦν δὲ ἐπειδὴ μεταβάλλει αὐτῷ τὰ πράγματα ἀπὸ χειμῶνος εἰς εὐδίαν, καὶ ἐπειδὴ ἀπείληφε τὴν ὑγείαν τοῦ σώματος, διὰ τοῦτο ὁ χρηματίζων αὐτῷ οὐ μόνον διὰ λαίλαπος, ἀλλὰ καὶ διὰ νεφῶν λαλεῖ.

Nr. XV. Hiob 38, 2. *Ἐπειδὴ νενίκηται ὁ πειράζων μεγαλοφρονεῖ ὁ ἀγωνοθέτης ἐπὶ τῷ ἰδίῳ ἀθλητῇ καὶ φησὶν ὡς πρὸς τὸν νενικημένον· »Τίς οὗτος ὁ κρύπτων;« τίνι γὰρ ἐφαρμόζει λέγεσθαι τοῦτο; ὁ Ἰὼβ οὐκ ἔκρυπτεν, εὐσεβὴς ὑπάρχων καὶ ὅσιος. οὗτος δέ, ᾧ ἐπιπλήσσει, κρύπτειν ἐθέλει καὶ ὑπολαμβάνει τὴν »βουλὴν« αὐτοῦ κρυπτομένην ἀπὸ τοῦ θεοῦ. πλὴν αὐτὸς ταῦτα ποιεῖ ὡς κρύπτων. καὶ γὰρ ὁ Ἀδὰμ ὅτε ἥμαρτεν ᾤετο κρύπτεσθαι ἀπὸ προσώπου κυρίου.*

Nr. XVI. Hiob 38, 3. *Ὡς πρὸς τὸν διάβολον· Γενναῖος εἶ, »ζῶσαι ὥσπερ ἀνὴρ τὴν ὀσφύν σου, καὶ ἐρωτήσω σε«. οὐ πιστεύ-*

3 Hiob 38, 1 — **6** Hiob 1, 11. 2, 5 — **9** Tim. 1, 19 — **23** Gen. 3, 8 — **24** Hiob 38, 3

1 *οὕτω—ἡ οὖν* Z. **5** < F Nik. **3** T 196^{v} **4** *ποτέ* < M | *προτέρων* Pitra **5** *ἡ οὖν*] *ἐπειδὴ δὲ* Nik. | *δὲ* < M | *τῷ δὲ—κτησάμενος* Z. 8] *ἐν δὲ χειμῶνι περιστάσεων ὁ Ἰὼβ* Nik. **6** *ἐνσκήψας* S **9** *ἐναυαγ.*] *ἀλλὰ καὶ διέλαμψε* + Nik. *αὐτῶν* M | *καταλαμβάνοντος* Pitra **10f** *ἐν ᾧ—χρηματίζει* < T, *ἐν—διέλ.* < Nik. **11** *καὶ εἰ—μόνον* Z. **13f** < Nik. **12** *καταληφθῆναι* M **13f** *μόνης* MS, *μόνω* T **14** *νῦν—αὐτῷ*] *διὰ δὲ τὸ μεταβαλεῖν αὐτοῦ* Nik. | *αὐτοῦ τὰ* MT **15** *καὶ—αὐτῷ* Z. **16** < Nik. **16** *νεφελῶν* Pitra | *ἐλάλει* M **17** Pitra nach A B C S. F 180. M 69^{v}. Lemma *Μεθοδίου* **17f** *μέγα φρονεῖ* M **20** *ὅσιος*] *δίκαιος* S **21** *κρύπτην* M | *τὸν θεὸν τὰς* (*τὸν* M) *βουλὰς αὐτοῦ μὴ κρυπτομένος* (*κρυπτόμενος* M) F M, *κρυπτόμενος τὸν θεὸν τὴν βουλὴν αὐτοῦ ἀγνοεῖν* S **22** *ταύτην* Pitra **23** *γὰρ* < M | *ὅτε ἥμαρτεν ἀδὰμ* F **24** Pitra nach A B C D E S. M 69^{v}. F 180^{v}. T **24f** *ζῶσε* T **25** *ὡς ἀ.* M

εις με εἶναί σου σοφώτερον, ἀλλ' οἴει μέγας εἶναι νοῦς; οὕτω γὰρ καὶ ὑπὸ τοῦ Ἡσαίου λέλεκται ὁ διάβολος· »ἐπάξω ἐπὶ τὸν νοῦν τὸν μέγαν, τὸν ἄρχοντα τῶν Ἀσσυρίων«. λέγει οὖν αὐτῷ· »Ζῶσαι ὥσπερ ἀνὴρ τὴν ὀσφύν σου«. οὐ ζώννυται δέ. »ἐρωτήσω δέ σε, σὺ δέ μοι ἀποκρίθητι.« — ὁ δὲ οὐ δύναται αὐτῷ ἀποκριθῆναι. »τίς γὰρ ἔγνω νοῦν κυρίου; ἢ τίς σύμβουλος αὐτῷ ἐγένετο;«

Nr. XVII. Hiob 38, 4. Ἐμοὶ φιλονεικεῖς; καὶ πρὸς ἐμὲ ἵστασαι; καὶ τοῖς ἐμοῖς ἀθληταῖς ἀνταγωνίζῃ; »ποῦ« δὲ »ἦς«, ὅτε ἐγὼ »τὴν γῆν« εἰργαζόμην; τίς ἧς τότε; ἤδη, φησίν, ἐπεπτώκεις. καὶ γὰρ ἐν τῇ ἀρχῇ τῆς κοσμοποιΐας »σκότος ἦν«, φησίν, »ἐπάνω τῆς ἀβύσσου«. σκότος τοῦτο, οὐ κτισθὲν σκότος, ἀλλὰ προαιρετικῶς ἀρξάμενον εἶναι σκότος τῇ τοῦ φωτὸς στερήσει.

Nr. XVIII. Hiob 38, 5. Οὐχὶ τὸ μέτρον, ἀλλὰ »τὰ μέτρα«, ἵνα τὰς διαφορὰς τῆς γῆς παραστήσῃ τῆς τόδε τι τυχὸν φερούσης καὶ τῆς ἕτερόν τι, καὶ ἄλλης ἄλλο.

Nr. XIX. Hiob 38, 6. Μέχρι τούτου ἐλθὼν ὁ μακάριος πατὴρ οὗτος, καὶ καταπαύει τὸ ὑπόμνημα, ὥστε γοῦν εὑρεῖν »λίθον γωνιαῖον«. τοῦτο δύναται καὶ εἰς τὸν μονογενῆ τοῦ θεοῦ υἱόν, δι' ἡμᾶς σαρκωθέντα νοεῖσθαι, κατὰ τὸ ἐν ψαλμοῖς· »λίθον ὃν ἀπεδοκίμασαν οἱ οἰκοδομοῦντες«, οἱ τῶν Ἰουδαίων διδάσκαλοι, »οὗτος ἐγενήθη εἰς κεφαλὴν γωνίας«. εὐδοκίᾳ γὰρ τοῦ πατρὸς ἐλθὼν ἐπὶ γῆς συνῆψεν ἐν ἑαυτῷ τοὺς δύο λαοὺς τῶν Ἰουδαίων τε καὶ ἐθνῶν, ὥσπερ ἀμέλει καὶ ὁ γωνιαῖος λίθος ἀμφοτέρους συνδεῖ τοὺς τοίχους.

2 Jes. 11, 12 — **4** Hiob 38, 3 — **6** Röm. 11, 34 — **9** Hiob 38, 4 — **11** Gen. 1, 2 — **14** Hiob 38, 5 — **18** Hiob 38, 6 — **19** Joh. 1, 18 — **20** Psal. 117, 22 — **23** vgl. Eph. 2, 14

1 *οἴη* Pitra **4** *οὐ ζ. δὲ* < F **7** *γέγωνε* M **8** Pitra nach A B C D E. M 70. T 197. Lemma *Μεθοδίου* (ohne Lemma T) **14** Pitra nach A B C D E S. M 70. Lemma *Μεθοδίου, Μεθόδιος* M. Vgl. Orig. Pitra II, 383f (bis *παραστ.*) **17** Pitra nach D S. M 70. Von *τοῦτο* Z. 19 an auch T 197ᵛ. Ohne Lemma in M (u. T), vorher *Ἰωάννης* | *τούτων* M **18** *καὶ* < M | *τοῦ ὑπομνήματος* S | *ὥστε*] *ὡς ἐμὲ* M | *εὑρῆν* M **19** *τοῦτο—τοίχους* Orig. Pitra II, 383f **21** *οἱ—οὗτος* < Orig. **23** *τῆς γῆς* T | *συνῆφεν* Pitra | *ἐν* Pitra Orig.: < M T | *τῶν*] *τὸν* M, *τὸν ἐξ* T **23f** *κ. ἐξ ἐθνῶν* T

Nr. XX. Hiob 38, 7. *Φωνὴ δὲ μεγάλη, ἡ μεγαλεῖα φθεγγομένη, ὡς τὸ ἀποστολικόν· »ἴδετε πηλίκοις ὑμῖν γράμμασι ἔγραψα«, τοῖς τὰ τηλικαῦτα δηλονότι σημαίνουσιν.*

Nr. XXI. Hiob 38, 16. *[Πάλιν ἐπὶ τὴν θάλασσαν τὸν λόγον μετήγαγεν. οὐχ ὡς πηγὴν τῆς θαλάσσης ἐχούσης, ἀλλ' ὡς μὴ ἐκλειπούσης, καθάπερ πηγὴν ἐχούσης.] εἰς ἄβυσσον πολλοὶ καταβεβήκασιν· καταβεβήκασι δέ, ὥστε δέσμιοι εἶναι, οὐχ ὥστε περιπατεῖν ἐν αὐτῇ. Ἰησοῦς μόνος ἐν ἀβύσσῳ περιεπάτησεν ὡς ἐλεύθερος, ὅπου ἴχνη περιπατούντων οὐκ ἔνι [εἵλετο γὰρ θάνατον, οὐχ ὑπεύθυνος ὤν, ἵνα τοὺς ὑποκειμένους θανάτῳ λυτρώσηται]. καὶ λέγει »τοῖς ἐν δεσμοῖς· ἐξέλθατε [καὶ τοῖς ἐν σκότει· ἀνακαλύφθητε«, ᾧ καὶ τὰ ἑξῆς συμφωνοῦσιν].*

Nr. XXII. Hiob 40, 3. *[Ταῦτα ἅπερ ὑπέμεινας, μὴ οἴου ἀλόγως κεκρίσθαι μοι, μηδὲ ἀποποιοῦ μου τὸ κρίμα. τούτου τοῦ ῥητοῦ ὡς χρησίμου μνημονεύωμεν, ὅταν κρίνῃ ὁ θεὸς παθεῖν τι ἡμᾶς, τέκνον ἀποβαλεῖν, ἀρχὴν ἀπολέσαι, νοσῆσαι κατὰ τὸ σῶμα, ὅ τι δήποτε τούτων ὑποστῆναι· οὐδὲν τούτων οἷόν τε ἐστὶ παθεῖν ἡμᾶς, μὴ κρίνοντος τοῦ θεοῦ. ἐπεὶ οὖν οὐδὲν τούτων γίνεται χωρὶς κρίματος θεοῦ, λέγεται πρὸς τὸν παθόντα· μὴ ἀποποιοῦ μου τὸ κρίμα, τουτέστι μὴ ἀπαρνοῦ ὅπερ ἔκρινα περὶ σοῦ.] μὴ νομίσῃς, φησίν, ταῦτα ἅπερ ὑπέμεινας, ἀλόγως κεκρίσθαι μοι, ἀλλὰ προειδομένου μου τὸ συμφέρον σοι· προσέθηκα γὰρ τοῖς πειρασμοῖς τὸν χρηματισμὸν οὐκ*

2 Gal. 6, 11 — **7** vgl. Sir. 24, 5 — **10** Jes. 49, 9 — **16** vgl. De vita 5, 6 S. 214, 3 — **22** vgl. S. 316, 22f. 432, 4

1 Pitra nach A. M 70. Lemma *Μεθοδίου* und *Μεθόδιος* **3** *(σημαίνο)υσιν* unleserl. M **4** Pitra nach A B C E S. M 71. T 199. Nik. 547 bis *ἐχούσης*. Lemma *Μεθοδίου* **4f** *Πάλιν—πηγὴν ἐχούσης* < M u. Niketas, wohl mit Recht **4f** *μετήγαγεν] καί φησιν· ἔγνως πόθεν ἡ θάλασσα ἔσχε τὴν ἀρχὴν ἢ τὰ ἴχνη τουτέστιν τὰ ἔσχατα τῆς »ἀβύσσου« κατείληφας; »πηγὴν« δέ φησιν* + Olympiodor PGr. 93, 404 C **5** *πηγὴν] ἐπὶ γῆν* Pitra M **6** *πολλοὶ καταβ. ε. ἄβ.* Nik. **7** *δεσμίους* M | *ἀλλ' ὥστε δέσμιοι εἶναι* nach *αὐτῇ* bei Nik. **9f** *εἵλετο—λυτρώσηται* < M wohl mit Recht, denn vorher, unter dem Lemma *Ἰουλιανου, οὐχ ὑπεύθυνος ὢν θανάτῳ εἵλατο θάνατον καὶ ἐν ἴχνεσι τῆς ἀβύσσου περιεπάτησεν ἵνα τοὺς ὑποκειμένους θανάτω λυτρώσηται* **10** *κ. λέγει] λέγων* Nik. **11** *ἐξέλθετε* Pitra **11f** *κ. τοῖς—συμφωνοῦσιν* < M **13** Pitra nach Vat. 751 u. Palat. 230. Nik 569. Auch mit dem Lemma *Ὠριγένους* bei Nik. u. Gallandi XIV, 50f; vgl. Pitra Anal. s. II, 385 | *Ταῦτα ἅ. ὑ.* nach *μοι* Nik., T.—*μοι* < Gall., wo auch mehrfach Abweichungen **19** *τοῦ θεοῦ* Nik **20** von *μὴ νομίσῃς* an auch M 75, Lemma *Μεθοδίου* **21** *προϊδομένου μοι* M

ἄλλου τινὸς ἕνεκεν, ἢ ἵνα δίκαιος ἀναφανῇς, ὅ ἐστι δειχθῇς ὅπερ ἦς.

Nr. XXIII. Hiob 40, 10. Ὡς ἀθλητής, μάνθανε τὰ περὶ τοῦ δράκοντος, τοῦ ἀνταγωνιστοῦ. [»θηρία« αἱ ἀντικείμεναι δυνάμεις ἐστίν, περὶ ὧν ηὔξατο ὁ προφήτης λέγων· »μὴ παραδῷς τοῖς θηρίοις ψυχὴν ἐξομολογουμένην σοι«. — »θηρία« εἰσὶν αἱ ἀντικείμεναι δυνάμεις, ὧν εἴληφας, ὦ ἄνθρωπε, τὴν ἐξουσίαν, ἐὰν θεῷ δουλεύσῃς, ἐπὶ ἀσπίδων καὶ βασιλίσκων ἐπιβαίνειν.]

Nr. XXIV. Hiob 40, 16f. [Ταῦτα ὕλη καὶ τροφὴ πυρὸς τυγχάνει· αὐλίζεται δὲ μάλιστα παρὰ τοῖς ἀξίοις τοῦ πυρός, ὑπὸ τὰς ὑγρὰς καὶ ἀτόνους καὶ ἀκάρπους ψυχάς, αἳ πυρός εἰσιν ὕλαι. . . ἢ τοῦτο λέγει, ὅτι συνδιαιτῶνται αὐτῷ καὶ μεγάλοι τινὲς δαίμονες καὶ ὑποβεβηκότες τῇ κακίᾳ, ἢ ὅτι μικροὺς καὶ μεγάλους ἄνδρας ἐπέρχεται, πάντας ὁμοίως ὑποτρέχων. ῥάδαμνοι γὰρ αἱ παραφυάδες· λέγει οὖν ὡς ὑπὸ σκιαῖς δένδρων, οὕτω παρὰ τούτοις ἐπαναπάυεται.

»καὶ κλῶνες ἀγνοῦ«.

ἐπειδὴ πολλοὶ πολλάκις καὶ ἁγνείαν ἀσκήσαντες τῆς αὐτοῦ μερίδος γεγόνασιν, ὡς αἱ μωραὶ παρθένοι· εἰσὶ γὰρ καὶ παρ' αὐτῷ ἁγνεύοντες.]

Nr. XXV. Hiob 40, 21. 22. Ἵνα μηκέτι συρίζῃ ὁ δράκων. [τοῦτό φησι διὰ τὸ παρακληθῆναι ὑπὸ τῶν δαιμόνων μὴ βαλεῖν αὐτοὺς εἰς

5 Psal. 73, 19 — **16** Symp. 10, 3 S. 124, 17ff — **17** Mt. 25, 2f — **21** vgl. Mt. 8, 31. Mark. 5, 12. Luk. 8, 32

2 ἦς Pitra endet. Nik. 570 aber fügt mit dem Lemma *Μεθοδίου* S. 570 an *Ὁρᾷς, ἐπὶ τέλει τῶν ἄθλων ἀναγορεύει τὸν ἀθλητὴν λαμπρῷ τῷ κηρύγματι, καὶ γυμνοῖ τῆς πληγῆς τὸ ἀπόρρητον »οἴει με ἄλλως σοι κεχρηματικέναι« λέγων »ἢ ἵνα ἀναφανῇς δίκαιος;«* (Hiob 40, 3) *τοῦτο τῶν τραυμάτων τὸ φάρμακον, τοῦτο τῆς ὑπομονῆς ἡ ἀντίδοσις. τὰ γὰρ ἑξῆς ἴσως μικρά, κἂν μεγάλα τισὶ δοκῇ, καὶ μικρῶν ἕνεκεν οἰκονομηθέντα, εἰ καὶ διπλασίω τῶν ἀφῃρημένων ἀντιλαμβάνει* **3** Pitra nach A C E S. M 75ᵛ (bis *ἀνταγωνιστοῦ* Z. **4**). Lemma *Μεθοδίου.* Aber Pitra II, 386 u. Gallandi, Bibl. vet. pp. XIV, 51, als des Orig. | *μανθάνει* M **4** *οἱ δὲ τὰς ἀντικειμένας δυνάμεις ὀνόματι τῶν θηρίων δηλοῦσθαι εἶπον κατὰ τὸ »Μὴ παραδῷς—σοι«* Olympiodor PGr 93, 419 A **6** *θηρία—ἐπιβαίνειν* Z. 8] schon die Wiederholung schließt aus, daß *θηρία—ἐπιβαίνειν* auf denselben Verfasser wie *θηρία* Z. 4—*σοι* Z. 6 zurückgeht **9** Pitra nach A S. M 76. Lemma b. Pitra *Μεθοδίου* **10** *δὲ*] *οὖν* M **11** *ψυχῆς* M **13** *καὶ μικροὺς* M **13f** *ὑπέρχ. . . ἐπιτρ.* M **15** *οὕτω*] *καὶ* M | *ἀναπέπαυται* Pitra **18** *γεγόναμεν* Pitra **20** Pitra nach A S. M 76 | *ἵνα—δράκων* M, schwerlich + *ἀπαλὰ μὴ διαθήσεται.* Lemma *Μεθοδίου* | *συρίζει* M | *τοῦτο—πολεμεῖν* S. 519, 3 auch M, aber ohne Lemma

τὴν ἄβυσσον. ἢ τοῦτο λέγει διὰ τὸ εἰρηκέναι αὐτὸν τῷ κυρίῳ »ταῦτά σοι πάντα δώσω« . . Ἢ ὅτι μὴ δύνασαι οὕτως ὑποτάξαι αὐτὸν ὡς αἱρεῖσθαι μηκέτι σοι πολεμεῖν.] — [τὸ »ψέλλιον« κόσμος ἐστὶ τῆς χειρός, τοῦτό ἐστι τὸ ἔργον ἀγαθόν. ὁ οὖν ἔχων τὸ τοιοῦτον ψέλλιον τρυπήσει τὸ χεῖλος τοῦ δράκοντος τοῦ ἐξ ἐναντίας τοῦ διαβόλου ἐντρεπομένου, μὴ ἔχοντός τι λαλῆσαι κατ᾿ αὐτοῦ.]

2 Mt. 4, 9. Luk. 4, 6

2 *δώσω πάντα* Pitra **3** *τὸ—αὐτοῦ* Z. 6 auch F **4** *τοῦτο δὲ* F **5** *τοῦ*^{2} <F

ΕΚ ΤΟΥ ΡΕΡΙ ΜΑΡΤΥΡΩΝ ΛΟΓΟΥ

I. *Οὕτω γὰρ θαυμαστὸν καὶ περισπούδαστόν ἐστι τὸ μαρτύριον, ὅτι αὐτὸς ὁ κύριος Ἰησοῦς Χριστός, ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ, τιμῶν αὐτὸ ἐμαρτύρησεν, »οὐχ ἁρπαγμὸν« ἡγησάμενος »τὸ εἶναι ἴσα θεῷ«, ἵνα καὶ τούτῳ τὸν ἄνθρωπον τῷ χαρίσματι εἰς ὃν κατέβη στέψῃ.*

II. *Πάσης ἀγαθῆς ἡ καταρχὴ πράξεως ἐν τῇ ἡμετέρᾳ βουλῇ τὴν ὑπόστασιν κέκτηται, τὸ δὲ συμπέρασμα ἐν τῷ θεῷ.*

Fragmente ohne nähere Bestimmung.

I. *Δικαιοσύνη ἐστὶν ἡ πασῶν τῶν ἐντολῶν πλήρωσις. — Οὐ δύναται ἡ ἀνθρωπίνη φύσις αὐτὸ καθαρῶς τὸ δίκαιον* [*ἐν*] *ψυχῇ θεάσασθαι, τὰ πολλὰ τῷ λογισμῷ ἀμβλυώττουσα. — Ὡς ἔοικεν ἡ δικαιοσύνη τετράγωνός ἐστι πάντοθεν ἴση καὶ ὁμοία. — Ἡ τοῦ θεοῦ δικαιοκρισία ταῖς ἡμετέραις διαθέσεσιν ἐξομοιοῦται καὶ οἷάπερ ἂν τὰ παρ' ἡμῶν ᾖ, τοιαῦτα ἡμῖν ἐκ τῶν ὁμοίων ἀντιπαρέχεται.*

2 Theodoret Eranistes Dial. I (Bd. IV, 55f J. F. Schulze, PGr. 83, 88 C) — **4** Phil. 2, 6 — **6** S. Parall. 453 S. 208 Holl, vgl. zu Hiob 25, 1 Nr. 5. De res. II, 1ff. Nilus Ep. IV, 15 — **8** Antonius Melissa PGr. 136, 805 B — S. Parall. 257 S. 209 Holl; vgl. Ps. Justin, Quaest. ad Orthod. 1 (139)

2 *Οὕτω*—S. **5** *στέψῃ* (C) Theodoret. Lemma: *τοῦ ἁγίου Μεθοδίου ἐπισκόπου καὶ μάρτυρος ἐκ τοῦ περὶ τῶν μαρτύρων λόγου* **6f** *Πάσης*—*θεῷ* in Coislin 276 Bl. 252 (C). Ottob. 79 Bl. 299^{v} (O PGr. 96, 340b). Paris. 923 Bl. 325 (P). Rupefuc. 1450 Bl. 259^{v} (R). Lemma: *τοῦ ἁγίου Μεθοδίου ἐκ τοῦ περὶ μαρτυρίας* C, *τοῦ ἁγίου ἱερομάρτυρος Μεθοδίου Πατάρων* R, *Μεθοδίου* O P | *καταρχεῖ* P | *πράξεως ἡ καταρχὴ* R **7** *τῷ* < O P **8** *Δικαιοσύνη*—*ἀντιπαρέχεται* Z. 13 bei Anton. Melissa | *Οὐ δύναται*—*ἀμβλυώττουσα* Z. 10 auch in O 105^{v} A *κεφ. Διδ.* (PGr. 95, 1381 A). P 131^{v}. M 129 (alle vier mit Einem Archetypus) und R 147^{v}f. Lemma in R *τοῦ ἁγίου Μεθοδίου*, O A P M *Μεθοδίου* **9** *τὸν δίκ.* O **9f** *τὸν λογισμὸν* vor *θεάσ.* R **10** *ἀμβλυώτουσα* M, *ἀμβλυόττουσα* O A P R

II. *Πονηρία ἀρετήν τε καὶ ἑαυτὴν οὐδέποτε ἂν γνοίη.*

III. *Μή πως ἄρα αἱ τρεῖς αὗται τῶν προγόνων κεφαλαὶ πάσης τῆς ἀνθρωπότητος ὁμοούσιοι ὑποστάσεις κατ' εἰκόνα τινά, ὡς καὶ Μεθοδίῳ δοκεῖ, τυπικῶς γεγόνασι τῆς ἁγίας καὶ ὁμοουσίου τριάδος, τοῦ μὲν ἀναιτίου καὶ ἀγεννήτου Ἀδὰμ τύπον καὶ εἰκόνα ἔχοντος τοῦ ἀναιτίου καὶ πάντων αἰτίου παντοκράτορος θεοῦ καὶ πατρός, τοῦ δὲ γεννητοῦ υἱοῦ αὐτοῦ εἰκόνα προδιαγράφοντος τοῦ γεννητοῦ υἱοῦ καὶ λόγου τοῦ θεοῦ, τῆς δὲ ἐκπορευτῆς Εὔας σημαινούσης τὴν τοῦ ἁγίου πνεύματος ἐκπορευτὴν ὑπόστασιν.*

IV. *Εἴη ὑμῖν κωφεῦσαι καὶ ἀποβήσεται ὑμῖν σοφία.*

1 S. Parall. 258 S. 209 Holl — **2** Anast. Sin., Mai, Script. Vet. Nova Coll. (Rom 1837) IX, 619 — **8** vgl. Gen. 2, 21 — **10** S. Parall. 259 S. 209 Holl

1 *πονηρία—γνοίη* R 237. Lemma *Μεθοδίου* **2** Anastas. *Περὶ τοῦ κατ' εἰκόνα* **10** Ohne Lemma an das Citat aus Symp. X, S. 1 angeschlossen in Hieros. s. Sep. 15 Bl. 180

REGISTER.

I. Stellenregister.
1. Altes Testament.
2. Neues Testament.
3. Kirchliche und profane Schriftsteller.
II. Namenregister.
III. Wortregister.

I. Stellenregister.

1. Altes Testament.

Genesis

1 . . 76,12. 114,21. 271,5
1,1 . . . 498,32. 499,31
1,2 516,11
1,4.9.11.24.28: 15,18. 114,21
1,7 385,5
1,14 . . . 271,5. 273,1.5
1,16 . . . 104,1. 114,21
1,20 . 271,5. 272,6. 273,1.5
1,24: 271,5. 272,6. 273,1.5 (15,18)
1,26 . 12,22. 13,14. 273,6. 275,9. 380,4
1,27: 16,2. 64,11.19. 190,14. 272,5. 274,5
1,28: 9,24. 10,12. 15,13. 16,3. 35,19. 36,3. 38,14. 48,5
2,2 . . . 114,12.27. 499,27
2,6 6,4
2,7: 24,14. 31,8. 236,6. 272,5. 273,9.17. 280,3 f. 283,1. 354,9. 362,17. 380,3.4. 385,8. 468,25
2,8.9 226,9
2,8 . . . . 5,1. 314,13
2,9 34,10
2,15 84,13
2,16 280,12
2,17: 34,13. 193,11. 280,12. 330,12. 18. 332,3
2,18 . . . 36,18. 37,6.21
2,21: 16,12. 17,3. 35,10. 36,3.13.17. 521,8
2,23 . 16,7.10. 27,10. 282,7
2,24: 17,1. 27,10. 35,10. 36,3. 38,14
3,3 76,14
3,6 . . . . 76,14. 311,18
3,7 . . . 123,20. 126,25
3,8 515,23
3,15 197,7
3,19: 29,21. 33,12. 129,7. 224,15. 233,14. 362,21. 369,10. 381,17
3,20 521,8
3,21—24 284,16
3,21: 224,1. 226,13. 270,11. 470,11
3,22 ff 224,17
3,22 29,24
3,23 225,1
3,24: 125,3. 313,6. 314,13
4,5 . . . 147,13. 279,12
4,8 59,16
4,9.10 134,5
5,24 396,11
6,1 ff 480,22
6,2 . . . 278,12. 417,5
6,3 . 236,2. 367,23. 368,2
6,12 f 59,14
7,19 f 484,14
9,1 ff 125,10
9,21 f . . 123,21. 126,28
11,9 48,14
15,9 54,4
17,10 11,3
17,12 77,15
18,20 59,12
18,27 . . . 447,13. 466,18
19,4 59,12
19,24 484,13
22,11 f 316,18
27,41 147,13
37,8 147,15
37,28 430,2
39,7.8.9 . . 134,11. 429,29
39,12 429,29
39,17 f 430,2
45,3—15 429,29
49,12 400,25

Exodus

1,16 47,19
11,4 68,23
12,3.6.7.12—14.23 . 115,12
12,5 442,28
12,9 . . . . . . 442,2.6
12,23 68,23
13,19 446,6
15,4 481,14
20,11 96,5
25,40 . . . . 62,2. 441,24
30,1.6—9 . . . 61,10.15 ff
34,29 f 412,9

Leviticus

2,13 9,1
7,19.21 327,16
11,4 437,15
11,7 60,21
11,8 437,24
11,29 60,21
12,3 77,16
13,1—4 453,10
13,2.3 . . 458,24. 459,6.9
13,5.6 453,16
13,6 . . . . 459,2.4
13,19 455,11
13,44 461,2
13,45 . . . . . 461,4.18 f
13,46 . . . . 461,4. 462,2
13,47—49: 453,23. 463,4. 468,19. 469,7
13,49 455,11
13,51: 454,5. 461,2. 463,4.23
13,52 463,23
13,53 454,5
14,8 327,16
14,46 327,16
16,2.13 61,15
18,9 10,2
20,17 10,2
21,13 f 470,13
23,39—43 113,12
23,39 f 374,14
23,40 . 117,2. 118,7. 119,1
24,2.3 . . . 67,24. 68,7

Numeri

6,1—4 58,14
6,1 . . . . 53,12. 58,8

6,2 . . . 56,17
11,4.18 . . . 401,4
11,33 . . . 401,3
12,3 . . . 430,9
12,8.10 . . . 456,12
13.14 . . . 194,10
14,7—10 . . . 429,5
14,23 . . . 123,22
14,29.32 f . . . 429,9
19,2 f . . . 439,12. 441,26
19,5 . . . 442,10
19,6 . . . 438,25. 443,4
19,9 . . . 441,26
19,14—21 . . . 433,7
19,14: 439,18. 444,23. 445,7
19,15 . . . 445,13
19,16 . . . 446,9.19
19,17—19 . . . 439,18
19,19 . . . 447,2.8
19,20 . . . 439,22. 440,1
20,12 . . . 123,22

Deuteronomium

4,19 . . . 482,23
6,5 . . . 98,9
6,16 . . . 464,12
11,1 . . . 440,16
14,7 . . . 437,15
14,8 . . . 437,24
29,5 . . . 377,3
30,15 . . . 269,3. 332,19
32,2 . . . 488,14
32,9 . . . 68,5.13. 128,27
32,32 . . . 59,9
32,33 . . . 59,9. 127,9
32,39: 286,7. 295,15. 296,10

Josua

1,8 . . . 478,13
5,14 . . . 32,10
24,32 . . . 446,6

Richter

9,7—15 . 122,20. 479,1
9,13 . . . 124,9. 125,13
11,31.38 . . . 134,18

I Samuel

24,11—13.18 . . . 430,4
28,12 . . . 414,9

I Könige

3,13. 4,30ff. 11,1ff: 473,19
17,23 . . . 396,3
19,4 . . . 124,22
19,11 ff . . . 467,26

II Könige

2,11 . . . 396,6.13
4,35 . . . 396,3
20,7 . . . 128,2
25,7.11 . . . 402,26

Esra

4,5 . . . 403,8

Esther

4,23 (5,18) . . . 447,11

Hiob

1,11. 2,5 . . . 515.9
2,8 . . . 432,14
3,3 . . . 235,22
7,5 . . . 327,20
9,2 . . . 511,1
9,5.7.10 . . . 511 f
10,8 . . . 17,10
21,22. 22,2 . . . zu 513,2
25,1—6 . . . 512
27,2.3 . . . 513,1.8
28,13 . . . zu 513,2
28,14 . . . 514,7.8
29,3 . . . 514,13
29,5 . . . 514,16
38,1: 316,22. 514,18. 515,3
38,2 . . . 515,17
38,3 . . . 515,24. 516,4
38,4—7 . . . 516 f
38,11 . . . 148,13
38,14 . . . 17,9
38,16 . . . 517,4
40,3: 316,22. 432,4. 517,13
40,10 . . . 518,3
40,17 . . . 518,9.16
40,21 . . . 518,20
41,17.19 . . . 481,1
41,25 . . . 480,28

Psalmen

1,1 . . . 446,17
1,2 . . . 58,7. 478,13
1,3 . . . 117,22
2,9 . . . 439,1
3,8 . . . 248,14. 400,24
6,3 . . . 247,14. 404,2
7,15 . . . 281,10. 463,18
8,6 . . . 305,14
18,2: 484,18. 485,26. 486,7. 487,24
18,4 . . . 488,16
18,5 . . . 484,18
18,13 . . . 335,3. 342,14
18,14 . . . 335,3
21,7 . . . 512,17
21,15 . . . 247,14
21,16: 386,2. 443,30. 444,8
21,19 . . . 401,10
25,2 . . . 316,15. 428,28
29,10 . . . 511,6
30,3 . . . 423,8
31,5 . . . 422,15
33,5 . . . 429,15
33,14 . . . 57,8
37,6 . . . 8,19
39,2 . . . 429,14. 431,30
41,5 . . . 120,25
43,22 . . . 458,24
44,2 f . . 57,9.12.15. 112,1
44,2 . . . 181,1. 478,8.20
44,3 . . . 181,1
44,9 . . . 87,15. 437,29
44,10: 26,2. 79,8. 132,24. 401,6. 437,29
44,14 . . 26,2. 73,17. 79,14
44,15 f . . . 79,21
49,16 . . . 462,1
50,4 . . . 422,13
50,7 . . . 253,13
50,19 . . . 447,9
53,9 . . . 429,15
57,7 . . . 248,14. 400,24
63,2 . . . 456,6
64,11 . . . 367,6
65,10—12: 227,10. 310,13. 312,12. 317,1.4.9
65,10 f . . . 316,11
65,10: 315,6.10. 316,19. 431,28
67,7 . . . 389,7
67,29 . . . 389,9
73,13 . . . 480,29
73,14 . . . 481,3
73,19 . . . 518,5
81,6 . . . 487,17
87,11 . . . 253,18
89,2.4 . . . 499,24
89,10 . . . 431,7
90,13 . . . 483,22
91,2 . . . 422,14
101,10 . . . 447,14
101,27: 228,22. 229,8. 300,7
103,2 . . . 87,17
103,4: 297,7. 380,1. 417,13
103,11 . . . 68,5.13
103,15: 59,3. 124,9. 125,13. 127,8. 128,1
103,25 f . . . 480,10
103,30 . . . 301,9
103,31 . . . 114,19
104,11 . . . 68,5.13
104,15 . . . 90,15
105,1 . . . 447,17
106,23 . . . 482,12

117,22 516,20
119,5 235,18
120,1 511,9
121,1 438,18
123,2.3 481,15
123,2—7 316,1
123,5 . . . 481,19. 482,9
123,6 . . . 481,17. 482,2
126,1 423,11
136,1.2 . . . 47,14. 48,8
136,4 49,25
136,5.6 . . . . . 51,5.19
140,3 57,8
140,7 . . . 247,13. 404,1
144,15 367,6
145,7: 224,14. 262,2. 270,9

Proverbien

1,5.6 115,3
1,6 487,26
1,7 430,23
3,18 117,20
5,18 11,13
7,6—20 . . 222,18—22
7,16 471,22
8,22 f . . . 30,20. 499,3
8,22 . . . 117,20. 499,3
9,14 222,18
14,1 445,2
30,9 215,3
30,15 (24,50): 479,23. 480,17
30,16 (24,51) . . . 484,7
31,8 (24,76) . . . 430,19

Pred. Sal.

1,2 362,10
1,7 . . . 385,9. 480,19
1,16 473,19
4,2.3 235,26
4,3 . . . . . . 117,9ff
12,7 236,8

Hohel. Sal.

1,3 . . . 326,14. 470,21
1,6 65,15
2,2 71,23
4,3 117,9
4,6 72,13
4,8 ff 37,21
4,9—12 72,2
4,13 . . . . . . 117,9ff
4,16 93,18
5,1 . . . 72,13. 117,9ff
6,7.8: 74,16. 76,4. 78.1.2.14
6,7 . . . . 75,5. 165,6
6,8 78,20
6,9 487,21
7,12 . . . . . . 117,9ff
8,7 468,6

Jesaja

1,6 442,16
1,19 269,5
6,1 51,13
6,2 303,12
8,3 57,14
11,2 36,16
11,12 516,2
14,12 279,1
25,8 420,21
26,18 . . . 75,16. 478,15
27,1 197,5
38,21 128,2
40,5 417,24
40,6—8 . . 214,26. 236,4
40,11 32,10
40,16 117,7
43,2 317,11
44,4 . . . . 49,4. 119,2
44,6 . . . . 277,4. 421,9
45,3 483,9
45,18 299,13
49,9 517,10
50,4 462,8
51,6 . . . 229,10. 300,7
52,1 464,17
52,2 299,4
53,7 . . . 442,29. 468,23
58,7 . . 216,19.22. 466,20
59,9 517,10
60,1 51,13
60,1—4 87,5
61,10: 401,7. 470,6. 471,7
66,7.8 89,16
66,22 299,11

Jeremia

1,5 . . . . 17,8. 358,31
2,32 52,1
3,3 65,1
4,3.4 456,14
5,8 11,15
6,8 56,3
8,4 307,6
9,21 445,18
9,26 117,5
13,23 190,5
16,19 442,6
17,5 (6,8) 56,3
18,3—6 291,11
18,3.4 31,10
20,14 235,24
23,24 215,6
24,3 127,8
36(29),10 402,27
52,11 402,26

Klagel. Jerem.

3,27 56,2
3,33: 262,1. 269,8. 270.8
3,34 224,12

Ezechiel

1,10 351,14
1,28. 40,3 485,15
10,14 351,14
17,3 96,15
18,4 444,28
27,7 471,22
34,2.3 472,27
34,5 472,29
37 401,20
37,1—6 . . 243,15. 400,20
37,1 401,26
37,4 375,8
37,5.6 375,12
37,6—9 . . . . 402,3—6
37,11: 247,16.19. 401,22. 402,31
37,12 402,9
37,14 402,11

Daniel

1,20 430,5
3,19—22 430,5
3,27 328,1
3,50 . . . 317,3. 378,12
6,16—18 430,5
8—10 485,15
9,23 . . . 412,20. 466,20
12,2: 116,11. 293,10. 307,1. 368,16. 389,4, 407,9
12,3 . . . 293,10. 412,16
13,1 ff.23 ff 430,5
13,19 f 135,5

Hosea

7,8.9 459,20
13,4 32,10

Joel

2,21—23 127,14
2,28 (3,1) 418,5

Amos

4,5 50,6
5,8 385,4
9,11: 114,6. 306,16. 308,17. 363,12. 375,2. 376,6

Jona

1. 2 380,16
3,6 447,10

Micha

4,4 128,7
7,1—3 473,26

Sacharja

1. 4 485,15
3,1—5 . . . 471,10—17
4 128,14

Maleachi

3,12 487,14
4,2 . . . . 68,9. 487,18

Judith

13,8 134,26

Weish. Sal.

1,2 362,10
1,4 327,21
1,13 276,2
1,14 298,6
2,1—3 223,11
2,23: 276,2. 304,13. 380,7
2,24 . . . 190,11. 276,2
3,1—4 307,13
3,4.5 315,18
3,5—7 315,15
3,5 317,2
3,16 18,6
4,1.2 12,7
4,2 . . . . 51,11. 69,17
4,3 11,17
4,6 24,5
7,1.2 488,22
7,1 488,26
7,2 253,12
7,9 130,5
7,21 349,4
7,22 71,3
7,25 484,24
9,15 227,23
11,18.22.23 371,23
11,23 386,9
12,1 514,3
15,10.11 24,19
16,24 379,1

Sirach

1,2 500,4
1,4 117,20
6,36 8,14
6,37 58,7
10,11 253,16
18,30 11,11
19,2 11,12
23,1 . . . . 12,2. 446,14
23,4—6 12,2
23,6 446,14
24,5 . . . . 514,6. 517,7
31,19 65,15

Baruch

3,14.15 84,17
3,26 431,14
3,28 431,16
4,3 431,19

II Makk.

7,1. 14,37 ff . . 389,13 ff

2. Neues Testament.

Matthäus

1,18 f 135,25
2,11 135,31
3,4 216,8
3,10 458,17
4,7 464,12
4,9 519,2
5,3 . . . . 74,3. 215,12
5,5 74,4
5,8 . . . . 74,5. 138,25
5,9 216,26
5,10 433,3
5,13 9,5
5,14 f 442,22
5,16: 67,21. 85,16. 464,23
5,17 438,21
5,20 472,18
5,22 458,16
5,27 f 458,6
5,36 473,14
5,42 473,8
5,44 473,5
5,45 367,7
5,46 473,6
6,22 442,23
6,25 328,3
6,26 f 473,14.15
6,30.32 473,18
6,33 430,29
7,3 474,12
7,6: 50,15. 493,2.19. 494,6
7,13 215,29
7,14 . . . 215,30. 430,30
7,21 . . . 464,23. 474,16
7,22 419,23
7,24 . . . 139,23. 445,4
8,11 56,1
8,12: 244,8. 248,8. 389,26. 398,26. 400,28
8,17 442,17
8,26 482,1
8,31 518,21
9,4 463,16
9,12 307,19
9,15 52,8
9,16 358,19
9,26 482,1
9,37 487,15
10,10 456,18
10,20 389,17
10,28: 244,9. 249,1. 389,17. 390,5. 456,7
10,42 216,21
11,6 423,5
11,11 216,10
11,13 439,4
11,21 447,10
11,29 472,6
12,25 214,26
12,33 487,16
12,40 . . . . . 382,1.11
13,2 488,17
13,8 487,10
13,16 f 78,8
13,17 483,10
13,21 457,15
13,22 . . . . 33,6. 473,2
13,23 487,10
13,31 f 452,12
14,28—31 514,10
14,30 f 482,5
15,11 . . . 434,2. 436,19
15,13 452,18
15,14 474,14
16,26: 215,1. 337,21. 431,3
17,1—3: 253,1. 408,6. 409,17
17,1.2 411,12
17,2.3: 246,10. 398,22. 400,12
17,3 . . . 308,11. 394,7
18,15 474,18
19,4 282,17
19,11 f 25,19
19,12 7,13
19,20 473,3
19,24 472,8
19,29 216,2

21,19 127,29
22,23 305,3
22,30: 25,16. 114,10. 228,14. 301,13. 305,6
22,32 418,22
22,36 473,3
23,25 . . . 129,27. 433,27
23,27: 227,21. 248,5. 440,27
24,22 17,14
24,35 . 50,15. 229,7. 300,6
24,42 465,1
25,1 ff 52,8. 66,6
25,1 . . . . 65,16. 74,6
25,2.3 . . 65,22. 518,17
25,3 133,25
25,4 70,3
25,5 68,19
25,6 68,24
25,7 . . 60,2. 69,2. 116,22
25,8 68,19
25,10.12 67,2
25,10: 74,6. 96,21. 119,8.11
25,11 133,18
25,34 216,24
25,36 216,22
25,40 . . . 467,4. 472,11
25,41 419,26
26,41 487,5

Markus

2,17 307,19
4,17 457,15
4,19 473,2
4,31 f 452,12
5,12 518,21
7,4 435,15
7,15 . . . 434,2. 436.19
8,4.20 487,10
9,2—4: 253,9. 408,6. 409,17
9,3.4: 246,10. 398,22. 400,12
9,11 394,7
9,44 422,19
10,24 459,7
10,29 f 216,2
12,25 301,13
12,26 f 418,22
14,38 487,5

Lukas

1,3 . . . 270,15. 310,10
1,28 485,18
1,35: 31,6. 253,14. 489,3
1,79 488,6
3,6 417,24
3,11 . . . 216,18. 401,12
3,16 489,4
3,22 91,6
4,6.7 . . . . 215,26 f
4,6 519,2
4,8 215,21
4,12 464,2
4,23 474,16
4,28 f 467,24
5,10 483,5
5,31 307,19
6,20 215,12
6,24 215,14
6,27 473,5
6,32 473,6
6,39 474,14
8,8.15 487,10
8,14 . . . . 33,6. 457,9
8,32 518,21
9,28 ff . . 408,6. 409,17
9,30 394,7
10,19 482,4
10,23 f 78,8
10,24 . . . 135,29. 483,10
11,39 433,27
12,18.31 . . 214,29. 281,9
12,35—38 54,20
12,35 . . . 119,11. 465,2
12,49 67,15
13,6.8 432,11
13,19 452,12
14,28 f . . . 467,4. 478,1
15,4—6 32,2
15,8 118,15
15,23 76,1
16,9 363,2
16,10 436,15
16,19 ff . . 307,10. 413,14
16,19.24 . . 214,28. 471,25
16,22 . . . . 56,1. 472,1
16,24 389,27
16,25 431,13
16,28 414,2
17,5 512,6
17,22 135,29
18,14 472,2
18,27 384,4
18,29 f 216,2
20,37 f 418,22
20,37 446,2
21,2 f 216,13
21,34 . . . . 60,2. 473,21
24,39: 408,2. 409,6. 410,14

Johannes

1,1 . . . 32,9. 499,6.11
1,3 484,27
1,13 . . . . . 253,9.12
1,14 . . . 380,13. 428,4
1,17: 118,4. 420,22. 423,22. 438,22. 488,20
1,18: 30,20. 147,5. 415,13. 428,4. 516,19
1,29 489,2
1,47 113,8
3,19 13,12
4,21.23 441,17
5,17 . . . . 15,18. 349,2
5,19 277,7
5,25 f . . 418,26. 419,18
5,28 f 419,3.5
5,39 . . . 86,15. 477,20
5,46: 450,11. 485,11. 511,11
6,27 127,30
6,54 481,7
6,63 249,9
8,12 13,12
8,56 135,29
9,6 352,20
10,11.14 52,7
10,34 f 487,17
11,25 f 419,7
11,40 469,22
11,44 396,3
12,31 281,9
13,10 433,22
14,3 55,7
14,6 . 13,12. 116,2. 438,22
14,27 410,7
14,28 71,16
15,1 . . . . 59,6. 127,31
15,5 59,6
15,8 118,15
15,15 . . . . . 409,27.29
15,26 . . . . . 36,9.16
16,13 62,7
16,25 410,3
17,3 379,8
17,5 499,12
19,24 401,15
20,25 ff 408,2
20,27 409,7

Apostelgeschichte

3,21 94,8
5,9 464,12
7,51 117,5
7,53 485,9
9,17 f 37,18
10,15 434,1
10,28 f 435,9
10,28 434,7
14,22 431,12
15,1—7 434,16
15,6—8 434,18
15,10 . . . . . . 434.14
15,13.19 f 434,24
15,22—26 434,28
15,28 f 435,9
15,28 434,7
16,7 428,9
17,31 . . . . . . 423A
20,28 470,9

Römer

1,21 . . . 100,12
1,26 . . . 59,13
1,32 . . . 336,7
2,28 f . . . 440,31
3,25 . . . 199,1.17
4,19 . . . 328,11
5,8 . . . 444,16
5,9 . . . 115,10. 124,9
5,14 . . . 48,2
5,15 . . . 512,5
6,3 . . . 444,3.5
6,4 . . . 369,12
6,5 . . . 444,11
6,7 . . . 445,31
6,9 f. . . . 444,18
6,10 . . . 296,13
6,12 f . . . 323,18
6,12 . . . 328,5
6,19 . . . 323,22
6,21 f . . . 146,5
6,21 . . . 145,7. 210,28
7,5 : 321,2.16. 338,5. 344,20
7,7 . . 330,10.16. 337,16
7,8 . . . 331,6
7,9 : 226,14.21. 317,17. 318, 6. 320,4. 329,11. 331,9
7,10 . . . 331,9
7,12 . . . 332,4
7,13 . . . 332,7.9
7,14 : 61,21. 226,16.20. 318, 1.5. 332,14. 333,3. 488,20
7,15—18 . . . 339,2
7,15 . . . 333,8. 334,6
7,18—20 . . . 287,16
7,18 . . . 226,23. 340,1
7,19 . . 334,18.22. 335,12
7,20 . . . 337,4
7,22—24 . . . 342,16
7,22 f . . . 288,3
7,22 . . . 340,10. 461,10
7,23 : 323,2. 340,12. 342,1. 464,19
7,24 . . . 227,4. 235,19
7,25 . . . 343,7
8,2 . 57,12. 344,8. 345,2
8,3 . . . 344,8.16.20
8,4 . . . 321,5. 344,8.20
8,7 : 227,1. 321,5. 322 f. 324,19. 326,12
8,8 f. . . . 322,1
8,9 . . . 321,5
8,11—13 . . . 322,3
8,11 : 244,10. 249,5. 326,13. 328,7. 344,8
8,19—21 . . . 298,9
8,20 f . . . 298,13
8,21 . . . 227,18.20
8,22 f . . . 299,7
8,28 . . . 317,11
8,34 . . . 422,26
8,35—37 . . . 296,4
8,35 . . . 429,10
8,36 . . . 296,12
8,39 . . . 296,11
9,19 . . . 421,6
9,20 . . . 294,8. 423,1
9,21 . . . 293,3
11,25 . . . 88,10
11,34 . . . 516,6
12,1 . . . 422,12
12,6 . . . 73,22
13,11 . . . 70,3
13,12 . . . 94,10. 468,2
14,9 . . 418,13.19. 420,1
16,20 : 197,7. 202,10. 482,11
16,26 . . . 317,7

I Korinther

1,8 . . . 52,8
1,18 . . . 454,19
2,9 . . . 317,11
2,12 . . . 431,18
2,14 f . . 88,11. 321,24
3,1 . . . 487,6
3,7 . . . 348,15
3,9 . . . 453,4
3,16 f . . 87,1.3. 138,30
4,15 . . . 38,1
5,7.8 . . . 223,1
5,12 . . . 241,2
6,9 f. . . 336,11. 367,18
6,10 . . . 324,11
6,13—20 . . . 325,5
6,13.15 . . . 326,11
6,16 . . . 325,23
6,18 . . . 326,3. 487,5
6,19 . . . 138,30. 326,10
7,1 . . . 39,8. 40,4
7,2—6 . . . 40,7
7,2 . . . 40,5
7,5 . . . 39,16
7,8.9 . . . 40,22
7,9 . . . 41,23. 423,10
7,25—28 . . . 42,5
7,25 . . . 42,16
7,28 . . . 42,18.21
7,29 : 43,6. 119,25. 209,16
7,31 . . . 229,13. 300,13
7,32.34 . . . 43,11. 56,22
7,34 . . . 9,11
7,35 . . . 43,20
7,36 . . . 44,6
7,37 f . . . 44,19
7,37 . . . 44,14
7,38 . . . 25,9
9,9 . . . 462,13. 469,19
9,10 . . . 462,15. 469,19
9,24 . . . 429,23
9,27 . . . 187,9
10,3 . . . 228,16
10,5 . . . 429,9
10,11 . . . 438,22
10,24 f . . . 97,17
11,1 . . . 336,16
11,7 . . . 411,24
11,32 . . . 428,22. 432,23
12,15 . . . 328,9
13,2.3 . . . 118,27
13,3 . . . 83,1
13,6 . . . 107,11
13,9—12 . . . 116,4
13,10 . . . 37,20
13,11 : 10,12. 37,20. 301,3
13,12 . 62,12. 94,10. 412,24
14,20 . . . 100,16
15,1 . . . 410,16
15,3—6 . . . 410,18
15,6.7 . . . 408,16
15,6 . . . 408,4
15,12 . . . 366,8
15,17 . . . 444,13
15,20 . . . 253,6
15,22 . . . 33,14. 370,1
15,23 . . . 74,6
15,32 . . . 325,3
15,35 . . . 249,10. 404,7
15,36 ff . . . 404,5
15,36 . . . 406,26
15,37 f . . . 310,5
15,41 . . . 73,23. 487,13
15,42 . . . 369,6. 413,1
15,44 : 240,20. 246,16. 369,6. 413,1. 438,14
15,47 . . . 366,10. 369,16
15,49 . . . 369,8. 370,10
15,50 : 34,15. 228,20. 235,13. 247,1. 326,13. 366,3.14. 367,22. 368,4. 370,12
15,51 f . . . 408,11
15,53 : 326,15. 360,22. 366, 15. 369,3. 421,4
15,54 . . . 326,15. 371,7
15,57 . . . 366,11

II Korinther

1,8 . . . 427,15
1,20 . . . 370,8
3,3 . . . 440,16
3,6 . . . 61,23
3,10—16 . . . 61,23
3,14 f . . . 454,11
3,14 . . . 437,4. 469,22
3,15 . . . 488,4
3,16 . . . 437,4. 438,5
3,18 . . . 437,4. 438,7

4,3 . . . . . 454,14.20
4,6 478,12
4,10 . . 363,21. 365,19.21
4,11 363,22
4,13 364,2
4,14 364,4
4,16: 235,9. 364,8. 468,22. 470,16
4,17 . . . . . 364,13.18
4,18: 211,6. 215,19. 298,16
5,1: 235,11. 361. 362,1. 364,20
5,3 364,29
5,4 . . 363,12. 364,26.28
5,6: 83,16. 236,11. 365,3.16
5,7 . . . . . . 365,3.8
5,8 . . 236,12. 365,12.23
5,9 . . . 83,10. 236,11
5,10: 117,17. 328,13. 365,27
5,12 241,2
6,4 432,1
6,16 . . . . . . 87,1.3
6,18 317,7
7,1 469,2
7,10 460,9
10,4.5 . . 335,6. 338,14
10,10 328,15
11,2: 36,19. 37,6. 51,10. 67,10. 72,11. 79,7. 470,11
11,3 . . . . 5,18. 468,27
11,14 127,5
11,29 460,6
12,2.3 . . 213,15. 214,4.6
12,2 328,16

Galater

1,8 390,20
2,16 418,1
3,19 485,9
3,21 122,10
4,3 367,14
4,4 438,21
4,5 438,23
4,9 100,16
4,19: 37,10.25. 88,15. 90,13. 474,6. 478,18
4,26 483,2
5,3 440,12
5,17 . . . 111,4. 478,17
5,22 128,4
6,11 517,2

Epheser

1,10 36,2
1,18 423,18
2,14 516,23
2,21: 36,4. 87,1.3. 446,25
3,10: 33,1. 70,17. 91,15. 471,23
3,14—18 90,20
3,16 . . . 459,18. 461,10
3,17 138,30
3,19 112,8
4,13 . . . 55,13. 301,2
4,15 f 446,23
4,22 f 459,18
4,22.24 457,1
4,30 443,20
5,2 . . . . 61,9. 63,10
5,8 92,22
5,14 451,18
5,25 38,22
5,26 . . 35,14. 36,4. 38,22
5,27 . . . . 35,14. 63,7
5,28—32 28,5
5,28 328,18
5,29 364,25
5,32 . . . . 27,3. 38,3.10
6,11 . . . . 96,22. 338,7
6,12: 50,3. 64,20. 97,18. 281,9. 338,15. 423,7
6,13—17 338,7
6,13 17,14
6,16 . . . 17,14. 488,15
6,17: 96,22. 461,10.18. 462,7
6,19 96,22

Philipper

2,6 520,3
2,7: 12,24. 36,1. 95,17. 215,10. 370,6
2,20 . . . 366,21. 367,14
3,19: 325,2. 367,20. 474,3
3,20 212,12
3,21: 407,8. 408,8.17. 409,14. 410,27
4,18 42,15

Kolosser

1,13 281,9
1,15 . . . . 29,21. 485,1
1,16: 33,1. 302,13. 484,27
1,18: 253,6. 370,9. 394,13. 420,12
1,28 37,17
2,8 388,17
2,9 95,16
2,16 454,11
2,20 . . . 366,21. 367,14
3,1.2: 57,19. 430,29. 431,11. 433,1
3,1 234,8
3,2 57,19
3,3 212,12
3,4 249,8
3,9 f 457,1
3,14 445,14

I Thessalon.

1,10 . . . 124,9. 422,18
2,3 468,9
4,4 43,5
4,14 253,9
4,15 418,21
4,16 f: 68,26. 69,5. 375,15. 419,12
4,16 83,9
4,17 376,2
5,23 328,19

I Timoth.

1,19 515,9
2,3 42,15
2,4 25,1
2,8 441,19
2,15 38,8
3,15 486,1
6,9 473,4
6,11 432,25
6,16 . . . 64,16. 228,19

II Timoth.

2,8 410,22
2,12 429,16
2,19 445,16
2,20 f . . 31,19. 379,18
3,12 429,2
3,17 54,3
4,8 317,11

Titus

1,16 50,12
2,13 317,7
3,5 35,24

Hebräer

1,1 46,1
1,3 . . . 484,28. 485,12
1,7 302,12
1,14 . . . 228,16. 485,20
2,10 12,19
3,17 . . . . . . 429,4.9
4,12 f 461,18
4,14 120,16
7,21 51,3
8,2 . . . . . . 87,1.3
8,6 74,13
9,4 62,23
9,12 477,4
9,13.19 438,25
9,14 447,23
10,1: 61,22. 62,1.9. 114,4. 115,24. 118,3. 211,14. 214,24. 436,26. 437,3. 454,11

11,1 211,14
11,10 62,12
11,25 431,10
11,37 429,1
12,6 213,31
12,13.15 452,6
12,15 . . . 287,8. 288,12
12,17 447,6
12,22: 51,17. 62,12. 87,1.3. 120,5
12,23 . . . . 51,17. 77,1
13,11 442,1
13,15 422,10

I Petrus

1,12 135,29
1,24 f . . 214,26. 236,4
2,5 477,7
2,11: 368,7. 423,7. 494,13
3,4 73,14
5,2 470,9
5,4 . . . . 240,7. 431,1
5,5 . . . 279,5. 466,14

II Petrus

1,13 f . . 67,16. 472,15
3,4 73,14
3,8 . . . . 423A

I Johannes

3,1 216,26
3,15 458,16
3,17 . . . 466,20. 472,15
3,21 513,12
4,2 486,16
5,19 . . . 353,9. 367,4.9
5,21 367,15

Jakobus

1,2.3 428,30
1,12 431,2
1,26 130,18
2,2.3 472,12
2,15 473,8
3,14 147,17
4,5 138,30
4,6 466,14
4,7 17,14
5,7 429,17

Judas

12 f 92,18

Apokal. Joh.

1,5: 370,9. 394,13. 420,12
1,8 317,7
2,7 . . . . 29,23. 84,8
3,4 f 51,21

3,19 213,31
5,8 63,11
5,9 136,21
6,11 51,21
6,16 115,17
7,3 115,17
7,9 . 14,18. 51,21. 135,32
7,13 . . . 51,21. 135,32
7,14 115,17
9,4 115,17
12,1—6 85,22
12,3 . . . . . 92,4. 98,6
12,4 92,4
12,5 . . . . 92,10. 97,14
13,1 97,19
14,1—4 13,19
14,3.4 69,24
14,4.5 14,11
14,4 . . . . . 74,6. 83,9
20,5 . . . 117,19. 423A
20,6 117,19
20,13 385,17
21,2 120,5
21,8 389,22
21,23 68,9
22,5 68,9
22,15 462,3

Apokal. Petri

15 f 6,9. 82,13
48 . . . . . 23,13. 83,13

3. Kirchliche und profane Schriftsteller.

(Dial. Adam., Sacra Parall. und Photius s. S. IX. XIV f).

Acta Achatii

4 478,8

Acta Pion.

4,21 377,11

Adrian

Introd. 118 478,26

Alexander Alex.

421,1

Alexander Aphrod.

De fato: 108,7. 109,8. 110, 9.13. 230,5

Altercat. Sim. et Theoph. 438,5

Anast. Sin.

In Hex. XI. VII: 258,2. 313,6
Int. et Resp. . 313,6. 373,10
De Ad imag. . . . 521,2

Aeneas Gaz.

Theophr.: 249,13. 372,16. 404,9

Andreas Caes.

In Apok.: 86—90. 97,18. 297f

Anton Mel.

92,23. 262,13. 334,21. 520,8

Aphraates

Hom. 18. 306,14

Apollin. Laod.

I 171 Lietzm. . . . 421,1

Aristoteles

De an. hist. . . . 357,14
De color. 232,21
De gener. et corr.: 231,13. 387,20. 388,2
Meteor. . . 231,13. 387,18
De part. an.: 231,6. 232,14. 233,8
De somn. 231,6

Athanasius

Adv. Apoll. 2 . . . 190,11
Expos. Psalt.: 480,10. 481,5
Festbriefe: 421,1. 436,26. 438,21. 439,9. 442,28. 477,4. 480,10. 481. 488,1
De incarn. 2,2 . . . 387,9
16,5 13,7
18,1 370,7
25 . . . 503,2. 504,11

Athenagoras

Suppl. 7 . . 80,14. 386,17
19 175,14
24 . . . 196,2. 277,9.13

Augustinus

Encheir. 89 292,2

Barnabas

10,7 f 60,21
15,4 f 114,6
15,7 . . . 116,9. 120,14

Basilius

Qu. D. non e. a. m. 8: 190,11. 196,1. 200,16. 276,1. 481,13
In XL m. 317,9

Boethius

De cons. phil.: 210—214. 472,20

Chrysost.

In Gen. . . 292,2. 313,6
De diab. tent.: 190,11. 196, 11. 276,1
Ad pop. Ant. . . . 432,16
(Pseud.) De paen. . 480,9

Const. apost.

II 5. 35 . . 472,10ff. 18
II 7 457,10
II 16 . . 456,12. 461,2
II 17 474,12
II 20 460,2
II 21 462,2
II 41 460,2
II 53 473,5
III 4 473,5
VI 1 456,12
VI 23 458,6
VI 27. 30 . . . 446,2.6
VII 34. VIII 9 . . 350,11
VIII 6.8 . . 409,27. 461,13
VIII 12: 421,1.7. 422,2. 423,12

Demokrit

Fr. 32 16,16

Didache

1,1 215,29
9,4 470,3
16,1 465,2

Didymus

(In Ps. 18) . . 196,1. 484 f

Diod. Sic.

IV 64 f 152,4

Ad Diogn.

5 83,4
12 117,15

Dion. Al.

Eus. KG VII 24 . . 470,8
De natura 12 . . . 349,15

Doctrina patr.

269,10. 282,3 ff

Epiktet

Encheir. 29 211,19

Epiphanius

Ancor. 54. 58 . . . 313,6
Ad Io. . . 224,6.9. 282,5
Panar. haer. 42 . . 470,8
64,12—62 . . 242—345
64,63 224,9
64,65 . . . . . . 291 f
64,69 412,7
64,71 . . 373,10. 421,7

Euripides

Hipp. 70,8. 94,1

Eusebius

KG V 27 152,6
Praep. ev. VII . . 157—178

Eustathius

De engast. 21 f. 26. 31: 241,15. 248,7. 282,14. 313,6. 316,8
In Hexaem. . . . 350,7

Eustratius

415 f

Eznik

W. d. Sekten: 150—206. 396, 11. 480,26

Gregor Naz.

Carm. I 1,8 258,5
Or. 27 250,12
28 350,11
31 230,4
38: 190,11. 193,16. 258,5. 281,14. 283—285. 292,2

Gregor Nyss.

De an. et res. 184 . 237,19
185 454,22
188B 350,11
205 . . 233,8. 346,18
214: 237,13.19. 239,2. 383,2
216 389,27
244 . . . . . . 375,1 ff
246 . . . . . 401,26 ff
249 f: 230—234. 245,4. 356,4. 392,17
253: 258,5. 281,14. 283—285
256 f . . 249,13. 405,15
De mort. . 392,17. 478,10
Or. cat. 6 . 190,11. 277,13
30 . . . . . . 186,8.13
De opif. hom. 4 . . 380,5
13 . 230 f. 356,4. 392,17
16 350,11
26 . 237,19. 243,5. 386,10
27 247,5
30 . . . 346,10. 350,7
De virg. 2. 12. 12,20. 281

Gregor Pal.

Prosop. 263,8

Greg. Thaum.

Paneg. 3. 422,23
Ad Theop. 7. 8. 10. 421,1

Henoch (slav.)

31,4 197,3

Hermas

II 1,1: 153,10. 302,11. 421,7
II 5,2 ff 138,12.30
III 5,6 . . . . . . 79,2.6

Hesychius Presb.

456,12. 483,1

Hieron.

Ep. 51,4 224,6
In Ez. 37 401,20

Ad Pamm. 25f: 32,9. 228,8. 237,19. 238,10. 249,13. 351,6. 399,17
In Ps. 136 . . . 48,11.14.20

Hilarius

In Ps. 51 480,24
In Ps. 136 49,4

(Ps.) **Hippokr.**

π. χυμ. 11 233,8

Hippolyt

De ant. 2 80,14
4 470,3
6 123,17
26 31,18
67 477,4
In cant. 1 . . . . 489,1.8
2,23. 27,9 . . . 478,9
8,6 351,14
In Dan. I 8 . . . 511,15
I 17 117,15
II 33 . . 296,5. 498,29
III 14 . . 296,5. 498,29
III 16.19 427,16
IV 11 31,18
IV 38 462,2
Zu Prov. 24,50f: 479,23. 484,9
Ref. I 19 109,14
X 34 349,5
Seg. Jak. 115,11
Bei Epiph. h. 42 . . 470,8

Ignatius

Ad Eph. 4 147,1
19 122,3
Ad Philad. 3 . . . 50,19
Ad Polyk. 3 . . . 421,1
Ad Sm. 2 . 344,19. 370,7
Ps. Ign. Ad Phil. 11f: 197,3.5

Ilias

2,469 337,3
4,3f 4,14
6,181 97,7
9,4 148,1
10,224 254,15
16,672.682 . . . . 309,2.9
21,308f 255,1

Joh. Dam.

De orth. f. IV 21 . . 195,6
De imag. III . . . 379,9

Johannesacten

94 131,14

Josephus

De bello Iud. VI 4f. 10,1: 403,16

Irenäus

Adv. haer. I 28,1 . . 466,5
II 1,2 160,3
II 34,1 389,27
III 11,8 . 123,16. 485,27
III 18,1 12,23
III 19,1 471,20
III 19,3 32,2
III 20,1.2: 199,8. 200,11. 296,5. 380,16
III 21,10: 31,7. 296,5. 498,29
III 23,6. 116,13. 281,13. 292,2
IV 2,4. 471,25
IV 15f 123,16
IV 20,2.12 . . . 471,20
IV 37,3 199,8
IV 37,6 200,11
IV 37,7: 199,8. 200,11. 201,3
IV 38,1 193,16
IV 39,1: 189,16. 194,6. 199,8
IV 40,3 190,11
V 3,2 373,9
V 5,1 376,9
V 5,2 . 296,5. 498,29
V 6,1: 272,7. 296,5. 498,29
V 7,1 408,2
V 8,3 . . 437,6. 465,22
V 9,1 366,3
V 12,3 . 306,14. 368,8
V 13,2 366,3
V 13,3 371,8
V 14 . . 366,7. 370,3
V 15,2 352,19
V 20,2 117,15
V 21,1 . . 33,9. 200,16
V 21,2.3. . 197,3. 202,7
V 23,1 189,16
V 31,2 408,2
V 32,1 349,5

Isidor Pelus.

Ep. I 284 373,10
II 43: 231,8ff. 350,11. 387,18
IV 139 438,5
IV 163 . . 312,3. 319,4
V 457 315,12

Justin (Ps.-J.).

Apol. I 55 504,28
II 10 477,17
De res.: 225,16. 242,8. 263,13ff. 272,7. 283,2. 286,7. 288f. 291,5. 304,10. 306,14. 309,15. 371,2. 373,7. 376,9
Cohort. 8 80,14
Ps. Just. Fr. 2 . . . 455,16
Quaest. et r. . 313,6. 319,6
Quaest. ad Orth.: 396,11. 446,6. 520,8

Justinian

Ad Menam: 268,4ff. 272—274. 304,9. 350,11

Justus Tol.

479,28

Klemens Alex.

Protr. 1 . . . . . 350,7.11
9 145,3
12 . . . . . . 146,7.11
Paed. I 3 376,9
I 8 265,9
I 12 256,10
II 1. 7,5 394,5
II 8 70,8
Str. II 117 320,7
VII 732 62,13

Klem. Rom.

I 59,3f. 61,3: 422,23. 423,12.18
II 4,3. 5,1 . . 472,4. 474,8
De virg. I 11 . . . 474,14

Kyr. Al.

441,25. 443,11

Kyr. Hier.

Prokat. 1 478,10
Kat. 14.18 382,13
18,9 372,16

Lukian

De sacrif. 5 152,3

Makar. Aeg.

37,5. 319,6

Makar. Magn.

III 31. 33 . 282,14. 317,16
IV 2 246,5
IV 24 243,5
IV 30 . . 373,10. 376,9

Mark. Aur.

Ad se i. 6,15 . . . 213,16

Märt. v. Lyon

Eus. KG V 1 70,8

Mart. Polyk.

15 316,12

Maxim.

130,17

Meletius

De nat. hom. . . . 351,6

Melito (?)

9 421,1

Minuc.

Octav. 29 504,28

Nilus

Ep. I 26 . . . . . . 35f
I 224 455,8
I 244 457,13
I 246 470,7
I 249 343,3
I 254 36,7
II 200 292,4
III 298 56,20
IV 15 520,6

Novatian

De trin. 1 292,2

Odyssee

1,3 213,19
1,34 . . . 99,13. 107,14
5,268 71,5
11,271ff 152,4
12,158ff 145,3
20,510 49,3

Oekumenius

Zu Röm. 7,18 . . . 340,2
Zu Röm. 7,22f . . 341,1
Zu Röm. 8,7 . . . 322,22
Zu Röm. 9,21: 293,6. 407,9
Zu I Kor. 15: 369,10ff. 413,5
Zu II Kor. 5: 360,16. 361,10
Zu Phil. 3,21 . . . 410f
Zu I Thess. 4 . . . 376,1

Oktateuchcatene

273f. 276f

Onom. s.

198 49,23

Origenes

Ad Afric. 4 . . . 244,15
C. Cels. V 23 . . . 249,3
VII 32f: 235,12. 249,13. 360,27. 393,14
De engastr. 6ff: 414,9. 460,2
De orat. 31 . 399,2. 411,26
Philok. 24 . . . 157—178
De princ. I 1,5 . . 187,10
I 2,10 494,16
II 1,4 231,13
II 3,2 . 393,14. 395,13
II 6,4 79,2
II 9,6 379,18
II 10,1: 306,14. 395,15. 397,27
II 10,3 249,13
II 10,6 459,9
III 5,3 494,16
III 6,5 395,13
III 6,6 393,14
IV 2: 61,23. 113,23. 435,19. 437,6. 477,20
IV 3 436,26
IV 13 115,6
In Ex. h. 1 452,12
h. 2 47,19
h. 3: 113,23. 374,16. 465,25
h. 5 115,6
In Lev. h. 6 . . . 470,8
h. 8: 454,11. 455,16. 461,18. 465,20. 469,19
h. 14 462,2
h. 22 417,24
In Num. h. 7 . . . 456,12
Sel. in Ps. 18 . . . 386,7
Ps. 36 459,2
Ps. 37 460,2
Ps. 57 248,19
Ps. 136 50,3
In Cant. . . 244,15. 470,20
h. 1,12 12,13
In Jerem. h. 10 . . 78,17
h. 11 468,25
h. 12 464,18
Zu Klag. Jer. 2,9: 49,14. 66,17. 445,19
In Ezech. h. 2: 147,1. 352,5
In Matth. 63 . . . 66,16
t. 17 304,18
In Luk. h. 22 . . 417,24
In Ioann. t. 28,7 . . 248,7
Ad Rom. 5,10. 9,30: 340,1. 418,21
Zu I Kor. . 373,7. 394,13

Pamphil.

Apol. p. Or.: 235,3. 240,19. 245,13—246,11. 249,13. 385,20. 393,6. 407,11. 420,12. 440,20. 444,20. 485,26

Panhag. u. Az.

483,1

Pass. Perpet.

10,6 481,5

Paulusakten

80,20. 112,11. 132f

Petr. Al.

306,14

Petr. Laod.

32,9. 481,9

Philo

Qu. div. h. III 30. 52: 78,20

Physiol.

23 145,3
67 479,28

Plato

Alk. I 104E . . . 254,7
120B 10,8
130A 311,8
135E 394,5
Apol. 21B 156,5
Axioch. 365E: 69,10. 420,4
366A: 18,14. 49,20. 51,1
370D 51,1
371C 82,13
371D . . . 6,2. 305,11
Charm. 169B . . . 106,2
153C 4,4
Epin. 978E . . . 308,15
979B 294,6
981A . . 256,14. 304,10
981E 104,3
983CE 308,2
988E 295,6

Epist. VII 340D . . . 81,15
Eryx. 395E . . . 42,12
Euthyd. 276C . . . 254,10
279D . . . 111,2
293A . . . 137,25
Euthyphr. 12A . . . 137,25
Gorg. 447D . . . 260,21
452D . . . 19,2
457f . . . 262,6ff.13
472C . . . 263,2
475D . . . 3,9
476—480: 264f (266,15)
477E . . . 106,6
490 . . . 295,12
492C . . . 319,5
494E . . . 106,8. 107,2
500C . . . 262,8
505B . . . 266,8
510A . . . 264,5
515B . . . 26,15
521A . . . 50,25
521E . . . 17,24
523C . . . 82,17
523D . . . 21,8
524E . . . 13,1
Hipp. mai. 287A: 137,19 ff
Hipp. min. 375BE: 140,3.24
Ion 536C . . . 121,15
Kratyl. 400BC. . . 224,6
403B . . 259,2. 302,10
409B . . . 88,18
415D . . . 82,3
423E . . . 139,19
439C . . . 60,20
Kritias 111A . . . 93,15
Lach. 188D: 34,23. 256,10
191D . . . 138,19
201BC . . . 141,2
Leg. I 634A . . . 57,1
I 644Ef . . . 111,6
I 649D . . . 59,20
II 653D . . . 47,9
III 684D . . . 85,4
IV 715E . . . 352,9
IV 723D . . . 90,4
V 727f. . . . 129,18
V 727E . . . 100,15
V 728A . . . 130,5
V 734A . . . 131,1
VI 775D . . . 91,2
VI 780D . . . 45,24
VIII 837B . . . 72,18
VIII 841D . . . 59,13
IX 873C . . . 110,12
IX 875C . . . 371,10
X 896D . . . 96,8
X 898B . . . 100,2
X 898C . . . 89,1
X 900C . . . 92,1
XI 937D . . . 332,10
XII 960f. . . . 289,9
XII 967 . . . 318f
Menex. 235A . . . 255,11
235C: 22,19. 45,12. 138,7
244D . . . 22,19
Parm. 130D . . . 243,11
Phaed. 59B . . . 219,10
63A . . . 220,12
64C . . . 327,9
64D . . . 60,15
65A . . 73,11. 258,13
65Ef . . . 138,25
66 . . . 225,3. 263f
67A . . . 61,7. 225,14
67D . . 225,14. 280,3
67E . . . 10,23
69A: 60,15. 129,23. 311,17
69B . . . 64,12
69C . . . 82,9. 493,5
71f . . . 309,6
72CD . . . 310,5
76A . . . 311,13
76D . . . 260,23
79E . . . 273,18
81A . . . 259,1
81C . . . 228,1
83A . . 225,16. 263,13.
84C . . . 254,7
86A . . . 45,24
88E . . . 3,10
91C . . . 258,8
92D . . . 255,11
93A . . . 251,12
93E . . . 34,4
95C . . . 308,15
95E . . . 53,3
100A . . . 251,12
108C . . . 80,13
108E . . . 100,6
114C . . . 51,21
114E . . . 8,10. 69,12
115D . . . 161,11
Phaedr. 227A . . . 451,3
229B . . . 6,4
230B . . . 6,10
237C . . . 80,24
238A . . . 330,1
238D . . . 260,3
245A . . . 8,14. 121,15
245C . . . 494,31
246B . . . 47,17
246D . . . 7,19. 82,2
246E: 29,10. 81,7ff. 105,16
247B: 8,1. 56,9. 85,7. 228,1. 390,13
247C . . . 8,1. 82,12
247DE . . . 83,19
248A . . . 83,15
248B . . . 82,9. 465,7
248C: 51,9. 81,7ff. 228,1. 465,7
249C: 81,5.7ff. 82,12. 465,7
250A . . . 92,13
250B . . . 83,17. 84,1
250C . . . 62,13. 258,4
250E . . . 8,1. 10,21
251A . . . 465,7
251B . . . 287,9
254E . . . 56,9
256B . . 74,10. 315,12
259A . . . 6,13
265B . . . 150,2
279C . . . 156,1
Phileb. 16C . . . 103,10
18E . . . 158,3
34A . . . 33,22
63D . . . 49,14
Pol. I 328A . . . 68,16
I 328D . . . 55,15
I 336E . . . 254,10
I 343f . . . 309,5
I 349A . . . 259,11
I 350D . . . 262,5
I 352AB . . . 105,19
I 353E . . . 107,8
II 361D . . . 250,13
II 363A . . . 394,5
II 364D . . . 5,4
II 365C . . . 256,15
II 381C . . . 104,13
III 392D . . . 260,23
III 401C . . . 6,10
III 410C . . . 8,10
III 413C . . . 81,17
IV 426E . . . 329,4
IV 430E . . . 73,4
IV 432f . . . 257,14
IV 441D . . . 140,14
V 460D . . . 45,11
V 463D . . . 126,4
VI 486A . . . 9,15
VI 487E . . . 19,6
VI 490A . . . 8,13
VI 490B . . . 256,1
VI 491D . . . 130,27
VI 496D . . . 18,5
VI 500E . . . 13,4
VI 501A . . . 13,7
VI 504DE . . . 9,16
VII 514AB . . . 19,12
VII 515E . . . 5,4
VII 517AB . . . 21,1
VII 527D . . . 118,8
VII 527E . . . 72,1 f
VII 529A . . . 57,19
VII 532C . . . 83,21
VII 533C . . . 162,5
VII 534A . . . 254,4
VIII 552C . . . 333,6

VIII 564C . . . 270,17
IX 573D . . . 121,24
IX 574D . . . 128,24
IX 586A . . . 325,4
IX 586B . . . 6,14
X 588C . . . 97,5
X 595B . . . 254,11
X 599D . . . 62,9
X 600D: 121,23. 257,4
X 608E . . . 106,2
X 610C . . 335,9.13
X 610E . . . 332,14
X 611BC . . . 48,7
X 614D . . . 21,5
X 617E . . . 109,14
Polit. 272A . . . 114,21ff
272E 105,11
277D 22,19
287A 111,8
303B 9,15
Prot. 309f . . . 451,3ff
313D 221,5
314D 4,4
314E. 315C . . 219f
316C 6,15
317C . . 156,8. 161,11
320B 162,13
321A 77,9
323C 109,5
324B 266,1
325D . . . 10,7. 265,20
328D . . 112,20. 254,9
330B 30,16
333A 267,27
334B 123,11
338B . . . 220,7. 222,4
338C 4,6
339B 334,21
339D 260,3
339E . . . 19,5. 254,10
340A 254,14
342E 294,13
348A 156,8
348CD 254,14
351E 257,22
353B 141,2
355B 138,20
361D . . . 46,1. 155,3
361E 112,13
Soph. 222E . . . 311,17
227C 81,3
Symp. 172A . . . 3,3.9
172B 4,5
173D 4,16
173E 4,18
174A 3,8. 4,11
174D 254,14
174E . . . 5,20. 220,2
176D 26,12
176E 6,17
177C 12,15
177D 7,1
178A 4,9. 7,8
179C . . . 12,15. 53,9
180B 49,19
180Ef . . 21,15. 183,7
183D 183,7
185C . . . 26,4. 63,14
185Ef 15,3
188D 61,6
188E 14,23
193B 46,12
193E . . 113,2. 120,31
194D . . . 52,16. 121,8
195A 71,7
196B 91,21
196D: 12,12. 42,1. 91,21. 250,11
197E . . . 14,23. 52,13
198A 26,6
198B 113,2
198D 3,13
199A 64,1
200A . . 104,13. 330,4
201D 467,14
202B 34,5
202Ef 278,3
204B 111,2
206C 21,12
206D . . . 28,3. 174,13
208B 30,20
209CD 75,16
209CE 35,18
210A 64,7
210D 75,15
211A . . . 64,14. 72,16
211BC . . 10,16. 468,2
211B 33,21
211D 83,4
211E 8,2. 72,16
212A 66,4
212B: 52,9. 61,22. 119,28. 129,5
216E 8,10
218B 80,20
219C 270,15
221Ef 61,22
Theaet. 144B . . . 6,4
146C 50,25
150D 48,3
151E 50,25
168C 77,21
173D 58,2
173E 82,16
176B . . 13,15. 507,14
184C 255,12
195D 4,1
Tim. 22B 100,16
26D 80,18
28f: 15,17. 62,2. 497,14
28C: 83,18. 415,13. 474,5. 477,17. 499,10
29A 64,12
29E 204,15
30A 497,13
32C 277,12
37C 65,11
38B 229,28
38C 104,2
40BC 100,6
40D . . . 76,18. 86,12
41f 278,3
41E 311,1
42C 82,7
42D 105,14
43f . . . 46,17. 47,5
44AB 55,10
52A 314,16
53B 53,20
53C 92,23
67A 140,3
68f 271
69C . . 278,3. 376,10
69D 50,17
75E 49,8
86D . . . 39,18. 140,2
86E 109,6
87B 19,10
88B . . 265,10. 289,5
89BD: 35,2. 289,5. 295,3
90A 352,7
90BC 34,7
91B 131,1
91D 19,10
97D 19,10

Polyk.

Ad Phil. 4 . . 61,4. 62,21

Prokop.

PGr 87a, 133 . . . 296,5
157 . . 271,10. 272,7
164: 183,13. 193,16. 281—283
165 . 283—286. 291,7
220 224,9
In Num. 19: 441,25. 443,11

Pythag.

(Diog. Laërt. VIII 1,6): 81,10

Sokrates

KG VI 13 . 390,22. 493,1

Sophokl.

Oed. 457ff 152,4

Tatian

Apol. 13 . . . 34,4. 83,6
15 202,7
19 81,10

Teles

81,10

Tertullian

De an. 7 389,27
Apol. 16 504,28
De bapt. 2 505,11
5 126,30
De carne Chr. 1. 5: 344,19. 408,25
De exh. c. 3 . 40,17. 41,8
c. 13 126,30
Adv. Herm. 10 (15): 162,3. 173,11
De iei. 2 439,4
c. 16 126,30
Adv. Iud. 8 439,4
Adv. Marc. II 10: 190,11. 200,16
V 9 306,14
V 12 364,20
De mon. 11 . . . 40,17
17 134,26
De or. 29 504,31
De pat. 5 190,11
De praescr. 7 . . . 152,6
20. 32 . . 408,20. 437,32
De pud. 16 40,17
20 453,10

De res. 5—7 . . . 376,9
7: 258,5. 281,13. 285,13
11 373,9
18 306,14
20f. 27. 29ff: 401,2.5.26
26 . . . 115,6. 374,16
40 . . . 272,7. 304,10
41 364,20
48ff 366,3
52 406,3
63 78,17
De spect. 2 126,30
Adv. Val. 24 . . . 258,5
De virg. vel. 1 . . 123,16

Test. XL mart.

1,6. 2,4 466,19

Theodor

271,8

Theodoret

Ep. div. 3,8 196,1
Eran. I 520,2
In Gen. 2 224,9
In Num. 441,25
De prov.: 233,8. 240,19. 346, 10. 372,16

Theoph. Ker.

16,18. 22,13f. 94—96

Theophil. ad Aut.

I 4 421,7
I 8 372,16

II 24 313,6
II 25 . . . . 189,16. 193,16
II 26: 116,13. 280,7. 290,4. 292,2
II 27 186,9
II 28 197,3

Theophylakt.

Zu Luk. 1,15 . . . 60,7ff

Titus Bostr.

C. Man. 4,1 . 152,6. 155,11

Trifon.

Bei Hier. de vir. ill. 57: 438,25

Vita Jo. Eleem.

481,5

Vita Pythag.

351,1

Vorsokratiker

70,7

Xenophon

Mem. II 1,33 . . 331,15f

Zacharias Mit.

KG 1,1 274,13
De mundi op.: 145,3. 187,10. 292,2. 372,16

II. Namenregister.

Ἀαρών 458,24. 459,10.24f
Ἄβελ 75,12. 76,23. 134,5
Ἀβραάμ 11,3.9. 54,4.12. 56, 1. 77,15. 307,11f. 316,17. 328,11. 414,6.13.16
Ἀγάθη 5,21. 63,17.19. 70,12
Ἀγλαοφῶν 219f. 222,3. 223, 24.26. 255,3. 258,3. 260, 21. 261,16. 267,26. 275,14. 290,1. 302,4. 309,5. 313,4. 315,1. 343,9. 344,6. 371,12
Ἀδάμ 27,10. 29,19. 30,17. 31,5.15. 33,16. 35,10. 38, 4. 84,15. 125,2. 224,2.15. 284,12. 314,13. 499,17.19. 29. 515,23. 521,5
Ἀθάμας 102,8
Ἀθηναγόρας 278,1
Αἰγόκερως 103,3
Αἰγυπτιακός 100,2 [471,23
Αἰγύπτιος 403,18. 436,10.
Αἴγυπτος 47,19. 48,2. 115, 12.15. 120,8.11. 443,2
Ἅιδης 396,1. 414,16. 415,16. 416,9. 484,9
Aethiope 481,5
Aethiopien 481,10
Ἆισμα 71,21. 117,12
Ἀλέξανδρος 403,13
Ἀνανίας 37,18
Ἀντίοχος 403,18 [89,3.8
Ἀποκάλυψις 13,18. 85,23.
Ἀρετή 4,22. 5,22. 6,18. 14, 23. 26,4. 45,6. 52,14f. 53,4. 63,15.19.21. 70,9.13.17. 80, 8. 82,3. 93,17. 94,3. 99,8. 111,13. 112,20f. 120,27. 121,7.15. 129,9.12.13. 131 10.14. 137,11f
Ἀριθμοί 56,17
Aristoteles 231,9
Ἄρκτοι 101,21
Ἀρτεμᾶς 93,4
Ἆισμα ᾀσμ. 71,21. 117,11
Ἀσσύριοι 403,13. 516,3
Ἀσωχαῖος 403,17
Αὐξέντιος 219,10. 220,7.12. 18. 254,12f. 257,2.22

Βαβυλών 48,14. 49,13. 403, 12
Βαβυλώνιοι 403,3.20
Bel 430,7
Βορέης 148,4
Βούκρανος 102,9

Γαλαξίας 102,11
Garizin 441,18. 479,2
Γέεννα 248,12. 399,8
Γένεσις 15,12. 27,10. 29,7. 39,1
Γρηγόριον 3,3. 4,11.18. 5,4. 45,8. 111,15. 112,6. 120,29. 137,4.13.19. 140,19

Δανιήλ 293,10. 328,1. 389,3. 407,9. 412,16.20. 430,5. 485,15
Δαυίδ 8,21. 75,19. 224,14. 262,2. 270,9. 309,2. 316,15. 335,2. 380,1. 389,7. 430,4. 431,7. 456,7
Δευτερονόμιον 295,8. 377,6
Δημόκριτος 350,5
Δίδυμοι 103,2
Διόσκουροι 102,14
Δομνίνα 112,16. 120,30. 121, 11.12
Δράκων 103,5. 108,9

Ἐβιωναῖοι 93,5
Ἑβραῖοι 62,1
Ἐζεκίας 128,2
Ἐλχασαῖος 93,7
Ἕλλη 102,8
Ἕλληνες 101,1. 145,3.9. 146, 7. 385,16. 493,16. 513Anm.
Ἐνώς 76,23
Ἐνώχ 75,12. 76,23. 396,11
Ἐπίκουρος 350,5
Εὔα 27,9. 38,9. 224,2. 521,8
Εὐβούλιον 4,16. 45,8.16. 121, 5. 137,23.27
Εὐβούλιος 220,3.18. 240,23. 264,5. 451,3. 452,5
Eustachius 477,16
Euthymius 465,4
Εὐρώπη 102,10.13
Εὐφράτης 313,9
Ephraim 459,19

Ζάλευκος 108,9
Ζαχαρίας 128,14. 471,9. 485, 15
Zedekia 402,27
Ζεύς 102,9.13
Ζέφυρος 148,4
Ζυγός 103,3

Ἠλίας 124,22. 246,10. 253,2. 308,11.13. 394f. 396,6. 398, 23. 400,13. 409,24. 430,11. 467,26
Elisa 430,12
Ἥρα 102,12
Ἡρακλῆς 102,12
Ἡρώδης 403,19
Ἠσαΐας 49,4. 51,12. 75,19. 89,15. 299,11. 430,12. 471,7
Ἠσαῦ 147,14

Θάλεια 26,8.11. 45,19
Θάλλουσα 52,16. 53,2.3. 63, 18. 67,5
Θέκλα 5,21. 80,11f.17. 111, 15. 112,19. 131,12f. 137,3
Θεοπάτρα 3,5. 5,2.5. 26,7. 45,19.22. 63,18. 112,20. 121,6. 129,13. 131,11
Θεοφίλα 14,24. 15,2.3. 17,22. 19,5. 26,6.9.13. 29,5
Θεόφιλος 219,4.7.12. 220, 21f. 221,10. 222,2. 223,26. 270,15. 345,9
Θρήκηθεν 148,4
Θυέσθειος 152,3
Θωμᾶς 253,11. 409,7

Ἰακώβ 56,1
Ἰάκωβος 411,13. 431,1
Ἰεζάβελ 124,22
Ἰεζεκιήλ 243,15. 401,19. 485, 15
Ἱερεμίας 11,15. 17,9. 31,10. 52,2. 56,2. 65,1. 84,15. 224, 12. 270,8. 291,10. 358,30. 430,11. 431,16. 442,6. 445, 18. 456,14
Hierobaal 479,1.3
Ἱερουσαλήμ 50,7. 51,7.8.18. 65,1. 87,1. 402,28. 403,7. 442,2. 483,2. 503,13
Ἰεφθάε 134,19
Ἰησοῦς 52,7. 54,19. 59,5. 65, 20. 117,30. 120,16. 147,5. 246,10. 252,22. 253,10. 364,1. 394,2. 398,22. 400, 13.15. 420,11. 422,8.24. 424,2. 428,4.20. 438,7. 441, 17. 489,9.12. 503,14. 514, 5. 517,8. 520,3
Ἰθακήσιος 145,3
Ἰορδάνης 91,6
Ἰουδαία 51,16. 384,22
Ἰουδαῖοι 50,8. 62,9.15. 113, 23. 115,6.24. 117,5. 120,7. 403,14. 435,18. 439,27. 469,9. 477,4. 488,2.11. 516, 21.23

Iudas 424,7. 435,2. 511,11
Ἰουδήθ 134,26
Ἰουστῖνος ὁ Νεαπολίτης 370,11
Hippokrates 33,8
Ἰσαάκ 56,1
Ἰσραηλίτης 113,8
Ἰχθύες 102,7.12. 103,3
Ἰωάννης 13,19. 63,11. 70,1. 85,23. 89,9. 117,19. 323,16. 385,17. 409,7. 411,13. 486, 15. 513,12. — 439,5. 489,4 (d. Täufer)
Ἰώβ 17,9. 316,20. 327,19. 432,14. 480,28. 498,31. 513,1. 515,5.7.11
Ἰωήλ 127,14
Ἰωνᾶς 380,16.19. 381,15.20. 382,1.11
Ἰώσηππος 403,16
Ἰωσήφ 134,12. 147,14. 429, 29. 446,7

Κάϊν 59,16. 147,13. 268,14. 279,13. 428,16
Καρκῖνος 103,2
Κασσιοπεία 103,4
Κένταυρος 494,16. 497,8
Κηφεύς 103,4
Kilonia 430,21. 432,6.18
Κόραξ 103,4
Κορίνθιοι 45,2. 468,27
Kornelius 434,7
Κρατήρ 103,5
Κρήτη 102,10
Κριός 102,6.8.12. 103,3
Κριταί 122,19. 479,1

Λάζαρος 248,7. 307,10. 389, 28. 396,3. 413,14.18. 414, 4. 415,16. 417,3.6. 471,28
Λευϊτικός 9,1. 67,23. 113,8. 115,2. 374,15. 427,3. 470, 13
Λέων 103,2
Λουκᾶς 409,6
Λυκία 377,12. 467,14
Λυκοῦργος 108,9
Λύρα 103,5

Μαθουσάλα 76,23
Makkabäer 389,12
Μάρκελλα 3,4. 5,22. 7,2.7.8. 15,4. 17,22. 20,1
Μαρκίων 93,6. 193,3. 452,26
Μεθόδιος 137,10. 236. 254, 6. 317,6. 416,19. 451,1. 493,8. 512,16. 513,8. 521,4
Memian 219,10. 220,18.26. 345,16.19f. 382,16f

Milet 219,3
Milesisch 236,18
Μίνως 108,9
Μιχαίας 128,7. 473,26
Μωυσῆς 59,9. 62,4. 75,18. 118,2. 123,23. 125,3. 126, 7. 128,13. 246,10. 253,2. 308,11.14. 327,15. 349,14. 374,14. 394,3.8.11.16. 398, 23. 400,12. 409,19. 412,8. 430,8. 435,13. 439,10. 456, 12. 482,21. 485,9.14. 498, 31. 499,22. 511,9

Ναβουχοδονόσορ 403,11
Nikanor 389,13
Νῶε 59,14. 76,8.23. 123,21. 125,3.10.16. 126,1. 148,11

Ξένων 493,3

Ὀδυσσεύς 146,14
Οἰδίπους 152,4
Οἰνόμαος 152,4
Ὀλυμπιακός 74,10. 315,12
Ὀλύμπιοι 100,15
Ὄλυμπος 377,11
Ὁμηρικός 81,16. 148,1
Ὅμηρος 49,3
Οὐαλεντινιανός 147,2. 156, 17. 162 ff
Οὐαλεντῖνος 93,7
Οὐεσπασιανός 403,16

Παρθένος 103,2
Παροιμίαι 478,25
Patara 219,3
Παῦλος 9,13. 25,9. 27,2. 29, 15. 30,16. 34,15. 37,16. 38,8. 43,19. 69,5. 73,23. 80,20. 90,19. 97,18. 226,14. 235,9. 244,10. 245. 298,8. 323,18. 327,2. 341,1. 370, 14. 392,19.24. 393,3. 411, 23. 418,21. 428,30. 429,24. 436,25. 454,13. 459,18. 484,28. 485,28. 488,4
Πέρσαι 403,12
Περσεύς 103,4
Πέτρος 245,2.6.10. 253,1. 323,17. 392,19.23. 393,3. 411,13. 433,23.30. 434,4. 20. 482,5
Πήγασος 103,4
Πισαῖος 275,1
Πλάτων 229,29. 327,10
Πλατωνικῶς 415,1
Πομπήϊος 403,19
Πράξεις 37,19
Πρόκλος 219,3. 236. 237,1. 250,7. 254,7. 255,3. 382,18. 383,20. 388,21
Πρόκιλλα 5,3. 70,11.13. 80,12

Ῥωμαϊκός 504,29
Ῥωμαῖοι 320,5. 403,14. 418, 18. 424 A

Σαβέλλιος 93,3
Σαδδουκαῖοι 228,15. 302,7. 304,18 f
Σαμουήλ 414,10
Σαράφθινος 396,3
Σατανᾶς 115,19. 428,11
Σειράχ 253,16. 446,14. 500,4
Σειρῆνες 81,16. 145,4.9. 146, 1.7.14. 256,22
Σεραφίμ 303,12
Σήθ 75,12. 76,22
Σίδη 512,16
Σικελία 145,5. 146,13
Silas 435,2
Sistelius 219,9. 220,3.25. 451, 1.5 f.8.15. 453,27. 455,7. 467,10
Sichemiten 479,3
Σιών 13,20. 48,10. 49,21.23. 87,3. 90,1. 127,21
Σκορπίος 103,3
Σκύθης 102,9. 320,13
Σόδομα 59,12
Sodomiter 484,14
Σολομών 75,19. 117,12. 222, 14. 235,26. 307,9.12. 315, 14. 327,21. 349,3. 371,23. 430,23. 473,19. 484,24. 487,21. 514,3
Σόλων 108,9
Σόσσιος 403,19
Σουσάννα 135,6
Σοφία 12,5. 24,18. 298,6. 304,14. 307,13. 484,24
Σωκράτης 327,11
Σωμανῖτις 396,3

Tartarus 484,12
Ταῦρος 103,3
Τελμησιακός 137,6
Tiberias 384,21
Τίγρις 313,9
Timotheus 410,21. 429,1. 432,25. 486,1
Τοξότης 103,3
Tyrus 471,21
Τυσιανή 5,3. 112,16.18.20. 121,7
Τυφών 504,10

Ὕδρα 329,4 (458,1)
Ὕδρος 103,4
Ὑδροχόος 103,4

Φαίδων 327,11
Φαραώ 47,19. 81,13. 481,13
Φαρισαῖοι 282,17
Φειδίας 274,13
Φιλοσοφία 4,22
Frenope 427,8
Φρίξος 102,9.14

Χαλδαϊκός 100,2
Χαλδαῖοι 402,26
Χερουβίμ 302,16. 351,14
Χίμαιρα 97,7
Χριστιανοί 493,13
Χριστός oft

Ψαλμοί s. *ψαλμός*

Ὠριγένης 241,6.15. 242,1. 250,8. 251,7. 255,3. 385, 22. 390,18.27. 391,1. 392,1. 394 f. 396,16. 399,17. 402 —407. 409—411. 413. 416 —420. 494,16. 499,16. 500,5
Ὠριγενισταί 361 Anm.
Hosea 459,19

III. Wortregister.

Von S. 242—250,6 und S. 391,6ff. 392,9—394,4. 398,22f. 400,12ff. 405,6ff. 413,17ff. 416,14ff sind es Worte des Origenes.

ἀβασάνιστος 129,3
ἀβελτερία 64,4
ἀβέλτερος 284,9
ἀβλαβής 93,10
ἀβρύνομαι 60,16
ἀβρῶς 71,26
ἄβυσσος 514,6. 517,6.8. 519,1
ἀγαθοέργημα 363,8
τὰ ἀγαθά 46,15. 79,17. 84,17
τὸ ἀγαθόν 81,7. 106,6. 107, 8ff. 130,27. 203,4.15. 204, 1. 205,2.3.10. 262,13. 267, 23. 295,8. 311,15. 323,10. 324,5.19. 332. 334f. 340, 14. 341,3. 342,9.11. 344, 13.17. 506,13. 507,14f
ἀγαθοποιέω 319,9
ἀγαθός 98,21. 105,16. 106, 3f. 107,12. 109,11. 110,6.8. 112,9. 131,1. 139,2. 152,12. 167,2. 183,11. 184,14. 185, 1f. 203ff. 284,4. 497,14. 519,4. 520,6
ἀγαθοσύνη 204,3.12.14
ἀγαλλίασις 79,23
ἀγάλλομαι 94,8. 298,18
ἄγαλμα 8,10. 24,17. 65,11. 271,9. 274f. 289f
ἄγαμαι 51,2. 112,2
ἀγανακτέω 89,2
ἀγαπάω 317,11
ἀγάπη 49,22. 52,6. 59,5. 61, 10. 73,11. 79,16. 83,20. 84,6. 112,8. 117,24. 118, 22—29. 128,4. 130,9. 133,7
ἀγγεῖον 15,19. 23,9. 65,24. 70,3
ἀγγελικός 71,14. 120,21. 388, 12
ἄγγελος 23,13.16. 32,12.17. 21. 65,4. 68,23. 76,20. 80,2. 83,8.13. 115,20. 135,30. 259,2. 273,13. 278,2.4.8. 279,2. 297,6.8. 301—306. 362,13. 379,17. 380,1. 411, 25
ἀγγελικός 388,12
ἀγεληδόν 37,1
τὸ ἀγενές 461,8
τὸ ἀγένητον 157ff. 176,10. 13.15. 277,2
ἀγένητος 161,11f. 168,14. 176,11f. 179,16. 189,16. 276,12—16. 277,2. 415,11. 496,34. 497,24—498,3.19
ἀγενήτως 172,9. 497,12
ἀγέννητος 64,14. 521,5
ἀγεννῶς 294,17
ἄγευστος (übertragen) 129, 21. 284,1. 301,8
τὸ ἀγήρων 24,13. 64,15
ἁγιάζω 57,3
ἁγιασμός 38,8. 42,14. 326, 10. 466,7
οἱ ἅγιοι 14,16.20. 68,26. 90, 14. 93,16. 118,19. 306,8. 11. 313,8
(τὸ πνεῦμα τὸ) ἅγιον s. πνεῦμα
ἅγιος 62,12. 74,6. 118,19. 120,4. 123,23. 147,5. 247, 3. 521,4
ἁγιωσύνη 36,6
ἀγκιστρεύομαι 503,17
ἁγνεία über 60 mal im Symp. u. 323,9.17. 378,11. 494,12. 518,17
ἁγνεύω 57. 67,1. 73,8. 119, 17. 124,22. 130,11. 132,4 —137,1. 138,10. 518,19
ἁγνίζω 57,16. 91,20
ἄγνινος 119,4
ἁγνισμός 91,6. 287,2
ἄγνοια 279,9. 506,10. 507, 14.16
ἁγνός 61,5. 67,10
ἡ ἄγνος 6,10. 119,25. 124, 18ff. 131,11. 377,13
ἄγνωστος 205,5
ἀγνοῶ 4,7. 81,2. 91,14. 157, 8. 165,19
ἄγονος 49,2. 50,22. 93,14. 96,13
ἄγρα 92,10
ἄγραφος 105,7
ἀγρεύω 126,25
ἄγριος 59,7. 74,11. 82,11 (ἡδονή). 151,8. 286,6. 337, 17. 456,3. 493,8
ἄγυρις 83,5. 94,9. 119,10
ἄγχω 267,13
ἀγωγή 111,7
ἀγών 74,10. 97,17.21. 119, 27. 315,12
ἀγωνιάω (»trepido« Jh) 120, 29
ἀγωνίζομαι (»disputando contendere« Jh) 3,7. 7,3. 26,9. 56,22. 80,13. 131,6. 244,14. (»studere« m. Inf. Jh) 256,13. 321,31. 392.10
ἀγώνισμα 312,17
ἀγωνιστικῶς 111,15
ἀγωνοθέτης 515,18
ἀδάμαστος 297,9
ἀδελφομιξία 10,19. 12,13
ἀδελφός (»verwandt«) 18,13. 98,13. 447,7
ἀδεῶς 68,18
ἀδηφάγος 325,4
ἀδιάπτωτος 139,27. 309,1
ἀδιαστόλως 119,22
ἀδιάφθορος 30,9. 137,18. Pl Phaedr. 252 D
ἀδιάφορος 173,6
ἀδιαφόρως 20,17
ἀδικέω 20,19. 22,3. 107,17. 109,7ff. 174,4. 265,9.20. 266,5. 267,2. 268,5.7ff. 271, 14. 286,15. 311,13. 336,3
ἀδίκημα 66,18
ἀδικία 34,4.5. 105,19. 106,1f. 107,6. 259,6. 260,7. 264,9. 265,10. 268,2. 269,2. 271, 13f. 281,11. 287,4. 337,18. 342,3. 343,5. 363,8. 503,5. 504,12
τὸ ἄδικον 33,23. 107,8.10. 109,15. 311,12. 324,21
ἄδικος 18,12. 22,12. 105,18. 109,15. 271,13f. 343,17. 512,9. 513 A.
ἀδίκως 292,3
ἀδιοικησία 350,4
ἀδοκιμώτερος 139,33
ἀδολεσχέω 9,17
ἀδυνατέω 38,6. 125,1. 251,4. 304,7
ἀδύνατος 9,4. 18,3. 19,3. 36,10. 81,7. 100,8f. 107,7. 109,1. 153,13. 157,6. 158, 7. 161,12. 162,13. 163,10. 175,2f. 176,2. 244,16. 268, 2. 284,14. 323,15. 338,3. 377,17. 392,12. 395,5. 496, 37—497,7. 505,14f.21

ἀδυνάτως 323,7
ἀδυνατώτατος 396,18
ἀδυπληθής 133,30
ἄδυτος 51,21. 69,22. 84,24
ᾄδω 145,9. 146 f. 394,14. 415, 12
ἀειδής 84,2. 385,21. 415,18
ἀείζωος 285,5
ἀειθαλής 6,9. 25,20
ἀείμνηστος 75,17
ἀέναος 377,15
ἀερώδης 413,6
ἄζυγος 54,8
ἀθανασία 59,2. 84,9. 127,3. 270,13. 271,11 f. 272,3 f. 274,11. 284,11. 315,19. 325,20. 326. 331,16. 363, 15. 369,5. 371,9 f. 505,22
τὰ ἀθάνατα 277,12. 303,12. 16
ἀθανατίζω 271,16
ἀθανατοποιός 129,4
ἀθάνατος 24,12. 32,13. 34, 9.14. 64,12.19. 93,19. 114, 7. 116,19. 271,11 f. 272,4 f. 10. 273,13.16. 275,3.6.14 f. 19. 277,12. 281,12. 283,15. 285. 286,10. 289,2.4. 291,5. 297,3.9 f. 302,12.16. 303, 3.8. 304,12 f. 307,3.8. 308, 7.9.15. 339,19. 370,11. 381, 11. 420,5. 507,4.5
ἀθανάτως 116,13
ἀθεότης 124,14
ἄθεσμος 104,10. 134,13. 279, 11. 325,21
ἀθετέω 260,17. 280,16. 331, 17. 333,7. 339,12. 381,4
ἄθικτος 94,3. 135,23. 136,4
ἀθλητής 140,11. 516,9. 518,3
ἄθλιος 133,25
ἀθλιώτερος 104,9
ἆθλος 53,8. 83,11. 112,10. 134,11. 137,3
ἄθραυστος 31,21
ἀθροίζω 461,2
ἄθροισμα 36,20. 51,19. 61,5
ἀθρόως 7,18. 17,2. 18. 252,1. 313,13. 464,14
ἀθύρομαι 10,7
ἀθώπευτος 71,11
αἰγιαλός 147,22
αἴγλη 73,16. 85,12
αἰδέομαι 111,8. 252,5. 256,4. 459,8
ἀΐδιος 69,18
ἀϊδιότης 499,17
αἰδώς 5,8. 44,11. 82,10. 499, 17
αἰθέριος 69,14. 306,1
αἰθήρ 83,8
αἰθόμενος 97,8
αἴθριος 85,13
αἱμάσσω 107,15
αἱματοσταγής 134,6
αἰνέω 78,5. 119,28. 129,5
αἴνιγμα 92,1
αἰνίσσομαι 10,4. 16,12. 54, 16. 65,25. 70,2. 124,11. 128,13. 464,6. 505,1
αἵρεσις 92,17. 275,18. 280, 11. 333,4
αἱρετός 82,3
αἱρέω für καθαιρέω 122,14. 136,10. 504,5
αἴρω 82,3. 85,5. 92,12.25. 255,15 (μισθόν). 503,18
αἰσθάνομαι 24,18. 43,19. 46,9. 53,9. 59,9. 63,19. 80, 14. 84,3. 91,17. 117,27. 174,7. 254,9. 262,5. 273, 11. 337,11. 504,28
αἴσθησις 54,12. 67,9. 137, 17. 174,8.12. — αἰσθήσεις 47,5. 66,16. 67,14. 264,4. 342,5
αἰσθητήριον 67,6. 130,23
αἰσθητός 48,5. 50,15. 62,1. 73,6. 414,19
αἰσθητῶς 27,16
ἀϊστόω 77,9. 323,2
τὰ αἴσχη 290,10.15. 293,2
τὸ αἴσχιον 290,18
αἰσχίων 275,17
αἰσχρός 22,3. 263,5
αἰσχρῶς 22,2
αἰτία 12,15. 17,16. 40,3. 80, 23. 99,2. 102,7.20. 110,8. 149,16. 161,1. 174,1. 189, 12. 283,13. 292,4. 334,3. 377,15. 378,6. 455,14. 497, 25
αἰτιάομαι 11,1. 24,16. 26,15. 330,7
αἰτιατέος 19,10. 20,22. 80,9. 110,9
αἴτιος 21,14. 22,11. 46,11. 105,13. 106,2. 107,11. 109, 13 f. 167,13. 168,8. 169,13. 173,3.12.15. 179,21. 188,2. 258,16. 276,11. 281,3. 294, 6. 311,8. 332,8.10. 460,1. 521,6
αἰφνιδίως 455,12. 457,18
αἰχμαλωσία 126,9. 247,19
αἰχμαλωτίζω 50,16. 122,4
αἰχμαλωτιστής 49,24
αἰών 12,10. 30,19. 31,3. 51, 20. 57,13. 70,3. 71,12. 74,7. 76,18. 84,24. 88,16. 91,12. 94,9. 116,1. 259,5. 260,8. 269,11. 279,15. 283,15. 284,5.14. 285,1. 301,12. 382,3.9 f. 414,15. 498,6. 499,4. — 251,4. 291,4. 331, 16 (δι᾽ αἰῶνος)
αἰώνιος 65,10. 84,17. 116,10. 135,12. 136,28. 146,6. 269, 13. 317,7. 362,6. 376,4
αἰωνίως 116,14
ἀκαθαρσία 43,6. 61,8. 469,13
ἀκάθαρτος 327,17. 461,2
ἀκακέμφατος 54,14
ἀκάκωτος 54,8
ἀκαλλώπιστος 5,11
ἀκάματος 415,12
ἀκαριαίτατος 498,11
ἄκαρπος 59,13. 118,26. 126,2
ἀκατακάλυπτος 461,10
ἀκατάστατος 381,9
ἄκαυστος 377,17
ἀκεραιότης 242,10
ἀκήρατος 6,19. 63,3. 73,14. 279,14. 312,2. 337,8. 375, 12. 505,7
ἀκίβδηλος 290,12
ἀκίνδυνος 315,2. 381,8
ἀκινδυνότερος 29,4
ἀκίνητος 139,26. 351,3. 498, [13
ἀκλεέστερος 412,1
ἀκλινῶς 278,7
ἀκμαιότερος 378,1
ἀκμή »flos aetatis« Jh 15,17. 41,5. 44,4. 55,9. 72,2. 78,5. 112,11. 114,19
ἀκοινώνητος 130,15
ἀκολασία 9,11. 21,14. 68,14. 106,5—7. 263,11
ἀκολασταίνω 38,11. 107,1. 119,7. 130,12. 319,5. 336,1
ἀκόλαστος 106,8. 107,2. 145, 4. 146,4. 294,6. 461,9
τὰ ἀκόλουθα 221,20. 270,16. 310,12
ἀκολουθέω 14,8. 264,10. 415, 5. 494,24
ἀκόλουθος 329,6. 350,4. 416, 5. 499,4
ἀκολούθως 3,10. 126,13. 242,5. 258,3. 415,9
ἀκοντιστής 294,13
ἀκόσμητος 160,1. 161,4.6
ἀκοσμία 174,7
ἄκοσμος 159,14. 498,13
ἀκραιφνής 62,6. 303,12
ἀκρασία 20,23. 38,14. 48,14. 49,17. 59,21. 82,9. 97,22. 106,10.12 f. 107,7. 122,14. 138,13.29. 321,19. 322,24. 324,20.22. 325,21. 330,2

ἀκρατέστερος 44,3
ἀκράτητος 303,12
ἄκρατος 31,1. 35,9. 62,7
ἀκράτωρ 98,11
ἀκρατώτερος 39,12
ἀκρίβεια 9,20. 61,24. 86,17. 96,11. 255,12. 295,3. 327,4
ἀκριβέστατος 9,18
ἀκριβέστερος 413,20
ἀκριβής 62,4. 86,22. 90,11. 94,6. 165,15. 170,4. 174,5. 244,21. 336,19. 392,18
ἀκριβόω 13,3
ἀκριβῶς 4,4. 25,4. 40,21. 46,9. 62,11. 71,9. 251,2. 327,9. 462,16
ἀκρόασις 9,13. 45,12. 145,6. 146,9. 147,7
ἀκροατήριον 147,18
ἀκροατής 12,6. 41,2. 78,13. 145,9. 146,10. 156,6. 170,6
ἀκρόδρυον 25,8. 60,9. 114,4. 117,10
ἄκρον 34,1. 79,4. 92,17
ἄκρος 289,12. 318,10
ἀκρότης 302,8
ἀκρώρεα 377,12
ἄκρως 284,4
ἀκρωτηριάζω 320,12
ἀκύμαντος 45,19
ἀκύμων 345,15
ἀκυρέω 108,13
ἀλαζονεία 99,5
ἀλαζονεύομαι 503,16
ἀλάστωρ 20,21. 107,16
ἀλγεινός 50,22
ἀλγέω 316,21. 319,4. 415,7
ἀλγηδών 83,3. 307,12
ἀλγύνω 267,4. 268,3. 280,6. 294,12. 378,13. 507,2
ἀλεξητήρ 288,13
ἀλεξίκακος 77,8 [13
ἀλεξιφάρμαρκον 266,15.288,
ἀλήθεια 13,12. 18,17. 37,4. 54,11. 62,5.9. 66,5. 71,11. 72,22. 81,11. 82,10. 83,20. 91,3. 92,12. 99,6. 101,2. 102,18. 115. 116. 118,14. 126,15. 127,1. 138,5. 165, 15. 255,9. 256,13.15. 257, 5.18. 259,19. 262,13. 295,2. 318,9. 321,22. 326,7. 344, 19. 494,12. 504,7. 505,6. 506,16
τὸ ἀληθές 62,5.9.11. 155,13. 156,4.12. 157,3. 165,17. 170,10. 264,2.287,14. 459,8
ἀληθέστατος 20,25. 112,13. 265,22. 272,7. 283,5. 294, 15. 296,9. 495,9
ἀληθέστερος 11,2
ἀλήθευμα 70,4.7
ἀληθεύω 137,29
ἀληθής 6,15. 8,14. 62,7. 71,7. 75,14. 99,11. 105,17. 122, 18. 139,28. 140,18. 141,1. 185,2. 262,12. 263,10. 266, 7. 273,14. 308,7. 335,13. 347,28. 496,21. — ἀληθεῖ λόγῳ 53,20. 60,11
ἀληθινός 113,7.8. 114,8. 120, 12.15. 127,12f.26.28. 248, 6. 375,1. 459,7. 504,23
ἀληθῶς 5,8. 8,1. 9,21. 13,10. 38,4. 41,11. 51,18. 56,4. 32, 9. 67,12. 73,9. 74,10. 80,4. 81,8. 93,13. 114,18. 150,4. 152,3. 155,6. 156,10. 169, 3. 170,2. 288,14. 315,12. 370,7.9f. 375,4. 378,13. 395,4. 507,15
ἄληπτος 226,19. 318,4.11.18. 20. 513,3
ἅλις 6,20 mit Gen., 111,8 u. 317,14 mit περί
ἀλιτροδίκης 58,3 (Jh »qui castitatis iura infringit«)
ἀλλαγή 171,7
ἀλληγορία 248,18. 282,15
ἀλληγορέω 27,9
ἀλληλοφονέω 506,1
ἀλληλοφονία 126,8
ἀλληλοφόνος 22,4. 59,18
ἀλλοεθνής 403,8
ἀλλοῖος 118,14
ἀλλοιόω 276,15. 494,25. 496
ἀλλοίωμα 290,10
ἀλλοίως 70,20
ἀλλοίωσις 396,19. 496,23. 503,9
ἀλλόκοτος 109,1
ἄλλοτε ἄλλως 159,12. 282, 14. 337,1
ἀλλότριος 19,11. 20,18f. 22, 16. 28,23. 39,20. 69,12. 151,13. 183,12. 184,13
ἄλλως φθέγγομαι (Pl Crat. 429 E) 308,12
ἁλμυρός 385,3
ἀλογία 308,2
ἄλογος 8,17. 153,7. 243,11 (φλυαρία ἄλ.). 283,11. 311,17f (ἄλ. ἡδονή Pl Pol. 591 C). 330,1. 332,16. 415, 6 (ἐπιθυμία ἄλ.). 334,14. 337,2 (περιεργία ἄλ.). 368, 7 (ὁρμή). 376,11
ἀλόγως 188,1. 517,13.21
ἀλογώτατος 306,11
ἀλοιφή 34,14
ἀλουργής 94,2
ἄλυπος 114,9. 119,30. 313,8. 363,13
ἀλύπως 71,5. 381,13
ἄλυτος 114,9. 119,30. 375,12
ἀλώβητος 37,15. 48,8
ἀμάραντος 69,20. 94,1
ἁμαρτάνω 50,2. 109,9. 110, 11. 130,13.22. 258f. 260f. 264—268. 310,15. 311. 318f. 324,9. 331,9. 336,15. 381,16. 499,1. 514,3. 515, 23
ἁμάρτημα 13,1. 60,13. 66, 17. 77,12. 99,3. 109,13. 116,12. 118,10. 123,14. 248,3.20. 258,16.18. 285, 11. 286,9. 289,5. 324,5. 326,3.6. 336,9. 345,5. 463, 13. 464,6.8. 507,8. 513,10
ἁμαρτία 10,2. 31,18, 33,11. 34,1.22. 77,22. 116,14. 125, 11. 127,24. 130,25. 226,20. 260. 266,22. 268,3. 280, 8. 284—288. 293,9. 299,5. 311,6.19. 318. 320,9f. 323, 15. 324,8. 331f. 336,8. 339,13—345,6. 371,10. 375, 3. 381,5. 458,26. 460,1. 464,14. 496,10. 504,8. 513,6
ἀμάρτυρος 11,1. 315,14 (τ. γραφῶν). 287,13
ἁμαρτωλός 30,11. 116,13. 248,4.16. 332,13
ἀμαυρότερος 62,5
ἀμαυρόω 397,20. 459,4. 511, 14
ἀμβλύνω 102,17. ~ομαι 256, 1. 464,8. 506,26
ἀμβλύτης 38,5
ἀμβλυώττω 520,10
ἀμβρόσιος 93,19
ἀμείνων 43,17. 52,10. 74,13. 109,10. 110,2. 135,11. 137, 13. 140,7. 298,17. 300,15
ἀμέλει 8,19. 24,16. 39,15. 42,17. 52,1. 74,14. 91,14. 117,11. 283,12. 305,2. 343, 6. 505,26. 516,24
ἀμέλεια 118,18
ἀμελέω 131,2. 133,25
ἀμελλητί 119,28
ἀμέμπτως 293,3. 331,8
τὰ ἀμερῆ 350,2
ἀμέριστος 157,9
ἀμεταμέλητος vielleicht 460, 10 (Phot. S. 312 b,28 aus Symp. ἀμεταμελητί)
ἀμετρία 351,11 [14
ἀμεταστρόφως 275,15. 301,

ἀμηγέπη 85,21
ἀμήχανος 5,8. 18,2. 64,8. 82, 14. 108,6. 139,4.6. 247,19. 259,4. 275,17. 334,5. 411, 28. 495,3.4
ἀμίαντος 7,4. 8,2. 17,7. 51,8. 79,2
ἀμιγής 50,20. 72,12. 130,16. 336,8
ἁμιλλάομαι 8,13. 255,13. 256,15
ἀμνημονέω 17,2
τὰ ἀμοιβαῖα 294,8
ἀμόλυντος 25,18. 51,10. 65, 8. 78,18. 137,17
ἄμορφος 497,19
ἀμόρφωτος 88,12
ἄμουσος 256,12
ἀμούσως 259,19.25
ἄμυδις 148,5
ἀμυδρός 92,18
αμυδρόω 503,11. 504,2
ἀμύητος 82,9
ἀμύνομαι 109,9
οἱ ἀμφί 75,12. 395,6
ἀμφιέννυμι 5,7. 33,5. 87,22
ἀμφιλαφής 6,11
ἀμφισβητέω 99,10. 138,5. 253,5. 263,4
ἀμφισβήτησις 75,3
ἄμωμος 136,6. 290,8
ἀμωσγέπως 91,23
ἀναβαίνω 87,18. 120,24. 253, 1. 285,11. 303,16. 318,10. 515,1
ἀναβάλλομαι 3,9. 304,5.6
ἀναβιόω 261,9. 263,6
ἀναβιώσκομαι 309,10.19f
ἀναβλαστάνω 117,15. 499,9
ἀναβολή 507,9
ἀναβρύω 6,4
ἀναγγέλλω 4,5
ἀναγεννάω 35,24. 36,10. 37, 12. 88,10.20. 91,2. 92,11
ἀναγκάζω 111,10. 148,15. 242,13. 414,11. 496,6.30. 497,18
τὰ ἀναγκαῖα 3,8. 9,19. 76,4. 205,9. 262,11
ἀναγκαῖος 15,3. 91,2. 164, 10. 221,20. 246,3.8. 393, 9.14
τὰ ἀναγκαιότερα 110,17
ἀναγκαίως 178,13
ἀνάγκη 8,18. 16,2. 40,6. 42, 14. 49,15. 82,9. 89,14. 94, 21. 98f. 100,5. 104,4. 105. 109f. 140,14. 153,11. 158, 5—160,7. 161,3. 163,10. 166,3. 172,17. 173,12. 179, 7.12. 186,14. 187. 243,9. 251,11.17. 252,2. 261,1.13. 267,28. 269,6. 276,7. 286, 12. 290,6. 294,3. 299,18. 300,1. 301,12. 302,9. 309, 10. 391,9. 397,22. 494,1. 20f. 495f. 498,1.18. — ἐξ ἀν. 17,18. 71,10. 88,17. 95,5. 130,26. 157,8. 158,11. 159,4.9. 179,13. 271,11. 272,2. 275,7. 276.13. — ἀνάγκῃ δουλεύω 186,14. 187,3.5.16
ἀνάγνωσμα 294,15
ἀναγράφομαι 57,13.
ἀνάγω 30,16. 37,3. 71,14. 80,5. 134,19
ἀναγωγή 29,13. 58,13. 75,4
ἀναγωγός 58,13. 140,13f
ἀναδείκνυμι 503,15. 504,15
ἀναδεύω 31,18. 292,4
ἀναδέω 7,4. 97,22. 119,11
ἀναδίδωμι 15,21. 114,21.26. 127,25. 377,13. 385,19
ἀναζάω 49,1. 310,7
ἀναζητέω 33,2. 149,3. 152,6. 178,14
ἀναζωγραφέω 31,5
ἀναθάλλω 127,30
ἀναθεωρέω 250,10
ἀνάθημα 53,6
ἀναθλάω 290,9
ἀναθυμιόω 61,10
ἀναίμακτος 61,5
ἀναίρεσις 293,16. 320,13. 339,18. 344,12.21. 381,19
ἀναιρετικός 177,8—178,1
ἀναιρέω 11,11. 15,10. 25,12. 48,4. 98,2.4. 107,15. 108, 13. 109,5. 134,12. 153,11. 162,5. 173,10. 175,1. 184, 5. 265,7. 266,6. 287,6.15. 321,31. 324,20; ~ομαι 71, 19. 98,2
ἀναισχύντως 19,12
ἀναίτιος 20,19. 105,14.17. 109,14. 162,4. 165,7. 169, 13. 276,11. 311,16. 521,6
ἀνακαινίζω 37,18. 92,13
ἀνακαινισμός 36,13. 298,1
ἀνακαινοποιέω 286,9. 298, 17. 301,7.8. 363,11. 375,10
ἀνακαίομαι 65,19
ἀνακαλέω 87,18
ἀνακαλύπτω 29,2
ἀνακάμπτω 8,7
ἀνάκειμαι 7,2. 52,13. 54,2. 56,15.20. 57,9. 63,1
ἀνακερατίζω 98,8
ἀνακεφαλαίωσις 36,2
ἀνάκλησις 83,9
ἀνακλίνω 56,1
ἀνάκλισις 414,6
ἀνακομίζω 61,12. 62,22. 79, 11
ἀνακοντίζω 35,9. 38,10
ἀνακοπή 456,2
ἀνακοσμέω 291,9. 293,7
ἀνακρεμάννυμι 48,12. 49, 11.15
ἀνακτίζω 301,7
ἀνακυρτόω 148,12
ἀνακωχή 121,15
ἀναλαμβάνω 13,1. 28,5. 33, 7.15. 79,29. 95,16. 258,4. 314,3.6. 338,7. 346,18. 363, 12. 370,6. 396,7. 464,15
ἀναλάμπω 50,21
ἀναλγής u. ~ητί 260,10. 317,8
ἀναλλοίωτος 494,25. 496,14
ἀναλογία 265,12.14
ἀναλογίζομαι 27,1. 49,23
ἀναλογισμός 347,22
ἀναλόγως 413,10
ἀναλύω 29,11. 94,20. 96,2. 148,12. 321,12 intr.
ἀναμάρτητος 29,11. 30,9. 33,13. 80,5. 259,5
ἀναμετρέομαι 45,9. 65,20
ἀναμίγνυμι 28,14
ἀνάμνησις 35,22. 88,22. 115, 12. 503,6
ἀναμορφοποιέω 292,9
ἀναμύω 287,9
ἀναμφισβητήτως 43,16. 70, 17. 113,11
ἀνανεάζω 88,19
ἀνανεύω 81,13. 139,15
ἀνανέωσις 36,13
ἀνάντης 5,4
ἄναξ 97,10. 132,3.13. 135,30
ἀναξηραίνω 85,6
ἀνάξιος 244,16. 392,12
ἀναπαλαίω 33,13. 504,13
ἀναπαύομαι 6,11. 64,16. 138,30. 307,11. 414,14.16
ἀνάπαυσις 6,2. 24,1. 74,7. 120,1.14.17. 125,11. 313,8
ἀναπέμπω 47,15. 63,10. 131, 12. 147,4. 316,11
ἀναπετάζω 57,21
ἀναπηδάω 8,3
ἀναπίμπλημι 36,15
ἀνάπλασις 291,6. 293,1
ἀναπλάσσω 31,6. 37,20. 148, 10f. 167,12 (ἐν τῷ νῷ). 293,1.7
ἀναπλέω 329,1
ἀναπληρόω 14,24. 16,1.17. 95,4.18. 147,18. 356,1.5.12,6

ἀναπνέω 19,6. 121,12. 254,10
ἀναπνοή 351,4
ἀναποδίζω 5,17
ἀναπολέω 82,15
ἀναπτερόω 73,3
ἀνάπτω 67,17. 326,7
ἀναρίθμητος 14,22. 77,20
ἀναρμόνιος 30,10
ἀναρμοστία 30,5. 33,20. 34, 4.20.22
ἀνάρμοστος 34,23. 154,9
ἀναρπάζω 347,19
ἀναρριπίζω 38,18
ἀναρρώννυμι 344,18
ἀναρτάομαι 278,6
ἀνάρτιος 30,10
ἄναρχος 69,21. 136,28. 494, 28. 499,14
ἀνάρχως 168,14. 169,11. 206, 7. 498,4
ἀνασκευάζω 290,5
ἀνασκευή 290,11
ἀνασοβέομαι 60,19
ἄνασσα 133,11. 136,22
ἀνάστασις 34,25. 62,11. 67, 13. 77,13. 87,13. 114,6—120. 242—251. 255,4. 282, 13. 295,9. 299,1. 302,6—309. 329,6. 363,10. 369,1. 11. 375,5. 376,4.13. 382,9. 384,10. 391—395. 413,7. 414,1.15. 416,4
ἀνασταυρόω 507,6
ἀναστέλλω 286,14
ἀναστοιχειόω 29,10. 32,19. 300,3
ἀνασφάλλω 47,10. 357,17 Anm. 403,6. 460,4
ἀναταράττω 42,19
ἀνατείνω 466,5
ἀνατέλλω 88,23. 114,24. 279, 3. 289,2. 339,19
ἀνατήκω 292,4
ἀνατίθημι »devovere« 53,15 —58 (c. 12 m.)
ἀνατρέπω 318,12. 334,3. 337, 14. 503,3.17
ἀνατρεπτικός 255,4
ἀνατρέχω 39,1. 503,6. 504,7
ἀνατροφή 37,14. 109,12
ἀνατυπόομαι 205,13
ἀναφαίνομαι 17,23. 370,9. 371,9. 518,1
ἀναφανδόν 11,16. 307,8. 336, 10. 341,1. 380,17
ἀναφέρω 27,2.9. 30,14. 35,4. 38,3. 42,14. 47,19. 63,2. 71,18. 99,3. 127,31. 155,1
ἀναφθέγγομαι 315,14. 325, 22
ἀναφλέγω 67,20
ἀναφορά 95,15
ἀναφύω 340,15
ἀναχώνευσις 290,11
ἀναχωνεύω 290,4.9. 291,7
ἀναχωρέω 150,9
ἀνάψυξις 319,15
ἀνδραγάθημα 67,4. 112,7
ἀνδρεία 107,7. 140, 20.22
ἀνδρεῖος 21,10. 107,2; ~ότερος 29,1
ἀνδριάς 20,3. 250,12. 274,8. 291,7. 396,20. 397,2.14. 497,22. 498,1.7.12.15
ἀνδροείκελος 24,17
ἀνεγείρω 309,11.16
ἀνέδην 62,8
ἄνειμι 149,14
ἀνέλκω 49,16. 504,26
ἀνενδεής 104,14.17. 105,4. 276,13. 415,12. 497,8
ἀνένδεκτος 312,4. 319,17. 380,10
ἀνενδεῶς 20,4
ἀνενδοιάστως 30,9. 126,14. 138,24
ἀνεννόητος 104,14.16. 105, 11. 106,11. 114,20
ἀνενέργητος 505,31
ἀνεξάλειπτος 464,13
ἀνεξέλεγκτος 29,12
ἀνεξικακέω 124,13
ἀνεξιχνίαστος 512,2
ἀνέπαφος 56,21
ἀνεπίδεκτος 105,2 138,14. 29. 415,4
ἀνεπίληπτος 54,12
ἀνεπιστήμων 38,11
ἀνεπισφαλῶς 51,20
ἀνερεύγομαι 84,23. 378,5
ἀνερευνάω 149,17
ἀνέρχομαι 23,10. 334,16. 347,28
ἀνερωτάω 262,8
ἄνεσις 146,15
ἀνέσπερος 87,14. 133,5
ἀνεύρεσις 32,1
ἀνευρίσκω 86,14. 118,15. 339,19
ἀνέχω 47,10. 64,5. 140,2. 270,5. 282,11. 291,3
ἀνηλεῶς 134,7
ἀνήμερος 132,20
ἀνήροτος 6,19. 31,8
ἀνθέλκω 140,15 (Pl Legg. I, 644 E)
ἀνθηρότατος 25,21
ἀνθίστημι 337,19
ἀνθολογέω 94,2
ἀνθρώπειος 303,7
ἀνθρώπινος 13,7. 42,19. 57, 17. 71,18. 81,9. 83,22. 98, 21. 105,9. 120,20. 206,11. 362,21. 514,21
τὸ ἀνθρωποειδές 411,21
ἀνθρωποκτόνος 98,14
ἀνθρωποπλαστέω 17,21. 21,8
ἄνθρωπος oft. ἄνθρ. = σῶμα κ. ψυχή 272. 304,10.16. 463,10f. — ὁ ἔσω ἄνθρ. 72,22. 73,14. 340,11. 461, 10. — ὁ ἔξωθεν ἄνθρ. 141,4
ἀνθρωπότης 10,14. 12,12. 31,4. 122,7—126,5. 521,3
ἀνθυποφέρω 322,11
ἀνίατόν τι 320,9
ἀνιάω 27,1
ἀνιδρωτί 338,4
ἀνίκητος 379,6
ἀνίπταμαι 81,14
ἄνιπτος 8,6
ἄνισος 30,4
ἀνισότης 33,19. 34,3.20
ἀνίστημι, ἀνίσταμαι oft, z. B. 309 f
ἄνοδος 504,23
ἀνόητος 261,9. 318,16
ἄνοια 47,7. 98,3. 284,11. 500,1
ἀνοίκειος 30,3. 153,13. 333, 11. 339,14
ἀνοικείως 310,14
ἀνοικοδομέω 308,19. 309,17
ἀνομβρέω 67,19
ἀνομέω 123,23. 269,1. 336,5
ἀνομία 260,1. 340,15
ἀνόμοιος 28,14. 107,10; ~ως 59,1
ἀνομοιότης 507,13
ἄνομος 18,1. 464,20
ἀνόμως 135,18
ἀνόσιον 33,23
ἄνοσος 455,12
ἀνταγωνίζομαι 81,13. 516,9
ἀνταγωνιστής 19,5. 140,8 ff. 254,16. 512,15. 518,4
ἀντάξιος 53,7. 130,4
ἀνταποκρίνομαι 125,20
ἀνταπολαμβάνω 319,13
ἀντεισάγω 252,5
ἀντέχω s. ἀντίσχω
ἀντιδιαστολή 362,8
ἀντίθεος 277,10
ἀντίθεσις 98,7
ἀντικαταλλάττομαι 129,23
ἀντίκειμαι 65,3. 126,30. 176, 14—178,8. 518,4.6

ἀντιλαμβάνομαί τινος (Jh »impugnare aliquid«) 137, 20.22
ἀντιλαμβάνω 174,4.11
ὁ ἀντιλέγων 276,9. 284,2
ἀντιλογικός 26,15. 255,6
ἀντιμεταβάλλω 243,7
ἀντίμιμος 60,7.14. 61,4. 123, 17. 126,20—28. 127,28
ἀντίξους 277,9
ἀντίπαλος 97,4
ἀντιπαραβάλλω 45,3
ἀντιπαραμένω 505,28
ἀντιπαρατάσσομαι 255,5. 337,10.19
ἀντιπαρέχομαι 520,13
ἀντιπράσσω 277,10. 338,2. 340,13
ἀντιπροστίθημι 29,18
ἀντίρροπος 60,15
ἀντιστρατεύομαι 340,13. 341,5. 342,10
ἀντιστατικός 504,2
ἀντιστρόφως 264,9. 271,14. 335,16. 342,11
ἀντισφαιρίζω 30,13
ἀντίσχω 41,16. 74,12
ἀντιτάσσομαι 17,14. 140,16. 379,5
ἀντιτεχνέω 81,12
ἀντιτονέω 505,27
ἀντιτύπησις 505,24
ἀντίφθογγος 32,16. 316,10
ἀντιφιλονεικέω 138,19
ἀντίχριστος 68,23
ἀντολή 132,2
ἀνύμφευτος 6,19
ἀνυπαίτιος 46,3
ἀνυπέρβλητος 64,20. 122,3. 384,8
ἀνυπεύθυνος 330,5
τὰ ἄνω περισκοπεῖν 57,19, τὰς ἐπαγγελίας ἄνω περιαθρεῖν 51,1, ἄνω μετεωρίζεσθαι 81,14, ἄνω φέρειν 83,8 (85,5), ἄνω αἴρειν 92,11 f, ἄνω νεύειν u. ἄνω βλέπειν 92,15 f etc.
ἄνω καὶ κάτω 282,14. 329,1
ἄνωθεν 10,11. 31,18. 68,16. 71,4. 91,5. 131,20. 135,30. 165,12. 169,10. 170,11. 172,7. 173,8. 205,15. 293,3. 312,6. 313,12
ἀνώλεθρος 24,14. 64,13. 69, 21. 275,6. 276,13. 308,9.15. 375,3. 380,15. 382,15
ἀνώτερος 500,1
ἀνωφελής 203,4. 332,6
ἀνωφελῶς 370,6
ἀνωφερής 85,5
ἀξία 38,5. 96,1. 130,9. 134,1. 324,9
ἄξιος 8,8. 9,9.17 (μικροῦ ἄ.). 53,6. 110,5. 146,16. 174,1. 187,16. 188,21. 246,15. 265,16. 270,10. 302,3. 315, 16. 413,20. 511,8. 518,10
ἀξιόχρεως 71,20
ἀξιόω 53,4. 123,9. 151,6. 165, 10ff. 275,8. 313,4. 335,13. 395,5
ἀξίωμα 14,10. 39,8. 53,4
ἀοίδιμος 37,16
ἀόκνως 8,12
ἀόρατος 16,8. 21,3. 24,14. 415,13, ~τως 21,8
ἀόριστος 14,17
ἀορίστως 91,8
ἀπαγγέλλω 147,1. 156,2. 414,4
ἀπαγορευτικός 108,14
ἀπαγορεύω 9,2. 10,2. 17,12. 25,12. 41,13. 67,3. 108,10. 153,1. 184,5. 412,1
ἀπαθανατίζω 34,19
ἀπάθεια 396,13
ἀπαθής 140,5. 252,22. 276, 13.15. 297,2. 412,18.21. 415,5. 416,3. 496,14. 505, 21. 506,3. 507,4
ἀπαιδευσία 109,0 [4.9
ἀπαίρω (»proficisci« Jh) 120,
ἀπαιτέω 18,1. 158,3. 184,4. 187,13. 194,15
ἀπαιωρέω 6,8. 59,4
ἀπακριβόω 64,10. 274,4
ἀπαλάομαι 506,26
ἀπαλγέω 321,22
ἀπαλειπτικός 507,8
ἀπαλλαγέω 47,4. 263,1.2
ἀπαλλαγή 81,5. 327,12f. 414, 6.17. 504,23
ἀπαλλάσσω 47,4. 263,1.2. 327,13. 505,5
ἀπαλλοτριόω 503,20
ἀπαμελέω 294,16
ἀπαμφιάζω 61,22. 69,8
ἀπαντάω 66,8 (69,11). 164,1
ἀπάνωθεν 14,15
ἀπαξιοῦμαι 126,4
ἀπαράβλητος 493,10
ἀπαραίτητος 381,19
ἀπαράλλακτος 29,7. 294,11
ἀπαρέσκω 334,1
ἀπαρνέομαι 517,20
ἀπαρσενόω 90,3
ἀπαρχή 7,11. 52,13. 77,3
ἀπάρχομαι 37,10. 46,7. 80, 22
ἀπατάω 33,10. 92,14. 123,20. 308,12. 332,2
ἀπάτη 33,6. 50,17. 52,3. 60, 19. 62,20. 73,7. 126,21. 127,2.27. 256,18. 257,17. 264,2f. 317,16. 318,16. 503,16
ἀπατηλός 123,26
ἀπαυτοματίζω 351,13
ἀπεικάζω 19,12. 20,1. 25,21. 29,19. 30,1. 62,20. 84,3. 100,3. 123,19. 139,26. 252, 4. 318,16. 352,7. 455,16. 494,2. 498,15
ἀπείκασμα 88,4
ἀπεικασία 30,2. 35,5. 458,23
ἀπεικονίζω 32,21
ἀπεικόνισμα 65,11. 84,2. 88,4
ἀπειλέω 20,12. 126,14
ἀπειλή 107,16
ἄπειμι 275,11. 296,18
ἀπείργω 107,17
ἄπειρος 10,15. 134,20. 259,5. 349,16
ἀπεκδέχομαι 146,6
ἀπεκκρίνω 242,14. 244,19. 374,7. 392,15
ἀπελαύνω 457,16
ἀπέραντος 497,6
ἀπεργάζομαι 29,1. 33,18. 37, 21. 49,2. 64,4.13. 102,2. 138,24. 272,2
ἀπερίσπαστος 415,6
ἀπευθύνω 7,19. 29,9. 65,21. 71,6. 139,9
ἀπεχθάνομαι 109,1. 290,18
ἀπεχθῶς 147,7
ἀπέχομαί τινος 16,1. 58,1. 13 (149,10)
ἄπηκτος 23,2
ἀπήμων 51,9. 286,10. 308,19. 331,15
ἀπηρυθριασμένως 282,12
ἀπίθανος 150,2
ἀπιστέω 152,5
ἀπιστία 59,14. 98,3. 254,8. 268,14. 326,5. 344,1. 493,15
ἄπιστος 343,17. 493,16. 494, 1.7
ἀπλήρωτος 10,12
ἁπλοῦς 175 f
ἁπλούστερος 28,22. 242,2. 247,9. 413,18
ἁπλόω 504,20. 506,24
ἀποβαίνω 22,2. 101,11. 331, 17. 521,10
ἀποβάλλω (~ομαι) 10,8. 22, 10. 40,20. 44,3. 125,8. 135, 2. 153,2. 247,20. 265,10. 517,16

ἀποβλάστημα 75,16
ἀποβλέπω 22,8. 75,18
ἀποβουκολέω 76,15. 117,13. 126,24
ἀπογεύομαι 34,11. 41,10
ἀπογινόμενος 251,10. 252, 18. 297,1. 349,17. 391,7
ἀπογυμνόω 56,19, 126,28. 315,5. 416,1
ἀποδείκνυμι 11,3. 19,7. 30, 5. 56,19. 71,19. 89,6. 124, 8. 269,10. 270,6. 282,3. 283,9. 295,6. 319,17.19. 320,15. 329,6. 338,18. 415, 11
ἀποδειλιάω 74,10. 92,1. 96, 22
ἀπόδειξις 29,12. 161,12. 178, 11. 289,11. 312,4. 345,13. 15. 394,7. 414,11
ἀποδέχομαι 30,5. 52,17. 56, 8. 72,15. 73,14. 80,17. 155, 3. 170,1. 259,22.25. 261, 13.15. 496,10. 506,21
ἀποδέω 47,12
ἀποδημία 258,18
ἀποδιδράσκω 336,15. 381,17
ἀποδίδωμι 20,15. 29,14. 80, 1.18. 93,12. 121,8. 310,6. 319,11. 369,1. 382,2. 384, 10
ἀποδιωθέω 119,8
ἀποδοκέω 126,9
αποδυσπετέω 43,3
ἀποδύω 51,23
ἀποζεύγνυμι 396,17
ἀπόθεσις 261,12. 307,11
ἀποθησαυρίζω 68,10
ἀποικίζω 81,7. 105,2
ἄποιος 154,3. 162,6.9. 165, 2.5. 169,3.7 f
ἀποκαθαίρω 88,6
ἀποκαθίστημι 47,10 (357,17 Anm.). 67,10. 290,15 f. 345, 15. 391,1
ἀποκαλύπτω 9,23. 514,22
ἀποκάλυψις 314,2.5.9
ἀποκάμνω 44,11. 139,8. 262.8
ἀποκαρπεύομαι 5,2. 84,12.21
ἀποκατάστασις 46,10. 94,8. 385,20. 412,19
ἀπόκειμαι 187,8
ἀποκλείω 67,3
ἀποκλήρωσις 46,2. 310,8. 411,28
ἀποκναίω 45,25
αποκομίζω 20,24
ἀποκόπτω 355,33
ἀποκρατέω 127,23
ἀπόκρισιν ποιεῖσθαι 313,5
ἀποκρούω 18,6. 29,3. 73,19. 125,8. 305,2.6
ἀποκρύπτω 286,13
ἀπόκρυφος 493,11
ἀποκτέννυμι 295,18
ἀποκύω 37,11. 88,13. 281,9
ἀπολαμβάνω 12,23. 69,11. 114,8. 116,10. 261,13. 270, 2. 376,1.6. 515,15
ἀπόλαυσις 362,4
ἀπολαύω 146,3.11. 147,9. 188,19. 194,12. 203,9. 204, 3.12. 205,1. 270,13. 278,15. 365,11. 504,24
ἀπολελυμένως 39,11. 40,2
ἀπολήγω 7,20. 8,13
ἀπολογέω 267,25. 512,13
ἀπολούω 89,4. 121,25
ἀπολυτρόω 89,15
ἀπολύτρωσις 117,25. 299,1
ἀπολύω 121,25
ἀπομαραίνω 55,15. 56,14
ἀπομαρτυρέω 306,3
ἀπομένω 65,24. 82,10. 120, 18
ἀπομιμέομαι 65,10
ἀπομύω 127,23
ἀποναρκόω 506,24
ἀπονέμω 20,9. 25,13. 41,15
ἀποξέω 257,8
ἀποξυλόω 347,28
ἀποπαγιόω 31,17
ἀποπαρθενεύω 7,13
ἀποπαύω 112,19
ἀποπειράομαι 138,8
ἀποπηδάω 5,17. 115,10
ἀποπλάσσω 20,15
ἀποπνέω 97,8
ἀποποιέω 517,14.19
ἀποπτήσσω 45,13
ἀποπτύω 50,12
ἀπορέω 113,2 (λόγων). 120, 31. 121,6. 248,9. 305,2. 413,18
ἀπορία 243,12
ἄπορος 345,11
ἀπορραθυμέω 70,16
ἀπορρέω 242,10. 252,4. 316. 20
ἀπορρήγνυμι 48,19
ἀπόρρητος 50,1
ἀπορρίπτω 139,14. 316,19
ἀπόρροια 101,12. 104,11. 169,12
ἀποσαρόω 118,9
ἀποσαφέω 262,12
ἀποσβέννυμι 68,15. 124,15. 133,20
ἀποσείω 56,5. 57,23. 85,9
ἀποσιωπάω 117,13
ἀποσκιρτάζω 54,10
ἀποσκοπεύω 5,16
ἀποσμήχω 8,12. 9,9
ἀποσοβέω 337,5
ἀποσπάω 16,16. 285,15. 286, 4. 507,11
ἀποστάζω 59,8
ἀπόστασις 84,16
ἀποστατέω 268,15. 281,8
ἀποστέλλω 10,8. 49,20. 126, 6.12. 283,17
ἀποστερέω 37,5. 49,2
ἀποστίλβω 69,13. 73,16. 87, 21
ἀποστολικός 493,12. 494,2. 517,2
ἀπόστολος Paulus (meist κατὰ τὸν ἀ.) 25,1. 27,7.15. 29,2. 35,9. 37,6. 40,2.21. 41,18. 57,3. 61,21. 128,4. 246,17. 249,5. 287,14. 293, 5. 294,13. 313,14. 317,16. 320,9.14. 324,18. 325,22. 326,18. 328. 329,10. 333,18. 335,6.10.14. 338,16. 340,1. 342,13. 343,12.18. 345,8. 348,15. 363,4.6. 375,15. 469,19. — οἱ ἀπόστολοι 9,6. 59,6. 71,13. 78,4. 123, 25. 308,12. 370,12. 394,14. 18. 395,7. 396,8.9. 493,13
ἀποστύφω 8,17.21. 9,3
ἀποσυλάω 374,19
ἀποσφάλλω 259,26
ἀποσχίζω 126,18
ἀποσῴζω 469,10
ἀποτελευτάω 289,11
ἀποτελέω 81,1. 103,13
ἀποτέμνω 11,7
ἀποτίθημι 20,10. 21. 24. 246, 18. 395,11
ἀποτίκτω 7,25. 23,14. 37,25. 92,9
ἀποτινάσσω 298,3. 336,15
ἀποτορνεύω 80,5
ἀποτρέχω 381,17
ἀποτρίβω 49,1
ἀποτυπόω 65,10.21
ἀποφαίνω (ἀποφαίνομαι) oft
ἀπόφασις 15,13. 24,11. 29,7. 33,13. 281,7. 381,16. 511,4
ἀποφέρω 47,19. 57,2. 64,4. 74,13. 98,4. 137,3
ἀποφεύγω 497,16
ἀποφθέγγομαι 121,1. 138, 25. 253,16
ἀποφοίτησις 415,2
ἀποφράττω 146,8
ἀποφυγή 13,16
ἄπρακτος 331,7. 505,30

ἀπρεπής 34,23
ἀπροαίρετος 350,3
ἀπρονοησία 350,4
ἀπρονόητος 349,15
ἀπροσδεής 64,15. 494,17. 495,1.3.11. 496,1. 498,20
ἀπρόσιτος 64,16
ἀπταίστως 350,6
ἅπτομαί τινος 20,10. 72,18. 76,14. 345,12
ἄπτωτος 116,11. 139,24. 363, 12
ἀπωθέω 85,11. 96,17. 337, 15. 494,9.11.14.31
ἀπώλεια 293—301. 380,10
ἀπώτερος 77,6
ἀράομαι 97,4
ἀργέω 203,2. 205,13. 497,26
ἀργός 204,10. 300,2
ἀρδεύω 49,8. 378,7
εἰς ἄρδην 49,2 (68,15). 288, 10. 297,11
ἀρέσκω 255,14. 334,1. 374,18
ἀρέσκων 52,10. 98,19
ἀρεστός 293,3. 297,11
ἀρετή 35. 36f. 57. 66f. 79. 81. 84. 94. 97. 105f. 109f. 111. 116. 118. 120. 124ff. 140. 289,3. 294,8. 323,9. 324,9. 337,9. 370,12. 494, 9.11.14.31. 514,9.17. 521,1
ἀρίδηλος 57,10. 73,3
ἀριθμέω 32,12. 65,20. 76,6. 511,15
ἀριθμητική 499,28
ἄριστα 44,18. 65,14. 70,12. 80,17. 121,24
ἀριστεῖον 97,5
ἄριστος 7,12. 47,11. 94,7. 139,30. 256,11. 290,17. 301,15. 337,10. — ὦ ἄριστε 257,15. 268,1. 302,11
ἀριστοτέχνας, ~νης 23,5.11. 275,4. 375,10; vgl. 231,2
ἀρκέω 122,6. 178,1. 204,8. 337,19
ἀρκτικός (~ιος) 101,21
ἁρμογή 23,3. 130,24. 320,11
ἁρμόζω 5,18. 10,4. 11,10. 29,8 (ἡρμοσμένως). 30,19. 33,9. 72,11. 75,14. 80,14. 139,13. 154,8. 159,5. 256, 10. 271,3. 463,2. 464,16. 505,6
ἁρμονία 16,17. 30,4. 34,3.23. 96,5. 147,2. 259,22. 285, 14. 375,9
ἁρμόνιος 30,8
ἀρνέομαι 307,4
ἄρουρα 19,11
ἀρρενικός 21,10
ἀρρενωπία 90,7 (~πός 93,9)
ἄρρηκτος 52,8
ἄρρητος 503,21
ἀρρήτως 352,13
ἀρρυθμία 505,5
ἀρτάω 88,8. 101,8. 104,12
ἀρτιμαθής 280,2
ἄρτιος 30,4. 54,3. 101,8. 104, 12. 320,11
ἀρτισύστατος 507,12
ἀρύομαι 59,15
ἀρχάγγελος 12,20. 31,3. 69, 23. 459,1
ἀρχαῖος 46,15. 101,7 (οἱ ἀ. ἄνθρ.). 244.15. 392,11. 464,19
ἀρχέκακος 455,15
ἀρχή 16,5. 33,20. 102,6.11. 117,26. 155,14. 168,12. 172, 7. 180,3. 194,4. 203,11. 258,7. 276,17. 279,7. 352, 10. 382,4.9. 494,31, bes. 496—499. — ἐξ ἀρχῆς 4,9. 75,7. 90,4. 250,5. 258,2. 303,2.5.8. 304,8. 311,5.13. 329,12. 394,9. 494,21. 497, 8. — τὴν ἀρχήν 188,17. 203,16f. 205,4. — κατ' ἀ. 31,7. 304,1. — ἀρχὴν ἀπολέσαι 517,16, — ἀρχαί 302,13f. 379,17
ἀρχιερεύς 12,19. 458,23. 459,7. 464,1
ἀρχιπάρθενος 12,19. 13,16. 124,26. 127,11
ἀρχιποιμήν 13,16
ἀρχιπροφήτης 12,20. 13,17
ἀρχιστράτηγος 32,10
ἀρχιτεκτονικός 164,7
ἀρχιτέκτων 163,14
ἄρχων 337,18 (τῆς ἀδικίας). — 52,7 (Jesus). 122,13 (τ. ἀκρασίας). 281,9 (τ. σκότους)
ἀρωγός 123,11.15. 126,19
ἄρωμα 72,13
ἄσαρκος 310,5
ἀσαφής 294,14
ἄσβεστος 55,17. 65,19. 67,20
ἀσέβεια 493,5.8.17
ἀσεβέω 50,10. 105,8. 266,22. 379,16
ἀσεβής 242,3. 494,6f.24. 512, 11
ἀσελγαίνω 323,5, ~έω 326,19
ἀσέλγεια 104,8
ἄσηπτος 63,3
ἀσθένεια 38,5. 39,11. 41,10. 79,17
ἀσθενέστερος 504,9
ἀσθενέω 344,17. 505,16
ἀσθενής 23,11. 97,12. 175, 2.4. 284,2. 304,2. 363,16
ἀσινής 13,5. 65,8. 289,7. 290, 12
ἀσκανδάλιστος 92,12
ἀσκέω 52,12. 56,13. 122,2. 125,12.14. 129,6. 256,13. 336,8. 518,17
ἄσκησις 10,9. 118,8.12f.21. 125,12. 127,1. 129,2. 130, 22
ἀσμενίζω 79,2
ἀσμένως 45,16. 129,5
ἄσοφος 65,23
ἀσπάζομαι 129,18
ἀσπασμός 466,11
ἄσπιλος 56,22, 79,2. 132,13. 135,23.32
ἄσπορος 135,24
ἀστεροσκοπέω 99,5
ἀστοχέω 92,10
ἄσυλος 67,7
ἀσυμμετρία 505,8
ἀσύμπλοκος 105,17. 106,9. 396,7
ἀσυμφωνία 505,4
ἀσύμφωνος 109,2. 256,12. 259,17. 295,1
ἀσυνάρτητος 295,1
ἀσύνετος 284,3
ἀσύστατος 312,4. 397,19
ἀσφαλέστερος 345,15
ἀσφαλτώδης 342,5
ἀσφαλῶς 65,14. 256,20. 328, 22
ἀσχημάτιστος 154,3. 165,2
ἀσχημονέω 9,25. 41,23. 44,5
ἀσχημόνως 22,2. 39,14
ἀσχημοσύνη 44,9. 79,17
ἀσχήμων 57,19
ἀσχολέω 104,8. 141,4. 325,5
ἀσχολία 141,4. 258,14
ἀσώματος 64,14. 72,14. 249, 2. 414,12.20. 415
ἀσωμάτως 259,26. 318,11. 320,18. 415
ἀσωτεύομαι 336,2
ἄτακτος 161,4. 171,4
ἀτάκτως (φέρεσθαι) 47,1. 154,4. 159,11
ἀταξία 503,5
ἀτάρ 22,13. 71,2. 137,13.20
ἄτεγκτος 135,23
ἀτελεσφόρητος 18,9.18
ἀτελής 8,7. 37,9. 82,9. 495, 5.14. 496,7
ἀτενίζω 147,22. 149,1. 321, 22

ἀτεράμων 117,9. 125,22
ἀτεχνῶς 4,17
ἄτηκτος 23,2. 31,21
ἀτιμάζω 129,22.27. 130,3.8. 379,15. 380,10
ἀτιμότατος 275,7
ἀτιμότερος 21,20
ἄτομος 350,2
ἄτονος 518,11
ἀτόπημα 37,5. 56,21
ἀτοπία 300,12. 310,16
ἄτοπος 17,12. 153,3. 171,8. 175,7 (176,13 Anm.). 269, 10. 304,5. 333,15. 336,6. 494,27
ἀτοπώτατος 348,9. 395,9
ἀτρανότατος 365,10
ἄτρεπτος 64.15. 251,4. 494, 25. 498,19. 504,2
ἄτρυγος 51,9. 68,17
ἀτρύχως 85,9
ἄτρωτος 506,3
αὖ πάλιν oft
αὐγή 69,14. 88,23. 124,15
αὐθάδης 279,5
αὐθαδῶς 257,17
αὐθαίρετος 44,13. 53,11. 278, 13
αὐθεντία 42,14
αὖλαξ (~ακες τ. μήτρας) 16,6
ἄϋλος 72,17
αὐξάνω 9,19.24. 19,9. 35,20. 36,4. 48,5. 81,8. 94,7. 103, 17. 123,13. 252,21. 254,5 (τ. λόγον). 268,14. 271,4. 296,18. 348,17. 349,1.7
αὔξησις 294,2
ἄϋπνος 60,1
αὐστηρός 266,16
αὐστηρότατος 295,12
αὐστηρῶς 51,10
αὐτάρκης 122,10
αὐτάρκως 35,2. 45,1. 77,4. 178,11
αὐτεξουσιάζω 269,6
τὸ αὐτεξούσιον 188,7. 189, 12. 281,6. 319,6
αὐτεξούσιος 42,15. 98,18. 99,11. 105,6. 110,2. 186,9. 189,9. 275,18. 280,9. 281, 3. 332,18. 469,12
αὐτήκοος 131,7
αὐτίκα γοῦν 12,1. 379,9
αὐτοδέσποτος 280,10. 294, 10. 330.3
αὐτοδεσπότως 98,19
αὐτόθεν 43,13. 97,4. 102,20. 121,21
αὐτοκρατορικός 44,13
αὐτοκράτωρ 98,17. 280,10
αὐτοματί 24,10
αὐτοματισμός 498,1.11
αὐτόματος 350,3; ~μάτως 377,12
αὐτόπρημνος 285,14. 288,7
αὐτοπροαίρετος 280,11
αὐτοσύστατος 206,4
αὐτοτελής 498,19
αὐτουργέω 19,9. 272,5. 498, 26
αὐτούργημα 362,15
αὐτοφύσει 33,21
αὐχέω 44,12
αὔχημα 6,18
ἀφαίρεσις 149,16. 184,6
ἀφαίρετος 395,12
ἀφαιρέω 11,22. 17,4. 36,4. 85,15. 97,16. 184,12. 187, 11. 188. 257,18. 286,2.15. 330,16. 381,5
ἀφανίζω 92,16. 246,19. 286, 3. 387.12. 293,14. 334,15. 394,1. 397,3.17
ἀφανισμός 289,1
ἄφατος 14,21
ἀφειδῶς 47,20, 320,13
ἀφελής 28,22
ἄφεσις 77,12. 345,5
ἀφετός 371,9
ἀφή Aussatz 458f. 464,2
ἀφηγέομαι 4,5. 112,3
ἀφθαρσία 5,14. 8,2. 10,24. 31,16. 34,2—25. 36,10. 46,10. 49,19. 62,8. 68,17. 69,18. 72,1. 79,13. 82,14. 83,11. 85,5. 118,6. 125,7.9. 271,15f. 272,4. 301,14. 305, 9. 331,14. 368f. 371,8.11. 381,4. 396,10.12. 464,16. 507,6
ἄφθαρτος 34,9.14. 136,18. 375,7. 411,7. 507,15
ἄφθονος 6,20. 46,7. 66,13. 76,15
ἀφθόνως 67,19. 78,6
ἄφθορος 8,9. 13,13. 81,6. 498,20
ἀφιματόω 150,11
ἀφίστημι 84,16. 147,16. 289, 10. 310,12
ἄφοβος 136,18
ἀφόβως 10,24
ἀφομοιόω 21.3
ἀφοράω 8,6. 64,12
ἀφορίζω 313,8. 460,4. 463, 23. 464,11
ἀφορισμός 469,14
ἀφορμή 170,5. 186,4. 320,2. 331,1. 332,1
ἄφραστος 64,16. 105,10
ἄφροντις 130,7
ἀφροντιστέω 83,3. 461,1
ἀφροποιέω 16,21. 456,2
ἀφρός 97,11. 456,7
ἀφροσύνη 34,4. 136,10. 275, 11
ἄφρων 50,18. 117,13
ἄφυκτος 105,7. 110,12
ἀφυλάκτως 268,13
ἀφυλίζω 68,18
ἀχαρίστως 22,6
ἀχειμαστί 139,16
ἀχειροποίητος 302,7. 362f
ἄχειρος 412,1
ἀχθηδών 74,9. 96,20
ἄχθος 263,9
ἄχος 504,3
ἄχραντος 25,20. 56,12. 61,7. 63,9. 64,11. 65,13. 72,12. 79,11. 85,1. 87,20. 93,10. 102,3. 136,27
ἀχραντόσωμος 133,13
ἄχρηστος 204,9. 205,15. 411, 21
ἄχρονος 363,16
ἀχρόνως 91,8
ἀψευδέστατος 375,8
ἀψευδής 25,17
ἀψευδῶς 308,14
ἄψις 8,1
ἄψυχος 22,11. 123,6. 469, 12.17

βάθος 35,17. 57,11. 96,9. 100, 11. 115,6. 294,15
βάθρα 286,10
βαθύτερος 29,14
βαθύτης 28,21
βαίνω ἐπί τινος 8,5. 82,5. βεβηκέναι = »stehen« 34, 6. 88,5
βαναυσία 8,7
βάναυσος 129,23
βάπτισμα 37,19. 87,12. 220, 37
βαρύνω 41,19. 81,18
βαρύστονος 133,18
βαρύς 279,8, ~τερος 283,4, ~τατος 281,5
βασανίζω 22,15. 86,21. 242, 8. 268,10. 319,4. 337,8
βασανιστήριον 268,3. 319,18
βάσανος 74,11. 242,4. 265, 8.21. 312,2. 315,8
βασιλεία (τῶν οὐρανῶν) 7, 13. 25,19. 68,23. 74,4. 77,2. 85,2. 116,5. 246,7. 309,2. 337,6. 370,14. 393,13. — 269,14. 270,1 β. τ. φωτός. 50,14 β. αἰσθητή. 79,6 β.

τ. μονογενοῦς. 122,3 β. τ. πονηροῦ. 122,19 β. τ. ἁγνείας. 68,23 β. τ. ἀντιχρ. 326,9 β. τ. Χριστοῦ
βασιλεὺς τ. ὅλων (θεός) 32, 16. 69,22. 316,10. — οἱ τῇδε βασ. 379,9. 504,27
βασιλεύω 122,8—128,30. 345,6. 403,12
βασιλικός 75,10
βάσις 149,5. 497,22
βασκαίνω 276,1
βασκανία 289,16
βάσκανος 85,14. 291,3. 292,3
βαστάζω 33,4. 43,4. 62,7. 67,12
βδελυκτός 105,4.19. 106,10
βδελύσσω (~ομαι) 16,4. 17,6. 25,3
βέβαιος 47,5
βεβαιότης 55,13
βεβαιόω 90,19. 295,14
βεβαίως 126,18
βεβήλωσις 65,3
βεβιασμένως 310,14. 312,9
βήξιλλα 504,29
βία 20,24. 42,15. 43,1. 48,15
βιάζω (~ομαι) 38,13. 64,21. 108,3. 282,12. 308,2. 320,9. 330,1
βιαίως 134,13
βίβλος 13,18. 75,19. 499,22
βίος (c. 46 m.) u. βιόω (c. 10 m.) oft
βιοτεύω 494,15
βιωτικός 60,1
βλαβερός 107,1. 332,7
βλάβη 105,15. 187,14. 281,5. 332,15
βλαβοποιός 287,6. 455,16
βλάπτω 294,5. 332,5. 334,19. 466,2
βλαστάνω 49,10. 72,14. 77,4. 93,16. 118,2. 119,9. 124,26. 127 f. 285,6. 286,1.6. 347, 21. 348,4. 377,15. 455,12
βλάστη 94,1. 127,24. 285,11. 287,7
βλάστημα 30,20. 340,4
βλαστός 294,1
βλασφημέω 284,11
βλασφημια 256,7. 258,16. 318,10
βλάσφημος 304,4. 494,4
βλοσυρός 5,9
βοάω 48,18. 50,9. 133,19. 317,17. 499,23
βοή 32,17. 69,4. 131,20. 133, 6. 135,2.8
βοήθεια 10,5
βοηθέω 37,8. 125,20.22 f. 345,10
βοήθημα 47,11. 52,10
βοηθός 77,8. 121,14
βομβέω 333,7
βορά 150,14. 151,9. 325,4
βόρβορος 493,5
βούλευμα 112,11
βουλή 17,17. 53,11. 57,13. 194,15. 277,6. 294,10. 303, 13. 350,6. 352,12. 513,4. 520,6
βούλημα 498,25
βούλησις 114,20. 276,8. 278, 14. 280,10. 339,1
βραβεύω 69,20
βράγχια 246,6. 393,12
βραδύνω 339,8
βρασμός 300,1
βραχύβιος 361,10. 362,20. 381,6
βραχύνω 505,11.13
βραχυπορέω 339,17
βραχύς 9,10. 23,11. 53,3. 255,16. 373,7. 378,7. — ἐκ βρ. 78,7. ἐν βρ. 74,9. διὰ βραχέων 33,20. τὸ βραχύ 9,14. 105,16. 251,9. 255,16. βραχέα oder βραχύ τι πυθέσθαι 164,15. 172,4. 175,11. 186,3
βραχύτατος 14,21. 23,7. 30, 7. 68,1. 285,10. 321,1. 457, [18
βραχύτερος 381,2
βρέτας 22,7. 498,3
βρίθω 102,2. κάτω β. 49,16. 68,18. 92,15. ἐπὶ γ. oder εἰς γῆν 83,7. 85,7
βροτός 132,6. 135,17. 136, 12.15. 279,10
βροτοφθόρος 132,20
βροχή 139,24
βρύκω 248,21
βρῶμα 382,14
βωμός 62,21. 134,20

γαληναίως 47,13
γαλήνη 138,16.21. 139,5. 305, 16. 381,13
γαλυχέω 37,18
γαμετή 10,20. 39,19. 40,20. 41,3. 119,18.23
γαμήλιος 16,19. 135,29
γαμίζω 42,13.17
γάμος c. 12 m. im Symp. u. 151,13. 183,12. 305,11
γαργαλισμός 41,21
γαστριμαργικός 324,22
γαῦρος 96,21
γεέννη 464,14
γείτων 76,18. 83,8
γεμίζω 251,15
γένεσις 16,5. 19,9. 21,3.7. 102—110. 153,2. 155,7. 162,17. 164,14. 203,6. 205, 4. 252,14. 275,14. 296,17. 496,32—37. 498 f. 500,3
γενητός 158,3. 161,10. 168, 15. 176,7. 179 f. 189,17. 276,16. 277,2. 297,6. 303, 9. 496,32. 497,24. 498,4
γενικός 60,13. 278,5
γενναῖος 7,18. 19,5. 320,7. 394,5
γενναιότερος 242,13
γενναίως 50,25. 77,21. 139, 9. 337,10
γεννάω oft (c. 35 m.), z. B. 274,13, bes. 296 f. 348,20. 381,2. 455,15. 506,5
γέννησις 19,13. 352,9
γεννητικός 17,3
γεννητός 521,7
γένος 10,4. 32,13. 77,9. 82, 17. 102,20. 103,11. 123,18. 133,1. 161,1. 179. 302,13. 16. 304,13. 340,5. 462,16. 503,19
γεραίρω 32,16. 84,25. 136,4
γεραίτερος 54,18
γερουσία 62,20
γεύω (~ομαι) 59,22. 284,16. 285,2
γεώδης 388,13
γεωμετρικός 101,4
γεωργέω 6,19. 84,14. 118,6. 119,16. 128,32. 305,12
γεωργικός 22,3
γεωργός 50,20. 71,19
γηγενής 98,17. 100,15. 105,2
γήϊνος 246,18. 380 ff. 414,7
γινώσκω 4,22. 46,15. 91,16. 100,16. 112,7. 117,29. 205, 5. 256,3. 257,7.18. 284,3. 327,3.9. 330,1. 334,3. 378, 10. 397,13. 466,9. 521,1
γλαυκαίνω 455,11. 456,5
γλαυκίζω 457,16
γλίχομαι 48,5. 83,15. 343,7
γλυκασία 25,8. 124,4. 126,22
γλυκυμυθία 129,15
γλυκύτης 127,4. 128,6
γνήσιος 74,15. 152,2
γνωρίζω 91,14. 496,6
γνωριμώτερος 352,4
γνώμη 17,19. 23,15. 42,16
γνῶσις 54,14. 71,5. 77,6.12. 90,11. 91,19. 94,15. 128,26. 156,4. 204,10. 205,6. 258, 14

γνωστός 34,10. 203,17. 205,7
γοερῶς 133,19
γοητεία 99,18
γοητεύω 70,5. 503,5
γόνιμος 19,10. 37,8
γονιμώτατος 16,20. 357,2 Anm.
γονή 19,4. 135,24. 374,6
γόος 85,10
γράμμα 57,10. 113,24. 280, 2. 511,13. — γρ. ἱερά, θεόπνευστα 23,15. 53,9. 257, 16
γραμματική 167,5.7
γραμματικός 167,5
γραφή 15,13. 18,6. 27,5.7. 28,1. 29,5.14. 35,4. 53,21. 86,17. 89,3. 92,1. 113,10.23. 119,12. 123,11.17. 126,13. 189,18. 272,11. 281,10. 282, 12.16. 319,19. 320,13. 459, 8. 461,3. 469,8. — ἔν τινι γρ. 90,15. — αἱ γραφαί 7,10. 9,4. 11,1. 15,9. 18,18. 37,1. 38,13. 48,21 (αἱ θεῖαι γ.). 57,6.11. 58,22. 86,15. 115,6.9. 118,21. 127,7. 243, 13. 247,7. 250,11.15. 254,4. 256,1. 257,9.11. 287,13. 300,8.14. 312,11. 315,15. 327,16 (αἱ κυριακαὶ γ.). 374,17. 396,6. 462,12. 466, 10
γρηγορέω 55,18. 309,7.12.16
γύμνασμα 80,8
γυμνός (»merus« »carens« Jh) 115,3. 134,15. 259,2. 302, 10. 381,4. 415,3. 498,25
γυμνόω 38,11. 99,18. 151,1. 12. 257,19. 500,2
γυμνῶς 12,5. 61,24. 249,11
γύμνωσις 123,20. 126,25. 260,18
γυναικεῖος 21,6. 90,2
γυναικισμός 60,19
γυναιμανής 135,12
γωνιαῖος 516,24

δαιδάλλω 61,24
δαίμων 81,13. 503,3.15. 504, 3.10. 506,21. 518,12.21
δαιτυμών 5,24
δακρυσταγής 136,9
δαπανάω 381,21
δεῖγμα 378,9
δείκνυμι oft, activisch u. passivisch (c. 36 m.)
δειλία 98,1. 457,15
δειλιάω 46,3. 85,20. 128,11
δειλινός 147,21
δειλός 255,6
δεινός 4,16. 32,18. 97,8. 256, 3. 294,13. 456,5. 499,28
δεινότερος 28,22. 150,12
δεινότης 57,11. 254,12 (τῶν λόγων)
δεῖξις 203,12
δεκάλογος 98,7
δεκαπλασιάζω 94,11
δεκτικός 284,11. 396,11
δεκτός 63,10
δελεάζω 50,17. 127,2.6. 138, 17. 280,15. 311,18
δέμω 309,2. 350,10. 403,10
δένδρον 6,7.11. 28,3. 119,6. 123,6. 124,17. 127,20
δέομαι (4,19). 7,17. 154,4. 166,3.18 ff. 203,18. 204,12. 251,2. 296,21. 415,2. 497, 31. 498,17. — τὸ δέον 310,12
δεόντως 170,11
δέρμα 251,15. 252,16
δερμάτινος 258,5. 260,2.16. 261,2.14. 281,13—285,8 (δ. χιτῶνες)
δεσμός 52,3. 105,13. 145 f. 260—270. 311 ff. 375,11. 506,22
δεσμώτης 145,5. 267,2. 269, 13. 270,1
δεσπόζω 274,1
δέσποινα 99,9. 111,13. 120, 27. 129,10
δεσπότης 106,15. 148,14.19. 186,15. 187,3.7. 205,10. [379,1
δεύω 23,4. 135,20
δέχομαι öfter
δηκτικός 9,3. 266,16
δηλήμων 22,13
δηλόω oft
δημιουργέω 11,6. 16,9. 20, 17. 22,9. 32,15. 64,19. 94, 13. 114,20.23. 154 f. 160, 7 f. 162,7. 163,8. 173,14.16. 174,2. 179,18.21. 203,2. 204 ff. 257,12. 291,1. 349, 11. 362,12. 469,18. 496,12. 497,2.28. 498. 499,15.20. 500,1
δημιούργημα 274,12. 351,13. 362,11. 494,18.20
δημιουργία 154,9. 497,26
δημιουργικός 21,13
δημιουργός 15,15. 16,4. 17,4. 22,6. 149,20. 153,4. 165,6. 169,4. 171,1.3.9. 174,10. 187,17. 205,11. 206,14. 248,10. 250,4. 271,1. 274, 9. 275,4. 276,17. 277,1.4. 289,12. 290,2.17. 303,19. 322,18. 331,18. 384,8. 399, 2. 405,9. 415,14. 494,18 f. 495,21.33. 496 ff
δήπουθεν 506,11
διαβάθρα 504,24
διαβαίνω 314,11. 317,8
διαβάλλω 321,4
διαβεβαιόω 308,16. 322,10
διαβιβάζω 92,3
διαβολή 96,22
διάβολος 47,20. 48,1. 59,8. 65,4. 81,13. 92,7. 97,19. 123,17.26. 126,19.21.24. 276—280,1.15. 281,12 f. 331,3.13. 332,11. 333,4. 340,12. 515,6. 516,2. 519,6
διαγνεύω 58,5
διαγράφω (~ομαι) 59,9. 73, 23. 131,6. 169,9. 350,11
διάγω 104,6.11. 258,5. 270, 12. 311,16. 330,1
διαγωγή 103,9. 226,15. 251. 1. 269,11. 301,15. 313,8. 317,18. 320,6. 329,14
διαδείκνυμι 503,13
διαδέχομαι 11,20. 14,24. 122, 7. 149,13
διαδιδράσκω 76,4. 512,11
διαδίδωμι 458,2. 460,11
διαδοχή 68,16. 76,9.16 (κατὰ δ.) 183,10
διάδοχος 186,10
διαζάω 320,20
διάζευξις 280,9
διάθεσις 506,7. 520,12
διαθεσμοθετέω 25,13. 42,4
διαθήκη 11,4. 122,18. 316,9. 511,11
διαθλέω 44,17. 74,11. 77,21. 97,21. 315,10
διαθρέω (»accurate perpendere« Jh) 40,1. 71,21
διαίρεσις 285,9
διαιρέω 15,8. 32,14. 66,15. 95,1.3. 115,9. 161,1. 506,2
διαίτη 41,13. 79,1. 460,3
διαιωνίζω 289,1. 464,14
διάκειμαι 165,16. 466,18
διάκενος 118,24
διακομίζω 102,8. 129,3
διακόπτω 248,11. 288,7
διακοσμέω 29,10. 154,2. 271, 2. 278,5. 289,14. 298,5. 302,11.13. 352,6. 411,26. 415,15. 416,20
διακόσμησις 173,6. 300,3. 303,3. 412,21
διακρατέω 101,16. 247,3. 303,13. 326,10. 352,12

διακρίνω 103,16. 116,15. 154,2.7. 174,7. 462,16. 497, 13
διάκρισις 280,3. 384,7. 497, 17
διακυβερνάω 121,24
διακυβέρνησις 351,12
διαλαμβάνω 42,5. 244,17. 251,13. 273,14. 295,14. 326,17. 327,9. 392,13
διαλέγω (~ομαι) 14,17. 28, 13. 112,1.14. 141,2. 147,9. 262,4. 295,13. 302,5. 307, 12. 321,20. 462,14. 469,16. 497,8
διάλεκτος 504,29
διαλλάσσω 104,5 (τινός τινι). 290,7. 305,15. 397,15. 455,9
διαλογίζομαι 58,6
διάλογος 4,6
διαλοιδορέω 150,11
διάλυσις 293,17. 396,20
διαλύω 31,17. 286,7. 291,5.8. 300,3. 343,6. 357,2 Anm. 373,11. 380,15
διαμαρτάνω 303,18
διαμένω 41,12. 64,13. 259,2. 299,18. 309,1.13. 377,17. 396,12. 512,9
διαμερίζω 94,21
διαμιλλάομαι 44,16. 320,3. 324,22. 336,8
διαμονή 274,7. 352,13
διανέμω 294,7. 302,12
διανίστημι 307,6
διανοέομαι 46,13. 318,12
διανόημα 118,14
διανόησις 58,5. 315,2. 328,24
διανοητικός 503,12
διάνοια 8,1. 53,21. 72,25. 137,17. 457,18. 466,6
διανύω 339,9
διαπαίζω 331,1
διαπεραίνω 44,18. 70,12
διαπεραιόω 102,10
διαπίπτω 31,22. 270,11. 322, 14
διάπλασις 303,18
διαπληκτίζω 150,10
διαπονέομαι 81,4
διαπορεύω 45,24
διαπορέω 346,18. 396,6
διαπράσσω 108,7. 111,3. 139, 32
διαπρεπής 112,9. 119,13
διαπρέπω 75,8
διάπτωσις 302,4
διαπυρός 67,18. 98,11
διαρθρόω 75,5
διαρκέω 86,18. 103,15
διαρκής 114,20
διαρκῶς 53,8. 131,6. 315,7.
διαρρήδην εἰπεῖν 59,6. 89,1. 110,10
διάρρηκτος 22,13
διασαφέω 264,6. 335,14
διασκέπτομαι 253,3. 296,14. 317,15
διάστασις 100,5. 158,8f. 382,3
διαστέλλω 10,1. 281,5. 331, 12
διάστημα 68,21. 100,6. 381,2. 382,5.8. 507,10
διαστολή 273,1
διαστρέφω (διεστραμμένος) 58,1. 265,21
διασφάλλω 93,2. 304,6
διασῴζω 115,15. 251,5. 252, 15. 274,13. 288,11. 379,4. 394,10
διαταγή 331,8
διάταγμα 15,14. 16,4. 17,19. 20,20. 29,11
διάταξις 58,11
διατάσσω (u. ~ομαι) 38,20. 108,10. 110,15. 278,9.13
διατείνω 315,1
διατελέω 112,3
διατηρέω 290,7
διατίθημι 147,7. 150,8. 155, 5.7.9
διατριβή 259,1
διατρίβω 112,13. 289,3. 344, 1. 378,12
διατυπόω 416,18.22
διατύπωσις 415,15
διαφανής 88,1
διαφερόντως 52,12. 275,8
διαφέρω 60,16. 81,2. 111,5. 117,11. 138,5.9. 139,19. 246,7. 250,5. 263,3. 273, 12.17. 405,10. 497,23. 499, 20. — διαφέρει 259,11. 297,5. 497,12
διαφθείρω 41,17. 116,18. 285,10. 288,10. 295,10. 397,21
διαφθορά 274,8
διαφορά 7,14. 44,16. 58,22. 107,2. 127,6. 149,21. 175, 13. 184,9. 271,4. 273,11. 274,2. 302,16. 326,21. 516, 15
διάφορος 6,7. 11,16. 158,1f. 176,1. 246,7. 274,2. 393,14
διαφορότης 124,3
διαφόρως 11,16. 70,18
διαφυγέω 45,13
διαφωνέω 418,5
διαφωνία 111,1
διαχέω 252,8. 464,7.10
διαχωρίζω 15,20. 114,22. 385,3
διαχωρισμός 280,4
διγαμία 41,7.22
δίδαγμα 326,8. 494,2.8
διδακτός 109,5
διδασκαλία 37,8. 67,17. 117, 24. 126,16. 190,2.4
διδασκαλικός 466,10
διδάσκαλος 10,7. 97,18. 106, 15. 137,12. 152,8. 255,13. 256,5. 280,6. 516,21
διδάσκω oft
διδαχή 77,7
δίδωμι (philosophisch) 18,2. 20,5.7. 28,1. 169,2. 259,26. 261,1. 266,19f. 303,14. 377,11. 308,5. 318,10. 320. 16
διεγείρω 493,12
διειδής 6,5
διεκβολή 313,11
διεκθρώσκω 67,14
διελέγχω 242,5
διέξειμι 295,3
διεξεργάζομαι 29,5
διεξέρχομαι 29,4. 85,21. 96, 11. 129,15. 320,2. 339,7
διέξοδος 45,23. 46,1. 345,10
διέπω 105,11
διέρχομαι 3,10, 45,12. 84,21. 96,10. 120,16.23. 313.2. 317,9. 339,1
διευθύνω 103,18. 278,7. 315, 4. 324.4
διευκρινέω (~ομαι) 99,11
διηγέομαι 4,19. 56,18
διήγημα 147,18
διήκω 19,14
διηνεκῶς 132,9. 498,14
διίστημι 160,11
δισχυρίζομαι 394,6
δικαιοκρισία 520,12
δικαιοπραγέω 77,21. 126,17. 271,14
τὸ δίκαιον 107,9f. 256,13. 265,1. 266,9. 311,12. 336,8. 520,9
δίκαιος 12,15. 33,21. 49,5.7. 105,16.18. 109,15. 110,9. 119,2. 194,15. 258,1, 323,6. 343,17. 511,1. 512,14. 513, 9. 514,16. 518,1
δικαιοσύνη 8,11. 18,11. 34. 42,2. 59,2. 60,2. 65,16.24. 67,1.18. 70,3. 75,7. 77,1. 79,3. 81,11. 83,19. 84,3. 104,5. 105,19ff. 107,6. 116, 27. 119,1. 122,11. 126,6.

30. 127,20. 257,17f. 271,13. 15. 281,7. 293,10, 294,11. 299,7. 323,12.18.22. 324, 6.8. 336,4. 378,12. 381,17. 494,12. 504,16. 520,8.10
δικαιότερος 266,15
δικαιόω 324,15
δικαίως 147,20. 149,19. 160, 2. 264,15. 265,3.13. 281,5. 330,4
δικαστήριον 24,3. 58,2. 117, 17. 316,13
δικαστής 264,13. 266,2. 268, 10. 270,14f. 320,4
δίκη 135,13. 184,4. 258,6. 260,2. 264,15. 265,9.17. 294,4.7. 295,6. 310,15. 312, 6. 333,7. 512,12
διοίγνυμι 287,9
διοικέω 19,8. 140,4. 413,11. 497,19
διοίκησις 62,4.10. 278,3.10
διοικονομέω 291,2
διολισθαίνω 128,32. 326,8. 331,9
διορατικός 65,5. 72,21
διοράω 111,2. 469,9
διορίζω (~ομαι) 89,4. 105,6. 107,6. 332,13. 339,7. 395, 10. 396,5. 469,13
διορισμός 104,2. 138,21. 330, 3. 331,8
διοχλέω 138,21. 140,24. 337,9
διψάω 16,14. 21,10. 51,2
δόγμα 17,17. 18,18. 57,17. 107,17. 294,11. 304,19. 326,8. 466,1. 498,1
δογματίζω 108,4
δογματισμός 253,4
δοκέω oft. μοι δοκῶ 15,9. 46,9. 162,2. 312,3. — τὸ δοκεῖν 256,14. 370,8. — τὸ δοκοῦν 320,8
δόκησις 93,4. 344,20
δοκιμάζω 139,29. 315,7. 316, 14. 317,2. 337,7.18. 338,6
δοκιμή 333,17
δοκιμώτατος 394,7
δοκιμώτερος 139,10. 140,11
δόμος 132,12
δόξα 36,7. 57,2. 71,10.18. 82,17. 85,3. 293,8. 302,8. 315,11. 379,18. 410,32. 494,31. — Bei den Menschen 256,14 (386,17). — Meinungen 111,10. 315,2. 506,9
δοξάζω 56,11. 67,22. 131,1. 147,5. 156,8. 163,11. 205, 10. 262,11. 495,8
δορυφορέω 80,3 (Pl 574D). 128,24
δουλαγωγέω 187,10
δουλεία 503,4
δουλεύω 98,19. 186f. 274,1. 298,16. 299,6. 384,9. 518,7
δοῦλος 371,10
δουλόω 122,4. 175,3. 324,6. 504,17
δοχεῖον 37,14. 161,8
δράκων 86ff. 92. 97. 132,18. 136,17. 190,9. 518,3.20. 519,5
δρᾶμα 81,11. 82,10
δραματουργέω 362,21
δράω 66,2. 258,6. 264,15. 265,16. 333,10. 497,30. 505,19.26
δρασμός 126,8
δράσσομαι 250,1
δρέπομαι 58,21. 72,14. 84,10. 283,14
δριμέως 38,19. 226,20. 318,5
δριμύτερος 379,5
δρόμος 45,19. 71,5. 149,7f. 15. 187,3
δροσίζω 317,3
δρόσος 93,19
δύναμις (Gottes) 16,8. 17,20. 19,8. 21,7. 23,12. 96,7. 114, 20. 147,23. 149,18. 206,5. 277,11. 304,8 (Gott). 384,8. 498,24. 504,2. 505,10.14. 21. — εἰς δ. 80,18. 91,21. 99,18. 275,3. — κατὰ δ. 26,4. 57,7. 63,14. 64,1. 120, 27. 121,17. — αἱ δ. od. αἱ κάτω od. δουλωσ. od. ἀντικείμ. δ. 33,1. 126,30. 128, 23. 503,11. 504,14.18. 518, 4.7. — Anders 36,4. 46,14. 72,23. 80,24. 87,1. 140,22. 24. 204,10. 205,16. 248,19. 250,2. 405,7. 505,10.14
δυναστεύω 504,19
δυνατός 12,14. 33.11. 153,9. 164,12. 170,7. 243,12. 274, 11. 277,12. 286,1. 494,28. 495,35. 505,13.15. 514,21
δυνατώτερος 140, 25. 28. 384,3
δυσανέχω 44,10
δυσάρεστος 381,7
δύσβατος 5,4. 93,14
δυσεπίτευκτος 7,15
δυσκατόρθωτος 41,5
δύσκολος 92,2
δυσμαθής 47,3, ~έστατος 308,15
δυσπρόσιτος 93,14
δυσσυνειδησία 459,1
δυσφημέω 379,14. 506,21
δυσφημία 57,21
δύσφημος 276,9. 294,16
δυσχείμερος 96,17
δυσχεραίνω 50,6. 138,5. 270, 3. 335,2. 395,15
δυσχερής 83,19
δυσωπέομαι 165,18
δωρεά 56,13. 206,8. 504,15. 512,7
δωρέω 49,20. 188,21

ἐαρινός 71,26
ἑβδομάς 499,30
ἐγγίζω 5,5
ἐγγίνομαι 121,14
ἐγγράφω 45,3
ἐγγυάω 395,1
ἐγγύς, ~τερος (εἶναι τῷ θεῷ) 104,15. 107,4(305,15). 306,4
ἐγείρω 69,2. 253,9f. 284,8. 286,10. 299,3. 376,2
ἐγερσίνεκρος 131,21
ἔγερσις 396,5
ἐγκαλύπτω 46,3. 111,9. 117,6
ἐγκάρσιος 71,1
ἐγκαταβάλλω 21,11
ἐγκαταλέγω 33,4. 273,13
ἐγκατασκήπτω 30,19. 35,8. 78,19
ἔγκειμαι 312,10. 344,17
ἐγκελεύω 342,3
ἐγκισσάω 278,11. 330,14
ἔγκλημα 50,9. 266,1. 330,6
ἐγκράτεια 12,6. 13. 26,2. 39, 19. 41,1. 42,1
ἐγκρατής 97,20, ~έστερος 342,9
ἐγκρατεύομαι 67,1. 138,6. 139,20. 140,30f. 323,13ff. 334,10
ἐγκρίνω 337,6
ἐγκύκλιος 80,19
ἔγκυος 135,26
ἐγκύπτω 294,17. 295,9
ἐγκωμιάζω 12,17. 52,12, 71, 23. 79,25
ἐγκωμιαστικός 7,1
ἐγκώμιον 72,10
ἐγρηγορέω 309,12.16
ἔγρομαι 132,2
ἐγχειρέω und ἐγχειρίζω 49, 7. 250,8
ἐγχρίμπτω 49,18
ἐγχωρέω 312,1
ἔδεσμα 4,12. 147,19
ἕδρα 86,20. 92,12.21. 136,27. 328,24. 348,11
ἐθελοκακέω 295,6

ἐθίζω 57,18. 81,9
ἔθος 11,21. 109,12. 300,8.14. 321,20
εἰδέα 456,9
εἰδοποιέω 245,10. 247,4. 252, 11. 393,3
εἶδος 135,5. 169,10. 179. 245—252. 278,3. 350,2. 391, 2.8. 393,3. 394—400. 405, 7. 416,21. 455,9
εἴδωλον 66,4. 84,1. 101,5. 123,26. 257,5.11. 268,14. 275,1. 308,12. 503,7
εἰδωλολατρεία 77,7. 122,9. 15. 126,7
εἰδωλολατρέω 335,18f
εἰκάζω 68,3
εἰκασία 270,8
εἰκονίζω 174,10
εἰκός 29,18. 30,16. 46,8
τὰ εἰκότα 255,11
εἰκότως 16,22. 63,6
εἰκτικός 506,2
εἰκών 16,2. 21,2. 23,6. 30,18. 35,6. 61f. 64,18. 88,3. 115f. 150,14. 151,8. 252,17. 271, 8. 274,6. 309,6. 379f. 463, 1. 521,3.7
εἰλικρινῶς 8,2. 90,8. 116,9. 286,15. 287,14
εἱλίσσω 101,9
εἷμα 132,14
εἱμαρμένη 98,20. 99,4. 105, 7. 108,8. 109,10. 110,11.15
εἵργω 56,9. 266,8. 267,19. 311,12. 403,8
εἰρηνικός 104,4
εἱρκτή 267,26. 270,14
εἱρμός 320,12
εἰσάγω 5,15. 12,1. 14,21. 194, 11. 271,9. 284,3. 307,12. 312,5. 321,26. 375,1. 504, 11
εἰσακούω 119,25. 124,23
εἰσαῦθις 3,9. 66,13
εἰσβάλλω 15,19
εἰσδέχομαι 256,21
εἰσδύω (~ομαι) 347,23
εἰσελαύνω 7,13
εἰσέρχομαι 5,20. 6,17. 18,2. 194,15. 331,1
εἰσηγέομαι 4,12. 6,17. 42,12. 56,15. 65,17. 71,12. 73,20. 101,5. 103,5. 105,9. 111, 10. 349,16. 374,15
εἴσοδος 19,14f. 21,4. 194,13. 466,14
εἰσοικέω 339,12
εἰσοικίζω 31,5. 33,19. 333,5. 340,3
εἰσορμίζομαι 70,21
εἰσοχετεύω 20,18
εἰσπνέω 333,17. 342,4
εἰσπνοή 273,15
εἰσρέω 252,3
εἰσύστερος 81,1
εἰσφέρω 64,2. 116,23. 382,14
ἐκβαίνω 320,3
ἐκβάλλω 29,24. 30,11. 46,16. 118,10. 283,14. 284,6.13. 312,6. 313,6. 314,13. 321,1. 322,18. 457,19. 461,3
ἔκβασις 505,6
ἐκβιάζομαι 403,5 Anm.
ἐκβοάω 134,15
τὰ ἔγκονα 48,3. 75,20. 76,18
ἐκγυμνάζω 514,20
ἐκδέχομαι 299,2. 494,9
ἐκδημία 83,10. 414,20
ἐκδοχή 243,14. 247,16
ἐκθειάζω 62,11
ἐκθηλύνω 16,15
ἐκθλίβω 316,14
ἐκθρέφω 294,2
ἐκκαθαίρω 118,9. 324,22
ἐκκαίω 456,10
ἐκκαλέω 22,15. 38,8. 44,1
ἔκκαυσις 324,21. 326,3. 378,7
ἐκκεραΐζω 98,5.15
ἐκκλησία 7,11. 13,17. 25,22. 29,16. 35—37. 38,3. 61,24. 62,17f. 69,24. 74,21. 75. 76,1. 77f. 87,12—90,19. 93, 12. 96,14. 115,29. 117,15. 136,5. 336,5. 461,3. 462, 11. 498,22, 504,25
ἐκκλίνω τι (»vitare quid« Jh) 498,22. ἐ. εἴς τι 34,8
ἔκκλισις (εκκλησις) 324,21
ἐκκρίνω 9,15. 357,2 Anm.
ἐκκυμαίνω 456,1
ἐκλαμβάνω 493,4. 494,5. 499, 22. 512,16. 513,9
ἔκλαμπρος 5,7. 49,22. 60,1. 83,18. 94,3
ἐκλάμπω 64,11. 67,21. 85,13. 132,9
ἐκλείπω 123,24. 363,6. 511, 16. 517,5
ἔκλυσις 90,2
ἐκλύω 11,21. 97,12. 139,8. 505,31
ἐκμανθάνω 25,5. 157,3. 188, 11
ἐκνεύω 324,16
ἑκουσίως 35,13
ἐκπέρθω 255,4
ἐκπίπτω 54,11. 113,5. 136, 17. 279,3. 283,7.8. 303,8
ἔκπληγμα 504,12
ἔκπληξις 83,4
ἐκπληρόω 82,9
ἐκπορευτός 521,8
ἐκπυρόω 115,18. 297,12
ἐκπύρωσις 41,5.8. 301,6
ἐκρέω 357,2 Anm.
ἐκριζόω 460,1
ἐκρίζωσις 288,14
ἔκριψις 381,14
ἐκσείω 92,23
ἐκσεύω 16,22
ἔκστασις 16,12. 35,13. 36,17. 58,22. 60,12
ἔκτασις 285,13. 293,15. 504, 32
ἐκτάσσω 74,14. 245,12. 393,5
ἐκτελέω 105,12. 187,2
ἐκτέμνω 329,4
ἐκτήκω 8,15. 85,8. 284,7. 291,6. 322,19. 351,11
ἐκτίθημι 110,18. 310,15.17. 312,9. 414,20
ἔκτοπος 51,24
ἐκτραχηλίζω 61,3
ἐκτρέπω 5,17. 124,14. 133,24
ἐκτρέφω 35,18
ἐκτροπαλίζω 68,14
ἐκτυπόω 13,5. 90,10. 91,3. 115,21
ἐκτύπωμα 13,8. 507,6
ἐκτύπωσις 90,8. 92,8
ἐκφαίνω 17,5
ἐκφαυλίζω 371,2
ἐκφεύγω 132,6.18
ἐκφλέγω 39,20
ἐκφλόγωσις 299,19
ἐκφοβέω 5,16
ἔκφυσις 287,10
ἐκχέομαι 6,2. 39,14. 60,19. 252,1. 275,2. 342,6. 455,17
ἐλαιηρός 413,9
ἐλαιόθρεπτος 66,14
ἐλαττόω 87,20. 296,18
ἔλεγχος 110,16. 248,20
ἐλέγχω 127,11. 131,4. 137, 24. 170,9. 262,5f.13. 263,1. 269,14. 270,6. 315,12. 332, 12. 503,21
ἔλεος 123,10
ἐλευθερία 73,10, 186,11. 403, 7. 494,3. 504,31
ἐλευθεριάζω 266,9. 268,12
ἐλευθεροποιός 506,21
ἐλεύθερος 146,15. 186,10f. 259,2. 371,9. 503,12. 504, 15.19. 517,8
ἐλευθερόω 122,7. 129,7. 298, 12. 299,5. 319,14. 343,13. 370,3. 506,20
ἑλκτικός 330,2. 340,16

ἑλκύω, ἕλκω 101,10. 105,13. 134,14. 248,7.18. 503,7
ἐλλείπω 337,14
ἐλλιπής 54,4
ἐλπίς 3,11.50,16.24.56,13. 85, 8.18. 115,24. 129,4. 187,8
ἐμβάλλω 15,19. 294,14
ἐμβιβάζω 310,16. 311,1. 319, 16
ἐμβολή 139,13. 456,3
ἐμμανής 135,6
ἐμμελῶς 84,25. 105,10
ἔμμετρόν τι oder ἐμμέτρως 279,6
ἐμπαθής 340,15. 341,4. 457, 12
ἔμπαλιν 73,8. 368,12. 379,5. 507,14
ἐμπεριέχω 61,22. 96,7
ἐμπίμπλημι 334,14. 337,1
ἐμπίπτω 92,2. 243,11. 244, 15. 303,16. 333,16. 339,14. 392,11
ἐμπιστεύω 25,19
ἐμπνέω 66,5. 339,16
εμπνοος 6,9
ἐμποδίζω 47,8. 263,13
ἐμπόδιον 61,2. 258,13
ἐμποιέω 184,9
ἐμπολιτεύομαι 58,7. 333,5
ἐμπρεπής 71,16
ἐμπρέπω 9,8
ἔμπυρος 135,13
ἐμφαίνω 91,9. 352,4. 399,13
ἐμφανίζω 124,14
ἐμφαντάζω 317,15, 333,12. 343,5
ἐμφανῶς 12,1
ἔμφασις 66,9
ἐμφερής 271,8
ἐμφράττω 145,6
ἔμφρων 30,5. 65,22. 311,2
ἐμφύρω 122,12
ἐμφύσημα 339,15
ἔμφυτος 25,8. 99,2. 340,8. 341,2. 351,10. 397,15.456,9
ἐμφωλεύω 38,18Jh. 343,4
ἔμψυχος 16,22. 23,6. 62,21. 179,5
ἐμψυχόω 19,4. 22,18. 273,16
ἐναβρύνομαί τινι 130,2
ἔναγχος 3,3
ἐναλλάσσω 185,5
ἐνανθρωπέω 13,17. 30,22. 78,19. 122,12. 127,22
ἐνανθρώπησις 36,18. 89,8. 123,8
τὸ ἐναντίον 30,3. 259,16
ἐναντιόω 416,5
ἐναντιώτερος 130,27
ἐναπομάσσω 281,8. 332,10
ἐναργής 116,3; ~έστερος 270,4
ἐναργῶς 62,11. 314,3
ἐναρμόζω 286,2. 504,26. 505,7
ἐνασμενίζω 79,2
εναυλος 45,12
ἐνδάλλω 83,16
ενδεια 104,14, 107,12. 296, 23. 497,28
ἐνδείκνυμι 46,13
ἐνδεής 3,8. 250,14. 330,10. 506,11; ~έστερος 120,31
ἐνδηλότατος 295,7; ~ερον 378,10
ἐνδημέω 83,16
ἐνδιαθέτως 112,3
ἐνδιατρίβω 44,13. 110,16. 111,12. 382,1
ἐνδίδωμι 52,2. 280,14. 338,6
ἔνδοξος 7,9. 61,6. 113,5. 411, 1.2.7; ~ότερος 120,6. 246, 9. 252,21. 300,9. 394,2
ἐνδόξως 111,15. 376,3
ἔνδυμα 21,8. 33,17. 79,1. 362,14. 363,4
ἐνδύω 13,7. 281,12 Anm. 326,16. 338,8. 369,4. 504, 31
ἐνεδρεύω 92,7. 512,10
ἐνείργω 258,6
ἐνέργεια 88,19. 166—168. 203,12. 397. 413,9. 505,30
ἐνεργέω 104,7. 166—168. 180,6. 204,11. 205,11. 464, 20. 498,7. 505,19
ἐνεργής 203,11; ~έστερος 130,17
ἐνευκαιρόω 334,5
ἐνθάνατος 24,12
ἐνθρονίζω 79,20
ἐνθυμέομαι 58,6. 250,10. 287,4.11. 333,11—334,19. 369,16
ἐνθύμημα 333,15. 334,2
ἐνθύμησις 138,14. 287,7. 457, 12. 459,4
ἐνθωπεύω 38,18. 288,12. 340,6
ἐνιζάνω 333,5
ἐνίστημι 313,4. 341,4
ἐνισχύω 98,13. 124,24
ἐννεάζω 321,1
ἐννοέομαι 120,29. 152,11. 335,1. 512,8
ἔννομος 119,22; ~μως 504, 15
ἐνοικέω 337,16. 340,12
ἐνομιλέω 278,12
ἐνορμίζω 10,24
ἐνόω 17,2. 79,7. 157,10. 159, 2.7. 380,5
ἔνσαρκος 503,10
ἐνσκευάζω 96,23
ἐνσκήπτω 504,7. 515,6
ἐνσκιρρόω 342,1
ἔνστασις 41,3. 43,10. 139,27
ἐνσωμάτωσις 314,14
ἐντείνω 259,22
ἐντελής 54,11. 121,8
ἐντέχνως 256,18. 331,5
ἐντιμότερος 100,15
ἐντολή 20,16.20. 32,18. 49f. 58,4. 76,14. 119f. 125f. 149,9. 188,9. 189,8.13. 194, 7. 226,15. 260,1.11.18. 280, 16. 312,7. 317,18. 318,11. 320. 329,12.14. 331ff (9m.). 339,12. 340,8. 344,13. 381, 4. 467,3. 469,7. 520,8
ἔντορνος 100,3
ἐντρέπω 115,20. 134,14. 519,6
ἔντρομος 135,8
ἐντρυφάω 319,5
ἐντυγχάνω 335,2
ἐντυπόω 13,5. 391,3. 397,21
ἐντύφω 38,17. 378,3
ἐνυβρίζω 183,12. 278,10
ἔνυδρος 382,14. 393,12
ἐξαγγέλλω 4,1. 69,23. 112, 15. 382,14
ἐξάγω εἰς τ. βίον 31,21; ε. μῆκος τ. λόγον 110,16; — 248,6
ἐξαγορεύω 459,8
ἐξαίρετος 51,3. 313,7
ἐξαιρέτως 119,16
ἐξαιρέω 19,1. 296,2. 503,4
ἐξαίσιος 47,1
ἐξακούω 493,10
ἐξαλλαγή 28,23. 55,11. 66,3. 300,12. 412,21
ἐξαμαρτάνω 137,18. 311,2
ἐξανάστασις 51,15
ἐξανθέω 455,10
ἐξάνθημα 149,22
ἐξανίστημι 68,26. 121,13. 275,16
ἐξανύω 23,2
ἐξαπατάω 99,7. 123,18. 256, 22. 309,19. 332,2
ἐξαπόλλυμι 324,1
ἐξάπτω 38,18. 48,12. 55,17. 60,2. 73,9. 344,14
ἐξαρκέω 103,17
ἐξαρπάζω 48,13
ἐξαρτάω 58,11. 77,16
ἐξάρχω 14,9. 131,12
ἐξασθενέω 41,14

ἐξαστράπτω 68,15. 73,4
ἐξαφανίζω 291,6. 411,21
ἐξεγείρω 70,4. 288,13. 336,5. 340,9. 456,5
ἔξειμι 50,7. 255,18
ἐξελέγχω 4,17. 137,21. 259, 11. 269,14
ἐξέλκω 338,4. 341,4
ἐξεργάζομαι 28,19. 111,1. 289,8
ἐξεργασία 294,15
ἐξέρχομαι 50,3. 120,7.10. 515,13
ἐξευθελίζω 379,15
ἐξετάζω 12,15. 29,18. 116, 23. 130,15. 158,8. 160,10. 166,3. 174,5. 179,3. 184,1. 255,12. 258,3 (νοῦν). 259, 13. 266,18
ἐξέτασις 49,11. 162,2. 165, 11.16. 170,4. 175,13. 178, 13
ἐξηγέομαι 48,7. 50,14. 85,23. 90,5. 251,14. 315,2. 345,9. 351,15. 374,16
ἐξήγησις 57,6. 89,2. 255,16. 312,10. 317,14
τὸ u. τὰ ἑξῆς u. ἐφεξῆς oft (242,5. 258,12)
ἐξίπταμαι 81,9
ἕξις 303,9. 347,20. 504,27. 505,27
ἐξισάζω 30,5. 64,5. 302,9. 506,25
ἐξιστάνω 275,16
ἐξίστημι 16,14. 35,22. 36,13. 59,18. 289,3. 302,17. 337,8. 507,3
ἐξισχύω 98,13
ἐξίτηλος 114,3
ἐξιχνεύω 40,21. 115,2
ἔξοδος (ἀπὸ τοῦ βίου, κόσμου, τ. σαρκός) 68,22. 242,12. 343,16. 394,9. 395, 10. 416,3.17
ἐξόζω 9,1
ἐξοικίζω 283,12
ἐξοκέλλω 76,14. 115,24
ἐξολιγωρέω 379,2
ἐξολισθαίνω 54,11. 84,17
ἐξομαλίζω 39,2
ἐξομοιόω 520,12
ἐξομοίωσις 507,14
ἐξομολογέω 8,20
ἐξομολόγησις 221,2. 460,5. 464,11
ἐξομόργνυμι 91,2
ἐξοπλίζω 97,1. 461,11
ἐξουθενέω 129,26. 506,18
ἐξουσία 64,17. 175,10. 187,9. 188. 189,10. 293,6. 294,4. 330,3.8f. 499,13. 518,7. — ἐξουσίαι 302,13f. 303,11. 15. 379,18
ἐξουσιάζω 330,15
ἐξουσιαστικός 499,11; ~ώτερος 403,7
ἐξωθέω 85,16.18
ἑορτάζω 113,8. 114,8—117, 28. 374,16. 375,4. 376,3
ἑορτή 113,7. 115. 374,15. 375,5. 376,4
ἐπαγγελία 44,17. 51,1. 73, 21. 74,14 (γῆ ἐ. 120. 194, 11). 194,12. 248,1. 317,11
ἐπαγγέλλομαι 7,14. 17,15. 39,19. 51,3.20. 66,2. 74,4. 80,2. 125. 126,11. 130,12. 204,17. 256,6. 306,9. 375,4. 391,5
ἐπάγγελμα 51,15. 70,6. 119, 16
ἐπάγω 10,20. 42,21. 76,1. 226,20. 295,11. 318,5. 325, 6. 499,17
ἐπαθροίζω 16,20
ἐπαινετός 110,7.14. 506,16
ἐπαινέω 25,5. 26,7. 71,8. 129,14. 147,14. 149,20. 155,4. 170,2. 187,7. 264. 5.7. 506,8
ἔπαινος 63,4. 71. 139,16. 255,15
ἐπαίρω 254,9. 275,11. 466,9
ἐπαισθάνομαι 111,2
ἐπαισχύνομαι 17,7. 72,2
ἐπακμάζω 49,10
ἐπάλληλος 68,16
ἐπαναιρέομαι 8,8. 54,14. 66, 9. 180,7
ἐπαναπαύομαι 128,10. 518. 15
ἐπαναπολέω 90,4
ἐπανατέλλω 334,5
ἐπαναφέρω 467,4
ἐπανέρχομαι 329,4
ἐπανερωτάω 4,6
ἐπανθέω 5,9. 49,10. 71,26. 112,2
ἐπανορθόω 109,11. 265,9. 290,5. 340,9
ἐπανόρθωσις 129,16. 268,6. 280,3
ἐπαποκρίνομαι 369,3
ἐπαπορέω 76,3
ἐπαπόρησις 38,10
ἐπαποφαίνομαι 368,9
ἐπαρκέω 71,5
ἐπείγομαι 504,24
ἐπεισάγω 28,23. 244,19. 245, 4. 392,15.21
ἐπείσακτος 357,2 Anm.
ἐπεισπνέω 46,2
ἐπεισρέω 138,17
ἐπεισχέω 47,2. 130,25
ἐπενδημέω 83,16
ἐπενδύω 363,15. 464,16
ἐπεξεργάζομαι 27,18. 29,5. 43,9. 75,4
ἐπεξέρχομαι 108,15
ἐπέραστος 64,22. 73,2. 80,3. 113,1
ἐπέρχομαι 279,6. 318,15. 512,11. 518,13
ἐπερωτάω 49,24. 121,20
ἐπερώτημα 121,21
ἐπευωνίζω 255,15
ἐπέχω 53,3. 111,8. 194,13. 460,4.5. 504,8
ἐπιβάλλω 16,13. 121,7
ἐπιβαίνω 10,21. 256,14. 334, 12. 342,2. 365,10. 378,13. 381,6. 507,11. 518,8
ἐπιβάτης 56,5
ἐπιβλέπω 56,10
ἐπιβολή 503,11
ἐπιβόσκω 455,15. 458,1
ἐπιβουλή 281,12. 290,10. 291,3
ἐπιβρίθω 342,10
ἐπιγίγνομαι 357,2 Anm. 391,7
ἐπιγράφω 307,13
ἐπιδεής 3,8. 6,17
ἐπιδείκνυμι 81,12. 204,8. 205,2. 250,9
ἐπίδειξις 112,9
ἐπιδημέω 120,2. 503,2
ἐπιδημία 94,5
ἐπιδιαιρέω 101,18
ἐπιδιατρίβω 110,16
ἐπιδίδωμι 514,10
ἐπίδοξος 119,29
ἐπιζητέω 176,13 Anm.
ἐπιθολόω 55,11. 96,19. 138, 13
ἐπιθυμέω 57,18. 65,7. 137,14 —138,10. 139,20. 141,1. 140,16.30f. 145,7. 146,1.4. 296,19ff. 330,7—15. 363, 14
ἐπιθυμία 8,17. 17,3. 40,18. 41,17. 55,15. 82,8. 83,5. 104,13. 109,14. 111,4. 129, 23f. 131,2. 137,14. 138. 139,25. 140,15.25. 152,4. 156,4. 258,15. 329,15f. 331, 4.13. 332,15. 337,1. 339,16 —341,6. 342,6. 344,7—345,1. 412,19.22. 415,7. 459,3

ἐπιθυμητός 129,1
ἐπικαλέω 128,27
ἐπικάλυμμα 21,7
ἐπικαλύπτω 118,13. 123,20. [294,14
ἐπίκηρος 104,10
ἐπίκλοπος 38,19
ἐπικλύζω 23,9. 31,22. 47,7. 148,9. 313,11. 503,8
ἐπικοσμέω 119,4
ἐπίκουρος 49,19
ἐπικρατέω 122,5. 368,10. 455,17
ἐπικρατύνω 250,15
ἐπικτήτως 494,32
ἐπιλανθάνω 260,3
ἐπιλείπω 68,13. 149,12
ἐπίλυσις 86,14
ἐπιλωβάω 138,14
ἐπιμαρτυρέω 415,10
ἐπιμέλεια 109,6. 514,20
ἐπιμελέομαι 66,15
ἐπιμελέστερος 40,1. 315,1
ἐπιμένω 10,15. 41,1. 43,8. 44,12.17. 368,11. 460,11. 469,11
ἐπιμίγνυμι 119,23
ἐπιμιμνήσκω 4,10. 27,7. 39,1. 41,13. 462,13
ἐπιμιξία 41,21. 65,6. 152,4
ἐπίμονος 149,5
ἐπιμορφάζω 9,15. 50,10. 464,13
ἐπινέμω 503,8
ἐπινεύω 5,18. 40,2. 265,15. 267
ἐπινοέω 167,11. 303,19
ἐπίνοια 397,7.10
ἐπιπίπτω 336,19
ἐπιπληρόω 89,8. 503,6
ἐπιπλήσσω 515,20
ἐπίπνοια 340,7
ἐπιποθέω 78,7
ἐπιπολαιότερος 28,19
ἐπίπονος 118,13
ἐπιπορεύομαι 68,23. 103,12
ἐπιρρέω 154,11. 348,2. 385,1
ἐπισημαίνω 40,15. 305,3
ἐπίσης 379,13
ἐπισκέπτομαι 27,15. 29,14. 30,16. 33,20. 37,16. 39,2. 44,6. 46,8. 55,2. 61,23. 72, 19. 76,21. 79,21. 117,1.30. 119,12. 123,16. 283,9. 315, 13. 327,6. 335,1. 397,5. 460,9
ἐπισκευάζω 380,14
ἐπισκιάζω 85,15
ἐπισκοπέω 264,1. 302,3
ἐπίσκοπος 459,6.25. 460,3. 464,9
ἐπισκοτέω 118,16. 138,26
ἐπισπέρχω 43,2. 65,25. 323,1
ἐπιστασία 351,14
ἐπιστατέω 10,6
ἐπιστέλλω 321,13.15f.19
ἐπιστήμη 94,10. 147,23. 155, 13. 157,2. 203f. 205,15. 357,2 Anm. 384,6. 497,9. 513,4
ἐπιστημόνως 327,5
ἐπιστήμων 13,5. 47,6. 92,20. 188,5. 214,2. 460,2
ἐπιστολή 45,2. 336,10. 338, 18. 513,12
ἐπιστομίζω 60,9. 334,4
ἐπιστρατεύομαι 341,5
ἐπιστρέφω 91,18. 493,14
ἐπιστροφή 280,1.8. 507,16
ἐπισυμβαίνω 85,9
ἐπισυνάπτω 43,10
ἐπισυνίστημι 337,16. 381,11
ἐπισύνοδος 92,19
ἐπισφαλής 161,7, ~ως 41,9
ἐπίσχω 504,8
ἐπιταγή 40,16
ἐπιτάφιον 146,1
ἐπιτείνω 23,3
ἐπιτήδειος 322,17
ἐπιτήδευμα 7,12. 8,8. 44,2. 66,9. 79,13. 80,24. 129,17. 130,26. 319,11. 336,9
ἐπιτηδεύω 55,8. 256,8. 336,6
ἐπιτίθημι 15,5. 250,2. 333,7. 405,7
ἐπιτομή 86,13. 242,1. 250,10
ἐπιτρέπω 10,16. 26,9. 39,15. 18. 41,22. 255,18. 264,1. 266,6. 326,22. 381,14
ἐπιτροπεύω 279,4. 301,11. 332,14
ἐπιτυγχάνω 78,12
ἐπιφαίνω 416,4. 503,10
ἐπιφάνεια 456,11
ἐπιφανής 83,21, ~έστατος 53,6
ἐπιφέρω 43,6. 87,2. 138,27. 226,16. 246,17. 247,16.20. 302,7. 312,16. 314,7. 318,1. 319,10. 320,7. 322,2. 343,6
ἐπιφοιτάω 334,11
ἐπιφορά 47,7
ἐπιφωνέω 43,11
ἐπιχειρέω 20,11. 38,6. 45,25. 53,20. 64,6. 102,16. 262,6. 263,15. 315,2
ἐπιχείρημα 29,2. 320,2
ἐπιχείρησις 28,17
ἐπίχειρον 69,17
ἐπιχέω 67,20
ἐπιχορηγέω 68,11. 128,25
ἐπιχρωματίζω 257,16
ἐπιχρώννυμι 81,16
ἐπιχώννυμι 344,16
ἐπιψαύω 8,5. 119,20. 327,17
ἐπόζω 8,19
ἐποπτεύω 62,14. 72,22. 94, 10
ἐπορέγομαι 41,16
ὡς ἔπος εἰπεῖν 21,13. 79,2. 129,20. 148,8 (ὡς λόγον ε.). 154,8. 308,14
ἐποχέω 56,6. 342,2
επτακέφαλος 92,5
ἑπτάμορφος 36,16
ἐπωνυμία 80,23. 82,4
ἔραμαι 278,12
ἐράσμιος 136,6, ~τατος 411, 27
ἐραστής 65,3. 71,20. 77,1. 113,1
ἐραστός 129,1. 506,14
ἐράω 9,7. 64,21. 72,1.15. 330,10
ἐργάζομαι oft
ἐργάτης 84,13
ἔργον 23,2. (44,12. 256,8.10 gegenüber λόγος). 131,5. 166,25. 183,12. 184,8.12. 203,8.10. 204,7f. 205,15. 271,11—15. 290,9. 292,2. 295,4. 319,11. 397,17. 512, 4. 519,4
ἐρεθίζω 455,18
ἐρεθισμός 16,18. 25,15. 38, 18. 43,5. 49,1
ἐρεύγομαι 97,11
ἐριθηλής 118,21
ἑρμηνεία 289,11. 462,16
ἑρμηνεύω 48,14. 49,23. 147, 1. 255,18. 296,5
ἔρνος 49,6
ἐρρωμένος 7,17, ~στερος 137,21, ~στατος 315,9
ἐρυθαίνω 357,2 Anm.
ἐρυθραίνω 456,10
ἐρυθριάω 121,12. 262,5
ἔρυμα 38,14
ἐρύω 343,15. 344,8
ἔρως 9,19. 59,21. 66,1. 82, 11. 122,9. 132,7. 135,6. 458,22
ἑταιρίζω 130,21
ἑτερόδοξος 92,19. 257,4
ἐτήσιος 103,13
ἕτοιμος 264,5, ~τατος 55,21
ἑτοίμως εχω 83,2. 156,14. 178,9
εὖ ἔχω 164,3. 165,1. 179,21
εὐαγγελίζομαι 37,18. 124,2. 127,14

εὐαγγελικός 80,20. 244,8
εὐαγγέλιον 7,15. 50,1.18. 54, 19. 115,27. 118,3.15. 124,1. 125,3. 328,3. 345,3. 459,7
εὐαγγελιστής 305,3. 499,7
εὐάλωτος 274,8. Plat. Phaed. 240 A 318,20
εὐαρεστέω 76,9. 79,4
εὐάρεστος 17,17. 75,11. 122,5
εὐαρίθμητος 499,21
εὐαρμοστία 22,13. 34,21
εὐάρμοστος 34,24
εὔβοτος 93,15
εὐγενῶς 134,21
εὐγνωμόνως 156,11
εὐδαίμων 104,6
εὔδηλος, ~τερος 121,2. 289, 11
εὐδία 139,10
εὔδιος 10,25
εὐδοκέω 19,2. 292,3
εὐδοκία 516,22
εὐδοκιμέω 70,13
εὐδοξία 90,6. 129,1
εὐειδής 5,6
εὔελπις 460,10
εὐεπίβατος 93,15
εὐέργαστος 22,5
εὐεργεσία 74,13. 379,2
εὐεργετέω 167,2. 203,14.18. 467,3
εὐεργέτης 495,33. 503,22
εὐημερέω 255,14
εὐήνιος 47,9
εὐήχως 34,25
εὐθαλής 93,15. 337,14
εὐθάρσως 377,4
κατ' εὐθεῖαν 94,6
εὐθετέω 504,25
τὸ εὐθές 290,18
εὐθυβόλως 35,9
εὐθυβολώτατος 118,23
εὐθυδρομέω 381,13
εὐθύνω 265,21. 320,3. 352, 13. 467,1
εὐκαιρότατος 3,3
εὔκαρπος 93,15
εὐκαταφρόνητος 35,3. 97,12
εὔκαυστος 378,2
εὐκλεέστατος 47,11
εὐκλεῶς 315,9
εὐκοσμία 150,7
εὐκρασία 301,11
εὐκρινέστερος 270,17
εὐκτικῶς 17,11
εὐλαβέομαι 4,2. 256,20
εὐλαβής 50,20. 256,5
εὐλαβῶς 42,12
εὔληπτος 319,1
εὐμήκης 347,25
εὐμορφότερος 300,15
εὐνή 19,11
εὐνουχισμός 7,15. 25,19 (44,13)
εὐπαρρησιάστως 24,2
εὔπνοος (6,9). 71,25
εὐποιία 363,7
εὐπρέπεια 274,10
εὐπρεπής 34,24. 50,21. 117, 15. 135,5. 255,7. 289,16. — εὐπρεπέστατος 291,2; ~στερος 298,18
εὔπτερος 82,12
εὕρεσις 138,31. 152,8
εὑρέτης 186,5. 332,1.12
εὔρυθμος 497,23
εὐρύνομαι 334,4
εὐρύτατος 46,6
εὐσέβεια 92,24. 493,11
εὐσεβής 50,11. 515,20
εὐσπλαγχνία 123,10. 124,12
εὔστοχος 134,25
εὐστόχως 352,6
εὐσχημόνως 5,6. 80,16
εὔτακτος 84,22. 104,6. 150,6
εὐτάκτως 32,12. 271,1
εὐταξία 6,3. 305,16
εὐτολμία 63,20
εὔτολμος 134,25
εὐτροφέω 285,13
εὔτροχος 111,17
εὐφεγγέστερος 88,3
εὐφημέω 138,1
εὐφημία 71,10. 83,13
εὔφημος 161,6
εὐφήμως 54,6
εὐφορέω 67,1
εὐφραίνω 72,17. 117,29. 119, 23. 125,22
εὐφραντικός 59,3
εὐφροσύνη 6,16. 124—127,5
εὔφυλλος 374,18
εὐχαριστέω 315,10
εὐχαριστήριος 46,4. 47,15. 131,11
εὐχή 5,19. 53,10.18. 56,19. 121,13
εὔχομαι 53,15. 121,14. 146,3. 17. 147,3.20. 342,13. 344,2
εὔχρηστος 204,2.11
εὐψυχία 97,3
εὐωδία 6,10. 61,9. 72,13
εὐωχία 6,20. 121,9
ἐφάμιλλος 64,3
ἐφαπλόω 61,23
ἐφάπτω 8,14. 47,4. 92,17. 102,4
ἐφαρμόζω, ~μόττω 113,5. 515,19
ἐφεδρεύω 64,21. 85,21. 92,6
ἐφεκτικός 268,7
ἐφέλκω 12,6. 61,2. 344,13. 506,13
ἐφίπταμαι 137,8
ἐφίστημι 3,3. 88,8.17. 244,14. 246,13.15. 275,13. 276,1
ἔφοδος 140,15
ἐφομαρτέω 74,7
ἐφορμάω 48,17. 455,18
ἐφυμνέω 69,22
ἐχέγγυος 18,5. 25,9. 31,10
ἐχέμυθος 102,7
ἔχω τοῦ λόγου 157,3
ὁμοίως ἔχω 184,2
οὕτως ἔχω oft, z.B. 164,10.13
ἑωσφόρος 279,1

ζάλη 139,5
ζάω 116,14.17. 146,10. 151, 6. 268,12. 273,16. 283—287. 295,18. 296,13. 309, 11.14. 321,21. 325,2. 370, 13f. 378,8. 381,15. 393,11. 420,4. 506,13
ζῆλος 59,19. 147,13.17
ζηλωτής 7,4
ζημιόω 265,19
ζητέω 3,4. 149,6.16.23. 155, 15f. 164,15. 172,17. 248, 18. 414,5. 515,3
ζήτημα 155,15
ζήτησις 155,8. 156,5. 165,9. 178,9. 256,7
ζόφος 264,1
ζοφόω 264,1
ζυμόω 23,4
ζωγραφέω 15,17. 65,9. 99,1
ζωγράφος 13,4. 257,6. 497,14
ζῳδιακός 101,10. 102,4
ζῴδιον 101,9. 102,5.14. 103, 13f
ζωή 34,2.3.18. 35,8. 37,21. 46,12. 85,2. 93,16. 94,1. 111,11. 117,27. 133,5. 136, 29. 272,3. 283,14—285,2. 305,12. 361,10. 362. 363, 1.7ff. 368,12. 371,4—8. 381,8. 504,5
ζωητόκος 135,23
ζωηφόρος 132,8
ζωογονέω 48,1
ζῷον 28,3. 31,8. 32,13. 79,1. 149,21. 160,11. 174,10. 179,3. 243,7f. 244,20. 251, 15. 271,4. 272,6. 275,15. 283,11. 352. 374,11. 392, 16. 463,10. 469,14. 505,18
ζωοπλάστης 375,10
ζωοποιέω 34,19f. 248,7. 249,9
ζωοτοκέω 271,5
ζωτικός 247,20

ἡβάω 55,11. 273,1
ἡγεμονεύω 257,23. 303,2
ἡγεμονία 352,8
τὸ ἡγεμονικόν 55,10. 459,26. 461,10
ἡγέομαι 257,23f. 259,9 u. oft
ἥδομαι 87,15. 467,3
ἡδονή 11,8. 16,15. 19,12. 40,7. 50,17. 56,8. 74,11. 81,7.17. 82,7.11. 105,3. 112,1. 124, 21.25. 126,13. 129,21.23. 132,7. 138,19. 139,15. 140, 3. 145,5. 146,4. 253,15. 255,11. 266,9. 289,17. 311, 17f. 322,9. 325,1. 337,7. 340,16. 368,7.14. 412,22. 456,4. 457,13. 493,5.8.10. 495,13. 498,22. 503,11
ἡδυπάθεια 7,19. 9,10. 11,22. 38,12. 49,13. 61,3. 119,7
ἡδύτερος 29,6
ἦθος 256,11
ἥκω: ὁ λόγος ἥκει 17,24. ἐπὶ τέλος ἥ. 339,10
ἠλίθιος 43,18. 248,15. 498,16
ἡλικία 10,7. 54,16. 55,4.6.20. 301,3
ἡμερόω 350,8
ἡνιοχέω 352,13
ἡνιόχησις 351,14
ἡνίοχος (σωφροσύνης) 56,9
ἠπίως 6,10
ἠπιώτατος 49,8
ἡρμοσμένως 29,8
ἡττάω 33,8. 47,5. 66,3. 138, 20. 203,3. 344,17. 507,6
ἥττημα 504,14
ἠχέω 69,25
ἦχος 131,21

θαλαμηπόλος 136,3
θάλλω 73,12. 119,3. 331,16. 378,9
θάλος 133,14
θανατηφόρος 59,7. 146,7
θάνατος 32,18. 34,2—25. 116. 123,14. 127,2f. 136, 10. 145,8. 146,5. 147,7. 249,9. 265,16. 276,6f. 280, 1—7. 284,7. 286,7. 288,9. 289,1.7. 295f. 309,8. 327, 11. 331,17. 339,18. 342,13. 343,13—344,5. 368,11—369,1. 385,22. 397,4. 503, 16. 504,23. 507,1—6. 517,9f
θαρρῶ 4,4. 147,12
θαῦμα 318,7
θαυμάζω 78,12. 121,3. 137, 7. 138,1. 257,8. 497,22. 506,16
θαυμαστός 7,9. 28,24. 83,17. 120,22. 504,1. 520,2
θέα 57,19. 99,7
θέαμα 82,16
θεάμων 78,13
θεάομαι 5,11.13. 8,2. 62,7. 73,8. 76,21. 78,7. 82,13. 83,17. 84,4. 87,19. 282,7. 289,15. 497,23. 520,9
θεατής 152,5
θέατρον 81,12
θεῖος 8,13. 9,16. 13,1.8. 17,4. 17. 21,12. 23,1. 42,20. 48, 21. 56,4. 62,2. 67,2. 77,18. 80,20. 83,16. 92,12. 98,16. 104,3. 105,1.16. 106,8. 118. 8. 121,15. 126,4. 128,6. 136, 16. 138,26. 146,2—147,11. 23. 148,13. 149,18. 189,14. 18. 194,12.15. 260,17. 279, 5(τὸ θεῖον). 294,7. 300, 12. 326,12. 350,6. 381,5. 411,23. 493,7.9. 497,8. 499, 2. 504,26. 506,25. 507,16. [512,11
θειότερος 303,11
θειότης 84,10. 505,7
θέλγητρον 70,5. 81,14. 5049,
θέλγω 119,23. 135,1
θελκτήριος 132,19
θέλξις 16,14
θέλημα 18,3. 37,15. 50,3
θέμις (οὐ, μή) 70,16. 83,6. 92,15. 334,8
θεμιστεύω 84,12
θεοδώρητος 44,1.
θεοειδής 274,4 (Pl Pol. VI, 501B)
θεοείκελος 64,22. 274,4 (Pl a. a. O.). 411,28
θεολατρέω 335,13f
θεολογέω 71,13
θεολόγος 486,15
θεομισέστατος 466,13
θεόνυμφος 136,3
θεόπνευστος 23,14. 257,15
θεοποιός 119,9
θεοπρεπέστερος 380,14
θεόρρητος 111,13
θεός oft (bes. 31,2. 159—165. 169—175. 186. 188f. 192. 204f. 278 usw.)
θεόσδοτος 493,4
θεοσέβεια 18,18. 127,6. 185, 4. 505,6
θεοσεβέω 185,1
θεότης 31,1. 505,3.7.17. 507,5
θεοφιλής 17,18
θεραπεύω 8,11. 62,6. 68,2. 128,4. 129,19. 258,14. 290, 5. 307,19. 379,12. 459,25. 464,11
θέσις 149,7
θεσμός 23,16. 29,11. 58,12. 76,10. 276,1. 462,11
θεσμῳδέω 89,9
θεώρημα 38,4. 101,4
θεωρητός 415,15
θεωρία 25,4. 138,27. 250,10
θεωρός 374,8
θήγω 22,4. 59,17
θηλυκός 21,6
θηλύνω 16,15. 461,8
θῆλυς 21,11
θηρεύω 263,15
θηριώδης 336,19
θίασος 58,2
θλάσμα 293,2
θλάω 97,22
θλίβω 242,12. 248,18
θλῖψις 85,17. 96,20
θνῄσκω 34,18. 116,10. 285,3. 286,12. 295,18. 301,6.13. 307,2. 309,10.18. 310,1.6.9. 343,15. 371,7. 374,7. 376,5. 386,1. 396,5. 505,22. 507,1
θνητός 24,12. 30,10. 34,9.13. 50,24. 104,7. 116,15. 132, 12. 249,5.7. 275,15.17. 285, 7. 308,6. 363,17. 369,7f. 370,10. 505,22. 507,4.5
θολόω 85,10
θόρυβος 26,6. 55,13. 120,30. 503,5
θράσος 504,10
θρασύνω 97,16. 99,18. 256,5
θρασύς 337,17
θραύω 151,7. 296,1. 350,8
θρέμμα 325,4
θρεπτικός 123,15
θρηνέω 133,18
θρῆνος 279,10
θρησκεία 93,1. 493,4. 503,20
θρομβόω 16,21
θρόνος (διδασκαλικός) 466, 10. 503,20; θρόνοι (Engel) 302,13. 303,10
θρυλλέω 63,4
θρύψις 98,1. 118,17
θυμίαμα 63,9.11
θυμός 59,18. 149,1. 151,7.10. 263,11. 326,5. 456,10. 458, 22
θυμοφθόρος 506,19
θυμόω 148,18. 336,3
θυσιαστήριον 61,4. 62,14.23. 459,1

ἰατικός 102,18. 266,16
ἰατρεύω 265,14
ἰατρική 167,6f. 168,11. 203,7. 256,9

ἰατρικώτερος 140,4
ἰατρός 102,17. 139,29. 167,6. 168,11. 258,8. 264,11. 265, 8. 288,14 (Gott). 320,8. 327,8. 460,3
ἰδέα 23,13. 64,11.22. 88,15. 302,17. 303,5. 497,15
ἰδικῶς 84,15
ἴδιος 11,7. 19,12. 20,10. 24, 18. 93,6. 94,18. 302,17. 303,9. 362,1. 384,10f. 499, 14. 514,20
ἰδίωμα 245,8. 393,1
ἰδίως 293,7. 352,3. 397,23. 398,2
ἱδρύω 61,9
ἱερός 50,1. 53,9. 65,12. 133, 24
ἰθύνω 351,15
ἱκανῶς 15,4. 29,3. 75,4. 137, 22. 169,2. 254,8. 269,14. 272,12. 283,9. 314,15
ἱκεσία u. ἱκέτης 151,5
ἱλαρότης 5,10. 6,8. 47,16. 59,4. 124,9
ἱλαρύνω 128,1
ἰνδάλλομαι 83,16
ἰσάγγελος 25,16
ἰσάζω 506,8
ἰσάριθμος 66,15
ἰσηγορέω 70,18
ἰσημερινός 101,18
ἰσοδύναμος 498,18
ἰσότης 34,2.21
ἱστορέω 18,14. 86,13. 121,21. 123,7. 348,5. 396,2. 403,16. 414,8. 415,17. 416,17
ἱστορία 27,5. 37,19. 307,10. 380,19
ἴσως 5,15. 16,12. 17,23. 18, 16. 30,6 etc.
ἰσχυρῶς 43,9. 50,8. 316,14
ἴχνος 507,11
ἰχώρ 8,15. 9,9. 49,9

καθαιμάττω 56,9
καθαίρεσις 345,11
καθαιρέω 122,3. 140,9. 338, 14. 368,12
καθαίρω 118,13. 130,1. 325, 20. 459,2
καθαρεύω 128,33. 130,12
καθαρίζω 322,17
καθαρισμός 327,17
καθαρμόζω 37,7. 51,11. 79,7
καθαρός 6,2.5. 37,7. 48,7. 51,21. 55,8. 56,5. 61,7. 66, 16. 71,25. 75,15. 83,8. 84, 25. 87,19. 118,11. 121,25. 130,23. 138,11.22.28. 147, 12. 284,8. 388,11. 403,6. 460,11. 462,10. 464,16.19. 466,4.7. — καθαρώτερος 379,20. 506,5; ~τατος 50, 20
καθάρσιος 135,17
κάθαρσις 37,4. 81,3. 289,6. 298,1
καθαρῶς 72,22. 520,9
καθέλκω 56,6
καθεύδω 309,6—310,2. 317, [16
καθιερόω 53,18
καθίζω 20,2
καθιππεύω 84,26. 103,12
καθίστημι (καθιστάνω) 48, 15. 96,3.13. 136,22. 156,5. 290,13. 303,2. 332,18. 497, 28
κάθοδος 403,13. 504,22
καθολικός 382,5
καθομολογέω 66,10
καθοράω 15,9. 348,6
κάθυγρος 85,6
καθυλομανέω 123,8
καθυφίημι 64,7
καθωραΐζομαι 494,10
καινός: ᾆσμα 69,22. 136,21. χάρις 69,23. αἰών 51,20. 70,2. 74,7. 94,9. 116,1. κτίσις 114,9. 119,29. διαθήκη 316,9
καιρός 11,9. 12,12. 15,7. 21, 1. 44,4. 55,9. 71,6 (κ. ἤδε). 85,22. 96,10. 103,14.19. 104,3. 114,27. 121,22. 124, 3. 153,12. 176,10. 194,10. 248,20. 295,11. 242,4. 381,6
κακία 48,16. 56,10—66,18. 76,15. 104,16. 105,22. 109, 6. 110,13. 111,6. 180,6. 261,7. 264,8. 271,13. 281,9. 287,11. 294,7.10. 311,16. 324,9. 512,18
τὸ κακόν 74,13. 93,13. 96,14. 99,2. 105,9—107,11. 110, 15. 111,3. 125,12. 126,10. 130,27. 135,18. 154,2.11. 155,6.11. 161 f. 164,14. 165ff. 168,1.13f. 169. 172f. 175,6. 178,9.13 f. 179 f. 185 ff. 189f. 194,4.6. 226, 18. 260,6. 263,2.12. 267,23. 271,12. 276,11. 278,8. 282, 1. 283,16. 285,4. 286,4. 289,2. 295,8. 311,15. 318,3. 332,11. 333,5.8.18. 335,10. 381,13. 458,26
κακοποιέω 268,11. 319,9
κακοποιητικός 507,18
κακοποιός 284,4
κακοπραγέω 130,11
κακοπράγημα 67,5
κακός 21,16. 108,16—110,15. 167f. 173. 180,2.5. 183,8.12. 184,10.14. 185,1.4. 194,10. 244,21. 271,13. 281,2f.12. 342,4. 343,10. 458,26. 460, 11. 461,2. 503,8.13. 507, 11. — κακῶς 157,3. 180,8. 244,21. 392,17
κακοτρόπως 20,18
κακουργέω 268,12
κακοφροσύνη 38,19. 104,7
κακόω 291,3
κακύνω 506,4
καλινδέομαι ἐν 493,6
καλλίδενδρον 93,17
καλλίνικος 133,13. 316,8
κάλλιος 246,3. 263,5
ἐπὶ τὸ κάλλιον 393,9. πρὸς τ. κ. 263,13
καλλιπάρθενος 6,18. 52,8. 69,15. 96,19. 98,7. 119,12. 121,24
καλλίπνους 93,17. 133,13
κάλλιστα 29,8. 121,24. 154,6
κάλλιστος 7,12. 93,17. 121, 24. 271,8. 374,11. 506,16
καλλιφεγγής 46,5
καλλιφωνία 81,15. 257,2
καλλονή 497,23
κάλλος 5,8. 6,8. 23,10. 35,20. 37,12. 50,21. 64,8—65,14. 72,2.17. 75,17. 78,4. 79,3. 82,14. 83,17. 84,5. 87,20. 118,1. 120,21. 122,3. 132,9. 134,26. 205,14. 250,14. 255,11. 271,4. 274,9. 289, 14. 301,3. 304,6.9. 332,13. 334,1. 340,9. 506,11.14f
κάλλυντρον 118,20.22
καλλωπίζω 4,1. 127,3. 256,2
καλλωπισμός 60,17
τὸ καλόν 9,7. 13,10. 46,4. 77,10. 82,16. 111,3. 256,1. 265,5. 272,9. 276,1. 280,11. 304,6.9. 334,1. 340,9. 506, 15
καλός 10,6. 12,16. 33,22. 39, 10. 41,11. 53,10. 67,22. 98, 8. 116,22. 137,11. 265,1. 271,9. 280,7. 285,12. 289, 13. 290,9. 309,3. 497,22. 506,17
καλῶς 15,4.7.9. 63,21. 139, 24. 154ff. 169,3.6. 170,7. 188,1. 249,12. 259,9.15f. 265,3. 289,5. 305,6. 322, 17. 330,16. 456,3. 466,12. 514,17

κάλυξ 72,1. 136,23
καλύπτω 20,5. 118,17. 126, 25. 260,19. 381,20
κάματος 123,12
κάμνω 256,9. 264,11
κανών 462,11. 506,9
καπηλεία 57,23
καρατομέω 134,26
καρδία 55,17. 58,5. 85,11. 93,9. 120,31. 123,15. 128, 1.12. 130,2.20. 138,15.18. 29. 256,21. 334,12
καρδιάω 73,15
καρπεύομαι 5,2
καρπίζω 289,17 (U καρπούμενος)
καρπός oft
καρποφορέω 18,8. 127,13.22. 293,15
καρποφόρος 127,30
καρτερέω 74,9. 131,2. 140, 25. 515,8
καρτερός 124,21. 134,12; ~ῶς 41,12. 96,23. 134,22. 139,15. 140,19
καταβαίνω 36,2. 513,6. 517, 6. 520,5
καταβάλλω 139,25. 254,8. 309,17. 314,10
καταβάσιος 298,1. 378,11
κατάβασις 21,5
καταβολή 16,6
καταγγέλλω 62,10. 310,4
καταγίγνομαι 71,23. 313,1
καταγινώσκω 514,1.2
κατάγνωσις 30,11
καταγορέω 50,9
καταγράφω 100,9. 101,3
κατάγω 45,18. 386,2
καταγώγιον 6,13. 124,25
καταγωνίζομαι 97,18. 504, 18
καταδαπανάω 126,15. 381,1
καταδίκη 30,11. 33,8. 319,16. 331,17
καταδουλόω 332,9. 503,12
καταθεματικός 103,7
καταθέω 87,13
καταθνήσκω 135,11
καταίρω 120,4
καταισχύνω 325,1. 506,20
κατακαλύπτω 79,17
κατάκαρπος 118,24.30
κατακερματίζω 158,2. 347, 24
κατακλείω 57,6.7
κατακλίνω 5,24
κατακλύζω 47,2. 298,1
κατακλυσμός 59,15. 75 ff. 123,21. 124,13. 126,27
κατακοσμέω 103,5. 114,3. 119,6. 497,19. 498,27.30
κατακόσμησις 114,3. 375,6
κατακούω 8,12
κατακρατέω 403,7
κατάκριμα 332,4
κατακρίνω 269,9. 294,12. 344,12.20
κατάκρισις 33,11. 129,8. 293, 8. 311,4. 319,16
κατάκριτος 116,14. 269,13
καταλαλέω 457,14
καταλαμβάνω 5,21. 55,7. 100,1. 103,6. 121,15. 507, 5. 513,7. 515,10
καταλάμπω 84,24
καταλείβω 31,17
καταλείπω 17,1. 29,13. 32, 20. 33,2. 35,11. 75,20. 78, 18. 83,12. 125,21. 151,1. 154,9. 173,10. 174,2. 183, 11. 185,2. 291,4. 292,2. 295,4. 368,18. 414,1. 507, 11. 515,12
κατάληψις 258,13. 263,14
καταλλαγή 46,11
κατάλογος 77,15
καταλύω 33,8. 109,2. 361 f
καταμανθάνω 256,20. 310,4
καταμετρέω 149,2
καταμιαίνω 281,7
καταναγκάζω 43,2
καταναλίσκω 111,11. 126,13. 310,8. 347,27. 348,5.10. 363,17. 377,16. 378,8
κατανθεμόω 98,16
καταντάω 90,3
καταντλέω 254,12
καταξηραίνω 127,7
καταξιόω 18,13. 77,3. 78,13. 79,6. 194,5
κατάπαυσις 499,27
καταπαύω 114,11. 149,3. 320,1 (τ. λόγον)
καταπέμπω 9,22. 12,24. 47, 11. 126,19
καταπέφνω 97,9
καταπίνω 363,15. 371,6. 381, 18.20
καταπίπτω 297,3. 331,5. 375,2
καταπλάζω 128,3
κατάπληξις 97,2. 255,8. 318, 8. 465,5. 504,1
καταπνέω 71,4. 345,14
καταποντόω 33,6. 59,15
καταπραΰνω 140,3 Pl Tim. 67 A
κατάπτωσις 314,18
καταράσσω 313,12
καταργέω 276,14
κατάρδω 81,8. 84,23. 123,13
καταραθυμέω 66,14
καταριθμέω 18,13. 74,4
καταρρυπόω 281,7
κατάρχω 7,1. 121,22. 258,1
κατασβέννυμι 49,2
κατασήπω 458,2
κατασιγάω 38,11
κατασκέπτομαι 50,25. 94,10
κατασκευάζω 18,4. 24,17. 36,19. 101,7. 113,12. 171,2. 174,4. 248,10. 250,13. 255, 8. 260,18. 261,5. 271,10. 275,1. 281,14. 283,11. 289, 13. 318,13. 332,11. 373,12. 374,18. 379,11.17.19. 399, 3. 506,22
κατασκευή 22,10. 42,3. 260, 17. 261,3. 269,2. 270,12. 282,5. 284,12. 505,3
κατασκιάζω 116,25. 119,11
κατασπάω 47,17. 92,17. 140, 15
καταστάζω 31,17. 59,5
κατάστασις 103,9. 246,6. 300,3.10. 393,13
καταστερίζω 102,7.15. 103, 2.14
καταστέφω 6,9. 26,1. 94,1
καταστηλόω 123,7
καταστολή 73,16
καταστράπτω 63,7
καταστρέφω 127,12. 403,15. 511,12
κατασύρω 92,22
κατασφαλίζω 63,3. 115,17
κατατάττω 243,4. 244,18. 392,14
κατατέμνω 320,13
κατατρέχω 38,16
καταυγάζω 494,3
καταφαγέω 494,14
καταφαίνω 318,9. 341,2
καταφανής 15,16. 20,6. 43, 16. 84,1. 262,7. 451,13
καταφέρω 49,17. 312,17. 313,13
καταφεύγω 18,5. 243,13
καταφθείρω 382,12
καταφιλέω 5,13
καταφλέγω 317,4. 378,1. 379,5. 464,14
καταφορά 11,22
καταφρονέω 29,6.15. 30,15. 504,9
καταφύσημα 139,13
καταφυτεύω 35,17
καταχλευάζω 126,28
καταχράομαι 22,19. 39,4

καταχρηστικῶς 361,11
καταψεκάζω 49,8
καταψηφίζομαι 496,21
καταψύχω 351,10. 379,4
κατεγγυάω 58,20. 77,18
κατελεέω 126,12
κατεργάζομαι 53,10. 60,3. 98,4. 331—335
κατέρχομαι 13,13. 33,2. 35,12. 78,19. 89,12. 380,12. 396,1
κατευθύνω 105,11
κατευνάζω 287,5
κατέχω 13,5. 415,3
κατηγορέω 24,2. 179,4
κατοικέω 138,12.30. 301,8. 344,6. 403,7
κατοικίζω 10,14. 51,22. 65,13
κατοικτίζω 84,17
κατοκωχή 121,15
κατολισθαίνω 5,17. 48,18. 59,14. 100,11
κατολοφύρομαι 48,17. 464,6
κατομβρόω 378,11
κατονομάζω 72,11
κατοπτεύω 365,10. 503,17
κατορθόω 58,4. 67,3. 112,8. 319,8
κατόρθωμα 58,12. 79,15. 113,12. 119,13
κατόρθωσις 112,8
κάτοχος 17,3
κάτω 49,16. 68,18. 82,2. 92,15 (βρίθω u. νεύω). 259,6. 325,4 (ἀσχολεῖσθαι). 504,14 (αἱ κάτω δυνάμεις)
καῦμα 455,14
καυστικός 317,9. 377,17
καύσων 65,15
καυχάομαι 287,3
κεῖμαι 88,2. 307,19. 319,8. 333,15. 334,16. 344,3. 374,8. 411,6
τὸ κείμενον 27,16. 29,6. 40,1. 248,13
κενοδοξέω 466,11
κενοδοξία 44,3
κενός 65,24. 256,7. 299,15. 349,16
κενόω 251,16. 252,1. 339,15
κεντέω 513,10
κεφάλειον 28,23. 39,4. 75,4. 253,4. 320,1. 329,5. 463,12
κηδεμονία 126,4
κηλέω 81,17. 121,20
κηλίς 63,7. 121,25. 281,8
κῆπος 5,1. 22,16
κήρ 332,10
κηροπλαστέω 23,7
κηρίον 333,6
κήρυγμα 37,9. 125,10.19. 345,4. 493,12f
κηρύσσω 77,12. 125,16. 126,3. 303,7. 493,17
κηφήν 333,6
κίβδηλος 17,18. 292,3
κικλήσκω 24,3. 60,12. 66,11. 119,1
κιναιδία 107,6
κίναιδος 107,2
κινδυνεύω 81,1. 175,5
κίνδυνος 7,17. 303,16
κινέω 28,13. 104,6. 108,8. 121,2. 170,8. 281,11. 348,3. 456,1. 498,12f
κίνησις 93,6. 99,3. 101,8. 102,2.5. 104,6.11. 105,10. 110,12. 111,4. 149,3. 152,7. 179,5. 187,2. 397,9
κλαίω 460,5
κλεψίγαμος 19,11
κλεψιμαῖος 22,7
κλεψίσοφος 18,17
κληρονομέω 186,11. 246,7. 369,2. 370f. 393,13
κληρονομία 123,24. 128,27. 368,18
κληρόω 18,14. 20,11. 80,7. 121,4. 140,4. 186,11. 466,10
κλίνω 116,12. 307,2.6. 309,18. 368,11.16. 386,1
κλισιάς 70,15
κλύδων 381,12
κνησμώδης 126,26. 130,16
κοιλαίνω 347,21. 348,1
κοιμάω 36,13f. 123,22. 309,16. 414,8. 416,15
κοινός 107,1. 156,1.8. 247,16
κοινωνέω 9,16. 39,19. 61,7. 183,9
κοινωνία 35,21. 42,2. 75,21. 121,13. 183,9—14. 270,9. 326,1. 413,9. 460,5
κοινωνός 79,6
κόκκος 249,13. 250,5. 405,5
κολάζω 40,6.18. 107,16. 248,11.18. 249,3. 265,13. 268,7. 276,14f. 399,1. 414. 469,13
κόλασις 265,12. 379,2
κολοβόω 17,15
κολούω 265,8 Md, 279,5 Pet
κομιδῇ 23,2
κόνις 135,19
κόρη 133,18. 134,19
κορυφαιότατος 7,16. 10,18. 80,23. 336,14
κοσμέω 8,11. 13,13. 22,12. 46,4. 65,16. 69,12. 70,9. 79,13.17. 87,16.23. 94,3. 99,16ff. 101,6. 103,15. 113,10. 116f. 116,21—120,13. 122,13. 159,14. 256,17. 257,11. 258,14. 306,1. 498,14. 505,3
κόσμημα 362,8
κόσμητρον 118,11
κοσμικός 58,6. 69,12. 115,8. 130,14. 138,28
κόσμιος 22,2
κοσμίως 22,1. 66,1. 131,14
κοσμοποιία 114,11. 516,11
κόσμος (Welt) oft. 7,20. 10,12. 12,24. 15,16. 16,3. 18,2. 29,9. 48,3.16. 55,7. 64,9. 66,3. 76,11.16. 83,4.12. 91,13. 96,4. 100,3. 102,2. 114,17. 116,30. 122,1. 123,25. 128,30. 129,2. 162. 163,2. 172,1. 176,1. 203,6. 205,4.8.12. 271,4.9. 275,10 (ὁ κ. τοῦ κ.). 298,1—303,13. 312,19. 314,12. 319,6. 343,14. 348,21. 350,11 (μικρός). 351,2. 363,9. 381,12. 415,2. 495,19—32. 496f. 498,14.16.21. 499
κουφίζω 81,8. 82,2
κοῦφος 82,12
κούφως 6,3. 7,20. 70,5
κράζω 8,21. 12,7. 134,22. 135,20
κραιπαλάω 59,14. 336,2
κρᾶσις 176,1
κραταιός 296,2. 498,29
κραταιόω 31,16.19. 342,7
κραταίωμα 504,21
κρατέω 34,7. 43,4. 47,16. 60,15. 122,14. 127,13. 129,22.26. 131,17—137,1. 137,14. 148,19. 151,3. 156,3. 187,10. 311,17f. 324,15f. 334,4. 344,14. 368,14. 458,25. 460,8. 494,19.21. 496,11. 498,5. 514,6
κρατιστεύω 26,13. 285,5
κράτιστος 53,17. 129,14
κράτος 39,6. 71,15. 96,10 u. 125,13 (κατὰ κ.). 136,28. 278,6. 379,6. 503,3
κρατύνω 28,17. 43,9. 57,17. 260,11. 282,16. 324,14. 379,6. 460,2
κρείττων 8,10. 25,11. 37,3. 64,5. 71,8. 77,20. 85,8. 88,2. 97,3. 98,17. 103,9—107,4. 109,12.15. 120,23. 124,

8. 137,24. 138,31. 139,10. 140,28.30. 146,11. 147,8. 149. 152,12. 156,11. 157,2. 160,1. 165,19. 172,13. 173, 5. 174,1. 175,4. 185,3. 187f. 194,5. 204ff. 245,11. 251,1. 298,3. 300,9. 304,5. 393,4. 504,4
κρημνώδης 54,10
κρῖμα 513,3. 517,14.18f
κρίνω 41,23. 44,14. 116,28. 265,3.7. 279,1. 294,11. 319, 13. 379,4.15. 511,3.5. 517, 14f.18.20
κρίσις 71,11. 120,14. 126,16. 319,10
κριτής 110,9. 135,5. 310,11 (τ. λόγων). 323,6
κριτικός 24,9
κρύπτω 150,13. 203,16. 257, 1. 515,21
κρυσταλλώδης 351,11
κτάομαι 64,9. 116,30. 118, 20. 130,14. 133,25. 137,17. 256,12. 283,5. 310,18. 315, 11. 331,1. 336,9. 363,9. 520,7
κτῆμα 52,9. 184,7. 368,15. 371,8.11
κτίζω 64,17. 277,6. 299,17. 304,9. 349,6. 379,7. 516,12
κτίσις 76,13. 96,4. 114,9.28. 119,30. 298,5.15.17. 301,6. 320,19. 498,16. 503,3. 504, 31. 506,11
κυανοβόστρυχος 136,5
κυβερνάω 47,3. 257,7. 350,6
κυβερνήτης 130,24. 139,2. 257,7—13
κυβικός 411,26
κυκάω 60,2
κυκλικός 105,10
κύκλος 100. 101f. 103,12. 131,15. 149,2.5.17. 339,17
κυκλοτερής 411,26
κῦμα 47,7. 48,19 (τ. ἀνοίας u. ἡδονῆς). 148,8. 254,10. 514,10
κυριακός 327,15
κυριεύω 226,18. 318,3
κύριος oft, bes. 56,16—58,8. 78ff. 114f. — ἐν εὐαγγελίοις 7,13. 54,19
κυρίως 36,15. 69,10. 86,22. 283,3. 327,6
κυριώτατος 352,2.3. 416,20. 514,15
κῦρος 71,15. 278,6
κυρόω 256,10
κύτος 47,9
κύω 28,4. 89,10
κώλυσις 284,16
κωλυτικός 466,14
κωλύω 107,16. 108,2. 137,20. 224,7. 265,8. 267,4. 268,11. 284,13. 285,2. 330,6.9.16. 331,5. 333,16. 503,18
κωτίλος 137,27
κωφεύω 521,10

λαβή 39,3. 331,3
λαθραίως 20,24
λαθροφθορέω 44,21
διὰ λαίλαπος λαλεῖν oder εἰπεῖν 316,22. 515,4
λαμπαδηφόρος 69,2
λαμπρός 30,9. 67,14. 69,20
λαμπρότης 87,14.21. 511,14
λαμπρῶς 29,4. 49,6. 64,3. 134,5
λαός (Israel) 68,5. 90,1. 194, 11. 248,2
λειμών 5,14. 6,19. 25,22. 70, 8. 82,14. 83,14. 147,10
λειότερος 28,18
λειτουργός 302,12. 303,11
λείπει, ~εται 12,14. 42,4. 130,9. 250,11. 283,12. 512, 7. — τὰ λείποντα 147,18
λέπρα 455—457. 463,14. 466, 12. 469,9.11
λεπράω 466,3
λεπτομερής 398,3. 413,6; ~έστερος 505,30. 506,2
λεπτός 28,23. 313,15
λευκαθίζω 456,4. 457,13
λευκαίνω 455,11f.18
λευκότατος 51,21. 82,5
λευκότης 30,7
λήγω 82,8. 268,9. 504,10
λήθη (τ. καλῶν) 77,9
ληΐζω 295,10
λῆμμα 97,2
ληρέω 308,4
ληρώδης 301,15
ληστεύω 151,13. 323,5
ληστής 337,17
λῆψις 184,10.13
λιγυρός 71,5
λιπαίνω 124,16
λιτάζομαι 134,8
λογίζομαι 333,8. 335,3.10. 495,17
λογικεύομαι 256,2. 326,22
λογικός 32,11. 45,24. 64,18. 65,4. 275,5. 469,12.16. 503,19. — λογικώτατος 23,5. 31,8
λογισμός 38,13. 45,24. 51,23. 54,9. 56,5. 60,10.20. 85,10. 98,18. 138,13.20.29. 205, 13. 264,1. 273,14. 295,2. 333,11.13. 337,1.15. 339, 14. 340,5.10. 342,12. 365, 10. 520,10
λογογράφος 57,18
λόγος (Sohn Gottes) 9,5. 12, 24. 13,17. 17,15. 30,19. 31,20. 33,7. 35,7—37,21. 57,12. 60,2. 63,8. 69,18. 74,15. 75,23. 77,18. 79,11. 87—93. 96,7.16. 119,4.14. 128,10. 129,6. 132,24. 133, 8. 134,8. 135,31. 296,5. 499,9. 504. 506,13.23
λόγος oft. 3—9. (8,13 οἱ θεῖοι λ.). 11,2. 15,4f. (25, 22. 68,3 λ. προφητικός). 34,17. 42ff. 46—50,16. 52f. 57,22. 60,11. 68—72. 80. 82—84. 86,22. 88,11. 92,2. 96f. 102f. 107,12. 110ff. 129,10 usw. 254ff. 262f. 270f. 294ff usw. σπερματικὸς λ. 249,13. 404,5. λόγοι und ἔργα 256,8ff. (προβαίνοντος τοῦ λ. 270, 7). 297,4. 300,1. 469,16 (πνεύματι κ. λόγῳ). 497, 18. — (ἥκει λ.) 17,24. (τῷ λόγῳ ἰέναι) 335,9. (ὡς λόγον εἰπεῖν) 103,13. 148,8. (συμμετρία τ. λ.) 320,3. (διανοήσεις τ. λ.) 328,24. (ὁ ὀρθὸς λ.) 513,11
λοίγιος 97,11
λοιδόρησις 318,15
λουτρόν 36,6. 88,6.17.19
λοχάω 50,17. 85,20. 92,7
λοχεύω 23,9
λύθρον 59,17. 135,19. 279,13
λυμαίνω 22,16. 41,20. 89,11. 92,8. 292,3. 379,4. 455,12. 503,20. 507,3
λυμαντήριον 56,14
λύπη 59,20. 74,12. 81,7. 82,8. 105,3. 136,11. 263,11. 301, 8. 337,7. 456,8. 457,17
λύρα 256,12
λύσις 282,1. 285,8. 308,3
λυσιτελής 25,13
λυσσάω 82,11. 337,17
λυτήριον 123,12
λυτήριος 123,13. 506,22
λυχνιαῖος 123,13
λύω, λόγον (Jh »tollere rationem«) 270,1. 274,13. 275,7. (Jh »labefactare et frangere«) 277,11f. 285,15 usw.

λωβάομαι 66,18. 130,10. 289, 2.15. 458,2
λώβημα 290,15
λωφάω 15,19. 254,10. 458,26

μάθημα 8,17. 9,16. 10,9.18. 12,17. 37,10. 59,4. 110,2. 118,8. 188,11f. 493,4.7.9. 494,5
μαθηματικός 103,6
μαθητεύω 13,6
μαθητής 78,9. 459,8. 493,17
μάκαιρος 136,3
μάκαρ 65,12. 132,9—136,27 (10m.)
μακαρίζω 78,5.11
μακάριος 4,4. 6,13. 9,13. 18, 11. 19,7. 23,16. 32,12. 35, 16. 51,18. 79,11. 80,24. 83, 18. 88,16. 98,20. 104.4. 119, 10. 137,11. 138,1. 260,10. 327,15. 385,17. 516,17
μακαριότης 278,15. 302,8
μακαρισμός 138,24
μακαριστότατος 331,15
μακαρίως 258,5
μακαριώτατος 381,8
μακραίων 274,12
μακράν m. Gen. 19,15. 105,2. 107,5. 147,16. 310,12; einfach gesetzt 125,8. 126,7. 457,19. 459,2
μακρηγορέω 11,18
μακρόθεν 82,13. 83,15. 257,1
μακροθυμέω 512,10
μακρολογία 121,16
μακρός 121,19. 257,14. 318, 9. 338,19. 345,12. 381,2; ~τερος 44,12. 339,8; ~τατος 45,9
μαλθακός 9,8. 23,5
μάλιστα z. B. 29,6. 35,10. 91,4. 153,8. 156,2f. 157,8. 163,13. 194,7. 289,10. 327,4
μανθάνω 3,4. 71,9. 106,13. 137,7.21. 156,13. 157,2. 188,12.14. 190,5. 251,13. 260,21.23. 266,10. 272,11. 308,15. 309,5. 518,3
μαραίνω 374,19
μαργάω 11,16. 455,19
μάρτυρ, μάρτυς 25,9. 31,10. 71,9.17.20; m. Blut 17,13. 112,10. 315,7.14. 316,8.9. 328,1
μαρτυρέω 47,14. 73,17. 74,8. 276,6. 298,9. 349,15. 520,4
μαρτυρία 250,12
μαρτύριον 63,1. 98,2. 520,2
μασητικός 248,19
μάταιος 57,8. 103,8. 260,14. 289,17. 299,17. 347,21
ματαιοσκόπος 111,10
ματαιότης 299,6
ματαίως 27,2. 298,4
μάτην 156,13. 203,8.14. 204, 5. 205,16. 254,13. 299,16
μάχη 22,4. 59,18. 96,23. 122,9. 255,3
μαχλάω 368,7. 494,13
μάχομαι 108,14. 138,19. 139, 15. 260,20. 338,2
μεγαλαύχησις 503,18
μεγαλεῖος 517,1
μεγαλόδοξος 138,2
μεγαλόδωρος 379,1
μεγαλοπρεπής 7,16. 28,21. 113,6; ~έστερος 131,8
μεγαλοπρεπῶς 3,7. 57,7. 274,10
μεγαλοσύνη 18,3
μεγαλοφρονέω 515,17
μεγαλοφρόνως 137,25
μεγαλοφροσύνη 6,18. 73,10
μεγαλόφωτος 378,13
μέγεθος 23,10. 35,20. 37,12. 38,6. 84,4. 92,1. 96,3. 117, 5. 120,21. 128,29. 250,6. 285,13. 294,2. 301,3. 374, 10. 504,2. 506,25
μεγεθύνω 49,6. 505,12
μεθίστημι 103,9. 126,8. 397, 16
μέθοδος 503,16
μεθόριος 34,10. 368,13
μεθύσκω 59,17.20. 60,18. 126,28
μειδιάω 112,20
μεῖζον ἢ καθ' ἡμᾶς 87,14
μειόω 96,4
μειρακιώδης 10,8. 55,4
μελετάω 10,23. 25,15. 58,8
μελέτη 9,4. 118,12.21. (γραφῶν) 309,8
μέλισσα 113,25. 333,6
μελλησμός 498,26
μέλλων 246,2.7. 266,2. 302, 9. 319,10. 378,10. 382,6.9. — τὸ μέλλον 284.3.5. 309,2
μέλος τῶν λόγων 259,23
μέλπω 133,15
μελῳδέω 12,7. 32,16. 34,25. 50,19.23
μεμελετημένως 338,19
μεμελημένως 28,16. 80,15
μεμπτός 110,4
μέμφομαι 155,6. 294,6. 323,8
μέμψις 188,1. 323,5
μερίζω 95,2.10. 161,1
μεριστός 161.3
μέρος 19,16. 94ff. 101,17. 121,19. 157,11 — 160,3. 173,15. 174. 177—179. 243,6.10. 250,12. 258,2 (πρὸς μ.). 278,8 (διὰ μ.). 285,10. 286,8. 294,1 (ἐκ μ.). 327,7. 351,1. 384,10. 514, 14
μεσαίτατος 6,4
μεταβαίνω 10,17
μεταβάλλω 23,11. 28,21. 34, 7.12. 110,6. 120,20. 243, 4.5. 245,11—249,8. 250,4. 252,7. 282,15. 303,3—14. 317,9. 337,7. 347,25. 348, 10. 370,10. 393,4. 405,8. 456,8.11. 469,15. 493,17. 494,25.27. 496,14.16. 505, 17. 515,14
μεταβατικός 149,4
μεταβολή 46,10. 55,5. 103, 13. 104,8. 124,11. 246,3. 300,10. 393
μετάγω 517,4
μεταγιγνώσκω 265,20. 284, 2. 303,19
μεταδίδωμι 459,3
μεταζωγραφέω 23,13
μετακινέω 186,15
μετακοσμέω 85,7. 179,6. 272, 12. 303,5
μεταλαμβάνω 21,13. 36,14. 41,13. 78,13. 91,22
μεταλλαγή 301,2
μεταλλεύω 379,7. (513)
μεταλλοιόω 346,19
μετάμελος 284,1. 460,10
μεταμόρφωσις 90,19. 246, 11. 253,1. 394,3. 398,23. 400,13. 497,17
μεταναστεύω 381,8
μετανοέω 464,9
μετάνοια 507,8
μεταπηδάω 28,14
μεταπίπτω 275,16
μεταπλάσσω 320,9. 398,1.3
μετάπρασις 57,23
μετάπτωσις 381,16
μετασκευάζω 64,17. 277,5. 302,17. 303,7. 379,8
μεταστοιχείωσις 25,16
μετασχηματίζω 23,12. 127, 5. 412,20
μετασχηματισμός 412,18
μετατίθημι 394,6. 396,11. 397,22
μεταφέρω 65,12
μεταχειρίζομαι 70,19
μέτειμι 46,3. 295,5

μετέχω 36,11. 90,14. 249,6
μετεωρίζω 81,14. 82,4
μετεωρολόγος 111,9
μετέωρος 7,19. 54,9
μετοικίζω 46,16
μετουσία 90,17
μετοχή 33,22. 34,13. 495,29
μετρέω 499,32
μέτριος 129,10; ~ως 30,7. 63,5. 128,32. — μετριώτερος 466,17
μηκύνω 22,19. 121,17
μήνυμα 375,1
μηνύω 49,4. 60,21. 63,11. 122,2. 124,13. 169,9. 176, 4. 180,3. 188,8.13.18. 314, 3. 320,7. 340,3
μηχανάομαι 140,14. 152,7. 262,1. 275,7. 295,7. 504,29
μηχανή 45,25. 268,7. 309,17. 504,25
μιαίνω 65,5. 460,5
μίασμα 121,25
μικρολόγος 9,15
μικρὸν ἡγέομαι 82,16
μιμέομαι 13,9. 96,19. 99,1. 126,30. 147,13. 206,11. 257,6
μίμημα 61,24. 271,8. 351,8
μίμησις 350,10. 498,28
μιμητής 153,6. 257,4.11. 336, 18
μιμητικώτατος 45,12
μῖξις 138,28. 176,4. 326,3
μισάδελφος 59,16. 279,12
μισάνθρωπος 257,1
μισθός 187,16. 255,15
μισθωτός 19,11
μισόκαλος 276,1
μνημεῖον 248,6. 348,3.7
μνημονεύω 45,11. 51,22. 93, 8. 254,5, 339,11. (517,15)
μόγις u. μόλις 5,15. 19,6. 25,2. 45,8. 254,7
μολύνω 65,5. 130,13. 138,18. 279,13. 513,5
μόνιμος 87,20
μονόγαμος u. μονογαμίς 40,18f
μονογενής 30,20. 33,18. 35, 6. 64,19. 79,6. 274,5. 316, 17. 516,19
μονοειδής 175,14
μόνος oft, καὶ μόνος 149,24. 158,9. 176,13. 189,15. 190, 7. 206,8
μόριον 54,1. 57,2. 74,8. 385, 20
μορμύρω 456,3
μορφή 12,24. 34,12. 64,13. 90,10. 112,2. 135,25. 251,6. 252,19. 271,5. 272,9. 274,2. 303,4.7. 380,6. 391,2.5.8. 397,3.15. 399,12. 415,16
μορφοποιέω 275,9
μορφόω 19,4. 20,20. 22,17. 24,10. 35,17. 37,11.24. 88, 15. 91,20
μόρφωσις 88,15. 504,7
μουσική 204,7
μοχθηρία 315,4
μυελώδης 16,19
μυθέομαι 499,16
μυθικός 111,11
μῦθος 101,1. 145,3
μυθώδης 312,10
μυρία τε περὶ μυρίων 334, 13
μυσταγωγέω 69,19
μυστήριον 69,15. 89,8. 91,17. 115,14. 146,5. 147,3.11. 321,23. 380,18. 493,15
μυστηριωδῶς 380,16
μυστικός 494,8, ~ῶς 146,19f. 374,15, ~ώτερος 493,3. 494,5
μύω 287,9
μωμάομαι 291,5
μώμημα 291,7
μωρία 308,2
μωρολογία 60,20

ναίω 136,27
νᾶμα 6,7. 49,8
ναός 8,9. 65,13. 68,5. 87,3. 138,30. 163,15 ff. 271,9. 285f. 288,13. 403,9
ναυπηγέω, ~ός 257,6.7
ναυτίλλομαι 70,19
νεανικῶς 77,21
νεᾶνις 6,18
νεκρὴ λαμπάς 133,26
νεκρότης 248,3. 281,14. 283, 11. 285,7. 299,3
νεκροφορέω 258,7. 260,2. 312,3
νεκρόω 69,8. 97,19. 116,16. 248,3. 284,6. 324,5. 326, 19. 327,20
νέκταρ 133,30
νεμεσάω 279,5
νέκρωσις zu 281,12
νεολαία 70,2
νεόνυμφος 136,3
νεοσφαγής 134,18
νεότης 55,10
νεοφώτιστος 88,20
νεύω 34,7. 82,2. 92,15. 324,5. 333,1. 337,6
νεώς 53,15. 120,5. 286,6
νεώτερος 256,19. 499,5
νηδύς 135,24
νηνεμία 139,5. 381,13
νήπιος 10,12. 301,1.3
νηπτικῶς 256,20
νηστεία 41,9
νηφάλιος 59,3.22
νήφω 97,14. 295,2
νήχομαι 345,14
νῆψις 129,17
νικαφόρος 135,2
νικάω 33,9. 34,25. 85,10. 96,16. 97,17. 118,9. 127,11. 131,7. 139,14. 146,4. 157, 2. 165,15. 175,3.5f.8. 250, 3. 315,12. 345,6. 369,1. 405,8. 504,4.9.14. 515,17f
νικητήριον 83,11
νῖκος 292,2. 368,18
νοερός 411,25. 415,14
νοέω 20,4. 115,3. 116,25f. 117,14. 125,5. 242,3. 243, 14. 246,1. 247,12ff. 251,2. 277,2. 295,9. 312,11. 328, 22. 374,17. 379,18f. 380, 19. 393,8. 493,19. 494,1. 516,20
νόημα 244,16. 392,12
νοήμων 515,8
νοητός 35,16. 48,3. 65,10. 77, 19. 90,1. 127,21. 282,13
νοητῶς 90,12
νοθεύω 18,17
νόθος 5,11. 60,8. 127,28
νόμιμος 183,11, ~ως 44,21. 116,20
νομοθεσία 114,1. 123,17. 125,4. 127,21. 128,13. 340, 10f
νομοθετέω 40,20. 54,20. 56, 17. 60,18. 331,11. 469,17
νομοθέτημα 98,10. 125,2. 126,21. 332,8
νομοθέτης 29,10. 108,4.10. 455,9. 456,4. 463,13. 466,1
νόμος 10,1 (10,21). 50,8.14. 53,10. 58,7. 61,21. 77,17. 107,16—110,15. 115,7.28. 118,2. 120,2. 122,6.8.10. 124,3.14. 126,10.16. 128,26. 31. 131,4. 281,4. 320,15.17. 322f. 325,19. 333,2. 340,8 —343,3. 345,4. 463,9
νοσέω 139,32. 289,3. 295,12. 296,16ff. 517,16
νοσηλεύω 41,9
νόσος 41,14.16.20. 136,9. 139,30. 140,3. 265,9f. 272, 11. 284,11. 289,5. 357,17 Anm. 455,16. 466,12

νοτίς 247,20
νουθεσία 469,5
νουθέτησις 286,14
νοῦς 10,9. 29,2. 35,17. 39,3. 49,17. 50,25. 52,4. 53,5. 54,13. 55,14. 89,3. 92,8. 118,13. 129,6. 148,10. 149, 2.22. 167,12. 244,13. 251, 14. 253,4. 256,11. 258,3. 320,9. 334,18. 337,9. 340, 10. 341,6. 342,10. 463,2. 9.14. 514,14f. 516,1
νυμφαγωγέω 65,16. 87,17
νυμφεύω 36,19. 37,7. 65,6. 69,17
νύμφη 72. (*τ. λόγου*) 74,15. 94,4. (*ὁ λόγος*) 133,13
νυμφικός 51,23
νυμφών 74,7. 96,21. 133,19
νυσταγμός 68,21
νῶτος τ. στερεώματος 313, 3. 314,12

ξένος 134,25. 137,6
ξηραίνω 286,9
ξηρός 348,2. 350,9f. 378,7
ξύλον τ. ζωῆς oder *τ. γνωστοῦ* 34,10. 117. 283,13. 284,6.13. 505,7. 506,25
ξυγγίνομαι 397,16
ξυνδέω 23,3
ξυνέμπορος 80,13
ξυνέπομαι 69,24

ὄγκος 313,13. 327,6. 346,18. 347,27. 350,2, *~όω* 357, 17 Anm.
ὁδεύω 5,4. 10,19. 12,13. 120, 8.10
ὁδηγός 137,12
ὁδοιπορία 61,2
ὁδός übertrag. 27,8. 46,7. 58,1. 65,21. 66,8. 133,24
ὀθνεῖος 10,20. 41,22. 334,2
οἰακίζω 99,4. 105,7
οἴαξ 278,7
οἰδάω 466,7
οἴημα 256,2
οἴησις 55,14. 111,11. 466,13
οἰκεῖος 11,4. 25,13. 44,9. 110,5.7.9. 148,13. 149,8. 184,6. 289,3. 320,10. 337, 9. (*~ως* 35,4)
οἰκειότης 28,24
οἴκησις 51,21. 62,4. 363,11
οἰκοδομέω 36,5. 37,20
οἰκοδομή 348,4. 504,25
οἰκοδόμημα 285,12. 348,4
οἰκουμένη 84,16. 101,4. 105, 11. 114,19. 115,18. 380,13
οἰκονομέω 503,15. 504,5
οἰκονομία 146,19. 149,18. 380,17
οἰκτείρω 47,9
οἰκτίζω 464,7
οἰκτιρμός 123,14
οἰνοχοέω 4,13
οἰόςτε 152,9.11. 176,3. 179,5. 251,2
οἰστρηλατέω 41,20. 44,5. 59, 13. 119,21
οἶστρος 8,22. 22,14. 38,18. 124,24. 325,22. 326,6. 455, 19
οἰστρώδης 131,1
οἴχομαι 69,1
ὀκλάζω 85,18. 307,1
ὀκνηρότερον 345,12
ὄλβος 132,6
ὀλέθριος 32,18. 496,10. 498,1
ὄλεθρος 33,8. 174,2. 275,8. 296,3. 332,10. 336,6. 342, 14
ὀλετήρ 503,21
ὀλιγοχρόνιος 376,11
πρὸς ὀλίγον 11,22. 85,14. 251,16f
ὀλιγωρέω 66,3
ὀλισθαίνω 256,7
ὁλκή 85,6
ὀλοθρευτής 68,23
ὀλοθρεύω 115,19
ὁλόκληρος 88,13. 179,17f.20
ὁλοσχερῶς 287,15. 363,16
ὁλοτελής 84,5, *~ῶς* 53,19. 137,18
ὁμαρτέω 32,11. 499,9
ὅμευνος 11,8. 39,14
ὁμήγυρις 69,23
ὁμῆλιξ 132,25
ὁμιλέω 45,2. 76,20. 130,9. 329,1
ὁμιλία 4,16
ὅμιλος 33,3. 69,24. 73,19
ὁμίχλη 20,5
ὁμογενής 150,10. 151,7
ὁμόγλωσσος 349,14
ὁμοδοξέω 267,8
ὁμοειδής 411,29. 414,7.19. 416,18
ὁμοιομερής 350,3
ὁμοιοπαθής 466,16.19
ὁμοιότατος 290,13
ὁμοιότης 243,4. 398,3
ὁμοίωσις 13,3.15 (*ὁμοίωσις θεῷ φθορᾶς ἀποφυγή*). 88,15. 90,9
ὁμολογέω 49,25. 72,2.25. 74,3. 89,14. 104,17. 105, 16. 130,14. 138,8. 256,3. 261,2.15. 265,2. 267,2f. 277,7. 282,6. 309,19. 311, 10. 397,23. 411,29. 416,14. 497,1.16. 498,1.11. 513,3
ὁμολογία 261,6. 352,5
ὁμολογουμένως 15,14
ὁμοούσιος 388,12. 521,3f
ὁμόσπορος 279,11
ὁμόστολος 133,14
ὁμότροπος 5,23
ὁμοφροσύνη 45,4
ὁμόχροος 357,2 Anm.
ὀνειδίζω 65,1. 125,21. 316,21
ὀνειρώττω 83,22
ὀνίνημι (*ὀνῆσαι*) 121,23
ὄνομα 72,10. 167,3.10. 183,8. 185,4. 257,19. 352,5
ὀνομάζω 37,1. 167,9. 244,21. 247,12. 257,18. 327,16. 392,17. 497,12
ὄντως ὄντα 258,13. 263,14
ὀξυγράφος 57,13
ὀξυδορκέω 118,14. 462,11
ὀξυκινησία 352,8
ὀξυκίνητος 67,17
ὁπλίζω 255,4. 279,12. 503,12
ὀπτασία 308,11. 394,8
ὁρατός (Gegensatz *νοητός* od. *οὐράνιος*) 88,2. 274,3. — 414,10
ὄργανον 16,22. 33,17. 34,24. 57,10. 130,18. 187,17. 324, 11. 505,4
ὀργή 58,7. 59,8.19. 106,7. 115,20. 148,19. 336,7. 456, 10. 504,13
τὰ ὄργια 69,15
ὀργίζω 457,14
ὀρέγω 151,5. 466,11. 467,2
ὄρεξις 22,14. 59,13. 105,4. 138,27. 140,20
ὀρθοδοξία 310,16
ὀρθόδοξος 38,13. 92,24. 273, 14. 294,16. 325,1. 331,5
ὀρθοδόξως 30,16. 57,7. 338, 18. 466,6
ὀρθότατος 499,9; *~τατα* 33, 23. 36,8. 495,18
ὀρθότερος 139,1
ὀρθῶς 26,16. 259,9.15f. 260, 13. 261,1.17. 264,6. 305,6. 312,11. 334,6. 339,6. 466,1
ὀριγνάομαι 49,20
ὁρίζω 34,17. 101,17. 102,3. 108,2. 165,10.12. 170,5. 187,1f. 269,15. 284,10. 308,6
ὁριστικῶς 504,21

ὁρμάω 15,4. 131,3. 242,2
ὁρμή 46,1. 47,8. 83,5. 132, 20. 140,19. 175,7. 263,13. 266,5. 317,9. 322,9. 324,19. 340,14. 368,7. 505,32
ὅρμημα 322,24
ὁρμίζω 10,25. 47,19
ὅρμος 345,15
ὅρος 281,6. 337,15
ὅσιος 33,21
ὁσιότης 67,11. 323,17. 336,4
ὄσφρησις 56,8. 67,8
οὐράνιος 8,1. 51,2. 62,16. 101,2. 105,3. 133,31
οὐρανόπολις 51,17. 464,15
οὐρανόπορος 96,15
οὐρανός oft
οὔριος 71,1
οὖρος γνώσεως 71,5
οὐσία 23,2. 24,11. 53,16 (Vermögen). 88,8. 114,26. 155, 5. 164,17. 165,4. 166—168. 170—172. 176,1. 180,6. 206,13. 242,8. 245,3. 273, 17. 283,5. 379,20. 385,21. 392,20. 397,3.13. 414,12. 416,2. 506,12
οὐσιώδης 495,29, ~ῶς 494,32
ὀφειλή 187,13
ὀφθαλμὸς τ. φρονήσεως 72, 21, τ. ψυχῆς 138,26
ὄφλημα 504,15
ὀφλισκάνω 174,1
ὀχεία 10,21
ὄχημα τ. ψυχῆς 7,19. 352, 12. 376,11. 415,2
ὀχλέω 85,17
ὀχλίζω 14,17

πάγιος 255,7, ~ως 71,23
παγίς (v. Leib) 281,1. 310, 15.18. 311 f. 314,16
πάθημα 138,16. 139,8. 321,3
παθητός 507,3
πάθος 35 f. 41,20. 44,15. 47, 6. 48,4. 50,22. 55,12. 77, 14. 82,8. 88,22. 90,2. 105, 3.17. 106,9.11. 109,13. 118, 9.17. 338,4. 415,5. 458,20. 466,14. 505,25. 506,20.26. 507,10
παιδαγωγέω 92,14. 124,2, ~ος 10,6
παιδεία 80,19. 264,9. 368,17, ~ία 52,14
παιδεύω 268,4. 315,19
παιδικός 10,6. 320,10
παιδογόνος 16,15.21. 22,16. 41,21. 49,16
παιδοποίησις 82,11. 130,17
παιδοποιΐα 15,14. 16,1. 25,5. 49,3. 82,11. 183,10
παιδοσπορέω 11,6. 17,16
παιδουργία 17,17
παίζω 151,13. 500,6
παίω (τ. ξίφει) 151,4
τὸ παλαιόν 12,21. 255,16
παλαιός 9,25. 122,17. 255,16. 316,10 (διαθήκη). 348,21 (ἄνδρες). 352,10 (λόγος); ~τερος 102,16. 103,10. 115, 28. 122,5
παλαιόω 300,8. 461,1. 511,10
πάλαισμα 97,5
παλαιστής 140,7
παλαμάομαι 362,11
πάλη 97,18. 140,7.11
παλιγγενεσία 371,2
παλίμφημος 329,1
πᾶν 29,8. 94,14. 271,1.8. 278,8. 297,11. 299,17. 300, 4.5. 302,11. 303,13. 349, 18. 350. 352,13. 494,17.29
πανάμωμος 289,7. 334,19
πανάρετος 24,18
πανήγυρις 81,10
πανθεία (?) 81,4
πανόλβιος 132,14. 133,14
πανσέληνος 88,21
πανταδύναμος 498,28
παντάπασι . . . πᾶσι (oder ἐκ παντός) 26,15. 39,17. 41,16. 276,11. (286,15. 293, 5). 336,14. 340,16
πανταχοῦ 48,20. 337,8. 395, 14
παντελής 284,1. 298,2. 300, 4. 380,11
παντελικός 278,5. 293,16
παντελῶς 97,13. 255,16. 495, 20
παντοδαπός 6,15. 113,2. 342, 12
παντοδόχος 381,20
παντοδύναμος 498,28
παντοῖος 258,16. 260,6. 271, 5. 493,5; ~ως 95,15
παντοκράτωρ 8,3. 9,5. 17,7. 24,13. 79,20. 80,1. 93,3. 281,11. 317,7. 494,21. 495, 21. 496,2—11. 500,2. 521,6
πάντως oft. οὔπω πάντως 4,11
παραβαίνω 125,8. 260,10. 292,1
παραβάλλω 21,10. 30,2. 63, 2. 139,23. 263,2. 493 f
παράβασις 29,20.24. 34,22. 46,16. 116,12. 124,5. 125, 10. 226,19. 258,4. 261,4 f. 266,19. 310,17. 311,1. 312, 1. 318,3. 319,20. 340,2. 343,4. 375,3. 410,32. 411, 1.4
παραβάτης 20,21
παραβολή 32,2. 305,1
παραγγελία 331,14. 339,17
παράγγελμα 76,10
παραγίγνομαι 3,6. 4,8. 93,11
παραγράφω 505,16
παράγω 39,15. 40,3.5. 374,7
παράδειγμα 19,7. 22,19. 41, 1. 62,3. 98,21. 115,22. 163, 14. 174,9. 249,13. 289,9
παράδεισος 6,14. 46,9. 72,12. 76,13. 84,12. 117,14. 123, 19. 124,5. 125,7. 126,23. 136,15. 260,9. 283,12. 305, 11. 312,18. 313,6.14. 314. 321,3. 329,12. 466,14
παραδέχομαι 63,5. 511,4. 513,5
παραδίδωμι 23,14. 24,1. 44, 6. 61,5. 79,21. 83,2. 124,1. 126,9. 248,4. 275,8. 368, 17. 463,11
παράδοξον 378,9
παραδοξότερος 343,11
παράδοσις 244,15. 392,11
παράθεσις 25,12
παραίνεσις 43,19. 331,13
παραινέω 65,18. 188
παραιτέομαι 11,15. 12,1. 113,3. 153,4. 155,15 f. 187, 2. 321,4.14
παραίτιος 260,5. 261,7.10. 263,12. 266,13. 280,4
παρακαλέω 113,2. 460,6. 464,7
παράκειμαι 19,13. 250,1. 334,14. 378,4. 405,5. 512, 20
παρακελεύομαι 44,18. 54,19. 119,5. 129,18
παρακινδυνεύω 284,9 Pl Theaet. 204 B
παρακοή 189,15. 194,6. 259, 1. 280,16. 332,2. 339,12. 503,9. 504,14. 506,22
παρακόπτω 251,2
παρακούω 189,17. 190,6. 194,14. 281,6. 312,7. 333,1
παραλαμβάνω 23,14. 27,6.17. 40,17. 47,16. 48,20. 55,7.20. 89,5. 116,26. 118,31. 119, 13. 123,11. 126,23. 248,13. 250,12. 251,3. 282,15. 283, 2. 289,1. 329,3. 333,11. 343, 10. 420,4. 462,16. 494,8. 504,28

παραλείπω 4,9. 14,24. 121, 16. 178,10
παραλλαγή 246,1. 393,7. 411,27
παραμείβω 70,5
παραμένω 245,8. 393,1
παράνομος 18,8. 151,13. 152,4
παραπαίω 59,19
παράπαν 275,6. 277,3. 281,2 (ἐκ παντὸς τὸ π.)
παραπέμπω 10,9. 80,3. 83, 14. 507,10
παραπίπτω 39,14. 84,11
παραπλησιάζω 63,5. 305,10
παραπλήσιος 60,7. 148,7. 177,14. 179,11; ~ως 66,10
παραπομπή 21,5
παράπτωμα 29,20. 67,2. 116, 16.18. 123,9. 314,15.17
παραρρέω 49,5
παρασκευάζω 65,24. 80,15. 494,15. 514,19
παρασκευή 4,13
παρασύρω 48,13
παρατάσσω 97,4
παρατηρέω 91,7. 327,5
παρατίθημι 11,2. 113,10.
παρατρέπω 331,1 [247,7
παρατριβή 39,5. 325,22
παραύξησις 28,19
παραφαίνω 67,14. 88,22. 96, 21
παραφέρω 47,1. 48,4. 62,3. 96,18. 321,5
παραφρονέω 59,20
παραφροσύνη 59,3
παραχάραγμα 17,19
παραχράομαι 43,5
παραχρῆμα (τὸ) 63,14
παρεγγυάω 7,15. 14,17. 44, 2. 51,13. 54,7. 69,5. 118,22. 291,11. 329,14. 336,7
παρεικάζω 71,25. 81,6
πάρειμι oft; πάρεστι = ἔξεστι 13,3. 53,7. 71,9.21. 89,6. 188,8. 254,4. 320,4; τὸ παρόν 53,5. 66,14. 89, 9. 96,11. 115,23. 126,3; ἐπὶ τοῦ παρόντος 246,1f. 330,8f
πάρειμι (εἶμι) 31,11. 133,14
παρεκβαίνω 28,15. 48,6
παρεκτικός 25,18. 46,15. 58, 21. 59,2. 77,13. 94,16. 105, 8. 123,12
παρεμβάλλω 28,14
παρεμπίπτω 263,15
πάρεργον 9,13. 96,12. 121,18 Pl Polit. 286D
παρέρχομαι z. B. 58,2. 70, 15. 112,21 etc. 149,8. 263, 14. 266,1. 300,6. 320,12. 462,12. 499
παρέχω z. B. 203,10. 205,7. 256,11. 258,7. 260,2. 351, 4. 394,8. 323,12f. 468,7. 504,30
παρθεία 81,4
παρθενεύω 44,10. 83,10. 119,16. 130,11. 131,4. 137, 15f. 138,10. 139,16.21. 323, [12f
παρθενία oft
παρθενικός 31,19
παρθένος oft (Maria 31,6. 253,14)
παρίημι 99,8.15. 310,11. 315,3
παριστάνω, ~ημι 13,18. 17, 18. 32,2. 53,4. 56,18. 65,1. 67,13. 79,8.12. 102,7. 113, 1.9. 121,13. 124,6. 128,14. 166,1. 245,7. 249,7.11. 303, 12. 329,6. 342,16. 392,24. 414,10. 516,15
πάροδος 313,1
παροίχομαι 115,9. 382,6.10
παρομαρτέω 63,21
παρορμάω 15,7. 87,4. 152,1. 186,7. 260,7. 331,4. 337,17
παρουσία 34,13. 55,4. 68,8. 21. 77,11. 124,26. 343,11 —344,15. 414,14
παροψίς 130,1
παρρησία 68,4. 76,22. 138,25. 302,4. 381,5
παρωθέω 17,23
πασσυδί 87,12. 132,1
πάσσω 8,18
πάσχα 41,9
πάσχω 47,3. 93,3. 135,13. 148,16. 174,6. 190,2. 276, 15. 296,23. 307,19. 320,9. 415,7. 497,30. 513,1.7. 515, 12. — V. Christus 394,11. 17. 506,23. 507,1
πατάσσω 115,14. 296,1
πατήρ (Gott) 35,12. 57,14. 69,19. 71,16f. 74,5. 78,18. 80,6. 87,18. 89,12. 91,5. 93,3. 94,5.12.16 usw. 147,5. 274,5. 317,7 (τ. Χριστοῦ). 496,1. 498,27. 499,12.14. 503,2. 514,5. 516,22. — π. τ. ὅλων 10,11. 80,6. 415, 14. 443,12. 499,10. — π. τ. πλάνης 281,9
πάτρα 132,24
πατριά (Dind. φατρία) 73,21. 302,15
πατρῷος 71,4
παύομαι 11,9. 15,21. 21,6 usw. 146,10. 149,12.15. 254,7.9. 265,20. 277,10. 458,26. 459,5. 460,8
πέδας (v. Leib) 261,19. 263, 9. 267,27. 268,6. 269,7.12. 311,7.10. 318,16. 319,18
πεδάω 267,11. 268,13
πειαρχέω 126,11
πείθω 32,11. 53,8. 105,1. 111,6. 125,15.18. 126,14.25. 148,15. 150,6. 170,6. 187, 7.9. 188,15.19. 189,14. 194, 11. 253,11. 257,8. 260,20. 278,14f. 280,16. 331,15. 333,17. 459,8. 511,3
πειθώ 63,21. 110,17. 255,8. 260,11. 270,3
πειράζω u. πειράομαι 4,21. 12,14. 15,5. 39,8.20. 46,13. 58,10. 64,1. 91,23. 99,9. 121,17. 150,12. 302,7. 464, 12. 497,24. 512,14. 515,17
πειρασμός 315,8. 316,14. 381,12. 517,22
πειρατής 512,14
πεῖσμα 48,12
πελάγιος 70,19
πέλαγος (λόγων) 45,10. 345, 14
πεντάφωτος 67,11. 116,22
περαιόω 45,9. 121,3
πέρας 10,14. 279,7. 334,4
πέρατα παρθενίας 65,25. 72,9
περιάγω 333,13
περιαγωγή 330,2
περιαθρέω 51,1
περιαιρέομαι 206,5
περιαντλέω 139,7
περιβάλλω 145,7. 146,9. 281, 14. 285,7. 288,9
περίβλημα 416,1
περιβολή 415,2; ~λος 5,20. 62,21. 67,2
περιγράφω 72,10. 159,10
περιδεής 48,17
περιδέραιον 73,5
περιδινέω 60,20. 70,5. 100,7
περιδράσσομαι 250,2. 405,6
περιέλκω 50,14. 138,12. 415,6
περιεργία 334,13. 337,2
περιέργως 20,11
περιέρχομαι 20,13
περιέχω 37,19. 64,17. 77,16. 94,12. 101,15. 251,17. 252, 3.7. 301,11. 380,18
περιίστημι 175,13

περικαλλής 6,1. 274,10; ~έστατος 65,12
περίκειμαι 86,20. 242,7. 258,4. 328,7. 414,11
περικλύζω 33,6. 48,15
περικοπή 27,16
περιλείπω 112,17
περίοδος 20,15. 88. 103,13. 121,19. 149,7. 339,8
περιορίζω 14,16. 497,5. 499,26
περιουσία 64,17. 319,17
περιπατέω 147,21. 514,11. 517,8
περιπέτομαι 113,24. 333,6
περιπίπτω 194,6
περιπολέω 47,17. 54,10
περιποτάομαι 333,6
περιπτύσσω 5,13
περίρρυτος 48,14
περισπασμός 12,2. 52,3. 340, [15
περισπάω 54,1
περισπούδαστος 56,13. 520,2
περισσολογία 260,15
περισσόν 165,8. 171,1. 384,4
περισσῶς 163,10. 370,4f
περίστασις 515,12
περισῴζω 115,19. 124,9. 126,26. 139,4
περιτέμνω 11,5. 77,13. 464,18
περιτίθημι 73,7. 245,11. 393,4
περιτομή 11,4. 77,19
περιτρέχω 498,10
περιτριβή 39,5
περιφανῶς 39,10. 464,6
περιφέρεια 100,3.8
περιφερής 19,16
περιφορά 100,4. 101,4.14
περιφραστικῶς 88,21
περιχαλκόω 62,20
περιχέω 84,25. 351,3.7
περίχρυσος 62,23
πέταλον 7,5. 123,20. 126,25
πετάννυμι 505,1
πηγάζω 8,4
πηγή τ. πυρός 313,3. 314,11; π. σοφίας 455,15. 494,31
πήγνυμι 23,2. 31,20. 116,7. 120,12. 149,21. 187,4
πηλοπλαστέω 29,22. 31,18
πηλουργέω 31,14
πηλώδης 85,6
πηρός (τ. ὄψεις) 43,18
πηρόω 84,11
πιαίνω 49,10
πιθαναλογέω 24,8
πιθανότερος 244,7
πιθανῶς 165,14
πικρός 98,11. 503,4; ~τερος 498,2; ~ῶς 133,18
πικροφόρος 127,29
πιλέω 357,17 Anm.
πίλημα 351,11
πίναξ 13,8
πίπτω (übertr.) 32,18. 82,7. 114,6. 125,6. 279,15. 306,14f. 307,5. 309,16. 320,6. 330,8. 333,4. 395,15. 411,5.6. 516,10
πιστεύω 24,12. 32,18. 35,23. 37,1.24. 39,7. 65,20. 70,17. 73,20. 80,18. 84,14. 86,15. 91,18. 92,21. 93,10. 99,6. 117,26. 126,3.18. 138,24. 152,2f. 242,2. 256,6. 262,9. (278,3.10 πιστεύομαι). 287,1. 304,18. 312,8. 319. 374,8. 394,15. 515,25
πίστις 37,4. 50,12. 55,17. 67,15. 68,5.14. 75,16. 79,16. 85,10. 88,6.8. 90,11. 117,16. 118,20. 122,14. 256,20. 287,5. 315,9. 324,16. 329,8. 365,9. 493,11.18. 494,8. 507,16
πιστός 343,17; -ῶς 83,10
πλανάω 318,9. 339,11. 466,1
πλάνη 19,1. 81,17. 100,12. 111,2. 126,5. 127,11.24. 263,11. 279,9. 281,10. 464,19. 506,24
πλανήτης 101,8
πλάνος 281,13
πλάσμα 101,1. 111,12. 123,18
πλάσσω 15,15. 17,5.20. 31,8. 64,10. 20,14. 296,1. 303,7. 304,2. 376,10. 499,18
πλάστης 20f
πλέγμα 463,10
πλεκτός 70,8
πλέκω 94,2. 167,2 (474,4)
πλεονάζω 94,19. 95,6. 342,10. 344,22
πλεονάκις 333,12
πλεονέκτημα 81,3. 98,3
πληγή 265,17.19. 280,3—8. 505,25
εἰς πλῆθος 9,24. 10,13. 14,16. 35,20. 254,4
πληθύνω 6,7 10,13. 35,20. 48,5. 118,18
πληθύς 14,20. 76,6
πληκτισμός 57,24
πλημμελέω 22,6. 54,2. 67,3. 266,13
πλημμελῶς 497,13, vgl. De autex. 6,2 bei Phot.
πλημμυρίζω 455,17
πληροσέληνον 96,16
πληρόω 6,2. 15,5. 16,9. 31,1. 53,11. 57f. 69,14. 70,3. 82,15. 85,13. 89,5.8. 90,6. 93,19. 94,22. 99,8. 118,25.31. 120,1. 121,8. 148,17. 160,2. 251,16. 264,2. 271,4. 296,10. 303,10. 315,9. 324,14. 326,2. 339,14f. 382,8. 394,18. 467,3. 469,7. 503,6. — πλ. τ. λόγον 16,9. 35,19
πλήρωμα 95,16. 464,15. 495,7.10
πλήρωσις 520,8
πλησιάζω 11,8. 92,22. 161,4. 325,23
πλησιαίτερος (~έστερος) 10,17. 63,9
πλοΐζω 139,10
πλοκή 92,23
πλωτός 504,30
πνεῦμα (ἅγ. oder Gottes) 12,6. 18,16. 31,6. 36,11.15. 38,17. 46,4. 47,14. 51,17. 79,21.25. 85,18. 87,5.18. 89,15. 90,17. 93,5. 94,5.15. 125,20. 127,32. 128. 146,11. 147,2.5. 165. 413,9.11. (πνεύματι κ. λόγῳ 469,16). 521,9. — Im Gegensatz zu buchstäblich 27,8. 53,21. — κατὰ τὸ πν. 53,21. — πν. πονηρόν 139,14. 277,13. — πν. κατὰ τ. ἀέρα 273,15. — περὶ τ. ὕλην ἔχον 277,13; ὑλικ. πν. 340,7. 504,23. — πν. gegenüber σαρκί od. σώμ. 463,11. — πν. physisch 6,10. 70,20. 71,1. 85,16. 351,9
πνευματικός 9,4. 37,20. 61,21. 72,17. 75,5. 77,12. 88,11.21. 126,27. 128,25. 147,6. 246f. 249,10. 251,5. 252,22. 321,26f. 332,16. 333,2. 349,14. 369,15. 379,20. 388,15. 391,3. 394,1.6. 397,22. 398,1. 413,6.8
πνευματικώτατος 27,2; ~τερος 28,4
πνιγμός 373,9
ποδηγός 279,9
ποθέω 5,14. 49,1.21. 76,17. 132,8.24. 135,29. 155,2. 257,14
ποθητός 307,1
πόθος 73,3. 83,3. 134,14. 164,14

ποίημα 368,15. 494,18—23
ποιητής 24,14.18.22. 32,16. 57,18 (Dichter). 96,7.8. 105, 9. 152,9.12. 153,5. 155,11. 161,8. 162,11. 165,5. 168. 169,5. 170,12. 179,20. 186, 3. 206,12. 494,18.20. 499,10
ποιητικός 254,14. 515,5. — *π. δύναμις* 19,8. 21,6. 23, 12. 96,7 f. 498,25
ποικιλία 250,6
ποικίλλω 22,7. 26,1. 79,14. 104,1. 127,27. 255,11. 257, 16. 349,6. 498,27
ποίκιλμα 73,11
ποικίλος 5,15. 6,9.16. 73,5.9. 79,14. 121,2. 136,17. 149, 21; *~ως* 64,3. 280,15; *~ώτατος* 25,21. 28,19. 250,9
ποιμαίνω (v. Christus) 32,12
ποιμήν (Christus) 32,10. 33, 3. 52,7
ποίμνη 18,12. 32,14
ποιότης 101,6. 105,12. 162, 10. 163,2.7. 164. 165,1.4. 169. 170,11.13f. 171—173. 245,6f. 246,18—250,3. 388, 13. 392,23f. 397. 399,12. 405,8
πολέμιος 108,3. 277,9. 403,15
πολιορκέω 333,4. 337,11
πολιτεία 13,4. 321,14.19.31
πολίτευμα 330,4
πολιτεύω 324,8. 330,3. 331,9
πολίτης 88,16. 106,15
πολίχνη 51,16
πολλαπλασίων 348,6
πολυγώνιος 411,26
πολυθρύλλητος 51,16. 375,5
πολυκέφαλος 97,5. 458,1
πολυκλήματος 285,14
πολυμερής 158,4
πολύμορφος 317,15
πολυπαθής 494,14
πολυπλασίων 254,5
πολύπλοκος 339,16
πολυπρόσωπος 97,6
πολύς: *οἱ πολλοί* 93,15. 103, 6. 155,7. 318,7; *ἐπὶ πολύ* 46,17. 243,8. 254,8
πολυστένακτος 132,6
πολυσχιδής 92,4
πολυτελεύω 325,2
πολύτιμος 494,10
πολύτροπος 92,4; *~ως* 98,5
πολυχειμαστότατος 381,9
πολυχρόνιος 376,12; *~ώτερος* 103,17. 376,12
πολύχρυσος 132,13
πονέω 290,3. 322,20
πονηρία 58,20. 60,14. 74,12. 98,3. 104,14. 265,8. 293,14. 336,3. 338,6. 507,18
τὸ πονηρόν 34,1. 190,6.8. 332,18. 334,11. 335,17. 455,18. 456,6
πονηρός 17,14. 33,9. 39,20. 50,2. 56,6. 85,11.19. 107, 12 f. 110,4.8. 122,3. 139,14. 147,17. 174,2. 184,12. 278, 10. 287,8. 292,3. 332,18. 334 ff. 341,4. 342,2.4. 456, 6. 504,27
πονηρότατος 289,15
πόνος 82,8. 85,17. 129,4. 136,9. 315,12
τὸ πορευτικόν 58,1
πορίζω 66,13. 151,2. 505,22
ποσαχῶς 397,5
ποσότης 94,22
ποταμηδόν 6,6
ποταμός (d. Leib) 244,21. 392,17
ποτνιάω 126,10
πρᾶγμα 21,16. 62,19. 156,4. 174,6. 302,5. 315,1. 365,10. 469,9. 515,14
πραγματεία 250,9
πραγματεύω 380,17
πρᾶξις 22,1. 26,13. 67,18.21. 68,4. 83,22. 104,10.13. 105, 2. 106,12. 116,27. 180,2 f.5. 342,3. 520,6
πραότης 5,10
πράως 18,7. 71,4
πρεπόντως 131,11
πρέπω 46,7. 80,18. 96,10. 248,5
πρεπωδέστερος 499,4; *~έστατος* 31,2
πρεσβεία 77,16
πρεσβεύω 12,17. 15,13. 39, 4. 466,6
πρεσβύτης 245,13. 393,7; *~τερος* 7,2. 100,16; *~τατος* 31,2.4
πρεσβυτικός 55,5
προάγω 205,6. 329,10
προαγωνίζω 46,1. 338,8
προᾴδω 146,19
προαιρέομαι 160,1. 161,8. 172,4. 188,4. 204,8.14. 205, 2. 339,2. 370,5
προαίρεσις 156,2. 165,13. 175,7. 180,7. 187,17. 188, 9.16. 190,7. 196,3
προαιρετικός 179,5; *~ῶς* 516,12
προ(αν)αγγέλλω 3,11. 62,16
προανατάσσω 51,4.19
προανατείνω 38,14
προαναφωνέω 62,15
προαπόλλυμι 396,18
προαπορέω 282,3
προβαίνω 270,7
προβάλλω 253,5. 345,8. 361, 9 Anm.
πρόβασις 15,6. 75,7 (*χρόνων*)
προβολή 256,17
προγενέστερος 100,7
προγεννάω 91,11
προγινώσκω 284,4
πρόγνωσις 103,7
πρόγονος 521,2
προγυμνάζω 35,3
πρόδηλος 110,18. 416,2; *~ως* 313,7
προδηλωτικός 115,17
προδιαγράφω 521,7
προδιανύω 21,1
προδιατυπόω 16,13
προδίδωμι 135,12.25
προδιορθέω 28,17
πρόδρομος 135,18
πρόειμι 91,12. 170,13
πρόειμι (*~ιέναι*) 94,18. 260,3
προεκτίθημι 39,11
προεκτυπόω 134,5
προεξαγγέλλω 77,19. 114,5. 115,29
προεξήγημα 121,16
προετοιμάζω 271,7
προθέλυμνος 286,4
πρόθεσις 42,15. 44,14. 52,6. 66,12
προθυμητέον 339,9
προθυμία 64,7. 80,17. 112, 11. 155,3. 157,1. 170,1
προθυμότατος 129,11
προθύμως 85,3. 156,5. 262, 11. 337,13
πρόθυρον übertr. 256,15
προῖκον 69,18
προκαθηγουμένως 280,6
προκαθιδρύω 51,14
προκαλέω 41,2. 43,8
προκαταγγέλλω 62,2. 116,4. 122,19
προκαταγγελτικός 115,25
προκαταρκτικός 460,1
πρακατασκευαστικός 113,4
προκατίσχω 41,14. 494,8
πρόκειμαι 29,1. 39,2. 97,17. 133,30. 157,3
τὸ προκείμενον 3,8. 28,15. 45,8. 46,8. 48,6. 64,1. 96, 10. 113,5. 121,2.17. 262,7. 270,15.17. 329,4. 339,9
προκοπή 37,2.13

προκόπτω 10,17. 15,6. 55,16. 120,6. 149,14. 256,2
προκρίνω 41,1. 44,9. 98,17. 115,8. 130,4
προκύπτω 318,8. 357,2 Anm.
προλαμβάνω 4,3. 157,7. 165, 3. 169,2. 180,8
πρόληψις 156,3
προμηθέομαι, ~εύομαι 6,15. 23,8. 65,23
προνοέω 349,2.12
πρόνοια 110,4. 274,12. 278, 4.6. 349,1
προοίμιον 257,14. 378,10
προοιμιώδης 113,3
προομολογέω 140,31. 498,24
προορίζω 15,22
προπετῶς 312,8
προπηδάω 64,5. 256,4
προποσία 60,10. 64,5. 503,5
προσαγορεύω 12,20. 66,17. 67,9. 75,22. 121,20. 495,33
προσάγω 375,9
προσᾴδω 48,8. 50,2.18
προσαπορέω 242,9. 243,2. 329,5
προσάπτω 21,2. 31,3. 99,16. 131,3. 153,7. 165,7. 185,3
προσαρμόζω 97,16. 101,3. 153,14. 505,8
προσβάλλω 6,9. 97,3. 252,2
προσβλέπω 256,19
προσβολή 258,16. 286,7. 315, 8. 330,1. 341,3. 379,5
προσγίνομαι 109,6. 164,4. 174,15. 187,13. 190,4. 251, 9. 252,12.17. 260,19. 296, 23. 349.17. 503,9
προσδεής 496,7
προσδέομαι 95,5.14. 296,19
προσδέχομαι 47,7
προσδιαλέγομαι 170,6.9
προσδοκάω 6,21. 17,13. 50, 15. 55,19. 148,9. 251,12. 253,8. 298,15. 301,7. 309, 18. 319,10. 339,8. 394,5
πρόσειμι (εἶναι) 105,3. 110, 10. 153,1. 203,5. 323,8
πρόσειμι (ἰέναι) 80,1. 123,9. 146,16. 151,12. 153,6. 296, 18. 458,23. 459,5.25. 464, 17
προσηλόω 503,14. 506,4
προσεννέπω 133,7
προσέοικα 88,7. 91,4
προσεπερωτάω 242,7
προσέρχομαι 5,12. 8,7. 126, 15. 305,2. 464,8
προσευχή 63,10.12. 458,23. 460,1. 514,20
προσέχω 14,18. 54,1. 69,2. 112,2. 125,11. 268,14. 289, 17. 292,1. 294,12. 309,6. 314,18. 322,9. 325,19. 343, 8. 466,8
προσζητέω 170,5
πρόσηβος 55,5
προσηγορία 167,8. 168,3. 180,8
προσηκόντως 35,19. 36,10. 91,19. 467,1. 495,26
προσήκω 25,7. 55,17. 58,13. 113,4. 117,24. 131,6. 154, 10. 164,11. 170,2. 270,14. 334,8 (τὰ προσήκοντα). 498,2
προσηνέστερος 25,6
πρόσθεσις 149,16
προσίημι 63,7
προσίπταμαι 333,12
πρόσκαιρος 73,11. 286,7
προσκαλέω 331,4
πρόσκειμαι 21,4
προσκλίνω 34,7
προσκολλάω 35,12. 36,3. 78, 19
προσκομίζω 53,15. 80,6. 111, 14
προσκόπτω 246,12
προσλαμβάνω 36,7. 55,14. 90,9. 95,18. 167,11. 174,13. 187,9.12
πρόσληψις 88,9
προσμένω 132,21
προσοικείωσις 34,13
προσοχή 56,4
προσπαίζω 138,7 Pl Menex. 235 C
προσπαλαίω 140,8
προσπήγνυμι 506,23
προσπελάζω 174,13
προσπίπτω 47,6. 101,14
πρόσταγμα 50,11. 105,8. 148,13.15. 186—189. 194, 12. 316,18
προστασία 350,6. 351,12
προστάσσω 55,21. 60,6. 99,8. 112,19. 114,16. 116,24.29f. 128,2. 187,8. 188,18.21. 194,10. 271,2. 272,6. 274, 1. 275,2
προστήκω 50,24
προστίθημι 40,3. 157,8. 252, 2. 517,22
πρόστιμον 89,13 194,6
προστρέπω 22,6
προστρέχω 89,13. 242,13
προστυγχάνω 47,1
πρόσφατος 76,11. 91,9
προσφέρω oft
προσφεύγω 88,13. 128,10
προσφιλής 52,11. 110,14. 113,12
προσφορά 61,12. 458,25
πρόσφορος 42,15. 64,8. 113, 11. 462,16
προσχέω 46,17
πρόσχημα 127,6. 256,15
προσψαύω 39,10. 60,6
πρόσωπον 5,9. 37,2. 72,16. 124,22. 221,20. 252,8f. 381,3. 456,9.11. 515,23
προτάσσω 39,10. 68,2. 82,6. 98,17. 129,17. 329,3
προτείνω 296,16
προτίθημι 315,13
προτιμάω 25,5. 129,5. 316,17
προτρέπω 188,14. 290,3. 336,16
προτροπάδην 336,5
προϋπαντάω 466,11
προϋπάρχω 91,10
προϋπόκειμαι 189,10. 455,14
προϋφηγέομαι 131,12
προϋφίστημι 497,13
προφανῶς 56,20. 79,24. 269, 11. 395,8
πρόφασις 19,1. 38,11.20. 39, 4. 44,2. 184,6. 315,6
προφέρω 243,14. 312,10. 348,21
προφητεία 122,18. 128,31. 310,14. 315,5.9. 375,9
προφητεύω 18,16. 115,29. 462,15
προφήτης 11,2. 12,15. 31,10. 36,17. 50,5.8. 64,22. 71,12. 75,13.19. 77,10.15. 78,12. 87,2.4. 93,6. 115,7. 118,5. 119,2. 127,14. 128,7.19.27. 146,7. 262,1. 291,10. 300, 7. 306,16. 327,2. 342,14. 349,14f. 351,12. 352,14. 380,16. 385,3. 394,13. 511, 9. 518,5
προφητικός 11,10.19. 25,22. 68,3. 70,8. 75,22. 123,23. 499,23
προχειρίζω 18,5. 296,15
πρόχειρος 243,14
προχείρως 262,3
προχέω 28,20. 313,10
προχωρέω 158,11. 282,13
πρυτανεύω 305,12
πρώϊμος 77,4
πρώϊνος 279,3
πρωτεύω 9,7
πρωτόγονος 30,20f. 348,20. 350,1. 504,16
πρωτόπλαστος 35,4. 38,9.

39,2. 76,8. 123,16. 226,15. 270,12. 279,15. 282,5. 297, 5. 311,18. 313,7. 317,18. 319,20. 320,18. 329,13. 381,15
πρωτότοκος 115,14.19. 117, 20. 394 f
πρωτότυπος 274,5
πταῖσμα 122,6. 130,26
πταίω 92,24. 131,3
πτερὸν τ. σωφροσύνης 82,1. τ. παρθενίας 83,7. 96,15
πτερορρυέω 81,17. 82,7
πτερόω 96,14
πτέρωμα 81,9
πτόησις 456,5
πτῶμα 32,18. 248,2
πτωχεύω 349,5
πτωχός 244,15. 392,12
πυνθάνομαι 3,10. (4,4. 5,3 = ἐρωτάω). 137,11. 157,1. 164,15. 172,4. 177,7. 186,3. 242,6
πυρακτέω 290,6
πυραμοειδής 411,27
πυρεταίνω 460,3
πυρόω 316,14.17
πυρρίζω 455,11.13. 456,9
πυρσεύω 68,16
πυρώδης 351,4. 456,11

ῥᾴδιος 345,11; ~ίως 52,10. 503,7
ῥαθυμέω 8,22. 460,11
ῥαθυμία 507,17
ῥᾴθυμος 9,8
ῥαστώνη 24,1. 85,4. 129,3. 139,16. 255,18
ῥᾷστα 71,2. 309,5
ῥέπω 43,20. 85,7
ῥεῦμα 7,18. 49,13 (τ. ἡδυπαθείας). 31,22. 46,17 (τ. φθορᾶς). 48,13 (τ. ἀκρασίας). 47,18. 138,18. 313, 10. 317,8. 342,5
ῥευστός 48,3. 50,22. 245,4. 251,8. 391,6. 392,21
ῥέω 6,5. 245,3. 463,14
ῥῆμα 29,5. 247,7. 254,3. 255, 8. 257,16. 294,14. 342,15
ῥῆσις 71,14. 321,2
τὸ ῥητόν 27,4. 29,15. 39,2. 53,12. 244,7. 320,8. 334,18. 517,14
ῥητορεύω 64,6
ῥητορική 167,6 f
ῥητῶς 43,10
ῥίζα übertr. 293,14.16. 457,19
ῥοή 135,17
ῥύδην 111,17
ῥύμη 85,15
ῥύπος 85,7. 253,15. 322,16
ῥύσις 38,12. 347,22
ῥωμαλεώτερος 103,18
ῥώμη 23,10. 112,12

σάββατον 120,15
σαλεύω 116,12
σάλος 328,23
σανίς 13,5 (?)
σαπρία 316,21
σάρκικος 48,4. 249,10. 321, 20.29
σαρκινός 24,9. 226,19. 318,4. 469,7
σάρκιον 369,8
σαρκοβόρος 243,5
σαρκόω 380,13
σάρξ oft; bes. 10f. 13. 16. 35. 43f. 78f. 252. 280—283. 304,18—309. 321—329. 340—342,6. 344. 368ff. 391—397. 503,10 (Christi)
σαφέστερος 126,29. 251,13
σαφηνίζω 345,9
σβέννυμμι 48,19. 102,18
σέβω 185,2.3
σέλας 69,13. 123,13
σελασφόρος 136,24
σεμνοπρεπής 493,9
σεμνός 71,8. 147,19. 255,14
σεμνότης 5,9
σεμνύνω 66,2. 138,4
σῆμα (v. Leib) 263,8
σημασία 458,21. 459,4
σημεῖον 100. 101,13. 504,31
σηπεδών 8,15. 9,10. 49,18
σήπω 310,6. 455,13
σῆψις 382,13
σθένω 296,3
σίνομαι 130,2. 289,17 f
σκάνδαλον 281,1
σκάφος 47,4. 139,5.9. 278,7
σκεδασμός 504,27
σκέμμα 8,15. 29,1
σκέπη 124,25. 128,11. 461,11
σκέπτομαι 45,3. 53,4. 263,3. 289,10
σκευάζω 60,9. 124,1
σκευαστός 60,8
σκευή 256,16
σκέψις 264,3. 295,5
σκηνάω 332,16. 504,17
σκηνή (v. Leib) 87,3. 116. 117,28. 119f. 162,9. 374, 17. 375,2. 376,5. 503,10
σκηνοπηγία 113—116. 120. 374,14. 375,1.5
σκῆνος 309,3. 361 f (v. Leib)
σκήνωμα 18,4. 48,11. 67,16. 69,6. 114,7. 120,19. 324,4. 327,6, 375,7 (v. Leib)
σκιά (v. AT.) 83,21. 114,5. 115,27. 116,2. 118,3
σκιαγραφέω 66,4
σκιρρόω 458,26
σκληρότης 322,21
σκοπέω 10,16. 66,3. 90,5. 96,12. 102,18. 130,7. 149,1. 150,1. 204,4. 264,10. 309,4. 310,2. 320,4
σκοπία 49,23
σκορπίζω 464,10
σκοτεινός 92,18; ~ῶς 84,2. 251,13
σκοτίζω 254,11; ~έω 47,8
σκοτοδονιάζω 19,6
σκότος (ὁ ἄρχων τοῦ) 281,9
σκυλεύω 150,13. 151,11
σκῶλος 281,1
σμάω 72,22
σμικρότης (Christi) 96,2
σμικρύνω 96,1
σοφία (bes. d. Gottes) 7,4. 9,7.16. 18,18. 26,14. 30,10. 33,22. 35,6f. 36,8. 45,23. 49,8. 57,10. 61,9. 64,5.8. 66,17. 67,18. 69,20. 71,3. 73,10. 80,14. 83,21. 84,13. 93,16. 105,11. 117,20. 121, 13. 133,8. 137,26. 276,5. 278,7. 348,20. 350,7. 422,5. 494,31. 495,29f. 499,1. 503, 21. 506,3. 513,3. 514,6.10f. 521,10. — 255,15. 256,13f. 280,15. 500,4
σοφίζω 18,9. 80,20. 122,16
σόφισμα 255,5
σοφιστής 76,15. 255,14. 257,4
σοφός 8,14. 27,2. 49,14. 57, 22. 60,13. 65,22. 81,10 (σοφῶν παῖδες). 100,15. 105,16. 109,11. 138,3. 147, 23. 154,2. 253,16. 255,10. 494,17. 495,29f; ~τερος 516,1. σοφώτατος 18,1. 21.2. 138,9. 280,9. 290,1. 309,4. 411,23
σπάνιος 7,15
σπαργάω 28,3. 90,12
σπάω 37,3. 51,10
σπέρμα (übertragen) 35,16. 37,21. 77,18
σπερματικός 249,13. 405,4
σπεύδω 70,21. 116,3. 119,10.
σπῖλος 63,7. 458,21 [339,7
σπορά 18f. 21f. 31,9. 88,12; übertragen 37,8. 72,14

σπουδάζω 4,2. 118,18. 130, 3.7. 250,9. 344,2. 500,5
σπουδαιότερος 255,12
σπουδαίως 10,4. 44,17. 125, 16. 295,2
σπούδασμα 81,10. 263,8
σπουδή 48,4. 52,14. 85,2. 90, 3. 112,11. 129.14. 155,4. 165,14 u. 170,2 (ἐν τ. λόγοις) usw.
σταγών 373,7. 374,9
στάλσις 357,2 Anm.
στάσις 55,13. 328,24. 339,14
σταυροειδής 504,18.28.32
σταυρός 503,15. 504,11. 506, 23
στειρόω 294,3
στέλλομαι 18,8. 35,23. 37,22. 285,15. 295,5 (»in Angriff nehmen«)
στέναγμα 279,10
στένω 133,27
στερέμνιος 124,21. 213,5. 274,3. 351,7
στερεός. 248,11; ~ώτερος 505,32
στερέωμα 29,22. 313,3. 314, 12
στέρησις 516,13
στέφανος 31,8. 69,18. 70,8. 94,2. 97,17—22 usw. 515
στεφάνωμα 98,16
στέφω 83,12. 131,7. 136,22
στηλιτεύω 80,9
στήριγμα 497,11
στῖφος 36,20. 337,14
στοιχεῖον 69,6. 81,5. 150,6. 187,15. 271,3. 350ff. 385, 19. 497,11
στολίζω 50,22
στόμιον 287,9
στρατηγέω 46,12
στρατηγός (Christus) 33,3. 52,7
στρατηλάτης 134,25
στρατιώτης 337,10
στρέφομαι u. στροφή (v. d. Sternen) 100,3. 102
στυγητός 106,1.11
συγγενής 64,8. 98,13. 124,19
συγγενικός 59,17
συγγιγνώσκω 86,17
συγγίνομαι 75,14
συγγνώμη 41f. 464,8. 496,6
σύγγονος 134,7
συγκαθυφαίνω, ~άω 79,15. 111,14
συγκαταβαίνω 35,21
συγκατάθεσις 42,19. 110,17
συγκαταλέγω 118,19
συγκατατίθημι 41,6. 170,3. 261,6
συγκατέρχομαι 36,12
σύγκειμαι 73,9. 96,5.10. 147, 2. 382,4
συγκεράννυμι 31,20. 35,7. 206,13. 384,5
συγκιρνάω 19,1. 385,2
συγκολλάω 116,8
συγκομιδή 20,9
σύγκρασις 101,10
συγκρατέω 82,2. 94,13. 103, 17 (136,28). 251,11. 368, 16. 391,8
σύγκριμα 350,2. 352,16. 388, 12
συγκρίνω 78,2. 411,22
σύγκρισις 14,22. 79,5. 511,1
συγκροτέω 115,1. 136,28
συγκρουσμός 248,21
συγκυλινδέω 385,2
σύγχρονος 155,10.12. 206,9
συγχύνω 49,14
σύγχυσις 48,14
συγχωνεύω 290,3. 396,20
συγχωρεύω 69,20
συγχωρέω 25,14. 29,23. 39, 13. 97,5. 153,8. 165,12. 173,13.15. 179,17. 267,24. 348,17. 396,16. 497,17
συζάω 286,12. 493,10
συζεύγνυμι 41,4. 94,14
σύζευξις 27,3
συζυγία, ~ος 29,14. 40,19
σύζυξ 40,21
συκῆ Gleichn. 285f. 348,3
συλλαμβάνω 18,8. 35,23. 37, 22. 75,16. 77,18. 88,14. 281,10. 330,14
συλλήβδην 22,5. 263,12. 268, 6. 272,1. 336,2. 494,31
συλλήπτειρα 53,4
σύλληψις 18,16. 27,18. 463, 13
συλλογίζω 348,5
συμβαίνω 25,4. 32,17. 67,2. 130,26. 155,12. 243,1.11. 258,6. 260,7. 272,2. 286, 15. 288,8. 306,14. 309,14. 310,1. 337,9. 339,12. 343, 14. 344,3. 371,6. 388,13. 494,25; τὰ συμβεβηκότα 164,6. 167,3.8. 168,10
συμβάλλω 26,5. 63,15. 90,18
συμβολικῶς 54,13. 76,19. 79, 14. 114,15. 382,7
σύμβολον 62,16. 63,6. 94,12. 15.17. 115,2. 515,10
συμβουλεύω 40,15. 41,15. 42, 13.20. 44,4
συμβουλία 333,3
συμμαραίνω 288,9
σύμμαχος 49,26
συμμεταβάλλω 415,7
συμμετρία 320,3 (τ. λόγων)
τὸ σύμμετρον 290,18; ~ως 250,13. 289,14
συμπαραγίνομαι 137,10
συμπαραλαμβάνω 32,14
συμπάρειμι 137,10. 395,12. 14
συμπάσχω 415,8.9
συμπεραίνω 120,22
συμπεραιόω 499,28
συμπέρασμα 336,9. 520,7
συμπεριγράφω 28,24
συμπεριφέρω 242,9
συμπήγνυμι 116,8. 375,3.6. 11. 463,10
συμπιλέω 294,3
συμπληρόω 15,15. 66,1. 94, 20. 95,2. 250,4. 403,11. 405,9
συμπλήρωμα 119,13
συμπλήρωσις 95,6.14. 96,3. 250,15
συμπλοκή 17,3. 22,17. 456,1
συμπνέω 99,10
συμπνίγω 23,8
συμπονέω 20,18
συμπόσιον 147,19
συμπράκτωρ 268,2
τὸ συμφέρον 99,14. 110,18. 130,7. 255,9. 294,5. 503,6. 517,22
σύμφημι 166,23. 267,20
συμφθίνω 288,10. 398,1
συμφορά 5,9. 85,9. 101,3.7. 122,12
συμφρονέω 85,3
σύμφυσις 314,16. 320,10
σύμφυτος 51,2
συμφύω 352,4
συμφωνέω 35,11. 91,5
συμφωνία 45,4. 146,19. 375,7
σύμφωνος 95,15. 147,2. 256, 10. 329,7; ~ως 271,3. 316, 10
συμψελλίζω 10,8
συναγελάζω 18,12. 460,8
συναγένητος 498,18
συνάγω 114,21. 169,3. 170,6. 242,14. 247,18. 250,14. 254,3. 350,3
συναγωνίζομαι 99,9.15. 268,5
συναγωνιστής 255,2

συνᾴδω 147,3.11. 250,15. 267, 28
συναΐδιος 494,16.28. 496,30
συναισθάνομαι 91,15. 114,4. 115,6
συναίτιος 311,15
συναλλαγή 11,10.20. 17,13. 18,8
συναλλοιόω 397,23
τὸ συναμφότερον 311,8. 314, 17
συνανακεράννυμι 75,18
συνανίστημι 242,10
συναντιλαμβάνω 82,5. 113,1
συναντιλήπτωρ 255,2
συναπέραντος 497,5. 498,16f
συναποκτείνω 285,3
συνάπτω 78,3. 516,23
συναρπάζω 247,11
συναφαναίνω 73,12
συνάφεια 101,12
σύνδειπνον 3,5
σύνδεσμος 102,11
συνδέω 23,3. 52,5. 516,24
συνδημιουργέω 160,9
συνδιαιτάω 518,12
συνδικάζω 511,5
συνδοκέω 86,16
συνείδησις 514,2
συνειδός 513,9
συνείκω 505,29
σύνειμι 28,3. 147,20. 149,24. 150,4. 172,9. 269,12. 278, 15. 311,5. 506,4
συνεισβαίνω 94,11
συνεισέρχομαι 74,7. 96,20.
συνεισφέρω 45,6 [119,8
συνεκτείνω 505,12
συνελαύνω 122,10. 126,10. 342,4
συνέλευσις 4,12. 27,6
συνενόω 31,20 (78,3)
συνεξανίστημι 36,13
συνεξισάζω 505,13
συνεορτάζω 117,18. 120,14
συνεργέω 16,2. 37,8. 268,4. 311,12
συνεργός 259,4. 267,17.22. 268,1.8. 269,1
σύνερξις 27,3.17. 35,21. 326,1
συνέρχομαι 123,6. 176,9
σύνεσις 30,15. 36,8. 68,18. 73,2. 84,4.7. 91,19. 94,7. 117,24. 345,13
συνεστραμμένος 294,13
συνετός 105,16. 138,2; ~ῶς 137,19
συνευδοκέω 336,7
συνεχής 296,14. 312,2; ~ῶς 39,20. 47,3
συνέχω 125,17. 149,19. 159, 8. 244,17. 352,12. 375,12. 378,8. 392,14
σύνθεσις 116,20. 171,12
σύνθετος 175,12.14. 176. 463,9
σύνθημα 62,19
συνθιασωτεύω 69,25
συνίστημι oft
συννοέω 73,21. 506,10
σύνοδος 147,10
τὸ σύνολον 41,13. 97,15. 321, 24. 373,8; τὸ σ. ὅλως 277, 3. 281,2. 287,4. 296,2. 323, 13
συνομιλέω 31,4. 76,20
συνοράω 39,12
συνουσία 3,4. 11,8.22. 16,18. 39,12. 44,15. 56,21. 63,3. 129,21. 296,20. 455,19
συνουσιαστικός 130,16
συνοχή 23,8. 373,8
σύνοψις 87,2. 88,9
σύνταγμα 338,17
συνταράσσω 138,26
συντείνω 9,18. 29,16. 66,1. 380,18. 499,29
συντέλεια 414,14
συντελέω 14,22. 77,20. 114, 9—27
συντήκω 382,12. 397,18
συντίθημι 14,22. 42,23. 73.5. 94,18. 95,4.10. 176,5.13. 272,9. 304,10. 305,5
σύντομος 61,2
συντυχία 349,17
συντυχικός 349,16
συνυπάρχω 149,24. 153,14. 162,6. 415,18. 496,29
συνῳδέω 256,11. 315,13
συνῳδός 256,11
συρίζω 518,20
συρμός 47,1
συρρήγνυμι 403,14
συσκευάζω 114,4. 129,16. 304,19
σύσκιος 6,12. 377,14
συσσίτιον 137,8
σύστασις 29,8. 30,4. 35,3. 76. 103,8. 149,23. 150,3. 152, 11. 166,4.6.17f. 168,6. 176, 1.3.8. 179,8. 203,13. 206, 6.9. 272,8. 277,11. 278,4. 302,15. 463,12
σύστημα 205,8
συστέλλω 266,9. 287,5.8. 505,11.14
συστολή 160,7
συστροφή 92,18
συσφίγγω 52,5. 130,23
σφαδασμός 339,14. 504,3
σφαῖρα 100,2
σφαιρικός 100,4
σφαιροειδής 101,13
σφάλλομαι τ. λόγῳ 163,17; σ. τινός 92,10
σφάλμα 17,22. 411,3. 507,9
σφραγίζω 52,8. 72,12. 115,18
σφραγίς 115,21
σφριγάω 97,15
σφυγμός 44,4
σχέτλιος 100,12. 102,20. 115, 10
σχῆμα 81,15. 84,5. 87,15. 92,24. 100,1. 101,4. 104,1. 120,20. 127,1. 131,15. 206, 12. 250,6.14. 251,11. 252, 6. 274,2. 300,11.15f. 309, 13. 320,12. 369,17. 374,10. 391,8. 396,20. 397,18. 411, 22.27. 414,7.9. 416,16.21. 504,18.21.30. 505,1. 506, 19.26
σχηματίζω 251,18. 350,7. 397,17. 505,3
σχηματισμός 127,3
σχοίνισμα 128,24.27
σχολάζω 305,11
σῴζω 76,10. 116,20. 125. 126,9. 135,14. 242,5. 244, 14. 247,1. 251,12. 252,20. 256,9. 284,5. 286,3. 304, 13. 305,5. 321,23.27.29. 332,6. 337,13. 338,5. 370, 7. 392,10
σῶμα oft; bes. 243. 248—253. 258—261. 304—307. 310f. 318—327. 412—416
σωμασκέω 73,6
σωματοποιέω 283,6
σωματικός 47,18. 115,6. 166. 243,2. 245,7.10. 246,4. 249, 7. 392,24. 393,3.10; ~ῶς 504,6
σωτήρ 248,4.7. 384,4. 414,14
σωτηρία 37,9f. 77,3. 115,13. 122,11. 123,25. 146,6. 147, 7. 151,2. 175,5. 289,6. 504, 5. 514,13
σωτήριος 46,12. 75,21
σωφρονέω 39,6.17. 107,1. 130,13. 266,10. 336,1
σωφρονίζω 110,2.3. 266,15
σωφρονισμός 8,22. 286,13. 460,2
σωφρονιστής 459,5
σωφρόνως 22,2. 54,18. 66,2
σωφροσύνη 9,19. 10,22f. 11, 21. 12,6. 38,9. 40,16. 42,1. 49,15. 52,3. 55f. 68,3.12.

69,13.17. 73,4. 81,16. 82,1. 10. 83,19. 84,6. 85,1. 98,1. 106,3—107,7. 137,19. 139, 9. 140,3. 264,9. 323,12. 324,16f. 326,8. 494,12
σώφρων 41,19. 106,9. 107, 3. 136,6

ταγή 102,13. 110,4. 122,8. 136,16. 350,7. 503,2
τάγμα 74,6. 75,2. 80,6. 302, 15
ταλαντεύω 259,6; ~τόω 49, 16
τάξις 32,20. 295,2. 303,9. 306,13
ταπεινός 9,15. 412,4; ~ότερος 50,14; ~ῶς 50,25
ταπεινοστρεφής 92,18
ταπεινοφρονέω 466,16
ταπεινοφροσύνη 512,18
ταπεινόω 412,3.4. 466,17ff
ταπείνωσις 411,3. 412,19
ταράσσω 27,1. 49,14. 55,10. 97,16. 120,30. 121,5. 128, 11. 301,5
ταραχή 328,23
τάραχος 48,14
τεθεωρημένως 40,14. 75,22. 463,12
τεκμαίρω 122,17
τεκμήριον 39,7
τεκνογονέω 15,8
τεκνογονία 15,10. 26,2. 39,4
τεκταίνω 16,3. 21,15. 23,6. 31,7. 62,3. 64,17. 76,12. 98,10. 104,7. 105,6. 114,2. 279,16. 303,17. 309,4
τεκτονικός 203,7
τελειοποιός 494,8
τέλειος z. B. 334,9. 374,12. 495f. 497,31. 498,6; ~ότερος 37,2.11; ~ως 15,20. 29,9. 271,4. 293,14
τελειότης 37,20. 95,18
τελειόω 9,24. 10,19. 12,21. 18,10. 29,9. 31,1. 32,13. 37,4. 54,2. 94,14. 96,4. 133,7. 374,12. 495f
τελεσιουργέω 9,18. 12,23. 18,15. 51,15. 333,10. 459,3
τελεσιουργός 5,19
τελεσφορέω 19,3. 37,15. 310,5
τελεσφόρος 18,7. 89,5
τελετή 16,19. 69,16. 81,6
τελευταῖος 121,3. 129,11. 271,7
τελευτάω 344,4. 381,15. 395, 3. 396,14
τελευτή 343,18. 354,10. 395, 3. 396,17
τελέω 16,18. 50,3. 62,23. 81, 5. 115,11. 121,3. 134,22
τελέως 99,15. 286,10. 323,2. 507,6
τέλος ἔχει 25,3. 33,19. 42,3. 86,13. 91,10. 155,15. 161, 2.5. 382,10. — εἰς τέλος 288,8
τερετισμός 314,9
τέρπω 57,19. 205,12. 255,17
τέρψις 56,8. 61,4. 129,15. 257,10
τεταγμένως 351,5
τετράγωνος (334,21) 504,26
τετραμιγής 352,15
τετράμορφος 352,3.13
τετραπρόσωπον 351,14
τέτρωρος 352,13
τεύχω 70,6. 73,21. 119,15. 120,1. 242,3. 302,6
τεφρόω 378,5
τεχνάζω, ~άω 65,6. 271,11. 379,12. 497,13.15
τέχνασμα 111,1. 498,5
τέχνη 21,15. 22,3.8f. 45,24. 101,1. 136,17. 147,23f. 154,1.4. 163,19—164,9. 174,11. 203f. 205,14. 206, 8. 290,17. 348,16. 362,12. 384,6. 497,28.31. 503,21
τέχνημα 291,2
τεχνικός 351,13
τεχνίτης 20,5. 164,2. 290,14. 497,26ff. 498,5.7. — Gott 16,9. 206,7. 286,5. 384,8
τεχνῖτις 348,21. 349,4
τηκεδών 31,22
τηκτός 31,15
τήκω 146,14. 290,16. 456,8
τημελοῦχος 23,13
τηξίφρων 136,11
τηρέω 8,9. 25,21. 44,18. 49, 7. 52,9. 56f. 65. 95,10. 129, 21. 130,16. 136,11. 149,17. 221,20. 248,16. 249,13. 259,5. 281,4 u. öfter
τιθασός 79,1
τίθημι 251,8. 257,2. 259,16. 320,16. 506,16
τιμαλφέστατος 46,5; ~τερος 87,15
τιμάω 13,15. 52,12. 117,7. 119,29. 129,19. 130,3.8. 188,4. 265,16. 266,10. 268, 4. 279,8. 294,5. 330,5. 379, 8. 380,6
τιμιώτερος 87,16. 376,9f. 379,10.12; ~τατος 75,1
τιμωρέω 20,22. 22,12.15. 83, 2. 108,15. 266,1
τιμωρία 110,5. 135,13. 146, 9. 194,15. 265,20. 312,1. 318,14. 512,9
τιμωρός 260,12. 295,6
τλάω 74,9. 97,10
τμῆμα 94,21
τοιγαροῦν 147,4. 186,11. 188, 4. 203,1. 206,4
τοκετός 18,16. 28,1
τόκος 28,1. 36,6. 37,13
τονθορύζω 148,16
τόνος 82,1. 463,9. 505,8
τόπος bes. 51,2. 159. 161. 246. 303,11. 393,14
τραγικολογία 314,10
τραγικῶς 256,17
τραγῳδία 152,2
τρανότερον 37,3. 62,5. 72,22
τρανῶς 67,11. 94,10. 264,2
τράνωσις 90,18. 92,9
τραῦμα 265,14. 455,14
τρεπτός 243,2. 495,24. 496, 12. 498,21
τριάς 54,14. 93,2 (96,8). 443, 8.21. 521,4
τρίβος 5,5. 13,6. 45,24. 54,16
τρίγωνος 92,23. 96,9
τρικυμία 33,5. 139,7
τριπόθητος 80,4. 119,14
τρόπαιον 504,12.22
τροπή 73,18. 96,20. 103,13. 104,3.8. 171,8—172,10. 246,10. 300,15
τροπικός 101,18.21; ~ῶς 78, 20. 88,5. 362,4. 463,8
τρόπος bes. 149,6. 162,3. 183,8—185,5 (τρ. τ. χρήσεως). 289,6. 497,30. 499,3
τροφή 6,20. 41,10.17. 66,13. 126,16. 137,8 usw.
τρυγάω 59,12
τρυγώδης 154,8
τρυφάω 325,1
τρυφή 50,24. 97,22. 124,5. 126,26. 132,7. 326,6. 339,1
τύπος 27,6. 28,18. 30,17. 35, 5. 47,19. 48,20. 62,5. 115, 2—116,2. 118,3. 123,11. 126,23. 134,21.26. 245,6. 303,9. 339,1. 392,23. 458, 24. 459,24
τυραννέω 33,10. 503,3. 511,3
τύραννος 337,18 (Teufel)
τῦφος 58,7. 130,2. 326,5. 457, 14. 466,12
τυφόω 466,5
τωθάζω 137,29 (Pl Hipp. mai. 290 A)

ὑβρίζω 129,27. 150,14
ὑγιαίνω 296,19.21. 307,19. 460,3. 466,6
ὑγιής 41,18. 255,7. 296,1. 382,2. 464,17
ὑγρασία 313,1. 373,8
ὑγρότης τ. σωμάτων 39,18
ὕδρα 329,4. 458,1
ὕδωρ τ. ἁγνισμοῦ 287,2
υἱοθεσία 91,10
υἱός (v. Christus) 29,19. 65, 17. 75,21. 93,4. 94,6. 95, 16. 407,21. 408,19. 422,8. 438,23. 474,6. 503,2. 505, 20. 521,7
ὕλη 20f. 22,9. 154,1. 155,12. 157—162. 165. 169—178. 179,18. 206,8. 250,1. 277, 13. 278,2f. 289—293,6. 300,2. 378,4. 379,10ff. 397. 497,11.17.20. 498,33. 512, 20
ὑλικός 47,18. 244,20. 251,8. 333,3. 339,16. 340,7.15. 344,15. 391,6. 392,16. 412, 22. 504,22
ὑμνέω 46,5. 57,7. 116,19
ὕμνος 47,15. 131,12. 136,3. 147,4.6. 316,10
ὑπάγω 323,9
ὑπαίτιος 264,8
ὑπακοή 187,13. 344,22. 345,4
ὑπακούω 131,15. 188,16.22. 189,11f. 324,8. 333,2
ὑπαλλαγή 81,5
ὑπαντάω, ~άζω, ~άνω 5,6. 66,12. 69,11. 70,4. 83,13. 112,10. 131,8—137,2
ὕπαρ 76,21
ὕπαρξις 53,17. 376,12
ὑπαρχή 31,6
ὑπέκκαυμα 21,14. 56,15. 129, 26. 325,21
ὑπέκκαυσις 39,12
ὑπεκρέω 251,18
ὑπεκτρέπω 336,11
ὑπεμφαίνω 39,7. 42,20
ὑπεναντίωσις 300,12
ὑπενδίδωμι 337,20
ὑπεξαλύσκω 317,9
ὑπεξωθέω 252,6
ὑπεραίρω 129,24
ὑπεραναβαίνω 29,15
ὑπερασπίζω 338,7
ὑπερβαίνω 148,12. 194,7. 281,6. 504,8. 518,12
ὑπερβάλλω 38,12. 78,4. 95, 10. 112,8. 204,15
ὑπερβολή 9,21. 147,23. 250, 5. 332,12. 405,10
ὑπερέχω 79,3
ὑπερηφανέω 125,19f
ὑπερηφανία 466,13
ὑπερηφάνως 466,9
ὑπερκόσμιος 38,5. 82,12
ὑπερκύπτω 82,12
ὑπέρμαχος 316,10
ὑπερόπτως 466,17
ὑπεροχή 505,17
ὑπερτέλειος 95,7
ὑπερτίθημι 512,9
ὑπερυθραίνω 112,4
ὑπερφρονέω 10,24
ὑπερφυῶς 6,1. 7,9. 130,6. 496,9
ὑπερχέω 6,6
ὑπεύθυνος 50,9. 284,11. 332, 2. 504,13. 517,9
ὑπευλαβέω 42,18
ὑπέχω 310,15. 312,6
ὑπήκοος 371,10
ὑπηρεσία 205,9
ὑπηχέω 35,16. 77,10. 337,5
ὑποβαίνω 321,31
ὑποβάλλω 167,13. 243,14
ὑπόβασις 92,12
ὑποβρύχιος 59,15
ὑπόγυιος 103,1
ὑποδέχομαι 35,17. 37,8.22. 88,12. 313,13. 325,20
ὑποδέω 338,9
ὑποδοχή 35,15. 161,1
ὑποδύω 50,21. 256,16. 318,8
ὑποζεύγνυμι 352,1
ὑπόθεσις 29,1. 39,3. 101,2. 203,1. 320,17. 504,23
ὑπόκειμαι 21,15. 22,9. 155,5. 163. 164,4. 252,11. 347,19. 27. 505,29. 517,10. — τὸ ὑποκείμενον 244,20. 245f. 249. 252. 330,8. 392,16.18. 393,6. 398,2. 505,25.29
ὑπόκενος 118,26
ὑποκρίνομαι 259,19
ὑπόκρισις 127,2. 256,16. 326, 6. 457,15
ὑπολαμβάνω 17,22. 20,2. 26, 12. 45,19. 73,19. 113,23. 248,15. 328,23. 343,9
ὑπόληψις 63,21
ὑπομένω 171,14. 188,1. 517, 13.21
ὑπομιμνήσκω 126,6. 258,8
ὑπόμνημα 129,16. 516,18
ὑπόμνησις 258,10
ὑπομονή 79,16. 140,24
ὑπονοέω 156,3. 161,10
ὑπόνοια 99,5. 161,10. 162, 1.5
ὑποπίπτω 496,34. 498,12
ὑποσπάω 290,7
ὑποσπείρω 75,14
ὑπόστασις 152,10. 155,10. 159,4. 374,10. 397. 520,7. 521,3.9
ὑποσύρω 8,22
ὑπόσχεσις 204,16
ὑποτάσσω 116,28. 322—326. 384,8. 519,2
ὑποτέλειος 95,11
ὑποτίθημι 55,2. 56,4. 162,5. 260,4.20. 267,26. 282,14. 283,16. 313,14. 320,18. 322,15. 329,12. 336,17. 341,1. 344,5. 352,15
ὑποτοπάζω 326,21. 377,14
ὑποτρέμω 254,10
ὑποτρέχω 85,14. 518,14
ὕπουλος 459,26
ὑπουργέω 37,14
ὑποφέρω 378,6
ὑποχωρέω 97,15. 160,8
ὑποχώρησις 160,9
ὑπωρόφιος 79,1
ὑστερέω 80,19
ὑφαιρέω 22,12. 320,8
ὑφαντικός 22,8
ὑφή 60,16. 135,5
ὑφηγέομαι 49,21. 54,4. 59,9. 77,10
ὑφήγησις 345,2
ὕφος 463,10
ὑψηλοφροσύνη 129,27
ὑψιπετέω 504,32

φαεσφόρος 131,17—137,1
φαιδρόκοσμος 133,12
φαιδρός 50,20. 87,22. 271,9. 376,4; ~ότερος 300,11
φανερόω 13,6. 332,11. 344,14
φανερῶς 7,10. 71,22. 90,19. 122,14
φαντάζω 25,16. 27,4. 30,7. 63,6. 92,14. 112,3. 281,11. 306,7. 388,15
φαντασία 51,23. 55,15. 67, 10. 81,15. 138,13.17. 149, 15. 255,7. 341,5. 342,11. 464,14
φαντασιόομαι 83,15
φαρμακευτικός 289,6
φαρμακεύω 108,1
φάρμακον 102,17. 140,4. 265,9. 295,12
φάσμα 85,12. 308,12
φασματώδης 83,22. 114,5
φαῦλος z. B. 183,7. 184,7.11. 303,17. 315,3. 506,8; φαυλότατος 303,19
φέρω (v. d. Materie) 154,4.5. 159,11.13. 497,13

φερώνυμος 119,5
φθαρτός 34,8. 116,15. 252, 21. 269. 371,8. 377,16
φθείρω 34,17. 72,16. 148,2. 268f. 308,8. 395,13
φθόνος 147,12. 194,4.5. 262, 6. 276,7ff. 278,11. 289,17. 291,3. 456,7. 457,17. 458, 22
φθορά 13,16. 31,22. 32,15. 34,3—35,2. 46,17. 47,13. 65,16. 68,19. 77,14. 82,2. 88,6. 93,14. 120,21. 122,6. 130,15. 136,9. 247,2. 259, 6. 269,13. 271,16. 272,10. 275,8. 296,4. 298f. 300,4. 308,3.18. 332,10. 368f. 371, 6. 375,2. 504,19. 505,9
φθοροποιός 8,16
φιλαίτιος 89,6
φιλαλήθης 244,13. 392,10
φιλάνθρωπος 130,10. 291,4
φιλαργυρία 98,12. 458,22
φιλαρχία 466,8
φιληδονία 278,12
φιλήδονος 126,26. 340,4. 457, 12
φιλία 156,1. 165,10. 350,3
φιλοκρατία 130,2
φιλομαθής 170,3
φιλονεικέω 4,18. 93,6. 262, 7 516,8
φιλονεικία 152,5. 165,9. 270,5
φιλόνεικος 26,15
φιλονικέω 256,4. 262,7
φιλοπευστέω 4,16
φιλοπονέω 118,12
φιλοπραγμοσύνη 334,13
φίλος 43,3. 106f. 135,7. 141, 2. 147,21. 154,11. 155,3. 169. 170,1. 316,21. 350,5. 515,7
φιλοσοφέω 64,4
φιλοσοφία 4,22. 75,15. 80,18
φιλόσοφος 327,4
φιλόστοργος 17,2
φιλοτησία 16,13
φιλοτιμέομαι 13,15. 44,19. 56,12. 129,21. 255,16
φιλοφρονέομαι 499,20
φιλοχρημοσύνη 57,24
φλαῦρος 58,6
φλεβοτομέω 357,2 Anm.
φλεβοτομία 242,10. 357,2 Anm.
φλέγμα 351,10
φλεγμαίνω 22,14
φλεγμονή 44,5. 504,11
φλέγω 134,14
φληναφέω 122,17. 282,11
φλογερός 133,26
φλυαρία 243,11. 244,15. 392, 12
φόβος 74,11. 89,11. 124,10. 148,15. 384,9. 456,5. 512,4
φοίνιος 135,19. 279,13
φοινίσσω 25,15. 59,16. 115,6
φορά 101,10. 149,5. 348,10. 349,16. 505,28
φορέω 13,2. — σάρκα φ. 369,18. 370,4. 503,14
φράττω 57,21. 148,18. 504, 17
φρονέω 3,13. 9,9. 13,9. 43,1. 98,9. 99,6. 154,11. 248,21. 275,11. 299,17. 305,6
φρόνημα 8,8. 51,1.3. 83,5. 92,13. 279,5. 322
φρόνησις 34,4. 65,5. 69,13. 72,21. 76,14. 79,16. 83,20. 119,28. 121,19. 126,1. 133, 8. 139,23
φρόνιμος 24,9. 139,23
φροντίζω 73,11. 85,4. 109,9. 130,14. 194,14. 262,13. 274,10. 337,12. 349,2.12
φροντίς 124,11. 290,3. 344, 16. 462,13
φρύαγμα 133,1
φυλακή 104,2. 263,8. 268,5. 269,7
φυλάσσω 12,17. 13,13. 54. 56,12. 60,14. 61,7. 66f. 149, 9. 171,5. 187,8. 244,15. (πεφυλαγμένως 256,19). 275,3. 281,4. 392,11. 455, 10. 462,10. 466,7
φυράω 66,18
φυσικός 340,9. 344, 382,13; ~ώτερος 27,18
φυσιολογέω 249,3
φυσιάω 129,25
φύσις z. B. 7,18. 9,15. 23,16. 25,4. 29,11. 34,8. (47,9. 272,7. 320,12 κατὰ φ.). 65,10. 82,1. 83,7. 101,9. 103,17. 104,15. 106f (φύσει). 153,14. 274,2. 275,17. 294,7 (θεία φ.). 302f. 323. 8. 349,1 (c. 64m.)
φυτόν 9,22. 48,19. 58,20. 76, 14. 83,21. 119,10. 124,19. 149,21. 244,19. 392,16. (377,13)
φύω oft, z. B. 18. 49,5. 58, 22; πέφυκεν (~ασι) 49,9. 11. 62,6. 72,15. 105,4. 110, 4. 150,3. 164,9. 178,3. 188, 3. 203,15
φωνή Χριστοῦ 8,19; προφ. 11,19. 499,23; ἀποστ. 40,22; θεία 146,3. 190,4; πνευμ. 249,15
φῶς oft, z. B. 13,12. 15,12. 20. 35,9. 51,21. 60,1. 63,7. 64,16. 65,19. 68,1. 89,24. 269,14ff. 279,3
φωτίζω 36,10. 57,11. 87,4. 90,9. 92,8. 286,17
φωτισμός 321,22. 504,8

χαίρω v. Gott 105,19—107, 11. 114,2. 153,1.12. 279,10 (v. Teufel)
χαλάω 52,3. 82,1
χαλεπαίνω 99,10
χαλκουργέω 497,29
χάος 100,11. 296,4
χαρά 5,12. 77,12. 85,8. 116, 9. 120,6. 124,11. 133,7.21. 136,12. 331,17
χαρακτήρ 13,4. 28,18. 64,12. 65,11. 90,8. 115,29. 245,13. 251,6. 252,19. 393,7. 399, 12. 497,29
χαρακτηρίζω 245,5. 247,5. 251,10. 391,3.8. 392,22
χαρίζομαι 9,14. 186,13. 187, 11. 206,8
χάρις 46,4. 69,23. 71,10. 91, 17. 112,1. 132,24. 135,23. 136,12. 256,8
χάρισμα 46,5.14. 59,5. 71,26. 118,31. 123,23. 520,5
χαρτότατος 338,2
χαυνόω 51,23. 81,18
χείρ (Gottes) 17,8. 275,9. 292,2. 296,3.5. 376,9. 498, 29
χειραγωγέω 18,3. 27,8
χειρόκμητος 275,4
χειροποίητος 362
χειροτέχνημα 397,14
χειροτέχνης 24,16
χειροτονέω 123,6
χειρουργία 265,14
χειρόω 89,13. 507,2
χείρων 103,10. 107,4f. 159, 13. 172,13. 174,15. 283,3. 298,3f. 304,5. 342. — τὰ χείριστα 154,6
χιλιονταετηρίς 114,7.18. 120,14.20
χιονόσωμος 136,5
χιτών (δερμάτ.) 24,9 (ψυχῆς). 258,5. 260f. 281—284
χλευάζω 123,22. 257,20. 506, 18

χλοηφωρέω 49,9
χοϊκός 369
χοιρώδης 494,14
χοιραγός 133,5
χορεύω 84,24
χορηγέω 20,4. 68,17
χορός 14,9. 74,6. 80,6. 131, 15. 132,25. 133,6. 136,21. 146,7.18. 147,3. 316,9. 341, 15. 499,2
χραίνω 25,15. 59,16. 60,14. 64,21. 130,11. 135,1. 259, 3. 325,21
χράομαι oft, vgl. 333,15.18. 334,17. 384,6. 393,10
χρηματίζω 37,22. 515,11.16
χρήσιμος 22,10. 110,17. 322, 20. 514,16. 517,15; ~τερος 146,2; ~τατος 49,19
χρῆσις 183ff (τρόπος τῆς χρ.)
χρηστεύομαι 467,2
χρησμός 25,18. 58,12
χρησμῳδέω 6,14. 40,22. 51, 17. 74,8. 91,5. 463,15
χριστοδίδακτος 18,17
χριστόληπτος 13,18. 92,8
χρονικός 507,10
χρονισμός 68,20
χρόνος oft, vgl. 380f. 494
χυδαιότερος 374,16
χωλός 29,12. 57,1; ~ῶς 256, 14
χωνεύω 289,15. 397,2
χώννυμι 10,15. 101,2. 285, 14. 290,15
χωρητικός 413,10
χωρητός 159,10. 351,6
χωρίζω z. B. 157,9. 158,5. 159,4. 319,14. 343,15.17. 344,4. 384,6. 397
χωρισμός 158,7. 280,9. 282, 17

ψάλλω 72,10. 131,14. 136,21. 316,8
ψαλμός 47,15. 48,7. 49,21. 79,8.19. 131,19. 253,18. 301,10. 312.9. 315,3. 316, 1. 317,14. 386,2. 516,20
ψαλμῳδός 49,21. 120,26
ψέγω 330,5. 506,8
ψεκτός 110,13. 290,2
ψεῦδος 98,12. 99,7. 102,17. 112,7. 165,15. 169,6. 308,8
ψιλός 113,23. 118,24. 469,8; ~ῶς 27,6
ψυθιρισμός 57,21
ψυχή oft
ψυχικός 88,11. 321,21.26f. 413,10
ψύχιον 113,24

ᾠδή 49,25. 50,1. 145f. 147, 4. 295,13 (Deut.)
ὠκύμορος 363,10
ὠλένη 279,12
ὠμοτύραννος 122,13
ὡραΐζω 256,18
ὡραϊσμός 124,5. 126,23
ὡραῖος 5,2. 117f; ~τερος 57,17. 117,27; ~τατος 117,4
ὠφελέω 106,2. 165,18. 170, 9. 255,17. 265,7
ὠφέλιμος 13,10. 42,2. 105f. 257,15. 265,5. 295,10; ~τατος 119,29. 126,19
ὠχρότερος 456,8

Ergänzungen und Berichtigungen.

Zu S. 28,18 vgl. De res. I, 45,3 S. 294,13ff, zu S. 47,19 De sanguis. 3,3 S. 481,13, zu S. 47,5ff Origenes III, 257,26Kl, zu S. 78,18 Gen. 2,24, zu S. 93,1 Iren. Adv. haer. II, 31,3, zu S. 110,9 De res. I, 9,45 S. 323,6, zu S. 111,7f De res. I, 56,9 S. 317,13f, zu S. 122,20 De sanguis. 2,3 S. 479,1ff, zu S. 159,12f De creatis 6,1 S. 497,13, zu S. 233,14ff De res. II, 11,2. 12,2 S. 353,28. 355,13ff, zu S. 248,13 De res. III, 8,3 S. 401,1f, zu S. 286,13 De lepra 6,9 S. 459,5f, zu S. 316,22 S. 515,3, zu S. 366,7 Iren. Adv. haer. V, 14,4.

S. 70 l. 16—18 (st. 15—18), zu S. 81,17 l. Pl 248 (st. 218), S. 87,21 l. *ἀποστίλβουσαν*, zu S. 113,23 l. De lepra 14,5 (st. 14,6), S. 146,6 l. *οὐ* (st. *οὐχ*), S. 221 ist 6 zu Z. 19 (st. 20) zu setzen, zu S. 227,10 l. Ps. 65 (st. 66), 10—12, zu S. 249,10 *γεγονός* Holl, zu Z. 13 PL (st. PGr), zu S. 250,13 *οὕτως* zu tilgen und Komma nach *συμμετρίαν*, S. 253,1 Komma nach *Πέτρου*, S. 257,3 *σοι* (st. *σύ*) mit Holl, S. 270,6 *ἀποδείξομεν* Holl, zu S. 332,19 l. Deut. 30,15 (st. 30,5), zu S. 335,3 l. Ps. 18 (st. 19), zu S. 347,19 l. S. 348,13 (st. 348,16), S. 351,5 und App. l. *ἠωρημένον* (st. *ἠωρ.*), zu S. 394,5 l. Klem. Al. Paed., S. 451 und 453 l. Sistelius oder über den Aussatz.

Date Due

AUG 27 1971			

Library Bureau Cat. no. 1137

BR
60
G848
AUTHOR M592w
Methodius.
TITLE [Werke] (Die griechischen
christlichen Schriftstel...
ersten drei Jahrhunder...
DATE LOANED BORROWER'S NAME
AUG 12 '64 LOCAL R...
AUG 13 '71
JAN 24 '83
Cat. No. 1157-Δ